

JO. ALBERTI FABRICII,

SS. Theol. D. & Prof. Publ.

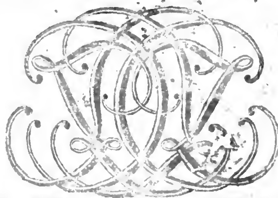
BIBLIOGRAPHIA ANTIQVARIA,

SIVE

INTRODUCTIO IN NOTITIAM SCRIPTORVM, QVI ANTIQVITATES HEBRAICAS, GRAECAS, ROMANAS ET CHRISTIANAS SCRIPTIS ILLVSTRAVERVNT.

Editio secunda, auctior, & indice duplici rerum scriptorumque locupletata.

HAMBVRGI ET LIPSIÆ,

Impensis CHRISTIANI LIEBEZEIT,

ANNO MDCCXVI.

ILLVSTRISSIMO VIRO

JOANNI GEORGIO de HOLSTEN,

POTENTISSIMO DANIÆ ET NORWEGIÆ REGI AB INTIMIS CONSILIIS, ATQVE ORDINIS REGII DANEBROGÆ EQVITI,

S. P. D.

JO. ALBERTVS FABRICIVS.

ADmiratione ingentis Tuæ in tanta dignitate Virtutis & humanitatis, atque impatientia devoti gratique animi mei erga Te teſtandi, hanc audaciam mihi indui, EXCELLENTISSIME DOMINE, ut

ut illuſtris Nominis Tui ſplendorem Libro præſenti velut auſpicatum jubar imponerem, illumque Tibi conſecrarem. Jampridem ſane me, & quem non? in venerationem Tui pertraxerat publica de Te nec inficianda fama, quæ non paſſa ſeſe contineri regnorum quamvis ampliſſimorum limitibus, prudentiam & induſtriam Tuam in negotiis, fidemque conjunctam cum religioſiſſima Pietate, ubique ore uno concelebrat: Quæ ipſæ virtutes Tuæ effecerunt, ut ab Auguſto Rege Tuo ameris conſtanter ornerisque, atque unus fueris inter tot ſapientiſſimos Viros delectus, cujus providæ curæ ac ſollicitudini ſpes temperandæ tot Regnorum, & Regii Principis maximarum Regionum heredis animus tener formandus committeretur: nunc autem cooptato Tibi in ſanctius Conſilium, etiam præſens ſalus publica tractanda humeris Tuis impoſita fuerit. Præter publicas haſce ac quaſi lumen elucentes notasque omnibus Te ſuſpiciendi cauſſas, proprias etiam & ſingulares quasdam mihi nactus eſſe

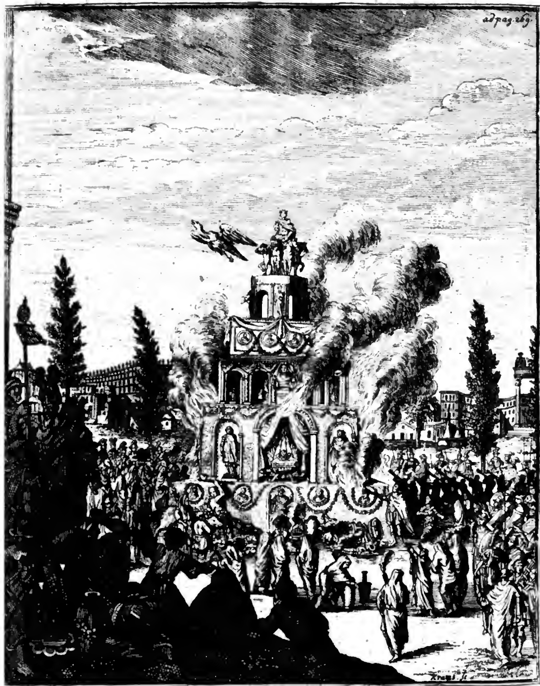
viſus

visus sum, ex quo propius Te venerari contigit, licuitque mihi esse testi sanctæ illius & castæ Tuæ in DEVM pietatis, quæ avis alba est non dicam in tanta fortuna, sed in mediocris etiam conditionis hominibus raro & insolenter reperitur. Nusquam vero illam perspexi certius atque expressius, quam in optatissimo Filio Tuo, qui ut penes nos vixit, pulcherrimum nobis instar Tui dedit intuendum, exemploque suo demonstravit, quantopere Tibi curæ ac cordi sit fueritque, uti aliorum liberorum Tuorum, ita illius educatio, digna Nobili & magnis rebus olim admovendo, sed maxime digna Christiano. Non enim satis Tibi fuit, quod ipsum quoti sunt qui non negligunt? animum illius ad prudentiam omni genere honestarum literarum ac scientiarum mature expoliendum curasse, memoriamque peritia linguarum & situs locorum exquisita notitia, atque accurata familiarum illustrium, rerumque ab omni memoria gestarum cognitione velut utili vitæ instrumento ornasse,

 &

& instruxisse: verum præcipua Tua sollicitudo ac cogitatio in hoc maxime incubuit, ut constanti virtute, amoreque Numinis, ac generoso incoctum honesto haberet pectus, & in illa indole humanitas, modestia, æquitas, morumque sanctitas eniteret. Nec sane posita est hæc à Te cura infeliciter aut incassum, quin capis fructum singularem sapientis ejusce consilii quotidie, ut cum magna voluptate videas eum strenue & auspicato incedentem per vestigia Tua, enitentemque ad summos honores, quos magni Regis gratia jam dignata ipsum respicere, & exemplum tuum & sua ipsi virtus promittunt, Vota Parentis utriusque prolixissime vel implenti vel etiam superanti. Quod ut tibi proprium sit ac perenne, nec minore felicitate etiam in cætera nobilissima stirpe Tua utaris, proculque omni privata calamitate, procul publica, diu quemadmodum felicibus consiliis, sic vegeta senectute integrisque animi & corporis viribus vigeas, salutis publicæ causa voveo. Hamburgi X. Cal. April. Anni Christiani cIↃ IↃ ccXIII.

AD

ad pag. 269.

AD LECTOREM.

Bibliographia hæc privatarum more prælectionum primum a me tradita, totaqve consecrata fuit progressibus & captui studiosorum Juvenum, freqventantium Gymnasium hujus Urbis, qvod hoc ipso anno * bonis ut voveo speroqve auspiciis celebrabit primum suum Jubilæum, sive memoriam secularem Musei hujus publicæqve virtutum, Pietatis & bonarum literarum Officinæ, Optimorum Patrum cura ante hos centum annos conditæ atqve dedicatæ. Primus hic est atqve unicus e privatarum mearum scholarum commentariis, qvem emittere in vulgus ausus sum, ne describentium fatigaret manus, nec inemendatior forte ab aliqvo inconsulto in publicum præcipitaretur. Argumentum atqve conatum propositi haud inprobaturos confido eruditos homines, qvibus constat qvantum usum præbeat, qvantoqve ad omne scriptorum sacrorum, externorum genus intelligendum sit subsidio dilucida & accuratior cognitio Antiqvitatis. Ad hujus caliginem quæ eam undiqve obsedit dispellendam, & illuminandas remotissimarum ab ætate nostra rerum tenebras innumerorum virorum doctorum ingenium atqve industria a renatis usqve literis magna cum laude elaboravit, qvorum in notitiam ut sensim tirones introducerentur, & ad studium ipsum amplectendum, qvod eruditissimo cuiqve semper fuit in deliciis, in-

* 1713.

flammarentur, hanc telam foloce filo texui. Qvanta illi desint ad perfectionem, vel qvæ in ea possint ab acerbo aliqvo censore carpi ac reprehendi, ipse bonam parte pulchre video, sed video etiam qvotidie multa & multos reprehendi strenue ab iis, qvi nihil melius præstant. Jucundum tamen est mihi, qvalecunqve studium qvod hactenus rei literariæ pro exigua mea parte impendere conatus sum, non paucis doctis, æqvis & candidis hominibus minime displicuisse, & ab humanitate ipsorum relictum mihi fuisse locum emendandi me meaqve. Itaqve & huic libro non adeo metuo ab illorum similibus, dissimiles nemo sanus curet, qvorum inhumana iniqvitas non modo auribus caret, qvod de ventre ajunt, sed qvod magis mirum in homine literis contrito & miserandum est, sensu sui. Unum de qvo apud eruditos excusatum me volo, non præterierim, ut ne scilicet vertant mihi vitio, qvod Disputationes Academicas nostratium Germanorum hinc inde, rarius tamen retuli in censum, qvarum aliquas judicabunt illi fortassis debuisse me habere οὐδ᾽ ἐν λόγῳ, οὐδ᾽ ἐν ἀριθμῷ. Ac scio qvam justissima æstimatione ex illis multæ contemnantur ac prætereantur, sed alias vicissim expertus sum lectu esse dignissimas; & multa complecti paucis foliis, qvæ magna aliquando volumina patiuntur a nobis desiderari. Ut igitur tironum præcipue nostrorum consulerem captui & studiis, qvi Disputationes ejusmodi facilius possunt parare, extra glebam licet in qva natæ sunt rarius conspici solitas, earum qvæ in curiosiore aliqvo Antiqvitatis argumento versantur, licet non plane elaboratissimarum, mentionem subinde omittere nolui. Prætermissa adjungere, emendareqve qvæ perperam posita sunt, posteri temporis studium erit: nunc ut brevis conspectus totius Voluminis oculis pateat tuis, en Tibi argumenta capitum qvibus illud dispertivi:

ELEN-

ELENCHUS CAPITUM.

VIII.

VIII. Scriptores de Diis, Geniis, Sanctis &c.

Antiquitatum divisio in sacras, politicas, militares, literarias & privati usus atque domesticas. 1. *In sacris iterum varia consideranda, ac primo dicendum de religiosi cultus objecto, sive Diis quibus sacra facta.* 2. *Gentes nulla Athea.* 3. *DEI cognitio usque quaque testata. Theologia Naturalis atque Ethnica scriptores.* 4. *De origine Idololatria: & quomodo tot Gentibus placuerit multos colere Deos, cum ratio unum esse DEum suadeat?* 5. *Pro Numine culta quaecunque vel prodesse vel nocere possent, ut astra atque alia res naturales, vel homines eorumque affectiones, vel genii ac damones,* 9. *Dii & Dea, boni & mali. Solitarii & cum aliis culti Dii, σύνθρονοι & Cabiri.* 7. *Varia nomina & cognomina iisdem tributa Diis, ex varia occasione.* 8. *Unius summi DEI cultus. Veri DEi nomina & attributa. Cabbalistarum Sephiroth & Kelifoth. Scriptores Theologia Judaica*; 9. *SS. Trinitatis agnita vestigia apud Judaos & Ethnicos.* 10. *Scriptores de Deastris Syrorum & aliarum Gentium Orientalium.* 11. *De Persarum & aliarum gentium Heliolatria.* 12. *De Selenolatria, cultu stellarum, elementorum &c. apud varios populos.* 13. *De Idololatria Ægyptiorum ac Graecorum, & utra absurdior?* 14. *De Diis Romanorum,* 15. *Gallorum & Germanorum veterum, aliorumque populorum.* 16. *Numinum in imaginibus praesentia atque ex iis emigratio & evocatio.* 17. *Idolorum ornamenta, vestes, nimbi, circumgestatio, ablutio, projectio, verberatio, execratio.* 18. *Deorum varia classes ac veluti gradus.* 19. *Dii tutelares certarum regionum, urbiumque. Vesta, Fortuna &c.* 20. *Dii artium, rerumque variarum praesides.* 21. *Antonii Macedo Dii tutelares Orbis Christiani.* 22. *Patronatus & Praefectura super certa vita genera & beneficia, vel malis certis averruncandis in Ecclesia Romana Sanctis assignata.* 23. *Apotheosis & Consecratio.* 24. *Canonizatio, sive hominum post mortem inter sanctos relatio.* 25. *scriptores selecti de Angelis eorumque ordinibus.* 26. *De Geniis, Laribus, Lemuribus.* 27. *De cultu Angelorum, Sanctorum, Eucharistia, Crucis, imaginum & reliquiarum apud Chirstianos.* 28. *pag.* 227.

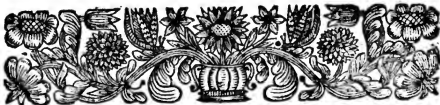
IX. De Templis, Altaribus, locisque sacris & Asylis Judaeorum, Ethnicorum & Christianorum.

De Templis ante exitum Israëlitarum ex Ægypto. 1. *De Tabernaculo Mosaico.* 2. *De Templo Hierosolymitano Salomonis & secundo Zorobabelis (quod instauravit & munivit, ornavitque Herodes.) Scriptores Judai* 3. *& Christiani* 4. 5. 6. *Quo nomine dedicatum Salomonis templum, & templa duo ad Hierosolymitani exemplum condita a Samaritanis & Onia Pontifice.* 7. *De ara, arca foederis, columnis & aliis ad templum pertinentibus.* 8. *De synagogis & proseuchis Judaeorum.* 9. *Gentes qua religiosum putarunt nullis templis, aris & simulacris nullis Numen colere.* 10. *Luci sacri* 11. *montes sive excelsa.* 12. *De templis gentilium.* 13. 14. 15. 16. *Templorum ornamenta.* 17. *Urbes neocora.* 18. Ναΐδια *ad exemplum majorum templorum confecta & venum ex-*

)()(3 posita

 Di-

BIBLI-

BIBLIOGRAPHIÆ ANTIQUARIÆ

CAPUT I.

De Scriptoribus Generalibus Antiquitatum Hebraïcarum.

Notitia Antiquitatum Hebraicarum haurienda è ſacris litteris, earumque interpretibus Judæis & Chriſtianis rerum Hebraicarum peritis. 1. *Ex Philone & Joſepho. ibid. Ex Talmude utroque, ejus Miſhna & Gemara, interpretibus Judæis & Chriſtianis.* 2. *De Moſis Maimonidis Jacobi ben Aſcher aliorumque Epitomis Talmudicis.* 3. *Quanta fide digni ſcriptores Talmudici & Judæi recentioris ætatis.* 4. *De Corporibus Antiquitatum Hebraicarum, quæ Chriſtiani ſcriptores moliti ſunt.* 5. *De Chriſtianis, qui ſparſim in commentariis & Lexicis, vel aliis ſcriptis ſuis Antiquitates Hebraicas illuſtrarunt.* 6. *Opera inedita vel promiſſa Balthaſaris Scheidii τȣ̃ μακαρίτȣ, D. Joſuæ Arndii & Rev. Theodori Daſſovii.* 7. *Compendia Antiquitatum Hebraicarum.* 8. *Scriptores qui unum aliquod Argumentum profeſſi plura Antiquitatum capita attigerunt.* 9. *Scriptores de ritibus recentium Judæorum pro varia natione & ſecta diverſis, nec unius generis.* 10. *Delineatio theſauri Antiquitatum Hebraicarum.* 11.

I.

Etuſtiſſima & certiſſima memoria Antiquitatum Hebraicarum ex *ſacris litteris* haud dubie petitur, cujus interpretes ſive Judæi ſive Chriſtiani rerum harum periti & curioſi merito inter ſcriptores præſentis argumenti familiam ducunt.

Ex illis præcipua fide digni sunt, qvi græce temporibus Apostolorum CHRISTI scripsere *Philo*, cujus novam editionem ab Erico Benzelio præfecto doctiss. Bibl. Upsaliensis exspectamus: & *Fl. Josephus* eruditissimo *Ed. Bernhardi*, (1697. 12. Jan. æt. 59. denati) sed qvod dolendum imperfecto * commentario illustratus. Cui insigni scriptori recensendo porro & expoliendo certatim jam operam addixere suam præstantissimi Viri Jac. Gronovius Lugduni apud Batavos, Parisiis Jo. Boivinius, Oxoniæ Jo. Hudsonus, & Godfridus Olearius Lipsiæ.

Philoni & Josepho succenturiantur qui Hebraice libros Veteris Testamenti illustrarunt ut *Isaacus Abarbanel*, *Moses Alschech*, & ne de aliis in præsenti dicam qvi in Bibliis Buxtorfianis Berolini nuper octava forma recudi cœptis extant *Aben Esra*, *R. Salomo*, *R. Levi ben Gerson*, *David Camius* sive *Kimhi* & *R. Isaac* qui etiam *Jarchius* vulgo appellatur. Horum notitiam & vitas ex Bartoloccio excerptas non ita pridem in Analectis Rabbinicis, utilissimo tironibus harum litterarum libro, dedit Vir Clariss. Hadrianus Relandus.

Ex Christianis S. Scripturæ interpretibus hoc loco nominandi sunt *Seb. Munsterus*, *Paulus Fagius*, *Johannes Drusius* tum *Henricus Ainsworthus* Anglus, cujus præclari in Pentateuchum commentarii extant, *Johannes item Ligthfootus* in horis Talmudicis & reliquis commentariis, atque *Christophorus Cartwrigthus*, *Jac. Altingius*, *Jac.* & *Ludov. Capelli*, *Joannes Coccejus*, *Eduardus Pocockius*, *Sebastianus Schmidius*, & pauci quidam alii, & qui Leviticum librum illustrarunt *Augustus Varenius*, *Wolfgangus Franzius*, *Fridericus Spanhemius* T. 3. Opp. qvibus utinam liceret integrum Rev. D. Theodori Dassovii Commentarium adjungere, cujus specimen tantum sub titulo *Scholia Criticorum in Leviticum castigata* evolvere me memini.

II. Alter veluti fundus atqve fons ex qvo antiqvitatum Hebraicarum notitia petenda venit, *Talmud* est, sive Corpus Juris atque doctrinæ Judaicæ duplex, *Hierosolymitanum* & *Babylonicum*. Utrumqve constat *Misnah* & *Gemarah*. Misnah, qvasi δευτέρωσιν atqve alteram legem, oralem nempe dixeris, textus & κείμενον instar est, cui Gemarah tanqvam in Commentarii uberioris vicem adjungitur, qvi Mishnam sive *Mathnitam* explicat vel per *Barajetha* sive sententiam & decisionem in scholis R. Chaja & R. Uschaja traditas: vel per *Tosaphta* sive additionem ad Mischnam,

* Tantum libros priores IV. antiqvitatum, sed cum his pleraqve Pentateuchi Mosaici ad leges ritusqve Hebræorum facientia explicant. Oxon. 1700. fol. De Philone & Josepho nihil attinet repetere qvæ dixi lib. IV. Bibl. Græcæ.

nam, ubi hæc fuit concisior. Vide Buxtorfii Lexicon Talmudicum p. 2611. 2474. seq. & 452. Misna longe elegantiore purioreque stylo Hebræo Rabbinico, licet conciso & abrupto scripta est, faciliusqve intelligitur, & majoris est auctoritatis fideiqve & antiqvitatis qvam Gemarah, atqve si Maimonidem * audimus, circa Hadriani Imp. tempora in litteras relata. Gemara tum ob alias rationes tum propter obscuriorem Chaldaicum stylum admixtaqve varia barbara vocabula longe difficilior & paucis intellecta, sedensque in tenebris & pluribus referta fabulis gerrisqve & sententiis Rabbinicis, adversa fronte inter se concurrentibus, neque ante sextum à CHRISTO nato sæculum composita, qvinimo recentiorum etiam temporum vestigia haud obscure præ se ferens ut à Jo. Morino aliisque demonstratum fuit.

Talmud duplex est, ** *Hierosolymitanum* in qvo qvatuor tantum Ordines, 1. *Zeraim* de seminibus, Massictæ sive tractatus septem, 2. *Moëd* de festis tractatus unicus, 3. *Naschim*, de mulieribus tractatus septem, & 4. *Jeschouth* de pœnis, tractatus novem. Vide indicem Talmudis Hierosolymitani in Jo. Lightfooti Operibus postumis p. 30. seq. Talmud alterum *Babylonicum* in sex Ordines distinguitur, quorum Targum Jonathanis Exod. XXVI. 9. meminit & alterum Targum, Cantic. V. 10. Illi sunt: 1. *Zeraim* de seminibus, 2. *Moëd* de festis, 3. *Naschim* de mulieribus, 4. *Nezichim* de pœnis, 5. *Kodaschim* de sanctificationibus & 6. *Taharoth* de purificationibus. Qvilibet Ordo iterum pluribus constat Massictis sive tractatibus, qvi singuli in capita sua distingvuntur. Vide Indicem Codicum capitumqve Talmudis Babylonici in Bartoloccii Bibl. Rabbinica T. 3. p. 85. 237. seq. Galatinum lib. 1. de arcanis Catholicæ Veritatis cap. 5. Sixtum Senensem lib. 2. Bibl. Sanctæ, Buxtorfium in Bibl. Rabbinica, Voisinium ad Raymundi Martini pugionem fidei p. 31. seq. D. Jo. Mulleri nostri τȣ̃ μακαρίτȣ Judaismum p. 33. sq. B. D. Zachariæ Grapii Historiam litterariam Talmudis Babylonici, Rostoch. 1696. & Hermannum von der Hardt, V. C. in sua editione Codicis *Taanith*, sive de jejunio, Helmstad. 1712. 8.

Edita est *Misna* sæpius seorsim tum sine punctis vocalibus ut

 Amst.

* Vide ad Codicem Avoda Sarah T. 4. edit. Surenhusii p. 369. ubi argillæ Hadriani mentio.

** Judæorum Computus tradit, Talmud *Hierosolymitanum*, absolutum esse Anno Judaico 4229. sive Christi Dionysiano 469. Babylonicum 4268. sive Christi 508. Vide Scaligerum de emendat. temporum lib. VII. p. 655. Mischa absoluta anno 150. post vastationem Templi secundi, hoc est Christi 220. ut leges in libro Cosri, p. 247. edit. Buxtorfii.

Amst. 1631. 8. tum illis à Salamone Adano & Jacobo Juda Leone animata ut ibid. 1641. 8. Etiam cum glossa כף נחת Venet. 1609. Amst. 1643. & cum commentariis Maimonidis atqve Bartenoræ Venet. 1606. f. Sabionettæ 1559. 4. atqve Amst. 1688. 4. & Prag. 1615. 4. cum commentariis ejusdem Jac. Bartenoræ & Jom Tobh Lipmanni, & novissime cum brevibus scholiis R. Elisæ ben Abraham A. 1697. 8. Integram *Hispanicè* non optima tamen fide nec diligenti satis cura translatam ab Abendanâ sunt qvi testantur: & Rich. Simon in Epistolis selectis T. I. p. 175. auctor est partem ejus *Italicè* versam à Judæis. Integram *Germanicè* transtulisse se testatus est Vir in his litteris versatissimus Jo. Christoph. Wagenseilius, libri de spe Israëlis p. 40. sed nihil ejus hactenus lucem vidit præter Germanicam interpretationem Codicis נגעים qvo de lepra agitur. *Arabicæ* versionis meminit Jo. Morinus p. 527. Exercitatt. Bibl. Multam qvoqꝫ operam in partibus ejus variis *Latinè* transferendis & commentario illustrandis posuere homines doctissimi Christiani Gvil. Gvisius, Jo. Coccejus, idem Wagenseilius, Seb. Schmidius, aliiqve: sed nemo repertus est ante V. C. *Gvil. Surenhusium* qvi totam Misnam explicandam sibi sumeret. Hic enim laudatissimo studio universos Misnæ sex ordines Hebraice (at sine punctis vocalibus qvod dolendum) cum versione latina partim aliorum partim sua, qvæ ultimam manum * adhuc in qvibusdam desiderat, & commentariis Maimonidis & Bartenoræ latine adjunctis, & variorum virorum doctorum animadversionibus atqve elegantibus iconibus ad Judæorum mentem in æs incisis edidit Amstelodami 1703. in fol. sex voluminibus, qvæ in terna commode possunt compingi. Ab eodem doctissimo Surenhusio exspectamus *promtuarium rituum Judaicorum ex Talmude illustratum.*

In *Gemara* illustranda paucissimi hactenus sunt versati, nam præter caput ultimum libri Sanhedrim Germanice versum à Christiano Gersone, & excerpta ex libro *En Jacob* ad Codices Sanhedrin & Maccoth, Sota, Succa, Sota & Chagiga, à Coccejo, Wagenseilio, Jo. Jac. Cramero & Jo. Henrico Hottingero nepote edita, aliaqve perpauca sparsim ab aliis latine versa & allegata nihil in hoc genere vidisse lucem memini ante eruditos labores honoratissimi Collegæ mei atqve in his litteris hodie, præfiscini dixerim, principis *Georgii Elieseris Edzardi*, qvi magni illius Hebraicarum litterarum per Germaniam statoris propagatorisqve Esdræ Ed-

* Vide P. E. Soucieti S. I. specimen stricturarum in Surenhusii opus, qvod legitur in Ephemeridibus litterariis Parisiensibus A. 1710. mense Novembri; in memoriis Trevoltinis A. 1710. p. 332. 517. 1233. & 1241.

Edzardi τȣ̃ μακαρίτȣ major natu filius Gemaram Codicis Talmudici Avoda Sara versione perspicua & doctis commentariis illustravit, ejusqve jam duo Volumina qvemadmodum & caput primum Codicis Berachot edidit atqve cum studiosis communicavit, & plura hujus generis prælo porro instituit committere. Gemaram Codicis Berachot integram versam à B. Balthasare Scheidio evolvere me memini auctoris exaratam manu, in Bibliotheca instructissima Viri cujus nunqvam animo meo excidet memoria, D. Jo. Frid. Mayeri, νῦν ἐν ἁγίοις.

Talmudis editiones variæ exstant. Hierosolymitanum excusum curante Davide Bombergio Venet. 1520. fol. Cracov. 1609. fol.

Babylonicum Venetiis apud Bombergium 1522. sq. & 1546. apud M. Antonium Justinianum. Confer Bartoloccium T. 3. pag. 269.

Basileæ 1579. seq. apud Ambrosium Froberum, qvæ editio loca S. Scripturæ in ora libri notata habet, sed in qva vicissim exsecta sunt Marci Marini Brixiani studio, qvæ in CHRISTUM & Christianos dicta erant, una cum integro Codice Avoda Sara.

Cracoviæ 1602. seq. in qva editione restituta sunt qvæ Basileenses expunxerant. Unde correctiorem in quibusdam, appellat Jo. Wulferus, ad Codicem Shekalim, p. 36.

Hanoviæ 1618. seq. Vide Andream Chevillierium de Origine Typographiæ p. 269.

Lublini 1617. seq. qvæ editio luculenta exstat in Bibliotheca Johannea hujus Urbis.

Amstelodami 1646. sq.

Francofurti &c.

In Bibliotheca Bodlejana inter Codices Seldenianos exstat exemplum Talmudis, qvod eruditus quidam Judæus totum emendando percurrit. *Miror*, inqvit Thomas Hyde ad itinera mundi descripta ab Abrahamo Peritsol, p. 19. *Judæorum desidiam & incuriam, quod charissimum suum Talmudem in omnibus suis editionibus ubique passim corrupte & incorrecte mendis scatentem prodire sinant. Si quis recudere vellet, ad dictum nostrum exemplum Seldenianum (excepto quod proh dolor unus desideratur Tomus,) correctissima adornari possit editio.*

III. Talmudis egregium compendium, non tantum brevius

 sed

ſed & luculentius & facilius univerſam doctrinam Talmudicam complexum ſcripſit judicio & doctrina inter Judæos longe præſtans *Moſes Maimonides*, Cordubenſis, medio ſæculo XII. clarus, id qvoniam in libros XIV. diſtinxerat, vocavit יד ſive manum, addiditqve ex Exod XIII. 9. aliisqve Scripturæ locis encomium *Jad Haſaka* יד החזקה Manum fortem. Hoc opus eximium & rariſſimum hactenus, ex Venetâ editione utraqve A. 1550. & 1574. & CPolitana 1509. commentariis illuſtrata una cum iconibus in æs inciſis luculenter recuſum eſt Amſtelodami A. 1702. curante Joſepho Athia Judæo 2. Vol. fol. Latinè qvædam vertit ex hoc libro Lud. Compiegne de Veiel ex Judæis, qvæ in faſciculis ſuis recudenda dedit Tho. Crenius. R. Jacobi bar Aſcher circa A. C. 1340. clari *Arba Turim* ſive qvatuor Volumina, ſanctionum Talmudicarum breviarium complexa noviſſime prodierunt Berolini 1703. fol. Moſis Tarnenſis Kiriath Sepher breviſſimum & diſtinctisſimum Talmudis compendium laudat Morinus p. 26. Exerc. Bibl. Liber En Jacob ſive fons Jacobi è Deut. XXXIII. 28. petito titulo, loca ſelecta Gemaræ exhibet. Titulum Libri Buxtorfius in Bibl. Rabbinica vertit עין *oculus*, minus bene, ut jampridem obſervavit Wagenſeilius in Epiſt. de infundibulo ſuo pag. 87. De *Aggadis* atqve tropologiis qvæ in Gemara occurrunt, vide ſis librum Coſri, p. 252. ſeq.

IV. Qvæſitum eſt inter eruditos ac multum diſceptatum; tutone poſſimus Talmudicis Doctoribus & Rabbinis eorum legentibus veſtigia habere fidem, ut ex illis tanto temporum intervallo disjunctis veram de antiqvis Hebræorum ſtante utroqve templo ritibus ſacris & juribus moribusqve notitiam certo haurire nobis liceat, ad ſacras Veteris Noviqve Teſtamenti litteras illuſtrandas. Ubi duo utrinqve extrema fugienda eſſe duxerim, ad qvæ pleriqve prolabentes dum ultrocitrove modum excedunt, verum rectumqve conſiſtere haud patiuntur. Ex una certe parte videas viros doctos, qvi in lectione Rabbinicorum ac Talmudicorum ſcriptorum ætatem contriverunt, tantum illis tribuere ut ex eorum leviſſimo aſſenſu vel indicio ſtatim libenter pendeant, eos velut oracula loqventes ex tripode & omni exceptione majores auctores audiant etiam contra clarisſima Hieronymi, Epiphanii, qvinimo Judæorum vetuſtisſimorum Philonis & Joſephi teſtimonia, qvod mihi non modo magnum illud tot ſæculorum ſpatium qvibus Rabbini poſt vixerunt, ſed & ignorantiam, vanitatem ineptias & contradictiones in eorundem ſcriptis obvias & à Morino atqve aliis viris doctis notatas cogitanti videtur

tur

tur minime committendum esse. qui unum Philonis vel Josephi testimonium libenter prætulerim decem Rabbinis, * *à quorum lectione ardua res est & rara*, Ed. Bernhardo p. 210. ad Josephum judice, *non delirare*. Vicissim alii omnia illa qvæcunqve ex Talmude vel Rabbinis proferuntur statim simul semelqve abjiciunt atqve velut indigna & absurda ne dicam blasphema explodenda existimant, veluti meræ sint inscitiæ & nihil plane auri ex stercore Rabbinico colligi possit, atqve sanctuario illud inferre prorsus sit nefas, qvam in sententiam multa disputat Is. Vossius vir eruditissimus in responsione ad Objecta Criticæ sacræ Var. Observ. pag. 327. seq. 331. seq. qvo in loco acerrime in præclarum Virum Joannem Lightfootum invehitur, qvi Rabbinicis conspurcare nugis nebulisqve obducere sacros Novi fœderis libros non dubitaverit. Eqvidem non negaverim aliqva interdum afferri ex Talmude & Rabbinis ad illustranda Novi fœderis loca, quæ longius petita sunt, & nec cœlum nec terram tangunt, neqve hilum faciunt ad lucem illi afferendam: largior etiam haud absurde viros doctos suspicari qvod Rabbini ex libris Novi Testamenti qvandoqve hauserunt, qvæ deinde Christiani existimarunt sacros scriptores à Judæis petiisse, qvam in rem Vossius p. 327. *Quod vero ritus attinet, scimus & nos Rabbinos non minus forsan diligenter legere Evangelia quam Christianos, & quamvis CHRISTUM non admittunt, ritus tamen veterum Hebræorum ex Evangeliis & Actibus Apostolicis & in suos transferre commentarios. Istos vero ritus cum legunt Christiani, velut gemmulas colligunt, existimantes ex perenni traditione conservatam à Rabbinis eorum fuisse memoriam.* Confer Mericum Casaubonum de qvatuor lingvis p. 110. Knatchbullum ad N. T. haud uno loco, Jo. Oweni Theologumena pag. 439. Henr. Teelmannum commentario ad cap. XVI. Lucæ p. 2. seq. Augustum Pfeifferum τὸν μακαρίτην in Matæologia Judaica & Mahumedana Exerc. 1. §. 40. & in confutatione Anonymi Chiliastæ (Abfertigung eines vermummten Chiliasten) p. 80. Lightfootus ipse in Miscellaneis Christianis & Judaicis cap. 19. & 20. T. 1. Opp. Jo. Clericus ad Hammondum in Matth. XX. 15. & T. 1. Bibl. universalis p. 386. & Jo. Georg. Wachterus in Spinosismo Judaico (Spinosismus im Jüdenthum) p. 45. seq. Nihilominus tamen haud assentior Vossio, paulo post subjungenti: *Si itaque exceperis ea quæ ex Evangeliis, Aristæo, Philone, Josepho & gentium hausere annalibus, nihil omnino de toto hoc tempore*

* Quam parum illis tribuendum sit etiam in linguæ Hebraicæ vera indole explicanda atque in rebus sacra ipsorum spectantibus, declarat præter Jo. Morinum parte posteriore Exercitationum Biblic. Jo. Brunsmannus in libro cui titulus *Judaica levitas*, Hafniæ 1705. 8. quibus adde Memorias literarias Trevoltinas A. 1711. p. 635.

tempore (ab Artaxerxe ad Justinianum) *in Judaeorum supererit scriptis, quod non sit commentitium. Si quid veri de Rabbi Akiba, Hillele & aliis in illorum occurrat libris, omne id habent ab Origine & praecipue Hieronymo, cujus saepe in Talmude fit mentio. Absque illis istorum ne quidem nossent nomina.* Hieronymi in Gemara (sed neutiqvam freqventem) mentionem fieri notavit Morinus, propterea vero omnia alia qvae in Talmude praeterea leguntur commentitia statuere temerarium est. Porro Gemara licet nugis fabulisque sit refertissima, ideo non statim similiter explodenda Misna, rituum morumqve Hebraicarum, saltim qvatenus post eversum templum de illis per traditionem constitit vel adhuc reliqviae eorundem inter Judaeos superfuerunt, certissimus thesaurus. Adeoqve ubi illa praeeunte, de ritu qvodam & more apud Hebraeos usitato Rabbinorum consensus adducitur, is neutiqvam contemnendus venit, sed donec certissimis rationibus aut melioribus testimoniis confutari possit, amplectendus, & utiliter adhibendus ad lucem sacris Scriptoribus afferendam, qvod praeter Drusium, Scheidium, Lightfootum aliosqve supra §. 1. laudatos ostenderunt Hottingerus in primitiis Heidelbergensibus diss. 3. de usu scriptorum Hebraicorum ad N. T. Joannes Braunius libro V. select. sacrorum Exerc. 2. de sapientia Hebraeorum. Wagenseilius in telis igneis Satanae p. 66. seq. Laurentius Oldhelius in Synagoga bifronte, Francof. 1691. 4. Caeteroqvi in laudandis Rabbinorum testimoniis magno judicio magna circumspectione opus. *Nunquam sine risu*, inqvit Jo. Morinus p. 225. Exerc. Bibl. *legere potui virorum quorundam Hebraice doctissimorum opuscula, qui putant se ex unius aut alterius Rabbini neoterici scriptis de antiquis politicis Judaeorum moribus judicium ferre posse.*

V. Ex Christianis hominibus nemo forte extitit hactenus qvi plenum & omnibus numeris absolutum Systema Antiquitatum Hebraicarum dare nobis instituisset. Plura tamen eorundem capita egregie illustrat Benedictus *Arias*, à patria dictus *Montanus* * in Antiqvitatum Judaicarum libris IX. Tomo octavo Criticorum sacrorum Anglorum insertis, & *Guil. Goeree* in continuatione Cunaei de Rep. Hebraeorum, Belgice primum vulgata, dein Gallicè una cum Cunaeo Amst. 1705. ** tribus Vol. 8. atqve

* Vide Colomesium p. 75. Opusc.

** Hisce tribus Voluminibus addenda alia duo à V. C. *Jacobo Basnagio* edita sub titulo: *Antiquitez Judaiques, ou remarques Critiques sur la Republique des Hebreux*, Amst. 1713. 8. quod opus diversum est ab ejusdem *Historia Judaeorum* Amst. 1710. 12. itidem Gallice

atqve in opere duplici, Belgica lingva edito de Mosaicis Antiqvitatibus 4. Volum. fol. & de Judaicis Antiquitatibus, 2. Volum. fol. Amst. 1690. & 1702. cujus elaboratissimi & variis elegantibus (utinam ad veterum Judæorum mentem semper expressis) tabulis in æs incisis ornati operis non mediocris est apud multos auctoritas. Hisce accedit *Johannes Lundius* in den alten Jüdischen Heiligthümern Hamb. 1701. 1712. fol. qvæ editiones meliores & locupletiores sunt prima, tribus in 8vo. distinctâ Voluminibus. Deniqve *Petrus Jurieu* in Historia Critica dogmatum rituumqve bonorum & malorum qvi in Ecclesia DEi obtinuerunt ab Adamo ad Christum usque, & de origine Idololatriæ ex collatione Judaismi illustratæ Amst. 1704. 4. Gallicè, una cum appendice, & Anglice Lond. 1705. 8. duobus Voluminibus.

VI. Sparsim qvoqve multa attingunt *Joh. Buxtorfius* in Lexico Talmudico & in variis dissertationibus: *Joh. Heinricus Otto* in Lexico Rabbinico Philologico, *Johannes*, præcipue *Lightfootus*, & ex qvo hic subinde profecit *Henricus Ainsworthus*, tum *Joh. Seldenus*, *Joh. Coccejus*, *Joh. Henricus Hottingerus*, *Jacobus Altingius*, *Constantinus L'Empereur* sive *Imperator*, *Joh. Christophorus Wagenseilius* in suis scriptis, *Herm. Witsius* in suis Miscellaneis & Celeberrimus *Dassovius* in suis Dissertationibus & Collegiis, sive Prælectionibus qvæ calamo exceptæ in studiosorum manibus circumferuntur. Videntur & hoc loco commemorandæ esse DD. *Johannis Conradi Dieterici* & *Joh. Andreæ Quenstadii* Antiqvitates Biblicæ, *Joachimi* item *Hildebrandi* post auctoris mortem vulgatæ à Rev. *Joh. Andrea Schmidio*, *Pauli Sherlogi* dioptra Antiquitatum Hebr. libris II. Lugd. 1651. fol. *Cherubini de Sancto Josepho*, Carmelitæ, Apparatus Biblicus, Lovan. 1703. fol. 3. Vol. & *Augustini Calmet*, Benedicti dissertationes Commentariis literalibus in S. Scripturæ libros Gallice editis adjunctæ.

VII. Præcipue magnum studium in hoc genere posuit indefessa B. *Balthasaris Scheidii*, Professoris qvondam Argentoratensis A. 1670. 26 Nov. denati industria, licet opera ejus edita non sunt, at novem satis

B spissis

Gallice edita, & sexto Tomo in supplementi & Apologiæ vicem aucta. Hæc Historia Anglice etiam versa lucem vidit Londini: & Gallice Parisiis, sed sine auctoris nomine, & mutatis quibusdam atque omissis itemque interpolatis recusa, curante Lud. Elia du Pin. Nonnulla in eadem reprehendit vir doctissimus Maturinus Veissierius la Crose, in libro Gallico quem nomine suo dissimulato edidit, *entretiens sur divers sujets d'Histoire, de literature, de Religion & de Critique* à Cologne 1712. 12. p. 126. seq. & Rich. Simon in Bibl. nova selecta itidem Gallice edita T. 2. c. 16. p. 254. seq.

ſpisſis voluminibus in qvarto deſcripta & ad prelum parata exſtant tum in Bibliotheca B. D. Mayeri ad qvem αὐτόγραφον ipſum pervenit, tum in hac urbe Hamburgenſi inter MSta viri ſupra laudes Abrahami Hinckelmanni, qvæ filia ejus aſſervat. In illis Scheidianis qvinque volumina occupat Nucleus Talmudicus, ſive commentarius Talmudicus & Rabbinicus in omnes Veteris Teſtamenti libros, atqve in Novum Teſtamentum, qvi qvoniam Druſio omiſſa tradit, inſcribitur *Præterita præteritorum.* Cætera qvatuor volumina in latina verſione partium Gemaræ & vocabulis peregrinis Talmudis per Lexici modum interpretandis abſolvuntur.

Proxime præla, ut ſpero, evadet B. D. *Joſuæ Arndii* Præſulis olim Guſtrovienſis A. 1685. 7. April. extincti Antiqvitatum Judaicarum Clavis ſive Lexicon, qvale Antiquitatum Eccleſiaſticarum ab eodem habemus, atqve Loci Communes dogmatum & rituum veterum ac recentium Judæorum Rabbinorum Commentatorum, cui filius *Carolus Arndius*, qvi Hebraicas litteras docet in Academia Roſtochienſi, addere promiſit Bibliothecam Antiqvitatis Judaicæ ſelectam. Vide ejusdem Caroli Arndii commentationem de vita & ſcriptis Parentis ſui, in Rev. D. Henr. Pippingii Memoriis Theologor. p. 178. & Orationem inauguralem Roſtoch. 1711. editam p. 15. 16.

Inprimis vero harum litterarum ſtudioſi mecum optant, ne premantur tenebris, ſed in lucem qvamprimum edantur qvæ de Antiqvitatibus Hebraicis ad ſacrarum litterarum lucem obſervata præclare ſunt à Rev. *Theodoro Daſſovio*, qvi Witebergenſem pridem ac deinde Kilonienſem Academiam eruditione ſua ac meritis ornavit, atqve inde Superintendentis Regii Generalis partibus in Holſatia cum maxime fungitur. Ut vero pateat qvam multa & egregia ab eo polliceri nobis debeamus, apponam hoc loco titulos qvos ipſe Novis litterariis Maris Baltici inſeri juſſit A. 1705. p. 86.

Prodibit primum *Hiſtoria Hebræa in fol.* eo modo & ordine tractata, ut caput qvodlibet in ſex dividatur ſectiones, v. g. caput de victimis in gente Judæa cæſis, in has dividetur ſectiones: *Prima continebit victimarum* hiſtoriam, qvales illæ fuerint, qvomodo conſecratæ, qvomodo interdum amiſſæ, qvomodo cum aliis beſtiis commixtæ, qvomodo oblatæ, qvomodo comeſtæ fuerint, *quæ holocauſtorum ætates*, qvalia fuerint holocauſta, ſi de animalibus vel ſi de avibus caperentur, qvomodo holocauſta vel cum aliis holocauſtis vel beſtiis aliis commutarentur, qvomodo imponerentur iis manus, an etiam in excelſis: qvæ beſtiæ ad holocauſta

causta ineptæ fuerint, qvomodo expiationes holocaustorum intelligendæ sint, qvomodo & ubi mactarentur holocausta, qvomodo aspergeretur sangvis, & in qvo altaris loco, qvomodo detraherentur pelles, qvomodo dividerentur holocausta & non dividerentur, qvomodo membra in altari disponerentur, qvomodo lavarentur intestina; *quomodo se habuerint victimæ si pro peccato* populi, vel pro peccato senatus summi, vel pro peccatis aliorum *cæderentur*, qvomodo victimæ pro peccato cædendæ cum aliis victimis commutarentur, qvomodo lavarentur victimarum pro peccato sangvines, qvomodo tactus victimarum pro peccato alias res tactas afficeret, qvomodo sangvis victimæ pro peccato sangvines aliarum victimarum antecelleret; *quæ ratio fuerit animalium pro reatu oblatorum*, qvis fuerit reatus dubius, quis reatus certus, qvis reatus senatus summi, si in doctrina errasset, qvis reatus principis, an etiam ad illum pertineret reatus dubius, qvomodo reatus homini deberet innotescere: qvem reatum contraheret, qvi audiverat exsecrationem: qvem contraheret, qvi noverat depositas esse opes, nec Synedrio indicarat: qvem ille, qvi tetigerat rem immundam, & deinde sanctuarium ingressus res sacras immundarat, qvem contraheret ille qvi jurarat; an victimâ unâ multi reatus diversi expiarentur? an iidem reatus multoties repetiti unâ victimâ placarentur? qvot fuerint reatus species, qvod harum victimarum pretium, qvæ victimæ pro reatu cum aliis victimis commutatio, qvomodo hujusmodi victima non caderet sub votum &c.; *Quæ ratio fuerit sacrificiorum salutarium*, cur ita vocarentur, qvænam illorum essent species, qvomodo differret salutare Nasiræi ab aliis salutaribus, qvomodo se habuerint salutaria gratiarum actoria, qvales fuerint illorum panes, qvæ cum aliis commutatio, qvalis comestio, qvale residuum. Cur ecclesia non offerret sacrificium salutare voluntarium, licet offerret debitum, cur etiam fœtus sacrificii salutaris offerretur, qvomodo imponerentur manus excepto paschate, qvid esset adeps operiens intestinum, & qvomodo differret ab adipe diaphragmatis, qvid esset adeps super intestina, qvomodo reticulum cum parte jecoris aufferetur, qvod sacrificia salutaria publica tantùm reqvirerent libamina, qvænam animalia inepta ad sacrificium salutare essent, de adipe caudæ, de adipe laterum &c. *Secunda sectio continebit casus conscientiæ*, qvæ circa victimas has movebantur, qvales casus moti sint circa animalia cæsa, qvales circa personas offerentes, qvales circa edentes, qvales circa victimarum sangvines, qvales circa adipes, qvales circa deportationem extra templum, qvales circa victimarum delegationem, qvales

circa victimas divitum & pauperum, qvales circa victimarum fœtus, qvales circa victimas votivas & voluntarias, qvales circa sacerdotum cogitationes & sermones in immolandis victimis &c. *Tertia sectio continebit sententias Sacri Codicis, utriusque fœderis*, ex illa historia, qvæ in hoc capite excutitur, altiori indagine explicatas, qvæ magnâ copiâ adducentur, ut qvantus historiæ Hebrææ usus sit in explicandis divinis literis jucundè constet. *Quarta sectio continebit emendationes auctorum*, tam Theologorum, qvam Philologorum, variarum nationum, & dignitatum, sive sint literatores Vinarienses, sive Palatini, sive Saxones, sive Tigurini, sive Hassiaci, sive Pomerani, sive Cimbri, sive Angli, sive Belgæ, sive Galli, Romani, aliiqve qvorum sententiæ vel ex toto, vel ex parte, ex veteri historia sine acerbitate corrigentur, & qvomodo juvari interdum possint indicabitur. *Quinta sectio continebit emendationem versionum præcipuarum* tam veterum qvam recentiorum, illas sententias sacri codicis non ad mentem historiæ veteris explicantium. *Sexta denique sectio continebit conciliationes dictorum sacrorum*, ad speciem sibi contradicentium, qvæ conciliationes non ex conjecturis, sed veteri historia instituentur. Petentur autem ista omnia ex optimæ notæ autoribus Hebræis, qvi veterem historiam incredibili solertia pariqve ingenio indagarunt v. g. *Mischna, Salomone Jarchio, Mose Maimonide, Obadia de Bartenora, Jom Tobh, Siphra, Mose Kotzense, Jacobo Kaphelio, Josepho Bar Isachar, Elia Orientali, Isaaco Abarbanele in legem, Mosche Alschecho, Levi Ben Gersone, aliisque.* Pari ratione omnia capita expedientur. Possent qvoqve adjici *vestigia Hebræarum rerum*, qvæ *in autoribus Græcis & Latinis* reperiuntur, ut evidenter pateat, ita in usu fuisse Hebræis istas ceremonias, qvas recensemus, qvia aliæ gentes Hebræorum consvetudinem imitabantur. *Imagines* deniqve adjici *satis numerosæ* possent, qvæ res veterum Hebræorum oculis objicerent ad Hebræorum mentem, ex ipsorum libris petitæ, si qvis esset qvi sumptus liberali manu impenderet, & rem juvandi literariam inusitato aliqvo desiderio teneretur.

Prodibit 2. Versio codicis Talmudici Menachoth, sive de muneribus frugum Deo oblatis, cum tota Gemara Babylonica in fol. ubi (1) in quolibet capite præmittetur textus Mischnicus Latinè enuntiatus, & in certas classes divisus, (2) subjungetur versio totius Gemaræ, ut omnes Styli difficultates insertis parenthesibus tollantur, (3) ordo rerum, de qvibus Hebræi disputant, in margine indicabitur, ut qvot moveantur dubia, & qvomodo expediantur singula, uno intuitu objiciatur oculis, & sic Gemaræ prolixitas non

non sit fastidio. Continet autem *Gemara disputationes in theses Mischnicas*, sive in decreta autoritate Hebræorum publica promulgata, ubi simul perspicuè intelligetur, qvale sit Talmud Babylonicum, qvod non tot fabulis multo minus blasphemiis scateat, sicut arbitrati sunt, qvi illud non legerunt, sed qvod innumeras contineat qvæstiones ingeniose & subtiliter evolutas, qvæ veterum historiam Hebræam non mediocriter illustrant v. g. cùm disputatur de pugillo de munere capiendo, moventur qvæstiones Gemaricæ, an pugillus capi ex vase terræ imposito posset, an pugillus uno in vase consecraretur, vel in duobus simul, an pugillus, ex omni vase atrii sacerdotalis caperetur, an pugillus capi etiam sinistra posset, an pugillus, si aliqvid de eo deficeret, offerretur, qvomodo pugillus caperetur, ne aliqvid de manu decideret, &c. *Opus in Academia Oxoniensi olim elaboratum*, & cum doctissimo Judæo, Isaaco Abendana, Medicinæ Doctore, qvi Anglis erat in amoribus, studiose collatum, dehinc revisum, & secundis curis auctum, qvod clavis totius Talmudis vocari posset. Qvantus labor fuerit, vel ex eo patet, qvod duodecim ferè seculis à tempore collectæ Gemaræ nemo inter tot Academiarum Professores suscipere laborem hunc voluerit, sed aliqvi tantum excerpta attigerint, nemo vero Gemaram totam.

Prodibit 3. *Lexicon Hebræum Emphaticum in fol.* ubi Hebræarum vocum emphases ordine alphabethico ex historia explicantur magna copia; deinde loca biblica, in qvibus illæ emphases occurrunt, enucleantur, ut quomodo ignorantia antiqvorum rituum impedimento fuerit, qvo minus innumera Scripturæ commata intelligerentur, luce clarius meridiana pateat. Collectæ sunt istæ emphases ex *Maimonidis Jad Chasaca*, *Maimonidis & Bartenoræ Perusch Hammischnajoth*, *Lexico Aruch*, *Libro Siphra*, *Piscke Tosephoth Talmudis Babylonici* &c.

Prodibit 4. *Versio Commentarii Salomonis Jarchii* *, *doctissimi literatoris Hebræi*, *in Exodum & Leviticum in fol.* collato ejus interprete *Elia Orientali*, ubi interjectis parenthesibus stylus facili & plana methodo explicatur. Qvo in libro tota tabernaculi Mosaici structura & totus templi Hierosolymitani cultus discendi avido lectori exhibentur, simulqve leges sacræ & politicæ Hebræorum, hactenus non satis intellectæ, enodantur.

Prodibunt 5. *Codices nonnulli Mischnici in 4. Latinè versi, sua luci restituti, & à tenebris quibus ab aliis involvebantur liberati, v. g. Codex Babba Mezia*, qvi agit de rebus inventis, de deposito, usuris, conductionibus, locati-

* Commentarius R. Salomonis Jarchi in totum Pentateuchum Latine ex versione sua edidit notasqve addidit Vir nobiliss. Jo. Frid. Breithaupt, Gothæ 1710. 4.

cationibus, commodato & mutuo: Codex *Babba Batbra*, qvi agit de societate in commerciis, de hæreditatibus & succeſſionibus, de emptionibus & venditionibus, itidem in Academia Oxonienſi ductu Doctoris Iſaaci Abendanæ elaborati. Accedit *codex Miſchnicus de ſacrificiis*, *Latinè expreſſus*, facili & perſpicua loqvendi ratione. In qvibus codicibus, qvæ in commentariis Hebræorum reperiebantur, textui per interjectas parentheſes adjunguntur, ut textus eo melius intelligatur, ubi ſimul vera methodus, qvomodo verti ejusmodi libri debeant, oſtenditur.

Prodibunt 6. in lucem *Moſis Maimonidis tituli duo*, *nempe titulus de oblationibus* tam victimarum qvam panum, *ut & titulus de ſiclis* Latinè enunciati, cum verſione ſcholiorum *Joſephi Karonis*, & *Abrahami Ben David*, ubi ſimul *Ludovici de Compiegne de Veil* verſio tituli prioris involuta & textu ipſo interdum obſcurior emendatur.

Prodibunt 7. *Jom Tobb accuratæ commentationes* in titulum *de Juge ſacrificio, & titulum de Feſto expiatorio in* 4. ubi multa hactenus incognita, & ab aliis Hebræis prætcrita, una cum aliorum Hebræorum correctione magna copia & ubertate recenſentur, ut iſte ſcholiaſtes meritò primus habeatur inter illos, qvi in Miſchnam commentati ſunt.

Prodibunt 8. in IV. Holocauſta, victimæ pro peccato & pro reatu cæſæ, ut & victimæ ſalutares, ex libro antiqviſſimo *Siphra*, qvem Judæi ferunt in oculis, recenſitæ, ubi caſus conſcientiæ circa has res oborti eleganter deciduntur, & qvod præcipuum eſt, ſingula ex textu Scripturæ probantur. Opus prolixum, & ex ſcholiis *Aharon Aben Chajim* ita in ordinem redactum, ut omnia ſint plana & perſpicua.

Prodibunt 9. *Tituli duo Talmudis Hieroſolymitani cum tota Gemara Hieroſolymitana in* 4. nempe titulus *de ſolenni comparatione in feſtis*, & titulus *de primitiis*, ubi partim ex adjectis editioni Cracovienſi ſcholiis, partim ex *Jephe Mare* phraſes & res difficiliores explicantur, ut & hiſtoria & ſtylus facilè intelligantur.

Ne autem faſtidium lectori creetur, reliqvæ verſiones omittuntur, qvæ minoris momenti ſunt, v. g. verſiones *Geneſeos*, *Eſaiæ*, *Ezechielis* & Prophetarum minorum ferè omnium *libri Michaljophi*, verſio *Davidis Kimchii* in Eſaiam, *Aben Eſra* in *Geneſin*, *Abarbanelis* in Malachiam &c. potius illarum loco *feretur Judicium de novis verſionibus Miſchnicis*, qvomodo vel clavi rerum, vel vocum illuſtrari poſſint, ut ab omnibus intelligantur, etiam iis, qvi Hebræam phraſin non aſſeqvuntur; vel qvomodo augeri poſſint verſionibus aliis, qvarum non eſt injecta mentio v. g. Verſione *Pauli*

Pauli Riccii, Samuelis Clerici, Johannis Ulmanni, J. F. Fausti &c. *vel formabitur judicium de imaginibus Hebræarum rerum*, qvæ passim circumferuntur magno numero, & Judæis ipsis suspectæ sunt, ceu ex libris Hebræorum, res illas aliter delineantium, luculenter patet. *Hactenus egregia promissa Venerandi Dassovii.*

VIII. Succinctius in Tironum usum complexi pleraqve sunt Germanica qvidem lingva *M. Christophorus Semler* in Antiqvitatibus S. Scripturæ Hall. 1708. 12. & Anglica *Thomas Goodwin* in Mose & Aaron sive libro de ritibus & Antiqvitatibus Hebraicis, qvi ex vernaculâ sæpius editus, hinc Belgice qvoqꝫ recusus apud Batavos, & Latine Bremæ 1694. 8. cum notis brevibus Jo. Henrici Reizii, ac novissime Anno 1712. 8. clarissimi Hottingeri nepotis animadversionibus locupletatus. His addendi qvi latine scripsere *Joh. Leusdenius*, in Philologo Hebræo mixto, *Augustus Pfeifferus ὁ μακαρίτης* in specimine antiqvitatum sacrarum & Antiqvitatibus Hebraicis selectis Lipf. 1685. 12. & inter opera Philologica Ultraj. 1704. 4. qvibus addas licet ejus σκιαγραφίαν Antiqvitatum Hebraicarum, qvam dedit in Critica sacra p. 141. seq. & locupletatam à se exhibet *Joh. Jacobus Schudt* in Deliciis Hebræo Philologicis Historiæ ipsius Judaicæ subjectis p. 147. seq. qvi & ipse p. 166. - 177. aliqvam scriptorum de Antiqvitatibus Hebraicis notitiam tradere instituit. Novissime *Hadrianus Relandus* Professor eruditissimus lingvarum Orientalium in Academia Ultrajectina Compendium elegans Antiqvitatum Hebraicarum edidit Ultraj. 1708. 8. & longe locupletius castigatiusqve 1712. 8. divisa universa tractatione in qvatuor partes de locis sacris, de personis, de rebus & temporibus sacris. *Johannis van Basbuysen* Sciagraphia Systematis Antiqvitatum Hebraicarum prodiit Hanoviæ A 1702.

IX. Non defuere præterea, qvi speciale qvoddam argumentum promittentes in omnifaria tamen antiqvitatum Hebraicarum genera sunt evagati, qvales sunt *Joh. Stephanus Menochius*, *Carolus Sigonius* & *Melchior Leydeckerus* in scriptis de Rep. Hebræorum, præsertim si in Sigonium notæ conferantur *Johannis Nicolai*, longè auctiùs recusæ 1701. Amstel. 4. His etiam accenseri poterit *Fortunatus Scacchus* in sacrorum Eleochrysmatum Myrotheciis tribus, qvæ ex editione Rom. 1625. 1627. 1637. 4. rarissimè antea inveniebantur, nunc verò obvia sunt ex edit. Amstelodamensi A. 1701. fol.

X. Recentiorum Judæorum ritus & consvetudines in qvibusdam saltim cum antiqvis conveniunt, etsi in multis probè novi tum ab illis

illis tum inter se differre, qvam in rem præclarè laudatus Dassovius errare observat eos, qvi si in Buxtorfii *Synagoga Judaica* (Germanice primum A. 1604. à Joh. Buxtorfio patre, deinde latine & subinde auctius à filio ac nepote edita) aliisqve ejusmodi recentioribus libellis multa ridicula absurdaqve legunt, statim illa Judæis omnibus impingunt, qvamvis Buxtorfius non vivendi rationes Judæorum omnium describere intenderit, sed præcipuè Germanorum hodiernorum, qvi ad fæcem gentis Judaicæ referri debent, à qvibus ad florentem DEI populum concludere velle esset absurdissimum. Nam Judæi Hispani Lusitaniqve in plerisqve dissentiunt ab istis Germanorum deliriis in Synagogâ Buxtorfianâ recensitis, veluti uberrimè demonstrat Menasseh ben Israël in libro *Thesauro dos Dinim*, qvi in qvatuor partes distinctus & Amst. 1645. 8. Lusitanice excusus est: Imo Judæi hodierni in Barbaria Germanorum fere ineptias ignorant & longè alia ratione vivunt, teste *Lanceleto Addisonio* Doctore Anglo in libello qvi inscribitur: *the present state of the Jews in Barbaria* Londini 1676. 12. typis exscripto, cujus habeo tertiam editionem excusam A. 1682. 12. De Judæis in Italia consulendus *Leo Mutinensis* in *historia rituum Hebræorum præsentis temporis* sive libro de ceremoniis & consvetudinibus Judæorum, qvi cum Jac. Gaffarelli latina præfatione, qvædam Leoni omissa supplente primùm editus Italicè Paris. 1637. 12. deinde anno interjecto emendatius autore ipso curante Venetiis, in qvâ editione jussu superiorum loca Scripturæ (observante Rich. Simone) ex vulgata translatæ, & qvædam auctoris omissa, ut docet Jo. Seldenus c. 14. de success. in bona defuncti & Uxor. Hebr. p. 51. Hunc Leonis libellum Gallicè vertit & insigni præfatione binisqve dissertationibus de Caraitis & Samaritanis auxit *Rich. Simon* Paris. 1674. 12. Iterumqve altera editione sub nomine de *Simonville*, cui adjecta est ejusdem collatio rituum Judaicorum & Christianorum. Hanc deniqve latine translatam habemus à *Joh. Valentino Grosgebauer* Francof. 1693. 12. Prætereo *R. Simonis Luzzati* libellum editum itidem Italice de statu & conditione Hebræorum *discorso circa il stato degli Ebrei*, Venet. 1638. 4. Neqve prolixe commemorabo Judæorum recentium *Minhagim* sive rituales libellos, qvibus utuntur in Synagogis. Itemqve ex Judæorum, *Christiani Pauli Mayeri* tractatum Germanica lingva editum von der heutigen Juden Ceremonien und Gebräuchen insgemein und durchs gantze Jahr Witeb. 1679. 4. & *Frid. Alberti Christiani* der Jüden Glaube und Aber-Glaube/ & *Antonii Margaritæ* gantze Jüdische Glaube / utraqve cum præfatione V. C. Christiani Reineccii recusa Lipsiæ 1705. 8.

Non

Non injucunda etiam sunt qvæ de convenientia rituum Judaicorum & Indorum collecta leguntur in libro Gallico qvi inscribitur *conformité des Coutumes des Indiens Orientaux avec celles des Juifs, & des autres peuples de l'Antiquité par Mr. de la C.*** Bruxellis 1704. 12. Nonnulla itidem de morum rituumqve Americanorum congruentia cum Judaicis annotavit *Menasseh ben Israël* in *spe Israëlis* sive libello qvo reliqvias decem tribuum in Americam translatas esse disputat pag. 28. seq. *Cui leges, ac consvetudines, Indorum, Hebraeorumqve conferre libet, in multis convenire eas videbit; unde facilè colligere est, Indos illas debere Hebrais cum ipsis habitantibus, ante vel postquam occultos montes quærerent. Jucatanenses, & Acuzainilenses Indi se circumcidebant. Totones Nova Hispania, ac Mexicani, prout Jo. Roman, & Francicus Lopes de Gomara, in generali Indorum historia testantur, vestes lacerant, si vel repentinum aliquod infortunium, vel mors alicujus supervenerit. Gregorius Garcias in Monarchia Ingasonum insula Peru narrat Guainacapacum, intellectâ filii Ataguálpa ob inimici exercitum fugâ, rupisse vestimenta. Mexicani, & Totones, sive Totonacazenses, in aris semper ignem alebant, ut jubet DEus in Levitico; Peruensibus idem in templis Soli dedicatis facientibus. Nicaraguazenses vetabant feminas, quæ partum nuperè edidissent, templa ingredi, priusquam menstruo forent purgatæ. Insulæ* Hispaniola *incolæ peccare eos ajunt, quibus res est cum fœmina recens enixa; & Indi novæ Hispaniæ gravissimè puniebant Sodomiæ reos. Sepeliebant etiam plurimi Indorum suos mortuos in montanis, qui mos etiam est Judæorum; & nomen Chana istis in locis inventum, referente Gregorio Garcia. Id mireris, quod ab iisdem jubilæum quinquaginta annorum in urbe Mexico, ut totius provinciæ metropoli, magna cum pompa celebraretur. Quid quod die Sabbathi omnes ceremoniis, ac sacrificiis, in templo faciendis, interesse tenebantur. Iidem divortium faciebant a fœminis, quæ quid minus honestum patrassent. Fratrum defunctorum viduas ducebant Indi insularum Peru, Novæ Hispaniæ, & Guatimalæ. An non ex hisce judices, habitasse illic locorum Judæos, à quibus Gentes istæ talia acceperint? Supradictis adde & illud, quod notitiam creati mundi, ac diluvii universalis, quam habebant Indi, Israëlitis acceptam ferre debeant.*

Illum Menassæ Israëlidis librum Amstelodami A. 1650. 8. editum in Anglicam lingvam convertit *Moses Wall*, atque circa idem temporis *Thomas Thorowgood* libellum edidit cui titulus: *Jewes in America, or probabilities that the Americans are of that race.* Lond. 1650. 4. In eandem sententiam nuper *Ludovicus Hennepinus* in suo Itinere ex eadem exigua rituum & morum quorundam conformitate Americanorum

 originem

originem a Judæis repetit. *Ils font leur cabanes en forme de pavillon comme les Juifs; Comme eux ils s' oignent d' huile, & s' attachent superstitieusement aux songes: ils pleurent leurs morts avec beaucoup de lamentations. Leurs femmes portent le dueil de leurs proches un an entier, pendant lequel elles s' abstiennent de toutes sortes de danses & de festins, & portent une maniere de chaperon sur leur tête. D' ordinaire le pere & le frere du defunt ont soin de la veûve. Du reste il semble que la malediction de Dieu repose sur ces Sauvages de l' Amerique, comme sur les Juifs. Ils sont brutaux & opiniatres au dernier point. Ils n'ont nulle demeure fixe & arretée. Ils sont fort impudiques. Quand on leur dit, que leurs ames sont immortelles, ils demandent ce qu'elles mangeront dans l' autre monde. D' ailleurs on voit quelques traces de la créance des Juifs sur l' origine du Monde.* William sive Wilhelmus Penn A. 1712. denatus, in litteris ad commissarios societatis Mercatorum Londinensium datis Philadelphiæ VIII. August. 1683. editisque tum alibi tum in Pensylvaniæ descriptione Germanice vulgata Francof. 1700. 8. pag. 131. originem incolarum illius regionis in America septentrionali, similiter a Judæis deducit: Ihren Ursprung achte ich / daß er herkomme von den 10. Stämmen der Juden. (1) Weiln sie in einen Lande müssen herum ziehen / und mögen wohl aus dem äusersten Theil Asiæ in das allerwestlichste Theil (Americæ) gekommen seyn. (2) Weiln sie und ihre Kinder von Angesicht den Juden gantz gleich sehen wie die Zigeuner. * (adde ibid. p. 28. & 126.) (3) Mit den Juden in Ceremonien gantz übereinkommen. Sie opffern ihre Früchte / rechnen nach den Mond / legen ihren Altar auf zwölff Steine ꝛc. Brasilianos similiter in America Meridionali a Judæis habere originem, alii suspicantur. *Il y a des conjectures assez fortes pour dire que les habitans du Brasil viennent de quelques Juifs jettez sur les côtes de l' Amerique. On y voit encore quelques traces des ceremonies Judaiques, telles que sont celles de la circumcision, & celles d' appeller Parasceune de leur plus grandes festes.* Hæc Memoriæ litterariæ Dombenses A. 1702. p. 355. ex Jo. Josephi de S. Theresia Historia belli Brasiliensis. Vide sis etiam Josephum Acostam de natura novi Orbis lib. I. c. 23. Ottonis Dapperi Americam p. 26. & Hugonem Grotium de origine gentium Americanarum p. 9. Theophilum Spizelium in elevatione relationis Montezinianæ. Basil. 1661. 8. & Rich. Kidderum in demonstratione adversus Judæos parte III. p. 434. seq. Hermannus Witsius in δωδεκαφύλῳ sive libello de decem tribubus qui Ægyptiacis ejus

* Cingaros origine esse Judæos variis argumentis probat Clariss. Wagenseilius in pera libror. juvenilium loculamento 2. sub extrem.

ejus subjicitur cap. VIII. p. 371. postquam Menassæ Israelidis sententiam rejecisset, quod præter Spizelium aliosque jam laudatos facit etiam Wagenseilius Tomo II. peræ librorum juvenilium parte 2. pag. 123. *non paulo doctius*, inquit, *viri præstantissimi Cadusios Mediæ aquilonaris & montanæ incolas Colchos, Tartaros, Turcas aliasque gentes ex Israeliticis paulatim ingentilismum degenerantibus ortos hariolantur: sed quam tenuibus conjecturis & eruditis erroribus, ostendit amicus noster Wilhelmus Wilhelmius.* Pro illa sententia etiam Stephanus Morinus in diss. de cognatione Lacedæmoniorum & Hebræorum (inter dissertationes VIII. Dordraci 1700. 8. junctim editas p. 87.) *Adde in Mengrelia Colchidis regione adhuc hodie festum religiose observari, quod cum Judæorum Paschate & agno a singulis familiis edendo magnam habet affinitatem, teste Jo. Baptista Tavernerius lib. III. c. 12. itinerum Persiæ, qui addit vicinos Tartaros e propriis tribubus solis uxores ducere, quod etiam secundum Legem Israelitæ observabant. c. 13. Sane inter ipsos Tartaros Colchis vicinos etiam Ilordæ sive turmæ* Naphtalitarum *inveniuntur, teste Agathia lib. IV. Imo* Danitarum, *à quibus volunt* Danos *nomen accepisse, & celeberrimus Thuanus lib. 67. observat circumcisos fuisse antequam Muhametes ipsis innotesceret, quod non est leve argumentum reliquias esse Israelitarum, qui e Colchide in vastas Tartariæ solitudines diffusi sunt, & ob quandam Mahumetismi cum suis veteribus ceremoniis similitudinem ad ipsum amplectendum proni fuerunt. Nota historia illius qui se jactabat Regem* Tibur, *in meditullio Tartariæ, nempe* טבור umbilicus *est, & a Francisco I. Rege humaniter exceptus, & initio etiam à Carolo V. sed tandem combustus ejus mandato, quod aulicos ad Judaismum sollicitaret. Mitto testimonia Judæorum asserentium maximam Israelitarum multitudinem Septentrionalem plagam occupasse, & eos qui volunt plurimos eorum in India degere, quamvis à nostris mercatoribus non inveniantur, qui forsan aliquid audiverunt de profectione in Colchidem & Colchos, eamque versus Indiam tetendisse existimaverunt, quia Colchos & Colchicum sinum in India repererunt.* Confer Epistolam de Judæis in ora Malabarica degentibus quæ inserta legitur Bibliothecæ novorum librorum Anno MDCXCVIII. p. 868. seq. Et quæ de Judæorum Synagoga apud Chinenses in provincia Honam ante CHRIstum natum, ut ajunt fundata, Gozanus S. I. commemoravit in Epistola de qua Ephemerides Paris. Anni MDCCVII. mense Majo p. 227. narrans Judæos de Messia in Lege promisso rogatos, atque de JESU monitos, nomen ejus penitus ignorasse, Jesum Sirachi filium cognitum habuisse. Cui addendum quod Semedi & Bernierii fide narrat Clariss. Jablonskius prolegom. ad Biblia Hebræa §. 38.

Judæorum Synagogas quasdam repertas in China fuiſſe, & penes eos fuiſſe librum Legis Hebraicum ante annos ſexcentos & amplius, ſine punctis vocalibus deſcriptum, Judæos vero iſtos de Chriſto nihil unquam audiviſſe, unde liqueat ante ejus adventum illuc appuliſſe: immo nomen ignoraſſe Judæorum, ſed vero Iſraelitas ſe profeſſos eſſe. Unde veriſimile eſſe ajunt reliquias eos habendos decem tribuum quæ abductæ in captivitatem erant, nam poſt illud tempus nomen Iſraelitarum in uſu vulgari minus fuit quam Judæorum. Denique conſtat *Olaum Rudbeckium*, celeberrimi Atlanticæ ſcriptoris non minus ingenioſum filium, nec minus paradoxa eruditis amantem propinare, in Lapponia ſua illuſtrata probatum iviſſe, reliquias decem tribuum quærendas eſſe neque in Aſia neque in Africa, nedum in America, ſed vero in regione ſeptentrionali Europæ Lapponia, quod itidem tum aliis quibuſdam conjecturis reddere probabile, tum ex congruentia rituum quorundam & morum evincere ſtudet. Cæterum ex qualibuſcunque ejuſmodi veſtigiis morum eorundem atque inſtitutorum, (ne dicam & illa haud tam expreſſa quidem eſſe, ut interdum a ſcriptoribus venditantur) neutiquam firmiter colligi poſſe populi alicujus originem, recte obſervavit Henricus Witſius diſſ. 2. de Evangelio in America non prædicato, ubi reſpondet ad jactatas apud novi orbis incolas reliquias Chriſtianorum rituum, p. 92. *In omni*, inquit, *religione quantumvis Idololatrica, ac Diabolica plane aliquid animadverti poteſt, quod ad divina inſtituta accedere quodammodo videatur. Ludit mirabiliter ingenii humani varietas, & in tam immenſa cultuum diverſitate vix eſt ut non aliqua etiam deprehendatur convenientia. Quæ ſi vel minima ſit, ab iis quorum intereſt ut major habeatur, augeri ſolet & exornari, eo quandoque tractis quæ alîorſum ſpectant.* Jacobus Baſnage V. C. in Hiſtoria Judæorum lib. VI. cap. 3. T. 4. p. 964. *il ne ſuffit pas qu'on trouve chez ces peuples barbares quelque trace de Judaiſme; car il y a beaucoup de Rites qui ont été communs aux Religions idolâtres & aux Juifs. Ceux qui donnent trop au Diable, ſe plaignent il y a long tems qu'il a imité Dieu, & tâchent de rendre ſes myſteres & ſon culte parfaitement ſemblable à celui de l' Etre ſouverain. Mais ſans tirer le Demon des Enfers, l' eſprit humain étant d' une même trempe, a ſouvent les mêmes ſentimens ſur la matiere du culte. Il n' eſt pas beſoin que l' Idolâtre aille puiſer toutes ſes ceremonies dans la veritable Egliſe. Combien d' Idolatres, qui ne ſe ſont jamais connus, ont eu les mêmes idées des Dieux, & leur ont rendu a peu près les mêmes hommages? Sans quitter la matiere que nous traitons, les Americains n'ont pas plus labouré avec les Manichéens*

nichèens qu'avec les anciens Egyptiens sur les deux Principes. Cependant ils disent au Perou qu'un homme puissant, nommé Con, *avoit formé les hommes; mais qu'un autre Principe plus puissant, fils du Soleil & de la Lune, nommé* Pachacama, *les transforma en singes, en perroquets & en ours, & fit les Indiens. Ils* * *adorent ces deux Principes, & le dernier a plus d'adorateurs, parce qu'on craint quil ne fasse du mal, & qu'il ne transforme les hommes en bêtes. On a pu de même imiter les Juifs en Amerique sans avoir commerce avec eux. L'autel élevé sur douze pierres, l'oblation des premices, & le calcul par les Lunes peuvent avoir été imaginées dans tous les païs. La Circoncision forme un caractere plus parlant; mais le fait est tres-incertain. Pierre Martyr* † *l'assûre:* Ils immolent leurs enfans à l'honneur des Idoles, & sont circoncis. *Gomara dit que quelques-uns coupent leur prepuce; mais qu'ils ne le font pas tous.* Retaianse a junqve no todos. *Mais Acosta, qui avoit fort étudié ce païs la, remarque que les Americains ne peuvent être Juifs, parce quils n'ont jamais circoncis leurs enfans & qu'ils ne le font pas; & quand ils seroient circoncis, combien d'autres peuples ont ôté leur prepuce? Il ne faut donc pas s'arrêter à quelque ombre de conformité ni precipiter ses conclusions sur quelque ressemblance de Religion, comme si les uns devoient necessairement descendre des autres.*

XI. Juvat hoc caput concludere Indice Thesauri δωδεκατεύχου Antiqvitatum Hebraicarum, qvem B. Gothofr. Voigtii Thysiasteriologiæ pridem à me præmissum, aliqvot monumentis hic adauxi.

Thesauri Antiqvitatum Hebraicarum Tomus I.

1. Hadriani Relandi Oratio inauguralis de usu Antiqvitatum Sacrarum.
2. Conradi Mel Antiqvarius sacer, de usu Antiqvitatum Judaicarum, Græcarum, Romanarum in explicandis Scripturæ dictis.
3. Maimonides de studio Legis, cum versione & notis Roberti Clavering.
4. Jo. Benedicti Carpzovii Introductio in Theologiam Judaicam.
5. Joannis à Lent Theologia Judaica recentior.
6. Ej. de Pseudo Messiis Judæorum.
7. Josephi de Voisin Theologia Judæorum.
8. Antonii Vandale de Origine ac progressu Idololatriæ & superstitionum, de vera ac falsa Prophetia & de divinationibus Idololatricis Judæorum.

 9. Petri

* Zarata l. 2. c. 11. p. 49. † Petrus Martyr Decad. c. 4.

9. Petri Jurieu Historia Critica dogmatum rituumqꝫ, ex Gallico Latinè.
10. Jo. Seldenus de Diis Syris, cum obſervationibus Andreæ Baieri.
11. Athanaſius Kircherus de Ægyptiorum, Syrorum, Hebræorumqꝫ Diis, ex Tomo I. Oedipi Ægyptiaci.
12. Chriſtiani Wormii de corruptis Antiqvitatum Hebræarum apud Tacitum & Martialem veſtigiis.
13. De vita & morte Moſis libri tres, cum notis Gilberti Gaulmini, qvibus variæ antiqvitates illuſtrantur.

Tomus II.

14. Bernardi Lamy apparatus Biblicus, methodicam Antiqvitatum Hebraicarum diſpoſitionem exhibens.
15. Thomæ Godwini Moſes & Aaron cum notis Joh. Henrici Reizii & Jo. Henr. Hottingeri, Nepotis.
16. Claudii Fleury liber de moribus Judæorum, ex Gallico latine.
17. Hadriani Relandi Compendium Antiqvitatum Hebraicarum.
18. Auguſti Pfeifferi delineatio Antiqvitatum Hebraicarum cum obſervationibus Johannis Jacobi Schudt.
19. Ej. de ritibus qvibusdam Hebraicis.
20. *Theſauro dos Dinim* ex Luſitanico Menaſſæ ben Iſraël, Latine.
21. Leonis Mutinenſis Hiſtoria rituum Hebræorum præſentis temporis ex verſione Jo. Valentini Grosgebaueri, cum Jacobi Gaffarelli præfatione qvæ Italicæ editioni Pariſ. 1637. præmittitur, & Rich. Simonis collatione rituum Judaicorum cum Chriſtianis.
22. Jo. Buxtorfii Synagoga Judaica.
23. Lancelloti Addiſſonii de præſenti ſtatu Judæorum in Barbaria, ex Anglico latine.
24. Hermanni van der Hardt Antiqvarium Judaicum.
25. Jo. Wulferi theriaca Judaica.
26. Henrici Hahnii Διατάγματα de rebus Judaicis, ex jure Cæſareo & Pontificio concinnata.
27. Sam. Bocharti notæ in Eccleſiæ Gallicanæ decreta qvædam in Judæos ſancita. Ex T. I. Opp. p. 499. ſeq.
28. Formula Græca renunciandi Judaiſmo, è Cotelerii notis ad Patres Apoſtolicos. T. I. p. 499. ſeq.

Tomus III.

29. Balthaſaris Scheidii ſcripta ad Antiqvitates Hebraicas facientia, qvæ MSS.

MSS. Gryphiswaldiæ nuper ſervavit D. Joh. Fridericus Mayerus ὁ μακαρίτης.

Tomus IV.

30. Theodori Daſſovii, Theologi Holſati, Antiqvitates Hebraicæ hactenus ἀνέκδοτοι.

Tomus V.

31. Euſebii liber de locis Hebraicis cum verſ. Hieronymi & Bonfrerii, notisqve integris ejusdem Bonfrerii, Jo. Marcianæi, Jo. Clerici & obſervationibus Jacobi Rhenferdi.
32. Nic. Sanſonii Geographia ſacra ex editione Jo. Clerici.
33. Auguſtini Calmet tabula Geographica terræ promiſſæ cum obſervationibus. Ejusdem diſſ. de habitationibus, urbibus & oppidis veterum Hebræorum, ex Gallico latine.
34. Eucherius & Beda de ſitu Hieroſolymæ & locorum ſanctorum, Jo. Phocas, Epiphanius Hagiopolita, & Perdiccas de locis Palæſtinæ, ex edit. Leonis Allatii.
35. Itinerarium à Burdegala Hieroſolymam usqve.
36. Marini Sanuti Torſelli deſcriptio Hieroſolymæ ex T. 2. Collectionis Bongarſianæ cui titulus *Geſta DEI per Francos*.
37. Benjamini Tudelenſis Itinerarium ex edit. Ariæ Montani, cum notis Conſtantini l'Empereur, & ineditis Matthiæ Friderici Beckii.
38. Itinerarium R. Petachiæ, cum verſione Wagenſeilii. & Itinera mundi per Abrahamum Peritſol, cum Thomæ Hyde verſione & notis.
39. Hermanni Witſii Hiſtoria Hieroſolymæ, ex T. 2. Miſcell. Sacr.
40. Hadr. Relandi Geographia Sacra.

Tomus VI.

41. Maimonides de templo, ex verſione Lud. Compiegne de Veil.
42. Jacobus Juda Leo de tabernaculo, ex Hiſpanico latine.
43. Ej. libri IV. de templo, ex edit. Jo. Sauberti.
44. Jo. Henr. Cocceji & Campegii Vitringæ libri de templo Ezechielis, e Belgico latine.
45. Leonhardi Chriſtophori Sturmii Sciagraphia templi Hieroſolymitani, & D. Caſp. Hermanni Sandhagenii Oratio de templo.
46. Samuel Lee de templo & ſacerdotio, ex Anglico latine.
47. Jo. Jacobus Cramerus de templi ſecundi ara exteriore.

48. Theod.

48. Theod. Dassovii altare exterius ad mentem Hebræorum veterum delineatum.
49. Ej de imaginibus rerum Hebræarum quæ nostra ætate circumferuntur.
50. Lud. Compiegne de Veiel de cultu divino apud Hebræos.
51. Salomo van Till de Musica veterum Hebræorum, ex Belgico latine.
52. Christiani Zoëga de buccina Hebræorum.

Tomus VII.

53. Jo. Seldenus de anno civili Judæorum.
54. Augustus Varenius de annis Sabbaticis & Jubileis Judæorum.
55. Nic. Mulleri Judæorum annus lunæ solaris & Turcarabum annus mere lunaris.
56. Maimonidis descriptio initiationis novilunii cum Henningi Bernhardi Witteri versione & præf. Jo. Andreæ Danzii.
57 Jo. Jonstonus & Aug. Pfeifferus de festis Hebræorum.
58. Theodorus Thummius de festis Judæorum & Christianorum.
59. Adriani Coquii observationes de rebus naturalibus in V. T. memoratis, Diisque Syris & Hebræorum festis.
60. Jo. Mayerus de origine & causis festorum Judaicorum.
61. Josephi de Voisin de Jubileo secundum Hebræorum & Christianorum doctrinam.
62. Christoph. Wagenseilii diss. de Jubileo Hebræorum.
63. Grossii Bozei libellus ejusdem argumenti, e Gallico Latine.
64. Frischmuthi & Mich. Waltheri Dissertationes de via Sabbati.
65. Jo. Andreæ Danzii de curatione CHRISTI sabbatica.
66. Joh. Buxtorffi diss. de cœnæ Dominicæ primæ ritibus & forma, ejusque adversus Lud. Capellum Vindiciæ.
67. Theod. Dassovii de accubitu ad agnum Paschalem.
68. Liber rituum Paschalium cum versione Jo. Stephani Rittangelii.
69. Gabr. Groddeckii dissertationes de ceremonia palmarum.
70. Jo Jacobi Schudt de Voto Jephthæ.
71. Hermanni Witsii diss. de Rechabitis.
72. Theod. Dassovii Vota Monastica & Hebræorum collata.
73. Maimonides de jure pauperis & peregrini apud Judæos, cum notis Humfredi Prideaux.
74. Pauli Slevogti diss. de proselytis Hebræorum.

75. Jo.

75. Jo. Andreæ Danzii de proselytorum baptismo.
76. Herm. von der Hardt Juris Judæorum Canonici prodromus, de circumcisione.

Tomus VIII.

77. Maimonides de sacrificiis ex versione Lud. Compiegne de Veiel.
78. Gvil. Outrami de sacrificiis Judæorum libri II.
79. Jo. Frischmuthi de sacrificiis, cumprimis iis quæ sancti Viri haud longe ab initio rerum leguntur obtulisse.
80. Jo. Saubertus de Hebræorum sacrificiis.
81. De sacerdotibus Hebræorum.
82. Pauli Slevogti diss. de XXIV. Ephemeriis sacerdotum apud Hebræos.
83. Andreæ Adami Hochsteteri de festo expiationis.
84. Jo. Rhenferdi collatio expiationis Pontificis Maximi & JESU CHRISTI.
85. Theod. Dassovii dissidium Pontificis Romani & Hebræi.
86. Ej. de Lustratione Hebræorum.
87. Jo. Frischmuthi de hirco emissario.
88. Jo. Benedictus Carpzovius de vacca rufa.
89. H. Dodwelli de uno sacerdotio & uno altari. Ex Anglico latine.
90. Jo. Braunii de vestitu Sacerdotum Hebræorum.
91. Jo. Prideaux de vestitu Aaronis.
92. Jac. Altingii diss. de mitra, stola, Ephod. &c. Heptade VIII. dissertationum T. 5. Opp.
93. Ben. David Carpzovius de Pontificum Hebræorum vestitu sacro.
94. Theod. Dassovii diss. de Coma Hebræorum licita & interdicta.
95. Antonius Bynæus de calceis Hebræorum.

Tomus IX.

96. Herm. Witsii Oratio de Theocratia Israëlitarum.
97. Hadr. Houtyni de Monarchia Hebræorum ante Saulem, una cum scriptis contrariis Sam. Pufendorfii & Adami Rechenbergii.
98. Gustavi Georgii Zeltneri liber de adolescentia Reip. Israëlitarum sub temporibus Judicum.
99. Gvil. Schickardus de jure Regio cum notis Jo. Benedicti Carpzovii.
100. Jo Frischmuthi diss de rege apud Hebræos eligendo & deponendo.
101. Ej. & Jo. Vorstii de Synedriis Hebræorum.

102. Jo. Clerici de magno Synedrio Hebræorum.
103. Præcepta DCXIII. Hebraice & Latine ex edit. Jo. Leusdenii, subjectis observationibus Sim. Episcopii.
104. Gvilelmi Welwod collatio juris divini cum jure civili Romano.
105. Paganini Gaudentii de differentia legum Mosaicarum & Romanarum
106. Ex Jo. Seldeno de decimis excerpta, Jo. Clerico interprete.
107. Ex H. Dodwelli & Humfredi Hodii scriptis contrariis excerpta de Pontifice Max. à Rege Salomone deposito. Ex Anglico Latine.
108. Maimonides de juramentis Hebræorum cum versione Miegii & Justi Christoph. Dithmari notis & Jacobi Perizonii præfat.
109. Jac. Lydii syntagma de re militari & de jure jurando Hebræorum cum notis Salomonis van Till.
110. Theod. Dassovii diss. de suspendio hominis lapidibus obruti.
111. Claudii Salmasii liber de Cruce.
112. Henr. Kippingii de Cruce dissertationes.
113. Jac. Altingii de servis Hebræorum, ex Heptade VII. dissertationum.
114. Jo. Georgii Abicht Professoris Lips. de servorum Hebræorum acqvisitione & servitiis.

Tomus X.

115. Julii Bartoloccii Bibliotheca Rabbinica * contracta, emendata & suppleta ex Strimero, Plantavitio, Buxtorfio, Hottingero &c.
116. Petri Stevartii Catalogus scriptorum Græcorum & Latinorum Anti-Judaicorum, auctus & in hæc tempora continuatus.

Tomus XI.

117. Jac. Altingii Historia Academiarum & promotionum Academicarum.
118. Ej. Studiosus & Doctor Hebræus.
119. Henr. Ottonis Historia CXXX. Doctorum Mischnicorum.
120. Georgii Ursini antiquitates Hebraicæ Scholastico Academicæ.
121. Jo. Held de Synagogis Judæorum.
122. David Clodii de Synagogis Judæorum.
123. Campegii Vitringæ Archi Synagogus & de decem Otiosis Synagogæ.
124. Jac. Rhenferdi de decem otiosis Synagogæ, Synagogus αὐτοκατάκριτος, & specimen animadversionum &c. 125. Jac.

* Hanc spero propediem nos in acceptis relaturos Clariss. Viro Joh. Christophoro Wolfio, Lingvar. Orientalium in Gymnasio Hamb. Professori, Amico & Collegæ meo conjunctissimo.

125. Jac. Altingii de Concionibus Judæorum post reditum e Babylonia.
126. Jo. Christoph. Wagenseilii de Concionibus Judæorum nostræ ætatis. (Tel. ignea Satanæ p. 245. seq.
127. Rich. Simonis Dissertatio de Caraitis & Samaritanis, ex Gallico latine.
128. Hadr. Relandus de Samaritanis.
129. Samaritanorum Epistolæ ad Scaligerum; Ludolfum & fratres in Anglia.
130. Chronologia Samaritarum auctore Ed. Bernhardo (in Actis Erud. A. 1691.)
131. Zemach David, sive Chronologia R. David Ganz cum notis Gvil. Henrici Vorstii.
132. Jac. Triglandii de Caraitis; Scaligeri, Drusii, Serarii de tribus sectis Hebræorum.
133. Jac. Rhenferdi dissertationes de fictis Judæorum hæresibus.

Tomus XII.

134. Eduardus Bernhardus de mensuris & ponderibus antiquis; & de mari Salomonis
135. Henr. Guntheri Thulemarii de variis siclis & talentis Hebræorum.
136. Andreæ Beyeri siclus sacer & Regius appensus.
137. Julii Bartolocci Diss. de numis Hebr. ex T. IV. Bibl. Rabbin. p. 518. seq.
138. Raphaëlis Avellini Declaratio numismatis Hebraici Davidis & Abrahami, ex Italico latine.
139. Wagenseilii de numis quibusdam Hebraicis ex Commentario ad Sotam p. 275. seq.
140. Athanas. Kircheri de eodem argumento ex T. 2. Oedipi.
141. Herm. Conringii paradoxa de numis Hebræorum.
142. Hadr. Relandi, Jo. Harduini & Jo. Gagnerii de Numis Samaritanorum.
143. Wagenseilii de Judæorum in non Judæos usuris.
144. Martini Mauritii liber de Hebræorum sortitionibus.
145. Wagenseilii diss. de lusibus Hebræorum, ex libro ejus de Norimberga cap. XXII.
146. Thomæ Hyde de ludis Orientalium.
147. Jo. Buxtorfius de sponsalibus & divortiis Hebræorum.

148. Tho. Pius de divortiis Hebræorum.
149 Jo. Buxtorfii de lotione Judaica ante & post cibum.
150. Martini Geieri de luctu Hebræorum.
151. Frid. Mulleri libri III. de sepulchris veterum Hebræorum.
152. Jo. Nicolai de sepulchris Hebræorum.
153. Jo. Henr. Hottingeri cippi Hebraici.
154. Monumenta antiqua Judaica Augustæ Vindel. reperta cum notis Matthiæ Frid. Beckii.
155. Menassæ Ben Israel de resurrectione.
156. Theodori Dassovii de mortuorum resurrectione ex mente Vet. Hebræorum.

CAPUT II.

De Ægyptiorum, Persarum, Carthaginensium aliarumque Gentium, tum de Græcarum Antiquitatum Generalibus Scriptoribus.

Scriptores de Antiquitatibus Ægyptiorum, 1. *Persarum* 2. *De antiquitatibus Punicis sive Carthaginiensium.* 3. *De Germanicarum Antiquitatum studio non negligendo.* 4. *De scriptoribus antiquitatum Græcarum*, 5. 6. *singillatim Laconicarum*, 7. *Atticarum.* 8. *De antiquitatibus aliarum Civitatum vel Insularum*, 9. *Index thesauri Antiquitatum Græcarum Gronoviani.* 10.

I.

ÆGYPTIORUM Antiquitates & ritus plurimos persecutus est *Athanasius Kircherus* Jesuita in Oedipo Ægyptiaco, Romæ 1652. fol. IV. Volum. quanquam tum in hoc opere tum in Obelisco Pamphilio ibid. 1650. fol. vulgato, expositurus antiquas figuras Hieroglyphicas illius gentis, plurimum indulget conjecturis nulla autoritate nixis, sæpissime etiam nulla verisimilitudine se lectori commendantibus. Brevior sed & accuratior & eruditior est in veteribus ritibus ac consvetudinibus Ægyptiis exponendis *Johannes Marshamus* Anglus Eques auratus, in cujus canone chronico Londini primum A. 1698. 4. excuso multa Ægyptiarum antiquitatum nec minus Hebraicarum

carum Græcarumque capita doctè illustrantur. Visus tamen est in eo peccare, qvod longe junioribus testibus pro re tam antiqva depugnans, rationesqve institutorum Leviticorum typicas fere negligens, Hebræos ritus plerosqve omnes ex Ægyptiorum institutis derivat, aut per nudam συγκατάβασιν qvandam, ut gens Judaica ab Ægyptiis abduceretur, à DEO vel ostensos vel toleratos fuisse contendit, licet *Johannis Spenceri* ea qvoqve est sententia magno molimine defensitata in diss. de Urim & Thummim Cantabrig. 1699. 8 & in opere de legibus Hebræorum ibid. 1686. fol. Hagæ Comit. 1686. 4. & Lipsiæ 1705. 4. Contra hanc Marshami & Spenceri opinionem multis disputat *Hermannus Witsius* in Ægyptiacis Amst. 1683. 1693. 4. editis, qvem vide imprimis p. 60. 262. 281. 292. Consuli etiam possunt Hugo Ferrandus T. 2. cogitationum de religione Christianâ Gallicè editarum, Clarissimus Otto Menkenius ὁ μακαρίτης in præfatione ad Lipsiensem Marshami editionem à se curatam, Natalis Alexander in selectis capitibus Hist. Eccles. V. T. Johannes van der Weyen & alii.

Nescio tamen an ex altera parte vicissim excedant modum Viri doctissimi, qvi si qvamcunqve vel minimam vel etiam nullam vident in Hebræorum & Ægyptiorum, Græcorum item Romanorumqve & aliarum gentium institutis similitudinem, longe maximam tamen videre se existimantes, nihil non, etiam plerasqve qvas habent fabulas*, nedum ritus & sacra à Judæis repetiisse Ethnicos contendunt. Ita illustris Huetius in demonstratione Evangelica & opere de Concordia rationis & fidei (libris alioqvi eruditissimis & lectu dignissimis) Bochartus in Phaleg, Vossius de idololatria, Jo. Mich. Dilherrus in diss. de κακοζηλία Diaboli, Edmundus Dickinson in Delphis Phœnicizantibus, aliiqve qvam plurimi.

Excerpta de Ægyptiacis institutis & ritibus è Nymphodoro, Strabone, Plutarcho & aliis suæ Herodoti editioni p. 598. sqq. Græcè & Latinè subjecit Godofredus Jungermannus, atqve ejus inde exemplo Tho. Galeus. Extat etiam *Johannis Baptistæ Casalii*, Romani, liber de Ægyptiorum profanis ritibus, cum ejusdem libris de ritibus Romanorum & Christianorum Rom. 1644. 4. & Hanover. 1681. 4. sed non adeò multa sunt qvæ de Ægyptiis attingit Vir alioqvi non contemnendus. His addendi *Caspar Barthius* p 129. - 144. ad Claudian. *Joh. Henricus Bœclerus* in νομίμοις Ægyptiorum T. 2. diss p. 665. sq. & *Johannes Nicolai* qvi eruditas

* Rectè hoc visum incredibile est Abbati Banierio in libro edito Gallice *explication Historique des fables*, Paris. 1711. & Hagæ Comitis 1713. 12. T. 1. p. 50. seq.

antiqvitates publice cum laude apud Tubingenses docuit (A. 1708. 9. August. defunctus) libro de Ægyptiorum Synedrio & legibus insignioribus Lugd. Bat. 1705. 8. De sapientia, eruditione atqve inventis Ægyptiorum, erudita *Cornelii Adami* Commentatio in Exercitationibus exegeticis, editis Groningæ 1712. 4. p. 92. seq. Hieroglyphicorum Ægyptiorum scriptores Harapollo, Pierius Valerianus, Caussinus aliiqve de qvibus uti de Hermete Trismegisto dixi lib. 1. Bibliothecæ Græcæ Meusatsiaca Laurentii Pignorii commentario illustrata prodiit Amstelod. 1669. 4. Aliam Tabulam antiqvam Ægyptiacam Hieroglyphicis exornatam, qvam vulgavit V. C. Franciscus de Ficoronis, habes etiam in Actis Eruditor. A. 1714. p. 127. Primos fuisse Ægyptios, *qui per figuras animalium, sensus mentis effingerent*, testis Tacitus 2. Annal. Idem usurpatum Mexicanis, qvorum Scripturæ figurariæ specimen exstat in Alphabetis collectis ab Andrea Müllero Greifenhagio.

II. Antiqvitates PERSICAS varias hinc inde haurire licet ex Herodoto, Xenophonte, Procopii Persicis, Plutarcho, Arriano, Curtio, hujusqve illustratoribus Freinshemio, Radero, Pitisco tum ex iis, qvæ ad calcem Herodoti & Ctesia aliisqve scriptoribus græcè ac latinè subjecit H. Stephanus & Jungermannus, repetita etiam in novissima Londinensi Herodoti editione. Sed singulari ac justo opere illas complexus est digessitqve vir doctissimus *Barnabas Brissonius* libris tribus de regno Persarum, qvorum primus sacra, secundus politiam, tertius rem militarem exponit. Paris. 1580. 8. & postea sæpius, ut Paris. 1606. 4. & Heidelbergæ apud Commelin. 1595. 8. cum notis Frid. Sylburgii, ad libri calcem, atq; Argentorat. 1710. 8. cum Sylburgii & Jo. Henr. Lederlini V. C. notis in calce cujusqve paginæ statim subjunctis. Confer qvæ in laudem hujus operis Brissoniani adversus Jos. Scaligeri acerbiorem censuram vir præclarus *Cornelius Adami* Ecclesiastes & Rector scholæ Damonensis in Observatt. Theologico-Philologicis Groning. 1710. 4. c. 2. p. 23. qvi plures etiam ritus Persicos illustrandis sacris litteris (Estheris præcipue & Danielis libro) perseqvitur. Nonnulla etiam Brissonio præterita supplevit *Julius Cæsar Bulengerus* in Eclogis ad Arnobium, editis Tolosæ A. 1612. 8. Videndus itidem *Nic. Gurtlerus* lib. 1. de Originibus Mundi c. 10. Librorum trium *Theodori Presbyteri* περὶ τῆς ἐν Περσίδι Μαγικῆς, argumentum refert Photius in Bibliotheca, Codice LXXXI. Ex scriptis Orientalibus plures Persicas Antiqvitates depromsit *Bartholomaus Herbelotus* in Bibliotheca sive Lexico Orientali Gallice edito Paris. 1697. fol. Integros XL. annos legen-

legendis Perſarum & Arabum monumentis impendit, ex qvibus Lexicon hoc ſuum congeſſit, ante qvam in lucem opus prodiret extinctus Pariſ. 8. Dec. 1695. ætat. 70. Sed nimis conciſe paſſim recenſet ea qvæ legit, nimiaqve libertate, nec ipſa ſcriptorum verba usqvam adducit. Qvo in genere diligentius verſatus eſt *Thomas Hydeus* Bibliothecarius nuper Bodlejanus in Hiſtoria Religionis veterum Perſarum & Parthorum & Medorum eorumqve Magorum, ad cujus calcem liber Sadder, Zoroaſtris præcepta continens latine eſt ſubjunctus Oxon. 1700. 4. Ei jungi poteſt *Henricus Lord* in Hiſtoria religionis Banianum, qvæ ex Anglico Gallice prodiit Pariſ. 1667. 12. Vereor tamen ne Æthiopem lavet eruditiſſimus Hydeus, * qvando Perſas ab Idololatria abſolvere & à ſincerò unius DEI cultu commendare inſtituit. Recentium Perſarum mores ac conſuetudines cum ex *Sanſonii*, *Herberti*, *Adami Olearii*, *Tavernerii*, *Petri della Valle* & aliorum, noviſſime etiam *Jo. Chardini* & *Cornelii Bruini* itinerariis abunde etiam vulgo innotuerint, lubens prætereo.

III. PUNICAS ſive CARTHAGINENSES Antiqvitates attigit *Bernardus Aldrete*, Hiſpanus, in Antiqvitatibus Hiſpaniæ & Africæ, patrio ſermone editis Antwerpiæ 1614. 4. libro præcipue qvarto ſive ultimo. *Chriſtophorus Hendreich* in libro de Rep. Carthaginenſium, Francof. 1664. 8. (Cui veteri editioni A. 1705. à typographo Batavo novus præfixus eſt titulus) & Vir Clariſſimus *Conr. Samuel Schurzfleiſchius* ὁ μακαρίτης in diſſertationibus Hiſtorico-Polit. p. 516. ſq. ut Reinerium Reineccium prætercam in Hiſt. Julia, & *Ubbonem Emmium* T. 3. Veteris Græciæ p. 157. ſq. Sed profecto merebantur diligentius fuſiusqve exponi & illuſtrari res nobiliſſimæ hujus & potentiſſimæ qvondam in Africa Reip. qvæ Tyriorum ſive Phœnicum vetus Colonia, & tum aliis inſtitutis (adi Grotium ad Deut. XVIII. 10.) tum ipſo idiomate Phœnicibus affinis. Vide Reineſii ἱστορούμενα lingvæ Punicæ, poſt editionem Altenburgenſem A. 1637. 4. nuper in ſyntagmate diſputationum Græviano recuſa Ultrajecti A. 1701. 4. Thomam Hyde ad itinera Abrahami Peritſol, p. 44 ſeq. ubi de nomine Urbis Carthaginis atqve Originibus. Imprimis verò ſummum Virum Sam. Bochartum in Geographia ſacrâ, cui Aldretum ignotum fuiſſe obſervat

* In Actis Martyrum ſelectis Theodorici Ruinarti p. 567. edit. Wetſtenianæ notatur ex Euſebii Renaudoti obſervatione Hydeus, ac reprehenditur, qvod teſtimonium unius auctoris obſcuri, atqve ut ille ait ſordidiſſimi, qvi non niſi gryphos & ænigmata loqvitur, & ante annos CXX. ſcribebat, præferre non dubitat omni Antiqvitati. Auctor ille eſt *libri centum portarum*, pro qvo typographus male excudit; *centum Perſarum*.

vat Joh. Clericus T. 5. Bibl. selectæ p. 389. sq. & p. 393. sq. Dolendum insuper fatis doctissimi viri *Gilberti Gaulmini* interceptos esse ejus libros III. de Rep. Carthaginensium, cum libro singulari de infanticidiis Afrorum, qvos promisit in præf. ad Eustathium de Ismenii & Ismenes amoribus, qvemadmodum etiam lucem nunqvam vidit Hendreichi supra laudati Opus de rebus Carthaginensium, sive Carthaginensium Historia cujus edendæ spem fecit p. 8. & 14. nec edita sunt ejusdem Analecta sive additamenta qvæ pollicetur p. 287. 135. & alibi.

IV. Indorum, Arabum, Syrorum (quæ tria nomina latissime patent) Tschinarum item, tum qui in Europa Scytharum Celtarumque sive Gallorum, Francorum & Germanorum, Hispanorum ac Britanniorum, Anglosaxonum populorumque septentrionalium veterum res atque antiquitates in alium locum conjicere animus est, ne nimium evagandum nobis sit, locusque proverbio Italorum, *chi troppo abbracia, nulla stringe*, & dum omnia persequi instituimus perficiamus nihil. Tantum monemus studiosos, juris præcipue atque Historiarum. ne in aliarum gentium, Romanarum v. g. atque Græcarum antiquitatibus ita se abdant, ut interim in patriis rebus sint hospites, quod æque esset ridiculum ac si quis in Germania vivens Græce loqui disceret, Germanicam lingvam ignoraret & aspernaretur. Systema quoddam Antiquitatum Germanicarum, duodecim dissertationibus sub *Germaniæ mediæ* titulo Heidelbergæ primum 1678. deinde Jenæ 1686. 4. editis ac nuper cum Gvil. Turckii diss de Geographia Germaniæ medii ævi Halæ Sax. 1709. 4. recusis delineavit *Paulus Hachenbergius* in quarum prima de regimine, 2. de generibus sive ordinibus (nobilibus, ingenuis, servis, libertis) 3. de legibus 4. de re militari, 5. de nuptiis 6. de studiis 7. de lingva 8. de religione gentili & Christiana 9. de re feciali 10. nummaria 11. vestiaria & 12. de re funebri veterum Germanorum disserit. Breve compendium Germanico idiomate sub titulo Germaniæ antiquæ novissime vulgavit *Paulus Christianus Hæpfnerus*, Halæ Sax. 1711. 12. Monumenta vetera * Taciti, Cæsaris, Strabonis aliorumque de rebus ac moribus priscorum Germanorum collegit & conjunctim edidit *Hermannus Conringius*: Idem in aliis scriptis egregiam lucem attulit antiquitatibus Germanicis, quod fecere etiam *Phil. Cluverus* in Germania antiqua, (cujus epitomen dedit Jo. Buno) *H. Speelmannus* in glossario Saxonico, *Cangius* in glossario mediæ

* Similem collectionem illustris Leibnitius præmisit Tomo primo scriptorum rerum Brunsvicensium.

mediæ & infimæ latinitatis, *Marquardus Freherus*, *Melch. Goldastus*, *Reinerus Reineccius*, *Frid. & Erpoldus Lindebrogii*, *Meibomiique* atque ne alios in præsenti memorem, qui id saxum nostra ætate magna cum laude volverunt volvuntque *Godfridus Guilelmus Leibnitzius*, *Christianus Franciscus Paulini*, *Wilhelmus Ernestus Tentzelius*, *Jo. Nicolaus Hertius*, *Jo. Mich. Heineccius*, *Jo. Georgius Eccartus*, *Christianus Junckerus*, & *Jo. Hermannus Smincke*, Argentoratensisque Academiæ nuper decus *Johannes Schilterus* A. 1705. 14. Maj. denatus. De moribus consvetudinibusque Francorum per varias ætates Monarchiæ opus insigne Gallico idiomate edidit *Ludovicus le Gendre* Canonicus Parisiensis. Paris. 1712. 12.

V. Inter GRÆCARUM antiquitatum scriptores primo loco commemorandus e veteribus quidem *Pausanias* est in descriptione Græciæ s. Atticis, Corinthiacis, Laconicis, Messenicis, Eliacis, Achaicis, Arcadicis, Bœoticis, Phocicisque, cujus operis præstantissimi editio optima Græco-latina cum notis Xilandri, Sylburgii & Jochimi Kuhnii lucem vidit Lipsiæ A. 1696. fol. E recentioribus *Everhardus Feithius* in libris quatuor Antiquitatum Homericarum, quæ post autoris obitum lucem adspexere Lugd. Bat. 1677. 12. & recusi sunt Tomo sexto Antiquitatum Græcarum, quas mox referam vulgatas a Viro doctiss. Jacobo Gronovio. In hoc brevi & jucundo libello, Heroicorum temporum consvetudines ex Homero describuntur & ex aliis subinde scriptoribus illustrantur: quod licet accuratius & clarius exponi potuisse notat Jo. Clericus Artis Criticæ parte I. p. 98. tamen utiliter eum a tironibus evolvi nec ipse diffitetur. Atticas Antiquitates similiter prelo parasse Feithium ex Nic. Heinsii ad Daumium litteris didici, sed illæ lucem haud viderunt. *Wolffgangi Lazii* Medici & Historici Cæsarei commemorationes Historicæ & Antiquitates quædam Græciæ veteris & Peloponnesi, Variis numismatibus illustratæ Hanov. 1605. fol. editæ & T. 6 thesauri Gronoviani recusæ sunt.

VI. Jam deinceps non est prætereundum opus *Johannis Philippi Pfeifferi* Professoris Regiomontani, Regiomont. 1689. 4. qui paullo ante obitum ad Romanam Ecclesiam se contulit, distributum in quatuor libros, quibus * Antiquitates sacras, Politicas, militares, & Oeconomicas

* Defectus hujus libri notantur satis libere à genero auctoris Christiano Helwich, in Pfeifferi vita p. 589. inter vitas selectas è Bibliotheca Christiani Gryphii τῦ μακαρίτυ editas Uratislaviæ A. 1711. 8.

micas Veterum Græcorum gentilium succinctè complexus est, methodo non contemnenda, etsi propter haud præmissa singulorum capitum argumenta lectoribus obscuriore. Magis tamen placent juvenumque studiis accommodatiores sunt *Johannis Potteri*, ejusdem cui eximias Lycophronis editiones debemus, Archæologiæ Græcæ, quæcum iconibus in æs incisis Anglica lingva prodiere Oxon. 1699. 8. 2 Volum. & locupletiores ac latinè translatæ extant in tomo XII. thesauri Gronoviani. Hinc secunda editio Anglica, qvartâ parte auctior lucem vidit Oxon. 1706. 8. 2. Vol. De *Ubbonis Emmii* & *Jacobi Palmerii* veteri Græcia dicturus sum infra, ubi ad res Geographicas & Politicas pervenero. De *Thomæ Hind* Historia Græciæ Anglice edita Lond. 1707. 8. vide Acta Eruditorum Lipsiensium T. 4. supplem. p. 282.

Compendium brevius Græcarum Antiqvitatum in tyronum usus concinnavit *Paulus Christianus Hæpfnerus* & sub Græciæ antiqvæ titulo vulgavit Germanice Halæ Sax. 1710. 12. Breve etiam Antiqvitatum Græcarum Romanarumqve breviarium Palæstræ suæ styli Romani libro qvarto inseruit *Jacobus Masenius*, S. I. Colon. 1659. 8. Antiqvitatum Græcarum, præcipue Atticarum descriptio brevis, vulgata sine nomine A. 1714. 12. Franeckeræ, auctorem habet virum doctissimum *Lambertum Bos.*

Petri Danetii dictionarium Antiqvitatum Romanarum & Græcarum in usum Delphini pridem adornatum & Gallicè primum vulgatum Paris. 1698 mox recusum in Belgio Amstelodami A. 1701. 4. Anglicè etiam translatum & editum Londini, tironibus propter perspicuitatem utile est, etsi multa in illo minimèqve omittenda incassum qværas, & præter testimonia scriptorum desideres majorem etiam hinc inde accurationem. Qvibus in partibus omnibus studiosorum ut speramus desiderio ex asse satisfaciet præclarum qvod jam sub prælo sudat egregii Viri *Samuelis Pitisci* Lexicon Antiqvitatum Romanarum & Græcarum, duobus Voluminibus in fol. illustrando utriqve thesauro Antiqvitatum subjiciendum.

Balthasaris Stolbergii τοῦ μακαρίτου Opus ἀνέκδοτον Antiqvitatum Græcarum in Novum fœdus, exstat MS. apud Virum Rev. & Clarissimum Theodorum Dassovium, auctoris generum, Superintendentem hodiè Generalem Regium Holsatiæ. Qvod ejusdem fere instituti est cum Antiqvitatibus Biblicis B. Dieterici & Quenstadii, primo capite à me jam laudatis, sed alia methodo apparatuqve elaboratum, & magnam partem occupatum in phrasi librorum Novi fœderis è Græcorum veterum scriptis illustranda & asserenda.

VII. Rempublicam atqve Antiqvitates LACONICAS illustravit *Nic. Cragius*, Ripensis, cujus libri IV. de Rep. Lacedæmoniorum prodierunt Genevæ A. 1593. 4. ex officina Sant-Andreana atque iterum Lugd. Bat. 1670. 8. deniqve Tomo qvinto Thesauri Gronoviani. Cæterum falli eos, qvi opus hoc non Cragii sed Jacobi Cujacii esse cum Barthol. Keckermanno lib. 2. c. ult. system. Polit. affirmant, ostendit Henricus Ernstius lib. 2. c. 27. Observationum. Post Cragium, qvem magnum Daniæ ornamentum vocat *Johannes Meursius* libros IV. Miscellaneorum Laconicarum, spicilegium ipsâ messe majus conscripsit, qvos auctore jam defuncto luci publicæ vindicavit Samuel Pufendorfius Amst. 1661. 4. Gronovius eodem tomo qvinti thesauri dedit recudendos. His addes si placet *Guilleterii* Lacedæmonem veterem & novam cum secessu ipsius Thessalico. Paris. 1676. 12. 2 Vol. & Amst. 1679. 12.

VIII. Res Atticas in Athenis ATTICIS, libris IV. lectionum Atticarum, pluribusque scriptis aliis illustravit *Johannes Meursius*, Vir in his literis versatus diligentissime & accuratissime; Ea ante centum circiter annos pleraque edita separatim, & rarius nuper obvia quarto & quinto Thesauri Gronoviani inserta sunt pleraque, etiam auctiora hinc inde ex auctoris chirographo, quæ suis qvæqve locis a me laudabuntur. *Francisci Rous* Archæologiæ Atticæ, lingva Anglica decies amplius prælum subiere post editionem primam Lond. 1637. 4. Usus ego sum editione nona Oxon. 1684. 4. cum augmentis, qvæ accesserunt a *Zacharia Bogano*, eodem qvi Homerum Hebraizantem Oxon. 1658. 8. edidit. Belgice qvoqve lucem adspexere Amst. 1688. 8 Præterea *Gvilleterius* * edidit Gallice descriptas Athenas veterem & novam Paris. 1675. 12. *Franciscus* vero *Fanellus* Athenas Atticas, Italice Venet. 1707. 4. de qvo libro vide si placet Acta Eruditorum Lips. Tomo IV. supplementi p. 181.

IX. Idem Gronovius tomo qvarto etiam Jo. Meursii aliud postumum opus de antiqvitatibus rebusqve Insularum, RHODI, CRETÆ, CYPRI, a Cl. Grævio primum Amst. 1675. 4. vulgatum exhibet Tomo IV. & Tomo V. *Johannis Baptistæ Crophii* antiqvitates MACE-

 DO-

* Conferendum Jac. Sponii & Georgii Wheleri iter in Dalmatiam, Græciam & Orientem factum editumqve Gallice, Lugd. 1675. 12. tribus Vol. & Gvilleterii *lettres écrites sur une dissertation d'un voyage de Grece, publiée par Mr. Spon, avec les remarques sur les medailles, les inscriptions &c.* Paris. 1679. 12. Jac Sponii responsio &c.

DONICAS, ſive de Regio Macedonum principatu moribus atqve militia diſſertationes.

X. Sed qvid vetat hoc loco recenſere integrum illum Antiqvitatum Græcarum theſaurum, qvem V. C. Jacobus Gronovius ad erudítiſſ. & elegantiſſimi Grævii exemplum, qvi Romanas tot voluminibus complexus eſt, duodecim in folio Tomis comprehendit, qvi lucem adſpexere Lugd. Batav. 1697. - 1702. apud Petrum van der Aa, & tribus voluminibus primoribus continent præcipua vetera monumenta Virorumqve celebrium effigies * ex nummis, annulis, gemmis, marmoribus ab editore doctiſſimo collectas, & nitidiſſime ac luculenter a ſcalptore in æs inciſas, additis ſingulorum ab editoris ingenio elogiis & deſcriptionibus, in qvibus nonnulla obelo digna notavit Vir magno rei Antiqvariæ detrimento A. 1705. 20. Febr. extinctus *Laurentius Begerus* latens ſub nomine *Dulodori*. *Colloquium quorundam de tribus primis theſauri Antiquitatum Græcarum Voluminibus ad eorum Auctorem relatio, amico Dulodori calamo eum in finem ſcripta & publicata, ut juſtæ defenſioni locus detur, tantique operis dignitas diſcuſſis utrinque dubiorum nebulis eo clarius pateſcat.* Berolin. 1702. fol.

Theſauri Antiqvitatum Græcarum Tomus I.

A. Prometheus
B. Lacheſis & Atropos
C. Muſæ
D. Damaſcus
E. Athos
F. Rhodope
G. Nymphæum Apolloniatarum.
H. Cyclops
I. Cecrops
K. Hellen
L. Europa
M. Cadmus
N. Semiramis
O. Endymion
P. Lacedæmon
Q. Beroë

R. Da-

* Harum pleraſqve ante Gronovium vulgaverant illuſtraverantqve Fulvius Urſinus Rom. 1570. fol. Joh. Faber, Antwerp 1606. 4. Joh. Petrus Bellorius, Rom. 1686. fol. Mich. Angelus Cauſeus in Muſeo Romano, ibid. 1691. fol. Jac. Sponius in Miſcellaneis eruditæ Antiqvitatis, Lugd. 1695. fol. Abraham Gorlæus in Dactyliotheca, & Leonhardus Auguſtinus in gemmis & ſculpturis antiqvis, qvæ utraqve ſcripta cum explicationibus ſuis vulgaverat idem Gronovius, Lugd. Batav. 1695. 1694. 4.

R. Danaus
S. Atys
T. Midas
U. Ganymedes
X. Marſyas
Y. Tityus
Z. Pergamus
Aa. Ino cum Melicerta.
Bb. Tmolus
Cc. Agave
Dd. Zethus, Amphion & Dirce
Ee. Ff. Gg. Perſonæ Bacchicæ
Hh. Niobe
Ii. Bellerophon
Kk. Prœtis
Ll. Perſeus & Andromeda
Mm. Minos
Nn. Cydon
Oo. Naxus
Pp. Tenus
Qq. Scylla
Rr. Dædalus
Ss. Ariadne
Tt. Minotaurus
Uu. Corcyra
Xx. Taras
Yy. Leda
Zz. Hyacinthus
Aaa. Cephalus & Procris.
Bbb. Oeneus
Ccc. Callirrhoë
Ddd. Æetas
Eee. Jaſon
Fff. Orpheus
Ggg Euphemus
Hhh. Hylas & Hercules
Hhh. 2. - Ab Nymphis raptus
Iii. Calais
Kkk. Cyzicus
Lll. Medea
Mmm. { Meleager / Meleagri mors }
Nnn. Meleager cum capite Apri Calydonii
Ooo. Atalanta
Ppp. Alceſtis & Admetus
Qqq. Abdera
Rrr. Acheloüs
Sss. Omphale
Sss. 2. Iole
Ttt. Theſeus
Uuu. Phædra
Xxx. Oedipus
Yyy. Tomus
Zzz. Regina Amazonum
Aaaa. Heſperides
Bbbb. Smyrna
Cccc. Myrlea
Cccc. 2. Sipylus
Dddd. Herculis pugna cum Amazone
Eeee. Stymphalis
Ffff. Admeta
Gggg. Hyllus
Hhhh. Aventinus
Iiii. Eurypylus
Kkkk. Eubœa
Llll. Sardus
Mmmm. Alabandus
Nnnn. Atreus
Oooo. Paris
Pppp. Hector
Qqqq. Andromache
Rrrr. Laocoon

 Ssss. Iphi-

Ssss. Iphigenia
Tttt. Achilles
Uuuu. Diomedes
Xxxx. Ajax Locrensis
Yyyy. Chiron
Zzzz. Machaon
Aaaaa. Æneas cum Anchise & Julo.

Tomus II.

1 *Fama*
2 *Mensis*
3 *Ulysses*
4 *Nauplius*
5 *Nausicaa*
6 *Circe*
7 *Sirenes*
8 *Leander*
9 *Hero*
10 *Codrus*
11 *Maro*
12 *Pergamus Junior*
13 *Arethusa*
14 *Alpheus*
15 *Crysas*
16 *Acragas*
17 *Patreus*
18 *Homerus*
19 *Idem*
20 *Idem*
21 *Idem*
22 *Hesiodus*
23 *Dido*
24 *Caranus*
25 *Faustulus*
26 *Romulus*
27 *Amphinomus & Anapias*
28 *Egeria*
29 *Byzas*
30 *Thales*
31 *Solon*
32 *Pittacus*
33 *Alcaus*
34 *Sappho*
35 *Anacharsis*
36 *Battus*
37 *Pherecydes*
38 *Stesichorus*
39 *Attus Navius*
40 *Pythagoras*
41 *Anacreon*
42 *Sibylla*
43 — *Cumana*
44 — *Manlia*
45 — *Phrygia*
46 *Malchus Imperator Carthag.*
47 *Charondas*
48 *Zaleucus*
49. *Archytas*
50 *Milo*
51 *Columna Rhegia*
52 *L. Junius Brutus*
53 *Mutius Scavola*
54 *Miltiades*
55 *Cynagirus*
56 *Heraclitus*
57 *Democritus*
58 *Hippocrates*
59 *Themistocles*
60 *Pindarus*
61 *Cimon*
62 *Sophocles*

63 *Euripides*
64 *Zeno Eleates*
65 *Athenarum & Heracleæ concordia*
66 *Socrates*
67 *Alcibiades*
68 *Aristophanes*
69 *Lysias*
70 *Cratevas*
71 *Herodotus*
72 *Thucydides*
73 *Moschion*
74 *Leodamas*
75 *Aristomachus*
76 *C. Marcius Coriolanus*
77 *L. Domitius Abenobarbus*
78 *L. Quintius Cincinnatus*
79 *C. Servilius Abala*
80 *Idem*
81 *Isocrates*
82 *Euclides*
83 *Plato*
84 *Aristippus*
85 *Aspasia*
86 *M. Manlius*
87 *Antisthenes*
88 *Diogenes Cynicus*
89 *M. Curtius*
90 *Aristoteles*
91 *Xenocrates*
92 *Theophrastus*
93 *Demosthenes*
94 *Æschines*
95 *Phocion*
96 *Epicurus*
97 *Monimus*
98 *Menander*
99 *Philemon*
100 *Posidippus.*

Tomus III.

1 *Phthia*, Æacidæ Regis filia, Pyrrhi mater.
2 *Docimus*, Heros, Urbis cognominis conditor.
3 *Nemausus*, Urbis cognominis conditor.
4 *Aratus*, *Astrologiæ Poëta*, in Numismate æreo apud Fulv. Ursinum.
5 *Theocritus*, apud Fulv. Ursinum in marmore.
6 *M. Atilius Regulus*
7 *Aratus Sicyonius*, apud Ducem Ferrariæ in æreo nomismate.
8 *Hamilcar*, apud Fulv. Ursinum in nomismate argenteo.
9 — *Et Hannibal*
10 *Hannibal*
11 *M. Claudius Marcellus*
12 *Archimedes*
13 *P. Cornelius*
14 *Aluccius* Hispanus, sponsa ab Scipione donatus.
15 *P. Cornelius Scipio Africanus*
16 *Q. Claudia Vestalis*

17 P.

17 *P. Cornelius Scipio Nasica.*
18 *Chrysippus*, apud Fulv. Ursinum in numismate æreo.
19 *T. Quinctius Flaminius*, Græciæ ab Philippi jugo liberator.
20 *Carneades Cyrenæus*, apud Cardinalem Farnesium in marmore.
21 *M. Porcius Cato*, Censorius, ex Dactyliotheca Fulvii Ursini in gemma.
22 *Eucharis*, in scenæ Græcæ arte apud Romanos prima excellens.
23 *P. Terentius Afer*, ex vetustissimo Codice Vaticano.
24 *L. Cornelius Lentulus*, Prætor Romanus.
25 *Metrodorus Ephesius*
26 *Pythodoris*, Stephanophorus sacri certaminis.
27 *Xenocrates* Medicus
28 *Mantias*, pharmacis componendis laudatus.
29 *Heraclides* Tarentinus, Medicus Empiricus..
30 *Andreas*, Medicus celebris
31 *Nicander* Colophonius, Theriacorum scriptor.
32 *Sextius Niger*, Medicus & re herbaria clarus.
33 *Pamphilus* Alexandrinus, Grammaticus & herbarum interpres.
34 *Apollonius*, Medicus & herbarius insignis.
35 *A. Postumius*, Consul Romanus.
36 *C. Cælius Caldus*, Consul.
37 *C. Marius*, VII. Consul.
38 *L. Cornelius Sulla*
39 *Q. Pompejus Rufus.*
40 *Mago* & *Dionysius* Uticenses, apud Fulv. Ursinum in gemma.
41. *Posidonius* Stoicus, Ciceronis Præceptor, apud Card. Farnes. in marmore.
42 *M. Tullius Cicero*
43 *Cn. Pompejus Magnus*
44 *M. Atius Balbus*
45 *M. Arrius secundus*
46 *Saserna* Fratres, Milites Cæsaris in Africa.
47 *Cn. Pompejus*, Filius.
48 *M. Junius Brutus*
49 *C. Sallustius Crispus*, in Thesauro Christinæ Reginæ.
50 *Atilius Cimber*
51 *M. Antonius*

52 *L.*

52 *L. Livineus Regulus*
53 *L. Servius Rufus*
54 *C. Antonius Restio*
55 *Memoria belli Philippensis*
56 *Q. Atius Labienus*
57 *L. Antonius*
58 *Sex Pompejus*
59 *M. Vipsanius Agrippa*
60 *Dioscorides*, Medicus celebris.
61 *C. Numonius Vaala*
62 *P. Virgilius Maro*, apud Fulv. Ursinum in nomismate æreo.
63 *Idem*, apud Petrum Stephanonium in gemma.
64 *Q. Horatius Flaccus*, ex nomismate in Thesauro Christinæ Reginæ Aug.
65 *Ovidius Naso*, apud Feliciam Rondanini, Clariss. Matronam Romanam.
66 *T. Livius* Patavinus, Patavii in T. Livii Mausoleo.
67 *Cacina Patus & Arria.*
68 *L. Annæus Seneca*, apud Excell. D. Gasparum de Haro & Gusman, Catholicæ Majestatis apud Innocent. XI. Oratorem, inde Neapolitani regni Proregem.
69 *C. Postumius.*
70 *A. Persius Flaccus*, olim in Bibliotheca Jacobi Cardinalis Sadoleti, postea Fulvii Ursini.
71 *M. Mettius Epaphroditus.*
72 *Apollonius Tyaneus*, Pythagoricus & præstigiator, ex nomismate æreo in Thesauro Reginæ Christinæ.
73 *Sex. Julius Frontinus.*
74 *Rufus Ephesius.*
75 *Theon Smyrnæus.*
76 *Junius Rusticus*, M. Aurelii Præceptor, ex Fulvii Ursini Bibliotheca.
77 *Sextus* Chæronensis, Plutarchi Nepos, M. Aurelii Præceptor, ex nomismate æreo Sponii.
78 *Ælius Aristides*, in Bibliotheca Vaticana.
79 *Cl. Galenus.*
80 *Conspectus* prior sedentium Medicorum VII. è Codice antiqvissimo MS. Dioscoridis, qvi exstat in Bibl. Cæsarea.
81 — Posterior eorundem.
82 *L. Apulejus*, ex nomismate æreo in thesauro Reginæ Christinæ.

83 *Lucius.*
84 *Papinianus* & *Plantia.*
85 *Julia Procla*
86 *Anicius Probus* & *Proba.*
87 *Sacerdos Germanus*, portans navigium Isidis.
88 *Facies Batava.*
89 *Agamemnon.*
90 *Eryx*, in Sicilia luctator insignis.
91 *Numa Pompilius.*
92 *Sindus* armatus, ad flagellum Domini pavescens.
93 *Abaris* Hyperboreus.
94 *Empedocles*, Philosophus Agrigentinus.
95 *Charondas*, Legislator Catinensium creditus.
96 *Pytheus*, Poëta Colophonius, ex Fulvii Ursini Bibliotheca.

Tomus IV.

Nicolai Gerbelii in Græciæ Mich. Sophiani descriptionem explicatio, in qva docetur, qvem fructum, qvamqve voluptatem allatura sit hæc pictura Studiosis, si diligenter eam cum Historicorum, Poëtarum, Geographorumqve scriptis contulerint. Ejusdem de situ, nominibus & Regionibus Græciæ, Celebrium Urbium descriptio &c. figuris æneis elegantissimo artificio à Johanne Goeree delineata.

Johannis Laurenbergii enarratio Græciæ antiqvæ, tabulis Geographicis & notis emendatæ ac exornatæ.

Ubbonis Emmii Vetus Græcia, opus distinctum in tomos tres: qvorum I. Descriptionem habet Regionum à Græcis habitatarum, cum adjunctis Insulis: II. Complectitur res gestas Græcorum: III. Repræsentat statum ac formam præcipuarum ejus gentis rerumpublicarum, *cum additamentis Auctoris antehac ineditis & locis insertis, ac subjectis notilis*, cum fig.

——— Athenarum veterum Descriptio, *cum appendice & emendat.*
——— Lacedæmonia antiqva, *cum Appendice.*
——— de Republica Carthaginensium.
——— de Republica & legibus Cretensium.
——— de Republica Argivorum.
——— de Republica Thebanorum.
——— de Republica Corinthiorum.

Ubbo-

Ubbonis Emmii de Republica Syracuſana.
——— de Republica & ſtatu Corcyræorum.
——— de Samo & ejus Republica.
——— de Chio & ejus ſtatu ac fortuna.
——— de Republica & ſtatu Rhodiorum.
——— de Republica & fortuna Achæorum.
——— de Republica & fortuna Ætolorum.
——— de Statu Acarnanum.
——— de Statu Epiri.
——— de Concilio Amphictyonico.
——— de Statu & Republica Maſſilienſium.
——— de Republica Locrenſium in Italia.
——— de Lyciorum Republica in Aſia.
——— de inclinatione & interitu Reipublicæ Atticæ, Spartanæ & Carthaginenſis.
——— de ſitu, amplitudine, & magnificentia Portus Carthaginis.
Johannis Meurſii de Populis & Pagis Atticæ, liber ſingularis, in qvo antiqvitates Atticæ plurimæ, cum ſupplementis Auctoris, & Jacobi Sponii.
——— Athenæ Atticæ, ſive de præcipuis Athenarum antiqvitatibus libri III, *nunc ex ipſius Auctoris chirographo aucti.*
——— Cecropia, ſive de Athenarum arce, & ejusdem antiqvitatibus, liber ſingularis, *nunc ex ipſius Auctoris chirographo auctus.*
——— Ceramicus geminus, ſive de Ceramici Athenienſium utriusq; antiqvitatibus, liber ſingularis.
——— Archontes Athenienſes, ſive de iis, qvi Athenis ſummum iſtum Magiſtratum obierunt, libri qvatuor, *nunc ex ipſius Auctoris chirographo aucti.*

Tomus V.

Gvilielmi Poſtelli tractatus de Republica, ſeu Magiſtratibus Athenienſium.
Antonii Thyſii de Republica Athenienſium diſcurſus politicus.
——— Collatio Legum Athenienſium & Romanarum.
Johannis Meurſii Piſiſtratus, ſive de ejus Vita & Tyrannide, liber ſingularis, *nunc ex ipſius Auctoris chirographo auctus.*

Caroli Sigonii de Republica Athenienſium libri IV.
——— de Athenienſium temporibus liber.
——— Lacedæmoniorum tempora.
Johannis Meurſii Fortuna Attica, ſive de Athenarum origine incremento, magnitudine, potentia, gloria, vario ſtatu, decremento, & occaſu, liber ſingularis, *nunc ex ipſius Auctoris chirographo auctus.*
——— Atticarum Lectionum libri IV. in qvibus antiqvitates plurimæ proferuntur, *nunc ex ipſius Auctoris chirographo aucti.*
——— Piræeus, ſive de Piræeo, Athenienſium portu celeberrimo & ejusdem antiqvitatibus liber ſingularis.
——— Themis Attica, ſive de legibus Atticis, libri II.
——— Solon, ſive de ejus Vita, Legibus, Dictis, atque Scriptis, liber ſingularis, *nunc ex ipſius Auctoris chirographo auctus.*
——— Areopagus, ſive de Senatu Areopagitico liber ſingularis, *nunc ex ipſius Auctoris chirographo auctus.*
Marquardi Freberi Deciſionum Areopagiticarum Sylvula.
Martini Schoockii Achaja Vetus, ejus ſitus, antiqvitas, reſpublica, reges, tyranni, leges, bellum &c.
Johannis Meurſii de Regno Laconico, liber ſingularis.
——— Miſcellanea Laconica, ſive variarum Antiqvitatum Laconicarum libri IV.
Nicolaus Cragius de Republica Lacedæmoniorum, *auctior & emendatior.*

Tomus VI.

Joachimi Stephani de Jurisdictione veterum Græcorum liber.
Joachimi Perionii de Magiſtratibus Græcorum & Romanorum, libri tres.
Heraclidæ Pontici de Politiis Græcorum libellus, cum interpretatione Latina Nicolai Cragii.
Johannis Adami Oſiandri de Aſylis Gentilium diſſertatio.
Johannis Baptiſtæ Crophi Antiqvitates Macedonicæ, ſive de Regio Macedonum principatu, moribus, atqve militia diſſertatio, *cum figuris.*
Petri Hendreich Maſſilia, ejus ſitus, adminiſtratio, reſpublica, leges, inſtituta, religio, ſtudia, militia, &c.
Burchardi Niderſtedt Melita vetus & nova, Hephæſtia Inſula, Melita ſubterranea, &c.

Petri

Petri Gyllii de Boſporo Thracio, libri III.
——— de Topographia Conſtantinopoleos & de illius Antiqvitatibus libri IV.
Georgii Douſæ de Itinere ſuo Conſtantinopolitano Epiſtola. Acceſſerunt Veteres inſcriptiones Byzantio & ex reliqva Græcia allatæ cum qvibusdam Doctorum Virorum Epiſtolis.
Leonardi Aretini Commentaria rerum Græcarum.
Wolfgangi Lazii Græciæ Antiqvæ variis numiſmatibus illuſtratæ libri II.
Joſephi Laurentii Diſqviſitio de Rebuspublicis, Suffragiis, Conciliis, Accuſationibus, Tormentis &c. Veterum.
Everardi Feithii Antiqvitatum Homericarum libri IV. in quibus ferme omnes eorum temporum per Græciam ritus, Ceremoniæ ac Mores, tam in Sacris qvam in Profanis, exponuntur & illuſtrantur.
Nicolai Damaſceni de moribus Græcorum aliarumqve Gentium libellus, cum interpretatione Latina *Nicolai Cragii*.

Tomus VII.

Danielis Claſenii Theologia Gentilis, ſeu demonſtratio, qva probatur Gentilium Theologiam (ceu tenebras) Deos, Sacrificia & alia ex fonte Scripturæ (ceu luce) originem traxiſſe, in tres partes diviſa.
Joſephi Laurentii Varia Sacra Gentilium, in qvibus de eorum Religione, Diis, Templis, Sacrificiis, Feſtis, Aſylis &c. agitur.
Abrahami Ortelii Deorum Dearumqve capita, ex antiqvis numiſmatibus collecta: Hiſtorica narratione illuſtrata à Franciſco Sweertio, *cum figuris*.
Julii Cæſaris Bulengeri de Oraculis & Vatibus liber.
——— de Templis Ethnicorum.
Johannis Henrici Eggelingii Myſteria Cereris & Bacchi, in Vaſculo ex uno onyche, *cum figuris*.
Johannis Meurſii Panathenæa, ſive de Minervæ illo gemino feſto, liber ſingularis, *nunc ex ipſius Auctoris chirographo auctus*.
——— Eleuſinia, ſive de Cereris Eleuſiniæ ſacro, ac feſto, liber ſingularis, *nunc ex ipſius Auctoris chirographo auctus*.
Johannis Nicolai de ritu antiqvo & hodierno Bacchanaliorum, commentatio.
Johannis Jacobi Helleri Exercitatio de DEO ignoto Athenienſium.

Jacobi Sponii ignotorum atqve obscurorum qvorundam Deorum A æ, notis illustratæ, cum qvorundam Eruditorum Epistolis ad eandem rem pertinentibus.

Stephani Byzantini Grammatici de Dodone fragmentum, qvo tota veterum doctrina & fabulatio de perantiqvo oraculo isto continetur, cum Exercitationibus recognitis *Jacobi Gronovii*, cum figuris.

Jacobi Triglandii I. F. I. N. Conjectanea ad qvædam obscura fragmenti de Dodone loca.

Johannis Antonii Venerii de Oraculis & Divinationibus Antiqvorum, tractatus succinctus & exquisitus.

Symbolica Dianæ Ephesiæ Statua à *Claudio Menetreyo* exposita, multis novis additionibus, nummis & monumentis antiqvis illustrata.

Lucæ Holstenii Epistola ad Franciscum Cardinalem Barberinum de Fulcris, seu Verubus Dianæ Ephesiæ simulacro appositis, *cum figuris.*

Johannis Petri Bellorii notæ in Numismata tùm Ephesia, tùm aliarum urbium, Apibus insignita, *cum figuris.*

——— Expositio symbolici Deæ Syriæ simulacri, *cum figuris.*

Marmorea Basis colossi Tiberio Cæsari erecti ob civitates Asiæ restitutas post horrendos terræ tremores. Cujus colossi fides à *Johanne Meursio* oppugnata defenditur, tantum non oculis exhibetur & venusta proponitur. Tempus, numerus & nomina civitatum restitutarum ubiqve falsus & varius ab recentibus Commentatoribus traditur; verus & certus ex marmorea Basi publico instrumento feliciter probatur. Ad Serenissimum ac Reverendissimum Principem Franciscum Mariam Mediceum, &c. Primus trans Alpes vulgavit, revocavit, notis & observationibus illustravit *Laurentius Theodorus Gronovius*, cum figuris.

Laurentii Pignorii Magnæ Deum Matris Idææ & Attidis initia, ex vetustis monumentis eruta, *cum figuris.*

Johannis Fazoldi Græcorum Veterum ΙΕΡΟΛΟΓΙΑ, hoc est de plurimis Græcorum Gentilium antiqvitatibus, ritibusqve Sacris: inprimis de festis diebus, Sacerdotibus, Templis & Aris: de Ludis item ac certaminibus, dissertatio.

Petri Castellani ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟΝ, sive de festis Græcorum Syntagma, in qvo plurimi Antiqvitatis ritus illustrantur.

Johannis Meursii Græcia Feriata, sive de Festis Græcorum, libri VI. *cum notis & marmore ταυροκαθαψίων,* cum figuris.

Johannis

Johannis Jonstoni de Festis Græcorum schediasma.
Julii Cæsaris Bulengeri de Ludis Veterum liber unicus.
Johannis Meursii de Ludis Græcorum liber singularis, *cum supplementis Claudii Salmasii.*
Danielis Souterii Palamedes, sive de tabula Lusoria, Alea & variis ludis, libri tres.
Andreæ Senftlebii de Alea Veterum liber singularis.
Cœlius Calcagninus de Talorum ac Tesserarum & Calculorum Ludis, ex more veterum, in gratiam Lilii Gregorii Gyraldi.

Tomus VIII.

Johannis Meursii Orchestra sive de Saltationibus Veterum, liber singularis.
Johannis Baptistæ Casalii de Ritu Nuptiarum, ac de Jure Connubiali veterum dissertatio.
Josephi Laurentii de Sponsalibus & Nuptiis Antiqvorum libellus.
Barnabæ Brissonii ad Legem Juliam de Adulteriis liber singularis.
Josephi Laurentii de Adulteris, & Meretricibus tractatio.
Johannis Meursii de Puerperio Syntagma.
Josephi Laurentii de Natalitiis, Conviviisqve, qvæ in iisdem agitabantur, exercitatio.
——— de Præconibus, Citharœdis, Fistulis, ac Tintinnabulis collectio.
Lilii Gregorii Gyraldi, de Comœdia, ejusqve apparatu omni & partibus commentarius.
Julii Cæsaris Scaligeri de Comœdia, & Tragœdia, ejusqve apparatu omni & partibus commentatio.
——— de Versibus Comicis tractatus.
Joachimi Camerarii de Comicis Versibus diatriba.
Johannis Baptistæ Casalii de Tragœdia & Comœdia lucubratio.
Alberici Gentilis de Actoribus & Spectatoribus Fabularum non notandis disputatio.
Evanthii & *Donati* de Tragœdia & Comœdia commentatiunculæ.
De Fabularum, Ludorum, Theatrorum, Scenarum ac Scenicorum antiqva consvetudine, libellus.
Johannis Ludovici Fabricii de Ludis Scenicis ΔΙΑΛΕΞΙΣ casuistica qvinqve partita.

Petri

Petri Fabri de Re Athletica, Ludisqve Veterum Gymnicis, Musicis, atqve Circensibus Spicilegiorum tractatus, tribus libris comprehensi, opus tessellatum. *Cum ejusdem Paralipomenis.*

Inscriptiones Athleticæ nuper repertæ, editæ & notis illustratæ ab *Octavio Falconerio*, qvibus accesserunt aliæ ex Africanis marmoribus recens descriptæ, *cum figuris.*

Barnabæ Brissonii Commentarius ad L. Dominico, de Spectaculis, in C. Theod. & L. omnes dies, cod. de Feriis.

Josephi Laurentii de Agyrtis, Histrionibus, Acclamationibus, & Osculis Investigatio.

Johannis Meursii F. Collectanea de Tibiis.

Musonii Philosophi opus de Luxu Græcorum, in qvo de Hellonibus, Bibacibus, Generibus Poculorum, Vino, Coronis qvibus in conviviis veteres utebantur, Ungventis, Musicis Instrumentis, Bellariis, Saltationibus, Parasitis, Generibus Placentarum, ac Meretricibus insignibus, ab *Stephano Nigro* congestum.

Petri Bellonii de admirabili Operum Antiqvorum & rerum suspiciendarum præstantia, libri tres.

Philo Byzantius de septem orbis spectaculis, Græcè, cum notis & interpretatione Latina Leonis Allatii.

Phlegontis Tralliani de rebus mirabilibus liber, Græcè, cum interpretatione Latina Gvilielmi Xylandri, ac recensione notisqve Johannis Meursii.

——— *ejusdem* de Longævis libellus, cum interpretatione Latina Gvilielmi Xylandri, ac recensione notisqve Joannis Meursii.

Joannis Friderici Gronovii de Museo Alexandrino exercitationes Academicæ, habitæ anno MDCLXVII. post caniculares ferias, ab filio ejus exceptæ: *& nunc primum editæ.*

Ludolphi Neocori de Museo Alexandrino diatribe: *nunc primum edita.*

Tomus IX.

Jani Cornarii de Conviviis Veterum Græcorum, libellus.

Andreæ Baccii de Conviviis antiqvorum, deqve solemni in eis Vinorum usu, atqve ritu Cœnarum sumptuosissimo, libri qvinqve.

Johannis Baptistæ Casalii de Tricliniis, Conviviis, Hospitalitate, & Tesseris Veterum, Exercitatio, *cum figuris.*

Josephi

Josephi Laurentii Opuscula, de Conviviis, Hospitalitate, Tesseris & Strenis.

Jacobi Sponii de Origine Strenarum Dissertatio epistolica, Historico-moralis.

Jacobi Philippi Tomasini de Tesseris Hospitalitatis, liber singularis, in qvo jus hospitii universum, apud veteres potissimum, expenditur. Accedunt qvædam ex Antonio Augustino & Johanne Chifletio ad majorem illustrationem hinc inde inserta, *cum figuris*.

Josephi Laurentii de Prandio & Cœna Veterum, ac de aliis ad eadem spectantibus Miscellanea.

Petri Castellani ΚΡΕΩΦΑΓΙΑ, sive de esu Carnium, libri IV.

Hieronymi Mercurialis de Potionibus ac Eduliis antiqvorum Mantissa.

Adriani Turnebi de Vino ac ejus usu & abusu libellus.

Johannis Henrici Meibomii de Cerevisiis Veterum, potibusqve & ebriaminibus extra vinum aliis Commentarius.

Johannis Baptistæ Casalii de Thermis & Balneis Veterum tractatio, *cum figuris*.

Petri Servii de Odoribus, Dissertatio Philologica.

Lazari Baysii de Vasculis, libellus, sive animadversiones in tractatum de Auro & Argento legato, *cum figuris*.

Pomponii Gaurici de Sculptura, sive Statuaria, liber.

Ludovici Demontiosii Commentarius de Sculptura, Cælatura Gemmarum, Scalptura & Pictura antiqvorum, libri duo.

Aldus Manutius, Pauli F. de Cælatura & Pictura Veterum.

Philostratus de Pictura, ex Iconum initio.

Julii Cæsaris Bulengeri de Pictura, Plastice, Statuaria, libri duo.

Johannis Baptistæ Casalii de Insignibus, Annulis, Fibulis &c. Syntagma, *cum figuris*.

Josephi Laurentii de Re Vestiaria Syntagma.

Otthonis Sperlingii de Crepidis Veterum Diatribe.

Theodori Grazæ de mensibus Atticis liber ex interpretatione *Johannis Perrelli*.

Johannis Perrelli de ratione Lunæ epactarum; & mensis intercalarii Commentariolus.

Petri Hagueloni Calendarium trilingue, seu de mensibus Hebræorum, Græcorum, & Romanorum, dialogus, ex optimis qvibusqve Auctoribus collectus.

Joannis Lalamantii Diſſertationes tres, I. De Tempore & ejus partibus, II. De anno Macedonum, ſeu Græcorum, III. De anno Attico, rara & exqviſita rerum ſcitu digniſſimarum cognitione, ac diverſi generis Auctorum explicatione refertæ.

Petri Caſtellani de Menſibus Atticis, nec non de menſibus & anno Græcorum, Athenienſiumqve diatriba.

Samuelis Petiti de anno Attico, Eclogæ Chronologicæ.

Stephani Pighii Themis Dea, ſeu de lege divina: ubi præter alia reconditæ antiqvitatis, multa de Horis.

——— Mythologia ΕΙΣ ΤΑΣ ΩΡΑΣ, vel in anni partes, ex Symbolis antiqvi cujusdam toreumatis argentei, qvod extat apud Rever. Dominum Antonium Perrenotum, Epiſcopum Atrebatenſem, *cum figuris.*

Jacobi Uſſerii de Macedonum & Aſianorum anno ſolari diſſertatio, cum Græcorum Aſtronomorum parapegmate, ad Macedonici & Juliani anni rationes accommodato.

Joſephi Laurentii de Annis, Menſibus, Diebus, Horis &c. tractatio.

Phlegontis Tralliani de Olympiis Fragmentum, cum Latina interpretatione & notis Johannis Meurſii.

Erycii Puteani Olympiades, ſola manu, ut vere annis mundi reſpondent, computatæ.

Joannis Meurſii Denarius Pythagoricus, ſive de numerorum, uſqve ad Denarium, qvalitate, ac nominibus, ſecundum Pythagoricos, liber ſingularis.

Joachimi Camerarii Hiſtoria rei nummariæ, ſive de Numiſmatis Græcis & Latinis.

Leonhardi Porcii de re Pecuniaria antiqvorum, ac de eorundem Ponderibus, Menſuris, ſtipendiis militaribus, &c. libri duo.

Joſephi Scaligeri Julii Cæſaris F. de re Nummaria antiqvorum diſſertatio. Liber poſtumus. *Ex Bibliotheca Academiæ Lugduno Batavæ.*

Willebrordi Snellii R. F. de re Nummaria, liber ſingularis.

Caroli Patini de Numiſmate antiqvo Auguſti & Platonis, Epiſtola, *cum figuris.*

Sebaſtiani Faeſchii de nummo Pylæmenis Evergetæ, Regis Paphlagoniæ, Epiſtola, *cum figuris.*

Tomus X.

Tomus X.

Ludovici Cresollii Theatrum Veterum Rhetorum, Oratorum, Declamatorum, qvos in Græcia nominabant ΣΟΦΙΣΤΑΣ, expositum libris V. in qvibus omnis eorum disciplina, & dicendi ac docendi ratio, moresqve produntur, vitia damnantur, & magni utriusque lingvæ illustrantur & emaculantur scriptores.

Origenis ΦΙΛΟΣΟΦΟΥΜΕΝΩΝ fragmentum: *quod ex Bibliotheca Medicea descripsit, ac notis illustravit Jacobus Gronovius*, Græcè & Latinè.

Guilielmi Morellii de Veterum Philosophorum origine, successione, ætate & doctrina, tabula compendiosa, cum Hieronymi Wolfii annotationibus.

Davidis Chytræi Tabula Philosophica, sive series Philosophorum, & sectæ eorum præcipuæ; à Thalete & Socrate imprimis, usqve ad Ciceronem deducta.

Desiderii Jacotii de Philosophorum doctrina, libellus.

Joannis Meursii Æschylus, Sophocles, Euripides, sive de Tragœdiis eorum, libri tres; *nunc ex ipsius Auctoris chirographo aucti.*

Plutarchi Alexandrina Proverbia Græca, *ex Bibliotheca Medicea*, cum interpretatione Latina Jacobi Gronovii, *nondum antehac edita*, extant in Præfatione.

Joannis Meursii Theseus, sive de ejus vita, rebusqve præclarissime gestis, liber singularis.

Raphaëlis Tricheti du Fresne Epistola de Charondæ effigie in Catanensi nummo argenteo.

Joannis Meursii Dionysius, sive de Auctoribus istius nominis, eorumqve scriptis, liber singularis, *& nunc primum ex chirographo Auctoris editus.*

——— de Heraclide, aliisqve ejus nominis, & eorum operibus, dissertatio, *nunc primum ex chirographo Auctoris aucta.*

——— Theophrastus, sive de illius libris, qvi injuriâ temporis interciderunt, liber singularis.

——— Lectiones Theophrasteæ, in qvibus eorum librorum, qvi supersunt, loca aliqvot emendantur.

Accedit *Adolfi Forstii* Epistola de obitu V. C. Joannis Meursii ad filium ejus *Joannem*, Juvenem præstantissimum, ut & Epitaphia in ejusdem morte per A. Buchellium & Nicolaum Heinsium.

Manus Æneæ Cecropii Votum referentis dilucidatio, Auctore *Jacobo Philippo Tomasino*, cum figuris.

Octavii Falconerii de nummo Apamensi, Deucalionei diluvii typum exhibente, dissertatio, *cum figuris*.

Georgii Schubarti Enarratio parergica metamorphoseos Ovidianæ de Diluvio Deucalionis.

Tanaquilli Fabri Vitæ Poëtarum Græcorum: ubi de eorundem Patria, Moribus, Scriptis, &c. perspicue ac compendiose differitur: Ex Gallico idiomate in Latinum translatæ.

Josephi Barberii de miseria Poëtarum Græcorum liber.

Petri Castellani Vitæ veterum & illustrium Medicorum, qvi toto orbe usqve ad sæculum XIII, floruerunt.

Johannis Henrici Bœcleri de Scriptoribus Græcis & Latinis; ab Homero ad initium sæculi post Christum Natum decimi sexti commentatio.

Helladii Besantinoi Chrestomathiæ: Græcè, cum interpretatione Latina & notis Joannis Meursii.

Joannis à Wower de Polymathia tractatio: Integri operis de studiis veterum ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ, cum Præfatione Jacobi Thomasii. Accesserunt præterea Auctoris Vita & Elogia in Polymathiam, item tabellæ synopticæ.

Josephi Laurentii de Professoribus, Oratoribus, Nomenclatoribus & litteris collectio.

Joannis Meursii Bibliothecæ Græcæ libri tres: *ex chirographo Auctoris nunc primum editi*.

——— Bibliotheca Attica, sive de antiqvis Atticis scriptoribus, eorumqve item operibus, libri IX. *ex chirographo Auctoris nunc primum editi*.

Leonis Allatii de Patria Homeri liber, *cum figuris*.

——— Homeri Natales, Græcè, cum Interpretatione Latina Andreæ Bajani.

Tomus XI.

Dicæarchi Geographica qvædam, sive de vita Græciæ. Ejusdem descriptio Græciæ, versibus Jambicis, ad Theophrastum, Henrico Stephano Interprete, cum ipsius & Isaaci Casauboni Annotationibus.

bus. Accedit Henrici Stephani ad Dicæarchum & ſuam in illum lucubrationem Appendicula.

Henrici Stephani Dialogus, Dicæarchi Sympractor: vel de Græcorum moribus, præſertimqve Athenienſium, ſupplementum.

Eraſmi Vindingii Pauli F. Hellen, in qvo ſingulorum antiqvæ Græciæ populorum incunabula, migrationes, coloniarum deductiones, & res præcipuæ geſtæ, urbiumqve & regnorum origines, mutationes, interitus, & Principum in iis ſucceſſiones, è Græcis præcipue ſcriptoribus, Hiſtoricis, Poëtis, Geographis, Oratoribus & Grammaticis exponuntur. *Ex MS. Auctoris autographo nunc primum eduntur.*

Lazari Bayſii de re Navali liber: ſeu annotationes in L. 2. De Captivis & Poſtliminio reverſis. *cum figuris.*

Stephani Doleti de re Navali liber, ad *Lazarum Bayſium.*

Cælii Calcagnini de re Nautica commentatio, ad *Lilium Gregorium Gyraldum.*

Johannis Schefferi de varietate Navium Diſſertatio.

Joſephi Laurentii de varietate Navium Schediaſma.

Joachimi Camerarii Hippocomicus, ſeu de curandis Eqvis: item de nominibus Eqveſtribus Græcis & Latinis, collectio.

Julii Cæſaris Bulengeri de Triumphis, Spoliis bellicis, Tropæis, Arcubus Triumphalibus, & Pompa Triumphi, liber unicus.

Franciſci Modii de Triumphis, Ludis & Spectaculis veterum, libri duo.

Joannis Meurſii de Funere, liber ſingularis, in qvo Græci & Romani ritus.

Joſephi Laurentii de Funeribus Antiqvorum Tractatus: in qvo ritus funebres ante Rogum, in Rogo, & poſt Rogum explicantur ac illuſtrantur.

Johannis Andreæ Quenſtedii de Sepultura Veterum tractatus: ſive de antiqvis ritibus ſepulchralibus Græcorum, Romanorum, Judæorum, & Chriſtianorum.

Petri la Seine Homeri Nepenthes ſeu de Abolendo Luctu liber.

Tomus XII.

Veterum Sepulchra, ſeu Mauſolea Romanorum & Etruſcorum, inventa in urbe Roma, aliisqve locis celebribus; in qvibus multa ad eruditionem monumenta continentur, collecta & delineata à *Petro San-*

Ælio Bartolio, cum explicationibus *Joannis Petri Bellorii*. Ex Italico in Latinum ſermonem transtulit *Alexander Dukerus*, cum figuris.

Veterum Lucernæ Sepulcrales, collectæ ex cavernis & ſpecubus ſubterraneis urbis Romæ, figuris æneis expreſſæ; in qvibus multa ad eruditionem monumenta continentur, delineatæ ſecundum formas ſuas à *Petro Sanctio Bartolio*. Diviſæ in tres partes, cum obſervationibus *Joannis Petri Bellorii*. Ex Italico in Latinum ſermonem transtulit *Alexander Dukerus*. Editio Auctior.

Joannis Potteri Archæologiæ Græcæ libri IV. ſive Antiqvitatum Græciæ Corpus abſolutiſſimum, ex Anglico in Latinum verſum: nunc iterum ab Auctore ipſo recognitum, emendatum, ac fere dimidia parte auctum; cum proprio Indice & *figuris æneis*.

Index locupletiſſimus in univerſos XII. Tomos.

CAPUT III.

De Romanarum Antiqvitatum Scriptoribus generalibus ſive univerſalibus.

De ſcriptoribus qui ante Roſinum Antiquitates Romanas condere inſtituerunt. 1. *De Jo. Roſino.* 2. *Tho. Dempſtero & Andrea Schotto.* 3. *De variis compendiis Antiquitatum Romanarum.* 4. *De aliis Antiquitatum Rom. ſcriptoribus.* 5. *De Georgii Hieron. Welſchbii & Flaminii Vaccæ affectis vel ineditis operibus.* 6. *De ſcriptoribus Miſcellaneis Antiquitates Romanas illuſtrantibus.* 7. 8. 9. *Theſaurus Antiquitatum Romanarum Grævianus.* 10. *Index Alphabeticus ſcriptorum qui in utroque theſauro Græviano & Gronoviano continentur.* 11.

I.

Antiqvitatum Romanarum corpus moliti perqvam multi ſunt; vix qvisqvam perfecit, nemo certè edidit ante Joh. Roſinum. Nam *Franciſcus Robortellus* Utinenſis, qvi populi Romani ſub Imperatoribus Cæſaribus Auguſtis vitâ & victu qvatuor tomos paraverat, opus ingens, in qvo de Romanorum magiſtratibus, rebus forenſibus, ſacris, militaribus, coloniis, legibus, conſvetudinibus, veſtitu, victu,

victu, studiis, structuris, sepultura, ludis, largitionibus, & familiis agere constituit, vix primi in XV. libros distributi argumenta protulit in lucem, adjunctis novem disputationibus de Romanorum provinciis, judiciis, & omni consvetudine causas agendi, legionibus, magistratibus, familiis, Imperatorum cognominibus, militum præmiis & pœnis, honorumqve gradibus. Bononiæ 1559. fol. Novem illæ disputationes jam ante editæ fuerant Patavii A. 1557. fol. adjuncto ejusdem libello adversus Carolum Sigonium de convenientiâ supputationis annorum Livianæ cum marmoribus Capitolinis ab urbe condita usqve ad A. U. 604. Recusæ deindè in Tomo primo Miscellaneorum Gaudentii Roberti, singulas qvasdam ex illis in thesaurum suum antiqvitatum Romanarum referente illustri Grævio T. 3. & 10. Neqve *Onufrius Panvinius* vel *Carolus Sigonius*, etsi variis scriptis de hoc genere literarum meritissimi, plenum systema rerum Romanarum absolverunt, neqve *Paulus Manutius*, qvi auctoribus Petro Bembo & Bernardino Maffejo corpus Antiqvitatum Romanarum absolutum dare pollicitus fuit libris decem, * sed qvorum soli qvatuor in lucem editi sunt de Romanorum civitate, senatu, legibus & comitiis, suis qviqve locis infrà memorandi: Neqve *Julius Barbaranus* cujus extat promptuarium rerum electarum præsertim in re Romanâ. Veronæ A. 1564. Venet. 1569. 4. Neqve *Franciscus Hottomannus*, cujus libri qvinqve Antiqvitatum Romanarum, qvi Tomo tertio ejus Operum cura Jac. Lectii editorum Genevæ A. 1599. fol. vix paucissima qvædam capita, de magistratibus, legibus ac pœnis & re numaria pertractant. Neqve *Pyrrhus Ligorius* Antiqvitatum Romanarum scrutator acerrimus & descriptor curiosissimus, cujus triginta circiter volumina maximo labore ex numis maxime congesta Taurini in subalpinis in locupletissima Sabaudi Ducis ac Pedemontani principis Bibliotheca servari testatur Philippus Labbeus, adjungens ejusdem operis tomos IV. reperiri Romæ in Bibliothecâ Farnesiorum nonnullosqve in Cimeliarchio Reginæ Christinæ. Neqve *Fulvius Ursinus*, cujus commentarios rerum urbanarum, manu exaratos in Bibl. Vaticana extare testatur Justus Rycqvius lib. de Capitolio Rom. pag. 451. Neqve *Wolfgangius Lazius* cujus libri XII. de Rep. Romanâ in exteris provinciis bello acqvisitis constituta Basil. 1551. & auctiores Francof. Anno 1598. fol. editi varias qvidem & plurimas res Romanas magno studio illu-

* Vide Manutii præfat. libro de legibus Rom. præmissam, & Grævii Epistolas p. 237. seq. sive præfat. Tomi I. thesauri Antiqv. Rom.

illustrant & de limitibus, prætoriis, magistratibus, muniis civilibus & militaribus, exercitibus, legionibus, classibus, coloniis, municipiis, ritibus, ludis, sacrisqve variis agunt sed & ordine destituuntur, mole sua laborantes & pro justo atqve accurato corpore ac systemate Antiqvit. Rom. haberi vix possunt. Neqve *Paulus Merula*, in cujus operibus posthumis Lugd. Bat. 1684. 4. editis Antiqvitates Romanorum h.e. commentarii de sacrificiis, sacerdotibus, de legibus comitiisqve & præmiis militaribus continentur. Neqve *Flavius Blondus* de cujus Roma triumphante infra dicturus sum, neqve *Justus Lipsius* deniqve, cujus Lexicon rituale Romanum, qvod per annos 30. molitus fuerat vir doctissimus, lucem nunqvam adspexit, qvamvis editis ejus scriptis tum aliis infrà suo loco commemorandis, tum in electis maximè & ad Tacitum commentariis lux planè insignis affertur Antiqvitatibus Romanis & benè multis & maximè reconditis: unde natum facis historicæ sive Antiqvariæ compendium ex Operibus Lipsii excerptum, qvod plus simplici vice prodiit sub titulo Romæ illustratæ ab Antonio Thysio sive *Job. Thulio* potius collectum & novissimè recusum in Anglia, forma minore, cum Georgii Fabricii (male Patricii legitur in Novellis Reip. litterariæ Anni 1699. mense Octobr. p. 469.) collatione veteris Romæ cum novâ sed (prioris ac minus perfectæ editionis) aliisqve libellis ex Lipsio excerptis.

II. Primus itaqve *Jo. Rosinus* Isenacensis, Pastor Numburgensis qvi A. 1619. obiit Antiqvitatum Romanarum corpus libris decem complexus vulgavit Basileæ A. 1585. fol. recusum Lugd. 1609. 4. de qvo rectè Barthius ad Rutilium pag. 188. sentit, qvod nemo ferè minore ambitione utilius & planius res priscas juventutem doceat. Neqve contemnendus est ordo, qvem servat vir diligentissimus & non tantum veteribus monumentis sed & recentiorum observationibus assidue usus: Onufrii, Manutii, Sigonii, Ciacconii, Petri Pithœi, Brodæi, Polleti, Cujacii, Brissonii, Hottomanni, Ræвardi, Marliani, Rhodigini, Gyraldi, Grucchii, Rivallii, Gruteri, Turnebi, Lipsii & Scaligeri. Qvanqvam non ignoro acerrimo Reinesii judicio p. 58. Var. lection. in qvodvis opus condemnandum potius Rosinum qvam ad Romanas antiqvitates dirigendas admittendum fuisse, qvod nihil sani ubiqve fere doceat, nisi cum authores integros describit, atqve ut ait p. 54. qvæ minimum intelligit, docere alios præsumat. Sed non minus iniqvissi-

qvissimum censeo hoc judicium esse qvam acerrimum, licet illud seqvuntur & probant Kippingius præf. ad Antiqv. Rom. Thomas Crenius I. animadv. philolog. p. 39. itemqve alii. Age enim fac, uno alterovè loco lapsum fuisse, qvi primus omnia uno libro complecti & in usum studiosorum ex antiqvis recentibusqve ordine colligere ac perspicuè digerere conatus est, num propterea tam inhumanè accipiendus erat, qvod rem omnium confessione utilissimam qvantum potuit diligentissimè perfecit? Qvis unqvam ab litterariis illis Heroibus qvi eruditione sua attingunt nubes, exspectavit vel vidit Systema ullum perspicuum ac juventuti utile artis vel scientiæ cujuscunqve? Permittant itaqve ab aliis componi, qvod ipsi vel qvoniam infrà dignitatem suam esse putant haud volunt, vel qvia nimis affluit innumerabilium rerum copia, præ recondità magnaqve eruditione suâ efficere non possunt. Cæterùm de Rosino præter Martinum Hankium libro utroqve de Romanorum rerum scriptoribus, Kœnigium in Bibl. & Christ. Frid. Paulini in Annalibus Isenacensibus p. 234. videbis, ubi lubebit clarissimi Ekkardti excerpta librorum novorum, mense Junio Anni 1701. p. 62. 63. ubi mentionem facit vitæ Rosini ineditæ, scriptæ ab Esaia Leichfeldero. Varia etiam de Rosino collegit personatus Alphonsus Clarmundus sive Rudigerus parte qvinta vitarum Germanice editarum p. 165. sqq.

III. Ad Rosinum Paralipomena sive farraginem variarum doctarum observationum Antiqvitates Romanas, Rosino vel præteritas vel minus explicatas, illustrantium adjecit *Thomas Dempsterus* à Muresk, J. C. Scotus, Professor Pisanus primùm, dein Bononiensis, vir immensæ ut ferunt memoriæ, ita, ut qvid esset oblivio diceret se ignorare: infinitæ lectionis, qvi 14. horas diei legendis libris continuare soleret, cæterum ad rixas & contentiones pronus & judicii non adeò magni, ne cum Jacobo Usserio libro de Antiqvitatibus Britannicarum Ecclesiarum, dicam planè nullius. Vide de eo præter Hankium parte 2. de Roman. rerum scriptoribus & Thomam Pope Blount in Censurâ celebrium scriptorum, Miræum de scriptoribus seculi XVI. p. 161. Andr. Saussæum in Bellarmino continuato p. 82. Erythræi sive Julii Victorii Rossi Pinacothecam 1. p. 24. seq. Hieron. Ghilini theatrum virorum doctorum part. 2. p. 235. & auctorem libri Gallice editi Parif. 1707. 12. abregé de l'Histoire des Sçavans p. 269. seq. Prima editio paralipomenon

Dempsteri ad Rosinum in lucem prodiit Parisiis A. 1613. fol. Sæpiùs deinde recusa sunt cum Rosino tum in Germania Colon. Agripp. 1619. 1645. 1662. Genev. 1620. 4. additis etiam *Andreæ Schotti* Jesuitæ, viri optimi & doctissimi electis de gentibus, familiis, tribubus rusticis urbanisqve, & ludis ac festis Romanorum. Tum apud Batavos Cornelio Schrevelio curante, adjunctis figuris æneis ex Lipsio fere & Onufrio depromtis Lugd. Bat. 1662. 4. atqve ab eo tempore plus simplici vice etiam Amstelodami, curante V. C. Samuele Pitisco.

IV. Breve compendium tironibus exhibent præter *Jac. Masenium* superiore capite à me laudatum Antiqvitates Romanæ, Sacræ, Civiles, Militares, Oeconomicæ *Philippi Caroli* Neoburgo Palatini & in Acad. Altdorfina Professoris (qvi inde A. 1629. desertis uxore & liberis ad Pontificiorum cœtus transiit, A. 1639. in Austria defunctus. Vide Omeisium in gloria Academiæ Altdorfinæ p. 94. 172.) Prodiit hujus Caroli libellus minori formâ Francof. 1643. & 1670. cum Andr. Dominici Flocci, Pomponii Læti, Raph. Volaterrani & Valerii Probi libellis passim obviis & Altenb. 1663. 8. cum notis Mich. Christiani Ludovici. Paulo plenius Antiqvitatum Romanarum compendium Anglica lingva dedit *Thomas Goodwin* Lond. 1648. 4. sæpius deinde recusum, Belgice etiam editum à Dan. Peen Amst. 1694. 8. Qvemadmodum latinâ lingvâ habemus *Thomæ Belli* itidem Angli Romam restitutam sive Antiqvitatum Romanarum compendium insigne, vulgatum Londini 1677. 8. & nuper Clarissimo Almeloovenio curante recusum Amst. 1700. 12. His jungenda *Basilii Kennet* Romæ antiqvæ notitia sive Antiqvitatum Romanarum descriptio, edita Anglice Lond. 1696. 8. & Belgice ex *Wilhelmi Sewel* versione cum Francisci Deseine descriptione Romæ novæ è Gallico versa, additis figuris in æs incisis ex thesauro Græviano Amst. 1704. fol. Hinc novissime prodiit Rituum qvi olim apud Romanos obtinuerunt succincta & perspicua explicatio auctore *G. H. Nieupoort*, eo vel inprimis laudanda nomine qvod veteres semper scriptores testes laudat. Trajecti 1712. 8. & Budissæ 1713. 8. Tum *Joh. Casparis Santoroc*, Professoris Marpurgensis breviarium Antiqvitatum Romanarum ex ipsis scriptorum classicorum fontibus derivatum, atqve prolixioribus olim commentariis ab erudito auctore illustrandum, Francof. 1712. 12. *Pauli* qvoqve *Christ. Hæpfneri* Roma antiqva commemoranda Halæ Sax. 1709. 12. in qva per qvæstiones & responsiones summa capita Antiqvitatum

tatum Rom. Germanica lingva in tironum usum breviter exponuntur. Neqve omittendus *Fridericus Hildebrandus* Rector scholæ Martisburg. in Antiqvitatibus Romanis Alphabetico ordine digestis, brevi libello in 8vo. Jenæ 1657. cujus secunda editio auctior & correctior, Geræ 1671. 8. lucem vidit. Octavum nuper prodiit Franeqveræ A. 1701. 12. cum *Ottonis Aicberii* libris tribus de comitiis Romanorum. Alphabetico ordine Romanas Antiqvitates plerasqve etiam digessit *Josephus Laurentius* Lucensis in Polymathiæ suæ libro qvinto & sexto, qvi in qvatuor prioribus etiam varia capita Græcarum pariter Romanarumqve Antiqvitatum fusius illustrat, ac perseqvitur. Prodiit opus non contemnendum Vicentiæ A. 1631. 4. & auctius Lugd. 1666. fol. licet in hac posteriore editione Epistolæ qvibus singulas diatribas viris doctis inscripserat Laurentius, sunt omissæ. Ex hoc Laurentii opere depromtæ sunt variæ diatribæ qvas thesauro suo Græcarum Antiqvitatum Clariss. Gronovius inseruit. De *Daneti* Dictionario Antiqvitatum Græcarum & Romanarum pridem edito, qvemadmodum & de altero qvod jam studiosorum teritur manibus copiosissimo, accuratissimoqve *Samuëlis Pitisci*, jam dictum est capite superiore. Memorandi etiam hoc loco libri qvatuor antiqvitatum Romanarum ab *Heinrico Kippingio* * Rostochiensi, Conrectore Bremensi A. 1678. æt. 44. defuncto editarum Bremæ A. 1661. 1664. 1668. 1674. 1679. Franeqv. 1684. 1695. 8. ac perqvam nitide cum vitâ auctoris â Johanne Hanghorst scripta & pulchris tabulis æneis Lugd. Bat. 1713. 8. Vix dimidia autem pars operis Kippingiani lucem adspexit, parte altera qvidem ad editionem paratâ, sed post auctoris obitum perditâ ut notavit Jo. Georgius Eckardtus in excerptis Reipubl. literariæ supra laudatis p. 63. sq. mense Junio A. 1701. *Petri Josephi Cantelii* Jesuitæ de Romanâ Republicâ sive de re militari & civili Romanorum elegans compendium ad explicandos scriptores antiqvos comparatum prodiit primùm Paris. 1684. 12. deinde Ultrajecti 1688. additis è Lipsio Onufrioqꝫ tabulis qvibusdam æneis, deniqꝫ ibid. A. 1691. 1696. 1707. 12. *Franciscus Pomey* S. I. in Epitome Antiqvitatum Romanarum omne punctum tulisset si absolvere illi datum fuisset opus cujus prima pars tantum de Diis exstat sæpius edita, cæteræ novem fato auctoris sunt interceptæ. 2. de sacerdotiis, 3. de Comitiis & Magistratibus, 4. de Nuptiarum ritibus, 5. de re bellica, 6. de ludis & spectaculis. 7. de re vestiaria, 8. de

* De hoc Kippingio & aliis ejus scriptis vide Ephemerides literarias Germanicè editas Lipsiæ sub titulo: Neuer Bücher-Saal/ XXVI. Oeffnung p. 122. seq.

mensis & epulis, 9. de variis urbanæ vitæ officiis, 10. de funeribus & sepulchris. Nunqvam visus mihi *Lucii Fauni* liber de antiqvitatibus urbis Romæ, qvas ut ait in Bibl. Simlerus, ab antiqvis novisqve autoribus excerptas summâ brevitate ordineq; disposuit Venet. 1549. 1553. 1559. 8. *Georgii Portii* Specchio ò vero compendio dell' Antichita di Roma sacre e profane Rom. 1625. 12. *Joh. Cunradi Dieterici* Antiqvitatum Romanarum compendium, cum excerptis ex *Petri Saintfleurii* Monspeliensis libello de rebus illustribus memorabilibus. Francof. 1643. 12. *Ludovici Contareni* Antichità de Roma, sito, Imperadori, famiglie, statue, chiese Venet. 1575. &c. 8. 2 Vol. &c.

V. A *Joh. Baptista Casalio* duplex opus habemus præsenti loco laudandum & paulo pleniùs ex veteribus monumentis varia Antiqvitatum Romanarum capita perseqvens, qvorum prius est de urbis ac Romani Imperii splendore Rom. 1650. fol. alterum de veteribus Ægyptiorum Romanorum & Christianorum ritibus Rom. 1644. 4. Francof. 1681. 4. *Guilhelmus Choul* sive *Caulius* (latine Brassicanus à qvibusdam dictus) Nobilis Gallus jam ante centum qvinqvaginta ampliùs annos lingva patria integrum Systema Antiqvitatum Romanarum complecti constituerat libris XII. ut ipse memorat p. 17. edit. Vesaliensis Gallicæ libri de Religione Romana: sed nihil ab ejus manu in hoc genere ad nos pervenit præter librum eximium jam laudatum de religione veterum Romanorum, alterum de Romanorum castrametatione & disciplina militari, & tertium de balneis exercitiisqve antiqvorum Græcorum pariter ac Romanorum, qvi tres libri variis figuris ex monumentis & numis antiqvis illustrati extant Lugduni A. 1556. 1569. fol. primum Gallicè, hinc Italicè editi, & Hispanicè A. 1579 & junctim iterùm Gallicè Vesaliæ A. 1682. 4. Belgicè deinceps, & deniqve latinè Amst. A. 1685. 4. Qvod Patinus in historia numismatum ait se audivisse, in Germanicam lingvam etiam translata esse hæc Choulii scripta, forte de Belgica versione accipiendum. Extat prætereà Thesaurus Antiqvitatum Romanarum itidem Gallica lingva vulgatus autore *Cæsare Egosseo du Boulay* Paris. 1651. fol. *Julii Minutoli* Cælestinorum Abbatis Romana Antiqvitas dissertationibus Historico Criticis illustrata Romæ A. 1689. 8. qvo de libro videas licet Acta Erud. Tom. 2. supplem. p. 565. *Cyriaci Lentuli* apex gloriæ Romanæ, sive de statu Rei Romanæ summa in potestate, Magistratibus, jurisdictione, militia, civium prærogativa, sacris & sacerdotibus, ab Urbe

Urbe condita per varios mutationum gyros ad nostra Rerum Germanicarum tempora perducta. Francof. 1689. 4. Deniqve Vir Clariss. *Burchardus Gothelf Struvius* Professor Jenensis tot scriptis editis de re literaria ac studiosa juventute meritissimus Antiqvitatum Romanarum Syntagma absolutius meditari cœpit, cujus pars prima * de ritibus sacris Anno 1701. lucem adspexit Jenæ 4. præmissa Bibliotheca Antiqvitatum generali & speciali, qvalem etiam pridem delineavit sed alio ordine methodoqve alia *Philippus Labbeus* in Mantissa antiqvariæ supellectilis. Qvarum utraqve nos ita utemur & jam usi sumus, ut nec negligentia in addendo, digerendo, emendandoqve, neqve in supine describendo plagii rei possimus videri.

VI. *Georgius Hieronymus Welschius* Medicus & Polyhistor Augustanus eruditissimus, qvi ex Bibl. Cassiani à Puteo Eqvitis Romani usus voluminibus pluribus, in qvibus præstantissimorum pictorum operâ depicta erant plurima prisca monumenta, vestes, utensilia, arma, aliaqꝫ genera antiqvitatum, pleraqve eâ qva erant magnitudine, cætera ad leges Geometricas suis pedibus dimensa. Hic non qvidem Systema Antiqvitatum Romanarum plenum & Rosiniano absolutius elaborare voluit, ut videtur innuere Morhofius ὁ μακαρίτης p. 247. lib. 1. polyhist. vel qvod apud Clariss. Struvium p. 8. legas, omnibus numeris perficere ipsisqve veterum monumentis qvam optimè illustrare, nedum ut in Ephemeridibus Parisiensibus A. 1702. T. 2. p. 43. fuerit inter eos, qvorum collectiones de Antiqvitatibus editæ jam sunt, referendus: sed ut Lucas Schrœckius in memoriâ Welschiana p. 72. seq. testatur, tantum instituit dare *Ideam Antiquitatis*, expolienda singula capita & systema ipsum perficiendum aliis relicturus. Welschii ipsius verba sunt in Epist. de scriptis suis, qvam post curatorem editionis Epistolarum Gerh. Joh. Vossii in Germania recusarum clarissimus Almelovenius subjecit Bibliothecæ suæ promissæ ac latenti p. 123. *Ideam igitur tantum dabo, ut alii perficiant, quibus similia, aut plura etiam in promtu esse solent.* Cæterum nec ideam illam dedit unqvam vir doctissimus. *Jo. Baptista Ferretii* corpus Antiqvarium, pluribus constans Tomis, lucem hactenus non vidit. Titulos habes in Diario literario Germanice vulgato Lipsiæ qvod inscribitur: Neuer Bücher-Saal / XXXV. p. 765. seq. *Flaminii Vacca* opus de Antiqvitatibus Romanis Prospero Mandosio in Bibl. Romana

* Confer Memoir. de Trevoux A. 1706. Octobr. p. 1736. seq.

memoratum neqve editum est neqve huc spectat, qvia auctor statuarum artifex sculptorqve in illo monumenta antiqva Romæ obvia delineaverat, non vero Antiqvitates ritus & consvetudines Romanorum veterum explicaverat. Ex schedis ejus multa dedit vir doctissimus Bernhardus de Montfaucon in Diario Italico qvi p. 165. etiam refert hoc ejus Epitaphium qvod visitur Romæ in templo S. Mariæ Rotundæ in hanc sententiam:

D. O. M.

Flaminio Vaccæ sculptori Romano, qui in operibus quæ fecit, nunquam sibi satisfecit.

Cæterum de monumentis antiqvis statuisqve marmoribus, ædificiis, ruderibus, infra erit singularis nobis dicendi locus.

VII. Restant adhuc Miscellanei scriptores qvi varias antiqvitatis Romanæ Græcæqve partes vel explicarunt vel illustrarunt, vel scripta diversa & in his plura etiam ad nostrum institutum facientia conjunctim curarunt recudi. Ex hoc posteriori genere duo mihi veniunt inprimis commemorandi Janus Gruterus & Gaudentius Robertus. Ex priore itidem duo Cœlius Rhodiginus & Alexander Alexandrius. *Janus Gruterus* Antwerpiensis, Bibliothecæ Palatinæ præfectus & omnis liberalioris eruditionis promus-condus, qvinqꝫ voluminibus in majore forma octava qvam vulgò vocamus, sub titulo lampadis sive facis artium liberalium atqve thesauri Critici junctim Francof. A. 1602. — 1612. edidit scripta philologica Miscellanea Observationes varias & antiqvas lectiones virorum doctorum complectentia, qvorum en tibi indicem:

Tomus I.

Angeli Politiani Centuria Miscellaneorum, & qvod ira in pueris optimæ sæpe indolis est argumentum.

M. Antonii Sabellici in Plinium, Livium aliosqve scriptores variæ observationes.

Philippi Beroaldi annotationes in varios Auctores p. 188.

Ex *Domitii Calderini* libro tertio Observationum nonnulla.

Baptistæ Egnatii Veneti racemationes.

Jo. Baptistæ Pii Annotationes priores & posteriores in varios scriptores.

Pii Antonii Bartolini auctarium emendationum.

Jani

Jani Parrhasii de rebus per Epistolam quæsitis sylloge. Ejusd. prolegomena in Plauti Amphitruonem, & Ciceronis Epist. Notæ in Orat. pro Milone. Et ex notis ad Claudianum varia scriptorum Vett. latinorum loca illustrata.

Laur. Abstemii Maceratensis Annotationes Variæ.

L. Joannis Scoppæ, Parthenopæi Collectaneorum libri II.

Francisci Floridi Sabini lectionum subcisivarum libri III.

Petri Nannii Alcmariani Miscellaneorum libri X. & adversus Jacobum Curtium Apologia.

Francisci Robortelli de Historica facultate p. 1386. Descriptio Laconici sive sudationis quæ visitur in ruina balnearum Pisanæ Urbis p. 1397. De nominibus Romanorum p. 1403. præfatio ad libros Ciceronis de inventione pag. 1412. Notæ in Catulli Epithalamium pag. 1428. & Ode Pindarica βιοχρηστωδία pag. 1430. Explanationes in primum Æneidos librum à *Jo. Baptista Busdrago* Lucensi collectæ, pag. 1435.

Tomus II.

Francisci Robortelli de convenientia supputationis Livianæ cum marmoribus Capitolinis & Dionysio Halicarnasseo.

Ejusdem liber de arte sive ratione corrigendi antiquorum libros.

Ejusdem annotationum sive emendationum libri II.

Caroli Sigonii emendationum libri II.

Antonii Bendinelli loci controversi XXVI.

Bernardini Realini in varia scriptorum loca annotationes.

Lilii Gyraldi dialogismi XXX.

Joannis Brodæi Miscellaneorum libri VI. plurimis locis ex ejus chirographo aucti.

Christophori Rufi antexegemata.

Johannis Hartungi locorum memorabilium decuriæ IV.

Petri Pithæi Adversariorum subcesivorum libri II.

Lucæ Fruterii verisimilium libri III.

Achillis Statii Lusitani, Observationes difficilium aliquot locorum Græco-Latinorum, antea non excusæ.

M. Antonii Mureti Variarum Lectionum libri XIX.

Ejusd. Observationum Juris liber singularis.

Hieron. Magii Miscellaneorum seu Variarum Lectionum libri IV.

Tomus III.

Tomus III.

Pauli Leopardi Isenbergensis, emendationum & miscellaneorum libri XX.
Bartholomæi Barrienti Illiberitani annotationum silva.
Francisci Luisini Utinensis parergon libri III.
Guil. Canteri Novarum Lectionum libri IX.
Theodori Canteri Variarum Lectionum libri II.
Ludovici Carrionis Antiqvarum Lectionum Commentarii III.
Ejusd. Emendationum & Observationum libri II.
Jani Durantii Casellii Variarum libri II.
Jani Guilelmii Verisimilium libri III.
Ejusdem in Plautum Qvæstiones.
Marsilii Cagnati Veronensis Variarum Observationum * libri IV.

Tomus IV.

Joannis Brodæi Miscellaneorum libri qvatuor posteriores VII, VIII, IX. & X. è Bibl. Pauli Petavii V. C. (antea non excusi)
Joachimi Camerarii problemata Græce & latine.
Aldi Manutii Pauli F. Qvæsita per Epistolam.
Hadriani Junii Animadversorum libri qvinqve.
Ejusd. de Coma Commentarius.
Josephi Castalionis J. C. Variæ Lectiones.
Jani Mellerii Palmerii spicilegia.
Jacobi [Jac. Nepotis] *Schegkii* Observationum & emendationum præmessa.

Tomus V.

Francisci Modii Nov-antiqvæ Lectiones Epistolis CXXXIII.
Lucæ Fruterii collectaneorum verisimilium liber tertius antea non excusus.
Ejusd. Epistolæ Philologicæ.
Henr. Stephani schediasmatum libri VI.
Jacobi Nicolai Loënsis Miscellaneorum Epiphyllides, antea non publicatæ, libris X.

Sextum

* Librum qvintum MS. habuit Naudæus, teste Labbeo p. 233. Bibl. novæ MSS.

Sextum volumen complectitur Valentis Acidalii in Plautum divinationes & Marcelli Donati notas in Livium, Tacitum, Sveton. Ammianum & scriptores historiæ Augustæ. Volumen *septimum* non à Grutero sed à Jo. Phil. Pareo ingrato Gruteri discipulo * additum est, neqve aliud qvicqvam præter Criticas Observationes in Plautum & in Gruterum invectivas continet. Obiit Gruterus Heidelbergæ A.1627. qvi Wittebergæ primum Professor fuerat, sed pulsus inde, qvod Formulæ Concordiæ subscribere nollet. De eo plura dixi in plagiariis num. 73. ubi memoravi qvoqve vitam Gruteri scriptam à Frid. Hermanno Flaydero & panegyricum Balthas. Venatoris, qvi cum elencho scriptorum Gruteri legitur etiam in vitis à Gvil. Batesio collectis p. 526. & in Wittii Philosophis p. 212—278. nec minus ante Inscriptionum veterum mirandum opus, in Belgio nuper luculentissime recusum. His adde qvæ de re viro illo doctissimo præter Thomam Popeblount habet Petrus Bælius in dictionario Historico-Critico.

Gaudentius Robertus editis Italico idiomate una cum Benedicto Bacchino Ephemeridibus litterariis Parmensibus celebris & A.1695. defunctus, Gruteri exemplo Parmæ A. 1690. 91. & 92. 4. vulgavit qvatuor tomos qvos inscripsit: Miscellanea Italica erudita, in qvorum primo continentur:

Josephi Castalionis Anconitani, 1) *Variæ Lectiones*; 2) *De antiquis puerorum prænominibus*; 3) *De recta scribendi Vergilii nominis ratione commentarius*; 4) *Adversus fœminarum prænominum assertores disputatio*; 5) *Ad l. 1. C. quæ res pignori obligari possit.* Pauli Manutii Veneti *Antiquitatum Romanarum liber de civitate Romana.* Onuphrii Panvinii Veronensis, 1) *De ludis secularibus*; 2) *De carminibus Sibyllinis.* Constantini Landi Placentini, 1) *In veterum numismatum Romanorum miscellaneæ explicationes.* 2) *In M. Cassii Cacurii & Atiliæ Manduillæ tumulum explicatio* Andreæ Alciati Mediolanensis *de magistratibus, civilibusque & militaribus officiis.* Francisci Robertelli Utinensis 1) *De Provinciis Romanorum*; 2) *De judiciis, & omni consvetudine caussas agendi apud Romanos*; 3) *De legionibus Romanorum*; 4) *De magistratibus Imperatorum*; 5) *De familiis Romanorum*; 6) *De cognominibus & appellationibus Imperatorum*; 7) *De commodis, præmiis & donis militaribus*; 8) *De pœnis militum & ignominiis*; 9) *De gradibus honorum & magistratuum Romanorum*; 10) *Mensium appellatio ex nominibus Imperatorum.*

* Vide Marqv. Gudii Epistolas p. 204.

Secundo tomo exhibentur: *Petri Servii* Medici Romani Juveniles Feriæ, qvæ continent Antiqvitatum Romanarum Miscellanea; *Agesilai Mariscotti Bononiensis* de Personis & Larvis, earumqve apud veteres usu & origine Syntagmation; *Fortunii Liceti Januensis* Miscellanea Erudita, decerpta ex ejus Qvæsitis per Epistolas à claris viris; *Alexandri Sardi Ferrariensis* de Moribus & Ritibus Gentium libri III. Venet. 1557. 8. & sæpius alibi in lucem editi: *Bonaventuræ Castilionæi Mediolanensis* Gallorum Insubrum antiqvæ Sedes; *Æneæ Vici Parmensis* de Numismatibus antiqvorum libri II.

Tomo tertio continentur *Petri Leonis Casellæ* de primis Italiæ Colonis; Ejusdem de Tuscorum Origine, Colonatu & Republica Florentina; *Pauli Manutii Veneti* Antiqvitatum Romanarum liber de Legibus; *Lilii Gregorii Giraldi, Ferrariensis*, de Sepulchris & vario sepeliendi ritu; *Aldi Manutii* Veneti de Laudibus vitæ rusticæ, Ode Horatii Epodon. II. explicata; *Caroli Sigonii Mutinensis* Judicium de Historicis, qvi res Romanas scripserunt, ab urbe condita ad Caroli M. Imperatoris tempora; *Balthasaris Bonifacii* de Romanæ Historiæ scriptoribus Excerpta; *Adriani Politi* ordo Romanæ Historiæ legendæ; *Jo. Antonii Venerii* de Oraculis & Divinationibus antiqvorum; *Petri Servii* Dissertatio Philologica de odoribus.

In qvarto deniqve exhibentur: *Pauli Manutii, Veneti* Antiqvitatum Romanarum Liber de Comitiis; *Gaudentii Merulæ*, *Novariensis* de Gallorum Cisalpinorum antiqvitate ac origine; *Jo. Marii Mattii* Brixiani Opinionum Libri III. in qvibus plurima loca Auctorum Latinorum & Græcorum explicantur, aut corrupta emendantur; *Josephi Nerii* Perusini Analecta, in qvibus præter ea, qvæ ad Jus pertinent, varia tam in sacra qvam in profana Historia, & qvædam in Tacito explicantur, illustrantur, emendantur. Prodierant pridem Perusii A. 1619. 8. uti Matti Opiniones Alexandriæ Statiellorum in Liguria A. 1598.

VIII. *Ludovicus Cælius Richerius*, *patria Rhodiginus*, qvi humaniores litteras Vicentiæ primum, deinde Ferrariæ, tum Mediolani ac deniqve Patavii docuit, A. 1520. defunctus, in libris triginta Antiqvarum lectionum qvos ad Vindicis Cesellii Gellio laudati exemplum scripsit, non modo vocabula multa utriusqve lingvæ abstrusa explicavit & innumeris Græcorum latinorumqve scriptorum locis egregiam

giam lucem effudit, ſed & qvam plurimas antiqvitates feliciter illuſtravit. Adeo ut illius opus auro contra carum & variis in locis atq; apud Wechelios emendatius recuſum, non freqventius juvenum manibus teri miretur & indignetur Voſſius lib. 3. de Hiſt. lat. p. 814. ſq. Solet in Rhodigino reprehendi qvod paſſim diſſimulat fontes unde Veteres narrationes repetiit, vel laudat Scriptorum deperditorum monumenta, auctoribus in qvibus illa nominari reperit haud nominatis, qva de re videndus Jac. Thomaſius ὁ μακαρίτης lib. de plagio §. 532. Eraſmus * in Adagio *Chœnici ne inſideas*, & Jungermannus ad Pollucem p. 1347. Optandum etiam erat ut inter tot lectiones antiqvas nullos novos errores proſeminaret Cœlii incuria, ut ait Joſua Barnes in vita Euripidis p. 33. Valet tamen hic illud Varronis, *eum qui tam multa dixerit commode, potiùs laudandum, quam ſi quædam ignoraverit peccaveritque acriter reprehendendum & exagitandum.* Sive ut Horatius:

Ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura — —

De Rhodigino videndi Jovius & Thomaſinus in elogiis, Balthaſar Bonifacius XV. 4. Hiſt. ludicræ (qvi plura etiam dixiſſe ſe teſtatur in elogiis illuſtrium Rhodiginorum, dubito an editis:) Clarmundus ſive Rudigerus in vitis Doctorum Viror. T. VII. p. 61. Freherus in theatro, Kœnigius in Bibl. Thomas Popeblount in cenſura doctorum, Bailletus in judiciis Gallice editis, & ad Magiri Eponymologium illuſtris Eybenius.

Alexander Alexandrius ſive *de Alexandro*, Neapolitanus, Romæ & in Patria cauſas primum agere profeſſus, deinde ubi in judiciis gratia & corruptionib⁹ omnia tranſigi videret, relicto foro humaniorib⁹ litteris unice deditus, ut ipſe narrat lib. 6. cap. 7. genialium dierum. Qvod ipſum opus Miſcellaneum in ſex libros diſtributum hoc loco tanqvam promtuarium aliqvod univerſæ, Romanæ præſertim Antiqvitatis commendandum nobis venit. Prodiit ſæpiſſime ſeorſim, tum illuſtratum ſemeſtribus ſive commentariis eruditiſſimis *Andreæ Tiraquelli*, notisqve *Dionyſii Gothofredi* & *Chriſtoph. Coleri*, & in librum qvintum animadverſionibus *Nicolai Merceri* Rothomagenſis. Lugd. Bat. 1673. 8. 2 Vol. qvæ præſtantiſſima eſt ejus operis editio. Etiam Gallice verſum Alexandri opus à Bernardo de la Roche, didici ex Franciſci Crucimanii Bibl. Gal-

I 2 lica

* Rhodigini Epiſtola apologetica ad Eraſmum legitur poſt Epiſtolas Gudianas p. 117.

lica p. 476. De hoc Alexandro, qvi sub extremum seculi decimi qvinti floruit, videndi Gaddius de scriptoribus non Ecclesiasticis T. I. p. 25. Leonhardus Nicodemi in additionibus ad Nic. Toppii Bibl. Neopolitanam p. 5. ut omittam Pancirollum in vitis JCtorum lib. 2. c. 122. Paulum Freherum in Theatro, Hendreichii Pandectas Brandenburg. aliosqve. Solet & hic Alexander plerumqve autores, ex qvibus profecit, dissimulare, vel jactare scriptores pridem deperditos & libros mirandæ vetustatis, ubi ipse forte librum pandectarum vel alios scriptores obvios præ manibus habuit, uti passim notant Tiraqvellus & Gothofredus, qvorum tanto magis utiles & necessariæ sunt notæ, qvod ubiqve indicant fontes, ex qvibus Alexander sua collegit ac derivavit.

IX. Extant & alii ejusmodi scriptores Miscellanei in qvibus varia capita Antiqvitatum Romanarum illustrata videre licet, ut *Petri Gregorii Tholosani* Syntagma artis mirabilis, & aliud opus eximium qvod Syntagma juris universi inscripsit. *Adr. Turnebi* & *Casp. Barthii* Adversaria, *Petri Victorii, Hieron. Mercurialis, Guid. Pancirolli, Sam. Petiti* & *Tho. Reinesii* Variæ Lect. *Isaacus Casaubonus* in Sveton. & Hist. Augustam *Claudius Salmasius* in eandem Historiam, tum aliis in scriptis, præcipuè commentariis in Solinum, ex qvibus Alphabetico ordine multa digesta reperias in *Joh. Jacobi Hofmanni* Lexico universali, ut & illud forte præsenti loco nobis sit commemorandum. Sic *Petrus Faber* in semestrium libris, *Philippus Rubenius* & *Caspar Gevartius* in Electis, *Balthasar Bonifacius* in historia ludicra subinde antiqvos ritus Romanos & consvetudines jucunde explicant.

X. Nunc deniqve dicendum est de opere luculento ac præstantissimo, qvod illustris doctrinæ vir *Johannes Georgius Grævius* A. 1703. 9. Januar. elegantioribus litteris ereptus, duodecim in folio voluminibus edidit sub titulo thesauri Antiqvitatum Romanarum Trajecti fol. A. 1694. — 1699. ex officina Petri van der Aa & Francisci Halmæ. Scripta selecta & rarò hactenus obvia, qvædam itidem nunqvam ante edita vel ex aliis lingvis latinè reddita aut nova luce ornata exhibet, qvæ à viris doctissimis ad illustrandas Antiqvitates Romanas variis temporibus edita fuerunt. Multæ etiam & accuratæ tabulæ æneæ passim additæ, & singulis tomis præmissa præfatio in qva celeberrimus editor subindè varia emendat & addit à scriptoribus, qvos recensuit

cenſuit vel omiſſa vel perperam poſita. Tomo qvinto habentur inter alia *Plutarchi* ῥωμαϊκὰ ſive κεφάλαια ῥωμαϊκὰ αἴτιαι ῥωμαϊκάι. Qvæſtiones Romanæ cum qvæſtionibus Romanis *M. Zuerii Boxhornii* qvibus varii ſacri & profani ritus eorumqve cauſæ & nonnulla Antiqvitatis monumenta eruuntur & explicantur. Hunc librum vulgaverat Boxhornius admodum juvenis Lugd. Bat. 1637. 4. Singula theſauri ſcripta ſub ſuis qvæqve titulis infra commemorabuntur. Interim ſtudioſis non ingratum fore exiſtimo ſi qvemadmodum in theſauro Gronoviano feci, ſic Græviani etiam conſpectum ſingulorum tomorum hoc loco ſubjungam, ac deinde Indicem Alphabeticum adjiciam ſcriptorum omnium in utroqve theſauro obviorum.

Tomus I.

Octaviani Ferrarii de Origine Romanorum liber.
Paulus Manutius de Civitate Romana.
Caroli Sigonii de antiqvo jure Civium Romanorum libri II. p. 39. & addenda ac mutanda in illo opere è meliore edit. Pariſienſi A. 1572. p. 1022.
Onufrius Panvinius de Civitate Romana.
——— de Imperio Romano.
Paulus Manutius de Comitiis Romanorum.
Nic. Gruchii de Comitiis Romanorum libri III.
Ejusd. reſponſio ad binas Caroli Sigonii reſponſiones.
Caroli Sigonii poſterior cum Nic. Gruchio diſputatio de binis Comitiis & Lege curiata.
Nicolai Gruchii ad poſteriorem Caroli Sigonii diſputationem refutatio.
Car. Sigonius de Lege curiata Magiſtratuum & Imperatorum & eorum jure.
Paulus Manutius de Senatu Romano.
Joannes Sarius Zamoſcius de Senatu Romano libri II.

Tomus II.

Paulus Manutius de Legibus Romanis.
Antonius Auguſtinus de Legibus Rom. cum notis Fulvii Urſini.
Caroli Sigonii de antiqvo jure Italiæ libri III.

Ejusd. de antiqvo jure Provinciarum libri III.
Ejusd. de judiciis libri III.
Sibrandus Tetardus Siccama de judicio Centumvirali.
Franciscus Hottomannus J. C. de Magiſtratibus Romanorum eorumqve inſtitutione.
Ejusd. de Senatu & Senatusconſulto.
Ejusd. de formulis antiqvis.
Nicolai Rigaltii, Iſmaëlis Bullialdi & Henrici Valeſii obſervationes de populis fundis.
Carolus Sigonius de Nominibus Romanorum.
Onuphrius Panvinius de antiqvis Romanorum nominibus.
Joſephi Caſtalionis J. C. adverſus fœminarum Prænominum aſſertores diſputatio.
Ejusd. de antiqvis puerorum nominibus.
Petri Servii Medici Romani Miſcellaneorum cap. V. VI. VII. & VIII. qvibus ſententia Caſtalionis de nominibus fœminarum refellitur *in præfat.*

Tomus III.

Franciſci Robortelli de Provinciis Romanorum & earum diſtributione atqve adminiſtratione.
Ejusd. de judiciis & omni conſvetudine cauſſas agendi apud Romanos.
Junius Rabirius de Haſtarum & Auctionum origine.
Franciſci Robortelli de Magiſtratibus Impp.
Ejusd. de gradibus Honorum & Magiſtratuum Rom.
Guido Pancirollus de Magiſtratibus municipalibus.
Ejusd. de Corporibus Artificum.
Sextus Rufus de regionibus Urbis.
P. Victor de Regionibus Romæ.
Bartholomæi Marliani Urbis Romæ Topographia, cum notis antea ineditis *Fulvii Urſini.*
Onuphrii Panvinii antiqvæ Urbis imago.
Gvidonis Pancirolli Urbis Romæ deſcriptio. Ejusdem de qvatuordecim Urbis regionibus commentarius.
Georgii Fabricii deſcriptio Urbis Romæ.
Alexandri Donati S. I. Roma vetus ac recens, utriusqve ædificiis ad eruditam cognitionem expoſitis.

Tomus

Tomus IV.

Famiani Nardini Roma vetus, libri VIII. ex Italica in Latinam lingvam translati à *Jacobo Tollio.* *Eliæ Boberelli* obſervationes ad qvædam Nardini loca, præfationi Grævii ad hunc tomum inſerta ſunt.

Octavii Falconerii de Pyramide C. Ceſtii Epulonis diſſertatio.

Ejusd. ad Carolum Datum V. C. Epiſtola de latere ex ædificii veteris ruderibus eruto, qvum paries ad inſtaurandam Panthei porticum A. cIↃ IↃ CLXI. dirueretur.

Iſaaci Voſſii de antiqva Urbis Romæ magnitudine,

Olai Borrichii de antiqva Urbis Romæ facie diſſertatio compendiaria.

Sexti Julii Frontini de Aqvæductibus Urbis Romæ libri II. cum notis *Roberti Keuchenii*.

Raphaëlis Fabretti de aqvis & aquæductibus Veteris Romæ diſſertationes III.

Joannis Chifletii Aqva Virgo, fons Romæ celeberrimus, & priſca religione ſacer. Opus Ædilitatis M. Agrippæ in vetere anulari gemma.

Lucæ Holſtenii Commentariolus in veterem picturam, Nymphæum referentem.

Petri Ciacconii in Columnæ roſtratæ inſcriptionem à ſe conjectura ſupple-tam explicatio.

Jacobi Sirmondi explanatio antiqvæ inſcriptionis qvâ L. Scipionis Barbati F. expreſſum eſt elogium.

Joſephus Caſtalio de templo Pacis, atqve ex occaſione de Jani Gemini Templo, belliqve portis.

Ejusd. explicatio ad inſcriptionem Auguſti qvæ in baſi eſt Obeliſci ſtatuti per Sixtum V. Pontificem Max. ante portam Flaminiam, alias Populi.

Petri Angeli Bargæi de privatorum publicorumqve ædificiorum Urbis Romæ everſoribus, Epiſtola.

Ejusd. commentarius de Obeliſco ad Sixtum V. Pont. Max.

Joſephi Caſtalionis de Columna Triumphali Imp. Antonini Commentarius.

Fragmenta veſtigii Veteris Romæ, ex lapidibus Farneſianis primum in lucem edita cum notis *Jo. Petri Bellorii*.

Livinii Cruylii Presbyteri Gandavenſis deſcriptio faciei variorum locorum, qvam proſpectum vocant, Urbis Romæ, tam antiqvæ qvam novæ, in XV. Tabulis æri inciſa.

To-

Tomus V.

Jacobi Gutherii de veteri jure Pontificio Urbis Romæ libri IV.
Jo. Andreæ Bosii de Pontifice Max. Romæ Veteris Exercitatio Historica.
Ejusd. de Pontificatu maximo Imperatorum Romanorum Exercitatio altera.
Mich. Angelus Causeus de la Chausse de insignibus Pontificis Maximi, Flaminis Dialis, Anguris,& instrumento sacrificantium.
Augustini Niphi libri II. de Auguriis.
Jul. Cæsar Bulengerus de sortibus.
Ejusd. de Auguriis & Auspiciis.
—— de Ominibus.
—— de Prodigiis.
—— de terræ motu & fulminibus.
Jo. Baptistæ Belli diatriba de partibus templi auguralis.
Jo. Pierius Valerianus de fulminum significationibus.
Justi Lipsii de Vesta & Vestalibus syntagma.
Ezechielis Spanhemii de numo Smyrnæorum, seu de Vesta & Prytanibus Græcorum diatriba, multum ab auctore locupletata.
Antiqvæ tabulæ marmoreæ solis effigie, symbolisqve exsculptæ explicatio, qva priscæ qvædam mythologiæ, ac nonnulla præterea vetera monumenta marmorum, gemmarum, nomismatum illustrantur, auctore *Hieronymo Aleandro* juniore. Accessit non absimilis argumenti expositio sigillorum Zonæ veterem statuam marmoream cingentis.
Michaëlis Angeli Causei de la Chausse Deorum simulacra, Idola aliæqve imagines æreæ.
Jo. Baptistæ Hansenii de jurejurando veterum liber.
Stephanus Trelierius de jurejurando.
Erycii Puteani de jurejurando antiqvorum schediasma, in qvo de Puteali Libonis.
Plutarchi & *Marci Zuerii Boxbornii* qvæstiones Romanæ, qvibus sacri & profani ritus eorumqve causæ & origines, plurima etiam Antiqvitatis monumenta eruuntur & explicantur.

Tomus VI.

Francisci Bernardi Ferrarii de Veterum acclamationibus & plausu libri VII.

Petrus

Petrus Berthaldus de Ara liber singularis.
Petrus Bacchinus & *Jacobus Tollius* de sistris, eorumqve figuris ac differentia.
Caspar Sagittarius de januis Veterum, una cum Auctoris Analectis.
Lazarus Baysius de re Vestiaria.
Octavii Ferrarii de re Vestiaria libri VII.
Albertus Rubenius de re Vestiaria Veterum, præcipue de lato clavo.
Octavii Ferrarii Analecta de re Vestiaria.
Jo. Baptista Donius de utraqve Pænula.
Aldus Manutius, Pauli F. de toga Romanorum.
Ejusd. de tunica Romanorum.
—— de tibiis veterum.
Theophilus Raynaudus de pileo cæterisqve Capitis tegminibus tam sacris qvàm profanis.

Tomus VII.

Rich. Streinius de Gentibus & Familiis Romanorum.
Antonius Augustinus de Familiis Romanorum.
Familiæ Romanæ nobiliores è *Fulvii Ursini* Commentariis.
Notitia Dignitatum utriusqve Imperii, Orientis scilicet & Occidentis ultra Arcadii Honoriiqve tempora, & in eam *Guidonis Pancirolli* J. U. D. celeberrimi ac in Patavina Academia Interpretis Legum primarii, Commentarii.
Marmor Pisanum de honore bisellii. Parergon inseritur de Veterum sellis, curâ *Valerii Chimentelli* J. C. in Pisano Lyceo Eloqv. & Politices Professoris. Accedit Myiodia, sive de Muscis odoris Pisanis Epistola.

Tomus VIII.

Vetus Kalendarium Romanum, è marmore descriptum in Ædibus Maffæorum ad Agrippinam, in tabula marmorea, superne fracta.
Petri Ciaconii Toletani *notæ in Vetus Romanorum Kalendarium.*
Fulvii Ursini *notæ ad Kalendarium Rusticum Farnesianum.*
Kalendarii fragmentum, quod visitur in Ædibus Capranicorum.
Sibrandi Siccamæ *Commentarius in Fastos Kalendares Romanorum.*
Aliud Vetus Kalendarium, quod in libris antiquis præfigitur Fastis Ovidii.

Kalendarium Romanum sub Constantio, Magni filio, circa annum Christi CCCLIV. *compositum, & Valentino cuidam dedicatum.*
Lambecii *notæ in Kalendarium vetus.*
Thomæ Demsteri *Kalendarium Romanum.*
Dionysii Petavii *Kalendarium vetus Romanum, cum ortu occasuque stellarum.*
Petri Gassendi *Kalendarium Romanum compendiose expositum.*
Petri Violæ, Vicetini *de Veterum novaque Romanorum temporum ratione libellus.*
Hadrianus Junius *de Annis & Mensibus.*
Hadriani Junii *Fastorum Liber.*
Joannes Lalamantius *de Anno Romano.*
M. Jacobus Christmannus *de Kalendario Romano.*
Franciscus Robortellus *Utinensis, de Mensium appellatione ex nominibus Impp.*
Josephus Scaliger *de Veteri Anno Romanorum.*
Samuelis Petiti *Ecloga Chronologica de Anno & Periodo veterum Romanorum.*
Wilhelmus Langius *de veteri anno Romanorum.*
Erycii Puteani *de Bissexto liber, nova temporis Facula, qua intercalandi arcana, hactenus obscura, illustrantur.*
Petrus Taffinus *de veterum Romanorum Anno seculari, ejusque potissimum per ludos Seculares celebritate, eorumque Chronologia.*
Erycii Puteani *de Nundinis Romanis liber, nova Fastorum velut Facula.*
E Georgii Tholosani *Syntagmate Juris, de Nundinis & Mercatibus.*
Joannis Baptistæ Belli *Diatriba de Pharsalici conflictus Mense & Die.*
Petri Morestelli *Philomusus, sive de triplici anno Romanorum, Mensibus eorumque partibus, deque die civili & diversitate dierum libri quinque.*
——— *Alypius, sive de Priscorum Romanorum Feriis liber.*
Julius Cæsar Bulengerus *de Tributis ac Vectigalibus Populi Romani.*
Vincentii Contareni *de Frumentaria Romanorum Largitione liber.*
Joannis Schefferi *Agrippa liberator, sive Dissertatio de novis Tabulis.*
Barnabas Brissonius *de Ritu Nuptiarum & jure Connubiorum.*
Antonii Hotomanni, J. C. *de Veteri Ritu Nuptiarum observatio.*
——— *de Sponsalibus, de Veteri Ritu Nuptiarum, & jure Matrimoniorum, item de Spuriis & Legitimatione.*
Joannes Meursius *de Luxu Romanorum.*
Stanislai Kobierzykii *de Luxu Romanorum commentarius.*

Joa-

Joachimi Joannis Maderi *de Coronis, Nuptiarum præsertim, sacris & profanis libellus.*

Tomus IX.

Onuphrius Panvinius, Veronensis, de Ludis Circensibus, cum notis *Joannis Argoli*, J. U. D. & additamento *Nicolai Pinelli*, J. C.

Julius Cæsar Bulengerus, Juliodunensis, Doctor Theologus, de Circo Romano ludisqve Circensibus, de venatione Circi & Amphitheatri, ac de theatro.

Onuphrii Panvinii Veronensis de Ludis sæcularibus liber.

Agesilai Mariscotti de personis & larvis, earumqve apud Veteres usu & origine syntagmation.

Marqvardi Freheri Cecropistromachia, antiqva Duelli gladiatorii sculptura in sardonyche exposita, cum notis *Henrici Gunteri Thulemarii* J. U. D. & Antiqvissimæ Heidelbergens. Universitat. Professoris Ordin.

Justi Lipsii Saturnalium sermonum libri duo, de Gladiatoribus.

Ejusdem de Amphitheatro liber, in qvo forma ipsa loci expressa, & ratio spectandi, ut & de Amphitheatris qvæ extra Romam libellus, in qvo formæ eorum aliqvot & typi.

Onuphrii Panvinii de triumpho commentarius notis & figuris illustratus à *Joachimo Joanne Madero.*

Tomus X.

Nicolai Bergierii, de publicis & militaribus Imperii Romani viis libri V. ex Gallica in Latinam lingvam translati ab *Henrico Christiano Henninio.*

Henr. Christiani Henninii notæ ad Bergierium.

Francisci Patricii Res militaris Romana, ex Italica in latinam lingvam versa à *Ludolpho Neocoro.*

Hygini Gromatici, & *Polybii* Megalopolitani de Castris Romanis, qvæ extant cum notis & animadversionibus *Ratbodi Hermanni Schelii.*

Ratbodi Hermanni Schelii dissertatio de Sacramentis.

——— de custodia Castrorum.

——— de stipendio militari.

——— de stipendio Eqvestri.

——— de die stipendii.

Ratbodi Hermanni Schelii de frumento & veste.
——— de Tributo & ærario.
——— de præda.
——— de victu militum.
——— de Itinere.
——— de Agmine Polybiano.
——— de Agmine Vespasiani.
——— de Cohortibus Legionis antiqvæ.
Claudii Salmasii de re militari Romanorum liber, opus postumum.
Johannis Henrici Bœcleri dissertatio de legione Romana.
Franciscus Robortellus Utinensis, I. de legionibus Romanorum ex Dionis libro LIV. II. de commodis, præmiis & donis militaribus. III. de pœnis militum & ignominiis.
Erycii Puteani de stipendio militari apud Romanos syntagma, qvo modus ejus hactenus ignoratus constituitur.
Vincentii Contareni de militari Romanorum & Stipendio commentarius.
Michaël Angelus Causeus de la Chausse, Parisiensis, de signis militaribus.
Petri Rami summi Philosophi & Oratoris liber de militia Caji Julii Cæsaris.

Tomus XI.

Ezechielis Spanhemii Orbis Romanus, seu ad Constitutionem Imperatoris Antonini, de qva Ulpianus leg XVII. dig. de statu hominum, Exercitationes duæ.
Fasti magistratuum Romanorum ab Urbe condita ad tempora divi Vespasiani Augusti, à *Stephano Vinando Pighio*, suppletis Capitolinis fragmentis.
Descriptio Consulum, ex qvo primi ordinati sunt, sive integri Fasti Consulares, qvos *Idatianos* docti Viri hactenus appellarunt, opera & studio *Philippi Labbe*.
Tironis Prosperi Aqvitani Chronicon integrum, ab Adamo ad Romam captam à Genserico Wandalorum Rege.
Fasti Consulares Anonymi, qvos è codice Manuscripto Bibliothecæ Cæsareæ depromsit, & dissertatione illustravit *F. Henricus Noris*.
Anonymus de Præfectis Urbis ex temporibus Gallieni. Ut & Fragmentum Fastorum ab anno Christi 205. ad 353. ex editione *Ægidii Bucherii*.

Epistola

Epiſtola Conſularis, in qva Collegia LXX. Conſulum ab anno Chriſtianæ Epochæ XXIX. Imperii Tiberii Auguſti decimo qvinto usqve ad annum CCXXIX. Imperii Alexandri Severi octavum, in vulgatis Faſtis hactenus perperam deſcripta, corriguntur, ſupplentur, & illuſtrantur, auctore *F. Henrico Noris*, Veronenſ. Auguſtiniano.

Sertorii Urſati Eq. de Notis Romanorum Commentarius.

Diſſertationes de Nummis Antiqvis, diviſæ in qvatuor Partes, Auctore *Ludovico Savoto.* Ex Gallica in Latinam Lingvam tranſtulit *Ludolphus Neocorus.*

Alberti Rubenii Diſſertatio de Gemma Tiberiana, & Auguſtea.

Ejusdem de Urbibus Neocoris Diatribe.

Marquardi Freheri, Conſiliarii Palatini, de re Monetaria veterum Romanorum, & hodierni apud Germanos Imperii, Libri duo.

Robertus Cenalis de vera Menſurarum Ponderumqve ratione.

Lucæ Pæti, Jurisconſulti, de Menſuris & Ponderibus Romanis & Græcis, cum his, qvæ hodie Romæ ſunt, collatis, Libri qvinqve.

Priſciani Cæſarienſis, Rhemnii Fannii, Bedæ Angli, Voluſii Metiani, Balbi ad Celſum, Libri de Nummis, Ponderibus, Menſuris, Numeris, eorumqve Notis, & de vetere computandi per digitos ratione, ab *Elia Vineto Santone* emendati, ut & à *Jo. Friderico Gronovio.*

Alexandri Sardi Ferrarienſis de Nummis Liber, in qvo priſca Græcorum & Romanorum pecunia ad noſtri æris rationem redigitur.

Tomus XII.

Vincentius Butius de calido, frigido, & temperato antiqvorum potu; & qvo modo in deliciis uterentur.

Julius Cæſar Bulengerus de Conviviis libri qvatuor.

Erycii Puteani reliqviæ Convivii Priſci; tum ritus alii, & cenſuræ.

Andreæ Baccii de Thermis veterum liber ſingularis.

Franciſci Robortelli Laconici ſeu Sudationis, qvæ adhuc viſitur in ruina Balnearum Piſanæ Urbis, explicatio.

Franc. Mariæ Turrigii Notæ ad vetuſtiſſimam Urſi Togati, Ludi Pilæ vitreæ inventoris inſcriptionem.

Martini Lipenii Strenarum hiſtoria, à prima origine, per diverſas Regum, Conſulum, & Imperatorum Romanorum, nec non Epiſcoporum ætates, ad noſtra usqve tempora.

K 3 *Marcl*

Marci Meibomii de Fabrica Triremium liber.

Constantini Opelii de Fabrica Triremium Meibomiana Epistola perbrevis ad Amicum.

Isaaci Vossii de Triremium & Liburnicarum constructione, dissertatio.

Jacobi Philippi Thomasini de Donariis ac Tabellis Votivis liber singularis.

Vincentii Alsarii de Invidia & Fascino veterum, libellus.

Joannis Schefferi de Antiqvorum Torqvibus syntagma.

Michaëlis Angeli Causei de la Chausse dissertationes tres:

I. De Vasis, Bullis, Armillis, Fibulis, Annulis, Clavibus, Tesseris, Stylis, Strigilibus, Guttis, Phialis, Lacrymatoriis, & de Manibus æneis vota referentibus.

II. De Mutini Simulacris.

III. De Æneis Antiqvorum Lucernis.

Octavii Ferrarii Dissertatio de veterum Lucernis sepulchralibus.

Picturæ antiqvæ sepulcri Nasoniorum in via Flaminia: delineatæ & æri incisæ à *Petro Sancto Bartolo*: explicatæ vero & illustratæ à *Johanne Petro Bellorio*: ex Italica lingva in Latinam vertit *Ludolphus Neocorus*.

Jacobi Gutherii de Jure Manium, seu de ritu, more & legibus prisci Funeris, Libri tres.

——— Choartius Major, vel de Orbitate toleranda, ad Annam Robertum J. C. Præfatio.

Petri Morestelli Pompa ferialis, sive Justa funebria Veterum, libri decem.

XI. *INDEX ALPHABETICUS*

Scriptorum qvi in utroqve Thesauro Græcarum & Romanarum Antiqvitatum continentur.

Littera G. thesaurum Antiqv. Græcarum, R. Romanarum: Major numerus Tomum, minor paginam significat.

argumenti expoſitio Sigillorum Zonæ, veterem Statuam Marmoream cingentis, *cum figuris*. *R. V.* 701.

Allatii (Leonis) de Patria Homeri liber, *cum figuris*. *G. X.* 1553.

——— Homeri Natales, Græcè, cum Interpretatione Latina *Andreæ Bajani*. *G. X.* 1853.

Alſarii (Vincentii) de Invidia & Faſcino Veterum libellus. *R. XII.* 885.

Anonymus de Præfectis Urbis ex temporibus Gallieni. Ut & fragmentum Faſtorum ab anno Chriſti 204. ad 354. Paſchalis Laterculus ex editione *Ægidii Bucherii*. *R. XI.* 383.

Antiquæ Inſcriptionis qva L. Scipionis Barbati F. expreſſum eſt Elogium explanatio, *cum figuris*. *R. IV.* 1832.

Aretini (Leonardi) Commentaria rerum Græcarum. *G. VI.* 3387.

Auguſtini (Antonii) de Legibus & Senatusconſultis Liber, cum notis *Fulvii Urſini*. *R II.* 1142.

Bacchini (Benedicti) de Siſtris, eorumqve Figuris, ac differentia, diſſertatio. *Jacobus Tollius* Diſſertatiunculam & notulas adjecit, & perilluſtri *Velthuſio* conſecravit, *cum figuris*. *R. VI.* 409.

Baccii (Andreæ) de Conviviis antiqvorum, deqve ſolemni in eis Vinorum uſu, atqve ritu Cœnarum ſumptuoſiſſimo, libri qvinqve. *G. IX.* 21.

——— de Thermis Veterum Liber ſingularis. *R. XII.* 281.

Barberii (Joſephi) de miſeria Poëtarum Græcorum liber. *G. X.* 797.

Bargæi (Petri Angeli) de Privatorum Publicorumqve Ædificiorum Urbis Romæ Everſoribus, Epiſtola. *R. IV.* 1867.

——— Commentarius de Obeliſco, *cum figuris*. *R. IV.* 1893.

Bartholini (Bartoli) Commentarius de Pænula, *cum figuris*. *R. VI.* 1157.

Bayſii (Lazari) de Re Navali liber, ſeu annotationes in l. 2. De Captivis, & Poſtliminio reverſis, *cum figuris*. *G. XI.* 564.

——— de Vaſculis libellus, ſive animadverſiones in tractatum de Auro & Argento legato, *cum figuris*. *G. IX.* 677.

——— de Re veſtiaria, *cum figuris*. *R. VI.* 553.

Belli (Joannis Baptiſtæ) de Partibus templi Auguralis. *R. V.* 543.

——— Diatriba de Pharſalici conflictus Menſe & Die. *R. VIII.* 705.

Bellonii (Petri) de Admirabili Operum Antiqvorum & rerum ſuſpiciendarum præſtantia, libri tres. *G. VIII.* 2530.

Bellorii

Bellorii (Johannis Petri) notæ in Nomismata tum Ephesia, tum aliarum urbium, Apibus insignita. *cum figuris. G. VII.* 401.

—— Expositio symbolici Deæ Syriæ simulacri. *G. VII.* 425.

—— *Veterum Lucernæ sepulcrales*, collectæ ex cavernis & specubus subterraneis urbis Romæ, *figuris æneis expressæ*: in qvibus multa ad eruditionem monumenta continentur, delineatæ secundum formas suas à *Petro Sanctio Bartolio*. Divisæ in tres partes, cum observationibus *Joannis Petri Bellorii*. Ex Italico in Latinum sermonem transtulit *Alexander Dukerus*. Auctior. *G. XII.* 1.

—— Picturæ Antiqvæ Sepulcri Nasoniorum in Via Flaminia, delineatæ & æri incisæ à *Petro Sanctio Bartolio*: explicatæ verò & illustratæ à *Johanne Petro Bellorio*: ex Italica Lingva in Latinam vertit *Ludolphus Neocorus*, cum figuris. *R. XII.* 1021.

—— *Veterum Sepulchra*, seu Mausolea Romanorum & Etruscorum, inventa in urbe Roma, aliisqve locis celebribus; in qvibus multa ad eruditionem monumenta continentur, collecta & delineata à *Petro Sanctio Bartolio*, cum explicationibus *Joannis Petri Bellorii*. Ex Italico in Latinum sermonem transtulit *Alexander Dukerus*, cum figuris. *G. XII.*

—— Fragmenta Vestigii veteris Romæ, ex Lapididibus Farnesianis, nunc primum in lucem edita, cum notis Petri Bellorii & figuris æneis. *R. IV.* 1955.

Bergieri (Nic.) de Publicis & Militaribus Imperii Romani Viis Libri V. auctiores & emendatiores, ex Gallica in Latinam Lingvam translati ab *Henr. Christiano Henninio*. Accedunt ejusdem Animadversiones *cum Tabulis & Numismatibus*. *R. X.* 1.

Bertbaldi (Petri) Liber Singularis de Ara. *R. VI.* 233.

Bœcleri (Joh. Henr.) Dissertatio de Legione Romana. *R. X.* 1454.

—— de Scriptoribus Græcis & Latinis, ab Homero ad initium sæculi post Christum Natum decimi sexti commentatio. *G. X.* 905.

Borrichii (Olai) de antiqva Urbis Romæ facie, Dissertatio compendiaria. *R. VI.* 1517.

Bosii (Jo. Andreæ) de Pontifice maximo Romæ Veteris, Exercitatio Historica. *R. V.* 225.

Ejusd. de Pontificatu maximo Imperatorum Romanorum præcipue Christianorum. *R. V.* 269.

Boxhornii (Marci Zuerii) Qvæstiones Romanæ, qvibus sacri & profani ritus,

tus, eorumqve caussæ & origines, plurima etiam Antiqvitatis Monumenta eruuntur & explicantur. *R. V.* 901.

Brissonii (Barnabæ) ad Legem Juliam de Adulteriis liber singularis. *G. VIII.* 1346.

——— de Veteri ritu Nuptiarum & Jure Connubiorum. *R. VIII.* 1007.

——— Commentarius ad L. Dominico, de Spectaculis, in C. Theod. & L. omnes dies cod. de Feriis. *G. VIII.* 2358.

Bulengerus (Julius Cæsar) de Auguriis & Auspiciis. *R. V.* 405.

——— de Circo Romano, Ludisqve Circensibus Liber. *R. IX.* 577.

——— de Conviviis Libri qvatuor. *R. XII.* 45.

——— de Elephantis. *R. IX.* 821.

——— Tractatus de Eqvis. *R. IX.* 727.

——— de Ludis Veterum liber unicus. *G. VII.* 901.

——— de Ominibus. *R. V.* 441.

——— de Oraculis & Vatibus liber. *G. VII.* 1.

——— de Pictura, Plastice, Statuaria libri duo. *G. IX.* 809.

——— de Prodigiis. *R. V.* 457.

——— de Sortibus. *R. V.* 361.

——— de Templis Ethnicorum. *G. VII.* 50.

——— de Terræ motu & Fulminibus. *R. V.* 515.

——— de Theatro, *cum figuris*. *R. IX.* 825.

——— de Tributis ac Vectigalibus Populi Romani. *R. VIII.* 819.

——— de Triumphis, Spoliis bellicis, Tropæis, Arcubus Triumphalibus, & Pompa Triumphi, liber unicus. *G. XI.* 857.

——— de Venatione Circi, & Amphitheatri, Liber unicus. *R. IX.* 749.

Butius (Vincentius) de calido, frigido, ac temperato Antiqvorum potu, & qvomodo in deliciis uterentur. *R. XII.* 1.

Calcagnini (Cælii) de re Nautica commentatio, ad *Lilium Gregorium Gyraldum*. *G. XI.* 741.

——— de Talorum, ac Tesserarum, & Calculorum Ludis ex more Veterum, in gratiam *Lilii Gregorii Gyraldi*. *G. VII.* 1213.

Camerarii (Joachimi) de Comicis Versibus diatriba. *G. VIII.* 1578.

——— Hippocomicus, seu de curandis Eqvis: item de nominibus Eqvestribus Græcis & Latinis, collectio. *G. XI.* 793.

——— Historia rei nummariæ, sive de Nomismatis Græcis & Latinis. *G. IX.* 1401.

Casalii (*Johannis Baptistæ*) de Insignibus, Anulis, Fibulis, &c. Syntagma, *cum figuris*. *G. IX.* 893.

——— de Ritu Nuptiarum, ac de Jure Connubiali Veterum dissertatio. *G. VIII.* 1302.

——— de Thermis & Balneis Veterum tractatio, *cum figuris*. *G. IX.* 633.

——— de Tragœdia & Comœdia lucubratio. *G. VIII.* 1598.

——— de Tricliniis, Conviviis, Hospitalitate, & Tesseris Veterum, Exercitatio, *cum figuris*. *G. IX.* 121.

Castallonis (*Josephi*) de Columna Triumphali Imp. Antonini Commentarius, *cum figuris*. *R. IV.* 1937.

——— Ejusdem Explicatio ad Inscriptionem Augusti, qvæ in basi est Obelisci statuti per Sixtum V. Pontif. ante Portam Flaminiam, alias Populi, *cum figuris*. *R. IV.* 1858.

——— Adversus Fœminarum prænominum assertores disputatio. *R. II.* 2050.

——— Opusculum de Pacis Templo, unde columna exempta in Exqvilinum est translata, *cum Numismat*. *R. IV.* 1843.

——— Commentarius de Antiqvis Puerorum Prænominibus. *R. II.* 2062.

Castellani (*Petri*) ΚΡΕΩΦΑΓΙΑ, sive de esu Carnium, libri IV. *G. IX.* 353.

——— ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟΝ, sive de Festis Græcorum Syntagma, in qvo plurimi Antiqvitatis ritus illustrantur. *G. VII.* 597.

——— de Mensibus Atticis, nec non de mensibus & anno Græcorum, Atheniensiumqve diatriba. *G. IX.* 1081.

——— Vitæ veterum & illustrium Medicorum, qvi toto orbe usqve ad sæculum XIII. floruerunt. *G. X.* 853.

Cenalis (*Robertus*) de vera Mensurarum, Ponderumqve Ratione Liber, jam tertio auctus & recognitus ab Auctore. Accedunt & paralipomena qvædam. *R. XI.* 1436.

Chausse (*Michaëlis Angeli Causei de la*) Deorum Simulacra, Idola, aliæqve Imagines æreæ, *cum figuris nitidissimis*. *R. V.* 765.

——— de Insignibus Pontificis Maximi, Flaminis Dialis, Auguris, & Instrumentis Sacrificantium *cum figuris æneis nitidissimis*. *R. V.* 313.

——— de Signis Militaribus. *R. X.* 1526.

——— Dissertationes tres, I. De Vasis, Bullis, Armillis, Fibulis, Annulis, Clavibus, Tesseris, Stylis, Strigilibus, Guttis, Phialis Lacrymatoriis, & de Manibus æneis vota referentibus. II. De Mutini Si-

Simulacris. III. De Æneis Antiqvorum Lucernis, *cum figuris*. *R. XII.* 949.

Chiffletii (Joannis) Aqva Virgo, Fons Romæ celeberrimus, & prisca Religione sacer, opus Ædilitatis M. Agrippæ in vetere annulari Gemma, *cum figuris*. *R. IV.* 1779.

Chimentellii (Val.) Marmor Pisanum de honore bisellii. Parergon inseritur de veterum Sellis, Synopsis appenditur de re Donatica Antiqvorum, accedit Myioda, sive de Muscis Odoris Pisanis Epistola, *cum figuris*. *R. VII.* 2025.

Christmannus (M. Jacobus) de Kalendario Romano. *R. VIII.* 285.

Chytræi (Davidis) Tabula Philosophica, sive series Philosophorum, & sectæ eorum præcipuæ; à Thalete & Socrate imprimis, usqve ad Ciceronem deducta. *G. X.* 346.

Ciacconii (Petri) in Columnæ Rostratæ Inscriptionem à se conjectura suppletam explicatio, cum Sirmondi & alior. notis. *R. IV.* 1807.

——— notæ in vetus Rom. Kalendarium. *R. VIII.* 19.

——— Kalendarium Rusticum in Bibliotheca Farnesiana. *R. VIII.* 19.

Clasenii (Danielis) Theologia Gentilis, seu demonstratio, qua probatur Gentilium Theologiam (ceu tenebras) Deos, Sacrificia & alia ex fonte Scripturæ, (ceu luce) originem traxisse, in tres partes divisa. *G. VII.* (1.)

Contareni (Vincentii) de Frumentaria Romanorum largitione Liber. *R. VIII.* 923.

——— de Militari Romanorum Stipendio Commentarius. *R. X.* 1513.

Cornarii (Jani) de Conviviis Veterum Græcorum libellus. *G. IX.* 1.

Cragius (Nicolaus) de Republica Lacedæmoniorum, *auctior & emendatior*. *G. V.* 2497.

Cresollii (Ludovici) Theatrum Veterum Rhetorum, Oratorum, Declamatorum, qvos in Græcia nominabant ΣΟΦΙΣΤΑΣ, expositum libris V. in qvibus omnis eorum disciplina, & dicendi ac docendi ratio, moresqve produntur, vitia damnantur, & magni utriusque lingvæ illustrantur & emaculantur scriptores. *G. X.* 1.

Cropbi (Johannis Baptistæ) Antiqvitates Macedonicæ, sive de Regio Macedonum principatu, moribus, atqve militia dissertatio, *cum figuris*. *G. VI.* 2855.

Damasceni (Nicolai) de moribus Græcorum aliarumqve Gentium libellus, cum interpretatione Latina *Nicolai Cragii*, *G. VI.* 3843.

Demontiosii (Ludovici) Commentarius de Sculptura, Cælatura gemmarum, Scalptura & Pictura antiqvorum, libri duo. *G. IX.* 777.

Dempsteri (Thomæ) Kalendarium Romanum. *R. VIII.* 115.

Dicæarchi Geographica qvædam, sive de vita Græciæ. Ejusdem descriptio Græciæ, versibus Jambicis, ad Theophrastum, *Henrico Stephano* Interprete, cum ipsius & *Isaaci Casauboni* Annotationibus. Accedit *Henrici Stephani* ad Dicæarchum & suam in illum lucubrationem Appendicula. *G. XI.* (1.)

Doleti (Stephani) de Re Navali liber, ad *Lazarum Baysium*. *G. XI.* 619.

Donati (Alexandri) Roma vetus ac recens, utriusqve ædificiis ad eruditam cognitionem expositis, *cum figuris elegantissim.* arctificios. delin. à *Joh. Goeree* ex vestigiis Ædificior. ruinis, Monumentis æneis, &c. collect. *R. III.* 469.

Donii (Joh. Bapt.) Dissertatio de utraqve Pænula. *R. VI.* 1149.

Dousæ (Georgii) de Itinere suo Constantinopolitano Epistola. Accesserunt Veteres inscriptiones Byzantio & ex reliqva Græcia allatæ cum qvibusdam Doctorum Virorum Epistolis. *G. VI.* 3343.

Eggelingii (Johannis Henrici) Mysteria Cereris & Bacchi, in Vasculo ex uno onyche, *cum figuris*. *G. VII.* 57.

Emmii (Ubbonis) Vetus Græcia, opus distinctum in tomos tres: qvorum I. Descriptionem habet Regionum à Græcis habitatarum, cum adjunctis Insulis: II. Complectitur res gestas Græcorum: III. Repræsentat statum ac formam præcipuarum ejus gentis rerumpublicarum, *cum additamentis Auctoris antehac ineditis & suis locis insertis, ac subjectis notulis, cum fig.* *G. IV.* 85.

——— de Statu Acarnanum. *G. IV.* 585.

——— de Republica & fortuna Achæorum. *G. IV.* 557.

——— de Republica & fortuna Ætolorum. *G. IV.* 575.

——— de Concilio Amphictyonico. *G. IV.* 587.

——— de Republica Argivorum. *G. IV.* 519.

——— Athenarum veterum Descriptio, *cum appendice & emendat.* *G. IV.* 433.

——— de inclinatione & interitu Reipublicæ Atticæ, Spartanæ, & Carthaginiensis, *G. IV.* 597.

Falconerii (Octavii) Inscriptiones Athleticæ nuper repertæ, editæ & notis illustratæ, qvibus accesserunt aliæ ex Africanis marmoribus recens descriptæ, *cum figuris*. G. VIII 2290.

——— de nummo Apamensi, Deucalionei diluvii typum exhibente, dissertatio, *cum figuris*. G. X. 672.

——— de Pyramide C. Cestii Epulonis Dissertatio, *cum figuris*. R. IV. 1461.

——— ad Carolum Datum Epistola de Latere ex ædificii veteris ruderibus eruto, qvum paries ad instaurandam Panthei porticum A. 1661. dirueretur, *cum figuris*. R. IV. 1483.

Falda (Joh. Bapt.) novissima & accuratissima Romæ Veteris & Novæ tabula Topographica, cum descriptione. R. IV. *ibid.*

Fazoldi (Johannis) Græcorum Veterum ΙΕΡΟΛΟΓΙΑ, hoc est de plurimis Græcorum Gentilium antiqvitatibus, ritibusqve sacris: inprimis de festis diebus, Sacerdotibus, Templis & Aris: de Ludis item ac certaminibus, dissertatio. G. VII. 521.

Feithii (Everardi) Antiqvitatum Homericarum libri IV. in quibus ferme omnes eorum temporum per Græciam ritus, Ceremoniæ ac Mores, tam in Sacris qvam in Profanis, exponuntur & illustrantur. G. VI. 3711.

Ferrarius (Franciscus Bernardinus) de Veterum Acclamationibus & Plausu, Libri septem. R. VI. 1.

Ferrarii (Octaviani) de Origine Romanorum Liber. R. I. 1.

Ferrarii (Octavii) de Re Vestiaria Libri VII. auctiores & emendatiores, adjectis Iconibus, qvibus res tota oculis subjicitur. R. VI. 605.

——— Analecta de Re Vestiaria, sive exercitationes ad Alb. Rubenii Commentarium de Re Vestiaria, & Lato Clavo, *cum figuris*. R. VI. 1033.

——— Dissertatio de Veterum Lucernis Sepulchralibus. R. XII. 993.

Freheri (Marquardi) Decisionum Areopagiticarum Sylvula. G. V. 2133.

——— Cecropistromachia Antiqva duelli Gladiatorii Sculptura in Sardonyche exposita, cum notis *Henrici Guntheri Thulemarii*. R. IX. 1145.

——— de Re Monetaria Veterum Romanorum, & hodierni apud Germanos Imperii, Libri duo, *cum numismatibus*. R. XI. 1390.

Freinshemii (Johannis) Dissertatiuncula de Calido Potu. G. IX. 493.

Fresne (Raphaëlis Tricheti du) Epistola de Charondæ effigie in Catanensi nummo

nummo expressa, apud Petrum Seguinum in nummo argenteo. *G.X.* 569.

Frontini (Sexti Julii) de Aqvæductibus Urbis Romæ Commentarius, *cum notis & emendationibus Rob. Keuchenii. R. IV.* 1625.

Gassendi (Petri) Kalendarium Romanum compendiose expositum. *R. VIII.* 139.

Gaurici (Pomponii) de Sculptura, sive Statuaria liber. *G. IX.* 725.

Gaza (Theodori) de mensibus Atticis liber ex interpretatione *Johannis Perrelli, G. IX.* 977.

Gentilis (Alberici) de Auctoribus & Spectatoribus Fabularum non notandis disputatio. *G.* VIII. 1626.

Gerbelii (Nicolai) in Græciæ Mich. Sophiani descriptionem explicatio, in qva docetur, qvem fructum, qvamqve voluptatem allatura sit hæc pictura Studiosis, si diligenter eam cum Historicorum, Poëtarum, Geographorumqve scriptis contulerint. Ejusdem de situ, nominibus & Regionibus Græciæ, celebrium Urbium descriptio, &c. figuris æneis elegantissimo artificio à Johanne Goeree delineata. *G.* IV. (1.)

Gronovii (Johannis Friderici) de Museo Alexandrino exercitationes Academicæ, habitæ anno MDCLXVII. post caniculares ferias, ab filio ejus excerptæ: *& nunc primum editæ. G.* VIII. 2738.

Gronovii (Jac.) Effigies Virorum ac Fœminarum Illustrium, qvibus in Græcis aut Latinis monumentis aliqva memoriæ pars datur, & in qvocunqve Orbis Terrarum spatio ob historiam, vel res gestas, vel inventa, vel locis nomina data, ac Doctrinam meruerunt cognosci; *Item variarum regionum miranda, quæ celebrata apud antiquos, saxisque & ære expressa occurrunt, omnia ex veris sincerisque documentis petita, & pro serie temporum disposita;* Adjecta brevi descriptione singulorum, qvæ aut in eorum vita, aut in horum proprietate spectabilia percipi & intelligi refert, ubi variis occasionibus nummi, lapides, inscriptiones, etiam auctorum loca explicantur. Volumen I. continet *Memorabilia temporis mythici, quod Trojano bello terminatur.* Vol. II. *Memorabilia primorum veræ historiæ seculorum.* Vol. III. *Memorabilia veræ Historiæ post Alexandrum Magnum. G.* I. II. III.

— — Marmorea Basis Colossi Tiberio Cæsari erecti ob civitates Asiæ restitutas post horrendos terræ tremores. Cujus Colossi fides à Jo-

Heraclidæ (Pontici) de Politiis Græcorum libellus, cum interpretatione Latina *Nicolai Cragii*. G. VI. 2819.

Holstenii (Lucæ) Epistola ad Franciscum Cardinalem Barberinum de Fulcris, seu Verubus Dianæ Ephesiæ simulacro appositis, *cum figuris*. G. VII. 393.

- - - - de Milliario aureo, error popularis, qvem omnes fere Antiqvarii errant, ab eodem explosus. R. IV. 1805.

- - - - Commentariolus in veterem Picturam Nymphæum referentem ubi Typus veteris Nymphæi appositus est. R. IV. 1797.

- - - - Dissertatio de Pila Staffilari. R. IV. 1083.

Hotomannus (Franciscus) de Formulis Antiqvis. R. II. 1909.

- - - - de Magistratibus Romanorum, eorumqve Institutione. R. II. 1864.

- - - - de Veteri Ritu Nuptiarum, observatio. R. VIII. 1107.

- - - - de Senatu & insignibus aliqvot Senatus Consultis. R. II. 1891.

- - - - de Sponsalibus, de Veteri Ritu Nuptiarum & Jure Matrimoniorum, item de Spuriis & Legitimatione. R. VIII. 1147.

Hygini Gromatici, Polybii Megalopolitani, de Castris Romanis, qvæ exstant, *cum Notis & Animadversionibus Rathodi Hermanni Schelii*, cum figuris. R. X. 999.

Jacotii (Desiderii) de Philosophorum doctrina libellus. G. X. 349.

Imperatores Romani & Constantinopolitani, â C. Julio Cæsare usqve ad Constantinum Porphyrogennetum, *ære express.* in uno folio. R. I. 473.

Jonstoni (Johannis) de Annis & Mensibus. R. VIII. 199.

- - - - Fastorum liber, sive Hemerologion rerum memorabilium qvolibet Anni die actarum. R. VIII. 229.

Kalendarium Vetus Romanum, è marmore descriptum in Ædibus Maffæorum ad Agrippinam, in tabula marmorea superne fracta. R. VIII. 1.

- - - - Fragmentum, qvod visitur in Ædibus Capranicorum. R. VIII. 29.

- - - - aliud vetus Kalendarium, qvod in Libris Antiqvis præfigitur Fastis Ovidii. R. VIII. 89.

- - - - Romanum sub Imp. Constantio, Constantini Magni filio, circa annum Christi CCCLIV, compositum, & Valentino cuidam dedicatum. R. VIII 95.

Laurentii (*Josephi*) de varietate Navium schediasma. *G*. XI. 789.
- - - - de Prandio & Cœna Veterum, ac de aliis ad eadem spectantibus Miscellanea. *G*. IV. 285.
- - - - de Professoribus, Oratoribus, Nomenclatoribus & Litteris collectio. *G*. X. 1161.
- - - - Disqvisitio de Rebuspublicis, Suffragiis, Conciliis, Accusationibus, Tormentis &c. Veterum. *G*. VI. 3651.
- - - - de Sponsalibus & Nuptiis Antiqvorum libellus. *G*. VIII. 1330.
- - - - Varia Sacra Gentilium, in qvibus de eorum Religione, Diis, Templis, Sacrificiis, Festis, Asylis, &c. agitur. *G*. VII. (133.)
- - - - de Re Vestiaria Syntagma. *G*. IX. 921.
Lazii (*Wolfgangi*) Græciæ Antiqvæ *variis numismatibus* illustratæ Libri II. *G*. VI. 3419.
Leges sive *Constitutiones Imperiales* de Aqvæductibus tam Romæ veteris qvam novæ, Urbis scilicet Constantinopolitanæ, cum Notis. *R*. IV. 1671.
Lipenii (*Martini*) Strenarum Historia, à prima origine, per diversas Regum, Consulum, & Imperatorum Romanorum, nec non Episcoporum ætates, ad nostra usqve tempora. *R*. XII. 405.
Lipsii (*Justi*) de Amphitheatro liber, in qvo forma ipsa loci expressa, & ratio spectandi, *cum figuris*. *R*. IX. 1269.
- - - - Ejusdem de Amphitheatris qvæ extra Romam Libellus; in qvo *forma eorum aliquot & Typi*. *R*. IX. 1319.
- - - - Saturnalium Sermonum Libri duo, qvi de Gladiatoribus, *cum figuris*. *R*. IX. 1161.
- - - - de Vesta & Vestalibus Syntagma, *cum figuris & Numismatibus*. *R*. V. 619.

Manutius (*Paulus*) de Civitate Romana. *R*. I. 1.
- - - - de Comitiis Romanorum. *R*. I. 477.
- - - - de Legibus Romanis. *R*. II. 1022.
- - - - Liber de Senatu Romano. *R*. I. 894.
Manutius (*Aldus*) de Cælatura & Pictura Veterum. *G*. IX. 803.
- - - - de Tibiis Veterum. *R*. VI. 1209.
- - - - Dissertatio de Toga Romanorum. *R*. VI. 1185.
- - - - de Tunica Romanorum. *R*. VI. 1203.

Meursii

Meursii (Joannis) Cecropia, sive de Athenarum arce, & ejusdem antiqvitatibus, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.* G. IV. 905.

- - - - Ceramicus geminus, sive de Ceramici Atheniensium utriusqꝫ antiqvitatibus liber singularis. G. IV. 957.

- - - - Denarius Pythagoricus, sive de numerorum, usqve ad Denarium, qvalitate, ac nominibus, secundum Pythagoricos, liber singularis, G. IX. 1329.

- - - - Dionysius, sive de Auctoribus istius nominis, eorumqve scriptis, liber singularis, *& nunc primum ex chirographo Auctoris editus.* G. X. 577.

- - - - Eleusinia, sive de Cereris Eleusiniæ sacro, ac festo, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.* G. VII. 109.

- - - - Græcia Feriata, sive de Festis Græcorum, libri VI. *cum notis & marmore ταυροκαθαψίων.* cum figuris. G. VII. 701.

- - - - de Funere liber singularis, in qvo Græci & Romani ritus. G. XI. 1073.

- - - - de Heraclide, aliisqve ejus nominis, & eorum operibus, dissertatio, *nunc primum ex chirographo Auctoris edita.* G. X. 605.

- - - - Miscellanea Laconica, sive variarum Antiqvitatum Laconicarum libri IV. G. V. 2281.

- - - - de Regno Laconico liber singularis. G. V. 2209.

- - - - de Ludis Græcorum liber singularis, *cum supplementis Claudii Salmasii.* G. VII. 941.

- - - - de Luxu Romanorum. R. VIII. 1215.

- - - - Orchestra, sive de Saltationibus Veterum, liber singularis. G. VIII. 1234.

- - - - Panathenæa, sive de Minervæ illo gemino festo, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.* G. VII. 77.

- - - - Piræeus, sive de Piræeo. Atheniensium portu celeberrimo, & ejusdem antiqvitatibus liber singularis. G. V. 1929.

- - - - Pisistratus, sive de ejus Vita, & Tyrannide, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.* G. V. 1397.

- - - - de Puerperio Syntagma. G. VIII. 1417.

- - - - Solon, sive de ejus Vita, Legibus, Dictis, atqve Scriptis, liber singularis, *nunc ex ipsius Auctoris chirographo auctus.* G. V. 1993.

- - - - Theophrastus, sive de illius libris, qvi injuriâ temporis interciderunt, liber singularis. G. X 621.

Meursii (*Joannis*) Lectiones Theophrasteæ, in qvibus eorum librorum, qvi supersunt, loca aliqvot emendantur. G. X. 647.

- - - - Theseus, sive de ejus vita, rebusqve præclarissime gestis, liber singularis. G. X. 465.

Meursii F. (*Joannis*) Collectanea de Tibiis. G. VIII. 2450.

Meibomii (*Johannis Henrici*) de Cerevisiis Veterum, potibusqve & ebriaminibus extra vinum aliis commentarius. G. IX. 537.

Meibomii (*Marci*) de Fabrica Triremium liber, *cum figuris*. R. XII. 553.

Modii (*Francisci*) de Triumphis, Ludis, & Spectaculis Veterum, libri duo. G. XI. 961.

Morellii (*Guilielmi*) de Veterum Philosophorum origine, successione, ætate & doctrina, tabula compendiosa, cum *Hieronymi Wolfii* annotationibus. G. X. 293.

Morestelli (*Petri*) Alypius, sive de priscorum Romanorum Feriis liber. R. VIII. 789.

- - - - Philomusus, sive de triplici Anno Romanorum, Mensibus eorumqve partibus, deqve Die Civili, & diversitate Dierum, libri qvinqve. R. VIII. 733.

- - - - Pompa feralis. sive Justa Funebria Veterum libri decem. R. XII. 1354.

Musonii (*Philosophi*) opus de Luxu Græcorum, in qvo de Helluonibus, Bibacibus, Generibus Poculorum, Vino, Coronis qvibus in conviviis veteres utebantur, Ungventis, Musicis Instrumentis, Bellariis, Saltationibus, Parasitis, Generibus Placentarum, ac Meretricibus insignibus, ab *Stephano Nigro* ex Athenæi Dipnosophisticis congestum. G. VIII. 2466.

Nardini (*Famiani*) Roma vetus, libri VIII. ex Italica in Latinam lingvam translati à *Jacobo Tollio*, cum figuris & Numismatibus nitidissimis, ubi Latium, Campania, Samnium, & aliæ Antiqvit. ab *Alex. Donato* omissæ supplentur. R. IV. 877.

Neocori (*Ludolphi*) de Museo Alexandrino diatribe: *nunc primum edita*. G. VIII. 2766.

Nicolai (*Joannis*) de ritu antiqvo hodierno Bacchanaliorum commentatio. G. VII. 173.

Niderstedt (*Buchardi*) Melita vetus & nova, Hephæstia Insula, Melita subterranea, &c. G. VI. 3007.

Niphi (Augustini) de Auguriis libri duo. *R.* V. 324.
Noris (F. Henrici) S. R. E. Cardinalis, Fasti Consulares Anonymi, qvos ille è Codice Manuscripto Bibliothecæ Cæsareæ depromsit, & Dissertatione illustravit. *R.* XI. 331.
Noris (Henrici) Epistola Consularis, in qva Collegia LXX. Consulum ab Anno Christianæ Epochæ XXIX. Imperii Tiberii Augusti decimoqvinto usqve ad annum CCXXIX. Imperii Alexandri Severi octavum, in vulgatis Fastis hactenus perperam descripta, corriguntur, supplentur, & illustrantur. *R.* XI. (404)

Opelii (Constantini) sive *Jo. Scheferi* de Fabrica Triremium Meibomiana, Epistola perbrevis ad Amicum. *R.* XII. 681.
Origenis PHILOSOPHOUMENΩN fragmentum: *quod ex Bibliotheca Medicea descripsit, ac notis illustravit Jacobus Gronovius,* Græcè & Latinè. G. X. 285.
Ortelii (Abrahami) Deorum Dearumqve capita, ex antiqvis numismatibus collecta: Historica narratione illustrata à *Francisco Sweertio, cum figuris.* G. VII. (253.)
Osiandri (Johannis Adami) de Asylis Gentilium dissertatio. G. VI. 2835.

Pati (Lucæ) de Mensuris & Ponderibus Romanis, & Græcis, cum his qvæ hodie Romæ sunt collatis, libri qvinqve *R* XI. 1608.
Pancirolli (Guid.) de Corporibus Artificum. R. III. 17.
- - - - de Magistratibus Municipalibus. R. III. (47.)
- - - - Notitia Dignitatum utriusqve Imperii, Orientis scilicet & Occidentis, ultra Arcadii Honoriiqve tempora, & in eam *G. Panciroli* Commentarium, *cum figuris elegantiss.* à Joh. Goerece delineatis. R. VII. 1309.
- - - - Descriptio Urbis Romæ. R. III. 317.
- - - - de Quatuordecim Regionibus Urbis Romæ, earundemqve ædificiis, tam publicis qvam privatis. R. III. 321.
Panvinius (Onuphrius) de antiqvis Romanorum Nominibus. R. II. 1989.
- - - - de Civitate Romana. R. I. 193.
- - - - Imperium Romanum. R. I. 343.
- - - - de Ludis Circensibus libri II. qvibus universa ferè Romanorum Veterum sacra ritusqve declarantur, ac *figuris aneis* illustrantur, cum notis *Joh. Argoli,* & Additamento *Nicolai Pinelli.* R. IX. 1.

Panvi-

Panvinius (Onuphrius) de Ludis Secularibus liber. R. IX. 1061.

- - - - Commentarius de Triumpho, cum notis *Maderi* & aliorum, *cum figuris, Numismatibus*, &c. R. XI. 1336.

- - - - Descriptio Urbis Romæ. R. III 203.

Patini (Caroli) de numismate antiqvo Augusti & Platonis, Epistola, *cum figuris*. G. IX. 1598.

Patritii (Francisci) res militaris Romana, ex Italica lingva in Latinam versa à *Ludolpho Neocoro, cum figuris*. R. X 821.

Perionii (Joachimi) de Magistratibus Græcorum & Romanorum, libri tres. G. VI. 2755.

Perrelli (Johannis) de ratione Lunæ epactarum, & mensis intercalarii Commentariolus. G. IX. 1009.

Petavii (Dionysii) Kalendarium Vetus Romanum, cum ortu occasuqve stellarum. R. VIII. 125.

- - - - de Veteri Anno Romanorum. R. VIII. 325.

Petiti (Samuelis) de Anno Attico, Eclogæ Chronologicæ. G. IX. 1109.

- - - - Eclogæ Chronologicæ de Anno & periodo Veterum Romanorum. R. VIII. 371.

Philo (Byzantius) de septem orbis spectaculis, Græcè, cum notis & interpretatione Latina *Leonis Allatii*. G. VIII. 2624.

Philostratus de Pictura. G. IX 807.

Phlegontis (Tralliani) de rebus mirabilibus liber Græcè, cum interpretatione Latina *Gviljelmi Xylandri*, ac recensione notisqve *Johannis Meursii*. G. VIII. 2690.

- - - - *ejusdem* de Longævis libellus, Græcè, cum interpretatione Latina *Guilielmi Xylandri*, ac recensione notisqve *Johannis Meursii*. G. VIII. 2727.

- - - - de Olympiis fragmentum, cum Latina interpretatione & notis *Johannis Meursii*. G. IX. 1289.

Pierius Valerianus (Joh.) de Fulminum Significationibus, *cum figuris*. R V. 591.

Pighii (Stephani) Themis Dea, seu de lege divina: ubi præter alia reconditæ antiqvitatis, multa de Horis. G. IX. 1137.

——— Mythologia ΕΙΣ ΤΑΣ ΩΡΑΣ, vel in anni partes, ex Symboli antiqvi cujusdam toreumatis argentei, qvod extat apud Rever. Dominum Antonium Perrenotum, Episcopum Atrebatensem, *cum figuris*. G. IX. 1185.

Pighii

Pighii (Stephani) Fasti Magistratuum Romanorum ab Urbe Condita ad tempora Divi Vespasiani Augusti à *Stephano Vinando Pighio* suppletis Capitolinis Fragmentis restituti. *R.* XI. 174.

Pignorii (Laurentii) Magnæ Deûm Matris Idææ & Attidis initia, ex vetustis monumentis eruta, *cum figuris.* G. VII. 505.

Plutarchi Qvæstiones Romanæ, Gr. Lat. cum Notis & Animadversionibus *Guil. Xylandri* & *M. Z. Boxhornii*, cum figuris. R. V. 974.

Plutarchi Alexandrina Proverbia Græca, *ex Bibliotheca Medicea*, cum interpretatione Latina *Jacobi Gronovii*, *nondum antehac edita*, extant in Præfatione. G. X. 6.

Porcii (Leonhardi) de re Pecuniaria antiqvorum, ac de eorundem Ponderibus, Mensuris, stipendiis militaribus, &c. libri duo. G. IX. 1433.

Postelli (Guilielmi) tractatus de Republica, seu Magistratibus Atheniensium. G. V. 1305.

Potteri (Joannis) Archæologia Græca; sive Antiqvitatum Græciæ Corpus absolutissimum, ex Anglico in Latinum versum: nunc iterum ab Auctore ipso recognitum, emendatum, ac fere dimidia parte auctum; cum peculiari ac proprio Indice, *cum figuris æneis.* G. XII.

Prisciani Cæsareensis, *Rhemnii Fannii*, *Bedæ* Angli, *Volusii* Metiani, *Balbi* ad Celsum. Libri de Nummis, Ponderibus, Mensuris, Numeris, eorumqve Notis, & de vetere computandi per digitos ratione, ab Elia Vineto Santone emendati, ut & à *Jo. Friderico Gronovio.* *R.* XI. 1675.

Prosperi (Tironis) Aqvitani Chronicon integrum, ab Adamo ad Romam captam à Genserico Wand. Rege, in duas partes tributum. Opera & studio *Philippi Labbe.* *R.* XI. 269.

Puteani (Erycii) de Bissexto liber, nova temporis Facula, qva Intercalandi arcana, hactenus obscura, illustrantur. *R.* VIII. 419.

——— Reliqviæ Convivii prisci; tum ritus alii & Censuræ, *cum figur.* *R.* XII. 133.

——— de Jure Jurando Antiqvorum Schediasma, in qvo de Puteali Libonis. *R.* V. 885.

——— de Nundinis Romanis liber, nova Fastorum velut Facula. *R.* VIII. 641.

——— Olympiades, sola manu, ut vere annis mundi respondent, computatæ. G. IX. 1297.

Puteani (Erycii) de Stipendio Militari Romanorum Syntagma: qvo ejus, hactenus ignoratus, constituitur. *R.* X. 1490.

Quenstedii (Johannis Andreæ) de Sepultura veterum tractatus: sive de antiqvis ritibus sepulchralibus Græcorum, Romanorum, Judæorum, & Christianorum. G. XI. 1201.

Rabirius (Junius) de Hastarum & Auctionum origine & ratione. *R. III.* (17.)

Rami (Petri) liber de Militia C. J. Cæsaris. R. X. 1532.

Raynaudi (Theophili) Tractatus de Pileo, cæterisqve capitis Tegminibus, tam Sacris qvam profanis. R. VI. 1213.

Rigaltii (Nicolai) Ismaëlis Bullialdi & *Henrici Valesii* Observationes de populis fundis. R. II. 1925.

Robortellus (Franciscus) de Cognominibus, & Appellationibus Impp. R. VII. 1140.

—— de Gradibus Honorum, & Magistratuum Rom. R. III. (43.)

—— de Judiciis, & omni Consvetudine causas agendi apud Romanos. R. III. (11.)

—— Laconici seu Sudationis, qvæ adhuc visitur in Ruina Balnearum Pisanæ Urbis, explicatio. R. XII. 381.

—— I. de Legionibus Romanorum ex Dione lib. LV. II. de Commodis, Præmiis, & Donis Militaribus. III. de Pœnis Militum, & Ignominiis. R. X. 1468.

—— de Magistratibus Impp. R. III. (37.)

—— de Mensium Appellatione ex nominibus Impp. R. VIII. 305.

—— de Provinciis Romanorum, & eorum distributione atqve administratione. R. III. (1.)

Romæ Antiquæ Urbis Imago accuratissima ex vetustis monumentis, ex vestigiis videlicet ædificior. mœnium ruinis, fide numismatum, monumentis æneis, plumbeis, saxeis, tiglinisqve collecta, veter. deniqve auctorum fide confirmata in hac tabula redacta atq; descripta à *Pyrrho Ligorio* Romano per XIV. Regiones, in qvas Urbem divisit Imp. Cæsar Augustus, *Charta Topographica*, cum descript. R. I. (1.)

Romæ Urbis tam antiquæ quam novæ Descriptio Faciei variorum locorum, deformatæ ab incomparabili in hac arte viro Levino Cruylio Presb. Gandav. in XV. Tabulis æri incisis. R. IV. *post Præfat.*

Rube-

Rubenii (Alberti) Dissertatio de Gemma Tiberiana & Augustæa, *cum figuris*. R. XI. 1328.
——— de Natali Die Cæsaris Augusti. R. XI. 1378.
——— de Nummo Augusti, cujus Epigraphe, Asia Recepta, *cum figuris*. R. XI. 1366.
——— de Re Vestiaria, præcipue de Lato Clavo, libri duo, *cum figuris*. R. VI. 913.
——— de Urbibus Neocoris diatribe. R. XI. 1347.

Sagittarii (Casparis) de Januis Veterum, liber singularis. Accedunt ipsius auctoris Analecta, addendaqve, suis locis inserta. *R.* VI. 417.
Salmasii (Claudii) de re militari Romanorum liber, opus posthumum. R. X. 1284.
Sansonii (Nic.) Abbavillæi Italiæ, cum Insulis Sicilia, Sardinia & Corsica descriptio Geographica. R. II. 1378.
——— Romani Imperii orientis ac occidentis descriptio Geographica, 2. foliis. *Rom.* I. 344.
Sardi (Alexandri) de Nummis, in qvo prisca Græcorum & Romanorum pecunia ad nostri ævi rationem redigitur. R. 1715.
Savoti (Ludovici) Dissertationes de Nummis Antiqvis, in IV. partes divisæ. Ex Gallica in Latinam Lingvam transtulit *Ludolphus Neocorus*. R. XI. 1832.
Scaligeri (Julii Cæsaris) de Comœdia & Tragœdia ejusqve apparatu omni & partibus commentatio. G. VIII. 1494.
——— de Versibus Comicis tractatus. G. VIII. 1550.
Scaligeri (Josephi, Julii Cæsaris F.) de re nummaria antiqvorum dissertatio. Liber postumus. *Ex Bibliotheca Academiæ Lugduno-Batavæ*. G. IX. 1493.
——— de Veteri Anno Romanorum. R. VIII. 307.
Schefferi (Joannis) de varietate Navium Dissertatio. G. XI. 769.
- - - - Aprippa Liberator, sive dissertatio de novis Tabulis. R. VIII. 975.
- - - - de Antiqvorum Torqvibus Syntagma. R. XII. 901.
Schelii (Herm. Rath.) de Agmine Polybiano. R. X. 1256.
- - - - de Agmine Vespasiani. R. X. 1262.
- - - - de Cohortibus Legionis Antiqvæ, *cum figuris*. R. X. 1272.

Sigonius (Carolus) de Lege Curiata Magistratuum, & Imperatorum,& Jure eorum, liber ad Nicolaum Gruchium. *R.* I.841.
- - - - de Nominibus Romanorum Liber. *R.* II. 1951.
- - - - de Republica Atheniensium libri IV G. V. 1497.
Snellii (Willebrordi R. F.) de re Nummaria, liber singularis. G. IX. 1549.
Souterii (Danielis) Palamedes, sive de tabula Lusoria, Alea & variis ludis, libri tres. G. VII. 997.
Spanhemii (Ezechielis) de Nummo Smyrnæorum, seu de Vesta & Prytanibus Græcorum, diatriba; *multo auctior*, cum figuris. *R.* V. 659.
- - - - Orbis Romanus, seu ad Constitutionem Imperatoris Antonini, de qva Ulpianus Leg. XVII. Dig. de statu hominum, Exercitationes duæ. *R.* XI. 1.
Sperlingii (Otthonis) de Crepidis Veterum Diatribe. G. IX. 961.
Sponii (Jacobi) ignotorum atqve obscurorum qvorundam Deorum Aræ, notis illustratæ, cum qvorundam Eruditorum Epistolis ad eandem rem pertinentibus. G. VII. 233.
- - - - de Origine Strenarum Dissertatio epistolica, Historico moralis, G. IX. 205.
Stephani Byzantini Grammatici de Dodone fragmentum, qvo tota veterum doctrina & fabulatio de perantiqvo oraculo isto continentur, cum Exercitationibus recognitis *Jacobi Gronovii*, cum figuris. G. VII. 269.
Stephani (Henrici) Dialogus, Dicæarchi sympractor, vel de Græcorum moribus, præsertimqve Atheniensium, supplementum. G. XI. (53.)
Stephani (Joachimi) de Jurisdictione veterum Græcorum liber. G. VI. 2675.
Streinius (Richardus) de Gentibus & Familiis Romanorum. *R.* VII. 1070.

Taffinus (Petrus) de Veterum Romanorum Anno seculari, ejusqve potissimum per Ludos Seculares celebritate, eorumqve Chronologia. *R.* VIII. 467.
Tholosanus (Georgius) de Nundinis & Mercatoribus. *R.* VIII 697.
Thysii (Antonii) de Republica Atheniensium discursus politicus. G. V. 1361.
——— Collatio Legum Atheniensium & Romanarum. G. V. 1373.
Tomasini (Jacobi Philippi) Manus Æneæ Cecropii Votum referentis dilucidatio, *cum figuris*. G. X. 657.
——— de Donariis Veterum ac Tabellis Votivis, liber singularis, *cum figuris*. *R.* XII. 737.

Wower

Wower (*Joannis à*) de Polymathia tractatio: Integri operis de studiis veterum ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ, cum Præfatione Jacobi Thomasii; accesserunt præterea Auctoris Vita & Elogia in Polymathiam, item tabellæ synopticæ. G. X. 985.

Zamoscii (*Johannis Sarii*) de Senatu Romano, libri duo. *R.* I. 951.

CAPUT IV.

De Scriptoribus Generalibus Antiqvitatum Christianarum.

Lexica Antiquitatum Ecclesiasticarum. 1. *Syntagmata & Compendia de Antiquitatibus Ecclesiasticis.* 2. *De Romanæ & Ecclesiarum Occidentalium ritibus scriptores.* 3. *De ritibus Ecclesiæ Græcæ aliarumque Orientalium.* 4. *Scriptores de vita & moribus Veterum Christianorum.* 5. *De convenientia rituum Christianorum cum Judaicis atq; Ethnicis.* 6. *Scriptores Miscellanei Antiquitatum Ecclesiasticarum.* 7. *Ritus Ecclesiastici descripti ordine temporis quo obtinere cœperunt.* 8. *Per rituum diversitatem Communionis Ecclesiasticæ vinculum haud solvi.* 9. *Ritus externos omnes neutiquam esse improbandos vel negligendos.* 10. *Delineatio thesauri Antiquitatum Ecclesiasticarum.* 11.

I.

PRæter *Centuriatores Magdeburgenses*, *Cæsaremque Baronium* & alios scriptores Historiæ Ecclesiasticæ, itemqve eos qvi dogmatum Ecclesiasticorum historiam tradiderunt, uti præ cæteris novissime fecit *Jacobus Basnagius* V. C. Ecclesiastes Roterodamensis in opere luculento edito Gallicè A. 1699. Roterdami in fol. Antiqvitates Christianas varias persecuti sunt Alphabeti qvidem ordine *Dominicus* & *Carolus Macri*, Melitenses, fratres in Hiero Lexico, cujus latine Rom. 1677. in fol. editi Epitomen Italica Lingva vulgatam vidi in 4to. *Cangius* item in glossario utroqve mediæ latinitatis & græcitatis, qvi passim illustrat bene multos mores, ritus, antiqvitates & consvetudines veterum Christianorum, qvod factum etiam à *Joh. Casparo Suicero* est in Thesauro Eccle-

Ecclesiastico sive Lexico græco vocum Ecclesiasticarum. *Josua* qvoq; *Arndius* Præsul Megapolitanus, primo jam capite mihi memoratus Lexicon Antiqvitatum Ecclesiasticarum vulgavit Gryphiswaldiæ A. 1669. 4. Deniqve Rev. *D. Joh. Andreas Schmidius*, Abbas Mariævallis & Theologus in Academia Helmstadiensi celeberrimus præter tot alia scripta provehendis juvenum studiis destinata, novissime etiam vulgavit *Lexicon Antiquitatum Ecclesiasticarum minus*, Helmst. 1712. 8. unde & majus alterum fortasse, uberius pleniusqve licebit ab eo exspectare.

II. Systema veluti qvoddam veterum Ecclesiasticorum rituum exhibent libri VIII. *Constitutionum Apostolicarum* sub falso *Clementis Romani* nomine pridem editarum, illustratarumqve à Turriano & Cotelerio. Tum *Cyrilli Hierosolymitani* Catecheses, cum notis perspicuis & eruditis editæ à *Tho. Milles*. Oxon. 1703. fol. Ex recentibus Pontificiis primo loco memorandus *Jo. Baptista Casalius*, cujus liber de veteribus sacris Christianorum ritibus Ecclesiæ sive Orientalis sive Occidentalis prodiit Romæ A. 1644. 4. & Hanover. 1684. 4. cum libro de ritibus profanis Ægyptior. & Rom. Ex reformatis huc spectant *Joh. Hoornbeckius* libro 1. Miscellaneorum sacrorum Ultraject. 1677. 4. ex nostris *B. Jo. Andreas Quenstadius* Theologus Witeb. in Antiqvitatibus Ecclesiasticis Witeb. 1688. 4. Cui adde varia *D. Joachimi Hildebrandi* scripta infra suo qvæqve loco à me recensenda, & *Matthiæ Zimmermanni* Superintendentis qvondam Misenensis Commentarium ad dictum Tertullianeum, *fiunt non nascuntur Christiani*. Lips. 1662. 4. Tum *Casparis Calværii* Superintendentis Zellerfeldensis in editione Brunswic. Luneburgensi, Rituale Ecclesiasticum, 2. Volum. 4. Jenæ 1704. qvo Ecclesiæ nostræ Lutheranæ ritus potissimum perseqvitur & cum antiqvis confert. *Jo. Friderici* Liturgia Vetus & nova. Jen. 1705. 4.

III. Latinæ Ecclesiæ ritus & consvetudines potissimum tractant qvi de ritibus & officiis Ecclesiasticis scripsere Alcuinus, Amalarius, Beda, Jo. Belethus, Bernouldus sive Berno Monachus Richenaviensis, Gvilelmus Durandus, Honorius Augustodunensis, Ivo Carnotensis, Isidorus Hispalensis, Micrologus, * Odo Cameracensis, Ordinis ** Romani auctor, Rabanus Maurus, Radulphus Tungrensis, Regino Prumiensis, Remigius Antissiodorensis, Rupertus Tuitiensis, Hugo de S. Victore & Wala-

* T. 18. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 469. & in Georg. Cassandri Operibus p. 121.
** T. 13. Bibl. Patrum p. 639.

Walafridus Strabo. Pleriqve horum ut Strabo, Isidorus, Alcuinus, Hugo de S. Victore & Micrologus, *Melchiore Hittorpio* curante junctim editi Coloniæ A. 1568. fol. in qvos castigationes qvædam Latini Latinii videas licet in ejus Bibl. sacro profana p. 129. 130. Post Hittorpii industriam de Divinis officiis & ministeriis auctores varii congesti per *G. Ferrarium*, Rom. 1591. fol. Erecentibus *Christophorus Marcellus* Archi-Ep. Corcyrensis (sive potius *Augustinus Patricius* vide Bælii Lex. in *Graffis* nota D) libris III. de ritibus Ecclesiæ Catholicæ s. de sacris ceremoniis Romanæ Ecclesiæ ad Leonem X. Venet. 1516. fol. Rom. 1560. fol. Coloniæ 1572. 8. &c. *Joh. Stephanus Durantus* senatus Tholosani præses (neqve enim *Petrus Danesius* auctor, ut persvasum Morlierio in lib. Gallico cui titulus *Essais de literature* T. I. p. 44. sq. qvod refellitur à Du Pinio T. 16. Bibl. Eccles. pag. 119. seq.) in libris tribus de ritibus Ecclesiæ Catholicæ Rom. 1591. fol. Lugd. 1675. 4. *Bartholomæus Gavantus* in thesauro sacrorum rituum Lugd. 1669. 4. 2. Volum. *Andreæ Piscaræ Castaldi* praxis Ceremoniarum, Venet. 1681. 4. *Michaëlis Baudry* Manuale Ceremoniarum, *Mr. de la Croix* parfait Ecclesiastiqve &c. Præ cæteris omnibus commendandus *Edmundus Martene* Monachus Benedictinus doctissimus in opere de antiqvis Ecclesiæ ritibus, cujus prima pars duobus tomis, libris qvatuor constans, de baptismo, confirmatione & Eucharistia & reliqvis Sacramentis prodiit Rothomagi, 1700. 4. Tomus tertius libros binos de ritibus benedictionum & de politia Ecclesiasticâ complexus A 1700. Idem Martene libros V. de antiqvis Monachorum ritibus opus bipartitum in lucem emisit Lugd. A. 1690. 4. & librum de antiqva Ecclesiæ disciplina in Divinis celebrandis Officiis per totum annum. Lugd. 1706. 4. His addenda *Claudii de Vert* * Monachi Cluniacensis Explicatio Historica & litteralis rituum Ecclesiæ, IV. Vol. Gallice 1708. 1713. 8. Ritus Ecclesiæ Romanæ præsentis, compendio perspicuo exhibet *Wagenseilius* in pera librorum juvenilium, loculamento extremo. De libris Ecclesiasticis, è qvibus Latinæ Ecclesiæ ritus cognoscere licet, peculiaris exstat diatriba amici nostri *Nic. Petri Sibbern*, Witteb. 1706. 8. qvam emendatiorem jam pridem & auctiorem edere habet in animo.

IV. Græcæ Ecclesiæ ritus cognoscuntur inprimis è libris Græcorum Ecclesiasticis, qvos peculiari dissertatione recensuit *Leo Allatius*,

O nuper

* Memoir. de Trevoux A. 1706. August. p. 1353. & 1708. Jun. p. 1059. & August. p. 1321. sq. ubi Auctoris Vita, qvi obiit mense Majo Anni 1708. Vide etiam Ephemerides eruditorum Paris. A. 1713. Decembr. p. 629. edit Amst.

nuper cum notis à me iterum prælis subjecta. Videndi præterea *Isaacus Habertus* * ad pontificale Græcorum, *Jacobus Goar* ad Euchologium, & idem *Allatius* in libris de consensu Orientalis Ecclesiæ & Occidentalis, aliisqve scriptis variis suo loco recensendis. Iidem etiam de præsentis Ecclesiæ Græcæ statu, dogmatis, moribus & consvetudinibus sunt consulendi, qvibus addes *Martinum Crusium* in Turco-Græcia, *Cangium* in glossario Græco & CPoli Christianâ, *Georgium Fhelavium* ad *Christoph. Angeli* librum de statu, institutis & ritibus Ecclesiæ Græcæ, Francof. 1655. Lipf. 1670. 4. *Thomam Smithum* & *Paulum Ricautum* in libris de statu præsentis Ecclesiæ Græcæ, *Richardum Simonem* sub decurtato *Moni* nomine latentem in supplemento ad scrutinium religionum *Ed. Brerewoodi*, sive in Gallice edita Historia Critica dogmatum consvetudinumqve, qvibus utuntur populi Orientales Amstelod. (licet titulus Francofurtum referat) 1684. 12. *Wolfgangum Gundlingium* in notis ad Ewstratii Johannidis Zialowsk Rhuteni delineationem Ecclesiæ orientalis Græcæ, Norimb. 1681. 8. Rev. *Johannem Mich. Reineccium* in libro Germanicè edito qvi inscribitur: Eigentliche und wahrhafftige Abbildung der Alten und Neuen Griechischen Kirchen nach ihrer Historie/ Glaubens-Lehre und Kirchen-Gebräuchen. Lipsiæ 1711. 4. aliosqve.

V. Non omittendi etiam qvi vitam, mores ac virtutes primorum Christianorum persecuti sunt, sive *brevius* ut *Paganinus Gaudentius* in libro de vita Christianorum ante tempora Constantini, Florent. 1639. 4. *Johannes Fronto* Cancellarius Parisiensis in Epistola ad Franciscum Harlæum de moribus & vita Christianorum in primis Ecclesiæ Seculis Paris. 1660. 4. & inter alias ejus Epistolas Leodii Eburonum 1674. 12. *B. D. Christianus Kortholt* im öffentlichen Gottesdienst der alten und heutigen Christen einander entgegen gestellet/ Kil. 1672. 12. atqve inter alia præclari ejus Viri scripta ad pietatem promovendam facientia 1679. 8. *Eduardus Waterhusius* in dissertatione Anglice edita de pietate, charitate & politia antiqvorum temporum & primorum Christianorum Lond. 1655. *Claudius Fleury* sive *Florus* (cujus etiam libellus similis de moribus Judæorum Gallice pridem, & nuper Jo. Enckhusio interprete etiam Germanica lingva Hanoveræ A. 1709. 8. editus extat) in libro Gallice edito de moribus Christianorum Parisiis & Hagæ Comitum A. 1682. 12. Sive *fusius paulo*, ut *Gulielmus Caveus* in primitivo Christianismo Anglice

* De Haberti ἀρχιερατικῷ qvod Paris. 1643. fol. lucem vidit, confer Rich. Simonis Bibl. selectam T. 2. p. 1. seq.

Anglice sæpius (ita ut jam qvinta editio fuerit Anni 1689. deinde Belgice cum præfat. Hermanni Witsii, ac Gallicè Amst. 1711. 8. & Germanicè deniqve Lipsiæ plus simplici vice vulgato in 8. *Josephus Bingham* in Originibus & Antiqvitatibus Ecclesiasticis editis Anglice Lond. 1708. 8. & *Gotfridus Arnoldus* in delineatione primorum Christianorum secundum vivam ipsorum fidem sanctamqꝫ vivendi rationem Germanicè A. 1696. & 1700. fol. & Belgicè A. 1698. fol.

VI. Partem qvandam licet minutam antiqvitatum Christianarum attingit *Paganinus Gaudentius* supra laudatus in libro de seculi Justinianei moribus, Florentiæ primum edito deinde Argentorati A. 1654. 8. recuso, in qvo hoc inter alia notabile, qvod multas Ethnicismi reliqvias sive ut Basilii Seleuciensis verbis dicam, *ἑλληνισμὸν χριστιανισμοῦ προσωπείῳ κρυπτόμενον* adhuc tam sera ætate sub Christianis imperatoribus obtinuisse ostendit: in qvam sententiam passim qvædam suis in scriptis notat *Antonius van Dale*, pluribus id haud dubie, si * superfuisset facturus in opere de personis, muneribus, ritibus, ceremoniis ac consvetudinibus veterum Christianorum, illarumqve partim ex Ethnicismo partim ex Judaismo origine, qvod promittit p. 336. libri de oraculis, editionis secundæ. Confer ejus diss. de origine ac ritibus sacri taurobolii sub init. & qvæ de epuli feralis usu ab Ethnicis ad Christianos translato Lipsius ad Taciti VI. Annal. p. 241. *Paulus* qvidem *Aringhus* T. 1. Romæ subterraneæ p. 107. libenter fatetur gentium ritus, qvi religioni non repugnarent, in Ecclesia servatos. Idem faciunt Baronius & alii qvorum loca p. 3. seqq. produxit *Mussardus* in libro Gallicè edito Genevæ A. 1667. 8. & cum Animadversionibus *B. Sigismundi Hosmanni* recuso Germanice A. 1695. Lipsiæ in 8. & 1703. parte 2. libri qvi inscribitur eigentliche Abbildung des nach und nach verfallenen Christenthums; *de conformitate ceremoniarum hodiernæ ætatis cum veteribus*, in qvo toto id agit vir doctus, ut plerosqve ritus, consvetudines ac superstitiones Romanæ Ecclesiæ e paganismo derivet, perinde ut dogmata illorum è Judaismo repetiit *D. Martinus Geierus ὁ μακαρίτης* in conformitate Judæo-Papistica, ac ritus nonnullos Rev. *Jo. Franciscus Buddeus* in duplici dissertatione de ritibus Ecclesiæ latinæ Judaicis, Parerg. Historico Theol. diss. 3. & 4. Halæ Magdeburg. 1703. 8. Ac sane multa Ecclesiæ suæ cum Ethnicis communia esse, haud diffitetur Florimundus Ræmundus lib. 8. histor. de ortu & pro-

* Diem obiit Harlemi A. 1708. 28. Nov. Vide Jo. Clerici Bibl. selectam T. 17. p. 309.

progreſſu hæreſium c. 3. & agnoſcit etiam Guil. du Choul in lib. de religione veterum Romanorum. Adde Lud. Vivem ad Auguſtini lib. VIII. de C. D. c. 27. Jo. Jac. Chifletium in expoſitione tituli ſepulchralis Geminiæ matris Sacrorum p. 70. & de Linteis Chriſti ſepulcralibus c. 8. & Moretum auctorem Querelæ ad Gaſſendum de impiis ritibus ac proceſſionibus in feſto Corporis Chriſti, nuper admodum recuſæ, tum *Claudium Delleum* in tomo qvarto Antiqvitatum Monaſticarum Gallice editarum, qvo Ethnicorum Monachos perſeqvitur, ut tomo tertio Judæorum. Pariſ 1699 12. Ex Proteſtantibus vero, præter Auctorem Gallum, ſupra laudatum, plures in hoc argumento deducendo verſati ſunt, ut *David Meier* in Tranſenna Theologica & hiſtorica de Papatu Romano per Ethniciſmum imprægnato refermentatoqve, Francof. 1634. *Jo. Forbeſius* in Inſtructionibus Hiſtorico-Theologicis paſſim, & qvi ex eo profecit *Joh. Valkenier* in Roma paganizante. *Jo. Owenus* pag. 486. *Θεολογȣμένων*, *Petr Molineus* in Reſponſione ad libellum provocatorium Belliagii p. 110. ſqq. *Oliverius Olmead*, qvi Londini Anglico idiomate edidit Picturam Papiſtæ, cui adjecit Pagano-Papiſmum, in qvo convenientiam Papiſmi & Paganiſmi in 145. capitibus, & hoc illum deteriorem eſſe 17. capitibus conatur oſtendere, teſte Gisb. Voëtio T.II. diſpp. ſelect. p. 698. *Petrus Jurieu* in Præjudicio XII. contra Papiſmum, *Franciſcus de la Croy* in lib. Gallice edito de Harmonia Romanæ Eccleſiæ cum Ethniciſmo, Judaiſmo, & antiqvis hæreſibus 1604. 8. & alius *Scriptor Gallus* Comparationis Paganiſmi & Papiſmi, qvæ ſubjecta eſt vitæ Juliani Gallice editæ in 12. *Andreas Rivetus* in Catholico orthodoxo paſſim, *Car. Drelincourtius* in falſa ſpecie antiqvitatis Sect. VII. p. 41. ſqq. *Joh. Georg. Dorſcheus* P.III. Sylloges Vindiciar. in Exod. p. 58. *Nic. Hunnius* in Apoſtaſia Romanæ Eccleſiæ c. 4. *Matth. Zimmermannus* in Analect. p. 41. ſqq. *B. Valentinus Alberti* in Supplem. ad *Siricii* oſtenſionem abominationum Papatus p. 505. Ut prætaream *D. Chriſtoph. Walpurgerum* de Ethnico Pontificia conformitate, & *Johannis Tilii* parallela ſine nomine auctoris edita Ambergæ 1610. 8. qvibus vitas & mores Pontificum Romanorum confert cum contrariis longeqve melioribus dictis & factis Principum Ethnicorum. Similiter Chriſtianorum etiam inter Proteſtantes vitam collato Ethnicorum exemplo coarguit *Betkius* in Chriſtianiſmo Ethnico, *Ridderus* in dem von Heyden beſchämten Maul-Chriſt / *Henr. Lubbert* in dem von erbahren Heyden verdammten Lutheriſchen Chriſt. Fuerunt jam olim, qvi Chriſtianiſmum ipſum tanqvam ex Judaiſmo & Ethniciſmo conflatum traduxere, qvibus reſpon-

respondit B. *Kortholtus* lib. 1. c. 2. sqq. Obtrectatoris pagani, & *Jo. Filesacus* lib 2. electorum p. 155. sqq. qvi etiam Ethnicos à Judæis plerasqve cerimonias suas repetisse disputat p. 169. sq. Licet vero antiqvos etiam, & à superstitione alienissimos veterum Christianorum ritus magnam partem à Judaicis repetitos esse non diffitemur, ut docet Jobus Ludolphus p. 365. sq. Commentar. ad historiam Æthiop. Fatemur etiam in qvibusdam cum Ethnicis coincidere: tamen, qvod ad hos attinet haud necesse putamus, Ethnicis eos imputari, tanqvam auctoribus, non magis, qvam Ethnicos omnia qvæ cum nostris conveniunt, accepisse à Christianis, vel etiam, qvos contemtissimos semper habuere, Judæis: qvanqvam etiam Ethnicos qvædam sacra Judæorum & Christianorum in Mysteriis suis æmulatos notat Tertullianus c. 4. de præscriptione. Nam & hæc ipsa convenientia parum facit ad laudem vel vituperationem,** nisi aliis argumentis constet ritus illos per se probandos vel detestabiles esse. Atqve alioqvi jam supra capite 1. pluribus disputare me memini, illam qvalemcunqve convenientiam ceremoniarum consvetudinumqve in sacris, valde incertum argumentum esse, ut hinc statim illas ab his, qvibuscum conspirare videntur, petitas esse colligamus. De statu Paganorum sub Christianis Imperatoribus scripsit Jacobus Gothofredus Genev. 1616. 4. qvo in libello collecta sunt edicta Imperatorum Christianorum adversus Ethnicos.

VII. Plures ritus ecclesiasticos egregie illustratos habes in variis scriptis Aurelianensis Episcopi doctissimi, atqve, ut Mericus Casaubonus p. 33. ad Optatum vocat, hominis ex mera, qvantus erat, antiqvitate compositi, *Gabriëlis Albaspinæi*: libris præcipue du[illegible]s Observatio-

num

* *Miramur*, inqvit If. Casaubonus in Casaubonianis p. 165. *tot paganicas superstitiones hodie retineri in Ecclesia Romana. Ecce veram rei causam. Putarunt plerique omnes veterum, quorum opera alioquin utiliter posita in prædicatione Evangelii indulgendum aliquid Gentibus*, qvoniam, *inquit Gregorius Magnus*, duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est. *Est illustrissimum ejus rei argumentum in historia* χριςιανώτεος *Anglorum, tempore Gregorii M. opera Augustini Episcopi. Solebant pagani boves multos ad sacrificia Deorum occidere. Veretur Gregorius, ne si nihil tale fiat, in religione Christiana parum proficiatur. Utitur igitur subtili commento, ut species veteris moris aliqua retineatur. Sic Apostoli Frisiæ petunt reliquias, ut statim sublatis Gentium idolis haberent quod substituerent.* Similiter gerunt se hodie Jesuitæ apud Sinenses in ferendo Confucii cultu, & aliis paganicis eorum ritibus.

** Confer Synodum Nicænam secundam Actione sexta, T. 3. edit. Binianæ A. 1618. p. 648.

num Ecclesiasticarum, qvos post Parisiensem editionem, vulgavit Gebh. Theod. Meierus, Helmst. 1672. 4. in epitomen redegit & notas qvasdam adspersit *Joh. Georg. Kettenbeilius* ib. 1657. 4. Spectant etiam huc Schediasmata Sacro-Profana, & cætera scripta qvædam *Aloysii Novarini:* tum *Lud. Cresollii* Mystagogus, Parisiis in fol. editus, & pulcherrimarum rerum plenus: *Joh. Lud. de la Cerda* Adversaria sacra & notæ ad Tertullianum, ut *Tob. Pfanneri* Observationes Ecclesiasticas, Antiqvitates Ecclesiasticas *Joannis Nicolai*, & alia hujus generis omittam. Longum etiam esset perseqvi Notas, observationes & commentarios virorum doctorum in varios Scriptores Ecclesiasticos: *Nic. Rigaltii* v. g. *Henr. Valesii*, *Dionysii Petavii*, *Jac. Sirmondi*, *Jo. Bapt. Cotelerii*, *Paschasii Quesnelli*, *Steph. Baluzii*, *Joh. Mabillonii:* qvibus insignem lucem antiqvitatibus ac consvetudinibus ecclesiasticis attulere, post *Georgium Cassandrum*, *Jac. Pamelium*, *Johannem Morinum*, *Johannem Bonam*, & alios paucos horum similes. *Boëtii Eponis* Nordahusani syntagmata Antiqvitatum Ecclesiasticarum memorat Suffridus Petri de scriptoribus Frisiæ, decade XV. 3.

VIII. Non omittendus deniqve libellus, Gallice ante 40. circiter annos in 8. editus Charentone, sub titulo: *Traité des anciennes Ceremonies, contenant leur naissance & accroissement, leur entrée en l' Eglise, & par quels degrez elles ont passé jusques à la superstition.* 8. In lingvam Germanicam translatus & cum altero Mussardi libro (de qvo supra §. 6.) iterum Germanice editus sub titulo eigentliche Abbildung des nach und nach verfallenen Christenthums Lips. 1703. 8. cum animadversionibus M. *Sigismundi Hosmanni.* In hoc libello, ordine chronologico, recensentur ritus, qvi per singula secula in Ecclesia paulatim invaluerunt. Quanqvam vero neqve plenus est iste liber, neqve per omnia accuratus, tamen methodus ipsa & conatus merentur laudem, operæqve pretium esset, hoc ordine, omnium profecto optimo & utilissimo, accuratam rituum Ecclesiasticorum notitiam à viro aliqvo docto exhiberi. Ritus Ecclesiæ Romanæ post Seculum IV. receptos succincte perseqvitur *Joannes Baptista Thiers*, in examine Critico Historiæ flagellantium à Boilavio scriptæ p. 252. seqq. Qvare in primorum sæculorum scriptoribus pauciora de ritibus memorata reperiantur, dicet Andreas Hyperius libro IV. de ratione studii Theologici p. 578. seq.

IX. Varietatem rituum, circa res in sacris litteris non definitas, unionem Ecclesiasticam inter eos, qvibus dogmata eadem sacrosancta con-

constant, neutiqvam solvi debere recte docet Confessio Augustana c. 7. atqve egregie ostendunt è veteribus *Socrates Scholasticus* lib. 5. Eccl. c. 22. *Sozomenus* lib. 7. c. 19. *Hieronymus* Epist. 27. Augustinus Epist. 118. & 119. ad Januarium & *Ratramnus* lib. 4. contra Errores Græcorum. E recentioribus *Allatius* contra Hottingerum p. 11. seq. ad 21. & de synodo Phot. p. 529. sqq. & de purgatorio p. 638. sq. *M. Ant. de Dominis* lib. 7. de rep. Eccl. c. 12. *Jo. Durellus* in libro, qvo tuetur ritus Ecclesiæ Anglicanæ, passim: *Jacobus Gætten* lib. 1. Obs. Eccles. c. 15. *Joachimus Hildebrandus* in diss. de ritibus sacris (Helmst. 1655.) §. 23. seqq. *Godfridus Wegenerus* in diss. edita Regiomonte A. 1695. *utrum necesse sit cerimonias ubivis in Ecclesia esse similes & easdem. Frid. Spanhemius* T. 2. Opp. p. 1294. sqq. & *Jo. Bona* de divina ψαλμῳδίᾳ c. 18. Pontificum Leonis X. & Clementis VII. Bulla, qva Græcis ritu suo, uti conceditur, præfixa est Is. Haberti ἀρχιερατικῷ Ecclesiæ Græcæ, & Allatii libro de ætate & interstitiis in collatione Ordinum apud Græcos servandis, qvi etiam p. 21. Bullam Pauli V. in eandem sententiam exhibet. Confer præterea eundem Allatium adversus Creyghtonum p. 155. seq. & Stanislai Hosii Opera T. 1. p. 711. Vicissim superstitiosos ritus à Romana Ecclesia sub meriti præcipue & cultus nomine obtrusos recte à nobis rejici ostendit B. D. *Samuel Benedictus Carpzovius* in Anti-Masenio p. 714. sqq. Qvemadmodum sane, ubi in dogmatibus ipsis dissensus est, & per rituum, adiaphororum licet, introductionem erroribus ipsis & falsæ doctrinæ via sternitur, prudentiæ & officii ratio svadet neqve in ritibus licet per se alioqvi non valde reprehendendis qvicqvam admittere in eorum gratiam, qvi per hoc cassibus nos suis illaqveare & incautos fallere instituerunt. Alioqvi ὁμοδοξία nec sufficit ad ὁμόνοιαν, nec reqviritur in omnibus. Confer A. Dounæum notis ad S. Chrysostomum T. VIII p. 360. Præterea *consvetudo sine veritate*, ut pulchre ait S. Cyprianus, *vetustas erroris est.*

X. Multiplicem Studii sacrarum & Ecclesiasticarum Antiqvitatum usum præter Frid. Spanhemium T. 2. Opp. p. 1395. sqq eleganti nuper oratione demonstravit *Joh. Alph. Turretinus* Francisci Theologi Genevensis filius. Genev. 1701. 4. Non omnes ritus externos contemnendos aut vitandos esse, ne in fuga ipsa superstitionis superstitiosi esse videamur, multis disputat Casp. Calvœrus in Epilogo ritualis Ecclesiastici T. 2. p. 707. seq. ut Joh. Meisnerum τὸν μακαρίτην in Collegio Adiaphoristico, aliosqve prætere am.

XI. Clau-

XI. Claudam & hoc caput delineatione Thesauri Antiqvitatum Ecclesiasticarum, qvalem ante aliqvot annos præmisi Clariss. Voigtii Thysiasteriologiæ, & nunc aliqvot monumentis locupletavi.

Thesauri Antiqvitatum Ecclesiasticarum

Tomus I.

1. Jo. Frontonis Epistola de moribus & vita Christianorum in primis Ecclesiæ sæculis, aliæqve ejusdem Epistolæ Ecclesiasticam rem spectantes.
2. Paganinus Gaudentius de vita Christianorum ante tempora Constantini.
3. Claudius Florus de moribus Christianorum. Ex Gallico latine.
4. Guil. Cavei primitivus Christianismus. Ex Anglico latine.
5. Nic. Vedelius de prudentia Ecclesiæ Veteris.
6. Jo. Stephani Duranti de antiqvis Ecclesiæ ritibus.
7. Barthol. Gavanti thesaurus sacrorum rituum.
8. Christophori Marcelli de ritibus Ecclesiæ Catholicæ.
9. Claudii de Vert, Cluniacensis Monachi explicatio litteralis & Historica rituum Ecclesiæ, è Gallico latine.

Tomus II.

10. Edmundi Martene de antiqva Ecclesiæ disciplina circa sacramenta, ritus benedictionis & Politiam Ecclesiasticam libri VI.
11. Ej. de antiqva Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis.
12. Jo. Antonii Dandini Alteserræ Ascetica sive Origines Monasticæ & Edmundi Martene de antiqva Monachorum disciplina.

Tomus III.

13. Euchologium Græcorum cum notis Jacobi Goari.
14. Græcorum Pontificale cum notis Isaaci Haberti.

Tomus IV.

15. Lud. Cresollii Mystagogus.
16. Jo. Ludovici de la Cerda Adversaria sacra.

To-

Tomus V.

17. Auberti Miræi libri V. de notitia Episcopatuum Orbis Christiani.
18. Commanvillii tabulæ Geographicæ & Chronologicæ omnium Archi-Episcopatuum & Episcopatuum Orbis: è Gallico latine.
19. Catalogus Pontificum Romanorum è Papebrochii propylæo ad Acta Sanctorum Maji.
20. Benedicti Bacchini de Ecclesiasticæ Hierarchiæ origine libri III.
21. Gvil. Cavei de regimine Veteris Ecclesiæ. Ex Anglico latine.
22. Jac. Gothofredi, Sirmondi & Salmasii de regionibus suburbicariis.
23. Victorini Canon Paschalis cum commentario Ægidii Bucheri.

Tomus VI.

24. Francisci Blanchini Veronensis de Calendario & Cyclo Cæsaris ac de Paschali Canone S. Hippolyti Martyris, dissertationes duæ.
25. Lud. Thomasinus de diebus festis, è Gallico latine.
26. Hadriani Bailleti Historia festorum mobilium & immobilium, è Gallico latine.
27. Caroli Guieti Heortologia sive de festis propriis locorum.
28. Jo. Baptistæ Thiers de festorum dierum imminutione.

Tomus VII.

29. Jo. Ciampini Synopsis Historica de sacris ædificiis à Constantino M. constructis.
30. Ejusdem vetera monumenta, & scripta alia ad antiqvitates Ecclesiasticas spectantia.
31. Jac. Ledarchii diss. Historica de sacris Basilicis SS. Martyrum Marcellini Presbyteri & Petri Exorcistæ.
32. Georgii Wheleri relatio de templis primitivorum Christianorum. Ex Anglico latine.
33. Leo Allatius de Templis Græcorum, & de Narthece Veteris Ecclesiæ.
34. Pompeji Sarnelli antiqva Basilicographia. Ex Italico latine. Hadr. Valesii, Jo. Launoji & MS. Lud. Antonii Muratorii de basilicis dissertationes.
35. Jo. Baptistæ Thiers dissertationes Ecclesiasticæ de altaribus & choris Ecclesiarum. Ex Gallico latine.

36. Jac. Lobbetius de religioso templorum cultu.
37. Antonii van Dalen diss. de consecrationibus templorum, personarum ac rerum sacrarum.
38. Angelus Roccha de campanis.
39. Jo. Baptistæ Thiers liber de Campanis, è Gallico latine.

Tomus VIII.

In duas partes distribuendus.

40. David Clarkson de non statis in Ecclesia veteri liturgiis, cum Tho. Comberi refutatione. Ex Anglico latine.
41. Jo. Bona de divina Psalmodia.
42. De veteri more inter standum orandi. E Gallico latine. Claudii Joly de recitatione horarum Canonicar.
43. Joach. Hildebrandi rituale orantium, sacræ antiqvitates de precibus &c.
44. Jac. Thomasii diss. de ritu precandi versus orientem.
45. Wilh. Ernesti Tenzelii de ritu lectionum sacrarum.
46. P. Allixii diss. de Trisagii Origine.
47. Tho. Smithi diatriba de hymnis Græcorum.
48. 49. Joh. Baptistæ Ferrarii de Veterum Christianorum Concionibus libri III. & Joach. Hildebrandi liber ejusdem argumenti.
50. Ej. Ferrarii de variis Epistolarum Ecclesiasticarum generibus & Gerhardi Rodolphi Graviensis de litteris Canonicis, Philippi item Priorii de litteris Canonicis, tractoriis & Synodicis.
51. Boilavii Historica disqvisitio de re vestiaria hominis sacri vitam communem more civili traducentis.
52. Andreæ Saussæi Panoplia Sacerdotalis libris XIV. Ej. de Clericorum tonsura & habitu libris XV. Ej. de ornatu Episcoporum libris VII. Ej. de pallio Episcoporum ex libro de Mysticis Galliæ scriptoribus.
53. Jo. Garnerii diss. de pallio Episcoporum.

Tomus IX.

54. Jac. Usserii de Rom. Ecclesiæ Symbolo Apostolico vetere.
55. Severus Alexandrinus de ritibus baptismi, Syriace & latine.
56. Josephi Vicecomitis de antiqvis baptismi ritibus libri V.
57. Gerhardi van Mastricht schediasma de susceptoribus sive patrinis.
58. Lucas Holstenius de forma & ministro sacramenti confirmationis.

59. Hen-

59. Henricus Hammondus de Confirmatione.
60. Sainctebeufius de Confirmatione, contra Dallæum.
61. Josephus Vicecomes de antiqvis Missæ ritibus.
62. David Blondellus de Eucharistia Veteris Ecclesiæ.
63. Henrici Rixneri de instituto veterum Christianorum circa Eucharistiam.
64. Ludovici Antonii Muratorii disqvisitio de qvatuor temporum jejuniis.
65. Jo. Filesaci syntagma de pœnitentia, & Jac. Sirmondi historia pœnitentiæ. Ægidius Strauchius de priscis pœnitentium ritibus.
66. Nic. Serarius & Jac. Gretserus de Ecclesiæ Catholicæ processionibus cum Auctario Nic. Sanderi.
67. Boileavii Historia flagellantium. Joh. Baptistæ Thiers examen Historiæ Boileavianæ, E Gallico Latine.
68. Ejusdem tractatus de superstitionibus circa sacramenta. E Gallico latine.
69. Historica Critica consvetudinum superstitiosarum qvibus in errorem abduci vulgus & eruditos admiratione suspensos teneri contigit, auctore P. Brun, S. Oratorii Presbytero. E Gallico latine.
70. Conformitas rituum hodiernorum cum veteribus. E Gallico Mussardi latine.
71. De Antiqvis cerimoniis, sive qvibus gradibus paulatim defecerint ad superstitionem. E Gallico latine.

Tomus X.

72. David Blondellus & Henr. Hammondus de Episcopis & Presbyteris.
73. Pompeji Sarnelli Epistolæ Ecclesiasticæ, ex Italico latine.
74. Jo. Launoji Regia in Matrimonium potestas.
75. Dominici Galesii Ecclesiastica in matrimonium potestas.
76. Jo. Launoji contentorum in Galesii Ecclesiastica in matrimonium potestate erratorum Index.
77. Gerbasii Theologi Sorbonici tractatus Irenicus de Ecclesiæ & Principum in matrimonium potestate.
78. Franciscus Dusseldorpius Lugdunensis de non ineundo matrimonio cum iis qvi extra Ecclesiam sunt.
79. Joach Hildebrandus de nuptiis & Natalitiis Veterum Christianorum.
80. Marci Antonii Marsilii Columnæ, Hydragiologia.

81. Jacobi Gretſeri de benedictionibus & maledictionibus libri III.
82. Proſperi Stellartii de coronis & tonſuris Paganorum, Judæorum & Chriſtianorum libri III.
83. Joh Baptiſtæ Thiers Hiſtoria capillamentorum. E Gallico latine.

Tomus XI.

84. Joach. Hildebrandi praxis Vet. Eccleſiæ circa moribundos & de morientium virtutibus.
85. Jo. Andreas Boſius de Clinicis f. grabatariis Veteris Eccleſiæ.
86. Jo. Launojus de ſacramento unctionis infirmorum.
87. Jacobi Gretſeri de funere Chriſtianorum.
88. Onuphrius Panvinius de ritu ſepeliendi mortuos apud veteres Chriſtianos & de eorum cœmeteriis.
89 Henrici Spondani Cœmeteria ſacra, ſive de ritibus ſepulturæ apud Judæos, gentes, & maxime Chriſtianos.
90. Ludovici Antonii Muratorii diſſertationes duæ de more intra templa humandi fidelium cadavera.
91. Caſp. Sagittarii de Natalitiis & cruciatibus martyrum.
92. Antonii Gallonii de cruciatibus Martyrum.
93. Angelus Roccha de Canoniſatione ſanctorum.
94. Antonii Macedo de Diis tutelaribus Orbis Chriſtiani.
95. Diſſertationes Eccleſiaſticæ Caſparis Ibañnes de Segovia & Peralta pro gloria antiqvorum tutelarium contra fictiones recentes, ex Hiſpánico latine.
96. Claudii Caſtellani Pariſienſis Eccleſ. Cathedral. Canonici Vocabularium Hagiologicum ſive Catalogus Sanctorum qvorum nomina tractu temporis corrupta ſunt, præmiſſus Originibus Gallicis Ægidii Menagii.
97. Simonis de Peyronet Catalogus Sanctorum.

Tomus XII.

98. Pauli Aringhi Roma ſubterranea.
99. Franciſci Mariæ Torrigii cryptæ ſacræ Vaticanæ. Ex Italico latine.
100. Joannis Herbinii Cryptæ Kijovienſes.
101. Jo. Mabillonii Epiſtola de cultu Sanctorum ignotorum cum reſponſione ad eandem, & Mabillonii Apologia.

Ex

Ex qvo tempore Allatii dissertationem, qvam supra memoravi de libris Ecclesiasticis Græcorum, cum notulis meis recudendam * dedi, incidit in manus meas Catalogus locupletissimus librorum recentis Græciæ, qvos venales habet bibliopola Venetus Nicolaus Sarus. In illo cum præter alia diversi argumenti scripta etiam Ecclesiastici libri nonnulli referantur Allatio præteriti, existimavi non ingratam rem me facturum eruditis, si eundem hoc loco insererem.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

Τῶν Βιβλίων τοῦ Κυρίου

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΑΡΟΥ,

Τὰ ὁποῖα κρατεῖ εἰς τὸ σπῆτι τοῦ Ἀντωνίου ὁ Μπόρτολις ὁ Τυπογράφος, ὁποῦ κατοικᾷ εἰς τὴν Ἐνορίαν παρὰ τῶν Ἰταλῶν λεγομένην Σάντα Μαρία Φορμώζα, ἐν Κάλλε Λόγγα, εἰς Βενετίαν.

αψιβ΄. 1712.

Ἀνθολόγιον, ἤγουν Ἀκολουθίαι τῶν ἐπισημοτέρων ἑορτῶν τοῦ χρόνου ὅλου, μετὰ τῶν κοινῶν Ἀκολουθιῶν.

Ἀπόστολος, ἤγουν Αἱ καθ' ἑκάστην ἀναγινωσκόμεναι Πράξεις καὶ Ἐπιστολαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Ἕτερα χρυσά.

Ἀμπάκιος, ἤγουν Διδασκαλία Μανουὴλ Γλυζουνίου τοῦ Χίου περὶ τῆς Ἀριθμητικῆς, καὶ λογαριαστικῆς.

Ἄνθη εὐλαβείας, ἤγουν Ἀκαδημία ἑλληνική.

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Γερασίμου, ἤγουν Κανὼν περὶ τοῦ ἁγίου Γερασίμου τοῦ νέου ἀσκητοῦ τῆς Κεφαλληνίας.

Ἀκολουθία νεκρώσιμος τῶν Ἱερέων, ἤγουν Κανὼν εἰς Ἱερεῖς τεθνηκότας καὶ Ἀκολουθία.

Ἀκολουθία εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον, τὸν ἐλευθερώσαντα τὴν Ζάκυνθον τῆς λοιμικῆς ἀσθενείας.

Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Βασιλέως καὶ Μεγαλομάρτυρος Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου καὶ Θαυματουργοῦ.

Ἀλέξανδρος, ἤγουν ἱστορία διὰ στίχων περὶ τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἁμαρτωλῶν Σωτηρία, ἤγουν Βιβλίον περὶ πολιτείας πνευματικῆς.

Ἄνθος τῶν χαρίτων, ἤγουν Βιβλίον περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν, μεταγλωττισμένον ἀπὸ τὰ Ἰταλικά.

* Volumine qvinto Bibliothecæ Græcæ.

Ἀπολλώνιος, ἤγουν Ῥημάδα περὶ τοῦ Ἀπολλωνίου Βασιλέως τῆς Τύρου.

Αἴσωπος, ἤγουν Ἡ ζωὴ τοῦ Μυθοποιοῦ Αἰσώπου, μετὰ τῶν Μύθων αὐτοῦ, καὶ ἄλλων.

Βαρῖνος, ἤγουν Τὸ μέγα Λεξικὸν τῶν Ἑλλήνων, ὁ Θησαυρὸς δηλαδὴ ἁπασῶν τῶν Φωνῶν τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης.

Βησαρίωνος Γραμματικὴ, ἤγουν Γραμματικὴ ἐξηγητή.

Βοσκοπούλα, ἤγουν Ῥημάδα τῆς Βοσκοπούλας.

Βιέννα, ἤγουν Ἱστορία τῆς Βιέννας διὰ στίχων.

Βίος Δημητρίου Βασιλέως Μοσχοβίας Σαντομήρου Βοϊβόντου, καὶ ἀρχόντων τῆς Λεχίας. Διὰ στίχων πεζῶν.

Γραμματικὴ τοῦ Λάσκαρη, ἤγουν Ἡ ἐπιτομὴ τῶν ὀκτὼ μερῶν τοῦ λόγου.

Γεωπονικὸν, ἤγουν Ἑρμηνεία πῶς νὰ σπείρουν, πῶς νὰ κεντρώνουν, καὶ πῶς νὰ φυτεύουν τὰ ἀμπέλια, καὶ εἴδησις περὶ τινῶν χρησίμων βοτάνων εἰς ἰατρείαν ἀνθρώπων καὶ ζώων.

Γαΐδαρος, ἤγουν Ῥημάδα περὶ Ἀλεποῦς Λύκου καὶ Γαϊδάρου.

Δαμασκηνὸς, ἤγουν Δαμασκηνοῦ τοῦ Ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου Λόγοι εἰς τὰς ἐπισημοτέρας ἑορτάς.

Διαταγὴ Κλήμεντος τοῦ ἑβδόμου, ἤγουν Βοῦλλα τοῦ ἑβδόμου Κλήμεντος ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Θρησκείας τῶν Γραικῶν.

Διακονικὸν, ἤγουν Διάταξις τῶν Ἱεροδιακόνων ἐν τῇ Θείᾳ Λειτουργίᾳ.

Διδασκαλία Χριστιανικὴ, ἤγουν Διδασκαλία διὰ τὰ μικρὰ παιδία εἰς τὰ Ἄρθρα τῆς Πίστεως.

Διήγησις διὰ στίχων τοῦ δεινοῦ πολέμου τῆς Κρήτης.

Εὐαγγέλιον νεωστὶ τυπωθὲν, ἤγουν Τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Ἐκκλησίας μὲ εἰκόνες ὡραιόταται καὶ μὲ Πασχάλια καὶ κανόνια αἰώνια.

Ἕτερα χρυσᾶ.

Ἐγκυκλοπαιδία Φιλολογικὴ εἰς Τέσσαρας Τόμους διῃρημένη, πρὸς χρῆσιν τῶν Φιλολόγων καὶ Φιλομαθῶν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώττης νεωστὶ συναρμοσθεῖσα.

Ὁ πρῶτος τόμος περιέχει Διαλόγους ἐκλεκτοὺς, Ἐπιστολὰς, Ἀποφθέγματα Βασιλέων, στρατηγῶν καὶ Φιλοσόφων, μύθους, ἠθοποιΐας ἐκφράσεις, χρείας, καὶ γνωμικά.

Ὁ δεύτερος περιέχει πεντήκοντα Λόγους ἐξαιρέτους διαφόρων ἁγίων Πατέρων.

Ὁ τρίτος περιέχει Λόγους ὁμοίως ἐκλεκτοὺς διαφόρων παλαιῶν λογογράφων, τῶν ἐν εὐγλωττίᾳ εὐδοκιμησάντων.

Ὁ τέταρτος περιέχει τὰ μᾶλλον ἔκκριτα τῶν ὀνομαστοτάτων Ποιητῶν, ναὶ μὴν καὶ ἐκλεκτὰ Ἐπιγράμματα, καὶ ἄλλα πάμπολλα.

Ἐτυμολογικὸν, ἤγουν Τὸ μέγα Ἐτυμολογικὸν, ὅπου περιέχει τὴν ῥίζαν καὶ παραγωγὴν τῶν ἑλληνικῶν λέξεων.

Εὐαγ-

Εὐαγγέλιον μὲ χαρτὶ μικρόν.
Ἕτερα χρυσᾶ.
Εὐχολόγιον, ἤγουν Διάταξις τῶν Ἱερέων ἐν ταῖς Ἱεροτελεστίαις.
Ἕτερα χρυσᾶ.
Εὐχολόγιον μισὸν, ἤγουν Διάταξις τῶν Ἱερῶν Λειτουργιῶν μετὰ τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν.
Ἐκλόγιον, ἤγουν Οἱ ὡραιότεροι βίοι τῶν Ἁγίων.
Ἐκλογαὶ ἤγουν Βιβλιάριον Περιέχον τοὺς οἴκους τῆς Παναγίας, καὶ τοῦ τιμίου Προδρόμου. Τὴν μετάληψιν ἐξηγητήν. στίλους εἰς τῶν μακαρίαν Τριάδα. καὶ εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην παρασκευήν.
Ἐρβὰν, ἤγουν Διάλογος τοῦ ἐν Ἁγίοις Γρηγεντίου μετὰ τινος Ἰουδαίου Ἐρβὰν λεγομένου.
Εἱρμολόγιον, ἤγουν Βιβλίον περιέχον τοὺς εἱρμοὺς ἅπαντας τῶν Κανόνων τῶν ὀκτὼ ἤχων, καὶ ἄλλα τινὰ, μετὰ τῆς προσθήκης τοῦ Φυσιολόγου.
Ἐρωτόκριτος, ἤγουν Ποίημα ἐρωτικὸν, λεγόμενον Ἐρωτόκριτος.
Ἐρωφίλη, ἤγουν Ἡ Τραγῳδία τῆς Ἐρωφίλης.
Ἑβδομαδευχάριον, ἤγουν Προσευχαὶ κοιναὶ εἰς κάθε ἡμέραν.
Θεοτοκάριον, ἤγουν Κανόνες καὶ ὕμνοι διάφοροι εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον.
Θηκαρᾶς, ἤγουν Ὕμνοι καὶ εὐχαὶ κατανυκτικαὶ εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα.
Θυσία τοῦ Ἀβραὰμ, ἤγουν Ῥημάδα εἰς τὴν Θυσίαν τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ.
Ἰμπέριος, ἤγουν Ῥημάδα τοῦ Ἰμπερίου.
Κυριακοδρόμιον, ἤγουν Ὁμιλίαι εἰς τὰς Κυριακὰς ὅλου τοῦ χρόνου.
Καλοκαιρινὴ, ἤγουν Οἱ ὡραιότεροι βίοι τῶν καλοκαιρινῶν Ἁγίων.
Κατήχησις Ἱερὰ, ἤγουν Βιβλιόπουλον περιέχον βραχεῖαν εἴδησιν τῶν Ἱερῶν Μυστηρίων.
Κατάνυξις τοῦ Μπουναλῆ, ἤγουν Στίχοι εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν κατανυκτικοί.
Λειτουργίαι, ἤγουν Διάταξις τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Λειτουργιῶν.
Λειτουργίαι Γραικολατῖναι, ἤγουν Αἱ Θεῖαι Λειτουργίαι, καὶ εἰς γλῶσσαν Λατινικὴν μεταφρασμέναι.
Λόγοι Ψυχωφελεῖς εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, καὶ εἰς τὴν ἔνδοξον Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, νεωστὶ συντεθέντες.
Μηναῖα, ἤγουν Τὰ δώδεκα Μηναῖα ὅλου τοῦ χρόνου.
Μηναῖα δεμένα εἰς χαρτία ἔξη.
Μαργαρίτης, ἤγουν Λόγοι εἰς ἁπλῆν φράσιν τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.
Μιχαὴλ Βοϊβόδας, ἤγουν Ῥημάδα διὰ τὰς ἀνδραγαθίας τοῦ Μιχαὴλ Μπέγι τῆς Βλαχίας.

Μπερ-

Μπερτόλδος, ἤγουν Πανηγυρίαι τοῦ Μπερτόλδου.
Μῦθοι ἕτεροι τοῦ Αἰσώπου εἰς Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν νεωστὶ τυπωθέντες μετὰ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ ἕτερα συντάγματια ὠφελιμώτατα.
Μῦθοι τοῦ Αἰσώπου, ἤγουν Αἴσωπος εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν.
Μικρωρόλογιον, ἤγουν Μικρὸν Ὡρολόγιον.
Ἕτερα χρυσᾶ.
Νέος Παράδεισος, ἤγουν Βίοι διαφόρων Ἁγίων.
Νέος Θησαυρὸς, ἤγουν Βίοι διαφόρων Ἁγίων.
Νέος Κλίμακας, ἤγουν Ἡ θαυμαστὴ βίβλος τοῦ ἐν Ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Κλίμακος εἰς κοινὴν γλῶσσαν.
Νουθεσίαι διδακτικαὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν ὠφέλιμαι. Διὰ στίχων πεζῶν.
Ὀκτώηχος.
Ἕτερα δεμένα ἄλλα Λατῖνα.
Ὀκτώηχος μὲ Συλλειτουργικὰ, ἤγουν Τὰ Συλλειτουργικὰ καὶ ἡ Ὀκτώηχος καὶ τὸ Ψαλτήριον δυμένα ὁμοῦ.
Οἶκοι ἐξηγητοὶ, ἤγουν Οἱ κδ' Οἶκοι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐξηγημένοι εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν.
Παρακλητικὴ, ἤγουν Ἡ μεγάλη Ὀκτώηχος τῆς Ἐκκλησίας διὰ ταῖς ἀκολουθίαις ὅλου τοῦ χρόνου.
Πεντηκοστάριον, ἤγουν Ἡ ἀκολουθία τῶν Πασχαλεορτῶν.
Παλαιὸς Παράδεισος, ἤγουν Βίοι διαφόρων Ἁγίων.
Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἰς μῆκος μέγα, τυπωμένη εἰς Βενετίαν.
Ἑτέρα τυπωμένη εἰς Λίψιαν εἰς τρεῖς τόμους, ὁμοῦ καὶ ἡ νέα Διαθήκη.
Παιδαγωγία, ἤγουν χρήσιμος Φυλλάδα διὰ τὰ μικρὰ παιδία, ὅπου ἀρχινίζουν τὰ πινακίδια.
Προσκυνητάριον, ἤγουν Εἴδησις τῶν Ἱερῶν τόπων, ὅπου εὑρίσκονται εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ.
Παίγνια τῆς Φαντασίας, ἤγουν Βιβλίον γυμνάζον τοὺς νέους εἰς τὴν ῥητορικὴν τέχνην, μεταφρασμένον ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν ἰδίωμα.
Πιστὸρ Φίδος, διὰ στίχων πεζῶν.
Πανηγυρίαι ὑψηλόταται τοῦ Μπερτόλδου.
Προσκυνητάριον τῶν Ἱεροσολύμων εἰς πεζὴν γλῶσσαν διὰ στίχων ὁμοιοκαταλήκτων.
Πορτολάνος, ἤτοι βιβλίον περὶ ὅλων τῶν λιμένων.
Ῥήγας τῆς Σκότζιας, ἤγουν Ῥημάδα τοῦ Βασιλέως τῆς Σκότζιας.
Σύνοψις ἤγουν Βιβλιάριον περιέχον τὴν καθημερινὴν ἀκολουθίαν ἑκάστου εὐλαβοῦς.
Ἕτερα χρυσᾶ.

Συλλει-

Συλλειτεργικὰ, ἤγουν Ἡ ἀκολεθία τῶν Ἀναγνωστῶν.

Στιχολογία, ἤγουν Βιβλιδάριον τ̃ Στιχολογίας τῶν ᾠδῶν διὰ τὺς κανόνας τ̃ ὄρθρε, μὲ ὀλίγα Πασχάλια.

Συνταγμάτιον, ἤτουν Βιβλίον περιέχον διαφόρους κανόνας κ̀ εὐχὰς ψυχωφελεῖς μὲ Πασχάλιον αἰώνιον, σεληνοδρόμιον, κ̀ μηνολόγιον.

Συναξαριστὴς, ἤτουν Οἱ βίοι τῶν Ἁγίων τ̃ χρόνε ὅλε, εἰς κοινὴν γλῶσσαν, εὐγαλμένοι ἀπὸ τὰ Μηναῖα.

Συντίπας, ἤτουν Βιβλίον μυθολογικὸν, μεταγλωττισμένον ἐκ τ̃ σοφίας τῶν Περσῶν.

Σωσαννα, ἤτουν Ῥημάδα τ̃ σώφρονος Σωσαννης.

Τριῴδιον, ἤγουν Ἡ ἀκολεθία τ̃ ἁγίας κ̀ μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.

Τυπικὸν, ἤτουν Ἡ διάταξις πάσης τ̃ Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, κ̀ πασῶν τῶν ἀκολεθιῶν.

Τετραβάγγελον μεγάλον. ἤτουν Ἡ νέα Διαθήκη εἰς τύπον χοντρόν.
Ἕτερα χρυσᾶ.

Τετραβάγγελον μικρὸν, ἤτουν Ἡ νέα Διαθήκη εἰς τύπον ψιλόν.
Ἕτερα χρυσᾶ.

Τετραβάγγελον εἰς ἁπλὴν γλῶσσαν, ἤτουν Ἡ νέα Διαθήκη ἑλληνικὴ κ̀ κοινὴ, τυπωμένη εἰς τὴν Ἄλα τ̃ Γερμανίας.

Τριαδικὴ Ὀκτώηχος, περιέχουσα κανόνας κ δ. ὧν οἱ μὲν ὀκτὼ εἰσὶ πρὸς τὴν Παναγίαν τριάδα. οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ποίημα Ἀγαπίε Μοναχῦ.

Ταρίφα μὲ πόσαις, ἤτουν Πολυπλασιασμὸς μὲ τρόπον εὔκολον, κ̀ μὲ τ̃ τὴν εἴδησιν τῶν γραμματοφόρων τ̃ Ἰταλίας. κ̀ Εὐρώπης.

Χρονογράφος, ἤτουν Σύνοψις τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Κόσμε.

Χριστιανῶν ὁδηγία, ἐν ᾗ εἰσὶ γεγραμμέναι αἱ τρεῖς μεγάλαι ἀρεταί. συντεθεῖσα παρὰ Ἀγαπίε Μοναχῦ.

Ψαλτήριον.
Ἕτερα δεμένα ἄλλα Λατῖνα.

Ψαλτήριον ἐξηγητὸν, ἤγεν Τὸ Ψαλτήριον εἰς γλῶσσαν ἁπλῆν ἐξηγημένον.

Ψαλτήριον μικρὸν, ἤγεν Τὸ Ψαλτήριον μὲ εὐχαῖς κατανυκτικαῖς.

Ψαλτήριον μὲ Λεξικὸν, ἤγεν Τὸ Ψαλτήριον σὺν δυσὶ Λεξικοῖς, Γραμματικῷ δηλαδὴ, κ̀ Ἱστορικῷ.

Ὡρολόγιον μέγα, ἤγεν Τὸ Ὡρολόγιον μὲ Πασχάλια κ̀ ἄλλα τινα ἀναγκαῖα.
Ἕτερα χρυσᾶ.

CAPUT V.

De ſcriptoribus veterem Geographiam ac Chorographiam illuſtrantibus.

Studii Antiquitatum diviſio & partes. 1. *Archaeographia à Jac. Sponio deſcripta, diviſaque octo capitibus.* 2. *Ut in Hiſtoria ſic in Antiquitatum ſtudio Geographia vetus & Chronologia neutiquam omittendæ.* 3. *Geographia ſacra & de terra ſancta ac Hieroſolyma ſcriptores veteres ac recentes.* 4. 5. *Geographia Nubienſis, Abulfeda, &c.* 6. *Antiqui Geographi Græci,* 7. *Latini,* 8. *De Tabulis Geographicis.* 9. *Geographia vetus civilis per compendium à recentioribus tradita.* 10. *Eadem plenius & uberius expoſita.* 11. *Parallela veteris & nova Geographia.* 12. *Lexica Geographica.* 13. *Scriptores qui certas regiones ſpeciatim perſecuti ſunt, & de Geographia medii ac ſequioris ævi, quæ magnam partem adhuc illuſtranda deſiderentur; Difficulter id fieri poſſe niſi recens Geographia plenius & accuratius tradatur, ibid.* 14. 15. *Geographiæ veteris Eccleſiaſticæ ſcriptores, & Notitia Epiſcopatuum.* 16.

I.

PHilologia atqve humanior eruditio, de qva præclaræ Jo. Woweri de Polymathia, & Gerh. Jo. Voſſii de Philologia Commentationes exſtant, præter Grammaticam lingvarum cognitionem etiam alias diſciplinas humaniores, ut artem dicendi & Poëticen, inprimis vero Criticen ſive facultatem judicandi de omnis generis ſcriptis, Veterũ præcipue, genuina à ſuppoſititiis, lectu digna ab ineptis diſcernendi, eaqve emendandi & interpretandi, ambitu ſuo complectitur: qvæ poſtrema ut accurate fiant, opus eſt non mediocri ſcientia Antiqvitatis, qva deſtitutos nihil in priſcorum ſcriptis videre, & è noſtris moribus veteres ætates judicando paſſim hallucinari certum eſt. Antiqvitatis autem cognitionem ille demum ſibi comparaſſe intelligitur, qvi præter Hiſtoriam veterem, tum fabularem illam tum veram hujusqve partes civilem, Eccleſiaſticam, litterariam & Naturalem perſpectos habuerit ritus moresqve veteres, ſacros, politicos, militares & privatos ſive Oeconomicos, qviqve in monumentis antiqvis probe ſit verſatus, ac præter libros editos conſuluerit etiam & cum

cum judicio * consulere possit Codices MSS. tractaverit numismata antiqva & Inscriptiones, diligenterqve contemplatus sit ædificia sive rudera antiqva & instrumentum priscum omnis generis, qvantum temporum hominumqve injuriæ reliqvi nobis fecerunt, aqvæductus, amphitheatra, arcus, statuas, columnas, obeliscos, pondera ac mensuras, torevmata sive tabulas exsculptas, opera Musiva, gemmas, lucernas, vasa & qvicqvid suppellectilis antiqvæ ad nos pervenit & ætatem tulit.

II. Jacobus Sponius V. C. in præfatione ad Miscellanea eruditæ Antiqvitatis, notitiam antiqvorum qvæ jam dixi monumentorum appellat Archæographiam, eamqve distinguit in octo capita, de qvibus nec alienum ab hoc loco nec injucundum aut inutile studiosis erit verba doctissimi Viri cognoscere, cum in singulis præcipuos etiam Auctores laudet. Ita vero ille:

ARCHÆOGRAPHIA est declaratio sive notitia Antiqvorum

* Petrus Aurelius responsione de Canone Arausicano ad Sirmondum T. 3. pag. 291. *Debetur Manuscriptis eatenus fides, qua lux major & rerum graviorum explorata ratio nihil obstat; debetur in dubiis, cum veritas aliunde nulla cernitur: debetur, cum eorum autoritas nulla insigniori præponderatur; debetur denique cum nihil est, quo eorum errorem aperte coarguamus. Alioquin, si vel dilucida ratio, vel sanctior autoritas, multo magis si rerum divinarum decreta, majorumque religio reclament, nemo est quin manuscriptorum codicum, non modo paucorum sed plurium etiam, seu voces, seu clamores, seu quascunque consensiones longe aspernandas respuendasque videat, & primum eorum unius, vel alterius errorem in cæteros manare potuisse fateatur. Nam qui hoc negare velit, in eum eruditorum omnium consensu conferentur illæ voces quibus tu eos, qui aliquot tuorum manuscriptorum fidem elevare audeant, aspersisti Non enim subesse manuscriptis idoneum Criticum, sed praesse decet, moderari, judicare, regere; nec imperitorum plurium scribarum veterno, eruditorum hominum judicia, rerumque summarum amplitudinem mancipare. Hoc demum est gnavum esse Criticum, prudentem, eruditum, elegantem. Nil Criticum esse attinet; Hypercriticum esse necesse est, qui vere Criticus esse velit, tam judicio quam nomine, tam re quam officio. Qui enim nil nisi Criticus sit, mere Criticus,* Κενοχειλικὸς *literularum & formularum Grammaticus auceps, sæcularis literaturæ quadam notitia tumidus magis quam plenus, Theologiæ sanctorumque Patrum scientia leviter tinctus, totus literæ, totus chartæ servus; hunc Criticorum omnis natio, & inprimis Theologorum Criticorum è choro suo exiget, neque tali* ἀχαριστίᾳ *venerandum Critici nomen inquinari patietur. Rerum juxta & literarum peritum esse oportet; qui hoc nomen quærat, & judicio præterea summo quodam, quæ ipsa Critici notio est, præcellentem. Quem horum quodpiam deficiat, hunc Manuscriptorum codicum copia magis implicabit, quam juvabit: Quo pauciores evolvet, hoc sibi minus & aliis oberit: tam publicum quiescendo demerebitur, quam alii laborando.*

monumentorum, qvibus Veteres, sui temporis Religionem, Historiam, Politicam, aliasqve tum artes tum scientias propagere, posterisqve tradere studuerunt. Pro variis ergo qvibus imprimuntur subjectis in totidem scientias subdividenda videtur. Istas pro lubitu liceat unicuiqve partiri atqve designare. Mihi præcipuè octo statuendæ videntur, juxta totidem subjecta, nummos, lapides, ædificia, statuas, gemmas, toreumata, manuscripta, instrumentaqve omnis generis.

1. Prima est *Numismatographia*, sive cognitio numismatum, cujusvis metalli, ætatis & regionis, qvam hisce ultimis sæculis excitarunt adornaveruntqve Fulvius Ursinus, Augustinus, Vicus, Erizzo, Sambucus, Occo, Strada, Golzius, St. Amant, Hemmelarius, Angeloni, Seguinus, Patinus, Spanheimius, Vaillant & Oyselius: qvamqve variorum Principum cura ad perfectionem qvasi evexit.

2. *Epigrammatographia* est Inscriptionum antiqvarum lapidi, marmori, æriqve incisarum notitia: cui insudarunt ex priscis, Polemon, Ptolemæi Epiphanis ætate, cognominatus ὁ ϛηλοκόπας, eo qvod columnas sive cippos, qvas *stilas* vocabant, in singulis Græciæ urbibus magno *labore* transcripsisset, Athenæo teste. Philochorus Atheniensis qvi, referente Svida, Atticas inscriptiones collegerat: Aristodemus qvi Thebanas: Neoptolemus Parianus qvi omnis generis Epitaphia. Ex Recentioribus Apianus, Cyriacus Anconitanus, Lipsius, Boissardus, Panvinius, Seldenus, Lucius, Capacius, Paradinus, Gvalterus, Reinesius, Guichenon, Chorerius, Ursatus, Marullus Spalatensis apud me manuscriptus, Peireskius ineditus, ac tandem instar omnium multiscius Gruterus.

3. *Architectonographia* est descriptio Templorum, Theatrorum, Arcuum triumphalium, Pyramidum, Balneorum, Portuum, Aqvæductuum, milliariorum, Sepulchrorumqve. Eam excoluere plurimi Græci ac Romani veteres, labantemqve restituerunt hac ætate Serlio, Marlianus, Palladius, Bosius, Poldo, Bellorius, Bergerius, Perrotius, aliiqve.

4. *Iconographia* Statuas omnis generis, protomas, picturas, musivaqve opera describit. Hanc sexcenti celebres opifices olim coluerunt. *Imaginum amore*, inqvit Plinius, *flagrasse quosdam testes sunt & Atticus ille Ciceronis, edito de his volumine, & Marcus Varro benignissimo invento insertis voluminum suorum fœcunditati, non nominibus tantum septingentorum illu-*

illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, non passus intercidere figuras, aut vetustatem avi contra homines valere. At eam nostris sæculis renovarunt, Michaël Angelus, Ursinus, variiqve sculptores ac cælatores Romani non ignobiles.

5. *Glyptographia* versatur circa gemmas cælatas veluti Jaspides, Sardoniches, Carneolas, Amethystos, annulis aliisqve ornamentis, & Hieroglyphicis inservientes. Eam sub priori non comprehendimus, qvod perampla sit, cælatorumqve ars à sculptorum arte diversa sit. *Gemmas plures*, ait idem Plinius, *quod peregrino appellant nomine Dactyliothecam, primus omnium habuit Roma privignus Sylla Scaurus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompejus Magnus eam quæ Mithridatis Regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro aliique ejusdem ætatis Auctores confirmant, multum prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæsar Dictator sex Dactyliothecas in æde Veneris Genitricis consecravit.* Fuit hæc scientia qvasi postliminio revocata ab Ursino, Gallæo, le Pois, Pierio Valeriano, Gorlæo, Chiffletio, Kirkero, Augustino Romano, Caninio, Bagarrio, Reicheltio Argentoratensi, aliisqꝫ.

6. *Toreumatographia* exponit tabulas marmoreas exsculptas, qvæ toreumata vocabantur, qvorum avidus collector Julius Cæsar, teste Svetonio. *Primus* Phidias *artem toreuticem aperuisse atque demonstrasse merito judicatur: Polycletus consummasse.* Plin lib. 34. cap. 8. Toreumata qvamplurima, qvæ *bas reliefs* appellamus, æri incidit Petrus Sanctes Bartolus, ea imprimis qvæ in columna Trajana & Antoniniana visuntur à I. P. Bellorio eleganter & breviter explicata. Qvæ in arcu Severi spectantur Svaresius Episcopus Vasionensis interpretatus est: aliasqve ediderunt Bosius, Aringhius & Boissardus: multaqve possident inediti Ligorii, Bagarrii, Eqvitisqve à Puteo codices delineati.

7. *Bibliographia* Manuscriptis dignoscendis & perlegendis addicta est, cui tot insignes Critici operam navarunt, Scaliger, Sirmondus, Salmasius, Casaubonus, l'Abbæus, Busbekius, & nuper Lambecius, qvi bibliothecam Cæsaream descripsit, nec non Æmilius Portus Cretensis, cujus tractatum de Manuscriptorum Græcorum abbreviationibus ipsiusmet manu exaratum possideo.

8. *Angeiographia* instrumenta omnis generis domestica, militaria, nautica, vasa, mensuras, pondera scrutatur: modo sub voce *angeion* commodioris defectu, omne instrumenti genus comprehendere liceat. Hæc pertractarunt Bayfius, Ferrarius, Rubenius, Schefferus, Smetius in

ſuis Antiqvitatibus Neomagenſibus, & ineditus Peireskius *ὁ πάνυ*. *Hactenus Sponius*.

III. Notum eſt duos neceſſarios Hiſtoriæ oculos à viris doctis haberi Geographiam & Chronologiam, qvo nihil poſſe dici verius res ipſa confirmat, nullum enim cogitari poteſt magis obſcurum vel confuſum chaos, qvam rerum qvarumcunqve narratio, ubi ratio temporum vel locorum confunditur aut ignoratur. Eodem plane modo res ſe habet in ſtudio Antiqvitatis, nam & hoc genus eſt qvoddam Hiſtoriæ, eſt enim morum rerumqve qvæ apud veteres in uſu fuerunt enarratio, in qva ut recte verſeris, Geographiæ & Chronologiæ cognitione eſt opus, qvoniam alia alibi & alia ætate obtinuerunt, ne dicam hanc ipſam partem eſſe Antiqvitatis haud ignobilem veterum temporum rationes, Epochas, ærasqve, regionum, urbiumqve appellationes ac regnorum limites veteres noſſe. Anteqvam igitur ad ſpecialia capita argumenti qvod mihi propoſui deſcendam, & ſcriptores de ritibus ſacris aliisqve aut de monumentis veteribus ſingillatim exponam, juvat præmittere inprimis eos qvi Geographiam veterem mediive ævi ſcriptis ſuis illuſtrarunt, deinde dicere de iis, qvorum in expediendis Chronologiæ rationibus occupata fuit induſtria.

IV. Geographiam Biblicam è veteribus primus attigit *Euſebius* libro de Locis Hebraicis, ſecundum ordinem literarum diſpoſito; qvem ab *Hieronymo* latine translatum & auctum primus Græce, cum Hieronymi & ſua verſione edidit, notisqve illuſtravit *Jacobus Bonfrerius* Pariſ. 1631. & 1659. fol ad calcem commentariorum ſuorum in Joſuam. *Petrum* qvoqve *Bertium* Euſebii libro lucem afferre conatum fuiſſe, teſtatur Jo. Ger. Voſſius p. 261. de Scriptor. Mathem. & Claud. Sarravius p. 267. Epp. Euſebiana Bertii ex Menagii dono miſit ad Iſ. Voſſium Ger. Joannis filium. *Lucas* præterea *Holſtenius* veteris Geographiæ peritiſſimus, novam Euſebii de locis Ebraicis editionem pollicitus eſt, lib. de vita & ſcriptis Porphyrii p. 21. Atqve optandum eſſet, ut poſt novas *Jo. Marcianæi* & *Jo. Clerici* editiones prodiret idem Euſebii liber expolitus cura doctiſſimi Viri *Jacobi Rehnferdi*, cujus egregia in eundem ſpecimina obſervationum evolvere me memini. Noviſſime pulcherrimam huic Euſebii libro lucem attulit V. C. *Hadrianus Relandus* in ſua Palæſtina, de qva infra. Extat & *Eucherii* Epiſcopi Lugdunenſis Sec. V. Epiſtola de ſitu Hieroſolymæ & Judææ, ad Fauſtinum Presbyterum Inſulanum, qvam edidit Phil. Labbeus

beus T. 1. Bibliothecæ Novæ Manuscriptorum p. 665. seq. A *Marcellino Comite* IV. libellis Constantinopolin & Hierosolymam descriptam auctor est Cassiodorus in Divinis Lectionibus c. 25. qvod opus Marcellini intercidit. Sed tulere ætatem liber *Bedæ Venerabilis* de situ Jerusalem & locorum sanctorum, & ex qvibus hic excerptus est, *Adamnani Scoti*, de locis terræ sanctæ libri 3. excerpti ex ore *Arculphi* Galliarum Episcopi, editiqve à Nicolao Serario ac Joh. Mabillonio, prologum vulgante Labbeo T. 1. Bibliothecæ novæ Manuscriptorum pag. 667. sqq. Prætereo alios recentiores Terræ sanctæ descriptores, sive Græcos, ut *Job. Phocam*, *Epiphanium Hagiopolitam*, & *Perdiccam* de locis Palæstinæ, editos à *Leone Allatio* in Symmictis: sive latinos, ut *Auctorem Itinerarii* à Burdegala Hierosolymam usqve, *Marinum Sanutum Torsellum* ad calcem librorum de secretis fidelium crucis, editorum à Jacobo Bongarsio in Tomo secundo gestorum Dei per Francos, h. e. scriptorum belli sacri Hierosolymitani: sive Hebræos deniqve *Eldad Danæum*, qvi Latine exstat ad calcem Chronographiæ Genebrardi, & Hebraice Oxoniæ in Bibl. Bodlejana: *Benjaminem Tudelensem* A. C. 1173 defunctum in Itinerario, qvod post Ariam Montanum vertit & illustravit Constantinus L'Empereur, & ineditis adhuc observationibus Matth. Frid. Beckius, Theol. Augustanus ὁ μακαρίτης. *Rabbi Petachiam*, cujus Sec. XII. clari Itinerarium edidit cum versione sua Cl. Wagenseilius in Exercitationibus suis varii argumenti, qvi p. 161. sq. alios Geographicos Judæorum libros commemorat, qvi pauci admodum apud illos, & fabulis fere conspersi reperiuntur. *Abrahami* deniqve *Peritsol* itinera mundi, Ferrariæ descripta ab auctore A. 1525. cumqve versione & notis edita à Thoma Hyde Oxon. 1691. 4. Hic Abrahamus p. 39. suam Mappam Mundi allegat, qvæ non vidit lucem.

V. Inter superioris seculi Scriptores Christianos præter *Samuelem Bochartum*, in Geographia Sacra, incomparabili opere, & *Josephum Scaligerum* qvem librum suum de insolubilibus S. Scripturæ, & Geographiam sacram à se compositam paulo ante mortem flammis tradidisse testatur Patinus T. 1. Epist. p. 607. 608 huic argumento singularem lucem attulerunt in suis ad Scripturam commentariis *Andr. Masius* & *Jac. Bonfrerius* ad Josuam, & *Joh Lightfootius* in Horis Hebraicis ad Evangelistas, aliisqve scriptis: *Waltonus* in Apparatu ad Biblia Polyglotta, *Bernardus Lamy* in Concordia Evangelica, paucique qvidam alii. Idem conati sunt in Itinerariis Palæstinæ *Henr. Buntingius*, *Bernhardum de Braitenbach*

bach plerumqve ſecutus. Nec confundendus Bernhardus iſte cujus itinerarium prodiit Spiræ 1502. fol. cum Martino Baumgarten in Breitenbach eqvite Germano, cujus deſcriptio itineris in Ægyptum, Arabiam Palæſtinam & Syriam edita eſt Norimbergæ 1594. 4. *Chriſtianus Adrichomius*, à P. Gautio recenſitus, *Chriſtophorus Heidmannus*, *Franc. Quaresmius*, *Otto Dapper*, aliiqve qvamplurimi, qvos enumerant Acta Eruditorum A. 1713. p. 276. ubi de V. C. *Eduardi Wells* Geographia Vet. & Novi Teſtamenti: Jo. Clericus præf. ad Sanſonii Geographiam ſacram, Ephemerides Pariſ. A. 1707. Octobr. p. 58. Lipenius Biblioth. Theol. T. II. pag. 390. 821. ſq. & *Dan. Hartnaccius* in Bibliothecario p. 168. ſq. qvi non modo Germanica lingva Geographiam Biblicam ſingulari, nec adeo magno libro complexus eſt, Norimb. 1689. 4. ſed & longe perfectius atqve plenius opus hujus argumenti, conſultis 200. amplius Itinerariis multorum annorum labore collegiſſe ſe, ibidem teſtatur. Sed profecto arduum eſt, inter tot fabuloſa atqve incerta, ex recentioribus iſtis Hodœporicis, ſitum verum locorum Terræ ſanctæ, in ſacris literis memoratorum cognoſcere. Interim licebit utut neutiqvam immunem à nævis conſulere Geographiam Sacram *Nic. Sanſonii* Abbavillæi, nuper cum Præfatione Jo. Clerici recuſam Amſt. 1703 fol. & *Frid. Spanhemii* Geographiam ſacram, ſeparatim & inter opera ejus editam. *Hieronymi* item *Dicelii*, Germanice vulgatam Lipſ. 1704. 8. tum mappas Geographicas Palæſtinæ, à variis viris doctis adornatas, qvales v. gr. extant in Waltoni Apparatu, in Lightfoti operibus, atqve ut noviſſime edita commemorem, in Commentario *Joh. Clerici* ad Pentateuchum, in *Auguſtini Calmet*, Monachi Benedictini Commentar. ad Joſuam, Pariſ. 1711. 4. in *Franciſci Burmanni*, * filii, Eccleſiaſtæ Amſtelod. Harmonia Evangeliſtarum, Belgice edita Amſtelod. 1713. 4. & in *Frid. Spanhemii* T. I. Opp. paulo ante mortem ejus A. 1701. Lugd. Bat. in lucem edito, in qvo locupletior habetur introductio ejus ad Geographiam ſacram, Patriarchalem, Iſraëliticam & Chriſtianam. Inprimis vero evolvere juvabit viri exqviſitæ eruditionis *Hadriani Relandi*, Palæſtinam ex monumentis veteribus illuſtratam & tabulis accuratis inſtructam, qvæ lucem vidit Trajecti Batavorum 1714. 4. Orbem veterem ut à Noæ poſteris primum freqventatum ſupponit, exhibet & explicat Caſparus Danckwerth in Chronico Holſatiæ lib. 1. c. 6. pag. 28. ſqq.

Hiero-

* Auctor tabulæ Palæſtinæ ad Harmoniam Burmannianam adjunctæ eſt *Maundrellus*, itineris deſcriptione qvod in Palæſtinam ſuſcepit notus.

Hierosolymæ descriptionem, præter Lightfootum, aliosqve jam memoratos, fecit *Joh. Baptista Villalpandus*, in amplis suis ad Ezechielem commentariis, Tomo tertio, Rom. 1604. fol. ex qvo excerpta dedit Waltonus in Apparatu, ut omittam qvæ è *Villalpando* exhibuit *Jo. Blomius* Hamb. 1660. 8. *Lud. Cappelli* Ichnographia Hierosolymæ, ejus Historiæ Apostolicæ illustratæ subjecta legitur. Extat & *Christiani Adrichomii* Descriptio Hierosolymæ Colon. 1588. 8. Historiam hujus urbis qvæ & Jebus & Salem dicta est, eleganter non ita pridem exposuit *Herm. Witsius* in Dodecade Dissertationum, Exercitationibus tribus postremis, qvæ recusæ sunt Tom. II. Miscellaneorum ejus Sacrorum. Æliam Capitolinam, qvam pro Hierosolyma diruta excitatam ab Imp. Hadriano refert Dio Cassius, non in eodem loco, ubi antea Hierosolyma fuerat, exstructam fuisse probat *Guil. Beveregius* in notis ad Synodicum magnum p. 61. 62. 63. adde Matthæi Zimmermanni Analecta p. 372. De Hierosolymæ nominibus consule sis Thomam Hyde ad Abrahami Peritsol itinera mundi p. 17. seq.

VI. *Geographia* qvæ vulgo vocatur *Nubiensis*, qvamqve ex Arabico latine versam ediderunt Maronitæ, Gabriel Sionita & Joannes Hesronita Paris. 1619. 4. auctor ab Abulfeda vocatur *Scherif Elidris*, sive Nobilis *Idrisius*, ut notatum Seldeno III. 26. uxoris Hebraicæ. Nomen integrum *Mohamed ben Mohamed Sherif al Edrissi*, teste Herbeloto Bibl. Oriental. p. 786. Patria videtur fuisse Ægyptius atqve adeo diversus ab Elsheripho el Sachalli sive Siculo * Mazaratensi qvem Anno Hegiræ 516. hoc est A. C. 1122. obiisse, testatur Leo Africanus libro de viris illustribus in Hottingeri Bibliothecario qvadripartito p. 268. simile ejus Opus Geographicum *Spatiatorium locorum* Rogerio primo oblatum memorans. Noster enim Mahomed junior est & Anno Hegiræ 548. hoc est A. C. 1153. Geographiam suam obtulit Rogerio secundo ad explicandum globum in qvo descripta fuit terræ figura, qvem sibi ex argento puro conflari curavit Rex pondere 400. librarum (seu Rotalorum ut vulgo loqvuntur) Græcarum, qvarum unaqvæqve 112. Drachmas continet. Utrum religione Christianus fuerit, ut viris præclaris qvi eum latine verterunt, visum est, an vero Muhamedanus, ut suspicatur Isaacus Casaubonus ad Epistolam Gregorii Nysseni, p. 66. sq. non est plane exploratum, neqve qvod W. E. Tentzelio τῷ μακαρίτῃ, in dialogis menstruis vernaculis Anni 1692. p. 875. in mentem venisse video, an concinnator

R Epito-

* Eundem esse putavit Bochartus extrema præf. ad Hierozoic.

Epitomes qvam solam Maronitæ latine ediderunt, Christi sacris addictus fuerit, auctor autem ipse Operis, * qvod longe uberius ex Syria Pocockius, & ex Ægypto Joh. Gravius secum attulit, fuerit Muhamedanus. Opus ipsum in qvo nihil desiderandum esse notant Arabes, qvam qvod longitudines & latitudines locorum non sunt annotatæ, Arabice cum versione & notis edere voluit Georgius Hieron. Welschius, sed fatis præventus hoc ut alia multa egregia omisit.

Opus ab auctore inscriptum *Nazehat al Moschtak* (pulchritudo universi) atqve epitomen ejus tantum ex Arabico Latine edidisse Maronitas, & sine ulla ratione Geographiam Nubiensem inscripsisse, notat etiam Bartholomæus Herbelotus in Bibliotheca Orientali p. 667. 786. Arabice Mediceis typis ** editam refert Vossius p. 251. de Disciplin. Mathem. qvi Scriptorem præclare de Orbis descriptione, Asiæ præcipue & Africæ promeritum vocat, subjungens Arabiam imprimis ita ab eo describi, ut nihilusqvam accuratius sit reperire. Ex Europæis vero regionibus diligentissime exponere Hispaniam, qvam solam lustrasse se narrat p. 148. edit. Latin. Idem Vossius p. 250. mentionem facit *Horti Geographici*, ab Anonymo Arabice scripti & à *Bernardino Baldo* Latine versi, sed nondum, qvod sciam, editi: tum operis Geographici insignis, qvod composuit *Abulfeda Ismaël*, Princeps Hamah, cujus partem exiguam, Chorasmiæ nimirum & Mawaralnahræ descriptionem edidit *Joh. Gravius* Lond. 1650. 4. Arab. & Lat. Plura qvoqve idem Gravius in affectis habuit, in qvibus fuit *** Abulfeda integer. Vide Acta Er. A. 1700. p. 518 seq. Bene D. Abr. Hinkelmannus *ὁ μακαρίτης* in præfat. ad Alcoranum: *Cum vero ad utramque Historiam GEOGRAPHIA ita necessaria sit, ut sine ea Historicus ne intelligi quidem possit; maxima in hoc quoque studio adjumenta & lumen in posterum Arabismo debebimus. Neque in ulla parte eruditionis ex ignorantia vocum & rerum Orientalium fœdius peccatum unquam fuit, quam in hac. Hic montem* Gebel, *desertum* Barka, *& his similia audias, cum voces ipsæ Arabicæ montem & desertum exprimant. Hic summa cum imis confusa & transposita animadvertas, cum ad vera climata & gradus omnia revocaverint Arabes. Nemini ego fidem extorquere annitor: id certe novi, aliam esse Asia & Afri-*

* Vide Pocockii specimen Historiæ Arabum p. 122. 128. 373.

** Rom. 1592. 4. qvam editionem possideo passim emendatam manu Viri docti.

*** Abulfedæ descriptionem Arabiæ, Maris Persici & Rubri ex Gravii MS. Arabice cum ejus versione edidit V. C. Joannes Hudsonus Oxon. 1712. 8. volumine tertio Geographorum minorum.

Africa faciem, quam in omnibus adhuc chartis Geographicis nobis depingitur. Possideo Institutiones Astronomicas Abu Ishak Ibrahim Ibn Jahja, *quibus in fine adjectæ sunt* Tabulæ longitudinis & latitudinis Locorum nobiliorum Orientis, *ex quibus errores quamplurimos detegere, cuivis desideranti, sine negotio possum. Atque utinam integrum illud Principis Hamæ* Abul-Fedæ *opus Geographicum aliquando cum Europa communicaretur, cujus præter pauca a Schickardo & aliis citata, ut & partem exiguam a* Gravio *editam, nihil adhuc vidimus. Forte nihil præterea desideraremus. Interim monere nos possunt* Geographia Nubiensis *& quæ ad* Alferganum *Golius annotavit, quantum adhuc emendandum nobis restet. Quid est autem tantas orbis partes ignorare quam in communi patria tanquam in ignota sylva vivere? Quid est humanius, quam librorum ope nobilissimas regiones peragrari?*

VII. De antiqvis Geographis Græcis non repetam qvæ prolixius disserui libro IV. Bibliothecæ Græcæ, tantum nomina & præcipuas editiones verbo perstringam, nonnullaqve memorabo ibi à me omissa. Pervenerunt autem ad nos

1.) *Strabo* Amasenus, Augusto & Tiberio imperante clarus, cujus libri XVII. de Geographia cum Xylandri versione & Isaaci Casauboni commentario bene editi sunt à Fed. Morello Paris. 1620. fol. Meliorem editionem cum Casauboni & aliorum virorum Doctorum observationibus non ad calcem libri sed per singulas paginas verbis Strabonis statim substratis novissime dedit V. C. Theod. Jansonius ab Almelooveen Amstelod. 1707. fol. Versionem Strabonis Casaubono præter rem tribuit Harduinus in numis populorum & urbium illustratis p. 410. De Henrico Scrimgero hæc Henricus Stephanus notis ad Maximum Tyrium p. 360: *Apud Strabonem ubi editio Aldina* Ἀριςίας *habet, adnotavit Henricus Scrimgerus Scotus ex iisdem exemplaribus quorum ope hunc scriptorem à multis mendorum millibus purgavit, hanc lectionis varietatem* Ἀριςαῖος *pro* Ἀριςίας, *sed ita ut ex septem exemplaribus tantum duo hanc haberent.*

2.) *Dionysius* Periegetes Strabonis, ut pleriqve sibi persvadent, æqvalis, ut H. Doddwello persvasum ad Heliogabali ætatem detrudendus, cujus enarrationem orbis habemus versibus Hexametris pulchre descriptam & ab *Avieno & Prisciano* latina Metaphrasi donatam, ab *Eustathio* autem prolixis illustratam commentariis, & ab alio *Anonymo* scholiis brevibus Græcis ac paraphrasi expositam. Melior editio Eduardi Thwaites, nuper eheu defuncti, Oxon. 1697. 8. & Jo. Hudsoni T. 4. Geographor. minor.

minor. Oxon. 1712. 8. qvi Nicephorum Blemmidam five Gregoram in Dionyfium ait fe omififfe, qvod is tantum ex oratione bona ligata fecit folutam non bonam. Nicephorum presbyterum vocat Cangius in gloffario Græco. Commentarium ineditum in Dionyfium, qvi MS. fuit, apud Bochartum, laudat Menagius p. 415. ad Laërtium. Exftat etiam Dionyfius cum fcholiis Græcis in Codice bombycino fcripto A.C. 1344. Florentiæ in Bibl. S. Mariæ Benedictinorum, tefte Montfaucono p. 70. Palæographiæ Græcæ. A Ludovico Servino Parifienfis Parlamenti Advocato latine verfum Dionyfium de fitu Orbis, fcribit Franc. Crucemanius in Bibl. Gallica p. 497. fed perperam Dionyfio qvatuor libros tribuit. Fallitur etiam Berkelius, qvi ad Stephanum Byz. in ἰβηρία notat verfum ἀγχῦ ςηλάων μεγαθύμων ἔθνῷ ἰβήρων, non effe defumtum ex Dionyfii periegefi, eft enim utiqve verfus 282. ut jam notatum V. C. Jacobo Perizonio in inveftigatione Originum Ægyptiarum pag. 471.

3.) *Claudius Ptolomæus* fub utroqve Antonino imperante clarus, cujus libri octo Geographiæ poft editionem Græco-Latinam Amft. 1618. fol. una cum tabulis Geographicis *Agathodæmonis* vulgatam à Petro Bertio, majore etiam ftudio ad Codices MSS. recenferi defiderant, & à docto aliqvo viro illuftrari. Arabiæ defcriptionem à Jo. Gravio ex MS. antiqviffimo emendatam caftigatius nuper vulgavit V. C. Jo. Hudfonus.

4.) *Stephanus* Byzantinus Grammaticus poft Arcadii & Honorii tempora fcripfit Ἐθνικὰ five Lexicon Geographicum, in qvo nomina patronymica potiffimum perfeqvi inftituit, fed eadem operâ univerfæ Geographiæ lucem affert fingularem. Opus ipfum excepto fragmento Segvieriano diu eft qvod intercidit, fed exftat epitome qvam *Hermolaus* Grammaticus Juftiniano imperante clarus concinnavit, nifi qvod in litteris κ & λ funt lacunæ. Prodiit cum notis Stephani de Pinedo, Judæi Lufitani Amft. 1678. fol. & cum Abr. Berkelii commentario, & Jac. Gronovii obfervationibus Lugd. Bat. 1688. fol. Doctiffimæ Lucæ Holftenii notæ poftumæ Lugd. Bat. 1684. fol. una cum fragmentis Geographi antiqvi Scymni Chii feparatim editæ funt à Theodoro Ryckio.

5.) Geographica à *Davide Hœfchelio* Græce edita Auguftæ Vindel. 1600. 8. Marciani Heracleotæ (five ex parte Scymni potius) & Scylacis Caryandenfis, Artemidori Ephefii, Dicæarchi Meffenii & Ifidori Characeni fcripta complectuntur.

6.) Geo-

6.) Geographi Græci minores Græce & Latine vulgati cum notis à *Joh. Hudsono* V. C. una cum præmissis veterum testimoniis, & doctissimi Dodwelli dissertationibus de ætate & scriptis singulorum in primo & secundo Tomo Geographorum & Dionysii Periegetæ. Oxon. 1698. 1703. 1712. 8. qvatuor Voluminibus.

Tom. I. continentur *Hannonis* periplus.
Scylacis periplus.
Agatharchides de mari rubro.
Arriani Periplus Ponti Euxini.
Periplus Maris Erythræi, eidem vulgò adscriptus.
Nearchi periplus ex *Arriani* Indicis.
Marciani Heracleotæ Periplus, cum fragmentis *Artemidori* & *Menippi*.
Anonymi periplus Maris Euxini.

Tom. II. *Dicæarchi* Status Græciæ.
Ejusdem descriptio Pelii Montis.
Isidori Characeni mansiones Parthicæ.
Scymni Chii periegesis.
Ejusd. Fragmenta à Luca Holstenio collecta.
Libellus de Fluviis, *Plutarcho* adscriptus.
Agathemeri Compendiariarum Geographiæ expositionum libri duo.
Strabonis Epitome.

Tertio Tomo Excerpta ex *Dionysii* Byzantii anaplo Bosphori Thracici latine servata à Petro Gyllio.
Excerpta ex *Georgii* Medici *Chrysococca* Syntaxi Persarum per Ismaëlem Bullialdum.
Ptolomæi Tabula longitudinis & latitudinis Urbium insignium. Ex MS. Codice Theonis in Bibl. Bodlej. recensita.
Anoymi vetus orbis descriptio pridem vulgata à Jacobo Gothofredo, recusa latine ex Jac. Gronovii editione.
Variæ Lectiones in Anonymum Geographum Ravennatem ex MS. Urbinate Vaticanæ Bibl. num. 678.
Descriptio Chorasmiæ, Mawaralnahræ, & inedita hacte-

nus Arabiæ, Maris Persici & Alkolzum sive rubri, Arabice & Latine ex *Abulpheda*, per Jo. Gravium, & Arabiæ descriptio *Ptolemaica* Græce & Latine, per eundem Gravium innumeris in locis emendata.

Tabulæ Geographicæ Nassir Eddini Persæ & Ulug Beigi Tartari Arabice cum versione Jo. Gravii.

Periplus (*Arriano* falso adscriptus) Ponti Euxini, & locorum utriusqve Continentis, videlicet Bithyniæ Ponto adjacentis, Paphlagoniæ &c. ex Codice Vaticano.

Ptolemæi *ἔκθεσις κανονικὴ τῶν ἀστερισμῶν* Græce è MS. emendata.

Tomo IV. Henr. Doddwelli diss. de ætate & patria Dionysii Periegetæ. Dionysius Græce & Lat. cum commentario Eustathii per singulas paginas verbis Poëtæ subjecto. Avieni & Prisciani Metaphrases Dionysii. Avieni Ora maritima. Anonymi Græci Paraphrasis in Periegesin integrior. Excerpta è Scholiaste inedito in Dionys. qvi exstat Parisiis in Bibl. Regia.

Fragmenta de Urbium & regionum nominibus in alia mutatis, ex notis Leonis Allatii ad Georgium Acropolitam p. 244. & ex iis qvæ subjiciuntur Codino p. 404. aliaqve apospasmatia Geographica, vel inedita hactenus vel emendatius edita, Græce.

7.) Geographica à *Leone Allatio* in *συμμίκτοις* collecta, editaqve à Bartholdo Nihusio Amst. 1653 8. recentiora sunt & maximam partem Palæstinam spectant & jam supra memorata, & libro IV. Bibl. Græcæ p. 81. seq diligentius à me recensita, una cum syntagmate Geographico qvod edere voluit *Lucas Holstenius*, teste Lambecio libro 1. de Bibl. Vindob. p. 113. seq. Tantum addere liceat *Joannis Phoca* descriptionem castrorum & urbium ab Antiochia ad Hierosolymam usqve latine ex Allatii versione præmissam Tomo II. Actorum Sanctor. Maji, cui Papebrochius latinum subjunxit Itinerarium Antonini Placentini è MS. Toranensi, cum suis animadversionibus. *Epiphanius* auctor Geographicæ narrationis Syriæ idem videtur qvi de S. Apostolo Andrea & de S. Maria scripsisse memoratur ab Allatio p. 90. & 106. de Simeonum scriptis. *Perdiccas* protonotarius Ephesinus diversus fuisse videtur à Theodoro Per-

Perdicca magnæ Ecclesiæ CPol. à supplicationibus, & à Georgio Perdicca scevophylace Imperatorii cleri, qvi ambo interfuere Pseudo-Synodo CPolitanæ Palamitarum A. C. 1343.

8.) *Cosmæ* Indopleustæ Topographia Christiana libris XII Græce & latine edita à Bernardo de Montfaucon, Paris. 1706. fol. de qva abunde dixi lib. III. cap. 25. Bibl. Græcæ.

9.) Geographica antiqva à *Jacobo Gronovio* edita, Lugd. Bat. 1697. 4 complectuntur *Scylacis* Periplum maris mediterranei, *Anonymi* periplum Mæotidis paludis & Ponti Euxini, *Agathemeri* Hypotyposin Geographiæ, omnia Græco-Latina, cum notis If. Vossii, Jac. Palmerii, Sam. Tennulii, & expositionem totius Mundi à Jac. Gothofredo editam, latine, additis qvemadmodum ad priora qvoqve editoris emendationibus. Biennio post, idem Gronovius edidit animadversionem in Oxoniensem Scylacis editionem & Dissertationis Dodwellianæ de Scylacis ætate examen, subjuncto *Ephori* fragmento ex Cosmæ Topographia (lib. 2. p. 148. edit. Montfauconianæ) Lugd. Bat. 1699. 4.

10.) *Joannis* Grammatici Gazæi ἔκφρασις τοῦ κοσμικοῦ πίνακος τοῦ ἐν Γάζῃ ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ, versibus jambicis DCXXVI. Græce vulgata à Jano Rutgersio Lugd. Bat. 1618. 4. libro 2. Var. Lect. p. 98. cum paucis castigationibus. Nonno posteriorem, ejusqve imitatorem fuisse eruditi observant, unde versibus pæne Nonniacis descriptum illud Geographicum poëma tradit Caspar Barthius p. 747. ad Gvil. Britonem, licet Nonnus Hexametro carmine usus sit, Joannes Jambico.

VIII. Ex antiqvis Geographis latinis supersunt *Pomponius Mela*, cujus libros III. de situ Orbis, eruditissimo If. Vossii commentario illustratos habemus, *Plinius Secundus* qvi Historiæ suæ Naturalis libris tertio, qvarto, qvinto Geographiam pertractat, ut Epitomatorem ejus *Solinum*, & qvæ de situ locorum differit libro primo *Orosius*, omittam. Itinerarium qvod fertur sub *Antonini* nomine, aliaqve hujus generis & Cosmographia qvæ sub *Æthici* & *Julii Honorii* ambulat nomine, & *Avieni* Ora maritima, tum *Vibius Sequester* de fluminibus, fontibus, lacubus, nemoribus, paludibus, montibus, gentibus, à Nobilissimo Viro Francisco Hesselio nuper illustratus, ac *Geographus Ravennas* à Porcherono & Jac. Gronovio vulgatus, de qvibus singulis memini me dicere in Bibliotheca Latina.

IX. Ta-

IX. Tabulas Geographicas primus inter Græcos adornasse fertur *Anaximander* Milesius Thaletis discipulus teste Strabone, Laërtio II. 2. Agathemere, aliisqve. Inter Ægyptios *Sesostris*, ut auctor est Eustathius ad Dionysium Periegetem, qvi addit, Hecatæum, Democritum & Eudoxum vetustissimos Græcorum Philosophos similiter brevibus in tabellis *pictos ediscere mundos* docuisse, ut Propertii ** verbis ad sententiam Græci Scriptoris efferendam utar. Meminit etiam tabulæ Geographicæ æreæ ab Aristagora Mileti tyranno Cleomeni Lacedæmonio Regi allatæ Herodotus L. V. Hist. c. 49. Nec defuere, qvi Josuæ c. XVIII. 8. seq. tabularum Geographicarum vestigium visi sunt sibi reperire. Confer Cl. Kiloniensium JCti & Mathematici Samuelis Reyheri Mathesin Mosaicam cap. 32. Ex Græcorum porro latinorumqve scriptorum monumentis qvamplurima de tabulis Geographicis testimonia collegere *Marsil. Cagnatus* Medicus Lib. IV. var. Lect. cap. 5. *Nic. Bergierius* de publicis & militaribus Romani imperii viis lib. III. c. 7. *Ger. Jo. Vossius* lib. de Philologia p. 61. sq. *Matth. Berneggerus* Qv. 1. in Tacit. *Menagius* ad Laërtii Theophrastum L. V. de vitis Philosophorum Sect. 51. *Franc. Bianchinus* in Hist. Universali ex monumentis antiqvis probata, & Italico idiomate edita c. 30. pag. 413. 477. seqq. *Jac. Perizonius* ad Ælian. III. var. hist. c. 28. *Cangius* in glossario voce *mappa mundi*. *Wagenseilius* in pera librorum juvenilium T. 2. p. 27. seq. *Joh. Daniel Major* in scrutinio Medico Cosmodixeos Satanicæ, Kilon. 1686. capite secundo, & amicus noster *Levinus Johannes Schlicht* in diatriba de tabulis Geographicis antiqvioribus, de qva Ephemerides literaria qvibus titulus: Neuer Bücher-Saal XXXIII. p. 639. seq. De tabula similiter etiam Geographica accipiendum qvod de Agrippa Plinius III. 2. Hist. *Agrippam quidem in tanta viri diligentia, præterque in hoc opere cura, orbem cum terrarum orbi spectandum propositurus esset, errasse, quis credat, & cum eo Divum Augustum.* Apud Stephanum vero Byzantinum in Ἄινος & Ἄβδηρα per πίνακας & πινακογράφους Xylander & Maussacus putant respici tabulas Geographicas; sed Holstenius & Abr. Berkelius in notis ad illa loca rectius observant, notari tabulas s. indices doctorum virorum, qvales à Callimacho compositos olim esse constat, & cujus generis est ex recentioribus Jani Nicii Erythræi Pinacotheca. Jo. Xiphilinus p. 222. ex Dione refert, Metium Pompusianum

* In Judæorum libris, ut Abrahami Peritsol itineribus Mundi, nomen illis est מפא מונדי *mappa Mundi*. Idem Peritsol p. 76. memorat קלף המלכים *chartas nautarum*. Vide & p. 101. 108. ** Propertius IV. 3. 35.

sianum interfectum à Domitiano, qvod pictum orbem terrarum in conclavi suo habens, imperium affectare videretur. Qvod vero Diabolus, Matthæi IV. cum Christo Servatori regna mundi de monte Libano ostendit, hoc fecerit demonstrata mappa Geographica, ut viris doctissimis placet, mihi parum videtur esse verisimile, cum nemini altus mons ascendendus sit, ut tabulam Geographicam vel inspiciat ipse, vel alteri inspiciendam ostendat. Adeoqve in montem adducto, ex eodem potius prospiciendas oculis partim, cætera mente simul cogitandas terras earumque delicias obtulit Satanas, perinde ut de Severo Xiphilinus p. 295: καὶ ἄλλοτε ἀνήχθη ἐς περιωπὴν ὑπὸ Διὸς, καὶ καθορῶν ἀπ' αὐτῆς πᾶσαν μὲν τὴν γῆν πᾶσαν δὲ τὴν θάλασσαν, qvæ non male Matthæi loco conveniunt, nisi qvod per somnium hoc Severo accidisse narratur. Qvales porro fuerint veterum Πίνακες, rudiores præsertim illi, ad itinerum tantum directionem comparati, nullo clariore testimonio constat, qvam reliqviis *Tabulæ Peutingarianæ* à M. Velsero editæ & illustratæ, de qva dixi in Indice ad Bibliothecam Latinam voce *Tabula*: qvibus nunc addo easdem subjectas Orbi antiqvo Georgii Hornii & Ptolomæi Geographiæ editionis Græco-Latinæ Bertianæ. Tabulam Theodosianam vocat Bertius, qvia illam ætatem refert, à Beato Rhenano lib. I. rerum Germanicarum p. 35. vocatur tabula provincialis. Cæterum nova illa qvam cum Commentariis illustris & doctissimi Viri *Mensonis Altingii*, Consulis Groningensis, exspectare jussi sumus Tabulæ hujus editio, nondum in lucem prodiit. Alia veterum tabularum Geographicarum specimina præbent antiqvi Codices Geographiæ Ptolemæi, cujusmodi unam alteramqve in membrana, coloribus etiam variegatam penes me habeo. Atqve *Agathodemonis* qvidem Alexandrini Mechanici, qvi seculo V. post Christum natum floruit, & cum Isidoro Pelusiota commercium exercuit literarium, tabulæ Geographicæ, ex Ptolemæi descriptione orbem delineantis, Ptolemæo adjunctæ sunt ab eodem Bertio aliisqve editoribus. Vide Vossium de Philologia c. XI. §. 23. & Christophori Hendreichii Pandectas Brandenb. p. 59. sed qvi perperam tradit, Agathodæmonis tabulas editas Latine Basil. 1552. & 1584. per Marc. Velserum cum ejusdem notis. Dicere enim voluit extare in Latinis Ptolemæi editionibus annorum illorum, sed in qvibus nullæ fuere partes Velseri, qvi tabulam Peutingerianam edidit Venetiis 1591. 4. recusam inter ejus opera Norimb. 1682. fol. De Diaphragmatis sive itinerum lineis qvibus maria trajicienda vel regiones peragrandæ essent, confer Dodwellum in diss.

de Scylacis peripli ætate §.16. Tabulam veterem Orbis terrarum & terræ sanctæ ex veteri Codice Marini Sanuto, dicti Torselli, edidit Bongarsius T. 2. Operis cui titulus gesta DEI per Francos, post pag. 288. Prodiit apud Wechelos Francof. 1611. fol. Πορθολάνος dicitur apud Græcos recentes liber, nautis portus & intervalla locorum monstrans, de qvo vide Cangii Glossar. mediæ & infimæ Græcitatis. Ex porticu porro illa Augustodunensi, in qva omnium cum nominibus locorum situs, spatia, intervalla descripta fuisse testatur Eumenius capite XX. Panegyrici pro restaurandis Scholis, reliqviæ qvædam nuper repertæ sunt, de qvo pulcherrimo Antiqvitatis monumento vide sis Memorias literarias Dombenses sive Trevoltinas A. 1706. p. 2097. seq. In Theodulfi Aurelianensis libro IV. carmen tertium est in picturam, qva erat imago terræ in modum Orbis comprehensa.

X. Compendium veteris Geographiæ tradidit Hispanice *Gonsalus de Salas*, Melæ insistens. . Latine *Phil. Cluverius* freqventer recusus cum notis & observationibus *Job. Bunonis*. Inprimis qvoqve laudatum compendium antiqvæ Geographiæ in tironum usum concinnatum à doctiss. viro *Christoph. Cellariô*, qvi novam itidem Geographiam simili Breviario illustravit: ut Gallica lingva post *Phil. Labbeum* fecere *Robbius* sive *de la Robbe*, *A. D. Fer*, *D. F. de Merveilleux*, aliiqve: Germanica cum summa laude, memoratus jam mihi *Joannes Hubnerus*, Scholæ nunc, de qvo gaudemus, Hamburgensis uti nuper Martisburgensis magna gloria, cujus qvæstiones Geographicæ & in Belgicum Gallicumqve & Moscorum translatæ idioma, & Germanice intra paucos annos (ab A. 1693. ad 1714.) vicies & ter recusæ omnium manibus teruntur. Ex iis qvi latine hanc compendii operam juvenum studiis navarunt non prætereunda *Georgii Fournier* S. I. Geographica Orbis notitia per littora maris & ripas fluviorum. Francof. 1668. 12.

XI. Notitiam pleniorem Geographiæ antiqvæ universæ summa diligentia & accuratione elaboratam debemus eidem, qvem modo laudavi, *Christophoro Cellario*, Academiæ Hallensis & Germaniæ totius ornamento nuper singulari. Hujus Notitia orbis antiqvi f. Geographia plenior ab ortu rerum publicarum, ad Constantinorum tempora orbis terrarum faciem declarans, & novis tabulis Geographicis, accuratioribusqve & plenioribus, qvam Ortelius, Cluverius, & Brietius post Agathodæmonem Alexandrinum dederant, illustrata, jam lucem vidit integra,

tegra, primo volumine vulgato Lipſ. 1701. 4. mox Cantabrigiæ recuſa ſive in Belgio potius A. 1703. in qvo Europa Vetus deſcribitur. Alterum volumen Aſiam & Africam antiqvam complectens prodiit A. 1706. 4. recuſum eodem anno Amſtelodami. Hoc opus excipere debebat Geographia plenior Media, orbis terrarum faciem per 10. circiter annorum centurias poſt Conſtantinorum ætatem illuſtrans ac perſeqvens, ſed labori huic A. 1707. immortuus vir præclarus, pauca ejus argumenti in ſchedis affecta reliqvit, perficere atqve in lucem edere opus deſideratiſſimum haud potuit.

XII. Parallela veteris & novæ Geographiæ edidit *Phil. Brietius* Pariſ. 1648. 4. tribus Volum. Europam duntaxat perſecutus. Similem parallelismum paſſim notant Ptolemæi illuſtratores Bertius & alii, tum pleriqve è Scriptoribus recentioribus, qvos jam nominavi, ac deinceps recenſiturus ſum. Quam in rem commemoranda hoc loco etiam *Audiffreti* Geographia vetus, nova & Hiſtorica, vulgata Gallice Pariſ. 1689. 1691. 1694. tribus Voluminibus 4. Sed nec illa Europam egreditur.

XIII. Lexica ad veterem Geographiam intelligendam præter veteres *Euſebium*, & *Stephanum Byzantinum* jam ſupra memoratos adornaverunt *Abr. Ortelius*, &, qvi recenti qvoqve Geographiæ ſimul lucem afferunt ſingularem, *Jo. Phil. Ferrarius*, Alexandrinus, in Ticinenſi Academia Mathematices Profeſſor: Ferrariiqve locupletator *Mich. Antonius Baudrandus*, Pariſinus, cujus Lexicon Geographicum Latine Pariſ. 1670. fol. atqve A. 1701. 4. Amſtelodami & Pariſ. 1705. fol. Gallice translatum & auctum prodiit. Ad *Ortelii* theſaurum ſ. Lexicon Geographicum Antwerp. 1596. Hanov. 1611. 4. vulgatum extant animadverſiones poſtumæ *Lucæ Holſtenii*, Romæ editæ 1666. 8. Neqve prætereunda ejusdem Ortelii Synonyma Geographica, edita Antwerp. 1578. 4. in qvibus præclaro prorſus inſtituto, qvod continuari virorum doctorum induſtria atqve accurate tradi in primis è re litteraria eſſet, populorum, regionum, inſularum, urbium, oppidorum, promontoriorum, ſylvarum, pontium, marium, ſinuum, lacuum, paludum, fluviorum, fontium &c. variæ pro Auctorum traditionibus, ſæculorum intervallis, Gentiumqve idiomatis & migrationibus appellationes ac nomina ordine litterarum exponuntur. In Lexico hiſtorico *Caroli Stephani*, qvod auxit *Nic. Lloydius*; tum in Lexicis univerſalibus *Ludov. Moreri*, qvod ex Gallico Anglice ac nuper Germanice multis acceſſionibus locupletatum prodiit & *Joh. Jac. Hofmanni*

 ſimi-

ſimiliter qvoqve Geographiæ veteris pariter ac recentis ratio habetur. Hofmanniano certè totus fere Baudrandus eſt inſertus, adeo ut Auctor etiam de recuſo libro ſuo conqveſtus fuerit. Noviſſime Lexica Geographica prodierunt Germanice qvidem duo ſed noſtræ ætati potiſſimum accommodata, unum paucis plurima docens atqve intra octennium qvinta jam vice recuſum cum præfatione Clariſſimi Viri *Johannis Hubneri*, qvod inſcribitur, Reales Staats- und Zeitungs-Lexicon, Lipſiæ in 8. Alterum qvod *Erdmanno Ulsenio* debetur, qvi laudato Hubnero in Rectura Gymnaſii Martisburgenſis ſucceſſit, & cum præfatione *Christophori Cellarii* excuſum primum eſt forma octava, deinde longe locupletius in fol. Geographiſches Hiſtoriſches Lexicon. Recentiora tempora itidem potiſſimum reſpicit, nec immune eſt à nævis Dictionarium magnum Hiſtorico-Geographicum *Franciſci Thomæ Corneli* qvod Gallice lucem vidit Pariſ. 1708. tribus in fol. Voluminibus.

XIV. Hiſpaniam veterem deſcripſit *Ludov. Nonius* Medicus Antwerpienſis, ſingulari libro Antwerp. 1607. 8. & in Andreæ Schotti Hiſpania illuſtrata, in qvo nonnulla loca oræ maritimæ ab Avieno decantatæ illuſtrantur. Geographia vetus illorum tractuum lucem etiam accipit è *Luc. Andr. Reſendii* Antiqvitatibus Luſitaniæ, è *Joh. Vaſæi* Annalibus Rer. Hiſpan. memorabil. & ex *Joh. Marianæ* Rerum Hiſpanicarum hiſtoria, *Arnaldi Oibenarti* notitia utriusqve Vaſconiæ, Pariſ. 1638. ac *Petri de Marca* Geographica & hiſtorica deſcriptione Cataloniæ, Ruſcionis & circumjacentium populorum Pariſ. 1688. fol.

Italiam, Siciliam, Sardiniam, Corſicam antiqvam magno ſtudio à *Phil. Cluvero* declaratam habemus Lugd. Bat. 1619. fol. Epitomen ejus operis concinnavit *Jo. Buno*. Animadverſiones qvasdam & caſtigationes marginibus libri ſui adſcripſerat *Luc. Holſtenius*, qvæ poſt mortem ejus editæ ſunt Romæ 1666. in 8. Fuerat vero Holſtenius Cluvero Italiam luſtranti itineris ſocius, qvi poſt fata etiam viduæ & filiabus ejus conſilio & ope adfuit, cum minime lauta re familiari illas Cluverus reliqviſſet. Extat & *Bened. de Falco* deſcriptio locorum veterum diſtrictus Neapolitani, Etruſco idiomate vulgata Neap. 1580. 12. *Bonaventuræ Caſtilionæi* * Mediolanenſis Gallorum Inſubrum antiqvæ ſedes ſ. Mediolanenſis ditionis deſcriptio habetur tomo II. Miſcellaneorum collectorum

* Caſtilionæi liber legitur etiam in Tomo 1. theſauri Antiqvitatum Italiæ Græviani, ubi & *Jacobi Bracellii* Oræ Liguſticæ *deſcriptio*.

rum à Gaudenio Roberto. Puteolani tractus situm exposuit *Julius Cæsar Capaccius* in libro edito Italice Romæ 1652. 8. *la vera antichità di Pozzuolo*. Galliæ veteris faciem dare conatus est *Josephus Scaliger* in Notis ad Jul. Cæsarem, ut Observata ejus in lectionibus Ausonianis omittam: Sed præcipua in hoc argumento laus est *Hadr. Valesii*, cujus notitia Galliarum, ordine literarum digesta, medii præcipue ævi scriptoribus illustrandis egregie inservit Paris. 1675. fol.

Germaniam antiqvam idem *Phil. Cluverus* dedit, & singillatim præterea descripsit veterem Vindeliciam & Noricum Lugd. Bat. 1630. 1631. fol. Germaniæ Cluverianæ Epitomen similiter elaboravit *Joh. Buno*; & in hoc qvoqve Cluverii opus Holstenianæ animadversiones leguntur. Multi partes singulares Germaniæ sunt persecuti ut Prussiam *Christophorus Hartknochius*, Silesiam *Nic. Henelius*, Holsatiam *Casparus Danckwerth*, Carniolam *Jo. Weikart Valvasor*, Rhetiam *Ægidius Tschudus* de prisca & vera Alpina Rhetia; & *Johannes Basilius Heroldus* tractatu de Germaniæ Veteris qvam primam vocant locis antiqvissimis & in libello de Romanorum in Rhætia litorali stationibus, sed qvem multis nominibus ineptissimum esse sentit Marcus Velserus p. 407. Opp. Uterqve Heroldi liber extat T. 1. scriptorum Germanicor. Simonis Schardii. Cæterum hos omnes ac singulos percensere fortean nimis foret prolixum, ac plenum tædii. *Menso* tamen *Altingius* non prætereundus, qvi mediæ præsertim ætatis Scriptoribus consultis summa industria concinnatam exhibuit descriptionem agri Batavi & Frisii, seu Notitiam Germaniæ inferioris cis & ultra Rhenum, ordine alphabetico concinnatam, & illustratam tabulis Geographicis, cujus pars prior lucem adspexit Amstelod. 1698. altera 1702. fol. Novissime Geographiam Germaniæ medii ævi post specimina in hoc genere sparsim edita ab illustrissimo Furstenbergio in monumentis Paderbornensibus, tertium jam nitide recusis curante V. C. Euchario Gottlieb Ringk, Noribergæ 1712. 4. Hermanno Conringio, Henrico Meibomio, Caspare Sagittario & Christiano Francisco Paulino, & post Jo. Nicolao Hertium in Notitia veteris Germaniæ populorum & Wilh. Turckium in diss. de Geographia Germaniæ medii ævi, Pauli Hachembergii libro de Germaniæ mediæ rebus & moribus præmissa, insigniter illustravit atqve ad facilius perficiendam aliis præivit Clarissimus vir & amicus noster Christianus Junckerus, Sereniss. Ducum Saxonicorum Historiographus in Introductione ad Geographiam medii ævi, Germanice edita Jenæ 1712. 4. & Joh. Petrus Ludovicus, JCtus Hal-

lensis in prolegomenis, ad scriptores Germanice vulgatos de rebus Episcopatus Monasteriensis. Lipsiæ 1713. fol. Vorbereitung zu der Ost-Fränckischen Special-Historie / so in einer genauen Untersuchung der alten Deutschen Geographie zu Erkänntniß der öfftern wiederhohlten Züge der Deutschen Völcker beruhet.

Britanniæ veteris faciem exponit *Wilhelmus Cambdenus* in descriptione Britanniæ Lond. 1607. 4. & in libro Anglice edito, sub titulo *reliquiæ Camdenianæ*, ut omittam. qvæ de Scotia veteri Buchananus, Dempsterus & cæteri. Chartam Geographicam Britanniæ qvalis fuit ante annos sexcentos, Chronico Saxonico præmisit *Edmundus Gibson* Oxon. 1692. 4. Unde itidem Geographiæ medii ævi, insignis lux, qvam similiter in aliis etiam regnis Europæ, Asiæ, Africæ expediri à viris aliqvot doctis, uti Hadriano Relando, Jo. Georgio Eccarto, Jo. Hermanno Sminkenio, ac modo laudato Junckero, tanto magis est exoptandum, qvanto difficilius id esse videtur, pleniusqve tædii propter scriptorum ex qvibus eruenda illa est vastitatem ac barbariem, rerumqve & Historiæ caliginem, à felicissimis ingeniis vix discutiendam, qvamdiu præcipue recentior Geographia per singulas regiones non accuratius & qvoad minutissima etiam & contemtissima loca, ex qvorum nominibus sæpe antiqvorum illustrium locorum situs indagari potest, plenius tradita exstat.

XV. Græciam veterem ex antiqvis exposuit *Pausanias*, ex recentibus non omnem tamen *Jacobus Palmerius* Grentemenilius, cujus descriptio antiqvæ Græciæ postuma à Stephano Morino edita prodiit Lugd. B. 1678. 4. Exstat etiam *Joh. Laurembergii* enarratio Græciæ antiqvæ, mappis Geographicis illustrata, & post obitum auctoris à *Sam. Pufendorfio* Amstel. 1661. 4. oblongo edita. Verum de illis tabulis Geographicis Is. Vossius p. 155. ad Lib II. Melæ cap. 3. ita judicat, tales passim esse, ut, si omnia nomina locorum in unum collecta casu deniqve & temere in chartam conjiciantur, vix tamen perversiorem ordinem & situm sint habitura. *Mich. Sophiani* descriptio Græciæ, una cum explicatione *Nic. Gerbelii* ex editione Basil. 1549. fol. recusa est Tomo IV. Thesauri Antiqvit. Gronoviani, in qvo etiam extat Joannis Laurenbergii enarratio Græciæ antiqvæ, & *Ubbonis Emmii* Vetus Græcia, seorsim plus vice simplici excusa & in re publica civitatum describenda potius occupata. In ejusd. Thesauri Tom. XI. occurrit eximium, & nunqvam ante editum

editum opus *Erasmi Vindingii*, qvod inscribitur *Hellen* s. de singulorum Græciæ populorum incunabulis, migrationibus & coloniarum deductione. In eodem tomo habentur etiam *Dicæarchi* Geographica qvædam cum Henr. Stephani Dialogo, qvi inscribitur Dicæarchi συμπεράχ]ως & de Græcorum moribus, ex editione Paris. 1589. 8. Idem Thesaurus Tomo VI. exhibet marmoream basin Colossi Tiberio erecti, ob civitates Asiæ, post terræ tremores restitutas cum commentario *Laur. Theodori Gronovii* separatim antea edito Lugd. Bat. 1697. fol. Tomo V. *Petri Gyllii* de Bosphoro Thracico libri 3. una cum ejusdem Topographia Constantinop. cum qvibusdam veteribus inscriptionibus; qvibus duabus scriptis pro illa certa ætate eximiis & sæpius recusis præter cæteros addi, imo multis nominibus præferri meretur *Carolus du Fresne* in Constantinopoli Christiana, Paris. 1680. fol. Tomo IV. Antiqvitatum Græcarum extat *Jo. Meursii* de populis & pagis Atticæ liber, cum supplemento ex chirographo Auctoris, & animadversionibus *Jac. Sponii* depromtis ex ejus itinerario. Ibidem habes Meursii Athenas Atticas, Cecropiam, s. de Athenarum arce librum, & Ceramicum geminum, Miscellaneaqve, (in qvibus & ipsis Geographica qvædam attingit) Laconica, cum Auctoris supplementis, in præfatione ad dictum tomum à Gronovio editis, qvi in Tomo V. ejusd. operis recudendum itidem dedit Meursii librum de Piræeo Atheniensium portu. *Petri Hendreichii* Massilia, ejus situs, administratio reipubl. leges, instituta, religio, studia, militia ex editione Argentoratensi A. 1658. occurrit Tomo VI. ejusd. Thesauri, in qvo etiam habetur *Burchardi Niderfteti* Melita vetus & nova, Hephæstiea Insula, Melita subterranea, ex editione Helmstad. 1660. fol. *Meursii* Creta, Rhodus, Cyprus, prodiit Amst. 1675. 4. *Thomæ Broderi Bircherodii* Dani librum ineditum de insula Archipelagi *Chio* memorant nova literaria maris Baltici A. 1698. p. 143.

XVI. De urbis Romæ descriptione dicturus capite proximo, in præsenti subjungam Scriptores, ex qvibus haurienda est notitia Geographiæ veteris ecclesiasticæ, qvatenus illa per Patriarchatus, Metropoles, Archiepiscopatus, & Episcopatus distingvitur: ubi primo loco memoranda est Geographia Sacra qvam cum veteribus *Notitiis Episcopatuum* Græcis Latinisqve ex recondita Bibliothecarum penu collectis edidit *Carolus à S. Paulo*, Episcopus Abrincensis, Paris. 1641. fol. in qvo opere, non ubivis antea obvio, sed novissime additis Holstenii animadversionibus nitide recuso Amst. 1703. fol. variæ variarum ætatum Τάξεις Epi-

Episcopales referuntur; Qvanqvam Gvil. Beveregius, qvi in Notis ad Synodicum magnum p. 135. sqq. similem Notitiam, circa A. Chr. 891. à *Basilio Jalimbanensi* compositam, edidit, notat, Carolum non semper optima fide egisse, sed Pontificis Romani ambitioni hinc inde litasse. Extant & *Lucæ Holstenii* animadversiones posthumæ ad Caroli à S. Paulo Geographicam Ecclesiasticam editæ Romæ A. 1666. 8. qvas in editione Geographiæ Amstelodamensi adjectas esse jam dixi. Præ cæteris hinc diligenter in hoc argumento versatus est *Aub. Miræus* libris V. de Notitia Episcopatuum Orbis Christiani Antwerp. 1613. 8. qvorum 3. prioribus veterem Geographiam Ecclesiasticam tradit & illustrat, qvarto codicem provincialem novum, juxta recentem Ecclesiæ ac regnorum in orbe Christiano statum exhibet: qvinto deniqve Episcopatus; s. urbes titulo Episcopali illustres alphabeti serie digerit, succinctеqve disserit de Ecclesiarum maxime illustrium originibus, progressibus ac vicissitudinibus. Miræo cujus codicem provincialem ex editione minus integra Anni 1610 in Tomo 3. Chronici Chronicorum recudendum dedit Janus Gruterus sub Joannis Gvalteri nomine latens, etiam præferendæ sunt tabulæ Geographicæ & Chronologicæ omnium Archiepiscopatuum & Episcopatuum universi orbis, Gallica lingua nuper editæ, & succincta methodo comprehensæ ab Abbate *Commanvillio*, Rothomagi 1700. 8. *Tables Geographiques & Chronologiques de tous les Archevechez & Evechez d' l' Univers, ou l' on voit l' etat ancien & present.* Jam, ut memoratis præcipuis hisce alios nonnullos ejusdem argumenti subjungam, non prætereundus *Eman. Schelstratenus* in Appendice ad Tom. II. Antiqvitatis Ecclesiasticæ illustratæ, Rom. 1697. fol. in qva præter varias notitias Episcopatuum, habetur qvoqve Itinerarium *Antonini*, supra à nobis memoratum, & *Hieroclis* Synecdemus s. Comes peregrinationis, ab Holstenio recensitus & ex codice Farnesiano auctus, & in V. C. Anselmi Bandurii Imperio Orientali T. I. nuper etiam recusus. Eidem Hierocli Carolus à S. Paulo recte tribuit dispositionem civilem Provinciarum Imperii CPolitani, qvam è Codice Vaticano edidit in Notitiis antiqvis Geographiæ sacræ subjectis p. 20. sqq. est enim ille ipse Synecdemus, postremis modo qvatuordecim capitibus mutilus. *Nili Doxopatri* Notitiam qvinqve thronorum Patriarchalium, seculo XII. conscriptam, vulgavit ante Schelstratenum *Leo Allatius* lib. I. de Consensu & Dissensu Ecclesiæ Græcæ cum Romana c. 24. tum *Steph. le Moyne* T. I. Var. Sacr. p. 211. 261. Leonis Sapientis διατύπωσιν s. Notitiam Episcoporum, qvi Episcopo Constantinopolitano parebant;

&

& expositionem novam *Andronici Palæologi* Imperatoris, qvæ legitur in calce Chronici Ecclesiæ Græcæ, adornati à Phil. Cyprio, & Lipf. 1687. 8. cura Reverendi Doctoris Theologi Joh. Olearii editi, adjunges Notitiam fedium metropoliticarum Alexandriæ ab *Eutychio* Patriarcha fcriptam, medio fere feculo X, qvam exhibet & illuftrat idem Beveregius in Notis ad Synodicon magnum p. 148. feq. Notitias provinciarum Galliæ atqve in his unam temporibus Honorii Imp. conditam fed Civilem, ut jam notavit Carolus à S. Paulo p. 122. non Ecclefiafticam, vulgavit Sirmondus T. 1. Conciliorum Galliæ & Andreas du Chefne T. 1. Scriptor. Francorum. Notitiam Provinciarum Africæ idem *Jac. Sirmondus* edidit T. 1. var. opufc. recufam T. 1. Opp. p. 429. atqve in tomo priore Hiftoriæ perfecutionis Vandalicæ Victoris Vitenfis, curante Theodorico Ruinarto: His adde Breviarium *Sexti Rufi*, c. 4. & qvæ viri docti *Joh. Fellus* Epifcopus Oxon. ad Cyprianum, & *Lud. Elias du Pin* Doctor Sorbonicus ad Optatum, ubi etiam exftat Africa vetus Chriftiana eleganti & accurata tabula Geographica per Infulanum (G. de l' Isle) defcripta. Non omittendæ etiam Notitiæ Epifcopatuum, à *Jac. Goaro* Græce & latine editæ ad calcem Georgii Codini inter fcriptores Hiftoriæ Byzantinæ Parif. 1648. fol. *Renatus Choppinus* in Politia Ecclefiaftica, *Leunclavius* in Jure Græco Romano p. 244. fqq. *Juftellus* T. 1. Bibliothecæ Juris canon. p. 418. fqq. *Jac. Ufferius*, lib. de Afia Lydiana f. proconfulari, & VII. in eo Ecclefiis metropoliticis, poft Auctoris obitum Lond. 1687. 8. edito, & Bremæ 1701. 8. recufo. Videndus etiam Ifaacus Cafaubonus ad Epiftolam Greg. Nyffeni p. 135. fq. Notitiam patriarchatuum Antiocheni & Hierofolymitani Guielmo Tyrio fubjectam exhibet Bongarfius T. 1. geftorum DEI per Francos p. 1044. fqq. Spectant & huc *Jac. Gothofredi*, *Jac. Sirmondi*, & *Cl. Salmafii* Scripta amœbæa de regionibus fuburbicariis. Notitia Ecclefiarum Urbis Romæ Seculo XI. qvam dat Baronius ad A. C. 1057. n. 19. fqq. *Frid. Spanhemii* & *Joh. Vorftii* Exercitationes de fedibus Epifcopalibus primariis in veteri Ecclefia, *Eduardus Brerewoodus* & *Guil. Caveus* in Regimine Patriarchali Ecclefiæ veteris, Anglice defcripto, & *Guido Pancirollus* in Commentario ad Notitiam Imperii, qvi poft editionem Lugd. 1608. fol recufus eft Tomo VII. thefauri Græviani. De antiqvo jure Metropolitæ Mediolanenfis in Epifcopum Ticinenfem, lectu digna Ludovici Antonii Muratorii differtatio in T. 1. Anecdoton Bibl. Ambrofianæ p. 221. fqq. Nec prætereunda Benedicti Bacchini Monachi Benedictini Cafinenfis opus in tres libros diftributum de Ecclefiafticæ

T Hie-

Hierarchiæ origine editum Mutinæ A. 1704. 4. in qvo adversus Schelstratenum negat Ecclesiarum Metropoliticarum institutionem primum factam esse secundum statum provinciarum Romanarum. Qvi tamen sine partium studio vetera monumenta pensitaverit, neqve semper neqve nusqvam Ecclesiasticas diœceses cum politica provinciarum divisione conspirare comperiet. Adde Salmasium de primatu Papæ cap. 15 p. 237. Notitia Ecclesiarum provinciarumqve, dependentium à Patriarcha Armenio, qvi Egmiathinæ residet, videatur in calce Historiæ criticæ Fidei & rituum Christianorum Orientalium, Gallicè editæ à *Rich. Simone*. Provinciarum s. Metropolium & Episcopatuum Patriarchæ Constantinopolitano hodie subjacentium catalogus occurrit in *Thomæ Smithi* Angli Epistola de statu Ecclesiæ Græcæ hodierno, p. 77. sqq. cujus Smithi extat etiam libellus, in Belgio recusus, & lectu dignus, de septem Ecclesiis Asiæ, qvas primoribus Apocalypseos capitibus memorat Johannes Evangelista. Vide etiam *Ricautum* lib. de statu Ecclesiæ Græcæ p. 94. sqq. edit. Gall. *Josephum Bingham* in Originibus sive Antiqvitatibus Ecclesiæ Christianæ, editis Anglice, Volumine tertio, libro nono. Lond. 1711 8. *Philippi Ferrarii* novam Topographiam in Martyrologium Romanum, Venet. 1609. 4. *P. Geslini* Chorographiam sanctam Gallice editam, la sainte Chorographie, ou description des lieux ou reside l'Eglise Chrétienne par tout l'univers, Salmurii 1629 8. Episcopatuum orbis Christiani hodierni notitiam, præter *Miræum* & *Commanvillium* supra laudatos, tradit *Augustinus Barbosa* fol. 33. sqq. operis de officio & potestate Episcopi: Qvibus addenda Gallia Christiana *Sammarthanorum* fratrum (2. Vol. fol.) Italia Christiana *Ferd. Ughelli* (8. Vol. in fol.) Anglia sacra *Henrici Whartoni* (2. Vol. fol.) *Casparis Bruschii* de Episcopatibus & monasteriis Germaniæ, 4. *Matth. Raderi* Bavaria sancta &c. Deniqve præter Hieron. Dicelii Geographiam sacram & Ecclesiasticam Germanice editam Lipsiæ 1708. commemoranda *Frid. Spanhemii* Introductio ad Geographiam Christianam, qvæ jam tertia vice lucem aspexerat Ultrajecti 1686. 8. una cum ejusd. Introductione ad Geographiam Sacram, Patriarchalem & Israëliticam. Novissime auctior, paulo ante Auctoris obitum, una cum ejusdem Chronologia Sacra & Historia Ecclesiastica prelis iterum subjecta est Amstelod. 1701. fol. & Tomum primum ejus operum constituit. Mich. Antonii Baudrand Geographia Christiana, cujus mentio in memoriis literariis Trevoltinis A. 1706. p. 1309. nondum vidit lucem.

CAP. VI.

CAPUT VI.

De iis, qvi descriptionem veteris Urbis Romæ ediderunt.

Etsi ampla & splendida, veteris tamen vix umbram refert Roma hodierna. Jos. Scaligeri, Petri Scriverii & Jani Vitalis in hanc rem Epigrammata. 1. *De veteris Romæ nomine.* 2. *Originibus.* 3. *Pomærio, portis, incrementis & amplitudine Scriptores.* 4. *Obiter de aliis urbibus amplissimis. ibid. De XIV. regionibus Urbis Romæ & de Viis publicis.* 5. *De septem Collibus & de Capitolio.* 6. *De urbis ædificiis publicis ac privatis, multitudine incolarum &c.* 7. *Scriptores complures qui Veterem Romam ejusque ornamenta, rudera ac reliquias descripserunt.* 8. 9. 10. 11. 12. *Incrementa & magnitudo Romani Imperii.* 13. *Nova Roma CPolis.* 14.

I.

TAntus est eorum, qvi de una urbe Roma, ejusqve descriptione egerunt, numerus, ut illis singulare caput impendere, eosqve ita reliqvis Geographis, Chorographis ac Topographis subjungere non dubitaverim. Qvanqvam vero hodieqve accedentibus insigne spectaculum præbet tum amplitudine sua & opibus ac splendore aulæ Pontificiæ purpuratorumqve Patrum, tum templorum ac palatiorum magnificentia: vel ipsa tamen prisca rudera longe majorem & præstantiorem veterem Romam fuisse, testantur, ut adeo *Josephus Scaliger* votum celebre Augustini, qvo hæc tria sibi optasse fertur, ut videret *Christum in carne, Paulum in ore, Romam in flore*, his versibus exceperit, qvi occurrunt apud Henricum Lancilotum lib. 3. de vita Augustini c. 92. p. 296.

Ne egredere è solo ac tetrico, Pater alme, recessu,
Ut JEsum videas, Christus ubique tibi est.
Ne egredere, ut Paulum auscultes magna illa sonantem,
In cœlo Paulus mox tuus hospes erit.
Ne egredere, ut Romam spectes, stomachabere quando
Roma erit in Roma nulla reperta Tibi.

Exſtat & ejusdem Scaligeri Scazon, qvem Roma diſcedens compoſuit in hanc ſententiam:

Spurcum cadaver priſtinæ venuſtatis,
Imago turpis puritatis antiquæ,
Nec Roma Romæ compos, ſed tamen Roma,
Sed Roma, quæ præſtare non potes Romam,
Sed quæ foveris fraude, quæ foves fraudem:
Urbs prurienti quæ obſoletior ſcorto,
Et obſoleti more pruriens ſcorti:
Quæ pæne victa face proſtitutarum,
Te proſtituta vincis, & tuum facta es
Tibi lupanar in tuo lupanari.
Vale pudoris urbs inanis & recti,
*Tui pudoris nominisque * decoctrix,*
Turpis litura non merentium rerum:
Ocelle quondam, nunc lacuna fortunæ,
Negotioſa mater otioſorum,
Vale, nefanda, conſtuprata, corrupta
Inceſta cœlibum Quiritium, manceps
Contaminata: quippe quid tuos mirer
Putere mores, quando vita computret?

Simile *Petri Scriverii* epigramma, qvod Lucæ Holſtenii, Italiam petentis, albo inſcripſit, editum à Lambecio Lib. VI. de Bibl. Vindobonenſi p. 272. ſq.

PETRUS SCRIVERIUS LUCÆ HOLSTENIO SUO, in Italiam profecturo.

Auſoniam petiture vale, ſuaviſſime Luca;
Charus enim, memini; nunc tibi Roma prior.
Et ſeptemgeminos ardes cognoſcere Colles;
Ilicet, & funus tu mihi triſte vide.
Ipſe loci Genius tutelaque defiit eſſe;
Invenies votis cuncta minora tuis.
Non tibi Naſo tener, doctique Propertius oris;
Non Calaber vates; non Maro grandis erit.

Tul-

* Franciſcus Juretus ad Symmachi lib. I. Epiſt. 24. de Roma: *Nunc vero nominis ſui decoctrix jacet, & eſt nihil aliud quam ſuæ venuſtatis priſtinæ ſpurcum cadaver.* Confer Hildeberti Cenomanenſis elegias duas in Romæ ruinas.

Tullius (hei!) nusquam, tot cedro digna locutus;
Nusquam Trajani qui placuere Foro.
Nusquam deliciæ Populi, Fora, Balnea, Circi;
Obruta sunt saxis Amphitheatra suis.
Invenies nusquam geminata mole Colossos,
Addita nec Latio Flavia Templa polo;
Quid cum Porticibus Janos, Delubraque mille
In cineres belli turbine missa querar?
Plorabis laceras Ædes & Numine cassas;
Plorabis lippos dimidiosque Deos.
Non Capitolina veneratur Jupiter Arce;
Fulmina Tarpejo sunt modo lapsa Patri.
Miratus dices: Ubi nunc es maxima Roma?
Hei mihi, vix tanti nominis umbra jaces!
Et solum superest, in Roma quærere Romam;
Omnis & in sterili vita labore perit.
Hoc tamen hic disces, hominum genus esse caducum,
Cum videas ipsos sic cecidisse Deos.
Scribebam IV. Id. Decembr.
Lugduni Batavorum A. cIↄ Iↄc XVII.

In eandem sententiam jam pridem Janus Vitalis:

Quid Romam in media quæris novus advena Roma,
Et Roma in Roma nil reperis media?
Aspice murorum moles, præruptaq; saxa,
Obrutaque horrenti vasta theatra situ.
Hæc sunt Roma. Viden' velut ipsa cadavera tantæ
Urbis adhuc spirent imperiosa minas?
Vicit ut hæc mundum, nisa est se vincere: vicit,
A se non victum ne quid in orbe foret.
Hinc victa in Roma victrix Roma illa sepulta est,
Atque eadem victrix victaque Roma fuit.
Albula Romani restat nunc nominis index,
Qui quoque nunc rapidis fertur in æquor aquis.
Disce hinc quid possit fortuna; immota labascunt,
Et quæ perpetuo sunt agitata, manent.

II. Triplex urbis æternæ (ita enim * eandem appellare non dubitabant) nomen fuisse proditur, unum hoc pervulgatum ROMA, qvod toties diximus, alterum, qvod arcanum fuit, unde, si credimus Angelo Politiano, Lib. 1. Ep. 2. *Amaryllida* suam, qvæ Amorem significat proprie, in Bucolicum carmen Poëta detorsit Eclog. 1.

Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

Tertium sacrificiis deditum de qvo vocabulum impositum Floralibus, qvod Ἀνθοῦσαν Græce Philelphus interpretatur, Latine *Florentem* vel aptius *Floram* fortasse dixeris. Annius Viterbiensis scriptor ex meris commentis & somniis compositus arcanum illud Romæ nomen notavit sive finxit esse *Romanessum* incerta, & parum credibili conjectura. Idem colligit *Tetrapolim* etiam vocatam esse, constantem ex Roma proprie dicta, Velia, Germalia & Foro. Vide Commentarium ejus ad Pseudo-Xenophontem de æqvivocis p. 46. Sunt itidem, qvi *Valentiam* ex Latina vocabuli ῥώμη interpretatione, qvo nomine una ex Æsculapii filiabus dicta fertur. Adde Interpretes ad Plinii L. III. Hist. c. 5 & ad Solini caput 1. (al. 2.) *Janum Rutgersium* L. 1. Var. Lect. cap. 20. & Henr. Meibomium ad Jusjurandum Hippocratis p. 54. De ratione occultati nominis arcani Romæ, deiqve tutelaris, consulendus *Macrobius* L. III. Saturnal. c. 9. *Baylii* Lexicon, editionis secundæ ubi agit de Qvinto Valerio *Sorano*, qvi neci datus esse dicitur propter nomen illud arcanum temere vulgatum. Phil. *Camerarius* L. II. Hor. succis. c. 10. ubi perperam traditur, Romam etiam olim dictam fuisse *Cephalon*, cum Cephalon non sit nomen Romæ, sed nomen Scriptoris patria Gergithii laudati à Festo in *Romam*. Romam ante Romulum fuisse, & hunc ab illa nomen accepisse, ex veteri Lupercaliorum Poëta Mariano tradit *Julius Philargyrius* & *Servius* ad Virgilii Eclogam 1.

III. *Andreæ Cirini*, *Messanensis*, variarum lectionum de urbe Roma ejusqve conditore Romulo liber, in lucem editus est Panormi Anno 1665. fol. una cum figuris in æs incisis. Extat & *Jac. Gronovii* dissertatio de Origine Romuli, qva vulgares de ea opinione impugnat, & Romulum Phœnicem esse contendit. Lugd. Bat. 1684. 8. *Octaviani Ferrarii* libellus de origine Romanorum à Trojanis, Mediol. 1607. 8. qvi familiam ducit in Tomo primo Thesauri Antiqvitatum Græviani. *Theod. Ryckii*; Justi F.

* Vide si placet Balth. Bonifacium Hist. Ludicræ XIII. 4. & qvæ collegit Tho. Crenius parte X. animadvers.

F. dissertatio, qva Æneæ in Italiam adventum probat adversus Virum summum *Sam. Bochartum* qvi hoc singulari Diatriba, à *Johanne Scheffero* è Gallico versa, & Latine seorsim primum Hamburgi 1672 12. ac deinde sæpius cum aliis Bocharti scriptis edita, impugnaverat, legitur ad Calcem commentariorum postumorum Lucæ Holstenii in Stephanum Byz. qvos eidem Rycqvio debemus. Bocharti sententiam jam occupaverat *Phil. Cluverius* in Italia antiqva p. 832. Facit etiam cum Bocharto Hugo Grotius epist. 176. De fabula qvod Ros qvidam, ex tribu Israëlitico Benjaminis ortus Romam condiderit vide *Photium* epist 102. p. 147. sq. & *Joh. Seldenum* L. II. de Synedriis Ebræorum, c. 3. p. 71. sq. *Jac. Hugonis* commenta, prodita in libro, qvem inscripsit Veram Historiam Romanam f. originem Latii vel Italiæ ac Romanæ urbis è tenebris longæ vetustatis in lucem productam Rom. 1685. 4 post Eberh. Rud. Rothium in diss. de bello Trojano, Jenæ 1672. edita explodunt Hallenses in Observationibus selectis ad rem literariam spectantibus L. III. Obs III. qvo in loco etiam de aliis Scriptoribus Originum Romanarum deperditis & extantibus agendum in se susceperunt.

IV. Roma qvadrata primum, & longe minor à Romulo designata est, qvam postea in seqventibus temporibus crevit, & varie amplificata fuit. Vide *Hieronymum Magium* L. III. Miscellan. c. 13. Alex. Donatum & Famianum Nardinum lib. 1. de Roma T. 3. & 4 Grævii: & *Olai Borrichii* librum de Romæ primordio & ambitu, usqve ad ævum Cæsaris Aureliani, qvem Vopiscus c. 39. testatur muros urbis sic ampliasse, ut qvinqvaginta prope millia eorum ambitus tenuerit: qvi Plinii ætate erat passuum 13200. Prodiit Borrichii liber Hafniæ 1686. 4. & in Tomo qvarto Thesauri Græviani. Cui addenda Romana Antiqvitas Dissertationibus Historico-criticis illustrata à *Julio Minutulo* Cœlestinorum Abbate Rom. 1689. 8. ubi inter alia ostendit pag. 99. sqq. qvomodo pomœrium urbis amplificatum fuerit, mœnibus intactis. *Pomœrium*, sive ut Festus vocat, *Postmurium*, qvid sit, docet Livius L. 1. c. 44. & de ratione illorum proferendorum videnda qvæ viri docti ad Tacitum XII. 23. seq. & Vopisci Aurelianum c. 21. *Portæ* Urbis initio *tres* fuerunt vel *quatuor* de qvibus Nardinus lib. 1. c. 3. At Plinii tempore *septem & triginta* III. 7. Hist. Inde Justiniano imperante *quatuordecim*, qvæ etiamnum hodie extant. Vide Onufrium in descriptione Urbis Romæ T. 3. Græv. p.

p. 263. sqq. A Bonaventura Overbeqvio qvidem in reliqviis veteris Romæ portas * ita recenseri videas:

1.) Porta Flumentana, hodie del popolo.

2.) Collatina, hodie Pinciana.

3.) Agonensis (Qvirinalis, Salaria, Lavernalis, Salutaris) hodie Collina.

4.) Viminalis (Figulensis, Catularis, Nomentana) hodie S. Agnetis & Pii IV.

5.) Qverqvetulana, *Closa* hodie.

6.) Esqvilina (Metia, Prænestina, Tiburtina, Taurina) hodie S. Laurentii.

7.) Labicana (Lavernalis, Nævia, Raudusculana) hodie *Major*.

8.) Cœlimontana, (Asinaria, Lateranensis) hodie S. Johannis.

9.) Gabiusa (de Metrode vel de Metrone) hodie obstructa non patet.

10.) Valeria (Ferentina, Piacularis) hodie Latina.

11.) Capena (Appia, Camœna, Fontinalis, Madida) hodie S. Sebastiani.

12.) Navalis (Trigemina, Ostiensis) hodie S. Pauli.

13.) Navalis ad fluvium Tiberim (Vinaria) hodie portus.

14.) Aurelia (Janiculensis, Trajana) hodie S. Pancratii.

15.) Fontinalis, hodie Septimiana s. Settignana (sous-Janus).

De Romanæ urbis magnitudine consulendi etiam *Justus Lipsius* Lib. III. Admirandorum sive de Magnitudine Romana c. 2. *Nic. Bergierius* lib. 3. de publicis & militaribus Romani imperii viis c. 16. sqq. & qvi modum excedere videtur, *Is. Vossius* in Variis Observationibus, edit. Lond. 1686. 4. & à Grævio T. 4. Antiqv. Rom. insertus, reprehensus autem à *Minutulo*, libro laudato p. 113. sqq. In iisdem Observationibus etiam de aliarum urbium magnitudine singularia qvædam post Lipsium in admirandis doctissimus Vossius annotavit, ut de Babylone de qva videndus etiam Joh. Tzetzes IX. Chil. X. 561. sqq. de Thebis Ægyptiis in qvibus Scholiastes ad Iliados IX. ab Hornejo editus v. 383. numerat vicos 33030, portas centum, incolas 5000000. Confer Stephanum in Διόσπολις. De Ale-

* Cum plures portæ olim fuerint, falli non dubito eos qvi nomina omnia portarum apud veteres memorata ad illas qvatuordecim referunt. De portis CPoleos, Martinus Crusius in Turco-Græcia p. 51. seq. Cangius in CPoli Christiana &c.

Alexandria de qva præclara ſunt qvæ obſervavit illuſtris Cuperus ad calcem Apotheoſeos Homericæ. De Carthagine de cujus amplitudine Hendreichius in Rep. Carthaginenſ. p. 56. ſq. De Nino, Cairo & Babylone Ægyptia, magnisqve urbibus Sinarum. Athenas qvoqve magnitudine ſua admirandas fuiſſe oportuit, in qva temporibus Demetrii Phalerei qvater centena millia ſervorum fuiſſe conſtat. Confer Jo. Meurſii Lect. Attic. lib. 1. c. 1. Nec minores Athenis fuerunt Syracuſæ, qvemadmodum auctor Strabo Lib. VI. ut omittam Agrigentum cujus incolas 800000 numerat Laërtius lib. 8. ſect. 63. Tum Dioscuriadem, in qva trecentæ gentes, teſte eodem Strabone, mercaturam exercuere: nec minus urbem regiam Perſidis, in tota Aſia celeberrimam (la ville de Rey) in qva, ſecundum Geographos Perſas, ſeculo IX. computabantur 96. regiones, ſingularum regionum plateæ ſ. vici 46. in ſingulis vicis domus 400. præterea Collegia 6400. balneæ 16600, 15000 turres Moſchearum, & 13000. diverſoria. Sunt & maximæ hodieqve urbes, Sinarum qvidem Qvinſai centies millenorum paſſuum ambitu patens, in qva pontes dicuntur eſſe 12000, familiæ incolarum circiter 1000000. Tum Japanis, Meaco & Yedo, in qvarum ſingulis 100000 ædificiorum, qvemadmodum in Mexico ultra 60000. Ne dicam de notioribus Conſtantinopoli, Moſcovia, Londino & Lutetia, cujus poſtremæ longitudo à Franciſco Blondello obſervata eſt paſſuum 2500.

V. Roma vetus diviſa fuit in regiones * XIV. de qvibus extant tres libelli veterum ſcriptorum unus *Publii Victoris*, & alter *Sexti Rufi*, qvi editi ſunt tum ab aliis, tum ab *Onufrio Panvinio*, una cum Rutilii Itinerario, & Onufrii ipſius libris III. Commentariorum de Urbe, Imperio & Civitate Romanorum, Venet. 1558. Pariſ. 1588 8. Pro Publio Victore perperam Petri Victoris nomen occurrit in *Topographia Romæ*, Marliani, Onufrii, Boiſſardi & aliorum ſcripta complectente, & excuſa Francof. 1627. fol. de qvo volumine conſulendi Hallenſes in Obſervationibus Selectis ad rem literariam Spectantibus Tom. IV. p. 10. ſqq. Iidem Victoris & Rufi libelli recuſi ſunt in Tomo III. Theſauri Græviani, non in Tomo V. ut in iisdem Obſervationibus p. 13. vitioſe legitur. Tertius libellus eſt antiqvi ſcriptoris Anonymi *deſcriptio Urbis Romæ*, à Pancirollo & Labbeo poſt Notitiam dignitatum illuſtrium & in Grævii the-

* Roma Chriſtiana in ſeptem diviſa regiones à Fabiano Pontifice unde totidem Diaconi Cardinales, & Subdiaconi. Vide Baronii diſſ. de Martyrologio Romano c. 1.

thesauro T. 3. p. 317. edita, qvam è MS. Cæsareo non paucis locis emendari posse docet Lambecius T. 2. p. 949. seq. Qvi Tomo IV. ejusdem thesauri occurrunt, *Famiani Nardini* de Roma veteri & nova libri VIII. ex Italico sermone, qvo illos primum Romæ A. 1667. 4. cum explicatione qvam ipse adjunxit inscriptionum qvarundam veterum, & in Pyramide C. Cestii imaginum ediderat Octavius Falconerius, in Latinum translati à Jac. Tollio, justi instar commentarii in dictos Victoris, Rufi & Anonymi libellos esse possunt. Nonnulla Nardini (cujus libri editio *Benedictum Mellinum* Reginæ Christinæ Bibliothecarium à Roma antiqva describenda, qvod per multos annos molitus fuerat, deterruit) emendat *Grævius* in præfat. ad jam dictum Antiqvitatum Tomum ex observationibus *Eliæ Boberelli*, ut prætaream, qvæ notat *Raphaël Fabrettus* in dissertationibus de Aqvæductibus Veteris Romæ, Rom. 1680. 4. & Tom. IV. Antiqv. Rom. *Guid. Pancirolli* liber de XIV. (non IV. ut perperam legitur ante Tomum IV. thesauri Græv. atqve inde in Bibliotheca novorum librorum Anno 1697. pag. 4.) regionibus urbis Romæ, earundemqve ædificiis tam publicis qvam privatis, subjicitur ejus commentario in notitiam utriusqve Imperii. Neqve prætereundæ *M. Fabii Calvi* Ravennatis XIV figuræ s. tabellæ in æs incisæ, qvibus totidem regiones veteris urbis Romæ delineantur, editæ primum Anno 1528. & dicatæ Clementi VII. Pontifici, iterumqve vulgatæ Basil. 1556. qvas si qvis ordine conjungat & connectat, nihil illis exactius & melius veteris Romæ splendorem exhibere affirmat *Nicolaus Bergierius* libro V. de publicis & militaribus populi Romani viis c. 17. qvi & ipse veteris Romæ faciem in illo opere insigniter illustravit. Titulus operis Bergieriani qvod Antiqvitatum Romanarum thesaurum merito appellari posse ait Labbeus, rarissimeqve antea obvii est: *Histoire des grands Chemins de l'Empire Romain pavez depuis la ville de Rome jusques aux extremitez de son Empire*, Paris. 1622. 4. Hoc latine ab Henrico Christiano Henninio versum, interpretisqve & Jo. Baptistæ du Bos illustratum exstat Tomo X. thesauri Græviani. *Compita Larium* Plinius III. 5. Hist. numerat CCLXV. ubi memorat etiam *miliarium* sive *columnam auream* in fori capite ab Augusto constitutam A. U. C. 734. in qvam omnes Italiæ viæ desinebant: χρυσοῦν μίλιον vocat Dio l. 54. p. 526. Miliaria tamen sive lapides non ab hac columna sed à portis Urbis numeratos clarissime demonstrat *Lucas Holstenius* peculiari Observatione de miliario aureo *, qvæ ejus notis postumis

* De miliario CPolitano vide sis Svidam in μίλιον, Lambecium ad Codinum, Cangium in CPoli Christiana & Bandurium ad Antiqvitates CPol. p. 481. seq.

postumis ad Stephanum Byz. p. 388. subjicitur. Eidem Bergierio memoratur Roma vetus, uno folio depicta, & Carolo IX. Galliæ Regi oblata A. C. 1574. à *Stephano du Perac* Parisino, qvi eodem anno vulgavit Rudera Antiqvitatum obviarum Romæ, elegantibus figuris delineata. *I vestigi dell' antichita di Roma, raccolti & ritratti in perspettiva, con ogni diligenza.*

VI. Notum est vel ex Plutarchi Qvæstionibus Romanis, Romam vocari ἑπτάλοφον s. septicollem, qva de re, præter Interpretes Apocalypseos cap. XVII. 9. vide *Justum Rycquium* Lib. de Capitolio Romano, ubi singulatim agit de colle Capitolino & Henr. Kippingium Lib. 2. Antiqvitt Roman. cap. 1. Rycqvii liber excusus primum est Gandavi 1617. 4. Deinde Lugd. Bat. 1669. 12. & cum Viri Philologi, hoc est Jacobi Gronovii animadversionibus 1696. 12. Paraverat vir eruditus etiam supplementa & alterum librum de Capitolio, qvem promittit p. 255. & 421. edit. Lugd. verum una cum auctore liber ille secundus intercidit. De Capitolio alioqvi (qvod à Q. Catulo refectum, confer Patinum p. 4. ad Sveton.) consulendus Tacitus III. Hist. c. 71. seq. & IV. c. 52. sq. De aliarum urbium Capitoliis Cangius videndus in glossario latino. Cæteri sex montes sunt *Cælius* seu Qverqvetulanus, ubi nunc ædes Lateranensis: *Exquilinus* cum *Viminali*, nunc S. Mariæ ad Nives: *Quirinalis* nunc Monte Cavallo, ab eqvis duobus marmoreis qvos Gigantes tenent, Phidiæ opere & Praxitelis: *Aventinus* nunc S. Sabinæ & trans Tiberim *Janiculus* qvem Urbi Ancus addidit, & fuit in parte Romæ ubi regio qvarta decima fuit, hodie Montorio. Vide Harduinum ad Plin. T. 1. p. 331. Fontium urbis Romæ elegantiam ac multitudinem salubritatemq; prædicat Galenus 4. in VI. Epidem T. 5. edit. Gr. Basil. p 497.

VII. Romæ veteris ædificia primum perhumilia fuerunt sive casæ potius stramine tectæ, deinde scandulis, usqve ad bellum Pyrhi, ut tradit Cornelius Nepos apud Plin. Lib. XVI. c. 10. Adde, qvæ de casa Romuli straminea *Justus Rycquius* lib. de Capitolio c. 44. Ab eo tempore ad illum splendorem, altitudinem amplitudinemqve & ornamenta ædificiorum perventum est, præcipue sub Cæsaribus: De qvo videas licet *Nicol. Bergierium* Lib. V. de Viis c. 9. sq. & c. 4. ubi de usu freqventi & vario marmoris, qvi à Lucio Crasso primum Romæ cœpit: Lipsium in Admirandis s. de Magnitudine Romana L. 3. c. 4. sq. & c. 14. De templis, basilicis, curiis, Amphitheatris, Circis & aliis urbis ornamentis dicetur

infra suis locis. De multitudine incolarum urbis Romæ agunt idem Bergierius L. VI, c. 31. Lipsius L. I. c. 7. & L. III. c. 3. & Isaacus Vossius de magnitudine Romæ cap. 6. Mirum qvod legas apud Syncellum p. 342. grassante sub Tito pestilentia uno die decies millenos amplius sublatos in Urbe fuisse.

VIII. Porro veterem Romam descripserunt *Georg. Fabricius* in Roma, qvi liber eximius recentioremqve faciem & nomina cum antiqvis jucunde conferens ex prima editione A. 1551. passim recusus habetur etiam in Roma illustrata, sub *Antonii Thysii* nomine edita; sed longe auctior prodiit Basil. 1587. 8. ex qva editione prelo iterum subjiciendum dedit, & Tomo III. Thesauri sui inseruit Cl. Grævius, in qvo extat etiam *Alexandri Donati* Senensis Jesuitæ Roma vetus ac recens, utriusqve ædificiis ad eruditam cognitionem expositis, qvæ lucem primum aspexerat Romæ 1639. 4. tum *Barthol. Marliani* Patricii Mediolanensis Topographia urbis Romæ, qvæ Bernæ primum edita Anno 1539. fol. & Francisco I. Galliarum Regi dicata; hinc sæpius Romæ, Venetiis, Lugduni, Basileæ, Francofurti typis iterum exscripta, à laudato Grævio exhibetur cum notis antea ineditis *Fulvii Ursini*. Italice Marliani Antiqvitates Romanas vertit *Henricus Barberosus* Rom. 1622. ut *Hieron. Ferrutii* additiones omittam, qvæ extant in editione Marliani Veneta 1588. 8. ubi & *Andr. Fulvii* Antiqvitates Romanæ cum descriptione ædificiorum antiqvorum ac recentium urbis. Sed & *Philippi Rossi* (Rubei) Expositio veteris ac novæ Romæ huc spectat, ubi iconibus Romam antiqvam referentibus additæ explicationes historicæ ejusdem Marliani Rom. 1645. 8. Dicitur præterea *Raph. Fabrettus* Urbinas, Canonicus S. Petri, vir doctissimus, novam descriptionem veteris Romæ molitus fuisse, cujus conatus morte interceptos merito dolemus. Obiit Romæ sub initia A. 1700. natus annos 75. De *Nodoti* & *Ragueneti* instituto, qvi simile qvid novissime in Gallia commentati sunt vide Ephemerides Paris. A. 1701. p. 187. & Memorias Trevoltinas (Memoires de Trevoux) ejusd. anni Parte II. p. 15. edit. in Belgio recusæ. Ac Nodoti qvidem librum jucundum lectu evolvi, qvi inscribitur *Nouveaux Memoires de Mr. Nodot, ou Observations sur les monumens de l'ancienne & de la nouvelle Rome.* Amsterd. 1706. 12. cum iconibus ære descriptis.

IX. Veniunt hoc loco etiam commemorandi Scriptores alii, qvi

qvi Romæ priscæ rudera, antiqva monumenta, statuas, ædificia, aliaqve similia vel graphice depicta atqve in æs incisa, vel descriptione exposita ediderunt, ut *Jac. Laurus* Romanus in antiqvæ Urbis splendore, Rom. 1612. forma oblonga folii, cum expositione tribus adposita linguis, Italica, Germanica & Gallica. *Ægidius Sadeler* in Vestigiis s. Ruderibus Romæ antiqvæ, Tivoli, & agri Pozzuolani, Pragæ 1606. 4. oblongo, & Rom. 1680. fol. *Franciscus Albertinus* in opusculo de mirabilibus novæ & veteris Romæ, Basil. 1519. 4. *Joachimus Oudanus* in libro edito Belgice qvi inscribitur Roomische Mogentheid, Amst. 1664. 4. *Laur. Vaccarius* in 7. iconibus statuarum urbis Romæ, qvæ in publicis privatisqve locis visuntur. Romæ 1584. ut omittam statuas Romanas, delineatas à *Francisco Pezierio*, tum à *Nic. van Ælst* Bruxellensi. Tabula luculenta topographica Urbem Romam graphice delineans auctore *Jo Baptista Falda*, una cum qvindecim tabulis locorum & ædificiorum tam veteris, qvam novæ Romæ, descriptis à *Livinio Cruylio* exornant Tomum IV. Thesauri concinnati ab sæpe laudato jam mihi nec unqvam laudando satis elegantissimæ doctrinæ Viro *Joh. Georg. Grævio*. *Pyrrhi Ligorii* Neapolitani Picturas novæ ac veteris Romæ à Mich. Tramezino Venetiis editas testatur Josias Similerus in Bibliotheca, qvi etiam Paradoxa ejus contra Antiqvarios inedita commemorat. Imaginem veteris Romæ, qvalem Publius Victor & Sextus Rufus descripserat, Circum Flaminium cum Euripo, Aris & Isidis leoni insidentis simulacro, tum Thermas Diocletianas & Maximianas, à Ligorio descriptas & anno 1553. * 1558. editas, laudat Martinus Hanckius lib. II. de Rom. rerum Scriptoribus p. 154. Sed longe plura illius viri volumina ut jam supra cap. 3. p. 55. memoravi, in ἀνεκδότοις habentur, non tantum familias veterum Romanorum, sed & alias antiqvitates Romanas & splendorem veteris Romæ mirifice illustrantia. Nam 30 circiter tomos, maximo labore ab hoc viro congestos, extare Taurini, in Bibliotheca Celsissimi Sabaudiæ Ducis, testatur Labbeus, & in aliis Bibliothecis Italiæ hinc inde volumina qvædam Ligoriani operis reperiuntur. Qvemadmodum enim Laurentius Pignorius in symbolis Epistolicis, epist. 3. refert, in libros 40. Pyrrhus iste conjecerat, qvicqvid pervenit ad nos à vetere ævo; meminitqve ipse hujus laboris à se exantlati, productiqve à Saturno Rege Italiæ ad Justinianum usqve

* *Delle antichità di Roma, dove si tratta de' Circi, Theatri & Amphitheatri, con le paradosse qui confutano la commune opinione sopra varii luoghi della Città di Roma*, Venet. 1553. 8.

Augustum, in libello Italice scripto, editoqve cui titulum fecit *Antiquitates Romanas*. Cæterum in ineditis hujus viri scriptis multa notatu digna, nec alibi obvia, sed vicissim non pauca dubiæ fidei, & qvæ non satis castigatam eruditionem, linguarumvè notitiam prodant, observat qvi ea evolvit, eruditissimus Ezech. Spanhemius p. 441. libri præstantissimi de Usu Numismatum, ubi ex vastis illis commentariis spicilegia tantum, & selecta loca edi optat. Confer de illo Ligorio præter Hankium jam à me laudatum, *Leonh. Nicodemi* Additiones ad Bibliothecam Neapolit. Nic. Toppi p. 208. sq. Joh. Mabillonium Tom. 1. Musei Italici p. 8. Wilh. Ern. Tenzelium in Dialogis vernac. menstruis A. 1692. p. 612. sqq. & Anni 1695. p. 401. sq. Literarum Græcarum præcipue rudem fuisse notat, atqve adeo ejus auctoritatem floccipendit Phil Bonanni in Numismatis summorum Pontificum templi Vaticani fabricam illustrantibus, cui plane congruit judicium *Joh. Scheferi* lib. de re vehicul. p. 370. & in notis ad Ligorii Diss. de Vehiculis antiqvis, ex opere ejus inedito de familiis Romanorum decerptam, & Italice cum latina versione ab eodem Schefero ibidem editam.

X. *Benedictum* qvoqve *Ægium Spoletinum* Urbis Romæ ruinas explicandas & illustrandas suscepisse, testatur Onufrius Panvinius, præf. ad lib. 1. commentar. de Republica Romana. Sed ejus opus lucem, qvod sciam, non aspexit. At enim extant *Andr. Palladii* Romanæ Antiqvitates, Etrusco idiomate editæ, una cum dissert. de Focis antiqvorum Venet. 1594. Rom. 1599. 8. *Octavii Pancirolli* Thesauri reconditi, Romæ 1625. 8. Antiqvitates Romanæ, collectæ ab *Ulysse Aldrovando* & *Lutio Mauro* Venet. 1562 8. *Joh. Bapt. de Cevalleriis* Antiqvarum statuarum urbis Romæ libri 2. Rom. 1569. 1585. fol. Ejusd. illustrium urbis Romæ ædificiorum reliqviæ, tabulis æneis repræsentatæ ib. 1585. forma qvarta oblonga. *Andreæ Mariani* Bononiensis, Ruinarum Romæ epigrammata, qvibus miranda Urbis agnoscuntur, sacra visitantur, nova & vetera elogiis recensentur. Bonon. 1641. 8. Admiranda Romanarum antiqvitatum, ac veteris sculpturæ vestigia ἀναγλύφῳ opere elaborata ex marmoribus Farnesianis, aliisqve, qvæ Romæ adhuc extant, tum in arcubus & vetustis ruinis, hortis, villis, cum Notis *Joh. Petri Bellorii* Romæ 1693. fol. & Tomo IV. Thesauri Antiqvit. Græviani. His addendum luculentum opus & pulcherrimum Overbeckianum Amstelod. 1709. fol. majori editum hoc titulo: *les restes de l' ancienne Rome, recherchez avec soin,* me-

mesurez, dessinez sur les lieux & gravez par feu Bonaventure Overbeke, sous les Pontificats d' Innocent XI, Alexandre VIII, & d' Innocent XII, imprimé aux depens de Michel d' Overbeke. Qvæ explicandis iconibus adjuncta sunt, exstant non modo Gallice, sed etiam in aliis exemplis operis latine. De sepulcris, templis, basilicis, curiis, circis, aqvæductibus, portis, pontibus, inscriptionibus denique antiqvis veteris Romæ singillatim alibi dicturus, hoc loco tantum addam notitiam binorum monumentorum clarissimorum Urbis, qvæ ætatem servarunt, columnæ Trajanæ & Antoninianæ. Utramqve elegantissime delineavit *Petrus Sanctus Bartoli*, notis & declarationibus illustravit idem *Bellorius*, Rom. 1673 & 1676. fol. In columnam Trajanam, Belli Dacici felices expeditiones celebrantem; edita etiam pridem est Romæ 1576. 1616. fol. & iterum ab eodem *Bellorio**, *Alphonsi Ciacconi* brevis expositio; sed qvæ ingeniosa licet & erudita *Vincentio Pinello* non per omnia satisfecit, ut narrat Gassendus lib. 1. de vita Peirescii p. 250. edit. inter Gassendi Opera in folio. Merito autem probatur commentarius varia eruditione refertus, qvo eandem columnam exposuit *Raphaël Fabretus*. Prodiit una cum interpretatione veteris tabulæ Iliacæ (à Laur. Begero postea Berolin. 1699. 4. separatim recusæ & illustratæ) & descriptione emissarii lacus Fucini, Rom. 1683. fol. His addere licet Columnam aliam nuper inventam in monte Citorio, qvæ honori Antonini Pii dedicata fuit ab M. Antonino & Vero, qvamqve certatim illustrarunt, *Chaussæus* in Epistolis duabus editis Neapoli A. 1704. & 1705. *Grainaillius* S. J. in Observationibus insertis Diario eruditorum Trevultino sive Dombensi A. 1704. *Crescimbenius* in dissertatione qvæ legitur in Museo Minervæ Venetæ (Galleria di Minerva) T. 5. p. 157. seq. *Franciscus Bianchinus* cap. 7. de Calendario & Cyclo Cæsaris, præcipue vero *Jo. Vignolius* Petilianensis in dissertatione de illa columna edita Romæ A. 1705. 4. atqve in Epistola ad Antonium Gallandium de numo Antonini Pii, qvem Fucaltianum Museum servat, tertio ejus Imp. consulatu percussum, in qvo columna qvædam exhibetur. Rom. 1709. 4. *Mich. Mercatus* de Obeliscis Romanis prodiit Romæ 1589. 4. *Athanasii Kircheri* Obeliscus Pamphylius continet expositionem

* Titulus est: *In colonna Trajana, eretta dal Senato e Popolo Romano all' Imp. Trajano nel suo foro in Roma, scolpita con l' Histoire delle due guerre Dacice e della Vittoria conto il Re Decebalo, e nuovamente intagliata in rame da* Pietro Santo Bartoli, *con l' espositione Latina d'* Alfonso Giaccone, *compendiata nella volgar lengua sotto ciascuna imagine, ed accresciuta di Medaglie, Inscrittioni e trofei, de* Giovanni Pietro Bellori, *Roma, folio regali oblongo.*

nem Obelisci ex hippodromo Antonini Caracallæ translati & restituti à Pontifice Innocentio X. Rom. 1650. fol.

XI. *Flavii Blondi* Forojuliensis, Romæ triumphantis libri X. Brixiæ Anno 1503. 8. editi, atqve inde plus simplici vice Basileæ, Parisiis, & inter ejus opera itidem Basileæ 1559. fol. recusi, non tam h. l. qvam supra c. 3. commemorandi erant, ubi de Rom. antiqvitatum scriptoribus universalibus agebamus. Nam & hic libris 2. primoribus veterum Romanorum religionem, libro 3. 4. 5. Rem publicam ac civilem, lib. 6. & 7. militarem, lib. 8. 9. & 10. alia instituta varia, ludos, triumphos, similiaqve perseqvitur. Ejusdem Blondi Romæ instauratæ libri III. descriptionem recentioris Romæ complectuntur. Italice transtulit hæc Blondi scripta *Lucius Faunus*, teste Simlero. Obiit Blondus, septuagenario major Romæ 1463. non 1363. ut legitur in Eponymologico Magiro Eybeniano p. 134. ubi de viro illo plura, qvibus addes Hankium lib. 1. de Scriptoribus Rer. Rom. p. 201. L. II. p. 341. Vossium de hist. Lat. 585. Asciani f. Zimmermanni montes pietatis p. 23. Anton. Varillasium in Anecdotis Florentinis Lib. IV. Justum Fontanini, lib. de Scriptoribus Forojuliensibus f. Aqvilejensibus, Bellarminum & alios, qvi de Scriptoribus Ecclesiasticis Sec. XVti scripsere: ut Moreriuin, Hofmannumqve in Lexicis, Kœnigium in Bibl. Thomam Pope Blount in Censuris & Hendreichium deniqve in Pandectis Brandenburgicis omittam.

XII. *Joh. Bapt. Casalii* librum de Urbis ac Rom. Imperii olim splendore, memoravi supra Cap. III. *Pauli* qvoqve *Aringhi* & *Ant. Bosii* Roma subterranea huc spectat, præcipue propter ea, qvæ disserit Lib. II. & seq. Sed de hoc opere dicendi locus erit infra, ubi de sepulcris. Brevissimo compendio veterem Romam describit libellus *Matthæi Meyr*, qvi inscribitur: Roma septicollis antiqva Rom. 1687. 12. *Francisci de Seine* Parisiensis descriptio urbis Romæ, Gallice 1690. 12. edita, & Belgice curante W. V. R. cum nitidis tabulis æneis recusa Amst. 1704. fol. licet diligentius in hodierna facie illius describenda versatur, veterem tamen etiam exponit, secutus fere Nardinum, qvem supra laudavi, consultis præterea *Guid. Pancirolli* libro, itidem paulo ante memorato, tum *Pompeji Hugonii* tractatu Italice edito, de stationibus urbis Romæ: *Fr. Maria Torrigii* cryptis sacris Vaticanis, eadem lingua vulgatis. *Abbatis Piazza*

f. *Pla-*

ſ. *Platea* libro, cui titulus: Opere pie di Roma; *Floravanti Martinelli* Roma ricavata ſ. recondita, & Roma ſubterranea *Ant. Boſii*; *Petri de Sebaſtiano* Deſcriptione brevi palatiorum Romæ, & *Abbatis Phil. Titi* de Templorum Romæ tincturis, ſculpturis & architectura, qvorum duorum poſtremorum opera propemodum integra ex Italico Gallice verſa operi ſuo inſeruit. *Anonymum* Seculi à nato Chriſto XII. ſcriptorem *de mirabilibus Romæ* eo usqve ineditum vulgavit & illuſtravit *Bernhardus de Montfaucon* Benedictinus, tot inſignibus in litteras meritis celeberrimus, in Diario Italico latine edito Pariſ. 1702. 4. in qvo & de Bibliothecis Romæ hodie conſpicuis, & alia qvædam huc ſpectantia deprehendes. Vetera monumenta, in qvibus præcipue muſiva opera, ſacrarum profanarumqve ædium ſtructura, ac nonnulli ritus diſſertationibus, æneisqve tabulis illuſtrantur à V. C. *Johanne Ciampino*, prodiere Romæ 1690. fol. Monochromata in Conſtantiniana Vaticani aula à ſummo artifice *Julio Pippio* in fimbriis parietinarum iconum juſſu Clementis VII. elaborata, nunc vetuſtate pæne conſumta, duodecim tabulis æneis expreſſit *Petrus Sanctus Bartolus*, Romæ fol.

XIII. Magnitudo & amplitudo Imperii Romani in tantum aucta olim fuit, ut trecentis & amplius gentibus una legitima illius Majeſtas præeſſet, ſicut notat Theodorus Tarſenſis lib. 6. de fato, apud Photium Cod. CCXXIII. p. 358. atqve Appianus in præfat. Hiſt. teſtetur ſe vidiſſe legatos Gentium longius diſſitarum, qvi ſe ſuaqve in poteſtatem Romanis tradere voluerunt, neqve ab eis fuerint receptæ, tanqvam futuræ oneri & inutiles. Univerſum adeo propemodum terrarum orbem complecti viſum eſt ambitu ſuo. Unde humanum genus dictum pro Romano imperio, & *οἰκουμένη* & *Orbis Romanus*, & Roma *communis patria generis humani*. Vide Freinshem. ad Flori præfationem, Nic. Antonium de jure Exulum p. 57. ſq. & 236. Pignorium p. 189. Epiſt. *Magium* L. IV. Miſcell. cap. 3. & Ezech. Spanhemii Orbem Romanum pag. 235. edit. Lond. Etiam Roma *Regum urbs* inde dicta Juſtino l. 18. c. 2. *donare regna conſueta*, ut loqvitur Florus L. III. c. 9. n. 3. ubi iterum confer Freinshemium. *Imperioſa civitas* Auguſtino L. XIX. de C. D. c. 7. Senatus Romanus *ἄνασσα βουλή*, Senatores *Mundi Principes*, ut legas ap. Vopiſcum in Probo. Confer alia Romæ elogia ap. *Rutilium* in itinerario, *Ariſtidem* Or. de Roma, *Jul. Cæſar. Bulengerum* de Imperio Romano p. 312 ſq. Lipſium L. 1. de magnit. Rom. cap. 2. De regnis XI, Provinciis CXIII.

insulisqve qvintam imperii partem æqvantibus, atqve adeo de toto ambitu Imperii Romani consulendus *Provinciarum libellus*, qvi subjici solet Itinerario Antonini: *Notitia dignitatum utriusque Imperii*, & è recentioribus *Wolffgangi Lazii* Commentariorum Reip. Romanæ illius in exteris provinciis bello acqvisitis constitutæ libri XII. Basil. 1550. fol. *Car. Sigonius* de jure antiqvo Italiæ & provinciarum, Francof. 1593. Hanov. 1609. fol. & T. 2. Antiqv. Grævii: *Onufrius Panvinius* in Imperio Romano (T. 1. Antiqv. Græv.) *Bulengerus* opere laudato, lib. 2. c. 2. *Bergierius* Lib. III. de viis cap. 1. sqq. *Lipsius* Lib. 1. de Magnitud. Rom. c. 3. Succincte etiam limites Imperii Romani perseqvitur *Josephus Laurentius* L. IV. Polymathiæ c. 4. Cæterum Imperium hodiernum Germanicum neutiqvam esse veteris Romani Imperii laciniam, sed non nisi levi ex parte ac brevissimo tempore olim fuisse Romani juris, docet *Hermannus Conringius* sub initium statim præstantissimi Operis qvo Francorum & Germanorum Imperii fines ac fata erudite & accurate descripsit.

XIV. Novæ & secundæ seu alterius Romæ, Regiæ Urbis & Reginæ Urbium nomine donata CONSTANTINOPOLIS, qvam non diu post Concilium Nicænum (A. C. 325. habitum) ex veteri Byzantio instauravit Constantinus Magnus & Constantinopolin ex nomine suo appellavit, dedicavitqve A. C. 330. *omnium pæne urbium*, ut in Chronico Hieronymus scribit, *nuditate*. Confer *Hesychii* illustres Origines CPolitanas, & Ezech. Spanhemii observationes ad Orat. 1. Juliani p. 69 seq. & Caroli du Fresne CPolin Christianam lib. 1. p. 26. seq. & numos à Constantino cusos qvos exhibet Anselmus Bandurus ad Origines CPol. p. 458. Hinc eædem illi prærogativæ, eadem Privilegia, qvæ Romæ tribui, & ad exemplum Veteris Romæ pleraqve omnia institui cœperunt, Archi-Episcopus & Senatus Romano æmulus, splendor ædificiorum, incolarum multitudo juraqve civitatis. Similiter etiam ut vetus Roma, sic Constantinopolis divisa in XIV. *Regiones* est, qvas descripsit auctor vetus *Anonymus* circa Theodosii junioris tempora clarus, qvem post Onufrii, Gyllii sub extremum libri IV. Topographiæ CPol. Labbei in protreptico ad scriptores Hist. Byz. p. 54. Pancirolli ad calcem Notitiæ Imperii, & aliorum editiones recudi curavit laudatus Carolus du Fresne p. 63. seq. præmissa præfatione qvam è MS. Vindobonensi vulgaverat Lambecius lib. 2. de Bibl. Vindob p. 950. Etiam perinde ut veterem Romam ἑπτάλοφον sive septem collibus insignem CPolin faciunt Jo. Tzetzes

Tzetzes & alii qvos laudat Cangius p. 37. De magnitudine ejus & freqventia conjecturam facere licet qvod Justiniani Imp. tempore pestilentia per singulos dies absumpta plus qvam decies mille, ut narrat Procopius lib. 2. c. 23. de bello Persico. Sed plura de hac urbe cognoscere cupientem lectorem ablego ad *Georgium Codinum* & *Manuelis Chrysoloræ* Epistolas III. de Roma nova qvam cum veteri confert, editas Græce & Latine à Petro Lambecio una cum Georgii Codini excerptis de antiqvitatibus CPolitanis, Paris. 1655. fol. *Jul. Cæsarem Bulengerum* de Imperio Romano p. 324. seq. *Petrum Gyllium* in libris IV. de topographia Constantinopoleos ejusqve Antiqvitatibus, qvos recusos habes tomo VI. thesauri Gronoviani, præcipue vero Constantinopolin Christianam jam semel iterumqve memorati præstantissimi *Cangii*, itidem divisam in qvatuor libros & libro primo veteris Byzantii etiam Origines perseqventem. Luculentum hoc opus una cum familiis ejusdem Cangii Byzantinis prodiit Paris. 1680. fol. cui addere deinceps etiam licet operæqve pretium est *Anselmi Bandurii* Monachi doctissimi Benedictini Imperium Orientale, qvod novissime Parisiensia præla evasit A. 1712. fol. Ex his qvi Constantinopolim qvalis hodie est descripsere adire juvabit *Thomam Smithum* in notitia brevi CPoleos, qvæ separatim primum Londini, deinde ad calcem notitiæ septem Ecclesiarum Asiæ prodiit Trajecti ad Rhenum 1694. 8. & *Josephum Grelotium* præcipue in itinerario CPolitano accurate scripto editoqve Gallice Parisiis A. 1680. 4. Amst. 1681. 12. *Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople, enrichie de plans, levez par l'Autheur sur les lieux & de tout ce qu'il y a de plus remarquable de cette ville.* Hujus libri lectione vehemens sæpe desiderium CPolis adeundæ in se excitatum testatur V. C. Hadrianus Relandus lib. 2. de relig. Muhamedica p. 151.

De scriptoribus rerum Byzantinarum & CPolitanarum exstat eruditus & accuratus commentarius compositus à *Martino Hanckio* Lipsiæ 1677. 4. qvemadmodum & de Romanarum rerum scriptoribus liber duplex, ibid. 1669. 1675. 4. Obiit vir præstantissimus & Uratislaviæ suæ decus non vulgare die 24. April. A. 1709.

CAPUT VII.

De Scriptoribus qvi Chronologiam Technicam & Historicam tradiderunt.

Chronologia duplex, Technica & Historica. 1. *Historicæ scriptores veteres ante Eusebium.* 2. *De Eusebii Chronico.* 3. *Chronologi post Eusebium Græci.* 4. *Latini.* 5. *Arabes. id. Recentiores præcipui.* 6. *Scriptores Chronologiæ Technicæ.* 7. *Parum utilis quorundam in minutiis & incertis περιεργία.* 8. *Chronologorum dissidia circa annum natalem CHRISTI.* 9. *Idea Chronologica rerum præcipuarum digesta per sex annorum millenarios.* 10. *Subsidia Chronologica quædam enumerata, ex quibus in gratiam studiosorum duo h. l. subjuncta exhibentur, Index Archontum Atheniensium & Pontificum Romanorum Alphabeticus.* 11.

I.

CHronologiæ, sive Disciplinæ qvæ temporum rationes exponit, duæ omnino sunt partes præcipuæ, una qvam Technicam possis appellare, qvoniam non sine arte & ingenio constat, atqve scientiarum Mathematicarum Astronomiæ & Arithmeticæ subsidio rationem mensium, annorum & Epocharum apud varias gentes ita docet expedire, ut earundem diversitas inter se conferri atqve comparari, & universa qvæ ad doctrinam temporum pertinentia ab omnis generis scriptoribus traduntur, recte intelligi, atqve ex cujusqve hypothesi sive sententia, calculi ita ut par est poni possint. Altera pars Historica est & in rebus gestis qvarumcunqve gentium, qvarumcunqve ætatum ad suum qvibusqve tempus referendis tota est occupata.

II. Qvamvis hæc posterior sine prioris cognitione recte constitui neqvaqvam potest, tamen placet de ejusdem tanqvam magis ad qvorumlibet captum accommodatæ scriptoribus prius dicere. Atqve initio mirari licet veteres diu & passim doctrinæ temporum parum curiosos fuisse. Qvam pauci etiam inter Historiæ Græcæ particularis expressa Scriptores Thucydidis exemplo annorum, qvibus qvælibet res gestæ sunt, vestigia consignarunt. Generale vero sive universale

versale Chronicon vix qvisqvam ante *Apollodorum* componere fuit aggressus, qvod versibus jambicis concinnatum Regi Pergameno Attalo inscripsit. Cæterum & hoc & *Castoris* Rhodii & *Phlegontis*, ac si qvæ fuerunt alia aliorum Chronica invidit nobis tempus, neqve est inter scriptores antiqviores qvi ætatem tulerunt qvem in hoc genere laudes, nisi *Diodorum* forte *Siculum*, in cujus Bibliotheca tamen multa & antiqviora præsertim sine apposita distinctiore temporis nota narrantur. E Romanis primus *Varro* videtur de hac parte eruditionis illustrandâ serio cogitasse, cujus etiam est celebris illa divisio * omne tempus triplici distinguens discrimine, qvorum primum ab Origine humani generis ad Cataclysmum priorem propter ignorantiam appellavit ἄδηλον, secundum à Cataclysmo priore ad Olympiadem primam, qvod qvia in eo multa fabulosa referuntur, μυθικὸν ab eo dictum est, & tertium deniqve à prima Olympiade ad suam ætatem ἱστορικόν, qvia res in eo gestæ veris historiis continentur. Varronis exemplo *Cornelius Nepos* ævum omne tribus explicare chartis sive libris conatus est, sed & illius & aliorum scripta deperdita libenter omitto. Res Ægyptias incerta fide *Manetho*, Romanas ab *Ennio* usqve & *Catone* multi temporum ordine ac per Annales persecuti sunt, sed qvi Chronicon deinceps universale condere fuerint aggressi à rerum humanarum exordio, (licet pauca qvædam Chronologica attigerunt *Clemens* Alex. in Stromatum libro I. *Theophilus* Antiochenus libro 3. ad Avtolycum, qvem propterea *librum de temporibus* Lactantius I. 23. vocat) non habeo qvos laudem ante *S. Hippolytum* & *Julium Africanum* qvi ambo Chronicon suum ab Orbe condito ad Alexandri Severi tempora produxerunt, Julius vero Africanus præcipue in opere suo de temporibus sive Chronographia qvinqve libris distributa tam copiose & diligenter versatus est, ut Eusebio & aliis post se viam egregie muniverit materiamqve præbuerit plura commentandi. Hippolyti nihil superest hodie nisi libellus ex Latina veteri versione de divisionibus & generationibus gentium à Canisio & Labbeo editus: ** Africani etiam fragmenta tantum habemus ab Eusebio, Syncello & aliis servata. Atqve *Eusebii* ipsius post Africanum præcipuam jam pridem hoc genere laudem esse, neminem fugit qvi vel à limine has litteras salutaverit.

* Adi Censorinum de die Natali cap. 21.

** Vide qvæ notavi lib. V. Bibl. Græcæ p. 205. 269.

III. *Chronicon* Eusebii solet etiam vocari Παντοδαπὴ ἱστορία *de cunctis temporibus historia*, ut titulus Operis a) latine transfertur in Epistola Augustini 35. ex qvo loco etiam constat non ubiqve obvios jam tum fuisse Chronici Eusebiani Codices. In libros duos divisum fuit ab auctore, qvorum priorem inscripsit χρονογραφίαν, posteriorem χρονικὸν κανόνα. Atqve hanc *Epitomen* vocat Hieronymus. In priore ex Manethone, Apollodoro, Josepho, Africano aliisqve origines & successiones, resqve memorabiles variarum gentium ab Orbe condito per varia capita persecutus est, in posteriore omnia serie una ad annos suos relata digessit ab Anno b) vocationis Abrahami h. e. ante CHRISTUM 2017. ad vicesimum usqve annum Constantini Magni, A. C. 325. Laudat præter alios Eustathius Antiochenus in Hexaëm. sub init. cui Eusebius vocatur ἁγίων ὅς, uti ab Ecclesia Gallicana diu illum cultum pro Martyre notat Janningus in Apologia pro Papebrochio præfixa Actis Sanctorum Junii T. I. p. XVII. sq.

Græcum opus Eusebii intercidit præter fragmenta & lacinias qvas recentiores Chronologi servarunt, Syncellus inprimis, & Cedrenus, Chroniciqve Alexandrini sive Paschalis Scriptor ne de aliis jam dicam. Nam ut vere Josephus Scaliger, *qui post Eusebium scripserunt, omne scriptum de temporibus aridum esse censuerunt, quod non hujus fontibus irrigatum esset.* Ex illis Græca ut potuit collegit ediditqve & illustravit doctissimis notis idem *Scaliger*, sed non modo Syncelli & Chronici Alex. tum

tem-

a) Χρονικὰ συγγράμματα sua memorat Eusebius in Esaiæ XIII. 17. χρονικοὺς κανόνας X. 9. præparat. p. 484. & l. 1. Hist. Eccles. c. 1. Ἀρχαιολογίαν atqve ἀρχαιολογικὴν ἱστορίαν vocat Anastasius Sinaita qv. 41. & 65. *temporum Historiam* Augustinus II. 39. de doctrina Christiana. *Digestionem temporum* Hieron. I. in Rufin. χρονογραφίαν Epiphanius sub extremum libri de ponder. & mensur. *Chronicorum Historiam* breviarium MS. Ecclesiæ Lemovicensis, Valesio laudatum. Alia veterum loca titulos Chronici Eusebiani varie referentia notavit Scaliger ante Græca Eusebii Chroniconqve Hieronymianum, Hanckius p. 87. seq. de scriptoribus rerum Byz. & Allatius ad Eustathii Hexaëm. p. 13.

b) Eusebiani Chronici Epocham initium capere ab Cal. Sept. sive autumno anni ante CHRISTUM 2017. Periodi Jul. 2697. disputat Petavius lib. IX. de doctrina temporum cap. I.

temporis nondum editi apographis parum emendatis c) usus est, sed etiam varia ad Eusebium retulit, qvæ parum credibile d) est ab illo scripta fuisse. *Latine* vertit & Vincentio cuidam ac Gallieno inscripsit *Hieronymus*, ita ut hinc inde ex Latinis præcipue scriptoribus qvædam adderet e) alia omitteret, ac deinde Chronicon ad A. C 378. (Valente sextum & Valentiniano secundum Coss.) continuaret. Codices Latini Chronici Eusebiani oscitantia librariorum mire inter se variant, & sæpius nec inter se nec cum Historia facile possunt conciliari. Confer Dodwelli diss. 3. ad Irenæum §. 2. Henr. Valesius p. 10. ad Eusebii Hist. vetustissimos Codices laudat Acutianum, Lipsii & Ortelii. Laudat qvoqve vetustissimam editionem Mediolanensem, qvam nec Pontacus nec Scaliger viderit. Consuluit tamen *Arnoldus Pontacus* Episcopus Vasatensis præter Codices MSS. duodetriginta, editiones octo, f) atqve ex illis præclaram suam concinnavit, in qva mirum studium atqve industriam non dubitavit etiam Scaliger Epist. 104. omnibus laudibus proseqvi, atqve editoris doctrinam, candorem, modestiam & diligentiam celebrare. Et omnium correctissima vocatur Jo. Morino p. 277. Exerc. Bibl. Prodiit notis Pontaci & castigationibus illustrata, una cum Prosperi Chronico Burdigalæ 1604. fol. sed raro hodie reperitur. Neqve ubivis obvia altera *Auberti Miræi*, posteriorem tantum partem à CHRISTO exhibens, additaqve habens Chronica Sigeberti & Anselmi Gemblacensis. Antwerp. 1608. 4. Confer B. Ittigium de Bibliothecis Patrum p. 743. Cæterum ob præclaras accessiones atqve doctissimas

c) Is. Vossius in auctario castigatt. Georgii Hornii p. 370. *Quia apographum Syncelli quod Scaligero transmissum fuit, raptim & vitiose admodum descripserat Casaubonus nescio an alius, ideo plurimi passim in hoc opere tam in annis quam in nominibus errores fuere commissi.* Multis hoc docet Goarus notis ad Syncellum. 504-528.

d) Vide Conringium de Medicina Hermet. p. 21. & 30. Steph. le Moyne prolegom. ad Varia S. * 32. 2. b. Hanckium de scriptoribus Byz p. 92. seq.

e) Id. p. 93. seq. Jo. Andreas Bosius diss. ad periocham Josephi de CHRISTO, c. 2. §. 7. seq.

f) Veteres Chronici Eusebio Hieronymiani ante Pontacum editiones sunt: Veneta 1483. 4. Paris. 1512. 4. apud Henr. Stephanum avum, & Basil. 1529. fol. edente Jo. Sichardo cum Chronicis Prosperi, Cassiodori, Hermanni Contracti & Matthæi Palmerii. Hinc cum aliis Eusebii scriptis, & Prosperi ac Matthæi Palmerii Chronico Basil. 1542. 1548. 1559. 1570. fol. Paris. 1581. fol. *Alphonsi Tostati* commentarius in Eusebii Chronicon, Hispanica lingua, Salmanticæ sumtu Francisci Ximenii Cardinalis A. 1506. fol. qvinqve Voluminibus.

mas notas freqventissime in manibus eruditorum versatur editio *Scaligeri*, g) altera præcipue ac postuma Amstelodamensis A. 1658. fol. qvæ Alexandri Mori præfationem & Scaligeri commentarios ad latinam Hieronymi interpretationem & Græca Eusebii emendatos & tertia parte auctiores (qvam prior editio Lugd. Bat. 1606. fol.) exhibet & libros tres Isagogicorum Chronologiæ Canonum ejusdem Scaligeri subjunctos habet. Chronico Eusebiano subjecta sunt Hieronymi de qvo dixi supplementum & *Prosperi Tironis* ab A. C. 379. ubi desiit Hieronymus ad A. 444. Victoris Tunnunensis Chronicon ab A. 445. ad A. 565. *Joannis* Abbatis *Biclariensis* ab A. 565. usqve ad annum Mauritii octavum A. C. 593. *Idatii* ab A. C. 379. ubi Hieronymus desinit ad 428. *Marcellini Comitis* ab A. C. 379. ad A. 534. & Veteris scriptoris sive interpretis incerti excerpta latina Chronologica ex Africano, Eusebio & aliis vulgata è Codice Bibl. Puteanæ. Post hæc seqvuntur Græce qvæ Scaliger velut Eusebiana collegit ac digessit. Anonymi Ἐπιτομὴ χρόνων (Chronici Alex. & Fastorum Siculor. nomine vulgo venit) ab Adamo ad annum Heraclii vicesimum A. C. 629. ex Codice Is. Casauboni. Nicephori Patriarchæ χρονογραφία. Deniqve seqvitur ἱστοριῶν συναγωγὴ & Ὀλυμπιάδων ἀναγραφὴ, non veteris scriptoris sed ut recte viri docti notarunt ipsius Scaligeri, qvi illam ex scriptoribus editis & ineditis collegit ac digessit, non Græcis modo sed etiam Latinis, qvorum loca Græce transtulit & hisce collectaneis inseruit. Reprehendit Eusebius hinc inde Africanum, ipse vicissim reprehensus est ab Aniano, Panodoro, Syncello & aliis, Diodoro etiam Tarsensi de qvo Svidas, præcipue à Scaligero & aliis Chronologis recentioribus.

IV. *Aniani* & *Panodori* Monachorum Ægyptiorum centum fere Annis Eusebio juniorum Chronographiæ Syncello laudatæ interciderunt, qvibus Eusebium ut jam dixi hinc inde castigaverant, sed in plerisqve

g) Recensetur à Labbeo T. 1. de scriptor. Eccles. p. 302. & Tho. Ittigio lib. de Bibliothecis Patrum p. 745. seq. Emendationes Salmasii ex Codd. Palatinis IV. cum Conr. Sam. Schurzfleischii τοῦ μακαρίτου ad Eusebii Chr. observationibus edidit frater Clariss. Henr. Leonhardus Schurzfleischius. Witeb. 1712. 4. in notitia Principalis Bibliothecæ Vinariensis, in qvam editio Lugd. Bat. 1606. manu Salmasii notata pervenit ex Bibliotheca Gudiana. Inter Codices Is. Vossii cum MSS. collatos Colomesius n. 1. memorat Chronicon Eusebianum editionis Scaligerianæ qvod cum MSS. commisit Cornelius Tollius. Bochelli observationes Chronicas ad Eusebium MStas laudat Matthias Berneggerus ad Justini XVIII. 6.

risqve secuti fuerant. Castigaverant vero haud raro sine magna ratione, & cum ipsi potius essent reprehendendi, ut Scaliger ad Eusebium docuit. Intercidit qvoqve *Philippi Sidetæ* Presbyteri Historia ab orbe condito ad suam perducta ætatem, hoc est ad qvinti à Christo nato sæculi initia libris XXXVI, sed longe pluribus ac mille propemodum tomis, singulis enim libris argumentum, tomi integri magnitudine præmiserat, & librum unumqvemqve 24. tomis iterum distinxerat, qvod voluminosum opus auctori Historiæ tripartitæ XII. 3. *multam* visum est *habere confusionem nec satis prodesse legentibus*, uti magis etiam constat ex Socratis VII. Hist. c. 27. Nicephoro XIV. 29. & Photio Cod. 35. Fragmentum hujus Philippi insigne de Scholæ Alexandrinæ successione vulgavit illustravitq; Dodwellus ad calcem dissertationum in Irenæum Oxon. 1689. 8. Aliud fragmentum, acta disputationis de Christo, in Perside inter Christianos Gentiles & Judæos habitæ, cui ipse interfuit, complexum habetur MS. in Bibl. Cæsarea teste Lambecio Lib. V. pag. 137. qvi tamen fallitur lib. IV. p. 179. ubi ad hunc Philippum refert fragmentum de tinctura æris Persici & ferri Indici. Nam verba: βαφὴ τοῦ παρὰ πέρσαις ἐξευρημένου χαλκοῦ γραφεῖσα ἀπὸ ἀρχῆς Φιλίππου, tincturam jam ex tempore principatus Regis Philippi descriptam denotant, ut recte notavit Cotelerius T. 3. monument. p. 598.

Joanni Malalæ plures laudantur Chronographi, *Arianus*, *Brunichius*, *Buttius*, *Clemens*, *Domninus*, *Eustathius*, *Eutropius*, *Eutychianus*, *Licinnius*, *Magnus* Carrensis, *Nestorianus*, *Theophilus* & *Timotheus*: Sed facile apparet ab ipso Chronographos appellari Historicos qvoscunqve. De illis vide si placet qvæ dixi volumine sexto Bibliothecæ Græcæ.

Atqve præstat editos solum perseqvi, è qvibus primo loco is ipse qvem jam dixi *Joannes* Antiochenus, cognomento *Malala* commemorandus, cujus Historia Chronica ab Orbe condito usqve ad obitum Justiniani I. Imperatoris prodiit Oxonii è Codice Bodlejanæ 1691. 8. cum versione & notis Edmundi Chilmeadi, & Humfredi Hody diss. atqve Rich. Bentleji Epistola. Opus ab auctore distributum fuit in libros XVIII. sed primus liber cum secundi parte desideratur, itaqve ab editore defectus ille ex Georgio Hamartolo suppletus. Malalam non diu post Justinianum floruisse, Clarissimo Caveo lubens assentior.

Farraginem Historico Chronologicam, qvam sub nomine *Chronici*

nici Alexandrini vulgavit Græce & Lat. cum notis Matthæus Raderus S. I. Monachii 1624. 4. unde Latine ex Raderi versione recusum est in Bibliotheca Patrum Tomo XII. edit. Lugdunensis p.867. deniqve sub veriore titulo *Chronici Paschalis*, nova meliore versione & eruditis notis illustratum à Carolo du Fresne habemus Paris. 1688. fol. Idem Fresneus ex MS. Codice & Holstenii observatione duos illius operis notat fuisse auctores, unum qvidem rerum ab orbe condito ad A. C. 354. (Constantii 17.) alterum vero qvi illud ad annum usqve vicesimum Heraclii continuavit. Index Imperatorum qvi usqve ad Imperatorem Constantinum Monomachum A. C. 1042. pertingit, ab alio est, idqve in ipso titulo diserte innui testatur Is. Casaubonus p. 243. Epist. *Antiochenum libentius Chronicon vocaverim*, inqvit Henricus Valesius p. 39. ad Euseb. & ad Theodoritum p. 21. seq. cum qvo facit Stephanus le Moyne notis ad Varia sacra pag. 131. *Constantinopolitanum* appellat Usserius p. 75. prolegom. ad Ignatium, illamqve convenientiorem esse inscriptionem disputat etiam Reinesius II. 17. Var. Lect. Cæterum Raderus auctorem domo *Alexandrinum* fuisse collegit ex iis qvæ de Jeremiæ cineribus Alexandriam jussu Alexandri M. deportatis leguntur p. 366. & qvod Georgii successor Petrus Alexandrinus nota in fronte libri apposita opus illud commendavit, atqve inde Chronicon Alexandrinum Raderus inscripsit: qvanqvam in eo potuit falli, qvemadmodum & ejusdem plerasqve emendationes & conjecturas sibi non probari testatus est Cotelerius T. 3. monumentorum Ecclesiæ Græcæ p. 608. unde sæpius correctione indigere illud opus notavit Jo. Gregorius capite 36. Observationum sacrarum: & parum accuratus interpres Raderus dicitur ab Henrico Warthono ad Usserium de scripturis sacrisqve vernaculis p. 349. Ex hoc ipso opere petita sunt qvæ *fastorum Siculorum* nomine laudant eruditi, qvoniam Codicem MS. in Sicilia Hieronymus Surita reperit, unde ab Antonio Augustino perlatus est Romam: indidem fastos Consulares excerpsit ediditqve Sigonius & Panvinius, & Græce ac Latine Sylburgius tomo tertio Hist. Augustæ. Longe plura ex Codice suo, qvi deinde ad Sylburgium pervenit, & ab hoc per Hœschelium redemtus, Bibliothecæ Augustanæ * illatus est, excerpsit Is. Casaubonus, communicavitqve cum Josepho Scaligero, qvi illa passim laudat nomine *Chronici Casauboniani*, & edidit Græce ad Chronici Eusebiani calcem, præfixo titulo ἐπιτομῆς χρόνων, ut paulo ante in Eusebio dicere me memini. Ex Malala in illud Chro-

* Vide Cavei hist. literat. in Georgio Pisida.

Chronicon multa deportata esse notavit Henricus Noris de Epochis Syro Macedonum p. 203. Multa etiam iisdem verbis leguntur in Topographia Christiana Cosmæ Indopleustæ, unde *Cosmam* illum auctorem Chronici suspicatus est Allatius Lib. de purgatorio pag. 942. Usserius vero & alii *Georgii Piside* tribuunt, Casimirus Oudinus *Georgio Alexandrino* à qvo vitam Chrysostomi scriptam habemus. Non Alexandriæ tamen sed CPoli scriptum esse illud Chronicon probat Henschenius exegesi præliminari ad Tom. 3. Act. Sanctorum Martii p. VII.

* *Georgius* Monachus, atqve Theophane teste Abbas, Patriarchæ CPolitani Tarasii A. C. 806. defuncti *Syncellus* (qvasi *Concellanum* dicas & domesticum) ipse p. 3. & 6. si modo ipse, auctor est se Chronico suo complecti velle res ab Orbe condito gestas usqve ad A. C. 800. Certe Syncellus morte præventus non ultra Diocletiani tempora pervenit teste eodem Theophane, qvi continuavit, & Mich. Glyca, ac Georg. Cedreno, qvod & titulus operis indicat: Γεωργίε τȣ̃ Μοναχȣ̃ χρονικὴ ἱστορία ἀρχομένη ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ διήκȣσα μέχρι τȣ̃ Διοκλητιανȣ̃. Josephus Scaliger qvi opere illo MS. usus est & ex illo pleraqve in Eusebium suum minus licet emendate qvandoqve, ut notat Salmasius p. 99. Epist. descripta derivavit, qveritur illud ab antiqvario qvi descripsit multis partibus mutilatum esse, & qvæ scriptor toties promittit, ea nusqvam comparere Epist. CLX. & CLXI. ad Marcum Velserum, à qvo alium codicem Venetiis afferendum exspectabat. Titulus Codicis ἐκλογὴ χρονογραφίας συνταγεῖσα ὑπὸ Γεωργίȣ μοναχȣ̃ Συγκέλλȣ γεγονότος Ταρασίȣ Πατριάρχȣ Κωνσταντινȣπόλεως ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Διοκλ. Qvamqvam vero Jacobus Goarus pugnat integrum Georgii opus ad nos pervenisse, tamen Philippus qvoqve Labbeus ad Glycam ex Georgio qvædam allegantem, qvæ in illo haud leguntur, annotat p. 367. *Ex ista pericope aliisque quibusdam Lector discet, non esse integrum Georgii Syncelli Chronicon suisque partibus omnibus absolutum quod è Codice MS. Bibliotheca Regia à R. P. Jacobo Goaro Ord. Prædicatorum typis Regiis prodiit, sed quadam adhuc in eo desiderari, ex aliis, si qua forte occurrant uberioribus membranis supplenda.* Allatius qvi de Georgio Syncello multa erudite animadvertit diatriba de Georgiis, & Possevini, Vossii atqve aliorum hallucinationem qvi cum Georgio Hamartolo, de qvo mox, confundunt, castigavit, p. 327. memorat Codicem Mediolanensem hoc titulo: Χρονικὸν σύντομον ἐκ διαφόρων χρονογράφων, καὶ ἐξηγητῶν συλλεγὲν καὶ συντεθὲν ἀπὸ Γεωργίȣ μοναχȣ̃ καὶ Συγκέλλȣ. Sed in illo

illo perinde ut in altero cujus meminit Reinesius Epistolis ad Nesteros p. 17. & in qvo res ab Adamo ad Imperium usqve Michaëlis cum Theodora matre cujus initium cum A. C. 841. coincidit, enarrantur, lucubrationes Georgii Hamartoli & Logothetæ ac Theophanis cum Syncellianis videntur confundi. Idem Labbeus in Protreptico de Scriptoribus Byzantinis promisit Chronologiam Syncelli vulgandam ex MS. Bibl. Regiæ Parif. collato cum Vaticano qvem descripserat Holstenius & cum Mazarinianis addita latina versione *Jo. Baptistæ Hautini*, sive *Altini*, qvem Nic. Rigaltii levirum Syncelli parasse editionem ad Rigaltium Romæ A. 1630. scripsit Josephus Maria Svaresius, in Epistola qvæ legitur T. 4. Operum Sirmondi p. 663. At neqve illa versio neqve editio Altiniana vidit lucem, sed *Goarus* Syncellum cum versione sua & notis publicavit Paris. 1652. fol. usus Codice MS. Regiæ Bibl. scripto A. C. 1021. qvem Corinthi paravit Jo Abramus A. C. 1507.

Syncelli Chronicon ab A. C. 285. (Diocletiani 1.) ad 813. (Leonis Armeni 1.) continuavit *Theophanes* Isaurus, cujus, confessoris imaginum, vitam sive elogium à Theodoro ut videtur Studita scriptum Latine ediderunt ad 12. Martii Lipomannus, Surius, Henschenius, Græce & Latine *Franciscus Combefisius* editioni Theophanis Luparex præmisit, qvæ cum versione & notis postumis *Jacobi Goari* atqve ejusdem *Combefisii* animadversionibus prodiit Paris. 1655. fol. Eam V. C. *Jo Andreas Bosius* conferens cum MS. Codice Augustanæ Bibl. deprehendit hujus ope multo emendatiorem, alicubi & pleniorem, expletis qvibus passim fœdatus est lacunis aliqvot, dare se posse, idqve facturum promisit Exercitatione in periocham Josephi de Christo p. 24. additurus Syncellum & utriusqve continuatorem Genesium usqve huc ineditum. Publicandarum Bosii in Theophanem observationum, qvæ in publica Jenensis Academiæ Bibliotheca MSS. asservantur, fecit Georgius Scubartus præfat. ad postumam ejus introductionem ad Notitiam Rerump. à se editam, specimenqve illarum videre licet in Wilh. Ernesti Tenzelii ξυμμαχίτῳ Exercitationibus selectis p. 315. *Joannis Buchardi* versionem latinam memorat Lucas Holstenius Epistola ad Lambecium T. 6. de Bibl. Vindobonensi p. 260. *Apud Puteanos fratres magnum opus Chronologicum reperies, in quo tuam exerceas industriam, Theophanem scilicet Agri* (Monasterii in regione Sigriana) *Abbatem cum* Jo. Burchardi *hominis accurate docti versione** eden-

* Ex Versione illa locum profert Allatius p. 324. de Georgiis, sed is male *Jacobum Bullardum*

edendum, quem nuper ex Barberina Bibliotheca ad ipsos misi. Adjunxi etiam Anastasium Bibliothecarium antiquum ejus interpretem (qvi præf. ad Hist. suam Ecclesiasticam plura ex Syncello & Theophane repetiisse se innuit, uti ex eodem Landulphus Sagax non pauca transtulit in postremam Historiæ miscellæ partem) *ex Casinensi Codice Longobardico depromtum. Præfigendum erit Theophani Chronicon Georgii Syncelli à Julio Cæsare usque ad Maximianum, cujus itidem exemplaria duo ad Vaticanos & Palatinos Codices accurate collata ibi offendes. Alia etiam Regia Bibliotheca suppeditabit.* De hoc Theophane conferendus inprimis Martinus Hanckius lib. 1. de rerum Byzantinarum scriptoribus cap. XI. Anteqvam vero de hoc Chronico dicere desinam, apponere juvat Godfridi Henschenii judicium ex ejusdem exegesi præliminari præmissa Tomo tertio Actorum Sanctor. mensis Martii edito A. 1684. in qva tabulas Chronicas Theophanis, saltim qvoad annos seriemqve Episcoporum in qvinqve sedibus Patriarchalibus nulla fide dignas esse observat. *Chronographia Theophanis*, inqvit, *qualem nunc habemus ex collatione quinque Codicum MSS. Regii scilicet, Peireziani, Barberini, Vaticani & Palatini, duabus constat partibus, quarum quæ potior est, & vere aurea, omnique acceptione dignissima, historiam exhibet per annos digestam; altera vix plumbea dici meretur, consistitque in tabulis Chronologicis* (Canonia *vocat Goar*) *quibus per loculos divisis primum annus Mundi, tum Christi incarnati, dein Imperatoris Romani, proxime Regis Persarum, aut Ducis Arabum, rerum post Persas in Palæstina potientium, denique ex ordine quinque Episcoporum præcipuorum seu Patriarcharum*, Romani, Constantinopolitani, Hierosolymitani, Alexandrini & Antiocheni *ordo & anni continentur. Tabulas autem istas magna cum diversitate non tantum præfixas annis non suis, sed etiam mendosissimè conscriptas esse, & plurimis hiare loculis, ac portentosis prorsus annorum, præsertim Patriarchalium supputationibus scatere, cum ipsemet Goar agnoscat fateaturque: mirum est, aut ipsum, aut, qui defuncti Goaris laborem eduxit in lucem, Combefisium potuisse sibi persuadere, ab autore Theophane esse: qui variorum autorum sententias & numeros secutus sit varios, opusque proprium urgente persecutionis necessitate non recensuerit, proindeque exigere à lectore suo possit, ut, qui dormitantem Homerum patitur, Theophanem quoque lapsum erigat corrigatque: cum nimirum succedentes & adinvicem cohærentes numeros in sequiores transponit annos, seu etiam con-*

dum vocat. Rectius Labbeus in protreptico ad scriptores Byz. edendos, *Jo. Jacobum Buccardum.* Parisinus hic fuit Cardinalis Barberini Romæ domesticus, cujus laudatio funebris in Nicol. Fabricium Peirescium & alia scripta qvædam referuntur in Catalogo Bibl. Barberinæ p. 194.

conjunctos annos in d:ffita canonia desultoriè transfert: aut eidem viro nunc pauciores, mox plures diversis canoniis assignat annos: vel cum ejusdem viri pauciores anni, plures occurrant canonia: aut cum summa quapiam annis æquales loculos sive Canonia quibusdam omissis non accepit: vel denique cum numero ejusdem anni repetito confusio infertur non mediocris.

In eadem exegesi præliminari p. X. seqq. mendas qvasdam, librariorum socordia Theophani adspersas & ab aliis non observatas Henschenius eluit.

Theophanem continuarunt Leo Grammaticus, Anonymi duo, tum Georgius Monachus & Simeon Logothetes, de qvibus singulis uti & de Joanne Scylitze alibi diligentius disserui, Johannes item Genesius adhuc ineditus, qvem è Codice Bibl. Paulinæ Lipsiensis vulgare instituerunt viri præstantissimi Jo. Andreas Bosius, Christianus Wagnerus & Georgius Schubartus, qvibus fato præventis, beneficium istud exspectamus ab eruditissimo nostro Godfrido Oleario.

Nicephori Patriarchæ CPolitani A. C. 828. defuncti Chronologiam compendiariam ab orbe condito ad suam ætatem latine jam circa A. C. 872. vertit *Anastasius Bibliothecarius*, cujus Historia Ecclesiastica ex Syncello, Theophane & Nicephoro collecta prodiit latine cum notis *Car. Annibalis Fabrotti* inter scriptores Hist. Byz. Paris. 1649. fol. Ex ejusdem Anastasii versione Chronologia Nicephori legitur in Bibliothecis Patrum, Paris. 1589. 1644. & 1654. Tomo septimo: Colon. 1618. Tomo nono, & Lugd. 1677. Tomo XIV. p. 72. cum commentario *Antonii Contii* primum edito Paris. 1573. 4. qvem LXX. Interpretibus * nimium tribuere, in expurgatorio Indice notat Jo. Maria Brasichellanus. *Latine* itidem, interprete *Joach. Camerario*, una cum ejus commentariis & diss. de Concilio Nicæno Basil. 1561. fol. & Lips. 1573. 4. atqve sine commentariis Basil. 1569. 8. ante Historiam qvam vulgo vocant Miscellam.

Græce in thesauro temporum *Josephi Scaligeri*. Lugd. Bat. 1606. & 1658. fol.

Græce & Latine, cum *Jac. Goari* notis ad calcem Georgii Syncelli Paris. 1652. fol. inter scriptores Hist. Byz. Imperatorum & Patriarcharum qvorundam postremorum nomina à scriptore juniore adjecta esse tum in Nicephori Græcis tum in Latinis Anastasii codicibus docet Seldenus II. 4. de synedr. p. 106. seq. & Hanckius de scriptoribus Byz. p. 245. Valen-

* Confer Rich. Simonis Bibliothecam Criticam T. 2. pag. 470.

lentiniani qvoqve genealogiam in Codicibus qvibusdam desiderari notat Jo. Pearsonius in Vindiciis Epistolarum S. Ignatii. Vicissim in aliis MSS. diversæ continuationes reperiuntur jam ad Constantinum Ducam qvi A. C. 1067. obiit, jam ulterius etiam usqve ad A. C. 1180.

Georgii Monachi & Archimandritæ cognomento *Hamartoli* circa A. C. 842. clari, qvem cum Syncello multi male confundunt, Chronicon ab O. C. ad Michaëlem Theophili Imp. filium nondum integrum lucem vidit, etsi partes qvasdam illius & fragmenta habemus à Petavio, Lambecio, Gretsero, Allatio, Radero aliisqve sparsim edita. Ex hoc Chronico etiam Chronologica excerpta petita sunt qvibus Malala ab initio suppletur; Confer Humfredi Hody diss. Malalæ præmissam §. XLI. & Allatium de Georgiis p. 329. seq. qvi Cedrenum, Theophanem, Glycam aliosqve posteriores Chronologos ex eo profecisse notat. Idem Allatius libro de ætate & interstitiis Ordinum apud Græcos p. 180. nonnulla ex eodem proferens, monet neutiqvam contemnendum esse auctorem, *ex quo recentiores Græcorum Historici sua fere omnia neque verbis ipsis immutatis hausere, quod ut videas latinum fecimus & una cum textu Græco si per tempora licuerit tibi communicabimus.* Illa Allatii versio & editio non vidit lucem, nisi qvod prooemium operis cum interpretatione sua, diatribæ de Georgiis inseruit. Duos Codices MSS. Regiæ Bibl. Parisiensis laudat Cotelerius ad Lib. IX. recognitionum qvæ sub Clementis nomine ambulant c. 20. Vindobonensem Lambecius II. pag. 588. Mediolanensem & Scorialensem Allatius de Georgiis p. 334. Bavaricum Gretserus T. 2. de cruce & Matthæus Raderus in viridario sanctorum, Baroccianum deniqve qvi exstat in Bibl. Bodlejana, Humfredus Hody loco laudato.

Hippolyti Thebani qvi seculo XI. floruit, Chronicon à Christo nato ad sua tempora, similiter nondum in lucem prodiit, exceptis fragmentis, de qvibus dixi libro V. Bibl. Græcæ p. 212. sqq.

Georgii Cedreni Monachi Chronicon ab Orbe condito ad A. C. 1057. cum Jo. Xylandri versione & notis editum est Basileæ apud Jo. Oporinum & Episcopios fratres A. 1566. fol. atqve inter scriptores Hist. Byzantinæ cum ejusdem Xylandri sed passim emendata interpretatione notisqve, & notis Jacobi Goari, & glossario Caroli Annibalis Fabrotti, Paris. 1647. fol. In hac editione ex Codd. MSS. lacunæ ingentes tres aliæqve ex MSS. Altempsianæ & Vaticanæ Bibl. suppletæ sunt, nam & Jo.

Leun-

Leunclavius notis ad Annales Turcicos testatus erat apud se aliqvot folia Cedreni esse qvæ in Xylandri editione desiderarentur. In Codice Vaticano Æthiopicorum Heliodori annotatum est, hunc scriptorem versibus Jambicis etiam ad Imp. Theodosium scripsisse de auro conficiendo, idqve Georgium Cedrenum testari. *Γράφει δὲ διὰ στίχων ἰάμβων τὴν τοῦ χρυσοῦ ποίησιν πρὸς τὸν αὐτὸν Θεοδόσιον, ὡς φησὶ Γεώργιος ὁ Κεδρηνός.* *Neque vero hoc licet negare*, inqvit Conringius de Medicina Hermetica p. 25. *etsi in edito Cedreni volumine* (etiam Parisiens. edit.) *non reperias. Notum enim valde mutilum illud esse & miris modis deformatum, quod jam Josephus Scaliger est conquestus.* Vide tamen qvæ Scaligeri judicio, qvi breviarium tantum majoris operis & cadaver ad nos pervenisse existimabat, opponit Allatius de Georgiis p. 336.

Joannis Zonaræ CPolitani ex præfecto vigilum & primo à Secretis Monasticam vitam amplexi & plurimis aliis scriptis clari, Annales ab Orbe condito ad A. C. 1118. qvo obiit Alexius Comnenus, ex Viennensi MS. cum Hieron. Wolfii notis prodiere Basil. 1557. fol. Postea vir præclarissimus Carolus du Fresne Wolfianam editionem ex 4. scriptis Codd. Regiæ Bibl. & uno Colbertino emendavit, latinam versionem recensuit notasqve eruditas addidit Paris. 1686 fol. cumqve Wolfius contra auctoris mentem Annales in tres partes diremisset, Cangius divisionem operis genuinam in partes duas, librosqve XVIII. restituit, & libros capitibus distinxit, subjuncto brevi summario Chronologico Anonymi ab Adamo ad Alexium Comnenum, qvod Dionys. Petavius cum Nicephori CPol. breviario Historico Græce & Latine vulgaverat Paris. 1616. 8. Italice qvoqve translati Zonaræ Annales sunt à Marco Æmilio, Florentino Venet. 1560. 4. & Gallice à Joanne Mileto Paris. 1583.

In eodem Anno Christi 1118. desinunt etiam ab Orbe condito deducti Annales *Michaëlis Glycæ* Siculi, qvorum partem à Julio Cæsare ad Constantinum M. ex codice Andreæ Schotti sub falso *Theodori Metochitæ* nomine cum versione & notis edidit Jo. Meursius Lugd. Bat. 1618. 4. Integras ex Joh Sambuci Codice vertit vulgavitqve Latine Jo. Leunclavius, & ad captam usqve à Turcis CPolin continuavit Basil. 1572. 8. Inde Philippus Labbeus pluribus Codd. MSS. usus Claromontano, Fontisebraldensi, & variis lectionibus ex Codice Bavarico, Vallicellano atqve Augustano Glycam Græce primus edidit, versionem Leunclavii recensuit, notasqve suas, perinde ut Meursii qvoqve, & Leunclavii continuationem

tionem adjunxit. Parif. 1660. fol. Laudat hic Glycas p. 82. *Pyronem* five *Pyrrhonem* χρονογράφον, ex eoqve refert Adamum qvadragefimo demum cum conditus effet die paradifum effe ingreffum.

Poft Glycam fcripfit circa A. C. 1150. fed Chronicon fuum ab Orbe condito ad A. C. 1081. five Nicephori Botaniotæ imperium & Alexii Comneni initia tantum modo produxit *Conftantinus Manaffes*. Non profa fed verfibus profæ fimillimis, qvos *politicos* Græci recentiores appellant, fcripfit Annales fuos, five σύνοψιν ἱστορικὴν ad Irenem Andronici Comneni uxorem, de qva Cangius in familiis Byzantinis p. 181. Vertit ex Italico Codice vulgavitqve Latine Jo. Leunclavius Bafil. 1573. 8. Græce ex Codice Palatino defcriptum Jo. Meurfius edidit fubjuncta Leunclavii verfione ad calcem voluminis & notis ejusdem fuisqve caftigationibus Lugd. Bat. 1616. 4. Hinc inter Hiftoriæ Byz. fcriptores lucem vidit Græce & Latine Parif. 1655. fol. additis præter Meurfii & Leunclavii notas variis Lect. è MSS. Codice Allatii, & qvas Carolus Annibal Fabrottus collegit è duobus Regiis Codicibus, ejusdemqve Fabrotti gloffario. Andreas Schottus in litteris ad Meurfium datis 28. Auguft. A. 1615. *De Manaffe fcito & penes me effe MS. ex libris Petri Pantini, eodem etiam latino interprete, cum ignoraret fortaffe à Leunclavio effe converfum.*

V. Chronologi Latini veteres præter *Hieronymum* Eufebii interpretem continuatoremqꝫ, notandi veniunt qvos una cum illo editos p. 167. dixi *Tiro Profper*, *Victor Tunnunenfis*, *Johannes Biclarienfis*, † *Idatius* Lemovicenfis & *Marcellinus Comes*. Neqve prætereundum Chronicon *Profperi* integrum, qvale à Victore Aqvitano præf. ad Canonem Pafchalem, Gennadio c. 84. de S. E. & Caffiodoro divinar. Inftit. c. 17. defcribitur, editum primum à Philippo Labbeo in Bibl. nova MSS. Parif. 1657. fol. T. 1. p. 16. atqve recufum in Tomo XI. thefauri Græviani, una cum faftis Magiftratuum Pighianis ab U. C. ad Vefpafianum ex edit. Antw. 1615. fol. faftis confularibus integris *Idatianis* ex ejusdem Labbei †† editione, faftis confularibus Anonymi qvos è MS. Vindobonenfi H. Noris * edidit & differtatione illuftravit, Anonymo de præfectis urbis & fragmento faftorum ab A. C. 205. ad 353. ex editione Ægidii Bucherii Antwerp. 1634. fol. & Epiftola Confulari ejusdem Henrici Noris ex edit.

Z Bono-

† Chronica Idatii & Johannis Biclarienfis recenfuit qvoqve Cardinalis Aguirre Tomo II. Conciliorum Hifpaniæ.

†† T. 1. Bibl. novæ MSS. p. 1.

* Ad calcem diff. de Anno & Epochis Syro Macedonum, Lipf. 1696. 4.

Bononiensi A. 1683. Pars prior hujus Chronici Prosperiani ab Orbe condito procedit usqve ad mortem Imp. Valentis, altera ab A. C. 379. ad 455. convenit fere cum ea qvam vulgaverat Andreas du Chesne T. 1. scriptorum Francorum p. 201. Paris. 1636. fol. Addidit Labbeus eumqve secutus Grævius etiam editionem Pithœanam Chronici Prosperi ab A. C. 379. ad 455 sed ex MSS. emendatam. Ac præter hanc Pithœanam A. 1588. etiam altera è MS. Augustano legitur T. 1. lectionum antiqvarum Henrici Canisii, qvas (raro hodie obvias) speramus intra breve tempus insignibus accessionibus auctas & expolitas videre opera & studio doctissimi Viri Jacobi Basnage. Ab A. C. 455. incipit Chronicon *Marii Aventicensis* & ad Tiberium Constantinum progreditur, qvod cum appendice veteris scriptoris vulgavit idem Andreas du Chesne. *Flavio Lucio Dextro* suppositum Chronicon Historiæ omnimodæ omitto, licet commentariis operosis atqve ut ipse vocat apodicticis Francisci Bivarii illustratum & Lugd. 1627. fol. editum. Neutiqvam enim illud opus esse qvod Lucius Dexter ad Hieronymum scripsit, neqve continuationem compositam esse à *Mario Maximo* Episcopo Cæsaraugustano sed potius utrumqve tenebrionis sinistri *ἄτοπον χύμα* & omnimodæ fabulæ nugarumqve canorarum pandocheum, Hieronymiqve de la Higuera vel similis nugivenduli Hispani officinam sapere, pridem observarunt viri doctissimi. Omitto etiam Chronicon, qvod *Dacio* Mediolanensi Episcopo A. C. 551. defuncto nonnulli tribuunt, qvoniam nec editum est, & qvicqvid contra pugnet Eustachius à S. Ubaldo in * diss. de Hymno *Te DEum laudamus*, longe junioris est scriptoris, & res tantum Mediolanensis Ecclesiæ ab octavo sæculo ad A. C. 1067. narrat. Vide Mabillonii Analecta T. 1. p. 3. seq. & Lud. Antonium Muratorium V. C. T. 1. anecdoton Bibl. Ambrosianæ p. 236. Acta Sanctor. T. 1. Januar. 14. p. 967. seq. Tillemontium memor. Hist. Eccles. T. 13. &c. *De M. Aurelii Cassiodori Senatoris* Chronico ad Theodoricum Regem ab Adamo usqve ad A. C. 519. sive consulatum Eutharici Cillicæ & Justini, nec non de Chronico *Jornandis* dixi in Bibliotheca Latina. De Chronicis *Q. Julii Hilarionis* (qvod exstat Tomo VI. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 373.) *Isidori* Hisp. *Bedæ* Venerab. *Freculfi* Lexoviensis, *Adonis* Viennensis, *Reginonis* Prumiensis, *Hermanni* Contracti, *Mariani* Scoti, *Lamberti* Schafnaburgensis, *Sigeberti* Gemblacensis per *Anselmum* Abbatem continuato, *Hugonis* Virdunensis, *Florentii Bravonii*, *Orderici Vitalis*, *Othonis* Frisingensis Episcopi, *Godfridi* Viter-

* Vide Acta Erud. T. 3. supplementi p. 163.

Viterbienſis, *Helinandi, Conradi à Lichtenau, Alberti Stadenſis, Martini Poloni* aliorumqve plurium conſules Voſſium de Hiſt. Latinis, & de ſcriptoribus Eccleſiaſticis ſcriptores, Georg. Calixtum appendice diſſ. de Creatione, Jo. Andreum Boſium Introductione ad Hiſt. univerſalis ſcriptores ac Tho. Ittigii τȣ͂ μακαρίτȣ apparatum ad Hiſt. Eccleſiaſticam.

Judæi Chronologi pauci exſtant ut 1.) *Seder Olam Rabba* Chronicon majus ab Orbe condito ad tempora Imp. Hadriani à R. Joſe ben Chilpetha ut ajunt concinnatum: 2.) *Seder Olam Zutha* ſive Chronicon minus ab exordio mundi ad Annum Chriſti 522. progrediens, qvos ambos libros poſt Gilb. Genebrardum vertit & cum interpretatione ſua Latina & notis eruditis, ac præclaris de Hiſtoriæ ſacræ fide diſſertationibus edidit Johannes Meyer Amſtelod. 1699. 4. Hic multis diſputat contra Jo. Morinum, qvi in Exercitationibus Biblicis p. 226. ſeq. contenderat utrumqve Chronicon hoc ſcriptum ſæculo XII. atqve adeo diverſum eſſe à Seder Olam qvod in Talmude Codice Nidah cap. 5. & 30. allegatur. 3.) *Schalſcheleth Hakkabala* ſive Catena traditionis R. Gedaliæ, qvi A. C. 1549. ſcripſit, ab orbe condito ad ſuam ætatem. 4.) *Sepher Juchaſin*, liber familiarum auctore R. Abrahamo Zacuth, ab humani generis initio ad A. C. 1502. cum additamentis R. Samuëlis Schullam. 5.) *Zemach David* Germen Davidis auctore R. David Ganz ab Orbe condito ad A. C. 1592. cujus libri magnam partem (utinam accuratius) vertit & cum notis ſuis Latine edidit Guil. Henricus Vorſtius Lugd. Bat. 1644. 4.

Ex illis qvi *Arabice* ſcripſerunt, celeberrimi ſunt Eutychius & Abulpharajus, ambo Chriſtiani, ambo lectu haud indigni. *Eutychium*, Gvil. Tyrius * appellat *Seith filium Patricii:* ab aliis *Aphthiſium* etiam nuncupari notat Seldenus lib. 5. c. 2. de jure naturæ & Gentium. Hic ex priſcis Orientis monumentis à rerum initiis ad A. C. 940. Hiſtoriam ſive Annales, plerumqve Eccleſiaſticos, ſumma qvod ejusdem Seldeni judicium eſt, diligentia contexuit. Fuit Patriarcha Alexandrinus ab A. C. 933. ** ad 950. qvo diem obiit ſupremum. Hæreſi Jacobitarum ſive Eutychianorum & Neſtorianorum pariter infeſtus, utramqve oppugnat, & Melchitam ſe profitetur T. 2. p. 16. 23. 79. 147. ſeq. Chronologicæ ejus rationes probantur inprimis Joanni Pearſonio in diſſ. poſteriore de annis priorum Romæ Epiſcoporum, licet non tantum illis tribuit in Vindiciis Ignatianis. Locum qvendam inſignem Annalium Euty-

* Vide Geſta DEI per Francos T. 1. p. 626.

** Confer Eutychii Annales T. 472. 527. 531. ſeq.

Eutychii cum Latina versione & commentario suo edidit Jo. Seldenus Lond. 1642. 4. sub titulo Originum Alexandrinarum. Quæ inde Seldeno opposuit Abraham Ecchellensis in Eutychio suo vindicato Rom. 1661. 4. ad ea respondet Seldenus in præfatione ad rerum Anglicarum scriptores veteres. Cæterum totum Eutychii opus Arabice & Latine cum utilissimis ad rem Chronologicam indicibus vulgavit Eduardus Pocokius Oxon. 1658. 4. à Seldeno potissimum ut hoc laboris in se susciperet impulsus, neqve enim ipse Seldenus (A. 1654. jam septuagesimo ætatis anno defunctus) integrum Eutychium vel vertit vel in lucem edidit, qvo non[illegible]e Eliam du Pin T. 8. Bibl. Eccles. p. 4. hoc tradentem recte reprehendunt acta Eruditorum A. 1698. p. 162.

Gregorii Abulpharaji, professione Medici, secta Jacobitæ, Compendium Dynastiarum ab Orbe condito ad A. C. 1284. Arabice & Latine ab eodem Pocockio in lucem editum est Oxoniæ 1663. 4. qvi specimen Historiæ Arabum ex eodem Abulfarajo cum luculentis suis commentariis ediderat ibid. 1650. 4. De hoc scriptore, tanto minus prolixe hoc in loco agendum mihi esse video, qvod p. 33. ipse negat se accuratum studium in temporum notatione posuisse. *At cum instituti nostri non sit exacte definire annos (Philosophorum) verum ex illis nonnulla recensere, quæ quod laudabile fuit in moribus eorum exprimant, atque animum oblectare - - nihil nostra intererit utrum tempora quibus facta fuit eorum mentio, sint ea quibus revera floruerint nec ne.* Ait tamen secutum se esse Chronologos Eusebium & Andronicum, iisqve consentientem Jacobum Rohensem, qvi tribus lingvis Hebræa, Græca & Syra excelluit.

His adde Chronologicam Historiam *Hazi Kalifæ Mustafæ*, Muhamedani, ab exordio Mundi ad usqve A. C. 622. qvam ex Turcico, Persico & Arabico non ita pridem Italice edidit Jo. Rainaldus Carolus: Cronologia Istorica scritta in lingua Turca, Persiana & Araba da Hazi Kalife Mustafa, è tradotta nell' idioma Italiano da Giovanni Rinaldi Carli, Nobile Justinopolitano & Dragomano della Sereniss. Rep. di Venezia. A. 1696. 4. Vide Museum Minervæ Venetæ T. 1. p. 359.

Venit etiam hoc loco memorandum alterum sed Christiani scriptoris *Chronicon Orientale* ex Arabico Codice Seguieriano versum & Latine editum ab Abrahamo Ecchellensi Paris. 1651. fol. inter scriptores Historiæ Byzantinæ. De auctore ita scribit Ecchellensis: *Nostrum exemplar Anonymum est, at ejus autorem fuisse quendam nomine filium Monachi,*

ex

*ex prima parte Chronici GEORGII HOMAIDI (Elmacini) plane colligitur. Quoties enim quod passim facit illum laudat, non solum sententia semper eadem est, sed numerata quoque verba. Eum autem fuisse Ægyptium Cophtitam, indicant stilus, numeri, ac Patriarcharum Gentis vita, quorum pro Dioscoriana * secta labores ac certamina celebrat.* In ætatibus Patriarcharum rationes LXX. Interpretum ** probat, addit tamen computum Hebræorum secundum versionem sacrorum librorum Arabicam Abibahri Almontasseri. Quæ de Imperatoribus Romanis traduntur & pauca sunt & in Heraclio hoc est tempore Hegiræ Muhamedicæ desinunt. Historia Calipharum Moslaminorum & Calipharum Ægypti & Babylonis, Patriarcharumqve Alexandriæ perducitur usqve ad A. C. 1258. Hegiræ 657. Martyrum 955. Annos Hegiræ lunares reducit ad annos solares. Huic Chronico Orientali Historiam suam de rebus & dogmatibus Arabum ex monumentis Arabicis excerptam subjunxit, in qva allegat inter alia libros Chronicorum Gregorii Barhebræi, Historiam gentium Ismaëlis Sciahinsciah & Chronicon Hamzæ Asplahanensis Persæ & p. 201. notat ex Arabum mente incidere Hegiram in A. C. 631. Diocletiani s. Martyrum 339. Actiacum 652. ab Alexandri M. victoria 934. à Nabuchodonosoris regni initio 1369. à Moysis obitu 2348. à natali Abraami 2893. à diluvio 3974. & à casu Adami 6216.

Georgius Elmacinus, itidem Christianus, medio seculo tertiodecimo clarus scripsit Historiam sive Chronicon ab Orbe condito usqve ad A. C. 1118. cujus priorem partem usqve ad Muhamedem in Bibl. Seguieriana MS. evolvit Ecchellensis, ut testatur ad Chronicon Or. & in Eutychio suo vindicato: In Cantabrigiensi Bibl. eandem partem literis descriptam Syriacis legit, qvi subinde ex ea nonnihil profert in historia Orientali Hottingerus: posterior sub titulo Historicæ Saracenicæ prodiit ex Thomæ Erpenii versione Latine Lugd. Bat. 1625. 4. cum Roderici Ximenes Archi-Episcopi Toletani Historia Arabum: & Arabice ac Latine cum eadem versione Erpeniana, curante Jacobo Golio, ibidem atqve eodem anno in fol. Laudat subinde Chronologum & Chronica Christianorum sed sine nomine.

Extat & *Chronicon Samaritanum*, sive Arabica versio Chronici veteris Samaritani ab excessu Moysis ad tempora Antoninorum, qvam Sa-

* Vide Chronicon Orientale p. 118. seq. & p. 59. ubi Melchitarum & Jacobitarum qvoqve mentio. Melchitæ hoc est Regii & Imperiales dicti qvi contra Dioscorum cum Imperatore senserunt. De Jacobitis iterum p. 120. sqq. Melchitarum meminit etiam f. 123.

** Confer Abrahami Ecchellensis Hist. Arabum p. 197.

mariticis scriptam litteris ad Josephum Scaligerum à Samaritanis missam ex ejus legato MS. possidet Bibliotheca publica Leidensis Academiæ, ex qvo apographum in Bibl. Mazariniana legit Ecchellensis, qvid laudat in Historia Arabum p. 145. Descripsit etiam Hottingerus & ex eo loca à se Latine versa hinc inde allegat in Enneade diss. in Historia Orientali & aliis scriptis, atqve Epitomen ejus libri Latine subjecit Exercitationibus Anti-Morianis, librum integrum etiam publicare pollicitus, qvod tamen morte præventus facere haud potuit: Descripsit etiam Jacobus Golius cujus apographum manu ejus passim emendatum servare se testatur V. C. Hadrianus Relandus, qvi ex illo nonnulla affert parte 2. diss. Miscell. 1. Computum Samaritanum cum notis suis vulgavit Scaliger VII. de emendat. temporum p. 657. seq. Et Chronologiæ Samaritanæ Synopsim ex *Abulphetacho Danefao* excerptam ab viro doctissimo Eduardo Bernhardo Lipsienses inseruere Actis Eruditorum Anno 1691. p. 167.

VI. Ex Chronicis Historicis recentibus cum exstent infiniti, paucos tantum commemorare juvat, Annalium qvidem Veteris Test. scriptores *Jacobum Salianum, Augustinum Torniellum, Henricum Spondanum,* atqve his neutiqvam inferiores accuratissimum *Jacobum Usserium, Hugonem Robinsonum, Jacobum Capellum* & Chronici Catholici auctorem pereruditum *Eduardum Simsonium.* Annales temporum novi Test. usqve ad A. C. 1198. edidit *Cæsar Baronius*, qvum notationis temporum minorem qvam rerum curam habuissent Centuriarum Magdeburgensium auctores: Baronium continuarunt brevius qvidem *Henricus Spondanus* ad A. 1640. fusius & uberius *Abrahamus Bzovius* usqve ad A. 1572. novem Vol. atqve *Odoricus Rainaldus* octo Vol. usqve ad A. 1534. Castigavit Baronium & supplevit præter alios *Antonius Pagi* in Critica Baroniana 4. Vol. Genev. 1705. fol. & *Samuel Basnagius* in Annalibus Politico Ecclesiasticis usqve ad A. C. 602. Roterd. 1706. fol. 3. Volum. De qvibus singulis diligenter & copiose disseruerunt Theologi celebratissimi Thomas Ittigius in Exercitatione præmissa selectis Historiæ Ecclesiasticæ Seculi 1. capitibus & Jo. Fridericus Mayerus in libro de fide Baronii ipsis Pontificiis ambigua Amstelod. 1697. 8. De *Edmundi Maclet* Historia V. & N. Test. vide Acta Eruditorum A. 1713. p. 371. & 374.

Joh. Marshami, Angli Eqvitis aurati Canon Chronicus Ægyptiacus, Ebraicus, Græcus, non minus ob minime vulgarem eruditionem qvam paradoxas qvas propugnat opiniones notissimus prodiit Lon-

Londini 1672. fol. hinc Lipsiæ V.C. Ottone Menckenio curante 1676. 4. & in Belgio 1698. 4. Inter alia etiam illustrat præclarum & antiqvissimum monumentum Græcum Chronologicum Epochas marmoreas *Arundelianas*, qvas Oxonium hodieqve servat, & cum Jo. Seldeni, Tho. Lydiati & suo commentario edidit Humfredus Prideaux Oxon. 1676 fol. Ad easdem conferendus Jac. Palmerius Exercitatt. ad optimos auctores Græcos p. 681. seq. Franciscus Bianchinus in antiqva Historia ex monumentis priscis illustrata cap. 25. p. 320. seq. Henricus Mascampius in institutionibus Chronologicis parte 1. Rich. Bentlejus diss. de Epistolis Phalaridis Anglice edita p. 205. seq. Marshami Chronologiam novissime ad examen vocavit V.C. Jacobus Perizonius in Originibus Ægyptiacis. Lugd. Bat. 1711. 8.

Paulus Pezronius in Antiqvitate temporum defensa ac restituta vestigiis insistit Isaaci Vossii, adversariumqve nactus est virum doctissimum Michaëlem le Qvien. *Jo. Harduini* S.I. Chronologiam ad examen revocavit V. C. Alphonsus des Vignoles in Epistola subjuncta Vindiciis veterum scriptorum scriptis à doctissimo Viro Maturino Vez. de la Crose, Roterd. 1708.

Ex Chronicis universalibus primus *Sethus Calvisius* operæ pretium fecisse videtur, cujus opus Chronologicum usqve ad A. C. 1685. continuatum (auctor enim A. 1615. Lipsiæ defunctus ultra initia sæculi decimi septimi haud processit) prodiit Francof. 1685. fol. *Gilbertus Genebrardus* qvi ante Calvisium scripsit multa tradidit incerta fide, neqve accurata satis, qvod de plurimis aliis affirmare licet, ideo prætermittendis qvoqve: non tamen prætereundus *Ubbo Emmius* cujus Opus Chronologicum cum Canone Chronico prodiit Groningæ 1619. fol. nec *Philippus Labbeus* S. I. cujus Chronologia postuma Historica sive Annales ab orbe condito usqve ad A. C. 1666. qvo auctor obiit, viderunt lucem Philippo Brietio curante Paris. 1670. fol. tribus Vol. In primis hinc laudandus *Dionysii Petavii* S. I. Liber decimus tertius doctrinæ temporum, sive Chronologia ab orbe condito usqve ad A. C. 533. Hanc simili accuratione faciliqve methodo ad nostra tempora produci è re studiosorum esset, qvos interim contentos esse oportet vel Calvisio, vel Chronico *Jo. Baptistæ Riccioli* ab orbe condito ad A. C. 1668. vel *M. Zuerii Boxhornii* Chronologia qvam ad A. C. 1676. continuavit Daniel Hartnaccius. Aut certe *B. Christophori Helvici* theatro Historico-Chronologico, qvod A. 1609. primum editum, ab aliis deinde continuatum est, uti *Schraderianis* qvoqve

qve tabulis, sæpius ob communem apud nostros usum recusis, accidit. Novissime omne ævum duabus tabulis explicatum accurato Viri eruditissimi & cum incredibili elegantiorum literarum jactura nuper * extincti *Jacobi Perizonii* studio recensitis, ære descripsit Petrus van der Aa, Lugd. Bat. 1714.

VII. In technica Chronologiæ parte haud dubium est qvin omnes qvi ante ipsum scripserunt longe post se reliqverit, omnibusqve post futuris facem, insignem plane præluxerit *Josephus Scaliger* libris VII. de emendatione temporum, cujus operis à paucis hodie lecti pauciores etiam præstantiam intelligere, vere ait Huetius p. 276. Alnetanarum qvæstionum. Melior editio Plantiniana est Lugd. Bat. 1598. fol. recusa apud Genevenses A. 1629. atqve tum aliis emendationibus & accessionibus priore A. 1583. præstat, tum vel ideo præferenda, qvod fragmenta veterum, Berosi, Abydeni & aliorum à Scaligero selecta & observationibus illustrata exhibet. His addendi ejusdem Scaligeri Isagogicorum Canonum libri tres, ex editione locupletata ab auctore & emendata qvæ post illius mortem prodiit ad calcem Chronici Eusebiani cum præfat. Alexandri Mori Amst. 1658. fol. Multa post Scaligerum præclare observavit acerbus nimis ejus insectator *Dionysius Petavius* S. I. in immortali de doctrina temporum opere (qvod post editionem Parisiensem A. 1627. fol. recusum est Amstelodami 1703.) & in VIII. libris dissertationum ad Uranologium Paris. 1630. atqve deinde Amstelodami fol. Ex eadem societate laudandi veniunt *Philippus Labbeus* cujus Chronologia technica Paris. 1670. folio 2 Vol. post auctoris mortem lucem vidit, nec minus *Joh. Baptista Ricciolus* in Chronologia reformata Bononiæ 1669. fol. & *Ægidius Bucherius*, cujus de doctrina temporum commentarius Canones præcipue veteres Paschales luce haud contemnenda perfundit Antw. 1634. fol.

Nostra ætate acutissimum & elaboratissimum opus Chronologicum vidimus ab Hibernorum doctissimo *Henrico Dodwello*, de veteribus Græcorum Romanorumqve Cyclis Oxon. 1701. 4. Idem vir præclarus multa etiam alia ad temporum rationes dilucidandas erudite commentatus est, scriptoresqve antiqvos varios luculentis notationibus Chronologicis & annorum qvos persequuntur consignatione illustravit.

B. *Matthiæ Wasmuthi* opus Astro-Chronologicum auspiciis Reginæ Christinæ A. 1692. edi cœptum in herba statim suppressum est, neqꝫ ultra

* Obiit Lugduni Batavor. 1715. 6. April.

ultra specimen ejus atqve introductionem qvicqvam vidit lucem, neqve eruditis satisfecisset credo vir suis magis hypothesibus addictus, qvam veterum diligenti tractatione & expensione comparatus ad res qvas illi tradunt ad eorum mentem, certo tempori assignandas. Hodie novum opus Chronologicum exspectamus à sagacissimo viro *Joanne Masson*, à qvo vitas Horatii, Ovidii, Plinii junioris erudite scriptas cum voluptate evolvunt harum literarum studiosi. Elementa Chronologiæ technicæ compendio tradita tirones qvam rectissime haurient ex B. *Ægidii Strauchii* nostri breviario Chronologico, sæpius subjecto prælis in Germania, & apud Anglos qvoqve, in qvo licet brevi libello multa solide & perspicue traduntur. A perspicuitate se commendat etiam *Jo. Henrici Alstedii* Thesaurus Chronologicus & *Frid. Spanhemii* Chronologia sacra magno studio scripta & Tomo primo Operum viri illius eruditi edita. Sed *Dionysii Petavii* rationarium temporum toties in Gallia, Germania & nuper etiam cum docta præfatione V. C. Jacobi Perizonii in Belgio recusum, vel eo nomine omnibus compendiis Chronologicis præferri meretur, qvod parti technicæ plene & perspicue traditæ præmittit partem priorem, egregium Historiæ universalis compendium, perspicue & diligenti cura compositum, qvod in ora libri ad fontes semper lectorem remittit. Non potest sibi temperare Petavius qvo minus Scaligero, cui tam multa debet, etiam in hoc insultet ubiqve, qvod in viro tam immoderatæ bilis minus mirum, nam ut Alexander Morus præf. ad Eusebii Chron. *Memini*, inqvit, *cum viveret atque ad ipsum invisendi causa itaremus, ne nominari quidem Scaligerum ferre poterat, quin excandesceret, ac stomachum in contumeliosas voces & homine partibus addicto quam erudito magis dignas erumperet. Nec alius in libris apparet, quos tamen sedatius compositos oportuit - - Non tamen ita partium studio ducimur, ut Doctrinæ temporum conditorem laude fraudatum sua velimus; abesset modo succus loliginis & ærugo. Nam quæ tandem ars inchoata simul & perfecta est? Quin eum inter principes Chronologos non illibenter putamus, & versatile hominis ingenium, eruditionem sane multijugam, & bene latinum ac rotundum eloquii genus complectimur, nec arbitramur ei parem tum fuisse, postquam à Sirmundo discesseris, illius ordinis virum, eumque adeo magis interdum quam Scaligerum sequimur. Sed an ideo majoris quam Scaligerum facimus? Quasi vero Gigantis invectus humeris pumilio quia longius prospicit, ipso Gigante major existimandus sit.*

VIII. Socrates apud Xenophontem * sapienter monuit Geometriam

* Xenophon IV. de dictis & factis Socratis p. 814. Laudat illum locum etiam Eusebius XIV. 11. præparat. Evangelicæ.

metriam eatenus addiſcendam eſſe, qvatenus certos præberet uſus in vita, ſubtilitatibus autem minutis & difficilibus intellectu animum pertinacius non eſſe applicandum, neqve enim qvid ea res fructus haberet videre ſe dicebat, licet illarum minime rudis eſſet: ἔφη δὲ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι ἀνθρώπου βίον κατατρίβειν, καὶ ἄλλων πολλῶν τε καὶ ὠφελίμων μαθημάτων ἀποκωλύειν, *poſſe vero eas omnem hominis vitam abſumere, ac ab aliis multis utilibusque diſciplinis avocare.* Similiter in Chronologicis diligenter evitandus hic ſcopulus, ne in ſubtilioribus & incertis tempus & operam diutius ludamus, ſed certis & exploratis inhærentes, in aliis ſimus veriſimilitudine contenti, neqve omnia ad pulviſculum excutiendo in minutiis ſudemus & angamur, ac poſt longos & inſanos æſtus tamen cogamur deniqve fateri incertiores nos eſſe qvam dudum. Laudandus ſane præclarorum ingeniorum conatus, caliginem qvæ occurrit in veteribus monumentis improbo ſtudio diſpellendi, & difficilia explanandi: verum debet eſſe modus in rebus, & qvando conſtat multos maximos viros non alio fructu rem aliqvam tentaſſe, qvam ut in diverſa alii ab aliis abeundo lectores magis etiam ambiguos relinqverent, præſtat ex tot ſententiis unam amplecti, qvæ vel veriſimilitudine argumentorum, vel auctoritate ſcriptorum ſe præ cæteris probet nobis, qvam ſine ſpe melioris ſucceſſus longo & parum profuturo labori ſe de integro immergere, utilioribusqve ſtudiis ſubducere. Laudandum etiam ſtudium in viris doctiſſimis qvi rationes Cœli, & Eclipſium ſupputationes ad lucem Chronologiæ inferendam attulere. Sed qvo intricatius id omne eſt ob tenuem nec diſtinctam ſatis de illis apud antiqvos ſcriptores memoriam & faciles in computandis iisdem errores, tabularumqve accuratarum & ab omni labe immunium defectum, eo major adhibenda eſt cautio ne demonſtrationum Aſtronomicarum prætextu in falſas hypotheſes, qvibus poſtea plura falſa ſuperſtruuntur, incidamus. Cavebimus etiam ob difficultates alias Chronologicas qvas expedire forte non poſſumus, ſtatim vocare in dubium vel negare rem bonis ſcriptoribus teſtatam, ſeqvemurqve potius judicium Plutarchi, qvi Solonem cum Crœſo Rege verſatum noluit inficiari, licet temporum rationibus hoc qvidam repugnare exiſtimarent. *Ego vero*, inqvit in vita Solonis p. 93. *hiſtoriam adeo illuſtrem & tam multis conſignatam teſtibus, & quod majus eſt, tum Solonis moribus conſentaneam, illiusque magnitudine animi dignam & ſapientia, non poſſum in animum inducere ut repudiem ob chronicos quosdam quos vocant Canones,* οὓς μυρίοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὁμο-

ὁμολογούμενον δύνανται καταστῆσαι τὰς ἀντιλογίας, quos sexcenti corrigentes nihil hactenus constituere certi, in quo consentiant inter se de pugnantibus, valuere. Sulpicius Severus lib. I. *Inter se parum consentiunt qui rationem temporum investigatam ediderunt, quod cum vel DEI nutu vel vitio vetustatis eveniat, calumnia carere oportebit.*

IX. Petavius qvidem lib. II. Epistola XI. ad Arnoldum Cathium ingenue fatetur sententiam suam, qva tempus nati Christi ad Annum ab orbe condito qvartum & octogesimum supra nongentesimum ac termillesium retulit, neutiqvam demonstratione firma niti, sed tantummodo ex verisimili suspicione probatam à se positamqve fuisse. *Etenim sua cuique putandorum temporum ratio est, à nobis ista certis de causis est constituta, quas in Tomo II. Operis de doctrina temporum uberrime tradidimus. Neque vero id ἀπόδειξις mera, sed majori ex parte conjectura nititur. Quare qui aliter existimat, non magnam flagitium fecerit. Sit ille modo sibi constans, & Chronologiæ suæ rationes ita ex parte moderetur, ne cum anterioribus posteriora, vel utraque cum historia & observatione dissideant.* Qvantopere vero hac in parte inter se dissideant Chronologi, cognosce mecum qvæso ex hac tabella, in qva varias sententias de Anno Christi nati recensitas habes, paulo plures qvam vel Ricciolus lib. VII. Chronologiæ reformatæ p. 292. vel Michaël. Neander in Erotematibus Hebrææ linguæ p. 213. seq. atqve Renatus Josephus Turnemine S. I. in tabula prima Chronologica, Carolus Josephus Imbonatus in adventu Messiæ à Judæorum blasphemiis vindicato ad calcem Bibliothecæ Latino Ebraicæ p. 30. sq. vel Allatius ad Eustathii Hexaëmeron p. 250. seq. vel Urbanus Chevræus T. I. Historiæ mundi cap. I. atqve ex eo Lud. Morerius in Lexico vocabulo *Monde*, vel Frid. Spanhemius in Chronologia sacra p. 159. sq. aut Ægidius Strauchius in breviario Chronologico p. 360. aliive qvos viderim retulerunt.

R. Lipmann (notante Vorstio ad R. David Ganz p. 271.) sensit *Christum natum esse*	*Anno mundi* 3616
Isaac Abarbanel	3630
R. Abraham ben Dior	3660
Chronicon Ebræorum sive liber Juchasin R. Abrahami Zacuth	3670
R. Jason Nosen	3734
R. Nahasson lib. de cyclo Paschali, apud Genebrardum	3740
R. Gerson, R. ben Levi & R. Abraham	3754
Judæi in Seder Olam	3758

Hieron. à Sancta Fide, Paulus à S. Maria, Lyranus, R. David Ganz, R. Abraham ben Chaja, Georgius Venetus, Galatinus & alii ex computo vulgato Judæorum 3760
R. Levi in c. 12. Danielis 3780
Aliqvi Talmudici apud Genebrardum 3784
S. Julianus ex Hebraica editione SS. Biblior. 3834
Andreas Helwigius 3836
Ben. Arias Montanus 3849
Jacobus Gordonus, si Ricciolo fides 3880
Matthæus Beroaldus 3917
Johannes Benedictus 3926
Gerh. Mercator, Jo. Lightfoot, Hugo Brughtonus, David Pareus, 3928
S. Hieronymus in qvæstionibus Hebraicis 3941
Joannes Cario 3944
Rob. Baillius 3945
Josephus Scaliger, Sethus Calvisius, Ubbo Emmius, Christophorus Helvicus, Jo. Henr. Alstedius, Petrus Laurenbergius, Reinoldus Franckenbergerus, Joh. Behmius, Nic. Mullerius, Jo. Micrælius, Christianus Schotanus, Georg. Hornius, Caspar Danckwerth in specimine Chronologiæ 3947
Daniel Spiegel in dissertationibus de Natali Christi 3948
David Origanus, Jo. Argolus, Frid. Hildebrandus, Ismaël Bullialdus, Ægidius Strauchius, Jo. Jonstonus, Magnus Celsius in Computo Ecclesiastico 3949
Petrus Lambecius, Frid. Spanhemius, Hieronymus Vecchiettus, Antonius Pagi, Samuel Basnage, Henr. Kippingius 3950
Cornelius à Lapide, Gabriel Philippus de la Hire in Ephemeridibus Regiæ scientiarum Academiæ 3951
Hieronymus, Beda, Hermannus Contractus 3952
Jo. Sleidanus 3953
Cornelius Cornelii, Vincentius Bellovacensis 3954
Jo. Georgius Herwartus 3955
Horatius Tursellinus 3956
Philo de temporibus 3957
Philippus Lansbergius, Henr. Wolfius Tigurinus, 3958
Alphonsus Salmero, Valerius Anselmus Ryd in Catalogo annorum & Principum (edito Bernæ 1540. fol.) Joh. Picus Mirandulanus 3959

Jo.

Jo. Lucidus, Abrahamus Scultetus, Petrus Bogdanus, M. Gvazzus, Jo. Boulæsius, qvibus Dolionum & Avicennam Ricciolus adjungit. 3960

F. Matthias Chesneux, Augustinianus 3961

Abbas Urspergensis, Sixtus Senensis, Pantaleon Candidus, Wolfg. Lazius, Dav. Chytræus, Cunmannus Flinsbachius, Martinus Lutherus, Phil. Melanchthon. 3962

Jo. Funccius, Alfonsus Tostatus, Jo. Buxtorfius, Jac. Hainlinus, Jo. Hevelius p. 88. prodromi Astronom. 3963

Christianus Severinus Longomontanus in Astronomia Danica, Petrus Ballisardus, Conr. Peucerus 3964

Gerh. Mercator, Petrus Opmeer 3966

Henricus Buntingius, Hieronymus Bardius, Andreas Sœlmatter 3967

Gvaltperus, Bullingerus, Elkstormius, 3969

Abraham Bucholcerus, Elias Reusnerus, Henricus Pantaleon, Cornelius Jansenius, Christianus Matthiæ, Urbanus Chevræus, Marcus Zuerius Boxhornius, Matthæus Dresserus 3970

Lombardus, Krentsheim 3971

Theophilus libris ad Avtolycum, si Imbonato credimus 3974

Theodorus Bibliander 3979

Dionysius Petavius, Jo. Clericus 3983

Rob. Bellarminus, Jac. Perizonius in tabulis Chronologicis. 3984

Joh. Cluverius, si eidem Imbonato fides (nam Chevræus & Strauchius notat eum Christi nativitatem referre ad annum mundi 3970.) 3985

Carolus Bovillus 3989

Jo. Keplerus in tabulis Rudolphinis 3993

Jo. Funccius posteriore editione Chronici, 3996

Henr. Harvillæus, Jac. Capellus, Jac. Tirinus, Abraam Calovius, Svaresius, Gvil. Hoëlius, M. Antonius Capellus, Natalis Alexander, Ignatius Hyacinthus Ancat de Graveson in dissertatt. de mysteriis & annis Christi, (Rom. 1711. 4.) Henr. Mascampius in Institutionibus Historicis 4000

Jac. Gordonus, si fides Imbonato. 4002

Johannes Wichmannus, Rostochiensis in Chronologia sacra 4003

Jac. Usserius, Ed. Simson, Laur. Eichstadius, Wilh. Whistonus 4004

Jo. Harduinus 4005

Jo. Cluverus in Epitome Hiſtoriarum	4006
Thomas Lydiat	4007
Antonius Pagi	4009
Benedictus Pererius, Conradus Pawellus ab Adenſtadt in conſilio Chronologico, Eraſmus Reinholdus	4022
Henricus Philippi S.I. Gvil. Langius libro ſecundo de annis Chriſti	4040
Jo. Jacobus Hofmannus, Petrus Megerlinus, Jo. Jacobus Schererus in ſynchroniſmo ſynoptico	4049
Xantes Pagninus, Auguſtinus Torniellus, Chriſtoph. Beſoldus	4051
Jac. Salianus, Henricus Spondanus, Jo. de Buſſieres	4052
Gabriel Bucelinus	4053
Philippus Labbe, Philippus Brietius, Henricus Samericus	4054
Horatius Scoglius	4055
R. Moſes (Maimonides, ſi fides Imbonato & Chevræo, ſed intelligendus R. Moſes Gerundenſis, ben Nachman) Joſephus Blancanus	4058
Jo. Baptiſta Ricciolus	4062
Jo. de Roa, Davila	4072
Michaël Mœſtlinus & Jo. Valentinus Andreæ	4079
Arnoldus Pontacus	4088
Gilbertus Genebrardus	4090
Franciſcus Ribera	4095
Lud. Cappellus in Chronologia ſacrâ	4102
Jo. Brentius	4121
Nicolaus Vignier in Bibliotheca Hiſtorica	4128
Thomas Malvenda	4133
Laurentius Codamannus, Chriſtianus Ravius	4140
Matthias Waſmuth	4141
Flav. Joſephus, ſi Imbonato fides	4163
Ricciolus ſecundum Hebraicam & vulgatam editionem	4184
Marianus Scotus	4193
Auctor examinis Chronologiæ (qvem confutavit parte 2. Rationarii Petavius)	4200
Jo. Jacobus Hainlinus in clavi ſacrorum temporum.	4214
Ado apud Imbonatum.	4270
Odiato ſive Eduvicon Aſtrologus apud Imbonatum	4320
Conradus Mel in Epitome Hiſtoriæ Eccleſ. Germanice edita	4500
Magnus Aurelius Caſſiodorus	4697

Ori-

Origenes in Matthæum 4830
Ado Viennensis Archi Episcopus 4832
Renatus Josephus Turnemine in Memoriis literariis Trevoltinis A. 1706. p. 811. 4890
Metrodorus 5000
S. Epiphanius in secunda Nicæna synodo 5001
Arabes aliqvi apud Genebrardum 5185
Paulus Orosius si fides Allatio p. 252. ad Eustathium Antioch. 5190
Sigebertus, Isidorus Hisp. in Chron. & Philo Judæus si Ricciolo credimus 5196
Philippus Bergomas, Alphonsus Pandulphus 5198
Eusebius Cæsareensis, Orosius, Beda, Martyrologium Romanum, Cæsar Baronius secundum LXX. Interpretes 5199
Vinc. Lirinensis, S. Julianus, Pomponius Gauricus, & Sansovinus 5200
Paulus Forosempronienfis, Jo. Nauclerus 5201
Isidorus lib. V. Originum c. 49. 5220
Rabanus Maurus 5296
Albumasar Astronomus Arabs 5328
Isidorus Pelusiota, Lucas Tudensis 5336
Petrus de Alliaco & qvidam Talmudistæ 5344
Augustinus apud Genebrardum & Chaldæi notante Ricciolo 5351
Isidorus Hispalensis notante Strauchio 5410
Victor Giselinus Sulpicium Severum corrigens 5419
Sulpicius Severus 5469
Theophilus ad Avtolycum notante Allatio, & Maximus Monachus 5491
Antiochena Ecclesia & Panodorus apud Syncellum p. 313. 5493
Q. Julius Hilarion (qvi ait ad passionem Christi effluxisse 5530.) 5497
Æthiopes teste Jobo Ludolfo p. 385. commentar. in Hist. Æthiop. Alexandrina Ecclesia, Theophanes, Glycas, Georgius Monachus, Chronicon Orientale, Pseudo-Nicodemi Evangelium, Amphilochius in vita S. Basilii p. 164. (licet in latino excusum 6600. pro ϛΦ.) Eusebius ad calcem Chronici Paschalis p. 421. Svidas in Ἀδάμ, Meletius apud Jo. Damascenum T. I. p. 650. Philippus Solitarius in Dioptra lib. 3. cap. 8. Nicephorus, CPol. 5500
Georgius Syncellus 5501
Nicetas notante Allatio 5503
Nicephorus Callistus 5505

Cedre-

Cedrenus, Persæ & Nicetas apud Ricciolum Anonymus ad calcem Chronici Paschalis p. 425.	5506
Chronicon Alexandrinum	5507
Græci hodie communiter, CPolitana Ecclesia, Ducas Michaelis nepos (vide Bullialdum in notis) Rutheni f. Moscovitæ, Bulgari, Æthiopes qvidam teste Jobo Ludolfo,	5508
Epiphanius Cyprius	5509
Theophilus Antiochenus apud Ricciolum	5515
Nicephorus alter apud eundem	5520
Eustathius Antiochenus in Hexaëmeron	5531
Fasti Siculi apud Imbonatum	5535
Flav. Josephus probe expensus judice Ricciolo	5555
Isaacus Vossius	*5598
Fasti Siculi notante Strauchio	5608
Clemens Alexandrinus	5624
Ricciolus secundum LXX. Interpretes	5634
Nicephorus CPol. apud Ricciolum, è qvo Imbonatus,	5700
Lactantius	5800
Philastrius	5801
Paulus Pezron	5868. 5872
Tabulæ Alphonsinæ in codice Riccioli	5984
Eusebius alter apud Imbonatum	5990
Cyprianus, Svidas in Φαλέγ, Hesychius fragmento de Christi natali, affirmans omnes ἀκριβεῖς συγγραφεῖς in hac sententia conspirare.	6000
Julianus Archi-Episcopus Toletanus	6011
Onufrius Panvinius	6310
Jo. Mullerius Regiomont. & Alphonsus Rex in tabulis Mulleri	**6484

Etiam in ipsa † *æra Christiana* qva vulgo utimur, & qvam à Dionysio Exiguo A. C. 525. primum usurpatam *Dionysianam* solemus appellare, secundum qvam hodie computamus Annum Christi 1715. in ipsa inqvam æra illa cum vero Anno Christi conferenda mirus est Chronologorum dissensus, aliis Christum pluribus annis ante, aliis post illam æram natum esse sciscentibus, ut ex proxima tabella apparebit, qvam ex Frid. Spanhemii Chronologia sacra T. I. Opp. p. 206. mutuati sumus. Jam modo notandum prius existimo, qvod Petavio & Sam. Basnagio T. I. Anna-

* Ricciolus Chevræus & Imbonatus male 5590. ** Iidem male 6984.

† Vocabulum Æræ ab Arabico *erach*, h. e. *computatio à certo tempore*, unde *tarich*, i. e. *notatio temporis quo aliquid factum est*. Vide Thomam Hyde in limine notarum ad Abrahami Peritsol itinerarium.

Annalium Politico Ecclesiast. p. 183. animadversum est, æram qva utimur vulgarem ab ipsa Dionysii sententia integro anno distare, supponereqve Christum natum Anno Juliano 46. COSS. Cajo Cæsare & Æmilio Paulo: cum Dionysius natalem Christi ad annum Julianum 45. retulerit, Cosso Cornelio Lentulo & L. Calpurnio Pisone COSS.

An. Urbis Cond.	*An. Juliani.*	*Ante Æram Dionys.*	CHRISTUM NATUM censent,	
720.	12.	34.	Petrus Damiani, florens Sec. XI. Ep. XXI. ad Albericum; Nempe ex hypothesi, Christum *passum* Anno Urb. C. 753. d. VIII. April. feriâ VI. Lunâ XV. qvod qvadret in annum Chr. XXXIII. Et inde incipiendos *annos Domini* sc. à *Passione*. Secutus est, *Antonius Dulciatus*, Eremita Florent. *de Festis mobilib.* P. I.	Sic Christus passus esset, XIII. annis *ante* mortem *Augusti*, minimum XXXI. annis, anteqvam sub *Tiberio* affixus cruci.
748.	40.	6. 25. *Dec.*	Joannes Keplerus, M. Ant. Capellus, Henschenius, Pagius in *Criticâ*, Henr. Dodwellus *Differt.* I. in Irenæum, p. 83. Lælio Balbo & Antistio Vetere *Coss. Per. Jul.* 4708. *Olymp.* CXCIII. anno III. *Aug.* XXXVIII. Christum *conceptum* hoc anno Urb. C. DCCXLVIII. Martii XXV. Johannem *con-ce-*	*Baronius* falso, hoc anno Cajum Cæs. præfectum Syriæ & Orienti. *Pagius*, post *Norisium*, hoc anno *Quintil. Varum* successisse in Syriæ Præfectura *Sentio Saturnino* Probant ex duobus *Vari* Numis-*mat.*

An. Urbis Cond.	*An. Juliani.*	*Ante Æram Dionyſ.*	CHRISTUM NATUM cenſent,	
			ceptum anno præcedente XXIV. *Octobr.* *Zachariæ* enim familiam iniiſſe vices ſuas, ἐφημερίαν, משמרת המזבח, XVII. Oct. A. U. C. DCCXLVII. Ita Keplerus.	mat. ſignatis Ærâ Antioch. Auguſtanâ XXV. qvæ cum hoc anno concurrat. Contra *Joſephus*, & Hiſtorici. Fuit annus Syro-Maced. 307.
749.	1.	5.	Joh. Chryſoſtomus, qvi ſuppoſuit Joh. Baptiſtam conceptum XXIV. *Sept.* Thiſri X. An.U.C.DCCXLVIII. *Olymp.* CXCIII. Hinc Chriſtum conceptum XXV. *Martii*, anno ſq. natum XXV. *Dec.* Hæc ſententia Liberio Rom. placuit, dein Damaſo, Ambroſio, poſtea *Conſtantinopolitanis.* Et prout qvisq; ſuppoſuit *diem*, qvo *Angelus* Zachariæ apparuit, *Luc.* 1. alii *Septembri*, alii *Octobri* menſe, alii, *Junio*, *Julio*, *Auguſto* (ſcil. pro variâ Computatione *Ephemer.* Sacerdotalium) ita hinc conjectarunt diverſimode diem *Concept.* hinc *Nativitatis* Chriſti. Sic Joh. Deckerus	Anno Syro-Maced. 308. Chriſtum natum *ante annum U. C.* 750. qvo mortuus ſit Herodes, adeoqve minimum Anno U.C. 749. nuper qvoq; *Rigordius* Gallus, *Diſſert.* ad Nummum Herodis Antipæ; 1689. Et *Dom. Paulus Pezron*, Doctor Pariſinus, in Hiſt. Evangelicâ, A. 1695.

Mors

An. Urbis Cond.	An Juliani.	Ante Æram Dionyſ.	CHRISTUM NATUM cenſent,	
			ckerus S.I. Laurentius Suslyga Polon. Dion. Petavius, Ignat. Hyacinthus Amat. de Graveſon, &c. Auguſto XII. & Corn. Sullâ *Coſſ. Per. Jul.* 4709. *Olymp.* CXCIII. anno 4. *Auguſti* XXXIX. Ita Dodwellus *Diſſ.* I. in Iren. pag. 83. *Vel natus initio Anni* U. C. DCCXLIX.	
750.	42.	4.	Sulpicius Severus *Hiſt.* L. II. Et qvotqvot Chriſtum natum putant, ſaltem aliqvot menſibus ante mortem Herodis. Calviſio Sabino, & Paſſieno Rufo *Coſſ. Per. Jul.* 4710. *Olymp.* CXCIV. A. I. *Auguſti* vulgo XL.	Mors Herodis (ſecundum Joſephum) accidit hoc anno, U. C. 750. *Novembri* menſe, Sic qvoqve nuperi ſcriptores, Rigordius, Pagius, Noriſius, Dodwellus, Paulus Pezron, &c. A. Syro-Macedon. 309. Alii menſe *Sept.* natum, vel *April.* Alii 26 Martii conceptum, & *Decembri* exeunte natum.
751.	43.	3.	Alexandrini *veteres*, Irenæus, Tertullianus, Clemens Alex. (de cujus ſententiâ, & Euſebii illâ, prolixe Frid. Spanhemius Pater *Dub. Evangelicis* P. II. D. I.) Maximus, Monachus, G. Syncellus, Cedrenus, &c. In re-	Tertull *adverſ. Jud.* C. VIII. Chriſt. natum *quadrageſimo & primo imperii Auguſti*; ſed addit, *quo* (potius *qui*) *poſt mortem Cleopatræ imperavit.* Anno

An. Urbis Cond.	*An. Juliani.*	*Ante Ærum Dionys.*	CHRISTUM NATUM censent,	
			recentioribus, Baronius, Scaliger, Pererius, Torniellus, Calvisius, Emmius, Helvicus, Gerh. J. Vossius, &c.	Anno Seleucid. 310.
			C. Lentulo, & Val. Messalino *Coss. Per. Jul.* 4711. *Olymp.* CXCIV. anno 2. *Augusti* vulgo XLI. Qvidam numerantes à morte Julii, XLII. & sic Pagius.	
752.	44.	2.	Epiphanius *Hær.* LI. & Hær. LXXVIII. Hieronymus, Orosius, Beda, Freculphus, Sigonius, Mar. Scotus, Onuphrius, Temporarius, &c. Eusebius qvoqve in *Chron.* teste Pontaco; & sic Henr. Valesius, ac si qvi alii. Richardus Montacutius, Capellus uterqꝫ. David Blondellus, &c. Sed Epiphanius, natū Christum anno ineunte, VIII. Idus *Jan.* *Tybi* Ægyptior. d. XI. *Thebet.* XIII. Augusto XIII. & Plautio Sylvano *Coss.* *Olymp.*	Fuit annus Seleucid. 311. *Cajus Cæsar*, Agrippâ & Julia genitus, missus hoc A. in Orientem, cum Extraordinario seu Proconsul. Imperio, ad bellum Armeniacum. Ex Vellejo, & Numismat. Sed mortuo Herode, venit Hierosol. Archelao regn. *Sentius Saturninus* Præses adhuc Syriæ, qvo tempore Census sub Augusto actus, *Tertull.* contra Marc. L. IV. Sed *Quirinius* tum in Oriente agens, confecto in Ciliciâ bello, potuit Satur-

An. Urbis Cond.	An. Juliani.	Ante Æram Dionys.	CHRISTUM NATUM censent,	
			Olymp. CXCIV. anno 3. *Per. Jul.* 4712. *Augusti* XLII. XV. annis ante mortem Aug. *Cyclo* Solis VIII. &c.	turnino adjungi, ad *Censum* eum tum hominum, tum facultatum, peragendum; *Luc.* II. I. Præses & Syriæ hoc anno *Q. Varus*, successor datus Sentio Saturnino, ante mortẽ Herodis, *Joseph.* L. XVII. Antiq. C. VIII.
753.	45.	I.	Panodorus Monachus Ægyptius, Antiocheni, Chronicon Alex. *Nat.* Christum hoc anno XXV. *Dec.* Sic Petrus de Alliaco, Sixtus Sen. Mart. Lutherus, Joh. Lucidus, Alph. Salmero, Henr. Harvillæus, Phil. Labbeus, &c. Et hæc sententia Vulg. secundũ Dionys. Exiguum. Corn. Lentulo, & Calp. Pisone *Coss. Per. Jul.* 4713. *Olymp.* CXCIV. anno 4. *Augusti* XLIII Tribun. Potest. XXIII. *Cyclo* Sol. IX. *Lunæ* I. ante Æram Vulgarem, (qvæ primum annum Christi conjicit in seqventes *Kal. Jan.*) anno uno.	Hoc anno mortuus creditur *Herodes*, ex Epiphanio; inter Eclips. Lunæ, qvæ fuit *Jan.* IX. & Pascha qvod *April.* VI. Archelai ann. I. Christi nati 2. qvo reversus ex Ægypto. Ut vitium sit in Josepho, qvi *triennio* ante mortuum Herod. Fuit annus Seleuc. 312.

An. Urbis Cond.	*An. Juliani.*	*Anni Æra Dionyf.*	CHRISTUM NATUM censent,	
754.	46.	1.	Qvidam *Nativ. Ch.* conjiciunt in hunc annum, 25. *Dec.* & sic Fasti Consul. in Cæsariana Biblioth. qvi tum notant *Lunam* XV, manifesto errore. Cajo Cæs. (Augusti filio) & Æmilio Paulo *Coss. Per. Jul.* 4714. *Olympiade* CXCV. an. 1. Augusti XLIV. Cyclo *Sol.* X. *Lunæ* 2. &c.	A. Seleucid. 313. Hoc anno *Augustus* LXIII. ætatis implevit, qvem vocat κλιμακτῆρα, *Epist.* ad *Cajum* Cæs. & inchoavit LXIV. Vide *Gell.* L. XV. C. VII.
755.	47.	2.	P. Vincio, & P. Alfenio Varo *Coss. Per. Jul.* 4715. *Olymp.* CXCV. a. 2. *Augusti* XLV. &c. Ita Paulus de Middelburgo, & qvi hunc secuti.	In hunc annum *Lucii Cæs.* obitus contigit: Et *Tiberii* ex Rhodo Insula reditus Romam, secund. *Lydiatum, Pagi*, &c. anno demum seqvente, secund. *Petav.*
756.	48.	3.	Thomas Lydiatus *Recension.* C. XVI. & in Serie Magistratuum, censet hoc anno *natū* esse Christum XXV. *Pachon* ex Clem. Alex. qvi dies inciderit hoc anno in *Maji* XX. Hinc Christum circumcisū Maji XXVII. ipso die Pentecostis. Eundem annum, secutus Æram U. C. Fabianam, censet fuisse DCCLI. Ælio Lamiâ, & Servilio Gemino *Coss. Per. Jul.* 4716. *Olymp.* CXCV. a. 3. Augusti XLVI.	Aliqvot annis, ante hunc ipsum, *natum* esse Christum, vel inde colligitur, qvod *Cajus* Aug. filius, mortuo jam Herode in Orientem profectus sit; paulo post Consulatum absens initurus A. U. C 754. Vide sis Josephum, *Antiq.* L. XVII. C. XI.

X. Ex

X. Ex hoc tanto virorum doctorum dissensu, qvi in temporum rationibus excutiendis ætatem contriverunt, ne de Sinensium opinione jam dicam, qvi annum nativitatis Christi à tempore orbis conditi ultra octingenties octogies qvater mille & octingentis annis removent, merito colligat aliqvis cum Jacobo Gaffarello c. 2. curiositatum inauditarum, neqve dies neqve annos qvi à rerum creatarum initio ad Christum natum usqve effluxerunt, citra peculiarem revelationem divinam certo definiri posse: qvanqvam Benedictus Pererius in V. Genes. sollicite monet in verbis Ecclesiastici c. I. v. 2. *dies sæculi quis enumerabit?* de diebus esse sermonem, non de annis, horum enim numerum sciri, illorum ignorari. Non tamen ideo incerta sunt omnia, sed de pluribus iisqve maximi momenti rebus sic satis constat, ut Synchronismi observari & systema aliqvod Historicum componi possit, qvo res præcipuæ digerantur justo tempore, ne anticipare necesse sit qvæ post contigerunt, aut qvæ ante gesta sunt postponere. Ut vero breve specimen aliqvod Ideæ Chronologico Historicæ tironibus exhibeam, qvod memoria facile teneant, placet non cum Varrone tempus omne dividere in ἄδηλον μυθικὸν, & ἱςορικόν, sed huic Varronianæ divisioni potius præferre antiqvam & Judæorum testimonio celebratissimam domus Eliæ traditionem * qva omne ævum dividitur in sex annorum millenarios hoc modo: *duo millia inane* sive ante Legem Moysis: *duo millia Lex, duo millia Messias.* Sic ponemus Christum natum esse circa annum Mundi 4000, Legem Moysis vero esse latam post Annum Mundi 2400.

In *PRIMO MILLENARIO* & *SECUNDO* nihil occurrit notatu dignum & certum, nisi qvod sacra Geneseos nobis offert Historia. Anni generationum Patriarchalium ante Diluvium ita se habent ex Genes. V:

Adam

* De illa domus Eliæ traditione dixi uberius in Codice Pseudepigrapho testamenti pag. 1079. sq. In præsenti tantum adnotabo, qvod ad numerum sex dierum qvibus conditus à DEO Mundus est, sex etiam ætatibus omne tempus distinguit S. Augustinus libro & capite ultimo de Civitate DEI. *Ipse etiam numerus ætatum veluti dierum si secundum eos articulos temporis computentur, qui in Scripturis sanctis videntur expressi, iste sabbatismus evidentius apparebit, quoniam septimus invenitur, ut prima ætas tanquam dies primus sit ab Adam usque ad Diluvium. Secunda inde usque ad Abraham. Hinc jam usque ad David una, altera inde usque ad transmigrationem in Babyloniam, tertia inde usque ad Christi carnalem nativitatem. Fiunt itaque omnes quinque. Sexta nunc agitur. Post hanc tanquam die septimo requiescet DEUS; cum eundem septimum diem quod nos erimus in se ipso DEUS faciet requiescere.*

		Hebr.	Samarit. * ap. Scalig.	Samaritan. apud Sync.	LXX.	Joseph.	Is. Voss.
Adam	genuit anno ætatis suæ	130	130	130	230	230	230
Seth		105	105	105	205	205	205
Enos		90	90	90	190	190	190
Cainam		70	70	70	170	170	170
Mahelaleel		65	75	65	165	(165)	165
Jared		162	62	62	162	162	162
Henoch		65	65	60	165	165	165
Mathusalah		187	77	67	167	187	187
Lamech		182	53	53	188	82	182
annus Noæ qvo diluvium accidit		600	600	600	600	600	600.
Summa		1656	1327	1302	2242	2153	2256

Post Diluvium, hæc series generationum exhibetur Genes. XI:

		Hebr.	Samarit. ap. Scalig.	Samarit. apud Sync.	LXX.	Joseph.	Is. Voss.
Diluvium fuit		1656	1327	1302	2242	2153	2256
Semus genuit post diluv.		2	- - - -	2	2	12	12
Arphacsad	anno ætatis suæ	35	135	135	135	135	135
Cainan		--	- - -	- - -	130	- - -	130
Sala		30	130	130	130	130	130
Eberus		34	134	134	134	134	134
Phaleg		30	130	130	130	130	130
Regu		32	132	132	132	130	130
Serug		30	130	130	130	132	132
Nahor		29	79	79	179	120	129
Thara		70	70	70	70	70	70
inde ad natum Abrahamum		60	60	60	60	60	60
Summa		2008	2327	2304	3474	3206	3448.

Ab anno nati Abrahami numeros suos supputare incipit Chronicon Eusebianum.

MILLE-

MILLENARIO TERTIO ex sacris litteris observanda

Vocatio Abrahami anno ætatis 70. ut Hebræorum habet traditio Petavio etiam probata, vel ut Eusebius computat, qvem pleriqve alii seqvuntur	75
Isaacus natus anno Abrahami 100. Genes. XVII.	
Jacobus & Esau — Isaaci 60. Genes. XXV. 26.	
A vocatione Abrahami usqve ad Exodum Israëlitarum ex Ægypto sive *annum octogesimum* Moysis Genes. XV. 13. Exod. XII. 40. Actor. VII. 6. Exod. VII. 7.	430
Ab Exodo Israëlis & data tertio mense post Lege Exod. XX. 1. usqve ad conditum templum Salomoneum 1. Reg. VI. 1.	479
His adde annos ab orbe condito ad natum Abrahamum	2008
	2992

Anni illi 479. ut distinctius intelligantur, en tibi brevem * tabellam:

Ab egressu Ebræorum ex Ægypto ad mortem sive annum 120. Mosis —	40.	Exod. VII. 7. Deut. XXXIII. 7.
Inde ad mortem Josuæ —	25.	
Inde ad cœptam servitutem sub Cusane — —	34.	
Inde ad restitutam per Othnielem Libertatem — —	8.	Judic. III. 8.
Inde ad cœptam servitutem sub Eglone — — — —	40.	Jud. III. 11.
Inde ad redditam per Ehudum Libertatem — —	18.	Jud. III. 14.
Inde ad cœptam servitutem sub Midianitis — —	80.	Jud. III. 30.
Inde ad restitutam per Gedeonem Libertatem —	7.	Judic. VII. 1.
Inde ad mortem Gedeonis —	40.	Jud. VIII. 28.
Inde ad mortem Abimelechi	3.	Jud. IX. 22.
Inde ad mortem Tholæ —	23.	Jud. X. 2.
Inde ad mortem Jairi & cœptam servitutem sub Ammonitis & Philistinis —	22.	Jud. X. 2. 7. 8.

 Inde

* Jo. Marsham Canon. Chron. p. 305. sq. Petrus Brinch examine Chronologiæ Josephi p. 16.

Inde ad finem servitutis sub Philistinis & recuperatam vindice Samuele Libertatem — —	40.	Jud. XIII. 1.
Inde ad initium Regni Saulis —	16.	1. Sam. VII. 13.
Inde ad mortem Saulis — —	40.	Actor. XIII. 21.
Inde ad mortem Davidis —	40.	1. Reg. II. 11.
Inde ad fundationem Templi Salomonis — — —	3.	1. Reg. VI. 1.
Summa —	479.	

Præter hæc qvæ è sacris litteris constant, pauca certa ex aliis monumentis licet eruere. Nam qvæ de dispersione gentium & de originibus ac successionibus Imperiorum antiqvissimorum Assyriaci, Ægyptii aliorumqve feruntur, & à Viris doctissimis disputata uberrime & excussa sunt, paucissima ita distincte & explorata ratione cognoscuntur, ut certis temporum articulis signare & constituere illa qveamus.

Antiqvissima *æra* de qva dignioribus fide testibus constat est *Trojana* sive captæ Trojæ qvam anno 408. ante Olympiades communiter definiunt, ante urbem Romam conditam 437. Trojanam æram annis circiter qvadraginta præcessisse traditur celebris illa expeditio *Argonautarum*. Cætera omnia caligini temporis ἀδήλω & μυθικῶ non dubitavit adscribere Varro Romanorum doctissimus.

MILLENARIUS QUARTUS ex sacris literis hæc cognoscenda præbet: Post *Saulum* qvi 19. & *Davidem* qvi 40. annos regnavit, numerantur ab anno qvarto *Salomonis* qvo templum condi cœptum est usqve ad obitum

Regis Salomonis	3. Reg. VI. 1. XI. 43.	2. Chron. IX. 30.	anni 37
1. Roboam	3. Reg. XIV. 21.	2. Chron. XII. 13.	17
2. Abiam	3. Reg. XV. 1.	2. Chron. XIII. 2.	3
3. Assa	3. Reg. XV. 10.	2. Chron. XVI. 13.	41
4. Josaphat	3. Reg. XXII. 42.	2. Chron. XX. 31.	25
5. Joram	4. Reg. VIII. 17.	2. Chron. XXI. 5.	8
6. Ochozias	4. Reg. VIII. 26.	2. Chron. XXII. 2.	1
7. Athalia	4. Reg. XI. 3.	2. Chron. XXII. 12.	6

8. Joas

8. Joas	4. Reg. XII. 1.	2. Chron. XXVI. 1.	40
9. Amasias	4. Reg. XIV. 2.	2. Chron. XXV. 1.	29
10. Azarias f. Ozias	4. Reg. XV. 2.	2. Chron. XXVI. 3.	52
11. Joatham	4. Reg. XV. 16.	2. Chron. XXVII. 1.	16
12. Achaz	4. Reg. XVI. 2.	2. Chron. XXVIII. 1.	16
13. Ezechias	4. Reg. XVIII. 2.	2. Chron. XXIX. 1.	29
14. Manasses	4. Reg. XXI. 1.	2. Chron. XXXIII. 1.	55
15. Amon	4. Reg. XXI. 19.	2. Chron. XXXIII. 21.	2
16. Josias	4. Reg. XXII. 1.	2. Chron. XXXIV. 1.	31
17. Joachas	4. Reg. XXIII. 31.	2. Chr. XXXVI. 2. menses	3
18. Joakim	4. Reg. XXIII. 37.	2. Chron XXXVI. 5.	11
19. Jechonias	4. Reg. XXIV. 8.	2. Chr XXXVI. 9. menses	3
20. Sedechias	4. Reg. XXIV. 18.	2. Chron. XXXVI. 11.	11

Summa annorum 430. menses 6.

Hi *Reges Judæ* usqve ad captam à Nabuchodonosore Hierosolymam Anno ante Christum natum circiter 588. Reges vero *Israëlis* sive decem tribuum à Jeroboamo usqve ad captam à Salmanasare Samariam anno Ezekiæ Regis Judæ Sexto, ante Christum natum 721. ita computantur:

1. Jeroboam I.	3. Reg. XIV. 20. regnavit annos	22
2. Nadab	3. Reg. XV. 25.	2
3. Baasa	3. Reg. XV. 33.	24
4. Ela	3. Reg. XVI. 8.	2
5. Zamri	3. Reg. XVI. 15.	Dies 7
6. Amri	3. Reg. XVI. 23.	12
7. Achab	3. Reg. XVI. 29.	22
8. Ochozias	3. Reg. XXII. 52.	2
9. Joram	4. Reg. III. 1.	12
10. Jehu	4. Reg. X. 36.	28
11. Joachaz	4. Reg. XIII. 1.	17
12. Joas	4. Reg. XIII. 10.	16
13. Jeroboam II.	4. Reg. XIV. 23.	41
Interregnum		11
14. Zacharias	4. Reg. XV. 8.	menses 6
15. Sellum	4. Reg. XV. 13.	mensem 1

16. Manahem	4. Reg. XV. 17.	regnavit annos 10
17. Phaceia	4 Reg XV. 23.	2
18. Phacee	4. Reg XV. 27.	20
19. Hoſea	4. Reg. XVII 1.	9

Summa anni 241. menſes 7. dies 7.

Poſt annos ſeptuaginta *captivitatis* qvæ ſoluta eſt Anno ante natum Chriſtum 536 per edictum Cyri Perſarum Regis de templo reædificando, Judæi non amplius paruerunt Chaldæis, ſed ſub Regibus Perſarum qvadam libertatis umbra uſi ſunt usqve ad Alexandrum M. qvi everſo Perſarum imperio Judæos etiam ſibi ſubjecit, atqve ſi Joſepho * fides, Hieroſolymam qvoqve intravit, ac ſalutavit ibi Pontificem Maximum Jadduam, occupavitqve Samariam ** cum Andromachum præfectum cives interfeciſſent. Poſt Alexandrum Hieroſolyma iterum capta à Ptolomæo Lagi, & Judæorum populus modo Ptolemæis modo Antiochis paruit, donec ſub Antiocho Epiphane Syriæ rege jugum ob graviſſimas perſecutiones intolerabile excutere cœpit Matathias Pontifex Max. anno ante natum Chriſtum 166. Inde ſucceſſio *Maccabæorum*, ita concipienda:

Matathias	ante Chriſtum 166.	Euſeb.	1851
Judas Maccabæus Matathiæ F.	165.	num.	1852
Jonathan Apphus, Judæ frater	157		1860
Simon frater alter Judæ	143		1874
Johannes Hyrcanus, frater tertius	135		1882
Ariſtobulus Hyrcani F. primus *Rex* ſalutatus	104		1913
Alexander Jannæus Ariſtobuli F.	103		1914
Alexandri uxor Salome, Regina	77		1940
Hyrcanus Alexandri F.	67		1950
Ariſtobulus Hyrcani frater, ſub qvo capta à Pompejo Hieroſolyma & Romanis ſubjecta, A. ante Chriſtum nat.	63		1954

Hyr-

* Joſephus libro XI. c. ult. Antiqvitatt. Mentio etiam in Joma f. 69. 1. in Vajikra Rabba ſect. 13. ut Coſmam Indopleuſtem XII. p. 344. & alios juniores Chriſtianos prætercam. In dubium tamen illam narrationem vocat Antonius van Dale libro de Ariſtea p. 75. ſeq.

** Syncellus p. 261.

Hyrcanus iterum	ante natum Christ. 63	Euseb.	1954
Antigonus Aristobuli F.	40	num.	1977
securi percussus ab M. Antonio triumviro	37		1980

Seqvitur *Herodiadarum* successio:

Herodes Magnus, Antipatri Ascalonitæ, qvi sub Hyrcano administrationem rerum habuerat, Filius, rex Judææ à Senatu Rom. dictus anno ante Christum natum 39

Archelaus Herodis F. ab Augusto Rex constitutus anno Christi 1

Herodes Agrippa, Herodis M. ex Aristobulo filio Nepos, ὁ σκωληκόβρωτος, à Caligula & à Claudio rex esse jussus, totius Tetrarchiæ Philippi patrui & tetrarchiæ Lysaniæ 37

Agrippa junior regnavit annos 56. ab A. C. 44

Hierosolyma capta à *Tito* die octava mensis Gorpiæi, sive Augusto mense, anno secundo Flavii Vespasiani, 70

Templum exustum anno urbis sanctæ conditæ 1177. die decima Loi, sive Julio mense, die eadem qva ante annos 316 templum prius vastaverat Nabuchodonosor Babyloniorum Rex, anno ab urbe Hierosolyma condita 1461. Vide Josephum VII. 26. & 42. de bello Judaico, qvi à rege Davide ad primum excidium computat annos 464. & tres menses; ad excidium posterius annos 1179.

Æram Chaldaicam incipere ajunt Anno 1993. ante captam ab Alexandro Babylonem, testemqve hujus rei laudant * Callisthenem. Sed nescio an id firmiter colligere liceat ex hoc loco Simplicii ad l. 2. de cœlo p. 123. ὑπ' Ἀριστοτέλους οὖν πειθομένους ἐπειδὴ δεῖ μᾶλλον τοῖς ὑστέροις ὡς μᾶλλον σώζουσι τὰ φαινόμενα, ἐκείνων μήτε τελείως σωζόντων, μήτε τοσαῦτα φαινόμενα εἰδότων, διὰ τὸ μήπω τὰς ὑπὸ Καλλισθένους ἐκ Βαβυλῶνος πεμφθείσας παρατηρήσεις ἀφικέσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, τοῦ Ἀριστοτέλους τοῦτο ἐπισκήψαντος αὐτῷ, ἅστινας διηγεῖται ὁ Πορφύριος χιλίων ἐτῶν εἶναι καὶ ἐννεακοσίων τριῶν, μέχρι τῶν χρόνων Ἀλεξάνδρου σωζομένας, μὴ δὲ δυναμένων δεῖξαι δι' ὑποθέσεων τὰ πιστευόμενα. Horum enim verborum sensus

 est,

* G. Joh. Vossius Isagoge Chronologica p. 54. *Antiquitatem regni Babylonici etiam ex Simplicio scimus, qui commentario in Aristotelis libb. de cœlo refert, quomodo cum Alexander M. Babylona cepisset, Aristoteles ex consobrino & discipulo suo Callisthene. qui Alexandrum comitabatur, quæsierit per litteras, quamdiu durasset imperium Babylonium: illum autem Aristoteli rescripsisse, ex sententia sapientum Chaldæorum urbem eam occupatam esse anno æra Chaldaica 1993.*

est, circa observationes Astronomicas fidem potius habendam esse Astrologis minus vetustis, qvam antiqvissimis illis, qvi non tam diligenter phænomena annotarunt, aut observationes eorum scripto servatas habuerunt, demonstrationibusve potuerunt iis qvæ afferunt fidem facere, inprimis anteqvam Callisthenes Babylone in Græciam misisset observationes annorum 1993. qvas ad ætatem usqve Alexandri servatas reperit.

Ut præcipuas tamen qvasdam temporum notationes hoc loco adjungam:

		ante Christum
Ab initio Nini ad Sardanapalum ab Arbace devictum, sunt anni, ut notat è Ctesia Diodorus Siculus,	1360	ab A. 2236 ad 876
Ab Arbace ad Astyagem ultimum *Medorum* Regem, anni	322	883 — 561
Æra Iphiti sive Olympiadum		776
Æra Urbis Romæ conditæ Catoniana		755
———————— Varroniana		753
Æra Nabonassari Babyloniorum Regis qvi à Medis defecit		747
Æra Nabopalassari, qvi pater Nabuchodonosoris fuit		625
A Cyro primo Rege *Persarum* ad * mortem Darii Codomanni qvem vicit Alex. Magnus	231	ab A. 561 — 330
Regnum Macedonum à Philippo Aridæo ad Perseum victum à Paulo Æmilio	271	324 — 153
Regnum Ægyptium à Ptolemæo Lagi ad Cleopatram	293	321 — 28
Regnum Parthorum ab Arsace ad Artabanum IV. victum ab Artaxare	476	ab A. 250 ante, ad 226 post N. C.
Regnum Syriæ, ab Seleuco I. Nicanore ad Antiochum Pii F. à Pompejo M. Syria privatum	249	ab A. ante N. C. 312 — 63

Æra Seleucidarum, Æra contractuum, Æra Dilkarnaim, Anni Græcorum secundum qvos computant scriptores Maccabaicorum, incip. ab A. ante C. N. 312

Æra

* Darius cum Alexandro jam conflicturus apud Curtium IV. 14 20. *Forsitan ita Dii fata ordinaverunt, ut Persarum imperium quod secundo cursu per ducentos triginta annos ad summum fastigium evexerant, magno motu concuterent magis quam adfligerent.*

Æra Juliana five Antiochena prior, initium Julii Cæfaris dictaturæ, ante C. N. 45

Æra Hifpanica ab anno Juliano VIII. 38

Æra Antiochena pofterior, eadem qvæ æra pugnæ Actiacæ, qva Augu-ftus Antonium devicit, atqve Æra Alexandrina à capta ab Augufto Alexandria 30

MILLENARIUS QVINTUS præter Romani Imperii & tot fub eo gentium fata, inprimis confiderandam offert Chrifti vitam & Evangelii prædicationem ab Apoftolis propagatam per totum terrarum orbem, Chriftianæqve Religionis incrementa, & Ecclefiæ dilatationem, qvæ inter tot graviffimas perfecutiones annos circiter trecentos fub Imperatoribus Romanis Ethnicis mirum in modum crevit: donec primus *Conftantinus* Magnus ab A. C. 312. non dubitavit Chriftianifmum publice profiteri, nomineqve Chrifti labara fua & infignia ac numos confecrare. Obiit Nicomediæ A. C. 337.

Reip. Judaicæ excidium A. C. 70

Æra agonis primi Capitolini, à Domitiano celebrati 86

Perfarum regnum ab Artaxare reftauratum 226

Æra Diocletiani, Ægyptiaca, Martyrum, Gratiæ 284

Æra Conftantini M. Imperatoris in Britannia falutati 306

Æra five periodus qvindecennalis *Indictionum* ab * octavo Cal. Octobr. 312

Concilium I. Oecumenicum *Nicænum* in qvo definit Chronicon Eufebii 325

Conftantinopolis à Conftantino M. inftaurata & dedicata 330

Imperium divifum inter Conftantinum fil. Conftantium & Conftantem 337

Inter Valentinianum & Valentem 364

Inter Valentinianum juniorem & Gratianum 375

Conftantini M. divifio Imperii in Orientale & Occidentale, qvâ Theodofius Magnus filiis Arcadio *Orientem* & CPolin 384

Romam Honorio & *Occidentem* tribuit 393

Francorum regnum in Gallia cœpit 418

Sub

* Græci Imperatores deinde aufpicati funt Indictiones numerare à Calendis Septembribus, Pontifices à Calendis Januarii. Vide Bandurium ad Antiqvitates CPol. p. 473. feq. & Combefifium ad Amphilochium p. 262.

Sub idem tempus pleræqve Occidentalis Imperii provinciæ & regna à Vandalis, Hunnis, Gothis aliisq; barbaris populis invadi cœpta.

Imperium Occidentale extinctum, dejecto Romulo Augustulo A. C. 476
Per Odoacrum Tunilingorum Regem

Sæculo sexto Longobardi infestarunt Pannoniam, Dalmatiam, Illyricum ac deniqve Italiam

Exarchi Ravennæ fuerunt per annos 383. ab A. C. 369. ad 752
Æra Arabum sive Hegiræ Muhamedicæ 622
Æra Persica sive Jezdagirdis ultimi Persarum Regis sive inchoati Saracenorum in Persia Imperii 632
Saracenorum regnum in Hispania cœpit 714
Regnum Longobardicum in Italia à Carolo M. extinctum 774
Imperium Occidentale ab eodem Carolo M. instauratum 801
Christiana religio per Germaniam & septentrionales regiones propagata sæculo nono.

MILLENARIUS SEXTUS, cujus & ipsi particula sumus, qvo propiora nobis tempora complectitur, eo brevius illo defungi poterimus, nihil qvicqvam ejus hoc loco annotaturi qvam *Imperii Orientalis* excidium A.C.1453. & jucundissimam qvæ in sæculi XVI. initia incidit Epocham restauratæ lucis Evangelii atq; bonarum literarū.

X. Cum Chronologia universalis compactum qvoddam ex innumeris observationibus & particularibus Historiis corpus sit, utilem huic perficiendo operam præstant ii, qvi in celebriorum regnorum vel Rerumpub. rebus singillatim digerendis desudant. Nullam autem lucidiorem facem præferre cognitioni illarum possunt, qvam si Regum, Principum, Archontum, Consulum, Magistratuum, Patriarcharum, Episcoporum ætatem & tempora recte digerere studeant. Sic Atticæ v. g. Historiæ insignem plane lucem affert series Chronologica Archontum, ad qvorum tempora Græci scriptores (ita ut ad annos Consulum Romanorum Latini) referre omnia solent, à Jo. Meursio lib. de Archontibus illustrata, exhibitaqve ab Humfredo Prideaux ad Marmora Oxon T. 2. p. 82. & Henrico Dodwello opere præstantissimo de Cyclis p. 713. seq. Sed non minus utilem operam præstitit idem Dodwellus qvando p. 737. eosdem Archontes ordine Alphabetico cum adposita temporis nota descriptos exhibet, ut qvando in veterum monumentis aliqvid hoc vel

illo

illo Archonte contigisse legitur, ope hujus indicis statim de tempore qvo Archon ille præfuit constet. Illum indicem, cum in veteri Attica Historia utilissimus sit, Dodwelli vero opus in paucorum apud nos manibus versetur, hoc loco integrum adjungere volui.

Regum Atticorum à Cecrope, *Archontumque* series *Alphabetico* ordine disposita, cum *annis* qvibus honorem qvisqve inivit, Periodi, *ante annuos* Archontas, *Julianæ*; postea vero ipsarum *Olympiadum*.

Periodi Julianæ *numerus prior*, *Chronici* Marmorei Arundeliani, *posterior*, Dodwelli.

Chion

Erichthonius, 3201. Marm. Ox. 3227. Dodwello.
Eryxias, 21. 3. Jul. Per. 4021.
Erxiclides, 58 $\frac{1}{2}$.
Euænetus, 111. 2.
Euander, 99. 3.
Eubulides, 96. 3.
Eubulus, 108. 4.
Euchariſtus, 105. 2.
Euclees, 88. 2. Ariſtoteli, Olympiod. Alex. Aphrodiſæo, & Schol. MS. in Æſchin. ϖεὶ Παραπρεσβ.
Euclides, 88. 2. 94. 2.
Eucrates, 47. $\frac{1}{2}$.
Euctemon, 93. 1. 120. 2.
Eudemus, 106. 4.
Eudorus, 108. 4.
Euippus, $\frac{79}{80}$. $\frac{4}{1}$.
Euphemus, 90. 4.
Euthippus, $\frac{79}{80}$ $\frac{4}{1}$.
Euthycles, *Demoſthen.* pro Coron. Sed non Eponymus. Incert.
Euthycrates, 113. 1. ſi Auctorem habuerit cur illum ita appellaret *Scaliger.*
Euthycritus, 113. 1. An ille? *Reineſ.* Claſſ v. 36. Sic putat ipſe.
Euthydemus, 56. $\frac{1}{2}$. 82. $\frac{3}{4}$. 87. 2. 88. 3. 106. 4. ſi Auctor fuerit *Scaliger.*
Eutymenes, $\frac{85}{86}$ $\frac{3}{4}$.
Euxenippus, 118. 4.
Exænetus, 94. 4.

G.

Gallienus Imp 260. 1.
Glaucides, 85. $\frac{2}{3}$.
Glaucippus, 92. 3.
Gorgias, 125. 1.

H.

Hadrianus Imp. 222. 4.
Hegemachus, 120. 1.
Hegemon, 113. 2.
Hegeſias, 114. 1.
Hegeſtratus, 55. $\frac{1}{2}$.
Heniochides, 41. 2.
Heraclides, 61. $\frac{3}{4}$. ſi habuit Auctorem *Scaliger.*
Heraclitus, 162. 1.
Hercules, 61. $\frac{3}{4}$.
Herodes, 180. 1.
Heropythes, Demoſthen. pro Coron. Non Eponymus.
Hieromnemon, 117. 3.
Hipparchus, 71. $\frac{1}{2}$.
Hippoclides, 53. $\frac{3}{4}$.
Hippodamus, 101. 2.
Hippomenes, 14. 1. Jul. Per. 3991.
Hybrilides, 72. $\frac{2}{3}$.

I.

Jaſon, Olympiad. 163. 4.
Iſagoras, 68. $\frac{1}{2}$.
Iſarchus, 89. 1.
Ithycles, 95. 3.

L.

Laches, 95. 1.
Lacratides, 73. $\frac{2}{3}$.
Leocrates, 16. 3. Jul. Per. 4001.
Leocritus, 91. 4.
Leoſtratus, 27. 2. 74. $\frac{1}{2}$. 119. 2.
Lycifcus, 109. 1. incert. *Grut.* p. 319. 2. ante Dionyſium. Sub *Romanis.*

Lyco-

ſcell. p. 343. & *Wheeler*. p. 54. poſt *Hadrianum*.
Phænippus I. 48. 1. II. 72. $\frac{3}{4}$.
Phanippus, 72. $\frac{3}{4}$.
Phanoſtratus, 99. 2.
Pherecles, 3818. M. Ox. 3850. Dodwello 119. 1.
Philinus, 250. 1.
Philippus, 48. $\frac{1}{2}$. 121. 4. 122. 2.
Philiſcus, 83. $\frac{1}{2}$.
Philocles, 79. $\frac{2}{3}$. 97. 1. 114. 3.
Philocrates, 73. $\frac{3}{4}$.
Philombrotus, 46. $\frac{2}{3}$.
Phocion, 115. 3.
Phorbas, 3735. M. Ox. 3761. Dodwello.
Phormio, 96. 1.
Phraſicles, 80. $\frac{1}{2}$.
Phraſiclides, 80. $\frac{1}{2}$. 102. 2.
Phrynichus, 110. 4.
Piſander, 91. 3.
Piſiſtratus, 27. 4. Et alius junior Piſiſtratus Piſiſtratida. Incert. Thucyd. L. VI.
Polemon, 117. 1.
Polycles, 114. 3. Forte non Archon Eponymus.
Polyzelus, 103. 2.
Praxibulus, 116. 2.
Praxiergus, 77. $\frac{2}{3}$.
Praxiteles, 84. $\frac{1}{2}$.
Prexurgus, 77. $\frac{2}{3}$. ſi Auctorem habuerit *Scaliger*.
Procles, incert. *Clem. Alexandrin.* in Protreptico.
Prulades forte inc. *Grut*. p. 464. 7.
Pyrgion, 98. 1.
Pyrrhion, 98. 1.
Pytharatus, 127. 2.
Pytheas, 100. 1.
Pythocritus, 71. $\frac{2}{3}$.
Pythodemus, 111. 1.
Pythodorus, 87. 1. 94. 1. 111. 1.
Pythodotus, 109. 2.

S.

Scamandrius, incert. *Andocid*. Περὶ Μυστηρίων.
Scythodorus, 88. 3. Rectius fortaſſe.
Simon, 33. 3. 47. $\frac{2}{3}$.
Simonides 33. 3. 117. 2. 47. $\frac{2}{3}$.
Socratides, 101. 3.
Solon, 46. $\frac{3}{4}$.
Soſicles, 113. 4.
Soſigenes, 109. 3.
Soſiſtratus, 81. $\frac{2}{3}$.
Stratocles, 88. 4.
Syniades, 95. 4.

T.

Theagenides, Olymp. 78. $\frac{1}{2}$.
Theellus, 107. 2.
Thellus, 107. 2.
Themiſtocles, $\frac{75}{76}$. $\frac{4}{1}$. 108. 2.
Theodamus, male 106. 4.
Theodorus, 85. $\frac{3}{4}$.
Theodotus, 98. 2.
Theomneſtus, 108. 1.
Theon, incert. *Grut*. p. 317. 2.
Theophilus, 108. 1.
Theophraſtus, 110. 1. 116. 4.
Theopompus, 92. 2.
Thericles, 61. $\frac{3}{4}$.
Therſippus, 3694. M. Ox. 3720. Dodwello.

The-

Thefeus, 3454. M. Ox. 3480. Dodwello.
Thefpieus, 3868. M. Ox. 3889. Dodwello.
Theffalus, 107. 2.
Thrafyllus, 210. 1.
Thumedus, 108. 1.
Thymœtes, 3557. M. Ox. 3579, Dodwello.
Timarchides, 83. $\frac{2}{3}$.
Timocles, $\frac{84}{85}$. $\frac{4}{1}$.
Timocrates, 104. 1.
Timofthenes, 75. $\frac{2}{3}$.
Tifander, incert. *Marcellin*, vit. Thucydidis, ante Hippoclidem, Ol, 53. $\frac{3}{4}$.
Tlepolemus, 79. $\frac{2}{3}$.
Tlefias, 24.3. 23.4. Pauf. Meff. 15.

V.

Ventidius Sota, circa temp. *Severi*, Infcript. *Spon*. Mifcell. p. 369.

X.

Xanthippides, 75. $\frac{1}{2}$. *Plutarch*.
Xanthippus, 75. $\frac{1}{2}$.
Xenænetus, 94. 4.
Xenias, 118. 4.
Xenippus, 118. 4.

Z.

Zeno, incert. Marm. Arundel. VI. Reinef. Claff. 1. 55. Oxon. 132. Archon Delius.

Huic indici Dodwelliano, addetur à me

Brevis Sciagraphia Hiftoriæ Veteris Athenienf.

Æra Attica A. 807. ante Olympiades. Confer Marsham. p. 491. Canonis Chronici.

Ogyges regnavit Annos 32.

Ab Ogygis usqve diluvio ad Cecropem Annor. 190. interregnum.

A Cecrope 1. (qvi primus *Rex*) usqve ad Codrum (qvi vitam fuam pro patria effudit) *Reges* 17. per annos fere qvingentos. Vid. Scal. Can. Ifagog. p. 165. Petav. 2. rationar. p. 110. & 2. doctrin. temp. p. 492. Sigonius de temporibus Athenienf. T. 5. Gronov. p. 1633. feq. Vindingii Hellen. T. XI. Gronov. p. 181. feq. Meurfii regnum Atticum five libri III. de Regibus Athenienfium T. IV. Thefaur. Gronov. Dodwell. de Cyclis p. 696. fqq. & 683. fqq. & Jo. Potteri Antiqvitates Atticæ T. XII. Gronov. p. 10.

Archontes perpetui à Medonte Codri filio ad Alcmæonem ordine tertium decimum, *Archontes* perpetui per annos 316. Vide Scal. Can. Ifagog. p. 166. Petav. 2. rationar. p. 111. Meurfii Regnum Atticum, Dodwell. de Cyclis p. 698. & 687. fqq.

Archon-

Archontes decennales à Charope ad Eryxiam, ordine septimum usqve Olymp. XXIII. 1. ante Christum 686. per annos 68. Vide Scalig. Canon. Isagog. p. 166. Petav. 2. rationar. p. 111. Dodwell. de Cyclis p. 691. sqq.

Archontes Annui ab Olymp. XXIII. 2. ante Christum 685. Novem qvidem simul erant Archontes Athenis, sed unus tantum ex his *ἐπώνυμος*, alter *βασιλεύς*, tertius *πολέμαρχος*, reliqvi sex *νομοθέται*. Vide Potteri Antiq. Atticas p. 63. seq. Joh. Meursium de Archontibus, & Clariss. Montfauconi Palæographiam Græcam p. 150.

Olymp. LIV. 4. Pisistrati tyrannis * ejusqve filiorum. Obiit Pisistratus Olymp. LXIII. 2.

LXVI. 4. Hipparchus interfectus ab Harmodio & Aristogitone. Hippias pulsus LXVII. 3.

LXXII. 1. Pugna Marathonia Imp. Miltiade adversus incursus Medorum sub Dario Hystaspide.

LXXV. 1. Pugna Salaminia victus Xerxes Imp. Themistocle.

2. Pugna ad Plateas victi Persæ ducibus Pausania & Aristide ad Mycalen ducibus Leotychida & Xanthippo.

4. Imperium Græciæ acceperunt Athenæ sub Aristide, tenuerunt per annos 65. ad Ol. XCII. 1.

LXXVII. 2. Persarum classis profligata duce Cimone.

LXXX. 3. Thebani cæsi duce Myronide.

LXXXVII. 1. Belli Peloponnesiaci cum Lacedæmoniis initium; qvod duravit per annos 27. ad Ol. XCIII. 3.

LXXXIX 4. Pestilentia qvam è Thucydide describit Lucretius.

XCII. 1. Qvadringenti Remp. invadentes, qvi iterum ejecti sunt anno post. Plutarch. Alcibiade f. 205.

XCIV. 1. Athenæ à Lacedæmoniis captæ, duce Lysandro.

Triginta Tyranni. Decemviri.

XCIV. 4. Libertas recuperata auctore Thrasybulo.

XCVI. 2. Imperium Græciæ Lacedæmoniis iterum extortum Duce Conone.

CV. Bellum Sociale.

CX. 3.

* Confer Jo Meursii Pisistratum, & Anonymi diss. Chronologicam & Criticam ad Herodoti lib. 1. c. 59. seq. insertam Memoriis Literariis Trevoltinis A. 1709. Octobr. p. 1786. seq.

Olymp. CX. 3. Pugna infelix ad Chæroneam, in qva victi à Philippo Athenienses libertatem perdidere.

CXIV. 2. Subactæ Athenæ ab Antipatro, Lamiaco bello.

CXVIII. 2. Recepta à Demetrio Phalereo species libertatis. Diodor. Sic. XX. T. 2. p. 782. Demetrius Antigoni F. cogens Phalereum Athenis cedere. Plutarch. Demetrio p. 892. 893. victus ab Atheniensibus spernitur p. 903. Athenas iterum capit, Lachare in fugam conjecto p. 905.

CXLII. 4. Vexatæ à Philippo Demetrii II. Filio. Defensæ Athenæ à Romanis.

CLXXIII. 3. Interceptas à Mithridate, recuperat Sylla. Videndus Meursius in fortuna Attica, capite præcipue X. Tomo qvinto Gronov.

Qvemadmodum Atheniensibus Archontes, ita Romanis Consules tempora designabant, unde perqvam commodam utilemqve operam Historiæ Romanæ studiosis præstitit Clarissimus Vir & alia multiplici spectatæ industriæ laude insignis *Theodorus Jansonius ab Almelooveen*, cujus libri duo * fastorum Romanorum Consularium exstant, prior juxta seriem annorum, posterior secundum ordinem Alphabeticum digestus, Amstelod. 1705. 8. Secundis curis qvibus hoc opus expolire auctor doctissimus instituerat, ante paucos menses intercessit Viri fatum, qvod eum hoc anno 1712. abstulit Harderovici, & simul tot alios egregios ejus conatus oppressit. Successiones Regum principumqve in plerisqve regnis per omnem ætatem, recensitis ordine temporum singulis, qvo invicem successerunt, populorum rectoribus, persequi conatus est *Gerhardus Johannes à Bentinck*, puer tum, ut titulus libri habet, duodecennis in *Mundo gubernato*, Daventriæ 1696. 4. Neqve contemnendus est labor, licet non usqve qvaqve accuratus. Qvi si ex fide dignis monumentis emendetur suppleaturqve, cum cura annotatis annis Christi vel ante Christum, & justo deinde ornetur indice, nihil facile extet utilius ad lucidissimam facem omni historiæ præferendam. In Historia Ecclesiastica similiter non obscurum est qvantam lucem ordinandis temporibus afferat diligentior notatio successionis Episcoporum, illorum præcipue qvi in præcipuis illis qvinqve sedibus Romana, CPolitana, Hierosolymitana, Antiochena & Alexandrina præfuerunt: & qvanqvam non exigua caligine, ut omnis vetus historia, in multis etiam

Ee hæc

* Alios fastorum Consularium Rom. scriptores refero infra Cap. XIV. §. 10.

hæc Chronologiæ pars obsita videtur, tamen merito in usum verti debent qvæ dispellendis illis tenebris recens virorum eruditissimorum industria & ingenium præclare observavit. Ac præcipue operæ pretium est videre qvæ de *CPolitanorum* Episcoporum successione annotata sunt à Dan. Papebrochio in T. 1. Act. Sanctor. Junii, atqve inprimis ab Anselmo Bandurio in Imperio Orientali, ut Freheri jus Græco Rom. p. 296. seq. & Chronologiam operi præmissam Labbeum in protreptico Hist. Byzantinæ, & Henr. Hilarium ad Philippi Cyprii Chronicon Ecclesiæ Græcæ, nec non conspectum Historiæ CPolitanæ qvem dedi libro qvinto Bibliothecæ Græcæ capite qvinto, omittam: De *Hierosolymitanis* ab eodem Papebrochio in T. 3. Maji, & T. 7. p. 696. sq. De *Alexandrinis* ab Abrahamo Ecchellensi in Chron. Orientali (ad usqve A. 1250.) Paris. 1651. fol. Ed. Pocockio indice ad Eutychii Annales, Athanasio Kirchero in prodromo Copto & post Lexicon Copticum pag. 518. seq. Johanne Mich. Wansleben ad calcem libri de Ecclesia Alexandrina Paris. 1677. 12. Ottone Dappero in descriptione Africæ, præcipue vero in Actis Sanctorum à Jo. Bapt. Sollerio S. I. Tomo V. Junii: & novissime ab V. C. Eusebio Renaudoto in Historia Patriarcharum Alexandrinorum, Paris. 1713. 4. De *Antiochenis* antiqvioribus, qvemadmodum de aliarum qvoqve sedium Patriarchalium Antistitibus consulendus Carolus à S. Paulo in Geographia sacra, Eutychius in Annalibus, Nicephorus CPol. in Chronographia &c. Chronologia Episcoporum *Romanorum*, antiqviorum præsertim perturbatior est, ut unicuiqve apparebit qvi vel recentium scripta vel veteres Catalogos conferre inter se voluerit. Decem Catalogos veteres & undecimum Honorii Augustodunensis *, Antonius Pagi præmisit tomo 1. Criticæ Baronii. Etiam Catalogos binos cum variis observationibus Papebrochius Tomo 1. Act. Sanctorum Aprilis præfixit, præter qvatuor illos qvos edidit in Conatu Chronico Historico, propylæo Actor. Maji. Librum Pontificalem cum Catalogis antiqvis (in Cuspiniani fastis, & ab Ægidio Bucherio p. 269. ad Victorini Canonem Paschal.) comparatum ad MSS. codices & cum aliis veterum testimoniis collatum exhibet Emanuel Schelstratenus, T. 1. Antiqvitatis illustratæ. Exstat & Catalogus Pontificum Rom. in Nicephori CPol. Chronographia, qvem latine vertit Anastasius Bibliothecarius: & in Orderici Vitalis Historia Ecclesiastica lib. 2. p. 436. E recentioribus præter Pagium, Schelstratenum & Papebrochum videndi Jo. Pearsonius in ope-

* Exstat & Tomo XX. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1026.

operibus postumis & Henr. Dodwellus in diss. de successione Episcoporum Romæ. Cæterum cum in pertexenda accurate & ad temporum rationes exigenda Pontificum Rom. serie integra ad nostram usque ætatem, nemo diligentius versatus sit Papebrochio, placet ex ejus propylæo Maji mutuari Indicem Pontificum Chronologicum, literarum ordine digestum, & locis qvibusdam, ipsius ex observatione emendatum, qvem studiosis Hist. Ecclesiasticæ non injucundum fore confido.

CATALOGUS Pontificum Rom.

A, notat antipapam. Numerus primus ordinem inter Pontifices, a, significat abdicatum vel se abdicantem.

79 Adeodatus ab Anno	672. Mart. 14. ad	677. Maji 18.
97 Adrianus I.	772. Febr. 9.	795. Dec. 25.
108 ——— II.	867. Dec. 14.	872. Nov. 25.
111 ——— III.	884. Mart. 1.	885. Jul. 8.
171 ——— IV.	1154. Dec. 4.	1159. Sept. 1.
188 ——— V.	1276. Jul. 16.	1276. Aug. 18.
222 ——— VI.	1522. Febr. 16.	1523. Sept. 14.
59 Agapetus I.	535. April. 29.	536. April. 17.
132 ——— II.	946. Junii 2.	956. Januar. 11.
81 Agatho	679. Maji 29.	681. Dec. 2.
7 Alexander I.	108. Nov. 5.	117. Maji 3.
158 ——— II.	1061. Sept. 30.	1073. April. 20.
172 ——— III.	1159. Sept. 7.	1181. Aug. 25.
183 ——— IV.	1254. Dec. 25.	1261. Maji 25.
208 ——— V.	1409. Jun. 26.	1410. Maji 3.
218 ——— VI.	1492. Aug. 11.	1503. August. 18.
241 ——— VII.	1655. April. 7.	1667. Maji 20.
245 ——— VIII.	1689. Octobr. 6.	1691. Jan. 31.
5 Anacletus	84. Maji 9.	92. Jul. 13.
A. Anacletus	1130. Febr. 17.	1138. Febr. 7.
41 Anastasius I.	398. Dec. 5.	401. Dec. 14.
52 ——— II.	496. Sept. 15.	498. Sept. 8.
123 ——— III.	912. Oct. 4.	914. Nov. 25.
170 ——— IV.	1153. Jul. 9.	1154. Dec. 2.

11 Anicetus ab Anno	150. Jan 19. ad	154. April. 17.
al. 12 idem	153. Jul. 16.	162. April. 17.
20 Anteros	235. Nov. 22.	236. Jan. 3.
64 Benedictus I.	575. Jun. 16.	579. Aug. 12.
83 ——— II.	685. Maji 14.	686. Mart. 25.
106 ——— III.	855. Sept. 1.	858. Mart. 10.
119 ——— IV.	900. Martii 2.	904. Sept. 16.
135 ——— V.	964. Maji 19.	964. Jun.
137 ——— VI.	972. Sept. 22.	974. Maji 14.
139 ——— VII.	975. April. 25.	984. Jul. 10.
148 ——— VIII.	1012. Jul. 20.	1024. Jul. 10.
150 ——— IX.	1033. Dec. 9.	1048. Jul. 17.
A. ——— X.	1058. April. 5.	1059. Jan. 24.
196 ——— XI.	1303. Oct. 22.	1304. Jul. 6.
199 ——— XII.	1334. Dec. 20.	1342. Apr. 25.
A. Benedictus XIII.	1394. Sept. 28.	1423. Maji 23.
44 Bonifacius I.	418. Dec. 29.	423. Sept. 4.
57 ——— II.	530. Sept. 29.	532. Oct. 24.
68 ——— III.	607. Jan. 29.	607. Oct. 20.
69 ——— IV.	608. Aug. 25.	615. Maji 8.
71 ——— V.	620. Apr. 27.	626. Mart. 11.
114 ——— VI.	896. April. 11.	896. April. 25.
141 ——— VII.	985. Jan. - -	985. Dec. - -
195 ——— VIII.	1294. Dec. 24.	1303. Oct. 11.
205 ——— IX.	1389. Nov. 2.	1404. Oct. 1.
45 Cælestinus I.	423. Sept. 16.	431. August. 1.
167 ——— II.	1143. Sept. 26.	1144. Mart. 9.
177 ——— III.	1191. Apr. 12.	1198. Jan. 8.
181 ——— IV.	1241. Oct. 27.	1241. Nov. 22.
194 ——— V.	1294. Jul. 5.	se pontificatu abdicavit 1294. Dec. 12.
29 Cajus	283. Dec. 16.	296. Apr. 22.
17 Callixtus I.	227. Dec. 26.	222. Sept. 28.
164 ——— II.	1109. Febr. 14.	1124. Dec. 12.
A. Callixtus	1167. Aug. - -	1179. Aug. 29.
213 ——— III.	1455. April. 8.	1458. Aug. 6.
121 Christophorus	904. Nov. 25.	905. Jun. - -

3 Cle-

3 Clemens I. ab Anno	67. Octobr. 11. ad	76. Dec. 22.
al. 4. idem	73. Dec. 5.	87. Nov. 16.
152 —— II.	1046. Dec. 25.	1047. Octobr. 9.
A. Clemens	1080. Jul. 25.	1101 - - - - -
176 —— III.	1187. Dec. 19.	1191. April. 5.
185 —— IV.	1265. Febr. 6.	1268. Nov. 19.
197 —— V.	1305. Jun. 5.	1314. April. 20.
200 —— VI.	1342. Maji 7.	1352. Dec. 6.
A. Clemens	1378. Sept. 20.	1394. Sept. 16.
A. Clemens	1424. Maji 14.	1449. Jul. 23.
223 —— VII.	1525. Nov. 19.	1534. Sept. 25.
235 —— VIII.	1592. Jan. 30.	1605. Mart. 3.
242 —— IX.	1667. Jun. 20.	1669. Dec. 9.
243 —— X.	1670. April. 29.	1676. Jul. 22.
247 —— XI.	1700. Nov. 23.	
3 Cletus	67. Sept. 27.	73. Dec. 3.
al. 4. idem	77. Febr. 16.	84. April. 26.
Id. Anacletus	86. Nov. 16.	96. Sept. 26.
90 Constantinus	708. Mart. 4.	715. Mart. 18.
A. Constantinus	767. Jun. 28.	768. Jul. 29.
22 Cornelius	251. April. 27.	252. August. 5.
Cyriacus Pontiani successor fabulosus.		
39 Damasus I.	366. Oct. 1.	384. Dec. 10.
153 —— II.	1048. Jul. 17.	1048. August. 8.
70 Deusdedit	616. Jan. 4.	619. Jan. 26.
26 Dionysius	259. Jul. 24.	269. Dec. 26.
80 Donus I.	677. Octobr. 4.	679. Mart. 13.
138. —— II.	974. April. 26.	975. Octobr.
11 Eleutherius	171. Jun. 3.	185. Sept. 6.
6 Evaristus	95. Jul. 26.	108. Oct. 26.
77 Eugenius I.	654. Sept. 7.	657. Maji 31.
101 —— II.	824. Jun. 5.	827. August. 27.
169 —— III.	1145. Febr. 14.	1153. Jul. 8.
211 —— IV.	1431. Mart. 6.	1447. Febr. 18.
32 Eusebius	310. April. 16.	310. Sept. 26.
28 Eutychianus	275. Jan. 6.	283. Dec. 8.
21 Fabianus	236. Dec. 11.	250. Jan. 2.

27 Felix I. ab Anno	270. Jan. 1. ad	274. Dec. 24.
38 —— II.	355. - - -	358. Jul. 29.
50 —— III.	483. Febr. 13.	492. Jan. 30.
56 —— IV.	526. Jul. 12.	530. Sept. 25.
A. Felix	1436. Dec. 17.	1447. April. 7.
113 Formosus	891. Sept. 19.	896. April. 4.
51 Gelasius I.	492. Febr. 2.	496. Sept. 8.
167 —— II.	1118. Jan. 31.	1119. Jan. 29.
66 Gregorius I.	590. Sept. 3.	604. Mart. 12.
91 —— II.	715. Apr. 28.	731. Jan. 17.
92 —— III.	731. Febr. 22.	741. Nov. 10.
103 —— IV.	828. Jan. 5.	844. Jan. 11.
143 —— V.	996. Maji 17.	999. Febr. 18.
151 —— VI.	1045. April. 28.	1046. Dec. 17.
A. Gregorius	1118. Mart. 15.	1121. April. 27.
159 —— VII.	1073. Jun. 30.	1085. Maji 25.
175 —— VIII.	1187. Oct. 21.	1187. Dec. 17.
180 —— IX.	1227. Mart. 9.	1241. August. 21.
186 —— X.	1271. Oct. 27.	1276. Jan. 10.
203 —— XI.	1370. Dec. 30.	1378. Mart. 27.
207 —— XII.	1406. Nov. 30.	1415. Jul. 4.
230 —— XIII.	1572. Maji 13.	1582. April. 10.
233 —— XIV.	1590. Dec. 5.	1591. Oct. 15.
238 —— XV.	1621. Febr. 9.	1623. Jul. 7.
Hadrianus. Vide Adrianus.		
48 Hilarus	461. Nov. 12.	467. Febr. 21.
72 Honorius I.	626. Sept. 28.	638. Sept. 13.
A. Honorius	1061. Oct. 28.	1065. - - -
165 —— II.	1124. Dec. 16.	1130. Febr. 14.
179 —— III.	1216. Jul. 18.	1227. Mart. 18.
192 —— IV.	1285. April. 2.	1287. April. 3.
54 Hormisdas	514. Jul. 20.	523. August. 4.
10 Hyginus	138. Jan. 13.	150. Jan. 11.
42 Innocentius I.	402. Jan. 1.	416. Dec. 21.
166 —— II.	1130. Febr. 17.	1145. Sept. 24.
A Innocentius	1178. August.	1178. a. Sept.
178 —— III.	1198. Jan. 8.	1216. Jul. 16.

182 In-

182 Innocentius IV. ab Ao.	1243. Jun. 24. ad	1254. Dec. 7.
187 —— V.	1276. Jan. 21.	1276. Jul. 22.
201 —— VI.	1352. Dec. 18.	1362. Sept. 12.
206 —— VII.	1404. Oct. 17.	1406. Nov. 6.
217 —— VIII.	1484. Aug. 29.	1492. Jul. 25.
234 —— IX.	1591. Oct. 30.	1591. Dec. 30.
240 —— X.	1644. Sept. 15.	1655. Jan. 7.
244 —— XI.	1676. Sept. 21.	1689. August. 12.
246 —— XII.	1691. Jul. 12.	1700. Sept. 27.
55 Johannes I.	523. Sept. 3.	526. Maji 18.
58 —— II.	532. Dec. 19.	535. April. 21.
63 —— III.	561. Aug. 21.	574. August. 12.
74 —— IV.	640. Dec. 3.	642. Sept. 20.
84 —— V.	686. Jun. 10.	687. Jun. 20.
87 —— VI.	702. Oct. 7.	704. Dec. 21.
88 —— VII.	705. Febr. 8.	707. Sept. 24.
109 —— VIII.	872. Dec. 14.	882. Dec. 15.
118 —— IX.	898. Febr. 5.	900. Febr. 19.
125 —— X.	915. Junii 18.	929. Jun. 20.
128 —— XI.	932. April. 1.	935. Febr. 16.
133 —— XII.	936. Jan. 13.	964. Maji 14.
136 —— XIII.	965. Oct. 1.	972. Sept. 6.
140 —— XIV.	984. Oct. 19.	985. Jun. - -
Jo. * F. Roberti	985. Dec. - -	986. Apr. - -
142 Joh. XV. al. XVI.	986. April. 25.	996. April. 30.
A. -- XVI. -- XVII.	997. Maji - -	998. Mart. - -
145 -- XVII. -- XVIII.	1003. Jun. 6.	1003. Oct. 31.
146 -- XVIII. -- XIX.	1004. Mart. 19.	1009. Jul. 18.
149 -- XIX. -- XX.	1024. Jul. 19.	1033. Nov. 8.
189 Johannes XXI.	1276. Sept. 16.	1277. Maji 16.
198 —— XXII.	1316. August. 7.	1334. Dec. 4.
203 —— XXIII.	1410. Maji 17.	1415. Maji 31.
36 Julius I.	337. Febr. 6.	352. April. 12.
220 — II.	1503. Oct. 31.	1513. Febr. 12.
225 — III.	1550. Febr. 8.	1555. Mart. 23.
124 Lando	914. Dec. 4.	915. Jun. 14.

Lau-

* Electus, sed consecratione Episcopali non inauguratus.

Laurentius, antiPapa* ab A. 498.	ad	509.
47 Leo I.	440. Sept. 8.	461. Oct. 30.
82 — II.	682. Oct. 19.	684. Maji 23.
98 — III.	795. Dec. 27.	816. Jun. 11.
105 — IV.	847. Apr. 12.	855. Jul. 17.
120 — V.	904. Sept. 23.	904. Nov. 18.
126 — VI.	929. Jul. 5.	930. Febr. 9.
129 — VII.	935. Nov. 15.	939. Maji 24.
134 — VIII.	963. Dec. 6.	964. Febr. - -
154 — IX.	1049. Febr. 12.	1054. April. 19.
221 — X.	1513. Mart. 11.	1521. Dec. 1.
236 — XI.	1605. April. 2.	1605. April. 27.
37 Liberius	352. Maji 24.	366. Sept. 23.
2 Linus	65. Jul. 7.	67. Sept. 23.
23 Lucius I.	252. Oct. 10.	255. Mart. 4.
168 — II.	1144. Mart. 10.	1145. Febr. 13.
173 — III.	1181. August. 29.	1185. Nov. 25.
30 Marcellinus	296. Jun. 30.	304. Octob. 24.
31 Marcellus I.	308. Maji 18.	310. Jan. 18.
256 —— II.	1555. April. 9.	1555. April. 30.
35 Marcus	336. Jan. 18.	336. Oct. 7.
110 Marinus I. vide Martinus II.		
131 Marinus II. vide Martinus III.		
76 Martinus I.	649. Jun. 14.	654. August. 6.
110 —— II.	882. Dec. 23.	884. Febr. 23.
131 —— III.	942. Nov. 13.	946. Maji 26.
191 —— IV.	1281. Febr. 22.	1285. Mart. 28.
410 —— V.	1417. Nov. 11.	1431. Febr. 20.
33 Melchiades	310. Oct. 8.	314. Jan. 10.
107 Nicolaus I.	858. Mart. 25.	867. Nov. 12.
152 —— II.	1059. Jan. 31.	1061. Jun. 24.
190 —— III.	1277. Nov. 25.	1280. August. 23.
A. Nicolaus	1328. Maji - -	1330. August. 25.
193 —— IV.	1288. Febr. 22.	1292. April. 14.
212 —— V.	1447. Mart. 6.	1455. Mart. 25.

Octavianus, antiPapa adversus Alexandrum III. *Cinnamus Lib. V. Hist. p.* 248.

100 Pa-

* Vide Theophanem p. 123. Theodorum Lectorem lib. 2. Hist. p. 560.

100 Paschalis I. ab Ao.	817. Jan. 25. ad	824. Maji 11.
162 — — II.	1099. Aug. 14.	1118. Jan. 18.
A. Paschalis	1164. April. - -	1167. Aug. - -
95 Paulus I.	757. Maji 22.	767. Jun. 21.
215 — II.	1464. Aug. 31.	1471. Jul. 26.
224 — III.	1534. Octob. 13.	1548. Nov. 10.
229 — IV.	1555. Maji 23.	1559. Aug. 18.
237 — V.	1605. Maji 16.	1621. Jan. 28.
62 Pelagius I.	556. April. 13.	561. Mart. 2.
65 — II.	579. Nov. 26.	590. Febr. 4.
1 Petrus	50. Jan. 18.	65. Jun. 29.
11 Pius I.	150. Jan. 19.	153. Jul. 11.
al. 12. idem	154. Maji 6.	161. Jul. 11.
214 — II.	1458. August. 19.	1464. August. 14.
219 — III.	1503. Sept. 22.	1503. Oct. 18.
228 — IV.	1559. Dec. 26.	1565. Dec. 28.
229 — V.	1566. Jan. 7.	1572. Maji 1.
19 Pontianus	231. Jun. 26.	235. Sept. 28.
116 Romanus	897. Sept. 11.	898. Jan. 2.
67 Sabinianus	604. Aug. 30.	606. Febr. 7.
86 Sergius I.	688. Nov. 22.	702. August. 14.
104 — II.	844. Jan. 27.	847. Jan. 27.
122 — III.	905. Jun. 9.	912. Dec. 6.
147 — IV.	1009. Octob. 2.	1012. Jul. 13.
73 Severinus	640. Maji 1.	640. Jul. 4.
60 Silverius	536. Jun. 6.	537. Nov. 16.
34 Silvester I.	314. Jan. 31.	335. Dec. 31.
144——II.	999. April. 2.	1003. Maji 12.
A. Silvester	1044. Dec. 30.	1045. Mart. 8.
49 Simplicius	467. Mart. 5.	483. Febr. 10.
40 Siricius	385. Jan. 5.	398. Nov. 26.
89 Sisinnius	707. Dec. 25.	708. Jan. 13.
8 Sixtus I.	117. Maji 31.	*127. April. 3.
25 - - II.	257. August. 23.	258. August. 6.
46 - - III.	432. August. 7.	440. Jul. 24.
216 - - IV.	1471. August. 9.	1484. Aug. 12.
231 - ? V.	1585. April. 24.	1590. Aug. 27.

13 Soter	ab Anno 162. April. 26.	ad 172. April. 22.
24 Stephanus I.	253. April. 15.	257. Auguft. 2.
Electus Stephanus	752. Mart. 6.	752. Mart. 10.
94 - - - II.	752. Mart. 19.	757. April. 16.
96 - - - III.	798. Auguft. 7.	772. Febr. 3.
99 - - - IV.	816. Jun. 22.	817. Jan. 22.
112 - - - V.	885. Jul. 25.	891. Auguft. 7.
115 - - - VI.	896. Maji 2.	897. Aug. - - -
127 - - - VII.	929. Febr. 1.	931. Mart. 12.
130 - - - VIII.	939. Jun. 9.	942. Octobr. 23.
156 - - - IX.	1057. Auguft. 3.	1058. Mart. 29.
53 Symmachus	498. Sept. 13.	514. Julii 16.
9 Telesphorus	127. Jun. 2.	138. Jan. 5.
75 Theodorus I.	642. Nov. 3.	649. April. 20.
117 - - - - II.	898. Febr. 12.	898. Mart. 3.
102 Valentinus	827. Sept. 1.	827. Octobr. 10.
Electus Vicedominus	1276. Sept. 5.	1276. Sept. 6.
15 Victor I.	186. Sept. 11.	196. April. 20.
155 - - II.	1055. April. 13.	1057. Jul. 28.
160 - - III.	1087. Maji 1.	1087. Sept. 15.
A. Victor	1138. Mart. 16.	1138. Maji 19.
A. Victor	1159. Octobr. 4.	1164. - - -
61 Vigilius	537. Nov. 22.	557. Maji 17.
78 Vitalianus	657. Jul. 30.	671. Dec. 31.
18 Urbanus I.	222. Octobr. 20.	231. Maji 24.
161 - - - II.	1088. Mart. 12.	1099. Jul. 29.
174 - - - III.	1185. Nov. 26.	1187. Octobr. 20.
184 - - - IV.	1261. Aug. 29.	1264. Oct. 2.
202 - - - V.	1362. Oct. 31.	1370. Dec. 19.
204 - - - VI.	1378. April. 8.	1389. Octobr. 15.
232 - - - VII.	1590. Sept. 25.	1590. Sept. 27.
239 - - - VIII.	1623. Auguft. 6.	1644. Jul. 29.
93 Zacharias	741. Nov. 19.	752. Mart. 3.
16 Zephyrinus	198. Jun. 11.	217. Dec. 20.
43 Zofimus	417. Jan. 6.	418. Dec. 17.

CAP. VIII.

CAPUT VIII.

Scriptores de Diis, Geniis, Sanctis &c.

Antiquitatum divisio in sacras, politicas, militares, literarias & privati usus atque domesticas 1. In sacris iterum varia consideranda, ac primo dicendum de religiosi cultus objecto, sive Diis quibus sacra facta. 2. Gentes nulla Athea. 3. DEI cognitio usque quaque testata. Theologiæ Naturalis atque Ethnicæ scriptores. 4. De origine Idololatriæ: & quomodo tot Gentibus placuerit multos colere Deos, cum ratio unum esse DEum suadeat? 5. Pro Numine culta quæcunque vel prodesse vel nocere possent, ut astra atque aliæ res naturales, vel homines eorumque affectiones, vel genii ac dæmones. 6. Dii & Deæ, boni & mali. Solitarii & cum aliis culti Dii, σύνθρονοι & Cabiri. 7. Varia nomina & cognomina iisdem tributa Diis, ex varia occasione. 8. Unius summi DEI cultus. Veri DEI nomina & attributa. Cabbalistarum Sephiroth & Kelifoth. Scriptores Theologiæ Judaicæ. 9. SS. Trinitatis agnita vestigia apud Judæos & Ethnicos. 10. Scriptores de Deastris Syrorum & aliarum Gentium Orientalium. 11. De Persarum & aliarum gentium Heliolatria. 12. De Selenolatria, cultu stellarum, elementorum &c. apud varios populos. 13. De Idololatria Ægyptiorum ac Græcorum, & utra absurdior? 14. De Diis Romanorum. 15. Gallorum & Germanorum veterum, aliorumque populorum. 16. Numinum in imaginibus præsentia atque ex iis emigratio & evocatio. 17. Idolorum ornamenta, vestes, nimbi, circumgestatio, ablutio, projectio, verberatio, execratio. 18. Deorum variæ classes ac veluti gradus. 19. Dii tutelares certarum regionum, urbiumque. Vesta, Fortuna &c. 20. Dii artium rerumque variarum præsides. 21. Antonii Macedo Dii tutelares Orbis Christiani. 22. Patronatus & Præfecturæ super certa vitæ genera & beneficia, vel malis certis averruncandis in Ecclesia Romana Sanctis assignatæ. 23. Apotheosis & Consecratio. 24. Canonizatio, sive hominum post mortem inter sanctos relatio. 25. Scriptores selecti de Angelis eorumque ordinibus. 26. De Geniis, Laribus, Lemuribus. 27. De cultu Angelorum, Sanctorum, Eucharistiæ, Crucis, imaginum & reliquiarum apud Christianos. 28.

I.

ANtiqvitatum genus omne & prisci moris licet qvam latissime patet, tamen ad perpauca capita commode reducitur: qvicqvid enim agunt homines, qvoscunqve ritus & mores observant, vel publice susceptos obeunt, vel privatim & domi. Publici rursus vel consistunt in colendo ac piando Numine, vel in rebus ad Reip. administrationem decusqve facientibus versantur, vel ad rem militarem instituendam pertinent. Singularem qvoqve partem sibi vendicat literarum usus artiumqve & scientiarum exercitatio atqve incrementum, Athenea, Scholæ, libri, officinæ, ædificia, mercaturæ, numi, opificia. Ad privatam deniqve rem spectant ritus puerperii, nuptiarum, vestium victusqve & instrumenti domestici omne genus, ac deniqve qvibus fabula humanæ vitæ clauditur exeqviæ funeris & posita extinctis monumenta.

II. Singula ex his persecuturo & scriptores cujusqve argumenti de qvibus notitia ad me pervenit deinceps tradituro, faciendum à sacris initium est: video autem omnia qvæ afferri de religiosis antiqvitatibus poterunt, comprehendi posse qvam optime his qvatuor capitibus, ut primo referam scriptores de religiosi cultus objecto, sive iis qvibus sacra facta sunt, & majores humanis honores attributi: deinde de locis sacris, templis, lucis, altaribus: tum de sacris temporibus sive festis diebus, ac deniqve de cultu ipso religioso sive variis generibus sacrorum, sacrificiorum, precum, divinationum, Mysteriorum, processionum religiosarum, & modis venerandi Numinis atqve ἐθελοθρησκείαις & superstitionibus qvibuscunqve.

III. Anteqvam vero de Numinis cultu dicere incipio, observandum inprimis est nullam gentem vel olim fuisse vel hodie usqvam esse tam barbaram & immanem, sive ut Senecæ * verbis utar, ita *extra leges moresque projectam*, ut non aliqvod Numen crediderit, colendumve cogitet: unde Plutarchus adversus Colotem Epicureum p. 1125. *Si terras obeas, invenire possis urbes muris, literis, regibus, domibus, opibus, numismate carentes, gymnasiorum & theatrorum nescias*, ἀπειρȣ δὲ πόλεως καὶ ἀθέȣ, μὴ χρωμε-

* Seneca Ep. 117. Artemidorus lib. 1. c. 9. ȣ̓δὲν ἔθνος ἀνθρώπων ἄθεον, ȣ̓ἀβασίλευτον, ἄλλοι δὲ ἄλλως τιμῶσι θεȣ́ς. Confer Ælian. II. 13. Var. Hist. Maximum Tyrium diss. 1. Sextum Empiricum p. 320. contra Mathemat.

χρωμένης εὐχαῖς, μηδὲ ὅρκοις μηδὲ μαντείαις μηδὲ θυσίαις ἐπ' ἀγαθοῖς, μηδὲ ἀποτροπαῖς κακῶν οὐδείς ἐστιν οὐδὲ ἔσται γεγονὼς θεατής. Ἀλλὰ πόλις ἄν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς, ἢ πολιτεία τῆς περὶ θεῶν δόξης ἀναιρεθείσης παντάπασι, σύστασιν λαβοῦσα τηρῆσαι. *Urbem vero templis diisque carentem, quæ precibus, jurejurando, oraculo non utatur, non bonorum causa sacrificet, non mala sacris avertere nitatur, nemo unquam vidit. Sed facilius urbem condi sine solo posse puto, quam opinione de Diis penitus sublata Civitatem coire aut constare.* Qvod vero apud Ciceronem I. de natura Deor. c. 23. Academicus Cotta, *equidem*, inqvit, *arbitror multas esse gentes sic immanitate efferatas, ut apud eas nulla suspicio Deorum sit*, frustra objicitur cum nullam nominet, & Cicero ipse tum in hoc ipso libro c. 16. tum lib. 3. Tusc. qvæst. & lib. I. de legibus affirmat adeo alte insidere omnium cordibus sensum Divinitatis, ut falsum multi DEum colere maluerint qvam nullum. Qvæ porro de Gentibus Atheis apud veteres leguntur, ut de *Thoibus* apud Porphyrium lib. 2. de abstinentia ab animatis pag. 132. ex Theophrasto. (Simplicius p. 222. ad Epictetum vocat *Acrothoitas*) ac de *Nasamonibus* apud Dionysium periegesi vers. 210. ad impios gentium illarum mores referendum, ut de *Gigantibus* Macrobius I. I. Saturnal. c. 20. *Gigantes quid aliud fuisse credendum est quam hominum quandam impiam Gentem Deos negantem, & ideo existimatam Deos pellere de cœlesti sede voluisse?* Nam ut Cicero in Catone Majore c. 2. *quid est aliud Gigantum more bellare cum Diis, nisi naturæ repugnare?* Confer Philostratum in vita Apollonii lib. V. c. 16. p. 200. Tales fuere Phlegyes οἱ Διὸς οὐκ ἀλέγοντες *Jovem non curantes* Homer. hymno in Apollinem v. 279. qvi in scholiis ad Iliad. N. 302. ἄθεοι, apud Eustathium p. 904. ἀσεβεῖς ἄνδρες καὶ λῃστρικοί appellantur. De genere qvodam *Æthiopum* * Strabo lib. XVII. pag. 822. qvod ἄθεοι νομίζονται, οὕς γε καὶ τὸν ἥλιον φασὶν ἐχθαίρειν καὶ κακῶς λέγειν, ἐπειδὰν προσίδωσιν ἀνίσχοντα, ὡς καίοντα καὶ πολεμοῦντα αὐτοῖς, καταφεύγειν τε εἰς τὰ ἕλη. Hi fuere *Atlantes* de qvibus Mela lib. I. c. 8. *solem execrantur & dum oritur & dum occidit, ut ipsis agrisque pestiferum.* Eadem Herodotus IV. 184. Plinius V. 8. Solinus c. 31. Atqve hæc causa qvare pro Atheis haberentur, non qvod nullum Numen coluerunt. Qvemadmodum Judæos *gentem contume-*

* De iisdem Nic. Damascenus apud Stobæum serm. 42. Ἀφάραντες (leg. Ἄτλαντες) Λίβυες ὀνόματα οὐκ ἔχουσι, ἡλίῳ δ' ἀνίσχοντι λοιδοροῦνται ὡς πολλὰ κακὰ φήναντι. Hos respexisse Jobum III. 8. in verbis: *exsecrentur illam* (noctem) *qui maledicunt diei*, verisimiliter conjicit V. C. Jo. Henricus Majus, filius, libro II. observationum sacrarum p. 1. & 152.

tumelia Numinum insignem vocat Plinius XIII. 4. & Christiani gentibus olim habiti in Atheorum numero. De *Callaicis* sive Lusitanis apud eundem Strabonem libr. III. pag. 164. ἔνιοι δὲ τοὺς Καλλαϊκοὺς ἀθέους φασὶν, nimirum qvia δυσεπίμικτοι ὄντες ἀποβεβλήκασι τὸ κοινωνικὸν καὶ τὸ φιλάνθρωπον *quod commerciis carentes humanitatem exuisse videbantur* ut idem Strabo p. 155. loqvitur, qvi alioqvi p. 154. testatur Lusitanos fuisse θυτικοὺς *frequentes in sacrificiis*, de qvo confer Lud. Nonium in Hispania p. 143. *Gallos* ab omni religione alienos arguit Cicero pro M. Fontejo c. 9. seq. qvam tamen *nationem omnem admodum fuisse deditam religionibus* testis Cæsar VI. de bello Gallico c. 16. De Barbaris *Arabibus* S. Nilus narratione 3. θεὸν οὐκ εἰδότες οὐ νοητὸν οὐ χειρότευκτον. Mox tamen de illis addit p. 28. ἀστέρω δὲ τῷ πρωϊνῷ προσκυνοῦντες καὶ θύοντες ἀνατέλλοντι.

Non magis fidem merentur qvæ vel in Benjaminis Tudelensis itinerario p. 58. seq. leges de Dogziinis, nullius religionis populo decem milliaribus à Tsidone: vel qvæ in Abrahami Peritsol itineribus Mundi p. 183. & apud alios recentiores scriptores nonnulla jactantur de variarum Africæ, Americæ * & Insulanarum qvarundam gentium Atheismo. Nam qvicunqve illas ita adierunt, ut linguæ & morum nationis cujusqve sufficientem notitiam sibi compararent, longe aliud de illis testantur, docentqve parum tribuendum esse illorum relationi, qvi vel ex ignoratione & præjudicio falsum tradiderunt, vel plane de industria veluti atheos populos traduxerunt eum tantum in finem, ut crudelitati qva gentes illas miseras Hispani exciderunt, color aliqvis qværeretur. Mirumqve adeo est viro acuto Petro Bælio tam facile potuisse persvaderi, ut argumentum à consensu gentium in colendo Numine petitum floccipenderet ob tam incertas lubricasqve relationes, qvæ merito suspectæ illi debebant videri, cum plures earum jam certis testimoniis falsi compertas non posset ignorare. Cui rei explicandæ ne prolixior sim atqve à scopo hujus libri longius discedam, rogo Lectorem ut consulat Jo. Lud. Fabricii Theologi Palatini Apologeticum pro genere humano contra Atheismi calumniam, inter ejus opera editum Tiguri 1698. 4. p. 119. sq. Eduardi Stillingfleet novas Origines sacras postumas Anglice editas Cantabrigiæ 1701. fol. p. 73. seq. & V. C. Maturini Veisserii la Crose Dialogos Gallice vulgatos varii Historici literarii, sacri & Critici argumenti A. 1711. 12. p. 254. sq. Nonnulla etiam huc spectantia notavit B. Josua Stegmannus in Photinianismo diss. 3. p. 24. Jac. Bernar-

* Ut Cenisiorum in Africa septentrionali, de qvibus Journal literaire T. 2. p. 183. seq.

Bernardus in novellis Reip. literariæ A.1705. T.1. p.133. & 311. seq. & A.1707. T.1. p.413. seq. Andreas Adamus Hochsteterus in Exercitatione de religione naturali, Tubingæ nuper edita, Jo. Frid. Corvinus Pastor Hornburgensis in Ducatu Halberstadiensi, in corpore Doctrinæ, Historiæ hæresium Godfridi Arnoldi opposita lib. 2. c.18. seq. Petrus Lescaloperius ad Ciceronem de natura Deorum p.87.88. & 713.714.

IV. Credamus igitur Apostolo testanti τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ sive DEI notitiam Gentibus etiam manifestam & à DEO ipso per opera sua manifestatam Rom. I.19. seq. à DEO inqvam non cessante testatum se facere omnibus benefica manu sua Actor. XIV.17. ut ab iis veluti palpando inveniatur. XVII.27. Credamus sensibus ipsis Naturæ qvæ est in omnibus hominibus usqve qvaqve terrarum viventibus, atqve in hoc conspirantibus ut ex contemplatione hujus universi ejus Auctorem, Auctorisqve bonitatem, potentiam & sapientiam intelligere possint: Credamus omnibus regnorum & rerump. conditoribus, qvi sine religione & cura Numinis coalescere non posse civitates probe perspexerunt, neqve adeo possent metu religioso uti ad Respublicas continendas, nisi sensum ejus à natura homini jam innatum nossent. Credamus deniqve consensui tot scriptorum omnis ævi, qvarumcunqve nationum, qvi licet à Judæorum sacris vel Christi nomine alieni tamen omnes uno ore certum faciunt & indubitatum relinqvunt, Theologiæ Naturalis vestigia alte impressa fuisse esseqve in ipsorum cordibus. Hoc Oriens & Occidens, & alio sole calentes terræ, hoc Americæ non minus qvam Asiæ & Africæ populi si ad eos adeas, vel si dignas fide relationes & itinerum commentarios de illis consulas, demonstrant. Hoc recentia hoc prisca loqvuntur monumenta de Græcis & Romanis non modo, sed perinde & de Chaldæis, Ægyptiis, Persis, Thracibus, Indis, Sinensibus & nationibus qvantumvis remotis ac barbaris qvibuscunqve. Hujus rei insignia testimonia collecta videre licet in illustris Huetii Concordia rationis & fidei, in Augustini Steuchi Eugubini libris de perenni Philosophia, in Radulphi Cudworthi opere eruditissimo, Anglica edito lingua Lond. 1678. fol. qvod Systema verum intellectuale Universi inscripsit: in Jo. Micrælii Ethnophronio, Stetin. 1647. 4. & in Tobiæ Pfanneri systemate Theologiæ gentilis purioris, Basil. 1679. 4. ut Theologiæ Naturalis scriptores Raymundum de Sabunde, Raymundum Breganium, Theoph. Raynaudum (T.5 Opp.) Danielem Clasenium, Steph. Klotzium aliosqve jam omittam. Similiter Legis qvoqve divinæ & juris naturalis sensus in gen-

gentibus perſpicue animadvertitur, uti ex Ethnicorum ſcriptis demonſtratum eſt à Grotio, Sam. Pufendorfio horumqꝫ eruditis interpretibus.

V. De Origine Idololatriæ qvam à Serucho * veteres repetunt, videndi Interpretes ad librum Sapientiæ cap. XIV, atqve opus eruditum *Gerb. Joh. Voſſii*, nec minus *Edoardi*, Baronis *Herbert de Cherbury* liber de religione Gentilium errorumqve apud eos cauſis, ab Iſ. Voſſio Amſt. 1663. 4. primum in lucem editus, & ibidem 1700. 8. recuſus. Cum vero unum DEum ſummum, non multos Deos eſſe perſpicuis argumentis ratio doceat, & Univerſitatis rerum ſtructura & harmonia ad communes fines tendens teſtetur, mirari aliqvis poſſit, unde illa caligo magnæ partis generis humani, ac tot populorum plures Deos colentium? Sed inprimis certum eſſe puto pleroſqve omnes πολυθείας veneratores, (indoctum vulgus excipio hominum qvid faciant & qvid colant parum cogitantium) non æqvali gradu & dignitate Deos qvoslibet habuiſſe, ſed ut Maximi Tyrii verbis diſſ. I. utar, ἕνα ἴδοις ἂν ἐν πάσῃ γῇ ὁμόφωνον νόμον καὶ λόγον, ὅτι ΘΕΟΣ ΕἿΣ πάντων βασιλεὺς καὶ πατὴρ, καὶ ΘΕΟῚ ΠΟΛΛΟῚ, Θεοῦ παῖδες, συνάρχοντες, Θεῷ. *In hoc leges ubique terrarum atque opiniones convenire videbis, DEUM eſſe UNUM, Regem omnium & Patrem. MULTOS additos eſſe DEOS alios qui ſupremi illius filii ſint, & quaſi in Imperio collegæ.* Ταῦτα δὲ ὁ ἕλλην λέγει, καὶ ὁ βάρβαρος λέγει, καὶ ὁ ἠπειρώτης, καὶ ὁ θαλάττιος, καὶ ὁ σοφὸς καὶ ὁ ἄσοφος. *In eo Græcus cum Barbaro, mediterraneus cum inſulano, ſapiens conſentit cum ſtulto.* Plures igitur inferiores Deos veluti providentiæ Divinæ & gubernationis Mundi adminiſtros & Angelos ſub uno DEO ſummo Demiurgo venerandos ſibi duxerunt, inqve horum cultu ferme fuere freqventiores, ſive qvod ſupremum illum nulla cogitatione attingendum nulla ſatis digna proſeqvendum veneratione, adeoqve omni cultu externo ſuperiorem ** eſſe ſolo mentis receſſu intimo venerandum & admirandum

* Confer ſi lubet Codicem Pſeudepigraphum Vet. Teſt. p. 337.

** Thomas Gale ad Jamblichum de Myſteriis Ægyptior. p. 199. *Conſtat ex libro IV. Cyrilli contra Julian. Porphyrium exiſtimaſſe, ſolos Deos mundanos colendos eſſe, non autem ſupremum illum. Fuit & hæc plurimorum ex Schola Platonica opinio.* Confer eundem Galeum p. 266. ubi inter alia affert hæc Luctatii ad IV. Thebaidos: *Infiniti autem Philoſophorum, Magorum Perſæ item confirmant, revera eſſe præter hos Deos cognitos qui coluntur in templis, alium principem & maxime Deum. cæterorum numinum ordinatorem.* Plura in hanc ſententiam Stillingfleetus in Originibus

randum existimarent: sive qvod inferioribus Diis commissam crederent à summo illo mundi administrationem, cultumqve omnem qvi his tribueretur in supremum illum Regem omnium & parentem existimarent redundare. Ac cum DEI ipsius invisibilis formam ignorarent, & vellent tamen habere aliqvid in qvo cogitatio subsisteret & sensus ipse hærere posset, multa ejus symbola & imagines sive in rebus naturalibus qvæsiverunt, sive ipsi commenti sunt, in qvibus potentiam Numinis colerent, idem sæpe sub multis nominibus & formis atqve imaginibus, Deumqve ut ita dicam μυριώνυμον & μυριόμορφον venerati. Confer *Michaëlis Mourgues* S. J. Professoris Tolosani Systema Theologicum Pythagoreismi & aliarum sectarum apud Ethnicos, Tholosæ 1712. 8. Gallice editum: De origine vero alterius generis Idololatriæ ex ambitione vel superstitione nati, qva defuncti homines divinis affecti honoribus sunt, *Augustinum Calmet* Benedictinum Monachum in diss. adjuncta commentariis in Sapientiæ librum, itidem Gallice vulgatis, atqve alios interpretes ad libri Sapientiæ cap. XIV. & *Johannem Faës τὸν μακαρίτην* notis ad Gyraldum de sepultura Veterum T. 1. Opp. Gyraldi p. 698. seq.

VI. Non mirum itaqve est adeo, qvod dum in inferioribus hæret mortalium cogitatio, tam multos tamqve passim diversos, sibi Deos colendos deligere potuerunt: qvicqvid enim vel prodesse vel obesse sibi insigniter posse intelligebant, hoc religioso cultu proseqvendum sibi duxerunt, idqve tanto magis & impensius, qvo efficacius illorum sensu tangebantur, vel qvo præsentiorem cujusqve ad juvandum vel vicissim ad nocendum vim esse fuerunt persvasi. Hinc freqventissima Spirituum, Dæmonum, Geniorum adoratio, de qva Vossius libro I. de Idololatria, tum veneratio Mundi ipsius & Naturæ, de qva idem lib. VII: nec minus Solis, Lunæ & stellarum, elementorum item ut telluris, fontium, fluviorum, ignis aliarumqve rerum naturalium, de qva idem Vossius lib. II. & III. Consimiliter religiosus cultus ipsis tributus hominibus, non tantum qvi vel egregii aliqvid reperissent, vel magnis rebus gestis admirationem sui late circumtulissent; sed etiam qvos amor vel

 adula-

nibus sacris novis postumis p. 74. 75. 76. *for this was a principle among many nations, that the supreme God was to be Worship'd only by acts of the Mind and that external Worship was only for lesser Deities.* Description de l'Isle Formosa par G. Psalmanaazaar p. 34. *Ils enseignent à ne reconnoitre qu'un seul Dieu, que les Peuples croient si grand & si redoutable, qu'ils n'osent lui faire aucun sacrifice: mais ils ont établi le Soleil pour l'objet de leur culte &c.*

adulatio vel fraus vel metus religiose venerandos svasit obtulitqve. Hinc Mythologias plerasqve Poëtarum veterum de Diis ad historicum sensum revocant, & de Principum rebus interpretantur Viri Clarissimi *Jo. Clericus* ad Hesiodi Theogoniam, & in dissertationibus de Hercule, Venere, Adonide &c. qvas Gallice scriptas Bibliothecæ universali inseruit: *Paulus Pezron* in Antiqvitatibus Celtarum itidem Gallice editis, *Renatus Josephus Turnemine* S. I. in dissertationibus variis qvæ sparsim intextæ leguntur Memoriis literariis Trevoltinis, & novissime *Banierius* in explicatione Historica fabularum in lucem emissa Gallice Paris. 1711 12. duobus voluminibus, & recusa Hagæ 1713. 12. Neqve infreqvens cultus religiosus fœminarum, ut apud Gallos & Germanos de qvo Sponius p. 105. 106. Miscellaneor. & Nicolaus Chorierius in Viennensium Antiqvitatibus. De cultu Heroum adeundus Vossius VII. 8. seq. Etiam animantes brutas ob hanc causam cultas passim constat, qvod vel utilia & præclara qvædam homines * docuerunt, vel ad vitam singulares præbeant usus, vel singulari aliqva polleant virtute benefica, noxiave. Qvo de argumento plura nossemus forte, si exstaret *Labeonis* liber *de Diis animalibus* qvem laudat Servius in 3 Æneidos. Qvanqvam ex eodem Servio constat appellari animales qvod de animis fiant. Plurima qvoqve & pereruditu sunt qvæ de iisdem docet Vossius lib III. & IV. Idem de cultu plantis & rebus inanimatis exhibito videndus lib. V. & VI. & de virtutibus ac vitiis, valetudine, morbis aliisqve affectionibus rerum hominumqve religiose cultis libro VIII. & de imaginibus atqve symbolis Deorum libro IX. Qvanqvam si recte rem putemus, animalia qvoqve, plantas & alias res contemtiores naturales, rerumqve affectiones & ipsas pro symbolis potius divinitatis cultas, qvam ipsamet pro Diis habitas à gentibus, (certe à cordatioribus inter illas hominibus) existimaverim, qvod de Ægyptiis certe dubitare nos haud sinit Plutarchus libro de Iside & Osiride. Varios gentium errores, multipliceqve ineptias parum religiosas circa Deos, eorum cultum, & tributos hominibus rebusqve vilioribus divinos honores perseqvitur *Johannes Sartorius* Professor Gedanensis in schediasmate de Hypocrisi Gentilium circa Deorum cultum. Lipsiæ 1713. 4. Videnda etiam *Johannis Filesaci* diatriba de Idololatria Magica, in ejus variis opusculis excusis Paris. 1614. 8.

VII. Sexum in Divinis ** commenti sunt pleriqve vel hominum

* Confer Baconem de Verulamio lib. V. cap. 2 de augmentis scientiarum.

** De Cabbalistis & Christianis, Spiritui sancto fœmineum sexum tribuentibus dici in Codice Apocrypho Novi Test. p. 361. seq.

num similitudine ac modulo Numina formantes metientesqve, vel potius ut duo illa qvibus omnia constant vim activam qvidem & effectricem Deorum, passivam vero facultatem & materialem causam Dearum nomine significarent, & qvum Numina sua confunderent cum natura rerum, statuerunt Deos ἀῤῥενοθήλεις, mares simul fœminasqve, hoc est qvi soli ad rerum generationem conferrent hoc, qvod in hominibus & cæteris animantibus mas & fœmina. Dilucidius hoc pateret si ad nos pervenisset liber Hipparchi Stagiritæ, qvem Aristotelis discipulum Suidas testatur scripsisse librum τί τὸ ἄῤῥεν καὶ θῆλυ παρὰ θεοῖς, καὶ τίς ὁ γάμος; *de eo quid mas & fœmina sit - - inter Deos, & quæ eorum nuptiæ?* Expendenda interim qvæ de ἱερῷ γάμῳ disputant Pythagorici & Orphici. Et qvod iisdem Pythagoricis unarius numerus virtute est ἀῤῥενόθηλυς, actu ἀριθμοῦ πατὴρ, binarius μήτηρ, & ex his ortus numerus tertius ἀῤῥενόθηλυς: Pseudo Hermeti qvidem DEus ἀῤῥενόθηλυς vocatur & ex Platonicis ipsi Synesio qvantumvis Christiano. Julio Firmico *pater omnium & mater.* Similiter Dii Ægyptiorum de qvibus Plutarchus, VIII. 1. sympos. Chaldæorum item & Phœnicum, qvemadmodum notat Jo. Crojus in specimine conjecturarum ad loca qvædam Irenæi, Origenis &c. Confer Casaubonum p. 73. ad Baron. Joannem Rualdum animadversione 42. ad Plutarchum p. 132. & Theoph. Raynaudum T. XI. Opp. p. 173. Bacchus καὶ ἄῤῥην τε καὶ θῆλυς ὁ θεὸς ὥς φασιν, inqvit Aristides Orat. in Bacchum T. 1. p. 52. de qvo plura Tristanus T. 2. p. 621. seq. & de aliis Græcorum Romanorumqve Diis Viri præstantissimi Gisbertus Cuperus in ἀποθεώσει Homeri p. 227. seq. & Jo. Carolous Schottus in nova explicatione ejusdem ἀποθεώσεως, Gallice edita Amstelod. 1714. 4. p. 52. seq. ut Æones Valentinianorum ἀῤῥενοθήλεις taceam, de qvibus præter Crojum libro laudato, Petavius ad Epiphanium p. 67. & D. Hooperus Episcopus Bathoniensis & Wellensis in conjecturis de Valentinianorum hæresi qvam ex Ægyptiorum Theologia illustrat, Lond. 1711. 4. His præter Interpretes Irenæi & Tertulliani addes ubi lubebit & examinabis tradita à Souverainio in libro Gallico, le Platonisme devoi é p. 70. 84. seq. 93. &c. Mundus ἀῤῥενόθηλυς Jarchæ Philosopho Indo apud Philostratum lib. 3. c. 11. de qva sententia conferendus Vossius VII. 6. de idololatria. Nota vetus formula *sive DEus sive Dea es*, de qva Brissonius p. 54. libri de formulis & Tiraqvellus libro de retractu p. 81. b. seq. Dii Patres & Deæ matres. Idem Brisson. p. 44. Dii πατρῷοι & μητρῷοι Vales. p. 18. ad Harpocrationem. Θεοὶ & Θεαὶ sive ut Homerus & Orpheus

apud Proclum vocat, Θέαιναι, Δαίμονες & Δαιμονίδες, Τιτᾶνες, & Τιτανίδες, Anculi & Anculæ, Diis in Sole masculis respondentes Deæ σεληνιαι. Vide Proclum in Timæum lib. 1. p. 15. lib. 2. p. 67. seq. lib. 5. p. 291. 294. *Saturno* respondent Rhea, Mater Deum, Idæa Mater, Latia &c. *Jovi* Juno, Diana, Pallas, Ἀθήνη sive Minerva, *Vulcano* Maja & Proserpina, *Marti* Venus, Mola, & Nerie: *Cælo* Terra & Ceres, Isis *Osiridi*, Thetys *Oceano*, Salacia *Neptuno*, *Quirino* Hora, Jurite *Quiritio*, *Satyris Panibus Faunis* Nymphæ: Heroibus Ἡρωΐδες sive Ἡρωΐναι, ut notatum Ezech. Spanhemio p. 253. seq. ad Callimachum. Virilibus *Geniis* muliebres sive Junones, de qvibus Sponius p. 83. Miscell. ut innumera alia Dearum nomina omittam. Vide & Gellium XIII. 22. & Alexandrum Morum in notis ad novum Fœdus ad Actor. XVII. 18. Observes etiam in veteribus inscriptionibus non tantum monumenta posita *Diis Manibus*, sed etiam *ManIabus*, perinde uti *Mœrabus* (μοίραις) ut notavit Claudius Dansqvejus p. 107. operis eruditi de Orthographia. Etiam in numis non modo Liber Bacchus est sed & Libera, nec modo Venus Dea sed Deus qvoqve, Venusqve mascula. Sic Luna Dea & Deus Lunus de qvo Casaubonus & Salmasius ad Spartiani Caracallam cap. VII. Hugo Grotius ad Esaiæ LXV. 11. Isaacus Jaqvelotus diss. de existentia DEI p. 4. & qvæ nuper dixi in Menologio sive libello de Mensibus cap. 2. Nota qvoqve Fortuna barbata virilis aliaqve muliebris in Sponii Miscellaneis eruditæ antiqvitatis p. 104. Philoni, lib. de Abrahamo p. 285. Virtus ἄῤῥεν φύσει, qvia in agendo consistit, λογισμὸς θῆλυ, qvoniam in percipiendis, qvas dijudicat, versatur ideis.

Sententia horum qvi sexum in Divinis vel DEum ἀῤῥενόθηλυν statuunt, valde affinis est illorum opinioni, qvi vel duo putant esse contraria omnium rerum principia coæterna, bonum & malum, vel DEum esse existimant non modo causam & demiurgum sed qvoqve materiam universi. Uterqve error dici non potest qvam longe lateqve invaluerit jam olim, & hodie passim serpat. Posteriorem hunc maxime nostra ætate incrustavit Spinosa, à qvo Cabbalistas nonnullos non alienos esse docuit Henricus Morus in fundamentis Cabbalæ T. 1. Opp. Philosoph. pag 523. & Jo. Georgii Wachteri liber, qvi inscribitur Spinosismus in Judaismo. Amstelod. 1699. 8. atqve D. Joh. Franciscus Buddeus in Philosophia Hebræorum p. 325. seq. Eodemqve tendere dogmata Philosophorum, unitatem & immutabilitatem omnium rerum statuentium vel motum negantium, ut Zenonis Eleatæ, Xenophanis, Melissi, Sorani,

Stil-

Stilponis, Plotini, Jamblichi, Procli, Aristotelis, Abælardi, Scotistarum, Cæsalpini, passim disputat in Lexico suo Historico Petrus Bælius, qvi Japonenses qvoqve Spinosismo suffragari contendit: qvemadmodum in Hallensium observationibus selectis T. 1. p. 346. Spinosistis accensentur etiam ii Philosophi, qvi ut Stoici DEum statuerunt esse mundi animam. A Jacobo Bœhmio similiter loca Epistolæ ad Romanos * XI. 36. & 1. Cor. VIII. 6. ita intelligi, ut DEus materia universi constituatur, qvi omnia ex se per emanationem produxerit, qvin imo hoc ipsum esse totius Bœhmianismi & enthusiasmi atqve fanaticismi inter Ethnicos, Christianos & Muhamedanos fundamentum, omnia ex DEO materialiter promanare, atqve in illum iterum revolvenda, idemqve sensisse olim Chaldæos, Ægyptios, Sabios, Orphicos & plurimos è Græcis, nec minus Indos, Gallorumqve Druidas & alios bene multos, atqve hanc ipsum fuisse originem idololatriæ, ut in rebus naturalibus DEum se recte colere pleriqve opinarentur, fuse atqve erudite docet D. Abrahamus Hinckelmannus ὁ μακαρίτης in detectione fundamenti Bœhmiani, vulgata Germanice Hamb. 1693. 4. Observandum tamen est, non omnes qvi dogmata nonnulla qvæ Spinosismo suffragari videntur, amplexi forte sunt, illico etiam totam Spinosæ ἀθεότητα probavisse, aut atheis ideo adscribendos esse, cum DEum causam efficientem & moderatorem universi, ab universo ita ut animam à corpore distinctum, scelerumqve vindicem ac virtutis remuneratorem agnoverint: aliis etiam præter rem dogmata illa impingi, ut Hippocrati, vel ut Plutarcho, qvi tamen adversus Stoicos p. 1075. diserte docet divinæ perfectioni esse adversum, ut in communi ἐκπυρώσει universi in Jovis essentiam omnia redeant atqve in ea consumantur. Confer qvæ de Plotino notavi lib. IV. Bibl. Græcæ cap. 26. pag. 150. Nam impudentiam Jo. Tolandi ** omitto, qvi in originibus Judaicis nuper Moysen ipsum Spinosistis accensere non dubitavit.

* Non causam materialem, sed efficientem tantum, notatam ab Apostolo, recte monuit S. Basilius libro de Spiritu S. cap. 4.

** Tolandum confutandum in se suscepere plures viri doctissimi ut *Jo. Franciscus Buddeus* in Historia Ecclesiastica Vet. Test. & in programmate de Origine Gentis Hebrææ: *Salomo Deylingius* Observatt. sacr. parte 2. sub init. *Jo. Gottlieb Carpzovius* programmate inaugurali vulgato Lipsiæ 1713. *Jacobus Fayus* in defensione Religionis, Ultraject. 1709. 8. *Elias Benrist* in Miscellaneis observationibus adversus Tolandum, Gallice editis, Delphis 1712. 8. *Morinus* in Epistola ad Huetium in Tilladeti collectione, T. 1. diss. V. p. 369. seq. adde T. 2. p. 231. & Memorias literarias Trevoltinas A. 1709. Septembr.

Altera sententia de duobus principiis distinctis coæternis bono uno, altero malo non minus late serpsit olim, viresqve agit hodie, propter duas causas potissimum, qvia pleriqve sibi persvaserunt ex nihilo fieri nihil posse, & DEum optimum, malorum qvæ observantur in vita, causam esse non posse. Sed nihil posse fieri ex nihilo, nemo demonstrare hactenus potuit, licet rationi aperte adversatur credere qvod à nihilo aliqvid factum fuerit. At enim ab omnipotente causa potuit aliqvid condi ex nihilo reale, uti cogitatio nostra qvando vult ex nihilo veluti condit ideas. Malum nullum datur cujus causa DEus sit, sed qvam primum sub DEO aliqvid ponitur, jam non est DEus h. e. caret summa illa perfectione qvæ privationi nulli boni per naturam obnoxia est, aut libertatem sortita nulli subjacet possibilitati ut ita dicam libertate illa abutendi. Posito numero pari ponitur qvoqve impar, positaqve luce creata ponuntur etiam tenebræ, licet tenebras non condidit DEus, non magis qvam cœcitatem. Illa porro ut potentia ita sapientia ac bonitate se testatus conditor perfectissimus est, ut pro consilio suo & finibus qvos sibi proposuit qvam optima fecerit & pulcherrima, qvam pulchritudinem magis etiam miraremur, si possemus universi rationes & leges totamqve omnis ævi durationem & consecutiones mente complecti, qvi in minuta sæpe particula hærentes passim cœcutimus, & pro malis habemus qvæ in se mala non sunt, faciuntqve ad majus bonum majoremqve pulchritudinem. Sed qvemadmodum qvotidie videmus ridicula ferri judicia de consiliis Principum ab iis, qvi ex privatis commodis illa metiendo intimas eorum rationes ignorant, sic longe absurdius * reprehenditur ab nobis homuncionibus providentiæ divinæ sapientia & justitia, qvi infinitesimam ejus partem & ea qvæ ante pedes nostros sunt haud capimus.

BONI DEI Nomina sive symbola sunt:

1. apud Persas *Orimazes*.
2. apud Ægyptios *Osiris*.
3. apud Græcos & Romanos *Jupiter, Dijovis*.
4. apud Philosophos *DEus, Lux, ignis, vita.* Vide Simplicium in 3. Physicorum Aristotelis p. 98.
5. apud Manichæos & alios hæreticos ** Duitas, *Pater JEsu Christi, DEus Novi Test.*

6. a-

* Confer Nazianzenum Orat. XVI. p. 260. seq.

** Prudentius in Hamartigenia v. 37. hæreticos qvi duos contrarios Deos inducebant vocat

6. apud Cabbaliſtas divinæ *Sephiroth*,
7. apud Formoſanos *Tamagiſanba &c.*

MALI PRINCIPII nomina ſive ſymbola:

1. apud Perſas *Arimanius*. Confer Plutarchum de Iſide p. 369. ſeq. *Ahermam* Herbelot p. 100. Bibl. Oriental.
2. apud Ægyptios *Typhon*,
3. apud Græcos & Romanos, *Pluto, Cacodæmon, Vejovis, Dis*, ἀποτρόπαιος ἀδης, *DEus averruncus*.
4. apud Philoſophos, *Materia, tenebræ, nox, mors, nihil*.
5. apud hæreticos, *Creator, Demiurgus, Deus Vet. Teſt.* ἄρχων τȣ͂ κόσμȣ τȣ́τȣ.
6. apud Cabbaliſtas, *Keliſoth, Sammaël*.
7. apud Formoſanos *Sariaſing*, apud Chinenſes *Jooſié*, Sclavorum *niger DEus, Scernebocb, &c.*

Qvam multi dogma hoc de duobus principiis Deo bono uno, altero malo, vel qvod idem ferme eſt, de Hyle ſive materia mali principio, Deo coæterna, probaverint olim, probentqve hodie, conſulendi Jacobus Thomaſius ὁ μακαρίτης in ſchediaſmate Hiſtorico Lipſ. 1665. 4. p. 23. ſeqq. & libro de Stoica Mundi exuſtione Lipſ. 1676. 4. p. 29. ſqq. 77. 162. ſeq. Balthaſar Beckerus Libro 1. mundi faſcinati, Petrus Bælius in Lexico ſuo & aliis ſcriptis paſſim, atqve inprimis Jo. Chriſtophorus Wolfius amicus & Collega noſter conjunctiſſimus in Manichæiſmo ante Manichæos, & inter Chriſtianos redivivo Hamb. 1707. 8. Ab illis disjungendi eſſent Perſæ veteres, ſi qvod Thomas Hydeus in Hiſtoria religionis veterum Perſarum p. 161. ſibi perſvaſit, alterum mali principium poſuiſſent creatum: Sed nihil tale ex Plutarcho & aliis veteribus colligas. Eorum autem qvi noſtra ætate, qva controverſia difficillima de origine mali à plurimis eruditiſſimis hominibus in omnes partes agitata eſt, unitatem DEI bonitatemqve & providentiam inſigniter vindicarunt, juvat vel unum laudare illuſtrem Leibnitium, ejusqve Theodiceam ſive ſpecimen de bonitate DEI, libertate hominis & origine mali, editum Gallice Amſtelod. 1710. 8.

Freqvens & hic humanæ mentis error, Deos malos & Cacodæmones inpri-

vocat *Duitas*, qvas recentiores qvidam minus commode *Dualiſtas*. Hi fuere Simoniani, Marcionitæ, Valentiniani, Manichæi, Pauliciani &c.

inprimis putare colendos ne noceant, cujus rei multa exempla reperire licet apud Vossium lib. I. de Idololatria c. 8. Theophilum Raynaudum T. VIII. Opp. p. 530. sq. & in *Alexandri Rossai* variis religionibus sive religiosis cultibus orbis terrarũ, quẽ librum ex Anglica lingva Germanice vertit Albertus Reimarus Lubecensis, Amst. 1668. 8. & Gallice Thomas le Grue Amst. 1666. 4. atq; in *Abrahami Rogeri* janua aperta Ethnicismi, doctisq; *Christophori Arnoldi* ad illum librum ex Belgico Germanice translatum animadversionibus, Norimb. 1663. 8. Non tamen huc facit inscriptio vetus apud Gruterum p. CXXX. 4. qvæ à Clariss. Struvio p. 83. Antiqvit. Rom. allegatur, nam pro KAL. ÆLIONIN. DI. IR. qvod de *Diis iratis* vir doctus explicavit, legendum est L. ÆLIO CÆSARE, ut in nova Gruteriani operis editione ex Reinesio recte est annotatum.

Porro colebantur vel Dii singuli, vel plures junctim, qvi eam ob causam dicti *σύνθρονοι, πάρεδροι, σύνεδροι, σύνναοι, σύμβωμοι* qvod thronos, cultum, templa, aras communes ac consociatas habebant, de qvibus conferendus Stephanus le Moyne notis ad Varia sacra p. 382. Salmasius ad aram Herodis Attici, Gisbertus Cuperus in observationibus IV. 3. & libro de Harpocrate p. 149. 152. *Cabiros* qvoqve Deos socios interpretatur V. C. Hadrianus Relandus diss. I. Miscell. V. Trajecti 1706. 8. atqve ita dictos observat Dioscorus Castorem ac Pollucem, nec non inferos Deos Cererem, Proserpinam, Plutonem ac Mercurium. Confer si placet Joannis Antonii Astorii JCti Veneti dissertationem de Diis Cabiris, vulgatam Venetiis 1703. 8. & Tobiæ Guthberleti diatribam de Mysteriis Deorum Cabirorum, Franeqver. 1703. 8. Hinc & imagines *panthea* & numi *panthei* in qvibus conjuncta Symbola pluribus Diis communia, de qvibus Struvius p. 82. Antiq. Rom. Claudius Nicasius in diss. de numo Pantheo Hadriani Lugd. 1689. 4. Petrus Segvinus numism. p. 3. Jac. Wildius p. 208. 209. aliiqve. De templis festisqve Pantheis infra erit dicendi locus. Dii *Penates*, appellabantur qvos qvisqve privatim coleret, ac Patronos sibi & tutelares adscivisset.

VIII. Tralatitium & illud, multiplicia Diis *nomina* attributa & appellationes datas variis de causis, sive à loco ubi colerentur, sive ab ope & auxilio qvod ab illis exspectarent homines, sive ab alia occasione, in qvibus cognominibus Deorum annotandis industriam præcipue probarunt *Julianus Aurelius* Lessigniensis libris tribus de cognominibus Deorum gentilium, qvi Antwerpiæ 1541. & cum Phornuto Basil. 1543. 8. & au-

auctiores Lovanii 1569. 8. separatim, & ante non ita multos annos in Belgio lucem viderunt: tum *Lilius Gyraldus* vir doctissimus in syntagmatibus de Diis, qvorum Index in editione præsertim Leidensi A. 1696. fol. à V. C. Joanne Jensio subjectus amplam illorum copiam ordine Alphabetico spectandam suppeditat, qvæ tamen ex veteribus Inscriptionibus & numorum antiqvorum supellectile multum etiamnum augeri potest, hæc enim ambo genera priscorum monumentorum ætate Gyraldi & Juliani Aurelii nondum satis diligenter à viris doctis fuere lustrata.

Imagines Deorum qvales finxere antiqvi, passim in iisdem numis conspiciuntur, & à viris doctis qvi numos ediderunt illustrantur, qvibus addi possunt præter Gyraldum à me jam laudatum *Vincentii Chartarii* Rhegiensis Imagines Deorum, Italice primum vulgatæ, Venet. 1571. atqve Latine versæ ab Antonio Verderio & sub Panthei antiqvorum titulo editæ Lugd. 1581. 4. recusæqve Rotemburgi ad Tubarim 1683. 4. & hinc inde à Paulo Hachenbergio ut habet titulus illustratæ (licet in libro ipso nihil reperio qvod ad Hachenbergium referre possim) Francof. 1687. 4. Præstantissima vero Chartariani operis editio est qvæ Italice cum *Laurentii Pignorii* auctario & dissertatione de Diis utriusqve Indiæ Orientalis & Occidentalis & animadversionibus, Cæsarisqve Malfatti allegoriis prodiit Patavii 1615. recusa ibid. 1626. 4. Venet. 1647. 4. *Abrahami Ortelii* Deorum Dearumqve capita ex numismatibus, cum notis Phil. Galei Antwerp. 1573. 4. & Francisci Swertii 1602. 4. Amstelod. 1680. & Bruxellis 1683. 4. recusa, exhibentur Tomo VII. Thesauri Antiqvit. Græcar. *Michaël* qvoqve *Angelus Caussæus* in prima parte Musei Romani, in Actis Eruditorum T. 2. Supplementi p. 33. recensiti, exhibet & illustrat varias Deorum Dearumqve imagines Rom. 1691. fol. & Tom. V. Thesaur. Antiqv. Romanarum. Idem Causseus nonnullas Deorum imagines exhibet in gemmis antiqvis delineatis Rom. 1700. 4. confer Act. Erud. ejus anni p. 481. Prætereo imagines Deorum obvias apud alios gemmarum veterum collectores, illustratoresve *Joh. Chifletium*, *Leonard Augustinum, Hub. Golzium, Abrahamum Gorlæum, Joh. Petrum Bellorium, Jac. Gronovium*, Jacobum de Wilde, Dominicum Rossi & Paulum Alexandrum Maffeum, tum in Thesauro Palatino & Brandenburgico, præstantissimi *Laur. Begeri* & apud antiqvarios passim. Etiam prioribus Tomis, (primo maxime) Thesauri antiqvitatum Græcarum, inter imagines à Cl. Gronovio collectas, Dii qvidam, licet perpauci, comparent, qvo ipso nomine reprehenditur à Begero in colloqvio qvorundam de

 tribus

tribus primis Thesauri antiqvitatum Græcarum voluminibus, qvod sub *Dulodori* nomine anno 1702. in lucem editum Berolini est in fol. Freqventissimæ ut jam dixi sunt imagines Deorum in numis, de qvorum scriptoribus alio in loco dicetur. Nunc sufficiat, præter *Ortelium* modo laudatum nominasse *Antonii Augustini* Episcopi Tarraconensis dialogos XI. de numis, Hispanice scriptos vulgatosqve Tarracone 1587. 4. & à *Dionysio Octaviano Sada* Italice, Rom. 1650. fol. ab *Andrea Schotto* latine translatos & editos, qvibus idem Schottus dialogum XII, in qvo de prisca religione & Diis gentium agit, subjunxit Antw. 1617. 4. *Balth. Bebelii* dissertationes IV. de Theologiâ gentili ex numis illustrata, Witeb. 1658. laudat Struvius in Syntagmate Antiqvitatum Rom. pag. 59.

Genealogias Deorum præter Hesiodum, cujus Theogonia exstat, scripsere olim Abaris, Andron, Antiphon, Dromocrides, Epimenides, Hecatæus, Musæus, Orpheus & Pherecydes Atheniensis ut dixi libro 2. Bibl. Græcæ cap. 8. §. 15. ubi de Hesiodo: Vide etiam, si placet Cangii præfationem ad familias Byzantinas & Jac. Frid. Reimanni Historiam literariam de fatis studii Genealogici apud Hebræos Græcos & Latinos, Qvedlimb. 1702. 8. E recentioribus conferendi præter interpretes Hesiodi & *Burcardi Pylada* Brixiani Poëma elegiacum libris V. de Deorum genealogiis, Hesiodo in editionibus qvibusdam antiqvis adjungi solitum, *Eilhardus Lubinus* in face poëtica sive Genealogia & rebus Gestis Deorum gentilium, virorum, Regum & Cæsarum Romanorum tabulis illustrata, Rostoch. 1598. 8. Thomas Galeus ad *Apollodori* Bibliothecam sive libros de Diis de qvibus in eadem Bibliotheca Græca lib. 3. c. 27. His conferendi scriptores de Valentianorum Æonibus, Irenæus, Tertullianus aliiqve.

IX. Ut ad summum illum verum ac singularem DEum & nunqvam sine intimo venerationis & amoris sensu cogitandum revertamur, hunc omnis autorem boni, omnium rerum conditorem adoratione & sacrificiis primi statim homines coluerunt, illumqve ejus cultum tradiderunt posteris, suffragante cujusqve ratione ac sensu, & opificis magnitudinem, potentiam, sapientiam & bonitatem ex operibus ejus colligente. Hujus cultus per omnes gentes & ætates vestigia expressa semper videre licuit, sed cum apud cæteros populos mirum in modum obscuratus & superstitiosis atqve idololatricis religionibus contaminatus esset, purior & integrior apud Abrahami permansit posteros, cui DEus singulari

ſingulari modo ſe aperiens, atqve progeniem ejus per Moyſen ac Prophetas ſubinde edocens de voluntate ſua & naſcituri ex illa ſtirpe, qvem protoplaſtis jam promiſerat, Meſſiæ ſpem fidemqve certam faciens, veram colendi ſui rationem commonſtravit & fœdus cum illo icit. Primum igitur hoc veræ & antiqviſſimæ religionis fundamentum, unum DEum veneratione & cultu proſeqvi, cujus unius plura in ſacris literis ſunt *nomina*, attributa qvædam & virtutes ejus denotantia, de qvibus Irenæus lib. 2. c. ult. Origenes VI. contra Celſum p. 296. Epiphan. hæreſi 40. Hieronymus Epiſt. 136. ad Marcellam T. 2. edit. Marcianæi pag. 270. 275. ubi exhibetur etiam Evagrii ſive Athanaſii ſcholion Græcum ejusdem argumenti ex Codice Colbertino, qvale vulgaverat Crojus in ſpecimine conjecturarum ad qvædam loca Irenæi p. 50. & Cotelerius T. 3. monument. Eccleſ. Græcæ p. 116. His addendi Theodoritus V. 3. hæret. fab. Photius Epiſt. 162. 163. & Iſidorus Hiſp. VII. 1. Originum. E recentioribus Buxtorfius diſſ. V. Theologico Philolog. qvæ eſt de nominibus DEI Hebraicis, Angelus Caninius c. 2. de locis Ebraicis N. T. Chriſtoph Cartwrigthus in mellificio Hebraico V. 2. Joh. Druſius libro de nomine Elohim, Simon Epiſcopius in Inſtitutionibus Theolog. p. 281. Nic. Fullerus IV. 13. 14. Miſcellan. Petrus Galatinus libro 2. de Arcanis Catholicæ veritatis, Theodorus Hackſpanius in ſylloge p. 159. ſeq. Hottingerus faſciculi diſſ. IV. qvæ eſt de nominibus DEI apud Orientales. Henricus Kippingius libro de Cruce p. 236. ſeq. Jo. Leusdenius Philologo Ebræo p. 283. ſeq. Leo Marius digreſſione de nominibus divinis, qvæ commentario ejus in Exodum ſubjicitur, Petavius dogm. Theol. de Deo VIII. 9. Jo. Reuchlinus de verbo mirifico II. 14. ſeq. ac libro 3. de Cabbala, & B. D. Auguſtus Varenius libello de nominibus divinis.

Singulare nomen *tetragrammaton*, qvod αὐτοουσίωσιν DEI, *ὀσίαν ὑπερέσιον* & *eſſentiam* ut Jac. Altingii verbo utar *eſſentiantem* denotat, præ reverentia *ἀνεκφώνητον* multis viſum eſt, *aliis qvomodo efferendum ſit in diverſa abeuntibus. *Jehovah* recte pronunciari contendunt Nic. Fullerus, Tho. Gatakerus & Jo. Leusdenius, qvorum diſſertationes una cum contrariis Jo. Druſii, Sixtini Amamæ, Lud. Capelli, Jo. Buxtorfii & Jac. Altingii in qvibus diverſa ſententia propugnatur, junctim excudi

 cu-

* Vide C. V. Andreæ Chriſtophori Zelleri Commentarium ad Maimonidem de vacca rufa p. 193. ubi Joſephi, Clementis Alex. Nazianzeni & Theodoriti loca. Et de veſtigiis nominis Jehovah apud Ethnicos confer Steph. le Moyne diſſertationem ad locum Jeremiæ XXIII. 6. p. 50. ſeqq.

curavit V. Cl. Hadrianus Relandus Trajecti 1707. 8. De eodem argumento exstant B. Mich. Waltheri patris ſpicilegium controverſiarum de nominibus DEI Jehovah & Elohim, Jen. 1660. 4. Jo. Ben. Carpzovii filii de tetragrammato Exercitatio, in diſputationibus ejus Academicis p 285. ſeq. qvi Druſii ſententiam propugnat: Chriſtiani Reineccii diatribæ tres Lipſ. 1696. vulgatæ, Jo. Turneri diſſertatio Anglice edita, cujus argumentum refertur in Actis Erud. A. 1685. p. 201. ſeq. ex qvo apparet eum nomen qvod *ἀνεκφώνητον* ſtatuere Judæi, putare eſſe non aliud qvam *Ehjeh*. Vide etiam Rev. D. Jo. Diecmanni ſcripta Germanice junctim edita p. 265. 273. ſeq. & Memorias literarias Trevoltinas A. 1711. p. 2067. ꝛc 2074.

De nominibus & cognominibus DEI LXXII. Cabbaliſticis decemplici modo diſpoſitis adeoqve ad numerum 720. aſcendentibus videndus Galatinus capite ultimo libri ſecundi: Jo. Reuchlinus libro de Kabbala tertio, illuſtriſſimi Baronis Chriſtiani Knorrii à Roſenroth Kabbala denudata Tom. 2. ſive liber Zohar reſtitutus pag. 179. ſeq. Jo. Saubertus in palæſtra diſſ. p. 66. & Kircherus T. 2. Oedipi Ægyptiaci parte 1. p. 229. ſeq. Apud Arabes nomina divina XCIX. celebrari notant Ludovicus Marraccius ad Alcoran. f. 414. Otto Dapperus in Aſia p. 553. aliique. De illis videndus etiam Kircherus libro laudato p. 369. ſeq. Atqve ut ex Lambecii lib. 1. de Bibl. Vindobonenſi p. 187. cognoſcimus, Petrus à Valle divina nomina ſeu attributa uno plus mille ex Arabico & Perſico Latine edere voluit. Nomina & attributa Dei CXIX, Angelorum XVIII, Diaboli XXIX. ex Perſarum traditione refert Tho. Hyde c. XI. p. 177. ſeq. de religione Vett. Perſarum. De nominibus ſexaginta divinis apud Æthiopes vide Jobi Ludolfi commentarium ad Hiſt. Æthiopicam p. 350.

De ratione decem Sephiroth ſive Ordinum in ſcala Cabbaliſtica videndus Henricus Morus in operibus Philoſophicis p. 429. ſeq. Zohar reſtitutus parte 2. p. 51. ſqq. Abrahamus Hinckelmannus *ὁ μακαρίτης* in detectione fundamenti Bohemiani p. 20. ſeq. Jo. Stephanus Rittangelius ad librum Jetzirah, D. Jo. Franciſcus Buddæus in Philoſophia Hebræorum p. 277. ſqq. Jo. Saubertus in palæſtra diſſertationum p. 53. ſeq. Detlev. Cluverus in Hiſtoricis Obſervationibus Germanice vulgatis Hamburgi A. 1706. p. 161. ſeq. & p. 173. ubi decem Sephiroth conferri videas cum ſeptem metallis & ſale, ſulphure ac mercurio. Cæſar Ævolus Neapolitanus de attributis DEI ſive Sephiroth Venet. 1589. 4.

atqve

atqve Kircherus T. 2. Oedipi part. 1 p. 214. seq. qvi decem illa Sephiroth 1) confert decem nominibus DEI p. 290. sq. 381. 2) decem ordinibus spirituum creatorum: tum 3) cœlo empyreo, crystallino, primo mobili ac septem planetis: 4) decem hominis membris præcipuis vide p. 356. ac 5.) decem præceptis divinis. Alii in illis Sephiroth deprehendere sibi visi sunt DEum Patrem, Filium & Spiritum S. septemqve Angelos principes. Videndus & idem Kircherus p. 316. sq. differens de qvinqvaginta portis intelligentiæ, & de triginta duabus semitis sapientiæ p. 311. sq. de qvibus ipsis multa Rittangelius & Judæi ad librum Jetzirah Abrahamo Patriarchæ falso adscriptum. Vir eruditissimus Campegius Vitringa lib. 1. Observationum sacrarum diss. 2. p. 134. seq. contendit per novem Sephiroth innui attributa Messiæ Regis Ecclesiæ, divinasqve perfectiones & virtutes qvæ in persona & regno ipsius demonstrantur & illustrantur. Postremum ex illis decem, Malcuth sive regnum, ex aliorum etiam plerorumqve sententia Ecclesiam denotat. Hisce divinis Sephiroth apud Cabbalistas opponuntur *Keliphot* ordinesqve spirituum impurorum, & Dæmones principesqve LXX. gentium idololatricarum, qvi vocantur Keliphot i. e. cortices, velut extra nucleum divinæ beatitatis & cœlestis constituti. Vide Jo. Andreæ Eisenmengeri detectum Judaismum T. 1. p. 35. 55. 817. seq. & 841.

Theologiam Judaicam scripsit *Josephus de Voisin* Senator Burdegalensis, qvâ colligit ex Hebræorum scriptis testimonia veritati Religionis Christianæ suffragantia, Paris. 1574. 4. Idem facit in notis ad *Raymundum Martini*, qvemadmodum & Raymundus ipse in pugione fidei Paris. 1651. fol. & Lips. 1687. fol. in qva editione accesserunt Hermanni ex Judæi circa A. C. 1116. clari opusculum de conversione sua, antea ineditum, atqve B. D. *Joh. Benedicti Carpzovii* filii introductio in Theologiam Judaicam, & eruditis de Raymundo & Voisinio prolegomenis. Ex hoc Raymundo multi observarunt non pauca repetisse *Petrum Galatinum* libris VIII. de arcanis Catholicæ veritatis, qvi cum libris tribus Jo. Reuchlini de Cabbala prodierunt Francof. 1672. fol. post editiones Basileensem 1550. & 1561. in qva editione occurrunt etiam tres libri Reuchlini de verbo mirifico, & Francof. 1603. *Antonii Hulsii* Theologiæ Judaicæ tantum vidi primam partem, de Messia Rabbinorum detorsiones & commenta perseqventem confutantemqve, Bredæ 1653. 4. Cæterum sententiam Judæorum recentium de præcipuis sacris dogmatis petere licet ex *Jo. Henr. Hottingeri* Compendio Theologiæ Judaicæ, qvod Enneadi

dissertationum, Tiguri 1662. 4. subjecit, cujusqve capite primo disserit de variis inter Judæos sectis, Sadducæis, Karæis, Pharisæis, Samaritanis, Gaulonitis, Essæis: tum ex libro *Joannis à Lent* * cui titulus אמונה של יהודים אחרונים seu *de moderna Theologica Judaica* Herborn. 1694 8. cui jungendæ Maimonidis constitutiones de fundamentis Legis & Abarbanelis liber de capite fidei cum notis Gvil. Vorstii, Amstelod. 1638. 4. Carpzovii jam laudati Exercitatio de articulis fidei Judaicæ in ejus Disputationibus Academicis p. 466. seq. & *D. Joh. Henrici Maji* Theologi Giessensis synopsis Theologiæ Judaicæ veteris & novæ, illiusqve veritas & hujus falsitas demonstrata. Giessæ 1698. 4.

X. Vestigia dogmatis de SS. Trinitate apud Judæos pariter & Ethnicos multos, perinde ut apud Muhamedanos pleriqve visi sibi sunt deprehendere, cujus rei testimonia non pauca collecta videre est in illustris Huetii Alnetanis qvæstionibus sive Concordia rationis & fidei lib. 2. cap. 3. Philippi Mornæi de veritate relig. Christianæ c. 6. Eugubini libro 1. & 2. de perenni Philosophia, Livii Galantis comparatione Theologiæ Christianæ cum Platonica lib. 3. pag. 90. seq. & lib. 4. p. 113. sq. 127. seq. à Petro Bungo de mysteriis numerorum p. 186. seq. Mutio Pansa de osculo Ethnicæ & Christianæ Philosophiæ c. 36. p. 187. seq. & c. 2. p. 289. sq. & Radulpho Cudwortho in intellectuali systemate universi Anglice edito Lond. 1670. fol. lib. 1. c. 4. De Judæis singillatim viden-

* Ejusdem Joannis à Lent Schediasma Historicum *de pseudo Messiis* prodiit Herborn. 1684. & 1699. 4. in qvo p. 93. majus opus de hoc argumento meditari se testatur. De eodem conferendus Richardus Kidderus in demonstratione Messiæ, Anglice edita parte 3. cap. 10. Jacobus Basnage in Historia Judæorum, & Joh. Christophorus Mullerus in Gräuel der falschen Messien / cujus lucubratio inserta est Pantheo Anabaptistico & Enthusiastico, vulgato A. 1702. fol. Singulare est qvod Cosmas Indoplevstes lib. VIII. p. 301. scripsit *Hiskiam* Regem vana persvasione existimasse se esse Messiam illum à Davide in Psalmis prædictum. Cui addendum illud R. Hillelis qvod ex Gemara Sanhedrin. c. 2. afferunt viri docti: *Non est amplius Messias Israeli, quia abunde potiti illo sunt tempore Hiskiæ.* Etiam *Muhamedem* initio habitum à Judæis pro Messia scribit Constantinus Porphyrogenetus de administrando imperio p. 38. Cæterum commentum recentium Rabbinorum *de Messia duplici*, uno glorioso filio Davidis, altero paupere & contemto filio Ephraim è stirpe Josephi explodunt, atqve antiqvis Hebræis ignotum fuisse & inauditum probant Carpzovius in diss. p. 243. seq. Christophorus Cellarius in specimine anti-Judaico de gemino Messia, Leucopetræ 1668. Jo. Wulferus in theriaca Judaica p. 369. Steph. le Moyne ad locum Jeremiæ XXIII. 6. p. 139. seq. & Carolus Daubusius libro pro testimonio Josephi de Christo p. 134 seq.

videndus Raymundus Martini, Galatinus, Rittangelius libro de λόγῳ & altero de veritate relig. Christianæ & in notis ad librum Jetzira, Hermanni Witsii Judæus Christianizans circa principia fidei & SS. Trinitatem: ac Petrus Allixius in judicio Ecclesiæ veteris Judaicæ adversus Unitarios, Anglice edito Lond. 1699. & Germanice Berolini 1707. 4. De Muhamedanis adscribam tanto lubentius locum viri eruditi Andreæ Mulleri Greifenhagii in notis ad Excerpta Azizi Nesephæi, Tatari, qvod & liber haud ubiqve obvius est, & de Judæis qvoqve Ethnicisqve plura compendio exhibet:

Quod Mohammedani æque ac Judæi, uti & paganorum nonnulli, TRIA IN DEO statuant: certum est. Et ista quidem TRIA tum conjunctim, tum separatim suis ex omni parte insigniuntur nominibus.

Conjunctim appellata sunt:

(*I.*) *Inter Paganos quidem,*

1. Τρεῖς ὑποστάσεις, *à Platonicis.*
2. *Tres Reges, à Porphyriô.*

(*II.*) *Inter Judæos vero*

1. ג׳ מדות *tres mensuræ. V. Kircher. Obelisc. pag.* 404.
2. ג׳ פנים *tres personæ. V. Suid. v.* ἅγιος.
3. ג׳ ספירות *tres numerationes, * ex interpretatione Reuchlini, Schickardi &c. vel etiam tres sphæræ, vel potius* τρεῖς αὐγαὶ, *ex mente Rittangelii.*
4. ג׳ הויות *tres essentiæ. R. Eliezer Häkler.*
5. *tria lumina, ap. Cabbalistas. V. Grot. de ver. Rel. Chr. p.* 123.
6. τριτταὶ φαντασίαι. *V. Philon. l. de Sacrific.*
7. τρεῖς δυνάμεις, *id. ibid. Hebr.* ג׳ גבורות *potentiæ. Zohar.*
8. ג׳ אלהים *tres Dii, Resit chocma.*

(*III.*) *Inter Mohammedanos*

1. *tria Attributa.*
2. *tres ordines vel Dignitates, Azizus p.* 32. *Quomodo vero TRIA illa, quæ diximus, à Paganis & Judæis separatim dicantur, in dissertatione de promovendâ etiam extraneorum salute deduci possit. Jam de solis Mohammedanis loquar.*

1. *Multa eorum esse.*
2. *Illorumque Catalogum Alcor. c. LVII. exhiberi.*
3. *& nonaginta novem nominibus divinis quæ pulcherrima nomina vocant,*

* Hinc nomen DEI scriptum per *tria jodhin.* Vide Clarissimi Collegæ mei Jo. Christophori Wolfii Bibliothecam Hebraicam p. 199.

cant, contineri, uti ap. Hebraos בשם ע״ב *sexies duodecim nominib. de quib. Reuchl. Cabbal. L. III.*

4. *Palmaria esse tria.*

5. *Eaq; tria unum esse, perinde ut Cabbalistæ dicunt: Tres illos splendores esse unum idemq; solium. V. Reuchl. col. 736. unam eandemq; coronam col. 747.*

6. *Sic vero dici: Essentiam, Vitam, faciem.*

7. *Et hanc causam esse, quare DEus in Alcorano pluraliter de se loquatur. Richard. c. 1. Quod si B. Paulus, ut rectissime, ἐκ τῶν οἰκείων δογμάτων τοὺς Ἀθηναίους ἐχειρώσατο h. e. ex domesticis dogmatibus Athenienses (Act. XVII, 23.) convicit, uti Isidorus Pelusiota Ep. IV. 69. loquitur, quidni commode Judæi atque Mohammedani ad S. Trinitatis agnitionem ex talibus ipsorummet principiis manuduci possint? Et quanquam hujusmodi placita ex rationis potius lumine quam traditione accepisse videntur, juvabit tamen ostendere illis, quod quidam ipsorum, etiam cum Orthodoxi à suis haberentur, locutionibus nostris usi sint. Quodque vocabulum Personarum haud quaquam multiplicitatem aut pluralitatem essentiæ divinæ importet. Hoc facilius ad fontes dogmatis de S. Trin. (quod utiq; primo omnium fieri oportet) traherentur. Nec omnino rejiciendum, quod durioribus quibusdam vocabulis usi sint. Nam & Christiani SS. Trinitatem varie appellaverunt. Non dicam de iis appellationibus quæ damnatæ sunt, ut quod Sabellius tres Nomenclaturas, Valla tres Qualitates dixit, sed de iis, quas, qui in hoc articulo nobiscum recte sentiunt, usurpaverunt.*

Quas enim tres personas Deitatis vocamus,

1. *à Græcis* τρεῖς ὑποστάσεις *dictæ sunt. Primo quidem non sine ingenti certamine cum Latinis, tandem vero indifferenter.*

2. *ab Armeniis tres animæ.*

3. *ab Ægyptiis tres spiritus.*

4. *ab Æthiopibus tres essentiæ, s. personæ s. naturæ. V. Job. Ludolf. Lex. Æth. ad Radicem Halava.*

5. *ab Arabibus tres Margaritæ, vel, ex Persica Lingua splendores. Cum tamen Æthiopes duas, quæ in Christo sunt, naturas margaritas dicant.*

6. *à Syris Radices s. principia, sic enim exponitur à Gjeuhari vox Arabica, quæ à Syris tradita est.*

7. *tria Attributa, Paul. Episc. Sidon.*

8. *tria Idiomata, Gennadius T. IV. Bibl. PP. P. I. p. 949. pr.*
De quo v. Possevinus Appar. ad Biblioth.

8. *tria Individua, Id.*

9. *tres formæ, Id.*

10. *tres naturæ, Elucidarius jussu Henrici, Ducis Brunswicensis, scriptus, cujus*

cujus verba: Wir sullen glouben daz an Gote dri Naturen sint/und daz die dri genant sin ein ware Gotheit. *Extat MSt. in Bibliothec. ELECTORALI.*

Hactenus Andreas Mullerus. Negari interim neqvit, plura horum qvæ ex scriptis à Christiana religione alienis ad confirmandum dogma de SS. Trinitate afferuntur, si propius inspicias, non parum esse ab illo remota & longe aliorsum spectare, ut de Trinitate Platonica & Aristotelica recte notavit Bessario Cardinalis lib. 2. contra calumniatorem Platonis c. 4. & lib. 3. cap. 15. qvatuorqve proximis. Vide etiam de Platonica Jo. Baptistam Crispum de Philosophis caute legendis p. 37. & qvæ nuper disseruit Franciscus Baltusius S. I. in Apologia pro Patribus Platonismi accusatis, edita Gallice libro IV, cap. 12. seqq.

XI. De falsis Diis & idolis variarum gentium in Scriptura S. memoratis, nemo eruditius scripsit *Joh. Seldeno* Anglo, cujus notissima, lectuqve dignissima sunt syntagmata duo de Diis Syris, qvo nomine & Ægyptiorum simul & Arabum ac Persarum, Ebræorumqve nec pauca Afrorum & Europæorum idola à Syris utcunqve accepta intelliguntur, lucem primum adspexere Londini 1617. 8. deinde ab autore recognita inscriptaqve Dan. Heinsio prodierunt apud Batavos typis Elzevirianis 1628 8. deniqve in Germania cum additamentis *Andr. Beyeri* ἐμμακαρίτου, Ecclesiastæ Freibergensis Lips. 1672. 8. Conferenda & *Antonii van Dale* * Medici Harlemensis dissertatio de origine ac progressu Idololatriæ ac superstitionum præcipue apud Judæos, una cum aliis ejusdem infra commemorandis vulgata Amstelod. 1696. 4. Deos Phœnicum Μελκάθαρον & οὔσωρον (male Θησαυρὸν apud Codinum in Originibus CPol. num. 66.) Arabum Δουσάρην & Ὄβοδον, aliosqve multos aliarum Gentium Deos memorat Eusebius Oratione de laudibus Constantini p. 645. De Ægyptiorum, Syrorum, Ebræorumqve Diis copiose disserit *Athan. Kircherus* T. 1. Oedipi Ægyptiaci. Idem argumentum novissime tractavit *Urbanus Chevræus*, A. C. 1700. ætatis 88. denatus, in Chævræanis, à vivo & spirante adhuc auctore (contra consuetudinem aliorum ejus generis librorum) editis T. 1. p. 395. ad finem usqve libri. Licebit etiam consulere Villalpandum ad Ezechiel. T. 1. p. 123. seq. *Petri Juriæi* Historiam rituum supra p. 8. laudatam, & *Augustini Calmet* diss. de Philistinis eorumqve Diis Dagone, Beelsebub, Astaroth, Marna & Baal Berith, inserta commentario ejus nuper edito ad libros Regum Paris. 1711. 4. Huetii item & aliorum virorum doctorum divinationes ad illustrem Cuperum de Deo Jari-

Ii bolo

* Obiit Harlemi A. 1708. Confer Jo. Clerici Bibl. selectam T. 17. p. 309.

bolo * Madbacho & Selamane. Nec minus *Alexandri Roſſei* templum Judaico Ethnicum, poſt Anglicas Gallicasqve & Germanicas editiones etiam ſupra p. 239. memoratas cum copioſis *Davidis Nerreteri* additamentis Germanice editum Norimbergæ 1701. 8. & *Abrahami Rogeri* januam apertam ad arcana Gentiliſmi, una cum *Chriſtophori Arnoldi* additamentis itidem Germanice vulgata, in qvibus libris non veterum tantum ſed & recentium, maxime gentium Orientalium, Idololatria ac ſuperſtitiones exponuntur. Præ cæteris eminet liber Gallice vulgatus Parif. 1710. 12. qvatuor voluminibus: *l'Hiſtoire des religions de tous les Royaumes du Monde, revüe, corrigée, augmentée & miſe dans un meilleur ordre par le Sieur* Jouet, *Chanoine de Laon, Prieur de Plainchatel.*

XII. De *Mithra* ſive Solis cultu apud Perſas multa Thomas Hyde cap. 4. de religione Vett. Perſarum. Ac Solem qvidem non à Perſis tantum cultum tanqvam DEum, ſed ſub nominibus & ſymbolis variis & multiplicibus adoratum à toto Oriente & aliis nationibus, præclare oſtendunt viri docti ad Macrobium lib. I. Saturnal. c. 17. ſeq. Jo. Braunius libro IV. ſelect. ſacrorum, Voſſius lib. 2. de Idololatria, Giſb. Cuperus in ſuo Harpocrate, Jac. Sponius in Miſcellaneis p. 87. ſeq. & libro Gallico *recherche des Antiquitez*, Jo. Franciſcus Grandis in diſſ. de variis Dei nominibus Soli attributis, & Hieronymus Aleander junior in expoſitione tabulæ Heliacæ, Rom. 1616. 4. & T. V. theſauri Græviani, qvi inter alia Herculem qvoqve & Mercurium, Bacchumqve atqve Apollinem notat unum idemqve Numen Solis referre, ita qvidem ut Apollo æſtatem, Bacchus autumnum, Hercules hiemem, Mercurius ver præſtet, & Herculis duodecim labores nihil aliud denotent qvam Solis tranſitum per totidem ſigna cœleſtia. De *Marna* Palæſtinorum qvi & ipſe Solem ſignificabat, præter alios videndi Noriſius diſſ. V. de Syro Macedonum Epochis & Abraham Sellerus in Antiqvitatibus Palmyrenis c. 3. De *equis Solis* Ezechiel Spanhemius ad Callimachum p. 434. & de *Coloſſo* à Rhodiis Soli dicato Turnebus VIII. 24. Adverſar. Allatius ad Philonem Byz. & Cangius ad Zonaram p. 67. De aliis Coloſſis ad Rhodii exemplum conditis Paulus Voëtius ad Herodianum p. 186. ſeq. De antiqviſſimo *Aſtrorum* cultu Epiſtola Spiridionis Poupartii inſerta Memoriis literariis Trevoltinis A. 1712. Septembr. p. 1615.

XIII. Ut *Sol* aliis nominibus eſt Apollo, Baal, Bacchus, Belus, Che-

** Memoir. de Trevoux A. 1704. I. p 245. ſeq. Abraham Sellerus in Antiqv. Palmyren. & Jo. Braunius V. 7. ſelect. ſacrorum, qvi *Jaribolum* fontium DEum interpretatur.

Chemoch, Chiun, Hercules, Jupiter, Marnas, Mercurius, Milchon, Mithras, Moloch, Nergal, Nisroch, Osiris, Φάνης, Phœbus, Rimmon, Serapis, &c. Sic *Luna* Ἀιδώ, Alilath, Astarte, (de qva copiose Petrus Faber libro 3. semestrium) Bubastis, Cybele, Ceres, Diana, Eilithya, Hecate τρίμορφος, Isis, Juno, Lucina, Dea Mana, Mater DEûm, Proserpina, Rhamnusia, Urania, ut de aliis nominibus taceam: Neqve pro Dea solum sed & pro Deo habitam supra p. 285. notavi, notumqve illud de Carrenis apud Spartianum in Caracalla c.7. qvod crediderint eum, *qui lunam fœmineo nomine putaret nuncupandum, addictum mulieribus semper inservire, at vero qui marem DEum esse crederet, eum dominari uxori.* Etiam ΘΕΟΥ ΠΑΝΟΟ nomine in veteri numo Lunam designari notavit in diss de numo Pantheo Hadriani, Clarissimus Nicasius. Sic à multis peculiariter culta *Venus*, de cujus variis cognominibus consulendus Carolus Patinus Mercurio aliisqve iterum Marcellinæ. Omitto de Marte, Saturno, Jove nomine magnæ matris DEûm, Idææ Matris, Deæ Phrygiæ, Cereris &c. de qvo viri docti ad Lucretium II. 598. seq. & Florum I. 19. 2. Sirmondus ad Theodulfum Aurelianensem p. 298. uti de *aëris* cultu Vossius I. 84. de idololatria, de *Aqua* idem II. 74. seq. & de religiosa veneratione *fluminum* Christophorus Arnoldus ad diras Valerii Catonis in fluvium Battarum. De fluviorum cultu fontiumqve & marinis ac litoralibus Diis præter Vossium lib. 2. de idololatria cap. 79 80. 81. & 82. vide etiam notas virorum doctorum ad Plinii lib. 7. Epist. 8. Justum Fontanini de Horta Hetruscorum Colonia lib. 1. cap. 8. Vetus inscriptio apud V. C. Laurentium Begerum p. 79. spicilegii: *Fonti Divino Aram L. Postumius Satulius ex Voto D. D. D.* Nilo fluvio sacrificatum præter alios memorat Sozomenus VII. 20. De Nymphis fontium custodibus Lambecius III. de Bibl. Vindob. p. 5. Fluvios in veteribus monumentis & numis videas exprimi jacentes, nudos, myrica aut arundine coronatos, atqve (si majora flumina & in mare * se exonerantia denotentur) canâ multumqve demissa barbâ. Vide Dionem Chrysostomum diss. IV. p 73. Hugonem Grotium ad imagines Astrorum Arateas p. 66. Casparem Barthium ad Claudianum p. 53. De cultu *ignis* Brissonius Hydeus & Henricus Lord de religione Persarum differentes, tum Kircherus T. 1. Oedipi p. 251. sq. Buxtorfius Exerc. Philolog. p. 262. seq. Freinshemius ad Curtium, & Balthasar Bonifacius XVI. 15. Hist. ludicræ, Arpinus Thiling, Hamburgensis

* Confer Menagium in Menagianis T. 2. p. 194.

gensis in diss. Schurzfleischio τῷ μακαρίτῃ Præside habita Witebergæ A. 1705. de cultu ignis apud omnes Gentes usitato, aliique.

XIV. Inter omnes Idololatricas gentes nulla videtur esse usa absurdioribus superstitionibus, qvam Ægyptiorum, qvos eo nomine Herodotus lib. 2. Strabo lib. 17. Diodorus Sic. lib. 2. aliiqve plurimi etiam inter ethnicos albis dentibus riserunt, ut notant viri docti ad illa Juvenalis XV, 1. seq.

Quis nescit, Volusi Bithynice, qualia demens
Ægyptus portenta colat? crocodilon adorat &c.

Attamen si qvis Plutarchi librum de Iside & Osiride evolvat, videbit vehementer falli eos qvi Ægyptios omnes arguunt illius supinæ stultitiæ, ut numina sibi in hortis nasci crediderint, allium [illegible] Qvin po- [illegible] sacra cum Græcorum conferens religione, Græcosqve variis imaginibus arte factis, ligneis, lapideis, eboreis usos easdemqve veneratione proseqventes observans, qvas tamen imagines nec hi ipsas totidem Deos esse sed Deorum symbola sibi imaginabantur, considerandum proponit Plutarchus, utri exambobus aptiora sibi proposuerint colenda symbola divinitatis, utrum Græci qvi inanimes & sæpe absurdas sibi fecerunt imagines, an vero Ægyptii qvi in vivis ac spirantibus animalibus vel plantis tanqvam *ἐναργεστέροις ἐσόπτροις clarioribus speculis* ut p. 382. loqvitur, vivis totidem DEI operibus certam partem potentiæ, bonitatisqve Divinæ contemplandam & veneratione proseqvendam sibi proposuerunt? De Diis Ægyptiorum Græcorumqve multa Diodorus Siculus libris primoribus Bibliothecæ & Phurnutus libro de Diis: Latiniqve Macrobius, Hyginus, Fulgentius, Albricus: Et qvi Christianæ Religionis Apologiam adversus Ethnicos scripsere è Græcis qvidem Clemens Alexandrinus in protreptico, & Eusebius in præparat. Evangelica: è Latinis Tertullianus, Arnobius, Cyprianus, Lactantius, Minucius Felix, Julius Firmicus, Commodianus & in libris de Civitate DEI Augustinus. E recentioribus *Natalis Comes* in Mythologia sæpius typis exscripta, & *Leonhardus Gautrichius* libello de Diis & religione Ethnicorum, scripto ab auctore Gallice, atqve inde nescio qvo interprete Anglice A. 1671. in lucem emisso Londini, & post Latinam editionem Leodiensem A. 1678. deniqve Gallice, Latine & Belgice edito à Francisco Halma Belgicæ versionis auctore. Ultraject. 1690. 12.

XV. De

XV. De Diis Romanorum post *Gyraldum*, *Rosinum*, *Kippingium* hoc ipso anno 1712. nitide apud Belgas recusum, aliosqve agit V. Cl. *Burchardus Gothelf Struvius* c. 1. Syntagmatis sui Antiqvitatum Romanarum, perseqvens initio Deos majorum gentium; qvi sunt *XII. Consentes*, * à consensu vel consilio sic dicti, & ex Ennii versibus notissimi

Juno, *Vesta*, *Minerva*, *Ceres*, *Diana*, *Venus*, *Mars*,
Mercurius, *Jovis*, *Neptunus*, *Vulcanus*, *Apollo*.

De qvibus vide etiam, qvæ notant viri docti ad Arnobium L. I. p. 123. ad Lactant. lib. I. c. 5. & ad Augustin. de C. D. lib. IV. c. 23. Meminit & Irenæus lib. II. c. 12. Hinc succedunt VIII. Dii qvos *Selectos* vocabant ac *Populares*, Janus, Saturnus, Genius, Sol, Orcus, Liber, Tellus, Luna. Alii XX Selectos Deos numerant, XII. nemp[illegible], & VIII. [illegible] *Jul. Textor* in officina, sed accenset plures è Consentibus. Inter Deos *minorum gentium* s. minutos ac minuscularios occurrunt *Indigetes* s. homines post fata inter Deos agentes, qvi & Heroës, Semones s. Semihomines, *Novensiles* s. ex peregrinis Diis de novo recepti: *Divi* sive à Romanis ipsis è Romanis in Deorum numerum relati. Roma ipsa inter Deos culta, ut præter alios notat Mich. Angelus Causeus in Museo Romano, in qvo de Diis plura, T. 5. Antiqv. Grævii p. 769. Omitto Deos Rusticanos, ut Panem, Faunos, Satyros, Silenos, Nymphas, Tritonesqve. De Diis *vialibus* apud Romanos & alios gentes cultis eruditus Everardi Ottonis liber lucem vidit Halæ Magdeburgicæ 1714. 8. Deorum adjunctos Nemesin, Bellonam, &c. Deorum Ministros, Mercurium, Silenum &c. Notum præterea est, à Romanis cultas, præter Deos superos, non modo Virtutes, & res præclaras, Pacem, Fortunam, Honorem, Famam, Pietatem, Fidem, Spem, Salutem, Victoriam: resqve naturales, Elementa, animalia, plantas, fluvios, stellas &c. Sed inferos qvoqve & vitia & pestes ac morbos mortemqve ne scilicet nocerent. Vid. *Plin.* lib. II. c. 7. & ex recentioribus Vossium L. IX. de Idololatr. c. 37. & 39. *Guilelmum Choul* de religione veterum Romanorum, editum Gallice, Italice & Latine: *Francisci Pomey* Pantheon Mythicum, sæpius in Belgio

* Consentes, qvasi considentes vel consentientes, vel potius consentes à consere, qvod est συμβουλεύειν. Confer Vossii Etymolog. in *Consentia* ita Steph. Lemonius p. 383. ad var. sacr. qvi tamen monet, istos consentes Romanorum & παρέδρους Græcorum fluxisse ex viis, qvæ de Angelis Deo apparentibus in V. T. memorantur vid. Dan. IV. 14. & Judæorum scripta. Huc eidem Lemonio videtur alludi in N. T. cum Fideles dicuntur in eodem throno cum Christo sessuri Apoc. III, 21. Tertull. dixit *Synodum* atqve *senatorium ordinem* Deorum. Vide Rigaltium ad paginam 15. Tertulliani.

ex Sam. Pitiſci recenſione atqve in Germania etiam recuſum: *Alexandrum ab Alexandro* L. I. c. 13. & ibi *Tiraquellum*: *Adr. Junium* L. III. Animadv. c. I. & *Martinum Lipenium* in ſtrenarum hiſtoria T. 12. Græv. p. 411. ſeq. Dii mali Deæqve, ut obſervat *Nic. Bergierius* L. II. de viis Imperii Romani c. 33. extra mœnia fere à Romanis culti. Ut vero inter Deos Romæ reciperetur aliqvis, Senatus auctoritas & poſtea Imperatorum conſenſus reqvirebatur, qva de re conſulendus Petrus Faber libro III. Semeſtrium cap. I. De Deo *Termino* ejusqve cultu apud Romanos diſſertatio inſerta legitur Memoriis literariis Trevoltinis A. 1706. Auguſto menſe p. 1380. ſeq.

XVI. De Diis Germanis & veteri Germanorum, Gallorum, Britannorum religione ſyngrammata qvatuor compoſuit *Elias Schedius* A. 164[illegible]. Warſoviæ extinctus, qvi perdoctus ſcriptor dicitur à Seldeno I. de Synedriis p. 417. Syngrammata [illegible] in lucem edidit Pater ejus Georgius Schedius, Rector Scholæ Guſtrovienſis Amſt. 1648. 8. De Germanorum Diis præter ea qvæ viri docti ad Cæſarem de Bello Gallico VI. 17. & 21. & Tacitum de Germanorum moribus cap. 9. & 43. & Helmondus in Chronico Slavorum lib. I. c. 82. atqve in notis ad eum Henricus Bangertus p. 125. ſeq. Paulus Hachenbergius in Germania Antiqva, cui tamen neſcio an aliqvis facile aſſentietur, qvod c. 29. p. 202. ſeq. diſputat eos ſub Solis, Lunæ & Ignis ſive Vulcani nominibus SS. Trinitatem veneratos fuiſſe. Solent etiam de idololatria & religione Germanorum qvædam annotare Chronicorum, Annalium, Hiſtoriarum & memorabilium ſcriptores qvi partes Germaniæ perſecuti ſunt, ut Joh. Aventinus in Annalibus Bojorum, Albertus Crantzius in Saxonia & Metropoli, Georgius Fabricius & Dav. Chytræus in Saxonia, Jo. Pomarius in Chronico Saxonum Germanicè vulgato, Petrus Albinus in Chronico Miſnenſi, Caſpar Sagittarius in antiqvitatibus Gentiliſmi regniqve Thuringici, qvod à *Thoro* ſive Jove Germanorum & ſeptentrionalium populorum nomen tuliſſe contendit: Fridericus Lucas in memorabilibus Sileſiæ, parte 2. Jo. Stumpfius in Chronico Helvetiæ, Valvaſor in der Ehre des Herzogthums Crain T. I. p. 55. ſeq. T. VII. p. 373. ſeq. Hinc commemorandi *Trogillus Arnkiel* in Cimbriſchen Heidenthum Hamb. 1703. 4. *D. Hector Godfrid Maſius* Schediaſmate de Diis Obotritorum ſive Meclenburgenſium, Radegaſto præcipue, cum notis Andreæ Borrichii, Hafniæ 1688. 8. *Joannes Bertels* Abbas Epternacenſis in deſcriptione Deorum ſacrificiorumqve gentilium, Colon. 1606. 4. qvem de Deaſtris in Trevirenſi Electoratu & Luzenburgenſi Ducatu maxime

cultis

cultis nonnulla annotasse monet Michaël Herzius in Bibliotheca Germanica: *Henrici Meibomii de Irmensula* Saxonica T. 3. rerum German. de qva etiam videndus illustriss. Furstenbergius in monumentis Paderbornensibus p. 102 seq. Ernestus Casimirus Wasserbach in diss. edita Lemgoviæ 1698. 8. & Christianus Schlœpkenius in Chronico Bardevicensi: qvemadmodum de *Jodutm* præter Crantzium in Saxonia V, 36. & in Metropoli VI. 7. Crusiumqve & Spangenbergium, Henricus Vagedes in Operibus Academicis pag. 288. seq. ubi disqvirit de origine loqvendi formulæ apud Westphalos & Rinthelenses freqventatæ ich will dich schlagen du solst Jodut ruffen. *Amadei Schmeltz* Exercitatio de idololatria veterum Misniæ incolarum Lips. 1698. *Luneburgi Mushardi* de *Ostera* Saxonum Brem. 1700. *Joachimi Wieland* dissertationes de *Thoro* principe Veterum septentrionalium Idolo, Hafniæ 1709. 4. De *Crodone* Jacobus Tollius in Epistolis itinerariis. De *Büstero* idem Tollius p. 34. Jo. Christoph. Olearius syntagm. 1. rerum Thuring. p. 321. seq. Wilh. Ernestus Tentzelius in dialogis menstruis vernaculis A. 1689. p. 718. & Benjamin Scharf in descriptione juniperi p. 104. seq. De Deo Celtarum *Eudovellico*, cujus in inscriptionibus Gruteri p. LXXXVII. & LXXXVIII. mentio, exercitationem *Thomæ Reinesii* editam Altenburgi A. 1636. 4. recudi curavit Grævius in syntagmate Variarum diss. Ultraject. 1701. 4. De *Moritasgo* Deo Gallorum veterum idem Reinesius p. 683. Epistolar. ad Hofmannum & in classe 1. Inscriptionum Veterum, ubi perinde ut p. 632. Epistolar. plurium aliorum priscorum Deastrorum memoria occurrit, qvemadmodum in Gruteri, Fabrettiqve inscriptionibus & in *Jac. Sponii* Miscellaneis eruditæ Antiqvitatis sect. 3. & in ejusdem Aris obscurorum Deorum Lugd. 1677. & Tom. 7. thesauri Gronov. Dianam maxime cultam à Celtis sive Gallis testatur Plutarchus de virtutibus mulierum p. 257. *Tibileni* Noricorum Dei meminit Tertull. c. 23. Apologetici. De *Stufone* Christianus Gvilelmus Vollandus in diss. de sacris Mulhusinis. Witeb. 1704. De *Flinsio* Laurentius Peccensteinius in Theatro Saxonico part. 3. p. 79. atqve Jeremias Weberus in paradiso Academiæ Lips. p. 17. De præcipuo Slavorum Deo *Svantevitzio* aliisqve *Franciscus Albertus Æpinus* in schediasmate de Meclenburgensium à Gentilismo ad Christianismum conversione Rostoch. 1708. De Prussorum Diis, *Percuno, Picollo, Potrimpo, Curchone, Perdoyto, Wurschkaito, Ischwambrato, Barstruko* & *Marcopeto* aliisqve consuli poterit Christophorus Hartknochius in veteri & nova Prussia part. 1. c. 9. Cum Percuno illo nescio an commune aliqvid habeat

Ker-

Kernunnos à qvo nomen mensis Germanorum Hornung repetit illustris Leibnitius, qvi significavit mihi in ædis Parisinæ Cathedralis fundamentis effossa esse novissime monumenta qvædam antiqva Celtica, in qvibus est lapis *, cui insculpta imago Dei cornuti & inscripta vox KERNUNNOS. De Idolis Slavorum præterea commentatus est *Jo. Petrus Ludovici*, ut *Godfridus Arnoldus* de Idolis Saxonum. De Tauri cultu apud veteres populos septentrionales singularem librum composuit *Thomas Broderus Bircherodius* qvem *Taurum Cimbricum* inscripsit, ut didici ex novis literariis maris Baltici A. 1698. p. 143. ubi ineditus ille memoratur, qvem nec dum typis exscriptum comperi. Qvod vero Schedius p. 220. scribit *Celtas priscos coluisse unum DEum* Thaut, *& tres personas SS. Trinitatis*, Hesum *DEum Patrem*, Belenum *DEum Filium*, *&* Tharamim *DEum Spiritum S in uno Thaut sive DEO veneratos esse*, merum commentum est, ut ostendit Jac. Thomasius ὁ μακαρίτης programmate sive dissertatione LII. Cæterum de *Beleno* qvi Apollo apud Gallos, videndus etiam Jac. Nicolaus Loënsis lib. V. Miscellan. Epiphyllidum c. 15. Scaliger lect. Ausonian. lib. 1. c. 10. Steph. le Moyne notis ad Varia sacra p. 622. & Philippus à Turre in monumentis veteris Antii, ubi & de aliis qvibusdam Diis disserit. De *Odino* sive *Wodano*, *Fria* & aliis Diis Deabusqve populorum septentrionalium, præter eundem Schedium aliosqve videndus Joh. Scheferus in Upsalia antiqva, cap. 5. seq. Jo. Eubergius libro Svecice edito de memorabilibus Upsaliæ c. 12. & Olaus Rudbeckius in sua Atlantica: qvi de Heliolatria etiam Septentrionalium differit T. 2. cap. 5. & de Selenolatria c. 8. De Diis Samogitarum cæterorumqve Sarmatarum *Joh. Lasicii* Poloni commentatio excusa est Basil. 1615. 4.

De Diis Gentium universe iterum iterumqve laudandi duumviri præstantissimi Gyraldus & Vossius. Ac *Lilii Gyraldi* qvidem syntagmata XVII. Historiæ Deorum separatim primum Basileæ 1548. fol. tum inter Gyraldi Opera ibid. 1581. fol. recusa, ac deniqve in editione eorundem locupletiore & luculenta qvæ V. C. Joanne Jensio curante lucem vidit, Lugd. Bat. 1696. fol. prodierunt. Spectant huc etiam ejusdem Gyraldi syntagmata de Hercule & Musis. *Gerh. Jo. Vossii* immortale de Idololatria opus Grotio in Epistolis Remonstrantium p. 767. Voëtio T. 1. select. p. 711. Morhofio lib. 1. polyhist. c. 21. ex merito celebratum, librisqve novem divisum, subjuncto Maimonidis libro de idololatria cum Dionysii Vossii Fil. versione & notis prodiit primum integrum Amstelod. 1668. fol. Nam in editione Amst. 1642.

* Vide memorias literarias Trevoltinas A. 1712. Januar. p. 44. 54.

1642. 4. primi tantum qvatuor libri & minus locupletes habentur. Sed totum recuderunt forma qvarta Francofurtenses. Novissime inter Opera Vossii iterum vidit lucem Tomo V. Amstelod. 1701. fol. His duobus uberioribus Operibus totidem compendia subjicere licet, unum *Francisci Pomey* S.I. Pantheon Mythicum seu Fabulosam Deorum Græcorum maxime & Romanorum Historiam, Lugd. 1659. 8. Venet. 1683. 12. atqve eadem forma duodecima sæpius apud Belgas recusam & iconibus æneis exornatam, novissimeqve prælis Francofurtensibus iterum impressam: & alterum *Henrici Schævii* Kiloniensis Mythologiam Deorum ac Heroum (itidem apud Græcos & Romanos) præcipue ex emendata & aucta editione Frid. Redtelii, Stetin. 1700. 12. Jo. Bocatii de Genealogia Deorum, aliorumqve recentium de Diis scripta libenter prætereo.

XVII. Circa signa & imagines Deorum notandum, qvod non fuerit tantus sapientiorum inter gentes stupor, ut imagines ipsas sibi persvaserint esse Numina, neqve pro meris habuerint illas Deorum symbolis, sed cultu proseqvendas esse rati sunt, qvod à Diis putarent illas animari inhabitariqve. Irata vero Numina ex imaginibus perinde ut ex templis * μεταβῆναι & emigrare existimabant, illasqve veluti inanimes & cassas relinqvere, qvæ nihil deinde amplius venerantes juvarent. Atqve non defuerunt professi eam sagacitatem, ut sensu qvodam præsentiæ Divinæ imagines Diis animatas ab ἀψύχοις, & ἀμοίροις τῆς θείας ἐπιπνοίας mortuisqve & Numine vacuis imaginibus valerent distinguere, qva de re operæ pretium est videre qvæ ex Damascio in vita Isidori narrat Svidas in διαγνώμων atqve Ἡραΐσκος. Huc spectat & evocationis carmen apud Livium lib. V. c. 21. & Macrobium III. Saturnal. 9. Confer qvæ viri docti ad Plinium XXVIII. 2. & Franciscum Junium de pictura Veterum p. 70. edit. novæ.

XVIII. *Imagines* Deorum pictæ non minus qvam sculptæ apud veteres celebrantur, de qvibus copiose idem Junius in Catalogo artificum: ad cultum tamen qvoniam sensus magis feriunt aptiores ferme visæ sunt sculptæ, & humana ut plurimum forma. Confer Edmundum Figrelium de statuis illustrium Romanorum cap. 2. Pretium signis additum non modo ab antiqvitate, vel dignitate operis, Numen ab arte

 datum

* Josephus VII. 31. de bello Jud. p. 961. testatur in templo Hierosol. ante excidium auditam vocem, μεταβῶμεν ἐντεῦθεν. Confer qvæ viri docti ad Jeremiæ XII. 7. & Matth. XXIII. 38.

datum * servantis, & à materia ut auro vel ebore, atqve ab artifice ut Phidia, Myrone, Praxitele sed etiam à *vestibus* qvibus induci consveverunt, de qvibus confer Woweriuм ad Petronium p. 477. edit. Burmannianæ, Cangii glossarium Græcum in ποδέα, & Janum Brockhusium ad Tibullum p. 398. De vestitoribus simulacrorum & bajulis, ἱεροστολισταῖς & ἱεροφόροις, ξοάνων θεραπευταῖς Valesius ad Sozomeni lib. V. cap. 3. Ac *vela oppansa* imaginibus & statuis, die autem festo ut conspici illæ possent remota iterum fuisse notavit Lipsius lib. 1. elector. c. 29. Capitibus imaginum radiatos impositos orbiculos lunulas vel corollas radiatas nimbosqve multis docet *Joannes Nicolai ὁ μακαρίτης* in diss. de *nimbis* antiqvorum qvæ Imaginibus Deorum, ** Imperatorum ἀποθεωθέντων olim & nunc Sanctorum capitibus appingi consvevere, Jen. 1699. 12 Jo. Daniel Major in Serapide radiato, Barthius LIV. 17 Adversar. Begerus T. 2. thesauri Brandenb. p. 528. T. 3. p. 444. Nicasius de numo Pantheo Hadriani p. 29. seq. Sponius Miscell. p. 285. & Junius de pictura Veterum p. 24 *Lumina* coram imaginibus de die *accensa*, ut præter alios docet B. Joannes Faës libro de cereis baptismalibus p. 130. seq. Solenni etiam pompa *circumgestata* Deorum imagines vel *in thensis circumducta*, de qvo Jo. Schefferus de re vehiculari veterum II. 24. & illustris vir Gisbertus Cuperus in Harpocrate p. 130. 165. seq. Cangii glossarium Græcum in πορτόμορφον. Meursius in Græcia feriata p. 4. &c: Joh. Taffinus de anno sæculari T. 8. thesauri Græv. p. 549. 551. 553. *Lustrata* etiam subinde imagines & purgatæ *ablutaq;* solenni ritu, confer Matthiæ Zimmermanni Analecta p. 64. seq. sed inprimis Ez. Spanhemii commentarium eruditissimum ad Calimachi hymnum V. qvi est in Palladis lavacrum. Non dubitarunt etiam *miracula* qvædam imaginibus Deorum Dearumve Pagani adfingere, ut apud Plutarchum Camillo p. 132. memorari videas ἱδρῶτας ἀγαλμάτων πολλάκις ἐκχυθέντας, στεναγμὸς ἀποστροφάστε καὶ καταμύσεις ξοάνων, *sudores simulacrorum haud raro effusos, gemitus, aversiones & gestus simulacrorum annuentium.* Confer qvæ de Veneris imagine miraculosa Athenæus XV. p. 676. & de imagine fortunæ muliebris locuta Dionysius Halic. lib 8. p 526. de aliis imaginibus medendi vi præditis, & divinatoriam vim impertiendi Lucianus in Deorum Concilio T. 2. p. 714. De imagine sanguinem sudante Cicero 1. de divinat. Alia simulacrorum sudantium exempla collegit Freinshemius ad Flori II. 8. 2. Sed illud

* Silius Italicus lib. XIV. 664.

** Vide & Gisb. Cuperi Observationes l. 2. c. 16. & Florentis Christiani notas ad Aristophanis aves vers. 1114.

illud qvidem à naturali causa proficisci potuit, ut ex Theophrasti V. 10. hist. plantar. & IV. 4. de plantarum causis notavit Spanhemius libro laudato p. 527. Idem monet Plutarchus in Coriolano, f. 232. ubi non audet fidem tribuere iis qvi locutas etiam imagines affirmarunt, cujusmodi plura exempla collegit Christianus Flemingius in dissertationibus tribus de loqvela sudore & motu imaginum Lipsiæ 1705. Deniqve si precibus suis surdos sensissent Deos, vel insigni calamitate afflicti essent, ea erat qvorundam væsania ut imagines & templa lapidarent, statuas abjicerent vel flagellarent, omnive contaminarent contumelia. Vide Josuam Barnesium ad Anacreontem p. 38. & Sam. Pitiscum ad Svetonium T. 1. p. 767.

XIX. Ex Græcorum sententia alii Dii sunt Νοητοὶ s. intelligibiles atqve supramundani (ὑπερκόσμιοι) à qvibus res invisibiles Spiritus & animas dependere putabant: & alii ἐγκόσμιοι à qvibus corpora & res visibiles. Vide Sallustium de Diis c. 6. & qvæ ex Jamblicho & Proclo ibi Holstenius. Illos Julianos apud Cyrillum lib. 2. p. 65. ἀφανεῖς appellat, ubi ait ἐμφανεῖς θεοὺς solem, lunam, astra & cœlum esse εἰκόνας τῶν ἀφανῶν καὶ μὴ φαινομένων. Deorum ἐγκοσμίων alios iterum dicebant esse cœlestes, de qvibus viri docti ad Ælian. V. 12. Var. Hist. alios æthereos, igneos alios & aëreos, alios aqveos sive θαλασσίους alios terrestres, alios deniqve inferos s. subtartareos (ὑποταρταρίους.) Inter χθονίους s. terrestres alios volebant esse κλιματάρχας & ἐπιχωρίους sive integrorum climatum, regionum, provinciarum præsides, alios tutelares singularum Civitatum ἰδιοπόλους ac municipes πατρῴους & πολιούχους, alios deniqve ἐστιούχους & κατοικιδίους sive Penates atqve Lares domesticos. Ita *Olympiodorus* commentar. inedito in Alcibiadem Platonis. Videas etiam memorari Deos lævos sinistrarum regionum præsides, & apud Servium in XII. *Æneid.* Deos ἀζώνους sive communes, qvi generatim ab omnibus colendi sunt; neqve certam Zonam vel tractum cui præsint habeant sibi assignatum. Nymphæ qvæ lucis præsunt ἀλσηΐτιδες, qvæ arboribus ἁμαδρυάδες. Qvæ fontibus Ναΐδες & ὑδριάδες atqve hæ iterum vel κρηνίδες vel ἐπιποταμίδες; qvæ pascuis & gregi ἐπιμηλίδες, qvæ montibus deniqve ὀρεστιάδες, ut notat Scholiastes Homeri ad Iliad. υ. 8. Vide & eundem ad Iliad. ι. 564. ubi de precibus ad Deos οὐρανίους, θαλασσίους & καταχθονίους. De Diis montium, valliumqve præsidibus Jo. Doughtejus Analectis sacris & alii interpretes ad 1. Reg. XX. 23.

XX. Hoc propemodum omnibus gentibus commune fuit, ut singulis locis ac civitatibus patrios suos & indigetes, municipes, *ἐγχωρίους* atqve ut Servius appellat topicos haberent Deos, illis peculiariter colendos & eorum tutelares. Vetus Epigramma:

Dodone tibi Jupiter sacrata est,
Junoni Samos, & Mycana Diti,
Unde Tanaros aquorisque Regi:
Pallas Cecropias tuetur arces,
Delphos Pythius orbis umbilicum,
Creten Delia, Cynthiosque colles,
Faunus Manalon Arcadumque silvas:
Est tutela Rhodos beata Solis,
Gades Herculis, humidumque Tibur,
*Cyllene celeri Deo * nivosa:* * Mercurio.
*Tardo ** gratior astuosa Lemnos,* ** Vulcano.
Ennaa Cererem nurus frequentant,
*Raptam *** Cyzicos ostreosa Divam,* *** Proserpinam.
Formosam Venerem Cnidos, Paphosque.

Plura exempla dabunt Ovidius III. fastor. Vers. 81. seq. Tertullianus Apologetici cap. 24. Origenes V. contra Celsum pag. 257. Clemens protreptico pag. 25. & passim: Lactantius lib. I. cap. 15. Prudentius in Symmachum lib. 2. v. 489. sqq. Sidonius carmine IX. v. 165. sqq. atqve è recentioribus præter Gyraldum Tiraqvellus ad Alexandrum ab Alex. VI. 4. genialium dierum, Petrus Crinitus de honesta disciplina IX. 3. Jo. Textor in officina scholastica p. 60--70. & Schævius in Mythologia p. 26. seq. Etiam Judæis exprobat Propheta Jerem. XXVIII. 2. *secundum numerum civitatum tuarum sunt tibi Dii, Juda.* Qvibusdam vero populis ut Atticis & Romanis cordi fuit non modo suos sibi peculiares Patrios & *παλαιοτέρους* atqve ut Minucius Felix cap. 25. appellat vernaculos Deos cultu afficere, sed & *νεωτέρους* & *ξένους* sive *ξενικούς*, ac peregrinarum gentium & qvas subjugarant placare Numina, & illis sacra facere, festaqꝫ Theoxenia, & templa Panthea, arasqꝫ consecrare Diis etiam † ignotis ut Athenis, & nuncupare vota, ac preces offerre. Servius ad I. Georg.

Post

† Confer Meursium de Piræeo, c. 10. Seldenum III. 14. 3. de Synedr. Reinesium in limine inscriptionum, Jo. Andreæ Bosii diss. de ara ignoti DEI, Jo. Jac. Helleri de Deo ignoto Atheniensium T. 7. thesauri Gronov. Petrum Berthaldum de ara c. 10. & qvæ viri docti ad Actor. XVII. 23 Laërtii Epimenidem, Philostratum VI. 3. Minutium Felicem c. 6. &c.

Post specialem invocationem transit ad generalitatem, ne quod Numen præteréat. More Pontificum per quos ritu veteri in omnibus sacris post speciales Deos quos ad ipsum sacrum quod fiebat necesse erat invocari, generaliter omnia Numina invocabant. Hesychius: Θεοὶ ξενικοὶ παρὰ Ἀθηναίοις τιμῶνται, ὡς καταλέγει Ἀπολλοφάνης ἐν Κρησί. Confer Valesium p. 209. ad Eusebium & qvæ de festo Theoxeniorum Casaubonus ad Athenæum IX. 3. unde Himerius apud Photium p. 579. Athenis τὸ μέγιστον τῆς εὐσεβείας τὸ κεφάλαιον tribuit de qvo vide & Svidam in Τιμασίων ex Philostrati VI. 3. Qvid qvod Seneca Epist. 90. & Proclus apud Marinum in ejus vita c. 19. volebat Philosophum esse οὐ μιᾶς τινὸς πόλεως, οὐδὲ τῶν παρ᾽ ἐνίοις πατρίων θεραπευτὴν, κοινῇ δὲ τοῦ ὅλου κόσμου ἱεροφάντην. non unius cujusdam civitatis nec municipalium sacrorum cultorem, sed ingentis omnium Deorum templi hierophantam. De *Angelis Ethnarchis* vide interpretes eruditos ad Deut. XXXII. 8. & Daniel. X. 13. Cyrillum IV. contra Julian. p. 115. seq. Cotelerium ad recognitiones Clementis lib. 2. cap. 42. & de Angelis Ecclesiarum Præsidibus Nazianzenum Orat. XXXII. p. 516. 528. & interpretes ad Apocalypf. caput secundum tertiumqve. De fortuna Urbium qvæ sæpissime in numis conspicitur cum temone & globo vel cornu copiæ & de Vestæ cultu publico in Prytaneis, consulenda Ezechielis Spanhemii diatriba de Vesta ac Prytanibus Græcorum, qvæ cum Justi Lipsii libro de Vesta ac Vestalibus tomo qvinto thesauri Græviani inserta, ibiqve primum edita est. Inter statuas CPolitanas in Originibus CPol. Combefisianis p. 13. memoratur πόλεως ἡ τύχη. Vide & p. 16. 27.

XXI. Fuit & hoc inter Gentes passim receptum, ut qvemadmodum locis ita & rebus atqve casibus officiisqve & negotiis vitæ humanæ atqve artificiis certa præficerent numina, ac pro felici in his successu iis supplicarent. Cujus rei exempla plurima qvi volet reperiet apud Tertullianum lib. 2. contra nationes cap. 11. & Apologetici c. 24. Clementem Alex. in protreptico, Cyprianum de Idolorum vanitate, Arnobium lib. 3. contra Gentes p. 113. seq. & lib. 4. p. 130. seq. editionis à Salmasio emendatæ Lugd. Bat. 1651. 4. Lactantium lib. 1. cap. 20. & Augustinum lib. IV. de C. D. capitibus plerisqve & VI. 9.

XXII. Qvis vero non miretur, vel indignetur, hos qvoqve qvi Christianos se, & solos Ecclesiam esse gloriantur, tam aperte utroqve hoc in genere invisa Deo & improbata antiqvis Christianis Ethnicismi vestigia legere, ut *Antonius Macedo* Lusitanus non dubitaverit A. 1687. fol.

Ulysſipone vulgare ingens volumen, qvod inſcripſit, *De Diis tutelaribus orbis Chriſtiani*, in qvibus celebratur

Mariæ *totius orbis* patrona.
Michaël Archangelus antonomaſticè *Eccleſiæ* patronus.
Sancti Angeli *Regnorum* cuſtodes.
Petrus & Paulus *Romæ*, item Maria, & tempore contagionis S. Sebaſtianus.
Conſtantinopoleos Maria, Michaël Archangelus, Petrus & Paulus, & belli præſertim tempore Georgius Martyr.
Neapoleos à Petro Chriſtianiſmum edoctæ, Maria & ſeptem alii Patroni antiqviores & juniores, inprimis ſ. Januarius.
Florentiæ Maria, S. Joh. Baptiſta & S. Minſates.
Senæ Maria, S. Anſanus, Creſcentius, Sacinus & Victor.
Urbis Piſanæ Maria, Raynerius Piſanus, Jacobus major Apoſtolus, XL. Martyres, 10000. Martyres, & præter hos Sixtus, Juſtina, Torpes, Martyres.
Ravennæ Apollinaris, Vitalis & Urſicinus.
Genuæ à Barnaba Chriſtianam fidem edoctæ, Georgius Martyr, Joh Baptiſta, Laurentius Levita, Bernardus Abbas.
Bononiæ, præter Petrum & Mariam, Petronius, item ſecundarii, Proculus, Florianus, S. Ambroſius, Dominicus, Franciſcus, Ignatius Loiola, Xaverius.
Mediolanenſis Diœceſis, Barnabas.
Urbis Mediolan. Ambroſius, item Gervaſius, Protaſius, Celſus, Nazarius, Felix & Nabor: tum peſtilentiæ contagioſæ tempore S. Sebaſtianus, regnantibus vero Longobardis Joh. Baptiſta.
Venetiarum Marcus Evangeliſta, item Petrus & Jacobus Apoſtoli, Theodorus, Nicolaus, Georgius, Magnus Epiſcopus, & Laurentius Juſtinianus.
Patavii Daniel Martyr, Antonius, Juſtina & Proſdocymus.
Sabaudiæ & Pedemontii Mauritius Martyr.
Auguſtæ Taurinorum Joh. Baptiſta, cum Salutore, Adventore, Octavio & Secundo.
Siciliæ Maria, & belli tempore S. Georgius. (*olim Ceres ac Proſerpina. Diodorus Sic. T. 2. p. 750.*
Panormi Maria, Auguſtinus, Benedictus, Dominicus, Franciſcus, Ignatius aliiqve multi p. 203. ſeq. ab Antonio Macedo nominati.
Meſſanæ Maria, item Placidus, & Albertus Carmelita.

Sardi-

Sardiniæ Maria.
Calaris urbs habet Saturninum, Cæcilium Calaritanum & Luciferum.
Saſaris ſ. Turritana Diœceſi Gavinum, Portum & Januarium.
Hiſpaniæ Patrona Maria & Jacobus major.
Luſitaniæ, Maria, Jacobus, Georgius, & peſtilentiæ tempore Sebaſtianus.
Eboræ Urbis Mancius.
Conimbricæ Jacobus Apoſtolus.
Aliarum Luſitaniæ urbium Patronos idem Macedo enumerat p. 254. ſq.
Olyſſiponenſis urbis S. Vincentius.
Indiæ Orientalis Thomas Apoſtolus, item Jacobus, Maria & Xaverius.
Æthiopiæ Maria, Antonius.
Arragoniæ Maria & Georgius.
Cataloniæ itidem Maria & Georgius.
Valentiæ præter Mariam & Georgium, Vincentius Ferrerius.
Navarræ Firminus & Xaverius.
Auſtriæ Colomannus, S. Leopoldus & Maria.
Galliæ Maria, Michaël Archangelus, Johannes Baptiſta, Petrus, Paulus, Stephanus Protomartyr, Dionyſius Areopagita, Martinus.
Burgundiæ Maria, Andreas Apoſtolus, Benignus, Bernhardus Abbas, Claudius Archiepiſcopus Veſontinus.
Veſontinæ urbis Ferreolus, Ferrucius.
Bohemiæ Vitus, Wenceslaus Dux, Adalbertus Epiſcopus, Ludmilla, Procopius Abbas, Sigismundus Rex, Norbertus Præmonſtratenſis & Joſephus Mariæ ſponſus.
Hungariæ Maria, Martinus, & alii p. 361. ſq. ab Antonio Macedo nominati.
Bavariæ Maria Oetingana.
Moguntiæ Martinus & Bonifacius.
Coloniæ Maria, Petrus, Urſula cum 11000. virginibus, tres Reges Magi, Gereon cum ſociis, Caſſius & Florentius, Victor & Gregorius cum ſociis, Severinus & Cunibertus.
Auguſtæ Trevirorum Petrus, Matthias, Thyrſus cum ſociis, Palmatius cum ſociis & alii Martyres, item S. Helena recens creata Patrona primaria.
Saxoniæ Vitus & Petrus Apoſtolus.
Thuringiæ Bonifacius.
Sileſiæ S. Hedwig.
Moraviæ caput Olumucium habet Cyrillum & Methodium.

Belgii

Belgii Patrona est Maria.
Flandriæ Petrus.
Brabantiæ itidem Maria.
Frisiæ Maria & Jacobus.
Geldriæ Galenus & Valenus.
Artesiæ Vedastus & Maria.
Machliniæ Rumoldus & Maria.
Brugarum Maria & Donatianus.
Bruxellensis urbis Maria & Gudula.
Lovanii Maria.
Gaudavii Bavo & Libuinus.
Leodii & Tungrensis Diœcesis Lambertus Episc. & Hubertus.
Trajecti ad Mosam Servatius.
Angliæ Maria, Petrus, & in re militari Georgius.
Scotiæ Andreas.
Hiberniæ Andreas, Columba Abbas & Brigitta.
Poloniæ, Adalbertus cum sociis, Florianus, Stanislaus, Casimirus, Princeps, Wenceslaus, Hedwig Elisabetha Landgravii conjux, Hyacinthus Dominicanus & Stanislaus Kostka Jesuita.
Lithuaniæ S. Casimirus, Nicolaus, Georgius, Ladislaus, Josaphat Episcopus Polocensis & Maria.
Prussiæ Andreas, Adalbertus, Bruno, & Bonifacius Camaldulensis.
Daniæ Anscharius & Canutus Rex.
Slesvicensis Ducatus Georgius I.
Sueciæ Anscharius, Joh. Baptista, Laurentius, Brigitta vidua, Ericus Rex.
Finlandiæ Henricus Episcopus.
Moscoviæ Maria, cum Nicolao Myræ Episcopo.
Livoniæ Maria.
Russiæ Andreas cum Nicolao Episcopo.
Norwegiæ Olaus Rex & Anscharius.

Vide etiam Allatium de Synodo Phot. p. 587. 599. & Rich. Simonem lib. 2. Epist. select. 19. ubi differit de libro Hispanice edito cui titulus: *Dissertationes Ecclesiasticas por el honor de los antiquos tutelares contra las ficiones modernas, por Don* Gaspar Ibannes de Segovia y Peralta, *Cavalero de la Orden de Alcantara, Marquez de Agropoli y sennor de la villa de Corpa*, en Saragossa A. 1671. folio minore.

XXII. Hisce

XXII. Hisce patronatibus locorum accedunt præfecturæ Sanctis in Ecclesia Romana adscriptæ super certis vitæ generibus & negotiis, vel etiam malis certis averruncandis. Qvamplurima ejuscemodi collegit singulari studio Theophilus Raynaudus S. I. T. VIII. Operum, in *titulis cultus Sanctorum specialibus* p. 531. 545. seq. neqve improbat sanctos colendos per sortem deligi p. 484. b. Hinc magno numero ab eo recensentur Sancti conjugati & qvi in conjugio vixerunt, Viduæ, Virgines, p. 559. 574. sq. Sanctorum liberi, fratres &c. 559. 560. 578. gemini, tergemini, cæsones. 560. 578. exorati à parentibus voto concepto 560. 578. Infantes, pueri, senes, obstetrices, nutrices p. 561. 578 sq. pumili, muti, surdi, cœci (de qvibus etiam videndus Raderus & Raynaudus in cœcitate oculata) 561. 579. monoculi, strabones, ophthalmici. 561. 578. * capite dolentes 561. evnuchi 579. Hydropici, phthisici, Hectici 562. paralytici, epileptici, strumosi 562. 579. * stomacho laborantes, pleuritici, 562. iliaci, colici, calculosi, 562. dysenterici, fistulosi, asthmatici 562. exscreantes sanguinem, arthritici: 562. podagrici, peste contacti, 562. 579. * leprosi, energumeni. 562. 579. * & 580. novitii & varii status Ecclesiastici & monachalis 562. sqq. Pontifices LXXIV. 563. 581. sq. primi alicubi præcones Evangelii. 563. 583. Agricolæ, villici, 566. 583. Vinitores, Olitores, pastores. 567. subulci, bubulci, curator anserum S. Tryphon 567. carbonarii, cloacarum purgator 567. sutores, sartores, ephippiarius, vietor doliarius 567. sectores lapidarii, sculptores aurifices, argentarii, fusores 567. cælatores 567. lanii, coqvi, fusores campanarum, fullones 567. lanarii, pictores 584. sq. caupones, molitores, pistores, venatores 567. fabri lignarii, ferrarii, murarii 567. 583. seq. Venatores, piscatores, nautæ, remiges, carrucarii 567. muliones, lignatores, textores, restio, propolæ, mercatores, tingendi artifices, armifactores 567. nuncii s. tabellarii sancti p. 568. œconomi, symphoniaci, Musici, 568 bibliopolæ, librorum compactores, famuli & ancillæ 568. Cancellarii Academiarum 569. Doctores, Theologi 569. Ludimagistri 569. Poëtæ 569. pædagogi, Scholastici, Philosophi 569. Medici (de qvibus etiam Tyraqvellus & Abraham Bzovius) 569. 586. Pharmacopolæ, chirurgi 569. JCti Sancti, (de qvibus videndus etiam Jo. Robertus) 589. 585. Patroni causarum 569. 587. Notarii 588. 569. Architecti 579. Commentarienses 569. Milites 570. Reges, Principes, Comites, Nobiles, &c. 570. - - 572. 588. sq. Principum ministri, consiliarii &c. 572. sqq. 590. Confessarii Principum 572. Apparitores, tribuni capitales, carnifices, Carcerarii

cerarii, 573. 591. adulteri, meretrices, nothi 573. latrones, Comœdi, Magi, Apostatæ, 574. 591. sqq. Sancti in certis morbis implorandi p. 512. sqq. in certis generibus periculorum pag. 523. seq. morbi à sanctis nomen trahentes pag. 531.

Quatuordecim opitulatores generales sive Apotropæi Divi in qvocunque genere calamitatis implorandi sunt S. Blasius, Dionysius, Erasmus, Pantaleo, Vitus, Georgius (alii Gregorium appellant) Cyriacus, Christophorus, Achatius, Eustachius, Ægidius, S. Barbara, Catharina, & Margareta, de qvibus Martinus Crusius in Corona Anni T. 2. p. 280. seq. B. Jac. Thomasius in dissertationibus sive programmatibus p. 314. ubi singillatim fusius differit de legenda S. Catharinæ, & Rev. D. Georg. Henr. Gœzius in diatriba de XIV. opitulatoribus Lubec. 1708. 4. qvi etiam A. 1711. edidit exercitationem de cultu Sanctorum pestem depellentium, ubi ex Augustini Wichmanni Canonici Norbertini Monasterii Tungerloënsis Diario Ecclesiastico de Sanctis contra pestem tutelaribus nominantur sub mense *Januario* Genovefa, nobilissima illa virgo Gallica: Sub *Februario* Antonius Abbas & Oswaldus, Episcopus in Angliâ Wigorniensis: Sub *Martio* Gregorius Papa, Gertrudis virgo, Guntramnus Rex Franciæ: Sub *Aprili* Liduina, virgo Hollandica, Theodorus Archimandrita, Catharina Senensis: Sub *Majo* Macarius Antiochenus, Gela, virgo Hiberna, Bernardinus Senensis, Maximinus Episcopus Trevirensis: Sub *Junio* Rosilia, virgo Sicula, Benno Episcopus Misnicus, & Martialis, Episcopus Lemovicensis: Sub *Julio* Gallus, Arvernorum Episcopus, Edilburga, virgo Anglica, Fredegandus Presbyter, Christophorus Martyr: Sub *Augusto* Oswaldus, Rex Angliæ, Albertus ordinis Carmelitarum, Laurentius Archidiac. Romanus, Bernardus Clarævallensis, Bernardus Senensis, autor Olivetanorum, Augustinus Hipponensis, Sebbus, Saxonum orientalium Rex in Anglia: Sub *Septembri* Remaclus ex Episcopo Monachus Stabuletensis, Hadrianus Martyr, Nicolaus Tolentinus, Gvido Anderlacensis, Cyprianus Carthaginensis, & Eustachius, cum uxore Theopistide, filiisqve Agapio & Theopisto: Sub *Octobri* Remigius Episcopus Rhemensis, & Teresia virgo: Sub *Novembri* Carolus Borromæus, Willibrordus Episcopus Trajectensis, Gregorius Episcopus Neocæsareensis, Zachæus Abbas, Thomas Monachus Antiochenus, Nicon Monachus Armenus: Sub *Decembri* Eligius Episcopus Noviodunensis, Nicetius Episcopus Trevirensis, Eucharius Petri Apostoli discipulus, David Rex Israëlis, Sylvester Papa, & Jobus è terra Huss. Præterea

terea notat ad Mariam & Christi sudarium tempore pestilentiæ recurri, vel profectionem institui ad S. Sebastianum aut Rochum. *Haret hic error*, inquit Philippus Melanchthon in Apologia Augustanæ Confessionis articulo IX. de invocatione Sanctorum, *apud doctos, quod singulis Sanctis certa procurationes commissa sunt, ut Anna divitias largiatur, Sebastianus arceat pestilentiam, Valentinus medeatur morbo comitiali.* Sic Stapinus *podagra laborantibus* succurrere creditur, *calculo* S. Liborius, *hernia* Symphorianus, *febri* S. Petronilla, *paralysi* Wolfgangus, *adversus mortes subitaneas* S. Marcus, *adversus ignem sacrum* sive *erysipelas* Antonius, contra *venenum* S. Joannes Evangelista & Benedictus: *contra dolores capitis* S. Anastasius, *oculorum morbis medetur* S. Otilia, *dentium doloribus* S. Apollonia, *angina* S. Blasius, *doloribus mammarum* S. Agatha, *dorsi* S. Laurentius, *in tormentis juvat* S. Lupus, *in partu* S. Margareta: *pro impetrando prospero puerperio filii* S. Felicitas: *in Melancholia* S. Maturius, *contra tussim, gravedinem & verrucas* S. Qvirinus, *contra Colicos dolores* S. Erasmus, *contra psoram & ulcera* S. Rochus, *furiosis & obsessis opem fert* S. Joannes Baptista & S. Romanus: *in tempestatibus & procellis* invocatur S. Theodorus. *Pro pluvia impetranda* S. Eutychius, *pro furibus manifestandis* S. Gervasius & Vincentius, *contra morbum Gallicum* S. Jobus: *contra incendia & fulgura* S. Florianus, *in bello* S. Georgius, *contra grandines* S. Joannes Evangelista.

Theologis Patronus datus est S. Thomas & S. Augustinus, *JCtis* S. Ivo, *Medicis & Pharmacopolis* S. Cosmas & Damianus, *Philosophis* S. Catharina, *Studiosis & Scholaribus* S. Gregorius: *Mercatoribus* S. Frumentius & Gvido. *Musicis* S. Leo Romanus & S. Cæcilia, *pictoribus* S. Lucas, *Aurifabris & fusoribus* S. Eligius & Januarius, *Statuariis* S. Claudius, Nicostratus, Symphorianus, Castorius & Simplicianus. *Fabris ferrariis* S. Leonhardus, Dumstanus, & Longinus, *Sutoribus* S. Crispinus, Homobonus, Zachæus & Deusdedit, *Pannificibus* S. Michaël & Meningus & Severus. *Sartoribus* S. Gutmanus, *figulis* S. Goarus, *fabris lignariis* S. Wolfgangus, Jacobus Bæticus, S. Josephus, *Equitibus* S Georgius, *Equisonibus* S. Eulogius: *iis qui rotas conficiunt* S. Josephus, *qui feras & claustra* S. Leonhardus, *bajulis* S. Christophorus, *Vitriariis* S. Clarus, *Venatoribus* S. Eustachius, *Viticolis & vinitoribus* S. Urbanus, *Coriariis, bibliopegis, ephippiariis* S. Bartholomæus: *textoribus* S. Onuphrius, *Hortulanis* S. Adelradus. *Militibus* S. Adrianus, *Carbonariis* S. Alexander, *Pastoribus* S. Wendelinus, Cutbertus, & Simeon Stylita, *Nautis* sive *navigantibus* S. Nicolaus, Christophorus & qvi recens accessit Petrus Gonsalez. *Subulcis* S. Anthonius, Eberhardus,

 Har-

Harmogaftes & Ulmarus, *Rufticis* S. Albanus, Fortunatus & Ifidorus, Lambertus, Leontius: *Viduis* S. Gertrudis, *Conjugibus fœminis* S. Anna, *fponfis* S. Dorothea, *Ancillis* S. Dula & Agathoclea, *Servis* S. Eunus, Vitalis & Juftus. Impudici invocant eandem S. Dorotheam: *Meretrices* S. Mariam Magdalenam, Aframqve, *captivi* S. Leonhardum.

Igni putatur præfidere S. Agatha, *Aquis* S. Nicolaus & Chriftophorus, *Terra ejusque frugibus* S. Juftus: *Aëri & tempeftatibus* S. Valerianus & Theodorus: *Averruncandis muribus gliribusque* invocatur S. Gertrudis & Nicafius, *muftelis & martibus* S. Lupus, *erucis* S. Magnus. *Canibus* præeffe creditur S. Rupertus & Vitus, *ovibus* S. Wendelinus, *Equis* S. Eulogius, *Bubus* S. Pelagius, *Porcis* S. Antonius, *Anferibus* S. Gallus, *Vino* S. Urbanus & Medardus.

Confulenda etiam *Gisberti Voëtii* differtatio de Patronatibus, tutelis & præfecturis Sanctorum T. III. Difp. Select. pag. 415. fqq. *Hottingerus* P. II. Hodegi Germanice editi p. 235. fqq. & *Martini Chemnitii* Examen Concilii Trid. P. II. p. 133. & qvæ adverfus ridiculos & impios hofce abufus jam A. 1516. difputavit D. Lutherus ὁ μακαρίτης in fcriptis Halæ junctim editis A. 1700. fol. p. 12. feq. Vide & Bullingerum de origine erroris: Neubeftalten Agenten T. 2. p. 908. fq. & Joh. Lafcicium de Diis Samogitarum p. 52. Cregutum in revelatore Arcanorum p. 227.

XXIV. Ritus * ἀποθεώσεως five confecrationis, qva homines defuncti inter Deos referebantur & publicâ confecrabantur religione, Augufti maxime & Auguftæ, fed & forores, nutrices, filiæ amafii & amafiæ, breviter perftringit *Dio Caffius* Lib. LVI. in Confecratione Augufti p. 598. diligentius ex eodem Dione *Joh. Xiphilinus* in Severo, ubi de confecratione Pertinacis p. 868. diligentiffime *Herodianus* L. IV. p. 333. feqq. Confer è recentioribus *Jo. Kirchmannum* de funer. Roman. L. IV. c. 13. fqq. *Onuphrium* Panvinium in faftis ad A. U. 964. ubi Catalogus Confecratorum: *Jac. Gutherium* de jure Manium & de veteri jure Pontificio: *Voffium* L. I. de Idolol. c. 12. *Jul. Caf. Bulengerum* de Imper. Rom. L. 1. c. 6. 7. & 10. *Claudium Nicafium* in diff. ad numum Pantheum Adriani Imperatoris Lugd. 1689. 4. ubi potiffimum de adulatione populorum vivos ac fuperftites etiamnum Imperatores & alios potentes Diis adfcribentium vivorumqve imagines (vide Nazianzeni invectivam 1. in Julianum p. 83.) adoran-

* Ἀποθανατίζεσθαι vocant Græci, & θεωθῆναι. Vid. Ezech. Spanhemii notas ad Callimachum p. 240. & Jac. Gronovium ad Arrian. p. 8. Minus erat ἐναγίζειν five deferre τιμὰς ἡρωϊκάς: majus θύειν ὡς θεῷ.

dorantium: & D. *Joh. Burch. Menkenii* Consecrationem Augustorum Augustarumqve qvæ ad Placidum, Valentinianumqve obtinuit ex numis illustratam Lipſ. 1694. 4. Vide etiam qvæ de ἀποθεώσει Romuli *Livius* L. 1. & *Dionysius Halicarn.* l. 2. memorat, & qvæ de consecratione Proconsulum magnorumqve Ducum in Provinciis tempore liberæ Reip. *Mongaldus* in singulari diss. qva illum politicum primum, mox religiosum cultum ad Imperatores Romanos translatum observat, in memoriis literariis Trevoltinis A. 1709. Augusto mense p. 1409. seq. Confer easdem memorias A. 1706. p. 1611. Similis consecratio adscriptitiorum Divorum apud alias etiam gentes Ægyptios, Persas, Græcos, usu venit, ut docent interpretes ad librum Sapientiæ c. XIV. 15. conf. Rev. *Joh. Faes* Notas ad Gyraldum p. 698. sqq. & post *Marcelli Severoli* Eqvitis Romani opus fatis auctoris interceptum, *Paulum Alex. Maffejum* parte 3. gemmarum Veterum illustratarum p. 208. seq. Immodicæ adulationi totum hoc suis temporibus adscribit *Pausanias* in Arcadicis p. 601. *Nostra*, inqvit, *ætate, qua glisceris fraus & audacia omnes prope terræ partes urbesque occupavit, nulli jam homines in Deorum numerum veniunt, nisi forte per inanes titulos, & immodicæ adulationis licentiam.* Hæc sane tanta jam incrementa ceperat apud Romanos, ut spirantibus etiamnum Imperatoribus templa statuerentur, & Augustea, flaminesqve ac sodales consecrarentur. Vide H. Noris Cenotaphia Pisana diss. 1. c. 4. Catalogum Imperatorum & Augustarum consecratarum è vett. monumentis & numis dat qvoqve Onufrius de civitate Rom. c. 28. T. 1. Græv. p. 224. Busti rogiqve qvadrati & superius in pyramidis formam desinentis qvalem in consecrationibus usitatum fuisse refert Herodianus, ex veteri numo exhibet Nicasius pag. 33. Confer iconem eleganter ad veterum descriptiones factam qvam exhibet J. B. Renoultus Historia Variationis Ecclesiæ Gallicanæ p. 54. Hinc mos castri doloris sub qvo Principum cadavera solent populo ostendi, Italis *Catafalchi*. In aliis numis exprimitur per rogum in columna. Vide A. Morell. p. 198. speciminis numarii.

XXV. Geminam plane consecrationi Gentilium esse canonisationem, qvam vocant, Sanctorum in Ecclesia Romana, declarat *Jo. Langbanius* ad Longinum p. 124. edit. Jac. Tollii, *Hobbesius* Hist. Eccl. vers. 1481. sqq. & Mussardus scriptor Gallus Collationis cerimoniarum veterum & recentium c. 7. Hoc autem longe magis etiam patebit, si utriusqve effectus & causæ, & cerimoniæ diligenter inter se conferantur. Prima Canonisatio solennis sub Johanne XV. Pontif. accidit Anno 993. qva inter

Divos relatus eſt S. Udalricus, Auguſtanus Epiſcopus A. C. 863. defunctus, ſollicitante Landulfo, Auguſtano Epiſcopo. Vide Dan. Papebrochii Diſſ. de Solennium Canoniſationum initiis ac progreſſibus, inſertam Propylæo ad Acta Sanctorum Maji p. 171. ſqq. & Tom. 1 Junii p. 95. Jo. Mabillonii præfat. ad Tom. IV. Actor. Storum Ordinis Benedictini §. VI. Ludov. Eliam du Pin T. VIII. Script. Eccleſ. pag. 65. Rev. D. Joh. Franciſcum Buddeum in Oratione de origine ἀποθεώσεως ſive Canoniſationis in Eccleſia Romana. Altera Canoniſatione ſanctis adſcriptus eſt *Simeon Trevirenſis* A. C. 1035. defunctus. Alii *S. Svibertum* primum fuiſſe affirmant, qvem ſanctis adſcripſerit Leo III. qvam ſententiam amplectitur Bellarminus lib. 1. de ſanctorum beatitate c. 8. (T. 2. Controverſ.) ex Ludgero, cujus verba evolvi poſſunt apud Surium aut Bollandum ad 1. Mart. & Baronium ad A. C. 804. num. 3. Sed & Suiberti illius, & *S. Kiliani* ſociorumqve, nec minus *S. Trudperti* à Zacharia Papa ejusqve ſucceſſore Stephano II. factas ut ajunt canoniſationes, fabulis viri docti adſcribunt. Inter antiqviſſima, fide digna exempla, poſt Udalricum & Simeonem ſunt *S. Godehardus* defunctus A. C. 1038. de qvo Acta Sanctor. Maji T. 1. p. 521. *S. Eneco* defunctus A. C. 1057. de qvo T. 1. Junii p. 119. *S. Nicolaus Peregrinus* A. C. 1094. defunctus, de qvo id. p. 248. De *S. Petro* Epiſcopo *Anagnino* A. C. 1110. vide propylæum ad Acta Maji p. 207. & Laurentii Cherubini bullarium magnum T. 1. p. 57. Ab eo tempore inter ſanctos adſcitorum nomina hæc fere ſunt:

An. 1134. *Hugo*, Epiſcopus Gratianopolitanus. Vide Cherubinum l. c. p. 60.

An. 1149. *Bernhardus* Abbas Claræyallenſis. Cherubinus l. c. p. 67.

An. 1152. *Henricus II.* Sanctus, Imperator Rom. Surius, 14. Julii, p. 204. Gretſerus de Divis Bambergenſibus, p. 63.

An. 1161. *Eduardus*, Rex Angliæ. Cherubinus l. c. p. 67. (Surius, 5. Januar. p. 78. refert ad A. C. 1163.)

An. 1173. *Thomas*, Archiepiſcopus Cantuarienſis. Surius, 29. Decemb. p. 363.

An. 1189. *Otto*, Epiſcopus Bambergenſis. Surius, 2. Jul. p. 74. Gretſerus l. c. p. 373. Baronius Tom. XII. Annal. ad h. a.

An. 1192. *Ubaldus*, Epiſcopus Eugubinus. Surius, 16. Maji, p. 227. Cherubinus l. c. p. 77.

An. eod. Bernwardus, Epiſcopus Hildesheimenſis. Surius, 20. Nov. p. 466.

An. 1193. *Johannes Gualbertus*, Abbas & conditor Congregationis Vallis Umbroſæ. Cherubinus l. c. p. 77.

An.

An. 1198. *Homobonus* Cremonensis. Cherubinus l. c. p. 81.

An. 1201. *Kunigundis*, Imperatoris Henrici S. Conjux. Surius, 3. Mart. p. 46. Acta Sanctor. T. 1. Martii p. 281. seq.

An. 1226. *Laurentius* Dublinensis. Cherubinus l. c. p. 96.

An. 1230. *Franciscus* fundator Franciscani Ordinis. Surius, 4. Octobr. p. 64. Cherubinus l. c. p 99.

An. 1233. *Antonius* de Padua. Cherubinus l. c. p. 100.

An. 1234. *Dominicus*, conditor Dominicani ordinis. Surius, 5. Aug. p. 83. Cherubinus l. c. p. 103.

An. 1235. *Elisabetha*, Andreæ Regis Hungariæ filia & Ludovici Landgravii Thuringiæ conjux. Cherubinus l. c. p. 104.

An. 1247. *Eadmundus*, Archiepiscopus Cantuariensis. Cherubinus l. c. p. 130.

An. 1253. *Petrus*. Episcopus Veronensis. Cherubinus l. c. p. 120.

An. eod. Stanislaus Cracoviensis. Cherubinus l. c. p. 125.

An. 1255. *Clara* Assisiensis. Cherub. l. c. p 133.

An. 1260. *Richardus*, Episcopus Cisterciensis. Idem l. c. p. 149.

An. 1267. *Hedewiga*, Princeps Polonica. Id. l. c. p. 166.

An. 1297. *Ludovicus IX.* Rex Galliæ. Id. l. c. p. 201.

An. 1313. *Petrus de Morono*. Id l. c. p. 214.

An. 1317. *Ludovicus*, Archiepiscopus Tolosanus. Id. l. c. p. 216.

An. 1323. *Thomas* de Aqvino. Id. l. c. p. 226.

An. 1340. *Thomas* Herfordiensis. Id. l. c. p. 223.

An. 1374. *Ivo*, Trecorensis Presbyter. Id. l c. p. 278.

An. 1391. *Brigitta* Svecica. Id. l. c. p. 297.

An. 1438. *Vincentius* Valentinus. Id. l. c. p. 382.

An. 1447. *Nicolaus* de Tolentino. Id. l. c. p. 370.

An. 1452. *Bernhardus* Senensis. Id. l. c p. 375.

An. 1480 *Franciscus* de Paula. Surius, 2. April. p. 25. etsi Cherubinus l. c. p. 606. ad annum 1519. refert.

An. 1481. *Berardus, Petrus, Otto, Accursius* & *Adjutus*, ordinis minorum. Surius, 16. Januar. p. 264.

An. 1482. *Bonaventura*. Cherubinus l. c. p. 437.

An. 1485. *Leopoldus*, Archidux Austriæ. Id. l. c. p. 463.

An. 1523. *Benno*, Episcopus Misnensis. Id. l. c. p. 633.

An. eod. Antoninus, Archiepiscopus Florentinus. Id. l. c. p. 636.

An. 1588. *Didacus*. Id. 12. Nov. 309. Cherub. l. c. Tom. 2. p. 635.

An. 1601.

Fate ben Fratelli, defunctus A. 1555. & *Paschalis Baylon* ex fratribus Minoris observantiæ, defunctus A. 1592.

A. 1701. mense Junio agitatum de canonisatione *Andreæ de Avellino, Catharinæ* Bononiensis, & Cardinalis atqve Episcopi Neapolitani *Andreæ Durale.*

A. 1712. die Festo SS. Trin. 22. Maji Sanctis adscripti solenniter *Pius V.* Pontifex Max. *Felix de Cantalicio*, Capucinus, *Andreas de Avellino* Monachus Theatinus (jam A. 1625. beatificatus sive beatis adscriptus) Bononiensis.

Ritus canonisationis, qvæ vox ante seculum XII. vix audita, petendi sunt ex Actis Canonisationum, qvalia sunt Acta Canonisationis Thomæ à Villanova, edita ab Andrea Aznar, Rom. 1658. 4. Sanctorum Petri de Alcantara & Mariæ Magdalenæ de Pazzis, qvæ Clementi IX. dicata à *Dominico Capello* lucem adspexere Romæ 1669. 4. ubi inter alia p. 320. videmus expensas in hanc canonisationem factas 64000. * scutatorum: Relatione dell' apparato fatto in S. Pietro, & delle ceremonie per la Canonisatione de cinqve santi, in Roma A. 1690. Ut vero dignus aliqvis consortio Sanctorum habeatur, solennis præcedit inqvisitio & formalis scilicet de fide, moribus, vita, fama & miraculis. Confer Baluzium de Papis Avenionensibus Tom. 2. pag. 7. & 366. Consulendus insuper *Bollandus, Henschenius* & *Papebrochius*, qvi in Actis Sanctorum etiam passim agunt de eorundem canonisatione: Ceremoniale Romanum l. 1. sect. VI. *Angelus Roccha* de Canonisatione Sanctorum Rom. 1610. 4. ut *Felicem Contelorium, Troïlum Malvezzium* aliosqve Cangio glossar. latin. in *Canonisatio*, & Lipenio T. 1. Biblioth. Theolog. p. 219. & Rev. Joh. Francisco Buddeo p. 637. syntagm. diss. Theol. laudatos, Simonem Majolum dier. canicular. f. 582. sq. & Fortunatum Scacchum libris VII. de beatificatione & Canonisatione omittam. Breviter etiam ritus Canonisationis exponit Wagenseilius Tomo postremo Peræ librorum juvenilium pag. 1109.

Mm

* Guido Patinus T. 1. Epist. p. 603. *Enfin nôtre S. Pere le Pape a promis aux Religieuses de la Visitation, de canoniser leur fondateur le bien heureux François de Sales, Evêque de Genêve, mais il leur en coûtera de bonnes pipes; Jupiter iste Capitolinus longè callidior est ac astutior Numa Pompilio, cui tamen post multa secula successit nec interstatus: tous biens sont communs, il n'y a plus que le moyen de les avoir, quelle vilainie dans la Chrétienté, les Turcs, n'ont-ils pas dequoy se moquer de nous? tant dépenser d'argent pour une bagatelle politique, telles sommes bien employées serviroient à conquérir un Royaume sur les Infidèles, Exclamet Melicerta perisse frontem de rebus. Mais le masque en est levé, il n'y a plus de vergogne au monde, l'impudence est permise ce sont les impudens qui gouvernent le monde, & cela n'est point d'aujourd'hui, quelcun l'a dit dans Herodote.*

1109. seq. & in libro Germanice edito de educatione Principis juvenis p. 182. seq. Videnda etiam Collectio Epistolarum Historico-Politicarum qvæ Germanice prodiit sub titulo des neu-bestellten Agentens T. 2. p 900. sqq. Etiam in colloqviis menstruis Tentzelianis A. 91. p. 215. ritus ex novissimo usu strictim recensentur.

Inferior qvidam minusqve solennis gradus & Canonisatione minor vocatur *Beatificatio*, cum ad sepulchrum honos anniversarius alicui habetur ut beato, vel accensis ille luminaribus aut appensis anathematis vel alia ejuscemodi ratione colitur. Vide Acta Sanctorum T. 1. Junii p. 361. F. & Hadriani Bailleti dissertationem Vitis Sanctorum Gallice editis præmissam p. 197. sq. Soletqve plerumqve beatificatio præmitti, donec sedes Romana interjecto 50. vel plurium pauciorumve annorum spatio definit de canonisatione. Sic Maria Magdalena de Pazzis Florentina qvæ A. 1607. diem obiit, beatificata est ab Urbano VIII. A. 1626. sed canonisata à Clemente IX. A. 1669. Vide Acta Sanctor. T. 6. Maj. p. 315. 326. Singulare est qvod peculiares etiam Monachorum ordines genus ejusmodi canonisationis sibi arrogant. Vide si placet qvæ de Octavia Melchiorrica à Dominicanis ob legatam * ipsis 7000. thalerorum summam singularibus cerimoniis consecrata Petrus Bælius in resp. ad qvæstiones hominis provincialis T. 1. p. 430. sqq.

Pontificem in canonisationis decreto non posse errare disputant Dominicus Gravina Neapolitanus in Catholicis præscriptionibus adversus hæreses qvæst. V. in Jo. Thomæ de Rocaberti Bibliotheca maxima Pontificia, sive collectione voluminosa (21. enim tomi sunt scriptorum potestatem Pontificis defendentium Rom. 1699. fol.) Tomo VIII. Augustinus Triumphus de potestate Ecclesiastica p. 98. Castro Palao T. 1. p. 338. aliiqve Ecclesiæ Romanæ socii. Sed non ausi sunt hoc sibi sumere ipsi Pontifices, qvi ante actum Canonisationis olim usi sunt solenni protestationis formula qvam ex Christophori Marcelli lib. 1. de Eccles. Rom. ritibus (qvi opus suum Leoni X. inscripsit & Romæ A. 1516. edidit) pluribus locis Epistolarum suarum ut p. 26. & 557. edit. Lond. repetit Jo. Launojus, observat etiam plenariæ Synodi assensu simul, non solius Pontificis auctoritate opus fuisse ut Sanctis aliqvis accenseretur. Formula protestationis hæc est: *Antequam ad pronunciationem veniamus, protestamur publice apud vos præsentes, quod per hunc actum Canonisationis non intendi-*

* Spectat huc Carthusiani dictum ad Philippum Comineum lib. 7. memor. *nous appellons Saints tous ceux qui nous font du bien.*

intendimus aliquid facere quod sit contra fidem, aut Catholicam Ecclesiam, sive honorem DEI. Vide etiam qvæ idem Launojus p.79.sq. de Canonisatione Ludovici Alamandi, præsidis Basileensis Concilii, à qvo depositus fuit Eugenius IV. & qvæ adversus fidem consecrationum in Rom. Ecclesia disputant B. Lutherus scripto contra novum Idolum Misnense (Bennonem *Episcopum) T. 2. Altenburg. p. 780. seq. Hospinianus de festis Christianor. c.6. Balthasar Lydius notis ad dispp. Taboriticas p.150.sqq. & J. Dallæus de objecto cultus religiosi lib. III. c. 21.

In Orientali Ecclesia Græca paullo rarius obtinet hic Consecrationis ritus, Patriarchæ & plenæ Synodi auctoritate & millenorum testium de canonizandi miraculis testantium fide constans. Causam raritatis exponit illustris Paulus Ricautus in Historia status præsentis Ecclesiæ Græcæ cap. VI. pag. 164. seqq. *La régle de la Canonisation des Saints s'est conservée dans le Siége Patriarchal de Constantinople. Il est vray que le Ménologue est si plein, que l'on a esté forcé de mettre deux ou trois Saints en un jour: Mais avec cela, afin que les bonnes ames, qui sont si rares en ce monde, & qui reçoivent de Dieu leur récompense en l'autre vie, ne perdent point ce que les hommes sont capables, d'accorder à leur pieté, les Grecs canonisent encore à présent, ceux qui ont esté célebres, par leurs Miracles, & par la sainteté de leurs mœurs. Il faut toutefois, avant que d'en venir là, que mille témoins, qui auront vû ces actions, ou qui les auront apprises, de personnes irréprochables, en donnent des assurances solemnelles: Il faut encore que le Patriarche & les Evêques en ayent informé trés-exactement, dans un plein Synode. Alors la personne, dont on recherche la vie, est reçuë dans le Calendrier; On marque un jour pour sa Feste: Et tous les ans, on célébre sa mémoire: On dit une Messe en son honneur: On y ajoute quelques Hymnes à sa loüange: On lit une rélation de ses miracles & de ses bonnes œuvres: On insére enfin sa vie, dans le Synaxarion, ou livre des Saints. Mais maintenant que les Canonisations ne se font pas sans de grands frais, elles sont moins en usage. Et les Grecs estant d'ordinaire pauvres ou méchans, il s'en trouve peu, qui soient assez gens de bien, pour mériter un si grand honneur, ou qui ayent des Parens assez pieux & assez riches, pour les faire mettre dans la Liste des Saints & des Martyrs.*

XXVI. *Angelorum* nomine pro bonis spiritibus usi sunt, ne de Judæis ac Chalcidio p. 225. sq. (Christiano scriptore) dicam Alex. Aphrodiseus in Topica p. 186. Aristides T. 1. p. 19. Labeo apud Augustin. IX. 19. de Civ. DEI, Ammonius in Prophyrii Isagog. Porphyrius, Jamblichus de

* Confer Vitam Bennonis scriptam à Martino Heidenreich, editamqve Dresdæ 1694. 8.

de Mysterus Ægyptior. Simplicius, Marcianus Capella, & præcipue Hierocles qvi p. 37. ἀγγελικὸν Θεῶν γένος memorat, atqve inter DEum δημιουργὸν & hominem tria ait intercedere Deos immortales, Heroas & dæmonas terrenos. Confer Dan. Heinsium ad Maximum Tyrium p. 112. Notat idem Hierocles p. 41 Heroas (qvi ἡμίθεοι Hesiodo) ab aliis dici δαίμονας ἀγαθοὺς ὡς δαήμονας καὶ ἐπιστήμονας τῶν θείων νόμων. Ab aliis ἀγγέλους ὡς ἐκφαίνοντας καὶ διαγγέλλοντας ἡμῖν τοὺς πρὸς εὐζωΐαν κανόνας. Alios vero cum Platone inter DEum & hominem ponere angelos, dæmones & heroës. Confer Origenem 3. contra Celsum p. 133. Aliis hos omnes uno eodemqve nomine venire angelorum vel heroum vel dæmonum. At per dæmones terrenos Hierocles non intelligit malos spiritus sive τὰς ἐναντίας δυνάμεις qvas vocat Plato X. de legib. p. 608. sed vero animos hominum sapientia præstantium, qvos ἰσοδαίμονας & ἰσαγγέλους appellat p. 46. qvemadmodum aliis ἀγαθοὶ δαίμονες dicti Diogenes & Crates Philosophi, de qvibus Menag. ad Laërtium p. 252. 262 atqve de ejusmodi viro sapiente Arrianus III. 22. Epictetear. diss. ἀλλ' εἰδέναι δεῖ ὅτι ἄγγελος ἀπὸ τοῦ Διὸς ἀπέσταλται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. Neqve Socratis DEus sive Dæmon alius intelligendus qvam providus ejus animus ac perspicax, uti Xenocrati apud Aristotelem 2. Topic. δαίμων ἑκάστου ἡ ψυχή, unde ille εὐδαίμονα appellabat cui bona mens contigisset: & Euripides Socratis amicus apud Theonem p. 60. progymnasm. τὸν νοῦν ἡμῶν ἑκάστου dixit esse θεόν. Angeli in Oraculis Zoroastri tributis v. 295. vocantur ἁγνοὶ Δαίμονες. Ἡ Φύσις πείθει εἶναι τοὺς δαίμονας ἁγνούς. Meminit Angelorum etiam Pseudo Orpheus * apud Clementem Alex. V. Strom. p. 608.

Σῷ δὲ θρόνῳ πυρόεντι παρεστᾶσιν πολύμοχθοι
Ἄγγελοι οἷσι μέμηλε βροτοῖς ὡς πάντα τελεῖται.

Hostanes apud Cyprianum de Idolor. vanitate p. 14. *Magorum præcipuus Hostanes & formam veri DEI negat conspici posse, & Angelos veros sedi ejus dicit assistere.* In sacris literis Angelorum nomen absolute ponitur nunqvam pro malis Dæmonibus, uti vicissim Dæmonum nunqvam pro bono Angelo, ut notavit Theodorus Hackspanius in sylloge disputatt. Theolog. & Philolog. pag. 244. E contrario apud Ethnicos scriptores Dæmonum vocabulum sæpius pro bonis spiritibus ponitur, ac pro Deo ipso

* In Orphei hymnis Mercurius dicitur ἄγγελος οὐρανιώνων, ut apud Platon. 4. de Leg. Nemesis Δίκης ἄγγελος.

ipso, vide Pollucem Onomastici lib. I. c. I. atqve negari neqvit multa eorum qvæ de Dæmonibus bonis illi tradiderunt, cum doctrina Judæorum & Christianorum de Angelis satis bene conspirare. Confer Hugonem Grotium ad Matthæi I. 20. Eugubinum de perenni Philosophia libro VIII. & Huetii Alnetan. qvæst. lib. 2. c. 4.

Ordinum Angelicorum nomina in sacris literis obvia ex officiis Imperii Persici, sub qvo Hebræi aliqvando vixerunt, desumta esse notant Hugo Grotius ad Rom. VIII. 38. Judæi decem gradus sive ordines colligunt, Christiani pleriqve post Pseudo Dionysium Areopagitam * novem, incerta utriqve conjectura. De Judæis vide Maimonidem de fundamentis Legis p. 18. seq. & ibi notas Gvil. Vorstii: Immanuelem Aboab in Nomologia edita Hispanice p. 157. Menasseh ben Israel problem. 22. de creatione, Gilb. Gaulminum lib. 2. not. ad lib. de Vita Moysis c. 4. Buxtorfium Lex Talmudic. p. 2339. Hackspanium de Angelorum Dæmonumqve nominibus in Sylloge p. 234. 242. 252. D. Martin. Geierum in conformitate Judæo Papistica, Loco de Angelis c. 2. D. Sebast. Schmidium in senario Angelico sive diatribis de Cherubim, Seraphim, Principatibus, thronis &c. Brunsvic. 1696. 12. Jacobum Capellum notis ad Hebr. I. ult. Kircherum Tom. 2. Oedipi Ægyptiaci part. I. p. 214. 255. & Petavium lib. 2. de Angelis cap. I. §. ult. De Christianorum veterum sententia præter eundem Petavium, & Pseudo Dionysii de Hierarchia cœlesti interpretes, consulendus Jo. Morinus de sacris Ecclesiæ Ordinationibus p. 491. seq. qvi inter alia ostendit multos Dionysio posteriores ab ejus sententia circa descriptionem Angelicæ Hierarchiæ discedere, ut illum vel non legerint vel certe neglexerint: Jo. Dallæus de scriptis Dionysio & Ignatio tributis I. I. c. 3. Svicerus in ἄγγελος, Cotelerius ad Constitut. Apostol. VIII. 12. & T. 3. monument. Ecclesiæ Græcæ p. 558. seq. & Michaël le Qvien ad Jo. Damasceni lib. 2. de Fide Orthodoxa c. 3. T. I. p. 157. 158. Videndi etiam è veteribus Cyrillus Hierosol. V. Catechesi Mystagog. c. 5. Joh. Philoponus lib. I. c. 10. de creatione, Isidorus Hisp. VII. 5. Orig. & de ordine Creaturarum c. 2. Rabanus Maurus de laudibus S. Crucis lib. I. figura 3. Mich. Glycas lib. I. Annalium f. 76. seq. Philippus in Dioptra III. 2. p. 113. & Michaël Syncellus laudatione in SS. DEI Archangelos Angelosqve T. I. Auctarii novi Combefisiani

* Trahunt huc nonnulli vocabulum ἅγιος novies repetitum in qvibusdam Codd. Apocalypseos IV. 8. ad qvem locum confer Vallam. Repetitur etiam vocabulum ἅγιος novies in hymno qvi exstat in Pœmandro Hermetis p. 8. edit. Francisci Patricii.

p. 1526. seq. &c. De novem ordinum Angelorum templo CPoli & de novem ordinum Angelorum festo qvod Græci celebrant VIII. Novembris, adi Cangii CPolin Christianam lib. 4. p. 188. De novem ordinibus malorum Angelorum ex Rob. Fluddi sententia vide Gassendum T. 3. Opp. pag. 223. & Fluddum ipsum in Historia Macrocosmi pag. 108. &c. Atqve gradus qvidem inter malos perinde ac bonos spiritus etiam Ethnici agnoverunt, *γίγνονται ὡς ἐν ἀνθρώποις καὶ δαίμοσιν ἀρετῆς διαφοραὶ καὶ κακίας*, inqvit Plutarchus de Iside & Osir. atqve lib. de defectu Oraculor. Præclare Thomas Galeus notis ad Jamblichum de Mysteriis Ægyptiorum p. 208. observat à S. Paulo Apostolo Ephes. VI. per *ἀρχὰς, ἐξουσίας, κοσμοκράτορας*, nomina à Philosophis venditata potestates adversarias intelligi. *Videant igitur*, inqvit, *ne quid errent, qui eadem vocabula ad potestates cœlestes transferunt. Paulus hæc non tam ponere, quam ex hæreticorum sermonibus accepta oblique inducere videtur.* De Jamblichi, Procli, Hermiæ, Damascii & aliorum Platonicorum recentiorum Hierarchia atqve Ordinibus Angelorum multa erudite idem Galeus p. 206. seq. Videndi qvoqve Eugubinus VIII, 10. ad 18. Theophilus Raynaudus T. 5. Opp. p. 72. seq. Stillingfleetus responsione ad Cressium Anglice edita p. 129. 130. Kircherus T. 2. Oedipi parte 1. p. 407. seq. 423. 426. & Radulphus Cudworthus in Systemate intelligibili Universi, edito Anglice p. 553. sq. In Chaldaica Theologia, notante ad vitam Moysis lib. 2. c. 4. Gaulmino, tres qvoqve in Divinis triades, prima *πατὴρ, δύναμις, νοῦς*, secunda *οἱ νοεροὶ θεοὶ, οἱ ὑπεράχιοι, οἱ ἀρχικοί*. Tertia *οἱ ἀρχαγγελικοὶ, οἱ ἄζωνοι, οἱ ζωναῖοι*. In Muhamedis Alcorano XXXVII. 1. seq. DEus jurat per tres ordines Angelorum, ordinantes, agitantes, & legentes Alcoranum. Confer Suratam LXXIX. 1. seq. De *septem Angelis principibus* (septem *Archangeli* vocantur in Theologumenis Arithmeticæ p. 44.) præter interpretes Apocalypseos videndi Martinus Roa in singularibus S. Scripturæ T. 2. p. 444. seq. Hugo Grotius ad Matthæi XVIII. 10. Petavius de Angelis p. 128. sq. Christophorus Sandius in problemate paradoxo de Spiritu S. p. 19. seq. & contra Sandium B. D. Schomerus noster p. 92. seq. & Wittichius pag. 156. seq. Præterea Theologi Argentoratenses celebratissimi Dorscheus in pentadecade p. 516. & Seb. Schmidius in Mysterio Gratiæ Divinæ p. 550. seq. 564. seq. qvibus addendus D. Abraham. Hinckelmannus ὁ μακαρίτης in Detectione fundamenti Bohmiani p. 18. seq. disputans contra Fluddum c. 7. macrocosmi & Jac. Bœhmium von der Gnaden-Wahl §. 24. & Tho. Galeus notis eruditissimis ad Jamblichum de Mysteriis Ægypt.

p. 206.

p. 206. qvi Ethnicis non minus qvam Judæis probatum de Archangelis dogma fuisse ostendit: qvanqvam in sacris literis unius tantum Archangeli occurrit mentio, unde totum illud qvod de ordine vel septenario vel ut Eusebii vocabulo ex orat. de laudibus Constantini p. 605. utar, de * θιάσοις ἀρχαγγέλων fertur, commentis adscribere non dubitavit Rev. D. Gerhardus Meierus, Hamburgensis tum Gymnasii Professor, hodie Bremensis Ecclesiæ Superintendens celeberrimus in paradoxo de Archangelis Enthymemate, Hamburg. 1695. 4.

Septem Angelis bonis principibus totidem *malos* ac *seductores* vitiorumqve ac scelerum præsides oppositos esse statuerunt veteres qvidam è Judæis & Christianis, ut constat è testamento Ruben c. 2. & testimoniis priscorum Ecclesiæ doctorum qvæ adduxit Cotelerius ad Hermæ Pastorem lib. 2. mandat. 2. De cultu Angelorum apud Judæos adiri possunt Bartoloccius T. 1. Bibliothecæ Rabbinicæ p. 292. seq. & Jo. Saubertus in palæstra diss. p. 31. seq.

XXVII. Singulis hominibus statim à tempore qvo in lucem eduntur adesse bonum genium sive Angelum, nec minus malum, multi olim senserunt è veteribus Christianis, ut docent Cotelerius ad Hermæ pastoris lib. 2. mandat. 6. c. 2. & Huetius in Origenianis lib. 2. qvæst. 5. Videndus & Petavius dogm. Theol. de Angelis p. 131. seq. Joh. Rivius de familiari cujusqve genio, seu de præsidio Angelico & Joh. Clodius de spiritu familiari: Atqve Judæorum eandem fuisse sententiam disputant eruditi interpretes ad Matth. XVIII. 10. & Actor. XII. 15. De Muhamedanis qvoqve notat Thomas Smithus Epist. 1. de moribus Turcarum p. 39. eos inter orandum caput ad alterutrum humerum motitare, angelos custodes qvos humeris assidere credunt, oratione ita salutantes. Eadem de geniis tutelaribus sententia jampridem Ethnicis qvoqve persuasa fuit, ut prolixe declarat idem Huetius Alnetan. qvæst. lib. 2. cap. 4. §. 3. ubi multa de Diis præstitibus, geniisqve custodibus ac tutelaribus & μυσταγωγοῖς τοῦ βίου ut vocantur Menandro apud Ammianum Marcellin. XXI. 14. ubi conferatur Lindebrogius: tum Menagius ad Laërtii lib. VII. sect. 151. Eugubinus VIII. 23. seq. & 31. 40. de perenni Philosophia & Tobias Pfannerus in Theologia Gentili p. 180. sq. Maribus appositos Romani genios appellabant, fœminis Junones, de qvo Lipsius ad Senecæ Epistolam

* Minus bene vir doctiss. Valesius vertit: *Angelorum & Archangelorum innumerabiles ordines*, nam in Græco est; *innumerabilis Angelorum multitudo, concilia Archangelorum & sanctorum chori spirituum.*

lam 110. Harduinus ad Plinii T. I p. 143. Peculiariter culti Genii Principum, per qvos etiam juratum, ut notarunt docti ad Curtium VI. 11. 18. Christoph. Cellarius ad Minucium Felicem p. 112. Cangius ad Zonaram p. 28. & ad Cinnamum p. 483. Confer Henrici Dodwelli prælectionem secundam Cambdenianam ad Hadrianum Spartiani, qvæ est de fortuna Imperii & genio tutelari Principis, Oxon. 1692. 8. nec minus Bernardi Ludovici Mollenbecii de genio Principis dissertationem, recusam in syntagmate secundo dissertationum Philologicarum in Belgio junctim editarum A. 1700. 8. Etiam Locis & urbibus tributi genii. Vide Lindebrogium ad Ammiani XX. 5. & qvæ Clariss. Rubeus in memoriis Brixianis Italice editis p. 184. ubi de Genio Romæ, Antiochiæ, Brixiæqve & p. 215. de Genio paganico. De Genio sive τύχῃ populi Romani adeundus Laur. Begerus in thesauro Brandenburgico T. 2. p. 550. & Clarissimi Philippi Olearii diss de fortuna Romana, Lips. 1713. Habemus etiam in antiqvis numis Genios exercitus & Genium Senatus, Geniumqve publicum. De τύχῃ CPoleos vide Chronicon Paschale p. 284. 285. & Codini Origines CPolitanas num. 68 & 50. Templum qvod genio cujusqve Urbis consecrabatur, dictum fuisse Τυχεῖον, observat Valesius ad Eusebium de Martyribus Palæstinæ p. 341. & Sozomeni V. 4. De Angelis ἐθνάρχαις & Geniis Gentium tutelaribus jam supra dicere me memini: interim præter jam laudatos à me, consuli poterunt qvæ de Geniis, Ethnicorumqꝫ circa eorum naturam, officia & cultum opinionibus, superstitionibusqꝫ notarunt *Gyraldus* Syntagm. XV. de Diis, *Georg. Wonna* in dissertationibus de Geniis, qvæ primum in lucem editæ sunt Jenæ 1663. recusæqve postea in Syntagmate secundo Dissertationum Philologicarum, paullo ante à me memorato. *Henricus Lindenbrogius* ad Censorinum de die Natali: *Casp. Barthius* ad Rutilii versum 327. & Adversar. Lib. LII. c. 12. *Jo. Taffinus* de ludis secularibus cap. 13. Tomo VIII. Thesauri Antiqvit. Roman. p. 132. sq. *Justus Lipsius* Lib. I. Physiol. Stoic. c. 19. *Matthias Zimmermannus* in Analectis Miscellaneis p. 540. sqq. & in florilegio p. 374. sq. qvibus addatur *Andreas Tiraquellus* ad Alexandrum ab Alexandro Lib. VI. Genial. dierum c. 4. Et *Martinus Roa* in libro de die natali sacro & profano T. I. singularium S Scripturæ. Animalibus etiam & plantis præsidere certos Angelos, persuaserunt sibi qvidam interpretes Apocalyps. IX. 11. & Christiani veteres, qvorum testimonia collegit Cotelerius ad Hermæ Pastoris lib. I. visionem 4.

De Lemuribus, Laribus familiaribus & Larvis, Diisqve Manibus videndus Danetus in Dictionario Antiqvitatum & Julianus Floridus

ad

ad Apulejum de Deo Socratis p. 688. sq. De Laribus domesticis & Vialibus Sponius Miscell. p. 113. seq. cui addenda qvæ de Diis Vialibus Nic. Bergierius de publicis Rom. viis lib. IV. 43. T. X. Thesauri Græv. p. 522. Et Laris effigies in Boxhornii qvæst. 6. Romana T. V. ejusdem thesauri p. 924. Cultus etiam intra conseptum cujusqve Herceus Jupiter, qvem DEum penetralem appellabant, ut testatur Festus in Herceus. Præter penates domesticos religiose etiam habebantur publici, qvi pinguntur bini pila in manibus habentes apud Begerum T. 2. thesauri Brandenb. p. 543. 588. & T. 5. thesauri Græv. p. 321. Confer qvæ de Laribus urbanis & hostiliis sive hostes arcentibus Andreas Dacerius ad Festum in *Hostiliis*.

XXVIII. Religiosa veneratione à multis hodie Christianis, in Romana præcipue Ecclesia afficiuntur atq; etiam adorantur & invocantur 1) Angeli, 2) Sancti atq; 3) imagines SS. Trinitatis, Crucifixi, Angelorum & Sanctorum: tribuitur etiam cultus religiosus 4) S. Eucharistiæ, & 5) Sanctorum reliqviis: in qvibus omnibus qvicqvid etiam ingeniosi & eruditi viri dealbandis erroribus illis argutentur, tamen si qvis præcipue praxim communem ac publicam passim obtinentem respiciat, certum est uti gravissime & evidentissime peccari contra præceptum de colendo uno vero DEO, ita qvam longissime recedi à vestigiis & moribus primorum Christianorum, qvi templum vel aram Angelo aut Sancto consecrare, vel preces non dicam ad imaginem sensu destitutam, sed ad Angelum vel Sanctum à qvo ne audiri qvidem se persuasi esse poterant, facere profecto horruissent. Qva de re ne longior sim, præ cæteris videndi *Jac. Owenus* in Historia imaginum edita Anglice, Lond. 1709, 12. *Joh. Dallæus* & *Frid. Spanhemius* libris de Imaginibus, idem Dallæus libris V. de Cultus religiosi objecto advers. Latinorum traditionem Genev. 1664. 4. *Daniel Chamier* T. II. Panstrat. Cathol. Lib. XIX. XX. XXI. *Petrus Molinæus* in Novitate Papatus contra Cardinalem Petronium lib. VII. *Vossius* in Thesibus Theologicis diss. VII. sq. *Jo. Forbesius* in Instructionibus Historico-Theologicis lib. VII. *Phil. Mornæus* lib. III. de Eucharistia c. 12. sqq. ubi de invocat. sanctor. & lib. II. c. 2. sqq. ubi de imaginibus. *Jo. Valkenier* in Roma Paganizante f. Idololatriæ Pontificiæ examine histor. Theologico. *Jac. Basnage* in Hist. Eccl. Gallicè edita lib XVIII. XIX. XX. XXI. XXII. & XXIII. *Edvardus Stillingfleet* & *Jo. Tenisson* in libris Anglice editis de Idololatria Ecclesiæ Romanæ. E Theologis nostratibus Confessionis Augustanæ subscriptoribus *Mich. Siricius* in ostensione abominationũ Papatus, circa religiosum creaturarũ cultum, *Sam. Bened. Carpzovius* in Antimasenio p. 697. sq. *Jo. Andr. Quenstadius* in Antiqvitatibus Ecclesiasticis c. 6. itemq; alii.

CAPUT IX.

De Templis, Altaribus, locisqve sacris & Asylis Judæorum, Ethnicorum & Christianorum.

De Templis ante exitum Israëlitarum ex Ægypto. 1. *De Tabernaculo Mosaico.* 2. *De templo Hierosolymitano Salomonis & secundo Zorobabelis (quod instauravit & munivit, ornavitque Herodes.) Scriptores Judæi* 3. *& Christiani.* 4. 5. 6. *Quo nomine dedicatum Salomonis templum, & templa duo ad Hierosolymitani exemplum condita à Samaritanis & Onia Pontifice.* 7. *De ara, arca fœderis, columnis & aliis ad templum pertinentibus.* 8. *De synagogis & proseuchis Judæorum.* 9. *Gentes quæ religiosum putarunt nullis templis, aris & simulacris nullis Numen colere.* 10. *Luci sacri* 11. *Montes sive excelsa.* 12. *De templis gentilium.* 13. 14. 15. 16. *Templorum ornamenta.* 17. *Urbes neocoræ.* 18. Ναΐδια *ad exemplum majorum templorum confecta & venum exposita.* 19. *De aris gentilium.* 20. *De templis veterum Christianorum eorumque altaribus, ambonibus, vasis & ornamentis.* 21. 22. 23. *Templorum dedicatio & consecratio.* 24. *Religiosa templorum veneratio & immunitas ut pro asylis essent.* 25.

I.

Cum in Ægypto versaretur Jacobi familia, domos sacras & templa habuisse, atqve in his unum qvoddam præcipuum, cujus mentio fiat 2. Sam. VII. 6. non dubitat Edmundus Dickinson in Physica Veteri ac vera c. XIX. num. 24. Qvanqvam Petrus Jurieus in Historia Critica dogmatum rituumqve Judaicorum negat mentionem templi in sacris literis fieri ante ædem Palæstinam Dagonis à Samsone eversam Judic. XVI. 23-30. indeqve colligit nullum templum ante Israëlitarum ex Ægypto exitum fuisse Ægyptiis, nedum Hebræis. Lucianus qvidem lib. de Dea Syria sub init. primos Ægyptios templa Diis consecrasse, & cœtus sacros instituisse scribit, à qvibus hoc Assyrii acceperint. Et Herodotus II. 4. eosdem Ægyptios testatur βωμούς τε καὶ ἀγάλματα καὶ νηοὺς θεοῖσι ἀπονεῖμαι πρώτους. Hinc tabernaculi & templi Salomonei structuram ab Ægyptiis arcessunt Jo. Marshamus in Canone

none Chronico, & Joh. Spencerus lib. 3. de legibus Hebr. diff. de Antiqvitat. templorum & diff. 1. c. 3. de tabernaculi origine. Neqve tabernaculum tamen neqve templum Salomonis ad Ægyptiorum formam exstructum fuisse, ostendit in Ægyptiacis suis III. 10. Hermannus Witsius, & Natalis Alexander ætate qvinta V. T. diff. 1. Talmudici in Avoda Sora qvinqve notant fana celebriora, unum antiqvissimum Beli Babylone, alterum Nebo in Cursi, tertium Tirathæ in Mapheg, qvartum Zeriphæ in Ascalone & qvintum Nisræ in Arabia. Vide Ottonis Lexicon p. 192.

II. De Tabernaculo Mosaico agit *Josephus* lib. 3. Antiqvit. Jud. c. 17. sq. ibiqve *Eduardus Bernardus* in notis: *Augustinus* in extremo libri Qvæstionum in Exodum, & alii Interpretes ad Exod. XXV. seq. *Beda* qvoqve in libro de Tabernaculo. Ac Petrus Cellensis in mystica & morali Tabernaculi explicatione T. 23. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 789. seq. E recentioribus Judæis qvidem *Jacobus Juda Ari* sive *Leo* qvi Middelburgi primum, deinde Amstelodami, tum in Anglia versatus est, libro de Tabernaculo, Hispanice primum, deinde Belgice edito 1647. 4. E Christianis vero *Benedictus Arias Montanus* libro V. Antiqvitatum sacrarum, insertarum Tomo VII. Criticorum sacrorum Anglorum: D. *Aug. Pfeifferus ὁ μακαρίτης* in Dubiis Vexatis Scripturæ: D. *Conradus Mel* libro erudito, Germanice edito Francof. 1712. 4. de tabernaculo: *Hermannus Witsius* in Miscellaneis Tomo I. *Salomo van Till* commentario postumo de tabernaculo Moysis ad Exod. XXV--XXX. Dordraci 1714. 4. *Jo. Leusdenius* in Philologo Ebræo mixto Diff. 38. *Nehemias Grew* lib. IV. Cosmologiæ sacræ Anglicè vulgatæ c. 8. §. 56. sqq. *Joh. Lundius* in Jüdischen Heiligthümern / *Melch. Leydeckerus* de Rep. Hebr. ut omittam alios Scriptores, à Lipenio T. II. Biblioth. Theol. p. 814. nominatos, qvoniam major illorum pars ad institutum nostrum minus facit.

III. De Templo Hierosolymitano, præter *Interpretes ad L. III. Regum* c. VI. & ad Ezech. XL. sq. & *Josephum* Lib. VIII. Antiqv. Jud. c. 2. videndus è Judæis *Maimonides* Latine versus à *Lud. Compiegne de Veiel*, Paris. 1678. 4. & in Fasciculo VI. Opusculorum, editorum à Thoma Creenio in 8. *Talmudici* in Tract Middoth, sive de mensuris templi, qvem Latine vertit & notis illustravit Lugd. B. 1630. 4. Constantinus l'Empereur, recusum in Opere Mishnico T. V. edit. Surenhusianæ p. 322. sqq. *Jac. Juda Leo* (qvi à Jac. Juda Arjeh perperam distinguitur in Act. Erud. A. 1697. p. 450. Arjeh enim, ut notum est, Leonem significat) in libris

IV. de Templo Hierosolymitano ex Hebraico Latine * versis, & vulgatis à *Joh. Sauberto* Helmstad. 1665. 4. *Lipmann Levi Haler* Pragensis in Expositione sancti templi Ezechielis. *Moses Ben Gerson Chapetz* in libro initiationis templi Venet. 1696. 4. qvem recensitum vide in Actis Erud. hoc laudato.

IV. Inter Christianos præter *Bedam, Richardum de S. Victore, Cosmam Indopleusten* lib. V. Cosmographiæ Christianæ pag. 197. sqq. & alios qvosdam vetustiores, argumentum hoc leviore manu attingentes, de templi Hierosolymitani fabrica & structura, qvamplurimi ex recentioribus solliciti fuerunt; etsi res non levibus difficultatibus obnoxia esse videtur, tam qvod primum templum spectat, à Salomone exstructum, qvam alterum à Zorobabele ædificatum, & restauratum ** ab Herode, ut testatur Josephus XV. 14. sive ut Egesippus lib. 1. c. 35. loqvitur, muro & porticibus ornatum. Hinc vir non contemnendi judicii Hugo Grotius ad lib. III. Reg. C. VI. scripsit, templi se mensuram atqve formam libenter aliis inqvirendam relinqvere. Triplicem descriptionem templi ex mente Josephi, Talmudistarum & Villalpandi edidit *Lud. Capellus*, cujus labor insertus est Apparatui Biblico Briani Waltoni, & ante Biblia Polyglotta Londinensia & seorsim Tiguri Ao. 1673. excuso. Singularem præ cæteris operam per XVI. annos Templi fabricæ illustrandæ impendit *Joh. Bapt. Villalpandus*, cujus & *Hieronymi à Prado* vasti commentarii in Ezechielem prodiere Rom. 1605. fol. cum tabulis æneis, 3. vol. qvorum secundi pars secunda tota Templo impenditur. Qvam non omnibus tamen ejus cogitata se probaverint, patet ex hoc judicio Ludovici Compiegne de Veil, Ex-Judæi, qvod in præfatione ad supra laudatum Maimonidis tractatum extat his verbis: *Villalpandus vir bonarum artium laude præstans, scribit, XVI. annos totos in Templi artificio percipiendo describendoque se posuisse, atque id temporis tam assiduo se labore fatigasse, tantaq; animi contentione, tot denique vigiliis, ut vita sæpe in extremum duceretur discrimen. Et à viro illo, qui, ut ipse dicit, neque sumptibus, neque tempori, nec labori nec incommodis pepercit ullis, tandem exiit Hierosolymitani templi forma, non ad historiæ fidem descripta, sed ad exemplar sumtuosi ædificii. Imo vero vir ille totus est in eo, ut suam hanc templi Salomonici descriptionem ad Vitruvii præceptionem conformet, idemque demonstret, Græcis Latinisque nulla alia re, quam hujus augustæ fabricæ*

* Vide Clariss. Wolfii Bibliothecam Hebraicam p. 593. seq.

** Vide Grotium ad Matth. XXIV. 1. & Joh. II. 20. Apud Syncellum p. 314. Ἡρώδης τὸν Ἱεροσολύμων ναὸν διπλῶν ἀνῳκοδόμησεν, longe ampliorem instauravit.

fabricæ notatione atque animadversione partam esse ædificandi artem. Maimoni- "
des autem Templi expressit imaginem eam, quæ tanto minus habet artificii, quanto "
est verisimilior. " Ante Villalpandum idem saxum, haut infeliciter volverat *Bened. Arias Montanus* libro V. Antiq. Jud. supra jam laudato. Extant etiam *Francisci Riberæ* Jesuitæ Hispani de templo Hierosolymitano & iis, qvæ ad templum pertinent libri V. cum ejus Commentar. in Apocalypsin excusi Salmanticæ 1591. Lugd. 1592. Antwerp. 1593. & 1603. Duaci 1613. 8. Sed hoc toties recusum opus, judice Sauberto præfat. ad Leonis libros de Templo Latine à se versos,

- - - - turpiter atrum
Desinit in piscem mulier formosa superne.

Etsi enim allegoricis ineptiis & longe petitis ad Romanam Ecclesiam accommodationibus est refertus, totusque nuce cassa inanior est, nihilominus in titulo Auctor jactat, quod ad S. Scripturæ intelligentiam ita necessarius sit, ut vix in ea paginam legas, in qua non tibi usui sit ille. Magis consideratione digna est *Joh. Lightfooti* descriptio templi Hierosolymitani, præsertim qvale erat tempore Servatoris nostri, excusa primum separatim, & deinde in Tomo Operum primo. Brevem synopsin ejus sententiæ dat Joh. Clericus T. I. Biblioth. universal. Gallice editæ p. 394. sqq.

V. A Villalpando etiam dissentit in suis ad Ezechielem commentariis *Jo. Coccejus* T. III. *Opp.* ægrè ferente *Wilhelmo Goeree* in libro Belgico: *De algemeene Bouw-Kund*, & in opere de Antiqvitatibus Judaicis, qvod c. I. laudavi. Hic enim Villalpandi sententiam tuetur, impugnatam vicissim à *Joh. Henr. Coccejo* Joh. fil. in libro Belgico: *Nader Ondersæk van het rechte Verstand van den Tempel, die de Prophet Ezechiel gesien en beschreeven heft* &c. t'Amsterd. 1692. 4. *Campegius Vitringa* in tractatu itidem Belgice edito, qvi inscribitur *Aanleidinge to het rechte Verstand van den Tempel, die de Prophet Ezechiel gesien en beschreeven heft* &c. Franeckeræ 1687. 8. 2. Vol. & 1695. 8. Non omittendus præterea *Samuëlis Lee* liber de Templo & Sacerdotio Anglice editus: *Matthias Hafenrefferus* de Templo Ezechielis, Tubing. 1613. fol. *Mailletus* Presbyter & Canonicus Tricassinus de forma Templi & palatii Salomonis, Augustæ Tricassinorum 1695. fol. Gallicè. *Joh. Seldenus* Lib. III. de Jur. Nat. & Gent. cap. 6. D. *Aug. Pfeifferus* in Dubiis vexatis Scripturæ, qvi plures Scriptores laudat: *Otto Dapper* in descript. Palæstinæ, *Casp. Calvœr* Tomo 2. ritualis Ecclesiastici, ubi & alia de antiqvitatibus templorum collectanea. D. *Dorsheus* diss. de tem-

pli personalis * solutione & excitatione ad Joh. II. 20. *Lud. Cappellus* in Delineatione templi ab Herode exstructi, ex Josepho, ad calcem historiæ Apostolicæ, tum seorsim variis in locis, tum in Tomo IX. Critic. Angl. excusa: *Laur. David Bollhagen* de templo Judæorum tertio, Gryphisw. 1707. *Joh. Lundius* in uberiore descriptione Tabernaculi Sancti, templiqve utriusqve Hierosolymitani, Germanice edita Slesvic. 1696. 8. & una cum reliqvis ejusd. scriptis antiqvitates Judaicas illustrantibus Hamb. 1701. fol. *Caspar Heunischius* in Clave Apocalyptica & Ezechielica, Rotenburg. ad Tubarim 1684. 4. *Casparus Hermannus Sandhagen, ὁ μακαρίτης* in Oratione de Templo & in Descriptione Templi Harmoniæ Evangelicæ subjecta: *Henricus Horchius* in structura Templi demonstrata ex Ezech. cap. XL. seq. & ichnographice delineata. Herborn. 1709. 4. *Leonardus* deniqve *Christophorus Sturmius* in Sciagraphia Templi Hierosolymitani ex ipsis sacrarum literarum fontibus, præsertim ex visione Ezechielis ultima, architectonice qvidem, ita tamen concinnata, ut eam Architecturæ ignari qvoqve intelligere possint, una cum animadversionibus in Villalpandum, & figuris in æs incisis Lipsf. 1694. 4. His nuper accessit *Henrici Joh. Elebrechti* liber de gloria templi secundi, Hamb. 1713. 8.

VI. *Johannes* qvoqve *Braunius*, vir doctus, cujus libri duo de vestibus sacris Ebræorum extant, tres præterea partes justi operis de Sacerdotio DEI molitus fuerat, qvarum una de Tabernaculo, Templo, & vasis sacris, altera de Sacrificiis, ac tertia de Sacerdotibus ageret: verum neqve illæ, neqve simile promissum ** opus VII. librorum *Bernh. Lamii* Theologi Galli, cujus Apparatus in Scripturam ab A. 1686. sæpius editus utiliter interim legitur, lucem hactenus adspexerunt. Vide de Lamii opere promisso memorias Trevultinas anni 1703. parte 2. p. 399. & Novellas Reip. liter. 1705. II. p. 640. seq. Eliam du Pin T. XIX. Bibliothecæ scriptor. Eccles. p. 155. *Tectum Sabbati* cujus 2. Reg. XVI. 18. mentio, V. C. Jacobus Rhenferdus in conjectura Franeq. 1707. de hoc loco edita putat fuisse

* De Herodis templo locum Johannis accipiendum contendit Sam. Basnage T. 1. Annal. p. 68. 272. b. & 255. qvod instaurari cœptum anno Juliano XXIX. Qvanqvam enim intra novem annos & dimidium, ex Josepho XV. 14. constat, ædificii ipsum corpus fuisse absolutum, tamen ab illo tempore usqve ad hunc qvo Judæi ad Christum locuti sunt annum XLVI. (Julianum LXXV.) semper aliqvid in illo exornari contigit, qvo sensu Plinius XXXVI. 14. de templo Dianæ Ephesiæ: *ducentis & viginti annis factum à tota Asia.* Confer Usserium ad A. Period. Jul. 4697. Scaligerum de emendat. temporum p. 534. sqq. Herm. Witsium Dodecadis p. 569. sqq.

** Argumentum illius lucem vidit A. 1699.

fuiſſe partophorium, è qvo ſignum ineuntis elapſiqve Sabbati datum fuit ab uno Sacerdotum, in intimo templi atrio.

VII. Qvo nomine dedicatum fuerit templum Salomonis, ſingulari libro disqvirit *Franciſcus le Roy* in Templo Sapientiæ ſ. Diſſert. Myſtagogica edita Inſulis 1665. fol. in qva illud ſpeciali nomine *ſupremæ Dei Sapientiæ* conſecratum fuiſſe contendit: uti *Ludov. ab Alcaſar* ſuſpicatus eſt, illud dedicatum fuiſſe *Deo Victori.* Qvod non fas eſſet in templum interius ingredi alienigenæ patet etiam ex Act. XXI. 28. ſeq. ubi videſis Grotium. Templa ad Hieroſolymitani exemplum ædificata 1) à Pontifice Onia ſecundum Prophetiam Eſ. XIX. 19. conditum in Ægypto in præfectura Heliopolitana Joſeph. lib. 1. c. 1. de bello Jud. p. 708. & lib. 7. c 30. tum lib. 13. Antiqv. c. 6. p. 433. Confer Antonium Vandale lib. de Ariſtea p. 167. ſeq. 2) à Samaritanis prope Sicima & Garizim. Vide Joſephum lib. 2. de bello Jud. c. 2. p. 711. Videnda etiam *Auguſtini Calmet* diſſertatio qvarta, adjuncta commentariis in libros Regum, qvæ eſt de Templis. Pariſ. 1711. 4.

VIII. De Ara templi ſecundi exteriore ſingulari diatriba egit *Joh. Jac. Cramerus* Tigurinus, Lugd. B. 1697. 4. à qvo in non paucis diſſentire videas virum in hoc literarum genere inprimis verſatum *Theod. Daſſovium*, cujus Altare exterius templi Hieroſolymitani ad mentem Ebræorum veterum delineatum anno proxime inſecuto 1698. lucem adſpexit Witteberg. in 4. Præcipue vero obſervandum eſt, ad altare non aſcenſum fuiſſe per gradus, ut pleriqve pingere ſolent, ſed per acclives tramites, qvi Ezech. XLIII. c. 7. vocantur מעלות, ut adeo Propheta ille, cum Exod. XX. 26. ubi gradus diſerte prohibentur, facile concilietur. Conclave occultorum donorum, & conclave vaſorum in templo memoratur in Miſna Shekalim T. 2. edit. Surenhuſianæ p. 194. tredecim ciſtulæ, p. 197. tredecim menſæ p 196. & tredecim ſive qvatuordecim loca adorationis. Id. p. 195. Locus arcæ abſconditæ. Ibid. Portæ tredecim earumqve nomina, p. 195. ſeq. Velum. p. 204. De columnis æneis templi Salomonis Jachin & Boas pluribus Exercitationibus agere inſtituit *Auguſtinus Vogetius ὁ μακαρίτης*, licet vix primam eamqve perbrevem videre me memini De ingenti balneo Salomonis æneo operæ pretium eſt conſulere obſervata viri doctiſſ. *Ed. Bernardi*, ad calcem eximii operis de ponderibus & menſuris veterum, Oxon. 1688. 8. & *Leonh. Chriſtoph. Sturmii* librum de mari æneo, Norimb. 1710. 8. De Arca fœderis notæ

ſunt

ſunt Virorum præſtantiſſ. *Buxtorfii, Friſchmuthi* & *Carpzovii* Diſſertationes, qvibus addendus *Jo. Jacobi Leonitii* ſive *Leonis* Judæi liber de arca fœderis & de Cherubinis, Amſt. 1653. 4. *Juſti Soldani* Entdeckung / Caſſel. 1650. 4. *Johannes Owenus* in Epiſtolam ad Hebræos T. 1. p. 269. ſeq. qvi de Cherubinis etiam diſſerit p. 298. ſeq. de qvibus præterea Exercitatio *Mich. Liebetantzii* & *Herm. Witſii* diſputata Lib. II. Ægyptiacorum cap. 13. videri poſſunt, ubi impugnat, qvæ de illis ſcripſerat *Joh. Spencerus* Lib. III de Legibus Ebr. c. 5. Contra Gaffarellum & Moncæjum de iisdem Cherubinis diſſerit Jo. Reiskius duabus diſſ. A. 1675. & 1677. & Natalis Alex. diſſ. V. ætate qvinta V. T. Prætereo alia, ad templum Hieroſolymitanum ſpectantia, qvorum partem non contemnendam illuſtratam videre licet in Rev. *Daſſovii* Diſſertatione, Kilonii anno 1701. edita, qva imagines Hebræarum rerum, qvæ noſtra ætate circumferuntur, emendat. De templi cuſtodia nocturna, eruditus Pauli Frid. Opitii commentarius Hiſtorico Philologicus lucem vidit Kil. 1710. 4. in qva etiam de qvinqve portis Montis templi, & de *ςρατηγοῖς ἱερῦ* diligentius diſputatur. De reverentia templis & ſynagogis tributa Buxtorfius Lexic. Talmudico p. 2093. ſeq.

IX. Præter templum Hieroſolymitanum, ad qvod undiqve Judæi ter qvotannis confluxerunt, & Hieroſolymis & aliis in locis, oppidis & vicis habuerunt ſuas proſeuchas & Synagogas. Qvemadmodum in ſola Tiberiade tredecim fuiſſe Synagogas conſtat ex Gemara Berachot c. 1. p. 79. edit. Clariſſimi Georg. Elieſ. Edzardi. Verum de Synagogis rectius dicam infra, ubi de Scholis Judæorum ſermo erit. In præſenti ſufficiat laudaſſe viros doctiſſimos qvi de Synagogis & proſeuchis Judæorum fuſius commentati ſunt, Campegium Vitringam, Jo. Rhenferdum, & in Exercitationibus Franciſcum Burmannum, nec non Jo. Seldenum in præclaro de Synedriis opere. Videndus etiam Valeſius p. 28. ad Euſeb. & interpretes Hammondus præcipue ad Actor. XVI. 13. ubi verba *ὖ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι* Herm. Witſius in meletematis Leidenſibus interpretatur: *ubi recepto more fiebat oratio.* Certum tamen eſt *Proſeuchas* dictas oratoria in qvibus orabant Judæi, ut à viris doctis demonſtratum ex Juvenalis III. 295. ubi Scholiaſtes: *Proſeucha locus Judæorum ubi orant.* Et Chryſoſtomus ad illum Actorum locum: *ὐ γὰρ δὴ ἔνθα συναγωγὴ ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω ηὔχοντο, ὥσπερ τόπον τινὰ ἀφορίζοντες.* Memorat qvoqve Proſeuchas Judæorum diſerte Philo, cujus teſtimonium jam adduxit Turnebus lib. 1. Adverſar. c. 19. uti Politianus c. 30.

Miſcel-

Miscellaneor. observavit hunc locum Cleomedis lib. 2. c. 1. p. 90. ἀπὸ μέσης τ̃ προσευχῆς καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς προσαιτούντων Ιουδαϊκά τινα καὶ παρακεχαραγμένα. Robertus qvoqve Gellus vir doctus in observationibus sacris postumis Anglice editis sub titulo *Gells remaines* sive Gellii reliqviæ, Lond. 1676. fol. p. 541 seq. de oratorio ejusmodi explicandum esse docet Lucam VI 12. καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ Θεȣ̃. Confer qvæ de Massalianorum proseuchis Epiphanius T. 1. p. 1067. seq. & ex recentioribus si lubet adde Barthium II. 21. Adversar. Casauboniana à Clariss. Collega meo Jo. Christophoro Wolfio edita p. 118. & Colomesii Observationes sacras p. 130. Porro in loco Actorum verba ἐνομίζετο εἶναι, vertenda sunt: *ubi erat*, vel *esse consuevit*, ut notavit in præclaris ad Novum Fœdus Observationibus suis Lambertus Bos. De synagogis & proseuchis Judæorum litoralibus, Exercitatio erudita *M. Christiani Deutsch* Regiomontani, lucem vidit Lipsiæ 1713.

X. Inter gentes qvædam religiosum putarunt nulla plane templa, nec aras, nec statuas habere, sed totum hunc mundum existimare unice dignum DEO templum. Ita de Persis tradit *Herodotus* Lib. I. Historiar. c. 131. *Æschylus* in Persis v. 365. & 811. *Dinon* apud Clem. Alexandrinum, *Strabo, Cicero* in Verrem & 2 de Legibus p 112. ubi conferendus *Turnebus*. Etiam Germanos veteres *Tacitus* auctor est, religioni duxisse sibi, parietibus cohibere Deos, itaqve lucis usos esse: & *Celsus* apud Originem L. VII p. 384 affirmat, nec Scythas, nec in Afris Nomades, nec Seres, nec alias gentes qvam plurimas, templis, aris, statuisve usas; qvo in loco, pro Seribus, vetus Latina Personæ translatio habet Syros, de qvo videas licet *Seldenum* L. III. de Synedr. Ebr. p 106. Scythas nulli DEO præterqvam Marti simulacra, aras ac delubra facienda existimasse auctor est Herodotus IV. 59. qvi c. 62 qvale fuerit illud è sarmentorum fascibus compositum templum, acinaci Martis simulacro sacrum describit.

XI. Lucorum porro usus * pro templis & vetustissimus fuit & latissime olim patuit, nec nostro tempore plane exolevit. Obtinet enim hodieqve non tantum inter gentes qvasdam Indicas, sed & inter Christianos qvosdam Europæ Septentrionales, Ethnicismi vestigia adhuc apud se retinentes, ut docuit me *Simon Diedericus Gerkens*, ὁ μακαρίτης Pastor nuper Ecclesiæ Narvensis in Livonia, A. 1706 denatus, qvi abusui illi justum de Lucorum Ethnicorum superstitione tractatum opponere

Oo con-

* Vide Lucian. de sacrificiis T. 1. p. 367.

constituerat. In variis etiam Conciliis ut Arelatensi 2. can. 23. tum legibus Longobard. lib. 2. tit. 72. In Capitulis Caroli & Ludovici Impp. lib. 1. c. 64. l 7. c. 236. &c. vetitum arbores, fontes, vel saxa venerari. Vide & Lindebrogium p. 1357. ad Codicem Legum antiqvarum. Maimonidis dictum: *in umbra trunci arboris sub quo idolum est sedere non licere, sed sub umbra foliorum & ramorum fas esse.* De qvo D. Joh. Benedict. Carpzov. diss. pag. 135. 149. Videndi interim de lucorum cultu Interpretes S. Scripturæ ad Gen. XIII 18. XV. 9. XVIII. 1. XXI. 33. Deut. XII. 4. XVI. 20. Jud. II. 13. III. 7. VI. 25. 1. Sam. IX. 12. 3. Reg. III. 2. sq. XII. 31. 4. Reg. XVIII. 4. XXII. 44. 2. Chron. XXXIV. 3. Jes. II. 13. Jer. II. 20. VII. 70. Ezech. XVI. 13. & XXVII. 6. *Antonius van Dale* c. 2. de Orig. & progressu Idololatriæ, ubi post Spencerum, Seldenum, aliosqve observat, *Astaroth* in Prophetis memoratos esse lucos & *Asterim* idola sub lucis culta. Τὰ Ἄζαρα apud Strabonem. Confer Adr. Relandi diss. Misc. parte 2. p. 263. Mishna Surenhusii T. 4. f. 376. 377. sq. & de lucorum religioso cultu *Joh. Cunr. Dieterici* Antiqvit. Biblic. 264. sq. & 275. *Bern. Mulleri* Dissert. de Baalim & Astaroth Lips. 1655. *Athan. Kircherus* Tom. 1. Oedip. Ægypt. p. 311. sqq. *Pinto Ramirez* in spicilegio sacro tractat. 1. c. 6. *Bened. Curtius Symphorianus* Libro IV. de Hortis (qvod opus in 30. libros divisum, lucem adspexit Lugd. 1660. fol.) *Petr. Faber* Lib. III. Semestr. c. 1. *Laur. Begerus* in spicilegio Antiqvitatis p. 52. ubi lucos non tantum Diis magnis consecratos sed & manibus atque Heroibus: neqve in agris tantum sed & in ædibus & urbe fuisse observat. V. C. *Lud. Antonius Muratorius* ad hæc Paulini, natal. XI. Felicis v. 183. *Venus & nemus illis sunt DEus.* Potterus Archæolog. Græc. f. 209. Cerda ad III. Æneid. 91. *Phil. Rubenius* Lib. II. Elector. cap. 34. *Jo. Wowerанus* de Umbra c. 9. *Andr. Christ. Eschenbachii* Viri doctissimi Exercitatio de consecratis gentilium lucis, edita primo Jenæ 1686. 4. recusaqve in Syntagmate II. Dissertationum Philologicarum in Belgio junctim vulgatarum anno 1700. 8. & inter Eschenbachii dissertationes p. 133.-214. Norimb. 1705. 8. Ezech. Spanhemius p. 156. ad Callimachum, *Gotfridi Petritzii* dissertatio de lucis s. nemoribus sacris Lips. 1670. *Georg. Frid. Magni* Dissert. de Lucis gentilium. Wittenb. 1674. *Justus Ryckius* de Capitolio c. 40. ubi de lucis Romuli. De Druidarum lucis & qvercetis sacris ex Cæsare & aliis res notissima. Consulendi præterea *Phil. Cluverius* L. 1. Germaniæ antiqvæ c. 34. p. 234. seq. *Pirckheimerus* de lucis vet. Germanorum. Witteb. 1570. 4. & *Hect. Gotfr. Masius* in Antiqvitatibus Meklenburgicis. *Casp. Danckwerthus* descriptione Holsatiæ p. 198. Deniqve non prætereundum qvod notat

Strabo

Strabo IX. p. 402. à Poëtis etiam templa arboribus omnino destituta ἄλση vocari.

XII. Freqventer etiam in sacris literis mentio fit excelsorum sive montium & collium sacrorum, tanqvam ararum qvarundam naturalium, in qvibus sacra, ut vero DEO ab Abrahamo, Gideone & aliis, ita idolis & astris passim facta apud gentes, constat. De iis, præter Interpretes S. Scripturæ, consulendus *Eschenbachius* Dissert. laudata §. 5. Nam *Martini Schookii* Exercitatio de Excelsis, qvæ inter ejus varias Dissertationes extat Ultraj. 1664. 4. & *Gisb. Voëtii* eodem titulo inscriptæ dissertationes, Tomo IV Selectar. p 325. longe aliud argumentum perseqvuntur; siqvidem agunt de choreis, luxu in conviviis, vestibus, ornatu capillorum & faciei, qvæ tanqvam excelsa mundi præsente seculo multi Christianorum colunt.

XIII. Primis Ægyptiis atqve inde Assyriis hoc tributum, qvod templa Diis consecrassent, jam supra §. 1. ex Herodoto notavi. Inter Græcos Deucalion primus condidit urbes, & templa instituit, si credimus *Apollonio Rhodio* Lib. III. ἀργοναυτικῶν, ut omittam qvæ tradit Hyginus fab. CCXXV. In Latio templorum primus conditor Janus vel Faunus, à qvo postremo etiam fana dicta volunt nonnulli, de qvo videas licet Festum, & in Etymologico *Vossium*. Delubra Solis & Serapeum apud Ægyptios rotunda fuere, ut docet *Kircherus* Tom. II. Oedipi Ægypt. P. II. p. 329. Sic & Persarum templa Ignis (illos enim interjecto tempore templis neutiqvam caruisse, certis testimoniis constat) cujusmodi Πυρεῖα rotundi imaginem exhibet *Thomas Hyde* in præclaro opere de veteri Religione Persarum pag. 354. Inde & Vestæ templum apud Romanos rotundum fuit, de qvo *Lipsius* Lib. de Vesta & Vestalibus c. 3. sq. De Pantheo Ægyptiorum Thebis & Heliopoli adeundus idem *Kircherus* Tom. I. Oedipi, p. 12. Ubiqve autem templa ab Ægyptiis magna extructa molibus, altis sublata fastigiis, atriis, columnariis amplissimis & spirantibus signorum ornata figmentis fuisse, autor est *Ammianus Marcellinus* Lib. XXII. cap. 15. & 16. ubi etiam de Serapeo * celebri, & Museo Alexandrino s. templo Musarum, & gradili Genii templo. Nihil vero admirabilius delubro illo, qvod è solido saxo, per 2000. homines triennii spatio elaboratum & per 70. dierum iter translatum narrat *Herodotus* Lib. II. c. 175. ubi

* *Serapeum* est templum Serapidis, ut *Idoleum* Idoli 1. Cor. VIII. 9. τυχαῖον vel τύχειον Fortunæ, Cang. ad Zonaram p. 52. Vide plura hujusmodi collecta l. 2. Bibl. Græcæ cap. 1 §. 7.

ubi & alia miranda Ægyptiorum templa commemorantur. Solitos esse Ægyptios aliasqve gentes, iis potissimum in locis, ubi Reges sive Dii ipsorum sepulti erant, templa condere, docuerunt viri docti ad *Minucium Felicem* & librum IV. *Arnobii*, & *Jo. Dougtæjus* in Analectis ad V. T. p. 475. unde speciosum templum Genii apud eundem Ammianum Lib. XXII. c. 11. per contemtum à Georgio qvodam appellatur sepulcrum.

Ichnographiam templi vetustissimi Deucalionei habes in *Notis ad marmora Oxoniensia* P. II p. 120. Alias delineationes templorum veterum Græcorum Romanorumqve videbis, ubi lubebit, apud *Olaum Rudbeckium* T. I. Atlantic. pag. 247. sq *Jac. Sponium* in Itinerario Tom. II. p. 28. & 36. & ex eo apud Potterum lib. I. Antiqv. Attic. c. 8. & Perizonium p. 248. ad Æliani Varias Hist. ubi imagines templi Minervæ s. Parthenonis qvadrati gradilis, cum peristyliis, & templi Thesei similem ferè figuram referentis. Nam templa vetusta apud Græcos & Romanos pleraqve qvadrata fuisse, notatum *Ryckio*, c. XII. de Capitolio, apud qvem, præter ejusdem Capitolii delineationem, etiam Ichnographia templi Concordiæ à Romanis cultæ extat. pag. 493. Templum Veneris apud Clariss. Montfauconum p. 224. Diar Italic. Templa Jani aliaqve passim conspicantur in veteribus numis. Templum Semeles in veteri gemma apud Begerum in spicilegio Antiqvitatis pag. 48.

XIV. Consecrata sunt templa vel singulis Diis tantum, vel pluribus simul, ut Panthea, qvalia habuerunt Ægyptii, Græci & Romani. Romæ tria Panthea fuisse feruntur, unum Jovis ultoris, alterum Minervæ Medicæ, tertium itidem Jovis, à M. Agrippa restauratum, de qvibus vide, post alios, *Guil. Fleetwoodi* notas ad veteres inscriptiones, statim ab initio, *Lipsium* Lib. III de Magnit Rom. c. 6. Præter sacella innumera & ædiculas, Romæ fuere templa CCCCXXIIII. ut ex veteri Notitia Imperii observat *Henr. Kippingius*, qvem celebriora illorum perseqventem vide p. 149. sq. Antiqvitat Romanarum. In Græcorum Urbibus passim item templa fuerunt qvamplurima, unde *Stratonicus Citharœdus* in civitate qvadam multis instructa templis, sed ab incolis fere deserta, medio stans foro, non, *audite cives*, sed *audite templa*, exclamavit, teste Eustathio ad Iliad. ρ. p. 1145. Ut apud Ægyptios veteres ἀξόανοι erant ναοὶ, ita apud antiqvissimos Græcos qvoqve templa sine simulacris fuisse observat Potterus lib. 2. c. 2. Archæol. Græc. f. 201.

XV. *Templa* & *Fana* proprie vocata sunt, qvæ consecrata erant & inau-

inaugurata. inde deminutivum *fanula*, & apud Festum *banula*. Ædes, nondum inauguratæ: *Ædiculæ* minora templa tecta: *Sacella* sine tecto. Sunt & *Sacraria* & *Delubra* qvæ nonnulli dicta volunt de Templis, in qvibus plura Numina simul colantur. Sed de his, præter *Rosinum* & *Dempsterum* lib. 4. vide sis *Nic. Bergierium* l. V. de Viis c. 8. & Cl. *Schurzfleischii* Dissert. LIII. qvæ est de Antiqvitatibus templorum. Græcis vocatur ἱερὸν, ναὸς s. ναὸς · σηκὸς * (qvod proprie dicitur templum Heroum) & τέμενος. Apud Græcos pariter & Romanos, perinde ut apud Judæos atqve Christianos, templorum præcipuorum fere partes tres erant: cella sanctior, qvam ὀπισθόδομον vocat Pollux lib. 1. templi medium, & πρόδομος, præter porticus & propylæa. Interior & sacratior pars tantum ad sacra facienda patebat: exteriores partes ad varia negotia & commercia, non raro etiam ad convivia adhibebantur. In Herculis fanum nec canibus nec muscis ingressum fuisse sed illos arceri solitos divinitus, scribit Solinus c. 1. Confer Bælii Lexicon in Hercules, nota I, & Rev. *Urbani Godfridi Siberi* diatribam de cane è templis exterminando Lipſ. 1711. 4. Ad qvædam templa & Sacra non fas erat qvoslibet accedere, sed arcebantur & exesse jubebantur vel viri, ut è Sacrario Cereris, & à Sacris Thesmophoriis, vide *Ezech. Spanhem.* pag. 654 ad Callimach. ubi notat errorem *Salmasii*, qvi p. 529. ad Solinum scripserat, solos viros admissos esse ad Eleusinia. A bonæ Deæ sacris etiam omnes mares ejectos fuisse, testantur *Plutarchus* & *Seneca* Epist. 97. Vicissim in Ephesiis sacris, Dianæ honori dicatis, mulieres omnes ingenuæ (servis enim & virginibus locus) arcebantur, teste *Achille Tatio* lib. VII. ἐρωτικῶν. *Festus* qvoqve videndus in verbo *Exesto*, ubi refert lictorem in qvibusdam Sacris clamitare solitum: *hostis, vinctus, mulier, virgo exesto.* A majore ara Herculis Romæ ad portam trigeminam in regione Circi maximi, sacrisqve in ea factis fœminæ in totum remotæ teste *Plutarcho* in qvæst. Rom. & *Aurelio Victore* de origine gentis Rom. c. VI. adde c. VIII. ubi de familia Potitiorum extincta qvod servos & mulieres ad sacrorum Herculis ministrationem admisissent. In Vestæ templo pernoctare masculo nefas, ut observavit *Lipsius* c. 3. de Vesta & Vestalibus. In Tennæ templum non fas erat introire fidicini, ut refert *Heraclides* in Politia Tenediotum. A Thesmophoriis remoti servi & ancillæ, ut testatur *Aristophanes* in Θεσμοφοριαζούσαις. Idem de Junonis sacris apud Coos refert Athenæus XIV. p. 639. Ab Eumenidum qvoqve Sacris &

Oo 3 pompa

* Dorimachus dux Ætolorum spoliato oraculo Dodonæo ἐνέπρησε τὸ ἱερὸν πλὴν τοῦ σηκοῦ præter cellam sanctiorem. Excerpt. Peiresc. è Diodoro Sic. p. 278.

pompa servos exesse jussos, auctor *Philo* in libro qvo confirmat omnem virum probum liberum esse. Sic in piaminibus secularibus nullus servis locus, teste Zosimo, & à Matutæ f. Leucotheæ sacris servi & servæ arcebantur, ut refert *Plutarchus*. Hisce gentium sacris (de qvibus vide etiam Saubertum de sacrificiis p. 240. & 242. & qvæ viri docti ad Minucium c. 24) qvemadmodum Judaicis qvoqve à qvorum solennibus itidem fœminæ & servi arcebantur, (confer Talmudicos in Chagiga T. 2. edit. Surenhus. pag. 413. & Ottonis Lexicon pag. 190. Rev. D. Joh. Diecmanni scripta Germanicè junctim edita & singulari referta eruditione pag. 487. seq.) videtur opponere Apostolus, ad Galat. III, 28. affirmans qvod apud Christum nulla sit ejusmodi differentia, & mares ac fœminæ, servi atqve ingenui æqve admittantur. Ut tanto magis admirandum sit, Pontificios adhuc fovere ejuscemodi superstitionem, ut v. g. Massiliæ negent fœminis licere ingredi in sacellum Mariæ Virginis, professi oculis privandas esse, qvæcunqve id ausæ fuerint. Cui similem plane superstitionem Ethnicam notavit *Ezech. Spanbemius* pag. 606. ad Callimachum. Similiter Romæ in Sancto Sanctorum Johannis Lateranensis, & in Sacello, qvod vocatur Hortus Paradisi, in templo S. Praxedis nefas habetur, fœminam unqvam reperiri.

Ædificia sive templa sub divo hypæthraqve constituta sunt Jovi, Fulguri, Cœlo, Soli, Lunæ. Vide *Vitruvium* lib. 1. de Architectura, c. 2 ubi & de aliis templorum pro Deorum diversitate, differentiis. Termino qvoqve & Deo Fidio non nisi sub divo sacrificatum esse, ex *Servio* & aliis patet. De incubatione in fanis Deorum, Medicinæ causa, Hermannus Conringius dissertationem edidit Helmstadii Anno 1659.

XVI. Plura de templis Ethnicorum dabunt *Jul. Cæs. Bulengerus*, capite postremo libri tertii de templis recusi Tomo VII. Thesauri Antiqv. Græc. Gronov. & *Joh. Saubertus* c. 14. de Sacrificiis. De templis Romæ, præter *Alex. Donatum*, *Famianum Nardinum* aliosqve in descriptione urbis, agunt *Jac. Gutherius* Lib. III. de jure Pontificio, *Joh. Bapt. Bellus* Jesuita Lib. de templi auguralis partibus Tolosæ 1637 8. & Tomo V. Thesauri Antiqv. Rom. *Burchard. Gotthelf Struvius* Antiqv. Rom. c XI. *Justus Rycquius* Lib. de Capitolio, *Joseph. Castalio* Romanus de Templo pacis Rom. 1614. 4. & T. IV. Thesauri Græviani. De templo Romuli semper clauso, aliisqve templis vel semper clausis, vel raro aut semper apertis, *Alex. ab Alexandro* Lib. 1. c. 14. T. I. pag. 117. De templis in urbem non admissis Vulcani,

Bel-

Bellonæ, Martis, Veneris, Erycinæ & Verticordiæ, aliisqve etiam apud Græcos, idem Lib. II. cap. 4. Neqve vero cum templo Martis confundendum Βασίλειον f. Sacrarium Martis, ut vocant veteres Scriptores, de qvo consulendus *Jac. Perizonius* de Morte Judæ adversus Jac. Gronovium p. 83. De Jani templo pacis tempore clauso, cum bellum gereretur, aperto, agunt, præter *Alexandrum ab Alex.* Lib. I. c. 14. & ibi *Tiraquellum, Lipsius* Lib. I. Elector. cap. 70. pag. 590. seq. *Berneggerus* & alii ad Suetonii Augustum c. 22. Sub Augusto Imper. ter clausum esse, ex *Suetonio* certum est, cui addes *Ovidium* Lib. I. Fast. v. 282. 284. sq. 701. seq. Utrum vero nati Christi tempore, ut affirmat *Orosius* Lib. VII. c. 2. sq. dubium videtur viris doctiss. licet Orosium defendit B. *Dorscheus* in notis ad Orationem: *Pax in terris* pag. 22. sq. Sed errasse contendunt, præter *Baronium, Keplerum*, aliosqve *David Blondellus*, apud Limborchium in epist. ad Borremansium subjecta hujus vesperis Gorinchemensibus p. 167. seq. observans, bellum cruentissimum eo anno gestum in Germania ducibus Druso & Tiberio: *Joh. Rualdus* Animadv. in Plutarchum p. 80. *H. Noris* Cenotaph. Pisan. diss. 2. c. 10. & deniqve *Joh. Masson*, in libro singulari, Orosii sententiæ Roterd. 1700. 8. opposito. De Templis, fanis, sacellis ad vias publicas extra urbem Romam extructis, videndus *Nic. Bergierius* de Viis Romanis Lib. II. c. 33. Templa Ethnica Romæ, Sanctis hodie dedicata, enumerat *Georg. Fabricius* in Roma c. 9. & Auctor Gallus de conformitate Ceremoniarum veterum cum ritibus nostræ ætatis c. 8.

XVII. Ornamentis qvoqve variis templa instructa constat. De Tutulis in fastigio templi Isiaci agit *Kircherus* Tom. III. Oedipi p. 61. Laqvearia inaurata in templis Romanorum, de qvibus *Lipsius* Lib. III. de Magnit. Rom. c. 5. *Joh. Meursius* c. 12. de Luxu Romanorum, *Rycquius* de Capitolio p. 200. sqq. Variæ picturæ in templis, de qvibus idem p. 363. Fores æneæ id. p. 213.

XVIII. Ignotis Diis etiam aras & fortasse templa exstructa esse apud gentes qvasdam, observant *Interpretes* ad Act. XVII. 23. ad Laërtii (inprimis *Menagius* pag. 63. b.) Epimenidem, & Octavii Minutii Felicis. Qvibus adde *Drusium* Lib. III. Observ. sacr. c. 75. *Joh. Seldenum* Lib. III. de Synedr. Ebr. c. 14. 3. *Joh. Andr. Bosium* in erudita Differt. de Ara ignoti Dei, Jenæ edita. *Reinesium* in limine Syntagmatis Inscriptionum veterum. *Pet. Berthaldum* de Ara c. X. Tom. VI. Antiqv. Rom. *Joh. Meursium* de Piræo c. 10. *Jo. Jac. Helleri* Exercit. de Deo ignoto Atheniensium insertam

sertam T. VII Antiqv. Græc. *Guil. Caveum* in vita Pauli Apostoli, sect. III. n.7. (in cujus editione Anglicana aræ istius effigies ex Oecumenii descriptione exhibetur, omissa in edit German.) *Novellas Reip. literar.* anno 1687. T 1. p. 75. qvo in loco inter alia de fide & auctoritate epistolæ Cabasilæ, qva affirmat, Athenienses ad Evangelium conversos, totum templum Deo ignoto consecrasse, ubi ara Oecumenio ad Actorum locum descripta excitata fuerit hodieqve adhuc ibi reperienda, qvod in Itinerario suo negat *Sponius*. Causam ponendæ ejusmodi apud Athenienses aræ, periculum belli Persici vel pestilentiam memorat Isidorus Pelusiota Lib. IV Epist. 69. *Ramiresium* vero, qvi c. 16 Pentecontarchi, aram Clementiæ putat fuisse eam, qvam ignoti Dei vocat Paulus, jure reprehendit *Vossius* Lib. VIII. de Idololatria c. 14. Fefellerat Ramiresium, qvod apud Statium Lib. XII Thebaidos de Cleamentia Dea ab Atheniensibus culta legisset;

Nulla autem effigies, nulli commissa metallo
Forma Deæ, mentes habitare & pectora gaudet.

De Celtiberis anonymum Deum de nocte colentibus, *Strabo* Lib. III. meminit p. 113. De anonymo Deo Æthiopum idem L. XVII. p. 565. Usitatum porro fuit, nomina Deorum, qvi colerentur, templis arisqve inscribere, de qvo more, præter alios, *Salmasius* ad Solinum, & ad Aras Dosiadæ atqve Herodis Attici.

XVIII. In numis freqvens appellatio urbium Νεωκόρων, qvo nomine gaudebant * qvæ Numinis alicujus templi curam habebant, ut Ephesii Dianæ & Magnetes Leucophrynæ Neocori dicebantur. Deinde cum Imperatores in Deorum numerum relati sunt, urbes ut in illorum honorem templa erigerent petierunt, sicut videre est, apud Tacitum, ** ex qvibus cives sui Neocori fierent. Ad Id SCto opus fuit, qvod eximii apud populos honoris erat. Successu deinde temporis concessa est civitatibus Neocoria qvæ pro salute Imperatoris sacra publica facerent, templa exstruerent, & ibi certamina vel jam Diis dicata, ut Ἄκτια, Πύθια & alia, vel nova de Imperatorum nominibus, qvalia Αὐγούστεια, Κομμόδεια & alia ederent, unde eadem urbs secundam imo & tertiam obtinuit Neocoriam, scilicet Augustorum. Vide præter Joannem Vaillant loco laudato,

* Jo. Vaillant in Numismatis Græcis Imperatorum pag. 216. seq Segvinus in numism. p. 122. ubi mentio Μιλησίων νεωκόρων in numo Balbini.

** Tacit. Lib. 1. Annal. cap. 78.

to, ubi urbes Neocoras magno numero recenſet, & Interpretes ad Actor. XIX. 35. Albertum Rubenium diatriba de urbibus Neocoris, ad calcem libri poſtumi de re veſtiaria veterum, Antwerp. 1665. 4. & in theſauro Græviano Tom. XI. p. 1347. Octavium Falconerium diſſ. de numo Apameenſium, Seldenum ad marmara Oxon. p. 68. ſeq. 97. ſeq. & 100. Sam. Petitum Variarum lectionum c. 29. in Criticis Anglicanis (in Variis Lect. Petiti Pariſ. 1633. 4. editis lib. IV. c. 9.) Iſmaëlem Bullialdum ad Ducam p. 225. ſeq. Cangium in gloſſario Græco, Antonium van Dale diſſertatione IV. Antiqvitatum marmorumq; veterum illuſtratorum, & Andream Morellum in ſpecimine rei numariæ p. 37. ſeq.

XIX. Actorum capite XIX. 24. mentio fit fabri argentarii, qvi magnam rem fecit & opes ſibi comparavit, confectis & venditis ædiculis portatilibus argenteis, in qvibus ὡς κιβωρίοις μικροῖς, ut ait Chryſoſtomus, ſimulacrum extabat Dianæ ad exemplum veri templi & ſimulacri Epheſini, qvales ædiculas Strabo ναΐσκους vocat, lib. XIV. p. 637. Polybius ναΐδια, de qvibus, præter *Interpretes* ad locum Actorum videndus *Salmaſius* ad Solinum p. 1141. edit. Pariſ. qvi ex Ariſtotele obſervavit mentionem ναοποιῶν qvos Scholiaſtes Anonymus Græcus in Rhetorica, Pariſiis editus p. 26. b. ait eſſe ὅιτινες ποιοῦσι ναοὺς ἤτοι ὡς εἰκονοςάσια μικρὰ ξύλινα, καὶ πωλοῦσι αὐτά. Diodorus Siculus lib. XX. pag. 756. de Carthaginienſibus: ἔπεμψαν δὲ (Herculi Tyrio) καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἱερῶν χρυσοῦς ναοὺς τοῖς ἀφιδρύμασι πρὸς τὴν ἱκεσίαν. Plura dabunt *Grævius* ad Florum lib. IV. c. 2. p. 650. *Joh. Phil. Thomaſinus* de libellis votivis c. II. pag. 26. *Joh. Spencerus* lib. III. de Leg. Hebr. pag. 41. ſq. *Gisb. Cuperus* in Harpocrate p. 131. *Joh. Michaëlis* ad Gaffarelli curioſ. inauditas p. 355. *Joh. Braunius* lib. IV. Select. Sacror. p. 497. ſq. *Joh. Faës ὁ μακαρίτης* p. 19. ſqq. Mantiſſæ ad Joh. Doughtei de Calicibus Euchariſticis, & *Tobias Gutberlethus* libro de Saliis pag. 93. De templo ipſo Dianæ per totum orbem celeberrimæ, & à tota Aſia, Lydiana potiſſimum cultæ, præter Interpretes ad Act. XIX. 27. videndus *Seldenus* ad Marmora Oxonienſia p. 57. 96. 73. edit. Humfredi Prideaux. *Petrus Faber* lib. III. Semeſtr. p. 51. ſq. *Thom. Smithus* in Notitia VII. Eccleſiarum Aſiæ p. 156. ſq *Leo Allatius* ad Philonem Byzantinum de VII. Orbis ſpectaculis. *Andreas Mollerus* ſpecimine rei numariæ veteris p. 39. *Iſraël Neſſelius* & *Joh. Nicolaus Schulinus* in diſſertationibus de Diana Epheſia, hic Witeb. 1687. ille Aboæ 1708. *Petrus Petitus* lib. de Amazonibus c. 30. *Ez. Spanhemius* de Veſta & Prytanibus Græcorum T. V. Antiqv. Rom. pag. 698. & *Octav. Falconerius* in Diſſ. de numo Apameenſium.

ſium. Templum illud magnitudine præcipue ædificii ac multitudine donariorum * cæteris omnibus per univerſam Aſiam præſtabat, cæterum elegantia & artificioſa ſtructura templum Smyrnæum Dianæ Leucophrynes longe ſuperius fuiſſe teſtatur Strabo lib. XIV. p. 646. qvi pag. 634. narrat Xerxem excepto Epheſio cætera Græciæ templa omnia exuſſiſſe: & pag. 640. refert priore templo Epheſio qvod Cherſiphon ædificaverat per Heroſtrati malitiam Olymp. CVI. 1. die VI Hecatombæonis, incenſo, alterum præſtantius exſtructum fuiſſe à Dinocrate ſive Chirocrate, vide & Ariſtidem T. 2. p. 308 & Vitruvium X. 7. qvi ex marmore fuiſſe auctor eſt. Aliqvoties deinde corruptum reſtauratumqve fuit, donec Gallieni temporibus vaſtatum à Scythis nunqvam deinde iterum è ruderibus reſurrexit. Idoli Epheſini cum Maria Lauretana collationem inſtituit Matthias Berneggerus in idolo Lauretano cap. ult.

Anathematum in templis paſſim mentio apud Herodotum, Pauſaniam, Strabonem, Silium XIII. 86. ſq. Athænæum VI. p. 231. 232. & alios. Polemonem περὶ τῶν ἀναθημάτων τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει idem Strabo IX. p. 396. & περὶ τῶν ἐν Λακεδαίμονι ἀναθημάτων laudat Athenæus XIII. p. 574. Confer qvæ de donariis illis Potterus p. 244. ſq. Archæol. Rycqvius de Capitolio c. 21. ſq. & 32. Bulengerus l. 3. c. ult. de templis T. 1. Var. Opuſc. pag. 98. ſeq. Paulus Voëtius ad Herodianum p. 166. Donariis illis additæ & cum illis ſuſpenſæ tabellæ votivæ, qvarum paſſim mentio apud Horatium, Tibullum, Ovidium aliosqve. Sed unum adſcribam locum peripli ponti Euxini & Mæotidis paludis pag. 11. edit. Oxon. ubi de inſula Achillis ejusqve templo. Καὶ γὰρ καὶ ἄλλα πολλὰ ἀναθήματα ἀνάκεινται ἐν τῷ ναῷ, φιάλαι καὶ δακτύλιοι καὶ λίθοι τῶν πολυτελῶν καὶ πολυτελεστέρων. Ταῦτα ξύμπαντα χαριστήρια τῷ Ἀχιλλεῖ καὶ ἀνάκεινται καὶ ἐπιγεγραμμένα τὰ μὲν ῥωμαϊκῶς, τὰ δὲ ἑλληνικῶς πεποιημένα ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ μέτρῳ, ἔπαινοι τοῦ Ἀχιλλέως. Videndus Jac. Philippus Thomaſinus de votis, donariis, anathematis, tabellis votivis, Utini 1639. 4. Patav. 1654. 4. & T. 12. Antiqv. Rom.

XX. Diis ſuperis *altaria*, Diis terreſtribus *aræ*, Diis inferis *foci* ponebantur, ut tradit *Varro* apud Servium in Eclogam 5. Virgilii. Adde Ryckium de Capitolio pag. 478. & Potterum f. 204. Archæologiæ Græcæ.

* Etiam magnam pecuniæ vim undiqve in illud templum depoſitam teſtatur Dio Chryſoſtomus diſſ. XXXI. p. 32-. Jamqve tum Servii Tulli temporibus inclytum fuiſſe, qvod communiter à civitatibus Aſiæ factum fama ferebat, auctor Livius lib. 1. c. 45.

cæ. Habent & Græci qvæ distinguant vocabula βωμὸς, θυσιαστήρια, *ἐσχάρας. Plura de aris veterum Ethnicorum constarent nobis si superesset Ammonius Lampriensis περὶ βωμῶν καὶ θυσιῶν, Harpocrationi, Athenæo & Scholiastæ Hermogenis laudatus: Interim videndi præter *Petr. Berthaldi* librum supra laudatum *Jo. Saubertus* de sacrificiis c. 15. *Salmasius* ad aram Herodis & Dosiadæ, *Struvius* in syntagm. Antiqvit. Roman. p. 528. seq. Ara foramen habens vocata *puteal*, poni solita in locis fulmine tactis: uti templum s. septum, iisdem locis circumdatum, *bidental*, qvod notatum eidem *Salmasio* est p. 1141. sq. ad Solin. De ara ex cespite virenti, aræ corona &c. vide *Tom. VIII. Thesauri Graviani* p. 357. Antiqvissimas etiam gentes potius probasse rudes aras & impolitas, satis constat, ex *Pausania*, *Arriani* Periplo & aliis, ut præteream, qvæ de bætylis s. rudibus lapidibus, apud gentes vetustissimas altarium loco habitis, observarunt viri docti ad Genes. XXVIII. 18. & Levit. XXVI. 1. Altaris vetustissima cornibus instructa fuisse observat Potterus lib. 2. c. 2. Archæolog. p. 204. seqq. adde interpretes ad Exod. XXVII. 2. Altare πτέρινον apud Strabonem IX. p. 420. *è pennis* Gesnerus transtulit, verum non ibi de altaribus sermo sed de templis, qvorum unum Apollini Delphico è suo melle alis suis ædificasse apes creditæ sunt, ut è Pausania Casaubonus annotavit. De aris sepulchralibus Montfauconus p. 202. Itineris Italici. Variæ veterum altarium icones occurrunt in Antiqvis numis & aliis veteribus monumentis. In *Godfridi Voigtii* τοῦ μακαρίτου Thysiasteriologia sive libro postumo de altaribus veterum Christianorum, qvem Hamb. 1709. 8. edidi, caput ultimum est de aris Gentilium.

XXI. Christiani primi nullas aras, nulla templa habuere, ut constat ex *Arnobii* lib. VI. ad cujus locum conferendæ notæ *Desid. Heraldi* pag. 229. seq. *Elmenhorstii* p. 173. Adde *Woweranum* ad Minutium Felicem, *Petavium* lib. XV. de Incarnat. p. 580. sqq. *Mornæum* libr 2. de Eucharistia c. 1. *Blondellum* de Episcopis & Presbyteris p. 216. sq. 249. sq. 254. sq. *Dallæum* de Pseudepigraphis Apost. pag. 163. Vide & *Origenem* VIII. contra Celsum p. 389. *Isid. Pelusiotam* lib. 2. Epist. 246. Unde fabulis adscribenda sunt, qvæ de templis magnificis Christianis, Apostolorum ætate conditis leguntur apud *Abdiam Babylonium* aliosqve ** ejusmodi scriptores suppositios. Pluribus in locis vel antelucanos cœtus ce-

* Θυωρὸς mensa in qva suffimenta Deorum servabantur. Vide Ezech. Spanhem. p. 228. ad Callimachum.

** Ut de qvibus Bivarius ad pseudo Dextri Chron. A. 34. p. 58. seq. Florentinius ad Martyrolog. Hieronymianum p. 697. seq. 726. seq.

celebrarunt in domibus privatis, aut in ſepulcris, aut ad cœmeteria convenerunt orandi cauſa primi Chriſtiani. Vide Interpretes ad *Plinii* Epiſtolas ad Trajanum, *Kortholtum*, *Ritterhuſium*, *Voſſium* qvibus noviſſime acceſſit *Juſtus Henningus Bæhmerus* in diſſertationibus juris Eccleſiaſtici & antiqvi ad Plinium Secundum & Tertullianum Lipſ. 1711. 8. qvarum ſecunda eſt de antelucanis cœtibus Chriſtianorum. Addes his *Beveregium* ad Can. IX. Laodicen. p. 194. *Boſii* & *Aringhi* Romam ſubterraneam, *Dav. Blondellum* de Epiſcopis p. 243. ſqq. qvi p. 247. obſervat, loca qvæcunqve & oratoria in qvibus vel ſemel Fideles convenerant, Eccleſiarum * nomine deinde veniſſe. Idem pag. 248. ſeq. & 354. agit de aliis nominibus ſacrarum ædium qvalia ſunt *Baſilicæ*, *Dei domus*, *Capella* (de qvo recentiore nomine vide Menagii Origg. Gall. in *chapelle*) tum Κυριακὴ, & Κυριακὸν unde Germanorum Kirche / de qvo præter *Cangium* & *Suicerum*, *Beveregius* ad Can. XV. Ancyran. p. 177. ſq. qvemadmodum de *titulis*, qvo nomine & loca Chriſtianis ſynaxibus deſtinata, & pauperibus & profugis fidelibus ad hoſpitium patentia venerunt, conſulendus *Jacobus Laderchius* in diſſ. Hiſtorica de ſacris baſilicis SS. Martyrum Marcellini presb. & Petri exorciſtæ, Rom. 1705. 4. part. 2. p. 202. ſq. De *cellis* ſacris veterum Chriſtianorum *Henrici Bræmelii* diſſ. prodiit Longoſaliſſæ 1710. 4.

Neqve tamen affirmandum temere eſt, nullas plane ſacras ædes, nulla θυσιαστήρια per tria prima ſecula Chriſtianis fuiſſe; Nam locum publicum à Chriſtianis Alexandro Severo concedente, occupatum & ad ſacra deſtinatum, teſtatur *Lampridius* in ejus vita c. 49, ut prætercam alia ſacrarum ædium per illam ætatem veſtigia, collecta à *Tillemontio* T. 3. Hiſt. Imperator. de perſecutione Maximini artic. 6. *Guil. Beveregio* in Codice Canonum vindicato p. 296. ſqq. & à *Joh. Ciampino*, qvi certa ab incertis non ſatis diligenter diſtinguens, templa Chriſtianorum 800. circiter obſervavit, extructa ab A. C. 33. ad A. 275. Vide ejus vetera monumenta c. 18. eiqve adde Alex. Donatum libro IV. de urbe Roma T. 3. Antiqvit. Rom. p. 798. ſeq. *Georgii Wheleri* liber eximius extat, Anglice editus, qvi inſcribitur: Relatio de templis primitivorum Chriſtianorum Lond. 1689. 12. Qvanqvam in hoc nihil fere reperias de templis per tria prima ſecula conditis, cum univerſum Autoris inſtitutum, uti B. Bebelii qvoqve Sec. IV. T. 2. p. 831. ſqq. maxime verſetur in exponendis templis, qvæ Seculo IV. & poſtea à Chriſtianis in Oriente condita ſunt, & qvorum rudera

* Eccleſiam pro templo dixere veteres ut προσευχὴν, συναγωγήν. Vide Caſauboniana p. 118.

dera adhuc supersunt. Recensetur Wheleri liber ille, in nostris officinis librariis rarius obvius T.XVII. Bibliothecæ Universal.p.468. cui jugenda ejusdem *Joh. Ciampini* Synopsis historica de sacris ædificiis, à Constantino M. constructis, edita Rom. 1693. fol. & breviter enarrata in Actis Erud. A. 94. p. 321. Sane qvarto seculo statim tantus templorum Christianorum numerus fuit, ut in sola urbe Roma 40. basilicas suo jam tempore computaverit *Optatus Milevit.* lib. II. p. 34. adversus Donatistas; qvi lib. I. p. 17. perinde ut Eusebius in Psalmum LXXI. 15. p. 414. prædicat earundem plurima ex auro & argento ornamenta, de qvibus, uti etiam diurno cereorum usu confer Ludovici Antonii Muratorii diss. XVI. ad Paulinum Tom. I. Anecdoton Bibl. Ambrosianæ pag. 178. sq. Stanislai Hosii Opera T. I. p. 343. seq.

XXII. Pleraqve templa veterum Christianorum oblonga fuisse constat, ita ut navem Ecclesiæ referrent, cujus rei mentio in *Constit. Apostol.* L. II. c. 57. Constat etiam, ædificata fuisse versus Orientem, de qvo *Sirmondus* ad Sidonii II. 10. Epist. & *Cotelerius* ad Constitutiones Apostolicas II. 57. qvo in loco observat, fœminas separatim locum habuisse, ita, ut à viris non conspicerentur. De forma templorum navem referente, (licet interjecto tempore ad crucis etiam figuram qvandoqve exstructa constat, qvalis est Lipsiæ ædes S. Nicolai) videndus præterea *Hieron. Aleander* junior, in Explicatione gemmæ annularis, cui navis Ecclesiæ symbolum insculptum fuit Rom. 1626. 8. & Stephanus Chamillard S. I. in dissertationibus Gallice editis in numismata & gemmas antiqvas in Observationibus per iter Italicum factis (Parif. 1711. 4.) observatione secunda, ubi ichnographia sex generum. Templorum apud veteres Christianos partes tres fuerunt, præter propylæum s. proaulium qvod etiam πρόθυρον dicitur, & ἀψίς. Prima pars, qvæ ingredientibus patet, vocatur νάρθηξ sive πρόναος: altera corpus ipsum Ecclesiæ gremiumqve, ναὸς & χορός: pars tertia βῆμα. In Propylæo stabant lugentes flentesqve pœnitentiæ candidati, qvi Christianos fideles templum intrantes obsecrabant, ut pro sua reconciliatione apud DEum & Ecclesiam intercederent. In Narthece collocatum erat βαπτιστήριον, præterea in extrema ejus parte, qva exitus patet, stabant catechumeni; paulo inferius leprosi, energumeni: Prope januas, qvibus in corpus Ecclesiæ intratur, consistebant audientes & competentes, sive baptismi candidati, qvibus non integrum erat in Ecclesiam ingredi, mares ad dextram, ad sinistram fœminæ. In corpore ipso templi statim ad januas erat locus substratorum

f. ἐξομολογουμένων, qvi in terram prostrati precibus Ecclesiæ, lectioni & prædicationi verbi intererant, sed cum Eucharistia administranda esset, à Diaconis surgere & Ecclesia excedere jubebantur. Per totum chorum erat locus fidelium, qvi ad Sacram Synaxin admittebantur, viris separatim ad sinistram, mulieribus ad dextram stantibus. Vide Tho. Milles ad Cyrillum Hierosol. p. 10. Aringhum Romæ subterraneæ Tom. 1. p. 204. edit. Parif. Post oblationem factam laici (etiam ipse Imperator in qvibusdam Ecclesiis) extra clericorum septum consistebant. Confer Benedictinor. notas ad Ambrosium T. 2. p. 375. seq. Edmundum Martene de antiqvis Ecclesiæ ritibus p. 335. seq. Virginum separatus à fœminis locus & à virginibus pacis osculum petere solitæ matronæ. id. p. 311. In medio constitutus erat ἄμβων f. ambo facer. In loco superiore versus βῆμα erant Cantores, Lectoresqve loco summo: prope fores sanctas sive cancellos, per qvos aditus patebat in Sacrarium, positus erat Thronus f. sedes Imperatoris aut Principis. In Sacrario deniqve, qvod intrare Laico nefas, mensa sancta f. altare positum fuit: post altare thronus Episcopi in medio, & ex utraqve parte sedes Presbyterorum. Ab altera parte Sacrarii erat πρόθεσις f. oblationarium, in qvo panis & vinum ad S. Eucharistiam asservabantur: ab altera parte διακονικὸν, sive σκευοφυλάκιον, in qvo vasa sacra & vestes reconditæ erant, latinis *secretarium*, qvi locus in qvibusdam templis tam amplus fuit, ut Synodi & Concilia in illo haberi potuerint. Confer A. Pagi ad A. 643. 3 & Cangium in glossario. Ichnographiam ejusmodi templi, ad priscum ritum delineati, adscriptis partium singularum nominibus, exhibet *Beveregius* ad Synodicum magnum p. 71. è Beveregio *Ludolfus* p 371. Hist. Æthiop & *Frid. Spanhemius* in Hist. Eccles. p. 862. T. 1. Opp. in fol. ac *Jo. Fabricius* Theologus Helmstadiensis in Orat. de templis veterum Christianorum Ao. 1704. 4. Curavi & ipse delineationem templi ejuscemodi cum singularum partium explicatione inseri Thysiasteriologiæ B. Godfridi Voigtii p. 236. Alias Ichnographias templorum Christianorum videsis apud eundem Ludolfum loco laudato, & p. 735. ubi describit templum vetus Æthiopum, in vivam rupem incisum; nec minus apud *Leonem Allatium* in libro de templis recentiorum Græcorum ad Joh. Morinum, & de Narthece veteris Ecclesiæ ad Casp. de Simeonibus Colon. Agr. 1645. 8. Apud *Josephum Binghamum* in Originibus sive Antiqvitatibus Ecclesiasticis, Anglice editis, Vol. 3. libro octavo, qvi totus est de templis Veterum Christianorum, Lond. 1711. 8. Apud Speelmannum item T. 1. Concil. Britann. p. 11. ubi effigies anti-

antiqvissimi Christianorum Britannorum templi, qvemadmodum Viennensis in Gallia, apud Edmundum Martene, lib. I. de antiqvis Ecclesiæ ritibus p. 358. Ab eodem Allatio templorum Christianorum recentium, orientalium imprimis, formæ, ad qvinqve genera reducuntur. Ait enim, templa sacra esse alia τρȣλλωτὰ sive κυμβαλικὰ ac rotunda, alia κυλινθρωτὰ (θολωτὰ) atqve καμαρωτὰ, in modum fornicis oblongi, alia ςαυρωτὰ crucis figuram referentia, alia δρομικὰ s. qvadrata, qvalia pleraqꝫ recentium Græcorum: alia deniqve ex his mixta. Conf. *Tho. Smithum* de statu Ecclesiæ Græcæ p. 51. sq qvi etiam de templis Constantinopoleos agit, de qvibus uti præsertim de splendido Sophiæ templo copiose Carolus du Fresne Commentario ad Pauli Silentiarii ἔκφρασιν, Paris. 1670. fol. & in CPoli Christiana libro III. & IV. Veterem Ambonis iconem cum gradibus suis exhibet p. 69. lib. 3. Videndus etiam *Anselmus Bandurius* in Imperio Orientali, de templis CPolitanis prolixe differens, Tomo 2. è Garetio. Atqve præ cæteris *Pompejus Sarnelli*, libro Italice edito qvi inscribitur *antica Basilicografia*, formam & partes templorum veterum Christianorum curiosius perseqvens, Neapoli 1686. 4.

XXIII. Sub Constantino M. Theodosio aliisqve Imperatoribus Christianis occlusa primum * templa Ethnica, deinde una cum reliqviis idolorum etiam usqve qvaqꝫ eversa sunt, ut ex qverelis Gentilium, Imperatorum Christianorum legibus ac Conciliorum decretis, Eusebii, Sozomeni VII. 15. Socratis V. 16. Theodoriti V. 37. S. Prosperi de promissionibus p. 102. Augustini aliorumqve locupletissimis testimoniis satis constat. Vide *Jac. Gothofredum* ad Codicem Theodosianum lib. XVI. tit. 10. *Justellum* ad Canonem African. 58 & 84. *Beveregium* ad Can. 62. p. 707. Spectat huc inscriptio vetus Corcyrensis templi, qva Jovinianus Imperator traditur Ethnicorum aras & templa evertisse: ἑλλήνων τεμένη καὶ βωμȣ̀ς ἐξαλαπάξας apud Sponium in Itinerario p. 98. edit. Germanicæ. Primus post Honorii Imp. Legem de templis non evertendis latam A. C. 399. Cod. Theodos. T. VI. p. 287. & de evertendis publicorum operum ornamentis p. 280. & post legem Constantis A. C. 342. de non evertendis templis extra muros Urbis Romæ p. 261. Gregorius M. de non evertendis sed consecrandis & expiandis aqva benedicta ac per Martyrum reliqvias Gentilium templis decretum condidit, lib. IX. Ep. 71. qvanqvam in Synodo Epaonensi A. C. 517. habita, canone 33. jubentur

* Vide Theodoritum lib. V. Hist. Ecclesc. c. 21. Cod. Theodos. T. 6. p. 263. seq. Libanii Orationem pro Templis, à Jac. Gothofredo editam Genev. 1634. 4.

tur etiam everti & dirui templa hæreticorum. Conf. *Sarravii* Epist. p. 193. editionis primæ in 8. Ecclesiæ Cathedrales (Dominicæ, Dohm-Kirchen) dictæ à Cathedra Episcopi, uti Collegiatæ, & Germanis Münster / ab adjacentibus Collegiis & Monasteriis. In nimium splendorem & superbam magnificentiam templorum suæ ætatis, invehitur *Isidorus Pelusiota* lib. 2. ep. 246. & lib. 1. ep. 37. ubi reprehendit Episcopum qvi ex opibus, per Simoniam & exactiones conqvisitis, templum magnificum extruxerat. De pretiosis vasis in Ecclesia confer notas ad Ambrosium T. 2. edit. Benedictinor. p. 103. De anathematis & ornamentis B. Bebelium Antiqvitat. Eccles. Sect. IV. T. 2. p. 843. seq. De porticibus templorum, & qvod in illis merces exponere non deceat, *Joh. Baptista Thiers* diss. sur les proches des Eglises, ou l'on fait voir les usages ausqvels ils sont destinez. Aureliæ 1679. 12. Confer Eliam du Pin T. 19. p. 275. De variis ornamentis templorum Christianorum multa etiam collegit *Bellarminus* lib. III. de cultu sanctor. c. 6. Qvantum hodiernorum templorum & maxime ararum usus habitusqve à ratione & simplicitate veteris Ecclesiæ recesserit, erudite per plurima capita demonstrat *Jo. Baptista Thiers* in dissertationibus Ecclesiasticis editis Gallice de altaribus & choris Ecclesiarum Paris. 1688. 8. de qvo libro vide sis Bibliothecam Universalem Tom. 13. p. 454. sq. Mirabilia templi Salomonei & Justinianei perseqvitur Balth. Bonifacius XV. 12. Hist. ludicræ. De donariis & anathematis templorum, qvatenus Reip. caussa vel belli redimendi nudare illa liceat, vide Allatium ad Georgium Acropolitam p. 205. seq. ubi Melch. Imhoferi Epistola de illo argumento. Qvatenus nefas sit sacra hostium vastare, amici nostri Conradi Dan. Frickii dissertatio prodiit Lipsiæ 1689.

In templis Ethnicorum neqve exspuere neqve emungi fas erat, ut testatur *Arrianus* Epictet. Diss. lib. IV. c. 2. confer *Jos. Laurentium* lib. II. Polymath. c. 9. Apostolium & alios parœmiographos proverbio *Thamyris insanit*, & qvæ de reverentia templis ob singularem Numinis præsentiam, præstita, notat *Jo. Gregorius* Anglus c. 31. Observationum. De Turcis Moscheas suas reverenter habentibus præter alios agit *Tho. Smithus* Epist. 1. de moribus Turcarum p. 37. Idem de Ethnicis recentibus Pagodas s. Idolea sua non minore religione proseqventibus, ex Itinerariorum lectione observare licet. De veterum Christianorum religione circa ædes sacras agit *Guil. Caveus* in Primitivo Christianismo pag. 156. sqq. & 285. sq. edit. Angl. De Judæis veteribus conferendi Interpretes ad Exod. XXX. 19. & XL. 33. & qvæ de templo non nisi ab excalceatis freqventato obser-

observat Steph. Morinus diss. IV. p. 160. sq. Confer etiam Josephi Medi diatribam de sanctitate relativa Tom. 10. fasciculorum Crenianorum. Non prætereundus hinc *Jac. Lobbetii* liber de religioso templorum cultu, editus Leodii 1641. 4. De blasphemiis Judæorum qvibus templa nostra prosеqvuntur videsis *Joh. Wülferi* theriacam Judaicam p. 122. sqq. & *Johannis Andreæ Eisenmengeri* Professoris nuper Heidelbergensis detectum Judaismum editum Germanice parte I. c. XI.

XXV. Idem *Caveus* p. 150. sqq. agit de Encæniis s. de ritibus templa consecrandi, de qvibus videndus præterea *Dav. Blondelli* liber de Episcopis & Presbyteris p. 265. 287. *Centuriæ Magdeb.* Cent. IV, c. 6. *Bellarminus* Lib. III. de cultu sanctorum c. 5. Officium Græcorum in dedicatione templi, extat in Euchlogio Jac. Goari p. 829. seq. Officium in apertione templi ab hæreticis vel gentibus profanati p. 618. Officium in σταυροπηγίῳ sive solenni crucis collocatione in loco templi ab Episcopo facienda p. 609. Officium in fundamento templi ponendo p. 606. sq. In Oriente templa sacro oleo consecrata constat etiam ex Abulpharajo p. 15. Ritus Ethnicos in templorum inaugurationibus receptos prosecutus est *Jo. Bapt. Bellus* libro supra laudato de Templi auguralis partibus: Vide & *Joseph. Laurentium* lib. 3. Polymathiæ Synopsi 2. & *Antonium van Dale* in diss. de consecrationibus templorum, personarum ac rerum sacrarum, qvæ subjicitur editioni secundæ libri de Oraculis. De Encæniis & consecratione Tabernaculi templiqve Judaici videndi interpretes ad Exod. XXIV. 6. sq. Levit. VIII. 10. sq. Hebr. IX. 18. sq. & ad 3. Reg. VIII. De Festo Encæniorum ad templum posterius post Antiochi profanationes repurgatum à Juda Maccabæo pertinentium dixi infra c. X. §. 7. Dedicationes templorum epulo celebratas docet è Romanis Plinius lib. 4. Epist. 1. è Christianis Sidonius Apollinaris lib. IV. Epist. 15. ubi vide Savaronem p. 264. De exauguratione videndus Rupertus ad Florum p. 182.

XXVI. Variam supellectilem templorum Christianorum explicat & recenset *Jul. Cæsar Bulengerus*, libro de Donariis Pontificum T. 1. Variorum Opusculorum Lugd. 1621. fol. Idem libro tertio de templis s. de forma templorum supra laudato, maxime sollicitus est de Christianorum templorum variis nominibus, partibus & antiqvitatibus illustrandis, excepto capite postremo, eoqve prolixiore, qvod agit de templis Ethnicorum. Videnda & *Pompeji Sarnelli* antiqva Basilicographia, Italice edita Neapoli 1686. 4. (de qvo libro confer Ephemerides Eruditorum

Parmenses Anno 1687 p.24.seq.) *Leonis Allatii* epistola de templis Græcorum ad Joh. Morinum, edita à Rich. Simone inter epistolas Joh. Morini, & ad calcem notarum suarum ad Gabr. Philadelphiensem pag.274. *Petri Molinæi* Dissertatio de Altaribus & sacrificiis veterum Christianorum, subjecta Gregorii Nysseni epistolæ de euntibus Hierosolymam Hanov.1607 8. Edmundus Martene 1. de antiqvis Ecclesiæ ritibus p.300.sq. *P.Orlandi* de veteri disciplina expiandi altaria Florent.1709.4. Theologi Argentoratensis *D.Balthasaris Bebelii* Exercitatio de aris & mensis Eucharisticis veterum, Doctorum Helmstadiensiam *Jo.Fabricii* de aris veterum Christianorum, *Jo.Andreæ Schmidii* de Aris portatilibus, *Jac. Hildebrandus* libro de sacris publicis Ecclesiæ primitivæ, Helmst. 1652. & 1699. 4. pag. 10. sq. qvi p.17. inter alia reddit rationem, qvare in fastigiis plerorumqꝫ Christianorum templorum posita fuerint vel crux, vel gallus vel stella. B. *Godfridi Voigtii* nostri Thysiasteriologia * sive liber postumus de aris veterum Christianorum, Hamb.1709.8. Ritus dedicandi Altaris exponit *Nicolaus Cabasilas* libro qvinto de Vita in Christo. *Jacobus Owenus* in libro Anglice Lond. A. 1706. 4. edito cui titulus Historia Consecrationis Altarium. De more lavandorum & expiandorum Altarium *Franciscus Orlendus*, Ord. Prædicator. in libro de duplici lavacro in Cœna Domini fidelibus exhibito, 1710. 4. & *Jo. Christophorus Batellus* & *Josephus Maria Suaresius* in dissertationibus de ablutione altarium, junctim editis Rom.1702. Nec omittendæ tres dissertationes *Jo. Baptista Thiers* A.1688. editæ, sur les principaux Autels des Eglises, sur les jubez & sur la clôture du Chœur, de qvibus Elias du Pin T.18. p.277.sq. B. D. *Augusti Pfeifferi* Superintendentis Lubecensis memoria ** consecrati altaris Lubecensis in templo S. Mariæ, *Laurentii Terpagri* diss. de sepulchro altaris Hafn.1704. sive de reliqviis sacris in altaribus condi solitis, de qvibus vide etiam Hugonem Menardum ad Sacramentarium Gregorii M.p.203.sq. *Rudolphi Hospiniani* libri V. de origine, progressu, usu & abusu templorum, una cum responsionibus ad ea, qvæ de templis Bellarminus lib. 3. de cultu Sanctorum, & Baronius ad A. C. 87. & alibi per Annales suos disputavit Tiguri 1603. f. *Henrici Linckens* JCti tractatus de juribus templorum Francof. 1698. 4. *Georg. Chaldni*, Hungari, Inventarium Templorum. Dresd. 1689. 12. in qvo libello etiam varia collectanea habentur, de Donariis & anathematibus sacris, de dedicationibus & encæniis annuis (vulgo Kirmse / qvasi Kirch-

* Rich. Montacutii Thysiasteriologia lucem, qvod sciam, non adspexit.

** Einweihung des neuen Altars zu Lübeck zu S. Marien, nebst einigen Anmerckungen von Lutherischen Altarn. Lübec. 1698. 4.

Kirchmessen/ licet propter freqventes in illis rusticorum compotationes dictum posset videri à κῦρμι, qvæ vox apud Dioscoridem aliosqve cerevisiam significat) & de privilegiis templorum, ac singillatim de eo, qvod ad templa & aras confugientibus asylum præbuerint, qvam in rem Ethnicorum qvoqve usu probatam, vide Strabonem L. XIV. p. 641. *Corn. Nepotem* in Pausania, *Suidam* in voce δημοσθένης & ὕπατοι, è recentioribus *Sam. Petitum* p. 10. sq. ad LL. Atticas, *Lindenbrogium* ad Terentium p. 613. *Seldenum* in not. ad Marmora Oxonienf. p. 25. sq. *Marshamum* in Canone Chronico p. 354. sq. *Rycquium* de Capitolio c. 40. ubi de asylo Romuli. *Petr. Berthaldum* de Ara c. 14. *Jo. Adamum Osiandrum* in Diss. de asylis gentium, inserta Tomo VI. Thesauri Antiqv. Græcar. *Joseph. Laurentium* L. IV. Polymathiæ Synopsi 4. *Gustavum Carlholm* de Asylis, Upsal. 1682. 8. De Judæorum & Christianorum simili more consulendi, præter interpretes ad lib. 3. Regum cap. I. 50. & *Wilh. Zepperum* lib. IV. explanationis Legum Mosaicarum forensium c. 14. *Jac. Gothofredus* ad Codicem Theodosianum libro IX. tit 45. de his qvi ad Ecclesias confugiunt, Lindebrogius p. 1393. ad Codicem Legum antiqvarum, *Georg. Rittershusii* tractatus de Asylis, insertus Tom. VIII. Criticor. Anglor. *Sirmondus* ad Ennodii lib. 1. Epist. 7. *Joh. Seldenus* lib. 3. de Synedriis c. 8. *Godofredus Voigtius* in libro de Altaribus Christianorum Veterum c. 17. *Matth Zimmermanni* Analecta p. 581. sq. *Antonii Borremansii* Vesperæ Gorinchemenses c. 6. *Guil. Caveus* in Primitivo Christianismo p. 145. *Paganinus Gaudentius* p. 15. lib. de seculi Justinianei moribus, ubi memorat opusculum suum de Asylis, & de more confugiendi ad Ecclesiam, de qvo habetur etiam lex Honorii & Theodosii junioris, edita à *Jacobo Sirmondo* in Appendice Codicis Theodos. p. 36. ut qvinqvaginta passibus extra fores templorum tuti sint, qvicunqve ad illa perfugerint. Vide & Socratem VII. 33. & VI. 5 ubi de lege qvam Eutropio svadente tulere Arcadius & Honorius, ne qvis ad templa confugeret. Jo. Damasceni parallela T. 2. p. 669 & Hildebertum lib. 2. Epist. 7. Contra abusum ejusmodi asylorum in reis nocentibus malitiosis ac pœna dignis, disputat *Andr. Masius* in Commentario præstantissimo ad Josuæ librum c. 20. (frustra obnitente ad eum locum *Jac. Tirino*) & *Nic. Antonius* lib. 2. de Jure Exulum c. 34. sq. De jure asyli confugientibus ad statuas Imperatorum concesso, *Christophorus Cellarius* ad Plinii lib. X. Epist. 16. ὅρος παῤῥησίας vocat Theodorus Lector lib. 2. Hist. pag. 562.

CAPUT X.

Scriptores de Festis Judæorum, Ethnicorum, & Christianorum.

De festis & anno Judæorum. 1. 2. *De cultu septimæ diei, Via Sabbati &c.* 3. *De Sabbato Deuteroproto.* 4. *De neomeniis.* 5. *De festo Paschatos.* 6. *Mos captivum & supplicio destinatum in illo dimittendi. Ibid. De festo Pentecostes, Tabernaculorum, aliisque.* 7. *De anno Jubileo Judæorum, Romanorum & Christianorum.* 8. *De festis & anno Græcorum.* 9. 10. 11. *Romanorum.* 12. 13. *De Christianorum Sabbato & die Dominica.* 14. *De eorum diebus festis aliis.* 15. 16. *Festa Muhamedanorum,* 17. *Dies nefasti, Ægyptiaci.* 18.

I.

PRæter Sabbatum, Neomenia, annum Sabbaticum, & Jubileum, tria Judæorum festa præcipua Lev. XXIII. Num. XXVIII. sq. & Deut. XVI. præcepta sunt, Pascha, Pentecoste, & Scenopegia sive festum tabernaculorum: qvibus festum tubarum s. novi anni, ex Num. XXIX. 31. & Expiationis festum ex Num. XXIX. 7. sq. Lev. XXIII. 24. ad latus ponunt Theodoritus aliiqve, apud Cotelerium Tom. II. Monument. Eccles. Græc. p. 687. sq. Recentiora sunt Festum Purim, Encænia & Xylophoria. De singulis hisce, præter Interpretes S. Scripturæ, Josephum ab Eduardo Bernhardo illustratum lib. 3. Antiqv. Judaic. c. 10. Tractatum Talmudicum חגיגה de festivitate, sive de tribus festis solennibus, cum versione & Bartenoræ commentario vulgatum nuper à Clariss. Viro Christiano Ludovici, Lipsiæ 1696. 712. 4. & Maimonidem in libro זמנים *de festis*, consulendi sunt *Isaacus Cardoso* itidem Judæus in libro vulgato Hispanice Amst. 1679. 4. sub titulo *las excellencias de los Hebreos*, p. 199--212. qvo opere erudita pro populo Judaico Apologia* continetur:

* Nullum vidi qvi post Flavium Josephum Cardono doctius & operosius Judæorum laudes perorasset, licet sunt Judæi in laudibus suis haud infreqventes. Divisum autem totum opus Jacobo de Pinto dedicatum in partes duas, qvarum priore describit decem populi Judaici prærogativas sive ut ipse vocat excellentias; posteriore totidem qvas appellat calumnias ab illis removet. *Prærogativæ* sunt 1) qvod Judæi sunt populus

tinetur: *Josephus Scaliger* VII. de emendatione temporum p. 648. sq. *Car. Sigonius* Lib. III. de Rep. Ebr. *Jo. Jonstonus* in Schediasmate de festis Ebræor. & Græcorum, Vratisl. 1660. 12. *Aug. Pfeifferus* in differt. de festis Ebræorum, Witteb. 1666. & qvos laudat in Critica sacra p. 151. Præterea *Theodorus Thummius* in Tractatu Historico-Theolog. de festis Judæorum & Christianorum Tubingæ 1624. 4. *Matth. Dresserus* de festis Christianorum, Judæorum & Ethnicorum Lipf. 1593. 8. *Frid. Spanhemius* parte 1. Chronol. c. 15. Tom. 1. Opp. p. 70. sq. qvi etiam de translatione festorum in alios dies differit p. 79. sq. ubi de annis Sabbaticis & Jubileis c. 16. p. 82. sq. *Adrianus Cocquius* in Observationibus & Exercitatt. ad V. T. de rebus naturalibus, Diis Syris & Hebræorum festis. Vlissing. 1671. 4. *Rodolphus Hospinianus* de Festis Ebræorum, Ethnicorum & Christianorum Genev. 1669. fol. & alibi sæpius, *Joh. Meyerus* Prof. Hardervic. in libro de origine & caufis festorum solenniumqve dierum, qvos olim Judæi in terra Canaan, hodieqve in exilio agitare consueverunt. Amstel. 1693. 8. qva in diatriba inter alia impugnat *Maimonidem* & *Joh. Spencerum*, * qvorum ille in Doctore dubitantium, hic in opere de Legibus Ebr. lib. III.

Q q 3 Differt.

populus à DEO electus. 2) gens una nec cum aliis permixta gentibus. p. 23. 3) separata ab aliis Nationibus terrarum. p. 35. 4) tribus naturalibus dotibus conspicua p. 51. misericordia p. 53 charitate p. 57. honestate ac verecundia p. 69. 5) Circumcisio. p. 87. 6) Sabbatum p. 101 7) Lex data à DEO p. 123. classis prima præceptorum de DEO p. 155. secunda de sanctuario, templo & sacerdotio p. 167. tertia de immunditie cavenda vel expianda p. 181. qvarta de ciborum discrimine p. 185. qvinta de conjugibus & matrimonio. p. 189. sexta de festis p. 199. septima de misericordia & eleemosynis p. 213. octava de justitia & regimine p. 225. nona præceptorum de jure civili p. 247. & decima de criminali p. 253. Præcepta affirmativa CCXLVIII. ex numero ossium humani corporis p. 259. negativa CCCLXV. secundum numerum dierum anni. p. 263. 8) Prophetiæ. 9) Terra sancta. & 10) Testimonium de Unitate DEI. ●

Calumniarum qvas vocat amoliriqve annititur prima, falsæ adorationes. p. 333. 2) foetor, p. 339. 3) qvod sint veluti cauda Gentium & sanguinis profluvium patiantur. p. 345. 4) ter qvotidie imprecentur gentibus. p. 349. 5) qvod Gentes velint ad Judaismum allicere. p. 357. 6) qvod infideles ac perfidi sint erga suos Principes & Magistratus. p. 367. 7) qvod immisericordes ac crudeles sint. p. 377. 8) qvod corruptores sint librorum sacrorum. p. 390. 9) qvod imagines evertant & sacrilegia committant. p. 399. 10) qvod occidant infantes Christianorum, ut sanguine illorum in ritibus suis utantur. p. 408—431.

* Spencerum seqvitur D. *Joh. Sam. Stryckius* in diss. de incommodis festorum, Hallæ Sax. 1702.

Differt. 1. c. 8. festa gentium festis Judæorum dedisse originem contendit. Singularis qvoqve locus de Judæorum festis exstat apud Plutarchum IV. 5. sympos. p. 671. seq.

II. Lucem præterea huic argumento de festis Judæorum affundunt, qvi Calendaria ejus gentis ediderunt & illustrarunt: ut præter *Seb. Münsterum* Basil. 1527. 4. *Cunæum* supra laudatum, *Joseph. Scaliger* in Canonibus Isagogicis p. 41 sq. & de Emend. Temporum p. 316. sq. *Gilb. Genebrardus* ante Commentarium suum in Psalmos, *Augustinus Torniellus* lib. 1. Annal. V. T. p. 354 sq. *Julius Bartoloccius* Tom. II. Biblioth. Rabb. *Jo. Seldenus* de Anno civili Judæorum, aliiqve, qvos laudat eodem in libro c. 8. & in præfatione & Lib. III. de Synedriis c. 13. p. 134. *Frid.* deniqve *Spanhemius* Chronolog. sacr. P. I. c. 11. sq. Vide etiam si placet qvæ notavi in Menologio meo, ubi de Hebræorum, & aliorum centum circiter populorum mensibus. *Nicolai Mulleri* Judæorum Annus * lunæsolaris, TurcArabum annus mere lunaris prodiit Groning. 1650. fol. Calendarii sive anni curam tum apud Hebræos tum apud alias gentes plerasqve commissam fuisse sacerdotibus, probat *Joh. Andreas Danzius* Theologus clarissimus Jenensis in præfat. ad Maimonidis descriptionem initiationis novilunii, cum Henningi Bernhardi Witteri versione editam Jenæ 1703 4.

III. Contra *Marshamum*, qvi cum *Dione Cassio* L. XXXVI. p. 37. periodum VII. dierum ab Ægyptiis derivat, p. 198. Canonis Chron. Vide *Herm. Witsii* Ægyptiaca L. III. c. 9. Fatetur tamen idem Marshamus, sacrum Sabbati cultum Ebræis peculiarem fuisse, qvod docet etiam *Jo. Spencerus* Lib. 1. c. 4. de Leg. Ebr. negans, Sabbatum celebratum ab Ethnicis, nisi inclinante jam Republica Judaica, & Judæis jam per orbem diffusis: Conf. *If. Casaubonum* ad Suetonii Tiberium, c. 32. & *Johannem Wallis* tractat. de Sabbato Tom. 3. Opp. p. 342. sq. 381. 413. 425. qvi negat constare qvod Judæi ante exitum ex Ægypto vel ulla gens alia ante tempora Christi annos suos per hebdomadas distribuerit. Septima qvidem mensis cujusqve dies qvibusdam gentibus sacra fuit, & septimi numeri religio passim in Ethnicorum libris observatur, ut præter Marshamum p. 195. sq. docent *Seldenus* Lib. III. de Jure Nat. & Gent. c. 15. *Lud. Capellus*, Tract. de Sab-

** Veteres Hebræos, uti antiqvissimos Græcos etiam anno lunari usos, & qvo Solis periodo responderet, mensem subinde intercalasse, docet etiam S. Basilius homil. VI. in Hexaëmeron. Confer Frontonis Ducæi notas ad paginam 80. Tomi I.

Sabbato p. 265. *Opp.* posthum. *Jo. Jacobus Syrbius* diss. de Sabbato gentili, Jenæ edita: *Henr. Ernstius* lib. de studiis diebus festis non convenientibus p. 100. sq. *Theophilus Spizelius* de Israëlitis Americanis pag. 101. seq. *Ezech. Spanhemius* p. 465. ad Callimachum, *Joh. Georg. Grævius* ad Lucian. Tom. 2. p. 895. & *Joh. Meursius* p. 98. sq. Græciæ feriatæ.

De religiosa sabbati observatione apud Judæos, adeundus *codex Talmudicus* de Sabbatho, latine versus à *B. Seb. Schmidio* T. 2. edit. Surenhusianæ. Memini me etiam MS. evolvere Gemaram Codicis Talmudici de Sabbato, latine translatam à *Balthasare Scheidio* Professore Argentoratensi. Consulendi præterea interpretes ad Matth. XII. Marci II. 23. sq. III. 2. sq. Luc. XIII. 15. XIV. 3. Joh. V. 10. VII. 22. IX. 14. *Christoph. Carthwrightus* Mellific. Ebr. lib. V. c. 7. *Jo. Drusius* de tribus sectis Judæorum p. 94. & 109. sq. edit. in 8. *Cotelerius* ad recognitiones Clementis IX. 28. & laudatus *Danzius* in diss. de curatione Christi Sabbatica. *Joh. Outreini* Viri Clariss. dissertatio XIII. de clangore Evangelii, qvæ est de clangore Sabbati p. 327. seq.

Via Sabbati à Talmudicis in tractatu Erubin. Tom. 2. edit. Surenhusianæ p. 101. 106. &c. definitur mille passibus sive bis mille ulnis. Arator:

Mœnia nota petunt, quo per sua sabbata, mille
Passibus ire licet - - - - - -

Confer Svidam in σαββάτȣ ὁδὸν, ac præter *Grotium* aliosqve interpretes ad Actor. I. 12. *Joh. Frischmuthi* & *Mich. Waltheri* Dissertationes de via Sabbati, qvibus jungendus *Seldenus* L. III. de Jure N. & G. cap. 9. *Buxtorfius* in Synag. Jud. c. 16. *Wagenseilius* in lib. de Norimberga p. 126. sq. ubi etiam de oneribus Sabbato non exportandis. An libros sacros Sabbato eripere incendio liceat? vide qvæ Judæi disputant apud *Jo. Lightfootum* in Opp. posthumis p. 10. De Abenesræ Epistola, qva probat vesperam Sabbati non subseqventem sed antecedentem celebrandam esse, vide sis doctissimi Collegæ mei Joh. Christophori Wolfii Bibliothecam Hebraicam p. 78. qvi etiam de Sabbatione, fluvio illo fabuloso Judæorum videndus p. 141. 283. & in Notitia Karæorum p. 141.

Notatu dignum est, qvod Judæis dum in serio ac vero DEI cultu negligentiores erant, sæpius cladem acceleraverit, qvod Sabbato vel alio die festo hostibus resistere religioni sibi duxerunt, ut ex libris *Maccabæorum* & *Josepho* apparet. Qvanqvam Josua urbem Jericho cepit die Sab-

Sabbati, Jos. VI. 15. & Judæi deinceps, eodem Josepho teste potius existimarunt nefas esse, die Sabbati (vel etiam per annum Sabbaticum sive ἀεγὸν ἔτος, vide Josephum lib. 1. de bello Judaico c. 2. p. 711.) hostem invadere & adoriri, qvam irruentem pro corpore suo defendendo propellere atqve occidere. Et diebus festis plerumqve seditiones concitasse affirmat Josephus l. 1. c. 4. de bello Jud. p. 714. Cæterum Sabbato plus simplici vice captam esse constat Hierosolymam, & diserte fatetur nc[illegible]n Iosephus modo p. 719. f. & 474. a. sed & Dio Cassius, l. 36. p. 36. temp[illegible] Pompejo, qvi primus Judæos Romanis subjecit, Olymp. CLXXIX. 2. [illegible]æ DCXCI. ante Christum LXIII. non fuisse expugnandum, si Judæi [illegible]d ex æqvo omnibus diebus defendissent. De captis festo die Syraculis vide *Ezech. Spanhemium* p. 201. ad Orat. 1. Juliani. De Betsura ob famen ex otiantibus per annum Sabbaticum agris dedita 1. Maccab. VI. 49.

IV. De Sabbato δευτεροπρώτῳ, præter *Erasmum Schmidium* & alios *Interpretes* ad Luc. VI. 1. Cæsarium qvæst. 35. Svidam in Σάββατον, Isidorum Pelus. III. Epist. 110. Epiphanium T. 1. p. 453. consulendus *Josephus Scaliger* Lib. VI. de emendat. temporum p. 557. & in Canon. Isagog. Lib. III. p. 225. cum qvo faciunt *Pagius* ad A. C. 30. n. 3. *Bernhardus Lamius* Concord. Evangel. c. 39. *Sam. Basnage* in Annal. *Is. Casaubonus* p. 271. sq. ad Baronium, *Josephus de Voisin* Tractat. de Sabbato deuteroproto, *Joh. Frischmuthus* & *Henr. Müllerus*, singularibus dissertationibus. Conferes præterea *Petavium* ad Epiphanium Tom. 1. p. 61. sq. *Sam. Petitum* c. 19. Var. Lect. *Seb. Schmidium* τὸν μακαρίτην in fasciculo diss. p. 494. sq. cui post impugnatas alias undecim sententias, Sabbatum δευτερόπρωτον est posterius inter duo Sabbata qvæ ab initio anni Ecclesiastici mense Nisan, Pascha proxime antecedebant. *Joh. Harduinum* Operum select. p. 628. & 402. qvi pro Sabbato deuteroproto habet primum sabbatum mensis Adar secundi in Sabbato embolimæo, qvæ sententia probatur etiam Salomoni van Till in diss. de vero & justo tempore sabbati δευτεροπρώτου, edita Anno 1708. *Jo. Rhemfredus* Franeqveræ lumen nuper eheu extinctum diss. III. 3. de locis Hebraicis N. T. A. 1706. vulgata primum Sabbatum mensis Tisri sive in anno civili putat fuisse πρωτόπρωτον, primum vero in anno sacro sive mensis Nisan δευτερόπρωτον, qvod probatur etiam Clarissimo Viro Hadr. Relando & Stephano le Moyne in prolegomenis ad Varia sacra. *Henr. Dodwellus* vero dissert. IX. de vet. cyclis Græcorum & Romanorum per Sabbathum δευτερόπρωτον cum *Maldonato, Grotio* & *Ed. Bernhardo* p. 225.

ad Josephum intelligit festum Pentecostes, * ita ut festum Paschatos fuerit πρωτόπρωτον, & Tabernaculorum τριτόπρωτον. Sed forte huic & reliqvis qvas attuli sententiis præferenda est *Andreæ Masii* opinio, qvi δευτερόπρωτον Sabbatum putat fuisse diem septimum festi Azymorum, vel octavum tabernaculorum, qvi cum primo πρωτοπρώτῳ pari cultu celebrabatur, cum dies intermedii essent profesti.

V. De Neomeniis apud Judæos pariter & gentes celebratis disserit *Joh. Spencerus* Libro III. de Leg. Ebr. diss. 4. cui adde *Marinum* in vita Procli c. 19. *Interpretes* ad Coloss. II. 16. Nazianzenum Orat. 2. in Julianum p. 129. & *S. Chrysostomi* Homiliam, qva Christianis hunc morem dissuadet. De Hebræis speciatim qvibus vespera Novilunii dies expiationis parvus dicitur, *Maimonidis* tractatum, qvem cum Witteri versione Jenæ editum paulo ante §. 2. memorabam, & Joh. Outreinii dissertationem duodecimam de clangore Evangelii p. 271. seq.

VI. De ritibus Judaicis festi Paschatos, præter eos, qvi de festis & de sacrificiis, & de ritibus Judaicis universim scripsere, & præter interpretes ad Exod. XII. & ad Talmudicum Tractat. פסחים videndus B. *Sob. Schmidii* Theol. Argentor. liber de Paschate, & *Joh. Lightfootus* de ministerio Templi c. XI. seq. *Josephus Scaliger* lib. VI. de emendat. temporum, *Fagius* ad Targum Deut. VIII. & *Buxtorfius* Exerc. Philologico Theol. VI. Joh. Owenus in Epistolam ad Hebræos, T. I. p. 262. seq. Joh. Saubertus in diss. de festo Paschatos à Christo Servatore celebrato, in palæstra dissertationum p. 70. seq. Auctor libelli traité historiqve des anciennes Pasqves des Juifs. 12. & qvi recentium potissimum Judæorum cerimonias perseqvuntur, *liber rituum paschalium* Hebr. Lat. & Germanice editus Regiomonte in 4. à *Joh. Steph. Rittangelio*, & Latine atqve Hebraice subjectus ejusdem Rittangelii Libro de Veritate Religionis Christianæ, à V. Cl. Joh. van der Wayen, Leonis Mutinensis narratio Historica de Paschate, Italice literis Hebraicis, Venet. 1609. fol. & liber ejusdem argumenti Lipsiæ Germanica lingua edit° 8. ab ex Judæo *Frid. Alberto Christiani*, cujus etiam exstat alius libellus: Beschreibung der Jüdischen Fastnachten. Lips. 1677. 8. De immundorum Paschate, mense secundo, Seldenus III. de synedriis.

De Romanorum more circa festum Paschatis Judæis captivum reddendi & libertati restituendi res nota ex Evangelica historia. Confer

 inter-

* Hoc refellit Sam. Basnage in Annalibus ad A. C. 32. §. 23.

interpretes ad Joh. XVIII. 39. & Matth. XXVII. 15. Rev. D. Joh. Schmidii dissertationem Lipsiæ Anno 1685. editam de eodem ritu qvem à Græcis accepisse Romani videntur, siqvidem in Panathenæis etiam captivos ab eis dimitti solitos ex Ulpiano ad Demosthenis de Corona orationem observat Meursius in Panathenæis c. 26. Confer Samuelem Petitum ad Leges Atticas p. 38. seq. & 50. atqve Meursium in Græcia feriata p. 164. ubi idem in Thesmophoriis obtinuisse notat. Hoc postea imitati sunt Imperatores Christiani: *πολλάκις*, inqvit Epiphanius Tom. 2. pag. 281. *φιλανθρωπία βασιλικὴ ἐν ταῖς ἑορταῖς πολλοῖς καταδίκοις ἄφεσιν καὶ ἀπολύτρωσιν χαρίζεται.* Confer qvæ observat Jacobus Godofredus in commentario ad Codicem Theodosianum Tom. 3. p. 272. Petavius ad Epiphanium p. 365. D. Gotfridus Nicolaus Ittigius in diss. de veterum indulgentia Paschali cum hodierno jure aggratiandi collato. Idem Godofredus pluribus etiam agit de justitio sive feriis judiciariis apud Christianos circa dies festos, tempore Qvadragesimæ, Adventus &c. observari solitis. De more reos non damnandi nec litigandi tempore Qvadragesimæ, Videbis etiam ubi Iubebit Ægidii Menagii antiqvitates Juris Civilis cap. 26.

VII. Judæorum חמשים יום *Pentecoste* sive qvinqvagesima à Paschatis secunda dies Actor. II. 1. & XX. 16. dicitur etiam *festum messis* * Exod. XXIII. 16. triticeæ nimirum, à qvo primitiæ tritici offerebantur Levit. XXIII. 15. (vide *Fulleri* Miscellan. Sacra III. c. 11.) ut primitiæ hordei à secunda die Paschatos, *Joseph. III.* 10. Antiqv. Jud. Idem est festum *Schebuoth* sive Septimanarum Exod. XXXIV. 22. Numer. XXVIII. 26. Deut. XVI 10. qvoniam nimirum post septem hebdomadum à Paschate complementum Pentecoste seqvitur. Confer Ed. Bernhardi notas ad Josephum p. 224. Totum illud intervallum etiam Judæis dictum *numerus manipuli*, notante *Josepho Scaligero* lib. VI. de emendat. temporum. Cæterum Pentecostes festum in memoriam datæ in monte Sinai Legis institutum haud esse, probat D. *Georgius Mabius ὁ μακαρίτης* diss. Theol. pag. 921. sq. neqve ultra unum diem ejus solennitatem durasse demonstratur à B. D. *Wolfgango Franzio* de interpretatione S. Scripturæ, Oraculo CXXI. p. 753. ubi utriusqve Judaicæ & Christianæ Pentecostes rationes inter se confert. De Judaica porro consules interpretes ad laudata S. Scripturæ loca & Codicem Talmudicum *Jom Tobh*, Tomo 2. edit. Surenhusianæ, atqve Jo. Henr. Ottonis Lexicon p. 203. sq. De

* Talia Græcorum *Θεσμοφόρια, Θαλύσια* & *ὡραῖα*. Vide Meursium Græciæ feriatæ pag. 142. 283. & Ezech. Spanhemium pag. 678. ad Callimachum.

De festo *tabernaculorum* sive *scenopegiæ*, qvod κατ᾽ ἐξοχὴν Judæis חג dicitur ob lætitiam & tripudia, adeundi præter eundem Ottonem p. 196. sq. interpretes ad Levit. XXIII. 39. sq. & Tractatum Talmudicum *Succah*, Tom. 2. operis Mishnici edit. Surenhusianæ p. 259. sq. qvod totum fere volumen est de festis. *R. Chajim* libro qvi inscribitur: ישע אלהים & *R. Joseph ben Abraham* in משעות אל *Gabriëlis* item *Groddeckii*, Professoris nuper doctissimi Gedanensis, & mei cum viveret amici, sed acerba morte extincti epidemica lue Ao. 1710. die 12. Septembris, dissertationes binæ de cerimonia palmarum, in Lipsiensi Academia editæ Anno 1694. Numus Regis Agrippæ in qvo festa Judaica tabernaculorum & messis, tabernaculo & spicarum manipulo designata videre licet, exhibetur & illustratur ab Ezech. Spanhemio diss. V. de præstantia & usu numismatum p. 443. edit. Amstelodamensis.

De festo *Tubarum* sive *Novi anni*, adibit cui volupe erit Interpretes ad Levitici XXIII. 24. & Numeror. X. 5. & ad Tractatum Talmudicum *Rosch haschanah*, qvem versione & notis illustravit V. C. *Henricus Houtingius* Amstelod. 1695. 4. & Tom. 2. edit. Surenhusianæ p. 300. *Jo. Outrein* dissertatione XI. de clangore Evangelii p. 205. sq. & *Joh. Stephani Rittangelii* hoch-feyerliche Solennitæten/ Gebete und Collecten an statt der Opfer/ nebst andern Cerimonien / so von der Jüdischen Kirchen am ersten Neu-Jahrs-Tag vor Mittag in ihren Synagogen hochfeyerlich gebetet und abgehandelt werden müssen. Regiomonte 1652. 4.

De *festo* magno *expiationis* consulere juvabit Interpretes ad Lev. XVI. & Numer. XXIX. 7. sq. & ad tractatum Talmudicum *Joma*, qvem versione & notis à se illustratum edidit *Robertus Scheringamus* Lond. 1648. 4. recusum in Tomo secundo Misnæ Surenhusianæ, & separatim Franeqveræ 1696. 8. cui editor V. C. *Jacobus Rhenferdus* adnexuit præclaram dissertationem, qva expiationem Pontificis maximi Judaici confert cum antitypo suo sive expiatione totius generis humani facta per Christum Servatorem nostrum. Vide sis etiam Ottonis Lexicon p. 182. sq. & *Joh. Frischmuthi* dissertationes binas de hirco ἀποπομπαίῳ sive emissario, populi peccata in desertum bajulante, Jen. 1634. de qvo etiam nota est *Joannis van der Weyen* commentatio in Variis sacris, Franeqv. 1693. 4. cui perinde ut Spencero III. 8. de legibus Hebræorum *Azazel* est diabolus, licet Bocharto in Hierozoico videtur illo vocabulo potius locus separatus ac remotus denotari. Novissime eruditus Rev. *Andreæ Adami Hochsteteri* liber de festo expiationis vidit lucem Tubingæ Anno 1707. 4.

De festo *Purim* cujus lib. XI. c. 6. Antiqvitatum meminit Josephus, videndus tractatus Talmudicus *Megillah*, qvem illustrare pridem promisit præclarus *Wagenseilius*, sed reliqvit hoc præstantissimo Surenhusio, in cujus opere Mishnico Tom. 2. p. 387. sq. cum versione & notis legitur. Addi etiam poterunt *Guil. Schickardi* Oratio de festo Purim, inserta Criticis Anglis Tomo VIII. *Ottonis* Lexicon p. 207. sq. & *Guil. Saldenus* in dissertatione de libri Esther divinitate lib. III. Otiorum divinorum Exercitatione V. *Jo. Wulferus* ad Codicem Talmudicum Shekalim p. 11. sq.

De ritibus communibus circa tria festa præcipua Paschatos, Pentecostes & Tabernaculorum agit Tractatus Talmudicus חגיגה qvem ante Surenhusium Tom. 2. p. 413. cum versione & notis Lipsiæ edidit *Christianus Ludovici* Anno 1696. 4. Philo libro de septenario decem festa memorat explicatqve. Πρώτη, inqvit, ἑορτὴ ἡμέρα πᾶσα. δευτέρα σάββατον. Τρίτη δ' ἡ μετά τινα σελήνην νέαν νεομηνία. Τετάρτη ἡ τῶν διαβατηρίων, ἣ καλεῖται πάσχα. Πέμπτη δ' ἡ τῶν ἀσταχύων ἀπαρχὴ, τὸ ἱερὸν δράγμα. ἕκτη δ' ἄζυμα, μεθ' ἣν ἡ τῶν ἑβδομάδων ὄντως ἑβδόμη. ὀγδόη δ' ἱερομηνία. ἐνάτη ἡ νηστεία. δεκάτη δ' ἡ τῶν σκηνῶν.

De Maccabaico Encæniorum sive repurgati templi festo, qvo per octo dies lucernæ accenduntur, incidente circa Decembris initia, videndi interpretes ad 1. Maccab. IV. 59. & Joh. X. 22. *Josephus* XII. 11. *Seldenus* III. 13. seq. de Synedriis, *Herm. Witsius* in Dodecade Exercitationum p. 568. sq. *Ottonis* Lex. p. 205. sq. & *Bartoloccius* I. T. 1. Bibl. Rabbin. p. 400. sq. ubi illustrat scriptum qvod Judæi in festo illo instauralium legunt, cui titulus *Megillat Antiochus* sive volumen de Antiocho, qvod latine recudendum dedi in Codice Pseudepigrapho Veteris Testamenti. Eqvidem Encænia in memoriam reædificati post captivitatem Babylonicam templi à Judæis celebrata esse affirmat & de illis locum Joannis explicat, sed minus recte ni fallor, Joannes Chrysostomus homil. LX. in Johannem: μεγάλη τις ἦν αὕτη ἡ ἑορτὴ καὶ δημοτελής. Τὴν γὰρ ἡμέραν καθ' ἣν ὁ ναὸς οἰκοδομήθη, ἐπανελθόντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς μακρᾶς αἰχμαλωσίας τῆς ἐν τῇ περσίδι, ταύτην ἦγον μετὰ πολλῆς σπουδῆς.

De

* Ἔριον κόκκινον fasciam coccineam sive lanei staminis textum rubro tinctum, capiti illius hirci impositum fuisse tradunt Judæi, & vestigium traditionis illius extat in Barnabæ Epistola & apud Tertullianum contra Judæos cap. 14. Confer Steph. le Moyne ad Varia sacra p. 674. seq. & Epist. de Melanophoris p. 280. ad calcem Harpocratis Cuperiani, Gaulminum ad lib. de vita Moysis p. 379. seq. Bochartum 1. Hieroz. p. 656. & Gatakeri Adversaria p. 401. seq. edit. Lond.

De aliorum minorum Festorum, qvemadmodum & de Neomeniarum ritibus tangunt pleraqve Tractatus itidem Talmudici מועד קטן & ראש השנה: Fit etiam mentio festi cujusdam in extremo libri *Judith* editionis latinæ, qvod in memoriam liberationis per viduam mulierem illam factæ apud Judæos obtinuerit: Sed cum neqve apud Josephum, neqve apud Judæos veteres illud festum memoretur (Pseudo Philonem Annii ejusqve interpretem R. Azariam non moror) vel hoc ipso nomine etiam liber Judith suspectus esse visus est hominibus eruditis. Vide & qvæ Seldenus III. 13. de Synedriis p. 133. sq. *Francisci Riberæ* opus de Diebus festis Hebræorum MStum extare in Bibliotheca Vaticana, testatur Carolus Josephus Imbonatus, in Bibliotheca Latino Ebraica p. 47.

VIII. De Judæorum anno sabbatico sive septimo videndi interpretes ad Levit. XXV. 2. sq. & *Maimonides* de jure anni septimi qvem illustratum nuper dedit V. C. *Joh. Henricus Majus* fil. Francof. 1708. 4. *Joannes Outrein* dissertatione XIV. de clangore Evangelii, qvæ est de clangore Anni Sabbatici & Jubilei, p. 346. seq.

De anno Jubileo sive qvinqvagesimo, qvi servos libertati & agros avitis dominis restituebat, neqve confundendus est cum anno undeqvinqvagesimo sabbatico, qvo debita remittebantur (unde *Schemitta* dici consuevit) vide interpretes ad Levit. XXV. 8. seq. *Ed. Bernhardum* ad Josephum III. 12. Antiqvitatum p. 231. *Maimonidem* de anno Jubileo cum notis *Matthæi Beke* editum Lugd. Bat. 1708. 4. *Scaligerum* in Canonibus Isagog. p. 295. *Hottingeri* Analecta diss. 3. *Jo. Jacobi Crameri* Theologiam Israelis p. 152. seq. *Josephum de Voisin* libro de Jubileo secundum Hebræorum & Christianorum doctrinam Paris. 1655. 8. *Joh. Christoph. Wagenseilii* diss. de anno Jubileo secundum disciplinam Hebræorum Altdorf. 1700. *Pauli Slevogti* Dispp. Academic. p. 912. sq. *Aug. Varenii* dissertationem Rostoch. 1651. & ad calcem commentarii in Exodum, *Joh. Ernesti Gerhardi* de Jubileis Judæorum & Pontificum Rom. Jen. 1658. *Joh. Adami Osiandri* de Jubileis Judæorum & Christianorum. Tubing. 1677. & *Joh. Christiani Buckii* de anno Hebræorum Jubileo Witeb. 1700.

De Romanorum sæcularibus ludis, sacrisqve vide carmen *Sibyllinum* qvod servarunt *Zosimus* libro secundo, *Phlegonq́;* Trallianus libro de longævis cap. IV. & venustis versibus latinis expressit *Angelus Politianus* c. 58. Miscell. Consulere etiam licebit qvæ viri docti ad *Catulli* poëmation

mation XXXV. * qvod *carmen feculare ad Dianam* infcribitur, & ad *Horatii* carmen fæculare qvod libro Epodon fubjicitur: & ad ejusdem libri primi Odam XXI. & libri qvarti Odam VI. *Feftum* in *feculares ludi, Valerium Maximum* libro 2. c. 4. *Cenforinum* libro de die natali c. XVII. *S. Auguftinum* lib. III. de Civ. DEI c. 18. & *Metellum* Tegerenfeenfem ** fæculi XI. à Chrifto nato Monachum & poëtam pro illa ætate non abfurdum Oda 1. & 2. ad Qvirinum, atqve è recentioribus *Jofephum Scaligerum* lib. 2. de emendatione temporum, *Onufrium Panvinium* libro de fecularibus ludis, ad calcem feftorum, Venet. 1558. & Heidelb. 1588. fol. qvem Gaudentius Robertus Tomo I. Mifcell. & Grævius Tomo XI thefauri fui inferuit: *Petrum Taffinum* Audomaropolitanum S. J. libro erudito de anno fæculari & ludis fæcularibus Romanorum, Tornaci Flandrorum A. 1641. 4. in memoriam Societatis Jefuiticæ qvæ fæculum jam exegerat edito, & Tomo VIII. thefauri Græviani recufo: *Ezechielem Spanhemium* diff. IX. de ufu numifmatum p. 852. fq. editionis Amftelodamenfis, *Johannem Ciampinum* in facra hiftorica difqvifitione de duobus emblematibus in cimelio Cardinalis Carpinei, de qvo libro vide fis Acta Eruditorum Tomo 2. fupplementi p. 94. 97. *Jufti Rycquii* fyntagma de anno fæculari, jubileo & annis folennibus diverfarum nationum, Antwerp. 1625. 8. *Jo. Adolphi Turretini* Academicas qvæftiones de ludis fæcularibus, Genev. 1701. 4. *Florentii de Bruin* librum Belgice editum, eeuwspelen der oude Romeynen, Amft. 1703. 8. & auctorem differtationis de duobus numis Gratiani, in qvorum altero legitur GLORIA NOVI SÆCULI. Parif. 1701. Memoires pour l'Hiftoire des fciences Tom. 1. p. 74. fq. edit. Amftelod. & illuftris Leibnitzii atqve alterius Anonymi differtationes ad eosdem numos in Amici noftri Chriftophori Woltereckii electis rei numariæ p. 308. 327. Hamb. 1709. 4.

In Ecclefia Chriftiana primus Anno 1300. annum Gratiæ fæcularem celebrandum indixit *Bonifacius VIII.* poftea ad qvinqvagefimum annum folennitatem illam reduxit & Judaici exemplo Jubileum vocavit *Clemens VI.* Inde ad triginta tres annos *Urbanus VI.* & *Bonifacius IX.* deniqve ad annos qvinqve & viginti *Paulus II.* & *Sixtus VI.* Confer Bzovii & Raynaldi Annales ad annos Jubileorum, Bullas in jubilæis illis editas, qvæ

* Petrus Taffinus carmen id fæculare effe negat, cap. 16. de ludis fæcularibus, fed nullo id facit argumento certo & evidente. *Terentinos* ludos à fæcularibus haud differre, idem probat pag. 490.

** Extat Tomo I. Antiqvarum Lect. Henrici Canifii.

qvæ leguntur in Bullario magno Laurentii Cherubini (licet bullam Clementis VI. qva *prorsus mandat angelis paradisi ut animam illius, quem in via ad Jubileum contingat obire, à purgatorio penitus absolutam in paradisi gloriam introducant*, pro supposititia habent Baluzius ad vitas Paparum Avenionensium Tom. 1. p. 915. sq. & Joh. Schilterus in Observat. IV. ad Chronicon Argentoratense Jacobi de Kœnigshoven:) numos in Jubileis iisdem cusos, obviosqve in Claudii Molineti & Philippi Bonanni S. I. numismatis Pontificum. De ritibus jubilei Romani præter scriptores plurimos Lipenio in Bibl. Theol. memoratos confer si placet *Jo. Ernestum Schmidelium* de jubileo Romano Anni 1650. Amst. 1654. 12. *Jo. Petri Ludovici*, Professoris Hallensis opuscula Germanice junctim edita p. 127. seq. & qvos laudat p. 185. Anonymum libro Gallice edito de jubileo Romano Lond. 1700. 8. Hist. des Ouvrages des Sav. A. 1700. p. 494. *Wagenseilium* in libro Germanice edito de educatione juvenis Principis p. 179. sq. Anonymi relationem Historicam vulgatam itidem Germanice Lipf. 1700. 12. Historischer Bericht vom Römischen Jubel-Jahr/ & alium editum Gothæ eodem anno der Juden / Römer und Christen Jubel-Freude. *Danielem Guilelmum Mollerum* Professorem Altdorfinum, paucis post socerum suum Wagenseilium annis nuper denatum, in diss. de malleolo Jubeleio Altdorf. 1700. & *Petri Fmncii* Orationem XXXII. Videri etiam possunt *Jo. Faës ὁ μακαρίτης* in examine Bullæ Jubilex universalis Anno 1700. promulgatæ à Papa Innocentio XII. Helmst. 1702. 4. *Jo. Hornbeckius* in examine bullæ Urbani VIII. de festis: *Caroli Drelincurtii* faux visage de l'Antiqvité p. 63. *Petrus Molineus* in novitate papismi p. 582. sq. *Hottingerus* in Wegweiser parte 3. c. 2. p. 382. seq. & diss. 3. Analect. atqve ex Theologis nostratibus *Jac. Heilbrunnerus* in uncatholischen Pabstthum Artic. 3. c. 3. p. 129. seq. *Jo. Affelmannus* syntagmate diss. Theol. parte 2. p. 5. sq. *Joh. Conradus Daunhauerus* Hodomoria Papæa phantasmate 2. pag 742. 757. 799. 893. seq. *Jo. Gerhardus* Confess. Cathol. lib. 2. part. 3. artic. 16. c. 7. p. 126. sq. aliiqve ubi contra indulgentiarum abusus disserunt. Calendaria Jubilea, recensionem indulgentiarum per singulos dies anni complectentia, exhibet *Elias Ebingerus* in Historia Ecclesiastica Sæculi XV. pag. 408. seq.

Non dubitant etiam Protestantes memoriam sæcularem rerum memorabilium & singularium beneficiorum DEI pie obire, uti constat Jubileum Evangelicum à Lutheranis nostris passim celebratum 1) Anno 1617. in memoriam cœptæ à B. Luthero Reformationis, de qvo vide præter

ter Acta variis in locis tum separatim excusa Tho. Lansii mantissam Orationum p. 496. seq. & V. C. Christiani Junckeri vitam B. Lutheri numismatibus illustratam p. 368. sq. Tum 2) Anno 1630. in memoriam exhibitæ Imperatori Carolo V. Augustanæ confessionis: id. p. 438. Porro 3) A. 1655. in memoriam religiosæ pacis Passaviensis, de qvo Jubileo præter Junckerum p. 484. confer Jo. Benedicti Carpzovii Patris fasciculum myrrhæ p. 445. sq. & Rev. D. Fechtii prolegomena ad commentarium B. Varenii in Esaiam num. 3. Deniqve 4) A. 1676. in memoriam formulæ concordiæ. Idem Junkerus p. 484. Omitto Jubilea à singularibus populis celebrata ut A. 1693. à Suecis jussu Regis Caroli IX. in memoriam receptorum in Concilio Upsaliensi A. 1593. Evangelicorum sacrorum. Confer *Dan. Guilelmi Molleri* diss. de Jobileo Lutheranorum, Altdorf. 1700. Sic & *Academias* vertente ab illorum fundatione sæculari spatio Jubilea celebrare meminimus, ut nuper admodum Witebergensem Ao. 1702. Giessensem Anno 1707. & Lipsiensem Anno 1709. Nec minus *Gymnasia* sive *Scholas* ut Hallensem Saxonum Anno 1665. cujus acta à D. Godfrido Oleario Superintendente edita prodierunt Rudolphstadii 1666. 4. Sed & *Typographos* A. 1640. inventæ ante ducentos annos typographiæ Jubileum obiisse constat, suntqve in manibus Acta *Jubilei Typographorum* vulgata illo anno Lipsiæ in 4. & B. Doctoris Jo. Schmidii Concio in memoriam ejusdem habita Argentorati, typisqve exscripta. Videndus & Clariss. Wilh. Ernesti Tentzelii libellus Germanice editus, qvi inscribitur: Discours von Erfindung der Buchdruckerey-Kunst / bey Gelegenheit des fünfften Jubel-Jahrs. Gothæ 1700. 12.

De Reformatarum Ecclesiarum Jubileis vide præter laudatos à Lipenio Tom. 2. Bibl. Theol. p. 136. Carolum Drelincurtium in libro Gallico cui titulus: *du Jubilé des Eglises Reformées avec l'examen du Jubilé de l'Eglise Romaine.*

IX. De Festis Græcorum Ethnicorum diligentissimam tractationem instituit *Jo. Meursius* in libris VI. Græciæ feriatæ Lugd. Bat. 1619. 4. qvibus alphabetico ordine Festa Græcorum, Atticorum maxime perseqvitur. Idem nonnulla hujus argumenti etiam attigit, sed sparsim, in Atticis lectionibus & aliis scriptis, uti singulari libro egit de *Eleusiniis* sive majore & minore Cereris Eleusinæ Sacro ac Festo; & alio libro de *Panathenæis* majoribus qvinqvennalibus & minoribus annuis, in Minervæ honorem celebratis. Ambo libri eodem anno Lugd. Bat. & eadem forma

pro-

prodierunt, cumqve Meursii Græcia feriata, additis ex Chirographo Auctoris observationibus nonnullis, recusi sunt in Tomo VII. thesauri Antiqvit. Græc. Gronoviani. De *Dionysiis* qvoqve singularem librum promisit, sed qvi nunqvam in lucem editus est, unde tanto avidius Illustris Viri Ezechielis Spanhemii librum de eodem festo, cujus jam pridem spem fecit, exspectabamus. Sed & illius operis cum summi viri morte spes decollavit. De Phiditiis, Syssitiisqve Lacedæmoniorum agit idem *Meursius* in Miscellaneis Laonicis L. 1. c. 9. sq. cum qvo confer, qvæ de Phiditiis Cyrenensium notat *If. Casaubonus* ad Athenæi Lib. XI. c. 9. De Phiditiis sive Ἀνδρέιοις Cretensium Eustathius ad Iliad. V. p. 689. edit. Basil. idem Meursius in Creta, lib. 3. c. 10. & de Philotesiis veterum *Jo. Fronto* Academiæ Paris. Cancellarius in Epistolis selectis, Leodii Eburonum 1674. 12. editis epistola 1. ubi cum his confert Agapas veterum Christianorum, de qvibus infra. De Græcorum epulis publicis confer interim Svidam in πανδαίσια & ὡς καλὸν ὦ πόσειδον. Andreæ Christiani Eschenbachii diss. VI. de symposiis Sapientum p. 279. sq. & de sacris Græcorum Romanorumqve epulis solennibus per varia festa celebratis Stuckium 1. 33. Antiqvitatum Convivalium. De Charistiis Romanorum Ovidius 2. Fastor. & Valerius Max. 2. 1. 8. Cæterum ut argumentum nostrum persеqvamur, *Petri Castellani* Gerhardimontensis ἑορτολόγιον s. de Festis Græcorum liber prodiit Antwerp. 1617. 8. *Joh. Fasoldi* Barutho-Franci Græcorum veterum ἱερολογία sive XII. Decades festorum, expositæ Jenæ 1676. 12. Uterqve libellus una cum *Jo. Jonstono* de Festis Græcorum, jam suprà mihi memorato, iterum excusus est in eodem tomo VII. Antiqv. Græcar. à Cl. *Gronovio* collectarum. *Joh. Philippus Pfeifferus* qvoqve in Antiqvitatibus Græcis hoc de argumento nonnulla habet, sed perinde ut Fasoldus ex Meursio petiit pleraqve omnia. Meursii Observationibus succinctius digestis non contemnenda qvædam adjecit *Joh. Potterus* in Archæologiis Atticis, II. 19. sq. Tom. 12. thesauri Gronov.

De festis qvibusdam Atticis præclara itidem nonnulla notarunt *Sam. Petitus* in eximio suo ad Leges Atticas commentario, non longe ab initio, *Ægidius Menagius* in Differt. Gallice edita super Terentii Heautontimorumenon, ubi de triplicibus Dionysiis, Lenæis, Dionysii κατ' ἄστυ & Anthesteriis: ut veluti notiora prætеream, qvæ de Festis Græcorum observavit *Lilius Gyraldus*, Syntagmate XVII. de Diis. De festo Attico *Steniis* adeundus etiam V. C. *Ludolphus Kusterus* ad Aristophanis Thesmophoriazusas v. 481. De Pyanepsiorum festo qvasi κυάμων ἑορτὴν (Boh-

nen-Fest) dicas, in honorem Apollinis celebrato, Baudelotus de Dairval in dissertatione edita Gallice Parif. 1712. 4. *Féte d' Athenes representé sur une Cornaline antique du Cabinet du Roi.*

Philippus Jacobus Maussacus qvoqve collectionem de festis & Legibus Atticis promisit pag. 26. ad Harpocrationem, verum illud opus nunqvam lucem adspexit.

X. De Eleusiniis Mysteriis majoribus ac minoribus, & Festo Cereris Eleusiniæ, præter *Meursium, Pfeifferum, Potterumque*, & alios jam laudatos, adire non pœnitebit *Josephum Scaligerum* p. 39. ad Eusebium, *Jo. Marshamum* in Canone chronico, *Dionys. Petavium* ad Themestium pag. 411. seq. edit. Harduinianæ, *Jac. Du Portum* p. 260. ad Theophrasti characteres, & *Ism. Bullialdum* p. 250. sq. ad Theonem Smyrnæum. Mysteria Cereris historice explicat *Jo. Clericus* Tom. VI. Bibliothecæ universal. p. 61. sq. Physice *Eschenbachius* in Epigene suo s. commentario de Poësi Orphica p. 11. seq. Num Eleusinia ex Ægypto Athenas traducta fuerint, disqvirit *Herm. Witsius* p. 186. Ægyptiacor. Qvomodo Athenis translata sint Romam, disputat *Schurzfleischius* in Opp. hist. polit. p. 863. sq. Celebrata, præter Atticos, fuisse Eleusinia à Celeensibus, Phliasiis, Pheneatis, Lacedæmoniis, Parrhasiis, Cretensibus, & Romanis ipsis auctore Hadriano Imperatore, probatum it Meursius cap. ultimo. De Panathenæis præter Meursium & alios paullo ante nominatos, agunt idem *Marshamus* in Canone chron. *Joh. Seldenus* ad Marmora Oxoniensia pag. 74. *Tho. Lydias* ad eadem Marmora p. 166. De Bacchanaliis antiqvis & hodiernis liber *Joh. Nicolai* seorsim editus A 1679. & recusus in T. VII. Antiqvit Græcar. ut omittam *Jac. Herrenschmidii* Oettingensis dissertationem, Norimb. 1626. 12. Non adeo scelerata fuisse veterum Bacchanalia, qvam vulgo creditum est, contendit *Julius Rondellus* in Dissert. de Chœnice Pythagoræ, Gallice edita Amst. 1690. 12. De Mithræ Sacris *Athanasius Kircherus* in Obelisco Pamphilio, & in Tom. I. Oedipi Ægyptiaci, *Thom. Stanleius* in Historia Philosophiæ Orientali pag. 110. edit. Lat. *Tho. Gatakerus* pag. 238. sq. Adversf. *Casaubonus* & *Salmasius* ad Historiam Augustam, *Thomas Hyde* de veteri religione Persarum p. 108. sq. & præter alios novissime *Philippus à Turre* in monumentis veteris Antii, editis Romæ 1700. 4. De variis Mysteriis sacrisqve Ægyptiorum, Osiridis tum Bacchi Orgiis, & Trietericis, Persarum Mithriacis, Græcorum Eleusiniis & Thesmophoriis, Thracum s. Samothracum Orphicis plura nos & distin-

ſtinctiora doceret, ſi tuliſſet ætatem, Iceſii liber de Myſteriis, qvem laudat *Clemens Alexandrinus* in Protreptico. Videnda interim qvæ præter eundem Clementem pag. 9. ſq. prodit *Arnobius* lib. VI. contra Gentes p. 169. ſq. & Lib. VII. p. 225. 229. ſq. Singulare opus de Arcanis rei Hieraticæ & Teleſticæ moliri jam pridem ſe ſignificavit Rev. D. *Valentinus Erneſtus Læſcherus* Superintendens hodie Dresdenſis in Nov-antiqvis Relationibus A. 1701. p. 179. ſq. Sed gravioribus & magis arduis negotiis hæc & alia qvæ in affectis habuit multa præclara coactus eſt omittere. De variis luſtrationibus Gentilium, qvibus tum in Myſteriis tum alibi uſos eſſe conſtat, præ cæteris laudandus eſt eruditus liber *Joh. Lomeieri* Zutphanienſis, editus primum Anno 1682. 4. atqve iterum, auctore jam defuncto auctior, ſub titulo Epimenidis, Zutphaniæ 1700. 4. Vide etiamſis *Petrum Taffinum* Jeſuitam de anno ſeculari Romanorum cap. 6. *Joh. Saubertum* de ſacrificiis cap. XI. & *Jac. Perizonium* ad Æliani Variarum Lib. VIII. cap. 5.

XI. Die feſto vetitum fuit Athenis cuiqvam injuriam facere qvoqvo modo, aut qvicqvam decernere, niſi qvod ad feſtum pertineret: neqve cuiqvam manus injicere licebat, qvamvis reo, Eleuſiniis & Dionyſiis durantibus: vide *Sam. Petitum* de Legibus Atticis p. 17. ſq & p. 36. ſq. & p. 49. Idem tamen p. 45. obſervat feſta non videri otio tranſacta eſſe ab omnibus, qvanqvam Romanos conſtat per ferias à famulis operibus ceſſaſſe. Conf. *Ciceronem* Lib. II. de legibus p. 98. & 117. edit. Adriani Turnebi, & qvæ obſervat *Henr. Erneſtius*, libro de ſtudiis feſtis diebus non competentibus p. 74. ſq. Thargeliis durantibus nec pignus, nec qvicqvam qvod alterius eſſet, capere licebat, ut notat *Meurſius* p. 148. Græciæ feriatæ. De ſobrietate per dies feſtos ab Ethnicis obſervata vide qvæ idem Ernſtius p. 35. Durantibus Olympiis per totam Græciam à bello ceſſatum docet *Plutarchus* in Lycurgo, ad qvem locum addas notas *Clariſſ. Dacerii*. Extat & *Joh. Ludovici Ruellii* libellus de Religione gentium circa feſta, editus Cellis 1663. 12.

De anno, menſibus & Calendario Atticorum, aliorumqve Græcorum, conferendi qvos laudavi nuper in Menologio ſive libello qvem jam ſupra memoravi de centum circiter populorum menſibus, excuſo Hamburgi 1712. 8.

XII. De Feſtis Romanorum conſulendus *Ovidius* inprimis in libris Faſtorum, qvorum ſex poſtremos intercidiſſe dolendum eſt. Ovi-

dium illuſtrarunt tum alii, tum *Carolus Neapolis* in anaptyxi ad faſtos Ovidianos, Antwerp. 1639. fol. E recentioribus hoc argumentum illuſtrant, præter *Roſinum* & *Dempſterum* libro 6. Antiqvitatum Roman. *Burchardum*qve *Gothelf Struvium* cap. 8. & 9. & *Gyraldum* ſyntagmate XVII. de Diis, *Petrus Moreſtellus* in Alypio ſ. libro de priſcorum Romanorum feriis Lugd. 1605. 4. & *Sibrandus Tetardus Siccama* in præcidaneis ad Faſtos Calendares Romanorum, Campis 1599. 4. ambo recuſi in Tomo VIII. theſauri Græviani, ubi & alia huc facientia reperiuntur. *Palladii* Methonenſis Sophiſtæ liber περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἑορτῶν, Svidæ memoratus intercidit.

XIII. De Anno & Calendariis veterum Romanorum qvemadmodum Chriſtianorum qvoqve ſcriptores complures laudavi in eodem Menologio meo & in Bibliotheca latina IV. 6. Præ cæteris commendandus *Franciſcus Blondellus* in Hiſtoria Calendarii Romani, Gallice ſcripta, editaqve Pariſ. 1682. 12. qvi Romuli Calendarium exhibet p. 41. Numæ Pompilii p. 47. Calendarium Julianum p. 65. Calendarium Eccleſiaſticum vetus p. 139. Gregorianum deniqve p. 259. Noviſſime etiam vir nobiliſſimus *Henricus Leonhardus Schurzfleiſchius* librum de Anno Romanorum vulgavit Wittebergæ 1703. 4. in qvo Herwartianum qvoqve Calendarium exhibet cum Petri Lambecii & Ægidii Bucherii notis, qvibus ſuas obſervationes adjunxit.

XIV. Inter Feſta Chriſtianorum primo loco memorari debet *Dies Dominicus*, qvi Sabbato Judaico ſucceſſit, auctoritate Apoſtolica, reſurrectionem Chriſti victorioſam Pſal. CX. 4. ſingulis hebdomadis celebrante. Vide Interpretes ad Actor. XX. 7. 1. Corinth. XVI. 2. Hebr. IV. 7. Apocal. I. 10. *Coteleriam* ad Epiſt. Barnabæ Tomo I. Patrum Apoſtolicorum p. 47. ſq. B. *Kortholti* paganum obtrectatorem p. 307. ſq. *Briſſonium* ad legem Codicis Theodoſiani de Spectaculis p. 24. ſq. *Valeſium* ad Euſeb. p. 279. *Herm. Conringii* programmata ſacra pag. 113. ſeq. & *Joh. Mich. Heineccii* deſcriptionem Eccleſiæ Græcæ, Germanice editam parte III. p. 152. ſq. Recte hoc ab Apoſtolis factum eſſe & fieri potuiſſe adverſus Judæos tuentur *Wagenſeilius* in telis igneis Satanæ p. 558. ſq. *Jo. Pearſonius* ad Symbolum Apoſtolicum p. 469. ſq. editionis Latinæ, *Ludov. Capellus* in tractatu de Sabbato pag. 281. ſeq. operum poſthumorum, qvibus addes *Hugonem Menardum* notis ad Barnabæ Epiſtolam pag. 202. ſeq. S. *Athanaſius*

nasius * qvidem non dubitavit affirmare Christum ipsum loco Sabbati diem Solis solenni cultui dedicasse. Idem legas in *Talmude* tractatu *Avoda Sara* cap. 1. qvod testimonium non contemnendum videtur *Jo. Hoornbeckio* p. 174. de observando præcepto decalogi de Sabbato. Neutiqvam tamen hoc certo probari posse existimem, & sufficit nobis qvod hoc in honorem Christi factum sit auctoribus Apostolis. *Octavus dies* aliis dictus est, ut *Ignatio* Epist. ad Magnes. c. 9. *Justino* Martyri p. 260. dialogi cum Tryphone, & forte *Irenæo* libro deperdito de Ogdoade. Aliis *primus*, qvia revera primus dies est à qvo Sabbatum septimus: & *μίαν σαββάτων* pro *πρώτη* dici, Luc. XXIV. 1. & Joh. XX. 7. doctissimi interpretes annotarunt. Confer *Vossii* Harmoniam Evangel. p. 359. 363. *Diem Solis* qvoqve vocant idem *Justinus* in Apologia longiore p. 99. *Tertullianus* c. 16. Apologetici, itemqve alii: neqve enim ægre ferebant Christiani hoc nomen licet ab Ethnicis ** repetitum, qvia ut *Ambrosius* serm. 61. *in ea die Salvator veluti Sol oriens discussis infernorum tenebris luce resurrectionis emicuit.* Κυριακὴν ἡμέραν sive *diem Dominicum* pro die Paschatos accipiunt nonnulli Apocal. I. 10. ut *Paulus Colomesius* in observationibus sacris pag. 100. certum tamen est hoc nomen pro die Solis freqventatum esse non primum à Constantino M. sed ab antiqvissimis Christianis ut Ignatio Epist. ad Magnes. cap. 9. Confer *Suicerum* in Κυριακή. Resurrectionis diem pro qvolibet die Dominico dixit *Amalarius* editus à Mabillonio Tom. 2. Analect. p. 101. & 138. confer *Meursii*, *Suiceri* & *Cangii* glossaria in voce ἀναστάσιμος ἡμέρα. Idem *Suicerus* T. 2. p. 920. sq. agit de more non Ebionæorum modo sed & aliorum Christianorum qvi *Sabbatum* & diem Solis pariter feriabantur. De qvo confer Constitutiones Apostol. VIII. 33. *Hug. Grotium* explicatione Decalogi p. 57. sq. & ad Actor. XV. 21. *Laur. Zaccagnii* prolegomena ad monumenta vetera p. 78. seq. & *Justi Henningi Bœhmeri* diss. 1. ad Plinii Epistolam de Christianis. Idem hodieqve feruntur facere Æthiopes. Vide D. *Phil. Nicolai* Tomo 2. operum pag. 21. & *Jobi Ludolphi* comment. ad historiam Æthiopicam p. 239. Interjecto tempore variis conciliis Sabbatum cum die Dominico pari religione obire

* Athanas. Tom. 1. p. 1060. Idem tamen hoc p. 1066. explicat sic, ut Christum resurrectione sua diem Dominicum consecrasse dicat, qvod nemo negaverit. Atqve ita forte etiam accipiendus *Eusebius*, à Christo translatum Sabbatum scribens in Ps. XCI. Apud Tertullianum vero IV. 12. contra Marcionem, legas Christum sabbati diem benedictione Patris à primordio sanctum benefactione sua fecisse sanctiorem.

** De Planetaria dierum denominatione, qvam hæresibus adscribit Philastrius hæresi CXI videnda Joh. Mœbii dissertatio Lips. 1687.

obire & cum Judæis atqve gentibus festa agere prohibitum fuit. Vide qvæ viri docti ad Canonem 37. & 39. Laodicen. *Bellarminum* lib. 3. de cultu Sanctorum cap. X. & *Phil. Jacobum Hartmannum* sive *Sclemndrum* in libro de gestis Christianorum sub Apostolis p. 303. sq. & qvæ de hæresi Sabbatianorum *Cotelerius* ad Constitutiones Apostol. lib. V. c. 15. De Sabbato Mariano Ecclesiæ Romanæ vide Hottingeri primitias Heidelbergenses p. 350. seq. & hodegum Germanice editum part. 2. p. 202. sq. Ritus Christianorum veterum die Solis observati v. g. qvod convenirent ad faciendas preces & ad conciones sive adhortationes audiendas, & ad sacram Synaxim celebrandam: qvod illa die non adorarent de geniculis (excepto festo Pentecostes de qvo Rich. Simon p. 261. ad Gabrielem Philadelphiensem) non jejunarent, & similia, apud *Brissonium* libro laudato, *Henricum Ernstium* de studiis diebus festis non competentibus, Soræ 1656. 4. *Suicerum* in vocibus Σάββατον, νηςεία, γονολισία, & alios qvi de moribus & ritibus primorum Christianorum scripserunt *Guil. Caveum*, *Claudium Fleury* sive *Florium* & *Godfridum Arnoldum* videri possunt. Qvi Sabbatum Judaico more celebrandum contendebant, *Sabbatici* etiam appellabantur, uti Judæi ipsi *Sabbatarii* * dicuntur poëtæ Martiali IV. 4. *Petrobrusiani* vero & post eos plurimi alii ut *Brownistæ* recentiori ætate, præter diem Dominicum omnia festa rejiciebant, contra qvos disputant *Henricus Morus* p. 441. operum Theologicorum & *Rich. Montacutius* Apparatu ad Origines Ecclesiasticas p. 376. sq. & Tomo 1. originum Ecclesiasticarum p. 131. Loco diei Solis notum est Muhamedanos, celebrare *diem Veneris* sive ** in memoriam Mahomedis, illo die à Mecca profugi hoc faciunt, sive id acceperint ab antiqviore ritu Saracenorum, de qvo Seldenus II. 4. de Diis Syris p. 289. Constantinus M. vero diem Veneris etiam festum haberi & negotia forensia ac civilia illo intermitti voluit, qvod eodem passus esset optimus Servator. Vide Eusebium IV. 18. de vita Constantini, Sozomenum p. 412. & è recentioribus Tillemontium T. 4. Historiæ Imperatorum, Gallice editæ p. 593. 595. Ex variis relationibus etiam constat Ethnicos qvi habitant circa Ormum & Goam *diem Lunæ* qvot hebdomadis festum agere, qvemadmodum *dies Martis* colitur circa Guineam, & *dies Jovis* ab iis populis qvi Magno Mogoli parent, ut adeo per

* In Benjaminis itinerario mentio Judæorum Cypriorum, qvi diem Solis hebdomadatim egerunt festum. Confer Jac. Rhenferdum de fictis Judæorum hæresibus §. 35.

** Confer Hottingeri primitias Heidelbergenses p. 371. sq. Pearsonium ad Symbol. Apostol. p. 472. Thom. Smithum de moribus Turcarum pag. 28. sq.

per totam hebdomadem nullus superſit dies præter *diem Mercurii*, qvi non ab aliqva gente hebdomadatim feſtus habeatur, qvanqvam & ille qvandoqve celebratur à Japanenſibus, cum enim hi nullum ſingulis hebdomadis feſtum diem agant, ſed ſingulorum menſium diem 15. & 28mum celebrent, hoſce menſium dies in diem Mercurii ſæpius incidere perſpicuum eſt. Confer *Mottanum Vayerum* Tomo XII. operum p.32. edit. in 12. Incolas qvi inſulam Formoſam habitant, neqve ullum hebdomadarium neqve ullum alium feſtum diem celebrare notatum Mandelsloio in relatione de ſuo itinere & eidem Vayero p.360. Sed in Georgii Pſalmanazaris deſcriptione Inſulæ Formoſæ, multa de feſtis Formoſanorum traduntur. Ut vero ad Chriſtianos redeam, de nominibus & ratione dominicarum dierum atqve hebdomadum apud Græcos per totum annum videnda Leonis Allatii diſſertatio, ejus libro de conſenſu Eccleſiæ Or. & Occidentalis ſubjecta: Heineccius in deſcriptione Eccleſiæ Græcæ parte 3. p.182. ſq. Suicerus & Cangii gloſſarium in Κυριακή. Idem Latinæ Eccleſiæ nomina perſeqvitur & cum Græcis confert in gloſſario Latino voce *Dominica*. Græci ferias hebdomadis à ſubſeqvente Dominica, Latini à proxime præcedente appellare conſueverunt. Confer Beveregium ad Synodicum pag. 35. b. & 157.

XV. De aliis Chriſtianorum feſtis eorumqve origine ritibus &c. varia ſcripta extant *Rudolphi Hoſpiniani* Tiguri Anno 1593. & noviſſime Genev. 1674. fol. *Matthæi Dreſſeri*, Lipſ. 1593. 8. & qvi Chronicon feſtorum ſcripſit *Rivandi*, ἑορτογραφία *Georgii Heſſi*, aliorumqve: *Joachimi* præterea *Hildebrandi* enchiridion de priſcæ & primitivæ eccleſiæ ſacris publicis, templis & diebus feſtis Helmſt. 1652. in 4. tum ſingularis de feſtis liber qvi non minus qvam alter à me jam memoratus lucem iterum adſpexit ibidem 1701. 4. Non prætereundus etiam B. *Bebelius* Antiqvitatt. Eccleſiaſt. Sec. IV. T. 2. p.846. ſqq. *Theodori Thummii* tractatus hiſtorico-theologicus jam ſupra laudatus de feſtis Judæorum & Chriſtianorum: *Chriſtianus Wildvogelius* in Chronoſcapia Legali de jure feſtorum, Jen. 1699. 4. *Caſpar Calvœr* Tomo 2. Ritualis Eccleſ. & ex Pontificiis acerbus Hoſpiniani ac Dreſſeri inſectator *Jacobus Gretſerus* Jeſuita libris 2. de feſtis Chriſtianorum, ejusqve auctario de feſto Corporis Chriſti Ingolſtad. 1612. 4. & lib. 1. de cruce p. 56. ſq. ubi feſta Crucis perſeqvitur. *Andreæ* vero *Wilckii* liber de feſtis Chriſtianorum, & *Joh. Weitzii* heortologium complectitur varia veterum recentiumqve Poëtarum carmina præcipuorum feſtorum argumentis reſpondentia, notisqve ab editore illuſtrata,

ſtrata, qvemadmodum in D. *Jo. Conr. Dannhaueri* hagiologio feſtali habentur conciones à Theologo illo præſtantiſſimo habitæ in diebus feſtis & nonnulla etiam circa originem feſtorum hincinde monentes. Cæterum ſingulari cura in hoc argumento illuſtrando verſatus eſt non ita pridem *Adrianus Bailletus* qvi Pariſiis 21. Jan. A. 1706. obiit, & præter vitas ſanctorum N. T. XII. Voluminibus vitas ſanctorum V. T. uno volumine, Topographiamqve & Chronologiam ſanctorum, etiam hiſtoriam feſtorum fixorum Gallica lingua edidit & duobus voluminibus hiſtoriam feſtorum mobilium Dominicarum & feriarum eſt perſecutus Pariſ. 1703. 8. & in fol. & ante Bailletum *Lud. Thomaſſinus* presbyter Oratorii die 24. Dec. A. 1695. Pariſiis defunctus in tractatu Gallice edito de feſtis Pariſ. 1683. 8. *Carolus Guietus* Jeſuita Gallus in Heortologia ſ. libro de feſtis propriis locorum. Pariſ. 1657. fol. ap. Cramoiſium. De Feſtis Latinæ Eccleſiæ videndus etiam *Iſidorus* Hiſpalenſis libro ſexto originum cap. 18. & *Cangius* gloſſario in vocabulo *Feſtum*.

Feſtorum multitudinem atqve, ut Eraſmus * jam conqveſtus eſt, in immenſum accreſcentem turbam in Eccleſia Romana tanqvam ſcholam otii ac turpitudinis exagitat *Henr. Morus* p. 554. operum theologicorum. Confer *Georg. Wicelium* in via regia apud *Eduardum Brownium* Tomo 2. faſciculi rerum expetendarum & fugiendarum p 729. & gravamen 37. in eodem opere pag. 363. Tom. I. *Ben. Pictetum* T. 2. Theol. Chriſtianæ p. 169. edit. Genev. A. 1708. Muhamedanorum Judæorumqꝫ in illam Feſtorum multitudinem invectivas vide ſis ap. *Hottingerum* in hiſtoria Eccleſiaſtica Sec. XVI. parte 2. p. 134. ſq. Duodecim Feſta Mariæ ſolius celebrat Romana eccleſia, de qvibus inter Pontificios agit *Joh. Jacobus Komarec* in Mariali theoretico & practico, Italica lingua Romæ A. 1690. 4. edito, ſed videnda etiam qvæ circa illa feſta monuerunt ex Proteſtantibus *Andreas Rivetus* in apologia pro Maria lib. 2. c. 16. T. 3. operum: *Hottingerus* in Wegweiſer Tom. 2. p. 193. ſq. & *Frid. Ulr. Calixtus* in hiſtoria immaculatæ conceptionis Mariæ pag. 265. ſq. ad finem usqve libri. De incommodis plurium feſtorum nonnulla ſuæ de Sabbato exercitationi præmiſit *Joh. Sam. Stryckius* Halæ Saxonum 1703. 4. Ex ipſis etiam Romanæ Eccleſiæ aſſeclis conſulere juvabit *Nicolaum de Clemangis* ſæculi XV. ſcriptorem, de novis celebritatibus non inſtituendis, p. 143. ſq. Operum, & *Joh. Baptiſta Thiers* die 28. Febr. Anno 1703. denati librum de feſtorum dierum imminutione Lugd. 1668. 12. qvem valde commendat

* Vide Epiſtolas poſt Clementem Romanum à Colomeſio editas pag. 294.

dat Colomesius pag. 131. Observationum sacrarum, & Elias du Pin, T. XVIII. pag. 274.

XVI. Festa Dominica s. solenniora Ecclesiæ Græcæ hæc memorantur à *Leone Allatio* pag. 13. de libris Ecclesiasticis Græcorum: Annunciatio B. Virginis, Christi nativitas, Baptismus Christi, transfiguratio in monte Tabor, Resurrectio Lazari, festum Palmarum, Lignum Crucis, Resurrectio Christi, Ascensio Christi, & Spiritus Sancti in Apostolos effusio. Huic deniqve Allatius adjungit, Deiparæ assumtionem, additqve eam, licet non semper locum inter festa apud Græcos * habuerit, modo tamen certum sibi vindicare, nec sine piaculo negligi. De festis diebus *Apostolorum* adeundus *Jo. Dallæus* de pseudepigraphis Apostolicis lib. 1. cap. 11. pag. 139. & c. 14. p. 169. seq. Alia recentiorum Græcorum festa vide apud *Thomam Smithum*, in Epistola de statu Ecclesiæ hodiernæ Græcorum p. 16. sq. *Paulum Ricautum*, in libro Anglice primum, tum Gallice edito de statu Ecclesiæ Græcæ c. 6. & Rev. *Joh. Mich. Heineccii* delineationem Ecclesiæ Græcæ part. 3. c. 3. *Suicerum* in thesauro & *Cangium* in glossario mediæ Græcitatis. Sed & Typicum Irenes Augustæ, in Analectis Græcis Benedictinorum p. 248. seq. ubi varia festa memorantur, ne de Lectionario, Euchologio & aliis libris Græcorum Liturgicis dicam, *Ἑορτολόγιον* Sebasti Trapezuntii Kymenitæ, typis exscriptum Buccaresti in Walachia 1701. 4.

Dies *Sanctorum* memoriæ consecratos in Græcorum *Menologiis* & Latinorum *Martyrologiis* consignatos videre licet, de qvibus nolo jam prolixius differere post ea qvæ de Menologiis ad *Allatium* de libris Ecclesiasticis Græcorum dixi, & qvæ in Schediasmate de libris Ecclesiasticis Latinorum & Actis Sanctorum annotavit amicus noster *Nicolaus* Petrus *Sibbern*, Glückstadiensis Holsatus. Witebergæ 1706. 8.

Tt Festum

* Etiam apud Latinos tardius celebratum hoc festum, licet inter Augustini sermones de sanctis, duodevigesimus legitur in assumtionem Mariæ. Sed tribuendus est Ambrosio Autperto, cujus temporibus circa A. C. 770. de assumtione B. Virginis agi cœpit. Confer Mabillonium Tom. 2. Secul. 3. Benedictin. p. 270. & Jo. Launojum in judicio de controversia super exscribendo Parisiensis Ecclesiæ Martyrologio (contra Nicolai Billialdi Vindicias Parthenicas) Paris. 1671. 8. Vide & qvæ Claudius Jolius Canonicus Paris. in dissertatione de verbis Usuardi 15. Aug. & in Epistola pro Usuardo Apologetica Paris. 1669. 1670. contra Jac. Goudini Doctoris Sorbonici & Canonici Paris. assumtionem B. Virginis vindicatam. Consule etiam Florentinium ad Martyrolog. Hieronymianum p. 263. sq. & qvæ B. Antonius Reiserus in Launojo confessore p. 763. sq. contra ea qvæ Lambecius in itinere Cellensi & Tom. 8. Bibl. Vindobon. p. 132. sq.

Festum *Circumcisionis* auctor blasphemi libri תולדות ישו p. 23. inepte fingit institutum esse à Petro Apostolo, longe enim serius *Octava Nativitatis* celebrari cœpit, qvibus deinde post aliqvot sæcula accessit alter ille *Circumcisionis* titulus. Vide *Baronium* ad Martyrolog. Romanum Calendis Januar. *Casaubonum* Exerc. 2. ad Baron. c. 9. & *Montacutium* 1. Orig. Ecclesiast. p. 126. seq. 136. *Faustini* Homilia contra varias superstitiones Calendis Januariis usitatas (unde ἑορτὴν Σαταννικὴν vocat Chrysostomus homilia 1. de Lazaro, T. V. edit. Ducæi p. 18.) edita est à *Bollando* Tom. 1. Act. Sanctorum Januarii p. 2. adde *Asterii* homiliam qvartam, *Canonem Trullanum* LXII. *Sirmondum* ad sermonem *Augustini* de Calendis Januariis T. 1. Opp. Sirmodi pag. 335. *Petrum Possinum* ad *S. Nili* Epistolam 81. ubi etiam de veterum Christianorum per illam diem devotione. Vide & Cangii glossarium in *cervulus* & *Kalendæ*, atque *Aloysii Novarini* schediasmata sacra libro V, cap. 16. Agyrtarum Calendis Januariis, Natalibus Christi & die Candelarum januas oberrantium stipemqve petentium meminit Jo. Tzetzes Chil. XIII. hist. 475. De *festo Fatuorum* Calendis Januarii abolito in Gallia, & restituta solennitate Circumcisionis Domini vide qverelam ad Gassendum p. 73. & Antonii Pagi Criticam Baronianam ad A. C. 1187. num. 17. seq. De Hippodromiis per Calendas Januarias institutis vide præter *Nilum* Epistola laudata, *Sidonium* carmine 23. v. 307. seq. De strenis & donis qvæ initio anni qvemadmodum aliis qvoqve diebus festis mitti ad amicos consueverunt videndus *Zaccagnius* ad Epistolam *Nysseni*, in collectione veterum scriptorum p. 354. 379. *Ausonius* Tollii pag. 645. *Symmachus* X. Epist. 35. & 27. *Petavius* ad Juliani Misopogonem p. 306. seq. edit. Paris. *Jac. Godofredus* ad Codicem Theodosianum Tom. 2. p. 439. sq. ubi de strenis Imperatori oblatis & *Jo. Tristanus* Tom. 2. Hist. Imperatorum p. 643. *Philippi Horsti* Schediasma de strenis votisqve Januariis Jen. 1632. 4. *Christiani Frid. Franckensteinii* diss. de novo anno Lips. 1673. 4. atqve *Martini* inprimis *Lipenii* strenarum civilium & Ecclesiasticarum Historia Lips. 1670. 1677. 4. & Tom. XII. thesauri Græviani: *Jacobi Junck* Xeniothecion, Colon. 1683. 4. *Hieron. Bossius* Ticinensis de strena, Mediolan. 1624. 8. *Theodori Marcilii* Historia strenarum, orationibus adversariis & carmine explicata Paris. 1599. 8. qvibus deniqve addere licet succinctam strenarum Historiam traditam Gallicè à *Renato Josepho Turnemine* S. I. in memoriis literariis Trevoltinis A. 1705. pag. 102. edit. Amst. Primus anni dies μεγάλη νεμηνία & πάγκοινος ἑορτὴ Romanis qvoqve festus & aliis gentibus. Confer *Ovidium* 1. fastorum 167. seq. 176.

176. 185. *Valesium* ad *Ammiani* XXIII. 1. *Libanii* ἔκφρασιν Καλανδῶν Tom. 1. Operum p. 178. De Judæorum Rosch haschanah dixi supra p. 314. de qvibus à novi anni primo die ad festum expiationis se præparantibus consules *Jo. Morinum* lib. IX. de Sacramento pœnitentiæ cap. 34.

De *Epiphaniis* die V. vel VI. Januarii (vide Usserium de anno solari p. 20. & S. Nili narrationem IV. p. 60. edit. Possini) qvibus memoria *Nativitatis Christi, & baptismi (unde etiam dictus dies τῶν φώτων, confer Beveregium p. 213. seq. ad Synodicum) & mutatæ in vinum aqvæ ac deniqve Magorum recoli consuevit, videndus *Cotelerius* ad lib. V. Constitutionum Apostolicar. c. 13. *Valesius* ad Ammiani Marcellini XXI. 2. *Hugo Menardus* ad Sacramentarium Gregorii M. p. 35. *Tillemontius* Tom. 1. memor. Hist. Eccles. p. 13. 24. 29. *Suicerus* in Thesauro & in Observationibus sacris p. 43. sq. & in glossario utroqve *Cangius*, *Florentinius* ad Martyrologium Hieronymianum p. 229. sq. *Bollandus* T. 1. Actor. Sanctor. Januarii Tom. 1. p. 8. 323. & 664. *Brissonius* ad legem Codicis Theodosiani de spectaculis p. 41. sq. *Montacutius* Tom. 1. Originum Eccles. p. 237. seq. *Petavius* ad Epiphan. p. 359. & de incarnatione p. 114. seq. edit. Paris. & *Simplicius Verinus* sive *Salmasius* contra Grotium p. 135. sq. ubi adversus Petavium observat non Epiphaniis jejunatum, sed per νηστιμον ἡμέραν apud Theophilum Alexandrinum intelligi vigilias Theophania præcedentes. Extant & *Jo. Kindleri* diss. de Epiphaniis Witeb. 1684. & *Jo. Pauli Hebenstreitii* de Epiphania & Epiphaniis apud Gentiles & Christianos. Potest præterea consuli licet fabulis scatens hinc inde *Henrici Crombachii* Historia & Encomium trium Regum, non parvo volumine in folio editum Colon. 1651.

De Festo *Purificationis* Mariæ, sive ut Græci appellant ὑπαπαντῆς, qvod Anno Justiniani Imp. XV. institutum tradunt *Theophanes*, *Georgius Hamartolus*, *Paulus Diaconus*, *Nicephorus* XVII. 28. Hist aliiqve; vide *Casaubonum* p. 170. Exerc. *Seldenum* III. de Synedris Hebræorum p. 130. *Rich.*

 Mon-

* Epiphania à Natalibus Christi distinguuntur in Menandri Historici Byzantini excerptis Hoeschelianis p. 120. ἀτὰρ ὁ Πέτρος ἔμεινεν αὐτοῦ ἐπιθειάσων τῇ ΓΕΝΕΘΛΙΑΙ ἑορτῇ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. ἤδη γὰρ προσεπέλαζε τὸ ἡμέρας τὸ σέβας. ἔτι δὲ καὶ τῇ Θεοῦ ἘΠΙΦΑΝΕΙΑΙ, τὰ νόμιμα ἁγιστεύσας, μετὰ ταῦτα ἐπέβη τῶν Περσῶν. Alioqvi vocabulum ἐπιφάνια & θεοφάνια apud Scriptores externos præsentiam & manifestationem Numinis alicujus denotat. Vide Ezech. Spanhemium diss. V. de præstantia numismatum pag. 388. sq. edit. Amstelodamensis.

Montacutium 1. Origg. Eccleſ. p. 157. *Hug. Menardum* ad ſacramentarium Gregorii M. p. 40. ſq. *Baronium* ad Martyrolog. Romanum & *Bollandum* in Actis Sanctor. ad 2. Februar. Tom. 1. p. 268. ſq. *Angelum Roccham* in opuſculo de præſentationis Mariæ in temploHiſtoria & feſtivitate Rom. 1597. *Jo. Mœbium* diſſ. de Hypapante Lipſ. 1691. *Florentinium* ad Martyrologium Hieronymianum p. 225. ſq. *Tillemontium* T. 1. memor. Hiſt. Eccleſ. p. 10. *Suicerum* in Theſauro, *Cangium* qve in gloſſar. & *Ægidii Menagii* origines Gallicas in *Chandeleur*, qvomodo Gallis dictum illud feſtum, ut Germanis Lichtmeſſe/ de qvo D. Jo. Benedictus Carpzovius ὁ μακαρίτης in homiliis vernaculis qvibus problemata ex ſingulis Evangeliis proponit reſolvitqve Tom. 1. p. 286. ſq. Homilias qvæ ſub Methodii, Nazianzeni, Nyſſeni, Ambroſii, Chryſoſtomi & Fulgentii nominibus in feſtum ἀπαντήσεως feruntur, recentiorum auctorum eſſe contendunt viri docti, licet pro Methodii Homilia pugnet Allatius diatriba de Methodiis p. 341. ſq. Vide qvæ Wilh. Erneſtus Tenzelius diſſ. de ritu lectionum ſacrarum §. VI.

De *Qvadrageſima* * ſolennitate, qva nuptiæ, natalitia, commemorationes martyrum non fiebant, contra obtinebant Xerophagiæ & jejunia, videndus *Jo. Fileſacus* de Qvadrageſima Chriſtianorum, inter ejus varia opuſcula diatriba ſecunda, Pariſiis 1614. in 8. edita. *Chriſtianus Wildvogel* de eo qvod juſtum eſt circa tempus Qvadrageſimale, (in ejus Chronoſcopia legali) *Jo. Joachimi Homborgii* de Qvadrageſima Chriſtianorum veterum & ritibus in ea qvondam uſitatis diſſertatio Hiſtorico-Theologica Helmſtad. 1677. 4. *Georgii von Daſſel* de jure temporis qvadrageſimalis, Argentorat. 1617. 4. Primum Jejuniorum Sabbatum Græcis dicitur προσφωνάσιμον, ut notat Cangius in ea voce, uti Dominica in albis κυριακὴ δευτεροπρώτη, de qvo idem notis ad Zonaram p. 61. 62.

De Bacchanaliis ſive furialibus (pudet dicere) Chriſtianorum in Romana præcipue Eccleſia, qvem morem à Bacchanaliis Gentilium alii, alii ut *Schickardus* à Judaico Purim derivant, exſtat præter *Joh. Nicolai* & *Herrenſchmidii* diatribas ſupra laudatas, *Joh. Caſpari Zeumeri* diſſertatio Jenæ

* Qvadrageſima dicta à XL. diebus qvibus Chriſtus jejunavit, unde & alia jejunia paſſim qvadrageſimæ nomine veniunt, de qvibus infra capite XI. *Carnipriviium* ſive *privicarnium* vocatur Dominica Qvinqvageſimæ ſive Eſtomihi. Vide Macrorum Hierolexicon & Cangii gloſſar. Cæterum Menagius in Originibus Italicis Galliciſqve in *Carnovale* illud nomen cum Ferrario putat dictum non qvaſi *carovale*, ſed potius qvaſi *carnaſciale*, Carnalia ſcilicet feſta, ut Saturnalia, Liberalia.

Jenæ 1699. & altera Rev. D. *Christophori Sonntagii*, qvæ inscribitur saltus ab extremo in extremum geminus sub vigiliam Carnis privii declinandus, Altdorf. 1709 De illis ita Hieronymus Cardanus de libris propriis pag. 49. *Post opus aggressus sum Mediolani vacationibus quadragenariæ, seu Bacchanalium potius, Anni MDLXI. Ita enim non obscurum est nostra ætate celebrari ante quadragenariam vocationes, in quibus ludunt, convivantur, personati ac larvati incedunt, denique nullum luxus & lasciviæ genus omittunt. Sybaritæ & Lydi Persæque vincuntur. Nec tantum bonis operibus ac piis quadragenariæ promerentur, quantum peccant iis Lupercalibus.* Si qvi sunt è nostris, qvi jejunia omnia rejiciunt, Bacchanalia hujusmodi vivunt, eos à Stanislao Hosio T. 1. Opp. p. 362. jure meritoqve reprehendi non dubitamus.

De Dominica *Lætare*, rituqve idolum mortis illa die ejiciendi, jucundam lectu diatribam edidit Rev. amicus noster M. *Paulus Christianus Hilscherus* Lipsiæ 1690. 4. qvi morem illum à Polonis, memoriam idololatriæ rejectæ recolentibus derivat. Est qvoqve in manibus *Joh. Casparis Zeumeri* de Dominica Lætare dissertatio, Jenæ 1701. ubi etiam de *aurea rosa* qvam ista die consecrare consuevit Romanus Pontifex, de qva præter Rev. *Adami Rechenbergii* tum admodum juvenis Exercitationem vulgatam Lipsiæ 1666 ex ipsis Romanæ sectatoribus videndi *Theophilus Raynaudus* Tomo X, Opp. & *Jacobus Gretserus* libro 2. de benedictionibus c. 40.

In annunciationem B. Virginis tres homiliæ sub *Gregorii Thaumaturgi* nomine editæ à Gerhardo Vossio Tungrensi sunt, qvas *Proclo* CPol. *Chrysostomo* vel aliis junioribus Doctoribus tribuunt eruditi. Illas, aliasqve veterum Homilias in hoc festum Latine exhibet *Franciscus Combefisius* in Bibliotheca Concionatoria Tomo VI. p. 313--436. Ut vero in transcursu hoc notem, totum illud volumen, uti sextum & septimum qvoqve atqve octavum Homiliis veterum Ecclesiæ Doctorum in sanctos & dies festos Combefisius impendit, qvemadmodum prioribus qvinqve exhibet homilias in dies Dominicos per totum annum. Prodiit Bibliotheca Concionatoria Combefisii Parisiis 1662. fol. octo Volum. post Bibliothecam Homiliarum & sermonum priscorum Ecclesiæ Patrum, qvæ collectoribus *Laurentio Cum Deo* Italo & *Gerardo Mesano*, Dominicano Germano, Lugduni ex Juntarum officina, 1588. fol. qvatuor Voluminibus prodierat. Cæterum ut ad institutum redeam, eodem die XXV. Martii, qva annunciationem Mariæ sive *ἀσπασμὸν* Angelicum, conceptionemqve Salvatoris recoluere Christiani veteres, etiam Mundum creari cœptum

fibi perfuaferunt, de qvo videndus Jacobus Goarus in limine notarum ad Chronologiam Georgii Syncelli.

De *Hebdomade magna* five falutiferæ Paffionis exftat B. D. *Jo. Frid. Mayeri* differtatio Hamb. 1695. 4. Eodem anno prodierunt *Joannis Faës* Paftoris primarii Stadenfis, A. 1712. denati, libri tres de hebdomade magna, excufi Bremæ in 8. ut omittam Exercitationem *Godofredi Ludovici* de eodem argumento, Lipf. 1692. Accurate illud tractare etiam inftituerat *Isaacus Cafaubonus* in differtatione de qvadragefima Ecclefiæ, qvam Exercitationibus Baronianis ad Annum Chrifti 57. infertur um fe promifit Exerc. XVI. p. 590. fed fato interceptus non potuit. Confer & *Beveregium* ad Canonem Trullanum LXXXIX.

De *die Palmarum* idem *Beveregius* p. 210. ad Synodicum, Euchologium *Goari* p. 745. & *Hugo Menardus* ad Sacramentarium Gregorii M. p. 56. De *Afino Palmarum* Acta Eruditorum, Germanice vulgata T. 2. p. 666. feq. *De die cinerum* five *capite jejunii* vide *Jo. Dallæum* III. 12. de jejuniis & Qvadragefima p. 541. Daventriæ 1654. 8. Rev. *Jo. Andreæ Schmidii* Hiftoriam & originem Adami Halberftadienfis in die cinerum ex Ecclefia ejecti, Helmftad. 1702. & *Jo. Gabriëlis Mittwoch* exercitationem de capite jejunii vulgo die Ascher Mittwoch / Lipf. 1693. (Eschen Mittwoche apud Hottingerum Tom. IX. Hift. Ecclef. p. 13.) De *die Viridium* Exercitatio *Joh. Cafparis Zeumeri* prodiit Jenæ 1700. De die *magnæ parafceves* (Kaar Freytag / à vocabulo Kaar qvod fatisfactionem denotat) *Chriftianus Clajus* diatribam vulgavit Lipfiæ 1697. Evolvi etiam laudati D. *Jo. Frid. Mayeri* differtationem de defiderio qvo flagrarunt nonnulli die illa mortem obeundi, Gryphisw. 1702. cujus voti compotes factorum exempla vide fis in Novis literariis maris Baltici Anno 1705. p. 218. & in Danielis Griebneri τ̃ μακαρίτε Homilia habita in funere C. V. Joh. Kuhnii Mathematum in Academia Lipfienfi Profefforis. Alioqvi diem Veneris qvemlibet, parafcevem dictum conftat, & notavit *Briffonius* ad legem Codicis Theodof. de fpectaculis p. 22. feq. De *magno Sabbato* & παννυχίδι five *vigiliis Pafchatos* videndus idem Briffonius p. 47. *Cotelerius* ad V. 19. Conftitutionum Apoftol. *Beveregius* ad Can. LXVI. Apoftol. *Valefius* ad Eufebium p. 35. feq. *Cafpar Sagittarius* c. 3. de natalitiis Martyrum §. 10. ubi & de aliis facris vigiliis qvas fere cum jejuniis conjunctas fuiffe obfervant *Ferrarius* lib. 1. de ritu facrarum Concionum c. 28. & *Simplicius Verinus* five Salmafius p. 136. libri contra Grotium. De vigiliis Pafchalibus

vete-

veterum Christianorum qvoqve diatribam Anno 1687. Lipsiæ emisit *Georgius Henricus Goezius* tum admodum juvenis, hodie Præsul dignissimus Lubecensis. Per τ̃ ϛαπ]ισμα]ος ἑσπέραν apud Cyrillum Hierosol. Catechesi Mystagogica 1. vigilias Paschatos intelligi ostendit Tho. Milles in notis pag. 277.

De hodiernis ritibus qvadragesimalibus Ecclesiæ Romanæ præcipue per hebdomadam sanctam freqventari solitis, atqve ex parte parum honorificis Christo vel Christianæ religioni, minimeqve ad ædificationem Christianorum comparatis, legendus liber in lucem editus Gorlitzii Anno 1710. 8. auctore M. N. H. qvi inscribitur: Sinceri Catholici aufrichtige Vorstellung und Abbildung der Paßions- und Fasten-Andacht in der Römisch-Catholischen Kirche. Caspar Barthius Soliloqv. p. 845.

Longa superstitio de Relligione theatrum
Fecit - - - - - - - -

De festo resurrectionis Christi & ἀναςασίμῳ * Christianorum *Paschate* consulendus *Hermannus Conringius* in programmatibus sacris p. 126. seq. & *Jo. Joachimi Homborgii* libellus de Paschate veterum Christianorum Helmst. 1683. 4. *Henrici Nicolai* Paschalia, Dantisci 1647. 4. & *Christianus Wildvogel* de eo qvod justum est circa festum Paschatos (in Chronoscopia Legali de festis.) De canonibus veterum Paschalibus & controversia cum Qvartadecimanis aliisqve super tempore Paschatos celebrandi, qvemadmodum & de tempore manducati à Christo agni Paschalis, alibi dictum. De *igne paschali* Nic. Serrarius ad Bonifacii Epist. 141. & B. *Jo. Reiskius* in der Untersuchung des Heydnischen Nodfyrs p. 61. sq. Francof. 1696. 8. qvi libello illi scriptum *Joannis Timei* pastoris prope Hanoveram Lindensis de igne Paschali subjunxit. De *cereis Paschalibus* Jo. Faës ὁ μακαρίτης libro de cereis baptismalibus p. 166. sq. & Cangii glossar. in *cereus*. Præterea qvæ de tripudio Solis Paschali fabulati sunt nonnulli, de qvo *Hieronymi Christophori Lauterbachii* schediasma prodiit Helmst. 1706. De *ritu paschali* qvem in Romana Ecclesia impie & inepte captarunt nonnulli captantqve, adi *Jo. Oecolampadii* Epistolam Apologeticam ad Wolfg. Fabricium Capitonem, Basil. 1518. 4. *Burch. Gothelf Struvii* Bibliothecam anti-

* Σταυρώσιμον Pascha, designat festum Passionis. Confer Suiceri Observationes sacras p. 62. sq. Fallitur tamen P. Gabriel Daniel qvi in novo qvod vocat Systemate de Paschate A. 1695. contendit Ecclesias Asiaticas tempore Victoris Episcopi Romani Pascha non ἀναςάσιμον sed ςαυρώσιμον decima qvarta luna celebrasse, ἀναςάσιμον vero sexta decima. Vid. Tillemontii memorias Hist. Eccl. T. 3. ad vitam Victoris nota 1.

antiqvam T. 1. p. 403. sq. nec non programma XXI. *Jacobi Thomasii* ἢ *μακαρίτȣ* & D. *Gotfr. Wegneri* dissertationem de risu Paschali oratorem sacrum ejusqve auditorem minime decente, Regiomont. 1705. Vide etiam M. G. Æmiliani iter Italicum qvod sub titulo *Histoire des tromperies des Prestres & des Moines* sæpius recusum est Tom. 2. p. 142. sq. & p. 147 sq. ubi de ovis paschalibus, qvæ mihi in memoriam revocant Concionem Paschalem qvam in itinere suo apud Traporenses audivisse se testatur Dellonius. Suggestu nempe conscenso & facto signaculo crucis egregius ille Mystagogus, *Vous savez*, inquit, *Messieurs, que le sermon du jour de Paques se fait pour trois raisons: la premiere, pour souhaiter les bonnes fetes aux Auditeurs: la seconde pour leur demander les oeufs de Paques, & la derniere pour les faire rire. Pour satisfaire au premier point, je vous souhaite de bons jours à tous. Pour lè second, si vous m'envoyez des oeufs, je les prendrai: & pour le dernier, je vous dirai, que je rencontrai hier le gros Gregoire, à qui je demandai, dis-moi, voleur, fèras tu toujours le personnage de Pilate à la passion?* Hic sermo Paschalis integer, post qvem peroratum scilicet, putidus γελωτοποιὸς de sacro ambone descendit magna cachinatione insecuta plerorumqve auditorum, cordatorum vero non minore, ut fas est credere, indignatione.

Hebdomadem non ante Pascha modo, sed etiam *post Pascha* feriatam & sanctam apud veteres Christianos fuisse notant viri docti ad Canonem 66. Trullanum, *Sirmondus* ad sermonem XVIII. Augustini, T. 1. Operum Sirmondi p. 338. *Cotelerius* Tom. 3. monument. Ecclesiæ Græcæ p. 585. *Henricus Noris* contra Francisci Macedo somnia pag. 8. & 9. De more candidæ vestis qvam per illos septem dies neophyti sive recens baptizati gestabant, vide Josephum Vicecomitem lib. V. de ritibus baptismi c. 13. sq. & qvæ de *Dominica in albis* sive *clausa Pascha*, Andreas Wilkius plejade 1. Oratione 7. p. 161. sq.

Kalendis Maji à qvibusdam olim celebrata memoria *initii prædicationis Domini Nostri JEsu Christi.* Vide *Cotelerium* ad recognitiones Clementis lib. 1. cap. 6. & *Florentinium* ad Martyrologium Hieronymianum pag. 478. sq.

De *festo Adscensionis* sive ἀναλήψεως Domini in cœlum mentio in Constitut. Apostol. lib. V. cap. 19. Vide & *Nicetam* Choniatem lib. X. p. 319. edit. in 4. & regulam Crodogangi cap. 64. Ex recentioribus *Tillemontium* Tom. 1. memor. Ecclesiast. p. 93. sq. De *Rogationibus* ante Adscensio-

ſcenſionis feſtum à Mamerco Epiſcopo Viennenſi inſtitutis adeundus *Jo. Savaro* ad Sidonii Apollinaris lib. V. Epiſtolam 14. Pro *rogationibus* nonnulli hebdomadam crucium vocant, ut notavit Cangius in gloſſario, voce *crux* pag. 1176.

Pentecoſten Chriſtianam jam ab Apoſtolis celebratam colligunt nonnulli ex Actor. XX. 16. ſed ibi de Judaica potius agi videtur, ut recte monet Caveus p. 192. primitivi Chriſtianiſmi. Meminere tamen feſti Pentecoſtes Chriſtiani, ſcriptores vetuſtiſſimi Irenæus apud Juſtinum qvæſt. 115. ad Orthodoxos, Tertullianus, Origenes atqve alii, ne de Conſtitutionibus Clementis dicam qvas vide V. 20. atqve ibi Cotelerium, ubi videbis etiam hebdomadam integram à Pentecoſte, feſtam habitam antiqvis Chriſtianis. De Vigiliis ſive Sabbato ſancto Pentecoſtes, qvo ſicut in Sabbato ſancto Paſchatos baptiſmus ſolenniter conferri conſuevit, vide *Joſephum Vicecomitem* lib. 1. de ritibus baptiſmi cap. 22. De Pentecoſte porro ipſa præter Thomaſinum, Bailletum, Hoſpinianum, Hildebrandum, Wildvogelium & alios qvi de feſtis ſcripſerunt & qvos ſupra cum de Judaica agerem laudavi, adiri poſſunt *Henrici Nicolai* Pentecoſtalia, Dantiſci 1648. 4. & *Theophilus Raynaudus* S. I. de prima Miſſa & prærogativis Chriſtianæ Pentecoſtes Tom. 6. Opp. Is qvi Pentecoſten juſto tempore non celebravit, *quaſi novam hæreſin induxiſſe* notatur in Canone 43. Eliberino, atqve in Concil. Toletano A. C. 656. negatur *eundem Sancti Spiritus dono poſſe impleri.* Qvos canones B. D. Jo. Frid. Mayerus in brevi Hiſtoria præcipuorum feſtorum Novi Teſt. Gryphiswaldiæ 1706. edita pag. 8. notat promulgatos adverſus eos qvi Paſcha cum Judæis celebrantes feſtum Spiritus S. deinde volebant cum Eccleſia obire, unde evenit ſcilicet, ut pauciores qvam qvinqvaginta dies à Paſchate cogerentur numerare. Totum etiam illud qvinqvaginta dierum à Paſchate ſpatium Pentecoſtes nomine venit, de qvo Beveregius ad Canonem 37. Apoſtolicum & in Codice Canonum vindicato p. 361. ſq & 298. Illo toto tempore nec jejunabant nec de geniculis adorabant Chriſtiani, ut præter alios obſervatum viris doctis ad *Tertullianum* de Corona militis cap. 3. & *Abrahamo Sculteto* lib. 1. Exerc. Evangel. c. 57. De betulis Pentecoſtalibus qvibus templa illo feſto exornari ſolent, Clariſſ. *Andreæ Ludovici Kænigsmanni* diſſertatio lucem vidit Kiloniæ 1707. 4. qva etiam confert veterum religionem arboribus & lucis habitam, & Majumas, de qvibus diligentiſſime egit *Andreas Rivinus* in diatriba de Majumis, Maicampis & Roncaliis, qvam in ſyntagmate Variarum diſſertationum recudi curavit Jo. Georgius Grævius, Ultrajecti 1701. 4.

SS. Trinitatis festum cum à paucis primum Ecclesiis celebraretur, ab Anno 1405. auctore Petro Alliaco ab omnibus celebrari cœpisse scribit Jo. Launojus in Historia Academiæ Navarreæ Tom. 2. p. 473. Antiqviora testimonia de illo festo vide apud Hugonem Menardum ad librum Sacramentorum Gregorii M. p. 162. 163. Nescio qva fide Vignolius Marvillius personatus scriptor Tom. 1. miscellaneorum Historico literariorum pag. 61. *il y avoit*, inqvit, *anciennement un statut dans l' ordre de Cisteaux, qui ordonnoit aux Abez de precher tous les Dimanches de l'année, excepte celui de Trinité, propter difficultatem materiæ.* Cur nullum festum peculiariter DEO Patri sacratum ab Ecclesia sit, singulari dissertatione Gryphiswaldiæ Anno 1702. edita disqvirit sæpe mihi jam laudatus D. *Joh. Frid. Mayerus.*

De *festo Corporis Christi* (Fronleichnam *) qvod in Romana Ecclesia celebratur singulari religione, postqvam A.C. 1264. ab Urbano IV. Pontifice institutum est monente S. Juliana. Vide *Acta Sanctorum* Tom. 1. Aprilis p. 903. seq. 459. seq. & de officio pro festo Corporis Christi qvod à Thoma Aqvinate compositum est (inter ejus Opuscula septimum & qvinqvagesimum) Propylæum ad Acta Sanctorum Maji in *Danielis Papebrochii* Conatu Historico Chronico parte 2. p. 51. seq. *Jacobum Gretserum* in Auctario ad libros de festis Christianorum Ingolstad. 1612. 4. *Stanislai Hosii* Opera T. 1. p. 10. sq. & *Odoricum Raynaldum* atqve inprimis *Abrahamum Bzovium* in Annalibus ad A. C. 1264. & *Theophilum Raynaudum* T. XV. Operum p. 84. ubi etiam de festo Corporis Christi in altera vita: qvibus addendus è Reformatis præter Hospinianum aliosqve qvi de festis scripserunt, *Jo. Zwingeri* liber de festo Corporis Christi jam secundùm editus Basileæ 1685. 4. & è nostris B. D. *Balthasaris Mentzeri* anti Pistorius pag. 462. seq. Ex ipsis Romanæ sociis Ecclesiæ *Mureti* Advocati Parisiensis qverela ad Gassendum de parum Christianis Provincialium suorum ritibus,

* Alii ut Matthæus Dresserus scribunt wareLeichnam. Pleriqve autem Fronleichnam qvod idem est ac sanctum corpus. Fron enim sanctum significat, ut ostendit Samuel Fridericus Lauterbach in vita Valerii Herbergeri p. 17. sq. Leichnam vero non denotat cadaver, sed corpus carnosum uti etiam *lichâm* Arabice sonat *carnes*, qvod cum Germanico illo vocabulo confert B. Hinckelmannus præfat. erudita ad Alcoranum. Eo sensu etiam adhibetur in hymno vernaculo qvem in Ecclesia canimus: HErr dein heiliger Leichnam der von deiner Mutter Maria kam/ und dein heiliges Blut/ laß uns kommen doch zu gut. Atqve in illo altero nobilis Domini de Windsbeck, qvod affert in commentario de lingua Germanica, qvàm præclare de illa promeritus Justus Georgius Schottelius pag. 1022. So mag die Ende werden gut/ und wird zu Lohne dir beschert/ GOttes Leichnam und sein theures Blut.

tibus, minimeqve sacris eorundem moribus, occasione ludicrorum qvæ Aqvis Sextiis in solennitate Corporis Christi, ridicule celebrantur. A. 1645. 8. De festo stultorum agit idem p. 73. seq. & de festo Lazari p. 76. De cantionibus profanis in festo Nativitatis Christi, p. 71. seq.

De festo Nativitatis * *Johannis Baptistæ* videndus *Baronius* ad A. C. 432. & ad Martyrolog. atqve Acta Sanctorum ad XXIV. Junii Tomo IV. *Sirmondus* ad Homilias Augustini Tom. I. Operum Sirmondi p. 338. *Petrus Cellensis* VIII. 7. Epist. *Casaubonus* Exerc. I. ad Baronium cap. XXV. & *Christianus Wasewitzius* Pastor Magdeburgensis in turture Johanneo sive libro de vita & gestis Johannis Baptistæ, Magdeb. 1659. 4. p. 124. sq. De triplici Missa hoc in festo peragi solita *Hugo Menardus* ad Sacramentarium Gregorii M. p. 166. De igne Johanneo qvem hoc festo accendere ex veteri superstitione ** qvibusdam in locis consueverunt, exstat eruditus liber *Joannis Reiskii* Germanice editus Francof. 1696. 8. Historische Untersuchung des beym alten Teutschen gebräuchlichen Heydnischen Nod-fyrs/ imgleichen des Osten- und Johannes-Feuers / & *Joh. Casparis Zeumeri* dissertatio, Jenæ 1699. 4.

De festo *Visitationis Mariæ* qvod ab Urbano VI. institutum A. 1389. & à Bonifacio IX. A. 1390. confirmatum non diffitetur Bellarminus III. 16. de cultu Sanctorum, & Baronius ad Martyrologium Romanum 2 Julii, vide Bzovii Annales ad jam dictos annos, Rivetum Apologia pro Maria II. 13. & Wasewitzium in turture Johanneo p. 92. seq.

Festum qvod Ægyptii à Christo adhuc alieni in honorem Idoli Micail celebraverant, ab Alexandro Patriarcha Alexandrino (circa A. C. 340.) abolitum esse, instituto in ejus locum festo Michaëlis Archangeli, narrat *Eutychius* Tom. I. Annal. p. 435. Confer *Stephani le Moyne* notas ad Varia sacra p. 326. seq. & *Hottingeri* Historiam Ecclesiasticam Sec. XVI. parte 2. pag. 140. seq. *Seldenum* III. de Synedr. pag. 201. seq. Sed Eutychii locus adscribendus est, qvi ita se habet ex versione præstantissimi Pocockii: *Porro fuit Alexandriæ Templum magnum quod exstruxit Cleopatra Regina nomini Saturni dedicatum, in quo Idolum æreum magnum erat quod Micail appellatum est, cui Alexandriæ & Ægypti incolæ die mensis Heturi, qui Tisbrin posterior est, festum magnum celebrant, multas eidem hostias immolantes. Cum*

* Græci etiam memoriam Conceptionis Johannis recolunt die 23. Septembris. Vide Menologia & Wasewitzium libro laudato p. 86 sq.

** Vide Casauboniana p. 110. seq. & Lindebrogium ad Codicem Legum antiqvarum p. 1445.

ergo Alexandriæ Patriarcha factus esset Alexander, ibique obtinuerit fides Christiana, voluit ille confringi Idolum & tolli sacrificia, cumque obsisterent ipsi Alexandrini, ille astutia ipsos aggressus, Idolum (inquit) istud nulli omnino rei utile est, quod si festum illud Michaëli Angelo celebraveritis, eique hostias istas constitueritis, ipse pro vobis apud DEum intercedet, majorisq; vobis boni causa, quam Idolum istud futurus est: Annuentibus ergo illis, ex Idolo confracto Crucem confecit; Templum vero, Michaëlis Ecclesiam appellavit; (estque illa Ecclesia quæ Cæsarea vocata est; & igne periit cum Occidentales Alexandriam ingressi eam vastarunt) consecrataque sunt festum & victimæ Michaëli Angelo; unde & adhuc Cophtitæ in Ægypto & Alexandria eo die festum Michaëli Angelo celebrant, & victimas quamplurimas cædunt. Templi illius exusti meminit Eutychius T. 2. p. 435. Cæterum *Bzovium* falli qvi festum Michaëlis jam ab Apostolo Paulo A. C. 60. institutum tradit, probat V. C. *Joh. Burchardus Majus* in dissertatione sive programmate qvod de hoc festo Prorectoris nomine Kiloniæ A. 1698. ab eo promulgatum est, in qvo & plura alia de eodem annotavit. Vide etiam *Jac. Thomasii* τȣ̃ μακαρίτȣ programma XLIII. *Hermanni Conringii* programmata sacra pag. 142. *Seb. Schmidium* Theologum Argentorat. in senario Angelico sive diatribis de Angelis p. 7. sq. *Christianum Wildvogelium* in diss. de eo qvod justum est circa Angelos, Jenæ 1692. 4. sectione secunda, *Caroli Stengelii* Jesuitæ librum de Michaëlis Archangeli principatu, apparitionibus, templis, cultu & miraculis, & *Baronium* ad Martyrologium 8. Maji & 29. Septembris.

De *festo omnium sanctorum* * qvod A. C. 610. Bonifacium IV. in Italia & A. 835. Ludovicum Imp. & Gregorium IV. per Germaniam & Galliam celebrandum statuisse referunt, vide *Casp. Barthium* ad Gvil. Britonem p. 50. & *Baronium* ad Martyrolog. 1. Novembr. De *festo omnium animarum* sive commemoratione omnium fidelium defunctorum, qvam sæculo XI. Odilo Cluniacensis Abbas fecit institui, eundem Baronium ad Nov. 2. & Acta Sanctorum 1. Januar. in Odilonis vita, Matthiæ item Zimmermanni florilegium Philologico Historicum pag. 93. seq.

De *Dominicis Adventus* Cangius in utroqve glossario, vocibus *Adventus* & *παρȣσία*, *Allatius* de Hebdomadis Græcorum, *Menardus* ad sacramentarium Gregorii M. pag. 215. sq. & D. *Jo. Friderici Mayeri* τȣ̃ μακαρίτȣ Ecloga sive dissertatio de Dominicis Adventus, Gryphiswald. 1701. qvi apud

* Qvasi dicas *pandicularem* diem & *communicarium*. Confer Stephani le Moyne notas ad Varia sacra p. 964. & Marinum in vita Procli c. 36.

apud veteres qvosdam sex Dominicas Adventus celebratas fuisse ex missis Ambrosianis annotat, ab aliis qvinqve ex vetori Homiliario apud *Mabillonium* Tom. 4. Analect. pag. 632. Dicuntur autem Dominicæ Adventus, qvod festum Adventus Christi in carnem sive Nativitatis antecedunt. At Dominica qvarta numerabatur olim qvæ hodie prima, ac vicissim qvarta illis erat prima hoc est proxima ante Genethlia Christi. Hodie sensum esse oportet Dominicam primam, secundam, tertiam & qvartam Adventus dici inter illas qvatuor qvæ festum Adventus Domini præcedunt. Vel ad qvatuor Adventus genera respicitur, ad passionem, ad judicium, ad officium Mediatoris obeundum & adventum in carnem. Sive ut *Innocentius III.* libro de miseria hominis: *Quatuor leguntur Adventus Christi ad homines, duo videlicet visibiles & duo invisibiles. Primus adventus visibilis fuit in humilitate ad redimendum mundum; alter erit in majestate ad judicandum. Primus adventus invisibilis fit in mente justi per gratiam. Unde in Evangelio* *: ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus. *Secundus adventus invisibilis est in obitu cujusvis fidelis, unde Johannes in Apocalypsi*, ** Veni Domine JEsu. *Unde legitur quod in die obitus sui obviam venerit ei Christus. Hos quatuor Adventus repræsentat Ecclesia in quatuor Dominicis de adventu, non solum numero dierum, sed etiam ratione Officiorum.* Officia illa vide in Ordine Romano, aliisqve libris Liturgicis Latinæ, sed & Græcæ Ecclesiæ. De jejunio tempore Adventus, *Theoph. Raynaudus* T. XI. Operum pag. 479. ubi contra Filesacium. De Hebdomada præparationis ante festum Nativitatis, idem Raynaudus Tom. VII. pag. 454. sq. De festo SS. Patriarcharum & Prophetarum qvod Græci peragunt ante Christi Natalitia, *Cangii* glossarium in προπάτορες.

Festum *Nativitatis Christi* ab antiqvissimo tempore celebratum in Ecclesia fuisse certum est, licet de die non æqve inter omnes constitit, atqve qvarto adhuc sæculo plurimi fuerunt qvibus alius qvam XXV. Decembris placeret, ut ostendit B. D. *Thomas Ittigius* in appendice ad librum de hæresiarchis ævi Apostolici diss. 3. pag. 386. seq. Ex communi tamen inde Ecclesiæ Græcæ Latinæqve usu obtinuit, ut illo die natus Christus crederetur, de qvo vide *Cotelerium* ad lib. V. Constitutionum Apostol. c. 12. *Petavium* XII. 7 de doctrina temporum, *Gretserum* lib. 1. de festis c. 29. *Seldenum* III. de Synedriis p. 207. & singulari libro edito Anglice, qvi inscribitur *God made man*, Lond. 1661. 8. *Florentinium* ad Martyrologium

* Johann. XIV. 23. ** Apocalyps. XXII. 20.

gium Romanum pag. 195. seq. Vide & *Antonium Bynaeum* libro de Natali Christi pag. 406. sq. *Antonium Pagi* in Critica Baroniana ad A.C. LXVII. num. 25. & *Montacutium* Apparatu ad Origines Eccles. pag 383. seq. Varias variorum de die Natali sententias refert Clemens Alex. I. Strom. pag. 340. ex qvo & Epiphanio hæresi 51. constat nullum propemodum esse mensem, cui non ab aliqvibus dies Natalis assignatus fuerit. Unde *Scaliger* VI. de emendat. temporum pag. 545. conclusit *diem veram Natalis Christi ignorari*, & B. D. *Joh. Frid. Mayerus* Gryphiswaldiæ 1701. diatribam edidit de eo *quod quilibet anni mensis gloriam nati Servatoris ambitiose sibi asserat*, qvod clarius etiam patebit ex hac tabella:

Natum Christum esse putant:

Januario;

6. *Januarii* Jacobus Apostolus si credimus Johanni Nicæno in Combefisii auctario novo T. 2. pag. 297. memoranti *ἰακώβȣ σύγγραμμα περιέχον ἰανȣαρίȣ ϛ' τȣ͂ τελεῖν τὴν γέννησιν καὶ τὸ βάπτισμα.* Sic Ægyptii apud Cassian. X. 2. & multi è veteribus Christianis. Epiphan. hæresi 51. Hierosolymitani teste Cosma Indopleuste in Cosmographia Christiana p. 194. 195. Confer Clariss. Montfauconi prolegomena pag. XV. Glossa Ordinaria in Esther III. *Tebeth apud Latinos est Januarius, in quo Dominus est incarnatus, à Magis adoratus.*

10. *Januarii* Basilidis sectatores apud Clementem Alex. I. Strom. pag. 340.

Februario

medio Februario vel extremo Augusti. Wagenseilius in Sota pag. 942. seq.

Martio

Bochartus II. 44. Hierozoic.

Aprili

die 19. *vel* 20. nonnulli apud Clementem Alex. I. Strom. pag. 340.

Majo

Majo

die 20. *Maji* qvidam περιεργότερον hoc inqvirentes apud Clementem l. c.

Alogi teste Epiphanio hæresi 51. XI. Kal. Junias.

Junio

XI. Kal. Julias Alogi qvidam apud eundem Epiphanium.

Julio.

Augusto

sub finem mensis. Wagenseilius in Sota, loco laudato.

Septembri

Jo. Harduinus in Antirrhetico.
Erasmus Schmidius ad Joh. III. 30.
Die XV. Septembris, Jo. Lightfootus ad Lucæ II. 7.

Octobri

sub init. Matthæus Beroaldus, Josephus Scaliger, If. Casaubonus, Sethus Calvisius, Matthæus Wasmuthus.

Novembri

6. *Id. Nov.* veteres qvidem teste Epiphanio.

18. *Nov.* Clemens Alex. 1. Strom. p. 340. (confer Petavium pag. 214. ad Epiphan.) Salomo van Till de anno mense & die Natalis Christi pag. 31.

Decembri

25. *Dec.* ex communi Græcæ & Latinæ Ecclesiæ traditione. Const. Apost. V. 12. & auctor Operis imperfecti homil. 49. in Matth. 24. 22. per mensem nonum intelligentes Decembrem. Coteler. 1. Apostol. pag. 312. seq. Pseudo Evodius apud Euthymium ad Joh. 3. & Nicephorum II. 3. Hist. Chrysostomus Tom. 5. pag. 417. seq. Theophylactus, Ambrosius, Augustin. Hieron. Fulgentius, & alii infiniti. Hippolytus Thebanus in Chronico cujus fragmentum edidit V. C. Emanuel Schel-

Schelstratenus: ἐπι Αὐγὺςτε βασιλέως γεγένηται ὁ χριςὸς ἐν σπηλαίω μηνὸς Δεκεμβρίε κέ. Keplerus &c.

Pulchre obſervarunt Viri docti à Romanis die VIII. Cal Januarii ſive XXV. Decembris celebratum diem natalem Solis invicti, initium nempe periodi annuæ & brumam: eamqve ſolennitatem à Chriſtianis opportune translatam ad Natalem Solis Juſtitiæ. Vide *Petavium* ad Julianum f. 87. *Philippi à Turre* monumenta veteris Antii cap. VI. *Joh. Harduinum* in antirrhetico, *Gravium* ad Lactantium de mortibus perſecutorum &c. De Septentrionalium Jueltag * qvi in idem tempus incidit, & videtur dictus à voce *giul* ſive *hiul* qvod redire ſonat (à converſione Solis) copioſe diſſerit V. C. *Janus Bircherodius* in disqviſitionibus Antiqvariis, Hafniæ 1688. 8. ubi feſtum hoc ſucceſſiſſe putat Judaico feſto Tabernaculorum, cum qvo confert etiam feſtum Natalis Chriſti B. D. *Joh. Benedictus Carpzovius* in programmate edito Lipſiæ 1698. De ritibus in Natalibus Chriſti vide præter *Chriſtianum Wildvogelium* in Chronoſcopia legali, *Aloyſium Novarinum* lib. V. ſchediaſmatum ſacroprofanorum cap. 1. *Briſſonium* ad Legem Theodoſ. de ſpectaculis p. 39. ſeq. *Jo. Kindlerum* in diſputatione de Natalitiis Chriſti, recuſa in ſyntagmate primo diſſertationum Philologicarum Roterd. 1699. 8. editarum, *Dav. Henrici Kæpkenii* ἱςορέμενα ferias natalitiorum in Meſſiæ memoriam illuſtrantia, Roſtoch. 1705. Nomina varia qvibus veteres Nativitatem Chriſti deſignarunt, perſeqvitur *Suicerus* capite 2. Obſervationum ſacrarum. Veterum Eccleſiæ Doctorum Homilias Græcas Latinasqve in feſtum Nativitatis Chriſti, collegit edidítqve vir doctiſſimus *Chriſtianus Daumius* ὁ μακαρίτης. Cygneæ 1670. 8 plures etiam ſed Latine tantum in *Combefiſii* Bibliotheca Concionatoria leguntur. Errores pictorum circa Nativitatem Chriſti, eleganti diatriba redarguit jam ſupra laudatus mihi Rev. *Paulus Chriſtianus Hilſcherus*, Lipſ. 1689. 4. Superſtitiones ineptas fabulasqve circa feſtum Natalitiorum & in vigiliis ejus freqventatas *Jo. Prætorius* in libro vernaculo cui titulus Weynacht-Fratzen. Lipſ. 1663. Illis merito annumerat etiam larvatos perſonatosqve qvi à qvibusdam nunc peraguntur ludos, de qvibus videri poſſunt *Joh. Gabriëlis Drechſelii*, *Scribanii Arcularii*, & *Georgii Grabow* ſcripta, & *Caroli Frid. Pezoldi* diſſ. de S. Chriſti larvis & munuſculis Lipſ. 1699. *Erdmanni Uhſenii* Criticus eruditus

* Vide etiam Georgium Hickeſium T. 2. theſauri librorum ſeptentrionalium p. 211. ſq. Feſtum Nativitatis Chriſti ſolenni ritu celebrari à Muhamedanis die 3. menſis VII. teſtatur Jo. Chardinus, qvem vide ſis Tomo X. itineris Perſici Gallice deſcripti p. 25. 26.

tus parte III, qvæst. 19. atqve è Theologis nostratibus, ne alios in præsenti memorem, *Theodorus Thummius* de festis Christianor, p. 189. *Jo. Conradus Dannhauerus* Tom. V. Lactis Catechetici p. 649. & *Samuel Schelwigius* in Cynosura Conscientiæ qv. 5. De festo S. Stephani confer *Samuëlis Basnagii* Annales ad A. C. 37. num. 18.

XVII. Turcarum festa breviter recensita vide si lubet apud Thomam Smithum epistola de moribus ac institutis Turcarum p. 46. sq. qvibus adde qvæ de ipsorum *Ramazam* sive tempore jejuniorum & duplici *Bairam* Paulus Ricautus lib. 2. Historiæ Imperii Ottomannici c. 23. 24. De Persarum festis, David Nerreterus in Moschea Muhamedica p. 346. sq. & Joh. Chardinus in Itinere Persico, ut alios in præsenti omittam.

XVIII. Feriæ inter alia ideo qvoqve dictæ videntur, qvod illis diebus feriarentur judicia, & justitium esset: ob eandem causam etiam nefasti iidem dicebantur, ut docet Ovidius I. Fastorum v. 47. sq. ubi etiam de diebus intercisis, qvi mane nefasti, post sacrificia peracta fasti erant.

Ille nefastus erat, per quem tria verba silentur,
Fastus erat, per quem lege licebat agi.

Confer qvæ de diebus nefastis Alexander ab Alexandro lib. IV. genialium dierum c. 20 & ad eum Tiraqvellus: Henricus Noris ad Cenotaphia Pisana diss. III. c. 3. Jac. Gutherius de jure pontificio veteri I. 1. c. 23. & l. 3. c. 16. T. V. Græv. Burchardus item Gothelf Struvius in Antiqvitatum Romanarum syntagmate, & Rev. D. Jo. Schmidius in diss. de fatalitate temporum, Lipsiæ edita. Nec dies solum sed etiam annos certos pro infelicibus habebant, ut bissextos, qvemadmodum ex Augustini Epist. 119. ad Januar. observat Valesius ad Ammiani XXVI. 1. Alii contra dies fortunati & auspicatissimi, ut Græcis sexta Thargelionis, de qva Ælianus II. 25. Var. Hist. Dies infausti sive ἀποφράδες dicti etiam sunt *Ægyptiaci*, ut ex eodem Augustino in Epist. ad Galatas notat Grævius præf. ad T. VIII thesauri antiqvitatum Rom. De feriis judiciariis apud Athenienses tempore Mysteriorum, vide Meursii Eleusinia c. 31. & p. 165. Græciæ feriatæ, ubi agit de Thesmophoriis. De feriis judiciariis tempore messis ac vindemiæ, consulendus Elmenhorstius in notis ad Minutium Felicem p. 5. Etiam extra ordinem interdum ad placandos Deos justitiũ indictũ, vel propter periculum ingens, vel magnum luctum vel famem ingruentem, ex Livio & aliis constat, Conf. Xiphilinum p. 215. edit. Wechelianæ.

CAPUT IX.

De Sacrificiis, precibus, Concionibus aliisqve ſacris, diſciplinis, & cerimoniis, Judæorum, Ethnicorum & Chriſtianorum.

Scriptores de Sacrificiis Judæorum. 1.2. *ἀνθρωποθυσία Judæis probibita, aliis frequentata Gentibus.* 3. *De objecta Judæis recentibus effuſione ſanguinis infantum Chriſtianorum.* 4. *Mos victimâ ſanciendi fœdus.* 5. *Sacrificia Ethnicorum.* 6.7. *Diverſis Diis diverſa ſacra, diverſa animalia, diverſæ plantæ conſecrata.* 8. *De animalibus, plantis, gemmis &c. Biblicis & de typis ſcriptores.* 9. *De ſacrificiis Chriſtianorum ſive precibus.* 10. *De precibus Judæorum & Muhamedanorum.* 11. *Ethnicorum.* 12. *De benedictionibus & diris Judæorum, Ethnicorum & Chriſtianorum.* 13. *De hymnis Judæorum, Ethnicorum & Chriſtianorum.* 14. *De Muſica & Muſicis inſtrumentis.* 15. 16. 17. *De Concionibus Judæorum.* 18. *& Chriſtianorum.* 19. 20. 21. *De cœtibus ſacris, tempore & more convocandi, campanis &c.* 22. *De acclamationibus & plauſu.* 23. *De Sacramentis V. T. circumciſione & Paſchate.* 24. *De Sacramentis Novi Teſt. Baptiſmo.* 25. *& Eucbariſtia.* 26. *De pœnitentia publica.* 27. *& quatuor reliquis quas Eccleſiæ quædam Sacramentis adſcribunt.* 28. *De proceſſionibus ſacris*, 29. *peregrinationibus religioſis.* 30. *Jejuniis*, 31. *flagellationibus & aliis diſciplinis voluntariis.* 32. *Sacrorum rituum ac cerimoniarum miſcella quædam.* 33.

I.

DE Sacrificiis Hebræorum præter Interpretes Pentateuchi & ſingillatim Levitici, tum *Eduardum Bernhardum* ad librum III. *Joſephi* cap. 9. & ſq. (qvi p. 211. merito dolet Joſephi ejusdem opus de Legibus Hebræis intercidiſſe) conſulendus *Robertus Sheringhamus* ad tractatum Joma Lond. 1648. 4. & Tomo II. Mishnæ à Guil. Surenhuſio illuſtratæ, Amſt. 1699. fol. & cum *Jac. Rhenferdi* V. C. diſſ. qva ſacrificium expiationis cum Chriſti ſacrificio pro humani generis

neris peccati peracto confert, Franekeræ 1696. 8. Tum plurimi codices Mishnici alii in primo, secundo, sexto ac præcipue qvinto ordine, qvos recensere supersedeo. Qvibus addes Maimonidis præf. ad Tomum qvintum Mishnæ & tractatum de Sacrificiis, Latine editum per Lud. de Compiegne de Veil, Londin. 1683. 4. & recusum in fasciculo sexto Thomæ Crenii, Roterd. 1696. in 8. p. 282. sq. E Christianis *Guielmus Outramus* libris duobus erudite de sacrificiis egit, qvorum altero explicantur omnia Judæorum, & nonnulla externarum gentium sacrificia, altero Sacrificium Christi. Lond. 1677. 4. Amst. 1678. 8. Vero Deo primum Sacrificia cruenta, idolis primum fruges & longo demum tempore post animalia oblata observat *Jo. Owenus* in Theologumenis p. 183. sq. Confer *Eusebium* lib. I. demonstrat. Evangel. cap. ultimo, & qvæ de Ethnicis Sacrificiis incruentis tradit *Porphyrius* in opere Tetrabiblo, qvo ab animatorum nece atqve esu abstinendum esse suadet. Extat etiam *Joh. Frischmuthi* dissertatio de Sacrificiis cumprimis iis qvæ sancti viri haud longe ab initio rerum leguntur obtulisse, edita Jenæ 1653. 4. cui addendi *Johannes Owenus* Anglus in Epistolam ad Hebræos T. I. p. 307. seq. Exercitatione XXIV. *David Gsellius* Helvetus in veteris Test. sacrificiis dilucida ratione expositis. Duisburgi ad Rhenum 1712. 8. *Henrici Horchii* de igne sacro victimas absumente Oratio, Herbornæ vulgata A. 1691. 4. una cum Hermenevtica ejus sacra. Nempe Sacrificia Christum ejusqve sacrificium præfigurabant, nec tantum à Mose concessa sunt Judæis, ideo ut per illa à Sacrificiis idololatricis abducerentur, qvemadmodum præter alios *Gregorius Magnus* lib. X. Epist. 71. sed pridem ante Mosem à Deo probata, propter mactandum olim Messiam, & in lege Mosaicæ diligenter & magno consilio præcepta. Vide qvæ adversus Judæos & adversus *Joh. Spencerum* de legibus Hebræorum, *Jo. Marshamum* in canone chronico & adversus scriptores Socinianos copiose disputantur ab eodem *Outramo*, ab *Hermanno Witsio* in Ægyptiacis, à *Joh. Cloppenburgio* in Schola sacrificiorum patriarchali, à *Natali Alexandro* in Hist. Eccles. Veteris Test. ætate IV. diss. 3. artic. 2. atqve ex nostratibus à *Wolfgango Franzio* τῷ μακαρίτῃ in schola sacrificiorum à *Jo. Lundio* in den Jüdischen Heiligthümern / à *Samuele Puffendorfio* in jure feciali & divino p. 119. ab D. *Henr. Muhlio* in Apodixi prophetica p. 161. sq. aliisqve qvi rationes typorum Vet. Test. ex instituto exposuerunt, atqve infra sect. IX. à me referuntur.

II. Sacrificia vel publica erant ut holocaustum vel hostia pro peccato: vel privata, hæc nempe qvatuor: holocaustum, hostia pro

 peccato,

peccato, hostia pro reatu f. delicto & pacificum sive Eucharisticum sacrificium. His accedunt agnus paschalis, primogenita & decimæ. Vide Maimonidem Tom. 8 fascic. Crenii pag. 283 & T. V. Mishnæ Surenhusianæ pag. 1. 62. *Holocautomata* sive *holocausta* non dividebantur in frusta. sed tota comburebantur Deo, eaqve sola ante legem in usu fuisse contendit *Jo. Seldenus* libro 3. de Jure naturæ & gentium cap. 8. Conf. *Steph. Curcellæum* pag. 949. operum, & de holocaustis apud Gentes, speciatim Romanos, *Camillum Silvestrum* Commentario Italice edito ad Juvenalem X. 354. p. 559. seq. Liba ac ferta ex oleo & simila, qvæ agitabantur & in altum sublata * offerebantur Deo, maximam partem cedebant Sacerdotibus. Similiter ex Σωτηρίοις & Eucharisticis, qvæ Holocaustis fere semper conjuncta, pars Deo oblata, ut de animantibus una cum anima sanguis præcipue & adeps, pars sacerdotibus veniebat in cibum, pars major ab iis qvi sacrificium obtulerant, vel in templo vel domi comedebantur. Confer *Radulph. Cudworthum* libro erudito Anglice edito de vera ratione cœnæ dominicæ, Lond. 1642. 4. & 1676. fol. ubi & idem apud Gentes plerasqve obtinuisse docet. Holocautomatis masculæ animantes, pacificis cedebant fœmellæ, si credimus Talmudicis in Schekalim Tom. 2. Surenhusii p. 190. 200. Libamina addita sacrificiis & sigilla sive notæ vide ibid. p. 193. Sacrificia qvotidiana etiam extra Hierosolymam celebrata sunt, verum solennia Paschatos, Pentecostes, tabernaculorum & expiationis, tantum in Siloh vel Hierosolymis, qva de re adeundus *Henr. Dodwellus* in libro itidem Anglice edito de uno sacerdotio & uno altari p. 46. sq. In deserto per Annos 40. Deo secundum ritum Mosaicum oblata sacrificia non fuisse vide notantem *Campegium Vitringam* libro 2. observ. sacrarum p. 254. De differentia inter sacrificium pro peccatu & reatu sive delicto (Schuld-Opffer und Sünd-Opffer) vide præter Interpretes Levit. VIII. 1. seq. & VI. 25. Sirach. VII. 34. *Samuelem Petitum* cap. 22. Variarum Lectionum, *Outramum* lib. 1. de sacrificiis c. 13. & Clariss. amicum nostrum *Andream Christophorum Zellerum* ad Maimonidem de vacca rufa pag. 244. De sacrificio avis ungue sectæ interpretes Levitici I. 14. seq. & V. 7. seq. Rev. *Theodorus Dassovius* in diss. de ave ungve secta & in sacrificia oblata Witeb. 1697. & *Joach. Kühnius* pentade 2. Qvæstionum Philologicarum, vulgatarum Argentorati, pag. 5. De thymiamatis *Joh. Clericus* & alii ad Exod. XXX. De mellis & salis usu in sacrificiis videatur *Henrici Pontani* Oratio de sale sacrificiorum. Trajecti 1703. 4. De vaccæ rufæ sacrificio præter

* Hinc vocabula תנופה agitatio & תרומה in altum sublatio, de qvibus multa Talmudici. Vide & Jo. Clericum ad Exod XXIX. 24. & 27.

præter Maimonidis librum & jam laudatum Zelleri commentarium Amst. 1711. 8. B. D. Jo. Benedicti Carpzovii dissertationes Lipſ. 1668. 4. Rev. Daſſovius de lustratione Hebræorum Witeb. 1692. & interpretes ad Numeror. XIX. & Hebr. IX. 13. & Epiſt. Barnabæ c. 8. & de duobus hircis c. 7. De thymiamatis adolendi ritu, & de thuribulo in qvo ſuffitum Sacerdos faciebat, vide Jo. Braunium II. 5. ſeq. ſelectorum ſacrorum.

III. De ἀνθρωποθυσία Abrahamo à DEO injuncta vide interpretes ad Geneſeos XXII. DEus tamen prompta voluntate Abrahami contentus, filium ab eo mactari vetuit, hœdum permiſit. Hinc in Lege Moſaica nunqvam homines immolari ſed primogenitos etiam pretio redimi juſſit, aliisqve ſacrificiis expiari. Immolationes contra hominum Molocho ſive Saturno factas, ſevere prohibuit. At inter gentes nihil crebrius fuit immolatione hominum, qvod ratio illis dictaret, ſanguinem mutarum animantium non eſſe poſſe æqvivalens pretium DEO. Confer *Hugonem Grotium* libro de ſatisfactione Chriſti contra Socinum pag. 132. & *Jo. Lomeierum* de gentium luſtrationibus c. 22. De ἀνθρωποθυσία veterum Phœnicum & Carthaginenſium (de qvibus vide ſis Diodorum Sic. libro 20. Tom. 2. pag. 756. & 798. *Suidam* in Σαρδώνιος) pluribus agit idem *Grotius* ad Deuteron. XIIX. 10. & Hendreichius in Carthagine p. 180--191. De aliarum gentium more ſimili videndus *Herodotus* IV. 62. ubi de Scythis captivorum centeſimum qvemqve Marti immolantibus, & c. 103. ubi de Tauris Iphigeniam colentibus immolatione naufragorum & Græcorum ad ſe delatorum. *Porphyrius* libro 2. de abſtinendo ab animantibus: Euſebius Orat. de laudibus Conſtantini p. 646. & Conſtantinus Oratione ad Sanctorum cœtum c. 16. p. 589. *Jo. Seldenus* de Diis Syris, paſſim, *Jo. Meurſius* in Cypro lib. 1. c. 8. & 21. *Jo. Michaëlis* ad Gaffarelli curioſitates inauditas p. 95. ſq. *Joh. Braunius* in ſelectis ſacris, *Hermannus Witſius* L. 3. IV. 8. Ægyptiacorum c. 7. contra Marshamum: *Petrus Daniel Huetius* in Alnetanis qvæſtionibus pag. 278. *Jo. Clericus* in indice ad Stanleii Philoſophiam orientalem voce *infans*: *Joh. Freinshemius* ad Flori III. 4. n. 2. & Curtii IV. 3. 23. Viri docti ad *Cæſarem* VI. 16. de Bello Gall. *Juſtinum* XIX. 1. 10. ſeq. *Phil. Camerius* Centur. 1. Hor. ſubceſiv. c. 59. *Jo. Wierus* de præſtigiis Dæm. lib. 1. c. 6. *Franciſcus Fernandus de Cordova* Didaſcal. mult. c. 18. p. 186. *Phil. Cluverus* Germaniæ antiqvæ p. 250. ſq. *Stephanus Johannes Stephanius* ad Saxonem Grammaticum pag. 92. ſq. Molocho infantes non tantum luſtratione per ignem, ut ſenſit Maimonides, ſed plena combuſtione conſecratos eſſe oſtendunt

Hadr. Relandus parte 2. diss. Misc. p. 114. seq. *Joh. Marckius* exercitatione textuali ad Levit. XVIII. 21. *Braunius* aliiqve. Præ cæteris de barbaro hoc homines immolandi more apud varias gentes recepto egerunt *Jacobus Geusius* in opere duos in tomos diviso qvod inscribitur Victimæ Humanæ, Groning. 1675. 12. *Joh. Jönsenii* sive *Jonsii* tractatio de ἀνθρωποθυσίᾳ gentilium, Hamb. 1654. 4. *Christoph. Cellarius* & alii ad Minucium Felicem cap. 30. *Jo. Potterus* p. 230. Archæol. Gr. *Petrus Petitus* libro secundo de ἀνθρωποφάγοις c. 9. & 10. qvi ostendit morem homines mactandi Diisqve sacrificandi per omnes fere gentes introductum, & Diabolum carnis humanæ esitandæ auctorem nefariis hominibus fuisse. Apud Ægyptios Amosis, apud Carthaginienses Gelon anthropothysias sustulit. Vide *Scaligerum* ad Euseb. p. 23. Ac qvidem Carthaginienses victos Gelo coëgit inter conditiones pacis & hanc recipere, ὅτι παύσονται τὰ τέκνα τῷ Κρόνῳ καταθύοντες, qvod non amplius vellent liberos suos Saturno immolare. Plutarch. de sera Numinis vindicta pag. 552. Apud Romanos A. U. C. 657, Senatus consultum factum ne homo immolaretur, qvod antea late obtinuerat, tum à Tiberio hoc facere prohibiti sunt Druides teste *Plinio* XXX. 1. & ab Imperatore Hadriano humanas hostias sublatas tradit Pallas apud *Porphyrium* περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, *Eusebius* p. 154. 156. 164. præparat. & p. 659. Orat. de laudibus Constantini Imp. Idem *Eusebius* & alii post Christi in carnem adventum immolatos usqvam homines negant: qvod tamen non universe accipiendum, ut ostendit *Antonius van Daalen* in libro de oraculis: Confer *Conrad. Sam. Schurzfleischium* diss. de institutis Druidum §. VI. Sane in ipsa Germania nostra Gregorii II. adhuc temporibus paganos à Christianis mancipia emere solitos, ut horum cruore Numina placarent fœdoqve ritu illis sacrificarent, constat ex Epistola Gregorii II. ad Bonifacium, qvæ est 122. & ex vita S. Wulfromii. Prætereo qvæ de pueris suo tempore solitis Lucifero immolari ab Arabibus narrat, S. Nilus narratione 3. p. 28. edit. Possini, & qvæ de recentibus variarum gentium ἀνθρωποθυσίαις ex Itinerariis Ottonis Dapperi, aliorumqve peti possunt nullo negotio: nisi qvod omnem fidem superat, in Insula Formosa qvotannis immolari 18000. corda infantum puellorum, ut refert Psalmanasaarus in descriptione illius insulæ p. 38. 42. 44.

IV. Spectat etiam ad hanc ἀνθρωποθυσίαν, qvod Judæis objicitur à Jac. Geusio tum in libro de victimis humanis, tum in dialogo cui titulus *Annas & Caiphas fugitivi ex orco*, aliisqve, illos Christianorum infantum

tum sanguine ad sacra sua abuti, qvod falsissimum esse & calumniam meram, contendit Isaacus Viva in vindiciæ sanguinis contra Geusium (qvo de libro * vide Acta Erud. A.1682. p.206.) & Clar. Wagenseilius parte 2. Peræ librorum juvenilium loculamenti secundi p.135. sq. qvi fontes hujus imputationis indicat pagina 152. sq. Tum in epistola de infundibulo suo p. 73. sq. ubi promittit & delineat singulare opus de hoc argumento, qvod inscribit *judicium sanguinis* ex Exodi XXII. 2. De eodem argumento postea brevem libellum Germanica lingua consignavit, ediditq;. Disputat etiam inter alia Wagenseilius adversus eruditum virum Wilh. Ernest. Tentzelium, qvi in vernaculis dialogis menstruis anni 1693.&94. multa in contrariam partem disseruit. Idem Wagenseilius dissertatione de re monetali Romanorum observat hebraicum vocabulum *Dam*, & sanguinem notare & pecuniam Judæis, nec qvicqvam hos avidius expetere qvam illud *Dam*, h. e. pecuniam Christianorum. Veram tamen hanc originem esse criminationis in Judæos jactatæ, merito negat Rev. *Jo. Wulferus* in theriaca Judaica pag. 79. qvi ipse de hoc argumento legendus. Qvemadmodum & *Jo. Andreas Eisenmengerus* in detecto Judaismo parte 2. cap. 3. Neqve vero Judæos à sangine & carnibus Christianorum vorandis jam olim abhorruisse, patet vel ex Dionis Cassii Trajano, sub extremum. Qvandoqve tamen injuriam illis factam à Christianis qvoqve, neutiqvam abnuerim.

V. De more mactandi boves in fœderibus, & jurisjurandi sanciti à transeuntibus inter medias partes *τομίων* sacrificii, ad illustranda loca Gen. XV. 17. & Jer. XXXIV. 18. præter Grotium aliosq; interpretes vide Senecam lib. 3. de ira c. 17. Lucian. in Toxari Tom. II. p. 64. seq. Suidam in *βοῦς Μολόττων* & *ἐπὶ θύρσης*, Philostratum l. VI. de vita Apollonii c. 21. fol. 264. edit. novæ, Cyrillum Alexandrin. p. 389. sq. contra Julianum, editionis Spanhemianæ, ubi profertur locus ex Sophoclis Antigone v. 271. E recentioribus *Tho. Gatakerum* c. 42. adversarior. *Fortunatum Scacchum* III. Myrothec. c. 60. sq. p. 1115. sq. *Bochartum* part. I. Hierozoici lib. 2. c. 33. *Jo. Conr. Dietericum* antiqvitat. Biblicar. V. T. p. 633. *Joach. Kubnium* pentade 2. qvæst. 2. Memorias Brixienses *Octavii Rossi* sive *Rubei*, Italice vulgatas p. 4. editionis A. 1693. 4. Hinc Hebræi dicunt fœdus dividere, pro sancire fœdus כרות הברית, ut Latini fœdus icere, ferire &c.

VI. De

* Subjungitur ille Rev. viri Joh. Wulferi Theriacæ Judaicæ ad examen revocatæ, Norimb. 1681. 4.

VI. De Sacrificiis Gentium lustratoriis atqve expiatoriis *ἱλαστικοῖς, ἁγνιστικοῖς, καθαρκτικοῖς*, qvæ Latinis *placamina, februa, piamina*: præclare disserit *Hugo Grotius* c. 10. libri de satisfactione Christi adversus Socinum, & *Joannes Lomeier* de lustrationibus gentium c. 23. De aliis Ethnicorum Sacrificiis consulendi præcipue *Guiel. Stuckius* in descriptione sacrorum sacrificiorumqve gentilium Tiguri 1598. & 1679. fol. & inter opera junctim recusa Lugd. Batav. 1695. fol. *Lilius* qvoqve *Gyraldus* Syntagmate XVII. sive ultimo historiæ Deorum, Tomo I. operum: & *Joh. Saubertus* in conlectaneis de sacrificiis veterum qvæ prodierunt Jenæ 1659. 8. & curante Clariss. Crenio recusa sunt Lugduni Batav. 1698. 8. De Græcorum sacrificiis consules *Jo. Potterum* II. 4. Archæol. Gr. De libationibus *Stuckius* II. 37. Antiqv. Convival. p. 268. seq. De sacrificiis Romanorum singulatim egêre *Paulus Merula* in operibus posthumis Lugd. Bat. 1684. 4. editis. *Guielmus Choulius* in opere Gallico supra laudato de Romanorum religione, *Struvius* Syntagmatis capite 8. Kippingius libro I. Antiqv. Romanor. c. XI. De sacris Tauroboliis, crioboliis & similibus copiose disseruit *Antonius van Daale* in diss. I. earum, qvas Antiqvitatibus illustrandis edidit Amstel. 1702. 4. & auctor Anonymus scripti Gallici: *explication d' une inscription antiqve trouvée depuis peu à Lyon, ou sont decrites les particularitez des sacrifices que les anciens appelloient tauroboles. Paris* 1705. 8. Vide & Reinesii Epistolas ad Rupertum p. 620. & Commentar. ad Inscriptiones Veteres p. 76. 211. 212. Seldenum III. 14. 8. seq. de *Synedriis* Hebræor. Gutherius IV. 19. de jure pontificio, T. 5. Græv. Sponius in Miscellaneis eruditæ antiqvitatis p. 98. seq. & Fleetwodus ad Inscriptiones selectas p. 16. sq. Nihil aliud significat Taurobolii vocabulum proprie, qvam bovicidium, ut notavit Salmasius p. 8. ad Solin. ac similiter Criobolium, Ægobolium &c. sacrificium ac cædem arietis & capræ: taurobolio autem vel criobolio aut ægobolio renati dicebantur qvi sacrificio & sanguine tauri, vel arietis vel capræ lustrati erant. Taurobolatæ petræ mentio in veteri inscriptione apud Gutherium II. 5. de jure Veteri Pontificio, Tom. 5. Antiqvitatum Grævii. De Suovetaurilibus, sive sacrificio ex sue, ove & tauro, vide sis Philippum Rubenium lib. 1. electorum c. 11. & Sam. Pitisci Lexicon Antiqvitatum Romanar. in *solitaurilia*.

VII. Varia de variarum gentium sacris & sacrificiis, eorumqve generibus ac ritibus congessit *Alexander ab Alexandro* IV. 17. *Tiraquelli* notis illustratus. Genus qvoddam sacrificii qvo pluribus diversis victimis simul

simul faciebant, ut sue, ove & tauro, vocabatur *suovetaurilia*, de qvibus *Henricus Noris* in diss. de votis decennalibus Imperatorum p.76.& *Jacobus Gutherius* lib. IV. de jure veteri pontificio c.18. qvo toto qvarto libro erudite & diligenter ritus Romanos circa sacrificia & sacra varii generis explicat (Tomo V. Græv.) & capite ultimo agit de vasis & instrumentis, qvorum ad sacrificia & in sacris usus erat, cui jungendus *Michaël Angelus Causeus de la Chausse* de insignibus Pontificis Maximi, Flaminis Dialis, & instrumento sacrificantium, in eodem Tomo V. Græviano. De simpulo sive simpuvio victili, qvo vinum libabatur, vide Philippum Rubenium II. 8. electorum. Sacrificium in qvo reliqviæ epularum igne consumebantur, vocatum est *Protervia*, de qva vide *Festum* & *Joh. Bapt. Donium* de pænula pag. 323. seq. ex *Macrobii* lib. 2. c. 2. Saturnal. referentem jocum Catonis, qvi Albidium qvendam, qvi sua bona comedisset, & novissime domum, qvæ ei reliqva erat, incendio perdidisset, festive dixit, proterviam fecisse. De igne divinitus immisso sacrificiis Abelis, Noachi, Abrahami, Moysis, Salomonis &c. consulendus *Jo. Buxtorfius* in Exercitationibus ad Historiam arcæ fœderis, ignis sacri & cœlestis, Urim & Thummim, Mannæ, petræ in deserto, & serpentis ænei Basil. 1659. 4. Exercitatione secunda. De simili igne jactato apud Gentes (ut apud Herodotum lib. 1. c. 59.) Pindarum Olympionic. Oda 7. Solinum c. 5. (al. 11.) ubi de Sicilia, & cap. 30. (al. 43.) ubi de Æthiopia: Ammianum Marcellin. XXIII. 6. pag. 374. seq. *Huetius* in Alnetanis qvæstionibus p. 216. *Cerda* ad Virgilii Eclogam VIII. 105. *Kircherus* Tom. 1. Oedipi pag. 233. *Jobus Ludolfus* commentario ad Hist. Æthiopicam p. 302. & *Petri Bælii* dictionarium historico-criticum in voce *Egnatia*. De Diis qvibus nulla sacrificia, nullas hostias cædere fas erat, agit ex veteribus *Porphyrius* in libris de abstinendo à nece animalium, è recentioribus *Alexander ab Alexandro* lib. 2. genialium dier. c. 22. ubi iterum adde sis *Tiraquellum*. In Palilibus qvoqve, qvi dies urbi Romæ natalis erat, & in Terminalibus victimam nullam immolatam esse constat, licet contrarium, ut poëtica vide, scripserit Ovidius. Vide *Ivonem Villiomarum* (sive *Josephum Scaligerum*) in locos controversos Roberti Titii pag. 20. In ara Apollinis nullum animal sacrificabant Delii, tantum preces offerebant teste *Macrobio* lib. 3. Saturnal. cap. 6. adde *Ezech. Spanhemium* in notis ad Callimach. pag. 83. Cœlestes Deos κνίσσῃ odore ac suffitu, terrestres cibis ac comessationibus gaudere creditos, idem notat diss. IV. de esu numismatum p. 299. edit. Amstelodamensis.

VIII. In diversis sacris, diversis Diis, diversa qvoqve suffimigia, diversæ victimæ, coronæ, cerimoniæ, ligna diversa comburendis, sacrificiis, diversæ aqvæ &c. adhibebantur, de qvibus Kircherus Tom. I. Oedipi pag. 232. sq. & Tom. 2. part. 2. pag. 538. sq. Ex animalibus qvænam qvibus Diis sacrificata fuerint (nam laribus thure tantum & vino litabant, ut præter alios notat Cerda ad Virgilii Eclogas pag. 5.) ut gratas hostias* victimasqve præberent, perseqvitur præter eundem Kircherum T. I. p. 238. sq. *Johannes Textor* in officina p. 57. seq. *Alexander ab Alexandro* III. 12. Antonius Clarus Silvius ad leges regias & XII. tabularum pag. 99. ad 103. *Saubertus* cap. 22. seq. de sacrificiis, *Joh. Potterus* pag. 124. sq. ad Lycophronem. Aves Diis sacras refert idem Textor pag. 281. seq. & Animalia inauspicata pag. 279. Qvibus animalibus singuli Dii vel Deæ vehentes ducantur, idem pag. 70. & Beda Tom. I. Opp. pag. 369. licet hac in parte non semper Mythologi sibi nec Poëtæ constant. De animalibus qvæ Diis devota, ἄφετα & vaga sine custode dimittebantur, præter *Petrum Victorium* XXVIII. 24. Var. Lect. & *Casaubonum* ad Athenæum, *Jac. Gutherius* III. 13. de veteri jure Pontificio T. V. Græv. Morti & furiis sacra animalia vide apud Vossium lib. 9. de Idololat. c. 39. Constat autem animalia Diis sacrificata fuisse, vel qvod illis invisa judicarentur ut Cereri porca, Hecatæ canis: vel qvoniam illis putarentur Dii lætari & delectari, ut corvo & cygno Apollo vel ob qvalemcunqve inter Deos & victimas convenientiam ac similitudinem. Sic inferis Diis & Manibus offerebantur hostiæ ἄγονοι sive steriles, pronæ & nigræ sive furvæ: Confer Stephanium pag. 54. ad Saxonem Grammaticum & Gutherium IV. 8. ubi de sacris Inferorum: superis contra & bonis Diis albæ, fœcundæ, ἔνορχοι & τετραχηλισμέναι sive obtorto versus cœlum collo. Rheæ sive Cybelæ, Deorum matri proprio sanguine litabant sacerdotes. Rhodii qvadrigas Soli consecratas qvotannis, Illyrii qvaternos eqvos novo qvoqve anno in Neptuni gratiam jaciebant in mare. Vide *Festum* in Hippius.

Plantas Diis sacratas herbasqve & arbores perseqvitur Poëta Græcus Anonymus (*Rufus Ephesius* ni fallor, licet Pamphilum Alex. maluit Lambecius II. pag. 593. & VI. pag. 90.) editus ad calcem Dioscordis, editionis Aldinæ 1522. 4. & cum versione ac notis eruditis *D. Jo. Rendtorfii* Hamburgensis editus à me libro tertio Bibliothecæ Græcæ cap. 26. additis

* Hostia dicta de minoribus animalibus, ut ovibus & volucribus, victima de magnis, ut tauris.

tis Græcis scholiis sive argumentis, qvæ leguntur etiam inter notha Dioscoridis p. 476. sq. edit. Saraceni, & auctiora exstant in Codice antiqvissimo Dioscoridis, qvem servat Bibliotheca Cæsarea Vindobonensis. Græco illi Poëtæ addes *Phædrum* lib. 3. fabula 17. *Plinium* lib. 12. c. 1. *Nicol. Mutonum* præfatione ad Serapionem medicum à se translatum, *Joh. Textorem* pag 141. seq. officinæ, *Jac. Pontanum* ad Ovidium, *Gerh. Joh. Vossium* lib. 5. Physiol. Christianæ cap. 48. seq. & *Joh. Meursium* filium in arboreto sacro Lugd. Bat. 1642. 8. in qvo non agit de Plantis qvarum in sacris literis fit mentio, sed tribus libris recenset Herbas, Frutices & Arbores qvæ apud Paganos variis Diis sacratæ erant. Videndus etiam *Benedictus Curtius* Symphorianus opere de hortis. Neqve omittendum qvod *Kircherus* T. 3. Oedipi pag. 65. observat numeros Diis sacratos unarium summo Deo, binarium Palladi, ternarium Minervæ, qvaternarium Apollini, qvinarium Isidi, senarium Osiridi, septenarium Mercurio, octonarium Ammoni &c. De qvo plura *Joh. Meursius* in denario Pythagorico Lugd. Bat. 1631. 4. & Tom. 10. Gronov. Hinc qvot foliis herba vel flos gauderet, ei Deo fuisse consecratum. Pronum qvoqve est colligere, veteres ad ignem sacrificiorum adhibuisse ligna, ex iis potissimum arboribus, qvæ Diis, qvibus rem divinam faciebant, erant dicatæ, qva de re agunt Stuckius lib. II. de Sacrificiis & Taffinus c. 13. de ludis sæcularibus Tom. 8. Antiqvitatt. Roman. p. 537. sq.

IX. Lubet hac occasione laudare præcipuos qvosdam scriptores qvi de animalibus & plantis, qvarum in sacra Scriptura mentio fit, diligentius egerunt. Et de animalibus qvidem primo loco memorandum eruditissimi *Sam. Bocharti* hierozóicon, singulari plane eruditione refertum, qvod prima vice lucem adspexit Londini 1664. fol. recusum emendatius Francofurt. 1675. fol. & deniqve inter ejus opera Ultrajecti 1692. curante Joh. Leusdenio, duobus in fol. Voluminibus, & A. 1712. Hujus operis duplex exstat epitome, una *Stephani M. Vescei* Ungari, Franeqv. 1690. 4. altera *Joh. Henr. Maji* Theologi Giessensis, in qva non raro Bochartus reprehenditur, & interdum ut videtur non præter rationem. Francof. 1686. 8. Ante Bochartum historiam animalium sacram, sed alio instituto & apparatu alio composuit *Wolfgangus Franzius*, Theol. Witteb. qvæ 1617. Witeb. 8. vulgata, & postea sæpius in Germania & Belgio recusa est, hinc continuata, & eruditis locupletissimisqve accessionibus aucta à Rev. D. Jo. Cypriano, Professore tum Physices, hodie Theologo Lipsiensi

ensi edi cœpit Dresdæ 1697. 2. vol. 8. & absoluta denique prodiit A. 1712. 4. duobus Volumin. *Johannes* qvoqve *Busthamantius*, Complutensis Medicus, de animalibus S. Scripturæ reptilibus vere dictis Tomos 2. edidit Compluti 1595. 4. & Lugdun. 1620. 8. Exstat præterea *Godfr. Mulleri* Θηρολογία Biblica, Witteb. 1676. 8. *Hermanni Henr.* Frey/ Past. in Eccles. Schwinfurtensi, therio-ornitho-ichthyo-biblion Germanica lingua vulgatum Lips. 1595. & 1605. 4. *Jo. Henr. Ursini* animalium Biblicorum nomenclator, atqve de animalibus mundis & immundis, libro 4. miscellan. sacrorum, editorum Norimb. 1666. 8. Vide etiam *Joh. Conr. Dietericum* antiqvit. Biblic. veteris Testamenti pag. 416. sq. & *Eduardi Simsoni* Angli hieroglyphica animalium, qvæ in sacra Scriptura reperiuntur, Edinburg. 1622. *Johannis* item *de Mey* commentaria Physica in Pentateuchum & N. T. Medioburgi 1661. 4. 2. Vol.

De arboribus, herbis & plantis in sacra Scriptura commemoratis præ cæteris diligenter egit laudatus *Joh. Henr. Ursinus*, cujus arboretum Biblicum, primum editum est Noribergæ 1663. 8. Postea A. 1665. Arboreti biblici continuatio sive Phyto-logia sacra, Herbarius sacer, & Hortus aromaticus, in qvo de omni genere aromatum sacris in literis memoratorum agitur. Utrumqve opus recusum est ibid. 1699. 8. Nec prætereundus *Levini Lemnii* libellus, in qvo similitudines ac parabolas, qvæ in sacra Scriptura ex herbis atqve arboribus desumuntur, explicavit, Francof. 1591. 12. cui addi possunt *Thomæ Brown* observationes de plantis in sacra Scriptura memoratis, *Adr. Cocquius* in historia sacra plantarum, arborum & herbarum sacræ Scripturæ. *Wilhelmi Sarcerii* herbarium spirituale, Germanice editum, sive de plantis & herbis qvarum in Scriptura mentio fit, Francof. 1573. &c.

De gemmis qvarum præcipue Exod. XX. & Apoc. XIX. 19. seq. mentio fit, præter Ludovicum de Dieu & alios interpretes videndus S. *Epiphanii* liber περὶ τῶν δώδεκα λίθων, sive de gemmis in veste Aharonis editus separatim cum versione *Jolæ Hieronis* Tarentini, atqve inter Epiphanii opera à *Petavio* illustrata Tom. 2. pag. 225. tum in *Matthæi Hilleri* egregii viri libro de duodecim gemmis in pectorali summi Pontificis Tubing. 1698. 4. & in syntagmatis ejus Hermenevticis ibid. 1711. 4. qvi observationes suas & *Salmasii* ex Plinianis ejus Exercitationibus ad Solinum & Homonynis Hyles iatricæ addidit. Epitome libri Epiphaniani legitur in qvæstionibus *Anastasii Sinaitæ* qvæstione 40, illamqve ipsam edidit

didit *Conradus Gesnerus* in collectione scriptorum qvi de rebus fossilibus egerunt, Tiguri 1566. 8. atq; ex alio Codice MS. cum Francisci Turriani versione Petavius Tom. 2. Opp. Epiphanii pag. 233. Epiphanio jungendus *Eduardus Bernhardus*, cujus accurata de gemmis S. Scripturæ tractatio inserta notis ad librum III. Antiqvitatum Flavii Josephi pag. 180. seq. *Jo. Braunius* libro 2. eruditi de vestitu Sacerdotum Hebræorum operis, cap. 8. seq. qvi p. 631. meminit libri qvod de hoc de argumento molitus fuerat vir summus *Samuel Bochartus*, sed qvi una cum ipso intercidit. *Hugo Broughtonus* in Concentu S. Scripturæ pag. 155. seq. *Franciscus Rueus* de gemmis aliqvot, qvarum mentio fit in Apocalypsi, Francof. 1596. 12. & alibi, una cum Levino Lemnio de plantis Biblicis: *Andreas Baccius* de duodecim gemmis S. Scripturæ: *Jo. Guil. Baierus* fil. Professor Altdorfinus in dissertatione de sapphiro S. Scripturæ, Altdorf. 1705. qvi la zuli lapidem illo denotari contendit, atqve Jenensium Æsculapius celeberrimus *Georgius Wolfgangus Wedelius* in Exercitationibus Medico-Philologicis Centur. 1. Decad. X. diss. 1. de Jaspide S. Scripturæ, qvem disputat esse adamantem Urim & Thummim eqvidem, per qvod gemmas* ipsas Aharonitici pectoralis, D. Jo. Brentius, Simon Patricius Episcopus nuper Eliensis commentario in Exodum, aliiqve plurimi cum Eduardo Bernhardo intelligunt, *Jo. Spencerus* in diss. de Urim & Thummim Cantabrig. 1669. 8. & de legibus Hebræor. III. 7. putat fuisse Teraphim aliqvod sive imaginem, de collo suspensam, qvalem imaginem veritatis ab Ægyptio Judice gestatam testantur *Diodorus Siculus* Lib. 1. p. 68. & *Ælianus* XIV. 34. Var. Hist. Spencerum seqvitur *Jo. Clericus* ad Exod. XXVIII. 10. & Num. XXVII. 21. oppugnant *Herm. Witsius* lib. 1. cap. 8. & lib. 2. c. 10. sq. Ægyptiacorum & lib. 3. c. 11. *Philippus Riboudealdus* libro de Urim & Thummim Genev. 1685. 12. & D. *Joh. Benedictus Carpzovius* ad Schickardi jus regium Hebræorum pag. 44. seq. Vide etiam sis Suidam in ἐφὼδ, Exercitationem *Joh. Buxtorfii* supra p. 353. laudatam. *Frid. Viecii*, Witeb. 1669. *Jo. Christophori Wichmannshausen*, ibid. 1701. *Jo. Jacobi Gantesvillerii* dilucidationem Mysterii Urim & Thumim Hanov. 1675. & laudati *Wedelii* Centur. 2. decur. 3. Exercitationem 7. pag. 65. seq. alios-

* Caspar Neumannus, Uratislaviæ suæ decus, in biga difficultatum sacrarum de gemmis Urim & Thumim dictis & de cibo Samariæ obsessæ, Uratislaviæ 1707. 4. ex ipso nomine hoc ingeniose colligit, dici enim gemmas *Urim* qvod splendeant & luceant, *Thumim* vero, qvod earum superficie sit plana & æqvalis. Rationem typicam hujus Urim & Thumim ad Christum, exponit Jo. Coccejus Epistola 214.

aliosqve plurimos memoratos Rev. D. *Jo. Georgio Pertſchio*, præfat. ad *Georgii Guilelmi Dieterici* duodenarium ſacrum de Urim & Thummim, Numburg. 1714. 4.

In iisdem Ampliſſimi *Wedelii* Exercitationibus plura ſacrarum literarum loca ex Medicorum & Phyſicorum, Mathematicorumqve obſervationibus illuſtrantur, qvod inſtitutum pridem fuit *Franciſci Valleſii* Covarrubiani Medici, libro de ſacra Philoſophia, ſive de iis qvæ ſcripta ſunt Phyſice in libris ſacris, Lugd. 1588. 1595. 8. Francof. 1600. 8. *Valentini Henrici Vogleri* Profeſſoris Helmſtadienſis meritiſſimi, libro de rebus naturalibus ac Medicis qvarum in S. Scripturis fit mentio, Helmſt. 1682. 4. & in Phyſiologia Hiſtoriæ paſſionis JEſu Chriſti, ibid. 1673. 4. *Joh. Maji* (de Mey) in Phyſiologia ſacra ſive commentariis p. 356. laudatis editisqve, Middelburgi A. 1661. 4. *Samuelis Reyheri* JCti & Mathematici Kilonienſis præclariſſimi A. 1714. denati, in Matheſi Moſaica, ſive locis Mathematice explicatis, cum appendice aliorum S. Scripturæ locorum Mathematicorum Kil. 1679. 4. cujus operis longe uberiorem editionem jam pridem paravit, & priorem ejus tomum paullo ante obitum abſolvit A. 1714. fol. *Hieronymi Dicelii* Profeſſoris Lipſienſis in ſpicilegiis ex diſciplinis Mathematicis, loca qvædam Biblica illuſtrantibus. Lipſ. 1702. 8. *Guilelmi Ader* in diſſ. de ægrotis Evangelicis, T. IX. Criticor. ſacrorum Anglor. & *Tho. Bartholini* in libris plus ſimplici vice excuſis, de morbis Biblicis, de latere Chriſti aperto, de paralyticis Novi Teſt. & de cruce, qvo poſtremo de vino myrrhato, de corona ſpinea & ſudore Chriſti ſanguineo diſſerit. *Conradi Jobreni* in diſſertationibus de morbis Biblicis & de Chriſto Medico, Francof. ad Viadr. 1704. *Chriſtiani Warlitzii* Medici Anhaltini in variis diſſ. qvæ memorantur in Novis literariis Hamb. A. 1705. pag. 163. Sunt etiam in manibus nonnullæ hujus generis Exercitationes editæ Kiloniæ à viro docto *Jo. Daniele Majore*, ut de Myrrha Chriſto à Magis oblata, de locuſtis cibo Johannis Baptiſtæ, de Jejunio Chriſti qvadrageſimali, de Chriſto Medico ortuqve divino Medicinæ, de Lunaticis, de paralyticis, & de ſale fatuo: voluitqve plures libros hujusmodi Exercitationum publicare, qvorum hic liber primus præſcribitur, qvemadmodum illa de Coſmodixi Satanica ad Matth IV. 8. ſeparatim lucem vidit Kilon. 1686. de qvo argumento præter interpretes videnda *Bocharti* commentatio de JEſu Chriſti in montem templiqve pinnaculum transportatione, ſcripta ad N. Heraultum Tom. 1. Opp. p. 943. ſeq.

Ra-

Rationem typicam ſacrificiorum & aliarum rerum Veteris Teſt. ad Chriſtum, expoſuerunt ſingularibus libris inter noſtrates qvidem Theologos Lutheranos *Frid. Balduinus* in Adventu Chriſti typico & paſſione typica: *Jacobus Botſaccus* in promtuario allegoriarum, *Mich. Baumannus* in Analectis typicis ſacris: *Lucas Bacmeiſterus* in explicatione typorum V. T. Tum Germanice *Valerius Herbergerus* in magnalibus DEI, *Dan. Feſſelius* in Chriſto Myſtico, *Jo. Jeremias Reichhelm* in JEſu typico, & *Joach. Emdenius* in JEſulo typico & paſſione Chriſti typica, 3. Vol. aliiqve Martino Lipenio laudati.

E Reformatis præter Jo. Coccejum & qvi eum ſeqvuntur in ſuis ad S. Scripturæ V. T. libros Commentariis, *Jeremias Taylor* in Chriſto revelato, qvi liber Anglice & Latine ſæpius editus eſt: *Johannes Biermannus* in Moſe & Chriſto, Belgice & Germanice: *Samuel Marther* cujus explicatio typorum Vet. T. jam ſecunda vice A. 1705. Anglice prodiit: *Jacobus Gerardus de Bergeries* in Moyſe revelato, Genev. 1670. 8. Gallice: qvibus jungenda *Jac. Triglandii* de origine & cauſis rituum Moſaicorum oratio inauguralis Lugd. Bat. 1702. 4. & qvæ adverſus Spencerum, Judæos ac Socinianos typorum relationem haud agnoſcentes, à viris doctis diſputantur. De uſu & abuſu circa conſiderationem typorum V. T. vide *Guil. Saldeni* otia divina lib. 2. cap. 3.

E Romanæ Eccleſiæ ſcriptoribus figuras V. T. ad Chriſtum referunt *Petrus Daniel Huetius* in demonſtratione Evangelica, propoſitione IX. cap. 170. pag. 1145. ſeq. *Theophilus Raynaudus* S. I. Tomo I. Opp. pag. 339. ſeq. *Hieron. Laurettus*, Benedictinus, in ſilva allegoriarum Scripturæ Pariſ. 1583. fol. & *Didacus Baëça* S. I. commentariis allegoricis & moralibus de Chriſto figurato in Vet. Teſt. 3. Vol. Lugd. 1633. 1635. 1637. fol. Utrum impii etiam aliqvando typum & figuram Chriſti geſſerint, disqvirit *Jo. Euſebius Nierembergius* de origine S. Scripturæ lib. 7. cap. 17.

In explicandis typis fatorum Eccleſiæ & Antichriſti copioſiores & juſto forte ingenioſiores ſunt nonnulli qvi Coccejum ducem ſeqvuntur. Non deſunt etiam qvi Caini & aliorum peccata inter typos referunt cum Auguſtino XXII. 24. 42. 70. 83. contra Fauſtum Manichæum. Vide Petri Juriei * Hiſtoriam Criticam dogmatum rituumqve Judaicorum

* Juriei κυρίας δόξας qvasdam refellunt Rev. D. Jo. Franciſcus Buddeus in Exercitatione Theologica de peccatis typicis, Jen. 1706. 4. & Lud. Borgheſius in Hiſtoria critica de Melchiſedecho, cap. V.

rum p. 67. sq. & Henrici Hulsii figuras temporum sive schema triplex Prophetiæ ad calcem libri de vallibus prophetarum pag. 465. sq.

X. Christianis nobis sacrificii loco sunt preces, de qvibus præ-cæteris, qvod ad antiqvitates & ritus earundem attinet, diligenter egit B. D. *Joach. Hildebrandus* tribus libris de precibus veterum Christianorum, ex qvibus primus A. 1655. editus est in. 4. & A. 1702. recusus Helmstadii sub titulo *sacrarum antiquitatum de precibus veterum Christianorum libellus*, in qvo veterum oratoria, sive loca, in qvibus orarent, & stata orandi tempora percensentur, ubi inter alia differitur etiam de Horis canonicis, de precibus ad pulsum campanæ, de hæresi Euchitarum, s. Massalianorum. Liber secundus inscribitur *rituale orantium* s. compendium veterum orandi rituum, itidem Helmst. 1656. & 1702. 4. Tertius liber doctrinam veterum de precibus & de invocatione sanctorum, & precibus pro defunctis, perseqvitur. Cæterum in illo rituali orantium agit cap. I. statim *de ritu precandi versus orientem*, de qvo extat etiam singularis B. *Jacobi Thomasii* disputatio Lipsiæ 1670. edita, cui adde *Cosmam* Indicopleustem V. pag. 202. *Menardum* ad Gregorii M. Sacramentar. p. 69. sq. *Lucam Tudensem* II. 23. contra Albingenses, ubi Saracenos ad meridiem orare scribit Tom. 25. Bibl. PP. pag. 240. C. Idem II. 12. p. 226. disputat Christum in cruce faciem direxisse versus occidentem. *Jo. C. Læscherum* fasciculo 2. Obs. select. 6. qvi Braminas Judæorum observat versus Septentrionem respicientes orare. *Jo. Bonam* de divina Psalmodia p. 439. operum: *Melchioris Zeidleri*, Theologi Regiomontani, dissertationem, ex qva nonnulla profert *Philippus Jacobus Hartmannus*, in libro de gestis Christianorum sub Apostolis p. 417. *Jacobum Billium* ad epistol. 66. Nazianzeni. *Seldenum* lib. 3. de Synedriis c. 16. *Cotelerium* Tomo I. Patrum Apostolicorum pag. 264. ad Constitut. Apostol. II. 57. & ad Chrysostomum in Danielem pag. 223. *Petavium* pag. 317. seq. dogmatum theologicorum de opificio sex dierum, *Joh. Dallæum* de Pseudepigraphis Apostolicis pag. 154. *Steph. le Moyne* ad Jerem. 23. 6. pag. 43. sq. & *Casparum Calvœr*, ritualis Ecclesiastici Tomo 2. pag. 546. seq. Ab Apostolis ipsis hunc morem repetit *Justinus*, qvæstione 118. ad orthodoxos, & *Germanus* Patriarcha Cpol. in theoria Ecclesiastica & Mystagogica §. 8. *De elevatione manuum inter precandum*, de qva idem Hildebrandus agit cap. 9. videatur *Jo. Philoponus* ad Hexaëmeron pag. 43. & singularis dissertatio de hoc argumento ab Rev. D. *Adamo Rechenbergio* Lipsiæ A. 1688. edita. *De aper-*

apertione capitis in sacris, Calvœrus Tom.2. ritualis Ecclesiastici p.555.sq. De ritu *capitis in sacris operiendi* apud Judæos & varias gentes, exstat erudita dissertatio *Jo. Guil. Bergeri*, Witeb.1703.4. De oratoriorum Ecclesiæ cum Synagogis convenientia, adi *Campegium Vitringam* lib. 1. Synagogæ parte 3. c.1.sq.

Qvod *certis precum formulis* usi veteres fuerint Christiani, illæqve rite adhibeantur, contra Anabaptistas, aliosqve ostendit *Hardtmannus* pag. 412. libri laudati. *Jeremias Taylor*, in Apologia publicæ & statæ formulæ precum atqve Liturgiæ, Anglice edita: *Joh. Duvellus* in historia rituum Ecclesiæ Anglicanæ cap. 10. pag. 78. *Frid. Spanhemius* fil. Tom.2. Opp. pag. 1283. sq. *Mericus Casaubonus* in defensione orationis Dominicæ itidem Anglice edita. B. *Matthias Zimmermannus* in analectis p. 496. seq. Rev. *Henr. Lud. Benthemius* de statu Ecclesiæ Anglicanæ pag.369 seq. & D. *Joh. Franciscus Buddeus* in Theologia Morali pag.458. Videri etiam possunt & cum his contendi atqve examinari qvæ de non statis in veteri Ecclesia liturgiis disputat singulari libro Anglice vulgato *Dav. Clarkson*, qvi recensentur Tom. 16. Bibliothecæ universalis pag. 138. seq. confutatus à *Combero* de qvo mox infra mentio à me fiet. Formulas precum in Ecclesia publico usu receptarum exhibent libri Liturgici, Euchologia, Breviaria &c. De *Collectis* Ecclesiasticis Claudius Espencæus p.1024.sq. Operum. De generibus precum qvas memorat Paulus Apostolus 1. Timoth. II.1. vide præter interpretes, *Origenem* libro de oratione pag.46 sq. *Jo. Marckium* Exercitatione textuali XLII. *Rich. Simonem* supplemento ad Leonem Mutinensem pag. 57. *Joh. Lomeierum* lib. 1. genialium dierum & *Jacobum Gutherium* lib. IV. de jure veteri Pontificio cap. 14. seq. Tomo V. thesauri Græviani. Preces à veteribus Christianis factas etiam pro Principibus Magistratibusqve Ethnicis & hæreticis, probat *Jo. Filesacus* lib.2. Electorum p. 399. seq.

De stationibus veterum Christianorum & genuflexione inter orandum agit *Joh. Hornbeckius* pag. 606. seq. Miscellaneorum sacrorum, *Heribertus Rosweidus* ad Vitas Patrum p. 792. sq. *Theoph. Raynaudus* in Christiano sacro acathisto. T. 6. Opp. D. *Joachimus Hildebrandus* in rituali orantium c. 6. sq. *Onufrius* libro de stationibus Urbis Romæ, ad calcem libri de vitis Pontificum, & *Du Guetus* auctor libri eruditi Gallice editi *de l' ancienne coutume de prier debout*, qvi recensetur in Actis erudit. Anni 1701. p. 131. sq. Ex iisdem disces veteres Christianos orantes genua non

 flexisse

flexisse die Dominico, nec à Paschate usqve ad Pentecosten. Confer Pseudo-Cyrilli Theoriam Eccles. & Mystagogicam p. 327. sq. edit. Tho. Milles. De prostratione in terram inter precandum, vide laudata Hoornbeckii Miscellanea pag. 611. sq. De subsultu precantium in Ecclesia primitiva, Rev. D. *Christoph. Sonntagii* dissertatio prodiit Altdorfii A. 1708. ad locum Clementis Alex. VII. Strom. p. 722. Plura de gestibus precantium collegit B. *Balthasar Bebelius* Antiqvitat. Eccles. Sec. IV. Tom. 2. pag. 731. 866. seq. *Gisb. Voëtius* Tomo 5. selectarum dissertationum pag. 550. seq. *Conradus Ritterhusius* lib. 5. sacrarum Lectionum c. 10 sq. *Desiderius Heraldus* Parisiensis libro 2. digression. 2. & seq. ad Tertullianum, B. *Quenstadius* antiqvitatum ecclesiasticarum cap. 4. sectione 4. *Godfredus* deniqve *Arnoldus* in primitivo Christianismo, Germanice edito, libro secundo, & *Hermannus Witsius* ad Orationem Dominicam Exercitatione IV. qvæ est de gestibus Orantium.

XI. Agam h. l. tribus verbis etiam de precibus Judæorum veterum, Ethnicorumqve. Battologias utrisqve consuetas damnat atqve reprehendit Servator noster Matth. VI. v. 6. ad qvem locum præter interpretes & Suicerum in βαττολογεῖν, videnda *Balthasaris Stolbergii* dissertatio. Consulendi etiam *Salmasius* de fœnore trapezitico p. 796. *Samuelis Basnage* Annales ad A. C. 31. num. 35. *Salomo Deylingius* in eruditis observationibus sacris parte 3. p. 208. seq. Neqve vero huic vitio tantum obnoxii Ethnici, ut putat *Grotius* ad dictum Matthæi locum, sed Judæi qvoqve, ut patet ex formulis precum apud *Seldenum* lib. III. de Synedriis cap. 12. *Hottingerum* in fasciculo dissertationum p. 316. *Wagenseilium* von Hebräisch-Teutscher Red- und Schreib-Art p. 94. sq. & *Georgium Leopoldum Ponatum* de vetusta orantium Judæorum battologia. Helmst. 1709. 8. De Judæorum precibus consules tractatum Berachot, Tom. 1. edit. Surenhusii statim sub init. & *Jo. Saubertum* de ritu precandi veterum Hebræorum Helmst. 1663. & in palæstra diss. p. 89. seq. *Campegium Vitringam* lib. 3. de Synagoga cap. 13--19. *Joh. Drusium*, libro de 3. sectis Judæorum p. 99. sq. *Lightfootum* Tom. 1. operum p. 720. *Quenstadium* p. 205. sq. Antiqvitatum Biblicarum. *Francisc. Burmannum* part. 2. exercitat. Biblicar. p. 45. sq. Formulæ precum complures in libris Judæorum ritualibus & apud Buxtorfium c. 10. Synagogæ Jud. videantur, in Dieterici Schwabe/ ex Judæi Paderbornensis Jüdischem Deck-Mantel parte 2. Paderb. 1615. 4.

De officiis Judæorum antelucanis diatribam edidit *Hermannus van der Horst*, Professor Helmstadiensis. De

De certis per diem horis precationi destinatis apud Judæos & inde apud veteres Christianos, tertia, sexta & nona, adeundi interpretes ad Daniel. c. VI. v. 10. Actor. III. 1. *Samuel Petitus* cap. XV. Var. Lectionum, *Valesius* ad Eusebium p. 35. *Montfauconus* ad Philonem de vita contemplativa, Gallice à se versum p. 231. sq. *Georg. Cassandri* opera p. 181. sq. *Joh. Fellus* ad epistolam Clementis Romani p. 85. edit. Oxoniensis. *Joh. Owenus* in Theologumenis p. 420. Atqve à Judæis arcessendam horarum Canonicarum originem, res videtur simillima vero, licet traditionem illam adeo firmam esse negat *Joh. Pearsonius* prælectionibus ad Acta Apostolorum p. 39. sq. Confer de illarum horarum ritu præter laudatos à Lipenio in Bibl. Theologica, Clementem Alex. VII. Strom. p. 722. Origenem lib. de Oratione p. 38. sq. Cyprianum de oratione, & ibi Goulartium, atqve Jo. Fellum p. 154. Samuelem Basnage in Annalibus ad A. C. 34. Tom. I. p. 436. seq. *Hermannum Witsium* Exerc. V. ad Orationem Dominicam, qvæ est de statis precum horis: D. *Adami Rechenbergii* dissertationem de horis canonicis, habitam Lipsiæ A. 1677. & recusam in ejus Exercitationibus ad Nov. Test. & Hist. Ecclesiasticam, Lips. 1707. 8. p. 827. sq. *Jo. Franciscum Buddeum* in Theol. morali p. 442. sq. *Adami Tribechovii* Exercitatt. ad Banonium p. 72. sq. *Gisbertum Voëtium*, Tomo III. disp. selectarum p. 1056. *Herm. Witsium* Exerc. V. ad Orationem Dominicam p. 72. seq. *Andreæ Riveti* Catholicum Orthodox. qvæst. 35. T. 3. Opp. *Wolfgangum Gundlingium* ad Eustratii Johannidis delineationem ecclesiæ Græcæ p. 15. Græcorum Horologium de libris Ecclesiasticis & Horologopulum de qvo Allatius: *Christoph. Angelum* de Ecclesiæ Græcæ ritibus p. 38. *Cotelerium* ad Chrysostomum in Danielem p. 223 & ad Constitutiones Apostol. VIII. 34. ubi videndus etiam *Franciscus Turrianus*: *Alardum Gazæum* ad Cassiani III. 4. de institutis Cœnobiorum, *Guil. Durandum* in rationario lib. V. cap. 1. Horas breviarii Romani, *Baronium* ad A. C. 34. n. 163. & 251. & ad A. 51. n. 69. *Bellarminum* de bonis Operibus lib. I. cap. 11. *Joannem Bonam* de divina Psalmodia cap. 4. sq. *Hug. Menardum* ad Sacramentarium Gregorii Magni p. 273. seq. ubi Bedæ Horologium: *Nic. Rayæum* diss. præliminari ad Tomum secundum Actor. Sanctorum Junii p. LXVI. *Macrorum* Hierolexicon in *cursus* & *Hora*, Anonymi Benedictini de horis Canonicis tractatum excusum Venetiis 1567. 8. *Joh. Steph. Durantum* de ritibus Ecclesiæ catholicæ lib. 3. &c. Neqve adeo improbantur horæ precum canonicæ à sanis Protestantibus qvatenus sunt statæ & ordinariæ, sed qvatenus mercenariæ & meritoriæ,

ac prout opere illo operato multi ſuperſtitioſe defunguntur. Confer B. *Martinum Geierum* ad Danielis VI.10. ſolent & Turcæ qvinqvies per diem ſtatis temporibus orare, ut præter alios notat *Joh. Hoornbeckius* in ſumma controverſiarum religionis p. 151.

De Judæorum Phylacteriis, ut illa etiam hoc loco attingam, vide præter *Grotium*, *Rich. Simonem* aliosqve interpretes ad Matth. XXIII. 2. Clariſſ. Collegæ mei *Georgii Elieſeris Edzardi* notas ad Codicem Talmudicum Berachot cap. 1. p. 209. ſeq. *Wagenſeilium* ad Sota p. 397. 416. *Guil. Surenhuſii* Mishnam Tom. 1. p. 9. ſq. & Tom. 5. p. 75. ſq. *Sam. Petitum* cap. XX. Variarum Lect. Aloyſii Novarini ſchediaſmata ſacroprofana lib. V. cap. 26. 27. 28. & Diſſertationes ſingulares de hoc argumento *Guſtavi Peringeri*, Upſal. 1690. *Joh. Andreæ Danzii* Jenæ 1682. *Mich. Beckii* ibid. 1675. & *Nicolai Linugby* Hafniæ 1705.

De eo qvod Judæi inter precandum ſe ad templum Hieroſolymitanum 2. Paralip. VI. 38. & in hoc ad Sanctuarium adeoqve verſus occidentem converterent (qvod diſerte prohibuit Mahommedes, teſte Abulpharajo) præter interpretes ad jam dictum locum Danielis & ad Ezech. VIII. 15. videndus *Joh. Seldenus* lib. 3. de Synedriis p. 427. Extat & *Joh. Ehrenfridi Pfeifferi*, (Auguſti filii) diſſertatiuncula de dignitate occidentalis plagæ in re ſacra Hebræorum Wittenb. 1697. De Therapevtis vero qvos Philo verſus orientem oraſſe teſtatur, & qvos inde Chriſtianos fuiſſe colligit Clariſſ. Montfauconus in notis ad Gallicam libri Philonis verſionem p. 198. ſq. & in Epiſtolis Gallice editis Pariſ. 1712. 12. de Therapevtis Philonis p. 231. ſeq. vide qvæ obſervat vir doctus in reſponſione ad Montfauconum pag. 117. ſeq. 375. ſeq. Certe Joſephus qvoqve II. 12. de bello Judaico auctor eſt Eſſæos *πατρίυς τινὰς εἰς ἥλιον εὐχὰς φθέγξαθαι ὥσπερ ἱκετεύοντας ἀνατεῖλαι.*

De precibus Mohammedanorum *Hottingerus* T. 3. Hiſt. Eccleſ. pag. 470---529. *Albertus Bobovius* ſive *Bobovsky*, Polonus, inter Turcas dictus *Ali-Beigh* in liturgia Turcica (poſt itinerarium R. Peritzol ab Clariſſ. Hydeo cum notis edita) ſub init. & *Adrianus Relandus* pag. 68. ſeq. de relig. Mohammedica, qvi p. 127. ſeq. docet falſum eſſe, qvod inter precandum auſtralem plagam reſpiciant. *Henningii Henningi*, Huſani Muhamedanus precans, Sleswici 1666. 8. editus complectitur libellum precationum ex MS. Arabico Gottorpienſi vulgatum, cum editoris verſione & notis. Formula ſolennis qvam Sacerdos erectis ad cœlum manibus

bus & facie versa ad populum orat tacitus in cœtibus sacris, hæc est: *O DEUS! accepta à nobis preces nostras, recitationes nostras, jejunia nostra, stationes nostras, inclinationes nostras, prostrationes nostras, sessiones nostras, glorificationes nostras, laudationes nostras, Orationes nostras & exclamationes nostras, supplicationes nostras & eleemosynas nostras, neque rejicias eas in facies nostras. Rectifica & corrige opera nostra, & remitte nobis peccata nostra o Domine noster, & Imperatori nostro & Proregibus* (Consiliariis) *nostris & gubernatoribus* (judicibus) *nostris & prædicatoribus* (Doctoribus) *nostris, Antistitibus* (Parochis) *nostris, Doctis nostris & probis piisque nostris, Parentibus nostris, Magistris nostris, Benefactoribus nostris & iis quibus aliquid debemus, & iis qui se nostris bonis precibus commendarunt, & fidelibus utriusque sexus, sive sint vivi sive mortui: per misericordiam Tuam o misericordissime misericordium. Absit o Domine, Domine potentiarum, ab eo quod Tibi attribuunt* (imputant) *& pax sit super Missos* (Prophetas) *& laus DEO, Domino Creaturarum.* De Persis non omittendum qvod notat Joannes Chardinus descriptione Persiæ Tom. IV. p. 102. *Ils croyent que les prieres de tous les hommes sont bonnes & efficaces, & les acceptent & même ils recherchent dans leurs maladies & en d'autres besoins la devotion des gens de differente Religion, chose que j'ai vu pratiquer mille fois.* Eadem fuit sententia Navarchi cum qvo Jonas Propheta vehebatur. Vide Jonæ I. 5. 6. De Battologia Muhamedanorum Hottingerus, præfat. ad Tomum VII. Historiæ Ecclesiasticæ.

XII. De singulari sapientum apud omnes moratas Gentes circa preces studio, ut Brachmanum apud Indos, Magorum apud Persas, Theologorum apud Græcos agit Proclus lib. II. ad Timæum Platonis p. 64. præclare ostendens precum scopum esse conjunctionem cum DEO. Idem p. 65. sq. varia eorundem genera commemorat. Precum formulas à Diis ipsis monstratas sive (ut Juvenalis VI. 391.) dictatas, longe putabant esse valentiores aliis qvibuscunqve, ut observat Thomas Galeus p. 198. seq. ad Jamblichum de mysteriis Ægyptiorum. Qvamplurimas ejusmodi conceptas ac solennes precum formulas collegit Barnabas Brissonius lib I. formularum. Cui adde *Saubertum* c. 10. & 13. de Sacrificiis, & *Jac. Gutherium* IV. 14. seq. de jure veteri Pontificio. *Matthæum Broverium de Niedek* libro de populorum veterum ac recentium adorationibus, qvo etiam varii ritus precantium illustrantur, Amstelod. 1713. 8. & *Jo. Sartorium* de Hypocrisi Gentilium circa Deorum cultum cap. 7. sq. Hinc *Sacerdos* vel *Monitor* præibat preces, ac de scripto qvidem, ne qvid verborum præteriretur aut præposterum diceretur, rursusqve

alius *custos* erat qvi attenderet, alius qvi faveri linguis juberet, tibicen alius qvi interim caneret, ne qvid aliud exaudiretur. Vide *Plinium* XXVIII. 2. ubi multa religiosi ritus perseqvitur, & ex recentioribus *Alexandrum Alexandrium* II. 14. & IV. 17. genialium dierum. Recte tamen Plinius alter in Panegyrico affirmat, Deos non tam accuratis adorantium precibus (h. e. conceptis precum formulis) qvam innocentia & sanctitate lætari, gratioremqve existimari, qvi de lubris eorum puram castamqve mentem, qvam qvi meditatum carmen attulerit. Confer *Plutarchum* in Numa p. 22. edit Aldinæ. *Porphyrium* apud *Augustinum* lib. XIX. de civitate DEI cap. 23. Solitæ etiam in precibus qvandoqve addi minæ, de qvo ridiculo & impio more, confer *Kircherum* Tom. 2. Oedipi part. 2. p. 453. & *Joh. Clericum* in indice ad Stanleji historiam philosophicam, voce *Hebræi*. Etiam qvando preces exauditæ non essent, vel magna ingruisset calamitas, lapidata sunt templa, abjectæ imagines, * lares projecti. Vide Barnesium ad Anacreontem p. 38. Pitiscum ad Suetonium Tom. 1. p. 767. & Bælii resp. ad qvæstiones Provinciales Tom. 1. p. 428. seq. De supplicationibus, precibus & diris apud Græcos consulendus *Potterus* lib. 2. Archæol. Gr. capite 5. De precibus ad & post mensam, *Guil. Stuckius* II. 36. p. 246. seq. Antiqvitatt. Convival. & III. 24. p. 388. sq. & *Jac. Gretserus* de benedictionibus lib. 1. cap. 13. De supplicationibus publicis Romanorum *Jac. Gutherius* lib. 1. de jure Pontificio c. ult. T. V. Græv. De more Matronarum Rom. crinibus passis verrendi aras & templa, *Sigonius* ad Livii XXVI. 9. De *χειραρσία* orantium sive sublatis inter precandum manibus, ritu communi generis humani, vide Joh. Priceum, Claudium Espenceum aliosqve interpretes ad 1. Timoth. II. 8. Barthium III. 2. Adversar. Hoornbeckii Miscellanea p. 297. sq. & D. Adami Rechenbergii Exercitationes ad Novum Test. & Hist. Ecclesiasticam p. 145. sq. qvi p. 161. sq. agit de more manus & digitos inter orandum complicandi, cujus mentio etiam apud Plutarchum in Lucullo p. 505. De Lectisternio *Livius* V. 13. atqve idem *Gutherius* III. 9 & *Jo. Tristanus* in Historia Imperatorum ex numis illustrata Tom. 2. p. 403. sq.

XIII. Precibus additi Hymni, qvibus DEus celebratur. Hymnorum sacrorum exempla egregia apud Hebræos præbet divinus liber Psalmorum. De qvo Rabbini in Bava Bathra c. 1. *David scripsit librum*

* De diris in Deos vide Mabillonii iter Italicum p. 79. S. Gregorius Nazianzenus invection. 1. in Julianum p. 98. *Λινδίοις εὐσεβὲς καταρᾶσθαι τῷ Βουθοίνα, καὶ τοῦτο εἶναι θεοῦ τιμὴν, τὰς εἰς αὐτὸν λοιδορίας.*

brum Psalmorum (qvem accepit) *per manus decem senum. Per manus primi hominis, per manus Melchisedechi, per manus Abrahami, per manus Mosis, per manus Hemanis, per manus Jeduthuni, per manus Asaphi & per manus trium filiorum Corah.* Præterea notus est locus, ex Mechilta in XV. Exodi & Targum sive Chaldæo Paraphraste in Canticum canticorum, de IX. hymnis in sacra Scriptura V.T. præter librum Psalmorum memoratis, *primam* inqvit, *cantilenam canebant Israëlitæ in Ægypto, quod Esaias XXX. 29. abscondite significavit: secundam canebant iidem transmisso mari rubro Exod. XXV. Tertiam ad Puteum Num. XXI. Quartam condidit Moses, paulo ante suum excessum Deuteron. XXX. Quintam Josua X. 12. Sextam cantabant Debora & Barack Judic. c V. Septimam David, cum eum ab omnibus hostibus, atque etiam Saule liberasset Dominus, II. Sam. XXII. Octavam Salomo, dedicata ade sacra, Psal. 127. Nonam universus cantorum ordo, cum eum Josaphat recens instituisset II. Paralip. XX. Decimam cantabunt Beati in altera vita, eritque hac qualis illa Isaia XLII. 10. vel illa Es. XCVIII. 20. Discite, redemit Dominus servum suum Jacob.* Hisce adde ex libris Apocryphis hymnum Judith, trium puerorum &c. Psalmos XVIII. Salomoni tributos atqve Græce & Latine editos ad calcem Adversariorum sacrorum Joh. Ludovici de la Cerda, & in Codice Pseudepigrapho Vet. Testamenti qvem hoc ipso tempore prælis subjeci. De recentium Judæorum Hymnis Clariss. Collega noster Jo. Christophorus Wolfius in Bibl. Hebræa p. 181. 208. seq. 325. &c.

Formulas hymnorum Ethnicorum servatas habemus sat multas sub nominibus *Orphei*, *Homeri*, & qvas *Callimachus* ac *Proclus* composuerunt: ut prætereum fragmenta hymnorum *Oleni*, *Pamphoi* aliorumqve apud Pausaniam, Stobæum & Laërtium. Οἱ πλεῖστοι τῶν ὕμνων inqvit Julianus Imperator in fragmento prolixo Epistolæ p. 302. ὑφ' αὐτῶν τῶν θεῶν ἱκετευθέντων ἐδόθησαν. Et Pausanias recentiores hymnos elegantiores esse confessus, antiqvioribus qvo simpliciores fuerunt eo plus inesse ait auctoritatis & religionis. De hymnorum variis generibus nominibusqve videndus Proclus in χρηστομαθίᾳ sive Photii ex illo electis Cod. 239. Bibliothecæ, & ad calcem Syntaxeos Apollonii: Et Ezech. Spanhemius in limine notarum ad Callimachum, ubi etiam de eo qvod ad tibiam cantarentur, & inter sacra, libationesqve & choreas; præterea de Hymnodis eorumqve agonibus. De indigitamentis sive indicitamentis, τελεταῖς, initiis, assamentis videndus Josephus Scaliger ad Hymnos Orphei & Vossius in Etymologico.

De

De Christianorum hymnis mentionem facit *Plinius*, in epistola celebri ad Trajanum lib. X. 97. Antiqvissimum exemplum hymni ejusmodi est ille qvem habemus *Clementis Alexandrini* ad calcem Pædagogi, de qvo dixi lib. V. Bibliothecæ Græcæ p. 104. & 196. ubi & habes hymnos à *Thom. Smitho* editos in Diatriba de hymnis Græcorum qvæ exstat Tom. 1. miscellaneorum Londin. 1686. 1710. 8. & qvæ de hymnis in Christi honorem compositis *Cajus* Presbyter apud Eusebium libro V. cap. 28. Ode Polyonymos, cujus meminit *Lucianus*, sive qvisqvis auctor in Philopatride, nihil aliud est qvam doxologia, de qva vide *Suicerum* in ἁγιασμὸς & τρισάγιον, *Cangium* in glossario utroqve. Menardum ad Sacramentarium Gregorii M. pag. 10. sq. *Petr. Allixium* in differt. de τρισαγίου origine, qvam nomine suo primis tantum literis indicato edidit Rothomagi 1674. 8. De Antiphona ab Ignatio post visionem angelicam Ecclesiæ Antiochenæ tradita vide *Valesium* ad Socratis VI. 8. p. 78. *Theophilum Raynaudum* Tom. 7. operum p. 457. seq. De Litaniis *Nic. Serrarii* λιτανευτικῶν libri, inter ejus opuscula excusi, *Gisbertus Voëtius* Part. III. disput. select. p. 1049. sq. *Georgius Gregorius Francisci*, in diss. de litaniis edita Lipsiæ 1693. Varias Litaniarum veterum formulas videre licet in veteribus Officiis, Sacramentariis & Liturgiis, è qvibus nonnullas vulgarunt Goldastus T. 2. rerum Alemannicarum p. 136. *Menardus* ad Sacramentarium Gregorii M. p. 156. *Edmundus Martene* de antiqva Ecclesia disciplina in divinis officiis p. 629. & lib. 1. de ritibus antiqvis Ecclesiæ parte 1. p. 175. 363. 551. & parte 2. p. 134. 144. 161. 178. 211. *Joh. Morinus* de Ecclesiæ ordinationibus p. 300. & in appendice operis de sacramento Pœnitentiæ p. 165. sq. aliiqve Clariss. Nicolao Petro Sibbern lib. de libris Ecclesiasticis Latinorum laudati, apud qvem p. 73. pro *Gassendus* legendum Cassander p. 117. Operum. De formula κύριε ἐλέησον, qvæ exstat etiam apud Arrianum in Epicteteis lib. 2. c. 7. vide *Jo. Steph. Durantum* l. II. de ritibus Ecclesiæ Catholicæ c. 13. De hymno *Te DEum Laudamus*, qvi ad S. Ambrosium & Augustinum vulgo refertur, & in Epistola Abbonis Floriacensis tribuitur S. Hilario, ut in præf. ad Hilarium notant Benedictini: adeundus *Matthæus Lorroquanus* lib. 2. Adversariorum sacrorum c. 31. *Hugo Menardus* ad Gregorii M. sacramentarium p. 399. *Joh. Filesacus* libro 2. electorum p. 213. *Wilb. Ernestus Tenzelius* in diss. de hoc hymno, habita Wittebergæ 1686. & recusa in parte 1. dissert. selectarum: Adde eundem in dialogis menstruis A. 1692. p. 869. *Eustathium à Sancto Ubaldo* in disqvisit. de hymni Te DEum laudamus auctoribus. (Vid.

Tom. 3.

Tom. 3. supplem. Act. Erud. p. 163. & 52. & Anni 1691. p. 129.) & *Placcii* τ͂ μακαρίτυ theatrum Anonymorum p. 403. sq. De Δοξολογίᾳ veterum Christianorum, cujus jam mentionem feci, & qvam perinde ut Symbolum ex formula confessionis baptizandorum natam esse contendit Joh. Gregorius, Anglus in observationibus sacris, vid. D. *Adami Rechenbergii* exercitatio Lips. 1684. primum edita, qvæ iterum prodiit in syntagm. 1. diss. philologicarum Roterd. 1699. 8. atqve tertia vice in Exercitationibus Rechenbergii ad Nov. Test. & Historiam Eccles. spectantibus p. 219. Hymnos & preces Latinæ Ecclesiæ veteris collegit *Georg. Cassander*, qvæ una cum ejusdem in hymnos notis, tum seorsim Colon. 1556. tum inter ejus opera Paris. 1616. fol. excusa leguntur. Videndi præterea inprimis *Jo. Bona* Cardinalis in opere erudito de divina Psalmodia excuso tum separatim, tum inter Bonæ opera Antwerp. 1694. fol. *Job. Hoornbeckius* lib. 1. miscell. Sacror. cap. XI. Jo. Filesacus lib. 2. electorum p. 195. seq. *Tho. Comberi* Angli historia de primitivo & generali usu Liturgiarum in Ecclesia Christiana contra David Clarksonium, qvi liber recensetur in actis Eruditor. A. 1691. p. 123. sq. *Balthasar Bebelius* T. 2. Sec. IV. Antiqv. Eccles. p. 463. sq. 746. sq. ad 762. *Jo. Henricus Ursinus* VI. 18. Analect. sacr. *Nicolaus le Nourry* in apparatu ad Bibliothecam Patrum p. 413. *Conr. Samuëlis Schurzfleischii* diss. de hymnis veteris Ecclesiæ Witeb. 1685. *Josephus Maria Carus* in disqvisitione antiqvis libris missarum Romanæ Ecclesiæ præmissa, qvi & responsionalia & antiphonaria Ecclesiæ Romanæ edidit. *Job. Mabillonius* de cursu Gallicano: Ut omittam Græcorum troparia, triodium, Octoëchum, *κεκραγάρια* &c. De qvibus uti & de Melodiis Ecclesiæ Græcæ, de qvibus *Leonis Allatii* liber intercidit, vide qvæ notavi nuper ad ejusdem Allatii de libris Ecclesiasticis Græcorum. Psalmi ἰδιωτικοὶ in Ecclesia cani prohibentur Canone Laodiceno 59. Confer Historiam Concilii Constantiensis Tom. 3. p. 386. seq. Valesium ad Sozom. VIII. 8. Benedictinorum præf. ad S. Hilarium §. 20. sq. ubi de hymnis Arrianorum, & qvos illis Catholici opposuerunt: Salom. Ernesti Cypriani diss. de propagatione hæresium per cantilenas, & Joh. Andreæ Schmidii sæpe mihi laudati, de propagatione religionis per carmina. Contra Petro Brusianos autem, cantionum sacrarum usum rejicientes disputat Petrus Cluniacensis Tom. 22. Bibliothecæ Patrum edit. Lugd. p. 1079. sq. Vide sis etiam de illarum usu Augustinum lib. 1. Confess. c. 33. & M. Antonium de Dominis VIII. 12. 33. De recentiorum cantionum Germanicarum, qvarum in nostris Ecclesiis usus est, auctoribus videnda

da qvæ singulari studio paucis ab hinc annis collegerunt exposueruntq́; Rev. Viri D. *Georgius Gœtzius*, Superintendens Jenensis, in den Lieder-Betrachtungen: D. *Joh. Ben. Carpzovius* Lipsiensis Theologus in den Lieder-Predigten / D. *Georg. Henricus Gœzius* Antistes Lubecensis in der Lieder-Predigt / Lieder-Betrachtung &c. *Johannes* præcipue *Christophorus Olearius* Ecclesiastes & Bibliothecarius Arnstadiensis in Bibliotheca hymnopœorum sive Lieder-Bibliothec, & in Evangelischen Lieder-Schatz / & ad Homilias Hymnodicas Martini Crusii, atqve in Hymnologia passionali: & Ratisbonensis Ecclesiæ præsul *Georgius Serpilius* in zufälligen Gedancken zu J. C. Olearii Lieder-Bibliothec, Fortsetzung derselbigen / & in Prüfung des Hohensteinischen Gesang-Buchs &c. *Godfridus Ludovici* Rector meritissimus Schleusing. de hymnis & hymnopœis Hennebergicis, cum *Jo. Avenarii* ad eum Epistola, qvibus utinam *Joannis* etiam *Joachimi Molleri* Pastoris Crosnensis delicias Hymnologicas & theatrum hymnologicum, in præfat. ad Jo. Spangenbergii meditationes (gute Gedancken von allerhand geistlichen Kirchen-Gesängen) promissas adjungere qvamprimum liceat.

XIV. De Benedictionibus more apud Judæos adeundi interpretes ad Num. VI. 22. sq. Deuter. XI. 29. *Hackspanius* not. Philolog. ad Levit. XXIV. 16. *Joh. Henricus Hænerus* in diss. de ritu benedictionis Sacerdotalis Jen. 1671. 4. *Wagenseilius* ad Sota p. 672. sq. & 1131. sq. *Jo. Lundius* in Jüdischen Heiligthümern p. 652. sq. Alioqvi ברכות sive benedictionis Judæis appellantur preces qvæcunqve, unde & liber Talmudicus qvi ita inscribitur, tractat. de precibus. Video etiam laudari Pericum de benedictionibus, Oxon. 1667. 8. qvanqvam in librum ipsum nondum incidi. Consulendus etiam de hoc argumento vir præstantissimus *Campegius Vitringa* libro 3. synagogæ capite 20.

De ritibus & formulis benedictionum apud Christianos fuse commentatus est *Jac. Gretserus* S. J. libris duobus de benedictionibus, qvibus & tertium de maledictionibus adjunxit. Ingolstad. 1615. 4. Videndus etiam *Bellarminus* III. 8. de cultu sanctorum, *Andreas Saussæus* parte 2. panopliæ Sacerdotalis lib. 2. qvi est de munere Sacerdotali benedicendi. *Novarinus* schediasm. sacr. lib. V. cap. 11. sq. *Jo. Seldenus* ad Eutychium p. 37. sq. *Nic. Rayæus* diss. præliminar. ad Tomum 2. Actorum Sanct. Junii pag. LXIII. seq. ubi digitos à Græcis benedicentibus aliter componi qvam à Latinis observat, & differit de more cereum bisulcum vel trisulcum manu inter benedicendum gestandi, qvod δικηρίω & τρικηρίω

ξίω σφραγίζειν Græci appellant, de qvo Cangius in κηρὸς p. 646. qvemadmodum de more per tres digitos benedicendi ad SS. Trinitatis myſterium ſignificandum videndæ Obſervationes ſelectæ Hallenſes Tom. IV. Obſ. 4. & de more benedicendi digitis in Crucis formam compoſitis, atqve ita ut primas literas verborum Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ referant; vide notas ad Joannis Curopalatæ paginam 809. Benedictionum formulæ qvædam veteres occurrunt apud Goldaſtum T. 2. rerum Alemannicarum p. 138. ſq. Ut Benedictionale Gregorii Magni, ab Hugone Menardo Pariſ. 1642. & Lambecio II. de Bibl. Vindob. p. 300--317. editum omittam.

Dirarum exempla in ſacris ſcriptoribus exſtant Deut. XXVIII. Jobi II. & Jeremiæ XX. De ritu diris devovendi ſuſpectam adulterii, propinata illa aqva amara ποτῷ ἐλέγχου, vide interpretes ad Num. V. 18. Eduardum Bernhardum ad Joſephi III. 11. Antiqvit. Seldenum Uxor. Hebr. III. 13. ſq. Wagenſeilium ad Sotam & Andreæ Acoluthi commentarium de aqvis amaris Lipſ. 1682. 4. Exſtat & Martini Jacobi Owmanni, Anglo Cimbri diſſ. de diris ſanguinum in lapidatum derivatis.

De diris Judæorum recentis ætatis & maledictis in Chriſtianos, multa Eiſenmengerus in detecto Judaiſmo, & jam olim S. Hieronymus ad V. 18 Eſaiæ: *Ter*, inqvit, *per ſingulos dies in omnibus Synagogis ſub nomine Nazaræorum anathematizant Judæi nomen Chriſtianum.* Sic ab Ethnicis procuratoribus Romanis Chriſtiani jubebantur *maledicere Chriſto*, ut conſtat ex Plinii X. 97. Epiſt. Ex Latinis Poëtis, ſi qvis formulas dirarum cognoſcere velit, adeat Valerii Catonis diras à Chriſtoph. Arnoldo illuſtratas, & Ovidii Ibin, qvo poëmate pleno maledictis inimicum ſuum ultus eſt, ad exemplum Callimachi, cujus Ibis intercidit. Gretſeri librum de maledictionibus paullo ante memoravi, ubi inter alia de anathematis in hæreticos. Vide etiam Antonium van Dalen lib. de Oraculis p. 673. ſq. edit. in 4. & libro de Ariſtea p. 193. ſq. ubi etiam de ritu devotionis, præeunte execrationis carmen Sacerdote, qvi non modo apud Græcos & Romanos ſed & alios Gentes obtinuit, atqve non tantum ad ſingulos homines ſed & integras Urbes ac Regiones fuit applicatus, ut vel ex Baraci & Bileami hiſtoria patet. Numeror. XXII. 16. De diris in Deos ad vota non reſpondentes dixi ſupra §. XII.

XV. Qvoniam in Sacris, Muſicæ tam vocalis qvam inſtrumentalis uſus pridem invaluit, etiam de hoc aliqvid dicendum. De Muſica He-

Hebræorum veterum, Jac. Gaffarelli librum memorat Leo Allatius p. 40. apum urbanarum: sed ille nunqvam qvod sciam lucem aspexit. Itaqve de hoc argumento præter Thomam Pagetium in limine expositionis Psalmorum, & alios divini hujus Hymnarii, librorumqve Samuelis, Regum & Chronicon interpretes & Antiqvitatum Judaicarum scriptores generales, Mariumqve Mersennum in Genesin p. 1699. sq. Kircherum lib. 2. Musurgiæ p. 47. sq. Joh. Lightfootum in descriptione Ministerii Templi c. 7. sect. 2. de Cantoribus & Musica Templi T. I. Opp. & Henricum Horchium de igne sacro & Musica sacro igni victimas absumente accinente, Herborn. 1691. 4. Videndus imprimis *Salomon van Till*, in libro Belgice edito Dordraci 1692. 4. & Germanice Lipſ. 1706. 4. Dicht-Sing- und Spiel-Kunst so der alten als besonderst der neuen Hebræer, de qvo opere adi Acta Eruditorum A. 1693. p. 69. sq. Instrumentis usi sunt Hebræi vel *tactilibus*, qvalis fuit cithara Davidica, de qva exstat singularis dissertatio Jo. Gabr. Dreschleri Lipſ. 1670. qvam Rev. Georgius Serpilius Vitis Scriptorum sacrorum Germanice editis parte IX. p. 34. sq. integram inseruit: vel *in flatilibus* ut buccina, tubis & tibiis, de qvarum forma & usu præcipue in inauguratione Regum apud Hebræos vide Scacchum III. Myrothec. cap. 55. sq. p. 1091. sq. Vitringam lib. I. Synagogæ cap. 10. Buxtorfii Lexicon Rabbin. p. 2504. seq. & Augustini Calmet de Musica & instrumentis Musicis Hebræorum, tomo 2. Commentarii in Psalmos. De buccina singularem qvoqve exercitationem Lipsiæ edidit Christianus de Zoëga: A. 1692. Vel deniqve *pulsatilibus*, ut tympanis, de qvibus B. D. Aug. Pfeifferi dubia vexata S. Scripturæ ad Psal. IV. I. & Wagenseilius p. 964. ad Sota. Exstant & de instrumentis Musicis Hebræorum dissertatiunculæ *Christiani Weidlingi* Lipſ. 1686. & *Mich. Henrici Reimhardi* Wittenb. 1699. Cæterum veteris musicæ rationem veram non minus qvam poëseos Hebraicæ Judæis ipsis jam ignotam esse tam verum est, qvam & dolendum. Conf. Thomam Gatakerum lib. I. adversar. cap. 10. Jo. Wulferum ad tractatum Talmudicum Shekalim, p. 123. De tubis argenteis earumqve usu in sacris Hebræorum, fuse V. C. Johannes d'Outrein in dissertationibus de clangore Evangelii 1714. 8. p. 79. sq. 213 sq. qvi etiam de *Magrepha* disserit p. 155. seq. post Jo. Braunium qvem vide in selectis sacris lib. 2. c. 9. p. 271. sq. & Kircherum Musurgiæ lib. 2 p. 52. & 54.

XVI. De *Musica* veterum Ægyptiorum, Græcorum, Romanorumqve haud memini qvenqvam plenum & absolutum aliqvod opus edi-

edidisse, qvanqvam ad argumentum hoc faciunt Athanasius Kircherus libro 7. Musurgiæ Rom. 1650. & Amst 1662. fol. *Job. Baptista Donus de præstantia* Musicæ veteris, Florent. 1647. 4. Guil. Alardi libellus de Musica Græcorum, Schleusing. 1636. 12. & qvæ sparsim ad Musicos veteres Græcos Marcus Meibomius & Johannes Wallisius: Vincentius Galilæus de nova & antiqva Musica, Guil. Stuckius Antiqv. convival. III. 20. Erycii Puteani Musathena & Iter Nonianum: Jo. Andreæ Angelini Bontempi Perusini Historia Musica, de qva Acta Eruditor. 1696. p. 241. De Nicasii inedita dissertatione de Musica veterum & Ouvrardi Historia Musicæ veteris ac recentis inedita vide Novellas Reip. literariæ A. 1703. Octobr. p. 370. sq. De Musica in sacris adhibita & in sacrificiis, Matthæus Broverius de Niedeck c. 26. libri de Veterum adorationibus.

XVII. De instrumentis Musicis veterum adeundus Ezech. Spanhemius ad Callimachum p. 466. sq. Aliqvam multa eorum & varias *lyræ* figuras exhibet & explicat Marius Mersennus libris postremis harmonicorum Paris. 1648. fol. De lyræ plectro vide V. C. Jac. Perizonium ad Æliani III. 32. De *sistris* exstat Anonymi Epistola ad Jo. Clericum Tom. 16. Bibl. selectæ p. 167. Hieron. Bossii libellus Mediolani 1612. 12. & Benedicti Bacchini de sistris eorumqve figuris, Trajecti 1696. 4. & in thesauro Græviano T. VI. ex Latina Jacobi Tolli versione, qvi ex Italico transtulit. Adde qvæ præter Stephanium pag. 86. sq. ad Saxonem Grammat. Angelus Causeus Tomo qvinto ejusdem thesauri Roman. p. 318. De *tubis* & earum usu in bello, Matth. Zimmermannus p. 518. sq. Analect. De *cornuum* usu præcipue in sacris, multa erudite congessit Trogillus Arnkiel, Antistes Apenradensis in libro Germanice edito de cornu aureo qvod prope Tunderam Holsatiæ urbem Ao. 1639. repertum fuit, Kiloniæ 1683. 4. De *cymbalis* veterum, crepitaculis, scabillorumqve crepitu vide Menagii Origines Gall. in *castagnettes* & *cascaveaux*: Rhodium ad Scribonium Largum p. 98. Pignorium de servis p. 166. Martinum de Roa parte 2. singular. Scripturæ p. 600. 605. sq. Scaligerum, Weitziumqve ad Copam, & librum singularem Frid. Adolphi Lampe vulgatum in Belgio Anno 1703. 12. Indi loco tubarum usi sunt flagellis qvibus aërem verberabant, ac tympanis ut refert Suidas in σάλπιγξ, qvi sambucas ab Ibyco inventas docet in σαμβύκαι. Locus Eustathii ad Iliad. Σ. de sex *tibiarum* generibus illustratur à Gisberto Cupero in Harpocrate p. 141. seq. De tibiis paribus & imparibus dextris & sinistris consulendi viri docti ad Terentium ac Phædrum, & Dacerius ad

ad Festum in *impares*. Plura de tibiis veterum Aldus Manutius in qvæsitis per epistolas, Venetiis 1570. & in Lampade Gruteri Tom. 4. pag. 251. seq. & Tom. VI. Thes. Græviani: Casp. Bartholinus de tibiis veterum & earum antiqvo usu libris 3. Romæ 1677. 8. & Amst. 1679. 12. Joh. Meursii filii collectanea de tibiis veterum, Soræ 1641. 8. & Tom. VIII. Antiqv. Græcarum Jac. Gronovii. De *organis* Musicis Hydraulicis & Pnevmaticis videndus Joh. Gregorius, Anglus in diss. de more canendi Symbolum Nicænum p. 49. Isaac. Vossius de viribus Rythmi p. 99. sq. Augustus Buchnerus ad Venantii Fortunati carmen de resurrectione pag. 26. Suicerus in thesauro, & Cangius in Glossario Latino. De usu instrumentorum Musicorum & Organorum in Ecclesia Christiana, *Henrici Dodwelli* liber prodiit Londini 1700. 8. Anglice, *a treatise concerning the law ful ness of Instrumental-Music in holy offices; to which is prefixed a preface in vindication of Mr.* Newtes *sermon, concerning the law ful ness and use of Organs in the Christian Church, from the exceptions of* Anonymus *letter to a friend in the Country, concerning the use of Instrumental-Music in the worship of God*, secunda, locupletior editio. Exstat & *Georgii Motzens* Augustani vertheidigte Kirchen-Music, wider Christian Gerbers cap. LXXXI. der unerkandten Sünden der Welt. A. 1703. 8. His adde D. Balthasaris Meisneri *τȣ μακαρίτȣ* Collegium adiaphoristicum, diss. XI. §. 72. sq. & Joh. Filesaci electa lib. 2. p. 213. sq. De *campanis* idem Cangius in *campana, cloca, glogga, signum, sqvilla*, tum in *κώδωνες, ξύλον, σημαντήριον, κρȣ̃σμα*, Adrianus Junius lib. 3. Animadvers. cap. 11. Hieron. Magius libello de tintinnabulis, Francisci Swertii notis nonnullis illustrato, & IV. 14. Miscell. (ubi etiam de superstitione dæmonas campanarum pulsu fugare se posse sperantium) Angelus Rocha de campanis, Rom. 1620. Pompejus Sarnelli in antiqva Basilicographia c. 50. Franciscus Bernardinus Ferrarius lib. I. de ritu sacrarum concionum pag. 7. (qvo in loco alias præterea enumerat rationes ad sacra celebranda accessuros convocandi) Paulus Vergerius, Henricus Arnoldus Stockflet, Reinmannus, Eggerus & Rev. Paulus Christianus Hilscherus in singularibus diss. & qvi præ cæteris diligenter in hoc argumento versatus est *Joh. Baptista Thiers* tractatu Gallico de campanis Paris. 1702. Vide etiam B. D. Mayeri Museum ministri Ecclesiæ parte 2. pag. 700. sq & Marium Mersennum * de instrumentis Harmonicis p. 145. sq. qvi recentius inventum campanas plures ad harmoniam edendam conjungendi (Glo-

cken-

* Mersenni Harmonicorum libri prodiere Paris. 1636. & 1648. fol.

denspiel Germani vocant) exponit p. 160. De superstitiosis campanarum pulsibus ad arcenda fulmina, Casparis Hombergi libellus prodiit Francof. 1577. 8. Benedictio & Baptismus campanarum Sec. X. in usu esse cœpit, licet jam Carolus M. vetuit clocas baptizari. Campanarum loco qvæ à seculo VII in Occidente freqventissimæ, Græci adhibent σήμαντρον qvo pulsant, sive lignum aliqvod oblongum duarum decempedarum magnitudine. Vide Goarum ad Euchulog. p. 560 & ad Cedreni paginam 637. Allatium de templis Græcorum p. 128. & Cangii glossar. Græc. Simile est σημαντήριον Judæorum (Schulklopffer) de qvo Wulferus in theriaca pag. 127. Cæterum plures de veterum Musica laudavi III. 10. Bibl. Gr. Diagrammatum Musicorum (vulgo *tabulatur*) inventor Stratonicus Citharœdus. Vide Casaubonum VIII. 12. ad Athenæum. De notis Musicis veterum Græcorum Joannes Seldenus ad Epochas marmoreas p. 171. seq. Mersennus in Genesin p. 1527. 1694. M. Meibomius ad Alypium, Gaudentium, Aristidem &c. atqve in præf. ad Antiqvos Musicos. De notis Musicis Græcæ & Latinæ Ecclesiæ vide qvæ Bibl. Græc. III. 10. §. 10. De notis *ut, re, mi, fa, sol, la*, à Guidone Aretino repertis Sigebertus ad A. C. 1028. Gerh. Vossius de IV. art. popular. p. 39. 40. Is. Vossius de viribus rythmi pag. 91. Acta Eruditor. A. 1695. pag. 223. ubi distichon:

Corde DEum & fidibus gemituqve alto benedicam
Ut re mi faciat solvere labra sibi.

Abraham Bucholcerus in Indice Chronolog.

Cur adhibes tristi numeros cantumqve labori?
Ut relevet miserum fatum solitosqve labores.

XVIII. De *Concionibus* Christianorum veterum pauca qvædam dicturo attingendæ etiam conciones Judæorum, qvarum insignis mentio exstat in libro *Philonis* Judæi de septenario, ubi testatur per singula oppida Judæorum fuisse qvædam διδασκαλεῖα in qvibus sabbathis Judæi convenirent, deinde superiorem locum ascenderet vir gravis, qvi præsentes instrueret, & ad virtutem adhortaretur. Vide etiam *Campegii Vitringæ* Synagogam lib. 1. part. 2. c. 2. ubi jam à temporibus Moysis illum morem repeti observat, & lib. 3. c. 12. & ejusdem archisynagogum cap. XI. seq. & *Jacobi Altingii* Heptadem VII. diss. 2. Tom. 5. Opp. p. 198. ubi illustrat ritum Concionum post reditum Judæorum è Babylonia Nehem. VIII. De Judæorum lectionibus sacris *Sam. Basnage* ad A. C. 30. n. 63. *Gro-*

Grotius & alii ad Luc. IV. 16. 20. De recentium Judæorum Draſchoth ſive concionibus *Buxtorfius* in ſynagoga Judaica p. 331. & *Wagenſeilius* pag. 245. ſq. telorum igneorum Satanæ, ubi & exempla qvædam earundem tibi occurrent. Apud Muhamedanos qvoqve poſt ſolennes preces diebus Mercurii & Veneris ſeqvitur *Waatz* ſive Concio, qvam habet Concionator illis dictus *Waitz*, ſeu *Naſi batgji*, id eſt Monitor, ſuaſor, Conſilii dator. Vide Thomæ Hydei notas ad Liturgiam Muhamedanorum, itineri Abrahami Peritſol ſubjectam, p. 7.

XIX. Primorum Chriſtianorum cœtus & conciones à poſteriorum temporum uſu qvodammodo diverſas fuiſſe, conſtat ex 1. Cor. XIV. ad qvod præter interpretes confer *Altingium* loco laudato pag. 201. 202. Non minimam partem cultus ut apud Judæos ita apud Chriſtianos qvoqve conſtituebat lectio ſacrarum literarum, de qva vide laudati Vitringæ Synagogam lib. 3. c. 7--11. *W. E. Tentzelii* diſſ. de ritu lectionum ſacrarum, *Jo. Andream Schmidium* diſſ. de lectionariis utriusqve Eccleſiæ, & *Tho. Milles* ad Cyrillum Hieroſol. pag. 4. & 15. *Allatium* p. 49. & 52. de libris Eccleſ. Græcorum. Propheticam lectionem interdum Epiſtolis & Evangeliis præmiſſam notat *Menardus* p. 368. ad Gregorii Sacramentar. Sacrum Officium lingua vulgo nota celebratum à primis Chriſtianis & per plura deinceps ſecula, qvemadmodum etiam ſacras literas lectas in vulgaribus linguis, docent *Edmundus Martene* lib. 1. de antiqvis Eccleſiæ ritibus p. 274. ſq. *Phil. Mornæus* lib. 2. de Euchariſtia cap. 6. & 7. & *Jacobus Uſſerius* in Hiſtoria dogmatica de Scripturis & Sacris vernaculis, poſt auctoris mortem edita Lond. 1689. 4. cum luculentis *Henrici Wartboni* acceſſionibus. Neqve recentis ætatis abuſus excuſare poſſunt, qvæ ut Uſſeriano operi detrahat affert Rich. Simon T. 1. Bibl. ſelectæ Gallice editæ, cap. 18. De uſu pericoparum Evangelicarum & Epiſtolicarum, qvas Eccleſia diebus Dominicis, feſtisqve meditandas Chriſtianis proponit, ejusqve origine & antiqvitate erudite diſputat Rev. D. *Joh. Diecmannus* præfatione ad B. D. Henrici Mulleri & Joachimi Lutkemanni Homilias in Evangelia & Epiſtolas junctim vulgatas Germanice A. 1705. Præfatio illa recuſa eſt in laudati Diecmanni opuſculis Germanice junctim Stadæ, 1709. 4. excuſis, parte 2. p. 128. ſq. Libros Biblicos univerſos per anni circulum in Eccleſiaſtico officio ex veteri uſu non perlegi, qveritur Claudius Eſpencæus lib. 1. digreſſionum in Epiſt. 1. ad Timotheum c. 11. pag. 153. ſeq. Operum.

XX. De

XX. De veterum Christianorum concionibus diligentissime egit *Bernardinus Ferrarius* tribus libris, qvi post editionem Mediolanensem Anni 1621. & Lugdunensem Anni 1664. Paris. 1665. recusi sunt Ultrajecti 1692. 8. curante Jo. Georgio Grævio, cum ingenti jactura ante paucos annos literis elegantioribus erepto. Prolixa ex eodem libro excerpta occurrunt in Zimmermanni Analectis pag. 477. sqq. Egregia itidem *Joachimi Hildebrandi* exercitatio de veterum Concionibus prodiit Helmst. 1661. 4. De eodem argumento agit etiam *Joh. Hoornbeckius* libro I. Miscellaneorum sacrorum c. 9. Imaginem veteris suggesti sive ambonis exhibet Carolus du Fresne in CPoli Christiana lib. 3. p. 69. ubi de ambonis gradibus: habet enim nomen à Græco ἀναβαίνειν, non ab ambiendo, vide Valesium ad Sozom. IX. 2. qvanqvam plerumqve pro gradibus altaris (non in ambone) sedentes concionari solitos veteres observat idem Valesius ad Socratis VI. 5. & Sirmondus ad Sidonium p. 252. ubi & de eo qvod stans plerumqve auscultaverit populus, licet in infirmiorum gratiam sedilia etiam subjecta testatur Augustinus cap. 13. de catechiz. rudibus. De cathedris Episcoporum & Presbyterorum consulendus Sam. Basnage ad Baron. T. 1. p. 535. sq. Menardus p. 85. 94. ad Sacramentarium Gregorii M. Pulpitum lectoris videsis expressum icone in Montfauconi diario Italico p. 134. Hujusmodi pulpitum portatile vocari suspicor *tripodium* in antiqvo rituali apud Edmundum Martene lib. 1. de antiqvis Ecclesiæ ritibus pag. 372. Tres ambones in uno templo Romano S. Clementis, omnium totius Urbis antiqvissimo, duos in cancellis dextris, unum scilicet pro Epistola legenda versus altare, alterum pro legendis Prophetis versus populum: tertium in sinistris paullo altiorem & exornatiorem pro Evangelio exstare refert idem pag. 368. Plerarumqve homiliarum, qvæ auctoribus priscis Ecclesiæ doctoribus hodie exstant, elenchum dedit Cælestinus à Monte Marsanno in clave Davidica Lugd. 1659. fol. Qvam plurimas itidem junctim & multas primus edidit Franciscus Combefis * in Bibliotheca Homiletica, ut Laurentii Cumdii & Gerardi Mesani Bibliothecam Homiliarum, & Homiliarium Pauli Diaconi sive Alcuini excusum Spiræ 1482. Basil. 1493. Lugd. 1520. Paris. 1537. Colon. 1557. fol. Expositiones in Epistolas Dominicales & Festivales Haymonis, Smaragdi, Radulphi Ardentis, Homiliasqve variorum à Laurent. Surio collectas vulgatasqve Colon. 1596. fol. omittam. Concionandi munus Episcopis primum maxime fuit proprium, licet interjecto tempore in Oriente hoc primum, tum

* Vide supra pag. 333.

etiam in Occidente Presbyteris concederetur. Vide Sirmondi Opera T. I. pag. 333. & Frid. Borromeum, Archi-Episcopum Mediolanensem de Concionante Episcopo. Interdum ante Episcopum etiam verba faciebat Presbyter, (vide Tho. Milles pag. 8. ad Cyrillum Hierosol.) Diaconus qvoqve, de qvo confer sis Sam. Basnagium ad A. C. 35. n. 12. D. Jo. Ben. Carpzovii filii diss. pag. 901. & Casp. Zieglerum de Diaconis p. 100. sq. Qvin imo Laici. Vide Eusebii Hist. Eccles. VI. 19. p. 222. edit. Valesii. Etiam Episcopos ab aliis sibi Conciones componi fecisse notat Sirmondus ad Ennodium pag. 75. Certe concionandi officium neglectum, vehementer eis vitio datum fuisse docet laudatus Ferrarius lib. 2. cap. 1. & seq. Conferatur Cotelerius Tomo I. ad Patres Apostolicos p. 263. Andræas Saussæus in panopliæ sacerdotalis parte 2. c. 4. Paschasius Qvesnellus ad Leonem M. p. 895. & 883 b. Jac. Gœttenius libro I. observationum cap. I. Idem Qvesnellus ante Leonem I. etiam Sixtum III. & Liberium Pontificem concionatos ad populum esse (contra Sozomenum * libro 7. c. 19.) ostendit dissertatione 2. ad Leonem M. p. 257. sq. Conciones plerasqve dictas ex memoria, qvasdam etiam de scripto recitatas, observatum Ferrario lib. 2. cap. 15. Ex auditoribus qvidam per notarios sive ὀξυγράφυς, ut Socrates VI. 4. de Chrysostomo agens meminit, conciones excipiebant, qva ratione multæ Origenis, Chrysostomi, Augustini & aliorum conciones sunt conservatæ. Vide Hildebrandi exercitationem de concionibus veterum cap. 3. §. 8. D. Joh. Ben. Carpzovium in præfatione ad Concionum Funebrium Tomum V. & Petri Aurelii Opera p. 408. Porro autem Socratem VII. 2. ἐ μὴν non videtur negare sed potius affirmare, Attici nempe Episcopi CPolitani sermones licet extemporales tamen fuisse ejusmodi, ut assidue freqventarentur & scripto exciperentur. De auditorum innumerabili copia dicentes qvandoqve urgente confer Cotelerium parte 3. monumentorum Ecclesiæ Græcæ p 562. sq. Ferrarium lib. 2. c. 19. De Concionibus inauguralibus, qvod ex illis de fide, doctrina & moribus cujusqve Episcopi conjectura fieret. Vide H. Valesium ad Socratis VII. 29. Cæterum theatrales facetias & histrionicam ac scurrilem dicacitatem exulare omnino à suggestu sacro debere, omnes consentiunt. Conf. Benedictinorum notas ad l. I. Ambrosii de officiis c. 23. T. 2. p. 28. & Mabillonium ad hæc Bernardi lib. 2. de considerat. c. 13. *inter seculares nugæ, nugæ sunt: in ore sacer-*

* Sozomenus illo loco scribit, Romæ nec Episcopum nec alium qvenqvam in Ecclesia sermonem habuisse ad populum. Valesium Sozomeno suffragantem refellit etiam Ruinartus in Actis selectis Martyrum p. 163. edit. Paris.

ſacerdotis blaſphemiæ. Stantes concionari ſolebant ſtantibus auditoribus ut docent Ferrarius lib. 2. cap. 17. Hildebr. c. 3. §. 13. Cotelerius Tomo 1. ad Patres Apoſtolicos p. 266. ſq. Jacobus Sirmondus ad carmen 16. Sidonii Apolloniaris, & D. Balthaſar Bebelius Antiqv. Eccleſ. Sec. IV. T. 2. p. 729. ſq. Sedentes tamen interdum etiam in ambone verba feciſſe certum eſt, ut de Chryſoſtomo refert Nicephorus lib. 13. hiſt. eccleſiaſt. c. 4. Græci recentiores non lingua vulgari ſed antiqva Græca concionantur, teſte Martino Cruſio in Turco-Græcia pag. 205. qvem vide ſis etiam de Concionibus Turcarum, p. 211.

XXI. Non prætereundum qvod pulchre obſervat illuſtris Vir *Samuel Pufendorfius* in introductione ad Hiſtoriam, libro lectu digniſſimo, & qvod paucis libris Linguæ noſtræ accidit, ex Germanico idiomate in Latinum, Belgicum, Gallicum, Anglicum, Svecicum & Ruſſicum translato, parte 1. c. 12. §. 2. apud Ethnicos veteres Græcos & Romanos aliosqve nullas fuiſſe ejusmodi Sacras conciones ſive publicos cœtus, in qvibus populus de religione ſua inſtitueretur, & de virtute ac pietate colenda admoneretur: ſed maximam partem cultus Deorum conſtitiſſe ſacrificiis, cerimoniisqve & dierum feſtorum ſolennitate, qvæ tamen ludis potius & luxu qvam divinarum rerum contemplatione & pietatis exercitatione, obibatur. Ita ut ex ejusmodi religione Ethnica neqve per vitam erudiri homo in cognitione Numinis, neqve inflammari ad pietatem: neqve in morte ſolatium ac ſpem de meliore vita concipere poſſet. Qvo magis agnoſcenda eſt noſtra Chriſtianorum felicitas, qvi loco cultus ejusmodi indigni, ſuperſtitioſi & ἀλόγου non modo ſanam & rectam rationem Dei colendi ac celebrandi, Numine ipſo monſtrante habemus, ſed etiam ex ore Miniſtrorum Verbi qvotidie haurimus ſaluberrimas doctrinas, è qvibus fides in DEum accenditur aliturqve, ſpes & fiducia corroboratur, & charitas in DEum hominesqve commendatur & inculcatur. Qvod ſi rationem etiam veterum cœtuum Chriſtianorum ex teſte aliqvo fide digno cognoſcere cupimus, *Juſtinum Martyrem* adibimus, qvi in Apologia longiore pag. 98. perſpicue eos deſcribit, atqve inter alia refert poſt lectionem ſcriptorum Propheticorum Apoſtolicorumqve, lectore qvieſcente τὸν προεστῶτα ſive *Antiſtitem* διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖσθαι *ſermone populum ſolitum inſtruere, & ad imitationem tam pulchrarum rerum cohortari.* Hinc conſurrexiſſe omnes ad preces & hymnos, ac ſacram Euchariſtiam celebratam à præſentibus qvibusqve. Confer ſi placet qvæ ad illum locum

à B. *Kortholto* aliisqve viris doctis annotata sunt, tum S. Nazianzenum invectiva 1. in Julianum p. 103. ubi ridet Apostatam Conciones ejusmodi instituere apud suos cupientem, rogatqve numqvid auditoribus suis duxerit explicandam Hesiodi Theogoniam, an Orphei, an Homeri fabulas de Diis.

XXII. Verba pro Concione facientibus applaudebat subinde populus & acclamabat, si qvid elegantius vel gravius dictum fuisset: de qvo populi applausu agunt *Bernardinus Ferrarius* lib. 2. de concionibus c. 23. sq. & in singulari opere de veterum acclamationibus & plausu libro V. c. 1--12. Qvod opus in libros 7. distinctum Mediolani 1627. 4. primum prodiit, & in Tomo 6. thesauri Antiqvitatt. Roman. Græviani recusum est. De iisdem acclamationibus Ecclesiasticis consules *Jacobum Gattenium* lib. I. observat. cap. X. *Ludov. Cresollium* in theatro rhetorum, Tomo X antiqvitatt. Græcarum Gronovii pag. 145. sq. *Conradum Rittershusium* lib. III. sacrarum Lectionum c. 22. *Suicerum* in thesauro, voce κρότος. *Fronton. Ducæum* in notis ad Chrysostomum Tom. I. pag. 7. sq. *Hildebrandum* de Concionibus Vett. c. 3. Ad hunc morem spectat etiam ritus oraria concutiendi, de qvo *Is. Casaubonus* ad Vopiscum in Aureliano, cap. 48. *Henricus Valesius* ad Eusebium p. 281. *Joh. Harduinus* ad Themistium p. 500. tum mos contundendi pectus, de qvo *Sirmondus* Tom. 1. Opp. fol. 339. E. sq. Hi applausus & acclamationes cum sæpe modum excederent, sæpe loco importuno & minime conveniente excitarentur, ab antiqvis Ecclesiæ Doctoribus primum vehementer reprehensi, deinde paullatim abrogati sunt, licet ad S. Bernhardi usqve tempora perdurasse eidem Ferrario observatum. Vide Gerh. Joh. Vossium libro de imitatione p. 807. sq. editionis Crenianæ Tom. 1. methodorum qvas de studiis instituendis edidit. Verissimum etiam est auditores si probe moveantur & cor eorum compungatur à dicente, ipsos tacituros potius & de emendatione sui serio cogitaturos, qvam plausu & acclamatione, obstrepere dicenti ausuros; qvemadmodum *Renatus Rapinus* in diss. Gallica de eloqventia ecclesiastica recte observat eos qvi in concione vehementissime & potentissime commoti sunt, non multa verba de dicente facere, neq; illum ambitiose vicino suo laudare, sed tacitos egredi. Qvo spectat *Musonii* Philosophi dictum apud Gellium lib. V. cap. 1. *Quisquis ille est qui audit, nisi ille est plane deperditus, inter ipsam Philosophi orationem & perhorrescat necesse est, & prodeat tacitus, pœniteat & gaudeat & admiretur.* Admiratio autem qvæ maxima est, *non parit verba sed silentium.* Unde & Cicero

Cicero in oratione pro Dejotaro animadvertit *plausum obstupescentibus auditoribus ipsa admiratione compressum.* Auctor vero ingeniosus qvi Dialogos mortuorum A. 1711. Gallice edidit, Demosthenem inducit Ciceroni dicentem : *vous faisiez dire*, qv'il parle bien! *& moi, je faisois dire* allons, marchons contre Philippe. *On vous lonoit : on étoit trop hors de soi pour me louer.*

XXIII. Occasione harum acclamationum Ecclesiasticarum lubet etiam paucis alia plausuum & acclamationum genera perstringere, de qvibus præter *Ferrarium* agit *Joannes Chokierius* lib. 2. Facis historicæ cap. 11. *Josephus Laurentius* lib. II. Polymathiæ cap. XII. qvibus addenda Abbatis *Simonii* dissertatio inserta memoriis literariis Trevultinis A. 1705. p. 1227. sq. De acclamationibus & plausibus theatralibus agit *Justus Lipsius* lib. 2. electorum cap. X. & *Ferrarius* lib. 7. cap. 20. atqve libro 2. integro, in cujus capite 5. pressionem & conversionem pollicis perperam refert ad plausus theatrales, cum ad amphitheatrales potius pertineat, notante *Grævio* in præfatione ad Tomum VI. thesauri antiqvitatum, ubi docet *ad digitum pugnare* apud Martialem in spectaculis, epigrammate 29. exponendum ea lege pugnare, ut qvi succumbit digito sublato victum se esse fateatur. De acclamatione in ludis eqvestribus locum insignem habes apud *S. Cæsarium* qv. 1. pag. 6. sq. edit. Ehingeri. De Scholasticis acclamationibus & plausibus, qvæ in scholis, in auditoriis, in foro datæ sunt vel causarum Patronis dicentibus coram judice, vel declamantibus ad auditores Sophistis, aut eruditis scripta sua recitantibus agit *Ferrarius* lib. 3. *Vossius* in libro de imitatione, *Lipsius* lib 2. ad Belgas epist. 48. *Joannes Schefferus* in lib. de stylo pag. 115. & pag. 98. sq. ubi de recitationibus: *Lud. Cresollius* in theatro Rhetorum lib. 3. c. 20. *Lælius Bisciola* Mutinensis Tomo II. Lectionum subcesivarum lib. 15. c. 20. Jac. Du Portus ad Theophrasti characteres p. 215. sq. *Bernardus Petrus Carl* in diss. edita Rostoch. 1696.

De acclamationibus & applausu in electionibus inaugurationibusqve Imperatorum & Regum videndi *Joh. Christoph. Becmannus* de laudibus regalibus c. 3. *Fortunatus Scacchus* III. eleochrysm. c. 52. sq. p. 1078. sq. & c. 36. p. 972. sq. & *Jo. Franciscus Buddeus* de eo qvod decet circa solennia principum §. 28. Formulas acclamationum colligit *Barnabas Brissonius* l. 2. de formulis, ubi etiam de acclamationibus senatoriis p. 127. sq. de qvibus *Ferrarius* disputat per totum librum IV. De militaribus acclamationibus agit idem Ferrarius lib. VI. cap. 3. usqve ad 11. Brissonius

 lib. 4.

lib. 4. p. 349. ſq. Plauſus acclamationes Imperatoribus factas à Trajano usqve in acta publica relatas obſervat *Iſaacus Caſaubonus* in notis ad Vulcatium Gallicanum: qvemadmodum acclamationes factæ Epiſcopis relatæ ſunt in acta Synodica. Confer *Suiceri* theſaurum in voce κρότος. De acclamationibus in electione aut ordinatione Epiſcopi cui à populo acclamatum ἄξιος, ut colligitur è *Philoſtorgii* IX. 10. agit *Ferrarius* lib. 7. cap. 3. & *Jacobus Gætten* lib. 1. obſervationum cap. 10. ubi ſingillatim de acclamationibus in electione Pontificis. De acclamationibus in electione Imperatoris *Ferrarius* lib. 7. c. 4. & 6. tum 5. qvoqve, ubi de formula ſacris literis celebrata, *vivat Rex:* & cap. 9. ſq. ubi de votis pro longiore vita & annis felicibus. De eccleſiaſticis acclamationibus totus liber V. Ferrarii eſt, & ſpeciatim de acclamationibus in Conciliis cap. 13. ſq. Senatui qvoqve in Synodis feliciter acclamatum obſervat cap. 16. Confer & *Philippum Bertherium* lib. 1. πιθανῶν c. 6. *Allatium* adverſus Creyghtonum pag. 727. *Cangii* Gloſſar. in πολυχρόνιον & πολυχρονίζειν. *Suiceri* theſaurum in ἄξιος in κρότος, & σάβος. De acclamationibus in ludis ſecularibus adeundus *Petrus Taffinus*, Tom. 8. Antiqvitatt. Roman. p. 517. in ludis Apollinaribus, *Cicero* Philippica I. cap. 15. De acclamationibus in triumphis vide ſis *Onuphrium*, *Johannem Nicolai* aliosqve qvi de triumpho ſcripſerunt, & qvæ notant viri docti ad Suetonium & Hiſt. Auguſtæ ſcriptores. De acclamationibus nuptialibus Ferrarium lib. VI. c. 12. ſq. & *Voſſii* Etymologicon voce *Hymen*. Sternutantibus acclamatum ζεῦ σῶσον, vel *ſalve, Deus te adjuvet*. Confer Harduinum ad Plinii XXVIII. 2. p. 563. Petronium Burmanni p. 465. Niedeckium de adorationibus p. 26. qvi tamen præter rem tradit, Tiberium primum Romanis auctorem fuiſſe ut ſternutantes ſalutarentur.

XXIV. Ex Sacramentis Veteris Teſt. prima memoranda *Circumciſio*, præcepta à DEO Geneſ. XVII. 10. ſq. Levit. XII. 3. de cujus ritibus videndi Talmudici in tractatu de Sabbato cap. 19. T. 2. edit. Surenhuſ. p. 62. ſq. & è Chriſtianis V. C. Hermannus ab Hardt in prodromo juris Judæorum Canonici de Circumciſione Helmſt. 1700. 8. ne Buxtorfium Synagogæ Judaicæ cap. 4. Jo. Lundium, ſimilesqve veluti notiores memorem. Cauſas inſtitutæ à DEO circumciſionis ſive ſolennium ſecandæ carnis (ut loqvar cum S. Hilario 1. de Trinit.) reddere conatur Philo libello de circumciſione, cui adde Juſtinum qv. 102. ad Orthodoxos, Photium Epiſt. 248. D. Sebaſtiani Schmidii faſciculum diſſ. p. 213. ſq. Suiceri obſervationes ſacras p. 57. ſq. Petrum Redanum ad

ad lib. 1. Maccabæorum p. 207. seq. & Simonis Episcopii institutiones Theologicas Tomo 1. Opp. p. 45. Ab Ismaëlitis circumcisionem didicisse Ægyptios notat Anastasius Sinaita qvæst. 28. ab Josepho Jacobi filio, Hieronymus ad Jerem. IX. 25. ex traditione Hebræorum: qvod vero propius est qvam qvod Ægyptiorum imitatione circumcisos Hebræos fuisse, Herodoto, Celso, Juliano testibus laudatis disputant Marshamus, Spencerus & qvi horum insistunt sententiæ, cui vide qvæ opponuntur à Ramiresio cap. 4. Pentecontarchi, Natali Alexandro ætate 3. Vet. Test. diss. 6. Leydeckero de Rep. Hebræorum II. 4. Antonio Bynæo & D. Sebast. Schmidio in diss. & tractatu de Circumcisione, Salomone Deylingio II. 6. Observat. sacrarum. Rich. Montacutio parte 1. Originum Eccles. W. tsio in Ægyptiacis, Joh. Baptista Sollerio, S. I. de institutis Coptorum sub extrem. (ante Tomum V. Act. Sanctor Junii.) B. Zacharia Grapio in diss. edita Rostochii A. 1697. an Circumcisio ab Ægyptiis ad Abrahamum fuerit derivata, & à D. Paulo Antonio in dissert. de circumcisione Gentilium. Lipsiæ 1682. &c. Ac Salomonis demum temporibus circumcisionem apud Ægyptios usu venire cœpisse suspicatur Steph. Morinus, qvem vide p. 79. diss. de cognatione Lacedæmoniorum & Hebræorum. Vide & Clementis recognitiones l. 1. c. 33. & de Ismaëlitarum circumcisione Philocaliam Origenis c. 23. p. 77. Apud Ægyptios seriorem circumcisionis usum ex Jos. V. 9. & Jer. IX. 25. colligunt viri docti.

De cultris ad circumcisionem adhiberi solitis consules interpretes ad Exod. IV. 25. Jos. V. 2. Ramiresium loco laudato, Matthiæ Zimmermanni Analecta p. 412. sq. Nova literaria maris Balthici A 1698. p. 29. Christianum Wasewitzium in turture Johanneo p. 136. sq. & Acta Sanctor. Januarii Tom. 1. p. 1083. ubi culter qvo Christus circumcisus est adhuc superesse traditur. Ibidem agitur etiam de ejusdem præputio adhuc ut ajunt Romæ asservato in æde S. Johannis Lateranensis, licet à resurgente resumtum scribit Anastasius Sinaita qvæst. 145. De eodem confer Tomum primum Act. Sanctorum Januarii p. 3. sq. Salianum ad A. 4053 n. 5. sq. Toletum in cap. 2. Lucæ, & B. Ittigii selecta capita Historiæ Eccles. Sæculi I. pag. 343.

De iis qvi recutiti cum essent, cutem præputii (qvod semel rescissum, crescere iterum negat Hippocrates VI. 10. Aphorism.) ex odio Judaismi, deinde spastere iterum adducebant, uti à Symmacho factum testatur Epiphanius Tom. 2. p. 172. vide interpretes ad 1. Maccab. I. 17. & 1. Cor. VII. 18. Jo. Rhodium lib. de acia p. 97. sq. Tho. Bartholinum de morbis

morbis Biblicis cap. 26. Rich. Montacutium Tom. I. Orig. Eccles. pag. 79. sq. Andream Masium ad Josuæ V. 2. p. 82. sq. Stephanum le Moyne notis ad Varia sacra p. 761. sq. Tanqvillum Fabrum lib. 2. Epistola 26. Buxtorfium Lexico Talmudico in משך & Sixtinum Amamam prolegomenis ad Drusii fragmenta Veterum Interpretum.

Ab Imperatoribus Romanis prohibiti Judæi, alienæ nationis homines circumcidere ac proselytos facere. Vide Guil. Spencerum ad Origenem contra Celsum p. 35. & legem Constantini in appendice Codicis Theodosiani Sirmondiana p. 11. Nihilominus apud plurimas gentes mos circumcidendorum genitalium receptus, licet ob diversas & physicas potius qvam religiosas vel fœderales rationes, de qva re conferendi Menardus & Cotelerius ad Epistolam S. Barnabæ pag. 27. Tob. Pfannerus in Theologia Gentilium cap. 14. pag. 345. sq. D. Pauli Antonii diss. de Circumcisione Gentilium, Lips. 1682. & Jac. Geusius in victimis humanis Tom. I. c. 22. p. 376. seq. Etiam in insula Madagascar, atqve apud gentes qvasdam Americanas circumcidendi ritum obtinere constat ex recentiorum relationibus & Theoph. Spizelii τ̃ μακαρίτε elevatione relationis Montezinianæ p. 82. sq.

Apud Judæos *etsi mulieres non circumcidebantur, tamen certum est aliis eas ceremoniis DEO veluti dicari solitas, cum nomina eis imponerentur,* inqvit Andreas Masius ad Josuam p. 116. Atqve de initiatione puellarum apud Judæos vide si placet qvæ notavit Wagenseilius in telis igneis Satanæ p. 200. sq. Apud alias gentes vero, uti apud Muhamedanos qvoqve (de qvibus Hadr. Relandus p. 58. sq. Albertus Bobovius ad calcem itinerarii Abrahami Peritzol p. 22. sq. qvi negat Circumcisionem ab illis ita necessariam haberi, ut ob causas qvasdam omitti non possit, præcipue si qvis ætate provectior ad eos accesserit. Gabriel Sionita lib. de nonnullis orientalium urbibus c. 15. & Gervasius in descriptione Historica regni Macassarensis, edita Gallice A. 1688. p. 179.) mulieres etiam circumcidi mos, de qvo testes Strabo XVI. p. 554. XVII. p. 642. S. Ambrosius lib. 2. de Abrahamo c. 11. n. 78. atqve de Ægyptiis Christianis idem notat Wanslebius in Historia Ecclesiæ Alexandrinæ, de Habessinis Ludolfus III. 1. Hist. Æthiop. testatus Africæ tantum & partim Asiæ fœmellas tali procidentia laborare in qva circumcisioni locus sit.

Legem de circumcisione reprehenderunt Marcion & Manichæus, sed Circumcisionem cum baptismo conjunxerunt olim ex Christianis Judaizantes & hæretici qvidam de qvibus Rittershusius ad Isidori

Pelus.

Peluſ. 1. Epiſt. 125. & Cotelerius notis ad Patres Apoſtolicos T. 1. p. 603. Habeſſini vero & Copti, qvos etiam ἀπὸ τ̃ κόπ]εϑαι nomen accepiſſe non dubitant viri doctiſſimi, circumciſionem non probant ideo ut legi Moſaicæ ſatisfaciant, ſed ex more civili illius gentis, (uti aures Indi perforant,) atqve ut Chriſti exemplum imitentur, qvi circumcidi ſe paſſus eſt. Circumciſionis nulla in Alcorano mentio, & tamen illa utuntur Muhamedani qvoqve, licet non octava die ut præter Judæos Sabæi, notante Bocharto in Phaleg, p. 150. ſed ſeptimo demum, octavo vel etiam tertiodecimo anno à nativitate ad exemplum Iſmaëlis Abrahami filii. Confer Lud. Maraccium in prodromo confutationis Alcorani parte IV. fol. 39. Hadr. Relandum de religione Muhamedica p. 59. Tho. Smithum Epiſt. 1. de moribus Turcarum p. 24. &c.

Circumciſionem apud Judæos ſemper fere peractam fuiſſe per Laicos, diſputat Rich. Montacutius Tom. 1. Originum Eccleſ. p. 81. & à qvovis ejus rei perito adminiſtrari potuiſſe conſentiunt Hebræi, notante Grotio de jure poteſtatum ſacrarum circa ſacra pag. 18. qvem vide etiam ad Luc. I. 59. & interpretes ad Exod. IV. 24. 25. & 1. Maccab. I. 63. & 2. VI. 10. Joh. Friſchmuthi diſſ. de circumciſione Ziporæ, Jen. 1668. 4. & Clariſſ. Georgii Elieſeris Edzardi notas ad Avoda Sara c. 2. p. 299--305. licet Ziporam non per ſe ſed per alios circumcidiſſe filium ſuum argutatur Rivetus ad Geneſin pag. 443. & ad Exodum p. 131. Sacerdotes certe nusqvam, niſi Hieroſolymis, erant: potuit tamen aliis oppidis vicisqve id fieri à Levitis per omnes tribus Iſraëliticas diſpoſitis eo conſilio, ut populum usqveqvaqve legem DEI & judicia edocerent. Nam & *Paſcha* qvoqve mactabant non Sacerdotes modo ſed & Levitæ, 2. Chron. XXX. 3. qvi ſi non ſufficerent, etiam à qvolibet patrefamilias potuiſſe id fieri obſervat B. D. Seb. Schmidius libro de Paſchate p. 187. licet ut idem p. 191. monet in aliis ſacrificiis mactatio alicui è populo haud permiſſa videtur fuiſſe. Confer p. 201. 305. ſq. ubi mulieris in agni paſchalis mactatione partes fuiſſe, nullo exemplo probari poſſe affirmat. Alios ſcriptores de ritibus agni cœnæqve paſchalis laudavi capite ſuperiore p. 312. ubi de feſto Paſchatos: qvibus addendi etiam qvi ſacram cœnam Chriſti Eucharisticam ex ritibus Judaicis illuſtrant, atqve mox infra à me referentur.

XXV. Inter Sacramenta Novi Teſt. primum eſt *Baptiſmus*, de cujus ritibus in veteri Eccleſia uſitatis præter veteres, Cyrillum Hieroſol. in Catecheſibus utrisqve, Severum Alex. de ritibus Baptiſmi, Nicolaum Cabaſilam libro 2. de vita in Chriſto conſulendi libri V. *Joſephi Vicecomitis*,

 Ambro-

Ambrosiani * Collegii Doctoris Mediol. 1615. 4. & Paris. 1618. 8. ex qvo pleraqve desumsit Casalius qvæ in libro de ritibus Christianorum habet de hoc argumento. Doctissimum & multijugæ lectionis Scriptorem hunc Vicecomitem vocat *Gerh. Joh. Vossius*, cujus præclaræ itidem de baptismo dissertationes exstant, seorsim plus simplici vice editæ, & deniqve operibus Vossii junctim vulgatis Tomo VI. insertæ. Videndus etiam *Jo. Dallæus* libro primo de cultibus religiosis Latinorum. *Jacobus Billius* in observationibus sacris, *Edmundus Martene* libro de ritibus ecclesiasticis primo. *William Wall* in erudita Historia pædobaptismi Anglice edita libro 2. c. 9. D. *Balthasar Bebelius* Sec. VI. T. 2. p. 763.--791. D. Jo. Musæi diss. de ritibus primitivæ Ecclesiæ baptismalibus, Jenæ 1674. *Jo. Hoornbeckius* in Miscellaneis sacris p. 462. sq. *Frid. Ulr. Calixtus* in disput. de baptismo & antiqvis circa eum ritibus 1650. habita, cujus §. 25. profitetur se ex annotationibus & adversariis Parentis sui *Georgii Calixti* profecisse. *Gebhardus Theod. Meierus* de tribus novorum Ecclesiæ nascentis Christianorum initiamentis. *Casparis* qvoqve *Barthii* liber 150. adversariorum, totus est de veteribus ritibus & dignitate baptismi, sed hactenus ineditus. Tractatum de baptismo promisit *Antonius van Dale* lib. de origine idololatriæ pag. 554. isqve ipse est qvi libro adversus Aristeam de LXX. Interpretibus Amst. 1705. 4. edito subjicitur, *de Historia baptismorum Hebraicorum & Christianorum.*

De Judæorum baptismis & lotionibus variis immunditiei illegalis causa freqventatis adiri præterea possunt interpretes Levitici & *Leydeckerus* XII. 9. de Rep. Hebr. De lotione manuum *Pocockius* c. IX. Miscell. *Buxtorfius* diss. VII. Philologico Theol. D. *Theod. Dassovii* diss. de lustrationibus Judæorum Witeb. 1692. & *Jac. Ounamus* de lotione manuum Judæis usitata, Hamb. 1706. 8. De baptismo initiationis s. Proselytorum qvem nullo idoneo testimonio probari posse usitatum fuisse ante tempora Johannis Baptistæ, persuasum D. *Salomoni Deylingio* parte 3. Observationum sacrarum p. 197. sq. *Seldenus* lib. 2. de jure naturæ c. 4. & lib. 1. de Synedriis cap. 3. & lib. de Successione in bona defunctorum cap. 26. *Jac. Altingius* Heptade VII. diss. 7. T. 5. Opp. *Wagenseilius* in Sota p. 1176. sq. *Grotius* Epist. 336. *Jo. Andreæ Danzii* diss. Jen. 1688. & Antiqvitas baptismi initiationis Israëlitarum vindicata adversus adscribentes ipsi originem Christianam, Jen. 1710. 4. *Hammondus* & *Lightfootus* ad Matth. III. Et qvi de Proselytis Judæorum fuse egerunt *Lud. Ferrandus*, *Paulus Slevogtus*, *Ley-*

* Hinc perperam Ambrosius dicitur Voëtio Tom. 3. diss. select. p. 935.

Leydeckerus VI.6.ſq. de Rep. Hebr. & B. D. *Mayerus* parte 2. muſei miniſtri Eccleſ. p. 500. ſq. De Ethnicorum ablutionibus, * expiationibus & regenerationibus per aqvam agunt *Tobias Pfannerus* in theologia gentili c. 14. *Johannes* præcipue *Lomeierus* in ſuo Epimenide & *Joh. Owenus* in theologumenis p. 426. *Ottonis Sperlingii* τ͂ μακαρίτυ, de baptiſmo Ethnicorum liber. Hafniæ 1700. 8. De Sabæorum luſtrationibus Hottingerus p. 281. Hiſtoriæ Oriental. De baptiſmis Muhamedanorum id. p. 164. 176. & in Enneade diſſ. p. 90. ſq.

Ut ad Chriſtianorum Baptiſmum revertamur, præter ſcriptores ſacrorum officiorum rituumqve c. IV. laudatos, videndi *Severus* Alexandrinus, ſive Antiochenus potius de ritibus baptiſmi, Syriace & Latine editus à *Guidone Fabricio* Boderiano Antwerp. 1572. 4. *Joh. Diaconi* epiſtola apud Mabillonium Tom. 1. muſei Italici part. 2. p. 69. ſq. *Caroli M.* epiſtola encyclica de baptiſmo ejusqꝫ ritibus ad Odilbertum, apud eundem Mabillonium Tom. 1. analectorum p. 21. Epiſtola *Alcuini* & alia *Amalarii* Trevirenſis de eodem argumento: *Theodulphi* Aurelianenſis liber de ratione & ordine rituum baptiſmi ad Magnum Senonenſem, qvem è Codice Corbejenſi ante Sirmondum edidit notisqve illuſtravit *Menardus* ad Gregorii M. librum ſacramentorum p. 129. ſq. Veteres ordines formulæqve Baptiſmi qvas exhibet Edmundus Martene lib. 1. de antiqvis Eccleſiæ ritibus p. 165. ſeq. *Magni Senonenſis* libellus de Myſterio Baptiſmi, id. p. 158. & *Anonymi* p. 161. cum antiqva fidei profitendæ formula. *Ordo Baptiſmi* ſecundum uſum Æthiopum Tom. 27. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 634. ex editione Mariani Victorii Rom. 1552. 4. cum ejus inſtitutionibus linguæ Æthiopicæ. *Leidradi* liber de ſacramento baptiſmi ad Carolum M. apud Mabillon. Tomo 3. Analectorum, tum Epiſtola ad eundem Carolum de ritibus baptiſmi & abrenunciationibus in eo fieri ſolitis.

* De aqva luſtrali Iſmaël Bullialdus ad Theonem p. 215. ſq. Marſilius Columna in Hydragiologia Venet. 1603. 4. Spencerus III. 3. de legibus Hebr. la Cerda ad Virgilii Eclogam VIII. verſ. 64. &c. Baronium ad A. C. 46. §. 88. & ad A. 57. §. 166 Aqvam benedictam Chriſtianorum, *benedictionem ſalis* vocat Hildebertus lib. 1. Epiſt. 23. p. 74. & ad caſtitatem ſervandam commendat. De illa Jac. Gretſerus lib. 2. de benedictionibus c. 4. usqve ad 20. Hugo Menardus p. 95. ſeq. ad Gregorii M. ſacramentarium. Tiraqvellus de nobilitate p. 484. ſq. Hoſpinianus de templis II. 13. p. 78. ſq. D. Joh. Guil. Baieri diſſ. de aqva luſtrali Pontificiorum, Jen. 1692. Templum intrantes lavaſſe manus narrat S. Nilus lib. 1. Epiſt. 24. edit. Allatii. De Valentiniano, qvi à Sacerdote aqva luſtrali conſperſus tinctam chlamydis partem abſcidit & pugnum impegit Sacerdoti, vide Sozomenum VI. 6. & Theodoritum III. 16.

folitis. *Jeſſei* ſive *Teſſei* epiſtola de expoſitione rituum Eccleſiæ in Baptiſmo.

Infantum baptiſmum nemo in Eccleſia in dubium vocaſſe legitur ante A. C. 1100. ut erudite probavit *Wilhelmus Wall* in libro jam ſecundùm Anglice edito Lond. 1707. 4. *the Hiſtory of Infant baptiſm*, in cujus introductione poſt *Lightfootum* & *Campegium Vitringam* II. 6. Obſervation. ſacrar. pag. 306. ſq. notat à Judæis etiam proſelytos infantes baptizari ſolitos. Vide & *Petrum Claniacenſem* contra Petrobruſianos (Anabaptiſtas ſuæ ætatis) T. 22. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1044. Edmundum Martene lib. 1. de antiqvis Eccleſiæ ritibus p. 61. ubi affert inter alia hæc Origenis V. in Epiſt. ad Rom. *Eccleſia ab Apoſtolis traditionem ſuſcepit etiam parvulis baptiſmum dare. Georgii Caſſandri* opera p. 668. ſq. 1227. ſq. *Henrici Hammondi* defenſionem baptiſmi infantum Tomo 2. Opp. *Jo. Walliſii* de pædobaptiſmo Tomo 3. Opp. p. 440. ſq. ne infinita alia Theologorum adverſus Anabaptiſtas volumina jam memorem. Baptizandi adulti imbuebantur prius ſacris Chriſtianæ religionis dogmatis, unde nomen *Catechumenorum*, de qvibus vide librum ſingularem *Tobiæ Pfanneri*, Vinariæ 1688. 12. & *Matthæum Larroquanum* III. 1. Adverſariorum ſacrorum. De Catechumenorum ſcrutinio ante baptiſmum, Edmundus Martene lib. 1. de antiqvis ritibus Baptiſmi p. 78. ſq. qvi varios Ordines veteres ſive formulas ejusmodi ſcrutinii affert p. 87. ſq. qvemadmodum & Ordines faciendi Catechumenum pag. 37. ſq. & de Officio Catechiſtæ diſſerit p. 26. ſq. & de Catechumenis ac Competentibus p. 29. ſq. Baptiſmi conferendi ſolenne maxime in veteri Eccleſia tempus Paſchatos feſtum & Pentecoſtes, & qvandoqve feſtum Epiphaniæ: Confer Launoji & Joh. Nicolai, Ord. Prædicator. diſſertationes de veteri uſu baptiſmi Pariſ. 1670. Adultorum baptiſmum præcedebat *confeſſio peccatorum*, ut præter alios docet *Tho. Milles* p. 18. ad Cyrillum Hieroſol. Idem de Catechumenorum jejuniis agit p. 38. & 43. Sed & p. 45. de dogmatibus Eccleſiaſticis qvæ baptizandis exponebantur & p. 75. de ſymboli traditione, qvo veluti auctorabantur ad ſacram militiam, atqve ſacris Chriſtianis initiabantur, qvemadmodum etiam Gentium Myſtæ accipiebant certa ſigna, ſymbola & συνθήματα profanæ ſuæ religionis, de qvo videndus auctor Hiſtoriæ Symboli Apoſtolici, editæ Anglice Lond. 1701. 1703. 8. atqve inde Lipſiæ Latine. Conſulendi etiam Joannes Morinus de expiatione Catechumenorum; & Jo. Fileſaci Lux Baptiſmi & Candor.

De

De *exorcismi* ritu & antiqvitate speciatim consules opera *Georgii Cassandri* pag. 749. sq. *Elmenhorstium* in notis ad Gennadii dogmata ecclesiastica c. 31. *Tobiam Pfannerum* de donis miraculosis Ecclesiæ p. 155. sq. *Tho. Milles* ad Cyrillum Hierosol. p. 7. *B. Bebelium* Sec. IV. T. 2. p. 775. sq. *Menardum* ad sacramentarium Gregorii Magni pag. 132. sq. *Vossii* Historiam Pelagianam p. 156. sq. *Edmundum Martene* lib. 1. de ritibus pag. 183. *Severum* de ritibus baptismi pag. 45--59. *Goari* Euchologium p. 335. 337. è qvo disces etiam in Græca Ecclesia ritum hunc obtinere, qvemadmodum de Russica, Græcæ Ecclesiæ filia, hoc testatur *Adamus Olearius* in itinere suo p. 282. Videbis etiam ubi lubebit qvæ de exsufflatione & insputatione Dæmonis *Rosweidus* ad Vitas Patrum p. 784. & de exorcismis Judæorum Christianorumqve collegit *Antonius van Dale* de divinationibus idololatricis V. T. c. 7. p. 545. sq. 553. De formula: *Abrenuncio Satanæ & omnibus operibus ac pompis ejus*, qvam erecto corpore, protensa manu, facie ad occidentem versa dixisse docet *Cyrillus* Hierosol. l. 2. Catech. Mystag. adi *Matthiam Zimmermannum* in libro: Fiunt non nascuntur Christiani §. 81. & in analectis p. 528. sq. Postqvam Satanæ abrenunciassent, *Symbolum* recitarunt baptizandi vultu ad orientem converso. Vide eundem Cyrillum p. 283. & Joh. Pearsonium ad Symbolum p. 21. De baptismo Clinicorum sive Catechumenorum qvos morbus occupabat, sive aliorum qvi ne post baptismum in peccata graviora prolaberentur illud libenter ad mortem imminentem differebant, videndus *Marquardus Gudius* in diss. sub J. Andrea Bosio habita Jenæ de Clinicis sive Grabatariis Vet. Ecclesiæ, & *Joach. Hildebrandus* in arte bene moriendi c. 3. *Suicerus* in observationibus sacris p. 68. sq. *Petrus Lambecius* notis ad vitam S. Anscharii, & *Edmundus Martene* lib. 1. de ritibus Eccles. p. 149. sq. De baptizandis sub conditione, si de Baptismo jam imperdito non certo constet, id. p. 152.

Immersionem in aqvam, latissime per plura sæcula receptam, (vide Edm. Martene libro laudato p. 128. sq. ubi in omnibus libris priscis ritualibus immersionem præcipi observat) Apostolicæ traditionis esse contendunt *Northonus Knatchbull* ad 1. Petr. III. 20. *Gabriel Towerson* libro Anglico de baptismo, de qvo Act. Erud. 1688. p. 244. *Carolus Maria de Veiel* ad Actor II. p. 47. sq. & VIII. p. 180. *Salmasius* apparat. de primatu Papæ p. 192. *Schlichtingius* ad Joh. I. 26. aliiqve. Contra *Joh. Lightfootus* immersionem pro illicita & mera ἐθελοθρησκεία habuit, qvoniam verbum טבילה ubi de sacris baptismis in V. T. & de actu transeunte accipitur, semper (ut notat ille) significet adspersionem. Vide Joh. Lightfooti

 Vitam

Vitam operibus illius præmissam *** 2. Sane adspersionem in baptismo etiam antiqvissimi in Ecclesia usus fuisse præter alios observatum *Beveregio* ad Synodicum M. p. 30. & verbum βαπτίζειν utrumqve denotat, mergere & abluere. Confer *Hammondum* ad Marc. VII. 4. *Vossium* de baptismo pag. 37. sq. *Forbesii instructiones* p. 502. sq. & *Pocockii* Miscellanea p. 402. De baptismo per immersionem simul in aqvam & superfusionem aqvæ collato vide *Joh. Mabillonium* Tomo I. musei Ital. p. 73. 81. & *Joh. Ciampinum* in explicatione duorum sarcophagorum, baptismi ritum indicantium, qvæ recensetur in Actis Er. A. 1698. p. 46. atqve integra inserta est Museo Minervæ Venetæ (Galeria di Minerva) Tom. 2. p. 77. Immersio totius corporis vel capitis tantum, aut etiam adspersio in veteri Ecclesia vel simplex erat ad demonstrandam Dei, Ecclesiæ, fidei, baptismi unitatem: confer *Vossium* de baptismo p. 44. sq. & *Vicecomitem* IV. 8. vel triplex ad fidem SS. Trinitatis & Christi post triduum è sepulchro prodeuntis testandam, qvem morem Apostolicum fuisse non dubitat, & hodieqve observari optat *Beveregius* II. 6. codicis Canonum Vindicati, ad triplex Dei beneficium ob oculos ponendum, Patris nos adoptantis, Filii sanguine suo nos abluentis, & Spiritus S. fidem in baptismo obsignantis. Vide & *Thomam Milles* ad Cyrillum Hierosol. p. 286. qvi de candidis baptizatorum stolis agit pag. 34.

De *patrinis* Tertulliano jam memoratis (c. 18. de Baptismo) eorumqve officio & origine (qvam ex Ef. VIII. 2. male repetunt Tremellius & Junius, alii ab Hygino Papa) videndi *Augustinus* serm. 163. de tempore, *Jonas Aurelianensis* de institutione Laicali lib. I. cap. 6. Tomo I. spicilegii Dacheriani pag. 19. *Beveregius* ad Canon. 3. Nicænum arabicum p. 213. *Elmenhorstius* ad Dogmata ecclesiastica Gennadii p. 143. & 200. *Suicerus* in προσάγω, *Menardus* ad sacramentarium Gregorii M. p. 107. *Guilelmus Saldenus* in Otiis divinis III. 7. *Zimmermannus* in analectis pag. 392. seq. *Edm. Martene* lib. I. de ritibus Ecclesiæ p. 153. & præ cæteris vir Amplissimus *Gerhardus* von Mastricht in Schediasmate de susceptoribus infantium ex Baptismo, eorum origine, usu & abusu, Duisburgi 1670. 8. Judæi circumcidendis infantibus unum tantum adhibent sponsorem: vide Buxtorf. Synagog. Judaic. p. 92. & 95. & 101. prohibitumqve pluribus liberis unum susceptorem rogare. Sic & Græci Christiani unum tantum patrinum advocant, ut patet tum ex aliis tum ex confessione Metrophanis Critopuli p. 87. Antiqvis temporibus fide jubebant ad sacrum baptisma pro liberis suis parentes ipsi, ut notavit *Baluzius* ad homiliam XII.

Cæsa-

Cæsarii Arelatensis. De eo qvod masculi masculos, fœminæ fœminas suscipere nt vid. Cotelerius Tomo I. patrum Apostol. pag. 288. In Latina Ecclesia jam à decimo usqve seculo existimatum est per patrini officium conjugia impediri, postqvam patrinorum connubium interdixit Theodorus II. Papa: Conf. *Theoph. Raynaudum* Tomo IX. operum p. 167. seq. agentem de spirituali paternitate susceptorum: Hinc duo tantum concessi diversi sexus patrini, ne multitudine eorum matrimonia impedirentur. Hinc parentes qvoqve patrinorum fungi munere desierunt, siqvidem & Papa Deusdedit rescripserat ad Gordianum Hispalensem, cohabitare deinde illos amplius non posse. De S. Petro, cui cognomen *compater*, vide Acta Sanctor. ad diem XV. Junii T. 2. p. 1090. Sanctorum imagines, patrinorum munere ut fungerentur advocatas notavit *A. Pagi* in Critica Baroniana ad A. C. 825. n. 25. De patrinis etiam varia collegit B. D. *Mayerus* in museo ministri ecclesiæ part. 3. p. 108. seq. in qva ut & part. 2. p. 1. seq. agit & de Baptisteriis, de qvibus vide præterea Cl. *Saussaum* de Mysticis Galliæ scriptoribus p. 176. sq. ubi S. Lino illorum inventionem tribuit: *Pompejum Sarnelli* in antiqva Basilicographia c. 49. *Edm. Martene.* lib. I. de ritibus Ecclesi p. 7. sq. *Jo. Henr. Wedderkampii* librum de baptisteriis, excusum Helmst. 1703. 8. *Thomam Milles* ad Cyrillum Hierosol. p. 278. De calice baptismali qvo recens baptizatis lac & mel, vel in Occidentis Ecclesiis vinum & lac, ut ex Hieronymo ad Esaiæ LV. observat Rosweidus ad Vitam Pachomii p. 107. porrigebatur, vide *Jo. Sartorii* meletemata Hist. Ecclesiasticæ diss. 7. p. 49. sq. *B. Bebelium* Sec. IV. Antiqvitatt. Eccles. p. 788. & qvæ viri docti ad Epistolam S. Barnabæ c. VI. *Edmundum Martene* lib. I. de ritibus p. 146. seq. qvi p. 142. seq. etiam de sacra Cœna Neophytis data, atqve p. 137. seq. de albis baptizatorum, cereisqve & osculo.

Qvanqvam Johannis baptismum τέλειον sive perfectum fuisse negabant olim Novatiani, & nonnulli etiam ex Patribus Ecclesiæ illud tantum extitisse ajunt βάπτισμα Isagogicum μετανοίας, non ὀρθοτίας, confer Montacutium Tomo I. Originum Eccles. p. 386. sq. & Thomam Milles ad Cyrillum Hierosol. pag. 287. tamen Eulogius apud Photium Cod. 280. p. 878. sq. recte illud docet perfectum ac divinum fuisse, de qvo plura Theologi, unum baptisma Johannis & Christi adversus Socini scholam gravissimis argumentis asserentes. Ac Johannem Baptistam DEI jussu Joh. I. 33. Baptismum circumcisionis loco primum cœpisse introducere, probe observat Buxtorfius præf. ad Synagogam Judaicam, licet Schi-

Schickardus c. 5. de jure Regio Hebræorum p. 329. ait Judæos ad differentiam Samaritanorum circumcisioni baptismum addidisse. Sed illum proselytorum baptismum posterius longe receptum fuisse à Judæis, disputat Jo. Owenus p. 426. Theologumenon: certe ante Johannem extitisse nullo testimonio certo constat.

Imminente mortis periculo apud veteres Christianos nemini Catechumeno nec catechumenatus desertori, ac ne gentili qvidem baptismum qvovis modo petenti denegatum, probat Joh. Morinus lib. X. de pœnitentia cap. 8. Mortuos * etiam baptizabant Marcionitæ teste Philastrio hæresi 49. qvod ab Ecclesia semper rejectum fuit, atqve prohibitum, ut Can. 18 & 20. Codicis Africani, neqve probatus Cerinthianorum, si talis ullus Apostolorum ævo fuit, mos vicarii ** pro mortuis baptismi, ad qvem respici ab Apostolo I. Cor. XV. 29. scribit Epiphanius hæresi 28. Tomo I. p. 114. cum Paulus nihil aliud illo loco videatur intelligere per τὸ βαπτίζεσθαι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, qvam qvod Rom. VI. 3. dixit baptizari in mortem Christi, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν, ut recte vidit olim, auctor Commentarii in Pauli Epist. qvi inter Hieronymi opera editur, ac nuper in peculiari ad hunc locum diatriba Lipsiæ 1704. edita præstantissimus Vir D. Godfridus Olearius. Paullo aliter Cosmas Indopleustes VIII. pag. 280. βαπτιζόμεθα μυστικώτερον ὑπὲρ τῶν ἡμε-

* Nectarius Patriarcha Hierosol. confutatione Imperii Papæ in Ecclesiam p. 397. narrat ante annos non ita multos Ostrobæ sive Lechiæ, Sarmatiæ civitate, Basilii cujusdam, dignitate Cnesii filiam Mariam per Jesuitam qvempiam ab Ecclesiæ Græcæ communione ad Papismum amplectendum persuasam, cum de parentum suorum salute sollicita ex ipso responsum tulisset eos, qvoniam extra Romanam Ecclesiam diem obiissent, haud dubie æternis ignibus addictos esse, hinc tactam commiseratione perpetuis fletibus & mœrore propemodum confectam fuisse, donec Jesuita, ne despondeto, inqvit, animum, est enim modus ut ipsi æqve ac tu salutem conseqvantur. Qvippe mater Catholica Romana Ecclesia multos habet modos salutis, illis etiam concedendos animabus qvæ in inferno puniuntur. His auditis illa gemebunda ac præ gaudio lacrymas fundens, ne illum modum mihi explicare recuses, inqvit. Ille ait præsentem esse salutem si effodiantur illorum ossa, & à Catholico sacerdote baptizentur, sic illi statim fient Catholici. Effodiunt itaqve mortuorum tumulos, adstante & vidente filia, educunt ossa, & Jesuita aqvæ benedicit, eamqve ossibus superinfundit, nomen baptizatis mutat, repositisqve in tumulos iterum reliqviis, abeatis, inqvit, in paradisum, ecce Catholici facti estis.

** Vicarii baptismi morem Marcionitis etiam tribuit Chrysostomus in 1. Cor. 15. & ex eo Theophylactus atqve Harmenopulus præcipue p. 564. de sectis. Adde Grotium ad 1. Cor. XV. 29. W. Wall Historiam pædobaptismi p. 239. sq. & Antonium van Dale diss. de Antiqvitatibus p. 137.

ἡμετέρων νεκρῶν σωμάτων καταδύοντες ἐν τῷ ἁγίῳ ὕδατι καὶ ἀναδύοντες ἀπεντεῦθεν, μιμούμενοι θάνατον καὶ ἀνάστασιν. Isidorus Pelus. lib. I. Epist. 221. βαπτιζόμεθα ὑπὲρ τῶν νεκρῶν φύσει σωμάτων εἰς ἀφθαρσίαν αὐτὰ μετασκευασθῆναι πιστεύοντες. Similiter Tertullianus V, 10. contra Marcion. Chrysostomus & Theophylactus in I. Cor. &c.

Ineptum & antiqvioribus Christianis inauditum morem baptizandi campanas jam supra p. 374. attigi, nunc tantum addere liceat qvod *compatres* etiam illi baptismo advocati, atqve ut in Imp. Maximiliani gravamine 51. nationis Germanicæ habetur in Tomo I. rerum expetendarum & fugiendarum p. 365. *innumeri præcipue* vero, qvoniam munera lustrica afferre necesse, *fortuna pollentes, qui baptizationis tempore funem quo campana ligata est tangunt, ac suffraganeo praeunte omnes pariter respondent ac campanæ nomen ingeminant, vesteque nova eam induunt.* Exemplum ejusmodi literarum qvibus Senatus Tenstadiensis A. 1516. ad campanæ baptismum, ut patrinorum partes obeat, invitatur, habes in Joh. Christoph. Olearii Syntagmate I. rerum Thuringicarum p. 364. sq. & qvoniam perbreves sunt, hoc etiam loco pace ut confido lectoris à me apponentur:

Denen Ehrsahmen/ Weisen/ Burgermeistern zu Tenstett/ unsern besonders günstigen Förderern. Unsere freundliche Dienste zuvor/ Ehrsame/ Weise Herrn/ wir seynd Willens/ wils GOtt/ unsere Glocken auf den Sonntag Exaltationis S. Crucis nechstkommende/ nach Ordnung der heiligen Christlichen Kirchen zu weihen und täuffen lassen: Ist unsere gütliche Bitte/ wollet auf vermeldte Zeit üm GOttes Willen bey uns/ samt andern unsern guten Freunden erscheinen/ und Groß-Pate mit seyn. Wollet das Lohn von dem Allmächtigen GOtte/ und dem Patrono S. Sixto und der H. Jungfrauen S. Julianen nehmen. So wollen wirs willig gerne verdienen. Datum Sonntag nach Egidij anno 1516.

Curt und Clauß Vizthum von Eckstett samt den Altar-Leuten.

Cum sacro baptismo infantum vel Catechumenorum in veteri ecclesia conjunctum erat *chrisma* sive unctio totius corporis recens baptizatorum, facta oleo ἐπορκιστῷ, ut *Cyrillus* Hierosol. auctor est Catechesi Mystagog. 2. p. 285. ad exemplum Christi Spiritu S. post baptismum uncti, id. p. 289. De illo more videri possunt *Nicolaus Cabasilas* libro 3. de vita in Christo, *Grotius* Epist. 357. 350. 318. *B. Bebelius* Sec. IV. Tomo 2. p. 783. sq. *Salmasius* in apparatu ad primatum Papæ p. 84. ubi peculia-

 rem

rem suum de Chrismate tractatum memorat, sed nunqvam editum, *Cotelerius* ad Patres Apostolicos Tomo I. p. 287. sq. *Edm. Martene* lib. I. de Ecclesiæ ritibus p. 120. sq. *Elmenhorstius* p. 144. ad Gennadium de dogmatibus Ecclesiasticis. Per hujusmodi confirmationem sive per hoc Chrisma etiam baptismi ab hæreticis qvibusdam * ut Novatianis, Arianis, Macedonianis, Apollinaristis & Tessarescædecatitis dati vim suscitari pleriqve existimabant. Qvorundam ut Meletianorum, Nestorianorum, Eutychianorum & Donatistarum ne Chrismatio qvidem à Catholicis iterabatur, sed sola manus impositione & jejunio renovabatur. Vide *Theodori Studitæ* Epistolas T. V. Operum Sirmondi p. 324. *Quesnellum* ad Leonem M. p. 795. sq. & 910. b. & *Joannem Morinum* lib. 9. de pœnitentia cap. II. in qvibusdam Ecclesiis totum confirmationis sacramentum non chrismate, sed sola manuum impositione celebratum est. Confer *Grotii* Epist. 329. Duplicis etiam chrismatis usus in veteri Ecclesia, unius, anteqvam in aqvam descenderent baptizandi, vide *Menardum* p. 73. sq. ad Gregorii Sacramentarium: alterius statim post baptismum. Confer *Tho. Milles* ad Cyrill. pag. 289. priore totum corpus, tanqvam athletarum adversus dæmonem pugnaturorum: posteriore frons, aures, nares & pectus (*Cyrill.* p. 290.) inungebantur. Chrismate hujusmodi hodieqve utuntur præter Romanam ecclesiam Christiani Græci & alii pleriqve Orientales. Confirmationis qvædam species per manuum impositionem & benedictionem etiamnum in usu est apud Anglos, atqve in qvibusdam ecclesiis etiam nostris Lutheranis, ut Pomeranicis, Luneburgensibus, Holsaticis, aliisqve. Confer *Trogilli Arnkiel* librum Germanice editum qvi inscribitur Christliche Confirmation der Catechumenen, Schleswig 4. 1694. qvo libro ritum illum in Holsatia reducendum suasit, & Principi suo persuasit, cujus in calce libri mandatum de ea re typis expressum extat. Cæterum Confirmationem esse sacramentum proprie dictum N. T. hoc est ritum externum à Christo præceptum, sub conditione promissionis impetrandæ (alioqvi enim sacramentum de qvacunqve re & actione sacra dici nemo ignorat) inficiantur Protestantes. Vid. Hugo Grotius Epistola 329. *Marcus Antonius de Dominis* lib. V. de republ. eccle-

* Alios Hæreticos rebaptizabant, illos præcipue, qvi circa baptismum ipsum aliqvid mutarent: ne dicam fuisse qvi cum Agrippino & Cypriano baptismum hæreticorum qvorumcunqve valere inficiarentur, qvod Stephano Episcopo Rom. & plerisqve aliis merito haud placuit. Vide qvæ Viri docti ad Cyprianum, & contra Donatistas Augustinus: ad Facundi librum X. Sirmondus, Baluzius ad Vincentium Lerinensem, Beveregius ad Canonem 47. Apostol. & Launojus parte VIII. Epistola 15.

ecclesiastica c. V. §. 7. sq. B. *Samuel Benedictus Carpzovius* in Antimasenio p. 992. seq. *Benedictus Pictetus* in Theologia Christiana XV. 35. & *Jo. Dallaeus* de confirmatione & extrema unctione Genev. 1659. 4. qvi cum improbare etiam ritum illum videatur, impugnatus est non modo à Pontificiis ut *Jacobo Sambœuvio*, sive *de Sainte Beuve* in libro de confirmatione, de qvo Elias du Pin Tomo 18. Bibl. scriptorum Eccles. p. 201. sed etiam inter ipsos Protestantes præcipue ab Anglis ut *Jeremia Tayloro* in Tractatu de confirmatione, & *Henr. Hammondo* lib. de confirmatione qvi Oxoniæ editus est 1661. 8. & Tom. IV. operum Hammondi recusus. De confirmatione præterea videndi interpretes Epist. ad Hebræos c. VI. v. 2. D. *Christianus Kortholt* disputatione IV. anti-Baroniana, *Jo. Forbesius* lib. IX. instructionum historico-theologicarum c. 4. *Edmundus Martene* de ritibus sacris Ecclesiasticis lib. 1. p. 232. sq. qvi varios Ordines sive formulas veteres Confirmationis refert p. 249. sq. *Stanislaus Hosius* p. 89. sq. Operum, *Menardus* ad Gregorii Sacramentarium p. 143. sq. *Josephus Vicecomes* in observationum Ecclesiasticarum volumine * secundo, in qvo veteres Confirmationis cerimoniæ demonstrantur, Mediolan. 1618. 4. *Lucas Holstenius* in diss. duplici de forma & ministro Sacramenti confirmationis apud Græcos, Rom 1666. 8. Nam circa formam qvoqve Chrismatis variatum, cum in Ecclesia Romana in fronte vel vertice tantum aut in pectore ungant, Græci vero, atqve Syri etiam teste Severo Alexandrino, ungant totum corpus. Græci statim, uti Æthiopes ** qvoqve jungunt chrisma baptismo: Latini ungunt post septimum à baptismo annum. Latini per Episcopum, Græci per presbyterum etiam, confer *Matthaeum Larroquanum* III. 7. Adversarior. sacr. *Allatium* de Synodo Photiana pag. 523. sq. Ordo Confirmationis secundum usum Æthiopum exstat Tomo 27. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 643. Officium sacri unguenti in Græca Ecclesia & de materia Chrismatis vide in Goari *Euchologio* p. 628. usqve 646. De formula confirmationis deprecatoria *DEus te ungat in vitam aeternam*, vide notas Benedictinorum ad S. Ambrosium Tom. 2. p. 360. Nota etiam sunt eruditis qvæ de confirmatione non iteranda, & per Episcopum vel presbyterum administranda, acriter disputata sunt inter Sirmondum T. 4. Opp. & Petrum Aurelium sive qvi sub illo latet nomine Joannem Vergerium de Haurance, Abbatem Sancyranum, Paris. 1646. fol. occasione Canonis Arausicani, de qvo adeundus etiam Grotius Epistola

* Primum est de ritibus baptismi, tertium & qvartum de ritibus & apparatu Missæ.

** Vide Rich. Simonem T. 1. Bibl. selectæ p. 313.

ſtola ſæpius jam laudata 329. Combefiſius ad Amphilochium p. 265. Edm. Martene lib. 1. de ritibus p. 243. Cæterum *Johannis Morini* liber de confirmatione, in qva à Diaconis etiam illam adminiſtratam contendit teſte Rich. Simone Tomo 1. Epiſt. ſelect. pag. 8. vidit lucem inter ejus opuſcula poſtuma A. 1703. qvibus etiam Holſtenii diſſertationem jam memoratam editores ad junxere. Catechumenis anteqvam ad ſacram cœnam admitterentur, datum *ſal* velut in ſymbolum futuræ communionis, de qvo ritu vide Steph. Morini diſſ. 3. p. 109.

De ritu qvo pedes pauperum lavare mos in Cœna Domini, vide Franciſci Orlendi librum de qvo Acta Eruditorum T. V. ſupplementi p. 176. & Doctoris mei Thomæ Ittigii τ͂ μακαρίτυ diſſ. de pedilavio Chriſti imitando, Lipſ. 1699. Jac. Gretſeri podoniptrum ſive librum de more lavandi pedes peregrinorum & hoſpitum, cum ejus Horto Crucis editum Ingolſtad. 1610. Interpretes ad Joh. XIII. 14. & 1. Timoth. V. 10. Claudii Eſpencæi Opera p 931. ſq. Cotelerii monumenta Eccleſiæ Græcæ pag. 161.

De Agapis veterum Chriſtianorum præter interpretes Epiſtolæ Judæ Apoſtoli verſu 12. Pompejus Sarnelli Baſilicographiæ c. 40. Suicerus in theſauro Eccleſ. Albaſpinæus Obſervatt. Eccleſ. lib. 1. c. 18. & Juſtus Henningus Bœhmer in diſſertationibus juris Eccleſiaſtici antiqvi ad Plinii Epiſtolam 97. libri X. diſſertatione 4. Joh. Fronto in Epiſtola de Philoteſiis veterum: Feſſelius lib. 1. Adverſar. c. 13. Juſtellus ad Canonem XI. Concilii Laodiceni, Beveregius ad Can. 74. Trullan.

XXVI. De Sacræ Cœnæ ſive Euchariſtiæ ritibus agunt vetera monumenta, qvæ collecta ſunt à Georg. Caſſandro in Liturgicis, qvibus ſubjunctus & Ordo Romanus de officio miſſæ. Liturgiæ ſub Jacobi & aliorum Apoſtolorum, ipſius etiam Chriſti & Mariæ nomine jactatæ: Liturgiæ Baſilii M. & Joh. Chryſoſtomi ſæpius Græce & Latine editæ, de qvibus dixi ad Allatium de libris Eccleſiaſticis Græcorum: & ſcripta aliorum Patrum de ritu Miſſæ, Græcorumqve recentiorum Latinè vulgata à Claudio de Sainctes Antwerp. 1562. 8. Variæ liturgiæ veteres inſertæ Tomo 1. & Tomo 27. ſive ultimo Bibliothecæ Patrum editionis poſtremæ Lugdunenſis, in his Liturgia Neſtoriana à Meneſeſo interpolata, de qva Rich. Simon T. 1. Bibl. ſelectæ p. 289. Liturgica à Jac. Pamelio collecta. Colon. 1571. 4. 2. Tomis. Scriptores de divinis officiis * à Mel-

* Sunt illi: Ordo Romanus, Iſidorus Hiſp. Alcuinus, Amalarius, Rabanus Maurus, Walafridus Strabo, Berno, Micrologus, Ivo, Hildeberti Cenomanenſis (qvod ſub Mauricii Sceno-

Melchiore Hittorpio editi Colon. 1568. fol. & per G. Ferrarium Rom. 1591. Parif. 1610. fol. *Cornelius Schultingius* in Bibliotheca Ecclefiaftica, Colon. 1599. Liber facramentorum Gregorii Papæ, cum notis Hugonis Menardi Parif. 1647. 4. & in nova Operum Gregorii editione, qvam Monachis Benedictinis debemus, Parif. 1705. fol. T. III. Ejusdem Gregorii miffam Græce verfam effe à Georg. Codino & Emanuele Chryfolora teftatur Leo Allatius de Georgiis p. 362. fq. Codices facramentorum 900. annis vetuftiores Ecclefiæ Romanæ & Gallicanæ editæ à Jofepho Mariæ Thomafio five Caro, Rom. 1680. 4. Varii ordines Miffæ celebrandæ, editi ab Edmundo Martene lib. 1. de antiqvis Ecclefiæ ritibus p. 454. feq. qvi de precibus etiam Canoni Miffæ additis videndus p. 411. feq. 343. feq. Caroli M. libellus ad Alcuinum de Sacrificio Miffæ & ratione rituum Ecclefiæ à Wolfgango Lazio cum aliis ejusdem argumenti opufculis editus Antw. 1560. 8. Jo. Bona in libris 2. rerum liturgicarum, qvibus fubjecit Miffam latinam veterem, qvam vulgaverat Matthias Flacius Argentinæ 1557. 8. de qva vide etiam Struvii Bibl. antiqvam A. 1706. p. 273. fq. & Edmundum Martene lib. 1. de antiqvis Ecclefiæ ritibus p. 481. fq. Joh. Mabillonii de Liturgia Gallicana libri 3. & Tomus fecundus mufei Italici, Commentarius prævius ad Ordinem Romanum &c. Liber Gallicus Parif. 1697. 8. à Grancolafio Doctore Sorbonico editus fub titulo: Veteres Liturgiæ f. ratio miffam celebrandi per fingula fæcula, in Ecclefiis Orientis pariter & Occidentis. Lazari Andreæ Bocqvilloti tractatus hiftoricus de Liturgia Sacra Gallice editus Parifiis 1701. Severus Alexandrinus (five Antiochenus potius) de ritibus facræ Synaxeos apud *Syros* Chriftianos receptis Antwerp. 1577. 4. Syriace & Latine. Liturgia *Coptica* apud Kircherum p. 37. fq. Prodromi Copti; Diofcori Liturgia à Jobo Ludolfo *Æthiopice* & Latine edita in calce Lexici Æthiopici. De ritu Miffæ in magna Kairo, Hottingerus Tomo V. Hift. Ecclef. p. 53. fq. His addendi fcriptores de officiis Ecclefiafticis Ifidorus Hifpalenfis, Alcuinus, Beda five qvisqvis auctor fcripti de Offi-

Senonenfis nomine edidi) de ritibus Miffæ Carmen, Radulphus de Rivo, & Miffæ expofitio brevis ex antiqvis libris, qvam habes etiam T. 13. Bibl. Patrum edit. p. 746-750. diverfam ab ea qvam ante 900. annos fcriptam vulgavit Edm. Martene lib. 1. de antiqvis ritibus p. 43?-454. Liturgiarum Orientalium corpus edere pridem voluit Rich. Simon qvem vide T. 2. Bibl. felectæ p. 173. Hodie illud exfpectamus à doctiffimo Viro Eufebio Renaudoto. De variis Liturgiis confulendus Joannes Bona libro rerum Liturgicarum primo, & Edmundus Martene lib. 1. de ritibus pag. 266. fqq. De Græcis notavi nonnulla ad Allatium de libris Ecclefiafticis Græcorum.

ciis (qvod Tomo VII. Operum Bedæ legitur, qvodqve pro vix dignis illo Doctore collectaneis habet Qvesnellus p. 551. ad Leonem M.) Hugo de S. Victore aliiqve supra c. IV. §. 3. à me laudati & in Hittorpiana aliisqve jam à me memoratis collectionibus fere obvii: E recentioribus *Cl. Villette* in libro cui titulus: les raisons de l' office & ceremonies qvi se font en l'Eglise Catholiqve Apostoliqve Romaine. Paris. 1611. 4. & Rothomagi 1638. 8. Alius nescio qvo auctore: traité de la Messe & de l' Office Divin, ou l' on trouve une explication literaire des anciennes pratiqves & des ceremonies de l'Eglise, appuyée sur l' autorité des Peres & des Conciles. *Carolus Guietus* Jesuita Gallus in *Ordine generalis & perpetuo divini Officii recitandi* fol. Jo. Voisinius qvoqve opus Liturgicum 2. vel 3. tomis in folio molitus est teste Rich. Simonio II. 34. Epist select. p. 225. sed lucem qvod sciam haud vidit. Qvibus auctoribus singulæ partes in Missa receptæ sint, notat breviter Honorius Augustodunensis in Gemma Animæ l. 1. c. 86.-90. T. XX. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1058. sq.

De cœnæ Dominicæ qvalis à Christo ipso post cœnam paschalem instituta fuit, ritibus & forma agunt *Josephus Scaliger* libro VI. de emendatione temporum p. 572. sq. *Paulus Fagius* ad Targum Onkelos Deuteron. VIII. *Joh. Buxtorfius* in diss. de cœnæ dominicæ primæ ritibus & forma, qvæ extat inter ejus dissertationes Philologico-Theologicas, ubi & Vindiciæ hujus diatribes adversus Ludovicum Capellum subjiciuntur. *Huetius* p. 276. sq. Alnetanarum qvæstionum, *Jacobus Lydius* in sacra cœna literatorum, Tomo 10. fasciculorum Crenii. *Rudolphus Cudworth* in vera sententia sive recto judicio de cœna Domini, libello erudito Anglice edito, fol. *Joh. Owenus* pag. 427. sq. Theologumenon & *Richardus Simon* in collatione cerimoniarum Judaicarum cum Ecclesiasticis, qvam Leonis Mutinensis libro de ritibus Hebræorum is subjunxit, & ex Gallico Latine vertit Jo. Valentinus Grosgebauerus. Ritus ac sententiam veteris Ecclesiæ circa sacram Eucharistiam perseqvuntur: E nostratibus *Henricus Rixnerus* de institutis ac ritibus veterum Christianorum circa S. Eucharistiam, & de communione Laica, * peregrina ac præsanctificatorum Helmst.

* De communione Laica & peregrina Pompejus Sarnelli antiqvæ Basilicographiæ c. 30. sq. & Lindebrogius ad Codicem Legum antiqvarum p. 1380. Communionem peregrinam de transpositione Clerici in peregrinum ac deteriorem locum (pœnitentur Pfarre hodie vulgo appellant) explicat Philippus Tilemannus Schenck, Professor Marpurgensis in diss. de communione peregrina ejusqve apologia adversus Joannis Faës τῦ μακαρίτυ obelum peregrinitati peregrinæ communionis fixum, Marpurg. 1695. 8.

Helmſt. 1670. 1673. 4. D. *Dorſcheus* ad diatypoſin Concilii Nicæni de S. Cœna, & in Myſaria Miſſæ: D. *Jo. Fechtius* in elaborato opere de origine & ſuperſtitione Miſſarum in honorem Sanctorum celebratarum Lipſ. 1707. 4. *Joach. Hildebrandus* in arte bene moriendi cap. 5. ubi de Euchariſtia infantibus & morti vicinis data, *B. Bebelius* Sec. IV. T. 2. p. 791-821. E Reformatis ſcriptoribus *Iſaacus Caſaubonus* adverſus Baronium Exerc. XVI. *Philippus Mornæus* & *Edmundus Albertinus* in libris de Euchariſtia, *David Blondellus* de Euchariſtia Vet. Eccleſiæ, Sarravii cura A. 1640. editus, *Dallæus* lib. 3.-9. de cultibus religioſis Latinorum, *Claudius Salmaſius* in libro de transſubſtantiatione & in libro altero ſ. epiſtola ad Julium Pacium de Hugonis Grotii voto pro pace, qvos utrosqve ſub larvato Simplicii Verini nomine vulgavit. *Matthæus Larroquanus* in Hiſtoria Euchariſtiæ, Gallice edita Amſt. 1671. 8. qvæ ſecunda editio melior eſt & caſtigatior, nomenque auctoris præfixum habens qvod in priore deſideratur. E Romanæ Eccleſiæ doctoribus deniqve *Joſephus Vicecomes* de antiqvis Miſſæ ritibus & apparatu, 2. Vol. Mediolan. 1620. & 1626. 4. *Theophilus Raynaudus* Tomo VI. Opp. qvi inter alia miſſam pro defunctis veteri Eccleſiæ ignotam, & mortuos nihil juvare diſputat: *Edmundus Martene* de ritibus Eccleſ. lib. 1. *Gabriel Albaſpinæus* in Obſervationibus Eccleſiaſticis libro 1. *Fronto Ducæus* contra Mornæum; *Perronus* à Michaële Fauchero oppugnatus. *Jac. Bolducus*, Capucinus de initio & progreſſu Euchariſtiæ ſive ſacrificii panis Euchariſtici per totum orbem, Lugd. 1640. 4. Inter veteres ipſos videndi maxime Juſtinus Martyr Apolog. 1. p. 98. ac Cyrillus Hieroſol. Catecheſi myſtagog. IV. & V. Circa ſententiam & ritus recentiorum Eccleſiarum orientalium, Græcæ præcipue, conſulenda ſunt ſcripta, qvæ in utramqve partem edita ſunt ab annis circiter qvadraginta à Pontificiis, *Antonio Arnaldo*, *Nicolio*, *Allatio*, *Nihuſio*, *Petro Arcudio* ejusqve adverſario *Jo. Baptiſta Catumſyrto*, *Richardo Simone*, *Euſebio Renaudoto*, aliisqve: & à Proteſtantibus *Joh. Claudio* (qvi opus de perpetuitate fidei Eccleſiæ Catholicæ circa Euchariſtiam Gallica qva ſcriptum eſt lingua erudite oppugnavit) à *Joh. Henr. Hottingero*, *Elia Veilio*, *Thoma Smitho*, *Joh. Aymonio* &c. ut omittam Corteſium Branam Maracæum de Græcæ & Latinæ Miſſæ conſenſu, editum Neapoli 1603. 8.

Chriſtum ipſum de Euchariſtia participaſſe, ac de pane & vino poſt benedictionem comediſſe ac bibiſſe, contendit *Philippus Johannes Schenck* in oblatione ſive communione ejusqve Apologia contra Johannem Faës τὸν μακαρίτην, Paſtorem Stadenſis Eccleſiæ, ſuadens vehemen-

menter, ut ſacerdotes conſecrantes etiam ipſi * communicent, neqve à participatione Euchariſtiæ qvam aliis impertiunt abſtineant. Marpurg. 1695. 8. Pro contraria ſententia videndus laudatus Faës in Chriſto incœnato, Brem. 1693. 8.

Jus conſecrandi Laicis etiam tribuit Rigaltius in libello rarius obvio de qvo Rich. Simon T. 1. Epiſt. ſelect. 3. Grotius in diſſertatione ſine nomine edita de cœnæ adminiſtratione ubi Paſtores non ſunt, & Juſtus Henningus Bœhmerus diſſ. IX. ad Plinii Epiſtolam & Tertulliani loca. Pro contraria ſententia conſulenda Gabrielis Albaſpinæi obſervatio ad locum Tertulliani de exhortatione caſtitatis c. 7. Dionyſii Petavii diſſertatio de poteſtate conſecrandi & ſacrificandi Sacerdotibus à DEO conceſſa, Jo. Harduini Opera ſelecta p. 297. ſq. & Henr. Dodwelli Exercitatio de jure Laicorum ſacerdotali, Lond. 1685. 8.

Hugonis Grotii diſſertationem an ſemper communicandum per ſymbola, examini ſubjecit Jo. Cloppenburgius, qvod & inter ſelectas ejus diſſertationes, & cum jam dicta Dodwelli diatriba, cui Grotii etiam ac Petavii jam dictæ exercitationes junctæ ſunt, prodiit.

Miſſas non privatas modo ſed qvoqve ſolennes plures eadem die ab uno ſacerdote celebrari ſolitas probat Edmundus Martene lib. 1. de antiqvis Eccleſiæ ritibus p. 283. & Jo. Baptiſta Thiers in tomo priore libri poſtumi de ſuperſtitione de qvo Elias du Pin T. 18. p. 283. ſq. Idem Thierſius in opere *de l'expoſition du S. Sacrament* ſive de ſolenni ritu qvo S. Euchariſtia oculis fidelium exponitur, qvod poſt priorem editionem Anni 1673, duobus libris auctius lucem vidit Pariſ. 1677. 12. inter alia adverſus freqventiam Miſſarum diſputat, qvam oppugnat etiam auctor Epiſtolæ qvæ inſcribitur: lettre ſur l'ancienne diſcipline de l'Egliſe touchant la celebration de la Meſſe, Pariſ. 1708. 12. ne dicam qvæ adverſus freqventiam Communicandi ſcripſit Antonius Arnaldus libro celebratiſſimo *de la frequente Communion.* De Matthæi de Cracovia libro rituum expediat & deceat ſacerdotes continuare Miſſas, vel Laicos freqventer communicare, edito Memmingæ A. 1491. vide Eduardi Brown præfationem ad faſciculum rerum expetendarum ac fugiendarum, p. XXXI.

De Euchariſtiæ aſſervatione & ad abſentes transmiſſione multa Claudius Eſpencæus opere poſtumo de adoratione Euchariſtiæ libro 2. ubi etiam de communione moribundorum, de Euchariſtia data pueris, mor-

* Sic Romæ olim receptum uſu notat Edm. Martene lib. 1. de antiqvis Eccleſiæ ritibus p. 419.

mortuisqve & de reliqviarum Eucharistiæ exustione. Ad ea qvæ adversus S. Eucharistiæ adorationem scripsit Jo. Dallæus libris de objecto cultus religiosi, respondere conatus est Jacobus Boileau, libro de adoratione Eucharistiæ, Gallice edito Parif. 1685. qvemadmodum & idem & Bossvetus in libro de communione sub utraqve specie, incassum enisi sunt refellere qvæ tum alii tum præcipue Georgius Calixtus libro de communione sub utraqve in medium attulerat. Videndus etiam libellus Hermanni Hamelmanni, Francof. 1557. 8. editus hoc titulo: *Cum Scriptura S. consensus XI. Conciliorum, aliquot Historiarum, & quorundam Hymnorum Ecclesiæ, atque omnium fere Patrum qui ante Thomam Aquinatem vixerunt, in perpetuo utriusque speciei Eucharistiæ cunctis ex aequo fidelibus porrigendæ usu contextus ad Georgium Episcopum Mindensem.* De Eulogiis ut alios jam mittam Pompejus Sarnelli in Basilicographia c. 39. De oblatis qvibus in nostra etiam Ecclesia utimur, formâ numorum repræsentantium Dominici corporis pretium, exstant singulares dissertationes præstantium Doctorum Jo. Musæi, Christiani Kortholti, Andreæ Kunadi & Joh. Andreæ Schmidii. Vide etiam Edmundum Martene lib. 1. de ritibus p. 318. sq. 382. sq. Casparis Calvœrii rituale Ecclesiasticum T. 1. p. 595.

Latinam Ecclesiam ad Octavum sæculum usqve indifferenter azymis & pane fermentato usam esse in Eucharistia, contra Baronium probant Bona lib. 1. liturg. c. 23. & Sirmondus disqvisit. de azymo T. 4. Opp. Vide etiam monitionem Bonæ liturgicis præmissam, Franciscum Mariam Florentinium disqvisitione de antiqvo usu fermentati panis & azymi, à filio editâ: Allatium contra Creyghtonum p. 475. sq. 567. seq. Edmundum Martene lib. 1. de ritibus p. 308. seq. Vossii theses Theol. p. 262. sq. Franciscum Burmannum parte 2. Exerc. p. 315. sq. Tentzelii diss. select. T. 2. p. 330. Launoji dissertationem pro Sirmondi sententia, post auctoris obitum oblatam memorant Ephemerides Parisienses A. 1697. pag. 20.

Sirmondi sententiam impugnant Jo. Ciampinus in conjecturis de perpetuo azymorum usu, Franciscus à S. Augustino Macedo in tractatu de qvo Leti, Italiæ regnantis T. 3. p. 200 sq. Mabillonius præfat. ad T. 3. Annal. Benedictin. & in diss. de pane Eucharistico azymo ac fermentato, Paris. 1674. 8. Christianus Lupus &c. Idem tamen Mabillonius T. 1. musei Italici p. 134. non diffitetur fermentum per Ecclesias missum fuisse nihil aliud qvam Eucharistiam consecratam, non tantum Eulogias ut volebat Baronius. Idem cum Mabillonio fatetur etiam Schel-

 stra-

ſtratenus, c. 7. de diſciplina arcani contra Tentzelium: ſed improbabili conjectura ait fermentum dictam, non qvod ex fermentato pane eſſet, ſed qvod veluti fermentum unionis eſſet maſſæ ac corpori Chriſtianorũ.

Deinceps azymo ſolo Latini utuntur, Græcis fermentatum ſolum conſtanter tenentibus. Confer Allatium contra Hottingerum p. 122. ſeq. & de Synodo Phot. p 526. qvi tamen Græcos à Pontifice Rom. permitti fermento uti obſervat, adeoqve tanqvam rem indifferentem haberi p. 6. & 21. libri de ætate in collatione ordinum apud Græcos. Azymis uſi etiam Ebionei a), Apollinariſtæ b) & Jacobitæ c) atqve etiamnum Armenii d) atqve Maronitæ: uti fermentato Neſtoriani, Habeſſini, Ruſſi. Azymitæ ad traditionem Apoſtoli Petri provocant, vide Cotelerium III. monument. p. 665. & Chriſtum Euchariſtiam cum inſtitueret azymo uſum probant Scaliger de emendatione temporum p. 567. & Buxtorfius diſſ. Philologico Theol. p. 296. ſeq. Pro fermentati e) uſu videndus Meletius inter Opera Jo. Damaſceni T. 1. edit. Michaëlis le Qvieu p. 647. ſq. & Maximus Peloponneſius Hiero-monachus in diſſ. de Euchariſtia contra Latinos, cum verſione Jenkini Thomaſii edita inter hujus diſſertationes, Altdorf. 1712. 8. p. 385. ſq. Pro uſu azymi, auctor tractatus contra Græcos in auctario Stevartii p. 569. ſeq. Barlaamus T. 26. Bibl. Patrum Lugd. p. 6. ſq. Gennadius ibid. p. 573. ſq. Michaël Nau in Eccleſiæ Rom. Græcæqve effigie, dialogo IX. p. 166. ſq. Allatius de purgatorio p. 689. ſq. & de conſenſu utriusqve Eccleſiæ p. 1163. ſq.

XXVII. Pœnitentiæ publicæ, cui in veteri Eccleſia graviora peccata, idololatria maxime, f) adulterium & homicidium ſubjiciebatur: gradus, proceſſus, ritus, relaxationem aliaqve ad eandem vel naſcentem & confirmatam, vel degenerantem atqve exſpirantem ſpectantia præter alios omnes fuſe atqve erudite perſecutus eſt *Joh. Morinus* Bleſenſis, g) Congregat. Oratorii presbyter libris X. in opere erudito & laborioſo de ſacramento pœnitentiæ, poſt primam editionem Pariſ. 1650. jam bis excuſo

a) S. Epiphanius hæreſi 15. B. D. Ittigius de hæreſiarchis p. 65. ſq.

b) Metrophanes Critopulus Confeſſ. p. 94.

c) Damaſcenus T. 1. p. 647. ſed hodie Jacobitæ fermentato utuntur, teſte Nairono, Rich. Simone, aliisqve.

d) Fauſtus Naironus in Evoplia fidei Catholicæ.

e) Fermentum recentioribus Græcis προζύμι. Vide Cangium in hac voce.

f) Ex Actor. XV. 20. vide Poſſinum ad S. Nili Epiſt. 2. p. 367.

g) Rich. Simon Bibl. choiſie T. 2. c. 10. p. 151. ſq.

cuſo Bruxell. 1685. & Venet. 1702. fol. in qvo etiam plures veteres pœnitentiales libelli tum Orientalis tum Occidentalis Eccleſiæ exhibentur, nec minus traditur qvid Judæi de pœnitentia, confeſſione & excommunicatione ſtatuerint. His addendæ veteres formulæ ſive Ordines ad dandam Pœnitentiam & peccata confitentibus abſolutionem, in Edmundi Martene lib. I. parte 2. de antiqvis ritibus Eccleſiæ p. 41. ſq. Confeſſio Sacerdotis Miſſam facturi, part. I. p. 534. Videndæ etiam Joh. Morini Exercitationes Eccleſiaſticæ, in qvibus potiſſimum agitur de pœnitentia & pœnis Clericorum. De qvibus adibis etiam Valeſium ad Socratem p. 88. & obſervationes Eccleſiaſticas Gabriëlis Albaſpinæi. Initio videtur *mœchis, homicidis* & *idololatris* nulla prorſus conceſſa fuiſſe publica pœnitentia, qvanqvam à Deo pœnitentes in gratiam recipi poſſe, & modo vera ac ſeria pœnitentia ducantur, recipi neutiqvam negabant. *Mœchos* primus admiſit ad publicam pœnitentiam Papa Zephyrinus, Montani diſcipulis vehementer contra obnitentibus, inqve his Tertulliano cap. 5. de pudicitia, & Catholicis qvibusdam in Africa Epiſcopis. *Idololatris* ſ. in Idololatriam *lapſis* pœnitentia dari cœpta eſt à Cypriano, tum mox Romæ à Clero Romano, dum ſedes vacaret, & à Cornelio exinde Papa. His acriter obſtitere Novatiani, pacem idololatris ab Eccleſia dari aut eos ad pœnitentiam publicam admitti poſſe negantes. In Concilio I. Arelatenſi, Apoſtatis qvi communionem ante non petierint, eam in fine vitæ negandam eſſe decernitur canone 23. *Homicidis* pœnitentia conceſſa eſt canone 21. & 22. Ancyrano. Canon. 13. Nicænus nemini in exitu vitæ viaticum petenti negandum eſſe conſtituit, aliter qvam decretum fuerat in Canonibus Concilii Eliberini qvod A. C. 303. celebratum eſſe contendit illuſtriſſimus Agvirre Tomo 2. Concil. Hiſpaniæ p. 8. Conſtat tamen & hoc, graves peccatores, ſi poſt exhibitum viaticum iterum reconvaluiſſent, non inter fideles ſtatim computatos, ſed inter pœnitentes denuo rejectos atqve ad ϛυγνὸν* βῆμα ſive μετανοίας χώραν detruſos iterum fuiſſe. Nunqvam vero pœnitentia publica eidem homini ſuper peccato repetito bis conceſſa; & Clerici qvicunqve in publicam pœnitentiam incidiſſent, per totam vitam à clero excꝰlare juſſi ſunt, non ſane ob pœnitentiam, ſed ob atrox crimen publicumqve, cujus cauſa pœnitentiæ obnoxii fuerant. Nec juvenibus data pœnitentia ſed adultis tantum, neqve conjugatis niſi ex conſenſu partium, adde Baluz. ad homiliam 2. Cæſarii Arelatenſis Tom. 27. Bibl. Patrum p. 341. Ita & fœminæ

Eee 2

* Vide de hac voce Caſaubonum in Caſaubonianis p. 148.

næ ad pœnitentiam admiſſæ, ut idem ad homiliam I. p. 340. docet. Varii porro pœnitentiæ gradus * erant jam ante Concilium Ancyranum A. C. 314. celebratum uſu recepti, per qvos, in crimina prolapſi ſi ſeriæ emendationis fidem feciſſent, paullatim cum Eccleſia iterum reconciliabantur. Illi gradus ſunt, fletus, auditio, ſubſtratio, conſiſtentia. Cum ſcilicet peccator peccata ſua coram ſacerdote confeſſus, ſeriumqve ſuper illa dolorem teſtatus fuiſſet, in *fletu* ſive primo gradu pœnitentiæ extra Eccleſiæ tectum ſub dio (confer Chriſtoph. Sonntagii Exercitationem de *hiemantibus* ſ. Χειμαζομένοις Altdorf. 1705.) verſantes, barba vel tonſa vel incompta, lugubri habitu, cilicio induti ac cinere conſperſi (vide Tho. Milles ad Cyrillum Hieroſol. pag. 27.) ante fores Eccleſiæ ſtabant flentes, & à fidelibus pacem exorabant. (Baluz. ad homiliam I. Cæſarii Arelat.) Hoc cum per ſtatum tempus feciſſent, ad *ἀκρόασιν* ſive *auditionem* admittebantur, qvi ſecundus pœnitentiæ gradus fuit, qvo inter Catechumenos, in aditu templi ſ. exteriore parte erat illis orandum atq; commorandum. Tertius gradus *ὑπόπτωσις ſubſtratio* erat, cum poſtea liceret ipſis templum ipſum ingredi, ſed ita ut retro ambonem ſeſe proſternerent & deinde cum Catechumenis iterum egrederentur. Hoc cum per aliqvot annos, menſes vel qvodcunqve tempus definitum fuiſſet, freqventaſſent, tunc ad qvartum pœnitentiæ gradum *σύστασιν conſiſtentiam* admittebantur, qva integrum erat illis inter fideles ſtare & orare, nondum vero ad *μέθεξιν* ſacræ Synaxeos accedere. Qvod demum licebat, cum per pœnitentiam abſolutam Eccleſiæ plene reconciliati inter fideles iterum computarentur. Hanc veteris Eccleſiæ diſciplinam circa pœnitentiam illuſtrant præter *Johannem Morinum* in jam laudato præclaro opere de ſacramento pœnitentiæ, *Jacobus Sirmondus* in hiſtoria pœnitentiæ Pariſ. 1651. 8. Tomo 3. opuſculorum atqve inter Opera junctim edita Pariſ. 1696. fol. Tomo IV. & ad calcem diſſertationum IV. *Jo. Bartholdi Niemeieri* Theologi Helmſt. de diſciplina Eccleſiaſtica, Hanov. 1702. 4. *Joannes d'Artis* de Canonica Eccleſiæ diſciplina circa pœnitentiam, Pariſ. 1625. 8. *Gabriel Albaſpinaeus* Aurelianenſis Epiſcopus in obſervationibus Eccle-

* Cum his gradibus pœnitentiæ conferunt nonnulli gradus initiationis in Myſteriis Gentium de qvibus Olympiodorus: *ἐν τοῖς ἱεροῖς ἡγοῦντο μὲν αἱ πάνδημοι καθάρσεις, εἶτα ἐπὶ ταύταις αἱ ἀπορρητότεραι, μετὰ ταύτας, συστάσεις, καὶ ἐπὶ ταύταις μυήσεις, ἐν τέλει ἐποπτεῖαι.* De illis Myſteriis Gentium videndi Jo. Fileſacus lib. 2. electorum p. 113. ſq. Jo. Meurſius libro de Eleuſinæ Cereris ſacro, Lugd. Bat. 1609. 4. & Tomo 7. theſauri Gronoviani: Bullialdus ad Theonem p. 217. ſq. Petavius ad Themiſtium p. 413. edit. Harduini &c.

Ecclesiasticis, qvæ Paris. 1623. & curante Gebh. Theodoro Meiero Helmst. 1672. 4. prodierunt, & in epitomen etiam redactæ notisqve illustratæ sunt à Jo. Georgio Kettenbeilio. Ibid. 1657. 4. *Jo. Filesacus* in Syntagmate de pœnitentia, Parisiis 1633. 8. *Pompejus Sarnelli* in antiqva Basilicographia cap. 18. sq. *Marianus Victorius* Reatinus idem cujus eruditæ in Hieronymum notæ exstant, Historia de sacramento Confessionis & de antiqvis pœnitentiis. Rom. 1621. 8. *Dionysius Petavius* ad hæresin 59. Epiphanii, & in diatriba de pœnitentia & reconciliatione, veteris Ecclesiæ moribus recepta, in notis ad Synesium p. 60. sq. & libris VIII. de pœnitentia publica & præparatione ad Communionem, Gallice Paris. 1644. 4. & è Gallico Latine in Amstelodamensi editione dogmatum ejus Theologicorum Tom. IV. A. 1700. *Johannes Forbesius* libro XII. instructionum historico-theologicarum, *Suicerus* in *μετάνοια, ἀκροάομαι, ὑποπίπτωσις, πρόσκλαυσις* &c. ac capite 1. observationum sacrarum. Lindebrogius ad Codicem Legum antiqvar. p. 1392. *Matthæus Larroquanus* libro Adversariorum sacrorum tertio: *Jo. Hoornbeckius* cap. XVI. Miscellaneorum sacrorum, *Jo. Jacobus Hottingerus* in biga dissertationum de pœnitentia primitivæ & Romanæ Ecclesiæ, Tiguri 1706. 4. D. *Ægidii Strauchii* exercitatio de priscis pœnitentium ritibus, *Jo. Henichius* de pœnitentia lapsorum, Rintelii 1659. 4. *Jacobus Gœtten* libro I. Observationum c. 8. B. *Antonii Reiseri* kurtze Anweisung/ wie es in der Kirchen GOttes mit der öffentlichen Buß/ und Sünden-Bekänntniß gehalten. Francof. 1677. 12. & *Balthasar Bebelius* Antiqv. Eccles. sæculi IV. Tom. 2. p. 823. sq. De cinerum adspersione, promissione capillorum, eliminatione ex Ecclesia &c. & aliis pœnitentiæ testandæ ritibus vide Menardum p. 221. sq. ad Gregorii M. librum Sacramentorum. Salmasii Commentarius qvem de hoc argumento promittit p. 124. libri de Coma, non vidit lucem. De Confessione sacramentali libros IV. *Johannis Dallæi*, Genevæ 1661. 4. editos, oppugnandos sibi sumsit *Natalis Alexander* in diss. polemica adversus Dallæum Paris. 1678. 8. *Jacobus Boileau* in Historia Confessionis auricularis, Paris. 1683. & *Dionysius Sammarthanus*, Monachus Benedictinus in libro Gallico, *traité de la Confession*, ibid. 1685. 8. *Jo. Filesacus* in Variis Opusculis, diatriba qvarta Paris. 1614. 8. Jacobitas Confessionis usum admittere negavit Gabriel Sionita, appendice ad Geographiam Nubiensem c. 14. sed eum refellit Abraham Ecchellensis ad Catalogum Hebed Jesu, ubi nec à Coptis rejici contendit. Rariores tamen in Ecclesia Orientali esse Confessiones qvam in Latina, & in hac ante Concilium Tridentinum ra-

riores fuisse fatetur Rich. Simon T. 2. Bibl. selectæ p. 303. Confessionum formulas veteres vide apud Menardum ad sacramentarium Gregorii M. p. 224. sq. Jo. Georgium Eccardum post Catechesin veterem Theotiscam p. 93. sq. tum apud jam laudatos Morinum, Edm. Martene, &c.

XXVIII. Unctionem extremam non desunt * qvi videre sibi videntur in Epistola Catholica Jacobi Apostoli V. 14. ubi tamen agitur potius de unctione Medicinali, neutiqvam contemnenda & multis commendata artis salutaris doctoribus, atqve Judæis pridem usitata. Conf. B. Kortholti disp. anti-Baronianam VI. & Johannis Marçkii exercitat. textualem 45. Ita etiam sanctum oleum Græcorum, longe differt à Latinorum extrema unctione**, ut fatetur Joh. Launojus, cujus exstat liber de Sacramento unctionis infirmorum Paris. 1643. 8. in qvo Græcorum ritus attingit p. 346. 380. 404. 458. 544. &c. Vide etiam Grotium Epist. 353. Leonem Allatium de variis Græcorum opinationibus pag. 118. seq. Rich. Simonis Bibl. selectam T. 1. p. 315. Præterea consulendi Seldenus libro 2. de Synedriis p. 222. sq. Stephanus Lemonius in notis ad Varia sacra pag. 1049. sq. Hardtmannus de gestis Christianorum sub Apostolis p. 224. sq. Evchologium Jac. Goari notis illustratum p. 728. Joh. Andreæ Schmidii dissertatio de curatione morborum per oleum sanctum Jenæ 1695. Georgius Cassander pag. 288 sq. operum, & Joach. Hildebrandus in arte moriendi cap. ult. Combefisius ad Manuelem Calecam p. 294. Johannes præcipue Dallæus de unctione extrema Genev. 1659. 4. contra qvem scripsit Sambœuvius. Formulas varias sive Ordines visitandi & ungendi infirmos vide apud Edmundum Martene lib. 1. parte 2 de antiqvis Ecclesiæ ritibus p. 116. sq.

De sacramento qvod vocant *Ordinis* & de sacramento *Matrimonii* infra cap. XII. & XXI. dicendi locus dabitur, adeoqve in præsenti satis mihi erit paucos adhuc laudasse scriptores, qvi de Orientalium & Latinæ Ecclesiæ consensu & dissensu circa ritus VII. Sacramentorum universe egerunt, *Petrum Arcudium* in Concordia Ecclesiæ Occidentalis & Orientalis † in septem sacramentorum administratione, Paris. 1619. 1626. fol.

* Stanislaus Hosius p. 163. Opp.

** Extremæ unctionis nomen vix auditum ante extrema Sæculi XII. notante Mabillonio, post sacram Communionem A. C. 850. administrata à Prudentio Episcopo Tricassino, idqve unicum exemplum sibi occurrisse idem Mabillonius testatur. Vide & memorias literarias Trevoltinas A. 1710. p. 392.

† Septem sacramenta sive μυστήρια numerant etiam Græci, ut Manuel Calecas de principiis fidei Catholicæ T. 2. auctarii novissimi Combefisiani p. 255. seq.

fol. ejusqve adversarium *Jo. Baptistam Catumsirtum* * de vera utriusqve Ecclesiæ Sacramentorum Concordia Venet. 1632. 1633. 4. *Leonem Allatium* de Synodo Photiana p. 493. sq. qvi observat ante Simeonem Thessalonicensem & Matthæum Blastarem sacramentorum septem mentionem fieri in Synodo Cypria sub Germano Amathuntis Episcopo A. C. 1260. *Rich. Simonem* ad Gabrielem Philadelphiensem pag. 267. sq. *Joh. Forbesium* libro IX. Instructionum Historico Theol. cap. 3. sq. qvi Hugonem de S. Victore primum ** circa A. C. 1130. septem sacramenta numerasse monet: *Benedictum Pictetum* in Theologia Christiana edita Gallice T. 2. p. 691. sq. Disputationum & controversiarum decisarum circa VII. Ecclesiæ Romanæ sacramenta Tomos II. Lugd. 1614. 4. sine typographi nomine vulgatos sub nomine *Jo. Maldonati*, nec illius nec ullius ex Societate esse notatum in Bibliotheca Jesuitica Sotwelli p. 476. *Joannis d' Artis* Canonica Ecclesiæ disciplina circa VII. Sacramenta lucem vidit Paris. 1656. fol.

XXIX. De processionibus sacris & civilibus Hebræorum Exercitatio *Joannis Casparis Kregelii* Sangerhusani prodiit Lipsiæ Anno 1712. cui addendus D. *Joh. Franciscus Buddeus* in diatriba duplici de ritibus Ecclesiæ Latinæ Judaicis, parerg. Theolog. p. 73. sq. De sacris Gentilium processionibus ac pompis exstant præclaræ ad Callimachum *Ezechielis Spanhemii* observationes p. 721. sq. & D. *Pauli Antonii* dissertatio, Lipsiæ 1684. His addes *Nicolai Serarii* sacros Peripateticos sive libros duos de sacris Ecclesiæ Catholicæ processionibus Colon. 1607. 8. atqve inter opuscula junctim Mogunt. 1611. fol. excusa Tomo III. *Jacobi Gretseri* libros totidem de Ecclesiæ Romanæ processionibus sive supplicationibus, Ingolstad. 1606. 4. & *Nicolai Sanderi* auctariolum ad Serarium Gretserumqve de ritu Catholicarum processionum, Ipris 1640. 8. *Jacobum Eveillon* de processionibus Ecclesiasticis, Paris. 1641. 8. *Johannem Faës* libro de cereis baptismalibus pag 250. sq. ubi singillatim de processionibus Neophytorum. Neqve omittenda *Christiani Lupi* dissertatio de sacris processionibus qvæ nona est inter junctim editas post auctoris fata Bruxellis

A.

* Confer Rich. Simonis T. 3. Biblioth. Criticæ p. 223. sq. & Habertum ad Ecclesiæ Græcæ ἀρχιερατικὸν p. 357. sq.

** Antiqviores scriptores, si Emanuelem Schelstratenum audimus, ex religiosa arcani Disciplina nominare ista in scriptis suis noluerunt; qvod lepidum commentum refellit Wilh. Ernestus Tentzelius diss. select. Tom. 2. p. 272. sq. Confer D. Gerh. Titium c. XI. de phrasibus veterum Ecclesiæ Patrum p. 119. sq. & Christiani Dreieri controversias cum Pontificiis diss. XXXII. p. 969. seq.

A. 1690. Adde *Eliæ du Pin* Bibliothecam Ecclesiasticorum scriptorum Tomo XVIII. pag. 135. sq & *Processionale* Ambrosianum aliaqve Lipenio in Bibl. Theolog. memorata, atqve *Euchologium* Jacobi Goari p. 770. & *Gisbertum Voëtium* Tomo 3. disp. select. pag. 960. sq. De variis processionum generibus *Menardus* ad sacramentarium Gregorii M. pag. 177. seq. *Mr. Vatar* des processions de l'Eglise, de leurs Antiqvitez, utilitez, & des manieres d'y bien assister. Paris. 1705. 8. *Aloysii Novarini* Electorum sacrorum liber secundus qvi inscribitur Circuitus sacer, ubi fuse disserit de ritu Hebræorum aliarumq; Gentium in sacrificiis & aliis sacris, circumeundi Altaria.

XXI. De peregrinationibus religiosis Hierosolymam jam olim susceptis Epistola celebris *Gregorii Nysseni* Græce & Latine vulgata est à *Petro Molinæo*, qvi notas & libellum proprium de hoc argumento subjunxit, qva peregrinationes ejusmodi parum facere ad veram pietatem notavit. Hanov. 1607. 8. Eadem Nysseni Epistola Gallice vulgata à *Rob. Stephano* juniore: Sed & cum Molinæi editione conferendæ Variæ lectiones qvas è MS. Cæsareo publicavit *Lambecius* libro V. p. 81. sq. *Johannes* qvoqve *Henricus Hideggerus* suæ de peregrinationibus religiosis diatribæ Nysseni Epistolam & pro ea Apologiam subjunxit, Tiguri 1670. 8. Vide & *Isaaci Casauboni* notas ad ejusdem Nysseni Epistolam alteram ad Eustathium pag. 60. 89. & 90. De Peregrinationibus religiosis ad sepulchra Martyrum qvæ *opus sacramentale* dicuntur *Lucæ Tudensi* II. 2. contra Albingenses, Tomo 25. Biblioth. Patrum pag. 215. agunt *Bellarminus* III. 8. de cultu Sanctorum, Stanislaus Hosius Tom. I. Operum pag. 348. seq. *Fronto Ducæus* ad Chrysostomum Tomo I. pag. 6. *Baluzius* ad homiliam 3. Cæsarii Arelatensis, & B. *Bebelius* noster Antiqv. Eccles. Sec. IV. parte 2. p. 845. Peregrinationes religiosas Romam susceptas memorant *Lupus Ferrariensis* Epist. CVI. aliiqve apud *Goldastum* notis ad Eginhardum de Vita Caroli M. p. 176. sq. inutiles pronunciare non dubitavit *Claudius Taurinensis*, in qvem acerrime eo nomine invehitur Jonas Aurelianensis libro III. adversus eum scripto p. 1240. (inter Orthodoxographa.) Præter Romam longe plura loca religiose adiri solita refert Rev. *Jacobus à Mellen* in diatriba de sacris itineribus Lubecensium. Lubec. 1610. 4. Confer qvæ pro ejusmodi peregrinationibus sacris disputant *Bellarminus* loco memorato, *Jacobus Gretserus* libris IV. de religiosis peregrinationibus, Ingolstad. 1606. 4. *Ludovicus Maraccius* in prodromo refutat. Alcorani Tomo IV. fol. 37. ubi Meccanis Muhamedanorum

rum

rum peregrinationibus ſuas opponit: *Joh. Stalenus* (idem qvi Papiſſam monſtroſam & meram fabulam edidit) in vindiciis religioſe peregrinantium, Colon. 1643. 8. *Caſpar Loartes* de ſacris peregrinationibus, reliqviis & divitiis Colon. 1619. 4. Contra easdem præter Molinæum & Suicerum jam laudatos, *Matthias Berneggerus* in Idolo Lauretano pag. 131. ſq. *Gib. Voëtius* Tomo 3. diſſ. ſelect. ubi de peregrinationibus Compoſtellanis, p. 987. ſq. & Rev. D. *Michaël Fœrtſchius* Theologus Jenenſis in diſſ. de peregrinationibus Judaico Ethnico Pontificiis, Jen. 1705. De peregrinatione religioſa Meccana à Muhamedanis ſuſcipi ſolita *Albertus Bobovius* ad calcem itineris Abrahami Peritſol cum notis Thomæ Hyde, p. 11. ſq.

XXXI. De jejuniis Judæorum Codex Talmudicus תענית cum verſione & notis *Danielis Lundii* Sueci prodiit Trajecti ad Rhen. 1694. 8. & T. 2. Mishnæ in edit. Surenhuſiana p. 355. ſq. R. Moſis Maimonidis tractatus de Jejuniis Hebræorum cum interpretatione Latina D. *Jo. Benedicti Carpzovii* filii editus Lipſiæ 1662. 4. R. Chananiæ מגלת תענית R. Joſephi Caro דינים מתעניות ſive Conſtitutiones de jejuniis &c. E Chriſtianis B. *Quenſtadius* in Antiqvitatibus Biblicis p. 864. ſq. & *Jo. Henricus Opitius* in diſſ. de jejuniis Hebræorum, Kil. 1680. De jejunio qvod jejunaſſe dicitur Noah cum per XL. dies pluvia diluvii in terram decideret, vide *Jo. Gregorium* Anglum cap. VI. Obſervationum ſacrarum, Tomo IX. Critic. ſacr. De Moyſe, Elia, Daniele & Chriſto, per totidem dies jejunantibus dixi in Codice Apocrypho Novi Teſt. p. 69. & Moyſi qvidem duplex qvidam jejunium tribuunt apud Suidam in *μῶυ*: Chriſtum autem jejunio ſuo penſaſſe qvadraginta dies qvos in Paradiſo lapſurus exegerit Adamus, legas in Cæſarii qvæſt. 60. Cæterum qvandoqvidem Pythagoras qvoqve à Laërtio, Themiſtio & aliis per qvadraginta dies jejunaſſe legitur, hinc patet apud Porphyrium in Philoſophi illius vita p. 39. verba *σπάνει τῶν ἀναγκαίων τεσσαράκοντα ἡμέρας διαμείναντα* non eſſe intelligenda cum Holſtenio de inopia amicorum, ſed rerum neceſſariarum & victus, qvo per tantum temporis ſpatium Philoſophus abſtinuerit, uti de Simeone Stylite per qvadraginta dies jejunium ferente traditur à Theodorito in religioſa Hiſtoria, atqve de Joachimo Mariæ Parente in Pſeudo Jacobi Evangelio cap. 1. *καὶ ἐνήστευσεν ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα.*

Apud veteres Chriſtianos jejunandi multiplex mos ac diverſus, de qvo univerſe, videndi *Alphonſus Ciacconius* de jejuniis Rom. 1599.

 4. &

4. & *Joh. Filesacus* de Qvadragesima, Parif. 1614. 8. qvem è Ciacconio profecisse arguit Theophilus Raynaudus Tomo XI. Opp. pag. 480. *Valesius* ad Eusebii V. 24. p. 106. sq. *Petavius* ad Epiphan. p. 356. sq. *Allatius* de Synodo Photiana p. 529. sq. *Cangius* in utroqve glossario, *Gabriel Albaspinaeus* in Ecclesiasticis Observationibus & *Theoph. Raynaudus* T. 10. Opp. *Ludovicus Thomassinus* in tractatibus Historico dogmaticis Gallice editis de jejuniis Ecclesiæ, de qvibus Elias du Pin Tomo 18. Bibl. scriptorum Eccles. p. 192. *Hecqueti* traité des dispenses du Careme Parif. 1709. 12. E Reformatis *Hornbeckius* Miscell. sacr. pag. 606. sq. *Gul. Saldenus* in Otiis Theol. IV. 3. *Suicerus* in νηςεία, *Benedictus Pictetus* Tomo 2. Theologiæ Christianæ pag. 195. sq. atqve inprimis *Joannes Dallæus* libris IV. de jejuniis & Qvadragesima, Daventriæ 1654. 8. E nostratibus *B. Bebelius* Antiqvitat. Eccles. sæculo IV. parte 2. pag. 738. sq. *Tobias Pfannerus* libro 2. Observatt. Eccles. c. 6. & 7. de stationibus & jejuniis Christianorum B. *Tho. Ittigius* de hæresiarchis Sæculi I. & II. p. 227. sq. & *Jo. Joachimus Homberg* de veterum Christianorum qvadragesima Helmst. 1677. 4. ubi singillatim de jejunio ante Pascha, qvod cæteris solennius fuisse constat, præcipue jejunium hebdomadis sanctæ de qvo Cotelerius ad Constitut. Apostol. V. 13. Tomo I. Patrum Apost. p. 316. De Qvadragesima Natalis Domini videndus idem Cotelerius, Tomo II. monument. Ecclesiæ Græcæ p. 687. & III. p. 646. ubi & de Qvadragesima sive jejunio Apostolorum, de qvo Nicolaus etiam Rayæus diss. præliminar. ad Tomum 2. Act. Sanctorum Junii p. LXXVI. De qvadragesima ascensionis & Pentecostes Philastrius hæresi 144. Savaro ad Sidonium p. 373. Dallæus de jejuniis p. 737. Coteler. ad Patres Apost. T. I. p. 326. & Goari Euchologium p. 207. Semijejunium sive statio qvartæ & sextæ feriæ qvot hebdomadis freqventata solvebatur hora diei nona, sive post tertiam nostram pomeridianam: Jejunium qvadragesimale sub cujuslibet diei vesperam solvebatur Xerophagiâ. Si usqve ad galli cantum & alterius diei exortum ab omni cibo abstinerent, vocabatur ὑπέρθεσις sive superpositio. Pro jejunio qvartæ feriæ, in variis Ecclesiis Occidentis jejunatum die sabbati, ut hodieqve fit in Ecclesia Romana. De jejuniis Ecclesiæ Græcæ vide Rev. Heineccii Abbildung der Griechischen Kirche parte III. p. 390. sq. De Armeniorum Christianorum Artziburio sive jejuniis vide Cangii Glossar. in ἀρτζηβούριον & Jo. Jacobi Schrœderi thesaurum linguæ Armenæ p. 335. sq. De jejuniis Muhamedanorum, Hadr. Relandum de relig. Muhamed. p. 85. sq. De abstinentia à certis cibis, dicam infra cap. XX.

XXXII. Qvum

XXXII. Qvum Apostolus 1. Cor. IX. 26. profiteatur corpus se suum ὑπωπιάζειν * & δουλαγωγεῖν, h.e. aspero victu & austero obtundere, domare ac veluti sugillare, ne luxurietur, hinc jam pridem præter jejunia qvæ respici ab Apostolo antiqvi Græcæ & Latinæ Ecclesiæ doctores consentiunt, etiam aliæ duriores disciplinæ jam pridem excogitatæ sunt atqve in Ecclesiis qvibusdam obtinuerunt, interqve alias à sæculo præsertim undecimo flagellationes spontaneæ, pro qvibus post *Edmundum Augerium* S. I. Henrici III. Galliæ Regis à sacris Confessionibus, in Metanœologia Paris. 1584. 4. acerrime inprimis & copiosissime depugnavit *Jacobus Gretserus* S. I. in libris III. de voluntaria flagellorum cruce seu disciplinarum usu, Ingolstad. 1606. 4. Latine & non diu post Germanice per Conradum Vetter. 8. tum in præcone Mastigophilo & spicilegio pro tribus libellis de disciplinis, & libello de Cruce spiritali Colon. 1607. in prædicante vapulante & disciplinato sive libris III. contra Jac. Hailbrunnerum. Ingolst. 1607. 4. in virgidemia Volciana sive Apologia pro disciplinis, contra Melchiorem Volcium, Ecclesiastem Augustanum. Ibid. 1608. 4. (sub initium Miscellan. Theologicor.) & in Agonistico spiritali in gratiam ejusdem Heilbrunneri Neoburgici, & Georgii Zeæmanni Lavingnani. Ibid. 1609. 4. in Athletica spiritali legitima & illegitima, libris II. id. 1612. in prædicante Heavtontimorumeno sive septima de disciplinis scriptione A. 1613. & rationibus cur Qvint Evangelici prædicantes à disciplinis, ciliciis, adeoqve ab omni carnis maceratione abstineant. 1615. 4. Atqve sæculo XIII. qvidem & XIV. tantum fuit multorum flagellandi se publice desiderium, aut tantus si malis sacer furor, ut flagellantium secta Conciliorum scitis & Pontificum decretis comprimi vix potuerit, ut testantur Jo. Gersonis, Petri Cerebrosi, Joannis de Indagine, ** Hermanni à Schildis aliorumqve scripta flagellantibus opposita, Acta Concilii Constantiensis collecta & illustrata à Clariss. Viro Hermanno ab Hardt Tomo 3. p. 92. sq. Clementis VI. constitutio contra flagellantes Tomo 3. Conciliorum Binii parte 2. p. 820. Gobelinus Persona in Meibomii scriptoribus rerum Germanicarum T. 1. p. 285. 3.6 seq.

* Vocabulum desumtum à pyctis, de qvo Petrus Faber III. 14. Agonistic Suicerus Tomo 2. thesauri & Grotius ac Lambertus Bos ad locum 1. Cor. IX. Suidas in ὑπωπιάζω, & ἀσκὸς ἐν πάχνῃ Hœschelius ad vitam S Antonii scriptam ab Athanasio p. 128. 129. Hesychius illustris de Menedemo Philosopho: ἐν ᾗ ταῖς ζητήσεσιν ὧδε μάχιμος ἦν, ὡς ὑπώπια φέρων ἀπιέναι

** Johannis de Indagine & Hermanni à Schildis scripta intercidisse notat Elias du Pin T. 19. p. 72.

Neqve ex Reformatis tantum flagellationes illas tanqvam parum utilem aut decoram disciplinam reprehenderunt *Gub. Voëtius* in diatriba de pseudomortificationibus Papatus Tomo 3. diss. select. *Rudolphus Hospinianus* opere de Monachis pag. 271. sq. *Samuel Maresius* in libro Gallice vulgato de processione anniversaria flagellantium, de la procession anniversaire des battus ou flagellans sous la conduite des Dominicains 1634. 8. atqve ex nostris D. *Jacobus Heilbrunnerus* in Papismo acatholico artic. IV. cap. 3. & in flagellatione Jesuitica, Lavingæ 1607. 4. D. *Georgius Zeamannus* in Jesuita vapulante ibid. 1608. 4. ejusqve defensione 1610. 4. Athleta larvato & stramentitio 1612. 4. & in Carnificina Jesuitica sive libris qvatuor adversus Gretserum, Witeb. 1613. 8. *Melchior Volcius* in duabus Concionibus editis Germanice de flagellatione qvæ die magno parasceves in Ecclesia Romana freqventatur, Tubing. 1607. 4. D. *Jo. Conr. Dannhauerus* diss. de hypopiasmo Paulino, Argentor. 1650. qvi de secta flagellantium qvædam singularia affert §. 22. ex Chronico Argentoratensi Kœnigshofenii, qvod tum ineditum, ab eo tempore cum eruditis notis suis vulgavit vir præstantissimus Joannes Schilterus: D. *Joh. Frid. Mayerus* in diss. de flagellatione spontanea, Gryphiswald. 1705. D. *Joh. Guil. Baierus* de flagellationibus Pontificiis, Jen. 1688. *Elias Ebingerus* in historia Ecclesiastica Sæculi XV. p. 379. sq. *Nic. Wolfchendorfius* in diss. de secta flagellantium. Lips. 1636. & novissime V. C. *Christianus Schotgenius* singulari de secta flagellantium Commentatione. Ibid. 1711. 8. Sed etiam ex ipsis Romanæ Ecclesiæ asseclis illustris *Servinus* in Oratione qvam habuit ad Senatum Parisiensem contra flagellantes, Avarici Biturigum A. 1601. Mabillonius præf. ad Seculum VI. Benedictin. & *Jacobus Boileau* sive *Bevilaqua* Doctor Sorbonicus in Historia Flagellantium, de recto & perverso flagrorum usu apud Christianos, sine auctoris nomine edita Latine Paris. 1700. 12. & mox Gallice etiam versa & in Belgio recusa, licet tum interpres tum auctor ipse acriter perstringuntur in Memoriis Trivultinis A. 1700. supplemento p. 27. sq. edit. Amst. & A. 1704. T. 1. p. 292. & in *Johannis Baptistæ Thiers* Censura Historiæ flagellantium, vulgata Gallice, Paris. 1702. 12. De calcarium usu in flagellationibus vide Joannem Nicolai libro de calcaribus cap. X. atqve alia de flagellationum more & antiqvitate apud Mabillonium præf. ad Sec. VI. Actor. Sanctor. Ordinis Benedicti, Cangii glossar. in disciplina, Macrorum Hierolex. in qvadragena & dorsum redimere, Theoph. Raynaudum Tomo VI. Operum p. 389. 390. &c. De Judæorum flagellatione spontanea post peractas

ctas preces & peccatorum confessionem vide Buxtorfii Synagogam Judaic. cap. 25. p 521. & Gretseri virgidemiam p. 208. De Lacedæmoniorum διαμαστιγώσει Meursius in Misc. Laconicis & Ezech. Spanhemius ad Callimachum p. 249. & Boilavius in Hist. flagellantium pag. 70. qvi etiam de flagellationibus Ægyptiorum aliorumqve in sacris Isidis, Magnæ Deæ, Deæ Syriæ & Scythicæ Dianæ, & de Arcadibus flagellantibus se in honorem Panis, nec minus de ariolis & Lupercis flagellantibus se aliosqve de qvibus vide sis etiam Lemonium notis ad varia sacra pag. 356. 361. & de flagratoribus sive flagrionibus qvos Festus ait fuisse Romæ genus hominum qvi mercede flagris cædebantur, qvales etiam in Ecclesia Romana haud deesse multorum testimonia fidem faciunt, qvi patiantur se pretio accepto in aliorum vicem flagris concidi. De Superiano Sophista se ipsum flagris cædente si negligentiorem se observasset, meminit Suidas: de Philosophis qvibusdam Cynicis Lucianus. De singulari flagellationis fructu in variis morbis & affectibus corporis extant Henrici Meibomii Epistola de usu flagrorum in re Venerea, & Christiani Francisci Paullini flagellum salutis, oder curieuse Erzehlung wie mit Schlägen allerhand schwere Kranckheiten curiret werden. Francof. 1698. 8.

XXXIII. De pœnis & satisfactionibus humanis libri VII. *Joannis Dallæi* prodierunt Amstelod. 1649. 4. De satisfactionibus ex mente Judæorum videndus Hottingerus Tomo VII. Hist. Eccles. p. 357. De confessione peccatorum ante sacram Synaxin, Philippus Jac. Hardtmannus libro de gestis Christianorum sub Apostolis p. 424. sq. De confessionis auricularis sive secretæ usu & praxi apud Christianas gentes, liber *Jo. Filesaci* exstat inter ejus opuscula Paris. 1621. 8. excusa, de Græcis * singillatim Allatius in Hottingero suo cap. 14. & libro de Synodo Photiana pag. 500. & 643. sq. ubi Abrahami Ecchellensis Epistola de similis confessionis usu apud Syros. *Dallæo* qvi ejus receptæ in Ecclesia origines ad Innocentium III. retulit l. 2. de Confessione c. 17. opposuit se præter *Natalem Alexandrum* p. 399. memoratum *Jacobus Boileau* in Historia Confessio-

* Venetiis A. 1622. 12. prodiit libellus paginarum 157. hoc titulo: ἐγχειρίδιον μεθοδικὸν, ὠφέλιμον κατὰ πολλὰ καὶ ἀναγκαῖον περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας καὶ ἐξετάσεως τῆς συνειδήσεως ἐκείνων ὁποῦ ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξομολογηθοῦν ὀρθὰ καὶ πιστά, συντεθὲν μὲν παρὰ Νικηφόρου ἱερομονάχου τοῦ Παχαλέως ἀκροατοῦ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σοφωτάτου Μητροπολίτου Φιλαδελφίας Κυρίου Θεοφάνους τοῦ Ξενάκη.

fessionis auricularis Paris. A. 1683. sed is neutiqvam satisfecit scriptori libri Anglice editi Lond. 1684. 4. cui titulus: *a discourse concerning auricular confession, as it is prescribid by the Concil of Trent, and practised in the Church of Rome.* Cæterum uti de Confessionis ita absolutionis qvoqve formulis & ritibus in veteri Ecclesia diligentissime egit opere de pœnitentia Joh. Morinus, cujus tractatum de expiatione Catechumenorum suppressum esse testatur Rich. Simon Tom. I. Epistolarum selectarum pag. 9. Idem Morinus formulas absolvendi vetustiores plerasqve fuisse deprecatorias (ut *Remittat tibi DEus, absolvat te DEus*, ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ σοι δι' ἐμοῦ,) observat VIII. 8. seq. donec indicativæ *absolvo te, remitto tibi, absolvimus vos vice Petri* &c. obtinuerunt post A. C. 1100. Confer Menardum ad Gregorii sacramentarium pag. 233. (ubi etiam refertur absolutionis formula Cruci super sepulchro inscripta *DEus te dignetur absolvere*) & Goarus ad Euchologium pag. 676. 680. De sigillo Confessionis post *Lanfrancum, Dominicum à Soto, Malderum* & *Onufrium* scripsit *Lengletus de Fresnoy* Paris. 1708. 1715. 12.

Indulgentias in Romana Ecclesia tantum à pœnis Ecclesiasticis absolvere disputant Cajetanus, Alexander ab Ales, Maldonatus aliiqve, & nuper Episcopus Meldensis Bossuetus: qvemadmodum ejusmodi relaxationes pœnarum Canonicarum in veteri Ecclesia datas esse constat, de qvibus Albertus Veielius, Eliæ, Theologi Ulmensis meritissimi filius in diss. de indulgentiis Tubing 1699. edita, capite III. Sed si qvis praxim expendat Rom. Ecclesiæ tot testatam scriptoribus, & qvæ de thesauro Ecclesiæ ex Sanctorum satisfactionibus * jactant consideret, legatqve formulas indulgentiarum ** à Pontificibus, nedum à Tetzelio & aliis indulgentiarum institoribus impertitas, aliud illos voluisse hominibus persuadere libenter fatebitur. Mirabitur etiam qvod Allatius pag. 223. contra Hottingerum, negat in Ecclesia Romana indulgentias solitas pretio redimi, cum præter † *taxas Cameræ, Cancellariæ* & *Pœnitentiariæ Apostolicæ* toties Romæ, Venetiis, Parisiis typis editas, Papæ Honorii III. notum sit dictum

* Vide plures formulas indulgentiarum editas à Guil. Burneto in collectione documentorum ad Hist. Reformationis Angliæ pag. 89.

** Vide M. Antonium de Dominis lib. V. de Rep. Eccles. cap. 8.

† Vide Baelii Lexicon in *Pinet*, atqve notas ad Baelii Epistolas Gallice editas p. 773. sq. Memorias literarias Trevoltinas A. 1702. mense Junio edit Amst p. 984. & præfationem ad taxam Cancellariæ Apostolicæ, recusam Sylvæ Ducis apud Stephanum du Mont A. 1706. 8. in qva p. 64. *Et nota diligenter, quod hujusmodi gratiæ & dispensationes non conceduntur pauperibus, quia non sunt, ideo non possunt consolari.*

dictum ad S. Franciscum simile illi apud Nazianzenum 2. in Julian. p. 108. ἄνευ χαλκῦ Φοῖβον μὴ μαντεύεσθαι, *non esse consuetudinis Apostolicæ sedis, indulgentiam gratis facere*. Notum etiam illud Nicolai de Clemangis p. 30. Opp. *Ibi nemo gratus gratis, nulli datur absque datis Gratiani gratia.* De cætero justam à Dominicanis causam datam B. Luthero ut in indulgentias invehere ur, non diffitetur Erasmus XII. 10. Epist. ut alios jam Hottingero Tomo 7. Histor. Eccles. p. 543. sq. & B. D. Jo. Friderico Mayero in diatriba de Pontificiis processum Leonis X. adversus Lutherum improbantibus laudatos omittam.

CAPUT XII.

De divinationibus, Vatibus, miraculis, Magia, juramentis & votis, scriptores.

De divinatione universè. 1. *De centum circiter divinationum generibus quæ ordine Alphabeti recensentur.* 2. *Prophetæ veri falsique.* 3. *Miracula vera & falsa.* 4. *Φαρμακεῖαι, amuleta, fascinationes & alia Magica.* 5. *De jurisjurandi religione.* 6. *De juramentis Hebræorum.* 7. *Græcorum.* 8. *Romanorum.* 9. *Christianorum, ubi etiam de iis qui ab omni juramento ducerent sibi abstinendum esse.* 10. *De juramentis Muhamedanorum & aliarum gentium.* 11. *De votis Hebræorum & Gentium, ubi etiam de vere sacro Romanorum.* 12. *De votis Christianorum*, 13.

I.

Ad religionem spectant etiam divinationes, qvanqvam certum est multas passim illis intercessisse fraudes ac superstitiones gravissimas, & apud Græcos ac præcipue Romanos freqventissimum illorum usum fuisse ad moderandam rempublicam, & animos Civium Militumqve spe ac metu prout ferret res vel reqvireret, implendos. Varia genera divinationum superstitiosarum perstringuntur à *Cicerone* libris duobus de hoc argumento, qvod ex recentioribus persecuti sunt *Cardanus* cap. 68. sq. de rerum varietate, *Casparus Pen-*

cerus,

cerus, *Georgius Ragusejus*, *Joh. Ant. Venerius*, Venet. 1624. 4. *Julius Cæsar* * *Bulengerus*, *Joh. Jacobus Boissardus*, & *Josephus Maria Maraviglia*, in Pseudomantia veterum & recentiorum explosa, Venet. 1662. fol. aliiqve. *Adr. Junii* collectanea de divinatione memorantur in ejus vita qvæ Epistolis præmittitur. Laudare etiam de hoc argumento licet *Jo. Conradum Dietericum* in Antiqvitatibus Biblicis V. T. p. 653. seq. *Hieron. Zanchium* de divinatione tam artificiosa qvam artis experte, ad calcem tomi VIII. Operum: *Gyraldum* Syntagm. 17. de Diis, & *Struvium* syntagmate antiqvitatum Romanarum c. 6. *Jac. Geusium* de victimis humanis T. I. c. 20. sq. *Martinum Delrionem* disqvisit. Mag. Lib. IV. cap. 2. *Antonium van Dale* in libris de origine idololatriæ & de oraculis, & *Joannem Potterum* lib. 2. Archæolog. c. 7. sq. Tomo 12. Thesauri Gronov.

II. Lubet jam breviter ordine Alphabeti recensere præcipua genera divinationum superstitiosarum, qvo magis de stoliditate & imbecillitate ingenii humani futura sive sperantis sive metuentis, conjectura fieri possit, & simul pateat illarum qvoqve disciplinarum divinatricium vanitas, qvæ hodie etiam multis ideo adhuc arrident, qvod prædictiones earundem comprobat qvandoqve eventus, cum nullum horum qvæ jam memorabo licet putidissimorum futura divinandi generum sit, in qvo idem non similiter sæpius accidisse fuerit creditum, sive falso & per fraudem hominum & aliorum stuporem, sive vere etiam; qvando nempe forte fortuna, vel usu vitæ humanæ, aut justo DEI, hominum stultitiam punientis judicio ita evenit uti prædictum fuerat.

Aëromantia ex aëre & phænomenis qvæ in aëre eveniunt. Vide Bulengerum lib. 3. de divinatione cap. 12. pag. 211. & Potterum pag. 338. Archæol.

Ægomantia s. divinatio per capram. Bulenger. lib. 3. cap. 22. pag. 215. Clemens Protreptico pag. 9. *αἶγες ἐπὶ μαντικὴν ἠσκημέναι καὶ κόρακες.*

Alectryomantia, s. divinatio per gallos gallinaceos de qva Zonaras Tomo 3. p. 28. Annal. & singulari libro de hoc argumento Joh Prætorius, Francof. 1681. 4. tum Kircherus T. II. Oedipi Parte II. p. 472. sq. Vossius de Philosophia p. 176. Bulengerus Lib. 3. c. 40. Potterus p. 339. Archæol. & Theodorus Thummius de impietate sagarum p. 63.

Aleuromantia sive Alphitomantia & Crithomantia divinatio per

* Inter Varia Bulengeri Opuscula Tomo 1. Lugd. 1621. fol.

per farinam Ælian. VIII. 5. animal. Bulenger. lib. 3. c. 36. Gale p. 238. ad Jamblichum.

Amniomantia, divinatio per amnium s. membranam tertiam embryonis Bulenger Lib. 3. cap. 30.

Anthropomantia ex visceribus humanis vel extis puerorum aut virginum, vel gravidarum fœminarum. Vide Eusebium VIII. 14. Hist. Eccles. p. 311. Porphyr. lib. 2. de abstinendo ab animantibus p. 91. Nazianzenum invectiva 1. in Julianum p. 91. Grabium p. 34. ad Apologiam primam Justini Bulenger. lib. 3. c. 4. Bælium in Voce *Antinous*, & qvæ mox infra in *Aruspicina*.

Ex *Apibus*. Dansqvejus p. 380. seq. ad Silium Italicum.

Arithmomantia Bulengerus III. 21. Jo. Prætorius libro von Diebs-daumen/ sub fin. Kircherum in Arithmologia.

Artomantia è panibus. De qvo Jo. Prætorius in Brodtenfel.

Aruspicina θυτικὴ ex visceribus hostiarum consultis, de qva prolixe Bulengerus Tomo I. pag. 313. sq. Vide & Agrippam de vanitate scientiarum c. 38. Alexandrum ab Alex. V. 25. genial. dierum ibiqve Tiraqvell. Nec omittendum qvod Diodorus Siculus lib. V. fol. 213. barbarum genus aruspicinæ refert usitatum veteribus Gallis, ex hominis cæsi convulsione & fluxu sanguinis. Confer Geusii victimas humanas T. I. p. 320. sq. 331. sq. & qvæ de Cimbrorum physiculatoribus Stephanius p. 42. ad Saxonem Gramm. & de divinatione ex extis humanis id. pag. 81. Extorum fibras à dæmonibus moveri & animari persuasum antiqvis Christianis. Vide qvæ viri docti ad Minucium Felicem c. 27. Aruspicinæ periti ab Æliano celebrantur VIII. 5. ad animalibus, Silani, Megistanæ, Aclidæ. Ἡπατοσκόπους vocat Artemidorus II. 74. Onirocritic. Ἡπατοσκοπήσασθαι versio Græca Ezech. XXI. 21. De haruspicum dissensu inter se vide sis Galenum Tomo 5. edit. Græcæ Basil. p. 41.

Astragalomantia, unde ἀστραγαλομάντεις memorat Artemidorus loco laudato, divinatores ex talis calculisqve.

Aspidomantia, per clypeum. Bulenger III. 38.

Astrologia Apotlesmatica, sive Genethliaca, à qva dicti γενέσεως λόγοι, ἀστεροσκόποι &c. De illa complures scriptores memoravi lib. III. Bibliothecæ Græcæ capite 20.

Auguria & *auspicia*, qvæ duo volaticam (ut loqvitur Tertull. c. 5. de pallio) spectantia ita differunt qvemadmodum notat Servius in I. Æneid. vers. 398. ut augurium dicatur, qvod petitur & certis avibus ostenditur,

ditur, auſpicium vero qvalibet avi demonſtratur & non petitur. Aves ex qvibus auſpicia petebantur recenſet Feſtus in *alites* & *oſcines*. Magisqve conſtaret ſi ad nos perveniſſet Theonis Ægyptii περὶ σημείων καὶ σκοπῆς ὀρνέων καὶ τῶν κοράκων φωνῆς laudatum Suidæ opus. Qvod in ſacrificiis dicebatur litare, in auſpiciis impetrire, qvod nihil aliud eſt qvam impetrare. Vultures proprie erant οἰωνοὶ ut notat Tzetzes Chiliad. XIII. hiſt. 474. ubi genera qvædam auguriorum recenſet. Vide & Svidam in ὄρνις, & μετοιωνίσασθαι. Illam οἰωνιστικὴν à Phrygibus repertam teſtatur Nazianzenus I. in Julian. p. 100. Sed & ex aliis avibus, accipitre, noctuis, columbis, cygnis, gallis & hirundinibus auſpicia petebantur: tum & aliis ex animantibus ut notavit Potterus p. 320. Archæol. Auſpiciis celebres Tireſias, Polydamas, Polyidus, Theoclimenus Æliano laudati VIII. 5. animal. Hetruſci præcipue, unde Hetruſca diſciplina pro augurali ſcientia & auſpicina. Vide Ammianum XXI. I. Allatium ad Antiqvitates Hetruſcas pag. 10. ſq. De Auguriis præter alios videndi Auguſtinus Niphus libris 2. de auguriis, Jo. Baptiſta Bellus de partibus Templi auguralis, qvi ambo exſtant Tomo V. Antiqv. Grævii: Potterus II. 15. Archæol. Struvius cap. VI. Syntagm. Antiqvit. Roman. Andreas Chriſtianus Eſchenbach in diſſ. de auguriis veterum p. 551. ſq. Jo. Doujatius notis ad Livium in uſum sereniſſ. Delphini Tomo I. p. 48. Iſaacus Voſſius ad Catullum p. 105. Perizonius pag. 126. ſq. ad Ælianum, Bulengerus de divinatione p. 333. ſeq. Paulus Manutius in qvæſitis per Epiſtolam Tomo IV. Lampadis Gruterianæ p. 213. ſq. Ezech. Spanhemius in notis ad Callimachum p. 628. ſq ubi etiam de eo num Abraham inventor auguriorum fuerit, ut jampridem innuit Julianus confutatus à Cyrillo Lib. 10. p. 358. ſq. Sane auguria Judæis non minus prohibita qvam à Cicerone & aliis ſanioribus Ethnicis exploſa fuerunt. Confer Coqveum ad ad Auguſtini IV. 30. de Civitate DEI, & Hannibalis dictum apud Plutarchum de exilio fol. 606. c. Varia recentioris hujusmodi ſuperſtitionis genera vide ſi placet apud Cangium Gloſſario Latino in *Venta*. Οἰωνιστῶν ἐνδόξων libros & obſervationes memorat Galenus loco laudato. De auſpicio ex acuminibus ſignorum militarium terra evulſorum videndus Gevartius lib. I. Elector. cap. 2. ex eo Matthias Zimmermannus pag. 631. ſq. Analect.

Axinomantia per ſecurim. Plinius XXXVI. cap. 19. Bulengerus lib. 3. cap. 27. Potterus p. 339. Archæol.

Per *barnm* qvod inſtrumentum ligneum apud Ægyptios. Vide Kircherum tomo 3. Oedipi p. 358. *Belo-*

Belomantia ex telis vel bacillis projectis. Delrio disqvisit. Magic. p.621. Albertus Schultens V.C. in obſervationibus Arabicis ad Vet. Teſt. & interpretes ad 1. Sam. XX. 20. infra in Rhabdomantia.

Botanomantia ex herbis. Potterus p.339. Bulenger. lib. 3. c. 24.

Ex *Bovis mugitu*. Dausqvius ad Silium Italicum p. 208.

Βρεφομαντεία, δι᾽ ἀνατομῆς βρεφῶν, qva uſus Maxentius. Zonar. tomo 3. pag. 1.

Divinatio è *ruptum bilis*, igni ſuperpoſita. Schol. Euripidis Phœniſſ. V. 1261. ſq. Ibidem de divinatione è *cauda victimæ*, qvomodo ad ignem infleсteretur.

Divinatio è *canum occurſu* vel *latratu*. Tzetxa Chil. XIII. verſ. 213.

Capnomantia ex fumo. Bulengerus lib. 3. cap. 13. Potterus fol. 313. Archæol. Crinitus XXIII. 3.

Cangi ſortilegi à characteribus magicis dicuntur. De his præter Cangium in Gloſſario, Baluzius ad homil. 12. Cæſarii Arelat. tom. 8. Bibl. Patrum p. 342.

Catoptromantia per ſpecula Magica. Bulengerus lib. 3. cap. 7. Rosweidus ad Vitam S. Hilarionis p. 66. ſq.

Chiromantia, de qva Jo. Conr. Dietericus in Antiqvitatt. Biblicis V. T. p. 309. ſq. ad Jobi XXXVII. 7. Franciſcus Valleſius de ſacra Philoſophia cap. 32. p. 211. ſq. Cardanus de rerum Varietate cap. 79. tomo 3. Opp. p. 285. ſq. Juvenalis VI. 583. *frontemque manumque præbebit vati*. Svidas in οἰωνιστική. Erycius Puteanus Centur. 2. Epiſt. 16. Georg. Paſchius in inventis nov-antiqvis p. 604. editionis primæ, Bulenger. lib. 3. c. 29. p. 216. ſq. Cornelius Agrippa de vanitate ſcientiarum cap. 35. Henricus Klauſing diſſ. de pſeudo-Mathematis §. 19--21. χειροσκόπους vocat Artemidorus II. 74.

Cephalonomantia ex capite aſini toſto. Potterus p. 339. Archæol.

Cephalomantia ex capite ſ. cranio mortui: vide Joh. Prætorii alectryomantiam cap. 5.

Κηρομαντεία per ceram in aqvas infuſam. Potterus p. 340. Prætorius in Alectryomantia pag. 5. ſq.

Chiromantia. Svid. in ἔλενος, qvem χειροσκοπικὸν οἰώνισμα ſcripſiſſe refert.

Χοιρομαντεία, divinatio per porcos, cujus exemplum narrat Procopius lib. 1. c. 9. de bello Gothico, p. 163. ſq. edit. Grotii.

Cledoniſtica per tinnitum aurium, Plin. & vetus Epigramma:

Garrula quid totis resonas mihi noctibus auris?
Nescio quem dicis nunc meminisse mei.

Nec minus salissationem superciliorum, oculi vel alterius membrorum, & per sternutationem &c. Vide Bulengerum Tom. I. p. 369. sq. Nicetæ thesaurum tom. 25. Bibliothecæ Patrum p. 147. infra in παλμὸς & *sternutatio.*

Clidomantia qvando clavi inscribitur nomen furis. Vide Prætorium pag. 6.

Coscinomantia per cribrum. Theocritus III. 31. Lucianus T. 1. p. 753. Artemidor. II. 74. Ælian. VIII. 5. animal. Bulenger. l. 3. cap. 31. Joh. Prætorii Coscinomantia oder Bericht von Sieblauffe/ Curiæ Variscorum, A. 1677. 4. & in Alectryomantia p. 6. sq.

Craniomantia, divinatio per suturas cranii. *Plusieurs entre les Brames du Royaume de Carnate croyent, que tous les hommes ont leur destin écrit chacun sur leur teste: & quand on leur demande ou cela est écrit, ils répondent que les sutures du crane sont les caracteres de cette écriture mysterieuse.* Memoires de Trevoux, A. 1706. p. 464.

Crithomantia, per hordeum. Vide Cangii glossar. in κριθαρίζειν, supra Alevromantia.

Crystallomantia. Potterus p. 338. Archæol. Cardanus de rerum varietate cap 93. tomo 3 p. 325.

Cyathomantia, Vide Naudæum cap. 15. Apologiæ pro Magis, Geusii victimas humanas tomo 1. p. 353. Supplementorum Tomum ab Observationes selectas Hallenses Observatione IV. Mich. Christiani Tierof diss. de sacris Judæorum vinculis, Jen. 1657. & interpretes ad Genes XLIV. 5. qvi locus tamen nihil aliud significat, qvam ex poculo illo ablato Josephum augurari de malo peregre adventantium animo. Ritus sortitionis in eligendo Imperatore per calices. Nicetas Choniata lib. XX. cap. 6. p. 645.

Cyclomantia, B. Dilherr. tom. 1. disp. Jenens. p. 154.

Dactylomantia s. per annulos. Ammian Marcellin. XXIX. 1. p. 553. Bulengerus lib. 3. cap. 35. Potterus p. 338. Archæol.

Daphnomantia per lauri ramum in ignem conjectum qvalem ille strepitum ediderit. Bulengerus lib. 3. cap. 19. Cerda ad Virgilii Eclog. VIII. 82. Potterus ad Lycophron. p. 112.

De *Engastrimythis* vide qvæ disputantur ab interpretibus ad 1. Sam. XXVIII. 7. Edmundo Dickinsono in Delphis Phœnicizantibus c. 9. Bulen-

Bulengero lib. 3. cap. 6. de divinatione: à Leone Allatio & D. Casp. Lœschero in singularibus de Engastrimytho diatribis: à Kirchero tomo I. Oedipi p. 244. & 382. Jo. Brodæo lib. 9. Var. Lectionum cap. 19. Antonio van Dale de idololatricis divinationibus Judæorum cap. 10. Stephano le Moyne in notis ad Varia sacra p. 993. sqq. Joh Carolo Sponio in explicatione erudita & ingeniosa Apotheoseos Homericæ p. 102. sq. & Vignol o Marvillio tomo II. Miscell. Historico literar. p. 318. &c.

Ex *felis* vel canis transcursu, qvi inauspicati habebantur, Casaubonus pag. 341. sq ad Theophrasti characteres.

Fulminum observatio qvam ab Hetruscis Romani accepere. Vide Diodorum Sic. V. fol. 219. De hac Beda tom. 1. p. 387. sq. Aldus Manutius V. de qvæsitis per Epistolam tom 4. Lampadis artium Gruterianæ p. 254 sq. Jo. Pierii Valeriani declamatio Rom. 1517. 8. & tom. 5. Antiqvitat Rom. Bulengerus libro V. de terræ motu & fulminibus, tom. I. Opusculor. Lugduni excus. & in eodem Antiqvitatum tomo. Berneggerus p. 119. Miscell. Valesius ad Ammianum XXIII. 5. ubi etiam de Cæcinæ libro qvem de Hetrusca fulminum disciplina scripserat, teste Cicerone & Plinio. Explodit eam Lucretius VI. 86. seq. Lex Constantini M pro hoc haruspicinæ genere data A. C. 321. in Codice Theodosiano tom. 6 p 257.

Gastromantia ex vase aqva pleno, cujus meditullium vocabatur γάστρη. Potterus pag. 337. sq. Archæol. Alciphron Epistola ult.

Geomantia. Bulengerus lib. 3. c. 10. Cornelius Agrippa de vanitate scientiar cap. 36. Rob. Flud de Fluctibus, H. de Pisis (qvi notante Sorberio in Sorberianis pag. 161. è Catano & Gerardo Cremonensi profecit) & Alfakinus, in fasciculo Geomantico comprehensi. D Joh. Andreas Schmidius diss. de Geomantia. Henr. Klausingius dissert. de Pseudo-Mathematis, Witteb. 1705. §. 22. sq. Begerus Thesaur. Brandenburg. tom. 1. p. 85. Kircherus tom. 2. Oedipi part. 2. pag 493. seq. Georgius Paschius in inventis nov-antiqvis p. 598. sq. Zanatæ Philosophi Persæ Geomantia MS Græcis versibus Politicis per Arsenium Monachum, memoratur Lambecio VII. p. 260. qvi etiam p. 254. sq. de methodo Geomantica prædicendi futura qvam nugivenduli qvidam tribuerunt Noæ Patriarchæ.

Goëtia. Agrippa cap. 45. de vanitate scientiarum. Goëtiam à Magia & Pharmacia ita differre notat Nonnus hist. 67. ad Naz. ut Magia bonorum dæmonum ad bonum, Goëtia malorum ad malum aliqvod pro-

procurandum invocationem doceat, pharmacia consistat in veneficio aliqvo vel amatorio poculo. Eadem habet Svidas in *γοητεία*, & Nicephorus ad Synesium de insomniis.

Ex *gruum* volatu divinatio, de qva Jacobus Gaffarellus in curiositatibus inauditis p. 250. seq.

Γυρομάντεις. Artemidoro lib. 2. c. 74. memorati.

Ἡπατοσκοπεία. Supra, Aruspicina.

Per *herbam* telephilum vel aliam, prout illa brachio inflicta vel contusa sonum edidisset. Theocritus III. 28. sq. Potterus p. 338. sq. Archæol.

Hippomantia ex hinnitu, fremitu, sudore &c. Prætorius in Alectryomantia p. 9.

Hydromantia. Bulengerus lib. 3. cap. 9. p. 200. sqq. Casaubonus p. 154. sq. ad Apuleji Apologiam. Potterus p. 313. Archæol. Græc. & p. 337. Prætorius loco laudato. Isidorus Hispal. lib. 8. Originum cap. 9. ubi & de aliis generibus magiæ & divinationis. Περὶ ὑδρομαντικῆς Damostratus apud Svid. Photius p. 565.

Ichthyomantia sive per Pisces. Potterus p. 313. Archæol. Bulengerus lib. 3. cap. 20.

Per *Jedua* sive agnum Zoophyton. R. Moses ben Samson apud Bulengerum III. 33. p. 221. Delrio disqvisit. Magic. p. 613.

Ἱερομαντεία sive ἱεροσκοπεία. Vide Potterum II. 14. Archæol. & supra in *Aruspicina*.

Per *Imagines* divinatio, qvam qvi exercebant Imaginarii vocantur à Johanne Sarisberiense lib. 1. Policratici cap. 12.

Lampadomantia, *Lychnomantia*. Vide Bulenger. III. 32. & Delrionis disqvisitt. Magicas p. 615. ubi & de aliis divinationum superstitiosarum generibus. De sorte per cereos nominibus Apostolorum inscriptos, Berneggerus in Miscellaneis diss. p. 203. sq.

Per *Lauri* ramum, supra in Daphnomantia. Vide & Casaubonum ad Theophrasti Character. p. 339. sq. Zenobii proverbia V. 34.

Lecanomantia per pelvim. Buleng l. 3. c. 5. p. 199. Tzetz. Chil. II. hist. 44. Potterus p. 337. Archæol. Nicetas in thesauro tom. 25. Bibl. PP. p. 147. E. Simeon Magister in Annalibus p. 403.

Ex *Leonibus* mactatis. Eusebius VIII. 14. Hist. Eccles. p. 311.

Libanomantia ex thure, qva primus usus Pythagoras Philosophus. Holstenius ad vitam Pythagoræ scriptam à Porphyrio p. 75. Schol. Homeri

meri Iliad. ά. 221. Potterus p. 313. Archæol. D. Godfrid. Olear. ad Philostratum p. 40. Bulengerus lib. 3. cap. 28. p. 216.

Lithomantia per lapidem sideritem. Potterus pag. 338. Archæol. Bulengerus lib. 3. cap. 18. Tho. Gale ad Jamblichum p. 239.

Lychnomantia ex lucerna sive lumine. Svetonius Tiberio c. 19. & ibi Clariss. Pitisci notæ.

Ex *maculis* corporis, divinatio. Vide Melampodis libellum περὶ ἐλαιῶν. Lud. Septalium libro de nævis, Dordraci 1650. 8. qvi laudat etiam Abenragel scriptorem Arabem hujus argumenti.

Divinatio per *mammas* mulierum contrectatas *&* *talos*, qva Basilacium qvendam usum futura præsagiisse refert Nicetas Choniates in Isaacio Angelo lib. 3. c. 8.

Ex *Meteoris* variis & *Cometis* vide Bulengerum lib. 3. c. 11. p. 206. seq. & Petri Bælii de Cometis cogitata Gallice edita.

Metoposcopia. Svetonius in Tito c. 2. Cornel. Agrippa cap. 34. Klausingius de pseudo Mathematis §. 24. & supra, ubi de chiromantis sive χειροσκόποις.

Necromantia, νεκρομάντεις. Marshami Canon chronicus p. 343. & 344. Stephanius p. 46. sq. ad Saxonem Grammaticum, Agrippa cap. 45. de vanitate scientiarum. Vallesius p. 218. sq. Philos. Sacræ: Bulengerus lib. 3. c. 3. Potteri Atchæol. p. 336. Pythonissas proprie necromantiam professas esse, non Engastrimythos fuisse disputat Gilbertus Gaulminus p. 275. ad vitam Mosis.

Molybdomantia, ex plumbi liqvefacti diversis motibus. Potterus p. 339. Archæol.

Μορφοσκόπυς memorat Artemidorus II. 74.

Auspicia è *muribus*. Casaubon. p. 348. ad Theophrasti characteres. Ælian. lib. I. var. cap. 11. & de animalibus VI. 41. Melampodem περὶ μυῶν laudat Artemidorus III. 28.

Necromantiam à Numa Pompilio inventam scribit Honorius Augustodunensis libro 3. de imagine Mundi p. 991. Necromantæ ab aliis dicti *Umbrarii*, ab evocandis umbris. Vide Lindebrogii Glossarium ad Leges antiqvas.

Ex *Nubibus* divinatio ab Anthusa muliere inventa. Vide Photium in excerptis è Damascio p. 554. Justinum qvæst. 31. ad orthodoxos. Cangii Glossar. in περιστερῶται, & Gaffarelli curiositates inauditas.

Oecoscopia s. divinatio ex ædificiis, & iis qvæ in illis accidissent vel

vel conſpicienda ſe præbuiſſent. Nonnus * hiſtor. 61. in Nazianzenum memorans οἰκοσκοπικὸν qvod ſcripſerat Xenocrates. Vide Caſauboni Lectiones Theocriticas cap. 5.

Oenomantia ſ. divinatio ex vino libato. Bulengerus lib. 3. c. 35. Delrio disqviſit. Mag. p. 611. Potterus ſ. 313. Archæol.

οἰονιςικὴ prius dicta, deinde οἰωνιςικὴ. Ariſtides tom. 3. p. 25. 66. Vide ſupra ubi de Auſpicibus & Auguribus. Svidam in οἰωνιςικὴ, ubi ſcriptores etiam laudantur, Telegonus, Polles &c.

De *Ominibus* variis adi Bulenger. cum Tom. V. theſauri Antiqv. Rom. p. 441. ſq. Briſſonium in formulis p. 91. ſq. Perizon. ad Ælianum p. 126. Anton. Gunth. Heshuſium in diſſ. Lipſiæ edita de ominibus 1672. Potterum II. 17. Archæol. Omen proprie ex avibus ſumi notavit Salmaſius p. 44. ad Solin. Apud Simplicium in Epictetum p. 129. σύμβολός τις à Wolfio vertitur *omen*. Confer Svidam in ξύμβολον. De ominibus imperii admittendi Berneggerus p. 63. ſq. Miſſa. Alia Imperii conſeqvendi memorantur paſſim à Svetonio & Hiſt. Auguſtæ ſcriptoribus. De abominatione ſive ritu deſpuendi vel deprecandi omen vide Caſaubonum p. 343. ſq. ad Theophraſti Characteres.

Omphalomantia obſtetricum ex infantum umbilicis. Bulengerus lib. 3. c. 14. p. 212. Jo. Langius II. 10. Epiſt. Medicinal. & Caſpar Reyes in campo Elyſio qvæſt. 52.

Onychomantia ex unguibus. Bulengerus lib. 3. c. 8. Potterus p. 338. Archæol. διὰ τῶν ὀνύχων αὐγῶν. Lucianus Philopatride T. 2. p. 765.

Ono-

* Nonni locum, qvia alia etiam genera μαντικῆς commemorat, adſcribam: *Divinatrix ſcientia partim* ὀρνεοσκοπητικὴ *eſt, quam Phryges invenerunt, partim* οἰκοσκοπητικὴ, *partim* ἐνόδιος, *partim* χειροσκόπος, *partim* παλμικὴ. Ὀρνεοσκοπητικὴ *eſt, cum volante hac vel illa ave ante vel retro, dextrorſum vel ſiniſtrorſum, quid hoc ſignificet dicimus. Quam divinationis partem* Telegonus *inveniſſe dicitur.* Οἰκοσκοπητικὴ, *cum quis ea quæ in domo contingunt enarrat, quidque hoc portendat, exponit. Verbi cauſa quando in tecto felis aut ſerpens aut mus apparuit, aut exhauſtum eſt oleum, aut cinis aut aliud quiddam, de quo genere opus edidit* Xenocrates. Ἐνόδιος *autem, cum ea quæ in via occurrunt enarrantur, ut ſi quispiam occurrerit hoc geſtans, hoc tibi accidet, ſi autem ille, hoc tibi eveniet, de quo genere* Polles *pertractavit.* Χειροσκόπος *vero, cum ex manuum extenſione ac rugis dicimus rem hanc illam manere, vel quod ipſius nuptiæ ambiuntur, vel quod liberos procreabit, vel hujusmodi aliquid, de quo volumen ſcripſit* Helenus. Παλμικὴ *denique cum ex corporis palpitatione aliquid cognoſcitur, ut ſi palpitet oculus dexter, hoc indicat, aut ſi humerus, aut reliqua pars corporis. De quo genere opus elucubravit* Poſidonius.

Onomatomantia. Bulengerus lib. 3. c. 21. & qvæ de faustis atqve infaustis nominibus à variis disputantur. Vide Isidorum Hisp. VII. 6. Originum, Joh. Brodæi Miscellanea VII. 5. Marci Velseri opera p. 380. Lipsium ad Taciti IV. Histor. p. 526. Jo. Molleri Homonymoscopiam p. 117. seq. Georgii Richteri axiomata Oeconomica num. IV. & D. Joh. Schmidii, Professoris Lipsiensis & Dan. Gvil. Molleri, Prof. Altdorfini, diatribas de nominum qvam vocant fatalitate.

Oomantia f. divinatio ex ovis. Bulengerus l. 3. c. 15. & 37.

De *Oraculis* scriptores laudavi in Bibl. Græca lib. 1. cap. 17. De tripodum figura & cortinæ sive operculi in qvam ascendens eiqve insidens Pythias vaticinabatur, sive potius ψῆφον μαντικὸν in φιάλῃ tripodis sub cortina ex adyto in μεσόμφαλον phialæ sive γάστρης tripodis editum, ἐγγαστρίμυθος inde dicta, excipiebat videndus V. C. Jo. Carolus Schottus in explicatione Apotheoseos Homericæ, Gallice edita Amst. 1714. 4. p. 67. seq. Ezech. Spanhemius ad Callimachum p. 383. seq. Jac. Sponius Miscell. p. 118. sq. Tripodum imagines vide etiam sis in Begeri thesauro Brandenburg. tom. 3. p. 381. & in thesauro Græviano Antiqv. Romanar. tom. 5. p. 317.

Ordalii genera varia, qvibus innocentiam divinare vel probare mos, ut transitione per rogum *accensum, vel per vomeres ignitos, (vid. Lindebrogium p. 1495. seq. ad Codicem Legum Antiqvarum;) inductione chirothecarum ignitarum, gestatione ferri candentis, missione manus in ahenum ferventis aqvæ, qvod examen caldariæ vocabant, (Lindebrog. p. 1354. 1356. 1413. 1417. sq.) projectione in flumen, adstando ad crucem, duello &c. de qvibus Cangius Glossario in *Caldaria, Campiones, Crux, Ordalium* &c. Agobardi liber de divinis sententiis contra damnabilem opinionem putantium Divini judicii veritatem igne vel aqvis vel conflictu armorum fieri. Tomo 14. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 301. sq. Allatius ad Acropolitam p. 251. P. Brunus in Hist. Critica rituum superstitiosorum, Gallice edita Paris. 1702. 12. H. Bangertus ad Helmoldi l. 84. p. 189. sq. Benedictio ferri & aqvæ ad judicium faciendum legitur in Goldasti tom. 2. rerum Alemannicarum p. 139. Plura Jo. Baptista Thiers in libro A. 1679. Gallice edito de superstitionibus, & auctor dissertationum insertarum Memoriis literariis Trevoltinis A. 1711. p. 1407. & 1025. seq. *Dissertations sur les epreuves superstitieuses, appellez jugement de Dieu,* Christianus Ebelingius de provocatione ad judicium DEI,

 sive

* Catholicus qvi cum Ariano, hoc recusante, è rogo disputans illæsus mansit, memoratur à Theodoro Lectore lib. 2. Hist. p. 566.

ſive de probationibus qvæ olim fiebant per juramentum, per duellum, per ferrum candens, per aqvam ferventem & frigidam, per ſymbolum Crucis, per ſortem, per cruentationem cadaverum occiſorum, & per citationem ad tribunal DEI, Lemgoviæ 1711. 4.

De *Oſtentis* Cardanus de rerum varietate cap. 69. ſq. tom. 3. Opp. p. 273. ſq. ut Julium Obſeqventem, Lycoſthenem aliosqve jam omittam, Bulengerus de prodigiis tom. 5. Græv. p. 457. ſq.

Pædomantia. Elmenhorſt. ad Gennadium p. 195. & 210. ſq. Bonifacius lib. 8. hiſt. ludicræ c. 21. Supra in *Aruſpicina*, & βρεφομαντεία.

Divinatio per παλμῶν ſive *ſaliſſationem* membrorum, de qva laudavi plures ſcriptores l. 1. Bibl. Græcæ c. 15. ubi de Melampode.

Parthenomantia ad integritatem, caſtitatemqve & virginitatem divinandam. Bulengerus III. 34. p. 221. Joh. Beverovicius qvæſt. Epiſtolic. p. 31. ſq. 48. ſq. ad locum Deut. XXII. 17. Philo Judæus de legibus ſpecialibus p. 606. ſq. ad Numeror. V. 12. Wagenſeilius ad Sota & in telis igneis Satanæ p. 399. ſq. Andreas Acoluthus de aqvis amaris, Gabriel Grodeckius de probationibus caſtitatis, Antonius Bynæus de Natali Chriſti p. 24. ſq. Petavius XIV. 5. de incarnatione, Seldenus in uxore Hebraica p. 230. ſq. Gilb. Gaulminus ad Euſtathium de amoribus Iſmenii & Iſmenes p. 37. & 43. Fortunatus Fidelis de relationibus Medicorum III. 1. p. 337. ſq. Steph. Rodericus Caſtrenſis de natura muliebri p. 97. ſq. Jo. Baptiſta Sitonus in Miſcellaneis iatroſophicis p. 290. ſq. I. Severinus Pinæus & Melchior Sebizius de integritatis & corruptionis virginum notis, Caſpar Reyes in campo Elyſio qvæſt. 39. & 38. ubi etiam de notis virginitatis in maribus.

Πηγομαντεία, per aqvam fontanam. Potteri Archæol. p. 337. Alia de divinatione ex fontibus vide ſis in Memoriis literariis Trivultinis A. 1710. menſe Julio p. 1280. ſeq. ubi laudatur diſſertatio Juſti Friderici Hammerikii de hoc argumento.

Phyllomantia ſ. divinatio ex foliis arborum, vide Euſtathium ad I. Iliados p. 36. Ex ſtrepitu folii papaveris Apoſtolius XV. 20. proverb. Facit huc qvod de Abrahamo Kabſi ex motu foliorum, etiam ubi ventus non ſpiraret, & arboribus ſindone tectis divinante, garriunt Judæi.

Phyſiognomia, de qva ex veteribus Ariſtoteles, Polemo, Adamantius: & recentiores Joh. Baptiſta Porta aliiqve infiniti. Confer Franciſcum Valleſium p. 213. Philoſ. ſacræ, Cornelium Agrippam de vanitate ſcientiarum c. 35. & Georg. Paſchium in inventis nov-antiqvis p. 601. ſq.

Per

Per *picum*, avem, unde Saturni filio Pico auguriorum inventio tribuitur. Servius in 7. Æneid.

Divinatio per *pisces*. Ælian. VIII. 5. animal. ſupra in *Ichtyomantia*.

Ex *Poculis* divinatio vide Svidam in Κοττaβίζειν & ſupra, *Cyathomantia*.

Διὰ πλυνῶν καὶ λεκανίδων Φεναχομάντεις, è pelvi aqvis plena Nicetas Choniates lib. X. p. 368. Cardanus tomo 3. Operum p. 320.

Ψαμμομαντεία per arenam. Cangius Gloſſar. Græc. appendice pag. 212.

Pſephomantia vide Bulengerum lib. 3. c. 38.

Pſychomantia mentio apud Ciceronem l. 1. de divinatione, c. ult.

Pullomantia, è pullis paſcentibus Græv. ad Flori II. 2. *Soliſtimum tripudium* Cellar. p. 96. ad Minuc. *pullarii* Cic. X. 12. ad famil.

Pyromantia ex igne. Rupertus ad Florum p. 112. Dausqvejus ad Silium Italicum p. 378. ſq. ubi de pilis militum ardentibus. Bulengerus lib. 3. c. 10. Schol. Euripidis Phœniſſ. v. 1261. Supra in *Ordalium*.

Quadratum magicum divinatorium, de qvo Auguſtini Vagetii τοῦ μακαρίτου diſſertatio Wittebergæ A. 1695. edita.

Rhabdomantia, Xylomantia (mit der Wünſchel-Ruthe) vide interpretes ad Ezechielis XXI. 21. & Hoſeæ IV. 12. Bulenger. lib. 3. cap. 26. Lindenbrog. ad Amm. Marcellinum p. 78. & gloſſario ad Codicem Legum antiqvar. in *Teni*. Gale p. 238. ſq. ad Jamblichum de Myſteriis Ægyptiorum. Mich. Libetanzii diatribam de Magia baculorum, Lipſ. 1661. & Godlieb Gerhardi diſſertationem de Rhabdomantia Lipſ. 1700. P. Brunium Oratorii presbyterum in hiſtoria Critica rituum ſuperſtitioſorum Gallice edita. *Hiſt. Critique des pratiques ſuperſtitieuſes qui ont ſeduit les peuples, & embaraſſé les Sçavans*. Pariſ. 1702. 12. Joh. Godfridi Zeidleri librum de virgula Mercuriali ante paucos annos vulgatum Germanice in 8. cum præfatione D. Chriſtiani Thomaſii.

Rhapſodomantia ſive divinatio ex rhapſodia aliqva poëtæ. Vide Caſaubonum ad Spartianum p. 19. & qvæ infra de ſortibus Homericis & Virgilianis.

Sideromantia per ferrum candens. Potterus p. 339. Archæol. & ſupra in *Ordalium*.

Divinatio ex *Somniis* qvam ab Abrahamo & Joſepho qvidam repetunt, vide Svidam in Abraham, & Juſtinum Lib. 36. hiſtoriarum. Alii

 à Tel-

à Telmiſſenſibus ut Nazianzenus I. in Julianum p. 100. Hujus divinationis tria genera, χρηματισμὸν, ὅραμα & ὄνειρον diſtincta vide apud Potterum II. 13. Archæol. de qvibus plura ad Chalcidium. Cæterum regulas vaniſſimæ artis onirocriticæ, divina & naturalia ſomnia nullo certo indicio diſtinguentis, tradiderunt ex veteribus * Aſtrampſychus, Artemidorus, Achmet, &c. Videndus etiam Synesius de inſomniis, Scholiis Nicephori Gregoræ illuſtratus. E recentioribus Cardanus. Judicium medicum ex inſomniis ferre docuit ſingulari libello Hippocrates. Oniromantias Judæorum ſpecimen apud Buxtorfium p. 2095. Lexici Talmudici.

De *Sortibus* (publicis & privatis ſive κλήροις μαντευομένων Schol. Euripidis ad Hippolytum v. 1057. qvales fuere Sortes Antiatinæ, Aponianæ, Cæritum, Falerinæ, Prænestinæ &c. Bulenger. tom. V. Græv. p. 361. ſq. Sirmondus p. 233. ad Sidon. Tum ſortes Homericæ, Virgilianæ ex locis forte ſe offerentibus Homeri vel Virgilii, ad qvarum exemplum inter Chriſtianos etiam ſortes Biblicæ freqventatæ. Videndi Caſaubonus ad Spartiani Hadrianum c. 2. Lampridius in Alex. Severo c. 14. Antonius van Dale libro de oraculis, & origine idololatriæ: Bulengerus ſingulari libro Tom. I. opuſculorum p. 299. ſq. Gutherius IV. 11. ſq. de jure Pontificio: Jo. Morinus de ſacris ordinationibus f. 234. P. Brunius in Hiſt. Critica rituum ſuperſtitioſor. p. 368. ſq. D. Joh. Georgius Neumannus in programmatibus Academicis p. 100. ſq. Berneggerus in miſcellaneis p. 187. ſq. Chriſtianus Gottlieb Schwartz de ſortibus Poëticis, Altdorf 1712. Memoriæ literariæ Trevoltinæ A. 1711. p. 1435. Obſervationes Hallenſes tom. IV. obſervatione 13. Tiraqvellus de jure primogenituræ p. 152. ſq. J. C. Dietericus in antiqvitatibus Biblicis V. T. p. 397. ſq. De ſortitionibus Hebræorum Jo. Clericus ad Levitici XVI. 8. & Numeror. XXV. 15. Stephanus le Moyne ad Varia ſacra p. 586. 590. Martinus Mauritius Wolbaco-Marchicus in libro de ſortitione veterum, maxime Hebræorum, Baſil. 1692. 8. De ſortitionibus veterum ac recentiorum Opus promiſſum Georgii Andreæ Vinholdi, Rectoris Scholæ Zwickavienſis, nondum lucem vidit qvod ſciam.

Speculatoria ſ. per ſpeculum divinatio. Agrippa p. 38. de vanitate ſcientiarum & Geuſii victimæ humanæ tom. 1. p. 355. Apulejus in Apologia. Supra in *Catoptromantia*.

Divinatio ex *ſternutatione*. Vid. Iſaacum Voſſium ad Catullum p. 105.

* Plures laudavi in Bibl. Græca lib. IV. cap. 13.

p. 105. Alexandrum ab Alexandro lib. 2. Genial. dierum c. 26. Plutarchum de Genio Socratis f. 581. & 582. Apostolium XIII. 94. Proverb. De ritu salutandi sternutantes exstat dissertatio Johannis Gerhardi Meuschen. Kil. 1704. Vide & qvos laudant viri docti ad Petronium cap 98. Dixere qvoqve sternutationem strepitum qvi editur ab lumine, atqve exinde faustum omen cepere. Notus locus Ovidii in Epistola Heronis ad Leandrum, vers. 151.

Interea lumen, posito nam scribimus illo,
Sternuit, & vobis prospera signa dedit.
Ecce merum nutrix faustos instillat in ignes,
Crasque erimus plures, inquit, & ipsa bibit.

Sycomantia ex folio fici. Bulengerus lib. 3. cap. 25.

Divinatio per *talpam*, cujus corde vorato futura præsentire se posse existimabant Magiæ mystæ. Vide Plinium XXX. 3. & Kuranidum scriptorem p. 104.

Divinatio de morbi eventu conjiciendo ex illo *tempore* qvo qvis decubuit. Vide Hermetis iathromathematica, & qvæ de illis dixi lib. 1. Bibl Græcæ cap. 9. ubi etiam de Hippocrati & Galeno tributis scriptis ejusdem argumenti. Petosiridis Epistola de qva Lambecius lib. VI. parte 2. p. 94 sq. 104. sq.

Tephromantia, per cineres. Potterus p. 339. Archæol.

Temtoscopia divinatio ex portentis, de qvibus Julius Obseqvens, Conr. Lycosthenes & Joach. Camerarius in libris de prodigiis. Cornel. Gemma in Cosmocriticis, Beyrlingius denique in theatro, voce *prodigium*.

Ex *terræ motu*. Vide Hermetis sive Orphei versus de hoc argumento qvi exstant ad calcem Anthologiæ Epigrammatum Græcorum, & Bulengerum de terræ motu & fulminibus, tom. 5. Antiqv. Rom.

Tripudium solistimum, augurium è pullis pascentibus. Supra in *pullomantia*, Angelus Causseus tom. 5. thesauri Rom. antiqv. p. 323. Begerus & Græv. ad Flori II. 2. Plutarchus in Gracchis p. 831. C.

Tyromantia, per caseum, cujus meminit Hesychius, nisi legendum pyromantia. Sed Ælianus qvoqve VIII. 5. animal. memorat μαντεύοντας τυρίσκοις, & Artemidorus II. 74. Onirocritic. τυρομάντεων meminit, licet & ibi ignium vates reddidit Cornarius.

De Arabum divinationibus differit Abraham Ecchellensis in Historia Arabum qvam Chronico Orientali subjunxit p. 261. sq. interqve

infinita ariolandi genera ipsis hæc præcipua esse notat p. 265. *Alsanebo* augurium ab avibus, *Albarebo* à qvadrupedibus, *Altatioro* ex volatu, *Alzagiaro* auspicium, *Albaiafato* ariolationem, *Alkaiafato* divinationem è vevestigiis, *Alpbarasato* ex vultu & corpore qvam Græci Φυσιογνωμίαν vocant, & *Armmbo*, ex arena seu pulvere Geomantiam.

III. Ut gentibus Vates sui, Sibyllæ, Oracula atqve Divini, ita populo Judaico sui fuere Prophetæ, atqve eundem DEum per utrosqve futura hominibus significasse, audacter affirmant qvidam è veteribus ut Justinus qvæst. 2. ad Orthodoxos, Bileami exemplo pugnans. Confer Rich. Simonis partem III. Epistolarum selectarum, Epistola 9. Sed ut veri Prophetæ à solo DEO mitti possunt, & qvandoqꝫ per eosdem monitæ etiam haud dubie ipso dispensante sunt gentes, sic fallacias & fraudes vatum oraculorumqve Ethnicorum nemo sanus DEO tribuerit. Similiter parum credibile est Deum misisse Prophetas suos tantum per συγκατάβασιν qvandam, ac ne Judæi Ægyptiorum scilicet divinos ac falsa consulerent oracula, ut persvasum Spencero III. 2. de legibus Hebr. §. 3. & Henr. Dodwello Epist. 2. de studiis Theologicis, qvi ideo ad sacros Prophetas intelligendos commendat scripta Ethnicorum facientium ad Onirocriticem & oraculorum interpretationem. Sed æqvum est existimare, DEum ex benevolentia in genus humanum prius excitasse veros Prophetas & bonum seminasse semen, qvam falsorum divinorū propullularent Zizania. Itaqꝫ & primi mortalium & Patriarchæ, Prophetarum titulo appellantur. De variis rationibus qvibus DEus Prophetas edocuit, ut per somnium, visum, admonitionem sive vocem (בת קול) spectaculum & revelationem qvam Spiritum S. vocant Hebræi, videndi Maimonides de fundamentis legis c. 7. & in More Nevochim II. 36. sq. Abarbanel prolegom. in Danielem, Chalcidius pag. 351. seq. Eugubinus & alii ad Numer. XII. 8. Pricæus ad Actor. IX. 2. Henr. Witsius in Miscell. Theol. lib. I. & Nicolaus Gurtlerus Basileensis, Theologus Dordracenus in systemate Theol. Propheticæ Amst. 1702. 4. lib. I. c. 2. qvi etiam capite 3. disserit de notis qvibus veri Prophetæ à falsis discernuntur, de qvibus consulendus præter laudatum Witsium lib. I. Miscell. c. 15. Cotelerius ad Hermæ Pastoris mandatum 10. tom. I. Patrum Apostol. p. 97. 99. Jo. Gersonis libellus de probatione spirituum, inter ejus opera, & tom. 3. Concilii Constantiensis p. 28. sq. & Elias du Pin prolegom. Bibl. tom. I. p. 38. sq.

Hebræi numerant Prophetas XLVIII. vide Bartoloccii Bibl. Rabbinicam tomo III. p. 456. A Christianis scriptoribus Prophetæ LXX. Pro-

Prophetites X. observantur, ut notavit Cotelerius ad lib. IV. Constitut. Apostol. c. 6. p. 295. illustrans schedion Epiphanii de totidem Prophetis qvod è MS. Regio ibi protulit. De prærogativis miraculorum & Prophetiarum Mosis præ reliqvis Prophetis, Maimonides ad Codicem Sanhedrin tom. 4. edit. Surenhus. p. 264. & in More Nevochim II, 35. De dono Prophetico inter primos Christianos, Herm. Witsius lib. I. Miscell. cap. 24. Gurtlerus system. Theol. Prophetiæ p. 428. Henr. Dodwellus diss. 2. ad Irenæum, B. Bebelius secul IV. tomo 2. p. 961. sq. Tob. Pfannerus de donis miraculosis Ecclesiæ cap. 6. & Gotfridus Arnoldus in opere de primorum Christianorum vita & moribus Germanice edito II, pag. 156. seq.

Omitto alia qvæ de Prophetis veris falsisqve disputant præter laudatos Witsium & Gurtlerum, Petrus Molinæus in Vate, seu de præcognitione futurorum & de bonis malisqve Prophetis, libris IV. Lugd. Bat. 1640. 8. David Knibbe in Historia Prophetarum, libris itidem IV. Belgice, & A. 1709. 4. Bernæ Germanica etiam lingua editis: Antonius Borremansius dialogo de Poëtis & Prophetis, Amst. 1678 8. Petrus Petitus libris III. de Sibylla, Mericus Casaubonus de Enthusiasmo cap. 2. qvod est de Enthusiasmo divinatorio: Tho. Galeus ad Jamblichum de Mysteriis Ægyptior. sect. 3. Jo. Spencerus discourse concerning vulgar Prophecies. Lond. 1665. 8. Henricus Howard defensative against the poison of supposed Prophecies. Lond. 1620. Christophorus Wittichius Oratione inaugurali de Oraculorum Divinorum veritate & Gentilium falsitate, Lugd. Bat. 1682. 4. ad calcem exercitationum Theologicarum. Smithus discourse of Prophecy &c.

IV. Moysis Miracula Judæi numerant LXXVI. cæterorum Prophetarum LXXIV, qvæ videri possunt apud Menasseh ben Israël in Conciliatore ad Deuter. XXXIV. 10. qvanqvam Abarbanel & alii non plura qvam LXXV. miracula in universis Veteris Test. libris relata esse opinantur. De miraculis Mosaicis à Mose omissis videndus Jo. Eusebius Nierembergius lib. VI. de Origine S. Scripturæ cap. 31. 32. Eliæ miracula septem, Elisæ qvatuordecim computat Anastasius Sinaita sive Nicænus qvæst. 47. In Pirke Aboth tom. 4. Mishnæ Surenhusianæ p. 467. legas decem hæc miracula in templo Hierosolymitano observata esse: *Nunquam abortivit mulier ab odore carnis quæ in sanctuario immolabatur. Neque fœtuit unquam caro illa sanctificata. Non conspecta fuit musca in domo macta-*

mactationis. Non accidit casus nocturnus Sacerdoti magno in die expiationis. Non extinxerunt pluviæ ignem qui erat in strue lignorum. Non vicit ventus columnam fumi. Non repertum est ullum vitium in Gomer & in duobus panibus, & in panibus facierum. Stabant coartati & adorabant dilatati. Non læsit unquam aliquem serpens & scorpio in Hierusalem. Nec dixit homo socio suo, angustior est mihi locus quam ut possim pernoctare Hierosolymis.

Messiam miracula facere debuisse impudenter negant recentes Judæi pleriqve, contra Prophetarum atqve veterum Hebræorum & Abarbanelis aliorumqve diserta testimonia, ut ostenderunt Grotius ad Matth. XII. 23. Huetius demonstrat. Evangel. proposit. IX. p. 825. seq. Vitringa lib. 2. observatt. sacr. cap. ult. Georgius Elieser Edzardi ad Avoda Sara caput 2. p. 316. & Mat. Vessierius la Crose in dialogis eruditis Gallice non ita pridem editis p. 81. sq. Christi vero miracula qvæ plura * Evangelistæ referunt, qvam à Moyse & Prophetis edita novimus, (atqve duobus exceptis ** benefica omnia) contra Ethnicorum, Judæorum & Atheorum Deistarumqve objectiones asserunt Gvilielmus Ader de ægrotis Evangelicis tom. IX. Critic. sacr. Jac. Batelerius in vindiciis miraculorum, Amst. 1674. 12. Jo. Clericus libro Gallice edito de incredulitate p. 254. seq. Franciscus Bragge observationibus practicis in Christi miracula, vulgatis Anglice Lond. 1702. 8. Isaacus Jaqvelotus libro de Messia, itidem Gallica edito lingua part I. cap. 5. Henricus Witsius in meletematis Leidensibus diss. V. Episcopius Institutt. Theol. p. 427. sq. Nehemias Grew in opere erudito Anglico qvod Cosmologiam sacram inscripsit, lib. V. cap. 3. Marius Mersennus in sex prima capita Geneseos pag. 537. sq. aliiqve. Pauli Zacchiæ libros IV. Physicæ considerationis de miraculis S. Scripturæ memorat Allatius in Apibus urbanis p. 214. sed illos nunqvam vidi.

De miraculis discipulorum Christi & dono miraculorum in primis Ecclesiæ sæculis adeundi interpretes ad Marci XVI. & Actorum librum, Steph. le Moyne notis ad Varia sacra p. 1043. sqq. Gvil. Spencerus ad Origenem contra Celsum p. 6 B. Rebelius Antiqv. Eccles. Sec. IV. tom. 2. p. 958. seq. Tobias Pfannerus in diatriba de charismatibus sive donis

* Vide Simonis Episcopii Institutiones Theol. p. 182. sq. Jo. Pearsonium ad Symbolum Apostol. p. 154. & Isaacum Jaqvelotum de Messia p. 30.

** Non benefica sunt dæmonum in porcos immissio Matth. VIII. & ficus arefacta Matth. XXI. Vide Cosmam Indoplevstem lib. III. p. 165.

donis miraculosis antiqvæ Ecclesiæ, Francof. 1680. 12. Dodwellus diss. 2. ad Irenæum & Gotfridus Arnoldus in opere edito Germanice de primorum Christianorum vita & moribus libro VII.

V. Verorum miraculorum loco subinde ab imperitis habiti vel ab impostoribus jactati rariores effectus naturæ & artis, adhibitæ callidæ fraudes, multa etiam conficta prorsus & ementita. Qvod adeo non debet fraudi esse Veritati Religionis, verisqve miraculis, ut hæc toto testata orbe terrarum, adversariis etiam & hostibus assensum sæpe extorserint, falsa inter eos ipsos à qvibus sunt jactata non invenerint fidem, & neqve modum & rationem neqve finem aut effectum DEO dignum habere reperiantur.

De veneficiis variis & Φαρμακείαις veterum earumqve ritibus & damnata superstitione videndus Cerda & alii viri docti ad Eclogam VIII. Virgilii, & Theocriti Idyllion 2. sive Pharmacevtriam, Medeam Senecæ & Horatii Epod. V. Lucanum VI. 508. sq. Apuleji Apologiam, Ovidium XIV. Metamorphos. 58. 278. 295. 300. Propertium III. 4. 26. Potterum II. 18. Archæol. p. 340. sq. & IV. 10. ubi de philtris.

De Judæorum operationibus Magicis & Amuletis Jo. Wulferus in Theriaca Judaica p. 21. 23. 57. sq. 74. sq. De ligaturis & phylacteriis Magicis, Elmenhorstius ad Gennadium de dogmatibus Ecclesiasticis p. 195. sq. & Cangii Glossar. in φυλακτήριον & φυλακτὸν. Ramiresius cap. 31. pentecontarchi. Videnda etiam qvæ de fascinatione Plutarchus V. 7. sympos. & Leonhardus Vairius Beneventanus & Jo. Lazarus Gutierius scriptis de fascino, & de amuletis Julius Reicheltus singulari diss. & Jacobus Wolf in scrutinio amuletorum, nec minus Jo. Christianus Fromannus in libro erudito de fascinatione, Norimb. 1675. 4. De amuletis Basilidianorum Kircherus tom. 2. Oedipi part. 2. p. 459. sq. Jo. Macarius de gemmis Basilidianis, Jo. Chifletius in Abraxa Proteo, Godfr. Wendelinus in Epistola ad Chifletium & B. Tho. Ittigius in diss. de hæresiarchis Sæculi II. cap. 2. licet Magica illa fuisse omnia haud constat. De μασχαλισμῷ sive more nares obtruncatorum vel manus aut pedis extremitatem de collo suspendendi, Lud. Kusterus ad Svidam in ἐμασχαλίσθη, & μασχαλισθῆναι.

De Talismanibus sive telesmatis, στοιχείοις, imaginibus averruncis Astrologica & Magica arte compositis videndus Josephus Scaliger in Epistolis p. 311. 410. 485. 487. Kircherus tom. 1. Oedipi p. 254. sq. & tom. 2. parte 1. p. 379. 383. 390. 395. sq. & parte 2. p. 445. seq. 484. seq.

Gaffarellus in curiositatibus inauditis & in notis ad eum Gregorius Michaëlis, nec minus C. Sorellus libro Gallico qvem de Talismanibus adversus Gaffarellum composuit: Christoph. Adamus Rupertus ad Florum p. 77. sq. ubi etiam de Palladio & p. 79. de aliis pignoribus regnorum fatalibus. Natalis Alex. ætate IV. Vet. Test. diss. 6. qvo adversus Marshamum probat serpentem æneum, qvem statuit Moyses neutiqvam telesma ejusmodi Magicum fuisse: Johannes Gregorius observationibus sacris cap. 7. & 8. qvi serpentem Moysis saltem occasionem dedisse Talismanibus conficiendis & excitandis disputat: Petrus Jurieu Historia Critica dogmatum Judaicor. Gallice scripta pag. 451. sq. ubi de Teraphim qvorum mentio Genes. XXXI. 19. Zachar. X. 2. Reinesius in Variis Lect. p. 637. sq. Salmasius ad Vopiscum tom 2. p. 456. sq. Carolus Patinus introduct. ad Histor. numismatum cap 14. Seldenus syntagm. 1. de Diis Syris, Hugo Grotius explicatione Decalogi p. 28. sq. 36. Mottanus le Vayer tom. 2. f. 550. sq. P. Brunius in historia rituum superstitiosorum Gallice vulgata p. 334. seq. Augustus Buchnerus tom. 2. Orat. 1. de statuis Magicis. Antonius van Dale de divinationibus Idololatricis Judæorum p. 670. ubi differit adversus Jo. Spencerum: & D. Valent. Ernestus Lœscherus Exerc. de Talismanibus, Witeb. 1697. Talismanis ænei adversus serpentes Parisiis reperti mentio apud Gregorium Turonensem VIII. 23. Alterius adversus scorpiones meminit Golius p. 127. ad Alfraganum. Contra Crocodilos Paulus Lucas in itinere suo tomo 1. p. 52. 62. & Wanslebius in relatione de Ægypto p. 82. 379. Tale fuit ἄγαλμα τετελεσμένον qvod Alaricum trajicere in Siciliam prohibuisse tradit Olympiodorus apud Photium Cod. 80. p. 106. & p. 109. memorantur statuæ argenteæ τετελεσμέναι εἰς βαρβάρων ἀποκώλυσιν. De Apollonii Tyanensis Magicis telesmatis contra serpentes, scorpios & culices, Mich. Glycas p. 239. Annal.

De sigillis magicis conficiendis Cardanus cap. LXXXIX. de rerum varietate, tomo 3. Opp. atqve ut plura summatim complectar, de omni genere Magiæ Martinus Delrio in disqvisitionibus Magicis sæpius recusis, & Julius Cæsar Bulengerus lib. de licita & vetita Magia tom. 1. Opuscul. & de Magia Hieroglyphica Ægyptiorum Kircherus tom. 2. Oedipi parte 2. p. 437. sq. & de Magia Hebræorum, Arabum &c. p. 471. sq.

VI. De sancta *juris jurandi* religione, ut de hac etiam nonnihil adjungam, præ cæteris consulendus Jo. Baptista Hansenius, Harlemensis, Prof. Tolosanus, in Commentario de jurejurando veterum, qvi Tolosæ pri-

primum 1614. 4. excusus & deinde tom. V. thesauri Antiqvitatum Græviani insertus est. In eodem tomo p. 869. seq. legitur Steph. Trellierii diss. de jure jurando. Videndi præterea Alexander ab Alex. II. 10. genialium dierum & ibi Tiraqvellus: Jo. Filesacus lib. 2. electorum p. 72-118. Jo. Henricus Meibomius in Comment. ad jusjurandum Hippocratis c. 2. sq. & cap. 22. ubi etiam de perjurii crimine. Jacobus Ebertus in Historia juramentorum, Francof. ad Viadrum 1588. 8. Christiani Ludovici dissert. de præcipuis juris jurandi formulis, Hebræis, Græcis & Latinis, Lipsf. 1692. & Johannes Nicolai in diatriba de juramentis Hebræorum, Græcorum, Romanorum, aliorumqve populorum Francof. 1700. 12.

VII. De Hebræorum sive Judæorum juramentis videatur Codex Talmudicus שבועות tom. 4. edit. Surenhus. p. 292. Maimonidis liber Latine redditus à Joh. Frid. Miegio, Theologo Palatino: & Justo Christophoro Dithmaro, Hasso, qvi notas etiam addidit Lugd. Batavor. 1706. 4. cum præf. Jacobi Perizonii qva inter alia agitur de more jurandi tacto femore. Jo. Henricus Otto in Lexico Rabbinico-Philologico: Seldenus lib. 2. de Synedriis c. XI. Sam. Petitus cap. 16. Var. Lectionum, tom. IX. Critic. sacr. & Jacobus Lydius in Syntagmate postumo de juramento, qvi libro de re militari veterum Hebræorum subjicitur Dordraci 1698. 4. De ritu jurandi, manu *sub femore* posita, agunt etiam Daniel Fessellius lib. 1. Adversar. sacr. cap. 4. & interpretes ad Genes. XXIV. 2. Non absurde autem nuper V. C. Hermannus ab Hardt singulari diatriba ad hunc locum edita vocabulum ירך non de femore sed *de carpo dextræ manus* intelligendum esse monuit. De jurejurando *per cælum, per terram,* & *Hierosolyma*, & *per caput suum* consulendi Doughtejus in Analectis ad Novum Test. Grotius & alii interpretes ad Matth. V. 34. Georgius Eliezer Edzardi V. C. ad Avoda Sara cap. 2. p. 286. sq. Cotelerius ad Patres Apostolicos tomo 1. p. 311. De jurejurando per libros sacros Legis, Gvil. Conradus Vorstius in bilibra Veritatis p. 229. De juramento *per Anchialum*, * cujus meminit Martialis L. XI. Epigramm. 95. vide sis Isaacum Vossium ad Pomponium Melam. p. 48. Stephanum le Moyne in notis ad Varia sacra p. 901. sq. Joh. Seldenum in prolegomenis ad Uxorem Hebraicam, Jo. Croium in specimine Conjecturarum ad qvædam Origenis loca p. 44. & Georg. Sigismundum Greenium in singulari diss. de hoc juramento edita Witteb. 1697. De Judæorum freqventibus perjuriis,

* חי אלא Grot. ad Matth. V. 34.

juriis, qvæ ipsi inter causas præsentis exilii sui referunt, vide Jo. Andreæ Eisenmengeri entdecktes Jüdenthum tom. 2. p. 501. sq. laudatum Edzardum ad Avoda Sara c. 1. p. 279. sq. & c. 2. p. 370. & Jo. Jacobum Schudt in Judæo Christicida pag. 169. sq. ubi etiam de ratione qva jusjurandum proponendum ut Judæus eo se obligari credat, qvam in sententiam plura disputat p. 438. sq. è Wagenseilii denunciatione Christiana de conviciis qvibus Judæi Servatorem nostrum proscindunt, edita Germanice Altdorf. 1703. fol. De Judæorum formula orationis *col nidre* qva in vigiliis diei expiationis petunt se absolvi ab omnibus votis & juramentis qvorum eos pœniteat: & qvod hoc ipso licita neutiqvam fiant eorum perjuria, vide Wagenseilii Bericht vom Gebet *Alenu* p. 18. sq. & ad Sota p. 734. sq. Jo. Wulferi theriacam Judaicam p. 181. & Stephanum le Moyne notis ad Varia sacra p. 672.

VIII. De ritu jurandi tactis sacris, tacta lauro &c. Seldenus p. 41. ad Marmora Ox. De formulis jurandi apud *Græcos*, Svidas in ναὶ, λίθος, ναὶ, οἶδα, Jo. Potterus Archæologiæ Græcæ lib. 2. c. 6. Casp. Gevartius III. 2. elector. Maussacus ad Harpocrationem pag. 243. edit. Blancardi: Jo. Meursius in mantissa ad librum de luxu Romanorum c. 13. ubi etiam de jurejurando Deorum per Stygem (de qvo Schol. ad Iliad γ΄. 127. ό. 37.) Ezech. Spanhemius de Vesta ac Prytanibus Græcorum tom. V. thesauri Græviani p. 672. ubi de jurejurando *per Vestam, ignem, aquam, tellurem, cælum* & *Solem*. Apud Theocritum IV. 17. ὀ δᾶν, Scholiastes exponit μὰ τὴν γῆν. De fontibus ὁρκίοις per qvos jurarunt Tyanenses & Indi vide D. Godfr. Olearium ad Philostratum p. 7. & 103. De certatorum jurejurando in Olympicis ludis ad aram Jovis ὁρκίου Harduinus notis ad Themistium p. 503. Omitto qvæ de Philosophorum juramentis ut Pythagoricorum *per tetractyn*, Socratis *per gallum*, Zenonis *per capparim* apud Laërtium & alios leguntur.

IX. De juramento *per vitam, salutem, genium, fortunam* Principis consulendi Jo. Clericus ad Genes. XLII. 15. Brissonius VIII. de formulis p. 707. Seldenus p. 43. sq ad marmora Oxoniensia, H. Lindenbrogius ad Censorini p. 18. sq. & qvæ viri docti ad Curtium VI. 11. 18. Tertulliani Apologet. c. 28. & 32. & Minutii Felicis illud c. 29. *est eis tutius per Jovis genium pejerare quam Principis.* Vegetius II. 5. *jurant per DEum & per Majest item Imperatoris, quæ secundum DEum generi humano diligenda est & colenda.* Confer Sozomenum VII. 9. & Cangium ad Zonaram p. 28. & ad Cinnamum

mum p. 483. In veteri diplomate qvod edidit V. C. Justus Fontanini ad calcem librorum de antiqvitatibus Hortæ Coloniæ: *per S. sedis Apostolicæ & Domini nostri Alexandri Papæ salutem.* In capitularibus tamen Caroli Magni III. 42. *vetitum ne quis juret per vitam Regis & filiorum ejus.* De more jurandi per vota sua, sive id qvod maxime qvisqve exoptat, Valesius ad Sozomeni VII. 19. De jurejurando per omnes Deos & Deas idem Seldenus p. 42. *Jovem lapidem jurare* apud priscos Romanos fuit jurare per fictile simulacrum Jovis, ut notavit Justus Rycqvius lib. de Capitolio p. 229. vide etiam D. Georg. Wolfg. Wedelii Exercit. Medico-Philolog. Centur. 2. diss. 10. *De jure jurando judicum* Petrus Faber Commentario de Magistratibus Rom. atq; Erycius Puteanus Mediol. 1606. 8. & tomo V. thesauri Græviani. Alia de *Romanorum* jurandi formulis videbis ubi lubebit, apud Barnabam Brissonium operis præclari de formulis libro VIII. Dan. Heinsium ad Lib. 1. Silii Italici. Thomam Dempsterum libro de juramento, Mich. Piccartum Decade qvarta, Observatione 2. Massieum diss. de veterum Græcorum & Rom. juramentis, de qva in Ephemeridibus Paris. 1710. Octobr. p. 432. sq. & Joh. Henelium cap. XV. Otior. Uratislaviensium. De *sacramento militari* Stewechius ad Vegetium II. 5. p. 97. sq. & Lipsius de militia Romana lib. I. cap. 6 & lib. V. cap. 15. ubi de eo qvod milites jurarent se furto nihil ablaturos esse, & ad Taciti II. Annalium p. 88. sq. ubi de jurejurando *per signa militaria.* Morem jurandi Imperatori, gladio cervici admoto, sub execrationibus diris, tangit Ammianus XXI. 5.

X. E Primis Christianis multi omnino sibi religioni duxerunt jurare, atqve ab omni jurejurando diligenter abstinuerunt, qva de re vide Grotium ad Matth. V. 34. & Jacobi V. 12. locisqve ab eo allatis adde hæc in Clementinis à Cotelerio editis p. 603. *μὴ ὀρκίσαι, ἐπεὶ μὴ ἔξεστιν.* Athanasius doctrina ad Antiochum: *ὅρκον ἢ δικαίως ἢ ἀδίκως ἔκφευγε.* Tomo 3. p. 253. Basilius in Psal XIV. & de legendis Græcorum libris p. 96. edit. Grotii, Nilus lib. 1. Epist. 3. & lib. 2. Epist. 212. Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 155. Posidius de vita Augustini cap. 25. ubi pro verbis *ne ad modicum quidem*, Benedictini legunt *ne ad mensam quidem.* Photius Epist. 1. p. 34 *προπετὴς ὅρκος, πρόχειρος ἐπιορκία. Ἄλλως τε καὶ τὸ ὀμνύειν ὅλως ἤθους οὐκ εὖ βεβηκότος οὐδὲ φρονήματος εὐγενοῦς. Temere jurare facile pejerare est. Certe nec mores bene constitutos, nec animum generosum decet jurare.* Addit Photius pudori fore viro gravi & honesto, si injurato fides non habeatur, ut Catoni olim & Xenocrati, de qvo Me-

Menagius pag. 169. ad Laërtium. Auſonius de parente ſuo Julio Auſonio:

Jurare & falſum dicere par habuit.

Nicolaus Cabaſilas Oratione contra fœneratores p. 308. *Illi* (Hebræi) *jurare etiam lege jubebantur, quod nunc hypocritarum, & improborum, & hujus farinæ hominum eſt.*

Eſt tamen hoc reprehenſum in Pelagianis, cum & ipſi ſtatuerent nefas eſſe jurare Chriſtiano homini, ut poſtea docuere Waldenſes, Anabaptiſtæ, Mennoniſtæ, Socini ſchola, atqve illi qvos Qvakeros vulgo appellant. Vide Voſſii Hiſt. Pelagianam lib V. parte 2. p. 512. ſq. & B. Antonii Reiſeri Anti-Barclajum p. 352. ſq. In hoc qvidem conveniunt omnes, non modo abſtinendum ab omni perjurio, ſed etiam non jurandum temere levemqve ob cauſam, adeoqve ab illis abſtinendum, qvantum poteſt fieri ſalvo officio & charitate qvam debemus aliis & qvæ poteſt à nobis reqvirere, ut dicta noſtra jurejurando (qvo omnis controverſia præſcinditur Hebr. VI. 16) confirmemus, uti facere non dubitavit Apoſtolus Rom. I. 9. IX. 1. & 2. Cor. I. 23. XI. 11. 31. Galat. I. 20. Phil. I. 8. & 1. Theſſal. II. 5. cujus exemplum multi ſunt è Chriſtianis etiam antiqviſſimis ſecuti, ut apud Grotium & Voſſium videre licet & in Bebelii Antiqvitat. Eccleſ. Seculo IV. tom. 2. p. 872. ſq. Sed inprimis conſulendus Lud. Thomaſſini liber de Veritate & mendacio juramentis & perjuriis A. 1690. editus, in qvo de veterum Chriſtianorum ſententia, uſu & formulis juramentorum fuſe diſſeritur. Elias du Pin tom. 18. Bibl. ſcriptorum Eccleſiaſtic. p. 194. ſq. Apud eundem Thomaſſinum, Grotium, Seldenum II. de Synedriis Hebr. cap. 11. p. 298. ſq. & Huetium Alnetan. qvæſt. III. 5. habes plura dicta Judæorum & Ethnicorum juris jurandi uſum coërcentium. Et Phryges à jurejurando abſtinuiſſe notavit Stobæus ſerm. 42. 470. De Banianibus Indis idem legas in Joh. Ovingtoni itinere p. 231. & de Algiretanis in Ottonis Dapperi Africa p. 247. De Slavis, Helmoldus cap. 84. *Jurationes difficillime admittuntur. Nam jurare apud Slavos quaſi pejerare eſt, ob invicem Deorum iram.* Herculem εὐλαβῆ πρὸς ὅρκον ſemel tantum per omnem vitam juraſſe notat Plutarchus in qvæſtionibus Romanis p. 241. edit. Ald. Pythagoras apud Laërtium VIII. 22. μηδὲ ὀμνύναι θεοὺς, ἀσκεῖν γὰρ αὑτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν. Epictetus cap. 44. Enchiridii: ὅρκον παραίτησαι, εἰ μὲν οἷόν τε, εἰς ἅπαν, εἰ δὲ μὴ, ἐκ τῶν ἐνόντων, qvæ à Paraphraſte Chriſtiano omiſſa miror, Chri-

ſtiano

ſtiano calamo certe haud indigna. Nonnullos religione jurisjurandi εὐλαβεία τοῦ ὀμνύειν tantum dixiſſe μὰ τὸν, nomine ejus per qvem jurandum eſſet omiſſa, notavit è Scholiaſte Pindari Menagius ad Laërtium pag 218. De perjuriorum deteſtatione & pœnis Balthaſar Bonifacius VIII.18. Hiſt. ludicræ & 20 Freinshemius ad Flori III.11.6. Tobias Pfannerus in Theologia Gentili p. 314. ſq. Grotius II.13. de jure Belli & Pacis, Puſendorfius IV. 2. de jure Nat. & Gentium. De ſtyli Ethniciſmo circa jurandi adverbia *mehercule mecaſtor* &c. Chriſtianis fugiendo, digna lectu Jacobi Thomaſii Exercitatio Lipſ. 1665.

XI. De juramento *per feſtucam*, ſive virgam indicium poteſtatis, Zimmermannus p. 515. ſq Analect *per regium ſolium* jurare apud Scythas mos, τὰς βασιληΐας ἱςίας Herodot. IV.68. Avarum morem *jurandi ſtricto gladio* tangit Menander in excerptis p. 106. edit. Heſchelii. De juramento *per panem & ſalem* vide Iſmaëlem Bullialdum in notis ad Ducam pag. 244. Cotelerium ad Patres Apoſtolicos tom. 1. p. 604. & Stephanum Morinum in octo diſſ p. 111 ſq. De veterum *Germanorum* juramentis Chriſtianorumqve per ſeqviora tempora vide Lindenbrogii, Speelmanni & Cangii gloſſaria. De *Gallorum*, Vertotum, in Ephemeridibus literar. Eruditor. Pariſienſibus 1710. Octobr. p 440. ſq. De juramentis *Anglo Saxonum* Georgium Hickeſium in diſſ. Epiſtolari qvæ extat tom. 1. theſauri ejus ſeptentrionalis fol. 112. ſq. De juramento nobilium *per fidem ſui corporis* agit Tiraqvellus Lib. de nobilitate p. 554. *Per pedes DEI, per guttur DEI, per ſanctos Franciæ*, Barthius notis ad Gvil. Britonem p. 56. ſq. 737. De more imagines ſanctorum extra urbem portandi, & nudipedem flexisqve genibus & cum cereo ardente in manu per illas jurandi, vide Jo. Sebaſt. Mulleri Annales domus Saxonicæ, Germanice editos ad A. 1529. Formula μὰ τῶν ποδῶν σου *per veſtigia tua*, in Concilio Chalcedonenſi freqvens. *Per corpus & ſanguinem Chriſti*, Cornelius Epiſcopus Rom. apud Euſebium Hiſt. Eccleſ. VI. 43. p. 245. *Per Crucem* Gretſerus lib. 1. de cruce cap. 71. *Per Apoſtolum Petrum*, Conſtantinus Porphyrogeneta de adminiſtrando Imperio pag 98. *Tactis ſacris Evangeliis*, Valeſius ad Sozom. VI. 30. & Meurſius ad Palladii Lauſiacam p. 183. ſq. *Tactis ſacris reliquiis*, Cangius p. 402. ad Alexiadem. Alia Lindebrogius p. 1420. ad Codicem Legum antiqvarum. Formulæ jurisjurandi violati, in bello adverſus fœdifragos prælatæ in vexillo exemplum vide apud Cangium in Zonaram pag. 68. De juramentis ſcripto factis Nazianzenus Epiſt. 219. qvam illuſtrat Valeſius ad Sozom. pag. 145. ſeq.

De

De *Muhamedanorum* jurandi formulis per tres ordines Angelorum, per regionem Meccanam, per Solem, Lunam (noctem) & eum qvi creavit masculum & fœminam, per auroram, noctes decem, conjunctionem & separationem, per cœlum & noctu venientem, per cœlum habens turres, per diem promissam, per testificantem & testificatum, qvæ omnes in Alcorano occurrunt, vide Lud. Maraccium in prodromo refutationis Alcorani p. 46. sq. De jurejurando Turcici Bassæ Ibrahimi per Mosen, Psalmos & Evangelium, & alio Solimanni Imperatoris vide Caroli Andreæ memorabilia Sæculi XVII. tom. 1. p. 62. 63. De Persarum juramentis Joh. Chardinus in itinere suo Gallice edito tom. IV. p. 103. edit. in 12.

XII. Qvomodo differant vota à juramentis vide Seldenum de J. Naturæ & Gentium p. 835. & Grotium II. 13. de jure belli & pacis. Seb. Schmidium in fasciculo diss. p. 619. & 627. sq. Idem p. 628. docet vota dissvaderi à cordatioribus Judæis, qvod non sine causa ab illis fieri nemo prudens negabit. De Voto Jephtæ & aliis Judæorum religiosis sponsionibus præcipuè cœlibatus videndi Interpretes ad Librum Judicum XI. 31. Jo. Jacobus Schudt, in libro, qvi recensetur in Actis Eruditorum A. 1702. p. 30. sq. Petrus Jurieu in Historia Critica pag. 376. sq. Eduardus Pocockius in miscellaneis sacris p. 415. sq. & Sebast. Schmidius in fasciculo diss. p. 587. sq. Casaubonus ad Baronium p. 108. sq. ubi singillatim de voto cœlibatus qvod Mariam virginem fecisse qvidam parum certa traditione opinantur. Nasiræorum Vota cum Monasticis contulit singulari dissertatione Rev. D. Theodorus Dassovius Kil. 1703. Rechabitarum Votum præter interpretes Jerem. cap. 35. ad examen revocarunt Hermannus Witsius diss. de Rechabitis, præfixa Moysi & Aaroni Godwini: & D. Sam. Schelwigius in Exercitatione vulgata Gedani 1689. De voto *Corban* interpretes ad Matth. XV. 5. & Marci VII. 11. & Grotius II. de jure belli & pacis cap. 13. §. 7. Scaliger. trihæres. cap. IX. Drusius de tribus sectis Hebr. II. 17. D. Sebast. Schmidius fascic. disp. Theolog. p. 584. sq. & Georg. Elieser Edzardi ad Avoda Sara cap. 2. p. 293. 295. sq. Extant & in Talmude singulares Codices hoc ad argumentum spectantes, ut נדרים *de votis*, tomo 3. Mishnæ Surenhusianæ p. 104. & נזיר *de Nasiræis*, p. 146. & ערכין *de rerum votarum æstimationibus*. Pleraqve etiam de votis Hebræorum tum consecratoriis sive promissoriis tum obligatoriis sive interdictoriis succincte persecutus est ex *Maimonide* & aliis Hebræorum Magistris Joh. Schelwigius diss. de votis Hebræorum Witteb. 1697.

De

De votis Græcorum, Romanorumqve variis Alexander ab Alexandro lib. III. dier. genialium cap. 22. & ibi Tiraqvellus, Janus Rutgersius Var. lect. lib. V. cap. 5. Christoph. Schutz dissertationibus de votis veterum Lipſ. 1665. Jacobus præcipue Philippus Thomaſinus lib. de votis, donariis, anathematis & tabellis votivis: Utini 1639. 4. Patav. 1654. 4. & tomo XII. theſauri Græviani. In qvo p. 963. occurrit etiam manus duplicis votivæ delineatio, cum explicatione Angeli Cauſſei de la Chauſſe ex ejus Muſeo Romano, Rom. 1690. fol. qvod recenſetur in Actis Eruditor. tomo 2. ſupplementi p. 33. Eandem alteram veterem iconem manus Cecropii votivæ illuſtravit laudatus Thomaſinus, cujus explicatio ſubjecta legitur Menſæ Iſiacæ Laur. Pignorii, atqve hinc inſerta tomo X. theſauri Gronoviani p. 657. Geſtus vota facientium fuit ut illa nuncuparent manibus leviter pandatis, ut auctor eſt Qvintilianus XI. 3. & videre licet etiam in numo apud Rubenium Tab. XXXVIII. 5. De votis decennalibus Imperatorum & Cæſarum, qvorum obſervatio non exiguum Chronologis uſum præbet, erudite egit Henricus Noris in auctario ad diſſ. de duobus numis Diocletiani & Licinii, Patav. 1676. fol. De iisdem videre etiam juvabit Antonii Pagi diſſertationem hypaticam & primum Annalium Tomum paſſim, Caroli item du Freſne diſſertationem de inferioris ævi numiſmatibus ad calcem gloſſarii mediæ Latinitatis: Varia votorum genera formulasqve, præcipue apud Romanos, erudite perſeqvitur Briſſonius in opere de formulis lib. 1. p. 95. ſq. Videndus etiam Jac. Gutherius IV. 13. de jure Pontificio tom. 5. theſauri Græv. ubi inter alia diſſerit de *Vere ſacro* ſive voto qvo Diis immolanda vovebantur pecora qvæcunqve illo anno à Calendis Martiis ad Calendas Majas naſcerentur.

XIII. De votis qvæ Sanctis nuncupantur vide Bellarminum III. 9. de cultu Sanctorum, & Clariſſimi Viri Ludov. Antonii Muratorii diſſ. XVIII. ad carmina Paulini pag. 190. ſeq. De votis aliis in Eccleſia Romana, præſertim Monaſticis, ſimplicibus ac ſolennibus, M. Antonium de Dominis lib. 2. de Rep. Eccleſiaſtica cap. 12. & qvæ contra eorundem abuſus B. Lutherus tom. 2. Witeb. Latin. pag. 270. ſq. Fridericus Balduinus, Witeb. 1626. D. Jo. Georgius Dorſcheus in indice Iniqvitatis Moguntinorum Jeſuitarum in materia de votis Monaſticis, Argentor. 1650. 4. adverſus Melchiorem Corneum: D. Sebaſt. Schmidius in faſciculo diſſ. p. 605. ſq. Chriſtianus Dreierus in controver-

ſiis cum Pontificiis diſſ. XXV. ſeq. Andreas Rivetus tom. I. Opp. pag. 1097. ſq. & Henricus Morus in operibus Theologicis p. 496. ſeq. 500. & 554. &c.

De qvarto perſeverantiæ voto, qvod præter triplex illud continentiæ, obedientiæ & paupertatis facere ſolent Benedictini, memorant tum alii tum Dandinus Alteſerra in Aſceticis. Nota qvoqve ſunt, qvæ de Jeſuitarum qvarto voto miſſionis ad infideles, à multis ſunt tradita. Eſt & votum qvartum Carmelitiſſarũ Monialium qvod auctore Berullo ſuſcipiunt, ut ſe totas mancipent S. Mariæ. Vide Rich. Simonis Bibl. Criticam tom. I. p. 303. ſq. De tribus votis ordinum eqveſtrium religioſorum vide Jo. Chriſtophori Beckmanni notitiam dignitatum illuſtr. pag. 1445. 1488. ſq.

CAPUT XIII.

Scriptores de Sacerdotibus, Ordinibusqve ſacris, Monachis, & Beneficiis Eccleſiaſticis.

Diſtinctio inter Clericos & Laicos. 1. *Sacerdotes iidem & Reges, & de Pontificatu maximo Chriſtianorum Imperatorum.* 2. *Epiſcopatus Principum circa externa Eccleſiæ, & Pontificum arrogatum jus in Principes.* 3. *De Sacerdotibus Veterum Hebræorum.* 4. 5. *De Sacerdotibus Ægyptiorum, Græcorum, aliarumq; gentium.* 6. *Sacerdotes fœminæ.* 7. *De Sacerdotibus Romanorum.* 8. 9. *De ſacris Ordinibus Eccleſiæ Chriſtianæ naſcenti propriis.* 10. 11. *De ordinibus communibus cum ſuccedenti ætate.* 12. 13. 14. *De Ordinibus ſacris deinceps demum ſuperinductis.* 15. 16. 17. 18. 19. 20. *De vocatione Miniſtrorum Eccleſiæ.* 21. *Ordinatione ſive Conſecratione.* 22. *De beneficiis Eccleſiaſticis & Parochiis.* 23. *De Monachis eorumq; Ordinibus & inſtitutis.* 24. 25.

I.

DE diſtinctione Sacerdotalis & Levitici ordinis à Laicis apud Hebræos agit Fortunatus Scacchus III. Myrothec. cap. I. ſeq. Eandem ab Hebræis accepere Chriſtiani, itaqve jam Apoſtolorum

lorum ætate Clemens Romanus Epiſtola ad Corinthios Laicorum meminit c. 40. τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἰδίαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσί. Καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται, καὶ Λευίταις ἰδίαι διακονίαι ἐπίκεινται, ὁ δὲ λαϊκὸς ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προστάγμασι δέδεται, qvi locus addendus iis qvos ex Ignatio aliisqve, profert Svicerus in λαϊκὸς, κληρικὸς & κοινολαΐτης. & Petrus de Marca diſſ. de diſcrimine Clericorum & Laicorum ex jure divino, ad calcem Operis de Concordia Sacerdotii & Imperii. Juſtum vero Henningum Bœhmerum illam diſtinctionem juris eſſe divini negantem (diſſ. 6. & 9. ſq. ad Epiſtolam Plinii de Chriſtianis & loca qvædam Tertulliani) refellunt auctores Memoriarum Trevoltinarum A. 1712. p. 1800. Omitto qvod conſtat apud Ægyptios Sacerdotibus ſolis fas fuiſſe ſacra facere, ut apud Perſas Magis, apud Gallos Druidibus, Bonziis hodie apud Indos. Qvanqvam vero laxa & Myſtica ſignificatione omnes Chriſtiani ſunt ſacerdotes: Confer Caſauboniana p. 112. & interpretes ad Exod XIX. 6. Eſ. LXI. 6. 1. Petr. II. 5. Apocal. I. 6. & V. 10. non tamen inde ſeqvitur nullum eſſe diſcrimen inter illos qvos Spiritus S. peculiariter vocavit ad paſcendam Eccleſiam DEI, Actor. XX. 28. & qvos non vocavit, qvibusqve hunc honorem arrogare ſibi non licet, Hebr. V. 4. Qvamvis etiam Clericorum dignitatem ſuper Laicos nimium extollere non dubitarunt multi in Eccleſia Romana; vide D. Chriſtiani Thomaſii obſervationes ad Lancellotum T. I. p. 25. Laicorum tamen appellationi per ſe nihil ignominiæ adhærere, uti nec Clericorum nomini arrogantiæ qvicqvam ineſſe oſtendit Stephanus Andreas Mizlerus diſſ. de Clericis & Laicis, Witeberg. 1697. §. 38. Laici in Eccleſia alii fideles erant ſive per baptiſmum jam initiati, alii Catechumeni. Adde Tho. Milles ad Cyrillum Hieroſol. p. 17. Λαϊκὸς ἱερεὺς recentioribus ſeculis dictus, qvi non eſt Monachus: uti Hieromonachus, Monachus qvi idem eſt Presbyter. Viciſſim Monachus ἀνιερὸς, qvi non eſt ſacerdos, nec ſacra faciendi ſive Miſſam celebrandi habet poteſtatem.

II. Sacerdotes apud Judæos, eosdem etiam Reges * à Moſe usqve, ejusqve filio Arua ſemper fuiſſe affirmat Trogi Epitomator Juſtinus XXXVI.

* Nomen כהן qvod rectorem & præpoſitum ſignificat, Optimatibus & Sacerdotibus eſt commune, de qvo vide ſis Grotium de poteſtate ſummarum poteſtatum circa ſacra c. IX. & ad Exod. III. 2. 2 Sam. VIII. 18. Cæterum Nazianzenus qvi Orat. VI. p. 137. Moyſen non modo ſacerdotem ſed etiam ἱερέα ἱερέων *ſacerdotem ſacerdotum* fuiſſe contendit, perinde ut ἄρχοντα ἀρχόντων *principum principem*, parum proprie eſt locutus. Et plerumqve verum eſſe comperitur qvod ait Syneſius Epiſtola 57. πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερωσύνῃ συνάπτειν, τὸ κλώθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα.

XXXVI. 2. qvod facile refellitur à Jo. Jacobo Schudt in Historia Judaica p. 181. sq. Qvemadmodum B. Glassius in Christologia Davidica p. 149. confutat qvæ Enjedinus ad Psalmum CX. scripsit, ut probaret Davidem Regem simul qvoqve fuisse Sacerdotem. Qvin tamen Imperium & Pontificatus juncta qvandoqve apud Hebræos fuerint, negari neqvit. Confer Jo. Seldenum lib. I. de successione in Pontificatum c. 13. p. 180 sq. qvi de potestate forensi Pontificis maximi agit etiam libro 2. de Synedriis cap. 10. & per totum illud opus passim. Eqvidem de Johanne Maccabæo diserte Josephus lib. I. Antiqvitatt. cap. 2. p. 712. Τρία γοῦν τὰ κράτιστευοντα μόνος εἶχε, τήν τε ἀρχὴν τοῦ ἔθνους καὶ ἀρχιερωσύνην καὶ προφητείαν. Sed & apud Gentes constat passim Reges eosdem simul functos sacerdotio, Sacerdotesqve eosdem simul fuisse Reges. Confer Synesium epistola 57. p. 198. cap. Petavium in notis p. 36. ubi singillatim de Ægyptiis, de qvibus etiam Marshamus p. 538. Canonis Chronici. De Sicyoniis Syncellus p. 97. Consule etiam Grotium de jure summar. potestatum circa sacra cap. IX. Casaubonum ad Strabonis lib. XIV. p. 233. edition. Morellianæ & ad Svetonii August. cap. 31. Nicolaum Petitpied tractatu Gallice edito de juribus & prærogativis Ecclesiasticorum in administratione Justitiæ sæcularis, Paris. 1705. 4. (de qvo libro Ephemerides Parisienses literariæ illius Anni p. 1093. sq.) & Ludovicum Borghesium in Historia Critica Melchisedechi Regis & Sacerdotis cap. X. Bellarminum libro V. de Pontifice Romano c. 9. sed & B. Gerhardum nostrum Loco Theolog. de Ministerio Verbi, §. 318. Præcipue apud Romanos hoc semper observatum fuisse videtur, ut iidem sacris præessent & auspiciis auguriisqve, apud qvos summa erat in republica auctoritas: hinc deinceps Imperatores qvoqve Romani iidem Pontifices maximi, qvod dignitatis nomen per longum tempus etiam Christiani Cæsares gerere non recusarunt. Confer Jo. Andreæ Bosii dissertationes de Pontificatu maximo Imperatorum Christianorum Jen. 1656. 4. qvæ recusæ sunt tom. V. Antiqvitatt. Romanarum à Grævio collectarum. In his contra Johannem Pacidium sive qvi sub hoc nomine latebat Jacobum Gothofredum (qvi in Epistola ad Rivetum de interdicta Christianorum cum gentilibus communione deqve pontificatu maximo num Christiani Imperatores eum aliqvando gesserint, negaverat hoc ab illis factum esse, uti negant etiam Antonius Pagi ad A. C. 312. §. 15. 19. & 313. 7. sq. & Tillemontius tom. 4. Hist. Imperat. p. 580. sq.) copiose ostendit, & argumentis non inficiandis demonstrat titulum Pontificis maximi utiqve gessisse Impera-

pera-

peratores etiam Christianos, qvanqvam sacra ethnica abominarentur, falsumqve esse qvod nonnulli tradunt, in Episcopi Romani gratiam hoc se nomine abstinuisse Gratianum. Vide sis etiam qvæ de Pontificatu maximo Imperatorum disserit Ezech. Spanhemius in præclaro opere de usu numismatum p. 691. & Antonius van Dale diss. 2. ad Antiqvitates ex marmoribus illustrandas. Duos Pontifices maximos Imperatores eodem tempore videntur svadere numi Commodi superstite M. Aurelio cusi, vide tamen qvæ notavit præclarus Tillemontius tom. 3. Hist. Imperatorum nota XI. ad vitam Septimii Severi.

III. De eo qvod Constantinus M. apud Eusebium in ejus vita lib. IV. cap. 24. affirmavit se in externis * rebus Ecclesiæ Episcopum esse, consulenda præter Jo. Morini Ecclesiam per Constantinum M. liberatam, scripta contraria Nicolai Vedelii, post Utenbogardum jura Principum asserentis, & Jacobi Revii de Episcopatu Constantini M. Amst. 1642. 12. B. Gerhardus loco Theol. de Magistratu §. 177. Qvo sensu Leo I. Papa Imperatori & Regibus etiam sacerdotalem palmam tribuat, disqvirit Paschasius Qvesnellius in notis ad Leonem M. p. 190. sq. edit. in 4. Præterea qvod Græci Imperatores in multis Ecclesiasticam sibi arrogarunt potestatem, de qvo vide sis notas ad Joannem Curopalatam, sub init. & qvod Rex Francorum Johanni Gersoni dicitur *Rex Sacerdotalis* seu *Pontificalis*, qvod sacerdotum instar sacro inunctus sit oleo, unde longo post se intervallo cæteros Christiani Orbis Reges omnes relinqvere scribit, Gallus ipse, Johannes Filesacius lib. 2. electorum p. 254. Et qvod Carolum V. Imperatorem Pontificis maximi Romani dignitatem ambiisse. Vide Bælii Lexicon tom. 1. p. 897. nota Y & Maximiliani I. feruntur literæ ad Lichtensteinium, qvibus in locum Julii II. Papæ Pontifex Max. creari serio desideravit, aliæqve ad filiam suam ** Margaritam Austriacam, datæ 18. Sept. 1511. qvibus optat fieri Coadjutor Pontificis adhuc superstitis. Confer W. Christ. Kriegsmanni dissert. de attrito per Papas imperio & Pon-

* ἀλλ' ὑμεῖς μὲν τῶν εἴσω τῆς Ἐκκλησίας, ἐγὼ δὲ τῶν ἐκτὸς ὑπὸ θεοῦ καθεστάμενος Ἐπίσκοπος ἂν εἴην. Allatius p. 230. sq. de Consensu utriusqve Ecclesiæ verba τῶν ἐκτὸς intelligit de rebus Civilibus, Petrus de Marca II. 10. de Concordia sacerdotii & Imperii pag. 91. de Gentilibus adhuc extra Ecclesiam constitutis. Utriqve contra Constantini mentem & Eusebii, qvi eodem loco capitibus præcedentibus & proxime seqventibus leges ac constitutiones Imperatoris Ecclesiasticas diserte memorat, qvalibus referti etiam omnes Annales, plena omnia monumenta.

** Jo. Masson Hist. Critiqve de la Rep. des lettres T. 4. p. 327. sq.

Pontificatu per Cæsares capessendo, & Sam. Stryckii diss. qvod qvilibet Princeps in territorio suo sit Papa. Rariora exempla sunt qvod Uladislaus Poloniæ Rex, Doctoris simul & Pastoris munere functus, Jacobus Nisibensis Episcopus idemqve strategus ac πολιοῦχος, Georgius Princeps Anhaltinus idem ordinatus Pastor & editis qvoqve homiliis sacris clarus. Qvæ vero Magistratus politici etiam circa sacra, circa vocationem, depositionem & punitionem Clericorum, (uti Salomon Rex exauctoravit Abjatharem Pontificem maximum 1. Reg. II. 26. Antiochus Epiphanes Jasonem 2. Maccab. IV. 33.) atqve adeo in Ecclesiasticis universe qvod externa & adiaphora spectat, sit autoritas, ex sententia veterum Christianorum disputavit Marcus Antonius de Dominis VI. 5. seq. de Rep. Eccles. & Grotius in libro de jure summarum potestatum circa sacra. Cui in Germania Francof. 1690. 4. recuso subjectus est Davidis Blondelli libellus de jure plebis in regimine Ecclesiastico, & alterius nescio cujus opusculum de officio Magistratus Christiani. Videndus etiam Gilbertus Burnetus in Historia juris Principum circa beneficia Ecclesiastica, Anglice edita Lond. 1682. 8. Fridericus Spanhemius tom. 2. Opp. p. 1240. sq. Et qvæ de Imperatorum Rom. Monarchia atqve circa res Ecclesiasticas juribus collegit χαλκέντερος Goldastus, opponenda tantisper Eugenii Lombardi Regali Pontificis Sacerdotio A. 1684. 4. atqve Jo. Thomæ Rocaberti * Bibliothecæ maximæ Pontificiæ, XXI. tomis in fol. editæ Rom. 1699. donec alius vir eruditus jura Principum collectione ampliore selectorum in hoc genere scriptorum asseruerit. In qvibus locus etiam debetur Archi-Episcopo Paris. Petro de Marca in præclaro opere de concordia Sacerdotii & Imperii edito Paris. 1663. & cum Observationibus Ecclesiasticis D. Justi Henningi Bœhmeri JCti Hallensis Lips. 1708. fol. licet is præcipue de juribus Regum Galliæ circa sacra est sollicitus, qvemadmodum & Carolus Molinæus in Monarchia Francorum p. 101. sq. & Matthæus Larroqvanus libro postumo Gallice edito de Regaliæ jure, Roterdam. 1685. 12. De Pontificis Romani arrogata auctoritate & potestate in Principes ** ejusqve origine videndi Samuel Pufendorfius introductione in Historiam tom. 1. cap. ult. & in libro de habitu religionis ad vitam civilem: Franciscus Hottomannus in

* Vide Acta Eruditor. A. 1708. p. 385.

** Apud Meroënses veterem Æthiopum populum summa potestas teste Strabone XVII. p. 822. fuit penes Sacerdotes, tantaqve auctoritas ut nonnunqvam misso nuntio mortem Regi imperarent, & ei alium sufficerent. Postmodo Rex qvidam consvetudinem hanc abolevit &c.

in libro cui titulus Brutum fulmen Papæ Sixti V. adversus Henricum Navarræ Regem, p. 87. sq. 94. sq. 96. sq &c. Daniel Chamierius tom. 2. Panstratiæ lib XV & lib. XVI. c. 20. sq. Theodosius Gibellinus sive qvi sub illo nomine latet Matthæus Gœbelius, Consul Budissinus in libro Germanice edito cui titulus: Cæsareopapia Romana, Gvil. Barclajus de Potestate Papæ in Principes Christianos, Laurentius Banck de Tyrannide Papæ in Reges & Principes Christianos, Francker. 1649. 4. Marcus Antonius de Dominis de Rep. Eccles. lib. 6. cap. 8. & 3 & 10. & 11. Elias du Pin diss. VII. de disciplina Eccles. Natalis Alex. in Historia Eccles. tum alibi passim, tum tom. 8. edit. in fol. p. 443. ubi contra Francisci d'Enghien Auctoritatem sedis Apostolicæ in Reges disputat. Jo. Christoph. Becmannus notitia dignitatum illustr. p. 15. sq. Christianus Dreierus diss. XV. & XVI. controvers. cum Pontificiis, Hermannus Conringius & Jo. Hoornbeckius in examine bullæ Innocentii X. contra pacem Osnabrugensem, & nuper Joh. Petrus Ludovicus JCtus Hallensis in tractatu sine nomine edito * qvi inscribitur Päbstlicher Unfug wider die Crone Preussen/ welchen Clemens der XI. in einem den 16. April. A. 1701. ausgestreuten irrigen Brevi zur Verkleinerung aller gekröhnten Häupter begangen. Coloniæ Brandenburgicæ 1703. 4. Videndus etiam liber editus Leodii 1645. forma minore, cui titulus *Jus Belgarum circa Bullarum Pontificiarum receptionem*, de qvo Rich. Simon T. 1. Bibl. selectæ p. 290. sq.

IV. De Sacerdotibus & sacro ordine apud Hebræos diligenter præ cæteris agit *Joh. Lightfootus* tom. 1. operum, in libro de ministerio templi: *Jo. Saubertus* in operibus postumis: *Jo. Lundius* in opere Germanicè edito de rebus sacris Judæorum: *Joh. Andreas Quenstadius* antiqvitatt. biblicar. cap. 1. & *Jonas Krumbholtz*, Pastor Nosocomii Dresdensis, in sacerdotio Hebraico, Dresdæ 1707. 8. Ante Legem Mosaicam Sacerdotes passim fuere patres familias & filii primogeniti, post Legem hoc ad posteros Aaronis & tribum Leviticam restrictum fuit, qvemadmodum etiam apud gentes qvasdam Sacerdotium hæreditarium fuisse observat H. Dodwellus de jure Laicorum circa sacra p. 219. sq. & Ezechiel Spanhemius p. 567. sq. ad Callimachum, qvibus adde qvod Ἀρχιερέως dignitas apud Ægyptios hereditaria erat, ut docet Herodotus lib. 2. cap. 37. & apud Rhodios sacerdotium teste Diodoro Siculo V. p. 227. d. Fuit & apud Hebræos Princeps reliqvorum *summus Sacerdos*, qvi in Pentateu-

* Hic auctior etiam Latine lucem vidit, sub titulo: *Nænia Pontificis* &c.

tateucho fere ſimpliciter Sacerdos dicitur, de qvo poſt alios videnda D. Theodori Daſſovii diſſertatio Kilon. 1703. 4. qvæ inſcribitur Diſſidium Pontificis Romani & Hebræi. Poſt Pontificem Maximum apud Hebræos erant reliqvi *Sacerdotes*, tum *Levitæ* ſtricte dicti, qvos tres ordines invicem diſtinguit Clemens 1. Epiſt. ad Corinthios §. 40. atqve non abſurdum videtur viris doctis, * anſam eos dediſſe diſtinguendis in Chriſtiana Eccleſia ordinibus Epiſcoporum, Presbyterorum & Diaconorum. Apud Judæos hinc *Nathinæi* atqve *Scribæ*, qvos à *Legisperitis* non differre, contra Jo. Cameronem probat Jo. Vorſtius lib. 1. de Hebraiſmis N. T. p. 84. Vide etiam qvæ de ſcribis Judæorum obſervant Daniel Feſſelius libro & capite primo adverſariorum ſacrorum, Caſpar Barthius lib. 50. adverſar. cap. 1. Præcipuum Pontificis Maximi miniſtrum fuiſſe סגן, præter alios notat Beveregius ad Synodicum M. p. 196. Confer alios laudatos Clariſſ. Zellero p. 318 ſq. de Vacca rufa, qvod vero hic *Sagan* ſive *στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ* perpetuus fuerit ejusdem ſummi Sacerdotis vicarius, ſingulari diſſertatione negavit Johannes Nicolai A. 1699. 4. Sagani ſuberant Catholici de qvibus dixi infra c. 14. §. 5. Ex Diaconis ſive Levitis duo erant *collectores ciſtæ*, qvorum erat veſperis ſabbati pecuniam pro pauperibus colligere: alii tres *collectores catini*, qvi cibos qvotidie colligebant & inter pauperes diſtribuebant, Vide Clariſſ. Rhenferdium de decem Otioſis Synagogæ p. 147.

V. De Judæorum *Patriarchis* & *Primatibus* agit Petavius p. 55. ad Epiphan. Jac. Gothofredus ad codicem Theodoſianum p. 213. tom. VI. Grotius cap. 10. de imperio ſummar. poteſtatum circa ſacra p. 272. Becmannus XVII. 2. 15. dignitatt. illuſtr. Sam. Petitus lib. 2. c. 10. Var. lect. & lib. 3. c. 3. Var. Obſ. De *Presbyteris* urbium *politicis*, à Sacerdotibus & magni Synedrii ſenatoribus diſtinctis vide Seldenum lib. 1. de Synedriis cap. XVII. Grotium ad Matth. XXVI. 47. & Luc. XIX. ult. *Synedrio magno* Pontifex Maximus non ſemper præerat, ut oſtendit Seldenus cap. XI. de anno civili Judæorum. Sed de magno illo Concilio videbis ubi lubebit ſcriptores plures infra c. XIV. §. 2. à me laudatos. Jam adverſus eundem Seldenum notare juvat Pontifices Maximos à Romanis non fuiſſe exutos Poteſtate juris dicundi in rebus civilibus (niſi forte in capitalibus delictis) ut ex Joſephi XX. 8. & aliis locis demonſtrat Humfredus Hody in libro Anglice A. 1693. 4. edito de cauſa ſedium vacantium poſt injuſtam & non canonicam depoſitionem p. 35. ubi & de eo qvod

* Bevereg. lib. 2. cap. 11. Codicis Canonum Vindicati.

qvod ἀρχιερέων nomen pluribus commune fuerit præter Pontificem Max. & expontifices pontificesqve exauctoratos. De *Archi-Synagogis*, Capitibus Academiæ & Doctoribus non Sacerdotibus, Grotius ad Matth. IX, 18. & in florum sparsione ad Jus Justinianeum p. 339. ubi eosdem facit *Archiphérecitas* memoratos in Novella Justinianea CXLII. Vide etiam Sam. Petitum lib. 2. c. 20. Var. Lectionum. Franciscum Burmannum Parte II. Exercitationum, Jo. Morinum Exerc. Bibl. p. 258. sq. Campegii Vitringæ Archi-Synagogum, Franeqveræ 1685. 4. & Jac. Rhenferdium libro de *decem otiosis Synagogæ* sive de decem hominibus ingenuis puberibusqve, qvi debebant in Synagoga præsto esse ut qvolibet tempore advenientes invenirent justum cœtum, ad legitime orandum DEum, ibid. A. 1686. 4. De *Azanitis* (חזנים) sive ministris Synagogæ, qvi lectorum, cantorum & ædituorum vice fungebantur, Petavius p. 58. ad Epiphan. De *quindecim præfectis sanctuarii* vide Misnam Schekalim tomo 2. edit. Surenhusii p. 191. seq. De *tribus quæstoribus* s. *thesaurariis templi*, totidemqve *Emarcalim* s. *Camerariis*, & *duobus præfectis* id. pag. 192. sq. Ad *Didascalum* & *Majores Judæorum* Lex Honorii & Theodosii tom. 6. Cod. Theodos. p. 248. De XXIV. *Ephemeriis Sacerdotum* s. vicibus hebdomariis per qvas singulæ sacerdotum familiæ officio suo fungebantur, qvorumqve principes videntur dicti ἀρχιερεῖς perinde ut illi sacerdotes qvi simul erant assessores magni Synedrii, consule præter interpretes ad 2. Chron. XXXI. 16. Nehem. XIII. 30. & Luc. I. v. 5. Constantinum l'Empereur ad Bertramum de Rep. Hebræorum cap. XVIII. Josephi Scaligeri notas ad fragmenta selecta veterum Græcorum subjecta libris de emendatione temporum pag. 54. sq. Lud. Cappelli opera posthuma p. 654. Abrahami Sculteti exercitt. Evangelic. lib. 1. cap. 7. & D. Jo. Henr. Maji dissertationem de hoc argumento, aliamqve Pauli Slevogti Jen. 1649. editam, nec inter cæteras Slevogti dissertationes Jen. 1656. 4. junctim vulgatas obviam. *Pontificum maximorum successionem* præter Voisinium ad Raymundum Martini, aliosqve qvamplurimos, diligenter tradit Waltonus in Apparatu ad Scripturam S. & Carolus Sigonius lib. V. de Republ. Hebræor. c. 2. Ante Aaronem nullum fuisse Pontificem Max. probat Chamierus tomo 2. Panstratiæ lib. IX. cap. 9. Neqve in Hasmonæis sive Maccabæis veram Pontificum successionem interpellatam, Seldenus de successione in Pontificat. p. 226. & l' Empereur ad Bertrami c. 13. de Rep. Hebr. Neqve duos simul aut annuos Pontifices fuisse Rich. Montacutius Apparat. ad Origg. Ecclesiast. p. 222. 235. sq. Talmudistarum inscitiam circa numerum & successionem Pontificum maximorum

rum perstringit Joh. Morinus Exerc. Bibl. p. 286. Samaritani in Epistola ad Josephum Scaligerum affirmant ab Aarone usqve ad suam ætatem numerare se summos sacerdotes CXXII.

VI. De Sacerdotibus apud gentes varias, qvorum alii annui, alii fuerunt perpetui sive διὰ βίου, (vide Valesium p. 193. ad Euseb.) eorumqve generibus nonnulla collegerunt Alexander ab Alexandro lib. 2. genialium dierum cap. 8. p. 318. sq. & Joh. Saubertus lib. de sacrificiis cap. 6. & 7. ubi singillatim de Sacerdotibus veterum Germanorum, Gallorumqve. Præclara etiam de ordinibus Sacerdotalibus apud varias gentes annotavit Huetius lib. II. Alnetanarum qvæstionum c. 20 §. 6. uti de Græcorum Sacerdotibus Potterus II. 3. Archæol. tom ult. thesauri Gronov. Idem argumentum sed admodum leviter attigit Franciscus Rous Archæol Attic. II. 8. ubi etiam de Mystagogis sive Hierophantis ex Meursii lib de sacris Eleusin. cap 13. Multi ut Sacerdotes Cereris perpetuo cœlibatum servabant. Vide notas ad Lucian tom 1. p 93. edit. Amst. alii ut Megabyzi sive Sacerdotes Dianæ Ephesiæ teste Strabone galli erant sive spadones, ut Sacerdotes Deæ Syriæ qvoqve, de qvibus idem Lucianus. De Pontificibus Græcorum Asiarchis (Act. XIX. 31.) neocoris, (id. XIX. 31.) Sacerdotibus Stephanophoris, aliisqve uti etiam de Fratriis sacrorum, orgeonibus, thiasotis & archithiasotis, fuse differit Antonius van Dale in Dissertationibus ad antiqvitates è marmoribus antiqvis illustrandas Amst. 1702. 4. editis. Idem diss. V. agit etiam de Prytanibus, qvod genus Sacerdotii magistratui politico fere annexum erat, de qvo exstat etiam eruditus Ezech. Spanhemii liber de Vesta & prytanibus Græcorum tom. V. Antiqvitatt. Græc. De Pastophoris illustris Cuperus in Harpocrate pag. 131. De Melanophoris Steph. le Moyne Epistola singulari ad Cuperum, eidem Harpocrati adjecta. De Sacerdotibus Ægyptiorum Clemens VI. Strom p. 633. sq. Jac. Gothofredus ad vet. expositionem Mundi p. 25. Joh. Marshamus in Canone Chronico, H. Witsius in Ægyptiacis & Joh. Nicolai libro de Synedrio Ægyptiorum.

VII. De ἀρχιερείαις & Sacerdotibus fœminis variarum Dearum apud Græcos Romanosqve consules Clariss. Montfauconum in Palæographia Græca p. 160. & Caroli Patini commentarium ad vetus monumentum Marcellinæ, ubi & de tribus ordinibus Antistitum fœminarum (ut apud Romanos Vestalium) μελλιερᾶις, ἱερᾶις, & παριερᾶις è Plutarcho

cho p. 795. an seni gerenda Resp. præter qvas erant etiam ἱερατεύουσαι Sacerdotibus fœminis ministrantes, & ἀρήτειραι qvæ preces fundebant. Sacerdotis maximæ matris DEum Magnæ Idææ & Sacerdotis maximæ Vestalis icon apud Sponium p. 150. Misc. De flaminicis, mulieribusqꝫ sacra curantibus atqve in his de virginibus Vestalibus plura Saubertus lib. de sacrificiis cap. VIII. & Justus Lipsius libro de Vesta & Vestalibus, qvi & separatim, atqve inter opera Lipsii sæpius recusus, in qvinto etiam thesauri Græviani tomo legitur. Præter virgines Vestales qvinqve, sextamqve Vestalem maximam, de qvibus Onufrius etiam tom. I. Græv. p. 227. 257. sq. fuerunt Romæ è fœminis Sacerdos Cereris, & qvindecim flaminicæ Diales, totidem virgines saliares, & Sacerdotes bonæ Deæ, aliorumqve flaminicæ Deorum. Flaminum qvoqve uxores flaminicas dictas idem Onufrius observat p. 219. Apud Persas ἱέρειαι Ἀρτέμιδος Ἀνείτιδος in Ecbatanis. Plutarch. Artaxerxe p. 1025. Apud Argivos Phalides ab Adamanta, Sacerdote Eurysthei filia. Syncell. p. 172. Sed apud Ægyptios teste Herodoto II. 35. uti Hebræos qvoqve & Christianos fœminæ Sacerdotes nullæ. Cantricum mentio Nehem. VII. 67. sed docere in Ecclesia prohibitum fœminis 1. Cor. XIV. 34. Ambrosius in Psal. 1. *Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere jubet, Psalmum etiam bene clamant. Hic omni dulcis ætati, hic utrique aptus est sexui.*

VIII. De Sacerdotibus veterum Romanorum post Fabii Pictoris, M. Varronis aliorumqve scripta deperdita, consuli possunt libelli Pomponii Læti, Raphaëlis Volaterrani & Henrici Bebelii freqventissime excusi, tum seorsim tum in Petri Scriverii republica Romana & ad calcem compendii antiqvitatum Romanarum concinnati à Philippo Caroli. Libellus de Sacerdotiis Romanorum qvi sub Lucii Fenestellæ antiqvissimi scriptoris nomine prodiit, autorem habet recentem scriptorem Andream Dominicum Floccum, ut eruditorum consensu hodie constat. Præ cæteris autem diligenter in hoc argumento de Sacerdotiis Romanorum versatus est Onuphrius Panvinius in prioribus 145. capitibus operis luculenti de civitate Romana tom. I. Græv. qvi Pontifices Maximos, qvorum memoria extat ordine Chronologico recensuit lib. V. Fastorum: Gvielmus Choulius in tractatu brevi de Sacerdotiis, libro de religione Romanorum annexo. Paulus Merula in tractatu brevi de Sacerdotibus Romanorum, qvi cum aliis ejusdem scriptis posthumis lucem aspexit Lugd. Bat 1684. 4. Jacobus Gutherius, vir præstantissimus (licet ab H. Norisio in Cenotaphiis Pisanis & à Grævio præf. ad tom. 5. thesauri

ſubinde caſtigatus) in libris qvatuor de veteri jure pontificio, Pariſiis 1612. 4. & in tomo V. antiqvitatt. Romanar. Grævii. Prætereo qvæ de Sacerdotiis Romanorum habet Freinshemius ad Flori lib. 1. cap. 2. ubi octo ordines à Numa inſtitutos perſeqvitur, tum Roſinus l. 3. & ad eum Demſterus, Wolfg. Lazius lib. 3. de republ. Romana, Struvius cap. 12. aliiqve qvi corpora atqve ſyſtemata antiqvitatum Romanarum compoſuerunt.

IX. Locus inſignis Feſti non eſt prætereundus: *Ordo Sacerdotum æſtimatur Deorum majeſtate, ut maximus quisque. Maximus videtur* * *Rex, deinde Dialis, poſt hunc Martialis, quarto loco Quirinalis, quinto Pontifex Maximus. Itaque in conviviis ſolus Rex ſupra omnes accubat, ſed Dialis ſupra Martialem & Quirinalem: Martialis ſupra proximum, omnes dein ſupra Pontificem. Rex quia potentiſſimus: Dialis quia univerſi mundi Sacerdos qui appellatur Dius: Martialis, quod Mars conditoris urbis parens. Quirinalis, ſocio Imperii Romani Curibus adſcito Quirino. Pontifex maximus, quod judex atque arbiter habetur rerum divinarum humanarumque.* De Rege ſacrorum, cujus uxor Regina ſacrorum appellabatur, videndus Alexander ab Alex. III. 27. Onufrius de Civ. Romana tomo I. Græv. p. 243. 258. & Gutherius lib. 1. de jure Pontificio cap. 31. tom. V. Græv. qvi etiam de Pontificum collegio & officiis ac Pontifice Maximo diligentiſſime diſſerit lib. 1. & 2. & provocationem ab hoc ad populum fuiſſe obſervat lib. 2. c. 10. ſeq. De collegio Fratrum arvalium aliisqve ſacris ſodalitatibus Pontificum augurumqve agit Alexander ab Alexandro lib. 1. cap. 26. & ibi Tiraqvellus: tum Gisbertus Cuperus lib. 4. Obſ. c. 13. ubi contra Gutherium obſervat qvatuor ſumma Sacerdotum collegia Romæ fuiſſe; Pontificum, Augurum, Qvindecimvirum & Septemvirum Epulonum, non vero Aruſpicum ut viro doctiſſimo viſum fuerat. Pontifices maximos veteris Romæ recenſet Onufrius libro V. faſtor. Romanorum p. 94. 330. ſq. De Pontificibus idem Alexander lib. 2. c. 8. & diligentius Joh. Andreas Boſius Prof. Jenenſis in diſſert. de Pontifice maximo ** Romæ veteris, & Pontificatu maximo Imperatorum Romanorum adverſus Jacobum Pacidium ſ. Gothofredum Jen. 1656. 4. & in eodem tomo V. theſauri Græviani. De Pontificibus majoribus (qvorum caput Pontifex maximus) &

* Tamen Regis ſacrificuli ſacrificium Pontifici ſubjectum diſerte teſtatur Livius II. 2. *ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus tunc prima erat cura, officeret.*

** Sic dicti etiam maximi & maximæ Sacerdotes, curiones maximi, maximi augures &c. Vide illuſtrem Cuperum ad Lactantium de mortibus perſecutor. p. 211.

& de minoribus, (antea dictis scribis Pontificum) H. Noris Cenotaph. Pisan. diss. 1. c. 5. De Augustalibus flaminibus, sodalibusqve idem c. 6. Vide & diss. 2. c. 5. & 7. ubi de Pontificum vestibus, ætate &c. De duumviris, decemviris, qvindecimviris sacris faciundis, à qvibus Sibyllina qvum opus esset consulebantur, præter eundem Alexandrum lib. 3. c. 16. atqve eos qvi de Sibyllinis carminibus scripserunt, videndus Petrus Taffinus cap. 5. de anno seculari Romanorum, tom. VIII. thesauri Græviani pag. 494. sq. De septemviris Epulorum Christophorus Cellarius ad Plinii Epistolas pag. 86. De gallis Sacerdotibus Cybeles & Archigallo, Rigaltius ad Commodianum Instruct. XVII. 3. De Saliis Tobias Guthberlethus libro singulari Franeqv. 1704. 8. & Jo. Dan. Ramus in diss. de Ancilibus Romanorum Hafniæ 1706. 4. Singulis templis Diisqve singuli flamines qvi sacra facerent, sed plures sodales. De Sodalibus, flamine & saliis ad cultum principum ἀποθεωθέντων constitutis vide Dodwelli prælect. Cambden. pag. 160. sq. De ministris sacrorum populi Rom. Onufrius in civitate Romana tom. 1. Græv. p. 251. 259. & Gutherius de jure Pontificio II. 13. sq. tom. V. Græv. De æditius Alexander etiam ab Alexandro lib. 5. c. 17. De Tibicinibus eorumqve collegio præter Dempsterum ad Rosinum Casp. Bartholinus libris 3. de tibiis veterum. Neqve vero mirum tot & tam diversos ordines sacris rite colendis apud Romanos constitutos fuisse, qvoniam diligentissime illa observari summi esse momenti semper existimarunt, ita ut si minutissima etiam aliqvis neglexisset, statim tota actio esset vitiosa, summi magistratus exauctorarentur, triumphus negaretur, qvod nimirum persvasum esset Romanis magis ad Reip. salutem facere si Magistratus ac viri principes divina suspicerent ac religentes essent qvam si profligarent hostes, ut notat Plutarchus Marcello f. 300. cui jungendus Valerius Max. lib. 1. ubi & de relig. auspiciis.

X. Sacri ordines *Ecclesiastici* vel nascenti Ecclesiæ peculiares sunt, vel cum succedentibus temporibus communes, vel postea demum superinducti. Nascenti Ecclesiæ peculiares sunt *Apostoli* proprie sic dicti & *Evangelistæ*, qvanqvam Apostoli nomen non tantum Christo ipsi Ebr. III. 1. & Johanni Baptistæ apud Tertull. imponitur, sed & LXX. discipulis Domini, & discipulis Apostolorum, & iis qvi diu post Apostolos in Ecclesia docuerunt & Evangelium propagarunt. Vide Valesium ad Euseb. p. 21. sq. & p. 41. sq. M. Antonium de Dominis lib. 2. de Rep. Eccles. c. 2. §. 44. Blondellum de Episcopis p. 50. 85. & 113. Petavium

 dogm.

dogm. Theol. de Hierarchia Eccles. Maturinum Vess. la Crose, in dialogis Gallice editis p. 141. sq. & D. Joachimum Hildebrandum libro de Hierarchia Ecclesiastica &c. Qvemadmodum Constantinum M. inter Principes Apostolum ἐν βασιλεῦσι Ἀπόστολον dictum observat Grotius p. 21. de jure summarum potestatum circa sacra. De Apostolis eorumqve ministerio & auctoritate vide Franciscum Burmannum de ministris N. T. extraordinariis dissert. 2. usqve ad undecimam: Casaubonus ad Baronium p. 277. sq. Petavius lib. 1. cap. 5. de Hierarchia Eccles. Tho. Bilsonus de perpetua Ecclesiæ Christi gubernatione, Frid Spanhemius in qvaternario dissertationum historici argumenti, tomo secundo operum recuso, pag. 289. sq. dissert. de Apostolis & Apostolatu. Eorum episcopatum fuisse oecumenicum s. nulli certo loco alligatum ostendit Walo Messalinus s. Claudius Salmasius in libro de Episcopis & Presbyteris p. 198. sq. Episcopos qvoslibet orthodoxos dictos fuisse Apostolos & Apostolicos & Ecclesias Apostolicas non tantum Romanam ostendit Blondellus loco laudato & B. Dorschæus part. II. Vindic. in Exodum p. 125. agnoscunt etiam Baluzius ad Vincentium Lerinensem p. 368. & Paschasius Qvesnellus in notis ad Leonem M. p. 867. & 871. Neqve prætereundum qvod non modo Johannes Baptista, Prophetæ & doctores Apostolorum nomine veniunt, vide Sirmondum ad Ennodium p. 76. Sed etiam ἡ Ἀπόστολος sive Apostola in fœminino dicitur S. Thecla, apud Joh. Ernest. Grabium tom. 1. spicilegii p. 331. & similiter aliæ mulieres sanctæ apud Frontonem Ducæum in notis ad Chrysostomum tom. 1. p. 90. De Apostolorum proprie dictorum prærogativa, vocatione, ministerio & donis singularibus agunt etiam Henr. Dodwellus in diss. 1. ad Irenæum, & Gvil. Caveus in introductione ad vitas Apostolorum. Ut ut vero haud plane certum est qvod à Judæis nomen Apostolorum mutuati sint Christiani, cum apud Græcos vetustissimos qvoqve passim Apostoli nomen pro ministro vel legato occurrat, ut apud Herodotum lib. 1. cap. 21. vide tamen qvæ de Apostolis Judæorum Baronius ad A. C. 32. Casaubonus ad Baron. p. 274. sq. Grotius ad Matthæi X. 1. Heinsius ad Lucæ VI. Morinus p. 260. Exerc. Biblic. Sam. Petitus Var. lect. c. 24. (lib. 2. cap. 20. Seldenus de anno civili Hebr. cap. 15. p. 84. Petavius ad Epiphan. hæresi 30. & tom. 3. dogm. Theol. pag. 683. & 739. edit. Paris. D. Joh. Frid. Mayeri τοῦ μακαρίτου dissertatio de Apostolis Hebræorum, Gryphiswald. 1704. in qva etiam de illorum Patriarchis duobus, uno in Palæstina, altero in Babylonia, qvorum Apostoli illi fuere administri.

XI. De

XI. De *LXX. discipulis* præter Burmannum parte 2. Exerc. pag. 95. sq. diligenter agit David Blondellus libro de Episcopis p. 99. usqve ad p. 125. qvi p. 109. cum Apostolis æqvo jure atqve conditione fuisse contendit. Qvod per omnia admittendum non videtur, ut perspicue patet ex electione Matthiæ, qvæ nulla fuisset, si Matthias & Barnabas, utpote jam inter 70. discipulos constituti, non per promotionem ad Apostolatum majus aliqvod ministerium fuissent adepturi. Pseudo Dorothei libellum commentitiis LXX. discipulorum nominibus refertum, & de iisdem Jambos Nicephori Xanthopuli, lubens prætereo. Omitto etiam *Pseudapostolos*, de qvibus D. Jo. Georgii Neumanni diatriba lucem vidit Witeb. 1708. 8.

De *Evangelistis*, qvos Evangelizatores vocat Tertullianus libro de Corona militis, agit Burmannus part. 2. exercitationum pag. 215. Qvanqvam vero propria & singulari qvadam appellatione IV. tan... sunt Evangelistæ, cujus numeri rationes allegoricas ex S. Irenæo & ... veteribus attuli in Codice Apocrypho Novi T est. in qvo etiam plur... pocrypha recensui Evangelia: tamen etymologica usurpatione ita dicti sunt non tantum Apostoli & Apostolici viri qvi Evangelium Christi hominibus annunciarunt, sed etiam post illa tempora Evangelii doctores qvicunqve, qvemadmodum Cæsarius qvæst. 45. qvoqve Magos qvi ad Christi cunas venerunt vocat Εὐαγγελιστὰς καὶ πρώτους κήρυκας ἐθνῶν τῆς θεανδρικῆς ἐπιφοιτήσεως. Qvamobrem & Episcopus Meldensis Jo. Benignus Bossvetus in historia Variationis Ecclesiarum protestantium p. 26. sq. sine magna ratione carpit Lutherum, qvod in subscriptione literarum ad Georgium Saxoniæ Ducem, se Evangelistam Wittenbergensem appellavit, qvod ex more illius ætatis fecit. Memini me in Bibliotheca Rev. D. Mayeri videre Literas A. 1520. scriptas ad Lutherum tertio die Novembris à Sebastiano Hoffmeistero, in qvarum subscriptione hic se vocat sacrarum literarum Doctorem Evangelistam apud Minores Constantiæ, ut adeo hac ætate istud nomen usurpare adeo insolens haud fuerit. De *Prophetis* Novi Testamenti vide eundem Burmannum Parte II. Exercitat. dissert. 12. & sq.

XII. Ordines Ecclesiastici nascenti Ecclesiæ & seqventibus seculis communes fuere hi tres, *Episcopi*, * *Presbyteri* & *Diaconi*. Ac de Episcopo-

* Σκοπὸς & ἐπίσκοπος pro custode & inspectore apud Æschylum, Callimachum, Ciceronem VII, 11. ad Atticum, aliosqve. Vide Ezech. Spanhemium ad Callimachum

ſcoporum qvidem ac Presbyterorum dignitate & juribus, num eadem utrorumqve fuerit Apoſtolicis temporibus auctoritas, an Epiſcopi Presbyteris, jam ab Apoſtolorum tempore fuerint ſuperiores, acerrime & plurimis ſcriptis à Viris doctis fuit diſputatum. Epiſcoporum ſupra Presbyteros auctoritatem & divino jure competentes prærogativas defenſitant Bellarminus libro de Clericis tom. 2. Controverſ. & de Ordine tom. 3. Dionyſius Petavius in libris de Hierarchia Eccleſiaſtica, Jo. Morinus Part. 3. Exerc. 3. de ſacris Ordinationibus, Thom. Bilſonus, Epiſcopus Winthoniensis, de perpetua Eccleſiæ Chriſti gubernatione Lond. 1611. 4. Jo. Pearſonius in Vindiciis Ignatii part. 2. cap. 13. Beveregius Codice Canonum illuſtrato lib. 2. cap. 11. Henr. Hammondus in libro de Epiſcopis & Presbyteris, aliiqve Epiſcopalium partium Angli & Scriptores Romanæ Eccleſiæ. Henricus Dodwellus in variis ſcriptis, Franciſcus Brokesby in Hiſtoria Hierarchiæ Eccleſiæ primitivæ per tria ſæcula & initium qvarti, Lond. 1712. 8. E contrario Epiſcopos & Presbyteros divino jure & Apoſtolico more ejusdem plane eſſe dignitatis & auctoritatis diſputant præ cæteris David Blondellus in libro de Epiſcopis & Presbyteris, Claudius Salmaſius in apparatu ad libros de primatu Papæ & in diſſertatione Lugd. Bat. 1641. 8. edita de Epiſcopis & Presbyteris ſub nomine Walonis Meſſalini: Chriſtianus Dreierus in controverſiis cum Pontificiis diſſert. 21. D. Jo. Franciſcus Buddeus Exercitatione de origine & poteſtate Epiſcoporum, Jenæ 1705. 4. & Proteſtantes fere communiter, atqve in Anglia Presbyteriani. Vide & Baluzium p. 366 & 367. ſq. ad Lupum Ferrarienſem. Cum autem longo Eccleſiæ uſu Epiſcoporum ordo ac Presbyterorum diſtinctus eſſet, *Aëtiani* * in qvarto poſt Chriſtum natum ſæculo qvi nec dum ullum eorum diſcrimen (perinde ut hodie Presbyteriani) eſſe volebant, hæreticis ideo adſcribuntur apud Epiphanium, Hæreſi 75. num. 3. Alia tamen Proteſtantium noſtrorum ratio eſt, qvi Epiſcopos & Presbyteros jure divino qvidem & Apoſtolico uſu pares fuiſſe affirmant, ſubordinationes tamen Eccleſiaſticas ideo non improbant, ut pleriqve ipſorum in Eccleſiis ſuis eam amplectantur ipſi, dum ſupra Diaconos & Paſtores habent vel Epiſcopos & Archi-

chum p. 158. Pontifex Maximus παρθένων ἱερῶν ἐπίσκοπος. Plutarch. in Numa. ἐπισκοποῦντες τὰ τῆς πόλεως ὤνια. Schol. Ariſtophanis ad Veſpas, 1398. Everhardus Otto de Ædilibus Coloniarum p. 237. ſq.

* Salmaſius in Apparatu de Primatu Papæ p. 113. Romanam Eccleſiam ipſammet arguit Aëtii veſtigiis inſiſtere in eo, qvod in ſeptem ordinibus Epiſcopos ſub Presbyteris comprehendit, atqve unam τάξιν utrorumqve conſtituit.

Archi-Episcopos ut in Svecia, Daniaqve, Prussia ac Britannia: vel Præpositos, & Inspectores, Superintendentes ac Superintendentes generales ut in Germania passim. Ac Superintendentis qvidem vox (licet arrogantior videatur Danæo & Sibrando Vomelio apud Crenium tom. 16. animadvers. p. 223.) apud Hieron. Epist. 8. ut dixi obvia est, uti verbum *superintendere* apud Augustinum XIX. 19. de C. D. In Saxonia freqventari cœpit post visitationem A. 1528. notante Seckendorfio. Confer Casp. Ziegleri Superintendentem ad normam Constitutt. Ecclesiasticarum in Electoratu Saxonico descriptum, Dresd. 1688. 4. Ambrosio *Superinspector* cap. 6. de dign. Sacerdotali. Episcopos in primitiva Ecclesia parochiis fere tantummodo, non amplioribus diœcesibus præfuisse disputat auctor libri Anglice vulgati Lond. 1712. 8. cui titulus: *a clear account of the ancient Episcopacy.* Acta Eruditor. tom. 6. supplementi pag. 60. seq.

Episcoporum præcipue erat ordinare in Clerum cooptandos, baptizare, confirmare, causas Ecclesiasticas decidere, pauperum curam habere, templa consecrare, disciplinam Ecclesiasticam moderari aliaqve similia, de qvibus idem Blondellus late differit, & ea interdum Presbyteris qvoqve concessa fuisse probat; Qvod singillatim circa ordinationem (præcipuum qvoddam Episcoporum munus haberi solitum) probavit D. Joh. Hulsemannus, Theologus Lipsiensis, in diss. de ministro ordinationis, Rev. Jo. Guntherus, Ecclesiastes itidem Lipsiensis meritissimus, in Apologia Ministrorum Lutheranorum adversus Christiani Helwig librum Uratislav. 1697. 12. vulgatum qvod Presbyteri destituantur facultate ordinandi Presbyteros, Lipsiæ 1698. 4. Germanicè edita, & novissime scriptor Gallus de præjudiciis falsis & legitimis, Delph. 1701. 12. præjudicio 2. Vide etiam Rich. Simonem Bibl. selectæ tom. 2. p. 12. sq. ex Isaaci Hoberti ἀρχιερατικῷ, & p. 18. Edmundum Martene lib. 1 parte 2. de Ecclesiæ Christianæ ritibus p. 286. seq. Apud Vopiscum in vita Saturnini memorantur Christi Episcopi, qvod non aliud est qvam Episcopi Christiani. Vide Jo. Seldenum ad Eutychium p. 146. Episcopis neutiqvam competere ut arma tractent, aut cum Julio II. Papa abjectis Petri clavibus gladium Pauli arripiant, probavit Caspar Zieglerus ὁ μακαρίτης in libro qvi inscribitur: Episcopus miles in veteri Ecclesia invisus. Episcoporum fuisse in cœtibus publicis prædicare, jam supra, cum de Concionibus veterum dicerem, observare me memini. Nunc addo etiam catechizandi munus eis tribui ab Hieronymo Epist. ad Pam-

machium de erroribus Joh Hierosolymitani. De Episcoporum officio circa pœnitentes confer Morinum lib. VI. de pœnitentia cap. 76. & IX. 33. Episcoporum esse benedicere notatur in constitutionibus Apostolicis lib 8. cap. 41. Præcipua qvoqve ipsorum cura fuit ut doctrinæ & vitæ Cleri observatores essent, & exemplo pariter atqve doctrina gregi suo præirent, tanqvam speculatores à Domino constituti sive præsides, præsidentes, præpositi ac Superintendentes, ut Hieronymo & aliis veteribus appellantur. Confer in Joh. Filesaci opusculis variis diatribam primam, qvæ est de sacra Episcoporum auctoritate, Paris. 1614. 8. De antiqvis & majoribus Episcoporum causis, condemnationibus, appellationibus videndus Jacobi Boileau liber Lugduni A. 1678. editus contra Cl. Davidis librum de judiciis Canonicis Episcoporum. Solis Episcopis competere jus Hæreticos absolvendi & Ecclesiæ reconciliandi, ex veteris Ecclesiæ usu probatum ivit libro singulari Jo. Baptista Thiers, de qvo Elias du Pin tom. 18. p. 281. Num integrum fuerit Episcopo successorem sibi ante obitum designare, vide Rob. Jenkini defensionem Augustini contra Johannem Phereponum sive Clericum (Cantabrig. 1707. 8.) p. 95. sq. De Episcopi throno in Ecclesia, Menardus pag. 85. ad Sacramentarium Gregorii M. De Episcoporum Ordinatione, electione idem pag. 299. sq. cui, si qvis usum Ecclesiæ Rom. recentioris ætatis nosse velit, junget Cerimoniale Episcoporum. De baculo sive pedo Episcopi Cangius Glossar. in πατεϱικὸν, Macri fratres in Hierolexico voce baculus & p. 387. ubi icon Gelasii I. Papæ cum baculo: & Jo. Ciampinus in diss. Historica an Romanus Pontifex baculo pastorali utatur, Rom. 1690. 4. De depositione Episcoporum & accusationibus adversus eos non facile admissis, agit Petrus de Marca in opere de concordia Sacerdotii & Imperii lib. 6. & 7. Qvanqvam vero Episcopi ex Presbyteris & Diaconis legendi essent, tamen non desunt exempla Episcoporum ex Laicis ad illam dignitatem per saltum ut loqvuntur evectorum, qvales sunt Ambrosius, Nectarius, Tarasius, Nicephorus, Photius aliiqve apud Leonem Allatium p. 169. libri de ætate & interstitiis ordinum apud Græcos. His addes Thalassum de qvo Socrates VII. 48. & qvæ Valerianus Flavingius in vindiciis ad thesin Clevesianam de Episcopatu, de qvo libro Elias du Pin tom. XVIII. Bibl. scriptorum Eccles. p. 102. De translationibus Episcoporum ab una sede in aliam Ecclesiam adeundus laudati Ziegleri libellus de Clerico renitente. De *Episcopissis*, edita est Rev. D. J. F. Mayeri dissertatio, cujus titulus non ita est intelligendus,

ac

ac si regimen Ecclesiasticum olim commissum fuerit etiam fœminis, sed qvod inter primos Christianos etiam Episcopi non defuerint uxorati, *ἱερίσσας* vocat & Epiphanius LXXIX. 4. De *Episcopis titularibus* sive titulotenus Episcopis in Romana Ecclesia vide Michaëlem Siricium in abominationibus Papatus pag. 44. Hallensium observationes selectas tom. I. p. 63. sq. & Matthiam Flacium in limine confutationis Episcopi Sidonii, qvibus adde qvæ de simili apud veteres usu Beveregius ad Synodicum pag. 65. a. pag. 67. b. & qvæ de Episcopis honoris causa ob insignes virtutes ad nullum certum locum creatis notat Mich. le Qvien ad Jo. Damascenum tom. 2. p. 667. licet olim vix qvisqvam ordinatus est sine titulo, hoc est ut non ad certam Ecclesiam destinaretur. Vide Baluzium ad Lupi Ferrariensis Epist. 29. p. 363. De *Chorepiscopis* sive villanis Episcopis, (Land-Bischoff) episcoporum veluti adjunctis atqve ut ita dicam suffraganeis, videndi Svicerus in Thesauro, & in Glossariis Cangius ac Lindebrogius, imprimis vero Morinus part. 3. Exerc. 4 de sacris Ordinatt. & Blondellus lib. de Episcopis p. 93. sqq qvi primam eorum mentionem in Concilio Ancyrano can. 13. & in Occidente serius receptos observat. Multa etiam de iisdem Chorepiscopis etsi non admodum inter se conspirantia Petavius ad Epiph. p. 277. sq & tom 3 dogm. Theol. p. 789. 795. sq. edit. Paris. Petrus de Marca II. 13 sq. de concordia Sacerdotii & Imperii, M. A. de Dominis II 9 de Rep Eccles. Salmasius sub Walonis Messalini nomine latens p. 225. sq. 312. sq. & apparatu de primatu Papæ p. 54. sq 94. sq. Beveregius ad can. 13. Ancyran p. 175. sq. Dan. Larroqvanus Adversar. sacr. p 55. Pompejus Sarnellus in Epistolis Ecclesiasticis Italice editis Epistola 5. & Franciscus Brokesby in Historia Hierarchiæ Ecclesiæ primitivæ c. 13. A Chorepiscopis distincti erant *Periodevtæ* sive Presbyteri *ἐπιχώριοι* ac *visitatores*, in Concilio Sardicensi & Chalcedonensi memorati, regendis per vicos ac pagos parochiis, licet nonnulli confundunt. Vide Bevereg. ad can. 57. Laodicen. Caveum primitiv. Christianism. pag. 224. Menagium Amœnitat. juris cap. 35. & Justellum ad Codicem Ecclesiæ universæ p. 217. sq. *Episcopi Cardinales*, qvibus præter Episcopatum suum alius qvoqve morte Episcopi vacuefactus ac vacans ita fuit subjectus, ut binarum essent Episcopi Ecclesiarum. Acta Erud A. 1713. p 382. De *Suffraganeis* Andreas Saussæus p 89. sq de Mysticis Galliæ scriptoribus. Jam *Coëpiscopi* jam *Comprovinciales* ab antiqvioribus dicuntur, qvi Metropolitano subduntur Antistites. Launoj. inqvisitione in chartam immunitatis p. 39. sq. De *E-*

piscopo visitatore qvando Ecclesia Antistite proprio destituitur. vide Francisci Nicolai diss. Rom. 1710. 4. & Ephemerides Paris. A. 1710. Nov. p. 591. sq. & A. 1712. Octobr. p. 468. De Episcopis pleraqve notatu digna collegit Casp. Ziglerus in erudito suo de Episcopis libro. Ad Jacobi Usserii consilium de reducendo Episcopatu ad formam regiminis Synodici in antiqva Ecclesia recepti, disputat nonnulla Joh. Hoornbeckius lib. 1. miscell. sacror. cap. 25. De *cathedra Episcopi* Pompejus Sarnelli in antiqva Basilicographia c. 48.

XIII. *Presbyteros* dictos *Sacerdotes secundos* notat Sirmondus T. 1. Opp. p. 945. sq. 967. omniaqve illis fuisse communia cum Episcopis fatetur Hieronymus, solam excipiens ordinandi potestatem, de qva jam supra dixi. Apud primos vero Christianos Presbyterorum munus peculiariter etiam fuisse Ecclesiæ negotia externa curare, neqve omnes functos fuisse officio docendi ac prædicandi Evangelium, contendit V. C. Justus Henningus Bœhmerus observationibus selectis ad Petrum de Marca p. 23. sq. provocans ad locum Apostoli 1. Timoth. V. 17. Vide sis etiam Claudii Fonteji diss. de antiqvo Presbyterorum jure in regimine Ecclesiæ. Presbyteros vero temporarios in veteri Ecclesia nullos fuisse probat Hugo Grotius cap. XI. libri de potestate summarum potestatum circa sacra §. 13. Presbyteri debebant esse 30 annorum, ut probat Svicerus πρεσβύτερος & Leo Allatius in libro de ætate in collatione Ordinum apud Græcos p. 37. sq. Rom. 1638 8. ubi & de aliis ordinibus qva ætate ad illos admitterentur. Inter Presbyteros præcedebat, qvi prius ordinatus esset, ut docet Paschasius Qvesnellus p. 270. ad Leonem M. Plerumqve XII. erant Presbyteri in una Ecclesia secundum numerum totidem Apostolorum, unde Marcum duodecim Presbyteros Alexandriæ constituisse narrat Eutychius. Conf Grotium ad Apocalyps. V. 5 & 7. & Dodwellum libro Anglice edito de uno Sacerdotio & uno altari c. 12. p. 349. sq. sed si usus Ecclesiæ plures ferret, plures etiam adsciscebantur, uti CPolitana Ecclesia Justiniani temporibus habuit Presbyteros LX. De *Presbytero pœnitentiario* videndi Socrates V. 19. Sozomenus VII. 16. & ibi Valesius. B. Martinus Chemnitius examine Concilii Trid. part. 2. ubi de confessione p. 348. sq. Joh. Forbesius Instruct. Historico-Theol. p. 666. seq. Joh. Dallæus de Confessione IV. 2. Gvil. Caveus Epist. ad Casp. Calvœrium; tomo posteriore ritualis Ecclesiastici à Calvœrio editi subjecta, atqve in Actis Eruditorum A. 1705. p. 167. repetita. Dionys. Petavius diss. Ecclesiastic. p. 179. seq. Latinus Latinius tom. 1. Epist. p. 318.

318. 325. sq. Emmanuel Schelstratenus ad Concil. Antiochen. p. 289. & Natalis Alex. Historiæ Eccles. tom. 8. p. 176. sq. edit. in fol. De *Presbyterissis* sive viduis & matronis ætate provectis qvibus negotia qvædam externa pauperes qz & ægroti ab Ecclesia curandi committebantur, (πρεσβύτιδας vocat Apostolus Tit. II 3. nonnulli etiam πρεσβυτερίδας) vide Svicerum in πρεσβύτις, Samuelem Basnage Annal. tom. 1. p. 452. Coteler. ad constitut. Apostol III, 9. WolfgangumGundlingium aliosqve viros doctos ad Can. XI. Laodicen. ubi Presbyteræ sive ut Isidorus Mercator appellat *matricularia* constitui prohibentur, & Matthias Zimmermannus Superintendens Misenensis libro singulari de Presbyteris & Presbyterissis, Annæberg. 1681. 4. inprimis à p. 48. ubi Presbyterorum etiam uxores Presbyteras dictas observat, & pag. 78. ubi de Presbyterarum abrogatione, & qvomodo à diaconissis, qvæ sæpe erant virgines, differrent.

XIV. De Diaconis consuli poterunt B. D. Casp. Ziegleri liber de Diaconis & Diaconissis Veteris Ecclesiæ Witeb. 1678. 4. Morinus part. 3. Exerc. 9. De sacris Ord. & Jo. Pearsonii lectiones ad Acta Apostolorum p. 53. sq. Sam. Basnage ad A. 35. n. 8.--13. & Menardus p. 287. seq. ad Gregorii M. Sacramentarium. Campegius Vitringa in Synagoga Vetere lib. 3. c. 21. 22. 23. ubi ministros Synagogarum Judaicarum confert cum Diaconis Ecclesiæ Christianæ, qvemadmodum præfectos Synagogarum cum Presbyteris & Præpositis Christianis. Diaconos septem memorant Acta Apostolorum cap. 6. Sic Romæ VII. Diaconos fuisse testatur Sozomenus lib. VII. 19. adde Edmundum Martene lib. 1 de antiqvis Ecclesiæ ritibus p. 318. sq. Qvem numerum Henr. Dodwellus in libro Anglice edito de uno Sacerdoti & uno altari cap. 12. repetit à VII. Angelis Apocalyps. I. 12. Ætas Diaconorum debebat esse annorum 25. ut probat Allatius p. 37. sq. de ætate Ordinum. De diaconissis qvæ ante annum 40 ætatis non adsciscebantur, agunt viri docti ad celebrem Epistolam Plinii, tum idem Zieglerus libro de Diaconis cap. ult. Cangius ad Alexiadem Annæ Comnenæ p. 416. 421. Pompejus Sarnelli in Basilicographia cap. 17. Beveregius ad Canon. XV. Chalcedonens. Justellus ad Can. XIX. Nicænum, Morinus part. 3. Exerc. 10. de sacris Ordinat. Basnage ad A. C. 35. n. 14. sq. qvi illis qvoqve manus impositas num. 17. observat, contra Baronium: Cotelerius tom. 1. Patrum Apostol. p. 274. 287. Allatius in consensu orientalis & occidentalis Ecclesiæ p. 675. Mentio etiam in Syrorum ordinationibus apud Morinum

 p. 502.

p.502. Sororem Augustini, *præpositam ancillarum DEI* vocat Possidius in Augustini vita cap. 76. De virginibus Ecclesiasticis (qvæ à Monialibus distinctæ) vide Valesium ad Sozomeni VIII. 23.

XV. Præter Episcopos, Presbyteros & Diaconos succedente tempore, atqve Religione Christiana latius latiusqve propagata & invalescente, longe plures Ordines Ecclesiastici in usu esse cœperunt, atqve in singulis etiam illorum trium plures excogitati gradus atqve prærogativæ titulorum, primis temporibus ignoratæ. Henricus Noris diss. de qvinta Synodo p. 76. qvatuor ordines Episcoporum introductos observat, unum qvidem eorum qvi uni urbi vel Parochiæ præessent: Alterum *Metropolitanorum* * qvi uni provinciæ: tertium *Autocephalos Archiepiscopos* sive *primates Exarchos* ** qvi aliqvot provinciis essent præpositi, & deniqve *Patriarchas* qvi plurium diœceseon præsulatum tenerent. Dum nempe civilem provinciarum distinctionem seqvuta est in plerisqve hierarchiæ etiam Ecclesiasticæ ratio, hinc metropoleos Antistes prærogativam & jura nactus præ Episcopis per diœcesin illam cujus metropolitanus erat, sedem obtinentibus. Confer Jac. Usserii librum de Episcoporum & Metropolitanorum origine, Londini 1687. 8. Launojum parte VIII. Epist. 12. Beveregium lib. II. Codicis canonum vindicati cap. 5. Emanuelem à Schelstrate diss. de auctoritate Patriarchali & Metropolitana adversus Stillingfleetum, Rom. 1687. 4. Marcum Anton. de Dominis lib. 3. de Republica Ecclesiastica c. 2. & 5. & Gebh. Theodori Meieri politiam Ecclesiæ primitivæ ad politiam civilem formatam, Helmst. 1676. Ob similem causam factum, ut qvi in aula Imperatoris vel Regis præesset sacris, (*archicapellanos* vocavit seqvior ætas) præferretur omnibus regni Episcopis, Archiepiscopis & Metropolitanis, ut notatum Baluzio ad Lupum p. 450. 473. qvi pag. 442. docet munus illud qvandoqve datum obeundum tantummodo ad certum tempus, qvi vero illud gereret, eum non modo Ecclesiastica dijudicasse, sed alicubi civilibus etiam negotiis in palatio interfuisse. Vide pag. 384. Cæterum Johanni Morino assentiri non dubito, qvi libro 1. Ecclesiasticar. exercitationum, exercitatione 15. à Patriarchis ex antiqvo Ecclesiæ usu diversos ponit magnæ alicujus & plurium provinciarum ἐπαρχίας metropolitas, sive ut H. Noris diss. de Sy-

* De *suffraganeorum Metropolitanorum* Baluzius p. 421. sq. ad Lupum Ferrariensem.

** De *Exarchis* Jo. Morinus p. 250 sq. Operis de sacris Ordinatt. De aliis Ecclesiis qvæ præter primarias qvinqve sedes, Patriarcharum titulo usæ sunt, vide Allatium lib. 1. de Consensu utriusqve Ecclesiæ c. 25.

Synodo V. p. 76. vocat. *Exarchos primates*, qvales in Africa *Senes* dictos observat Sirmondus tom. 2. Opp. p. 838. Arabibus & aliis orientalibus *Catholicos*. Beveregius p. 216. ad magnam Synodicum. In primariis deinde diœcesibus Episcopi metropolitani interjecto tempore vel *archimetropolitani* (vide Baluzium ad Lupum Ferrariensem p. 415.) vel usitatiore vocabulo *Patriarchae* dicti sunt, qvorum celeberrimi fuere in Oriente qvidem Hierosolymitanus, Antiochenus, Alexandrinus, Constantinopolitanus & in occidente Romanus. A Theophane primus Patriarcha CPolitanus appellatur Anatolius in coronatione Marciani Imp. pag. 89. Primus Patriarcharum Christianorum meminit Socrates lib. V. cap. 8. Nam in Vopisci qvidem Saturnino cap. 8. *ipse ille* (lege cum Is. Vossio *Hillel*) *Patriarcha*, & apud Marcellum Empiricum cap. 23. *Gamalielus Patriarcha* Judæorum intelligitur. Qvinqve Patriarchatus Ecclesiæ Christianæ primum stabiliti in Canone 36. concilii CPolitani in Trullo habiti, A. C. 680. qvi adeo Patriarchæ, plures etiam sub se diœceses, plures Metropolitanos & Archiepiscopos habere cœperunt, inde Patriarchæ titulus tributus qvandoqve etiam Archi-Episcopis, ut notavit Allatius de consensu p. 436. Confer qvæ de Aqvilejensi Patriarcha H. Noris diss. de V. Synodo c. 10. p. 89. & qvæ de Patriarcharum ac Primatum origine ac juribus, Beveregius & alii viri docti ad Canon. VI. Nicænum & ad Canonem I. Constantinopolitanum: Jo. Seldenus ad Eutychii origines Alexandrinas p. 3. sq. & Marcus Antonius de Dominis lib. 3 cap. 15. De ritu creandi Patriarchas apud Græcos, Allatius contra Creyghtonum p. 725. sq.

XVI. Neqve vero Patriarchis his qvinqve, nedum uni Romano tota subjecta fuit Ecclesia, sed ut Eduardus Brerewoodus in veteri Ecclesiæ gubernatione patriarchali * probatum dedit, tempore Concilii Nicæni & post plures mansere Ecclesiæ nulli ex Patriarchis subjectæ, transmarinæ præsertim, ut Africanæ, qvarum primas fuit Carthaginiensis Episcopus, & Patriarchico jure in VI. provincias Diœceseos suæ usus. Similiter Britannica Ecclesia nulli externæ subdita jurisdictioni, sed primatem suum habuit Episcopum Eboracensem, qvod argumentum tractavit etiam Jo. Barnesius de Ecclesiæ Britannicæ libertate & exemptione à Romano patriarchatu, & Eduardus Stillingfleetus ** in Originibus Britannicis.

* Subjicitur Jacobi Usserii opusculis de origine Episcoporum & Metropolitanorum, & de Asia proconsulari, Lond. 1687. & Brem. 1701. 8.

** Stillingfleeto Emanuel à Schelstrate opposuit dissertationem de auctoritate Patriarchali & Metropolitica, Rom. 1687. 4.

nicis. Qvod porro Cardinalis Perronius in Perronianis p. 232. omnes Patriarchas vicarios esse Pontificis affirmat, & hoc jactat se unum observasse, merito illi relinqvitur tanqvam commentum nulla dignum fide, nullo argumento saltim verisimili confirmandum. Ita qvas Pontifex Romanus jam à tot sæculis sibi arrogat super omnes Ecclesias atqve Episcopos prærogativas, auctoritatem potestatemqve, per prima à Christo nato secula toti Ecclesiæ ignotas fuisse, à multis jam est ostensum non Protestantibus modo, ut Davide Blondello de primatu in Ecclesia, qvod opus Gallice prodiit Genev. 1641. fol. sed & ex ipsa etiam Ecclesia Romana, præcipue à Gallis, inter alios ab iis qvi Canonem sextum Concilii Nicæni illustrarunt, & adversus primatum, sive ut Paulus Venetus apud Claudium Sarravium † non absurde vocavit, *Totatum* (Salmasius *suprematum*) Papæ Romani, scripserunt non minus candide qvam solide atqve erudite. Olim electioni Pontificis adfuere & electionis decreto subscripserunt *universus clerus, Optimates & universa militaris præsentia & cuncta generalitas populi Romani.* Vide librum diurnum à Jo. Garnerio cum notis editum p. 12. 13. 16. 20. 23. 32. &c. A solis Cardinalibus inconsulto reliqvo Clero & Pop. Rom. primus Senis A. 1059. Papa electus est Nicolaus II. Postea jus illud confirmarunt Alexander III. Gregorius X. & Clemens V. Confer Papebrochium in propylæo ad Acta Sanctor. Maji p. *196. qvi etiam exhibet varia Acta Electionis ut Urbani VI. Ao. 1378. p. *95. sq. Nicolai V. A. 1447. p. *121. 125. Callisti III. A. 1455. p. *127. nec minus historias Conclavium Julii II. & seqventium, & historiam interpontificiorum. Pontificis Romani titulos & elogia perseqvuntur Theoph. Raynaudus tom. 10. Opp. Abrahamus Bzovius &c.

De Cardinalibus †† præter scriptores Lipenio notatos videndus liber Gallicus de origine Cardinalium, ante paucos annos excusus (traitè de l'Origine des Cardinaux du St. Siege) Wagenseilius libro de educatione Principis, Germanice edito p. 177. sq. Speelmannus in Glossario & Rev. Jo. Franciscus Buddeus in libro de origine Cardinalitiæ dignitatis, qvi recensetur in Actis Erud. A. 1693. p. 206. sq. Pridem longe pauciores & XXIV. tantummodo fuere, nomenqve habent exinde, qvod olim

† P. 210. Epist. editionis primæ.

†† Græcis dicuntur *καρδηνάριοι, καρδηνάλιοι, καλδηνάριοι*, vide Nili *διάλεξιν* à Salmasio editam, Cangii glossar. Cotelerii monumenta Eccles. Græcæ p. 674. & Allatium contra Creyghtonum p. 36. Latinis *in cardine constituti, cardinati, incardinati, cardinarii*: Lindebrog. p. 1388. ad Codicem Legum antiqvarum.

olim præcipui Presbyteri cujusqve Parochiæ Cardinales appellarentur: vide M. Anton. de Dominis L. IV. c. 5. qvemadmodum *Protopapam* pro Archi-Presbytero dictum notavit Morinus f. 223. de sacris Ordinatt. Hodie ex instituto Sixti V. Cardinales numero 70. sunt, ex qvibus 6. sunt Cardinales * Episcopi, Presbyteri 50. Cardinales Diaconi 14. qvi postremi Cardinalatu relicto secularem vitam repetere & connubio se jungere possunt. Vide librum Gallicum Tableau de la Cour de Rome p. 229. sq. Exstat & Dominici Veneti, Episcopi Torcellani de Cardinalium legitima creatione liber ad Calcem Marci Ant. de Dominis tomo 1. operis de republica ecclesiastica. Pontifex qvidem cum Cardinalem creat, hisce verbis utitur: *Creamus te socium Regibus, superiorem Ducibus & Fratrem nostrum.* Recens vero creatum cæteris sistens Cardinalibus, *Habetis*, inqvit, *Fratrem.* Ornat eosdem ** ex instituto Urbani VIII. ab A 1630. *Eminentissimi* titulus, qvi olim Præfecti Prætorio fuit notante Salmasio p. 155. de primatu Papæ, & Seldeno de titulis honorum II. p. 668. sed & *Eminentia dignitatis* jampridem tributa Episcopis, ut observat Baluzius p. 462. ad Lupum Ferrariensem. De Cardinali Decano vide librum Tableau de la Cour de Rome pag. 234. & B. D. Mayeri dissertationem ante paucos annos editam Kiloniæ, cujus etiam notus est liber de electione Pontificis Romani per Cardinales fieri solita, ut Cerimoniale Romanum & Historias Conclavium à pluribus vulgatas prætermittam. De officio & potestate Cardinalis Camerarii, dissertatio Italice edita Didaci Agvirre, JCti & in Collegio Sapientiæ primarii Romæ Doctoris laudatur in Memoriis literariis Trevoltinis A. 1705. p. 1814. Scriptores alios de Cardinalibus diligenter recensuit Caspar Sagittarius in introduct. ad Hist. Ecclef. cap. 31. p. 771. sq. uti Scriptores de Pontificibus Romanis cap. 25. sq. p. 650. sq. & ex ipsis qvi Romanæ Ecclesiæ addicti sunt, Ludovicus Jacobus à S. Carolo in Bibliotheca Pontificia. De officialibus Pontificiis & Congregationibus atqve Tribunalibus Curiæ Pontificiæ Romanæ, consuli possunt Cardinalis Joh. Baptistæ de Luca relatio Curiæ Romanæ Colon. 1683. 4. & Hunoldi Plettenbergii S. J. notitia Congregationum & tribunalium Curiæ Romanæ. Hildesii 1693. 8.

XVII. De *Archi Presbyteris, Archi-Diaconis, Oeconomis* & *defensoribus Ecclesiarum* Morinus de Ordinatt. parte 3. Exerc. 16. De *Archidiaconis*

* In inscriptionibus literarum tamen Cardinales Episcopi vel Archi-Episcopi, non solent Episcopatuum titulis appellari. Vide Latinum Latinium tom 1. Epist. pag. 203. sq.

** Vide Clariss. Becmanni notitiam dignitatt. illustrium dissert. XVII. cap. 1.

nis singillatim Sirmondus tom. 1. Opp. p. 967. Andreas Saussæus de Mysticis Galliæ Scriptoribus p. 108. sq. & Paschasius Qvesnellus in notis ad Leonem M. pag. 883. & 894. qvi Presbyteris prælatos interdum etiam fuisse observat p. 887. Nonnulla arrogata illorum jura ad examen revocat Joh. Baptista Thiers dissertatione *de l' Etole*, & altera, *de la depouille des Curés*. De Archidiaconorum in veteri Ecclesia officiis & auctoritate exstat etiam diatriba Witebergæ pridem vulgata à Rev. D. Georg. Henrico Gœzio, Præsule hodie Lubecensi. De *Subdiaconis* & qvatuor minoribus * Ordinibus apud Latinos, & ubi serius illi obtinuerunt apud Græcos, videndus Morinus libro laudato part. 3. Exerc. 11. 12. 13. 14. Hypodiaconorum jam meminit Cyprianus Epistola VIII. & Cornelius Romanus apud Eusebium L. VI. Hist. c. 43. nec hac in parte fides deroganda videtur libro Pontificali Damasi, qvi Subdiaconorum institutionem refert ad Fabianum Pontificem, defunctum A. C. 250. nam in primi & secundi sæculi scriptoribus nullam eorum mentionem occurrere lubens assentior Sam. Basnagio ad A. C. 35. num. 20. De illorum officiis vide præter Morinum, notas Menardi ad sacramentarium Gregorii M. p. 280 sq. & Beveregium ad Canonem X. Antiochen.

XVIII. *Lectorum* qvoqve munus ex Judaica Ecclesia in Christianam derivatum satis antiqvum esse ex Constitutionibus Apostolicis, Tertulliano, Cypriano aliisqve monumentis constat. Vide Beveregium loco jam laudato & lib. 2. Codicis Can. vindicati c. [illegible]. § 4. Menardum p. 274. sq. Wilh. Ernestum Tentzelium dissert. de ritu lectionum sacrarum, & D. Jo. Andream Schmidium, in dissertationibus de Lectoribus: qvanqvam distinctum ordinem *Anagnostarum* fuisse in Ecclesia primis statim temporibus, non æqve certum esse videtur, cum Diaconi & Presbyteri, qvin Episcopi etiam sacræ Scripturæ capita in cœtibus Christianorum prælegisse reperiantur. Vide Menardum pag. 288. Apud Judæos qvoqve olim Sabbatis lectores septem in Synagogis erant, non stati tamen sed qvoscunqve ad hoc munus idoneos *Chasan* evocaret. Vide Franciscum Burmannum parte 2. Exerc. p. 50. & Jac. Rhenferdum de decem otiosis Synagogæ p. 258. sq. Postea vero obtinuit ut solus Chasan officio lectoris perfungatur. Id. p. 276. Fuerunt & ἑρμηνευταὶ qvi lectiones sacras vel etiam homilias in notam linguam ignarorum gratia inter-

* Abbo Floriacensis in Apologetico p. 397. *Clericorum Ordo tribus gradibus specialiter distinguitur, Diaconorum, Presbyterorum & Episcoporum: nam omnes qui sunt inferioris gradus, per abusionem Clerici vocantur.*

interpretarentur, qvod & ipsum à Judæis Christiani acceperunt. Vide Epiphanium tom. I. p. 1105. Porro Lectores iidem etiam erant *Psaltæ*, unde *Psaltanagnostæ* dicuntur in Novellis Justiniani Imp. ut notatum Valesio ad Sozomeni VIII. 24.

XIX. Eodem Constitutionum Apostolicarum loco *ubi Lectorum mentio fit, lib. 2. c. 25. memorantur etiam Cantores & Ostiarii, ubi hæc annotat doctissimus Cotelerius: Qvo post Apostolos tempore minores Ordines, Diaconatu inferiores cœperint in Ecclesia institui, *adeo obscuritate involvitur, ut nulla possit certa conjectura deprehendi atque explicari.* Aperte qvidem S. Ignatius, qvi initio secundi sæculi scripsit, agnoscit solummodo tres majores gradus, Episcopatum, Presbyteratum, Diaconatum. *Primus vero, quod sciam,* Lectores *nominat Tertullianus libro de præscriptione hæreticorum cap.* 41. Hypodiaconi *autem,* Exorcistæ *&* Acoluthi *non comparent ante Cyprianicas Epistolas* 24. 28. 78. 79. 80. 16. 55. *& Epistolam Cornelii Papæ ad Fabium Antiochenum in Eusebio lib. VI. cap.* 43. **qua etiam* Ostiarios *adjungit. Sed è media ætate nihil clari affertur. Augetque difficultatem, tum quod credi debeat quasdam Ecclesias hac in disciplina prævisse aliis exemplo suo, tum quod in Diaconis, soleant clerici minoris loci comprehendi, ut Optatus multo post introductionem Clericorum Diaconis suppositorum, postquam posuisset lib.* 1. *pag.* 39. *lib.* 2. *pag.* 53. *Ecclesiæ membra,* Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Ministros & Laicos *seu* turbam fidelium, *eodem lib.* 2. *pag.* 59. *subjungit:* Cum sint, sicut supra dixi, qvatuor genera capitum in Ecclesia, Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum & Fidelium, *pro quibus enumerantur quinque ordines Ecclesiæ apud Hieronymum in Esaiæ caput* 19. Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Fideles & Catechumeni. *Itaque dubium remanet, an hic & similes Constitutionum loci, à primo earum editore, vel ab earum*

* Licet Constitutiones illas Clementis vel Apostolicas minime esse, eruditi consentiunt, sub initia tamen qvarti sæculi esse Clementi suppositas, colliges ex Eusebii Hist. ubi ait χθὲς καὶ πρώην, hoc est nuper admodum opera prolixa sub Clementis nomine venditata esse, III. 38 Hist. Neqve cum hac sententia pugnant qvæ γνησιότητι illius operis opponunt viri doctissimi.

** Locus est insignis p. 244. ubi Cornelius testatur Romæ tum fuisse πρεσβυτέρους 46. Διακόνους 7. ὑποδιακόνους 7. ἀκολούθους 42. ἐπορκιστὰς καὶ ἀναγνώστας ἅμα πυλωροῖς 52. Viduas cum ægrotis super 1500. Romanus Martyr sub Diocletiano, fuerat in Ecclesia Cæsareensi Diaconus & ἐπιορκιστὴς id de Martyribus Palæstinæ c. 3. pag. 320. Plurium ordinum Ecclesiasticorum meminit & Pseudo-Ignatius Epistola ad Antiochenos extrema, & Epiphanius expositione fidei c. 21.

interpolatore profecti sint. Omisi parvæ auctoritatis Librum de Romanis Pontificibus. Is in Hygino habet: Hic Clerum composuit, & distribuit gradus. *Et in Victore:* Hic fecit seqventes * Cleros.

De *Cantoribus* qvi & κανονικοὶ ψάλται, vide Menardum ad Gregorii sacramentarium p. 61. 62. seq. & D. Joh. Andreæ Schmidii diss. de Cantoribus Ecclesiæ, Beveregium ad Can. 15. Laodicen.

De *Ostiariis*, θυρωροῖς, custodibus & conservatoribus ædium sacrarum, Menardus p. 272. Svaresius ad S. Nili opuscula pag. 669. sq. Cangius glossario in *mansionarius*, παραμονάριος. Etiam *Sacrarii custodem* Psalmistæ jungit Ambrosius lib. 1. de officiis c. 44. ubi vide notas tom. 2. editionis præclaræ, qvam Monachis Benedictinis debemus, p. 69.

De *Acoluthis* ** Menardus p. 279. Caveus in primitivo Christianismo p. 235. Cangius glossar. in *Acolytus* & *ceroferarii*.

De *Exorcistis* ἐπορκισταῖς viri docti ad Canonem 24. Laodiceni & 10. Antiocheni Concilii: Menardus pag. 277. ad Gregorium, Espencæus p. 158 sq. Opp qvi etiam de adjuratione Dæmonum p. 160. sq. rerumqve inanimatarum p. 163. Lindebrogius p. 1396. sq. ad Codicem Legum antiqvarum, & Franciscus Baltusius S. I. in responsione secunda ad Historiam Oraculorum Fontenellianam, edita Gallice pag. 188. Vide etiam Sam Basnagii Annales ad A. C. 54. num. 10. sq. atqve Jo. Felli notas ad Cyprianum p. 4. ubi de eo, qvod *Catechetarum* simul munere functi in Ecclesia fuerunt. Eusebius VIII. 6. Hist. p. 298. in persecutione Diocletiani ait repletos fuisse carceres Episcopis, Presbyteris, Diaconis, Lectoribus & Exorcistis. Multa de exorcismis Judæorum & Christianorum Antonius van Dalen diss. de divinationibus Idololatricis Judæorum, digna accuratiore examine.

De *Fossariis* sive *Copiatis* (κοπιῶντες in Pseudo Ignatii Epistola ad Antiochenos) qvi sepulturas curabant defunctorum, vide Epiphanium exposit. Fidei §. 21. Codicem Theodos. lib. XVI. tit. 2. lege 15. & auctorem de septem Ordinibus Ecclesiæ, inter S. Hieronymi Opera, ubi ita enumerantur: Episcopi, Presbyteri sive Sacerdotes, Diaconi, Subdiaconi, lectores, ostiarii, & fossarii.

XX. Ho-

* Codices qvidam legunt *frequentes*, male. Nam *sequentes cleri* sunt Acoluthi.

** Antiqvis Græcis ἀκόλουθοι, pueri à pedibus, comiticustodes ministri, pagen, lacay &c. ut notavit Jac. Duportus ad Theophrasti characteres p. 385. & Lindenbrogius glossario ad Codicem Legum antiqvarum.

XX. Hodie *ſeptem ordines* agnoſcit Eccleſia Romana, ſed aliter ac Græca illos computat, ſic nempe: Presbyteros, Diaconos, Subdiaconos, Acoluthos, Exorciſtas, Lectores & Oſtiarios, de qvibus omnibus vide Pontificale Romanum, Iſidori origines lib. 7. cap. 12. Stephanum Echienſem de ſacramento Altaris tom. 20. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1872. ſq. Honorium in gemma animæ lib. 1. c. 174. ſq. id p. 1069. ſq. & M. Antonium de Dominis II. 4. & 9. Græci autem Epiſcoporum loco prætermittunt Acoluthos, atqve ordines ſeptem ita numerant: Epiſcopos, Presbyteros, Diaconos, Subdiaconos, Lectores, Exorciſtas & Oſtiarios. Vide Metrophanis Critopuli confeſſionem, p. 109. A Syris novem Ordines Hierarchiæ Eccleſiaſticæ ſtatui, ad exemplum totidem ſcilicet ordinum Angelicorum, notat Morinus de ſacris Ordinationibus pag. 498. Cæterum de univerſa illa, qvam hactenus perſtrinxi, Hierarchiæ Eccleſiaſticæ ratione Ordinibusqve ſingulis præter Morinum hunc, aliosqve à me jam laudatos conſuli poſſunt Stanislaus Hoſius pag. 165 ſq. Opp. Bellarminus libro de Clericis tom. 2. controverſ. Hadrianus Sarravia libris de diverſis Miniſterii gradibus Lond. 1590. 4. Anglice, & 1611. fol. Latine. Claudius Eſpencæus libro 1. digreſſionum in Epiſtolam 1. ad Timotheum: Ludovicus Cellotius S. I. libris X. de Hierarchia & Hierarchis, Rothomag. 1641. fol. & in horis ſubceſivis Pariſ. 1648. 4 ſive vindiciæ illius operis adverſus Franciſcum Hallierium, cujus de Hierarchia Eccleſiaſtica libri IV. Pariſ. 1646. fol. Joannes Dartis de Ordinibus & dignitatibus Eccleſiaſticis, adverſus Salmaſium de primatu Papæ, ibid. 1648. 4. præcipue vero Lud. Thomaſſinus in opere de diſciplina Eccleſiaſtica, tribus Voluminibus in fol. edito ibid. Gallice 1679.--1684. ubi fuſe & diligenter de ſingulorum Ordinum origine, conditione, juribus & officiis differit. His addi poſſunt è Reformatis Gisb. Voëtius parte 2. politiæ Eccleſiaſticæ, Frid. Spanhemius tom. 2. Opp. p. 119. ſq. Jo. Chriſtophorus Becmannus notitia dignitatum illuſtrium diſſ. XV. ſeq. E noſtratibus Caſpar Calvœrius tom. II. ritualis Eccleſ. Joh. Bartholdus Niemeierus & Adamus Rechenbergius diſſ. de titulis & gradibus Eccleſiaſticis: Jo. Mich. Heineccius deſcriptione Eccleſiæ Græcæ, Germanice edita, parte III. cap. 1. &c.

XXI. Ut alicui munus ſacrum publice obire liceat, reqviritur in Eccleſia Chriſtiana electio, & *μήνυμα* ſive vocatio ab iis qvi jus habent: tum ordinatio & *χειροτονία* & Conſecratio, qvæ fit à Sacerdotibus. Nonnun-

nunqvam debet etiam accedere confirmatio five ἐπικύρωσις ac βεϐαίωσις Principis ac poteftatis fupremæ, fi hoc fibi ille refervavit. De *electione per fortem*, à qvâ ipfum Clericorum nomen petitum eft, vide interpretes ad Actor. I. 26. Thomaffinum de difciplina Ecclefiaftica II. 14. Tiraqvellum de jure primogenitorum pag 136. fq. Svicerum in κλῆρος, notas Benedictinor. ad Ambrofium tom. 1. p. 1273. Stephanum le Moyne notis ad Varia facra p. 586. & Martinum Mauritium libro de fortitione veterum Hebræorum, Bafil. 1692. 8. Electio primo facta ab folis Apoftolis per Spiritum S. motis & agitatis: poft illud tempus Clerus una cum Laicis, atqve adeo tota Ecclefia ad electionem concurrit, ut ex veteris Ecclefiæ ufu demonftravit Blondellus libro de Epifcopis p. 197. & 379.--549. Ac populi qvidem confenfum in Epifcoporum electionibus reqviri folitum, in Oriente qvidem usqve ad Concilium Nicænum fecundum A. C. 787. Can. 3. vel faltim Synodum Octavam A. C. 871. Can. 22 in Occidente autem hoc viguiffe usqve ad extremum fæculi duodecimi, notat Petrus de Marca VI. 2. operis de concordia Sacerdotii & Imperii, licet canone 13. Laodiceno, & conftitutione Juftiniani Imp. diu jam antea vilis plebecula ab hoc negotio exclufa erat, qvod fæpe juris illius occafione graviter peccaffet, id. VIII. 6. Perperam tamen idem illuftris fcriptor jus Regii vel Principalis confenfus VIII. 2. ex reqvifito illo Laicorum five populi confenfu derivat, cum id potius nitatur poteftate Principali & Majeftate qva pollet in regno fuo, vel Principatu, in qvo eft Ecclefia illa particularis, cui Sacerdotes præficiendi funt. Itaqꝫ rectius Grotius jus Patronatus (κτητορικὸν δίκαιον vocant recentiores Græci) Regio jure niti difputat, cap. 12. de Imperio fummarum Poteftatum circa facra. De more porro & jure electionis pro diverfis locis & temporibus in Ecclefia diverfo, apud eundem Marcam, Baluziumqve in notis & in Ifaaci Haberti ἀρχιερατικῷ pag. 435. fq. (ubi fingillatim de Ecclefia Græca) & apud Morinum ac Thomaffinum fufe difputata videri posfunt, qvibus jungenda Matthiæ Flacii *demonftratio quod electio Præfulum & Epifcoporum non ad Ecclefiafticos folum fed & ad Laicos, ut vocant, pertineat, quodque hi hoc jure electionis inde usque à Chrifti temporibus per annos* 1300. *ufi funt,* fubjectus editioni Catalogi teftium Veritatis, Francof. 1666. 4.

XXII. De confecratione & unctione Sacerdotum apud Judæos videndi Interpretes ad Exod. XXIX. & Levit. VIII. atqve Fortunatus Schacchus in Myrotheciis fuis, five libris facrorum eleochryfmatum. De manuum impofitione & ordinatione Rabbinorum, Judæis antiqvo ufu

recepta, Joh. Morinus in opere præclaro de sacramento Ordinationis, Paris. 1655. & Bruxell. 1686. fol. parte 3. Exerc. VII. cap. 4. p 141. sq. Idem in eodem Volumine de ritibus Ordinationis per omnes ætates Ecclesiæ Christianæ in Oriente & Occidente freqventatis disputat diligentissime, & parte 2. multos rituales libros Latinos, Græcos, Syriacos promit, qvibus addendæ formulæ Ordinationum qvas exhibet Edmundus Martene lib 1. de antiqvis Ecclesiæ ritibus parte 2. p. 337. sq. & jungendum laudati Haberti ἀρχιερατικόν, ad Græcæ Ecclesiæ mores cognoscendos Paris. 1643. fol. ut ad Latinæ Pontificale Romanum, atqve B. D. Mayeri museum Ministri Ecclesiæ part. 1. p. 140. sq. Extat & Francisci Hallierii de sacris electionibus & ordinationibus opus Paris. 1636. fol. Illud non omittendum, qvod sæculo adhuc XIII. & XIV. non ordinati sunt nisi ad certam Ecclesiam, ut haud diffitetur Natalis Alexander tom 7. Hist. Eccles. pag. 222. edit. in fol. & qvod bis ordinari prohibitum, de qvo Beveregius ad Canonem Apostolicum LXVIII.

XXIII. De beneficiis & reditibus Ecclesiasticis, qvi initio post communionem bonorum * de qva Actor. II. 44. fuere ex oblationibus & Eleemosynis fidelium, deinde à Constantini M. ætate ex certis fundationibus, legatis atqve donationibus ad Ecclesias certas pertinentibus, ex decimis item, atqve aliis ejusmodi dotibus ac constitutionibus, videndus liber Italice plus simplici vice editus atqve Latinè etiam versus à Carolo Caffa, atqve sub *Pauli Sarpii* Veneti nomine vulgatus Jenæ 1681. 12. *de materiis beneficiariis seu beneficiis Ecclesiasticis*: qvamqvam non est Pauli illius, scripta Tridentini Concilii Historia celeberrimi, sed amici ejus *M. Fulgentii* Brixiensis, Monachi Servitæ, Sarpio in multis similis, cujus etiam vitam scripsit. Vide Rich. Simonis Epistolas selectas parte 3. Epist. 7. pag. 103. qvi ipse Simon sub nomine *Hieronymi à Costa* librum edidit ejusdem argumenti Gallice, de origine & progressu redituum Ecclesiasticorum, *Histoire de l'origine & du progrés des revenûs Ecclesiastiques* 1684. 12. Ejus summa capita videre licet tum in Actis Eruditorum & novellis Reip. literariæ illius anni, tum in præclari viri Viti Lud. Seckendorfii Historia Lutheranismi lib. 1. p. 236. His utiqve præter ejusdem Rich. Simonis lib. 3. Bibl. Criticæ cap. 32. & 33. & *Theoph. Raynaudum* tomo XII. Operum, jungendum vastum atqve eruditum opus *Ludovici Tho-*

* Illa bonorum communio apud primos Christianos fuit liberalis potius rerum necessariarum communicatio, qvam qvod nemo qvicqvam proprii habuerit. Vide Salmasium libro de usuris p. 655. sq.

Thomassini in Oratorio Gallicano Presbyteri, post binas Gallicas editiones ab auctore versum Latine, editumqve Paris. 1688. fol. tribus Voluminibus, in qvo de beneficiorum Ecclesiasticorum origine, variis generibus, administratione per Episcopos, Oeconomos, Defensores, & multivario abusu copiose differitur. *Arnoldi Corvini à Belderen* de personis & beneficiis Ecclesiasticis, Francof. 1708. 4. *Melchioris Pastoris* de beneficiis Ecclesiasticis & de bonis Ecclesiæ temporalibus acqvirendis & conservandis, Tolos. 1712. fol. D. *Casparis Ziegleri* τῷ μακαρίτῃ de dote Ecclesiæ ejusqve juribus & privilegiis liber prodiit Witeberg. 1676. 4. De sacrilegio Laico, sive bonis Ecclesiasticis per Laicos usurpatis, *Joh. Filesacus* in Variis Opusculis, Paris. 1614. 8. diatriba ultima. De beneficiis Ecclesiæ non in luxum, sed post Clericorum honestam sustentationem in alendos pauperes impendendis, *Jo. Baptistæ Thiers* advocatus pauperum de qvo libro videndus Elias du Pin tom. 18. p. 275.

XXIV. Qvanqvam *Monachos*, antequam sacris Ordinibus initiati sint, Laicos appellant tum Synodi tum Patres, ut notavit H. Noris somnio XXVIII. Francisci Macedo, & M. Antonius de Dominis II. 12. de Rep. Eccles. tamen à Gervasio in vita S. Martini præter rem scriptum est eos à Cleri functionibus & Ecclesiasticis dignitatibus exclusos fuisse, qvod facile refellit P. Badierius Monachus Benedictinus in libro Gallice edito de sanctitate status Monastici Paris. A. 1700. Clericis etiam præferuntur Monachi ab Abbone Floriacensi in Apologetico p. 397. *Clericorum ordo inter Laicos & Monachos medius, quantum est superior inferiore, tantum inferior superiore.* Mox p. 398. notat ex Monachis Clericos ordinari, & ex Clericis Monachos fieri. Non ab re igitur fuerit de illis etiam hoc loco pauca qvædam subjungere. Ac per tria qvidem prima à Christo nato sæcula nullos Monachos in Ecclesia Christiana fuisse non diffitetur Elias du Pin in Biblioth. Scriptorum Eccles. in Append. ad tom. 6. p. 25. Apostolorum certe temporibus ne vestigium qvidem fuisse Monasticæ vitæ affirmat S. Chrysostomus Homil. 25. in Epist. ad Hebræos. Qvanqvam enim Philo Therapevtas tanqvam genus qvoddam Monachorum videtur describere, tamen ex eo ipso Philoni non de Christianis sed de Judæis Essenis esse sermonem viri docti colligunt: Vide Epistolas Gallice Paris. 1612. de Therapevtis Philonis editas p. 150. seq. 262. seq. Et qvanqvam Marcion Hæreticus ab Epiphanio in Hæresi Marcionitarum, μονάζων appellatur, hinc tamen Monachos primo jam sæculi secundi qvadrante in Ecclesia fuisse nolim colligere cum Thoma Millesio in no-

tis ad Cyrillum Hierosolymitanum pag. 60. qvoniam vocabulo illo tantum solitaria vita * Marcionis notari potuit. Qvarto autem post natum Christum Sæculo jam freqventes Monachi esse cœperunt, qvi ducti sanctimonia *Pauli Thebani*, Eremitarum primi, qvi circa A. 251. desertum intravit anno ætatis vix decimoqvinto, tum *S. Antonii*, cujus vitam Athanasius scripsit qviqve vitam Monasticam amplexus est circa A. 270. vel S. Amunis sive Ammonis primi conditoris cœnobii in monte Nitriæ circa A. C. 304. horum exemplo vitam sectati sunt vel *Anachoretarum* (qvi etiam Celliotæ, Eremitæ, ἐρημικοὶ, Ascetæ, Einsiedeler/ ἔγκλειστοι, ** *inclusi*, de qvibus Sirmondus ad Godfridi Vindocinensis IV. 48. Epist. tom. 3. Opp. p. 835.) vel *Cœnobitarum* sive *Synoditarum* & in commune viventium in aliqvo Monasterio. Ne dicam de *Sarabaitis* sive *Remboth* qvi bini vel trini suo arbitratu vivebant, de qvibus Hieronymus Epist. 22. ad Eustachium; Et de *Stylitis* à Simeone Stylita, medio sæculo V. de qvo Allatius lib. de Simeonibus &c. Vide de variis gradibus Ascetarum, *μοναζόντων*, Monachorum, Eremitarum Svaresium ad S. Nili Opera p. 680. sq. Josephum Bringhamum in Originibus sive Antiqvitatibus Ecclesiasticis Anglice editis, Volumine tertio, libro septimo, Lond. 1711. 8 ubi etiam de Virginibus & Viduis Ecclesiæ Christianæ, & D. Salomonem Deylingium in diss. de Ascetis Veterum, subjecta parti tertiæ Observationum sacrarum p. 441. sq. Ab illo tempore non tantum numerus Monachorum & Monialium auctus est mirum in modum, sed etiam diversæ *regulæ*, diversa instituta ac genera vitæ Monasticæ in Oriente & Occidente excogitata. Vide Codicem regularum editum à *Luca Holstenio* Rom. 1661. 4. distributumqꝫ in partes tres, qvarum priore habes regulas Monachorum Orientis, S. Antonii Abbatis, S. Isaiæ Abbatis, SS. Patrum Serapionis, Macarii, Paphnutii & alterius Macarii Abbatis Nitriensis (qvam ediderat Petrus Roverius S. I.) S. Pachomii, S. Oriesii, Incerti & S. Basilii: in parte secunda regulas Monachorum Occidentis, S. Benedicti Abbatis Casinensis, Incerti, SS. Pauli & Stephani Abbatum, S. Cæsarii Arelatensis, S. Aurelii Arelatensis, S. Ferreoli Ucetiensis, S. Columbani Abba-

Ooo tis,

* Sic μοναχῶν vocabulo usus Symmachus Psalm. LXVIII. 6. *δίδωσι μοναχοῖς οἰκεῖν οἰκίαν*, ubi septuaginta interpretes: *κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ*, al. *μονοζώνους*.

** Ex Bonifacii VIII. decreto Monachis ac Monialibus monasterio sine gravissima caussa egredi vetitum, qvod usqve qvaqve observatum etiamnum observari optat Joh. Baptista Thiers, libro *de la clôture des religieuses*, A. 1681.

tis, Monasterii Turnatensis, S. Isidori Hispalensis, S. Fructuosi Braccarensis, Regulam Magistri, & Grimlaici regulam solitariorum. Parte tertia regulas Virginibus observandas S. Augustini, S. Cæsarii & Aureliani Arelatensium, S. Donati Vesontini, alterius cujusdam Patris & S. Leandri Hispalensis, atqve B. Ælredi Abbatis Rievallensis, subjuncta adhortationum ad Monachos & Virgines appendice. Exstant etiam Hugonis Menardi notæ ad Concordiam regularum S. Benedicti, Abbatis Anianensis, Paris. 1638. 4. Petrum qvoqve Roverium S. I. editioni Codicis regularum Monasticarum insudasse testatur Sirmondus tom 4. Operum p. 686. S. Hieronymi regulam Monachorum è scriptis ejus collectam per Lupum de Oliveto habes tomo V. Operum S. Hieronymi p. 343. edit. Jo. Marcianæi.

XXV. Cum ita pro suo qvique genio & captu viverent & sectatores suos haberent, non mirum plures etiam ordines Monachorum & Monialium ortos fuisse, qvorum numerus auctus præcipue per Seculum XIII. & XIV. Illorum singulorum notitiam dare, integrorum voluminum opus, qvalia sunt *Philippi Bonanni* S. I. Catalogus ordinum religiosorum, Italice & Latine vulgatus Rom. 1706. 4. & Germanice Norimberg. 1711. 8. vel *Hermantii* (diversi ab eo qvi vitas Athanasii, Basilii & aliorum condidit) Historia Ordinum religiosorum & Congregationum regularium & secularium Ecclesiæ, Paris. 1710. 12. qvatuor Voluminibus, Gallice. Novam etiam eorundem ordinum Historiam parat *Hippolytus Helyotus*, cujus Censura de Hermantii opere memoratur in Ephemeridibus Parisiensibus Anni 1711. mense Martio p. 355. edit. Amstelodamensis. Nescio sitne illud Helyoti opus, qvod recensetur in iisdem Ephemeridibus A. 1715. p. 150. 243. Præterea Ordines Monachorum perseqvitur Michaël Geddesius Anglus in tractatibus Miscellaneis patria lingua editis tom. III. diss. V. Lond. 1706. 8. Jampridem qvoqve & Gallice Amst. 1688. 1695. & Germanice A. 1692. 8. Augustæ Vindelicor. prodiit Historia ordinum religiosorum, kurtze und gründliche Historien vom Ursprung der geistlichen Orden/ der Mönche und Closter-Jungfrauen/ nebst beygefügter Vorstellung der Ordens-Habite. A Bonanno ordines Monachorum referuntur CXL. & Monialium CVIII. His jungendus deniqve est *B. Lutherus* tom. 3. Opp. edit. Altenburg. p. 381. sq. *D. Joachimi Hildebrandi* liber de Religiosis eorumqve Ordinibus, Helmst. 1701. 4. Præterea de rebus & Antiqvitatibus Monasticis videnda *Daldini Alteserræ* Ascetica sive Origines Monasticæ libris X. tum *Claudius Delleus* in Antiqvitatibus sta-

tus

tus Monastici & Religiosi, editis Gallice A. 1699. *Joh. Creecelius* de origine & fundatione Ordinum Monasticorum, Francof. 1614. 4. *Matthæi Galeni* Origines Monasticæ, Dilingæ 1563. 4. *Prosperi Stellartii* Chronologia Monastica, Duaci 1627. 4. De studiis Monasticis eximius Jo. Mabillonii liber è Gallico versus Latine etiam lucem vidit interprete Udalrico Staudigleo, Campoduni 1708. 8. qvo in opere probat Monachos perinde ut viros Ecclesiasticos neutiqvam dedecentia aut illis indigna esse bonarum literarum, sacrarum præcipue studia. Sane constat per multa sæcula literas alibi fere exulantes, in Monasteriis hinc inde invenisse perfugium, & Monasteria passim fuisse scholarum loco in qvo adolescentes erudirentur, (uti Hildebertus Cenomanensis p. 285. edit. novæ scholares jungit claustralibus,) cum alios longe lateqve studiorum vel odium vel certe ignoratio occupasset. Confer Jacobi Gœtten lib. 2. Observationum cap. 4. Similiter certum est Monachos olim labore honesto vel opificio vitam tolerasse, neqve per otium consumsisse qvæ alii Christiani sudore multo comparassent. Confer Alteserram lib. V. Asceticon. cap. 8. sq. & Gundlingium ad Eustratii delineationem Ecclesiæ Græcæ p. 21. sq. Monachis præsunt Abbates, sive Archimandritæ, Monialibus Abbatissæ. Explicatio historica cerimoniarum benedictionis Abbatissæ (qvales [illegible]ibuuntur in Pontificali Romano) inserta est Memoriis literariis Trevoltinis A. 1708. p. 1531. sq. auctore Claudio de Vert. id. p. 1336. Sed ad singula Monastica instituta descendere non est nostri instituti, de qvibus post *Jo. Cassianum* aliosqve, *Edmundus Martene* in præclaro opere de antiqvis Monachorum ritibus, distincto in libros V. editoqve Lugd. 1690. 4. atqve in Commentario Historico ad regulam S. Benedicti, eodem anno vulgato Paris. in 4. *Canonicorum* in Ecclesiis Cathedralibus Collegia originem debent seculo VII. Regulamqve primum accepere tempore Ludovici Pii Imp. ut notavit Baluzius ad Lupum Ferrariensem p. 372. sq. Confer M. Antonium de Dominis II. 9. & Raymundi Chaponelli Canonici Regularis S. Augustini & Prioris S. Eligii Historiam Canonicorum qvæ sine nomine auctoris prodiit Gallice Paris. 1699. 12. & recensetur in Actis Erud. tom. 3. supplementi p. 355. In eo autem qvod Chaponellus contendit Clericos & Canonicos ante sæculum XII. nihil proprii possedisse, refellitur ab Ludovico Hugone Ord. Præmonstratensis Monacho in Censura Historiæ Canonicorum, *Critique de l'Histoire des Chanoines*, Luxemburg. 1700. 8. Omitto alia qvæ videri possunt apud Casparem Thurmannum in Bibliotheca Canonicorum.

Halæ Magdeburg. 1700. 4. De *Ordinibus equestribus* sive Cruciatis & religiosis, sive secularibus atqve militaribus videndi Scriptores laudati in Actis Eruditorum tom. 2. supplementi p. 498. & 502. & à Christiano Gryphio τῷ μακαρίτῃ in limine libri editi Germanice Ao. 1709. 8. kurtzer Entwurff der geist- und weltlichen Ritter-Orden / qvibus addendi Hermantius supra memoratus in Historia Ordinum militarium, Rothomagi A. 1678. 8. & eorundem ordinum descriptio * lingua Slavonica sive Russica, additis (ad Belgicæ editionis exemplum **, qvam A. 1697. 8. Amstelodami dedit Adrianus Schœnbeckius) iconibus in æs incisis insignium, vestium & ornamentorum, qvibus Eqvites Ordinum CXIII. utuntur. Ægidius Andreas de la Roqve in libro de origine nominum & cognominum, Gallice vulgato Paris. 1681. 12. Petrus Lagerloef in disqvisitione de Ordinibus Eqvestribus, Holmiæ 1696. Philippus Reinhardus Vitriarius de Eqvitibus & Ordinibus Eqvestribus. Lugd. Batav. 1707. Joh. Christophorus Becmannus in notitia dignitatum illustrium diss. XIX. seq. Vincentius Coronelli Tomo XIX. Lexici vægrandis universalis, edi pridem cœpti Venetiis lingva Italica, ubi sub voce *Cavaglieri* comparet non sine auctario Bernardi Justiniani, Veneti. Historia Chronologica Ordinum Eqvestrium, edita in lucem Venet. 1670. atqve auctior 1692. fol. Idem, qvem paullo ante laudabam, *Philippus Bonanni*, S. J. etiam Ordinum Eqvestrium centum & qvinqvaginta imagines atqve descriptionem Clementi XI. Pontifici Maximo obtulit, Romæ Ao. 1713.

* Acta Erud. Tom. 3. supplem. pag. 534. & A. 1714. pag. 487.

** Titulus Belgicæ editionis est: *Historie van alle Ridderlyke en Krygs-Orders, haar Dragten, Wapen, en Zinteeken, in t' Koper gesneden door Adrian Schoonebeck.*

CAP. XIV.

CAPUT XIV.

Scriptores de Republica ac Magiſtratibus Hebræorum, Græcorum, & Romanorum.

De Republica Hebræorum. 1. *Synedrio magno.* 2. *Jure Regio.* 3. *Æchmalotarchis &c.* 4. *De Politia Ægyptiorum.* 5. *Græcorum Republicæ.* 6. *Atheniensium & Lacedæmoniorum.* 7. *De Corpore Achaico & Ætolico.* 8. *De Rep. & Magiſtratibus Romanorum.* 9. 10. 11. 12. *Inauguratio, Inſignia, tituli.* 13. *Ordines in Rep. Nobilitas, jus Civitatis &c.* 14. *Notitia Dignitatum utriusque Imperii.* 15. *De Rebuspublicis commentitiis.* 16.

I.

HEbræorum Rempublicam ſingulari qvadam regiminis forma, qvam *Theocratiam* vocat Joſephus lib. 2. contra Apionem, p. 1071. adminiſtratam fuiſſe, tempore Moyſis, Joſuæ & Judicum, anteqvam in externæ Monarchiæ formam ſub Saulo mutaretur, oſtendit D. *Adamus Rechenbergius* in diſſ. de ficta Hebræorum ante Regem Saulem Monarchia civili, Lipſiæ 1687. tom. 1. diſſ. Hiſtorico-politic. pag. 336. ſq. contra *Seldenum* ll. 2. de Synedr. & *Adr. Houtinum*, qvi ante Saulis tempora Monarchiam in Republica Judaica obtinuiſſe ſingulari libello probare conatus eſt, Lugd. Batav. 1685. 12. impugnato etiam à *Sam. Puffendorffio* in appendice ad Librum de habitu religionis Chriſtianæ. Cum hac Theocratia non niſi temere aliqvis contulerit Δισκρατείαν Athenienſium, aut Remp. Panarenſem & univerſorum Panchajæ inſulæ incolarum, cauſas majoris momenti ad Sacerdotes referentem, de qva Diodorus Siculus V. p. 220. 221. vel qvod Julius Cæſar apud Dionem Caſſium recuſat Diadema, mittitqve in Capitolium, dictitans qvod Jupiter ſolus ſit Romanorum Rex. Cæterum de Theocratia Judaica agentes præterea conſuli poſſunt Jo. Wandalinus lib. 3. de jure Regio cap. 2. ſq. & qvæ præter Jo. Marshamum p. 226. ſq. Canonis chronici, & Johannem Spencerum lib. 1. de legibus Hebræorum p. 174. ſq.

Herm. Witsius oratione de Theocratia Israëlitarum, qvæ in ejus Miscellaneis & ante Th. Godwini Moysen & Aaronem, Latinè in Belgio & Bremæ recusum exstat. Melchior item Leydeckerus de Rep. Hebr. lib. V. cap. 1. Joh. Jacobus Schudt Prolegomenis ad Vitam Jephthæ, & auctor dissertationis de Theocratia Israëlis, * editæ, ut probet Christum semper Principem Gentis Judaicæ peculiariter fuisse ab exitu ex Ægypto usqve ad destructionem templi secundi. Judæorum populum in Ægypto atqve Ægyptiorum tyrannide liberatum adeo stupidum & incultum haud fuisse, uti à viris qvibusdam doctis arguitur, declarat Edmundus Dickinson in physica veteri & vera cap. XIX. & D. Salomo Deylingius Oratione de Israëlitarum ingenio, ad calcem partis 1. Observationum sacrarum, Lips. 1708. 4. De adolescentia Reipublicæ Israëlitarum sub temporibus Judicum, hisqve proximis, exstat D. *Gustavi Georgii Zeltneri* liber editus Norimbergæ 1696. 8. ad 1. Regg. VI. & Act. XIII. 20. & *Dan. Guil. Molleri* de XII. Judicibus exercitatio, Altdorf. 1709. Præterea notissimi sunt de Republica Hebræorum libri præclare scripti à Cornelio Bonaventura Bertramo, Carolo Sigonio, Jo. Stephano Menochio, aliisq. *Bertrami* Liber de Republ. Hebræorum, Theodoro Bezæ inscriptus, lucem adspexit primum Genevæ 1574. 8. deinde notis illustratus à *Constantino l' Empereur* Lugd. Batav. 1641. ab eoqve tempore cum hujus viri docti notis recusus inter Criticos sacros Anglos, Londini primum deinde Amstelodami, tum Francofurti vulgatos, tomo VIII. *Caroli Sigonii* libri III. de Republ. Hebræorum lucem primo adspexerunt Bononiæ 1582. 4. deinde sæpius prelis iterum subjecti tum seorsim, tum aliis juncti scriptis ab eodem Sigonio compositis. Deniqve cum notis sive collectaneis *Jo. Nicolai* Helmst. 1685. 4. iisqve longe auctioribus Lugd. Batav. 1701. 4. *Johannis* qvoqve *Brunii* viri Clariss. notas ineditas in Sigonium memorari video in Actis Erudit. A. 1702. p. 64. *Petri Cunæi* libri III. de Rep. Hebræorum Lugd. Bat. 1632. & sæpe postea excusi, Criticisqve Anglis itidem inserti sunt, hinc in Belgicam linguam conversi, suppletiqve ac continuati à *H. W. Gœrée* Amst. 1685. & in Gallicam 1705. 8. 3. Vol. Nec minus Latinè iterum editi cum notis *Johannis Nicolai*. Lugd. Batav. 1703. 4. *Menochii* opus de Republica Hebræorum, omnis generis antiqvitates Hebraicas simul attingens, prodiit Parisiis 1618. fol. *Herm. Conringii* de Republica Hebræorum dissertatio Helmstadii separatim primum, deinde cum ejus libro de Numis Hebraicis edita & novissime à Thoma

* Journal literaire, Tom. 3. p. 473. Hagæ Comit. A. 1714. 8.

Thoma Crenio inserta fasciculo 2. opusculorum ad historiam & philologiam spectantium. *Joach. Lud. Reimeri* de Republica Hebræorum Libellus perbrevis vulgatus Hafniæ 1657. 12. *Jo. Georgii Wendii* dissertationes octo de eodem argumento, Thorun, 1697. 4. *Edonis Hilderici*, Frisii, Oratio de Politia & Hierarchia populi Judaici, Altdorfii edita. *Melchioris Leydeckeri* Theologi Trajectini libri XII. de Rep. Hebræorum, Ultraj. 1704. fol. atqve de vario Reip. Hebræorum statu libri IX. Amst. 1710. fol. *Joh.* qvoqve *Conradi Danhaueri* Politia Hebræa per varias ætates succincte descripta huc spectat, post Auctorem jam pridem defunctum à Rev. D. Jo. Andr. Schmidio vulgata Helmst. 1700. 4. & pridem commendata à Wilhelmo Ernesto Tenzelio in dialogis vernaculis A. 1690. p. 369. *Sebast. Castalionis* Respublica Judaica ex Josepho excerpta & separatim edita est Helmst. 1616. 8. & nuper adjecta novissimæ editioni versionis Latinæ Bibliorum Castalionis Lipsf. 1697. fol. D. *Jo. Wandalini* de Jure regio opus in 3. libros distinctum & Hafniæ editum 1663. 1664. 1667. 4. liber tertius præcipue hoc loco non prætereundus, in qvo de Republica Hebræorum qvalis præsertim sub Regibus fuit, fuse agitur. Videnda etiam *Antonii Probi* diss. de Monarchia regni Israëlis à Tho. Crenio subjuncta elenchis Judaicis Christoph. Helvici, recusis Lugd. Bat. 1702. 8. qvibus addes Jo. Francisci Buddei introductionem in Philosophiam Hebræorum p. 400. sq. & Jo. Seldenum lib. 1. de Synedriis capite ultimo. *Georgii Wendii* de Rep. Hebræorum disqvisitiones Theologico-politicas octo, Gedani 1696. & 1697. 4. qvarum *prima* est de regimine Patriarchico, *secunda* de regimine Nimrodico, *tertia* de regimine Hegemonico: *quarta* de regimine Heroico, *quinta* de regimine Monarchico, *sexta* de regimine dubio in Ægypto, *septima* de regimine dubio in captivitate & post captivitatem Assyriaco-Babylonicam: & *octava* de regimine ablato, sive de anarchia Judæorum hodierna. Notitiam suam Reipublicæ Hebræorum, sed adhuc ineditam memorat Philippus Jacobus Hartmannus in libro de rebus gestis Christianorum sub Apostolis p. 60. Nicolaus qvoqve Hertius, JCtus præclarus Giessensis superiore anno extinctus editioni paravit tractatum de Rep. Hebræorum post captivitatem Babylonicam, qvi fato ejus inopino interceptus est.

II. De LXX. Senioribus per Moysem constitutis videndi interpretes ad Exod. XXIV. Bertramus cap. 5. 6. de Republ. Hebraica. Constantinus l'Empereur in notis ad c. XI. Bertrami, ubi Synedrium Ecclesiasticum ex Scribis & Sacerdotibus constans, à Synedrio politico Seniorum

rum populi probe distinguendum monet. Confer interpretes ad Num. XI. 14. Actorum V. 21. Chiliarchis, Centurionibus, Pentecontarchis & Decurionibus, qvi à Mose constituti memorantur Exod XIIX. 25. Deut. I. 15. Josephus III. 4. Antiqv. addit Myriarchos, Pentecosiarchos, Triacontarchos, Icosiarchos. Sed de universo hoc argumento circa Synedria & præfecturas juridicas veterum Hebræorum, extat opus eruditissimum *Jo. Seldeni*, qvod in III. libros distributum (postremo libro per fata auctoris qvi A. 1654. obiit, imperfecto relicto) primo in lucem editum est Londini 1644. 4. tribus volum. & uno volumine recusum Amsteld. 1679. 4. Francof. 1697. 4. Præterea videndus *Joh. Coccejus* ad titulum Thalmudicum Sanhedrin, sive de Synedrio, editum seorsim primum, sub nomine *Johannis Koch Amst.* 1629. 4. deinde inter opera Coccejii jam triplici vice junctim edita tomo VII. & inter tractatus Mischnicos à Gvielmo Surenhusio illustratos cujus videnda etiam præfatio ad tomum IV. Rich. Montacutius in apparatu ad origines Ecclesiasticas p. 236. seq. (Analect. p. 228. sq.) Petrus de Marca lib. 2. cap. 5. de concordia Sacerdotii & Imperii &c. tum Rieschius, Jo. Frischmuthus, Jo. Ernestus Bornitius, Freislebenius, D. Henrici & Joh. Vorstius in dissertationibus de Synedriis Hebræorum: D. Jo. Benedictus Carpzovius in notis ad Schikardi jus regium Hebræorum p. 9. sq. ubi inter alia ejusdem Schikardi opus de Synedriis morte præventum dolet, Johannes qvoqve Henricus Otto historiæ Doctorum Mischnicorum, Oxon. 1673. 12. & Amst. 1698. 8. editæ adjunxit recensionem Præsidum & vicePræsidum Synedrii M. Consessum Synedrii in sigmatis, sive hemicycli formam, ita ut Principis locus esset in medio, & collegarum reliqvorum à dextra ac sinistra ejus, ex Rabbinorum sententia describit Joh. Saubertus in palæstra dissertationum p. 287. 288. Eqvidem parum digna esse fide qvæ de continuatione Synedrii Mosaici ejusqve per omne tempus sub Judicibus Regibus & sub templo secundo auctoritate traduntur, idqve instauratum demum videri temporibus Seleucidarum contendit V. C. *Jo. Clericus* in dissertatione de LXXII. virorum in Rep. populi Hebræi Synedrio, qvam Commentario in librum Estheræ subjunxit: Et pridem in eandem sententiam plura disputaverat in judiciis Theologorum Hollandiæ de Hist. Critica V. T. Epistola X. eorumqve judiciorum defensione Epist. V. Videri tamen etiam possunt qvæ adversus Clericum scripsit Richardus Simon. De minoribus judiciis Judæorum annotant nonnulla interpretes eruditi ad Matth. V. 22. Seniores populi sive Senatores Synedrii M. à Senioribus

bus

bus Urbium distinctos observat præter Constantinum l'Empereur supra laudatum Grotius ad Matth. V. p. 83. ad Matth. XXVI. 47. & Lucæ XIX. ult. De *Phylarchis* apud Judæos videndi interpretes ad librum Numerorum cap. 1. Grotius & Hammondus ad Matth. XIX. 28. De *Principibus familiarum* agit etiam Jo. Seldenus in libro de successione apud Hebræos in bona defunctorum, qvi post editionem Londinensem 1636. fol. prodiit Lugd. Bat. 1636. 8. & Francof. ad Oderam 1673. 4.

III. Cum Israëlitæ aliorum populorum orientalium exemplo Regem à DEO flagitassent, Samuel Propheta jubetur iis proponere *Mischpat hammelech*, jus regis, sive ut Scaliger Epist. XV. transfert *modum Regis* 1. Samuel. IIX. 11. sq. Utrum enim eo in loco describatur Jus Regis, qvale illud voluerit & probaverit DEus O. M. an potius modus agendi, qvo inclementius & incircumscripta potestate uti solebant Reges pleriqve orientis, & qvalem adeo imitaturi etiam essent Reges Israëlis, fuse & magna animorum contentione disputatur à variis scriptoribus. Posteriorem sententiam scopo Samuelis, ut videtur, congruentiorem amplectuntur Josephus, tum Maimonides, Abarbanel & alii Judæi: è Christianis Clemens Alexandrinus, Cyprianus, Gregorius M. Sulpitius Severus, Beda aliiqve qvam plurimi, allegati à Joh. Wandalino lib. 1. de jure regio cap. 2. Leydeckerus de Rep. Hebr. p. 432. Gisb. Voetius Tom. IV. dissert. select. p. 214. Joh. Miltonus in defensione populi Anglicani contra Salmasium, Algernonius Sidneyus de regimine, (qvi liber ex Anglico Gallice ante paucos annos versus prodiit) & Monarchomachi communiter. Prior sententia præplacet non modo Machiavellistis universis, sed etiam aliis præclaris viris & Scripturæ interpretibus. Vide Joh. Wandalinum lib. 1. de Jure Regio c. III. sq. & ab eo laudatos, qvibus addes Sam. Pufendorfium in analectis politicis p. 68. sq. D. Carpzovium τὸν μακαρίτην in limine notarum ad *Guil. Schickardum* de jure Regio ex sacris literis & Scriptoribus Hebraicis illustrato, editoqve primum Tubing. 1621. 4. & cum Carpzovii notis recuso Lips. 1674. 4. In hanc sententiam multis qvoqve disputat Claudius Salmasius in defensione regia toties recusa. Vide & D. Calovii Biblia illustrata ad 1. Sam. VIII. Marshami Canonem Chronicum p. 238. sq. De Regibus Hebræorum eorumqve juribus, *Maimonidis* librum latine à se versum separatim cum notis edidit Melchior Leydeckerus 8vo. atqve iterum inseruit lib. VII. de Rep. Hebr. cap. 4. p. 232. sq. & cap. 13. pag. 485. sq. Vide sis etiam Joh. Frischmuthi diss. de Rege eligendo & deponendo. Jenæ 1653. 4.

Judicum à Regibus differentiam succincte explicare instituit Balletus in Vitis Sanctorum Vet. Test. ubi Judicum vitas expositurus negat eos perinde ut Reges potuisse novas ferre leges, nova imponere tributa. Nec sceptrum gestasse nec diadema, neqve cinctos fuisse satellitio custodibusqve corporis. Neqve unctione sacra fuisse inauguratos, neqve hæreditariam dignitatem ad filios transmisisse, neqve absoluto usos imperio in populum, sed Exercitum duxisse & libertatem populi adversus hostes asseruisse, juraqve ei dixisse. Primus post liberationem à captivitate Babylonica A. CCCCXXXI. diadema sibi imposuit Aristobulus Joannis Maccabæi filius teste Josepho lib. I. de bello Judaico cap 3. Aristocratia restituta à Gabinio est, qvi judicia sive Synodos qvinqve populo præfecit Id. lib. I cap 6. De fori sive judiciorum ratione in portis, erudita Joh. Danielis Jacobi dissertatio lucem vidit Lipsiæ A. 1714.

IV. De *Æchmalotarchis*, *Ethnarchisq;* Judæorum, de *Patriarchis* & *Primatibus* qvi post captivitatem fuere, consules Samuelem Petitum lib. II Var. Lectionum c. X. & lib III. Var. observationum c. 3. Jacobum Gothofredum ad codicem Theodosianum de Judæis & cœlicolis, Grotium cap 10 de imperio summarum potestatum circa sacra p. 272. Jac. Rhenferdum dissert. de Arabarcha vel Ethnarcha Judæorum, Franeqv. 1702. & qvos laudavi capite superiore.

Judæis *Catholici* (קתוליקין) vocantur generales vicarii Pontificis maximi sub Sagane, ut è Maimonide præter alios observatum Thoma Reinesio est Epist. ad Verstium p. 12. Adde Mishnam Surenhusii tom. 2. p. 193. Qva ratione etiam Christianis in Asia & Africa Primates qvidam Catholicorum nomine veniunt. Vide W. E. Tentzelii dialogos vernaculos A 1691. p. 296. sq. ubi de Catholico Musulensi f Babylonico, & Cangium in glossario, voce *Catholicus*. Sed & generales procuratores sive rationales redituum Imperatoris, dictos fuisse Catholicos notant Petavius ad Epist. 8. Juliani, & Pearsonius ad Symbolum Apost. p. 610. Sed ut ad Hebræos redeam, de *scribis Politicis* mentio occurrit Actorum XIX, 35. cui loco addes ubi lubebit Marshamum pag. 36. Canonis Chronici, Drusium ad 1. Maccab. V. 42. Ezech. Spanhemium Epistola secunda ad Andream Morellum, Joh. Lomeierum parte Dierum genialium diss. 9. & Antonium van Dale diss. V. de antiqvitatibus ex marmoribus illustratis pag 425.

V. De

V. De Ægyptiorum Politia agunt Herodotus, Strabo XVII. libro, Diodorus Siculus: atqve è recentioribus Athanasius Kircherus T. I. Oedipi Ægyptiaci. Marshamus, Witsius, & in Hist. universali Bossvetus &c. Jucundum etiam Viri Clariss. Joh. Braunii somnium de Delta Ægyptiaco lib. 5. selector. sacror. Exerc. 4. qvo Ægyptum cum Belgio, Pelusium cum Amstelodamo confert. Tota Ægyptus olim tributa in inferiorem, superiorem & mediam, singulæ harum iterum in nomos sive provincias decem. Confer Philippum Bertherium, libro I. πιθανῶν, cap. 4. Regum immanes opes ac potentia, Urbium & incolarum incredibilis plane numerus traditur. Et Theocritus Ptolemæo Philadelpho adhuc ait subesse civitates 33353. Idyll. XVII. v. 82. Plures qvam termille civitates sua etiamnum ætate agnoscit Diodorus Siculus l. b. I. p 27. antea non pauciores duodeviginti millibus extitisse professus. Incolas 3000000. antea 7000000. Thebæ metropolis longitudine fuit octoginta stadiorum. Ptolemæo Avletæ, attritis ac defectis jam pridem regni viribus annuatim redibant talenta 12500. teste apud Strabonem p. 798. Cicerone. De synedriis & judiciis Ægyptiorum exstat liber Joannis Nicolai, Lugd. Bat. 1706. 8. Historiam Regum Ægypti post Alexandrum M. qvemadmodum Syriæ * qvoqve, ex numis & aliis veteribus monumentis egregie illustravit V. C. Joannes Vaillant, Amst. 1701. fol. Primorum & antiqvissimorum minus exploratæ res sunt, uti successio temporum incerta.

VI. Respublicas centum & duodesexaginta, descripserat Aristoteles, ut est apud Laertium & Anonymum Menagii de vita Philosophi, sive ut Grævius Præfat. thesauri Antiqv. Roman. tom. I. nescio qvo è scriptore, centum & octoginta: sive ut Ammonius denique seu Philoponus in Aristotelis vita, ducentas & qvinqvaginta qvinqve, Græcorum maxime, tum etiam Barbarorum, qvo in opere peculiariter dixerat de iis qvæ Monarchico & qvæ Democratico atqve Aristocratico Imperio uterentur. In Arabica illius operis versione qvæ memoratur ab Herbeloto in Bibl. Orientali, de CXXIV. Civitatibus mentionem fieri affirmat scriptor Arabs Hagi Kalfah. Vulgaverat illas Rerump descriptiones atqve de illarum constitutione censuras Aristoteles ante libros Politicorum, Ethicorumqve, sive de civili & morali doctrina. Qvod illustre opus

* Ejus Historia Regum Syriæ ad fidem numismatum accommodata prodiit Paris. 1681. 4.

auctori ipsi in extremo Nicomacheorum laudatum, temporum injuria sive librariorum negligentia intercidisse vehementer dolendum est, nec desiderium illud levatur perpaucis fragmentis qvæ undecunqve collegit Is. Casaubonus, & recentioribus Aristotelis editionibus subnexuerunt editores. Nomina Rerumpublicarum ab illo celebratarum hæc LXXXIV. reperio: *Abydenorum, Achivorum, Acarnanum, Adramyttenorum, Æginensium, Ætolorum, Alydensium, Ambraciotarum, Amphipolitanorum, Antissæorum, Apolloniatarum, Arcadum, Argivorum, Atheniensium: Bottiæorum, Byzantiorum, Carum, Carthaginensium, Catanæorum, Ceorum, Chalcidensium in Italia, Chalcidensium in Thracia, Chiorum, Cianensium, Clazomeniorum, Cnidiorum, Colophoniorum, Coorum, Corcyræorum, Corinthiorum, Crotoniatarum, Cretensium, Cythniorum, Cypriorum, Cyrenæorum, Deliorum, Delphicorum, Eleorum, Epidamnensium, Epirotarum, Erythriensium, Euboënsium, Geloorum, Gilensium, Heracleonitarum, Heræensium, Hestiæensium, Himeræensium, Japygum, Istrensium, Lacedæmoniorum, Larissæorum, Leontinorum, Leucadiorum, Locrensium, Lyciorum, Mantinensium, Massaliotarum, Megarensium, Meliensium, Methonensium, Milesiorum, Molossorum, Mytilenæorum, Naxiorum, Notiensium, Opuntiorum, Oræensium, Orchomeniorum, Pariorum, Pelleniorum, Phocensium, Rheginensium, Rhodiorum, Samiorum, Samothracum, Sicyoniorum, Sybaritarum, Syracusanorum, Tarantinorum, Tegeatarum, Tenediorum, Tyrrhenorum, Træzeniorum.* Scripserat de Rebuspublicis etiam *Critias* de qvo Casaubonus ad Athenæum XI. 3. nec minus *Dicæarchus*, vide qvæ viri docti ad Ciceronem II. 2. Epist. ad Atticum. Qvæ de Græcorum politiis ad calcem Nicolai Cragii de republica Lacedæmoniorum, & ad calcem Variar. Æliani historiarum in antiqvis editionibus leguntur sub nomine *Heraclidæ* Pontici, non respublicas integras describunt, sed singulos qvosdam ritus vel mores rerumpublicarum qvarundam adnotant. Ejusdem generis sunt, qvæ sub *Nicol. Damasceni* nomine de rebuspublicis leguntur, & ex Stobæi sermone 42. sunt excerpta, atqve ab Daniele Heinsio subjecta præclaræ editioni Politicorum Aristotelis, & recusa tomo VI. thesauri antiqvitatt. Gronoviani. Inter recentiores *Bartholomæus Keckermannus* in Systemate Systematum tom. III. post corpus politicum exhibet exercitationes qvatuor 1.) de principatu s. Monarchia *Persarum* (de qva diligentissime Barnabas Brissonius) 2.) de sexaginta Rebusp. priscis, in qva non qvidem justæ harum descriptiones, sed de singulis earundem unus alterve mos vel lex una alterave memorata Aristoteli, Heraclidi, Nic. Damasceno, à

Ke-

Kekermanno Politicis animadversionibus illustrata: 3.) de Rep. *Atheniensi*, & 4.) de *Spartana* paullo diligentior tractatio. Post hunc *Ubbo Emmius* tom. 3. Græciæ Veteris, seorsim pluribus vicibus editæ & tom. IV. thesauri Gronoviani recusæ descripsit respublicas *Atheniensium, Lacedæmoniorum, Carthaginiensium, Cretensium, Argivorum, Thebanorum, Corinthiorum, Syracusanorum, Corcyreorum, Samiorum: Chiorum, Rhodiorum, Achaeorum, Ætolorum, Acarnanum, Epiri, Massiliensium*, & *Locrensium*. De Republica *Carthaginiensi* collegit nonnulla in Carthagine sua Christophorus Hendreich, Francof. ad Oderam 1664. 8. De Atheniensium Republica libri IV. *Caroli Sigonii* cum libro ejusdem de rebus Atheniensium ac Lacedæmoniorum Chronologice digesto prodierunt juncti aliis qvibusdam Sigonii scriptis, Hanov. 1611. fol. & recusi sunt in tom. V. Antiqvitatum Græcarum, ubi etiam occurrit *Guilielm. Postellus* de Republica & magistratibus Atheniensium, *Antonii Thysii* de Republ. Atheniensi diss. politica, & *Achaia* vetus *Martini Schockii* qva ejus situs, antiqvitates, Respublica, Reges, Tyranni, leges & bella describuntur. Idem Gronovius tom. IV. recudi fecit *Joh. Meursii* de tribubus & pagis Atticæ librum cum luculentis *Jac. Sponii* ex ejus itinerario supplementis, Meursii regnum Atticum sive de Regibus Atheniensibus, & Archontes * Athenienses Auctoris supplementa qvædam ad hos lib[illegible] ex ejus chirographo in præfatione ad illum tomum à Gronovio exhibentur. In tomo V. ejusdem thesauri recusi exstant Meursii Pisistratus sive de regno Pisistrati liber auctior, & liber de Regno Laconico. *Nicolai Cragii* Ripensis de Republica *Lacedæmoniorum* libri IV. pereruditi post editionem Genev. 1593. 4. & Lugd. Bat. 1670. 8. auctiores atqve emendatiores, Joannisqve Meursii libri totidem Miscellaneorum Laconicorum, qvibus Cragius passim suppletur vel confirmatur. Cæterum falli eos qvi non Cragium sed Cujacium librorum illorum auctorem faciunt, ostendit Henr. Ernstius in Observationibus l. 2. c. 27. Deniqve in eodem tomo V. habes Meursii fortunam Atticam sive tractatum brevem de fatis Reip. Atheniensis, ex chirographo auctoris locupletatum. In T. VI. thesauri Gronoviani occurrit *Josephi Laurentii* disqvisitio de Rebuspublicis, Suffragiis, Conciliis, accusationibus & tormentis veterum, ex Polymathia ejus excerpta. *Leonh.* vero *Aretini*

* Inter Archontes novem Athenis unus tantum erat ἐπώνυμος sive cujus nomen eo anno annotabatur in fastis, ut docet præter alios Philo lib. de Abrahamo p. 275. Confer Veterem Inscriptionem in Montfauconi palæographia pag. 149. & Antonium van Dale Antiqvitatt. è marmoribus p. 203. sq. Archontes Eponymos ordine Alphabetico exhibui supra pag. 269.

tini rerum Græcarum liber ad Angelum Acciajolum; qvi in eodem tom. obvius est, præcipuarum Græciæ civitatum casus ruinas & mirificas conversiones, complectitur. Habentur etiam tomo VI. thesauri Gronoviani *Joachimi Stephani* de jurisdictione veterum Græcorum ex ejus libro de jurisdictione Judæorum, Græcorum, Romanorum & Ecclesiasticorum, Francof. 1604. 8. & *Joachimi Perionii* de magistratibus Græcorum Romanorumqve libri 3. editi pridem Parif. 1560. 4. At Persei Stoici (qvi apud Athenæum corrupte Sæus) opus de Rep. Lacedæmoniorum intercidit, de qvo Jo. Jonsius p. 11. de scriptoribus Hist. Philosophicæ. Sed post Cragium, Meursium, Keckermannum, & Ubbonem Emmium (ne de veteribus dicam Plutarcho & Xenophonte) de *Rep. Lacedæmoniorum* videndus etiam *Guilleterius* in Lacedæmone veteri & nova, Gallice edita: uti de Athenis harumqve fortuna idem Gvilleterius Franciscusqve Fanellus, ut omittam diatribam qvam de Rep. Laconica, Witebergæ vulgavit Henricus Theophilus Schneiderus, perpaucis constantem foliis. *Wilhelmum Bossardum* de Magistratibus * *Atheniensium* qvem laudat D. Jo. Conradus Dietericus in Antiqvitatibus Biblicis V. T. p. 569. & *Antonii Montecatini* Veterum Rerumpublicarum antiqva fragmenta, cum ejus Commentario ad Platonem de Rep. & Legibus, Ferrariæ 1595. fol. edita haud vidi. *Postelli* vero librum ejus argumenti etiam cum notulis suis recudi curavit Jo. Frid. Hekelius, Lipf. 1691. 8. De Prytanibus Græcorum agit Ezech. Spanhemius in tractatu qvem Clariss. Grævius tomo V. thesauri sui inseruit. Antonius item van Dale in diss. ad antiqvitates ex marmoribus illustrandas editis, ubi etiam de Agonothetis, Principibus Sacrorum, & similibus. Apud eundem & Joh. Schildium opere mox laudando, tum etiam Andream Morellum in specimine rei nummariæ p. 27. sq. & Jo. Valentem in Numismatibus Græcis Imperatorum p. 221. sq. plura videri possunt de Κοινῷ sive variis communitatibus urbium Græciæ, Asiæqve.

VIII. De corpore fœderato *Achæorum* ex Polybio & aliis agit *Jo. Schildius* Libro secundo de Coalitione populorum ac Rerumpublicarum pag. 101. sq. & *Martinus Schoockius* in Achaja vetere tom. 5. thesauri Antiqvitatum Græcarum, qvi cap. 24. fœdus Achaicum confert cum Belgio fœderato. Uti cum eodem corpore formam Reipublicæ nostræ Romano

* De δοκιμασία Magistratuum apud Athenienses sive probatione vitæ eorum, morumqve vide Boeckleri diss. T. 2. p. 942. sq. ad Lysiæ Orat. 15. & 30. De officiis diversorum diversis Suidas in ἡγεμονία.

no Germanicæ compararunt *Jacobus Godofredus*, *Hermannus Conringius* & alii, præsertim *Jo. Ludovicus Prasfchius* in assertione reipublicæ Achaicæ, ejusdemqve cum Germanica comparatione, Ratisbonæ 1686. 4. de qvo libro vide sis Acta Erud. Lipsiens. Anno 1687. p. 99. De Corpore *Ætolorum* idem Schildius, p. 150. sq. cujus libri III. de coalitione populorum ac Rerump. prodierunt Hagæ Comitis 1661. 4.

IX. De Magistratibus Urbis Romæ dum in libertate civitas fuit, *Jani Guilielmi* libellus post editionem Rostochiensem Anni 1557. 8. recusus est plus simplici vice in Petri Scriverii Republica Romana. *Johannis Kirchmanni* opus non paucis constans foliis de Magistratibus Romanorum adhuc ἀνέκδοτον vidi in Bibl. Gudiana, cujus ἀπόγραφον etiam est apud Cl. amicum nostrum Michaëlem Richey Hamburgensem, Gymnasii Stadensis Rectorem præclare meritum. Alioqvi de magistratibus Romanorum præter *Perionium* supra laudatum noti sunt *Andreas Dominicus Floccus*, cui libellum sub falso *Lucii Fenestellæ* nomine sæpius editum recte restituit Ægidius Witsius Brugensis Antw. 1561. 8. licet *Jacobo Borragio* illum Robortellus tribuere maluerat. Tum *Julius San Severinus*, *Pomponii Læti* nomine notior, & *Henricus Bebelius* Argent. 1513. 4. qvi cum Flocco, Læto & *Volaterrani* iis qvæ lib. 29. Commentar. Urbanorum de hoc argumento scripsit, legitur ad calcem Antiqvitatum Rom. Philippi Caroli: *Andreas Alciatus* de Magistratibus civilibusqve & militaribus officiis, tom. IV. Operum: *Petrus Faber* ICtus itidem doctissimus, cujus tractatus de Magistratibus Romanorum (Consulibus maxime) legitur ad calcem lib. 1. Semestrium: *Petrus Poisson* de veteribus & novis Magistratibus & dignitatibus Populi Rom. Gallicè, Paris. 1583. 8. *Claudius Pravotius* de Magistratibus Pop. Romani, Lausannæ 1579. 8. *Joannes Pyrrhus*, cujus libri III. de Magistratibus Romanis exstant in Oceano Juris, sive tractatu tractatuum Venet. 1584. fol. tomo I. *Georgius Vavchopius*, Scotus, Rom. 1595. *Scipio Gentilis* in libro de jure publico Pop. Romani, Altdorf. 1662. 8. diss. 1. de qvo libro vide sis Clariss. Struvii Bibliothecam Antiqvam tomo 1. p. 405. *Franciscus Hotomannus* tomo tertio Operum & tom. 2. thesauri Græviani: ut scriptores generales Antiqvitatum & Reip. Romanæ prætercam, *Onufrium Panvinium* tom. I. Grævii, *Wolfgangum Lazium*, aliosqve: nec non libellum ex *Justi Lipsii* scriptis de Magistratibus Romanis collectum, qvi in Antonii Thysii Roma illustrata, & Petri Scriverii Rep. Romana plus semel prodiit.

X. *Re-*

X. *Regum* Albanorum & Æneadarum Dynastiam & successionem ante Romulum, illustrat Carolus Neapolis ad Ovidii fastos pag. 159. & Theodorus Rycqvius de Adventu Æneæ in Italiam p. 453. A Regibus Romanis provocationi locum fuisse ad populum, Cicero Livius lib. 1. cap. 26. & Seneca Epist. 108. dubitare nos non finunt, licet hoc negat Scipio Gentilis libro jam laudato, diss. 1. §. 3. & Joh. Henricus Bœclerus de Roma sub VII. Regibus Romanorum, tom. 2. diss. p. 494. Ad Politicas rationes Romanæ sub Regibus infantiæ intelligendas faciunt qvoqve inprimis Nic. Machiavelli libri III. dissertationum ad librum primum T. Livii, Italica primum lingva ab auctore scriptæ, & deinde in Latina etiam Gallicaqve lingva sæpius editæ. Rationes *Reip. Romanæ* compendio perspicere licet ex libro sæpius recuso, & tironibus inprimis commendando Petri Josephi Cantelii, S. J. Selectas qvæstiones de Romana Rep. Magistratibus, Legibus & judiciis Romanis illustravit M. Antonius Ferratius libris tribus Epistolarum, vulgatis Patavii 1699. 8.

Conspectum pleniorem singulorum *Magistratuum* Romanorum, majorum minorumqve, ordinariorum & extraordinariorum exhibet Onufrius Panvinius lib. 1. de Civitate Romana cap. 56. tomo 1. thesauri Græviani. De *Consulibus* qvi ab A. Urbis 244. post exactos Reges annui creari cœpti sunt bini, & qvorum eadem pæne potestas qvæ Regum, videndus inprimis Petrus Faber ad calcem libri 1. Semestrium. Singularis eorum prærogativa, ut qvemadmodum Athenis ab Archonte, ita Romæ à Consulibus anni nominarentur: qvod factum etiam sub Imperatoribus est usqve ad Annum Christi 541. (Urbis 1292.) ex qvo Imperatorum annis tempora signata sunt, Justiniano ita jubente, svasu ut volunt Triboniani. Atqve ex qvo Consulatus à Justiniano abrogatus est, semel nec pluries processisse Imperatores notavit Cangius ad Chronicon Paschale p. 606. Uti vero Athenis Archontes qvidam non erant ἐπώνυμοι, ita Romæ Consules medio suffecti anno in fastis non nominabantur. Ita primo statim anno post ejectum Tarqvinium, qvinqve fuere Consules, uno abeunte in voluntarium exilium, altero occiso, tertio morbi vi hausto, sed à duobus primis tantum Bruto & Collatino annus nominatur. Non mediocres vero inde in veteri Historia & Chronologia constituenda tenebræ, dum scriptores modo Ordinariorum tantum & ἐπωνύμων rationem habeat, modo etiam suffectorum. Vide Reinesii Epistolas ad Rupertum p. 48. 445. sq. Consules suffecti vocantur etiam *suffragatores* apud Sponium p. 115. Miscell. Consules, Dictatores, Censoresqve tem-

temporum ordine exposuit *Bartholomaeus Marlianus*, Rom. 1560. fol. Accuratius *Stephanus Vinandus Pighius* in Annalibus Magistratuum & Provinciarum S. P. Q. R. Antwerp. 1615. fol. & tom. XI. Graev. nec non *Onufrius Panvinius* in libris V. Fastorum à Romulo Rege usqve ad Imp. Carolum V. subjecta Appendice in qva fasti Imperatorum & Consulum Ordinariorum, à Caesare Dictatore usqve ad Justinianum Augustum, M. Verrii Flacci Consularia & Triumphalia fragmenta, atqve Chronica *Cassiodori*, *Prosperi*, *Incerti* auctoris & *Marcellini Comitis*, Venet. 1558. fol. & Heidelbergae apud Commelin. 1588. fol. Exstant & fasti Consulares ac triumphorum actorum à Romulo usqve ad Imp. Tiberium illustrati commentario *Caroli Sigonii*, Venet. 1556. fol. Alios fastos Consulares usqve ad Annum Urbis 1107. ex Codice MS. Bibl. Caesareae vulgavit *Henricus Noris* ad calcem libri de anno & Epochis Syro-Macedonum Lipsiae 1696. 4. Eosdem cum Norisii diss. ad illos fastos & illius Epistola Consulari, in qva ex antiqvis Inscriptionibus & aliis monumentis Onufrius* subinde castigatur, habes etiam in tomo XI. thesauri Graeviani. Non omitendi etiam fasti Liviani *Eliae Constantini Trewenschraeder* ab Urbe condita ad annum Urbis 742. Gedani 1675. 4. & qvae de Consulum successione constituenda & serie ac nominibus & praenominibus accurate exponendis monuerunt *Antonius Pagi* in diss. Hypatica sive de Consulibus Caesareis Lugd. 1682. 4. *Baronius*, idem Pagi & *Samuel Basnage* in Annalibus, *Tillemontius* in Historia Imperatorum, *Henricus Dodwellus* in Chronologia Dionysii Halicarnassei, ut fastos ab Ægidio Bucherio, & cum Chronico Paschali à Cangio editos, Jo. Cuspinianum aliosqve praeteream. Nam de *Theodori Jansonii Almelovcenii* Fastis Consularibus duplicibus, serie temporum & ordine Alphabeti digestis instituto utilissimo, Amstel. 1705. 8. jam memini supra cap. VII. qvales dedit etiam *Benjamin Hederichius* Witteberg. 1713. 8. sed annis Urbis conditae non adscriptis. *Christoph. Adami Ruperti* fasti Consulares, qvorum in Reinesii Epistolis ad eum scriptis p. 663. mentio, non viderunt lucem. De diptychis eburneis qvibus Consulum nomina aureis inscribebantur literis, vide Prosperum in peroratione libri de promissionibus DEI, Sirmondum ad Sidonii VIII. Epist. 6. & Henricum Noris de Synodo V. cap. 5. p. 23. Fastos ejusmodi ὑπατάρια vocat Chronicon Paschale p. 381. De Consulibus honorariis & Codicillaribus, καλουμένοις μόνον, qvales sub Imperatoribus fuere, ornamentis & praerogativis aucti Consularibus, sine munere ac potestate, vide A. Pagi

* Onufrium in praenominibus addendis saepius hallucinari, notavit etiam Sirmondus Tom. 1. Opp. pag. 856.

Pagi diss. Hypaticam p. 70. sq. De potestate & regio Imperio Consulum (qvorum ambo ad A. U. 388. Patricii, deinde alter è plebe Liv. VI. 42. Plutarch. Camillo p. 151.) vide & qvæ viri docti ad Livium IV. 2. & 3. Begerus ad Florum pag. 87. Alexander ab Alexandro III. 3. Onufrius commentario ad lib. 1. fastor. pag. 57. sq. Petrus Josephus Cantelius de Rep. Romana pag. 248. &c.

XI. *Præfectos Urbis* Romæ & CPoleos usqve ad A. C. 478. fastis suis Consularibus subjunxit laudatus *Almelovenius*, cum qvo conferendus *Felix Contelorius*, Protonotarius Apostolicus libro de præfecto Urbis, Rom. 1631. fol. qvi & ipse seriem præfectorum Urbis Romæ addidit, eamqve usqve ad A. C. 1630. produxit. De officio Præfecti Urbis, præcipue sub Imperatoribus, vide etiam Procopium historiæ arcanæ cap. 20. Sirmondum tom. 1. Opp. p. 866. &c.

De *τιμηταῖς* sive *Censoribus* populi Romani (qvos binos ab A. U. C. 311. primum creatos fuisse constat) eorumqve qvinqvennali per lustri spatium durante potestate videndi Onufrius ad lib. 1. fastor. pag. 87. seq. Jac. Perizonii dissertatio Lugd. Bat. 1697. 4. edita, qvæ recensetur in Ephemeridibus Parisiensibus A. 1698. pag. 497. De iisdem Censoribus agunt Alexander ab Alexandro III. 13. H. Dodwellus pag. 627. prælect. Cambden. Georg. Eberlinus & alii ad Titulum Pandectarum de Origine Juris, Petrus Ærodius in Pandectis rerum judicatarum, & Christianus Thomasius in dissert. de Censura morum cap. 2. Magistratus fuit præcipuæ auctoritatis, ut notavit Plutarchus in Flaminio pag. 379. & in Camillo p. 129. 135. Marcius Censorinus bis ea dignitate functus, inde lex ipso svasore lata, ne cuiqvam illam plus qvam semel capere liceret. id. Coriolano, sub init. (p. 214. A.) In Coloniis, Censorum officium obibant *Quinquennales*, ut observatum Henrico Noris diss. 1. Cenotaph. Pisan. cap. 5. Pompejo & Cæsari non Censoris titulus sed *præfecti morum* placuit. Vide Pitiscum ad Sveton. Cæs. cap. 76. Præfecti morum apud Carthaginienses meminit Nepos in Hamilcare cap. 3.

Primos sive *principes Senatus* refert Onufrius libro V. fastorum p. 96. & in Commentario ad fastos p. 336. qvæ illorum dignitas, vide Salmasium de primatu Papæ p. 26. Videndus etiam Ciceronis Consul, Senator, Senatusqve Romanus, auctore Bellendeno, Paris. 1612. 8.

De *Senatu* Romano, senatorumqve diverso pro diversis temporibus

ribus numero, conventibus, poteſtate, officiis & cenſu videndus *Pauli Manutii* liber Venet. 1581. 4. Colon. 1582. 8. & *Joh. Sarii Zamoſcii* libri II. Venet. 1563. 4. Argentor. 1608. 8. Ambos Manutium & Zamoſcium habes etiam tomo I. theſauri Græviani. His addi poſſunt *M. Antonius Majoragius* de Senatu Rom. Mediolan. 1516. 4. *Georgius Vavchopius* in laudato ſupra de Magiſtratibus Populi Romani opere, Auctor libri in Ephemeridibus Pariſienſibus A. 1702. part. 2. p. 218. recenſiti editiqve Gallice Pariſ. 1702. 12. ſub titulo *le Senat Romain*. Diſſertatio de eodem argumento inſerta Memoriis Trivultinis Anni 1703. menſe Junio p. 425. & Petrus Danetius in Dictionario Antiqvitatum Græco-Rom. pag 733.-736. De relatione & ſententia in Senatu dicenda conſules Alexandrum ab Alex. IV. 11. Joh. Frid. Gronovium lib. 1. Obſervationum cap. 22. & Octavium Ferrarium lib. 1. electorum cap. 10. Aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in ſententias euntibus, plerisqve verbo conſentientibus, conditum eſt Senatusconſultum. Vopiſcus Aureliano cap. 20. Confer Laurentium Vallam libro IV. contra Barthol. Facium pag. 710. ubi illuſtrat illud Qvintiliani in Declamat. *pedibus manibus ivimus in ſententiam neceſſitatis*. De iis qvæ Senatus in religione decerneret, vel ad Pontifices rejiceret, vide Jac. Gutherium lib. 1. de jure Pontificio cap. 33. ſeq. tomo V. theſauri Græviani. De patriciis, conſcriptis, aſcitis Senatoribus conſule notas Jo. Dujatii ad Livium lib. V. cap. 12. Plures ex eqveſtri ordine lectos notavit etiam Joſephus XIX. 1. pag. 652. * De civibus Romanis injuſſu populi agere non poterat Senatus, ut docet Livius XXVI. 33. ubi Plebiſcitum: *Quod Senatus juratus maxima pars cenſeat qui aſſidetis, id volumus cenſemusque*. Legatis externorum Principum Gentiumqve Senatus dari ſolitus extra urbem in ædibus Martis vel Bellonæ. Vide Dausqvejum ad Silium p. 274. De *Conſilio Sapientum* qvod in variis Italiæ urbibus fuit veluti Senatus qvidam inferioribus ſæculis, videndus Felix Oſius tom. 3. theſauri Antiqvitatum Italiæ Græviani p. 1040. ſq.

De *Prætoribus* qvi jus dicebant videndi Interpretes Pomponii in titulo Digeſtorum de Origine Juris, Livius VII. 1. Alexander ab Alexandro II. 15. Wolfg. Lazius de Rep. Romana libro 2. & Gerardus Noodt de imperio & jurisdictione, libro 1.

De *Tribunis plebis* eorumqve annua poteſtate videndus idem Alexander lib. 1. cap. 3. & ibi Tiraqvellus. Sicut Legem de provocatione ab omnibus Magiſtratibus ad populum tulit Valerius Publicola Conſul, de

qva vide notas ad Aurelium Victorem p. 91. edit. Clarissimi Pitisci, ita ab omnibus Magistratibus (excepto Dictatore) etiam ad tribunos erat provocatio, qvæ tamen non longius valebat ab Urbe mille passuum, teste Livio III. 20. Qvamvis vero à Dictatore provocare non licebat, qvam rem maximi momenti notat Plutarchus in Camillo p.137. tamen idem in Antonio p. 919. docet etiam sub Dictatore sacrosanctam cæteroqvi fuisse tribunorum potestatem. De auctoritate tribunorum adversus Pontifices adeundus Gutherius II. 10. sq. de jure Pontificio tom. V. Græv. Uno autem tribuno plebis vetante, reliqvi perferre nihil poterant, ut iterum docet Plutarchus in Graccho p.828. A Tribuno fas erat Consulem, nedum alios in carcerem mitti, ut eodem auctore constat p.831. unde δημαρχίαν ἀναιρεσινσιπατείας vocat Coriolanus apud eundem p.221. Fuerunt tribuni duo primum ab A. U. 261. tum qvinqve, id. p.216. deniqve decem. (Liv. III. 30.) Ex eodem Plutarcho p.829. 831. novimus XVIII. tribuum (qvæ in universum fuere XXXV.) suffragiis potuisse tribuno abrogari Magistratum, qvod tamen ante Ti. Gracchum nunqvam factum fuit. Porro falli eundem Plutarchum, qvando Tribunos Plebis Magistratibus accensendos negavit, qvod prætexta non uterentur, docuit Jo. Rualdus in observationibus ad illum scriptorem p.128. sq. Potestatem eorum à Sylla sublatam mox iterum restituit Pompejus. Plutarch. Pompejo p. 629. 630. De Tribunis plebis è Senatu lectis Lipsius II. 13 electorum, Vossius ad Velleji lib. 2. cap. III. & H. Dodwellus prælect. 12. Cambden. & 19. ubi etiam de tribunatu Cæsarum, Augustorumqve. Vide & A. Pagi Criticam Baronianam tom. I. p.104.

De *Quæstoribus* (qvi primus Magistratuum gradus obiri legitime poterat anno ætatis XXV.) Idem Alexander agit II. 2. & Franckensteinius in dissert: de ærario populi Romani p. 668. seq. in Syntagmate Græviano: Scaliger ad Festum in *Quæstor*, ubi etiam de qvæstoribus parricidii, qvi capitales res qværere poterant. Et Lipsius ad Taciti XII. Annalium, ubi etiam de constitutis in eorum locum ab Augusto prætoribus ærarii, de qvibus vide ad Alexandrum II. 15. Confer & Procopium Historiæ arcanæ c. 20. p. 59.

De *Ædilibus* sive ἀγορανόμοις & ἀστυνόμοις Romanorum, viri docti ad Pomponium de Origine juris & Tiraqvellus ad Alexandrum ab Alexandro libro IV. cap. 4. Lipsius ad Senecam de Vita beata cap. 7. Casp. Zieglerus de edicto ædilitio p.773. sqq. dissertationum selectarum.

Jo.

Jo. Augusti Olearii diss. de Ædilibus Romanorum, Lipsiæ edita A. 1692. & Everardi Ottonis libro erudito de Ædilibus Coloniarum & Municipiorum, Francof. 1713. 8. qvo in libro pleniorem insuper Ædilium qva plebejorum qva Curulium Historiam promittit, una cum uberiore tituli Digestorum de edicto Ædilitio explanatione.

De *viginti viris* qvibus majores in Senatu honores patebunt, triumviris capitalibus, triumviris monetalibus, qvatuorviris viarum curandarum, & decemviris qvos judiciis centumviralibus præfectos memorat Dio LIV. p. 540. vide Jo. Massonum in Ovidii vita p. 56. sq. qvi vigesimo jam ætatis anno vigintiviratum datum observat.

XII. Inter Magistratus majores extra ordinem constitutos summus erat *Dictator*, de qvo Alexander ab Alex. lib. 1. cap. 6. & dissertatio Q. Septimi Florentis Rivini præside D. Jo. Oleario, Lips. 1669. Creabatur extra ordinem piandæ magnæ religionis, vel gravis tumultus compescendi aut belli gerendi causa, unde αὐτοκράτορα πολέμων vocat Diodorus Siculus XIX. p. 713. Dictus olim *Magister populi* teste Festo in optima Lex, & Seneca Epist. 108. Et vere Magister non populi modo sed etiam Consulum omniumqve Magistratuum, ac sine provocatione fuit, tribunorum tamen potestas sub eo etiam sacrosancta, ut jam ex Plutarcho notavi, & Sacerdotes sacrificiorum causa ipsum si Roma abesset in urbem revocare poterant, ut idem Plutarchus docet in Fabio p. 176. De primo dictatore omnia incerta, ut fatetur Livius II, 18. ad Annum Urbis 253. Camillus qvinqvies dictator, & qvi qvatuor vicibus triumphavit, Consul tamen nunqvam fuit. Plutarch. in ejus vita f. 129. neqve fuit ante Camillum Dictator ullus ultra sex menses id. f. 144. F. Nec Dictatori licebat eqvo vehi populi injussu. Liv. XXIII. 14. & Plutarch. Fabio 175. Consulem ipsi sine lictoribus fascibusqve oportebat occurrere, & ipse procedebat cum XXIV. fascibus. id. p. 176. Magistrum eqvitum ipse dicebat, qvam poterat indicti causa in carcerem mittere & supplicio afficere p. 179. Bis tamen factum ut Dictatoris & Magistri eqvitum auctoritas æqvaretur. Id. Antonio p. 919. Non à populo autem nec Senatu, sed à Consule vel Prætore sive Stratego Dictator dicebatur sive eligebatur. Qvod si Consules de dictatore creando dissiderent, plebiscito res definiebatur. Plutarchus Marcello p. 312.

De *Decemviris* Legum ferendarum, qvi itidem sine provocatio-

ne erant, sed post biennium abrogati sunt, vide Livium III. 32. Dionysium Halic. lib. X. sq. & Onufrium ad fastos Anni Urbis 303.

Omitto alios Magistratus singillatim commemorare, de qvibus laudati §. IX. scriptores consuli possunt. De *Præsidibus Provinciarum* & qvi illis adjuncti erant, videndus Onufrius in Imperio Romano & Carolus Sigonius libro secundo de jure Provinciarum, ille primo, hic secundo tomo thesauri Græviani: & Bergierius lib. IV. de viis Imperii Romani cap. 17. & 28. tomo X. Græv. De *Duumviris Coloniarum* Ædilibus, Quæstoribus, Decurionibus Henricus Norisius Cenotoph. Pisan. diss. 1. c. 3. qvi etiam de Coloniarum Patronis videndus diss. 2. cap. 7. Magistratus municipales Græcis scriptoribus dicuntur ἄρχοντες & στρατηγοὶ ut notavit Valesius ad Ammiani lib. 31.

XIII. De inauguratione & unctione Regum Hebræorum præter Schickardum in jure Regio, fuse & ex instituto agit Fortunatus Scacchus in Myrothecio præcipue tertio, & Balthasar Scheidius de oleo unctionis sacro ex Hebræorum Antiqvitatibus, Argentorat. 4. Nec Prophetarum, qva Prophetarum sed Sacerdotum hoc fuisse officium, ex aliarum Gentium usu probat c. 49. & 50. Oleumqve sacrum cujus effusione operto capite inaugurati sunt, diversum fuisse ab eo qvo consecrati sunt Sacerdotes. id. cap. 47. sq. Apud Persas perinde ut apud Romanos inaugurationem factam solenni ritu in templo, id. cap. 31. De Christianorum Principum inauguratione & coronatione Jac. Goar ad Euchologium p. 294. sq. Gretserus III. 12. ad Codinum; Menardus ad Sacramentarium Gregorii M. & Joh. Morinus p. 243. de sacris Ordinatt. ubi morem ungendi Reges apud Græcos Imperatores serius receptum observat. De coronatione Imperatorum Græcorum Jo. Cantacuzenus lib. 1. c. 41. & ex illo Codinus c. 17. de officiis aulæ CPol. De ritu gentium qvarundam Principem recens creatum scuto imponendi atqve ita sublimem ferendi, Frid. Lindebrogius ad Pauli Diaconi Historiam Longobard. & ad Ammiani XX. 4. Multa etiam de inaugurationibus Principum, recentioris præsertim ætatis Jo. Christoph. Becmannus in Notitia dignitatum illustrium diss. V. & VI. cui junge si placet D. Jo. Francisci Buddei diss. de eo qvod decet circa solennia Principum, Halæ Sax. 1712. 8. subjectam ejus commentationi de Concordia Religionis Christianæ statusqve Civilis. De variis *investituræ* modis ritibusqve Cangius in glossario.

Qvod ad tempus ineundi apud Romanos Magistratus attinet, in illo

illo valde pro diversis temporibus variatum, ut docet Martinus Lipenius in strenarum Historia, tomo 12. thesauri Græv. pag. 429. Tribuni plebis inibant Magistratum die decimo Decembris. H. Dodwellus prælect. Cambden. p. 428. Quæstores Nonis Decembris, id. p. 385. & Ez. Spanhemius pag 706. de usu & præstantia numismatum: Vel etiam die XXII. Januarii. Dodwellus p. 387. Tempus qvo Regnum & Consulatus vacabat Romæ, à Livio & aliis vocatur *interregnum*. Græci ut Plutarchus appellant μεσοβασιλείαν & Interregem μεσοβασιλέα. Sic Baronius vocat *Interpontificium* tempus qvo vacat sedes Episcopi Romani. De adoratione sacræ purpuræ Philippus Rubenius libro 2. electorum, capite 30.

Insignia Regum, Principum, Magistratuumqve etiam paucis attingenda, & de Coronis qvidem ac sceptro aliisqve ejusmodi consulendus Seldenus in Titulis honorum cap. 8. Joh. Christoph. Beckmannus in notitia dignitatum illustrium diss. VII. & VIII. ubi etiam de ritibus cultus Principum ac venerationis: Jo. Henr. Bœclerus p. 187. sq. tom. I. dissertat. Jo. Georgius Rœserus diss. de sceptris Principum, Francof. ad Viadrum 1690. De solio sive throno, Pineda III. 5. de rebus Salomonis, Scacchus Myrothec. III. 64. sq. p. 1138. sq. De Diademate Regum Hebræorum agit Scacchus in Myrothecio tertio cap. 38. sq. Fuit autem diadema fascia qvædam alba, qva caput vel pileus circumdabatur, interdum pura interdum gemmata: vide Jo. Braunium lib. 2. de vestibus Hebræorum, cap. IV. § 8. Alexandrum ab Alexandro lib. I. cap. 28. Carol. Paschalium lib. 9. de coronis cap. 3. Joh. Pierium Valerianum lib. 41. Hieroglyphicon, cap. 3. Solerium (sive qvi sub hoc nomine latet Theophilum Raynaudum) libro de pileo §. 9. Martinum Schmeizel Coronâ Transsilvanum erudita Commentatione de coronis tam antiqvis qvam nostræ ætatis Jen. 1712. 4. p. 139. sq. & qvæ viri docti notant ad Gellium V. 6. De cidari apud Persas videndus Brissonius libris de regno Persarum & Pitiscus ad Curtium. Prætereo qvæ de aliis Coronis & diverso coronarum, tum etiam fertorum usu collegerunt Anton. Thylesius libro de Coronis, Gvil. Stuckius III. 16. Antiqv. Convival. Jo. Andreæ Bosii στεφανοφορία s. de Coronarum gestatione Jenæ 1669. 4. & Carolus Paschalius qvi præ cæteris hoc argumentum per decem libros illustrandum sumsit Paris. 1610. 4. & Lugd. Bat. 1671. 8. qvanqvam Ampliss. Cuperus ad apotheosin Homeri p. 218. eum late qvidem de hoc argumento sed non accurate scripsisse atqve cum judicio ubiqve fere legendum esse affir-

affirmat, tum Gatakerus p. 265. Adversariorum notat πολυμαθέςαῖον hunc operis coronarii auctorem in vocabula Hebraica inqvirere, linguæ forsan minus scientem, prorsus neglexisse. Post Paschalium commemorandus venit Jo. Meursii Fil. liber de Corona, Soræ 1643. 4. & Hafniæ 1671. 8. cum Caji Riccii diascepsi de coronatione Regia ejusqve rituum rationibus. De coronis aureis qvæ libera Rep. victoribus mittebantur in honorem triumphi, & de auro coronario ab Imperatoribus subinde indulto, vide Henr. Valesium ad Ammiani XXV, 4. De laurea Bandurius ad Antiqvitates CPol. p. 477. De coronis militaribus civica, obsidionali, murali, castrensi sive vallari, navali & exploratoria qvibus donabantur qvi bene rem in bello gesserunt, vide Alexandrum ab Alex. IV. 18. & ibi Tiraqvell. atqve Stewechium ad Vegetii lib. 2. Joachimus Johannes Maderus Vir doctus & de Antiqvitatis studiis insigniter meritus in libro suo de Coronis sacris pariter & profanis, qvi Helmstadii prius 1660. in 4. excusus & tomo VIII. antiqvit. Romanarum Græviani thesauri insertus est, prolixe etiam agit de Coronis nuptiarum, qvæ Judæis etiam usitatæ ut notum ex Esaiæ LXI, 10. tum à Christianis primum qvidem propter Ethnicorum superstitiones rejectæ, postea tamen itidem admissæ ut notavit Sirmondus ad Sidonii lib. 1. Epist. 5. tomo 1. p. 852. De corona Civica, Lambecius II. de Bibl. Vindob. pag. 729. De Corona Poëtarum Mapheus Vegius IV. 1. de educat. liberorum tomo 26. Bibl. PP. p. 658. sq. Frid. Rappoltus singulari diss. Paschalius libro de Coronis pag. 60. & p. 317--329. D. Henelius in otio Vratislaviensi cap. 13. Observatores Hallenses tom. VI. obs. 7. & Michaël Piccartus Oratione XI. qvæ est de commissionibus & coronatione veterum Poëtarum.

Diademate uti voluit Caligula teste Svet. cap. 22. at primus usus est inter Impp. domi Heliogabalus, publice Aurelianus. Vide Tillemont. Hist. Imperatorum tomo 3. p. 531. sq. Diademate usos etiam supremos militiæ duces dubitat Begerus I. thesauri Brandenburgensis pag. 288. adde p. 293. De triplici Corona Imperatoris Romani, Germanica, Lombardica atqve Romana extat Joach. Felleri τȣ̃ μακαρίτȣ diss. A. 1662. Lipsiæ edita, cui adde qvæ de ferrea corona V. C. Ludovicus Antonius Muratorius tomo 2. anecdoton Bibliothecæ Ambrosianæ A. 1698. & Bzovius ad A. 1431. p. 19. num. 49. &c. De triplici Corona Pontificis Romani B. D. Mayerus libro de electione Pontificis Romani, & Rev. D. Henricus Pippingius in diss. de corona illa Lipsiæ vulgata & in ejus dissertationibus juvenilibus recusa. Vide etiam, si placet, Theoph. Raynau-

naudum de corona & mitra triplici Papæ, tomo X. Operum, & D. Joh. Wolfg. Jægeri Hist. Eccles. sæculi 17. Decade 1. p. 150. seq. Cæterum Choisio in Historia Philippi Valesii & Johannis Galliæ Regum, Gallice edita lib. 1. §. 11. recte observatum est, a Johanne XXII. primum coronam Paparum fuisse triplicatam, cum veteres Pontifices mitra Phrygiæ fere simili usi fuissent, Hormisda datam sibi à Clodoveo Galliæ R. coronam auream primus gestasset, & Bonifacius octavus eam duplicasset, sæculare non minus qvam Ecclesiasticum sive spirituale jus atq; imperium suum indicaturus.

De Prælatione fascium, securis, ignis, aliorumqve ejusmodi consulendus Alexander ab Alexandro lib. 1. cap. 27. J. C. Becmannus diss. VIII. Notitiæ dignitatt. illustrium, & D. Frid. Rappoltus diss. de insignibus principatus ac Potestatis qvo etiam referenda est prælatio Crucis, Episcopi & Pontifici fieri solita. Formam fascium sellarumqve curulium qvæ utraqve ab Hetruscis Romani acceperunt teste Diodoro Siculo V. p. 219. ex veteribus numis exhibent Grævius & Begerus ad Flori lib. 1. cap. 5. De igne Augustis prælato, Andreæ Christiani Eschenbachii diss. p. 519. sq. & Paulus Voëtius ad Herodianum p. 114. 198. sq. De tæda Imperatoribus & Patriarchis prægestari solita, Cangius Glossar. in Δλάμβελον. Aqvila prælata Clearcho. Justin. XVI. 5. Ignis prælatus Regibus Persarum, Lips. excursu 1. ad Taciti Annales. Angeli Roccæ Commentarius de SS Christi corpore Pontificibus iter facientibus præferendo Rom. 1599. & Augustini Molari Fivizanensis Ord. S. Augustini de ritu SS. Crucis Rom. Pontifici præferendæ Commentarius Rom. 1592.

De *Titulis* Honorum Opus Jo. Seldeni ex editione tertia Anglica Anni 1672. Latine versum est à Simone Johanne Arnoldi, Antistite præfecturæ Sonnenbergensis, Francof. 1696. 4. Cui jungendum Joh. Christophori Becmanni syntagma Dignitatum Illustrium Civilium, Sacrarum, Eqvestrium, ibid. & eodem anno excusum. Morhofius diss. de divinitate Principum, D. Adami Rechenbergii diss. de titulorum indole & natura part. I. diss. Historico-polit. pag. 134. sq. Feltmannus de titulis honorum, Antonius Matthæus de Nobilitate &c. De ambitu antiqvo & hodierno liber Meuteri Ketwig, excusus Bremæ 1695. 8.

XIV. Pauli Manutii liber de Civitate Romana post editionem Romanam 1585. 4. exstat tomo I. Miscellaneorum Gaudentii Roberti, & tomo I. thesauri Græviani, in qvo tomo occurrit etiam Onufrii Panvinii

opus præclarum, de Civitate, Imperio & Republica Romana, ex editione recognita Parif. 1588. 8. nec non Caroli Sigonii libri eruditi de antiqvo jure civium Romanorum, & provinciarum. Ut ab eodem Manutio prolixius demonstratum est, sub Romulo * primum populus divisus fuit in Tribus tres, qvarum singulæ mille peditum & centum eqvitum erant, divisæ iterum in Curias 10. qvarum singulæ in decurias divisæ constabant ex 100. peditibus & eqvitibus 10. His præerant Tribuni, Curiones & Decuriones. Postea cum Sabinis civitas data esset, eædem tres tribus, qvas Romulus instituerat, & Rhamnensium, Tatientium, & Lucerum nomine appellaverat, servatæ sunt, sed ita ut singulæ jam essent peditum bis mille, eqvitum ducentorum. Sub Tullo Hostilio 300. eqvitibus, tribus ac millibus peditum; sub Tarqvinio Prisco eqvitibus sexcentis, & sexies mille pedibus unaqvæqꝫ Tribus constitit. Sub Servio Tullio sex Tribus introductæ sunt, primi & secundi Rhamnenses, primi & secundi Tatientes, primi & secundi Luceres. Ab eo tempore Tribuum numerus auctus in undevicesimum, ita ut 4. Urbanæ essent Palatina, Esqvilina, Suburbana & Collina, & 15. rusticæ s. eorum, qvi agros possidebant. Post ejectos Reges aliæ 16. tribus additæ, ut simul essent 35. Ante pulsos Reges totus Populus distingvebatur in Patricios & Plebejos, ex Patriciis alii erat Senatores (ducenti primum à Romulo lecti, novis aliis centum, qvi minorum gentium appellabantur, à Tarqvinio Prisco adscitis, teste Aurelio Victore cap. 6.) alii Eqvites, alii Patricii simpliciter sic dicti. Ad illos spectabat, sacra administrare, Magistratus & judicia exercere, publicis de rebus deliberare & similia. Plebejorum erat colere agros, pecus alere, qvæstuarias artes & opificia exercere, qvod postremum an civium fuerit disputat Octavius Ferrarius pag. 539. sq. & freqventer memorata in veteribus collegiorum opificum mentio dubitare nos haud finit. Post pulsos Reges, patriciorum ordinis paullatim minus semper habita ratio, ita ut Eqvites, ac Senatores qvoqve, qvin etiam Consules ex plebe creari possent, præter Senatores vero & eqvites, omnes essent plebeji. Hinc Manilius lib. V.

Utque per ingentem populus describitur Urbem
Præcipuum Patres retinent, & proximum Equester
Ordo locum, populumque Equiti, populoque subire
Vulgus iners videas, etiam sine nomine turbam.

De Patriciorum origine & jure, libri III. Joannis Jacobi Draconis, editi

* Vide Rupertum ad Florum p. 117.

editi Basil. 1627. 4. aliarum etiam gentium similem distinctionem conferunt cum Romana: uti de Patriciis Germanicis exstat diatriba Joachimi Meieri, Gotting. 1698. 4. De ordine eqvestri Veterum Romanorum, dissertatio Christiani Wilhelmi Eybenii cum patris Huldrici Eybenii scriptis prodiit Argentorat. 1708. fol. Videndus etiam Tiraqvellus ad Alexandrum ab Alex. II. 29. & opere eximio de Nobilitate. De collegiis atqve ἑταιρίαις Artificum Opificumqve, Rupertus ad Florum pag. 118.

De jure Romano f. civitatis Romanæ, qvo aditus patebat ad officia publica Urbis, vel sine vel cum jure suffragii in electione Magistratuum: de jure Latii, Qviritium, Italico, sive immunitate tributorum tam capitis qvam soli (Valef. ad Sozomeni VII, 2.) Provinciarum, Coloniæ, Municipii, Præfecturæ, Fœderatæ Civitatis, & Fori, compendio bene differit Petrus Josephus Cantelius S. I. in libello de Republica Romana p. 208. sq. H. Dodwellus p. 194. sq. prælect. Cambden. Pluribus hoc argumentum persecuti sunt, Onuphrius de Imperio Romano, cap. 5. sq. Alexander ab Alex. IV. 10. & ibi Tiraqvellus, Wolfgangus Lazius de Rep. Romana, Carolus Sigonius de antiqvo jure provinciarum, Nicol. Bergierius lib. 4. de viis Imperii Romani cap. 7. sq. & Henr. Christ. Henninius in notis ad Bergierium Latinè à se redditum p. 742. & novissimè illustris Vir Ezech. Spanhemius in exercitationibus duabus ad Legem Antonini Caracallæ, (qva universis ille Imperio Romano subjectis civitatem concessit teste Triboniano lege 17. D. de statu hominum) qvæ tom. XI. Antiqvitatum Romanarum, primum in lucem editæ, ac deinde sub titulo *Orbis Romani* Londini 1703. 4. longe locupletiores recusæ sunt. Vide & Seldenum II. de Synedriis pag. 62. sq. & Tillemontium in Historia Imperatorum, vita Caracallæ, tomo 3. Artic. 8. *Coloniæ* qvadruplicis generis erant qvoad immunitatem, aliis remittebatur tributum capitis, aliis solum immune erat (ut Coloniis juris Italici) aliis utrumqve, aliæ deniqve erant Coloniæ salvis tributis, qvibus neutra remittebantur: confer Sam. Petitum II. 4. Obf. Colonias Romanas LIII. ordine temporis qvo deductæ sunt, refert Sigonius ad Livii XXVII. 9. Plures ordine Alphabetico Mich. Antonius Baudrand & ex eo Jac. Hofmannus in Lexico, voce Colonia. De Coloniarum ratione erudite M. Velserus libro IV. rerum Augustanarum. De reverentia Coloniarum erga urbem matrem, Rupertus p. 98. ad Florum, qvi & de utilitate earum videndus p. 102. sq. In numis Coloniæ plebejæ aratro, militares signo militari communiter

muniter denotantur. Qvæ aratrum & signa jungunt, indicant primam deductionem è civibus, supplementum è veteranis militibus fuisse, ut notat Raph. Fabrettus ad Columnam Trajanam p. 10. sq. De Coloniis *militaribus* qvæ militibus veteranis dabantur à Sylla primum, deinde à Cæsare & aliis (unde Coloniæ *Julianæ*) vide H. Noris Cenotaph. Pisan. diss. 1. cap. 22. *Præfectura* nullos habebant ipsi Magistratus, sed jus ibi dicebatur à Præfecto Roma misso. Vide Festum in *præfectura*. Talis post expugnationem Capua, de qva Livius XXVII. 16. *Municipia* suis moribus legibusqve vivebant ut notum vel è Gellii XVI. 12. De ritu depalandi atqve aratrò pomœria novæ Civitatis condendæ determinandi, Philippus Rubenius in electis, libro & capite primo.

Ex provinciis, qvænam consulares, proconsulares, præsidiales, prætoriæ. Vide qvæ notant Lipsius ad Tacitum, Alexander ab Alexandro lib. 2. genialium dierum cap. 27. Wolfg. Lazius in Commentario de Republica Romana, inprimis vero Onufrius & Sigonius in libris qvos modo laudavi.

XV. De Variis Magistratibus officiisqve in aula Imperatorum & Provinciis Imperii cum Orientis tum Occidentis, per Media ac seqviora secula, adire licet Notitiam Dignitatum utriusqve Imperii commentario Gvidonis Pancirolli illustratam, de cujus editionibus variis dixi in Bibliotheca Latina lib. IV. cap. 5. §. 6. Tum notitiam dignitatum sive administrationum tam civilium qvam militarium in Partibus Orientis & Occidentis, qvam ad illustrationem Codicis Theodosiani confecit Jacobus Godofredus tom. VI. post pag. 312. His addendus idem Godofredus in Commentariis ad eundem Codicem Theodosianum, Valesius ad Ammianum Marcellinum, Reinesius ad Inscriptiones Veteres, Jac. Gutherius in præclaro opere tribus libris distincto de officiis Domus Augustæ publicæ ac privatæ Paris. 1628. 4. & Lipsiæ in 8. Georg. Codinus de officiis & officialibus Curiæ & Ecclesiæ Constantinop. cum notis Franc. Junii, Jac. Gretseri & Jac. Goari: Jo. Meursius in glossario, & Cangius in glossario utroqve Mediæ Latinitatis & Græcitatis &c.

XVI. Claudam hoc Caput brevi recensione plerarumqve Rerumpublicarum commentitiarum, qvæ sive à Veteribus sive à Recentioribus excogitatæ sunt, & pro ingenio ipsorum ita descriptæ, uti optari fortassis qvædam ex parte, aliæ ne optari qvidem, sperari certe non possunt,

ſunt, & nusqvam gentium reperiuntur. Perſecutus eſt hoc argumentum etiam Georgius Paſchius ὁ μακαρίτης diatriba de fictis Rebusp. edita Kiloniæ 1704. & C. V. Carolus Arndius in Bibliotheca Politica Heraldica Roſtoch. 1705. 8. p. 400. ſq. Notiſſima è Veteribus eſt Reſpublica *Platonis*, cujus Politia decem deſcripta libris etiamnum exſtat, licet qvæ Zeno Stoicus contra ſcripſerat, & qvæ Cicero libris VI. de Republica ex Platone magnam partem expreſſerat, jam pridem interciderunt. Ad Platonem reſpicit Livius XXVI. 22. *Non equidem, ſi qua ſit Sapientum Civitas, quam docti fingunt magis quam norunt.* Ex recentioribus *Thomæ Mori* Utopia huc pertinet, libris duobus pulcherrimum Reipublicæ ſtatum exponens, & à Gvil Burneto in Anglicum, à Joh. Blondo & Barthol. Anello in Gallicum ſermonem verſa, lectuqve jucunda, * etſi vocabulum *Utopia* male Græcum videtur Ivoni Villiomaro ſive Joſ. Scaligero X. 9. ad locos Rob. Titii & Rich. Simoni III. 14. Epiſt. ſelect. pag. 86. pro qvo *Udepotiam* dixit Gvil. Budæus. Huic ſuccenturiatur alterius Angli *Baconis Verulamii* Nova Atlantis, ** qvæ non modo Anglice & Latine ſæpius excuſa eſt, ſed & 1702. Gallice tranſlata, & cum ab Auctore imperfecta relicta eſſet, continuata ab Interprete, Pariſ. 12. *Joſua* qvoqve *Glanvillius*, pariter Anglus, Baconis exemplo rempublicam finxit, & cum Atlantide Anglice edidit, qvam appellavit Antiſanaticam. Satis etiam ſuperqve nota eſt Civitas Solis *Thomæ Campanellæ*, ut Terram Auſtralem *Mercurii Britannici*, ſive librum Alberici Gentilis cui titulus Mundus alter & idem, *Joh. Biſſelii* Icariam, & Utopiam *Jac. Bidermanni*: *Caſparis Stiblini* Eudæmonenſium Rempublicam, Melchiorisqve Inchoferi ſub *Lucii Cornelii Europæi* nomine editam Monarchiam Solipſorum, Jeſuitas Satyrice perſtringentem: & Rempublicam ſub Monarchia qvadam univerſali Chriſtianam, cujus ſummas lineas ducit in Memoriis ſuis Sullius, prætercam. Ingenioſiſſime vero conficta eſt exceptis qvibusdam locis in qvibus parũ Chriſtiane nonnulla tradere & per cuniculos petere ſanctiſſimas de miraculis narrationes videtur *Hiſtoria Severambium*, qvæ

 Gal-

* Nomina peregrina qvædam in hoc Mori ſcripto occurrentia illuſtrat G. I. Voſſius Epiſtola 548. ad Sam. Sorbierium.

** Definit illa in deſcriptione Collegii Salomonei, ſive operum ſex dierum, inveſtigandis naturæ miraculis. atqve in uſus humanos promovendis: Cui geminum commentum de ſodalitatibus Fratrum Roſeæ Crucis, de qvibus Morhofius lib. 1. Polyhiſtor. cap. 13. Reip. Literariæ feſtiva deſcriptio occurrit in Vignolii Marvillii Miſcellaneis Hiſtorico literar. editis Gallice Tom. 2. pag. 61. ſq.

Gallice, Anglice, Germanice & Belgice exstat, atqve ita scripta est ab auctore, sive illustris Sidneyus ille sit, sive Allasius, sive Veirasius * deniqve, ut lector incautus facile crediturus sit veram se historiam legere. Non est cum hac lucubratione conferenda, qvanqvam & ipsa hinc inde ingenium atqve acumen Auctoris demonstrans, Historia terræ Australis, Gallice scripta à *Jac. Sadeuro* sive qvi sub illo nomine latet, *Gabr. Foignio*, ex Franciscano, ac Germanice etiam edita Dresdæ 1703. 12. sub titulo neu-entdecktes Südland. De qvo libro Clariss. Bælius in Lexico ubi de Sadero disserit, videri potest. Tum alius qvi exstat sub titulo *Idée d'un regne doux & heureux, ou relation du Voyage du Prince de Montberaud dans l'Isle de Naudely* 1703. 12. Qvi recensetur in Novellis Reip. literariæ mense Sept. Anni 1704. pag. 334. & Detlevi Cluveri Historische Anmerckungen A. 1706. p. 222. sq. Resp. Babinensium ** sive stultorum, cujus descriptionem habes apud *Stanislaum Sarnicium* Annali VIII. de rebus gestis Polon. & Lithuanor. p. 395. *Jani Nicii Erythræi* Eudemiæ libri X. A. 1645. 8. editi, & *Jacobi Harringtoni* Oceana, de qvo ingenioso libro Acta Eruditorum A. 1705. p. 45. sq. Alteriusqve Angli *Nova Hierosolyma*, Clariss. Paschio p. 20. memorata. Hisce ex Germanis nostris addentur confictæ ejusmodi Respublicæ Platonicæ tres, qvarum prima Latine scripta est à *Magno Daniele Omeisio*, Profess. Altdorfino τῷ μακαρίτῃ, sub titulo Insulæ fortunatæ, de qvo libro adeundus V. C. Joh. Georg. Eckartus in excerptis menstruis Januar. 1702. pag. 76. Reliqvi duo Germanice scripti sunt, atqve unus ex illis, inscribitur, nescio qvo Auctore, Ophirischer Staat/ de qvo idem Eckartus pag. 18. alter, die allerglückseligste und vollkommenste Regierung/ Auctore Cordesio à Verimund, sive Treuhertz von Wahrmund/ sub qvo nomine personato latet *Jacobus Dornkrell ab Eberherz*, edita Harmonia Biblica & aliis Scriptis non ignotus, atqve Ao. 1704. defunctus.

* Jo. Clericus Tom. XXV. Bibl. selectæ p. 402. *Mr. Heumann attribue l'Histoire de Sevarambes à un nommé* d'Allais. *Ce livre à été composé originairement en François par un Provençal, nommé* Veiras, *que feu Mr. Locke avoit connu particulierement, & ensuite il a été traduit en diverses langues. L'auteur avoit mis au titre*, traduit de l'Anglois, *pour de paiser les lecteurs; finesse que Mr. Bayle a imité depuis dans son Commentaire Philosophique.* adde T. XXVI. p. 460. 461.

** Vide Christoph. Hartknochium de Rep. Polonica lib. 1. c. 2. p. 86. sq. & D. Sam. Schelwigii Bibliosophistas Gedanenses p. 88. sq.

CAP. XV.

CAPUT XV.

Scriptores de Legibus, Comitiis, Judiciis, Pœnis, Servisqve Hebræorum, Græcorum, Romanorumqve: Et de Sanctionibus & Judiciis Christianorum Canonicis atqve Synodicis.

De Septem Præceptis Noachi. 1. *Legibus Mosaicis.* 2. 3. 4. 5. *Legumlatores Gentium.* 6. *Leges Atticæ & Laconicæ, ibid. Ægyptiorum.* 7. *Romanorum.* 8. *Conventus & Comitia.* 9. *Judicia Hebræorum.* 10. *Græcorum.* 11. *Romanorum.* 12. *Christianorum Concilia & Canones Ecclesiastici.* 13. *Pœna Hebræorum.* 14. *Græcorum, Romanorum & aliarum Gentium.* 15. *De Servis & eorum manumissione.* 16.

I.

DE Septem præceptis qvæ *Noacho* data esse perhibent & à proselytis etiam domicilii observari volunt Judæi, copiose atqve erudite egit Jo. Seldenus in opere de jure Naturæ & gentium secundum disciplinam Hebræorum, Lond. 1640. fol. Argent. 1665. 4. Witeb. 1698. 4. qvod justos veluti commentarios in illa exhibet: brevius Melchior Leydeckerus de Rep. Hebræor. p. 28. aliiqve in Codice Pseudipographo Vet. Testamenti p. 269. à me allegati.

II. Leges *Mosaicas* exponunt interpretes Pentateuchi, tum Philo Judæus, in plerisqve scriptis; & Eduardus Bernhardus ad Josephi Librum III. & IV. Antiqvitatt. Judaicarum: ne de Talmudicis jam dicam, per traditiones suas Legibus Mosaicis dubium plusne lucis an tenebrarum & dubiorum afferentibus. Distinguuntur Leges Mosis in Morales, Forenses sive Civiles & Cerimoniales seu Leviticas. Ad Moralium illustrationem faciunt innumeri Scriptores Morales atqve Catechetici, qvos recensere ab instituto nostro est alienum. Ad Forenses Leges Mosaicas illustrandas non prætereundi, qvi easdem cum Legibus aliarum gentium contulerunt, ut fecit Auctor collationis Legum Mosaicarum & Romanarum, à Petro Pithœo editus, sive Licinius Rufinus sive junior aliqvis J. C. Christianus, aut si Marqvardum Freherum libri 1. παρέργων

ἐϱγων juris cap. 9. audimus, Judæus, qvi cum videret laborare sectam suam invidia, qvod disciplina jureqve à Romanis diverso uti nosceretur, amoliri eam studens, demonstravit non usqve adeo multum Legibus Judaicis & Romanis inter se disconvenire, atqve adeo ex patriis suis Legibus fluxisse Romanas. Vide si juvat qvæ de hac collatione dixi in Bibliotheca Latina lib. IV. cap. 9. ubi etiam plures recentes scriptores ejusdem argumenti laudo, qvibus addendus Lælius Mancinus de triplicis Juris collatione ac consensu. Patav. 1648. fol.

III. Qvod ad Leges Cerimoniales Mosaicas attinet, earum Originem ab Ægyptiis repetunt Angli duo eruditi Joh. Spencerus in Opere de Legibus Hebræorum Ritualibus, Cantabrigiæ primum 1685. in fol. & deinde 1686. 4. Hagæ Comitis & Lipsiæ 1705. in 4. recuso, & Joh. Marshamus in Chronico Canone. Lond. 1672. fol. Lipsiæ 1676. 4. & Amstel. 1698. 4. Iidem præter typicum respectum ad Christum (ad qvem omnia antiqvi Fœderis sacrificia collineabant teste Scriptore sacro Epistolæ ad Hebræos) alias plerumqve rationes ad Ethnica sacra Ægyptiorum vitanda vel imitanda pertinentes urgent, impugnati, ne interpretes Levitici & aliorum Moysis librorum scriptoresqve de sacrificiis & typis sacris, supra laudatos jam memorem, ab Hermanno Witsio in Ægyptiacis Amst. 1683. 1696. 4. Claudio Frassenio Lib. 1. disqvisitt. Biblicarum cap. 4. sq. Natali Alexandro in ætate 4. Testamenti Veteris, Johanne van der Weyen in variis sacris, Ludovico Ferrando in Parte I. observationum de Religione Christiana Gallice editarum, à Jac. Triglandio in diss. de Origine & Causis ritum Mosaicorum, Lugd. Bat. 1702. 4. & à Joh Friderico Weidlero diss. de corruptis Legum Hebræarum rationibus apud ipsos Hebræos (Maimonidem præcipue) deprehensis. Witeb. 1713. Qvod Lex Cerimonialis post adventum Christi cessare debuerit adeoqve à Christianis recte fuerit abrogata, ostendunt præter Justinum Martyrem, & alios Veteres Robertus Grosseteft, Episcopus Lincolniensis circa A. C. 1240. clarus in libro de Cessatione Legalium, cujus vix tertia pars edita est Lond. 1658 8. Jacobus Altingius in Schilo libro 5. cap. 4. usqve ad 10. Wagenseilius in Telis igneis Satanæ p. 544. sq. Philippus à Limborch in collatione cum erudito Judæo Isaaco Orobio Hispano, p. 372. sq. & Isaacus Jaqvelotus in diss. de Messia, Gallice editis p. 250. sq.

IV. Leges universas Mosaicas in certas classes titulosqve digessit & ex toto Pentateucho excerpsit Theodorus Beza, cujus Liber & seorsim

ſeorſim & inter opera ejus excuſus eſt: tum Melchior Leydeckerus de Rep. Hebræorum libro V. Judæi numerare ſolent præcepta Legis per Moſen data 613. Ex qvibus 248. * affirmativa, reſpondentia numero membrorum hominis: & 365. negativa reſpondentia numero dierum ſolis, vel ut alii, venarum hominis, qvod tamen explodit Mottanus Vayerus Tomo XII. operum p. 258. ſq. Univerſa hæc præcepta 613. ajunt Davidem Pſalm. XV. redegiſſe ad Præcepta undecim: Eſaiam c. XXXIII, 15. ad præcepta ſex: Micham VI. 8. ad tria: Eſaiam iterum LVI. 1. ad duo, Amoſum deniqve V. 6. & Habacucum II. 4. ad unum. Vide Cartwrigthum in Mellificio Hebraico lib. 1. cap. 4. Coccejum ad codicem Maccoth, p. 435. Grotium ad libros de veritate Religionis p. 224. & ad Evangelia p. 377. Præcepta illa 613. illuſtravit è Judæis R. David Vidal, de qvo clariſſimus Wolfius p. 296. præclaræ ſuæ Bibliothecæ Hebraicæ: Hebraicè & Latine poſt Sebaſt. Munſterum edidit Jo. Leusdenius ad calcem Philologi Hebræi primæ editionis. Latinè Joſua Arndius in Manuali LL. Moſaicarum, Johannes à Lent in Theologia Judaica, Simon Epiſcopius lib. 3. Inſtitutionum Theologicarum & Leydeckerus V. 10. de Rep. Hebræor. Anglice Johannes Owenus in Epiſtolam ad Hebræos Tom. I. Exercitatione XX. p. 275. ſq.

V. Non prætereundus etiam Conſtantini l'Empereur de legibus Hebræorum forenſibus liber, ſive commentarius ad Tractatum Talmudicum Bava Kama. Lugd. Bat. 1637. 4. & in opere Miſchnico Surenhuſiano tomo IV. Tractatum Talmudicum הוריות *de ſtatutis* Latine vertit Chriſtianus Ludovici, Lipſiæ 1696. 1712. 4. Jo. Henr. Hottingeri Jus Hebræorum ſive Nomotheſia Moſaica Tiguri 1656. 4. cui addes Nehemiam Grew, Anglum in Coſmologia ſacra lib. 4. cap. 8. ubi agit de rationabilitate, reſpectu & uſu Legum Moſaicarum. Omitta ſcripta Judæorum, R. Aaronis, R. Eliæ Byzantini, R. Elieſeris Mimetz, R. Elieſeris ben Nathan &c.

VI. Legumlatores Gentium celebres longe plurimos referre me memini libro II. Bibl. Græcæ cap. 14. De Legibus Atticis agunt *Pandulphus Prateius* in jurisprudentia veteri Draconis & Solonis cum Romano jure Legum Regiarum ac Decemviralium (ſive legibus XII. Tabularum) diligenter collata Lugd. 1559. 8. de qvo Libro vide ſis obſervationes ſelectas

* *Quotque hominis ſunt membra, dies quot computat annus*
Tot præcepta dedit - - - - Gilb. Gaulmin.

lectas Hallensium tomo 1. p. 83. sq. Egregius qvoqve est *Samuelis Petiti* ad Leges Atticas commentarius Parif. 1635. fol. (non 1651. ut excusum in Bibl. mea Græca p. 526. nec 1653 ut in G. Beyeri specimine III. auctorum Juridicorum pag. 48. ubi etiam præter rem ut opinor traditur hoc opus recusum A. 1642. 4.) editus, ex qvo Potterus lib. 1. c. 26. Archæol. Atticæ Leges Atticas in octo libros distinctas Græce & Latine descriptas integras exhibet. Tomo 12. thesauri Gronoviani p. 127--194. *Jo. Meursii* Solon, sive Liber de Solone ejusqve Legibus Hafniæ 1632. 4. & Themis Attica, seu libri 2. de Legibus Atticis Ultraject. 1685. 4. etsi in his passim etiam fictæ in Rhetorum Græcorum declamationibus leges afferuntur, à qvo diligenter sibi & recte cavit Petitus. Recusa sunt hæc Meursii scripta, una cum ejus libro de Senatu Areopagitico Lugd. Bat. 1624. 4. primum vulgato, tom. V. thesauri Gronoviani. *Josephi Scaligeri* collectionem legum Atticarum ineditam occurrere in Bibliotheca Academiæ Leidensis testatur Salmasius p. 272. Epistolarum, & usum se eadem testatur Grotius Epist. 357. Ejusdem *Salmasii* observationes ad jus Atticum & Romanum adversus *Desiderii Heraldi* observationes Parisiis editas, lucem adspexêre Lugd. Bat. 1645. 8. *Pandulfus* qvoqve *Prateius* ante mihi commemoratus ad calcem librorum de jurisprudentia media Lugd. 1561. 8. subjunxit XII. Leges Solonis qvas in priore Commentario prætermiserat. Præterea *Valentini Wilh. Forsteri* additamenta ad Solonis Leges Latine versas Witeb. 1616. 8. *Godofredi Schmidii* diss. de Solone Legislatore Lipf. 1688. 4. atqve *Christiani Woldenbergii* principia Juris Romani Rostoch. 1688. 4. qvi etiam recudi curavit *Philippi Melanchthonis* Collationem actionum forensium Atticarum & Romanarum præcipuarum, qvæ seorsim prodierat Witeb. 1546. 8. *Antonii Thysii* deniqve collationem legum Atticarum & Romanarum, recusam eodem tomo V. thesauri Gronoviani. Non mediocriter etiam jus Atticum illustrant Harpocration in Lexico Rhetorum, & Philippus Jacobus Maussacus, atqve Henr. Valesius in eruditis ad Harpocrationem observationibus.

Plato Atheniensis ab Arcadibus, Cyrenæis & Thebanis rogatus, leges ferre illis noluit. Vide Menagium ad Diog. Laërtium p. 148. b. nihil tamen celebrius ejus duplici opere de Republica libris X. & de Legibus libris XII, itemqve Epinomide. Atqve à profanis qvidem scriptoribus passim laudibus fertur in cœlum, ab Eusebio autem & Theodorito & aliis Christianis propter varias Leges improbabiles reprehenditur. Præcipue vitio ipsi datum est qvod communionem uxorum haud est de-

testa-

teſtatus, qvo nomine in Socratem Platonemqve invehitur præter alios Salvianus lib. 7. de providentia p. 257. Chryſoſtomus homil. 1 in Johannem p. 11. & in Acta p. 482. ut alios in præſenti omittam. Qvi Platonem excuſant, ajunt eum hoc neutiqvam cenſuiſſe admittendum in *γεροντικύιαις πόλεσι*, qvales ſunt ipſo etiam judice qvæ ſunt fueruntqve univerſæ, ſed in ideali ſua Rep. Confer Alcinoum cap. 33. & ſcriptores laudatos à me lib. 3. Bibl. Græcæ c. 1. *Ariſtotelis* τὰ ἐκ τῶν νόμων Πλάτωνος, ſive tribus (ut Laërtius V. 22.) ſive duobus libris opus conſtiterit (ut Anonymus à Menagio editus in Ariſtotelis vitâ) jam pridem interciderunt, perinde ut *Theophraſti* libri qvibus Græcorum barbararumqve leges teſte Cicerone deſcripſerat. De legibus Lacedæmoniorum latis à Lycurgo videndus Nicolaus Cragius libro III. de Rep. Lacedæm. Tomo V. Gronov. & qvæ pridem notavi lib. 2. Bibl. Græcæ cap. 14. ubi & de Legibus Charondæ, Zaleuci, Zamolxis & aliorum.

VII. Legumlatores & Leges Ægyptiorum, perſeqvitur Diodorus Siculus lib. 1. hiſtor. cui ex recentioribus addendi ſunt Kircherus T. 1. Oedipi Ægypt. p. 113. ſq. Marshamus, Spencerus, Witſius libris ſupra laudatis, & Johannes Nicolai tractatu de Synedrio Ægyptiorum, illorumqve Legibus inſignioribus, Lugd. Bat. 1706. 8. Joh. qvoqve Ludovicus Praſchius deſignavit collectionem Legum Ægyptiacarum, eamqve Argentorati ſub Bœcleri præſidio in argumentum diſputationis publicæ propoſuit, unde inter Bœclerianas diſſertationes legitur tom. 2. p. 665. ſq. Argentor. 1710. 4.

VIII. De Legibus Romanorum, Regiis, Decemviralibus, Tribunitiis, nec non de SCtis, Edictis, atqve Imperatorum Legibus ac reſcriptis ſcriptores laudavi lib. IV. Bibl. Latinæ c. 9. ubi etiam de reſponſis Prudentum, Juriſconſultis antiqvis & omni juris Romani Hiſtoria. Pro ſeveritate Legum Decemviralium ſive XII. tabularum pulchra Apologia apud Gellium XX. 1. relata legitur ex ore Sexti Cæcilii. Plebiſcita ſine auctoritate Senatus non habebant vim Legis, ut præter alios notat Plutarchus, Coriolano p. 227. De more Leges tabulis inſcriptas vel lapidibus inſculptas in porticibus Eccleſiarum proponendi, Frid. Lindenbrogius ad Codicem Legum antiqvarum p. 1426.

IX. Conventus populi, & Comitia calata ſive indicta apud Romanos fuere vel *Curiata*, vel *Centuriata* vel *Tributa*. In *Curiatis* ſuffragia

ferebant qvi in urbe habebant domicilium, adeoqve adſcripti eſſent uni è triginta curiis qvas Romulus inſtituit, & omnis deinde ætas ſervavit. In *Centuriatis* auctoritate Senatus convocatis ſuffragia ferebat populus omnis civium, ſive in urbe ſive extra urbem habitantium & in claſſes deſcriptorum, per claſſium Centurias à Servio Tullio inſtitutas: in *tributis* deniqve etiam convocatis ſine Senatus auctoritate idem omnis populus diviſus in tribus XXXV. Centuriam pro tribu ac viciſſim tribum pro Centuria aliqvando ponit Livius, notante Gronovio ad Lib. 26. 18. ubi de *confuſo ſuffragio*. Græci ita diſtingvunt: *οὐ κατὰ λόχους ἀλλὰ κατὰ φυλὰς γίνεσθαι τὴν ψηφοφορίαν, ſuffragia ferri non centuriatim ſed tributim*, Plutarch. Coriolano fol. 223. De univerſa illa Comitiorum ratione præter *Onufrium* libro de Civitate Rom. c. 6. 53. & 69. tomo 1. theſauri Græv. videndus inprimis eruditus vir *Nicolaus Gruchius*, cujus libri III. de Comitiis Romanorum omne punctum tulerunt, prodieruntqve Pariſ. 1555. fol. Venet. 1559. 8. & una cum ſcriptis *Caroli Sigonii* Hanov. 1604. fol. ad cujus binas reprehenſiones, & diſputationem de binis Magiſtratuum Romanorum comitiis & Lege Curiata reſponſiones ejuſdem Gruchii, Pariſ. 1565. 1567. 8. ſeorſim editæ, & recuſæ ſunt una cum libris de Comitiis, tomo I. Antiqvitatum Romanarum Grævii. Conferendæ etiam *Latini Latinii* ad Gruchium obſervationes pag. 30. ſq. Bibliothecæ profanæ & qvæ poſt Gruchium ſcripſit *Otto Aicher* libris tribus de Comitiis Romanorum, Saliſburg. 1678. 12. qvibus & qvartum de Comitiis * Imperii Romano Germanici ſubjunxit. Exſtat & *Pauli Manutii* de hoc argumento libellus Bonon. 1585. 4. & tomo I. theſauri Græv. nec non *Pauli Merulæ* commentatio de Comitiis Romanorum qvæ Lugd. Bat. 1675. 12. & inter ejus poſtuma ſcripta prodiit Lugd. 1684. 4. *Bartholomæi Beverini* de Romanorum Comitiis, una cum ejus de ponderibus & menſuris ſyntagmate, Lipſiæ 1714. 8. ut omittam Alexandrum ab Alex. Genialium dierum lib. IV. cap. 3. De Comitiis tributis ante Centuriata habitis, qvibus Candidati Senatus populo commendarentur, multa diſputat Nic. Abramus S. I. in Commentar. ad orationem Ciceronis pro Milone cap. 9. ſed qvæ nullius pretii eſſe notat Grævius p. 828. ſuæ editionis. De Eccleſiis ſive Conventibus publicis Athenienſium Petitus ad Leges Atticas p. 234. ſq. & Joh. Potterus Archæol. Attic. lib. 1. cap. 17.

X. De Hebræorum Judiciis præter ea qvæ ſuperius cap. XIV. §. 2.

* De his Limnæus IX. 1. Swederus part. 1. cap. 30. & alii ſcriptores juris publici, ac ſingularibus ſcriptis Arumæus, Conringius, Bernh. Bertramus aliiqve.

§. 2. dixi, consulendus Philonis liber de Judice seorsim editus, cum Conradi Rittershusii orationibus 2. de judiciis Francof. 1602. & Tho. Godwynus in Mose & Aarone libro V. Qvare assessores Synedrii vocentur Crethi & Plethi, disqvirunt Talmudici in Berachot cap. 1. pag. 22. edit. Clarissimi Edzardi. Confer D. Joh. Henrici Carpzovii atqve Henrici Opitii τ͂ μακαρίτε dissertationes de Crethi & Plethi, ac Scacchi Myrothecium III. 15. sq.

XI. De supremo Græciæ tribunali *Amphyctionico* Thermopylis celebrari solito à Pylagoris f. judicibus nomine civitatum Græciæ delegatis & bis per annum convenientibus, videndus Strabo IX. p. 420. & è recentibus Seldenus ad Marmora Oxoniensia pag. 122. sq. editionis Prideausii, præterea Bœcleri, Hackiiqve dissertationes, tum Jo. Potterus lib. I. c. 16. Archæol. tom. XI. Erasmi Vindingii Hellen p. 301. sq. tomo XI. Gronov. & Antonius van Dale in antiqvitatibus ex marmoribus illustratis dissertatione sexta. De judicio & Senatu Atheniensium *Areopagitico* qvi jam à Cecrope institutus, ut notat Syncellus p. 153. & in tenebris jus dicebat teste Luciano tom. 1. p. 553. agit Meursius libro singulari, recuso tomo V. Antiqvit. Gronov. Seldenus II. 4. de Synedr. p. 136. sq. Lydiatus ad Marmora Oxon. II. p. 108. sq. Sam. Petitus ad Leges Attic. p. 241. sq. Marshamus Canone Chron. pag. 650. sq. Andreas Dinnerus tractatu de Areopago Norimb. 1622. 4. Joh. Schedii dissert. Witeb. 1677. 4. Jo. Mich. Dilherri, Jen. 1640. 4. Pfeifferi Antiqv. Gr. p. 271. sq. Potterus lib. 1. Archæol. cap. 19. à qvo etiam alia fora & judicia Atheniensium, & actiones tam publicæ qvam privatæ exponuntur. Decisionum Areopagiticarum sylvulam collegit Marqvardus Freherus, Francof. ad Oderam 1672. 4. & tomo V. thesauri Gronov. Duo autem in Areopago Concilia, unum è qvingentis qvi annuatim deligebantur, & perpetuum alterum, vide Apostolium VII. 80. Proverb. De Palladio judicio idem VII. 42. de Amphyctionibus III. 4. De publicis & privatis judiciis atqve actionibus apud Athenienses consulendi Rhetores Græci & qvæ Viri docti ad Harpocrationem, Johannes item Potterus Archæol. Attic. lib. 1. cap. 23. sq. De Lacedæmoniis qvi nullos patronos causarum admittebant, Cragius IV. 7. sq.

XII. De Judiciis Romanorum exstant libri III. Caroli Sigonii, recusi Hanov. 1609. fol. & tom. II. Antiqvitatum Romanarum. In eodem tomo occurrunt Sibrandi Tetardi Siccamæ libri duo de judiciis cen-

tumviralibus pridem edita Francof. 1596. 8. Francisci vero Polleti Duacensis J.C. historia fori Romani cum auctario Phil. Broidæi Ariensis, ejus generi, lucem aspexit Francof 1676. 8. & qvæcunqve ad hoc argumentum spectant non incuriose perseqvitur, cui addenda sunt, qvæ observavit Pet. Ærodius, in libro de publicorum judiciorum ordine, & in Pandectis rerum judicatarum, tum Casp. Zieglerus Wittebergensis qvondam Academiæ decus, in sua Dicastice & Rabulisticâ. Jo. Georgii Grævii prælectiones de judiciorum Romanorum ordine, qvas edi optat Jo. Philippus Slevogtus in erudita diss. de in jus vocatione antiqva & nova Jenæ 1705. 4. nec dum, qvod dolendum, viderunt lucem. Sententiæ in judiciis ferebantur vel voce vel discessione vel sublatâ manu. Vide Lipsium ad Senecam de vita beata cap. 2. Juretum ad Symmach. lib. 2. Epist. 36. De formulis sententias ferendi idem Lipsius ad Senecæ c. 3. Latina lingva sola in judiciis Romanis adhibita, ut notat Valerius Max. lib. 2. c. 2. §. 2. De jure extraordinario Pancirollus III. 30. Var. Lectionum &c. De more testes per aures trahendi, Frid. Lindenbrogius ad Codicem Legum antiqvarum p. 1360. sq.

XIII. De primis Christianis Judicia Ethnicorum Magistratuum ex consilio Pauli Apostoli fugientibus videantur Interpretes ad 1. Cor. VI. & Jo. Seldenus lib. 2. de Synedriis Ebræorum cap. 7. Judices itaqve Christianorum erant Episcopi, norma sive regula judiciorum Ecclesiasticorum sacræ literæ, æqvitas naturalis & deinde Canones atqve Concilia, Canonum collectio antiqvissima est, qvæ vulgo sub Canonum Apostolicorum nomine fertur, & constitutiones apostolicæ, ut vocantur vulgatæ sub nomine Clementis Romani. Alias Canonum collectiones editionesqve Conciliorum & Scriptores Juris Græco Romani ex instituto recensui libro sexto Bibliothecæ Græcæ. Porro Concilia de Ecclesiasticis Synodis recte dici, adversus Polletum probat Georgius Henricus Ursinus Observationum Philologicarum capite qvarto.

XIV. Apud Hebræos qvatuor in usu fuisse suppliciorum capitalium * genera feruntur, vivicrematio, lapidatio, strangulatio & pœna gladii, qvam putabant esse turpissimam. Confer Joh. Seldenum de jure naturæ & gentium p. 857. & lib. 2. de Synedr. cap. 13. D. Carpzovium ad

* Non ademtum fuisse Judæis tempore Christi jus omne suppliciorum capitalium, docent Otto in Lexico Rabb. p. 634. Salomo Deylingius II. 33. Obs. sacrarum, & alii qvos laudavi ad Codicem Apocryphum Novi Test. p. 245.

ad Schickardi jus Regium Hebr. p. 259. sq. Joh. Hoornbeckium in Miscell. Sacris cap. XV. p 384 sq. Matth. Zimmerm. in Analectis p. 405. sq. Petrum Jurieu in Historia Critica pag. 389. H. Kippingium Exerc. 1. de Cruce & B. D. Mayeri diss. selectas Kilonienses p. 245. sq. ubi singillatim agit de lapidatione Stephani & p. 275. observat lapidatos postqvam hoc supplicium sustinuissent, deinceps fuisse etiam suspensos, non ex collo qvidem, sed ex utroqve brachio, qva de re Rev. qvoqve Dassovii diss. consulenda est edita Witteb. 1694. de suspendio hominis lapidibus obruti. Supplicium crucis apud Judæos in usu fuisse contendunt Baronius & qvidam alii, etiam D. Georgius Mœbius ὁ μακαρίτης singulari diss. sed negant rectius cum Scaligero Casaubonus exercit. 16. ad Baronium cap. 77. H. Kipping. Exerc. 2. de cruce aliiqve. De pœna excidii, Codex Talmudicus כריתות Tomo V. edit. Surenhusianæ p. 236. De Flagellatione * sive fustigatione apud Judæos agit Campegius Vitringa in Archi-Synagogo cap. 16. sq. Jo. Wulferus ad tractatum Talmudicum Shekalim, p. 120 sq. Matthias Zimmermannus p. 407. sq. Analect. & interpretes ad Deut. XXV. 3. & 2. Cor. XI. 24. ubi Apostolus testatur se accepisse plagas undeqvadraginta, triplici nimirum flagello plagas tredecim, qvem numerum hodieqve apud Judæos observari docet exemplum Urielis Acostæ, qvi totidem se à Judæis plagas propter Apostasiam suam accepisse refert in vita sua, qvam Limborchius edidit ad calcem colloqvii sui cum erudito Judæo p. 350. Ex illis 39. plagis, qvas Josephus IV. 8. Antiqvitatt. & Talmudici in Tractatu Maccoth sive de pœnis qvem Coccejus illustravit tomo 7. Opp. & tom. 4. Mishnæ Surenhusianæ pag. 269. sq. & 288. numero rotundo 40. ex loco Deuteronomii vocant, plagæ 13 infliguntur super humerum dextrum, totidem super humerum sinistrum, & totidem infra humeros, ut præter alios notat Jo. Morinus de Sacramento pœnitentiæ pag. 231. Deturbationem de Saxo etiam apud Judæos usitatam notat Just. Rycqvius libro de Capitolio c. 4. Pœnam exilii nisi in alium Judææ locum & in asylum lex non statuit, qvia in solo populo Judaico DEus sanctius colebatur, omnibus aliis populis per idololatriam corruptis, unde, qvod scite observat Tho. Aqvinas, si qvis à populo illo universo fuisset exclusus, data fuisset ei occasio idololatriæ. De excommunicatione duplici apud Judæos, parva (Niddui sive Schammatha)

* De Cruciariis (apud Romanos) antеqvam in crucem tollerentur ad columnam flagellatis vide Grotium & alios interpretes ad Matth. XXVII. 19 & 26. Kippingium Exerc. V. de Cruce, Tillemontium Tomo 1. memor. Hist. Eccles. p. 64. Pearsonium ad Symbolum Apostoli p. 359. sq. edit. Latinæ & Gretserum lib. 1. de cruce cap. 10. & 84.

tha) & magna cum exſecratione (Cherem) vide Petrum Jurieu in Hiſtoria Critica p. 392. ſq. Buxtorfium in Lexico Talmudico vocibus שמתא & נדוי, חרם, Seldenum de jure Nat. IV. 8. & de Synedriis I. 7. Joh. Colerum in vita Spinoſæ p. 21.--56. ſed & Sam. Baſnage ad Baron. tomo 2. p. 476. ſq. ubi negat ἀνάθεμα de excommunicatione eſſe intelligendum, rejicitqve κατάθεμα Juſtini qv. 121. ad Orthodox. porro docet excommunicationem apud Judæos fuiſſe excluſionem forenſem à juribus Societatis civilis, non à templo nec paſchate. De excommunicatione Chriſtianorum id. p. 480. ſq. Vide & Grotium ad Luc. VI. 22. & ſcriptores de pœnitentia Eccleſiaſtica, ſupra cap. 11. allegatos. De excommunicatione apud Judæos ad ſonum tubarum, Eiſenmengerus in detecto Judaiſmo Tom. 1. p. 118. ſq. De devotione & excommunicatione apud Ethnicos Balthaſar Bonifacius lib. IX. Hiſtoriæ ludicræ c. 22.

XV. De pœnis & ſuppliciis apud Græcos & alias gentes videndus Alexander ab Alexandro lib. 3. cap. 5. & 20. Albericus Gentilis III. 18. lectionum ad jus Civile ſpectantium & II. 9. ubi ſingillatim de pœna ignis. Lacedæmonios neminem interdiu ſupplicio afficere ſolitos, ſed tantum de nocte plectere damnatos ad mortem tradit Herodotus IV. 146. De pœnis & remunerationibus apud Athenienſes agit Potterus lib. 1. cap. 25. Archæol. Attic. apud Lacedæmonios Cragius IV. 9. & 10. Horrenda qvædam ſupplicia Perſarum refert Plutarchus Artaxerxe pag. 1018. 1019. & 1021. confer Briſſonium lib. 2. pag. 325. ſq. De Perſarum σκαφίυσει ſive σκαφισμῷ Cangius p. 9. ad Zonaram. De excoriatione apud illos uſitata, Petrus Pantinus ad librum ſecundum Baſilii Seleucienſis de vita S. Theclæ. De arca mucronibus undiqve præfixa, cui Regulum reſectis palpebris impoſuere Carthaginienſes, Claudius Dausqvejus ad Silium p. 276. De Tormentis ſive qvæſtionibus veterum Joſephi Laurentii diatriba recuſa eſt tomo VI. Antiqvitatum Græcarum, ex ejus Polymathiæ lib. 3. cap. 10. Varia pœnarum & tormentorum genera recenſet etiam Iſidorus Hiſpalenſis lib. 5. Originum cap. 27. De circumductione in ludibrium ore frenato capiſtratoqve, vel etiam ſupino, ac retortis cervicibus Zimmermannus p. 462. ſq. Analect. ex Joh. Frid. Gronovii & Gisb. Cuperi Obſervationibus. De culei pœna Tho. Crenius part. XI. animadverſ. p. 247. ſq. De Cynophoria ſive Canis portatione ignominioſa, Joh. Henrici Meibomii ad Johannem Marqvardum Epiſtola, ex edit. Helmſtad. 1661. 4. ſubjecta Cynographiæ Chriſtiani Franciſci Paullini: & recuſa in faſciculo tertio collectionis variorum librorum

rum

rum, qvam H. A. Grosſchuſio debemus, p. 467. ſq. Jo. Henelius in Otio Uratislavienſi cap. 18. Rittershuſius ad Guntheri Ligurin. V. 194. De hominibus ſtigmate & cauterio notatis Potterus Archæol. Attic. lib. I. c. 10. p. 54. ſq. Joh. Mœbii diſſ. Lipſ. 1687. & idem Henelius in Otio Uratislav. c. 16. ſq. De lapidatione Perizonius ad Æliani Varias Hiſt. V. 19. Neqve omittendum qvod uti bonos floribus, ita lapidibus petitos malos poëtas notat Caſaubonus p. 431. ad Athenæum: De Exilii pœna agit Nicolaus Antonius lib. 2. de jure Exulum cap. 4. & 14. ubi ſingillatim de *Oſtraciſmo, cujus Auctor Athenis Theſeus. Vide Meurſium in Theſeo c. 29. Adr. Junium lib. V. cap. 18. Animadverſ. Jac. Thomaſii diſſ. de Oſtraciſmo habitam Lipſiæ 1659. inqve Obſerv. Hallenſ. IX. 3. recuſam, Perizonium p. 741. ad Ælian. & Sam. Petitum ad Leges Atticas p. 366. ſq. De ſtigmatiſmo ſacro & profano Theoph. Raynaudus tomo 13. Operum. De ſtigmatis militum Grotius ad Galat. VI. 17. & Apocal. XIII. 16. Jacobus Lydius ſyntagmate ſacro de re militari Hebræorum &c. De ſtigmatis ſervorum Rameſius ad Martial. II, 29. Lipſius in electis II. 15. Benedictini ad S. Ambroſium tom. 2. pag. 1189. Barthius Adverſarior. XLIII. 25. Joſephus Laurentius polymathiæ p. 22. &c. De ſtigmatis idololatricis Jo. Spencerus II. 14. de legibus Hebræorum.

De pœnis Romanorum & exemptione Civium à certis pœnis per legem Porciam, agit Scipio Gentilis diſſ. qvarta de jure publico Populi Rom. *Sed & judicatos retro in partes ſecari à creditoribus leges erant: conſenſu tamen publico crudelitas poſtea eraſa eſt.* Tertull. cap. 4. Apologet. De Tunica moleſta apud Romanos aliqvo tempore uſitata videndi interpretes ad Juvenal. Satyr. IV. 155. & VIII. 235. Lipſ. ad Tacit. XV. Annalium, Voſſius lib. 4. cap. 92. de idololatriâ. H. Kippingius p. 162. ſq. de Cruce, Stephanus le Moyne in notis ad varia ſacra p. 1041. ſq. Iſaacus Voſſius ad Catullum p. 41. ſq. & Gatakerus in Adverſariis p. 452. De decollatione, defoſſione vivi in ſcrobem & nece per injectam cratem, Octav. Ferrarius lib. 2. elector. c. 7. De crurifragio ſervorum, & de καταποντισμῷ agunt viri docti ad Svetonii Auguſtum cap. 67. De rotæ pœna Adr. Junius III. 12. Animadverſ. De Crucis ſupplicio (qvo in Servos præcipuè animadvertebant Romani, ſed & aliæ gentes qvamplurimæ uſæ ſunt, ita ut apud Indos qvoqve illud receptum doceat Mauſſacus ad Plutarchum de Fluminibus p. 70. & apud

Ttt Perſas

* Oſtraciſmus erat honeſtum potentiorum exilium Athenis per decem annos. Plutarch. Nicia p. 530. Similis apud Syracuſanos Petaliſmus, de qvo Diodorus Sic. Tom. 2. p. 65. De Thebanorum more haud diſſimili Plutarch. de genio Socratis p. 578.

Persas H. Kippingius p. 161. sq. à qvibus post mortem demum in crucem actos observat, perinde ut ab Ægyptiis, Chaldæis &c. Videndi J. Lipsius libris 3. de Cruce, Henr. Kippingius de Cruce & cruciariis Brem. 1671. 12. Jac. Bosius in libris VI. de Cruce triumphante & gloriosa Antw. 1617. fol. Jos. Scaliger. ad Euseb. Salmasius tribus ad Tho. Bartholinum Epistolis de Cruce, una cum hujus libro de latere Christi aperto, Lugd. Bat. 1646. 12. Jacobus Gretserus libris qvinqve de sancta Cruce, Ingolstad. 1607. 4. tribus Vol. atqve unico Volumine Paris. 1616. fol. aliiqve. Idem Lipsius & Gretserus lib. 1 cap. 60. observat à Constantino Imperatore hoc supplicium in honorem Christi fuisse abrogatum. De triplici capitis diminutione apud Romanos, Boëthius 2. in Topica Cic. p. 781. De amputatione nasi, labiorum &c. Felix Osius in Grævii thesauro Antiqvitatum Italiæ tom. 3. p. 1120. De pœna plumbalis cædendi reos, Baronius ad Martyrolog. Romanum 6. Junii. De supplicio qvo afficiendi eqvis distrahebantur, Rupertus p. 96. ad Florum. De Eqvuleo videndus Octavius Ferrarius lib. 1. Elector. cap. 5. Carolus Sigonius de judiciis III. 17. & liber eruditus Hieronymi Magii, Anglariensis, qvi cum notis Godofr. Jungermanni editus est Amstelod. 1664. 12. In eodem volumine habentur etiam excerpta ex libro præclaro Antonii Gallonii, de SS. Martyrum cruciatibus cap. 3. qvi Italico primum idiomate lucem adspexit Romæ 1591. 4. deinde Latine recusus 1594. 4. Colon. 1602. 8. Paris. 1659. & Amstel. 1667. 12. De variis SS. Martyrum tormentis & cruciatibus qvæ in Actis illorum passim memorantur, præter Gallonium videndus Cerda Adversar. sacr. c. CXXVIII. & B. Bebelius Sec. IV. T. 2. p. 1041. sq. De compede, fidiculis & ungulis agit idem Ferrarius lib. 1. elector. c. 6. ubi notat catastam, qvam cum eqvuleo Sigonius confundit, nihil aliud fuisse qvam pegma ferale. Varia genera tormentorum enumerat Synesius Epist. 58. p. 201. Nazianzenus 1. in Julian. p. 89. &c. De nexu & addictione, oppignoratione & venditione venditorum qvi solvendo non essent, multa Salmasius lib. de modo usurarum c. 17. 18. 19. qvi etiam de nervo, compedibus, columbari, cuspo, cippo, numella &c. p. 812. sq. Idem docet dissectionem corporis debitoris licet permissam lege, tamen usu receptam nunqvam fuisse p. 809. 820. 826. Qvomodo Exul à Relegato apud Romanos differret, docet Ovidius lib. V. Tristium elegia XI. Nimirum exuli opes & jus civitatis adimebantur, relegatus patriis tantum jussus abesse focis, ut idem Poëta canit. Confer Alex. ab Alexandro III. 20. & 23. ubi de publicatione bonorum. De pœnis & ignominiis mili-

mili-

militaribus apud Græcos Potterus Archæol. Græc. p. 504. & 534. Apud Romanos Lipsius lib. V. de militia Romana cap. 18. Alexander ab Alexandro lib. 2. Genialium dierum cap. 13. Franciscus Robertellus tomo X. thesauri Græviani p. 1482. sq. præcipue vero V. C. Gerardus Sichtermannus in erudita dissertatione Philologica & Juridica de pœnis militaribus Romanorum, Amsterd. 1708. 8. Vide etiam Matthiæ Zimmermanni florilegium in voce *Vitis*. Neqve vero fas erat milites supplicio afficere anteqvam illis demeretur Zona militaris, ut præter alios docet Cæsarius qvæst. 78. p. 214. Morem canendi classicum anteqvam capitis sententia diceretur, observavit Lipsius ad Taciti Annal. II. 22. De more traducendi reos cum voce præconis, *κηρύκων προαγόντων* ut loqvitur Zonaras XIII. 15. vide Cujacium VII. 6. Observatt. & Dionys. Gothofredum ad lib. 13. §. 6. D. de jurejurando. De Decimatione & usu sortionis, ut metus ad omnes, pœna ad paucos perveniret, adi Plutarchum Antonio p. 934. Ciceronem pro Cluentio tom. 3. editionis Grævianæ pag. 208. Carcerem Romæ primus ædificavit Ancus Martius teste Livio & Aurel. Victore. Celebres ita Siculorum Latomiæ, Plutarch. Nicia f. 541. 542. *κεάδας* Lacedæmoniorum, pro qvo male *Δεκάδα* legitur ap. Plutarchum p. 803. F. in Agide. Messeniorum Thesaurus subterraneus. Plutarch. Philopœmene p. 367. Carthaginiensium *ἀγκών*, Procop. lib. 1. de bello Vandalico c. 20. Atheniensium barathrum, & *ἀναγκαῖον, ἀνάκαιον*, Svid. Persarum *Φρούριον λήθης*, *carcer oblivionis*, in qvem conjectorum nulla amplius debebat mentio fieri, Procopius lib. 1. de bello Persico cap. 5. & Theophylactus Simocatta lib. 3. cap. 5. qvi scribit recte appellari posse *δυσμενείας τέμενος* *malevolentiæ fanum*. CPolitani palatii *Φρουρὰ ἐλεφαντίνη*, cujus meminit Joh. Cinnamus lib. 6. p. 173. alia *χαλκή*, de qva Bandurius ad Antiqvitates CPolitanas pag. 472. Confer qvæ de ergastulis Lipsius II. 15. electorum, Antonius Rombardinus de carceribus Veterum, Patav. 1713. De pœnis Servorum vide Plutarchum Coriolano f. 225. Laurent. Pignorium libro de Servis, Tiraqvellum ad Alexandrum ab Alex. III. 20. &c. De pœnis Coqvorum, Petavium ad orationes Themistii p. 512. De pœnis & castigationibus discipulorum & adolescentum in Scholis eundem Petav. p. 511. & Ludov. Cresollium in Theatro Rhetorum lib. 5. cap. 6. & sq. tom. X. Gronov.

Præ cæteris universum hoc argumentum de pœnis & variis earum apud varias gentes generibus apprime illustravit Jacobus Dœplerus, Consiliarius Schwarzburgicus in opere bipartito edito Germanice Son-

derhusæ A. 1693. & 1697. 4. qvod inscripsit *theatrum pœnarum, suppliciorum & executionum Criminalium*, Schauplatz der Leibes- und Lebens-Straffen. Idem parte 1. cap. 1. prolixe etiam agit de judiciis variis præsertim Germaniæ, de qvibus etiam notus Justi Georgii Schottelii liber de singularibus & antiqvis in Germania juribus & observatis Francof. 1671. 8. De Germanorum pœnis & multis pecuniariis conferendum Christophori Lehmanni Chronicon Spirense II. 28. sq. Suppliciorum plerorumqve & tormentorum icones ære descriptas exhibet liber memoratus in * Museo Minervæ Venetæ tom. 1. p. 150. *Il teatro della crudeltà pratticata nelli piu severi tormenti del Mondo, che dalla crocifissione di Giesu Christo fino al giorno presente si videro. Aperto in cento e quatro figure intagliate in rame, e delineate dell inventione di Giovanni Luycben, Olandese.*

XVI. De servis apud Judæos è Maimonide & aliis agit Jac. Altingius diss. sexta Philologica, Heptade VII. tomo 5. Opp. pag. 222. seq. ubi de perfossione aurium, & 237. sq. ubi de servorum proselytismo & libertinis. Jo. Georgius Abicht Exercitatione de servorum Hebræorum acqvisitione & servitiis Lipſ. 1704. Vide & Surenhusii opus Mishnicum tomo 3. p. 360. 362. Wulferum ad Shekalim p. 24. & B. Qvenstadii Antiqvitates Ecclesiasticas pag. 915. De servis Atheniensium diligenter disserit Jo. Potterus lib. 1. Archæol. Attic. cap. 9. tom. 12. Gronov. De Lacedæmoniorum servis Crugius lib. 1. cap. 11. & Meursius ll. 6. Misc. Lacon. tomo 5. Gronov. De servis publicis ac privatis Cretensium idem Meursius in Creta lib. III. cap. 14. De servis Romanorum Philippus Ludovicus Hannekenius diss. 2. de cura domestica Romanorum Giessæ 1669. 4. aliiqve mox memorandi. Nam ut de ministris atqve apparitoribus Magistratuum & Sacerdotum apud Romanos, nonnihil prius addam, ministri *Magistratuum* erant Scribæ, Accensi, Præcones, Lictores, *Viatores* de qvibus Amplisſ. Cuperus in Harpocrate pag. 176. sq. Janitores, Statores de qvibus Gvilelmius cap. 30. de Magistrat. Rom. Carnifices, Diribitores, Rogatores, Custodes, Nomenclatores, Excubitores, Stipatores, Calatores, Divisores & Apparitores Bruttiani, de qvibus vide Onuphrii Panvinii de Civitate Romana cap. 56. & 66. Sigonium de antiqvo jure civium Romanorum cap. 15. & 9. ubi de Scribis. Lipsium lib 1. Electorum cap. 22. sq. ubi singillatim de Lictoribus multa, de qvibus etiam Vossius Etymologico, Alexander ab Alex. lib. 1. cap.

* Galleria di Minerva.

cap. 27. & Reinesius in Epist. ad Hofmannum p. 554. sq. Janus Gvilelmius de Magistratibus Romanorum cap. 29. sq. & P. Faber lib. 2. semestrium pag 326. sq. Wolfg. Lazius 2. de Rep. Rom. pag. 291. sq. & Bulengerus de Imperio Rom. III. 36. Andr. Christiani Eschenbachii diss. de scribis veterum Romanorum Jen. 1687. & tomo 2. syntagm. diss. A. 1700. 8. atqve in Eschenbachii diss. Academicis V. Norimb. 1705. 8. Ministri *Sacerdotum* populi Romani Camilli & Camillæ, Flaminii & Flaminiæ, Æditimi sive Æditui: scribæ publici Pontificum; à commentariis XV. virum sacris faciundis, adjutores Haruspicum, Calatores Sacerdotiorum (confer Begeri spicileg. p. 107.) Tibicines, qvi Sacris publicis præsto erant, Tubicines, Pullarii, Popæ, Victimarii, Lictor Flaminius, Flaminis dialis, Præcia sive Præclamitator, Lictores sex virginum Vestalium, Præfica, Designator, & Vespa sive Vespillo. Vide Onuphrium de Civitate Romana cap. 42. & 45. Cæterum de omni servorum apud Romanos præsertim genere eorumqve officiis egregius exstat liber Laurentii Pignorii de servis, pulcherrimarum rerum plenus nec simplici vice editus ut Augustæ Vindel. 1613. Patav. 1656. & 1693. 4. in qva postrema editione accessit liber ejusdem Pignorii symbolicarum Epistolarum excusus pridem Patav. 1629. 8. In editione libri de servis Amstelodamensi 1672. 12. subjicitur Titus Popma de operis servorum ex edit. Antwerp 1606. 8. ut prætercam, qvæ de Servis ex Veterum lectione notata sunt à Alexandro ab Alex. III. 25. Salmasio de modo usurarum c. 19. p. 870. sq. Gvaltero Donaldsono in Oeconomica sua, & Josepho Laurentio lib. 1. Polymathiæ diss. IX. sq. Exstat etiam in Bibl. Johannea hujus Urbis Hamburgensi apparatus non contemnendus de hoc argumento magna cum industria collectus à Frid. Lindenbrogio, haud indignus forte qvi digeratur & in lucem edatur. De janitoribus veterum sive de ministris ad fores ut appellat Lampridius in Alexandro Severo, consules Casp. Sagittarium lib. de januis veterum cap. 16. De Ostiariorum Palatii & Ecclesiæ Officiis qvæ non inter vilia aut abjecta rejicienda sed magnis dignitatibus adscribenda sunt, vide Cangii glossarium & Begeri spicilegium Antiqvitatis pag. 80. Apud eundem Begerum p. 83. memoratur Tiberii Cæsaris Pedisseqvus primianus pag. 103. atrienses, arcellarii, & arcarii servi p 112. 113. De more pedes venalium mancipiorum creta notandi vide Dalechampium ad Plin. 35. 17. unde perspicuum est cap. 18. non legendum cum codice Pintiani *ocreatis pedibus*, sed *cretatis*; De servis ad mensam ministrantibus Stuckius Antiqvit. Conviyal. II. 20. sq.

20. sq. pag. 202. sq. III. 3. p. 286. de invitantibus idem II. 3. de servorum victu ac diæta. Idem I. 22. *Dotales* servi & *recepticii* vocantur qvi in mariti potestate non erant, sed uxori peculiares, qvippe excepti cum pecunia qvam illa pro libitu tractabat, nec dati doti. Vide qvæ ad Gellium XVII. 6. & Plauti Asinariam Act. 1. scen. 1. vers. 72. Manumissionis Servorum non unus ritus fuit: manumittebantur enim per alapam * & in circulum actionem, per adhibitionem ad mensam &c. Vide Wilhelmum à Loon; libris 4. de Manumissione Servorum apud Romanos, Utraj. 1685. 12. Cotelerium tomo I. Patrum Apostolicorum pag. 105. Phædrum P. Burmanni, pag. 111. sq. Mich. Piccartum Oratione XII. Thom. Crenium tom. 1. animadversionum Historico-Philologicarum, p. 84. sq. Sub initium Consulatus solenne servos manumittere, ut notat Sirmondus pag. 193. ad Sidonium, qvi pag. 72. seq. ad Ennodium etiam videndus de manumissione in Ecclesia apud Episcopum facta, & de more frangendi tabulas servitutis Tomo I. Operum pag. 334. seq. Confer de formulis manumissionis Petrum Franciscum Chifletium in qvatuor opusculis pag. 230. seq. & de eo qvod licuit servo pecuniâ se ex servitute sua redimere, Frid. Lindebrogius ad Codicem legum antiqvarum pag. 1464. De manumissione per denarii excussionem id. pag. 1387. & de manumissione in Ecclesia pag. 1432. Ad locum Tertull. lib. V. cap. 4. contra Marcion. *alienos enim servos nec Galba manumisit* vide Latinium Tomo 1. Epist. pag. 298. Præter libertatem justam, plenam, legitimam ac solennem qvæ vindicatione, censu, testamento dabatur de qva triplici ratione videndus Boëthius 1. ad Topica Cic. pag. 271. fuit etiam non justa qvæ inter amicos, in convivio vel per Epistolam. Vide qvæ ad Senecam de Vita beata cap. 24. Ita Manumissi qvidam non plene sed conditione operarum vel census annui. Vide Cangium in *capitales*. Libertos sive manumissos ingratos fas erat à Dominis suis iterum addici in servitutem, unde S. Ambrosius cap. 3. de Jacobo & vita beata Tomo 1. pag. 448. *Ita libertatem accepisti, ut meminisse manumissoris tui debeas, ut patrono tuo noveris legitimum obsequium deferendum, ne ab ingrato revocetur libertas.* Adde Gothofredum ad Cod. Theodos. II. 22. IV. 11. De more, qvo certis diebus festis qvotannis domini servis ministrarunt adeundus Martinus Delrio in Comment. ad Senecam Tragicum pag. 25. Alexander ab Alexandro lib. 2. cap. 22. Dierum Genial. tom. I. edit. cum notis variorum pag. 462.

* Vide Libanium Tom. 2. pag. 150.

462. sq. Non nisi servos Romæ, initio Medicinam exercuisse, negat contra Robortellum argumentis non inficiandis Casaubonus ad Svetonii Cæsar. cap. IV. Drelincurtius in Apologia Medica (ubi & de eo qvod non sexcentis annis Roma exsulaverint) & Sponius Misc. pag. 144. seq. De servis terræ, ὁμοδούλοις τῶ ἀγρῶ, Valesius ad Sozom. IX. 17. De Masnadis aliisqve Servis apud Longobardos V. C. Justus Fontanini in libro edito Italice Venet. 1698. 4. qvi recensentur in Actis Eruditorum Tomo 3. supplementi p. 282. De Servis veterum Germanorum Phil. Cluverius lib. I. Antiqvæ Germaniæ cap. 15. pag. 98. seq. Varia eorum genera refert Lindebrogius ad Codicem Legum Antiqvarum pag. 1477. *Scale*, servus, id. pag. 1348. De servis apud Germanos medii ævi nonnulla præclara monet dissertatio Joh. Nicolai Hertii ἐ μακαρίτε de hominibus propriis, * qvæ recensetur in observationibus Hallensibus Tomo IV. pag. 195. sq. Vide & Cangii Glossarium in *barscalcus*. Præcipue commendandus Joachimus Potgieserus, Tremoniensis in libris tribus de conditione servorum apud Germanos tam veteri qvam novo, Colon. 1707. 8. De servorum conjugiis, Joach. Vadiani ad Joh. Zwickium Epistola, ad calcem scriptorum rerum Alemannicarum Goldasti, tomo III. De Manumissione servorum apud Germanos, præter eundem Potgieserum libro tertio, videndus Christianus Thomasius notis ad Institutiones pag. 19. & Goldastus ad paræneticos veteres pag. 433. sq. qvi p. 437. singularem hac de re tractatum promittit. Formulas manumissionis apud Anglo Saxones vide in Hickesii diss. Epistolar. pag. 14. 23. In Africa fuit δούλων πόλις in qva unicus ingenuus Dianæ sacerdos. Vide Schottum ad proverbia pag. 296. De festo servorum Hesych. in σακαία.

* De his etiam fuse in C H. S. Theatro Servitutum, edito Germanice Norimbergæ A. 1709. 4. Cæterum falli Joannem Bodinum, qvi lib. 1. de Rep. capite 5. scripsit omnem servitutem inter Christianos sublatam fuisse A. C. 1215. docet Christianus Thomasius ad Institutiones, pag. 14.

CAP. XVI.

CAPUT XVI.

Scriptores de reditibus, censu, decimis, primitiis, vectigalibus, ærario, salariis, immunitate, testamentis, nundinis, auctionibus, numis, usura, abaco, mensuris ac ponderibus.

De ærario & reditibus Regum Israëlis. 1. *De Decimis ac Primitiis apud Judæos & alias Gentes.* 2. *De reditibus & vectigalibus Græcorum, Persarum &c.* 3. *De Romanorum vectigalibus, ærario, censu, & rationariis Imperatorum.* 4. *De immunitate, largitionibus, salariis.* 5. *De testamentis.* 6. *De nundinis auctionibus, tabulis novis &c.* 7. *De numis veterum.* 8. *Hebræorum & aliorum Orientalium.* 9. *Græcorum.* 10. *Romanorum.* 11. *Germanorum, Gallorum &c.* 12. *Historiæ numismaticæ.* 13. *Sigla in numis & antiquis Inscriptionibus.* 14. *De Abaco.* 15. *Usuris.* 16. *Mensuris & ponderibus.* 17.

I.

DE Ærario & reditibus Regum Israëlis magnum est apud Judaicos & Christianos scriptores silentium, præter pauca illa, quæ notavit Villalpandus ad Ezechielem tom. 2. parte 2. pag. 509. sq. qui reditus Regis Salomonis annuos computat 57876. talenta Attica (adde p. 553.) eaque confert cum reditibus Regum Assyriorum, Persarum, Græcorum, Romanorum: Bertramus cap. 15. de republica Hebræorum pag. 271. sq. editionis Constantini l'Empereur & Schickardus de Jure regio pag. 211. sq. & 275. seq. editionis Carpzov. & 269. ubi de Decimis * Regi tribuendis. Vide etiam sis Interpretes ad IV. Re-

* Apud alias etiam Gentes morem illum Decimarum civilium principibus pendendarum receptum fuisse docent Plutarchus in quæstionibus Romanis ubi de decimis Herculi datis pag. 238. Julius Pollux p. 6. Svidas in Μόξος & è recentibus Seldenus ad marmora Oxon. p. 45. Huetius Alnetanis quæst. p. 323. Bulengerus de Vectigalibus c. 8. Tomo VIII. Græv. pag. 846. sq. & Paganinus Gaudentius de sæculi Justinianei moribus p. 30. 32. Ac nuper admodum Regi Christianissimo Decimas hujusmodi loco omnium aliorum tributorum exigere svasit, cui tot munitissima castella debet Francia, Sebastianus de Vauban in libro *projet d'une dixme Royale* Anno 1707. 12.

IV. Regum XVIII. 15. & XX. 13. 17. De sacro ærario per annuam sicli, mense Adar offerendi, solutionem augeri & conservari solitio, adi Talmudicos in tractatu Sockalim qvem illustravit Joh. Saubertus, Altdorf. 1680. 4. atqve Seldenum lib. IV. de Jure Nat. & Gentium cap. 5. & lib. 3. de Synedriis c. 10.

II. Sacerdotes alebantur ex sacrificiis, decimis, primitiisqve. Ac de *decimis* qvidem videbis interpretes ad Num. XVIII. 21. Tob. I. 6. De decimis secundis ad Deut. XIV. 24. Tob. I. 7. & Eduardum Bernhardum p 287. ad Josephum, Mishnam Surenhusianam tom. 2. pag. 108. De decimis tertiis deniqve interpretes Deut XIV. 28. XXVI. 12. Tob. I. 8. Spectant ad hoc argumentum Codices Talmudici דמאי *de re dubia* tomo 1. edit. Surenhus. pag. 76. מעשרות p. 245. מעשר שני p. 263. & ערלה pag. 306. de arborum præputiis. Josephi Scaligeri diss. de Decimis inter ejus opuscula D. Augustus Varenius in suo trifolio, Sixtinus Amama ad calcem Antibarbari Biblici & post Drusium in loca Josuæ, Judicum & Samuelis. D. Carpzov. ad Schickardi jus Regium Hebr. p. 270. sq. Jo. Seldenus opere* Anglice edito de Decimis, Lond. 1618. 4. cujus tria primora capita latine à se versa Jo. Clericus V. C. subjunxit commentario suo jam bis edito in Pentateuchum. His addendus Jo. Conradus Hottingerus dignus Johannis Henrici nepos, cujus Commentarius Philologicus sive Exercitationes X. de Decimis Judæorum cum Epistola doctissimi Viri Hadr. Relandi anno 1712. prodierunt Lugduni Batav. in 4. Similiter in veteri Ecclesia Christiana Clericis Decimæ datæ, vel loco illarum liberæ oblationes tanqvam decimæ, ut loqvitur S. Cyprianus Epistola 1. Confer M. Antonium de Dominis IX. 2. Cotelerium ad Constitut. Apostol II 35. & Petrum de Marca IV. 10. de Concordia Sacerdotii & Imperii, & VI. 12. ubi de eo, qvo jure Decimas redituum Ecclesiasticorum sibi arroget Episcopus Romanus. Ac jure divino decimas Ecclesiasticis deberi adversus Seldenum pugnant Rich. Montacutius in Decatevticis, sive diatribis upon the first part of the late History of ti thes, Lond. 1621. 4. & Apparatu ad Origines Eccles. p. 254. & tom. 2. Originum pag. 210. Jacobus Semple libro de sacrilegiis, Georgius Carletonus Cicestriensis Episcopus & Cornelius Burgesius aliiqve scriptores Angli de Decimis. Richardus præcipue Tillesley animadversionibus ad Seldeni Historiam decimarum Anglice editis Lond. 1621. 4. qvibus

* Titulus Operis est: *History of ty thes, that is the practice of payment of them, the positive lawes made for them, the opinions touching the right of them.*

præmissus est Catalogus LXXII. scriptorum qvi ante A. C. 1215. fuerunt, & jus Divinum decimarum agnoscunt. Decimas solvere etiam plus simplici vice in Alcorano jubet Muhamedes. De Decimis apud Gentes persolutis vide Spencerum III, 10. de legibus Hebræorum.

De *primitiis* frugum, fructuumqve & primogenitis apud Judæos in Templo offerendis, laudatus Varenius in trifolio sacro, Rost. 1646. 4. Buxtorfius Lexico Rabbinico p. 2650. sq. Scriptores memorati supra p. 313. ubi de festo messis: Talmudici in tractatibus בכורים & בכורות T. 1. edit. Surenhus. p. 320. & tomo 5. p. 155. è qvibus priorem etiam cum versione magis perspicua & notis suis edidit Vir Clariss. Christianus Ludovici 1696. & Lips. 1712. 4. Interpretes ad Exod. XXIII, 19. XXXIV, 19. 26. Levit. XIX. 23. XXIII. 10. Num. XV. 20. Tob. I. 6. &c. Sic primitias etiam in Ecclesia Christiana veteri offerre mos, de qvo vide Beveregium ad Can. IV. Apostolicum & in Codice Canonum Vindicato p. 191. sq. Goarum ad Evchologium p. 656. Novarini schediasmata sacro profana lib. V. cap. 13. Petrum Canisium de decimis, primitiis, oblationibus, Ingolstad. 1609. 8. Similem Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum aliarumqve Gentium usum observarunt Grotius ad Exod. XXIII, 19. Spencerus III. 9. de legibus Hebræorum, Lindenbrogius ad Censorinum p. 6. sq. Meursius in Græcia feriata p. 117. ubi de primitiis Vestæ oblatis, & Tho. Crenius in Museo Philologico Historico p. 8. sq. &c.

De beneficiis & reditibus Ecclesiasticis scriptores laudavi supra p. 462. cap. 13. §. 23. qvibus addenda qvæ supplementi loco ad librum de hoc argumento sub Hieronymi Acosta nomine editum notavit Rich. Simon tomo 3. Bibl. Criticæ cap. 32. sq.

III. Antiqvissimis temporibus dona oblata Regibus, ut narrat Herodotus III. 89. Primus Darius Hystaspis Persarum Rex tributa stata imposuit, unde dictus κάπηλος. Ejus reditus annui 14560. talenta. De Græcorum aliarumqve Gentium censu, reditibus, vectigalibus, tributis agunt Christophorus Besoldus, Casp. Klockius & Jacobus Bornitius in libris de Ærario & Gregorius Tholosanus in Syntagmate Juris universi lib. 3. etsi operæ pretium esset hoc argumentum qvod ad celebriora Regna & Resp. Græciæ & Asiæ attinet, diligentius & ex instituto à viro aliqvo erudito pertractari. De Atheniensibus tamen vide Potterum lib. 1. Archæol. c. 14. sq. de Lacedæmoniis Cragium IV. 1. sq. Apud Persas hoc peculiare, qvod & hodie etiam ab illis observari notat Jo. Chardinus tomo

tomo VI. descript. Persiæ cap. 7. ut certis regionibus injunctum esset per certam partem anni Regem ejusqve aulam vel exercitum alere, aut certum genus rerum necessariarum aut ad commoditatem vel luxum etiam & splendorem facientium suppeditare, ut ex Herodoto & Strabone notat Brissonius lib. 1. de regno Persar. p. 163. Ita Reginis in singulas mundi muliebris partes integrarum provinciarum vectigalia addicta fuisse è Platonis Alcibiade 1. notavit Muretus XV, 10. Var. lectionum. In Regium fiscum illata fuisse Herodotus scribit talenta annua 14560. Justinus 30000. Chardinus tomo 6. p. 147. ait Regi Persiæ qvotannis redire tricies & bis millena millia librarum Gallicarum: Adamus Olearius octies millena thalerorum millia, qvorum singuli tres valent libras Gallicanas.

IV. De reditibus, ærario*, fisco & vectigalibus veteris Romæ videtur Onuphrius Panvinius in Imperio Romano c. 22. Tom. 1. Thes. Græviani p. 441. sq. Jul. Cæs. Bulengerus lib. 9. de Imperio Romano (Tomo 8. antiq. Roman.) & qvæ libro tertio habet de ærario, fiscoqve. Ejusdem Bulengeri liber de tributis ac vectigalibus populi Romani prodiit Tolosæ 1612. 8. & subjectus est utriqve editioni tractatus Christophori Besoldi de Ærario publico, Tubingæ 1618. & auctius Francof. 1620. 4. His addendus Nicolaus Bergierius lib. 1. de publicis imperii Romani viis T. X. Græv. lib. 1. sect. 12. & seq. & sectione 21. ubi de pecuniâ manubiali. Christianus Fridericus Franckenstein, Professor Lipsiensis in Observationibus de Ærario, qvæ seorsim primum editæ Lipsiæ, deinde curante Jo. Georgio Grævio recusæ Ultrajecti 1701. 4. in Syntagmate variarum diss. pag. 632. seq. Alexander ab Alexandro Genial. Dier. lib. & cap. 2. ubi etiam de Qvæstoribus eorumqve scribis & in eorum locum ab Augusto constitutis Prætoribus Ærarii, de qvibus Lips. ad Tacit. lib. 13. Annal. De vectigalibus Veteris Romæ præter Pancirolli observationes III. 31. Variarum lectionum exstat etiam eximius liber C. V. Petri Burmanni, editus Trajecti ad Rhen. 1694. 12., de qvo consulenda Acta Eruditorum 1695. pag. 178. seq. De vectigali salinario Pitiscus ad Aurel. Victorem pag. 64. & 185. De Vectigali meretricio sive chrysargyro Bandurius ad Antiqvitates CPolitanas p. 644. Jo. Henelius in otio Vratislaviensi cap. 50. Salmasius

* Paulum Manutium, qvi triplex ærarium fingit, unum triumphale de spoliis & manubiis sanctius alterum, in qvo aurum vicesimarium, & tertium in qvo annuæ vectigalium pensiones repositæ fuerint, refellit Philippus Rubenius lib. 1. electorum cap. 24.

ad Jus Atticum pag. 259. seq. Alexandriæ etiam Astrologi pendebant βλακεννόμιον qvasi vectigal stultorum, qvod à stultis consulerentur, ut refert Apostolius V. 65. Proverb. De Vespasiani Imp. Vectigali urinario, qvod Fullones pro colligenda, in positis per angiportus amphoris, urinâ, ad poliendas, incretandas, durandas & purgandas vestes solvere jubebantur vide qvæ viri Docti ad Sveton. in Caligula cap. 40. Vespas. cap. 23. Henelius in otio Vratislav. cap. 32. Cæsar Zarottus in Medica Martialis tractatione Venet. 1657. 4. cap. 24. Bernardus Ramazzinus de morbis artificum cap. 15. & Henninius ad Bergierium tomo X. antiqvitatt. Romanarum pag. 648. ubi & plures de sordidis vectigalibus disputantes laudantur, Caspar Klockius de Ærario lib. 2. cap. 147. Hermannus Latherus de censu lib. 1. cap. 5. num. 24. Jac. Cujacius lib. 10. observationum cap. 7. & lib. 22. cap. 34. & Christoph. Colerus cap. 14. Parergon Juris. Vectigal in ipsis speciebus solvendum cujus in Codice Theodos. mentio occurrit, intelliges de rebus ipsis, v. g. ligno, frumento, lapidibus, non eorum pretio. De Ærario militari, qvod Augustus instituit, disputat Franckensteinius diatriba laudata p. 644. De fisco Pontificum, Jacobus Gutherius II. 12. de jure Pontificio, tomo V. Græv. De Ærario sacro & privato principis idem Franckensteinius pag. 664. De thesauris Principis per provincias, eorumqve præpositis Thesaurensibus, Nicol. Bergierius lib. 4. cap. 24. Qvid sit inter Ærarios vel in Cæritum Tabulas referri, disces ab eodem Franckensteinio pag. 633. seq. qvi pag. 664. etiam agit de arca sive banco publico, privatorum opes publica fide continente. Non pauca etiam de hisce argumentis præclare observata sunt D. Casp. Zieglero lib 2. de Juribus Majestatis. De reditibus & vectigalibus Pontificis Romani agitur in libello ab Elzeviriis plus simplici vice in minori forma excuso, sub titulo, Respublica Romana pag. 523. seq. & in libro Gallice edito, *Tableau de Rome*.

De *Censu* Romanorum, vide scriptores de Censoribus, laudatos supra cap. 14. p. 479. & B. Phil. Lud. Hannekenium diss. 4. de cura domestica Romanor. pag. 157. seq. Numerum hominum à Servii Tullii temporibus Romæ durante libera Rep. in censum relatorum ordine exponit Is. Vossius cap. 6. de magnitudine Romæ veteris. De lustri condendi ritu A. Pagi ad A. C. 14. num. 5. Orphani antea immunes, à Camillo censore ὑποτελεῖς facti sunt. Plutarch. Camillo fol. 129.

De rationario Augusti sive breviario Imperii ejusqve reditibus vide

vide qvæ viri docti ad Svetonium August. cap. 28. Rupertum ad Florum p. 117. Lambecium lib. 2. Commentar. de Bibl. Vindob. pag. 72. eiqve laudatos Jac. Gutherium lib. 1. de officiis domus Augustæ cap. 2. Bulengerum de Imperio Romano II. 12. hisqve adde duplex rationarium, qvod Græcè & Latinè ediderunt Benedictini in Analectis Græcis Paris. 1668. 4. pag. 321. & V. C. Jac. Gronovius ad calcem librorum parentis sui de sestertiis Lugd. B. 1691. 4. Utrumqve autem breviarium sive rationarium recentius videtur, neqve prius ex illis Cæsari Octavio Augusto recte tribuitur, qvoniam freqvens hic est Græculorum error, qvorumcunqve Augustorum sive Imperatorum res & instituta ad Augustum referre atqve inde magnas nugas superaddere. Conf. de Imperii rationario Salmas. pag. 808. ad Solinum, editionis Paris. & Jac. Godofredum ad Codicem Theodosianum tomo 2. pag. 481.

De Græcorum Romanorumqve veterum, uti Gallorum qvoqve recentium variis institutis ad promovendam abundantiam rerum necessariarum, freqventandamque cum fructu præter agriculturam opificia ac commercia, videndum opus qvod Gallice edidit M. de la Mare Paris. 1710. fol. sub titulo *traité de la Police.*

V. De immunitate Sacerdotum à tributis *apud Ægyptios* Grotius & Clericus ad Genes. XLVII 22. 26. ad qvem locum notatur in Jo. Damasceni parallelis tomo 2. pag. 779. *σκόπει ὅπως καὶ πρὸ νόμου ἀφορολόγητα ἐτύγχανε τὰ προσόντα τοῖς ἱερεῦσι, καὶ τοῦτο ἐν ἐθνικοῖς. Vide qvod etiam ante Legem immunia fuerunt bona Sacerdotum, atqve hoc inter Ethnicos.* Idem apud Hebræos & alios populos obtinuit. Confer Bellarminum de Clericis cap. XIX. & Wulferum ad Shekalim p. 28. 29. ubi de eo, num sacerdotes immunes ab offerendo siclo. De immunitate Sacerdotum *apud Romanos* vide Gutherium lib. 1. de jure Pontificio cap. 28. T. V. Græv. pag. 56. De Christianis res nota, & multis sancita legibus, multis scriptis asserta qvorum pars laudatur in Bibliotheca Juridica Lipenii pag. 422. De immunitate Clericorum a variis functionibus Constantini M. lex apud Eusebium X. 7. Hist. Eccles. Vide etiam B. D. Jo. Sluterum de Ministrorum Augustanæ Confess. Ordine, Hamburg. 1650. 12. cap. 4. De immunitate Doctorum, Professorumqve Conringius in Antiqvitatibus Academ. pag. 112. seq. 351. seq. Jo. Christianus Itterus libro de gradibus Academicis cap. 11. 12. Nicolai Borbonii Opuscula p. 233. seq. &c.

De Largitionibus frumentariis * Romanorum, visceratione bus aliisqve ejus generis ut panis, olei, carnis porcinæ, vestium donationibus publicis videndi Justus Lipsius lib. I. Elector. cap. 10. Vincentius Contarenus, Lipsii adversarius, in libro de frumentariis Largitionibus Romanorum, edito Vesaliæ 1669. 12. Salmasius ad Vopisci Aurelian. c. 35. Vopiscus iterum cap. 47. & sq. De auro coronario sive donativo qvod post victoriam vel in inauguratione Imperatori offerebatur, vide Scacchum III. Myrothec. cap. 37. pag. 979. seq. Valesium p. 425. ad Ammian. De stipendiis militaribus, annona, commodis & præmiis & donis militaribus agit idem Lips. lib. I. Elector. c. 2. & ad Tacit. I. Annal. pag. 38. Lipsiumqve impugnans Contarenus libello de stipendio militari, qvi post Vesaliensem editionem recusus est tomo 10. Thes. Græv. in qvo etiam occurrit diatriba Franc. Robortelli de commodis, præmiis, & donis militaribus & Erycii Puteani syntagma de stipendio militari ap. Romanos. Videantur et am Lipsius lib. 5. de militia Romana cap. 16. Blasius Vigenerius ad Cæsarem de Bello Gallico Gallice à se editum p. 448. ubi docet legionem militum illo tempore per singulos annos constitisse summa circiter 219900. thalerorum. Leonh. Portius indiss. qvæ exstat T. 9. Antiqvitat. Græcarum, & Hermannus Hugo lib. 2. de militia eqvestri cap. 6. & lib. 5. cap. I. Qvemadmodum vero militum pensio sive merces proprio vocabulo dicitur *obsonium* sive *stipendium*, bene functis *commodum*, *donativum*, ἀριστεῖον, *emeritum*, qvandoqve etiam extorta *cœnatica*, & à tribunis *stillaturæ*: ita servorum *dimensum*, de qvo Josephus Laurentius lib. I. Polymathiæ diss. 10. Qvæ manuariam operam locantibus præbebatur pecunia dictum *manupretium* qvod locantibus operam agrariam, *pulveraticum*, qvod nautis pendebatur, *naulum*, gladiatoribus *auctoramentum*, athletis, ἆθλον, qvod histrionibus *lucar*, sive *locar*, de qvo Scaliger ad Festum & Lipsius aliiqve ad Tacit. I. 77. Annalium. Judicum & executorum *sportulæ*, δικαστικὰ, *Xenia*: suffragatoris *suffragium*, proxenetæ *proxeneticum*, φιλάνθρωπον, ἑρμηνευτικὸν, pro insinuatione libelli supplicis ἐμφανιστικὸν, *insinuativum*: Legatis præbebatur *legativum* sive *viaticum*, πρεσβεῖον, ἐφόδιον, πορεῖον, Jac. du Portus p. 384. ad

* De publico civibus distributa annuatim annona. Glossæ Philoxeni: *annona* παροχὴ ἐτήσιος διανομή. Svid. ἠλαῖα, μετὰ τὰς νόνας διδόμενα. *Panis cibicus*, civibus, militibus *militaris*, *Ostiensis* nautis, & *Palatinus* ministrantibus in aula Imperatorum. Σιτήσεις à Justiniano Imp. Medicis & διδασκάλοις τῶν ἐλευθερίων detractas qveritur Procopius Hist. arcanæ cap. 26.

ad Theophrasti characteres: qvandoqve etiam *unguentarium* ad unguenta, cujus mentio apud Plinium lib. 2. Epistola XI. Advocatis pro victa causa *palmarium*, Medicis *sostrum soterium*, *iaterium*, præceptoribus *minerval*, *didactrum*, διδασκαλεῖον. De Salariis Sophistarum, Rhetorum, Philosophorum & Professorum apud veteres vide Lucian. tomo I. pag. 841. Marinum in vita Procli cap. 29. Justinum in Apologia prima pag 9. edit. Grabii, Alciatum lib. 5. Parergon. cap. 27. Josephum Laurentium tomo X. Antiqvitatt. Græcar. pag. 1169. Casaubonum ad Sueton. & Salmasium ad Capitolin. Beneggeri Orationes pag. 169. Casp. Sagittarii Otium Jenense, diss. IX. de origine salariorum & stipendiorum: Christiani Wilhelmi Lœscheri diss. de stipendio literario, Witeberg. 1696. Cresollium lib. 4. theatri Rhetorum cap. 3. & ubi de didactris Sophistarum privatis lib. 5. cap. 3. sq. Vide etiam Tho. Crenium lib. 7. animadvers. p. 140. 141. Qvod nuncio pro Epistolis portandis reddebatur, dictum est *portorium*, qvod tabellario pro reparandis calceis, *calcearium*, de qvo Suetonius in Vespasiano cap. 8 & Nicol. Bergierius lib. 4. de viis Imper. Romani cap. XI. sic. *clavarium* ad clavos sive calceos clavatos militares parandos, apud Tacitum lib. 3. histor. cap. 50. Confer Laurentii Polymathiam diss. 6. lib. I. *Vestiarium* ad vestes, *cibarium* ad cibos, *cerearium*, ad cereos, *vasarium* ad vasa, *diarium* in dies singulos, *hordearium* ad hordeum & frumenta. Vide Pitiscum ad Sueton. tomo 2. p. 481. agrimensori *pulvemticum*, commentariensi *catenaticum*, notario vel antiqvario *sepiaticum*: Lindebrog. p. 1373. ad Codicem legum antiqvarum. *Libertaticum* qvod libertus dabat Patrono, id. p. 1424. Indici dabatur *indicium*, faustum nuncium afferenti *Evangelium*, Plutarch. Demetrio p. 896. sive Μήνυτρον, nutrici *nutricium* seu θρέπτρον, afferenti desideratum aliqvid κόμιστρον, artifici ἐπίχειρα, pro rei inventæ nuncio εὕρηθρον confer Pollucem lib. VI. cap. 41. Jac. Godofredi tractatum de salario Genev. ex editione secunda longe auctiorem 1666. 4. Matthiæ Zimmermanni Analecta pag. 468. sq. Salmuthum ad Pancirolli deperdita p. 40. & Meursii auctarium Philologicum cap. 28. De sportulis & erogationibus publicis sive pecuniariis sive frumentariis adeundus etiam Stuckius lib. I. c. 35. Antiqv. Convival.

VI. De *Testamentorum* origine & probatione rituqve apud veteres erudite agit Henricus Speelmannus in * singulari diss. qvam recensitam vide in Actis Eruditor. A. 1698. p. 445. Consulendus etiam Potterus

* In Speelmanni Operibus postumis Anglice editis Oxon. 1698. fol.

rus IV. 15. Archæol. Græcæ, D. Christianus Thomasius diss. de origine & initiis successionis testamentariæ apud Romanos, & altera de sensu Legis Decemviralis testamentariæ, Halæ 1705. Veteres formulæ testamentorum Græce scriptæ sub nomine Andragoræ & Epicteti Grinniæ leguntur in Inscriptionibus Gruteri p. 216. Alias videre licet apud Diogenem Laërtium in vitis Philos. Alias testamentorum formulas (latinas præsertim) exhibent Georgius Fabricius in monumentis variis antiqvis, Basil. 1549. 8. Manutius in officia Ciceronis p. 148. sq. edit. Grævii. Barnabas Brissonius lib. VII. de formulis p. 674. Testamenta Julii Cæsaris, Augusti & Tiberii, relata à Svetonio in horum vitis, illustrat Zacharias Huberus in dissertationibus Juridico Philologicis qvinta, sexta & septima. Testamentum Castrense ἄγραφον memorat Plutarchus Coriolano pag. 217. De vigesima hæreditatum videndus Petrus Burmannus cap. XI. libri de vectigalibus Romanorum. De testamentis Clericorum, Monachorumqve M. Antonius de Dominis IX. 12. De origine potestatis Ecclesiasticæ in Testamenta, Seldeni liber scriptus Anglice: *the original of Ecclesiastical jurisdiction of testaments.* Germanis olim Testamenta nulla, teste Tacito, confer Berneggerum qvæst. 119. in librum de moribus Germanorum. De Anglo Saxonum Testamentis vide G. Hickesii diss. Epistolarum p. 56. De ludicro testamento Grunnii Porcelli præter scriptores in Bibliotheca latina IV. 5. à me laudatos vide Henr. Valesium in notis ad Ammianum Marcellinum p. 354. Legitur illud etiam in Taubmanni notis ad Culicem Virgilii p. 146. & in calce adagiorum Erasmi aliorumqve Hanoviæ junctim editis, & apud Vavassorem libro de dictione ludicra p. 219. & in W. E. Tentzelii dialogis vernaculis A. 1696. p. 191. & apud Gesnerum de qvadrupedibus p. 1032. Descriptum primo est Moguntiæ à Johanne Alexandro Brassicano, & à Georg. Fabricio postea correctum locis aliqvot ex antiqvissimo exemplari invento Memmelebii in Thuringia ad Unstrum. Exstat & ridiculum ejusmodi testamentum Asini, qvod ex veteri MS. vulgavit Lambecius tomo 3. Comment. p. 984.

De testamento ex asse, ex semisse, ex dodrante, prima cera &c. vide Alexandrum ab Alex. libro & capite primo, & ibi Tiraqvellum. Tum Interpretes ad Svetonii Cæsarem c. 83. De testamentorum licentia inhibita, notas Bourdelotii ad Lucian. tom. 1. p. 37. Casaubonum ad Sveton. August. c. 50. De testamenti subsignatione vero Salmasium in animadversionibus ad Heraldum & Vossium lib. 4. de Idololatria cap. 91.

VII. De

VII. De nundinis, * mercatu & cognatis argumentis adeundus Greg. Tholosanus in Syntagmate juris lib. 25. c. 3. cujus diatriba inde recusa est tomo VIII. Græv. p. 697. In eodem tomo p. 641. exstat qvoqve Erycii Puteani de nundinis Romanis liber, nova Fastorum veluti facula. Nono qvovis die ἀγορὰν celebrare solitos Romanos, testis etiam Plutarchus in Coriolano fol. 222. De mercibus Romam undiqve advectis agit Bergierius lib. 4. de viis Imperii Romani c. 33. tom. X. Græv. De hastarum & auctionum origine ac ritu consulendi Alexander ab Alex. III. 16. & Junius Rabirius cujus liber ex edit. Parisiensi A. 1554. 4. insertus est tomo V. thesauri Græviani. Nam M. A. Brunellus libro, tertium jam Gallice edito de hoc argumento Paris. 1704. *Nouveau traité des Criées*, hodierna auctionum jura usumqve, in Gallia præsertim, perseqvitur. Idem Ludovicum Postium aliosqve allegat. Postii de subhastatione liber prodiit Genuæ 1646. Genev. 1670. De more veteri qvo viri nobiles per urbem incedentes non ipsi pecunias secum gestabant, sed pedisseqvis hoc committebant, vide Casaubonum ad Apuleji Apologiam p. 155. De furto per lancem & licium concepto cujus apud Gellium XI. 18. XVI. 10. & apud Festum mentio, consulenda Marci Tatii Alpini Epistola ad Wilhelmum Hungerum. Pecuniam ex rebus venditis in os & buccam colligendi mos hominum vilium & de plebe infima, ut notat Casaubonus p. 219. sq. ad Theophrastum, ubi etiam ex Plauto, qvod crumenas apud Romanos collo appensas habebant homines ejusmodi. *Tabulæ novæ* appellabantur, qvando magna creditorum injuria simul semelqve omnia eatenus contracta debita expungebantur abolebanturqve ac pro solutis habebantur. Χρεῶν ἀποκοπὰς vocat Diodorus Siclus lib. XIX. tomo 2. p. 658. Confer Jo. Scheferi Agrippam liberatorem sive diatribam de novis tabulis, Argentor. 1645. 12. & tom. VIII. Græv. De jure debitores si solvendo non essent vendendi vel in partes secandi, vide Salmasium de usuris p. 544. sq. & Joannem Nicolai de Synedrio Ægyptior. p. 227. qvi etiam alios mores annotavit, qvibus olim cum obærato ageretur.

VIII. De numis veteribus monetæqve variis generibus, materia, pretio &c. qvamplurimos scriptores recensent, Carolus Patinus in Historia numismatum cap. 24. Phil. Labbeus in Bibl. numaria, Rudolphus Capellus ὁ μακαρίτης in Numophylacio Luderiano, & V. C. Burchardus Gothelf Struvius in Bibliotheca Numismatum antiqvorum, edita

* In Olympiis universa Græcia solennes nundinas celebrabat, unde mercatum Olympiacum vocat Justinus XIII. 5.

edita Jenæ 1693. 12. Fas itaqve fuerit præsenti loco præcipuos qvosdam tantummodo indicasse, vel præ cæteris notandos, vel à viris istis præstantissimis omissos. De usu & præstantia Numismatum pulcherrimi sunt Dialogi XI. *Antonii Augustini*, Hispanice primum scripti, qvibus in Latina versione Andreæ Schotti & in Hetrusca Octaviani Sadæ duodecimus Dialogus accessit. Omnium etiam laudibus merito efferuntur illustris Viri *Ezech. Spanhemii*, de usu & præstantia numismatum præclaræ dissertationes, qvarum editio tertia luculentissima & prioribus *Romana 1664. atqve Amstelodamensi 1671. 4. longe locupletior, Londini lucem videre cœpit A. 1705. fol. 1. Vol. Nam Volumen posterius cui eruditissimus Auctor A. 1710. Londini anno ætatis 81. immortuus est, Belgicis, ut audio, prælis jam subjicitur. Ejusdem Spanhemii Epistolæ de nummis qvibusdam subjectæ sunt editioni Lipsiensi speciminis universæ rei numariæ antiqvæ, qvod litteratorum reipublicæ proposuit *Andreas Morellus*, Helvetius Lipf. 1695. 8. Idem vir doctiss. cum magna rei litterariæ jactura Anno 1703. Arnstadii die decimo Aprilis denatus, paraverat opus ingens atqve præstantissimum, in qvod ordine digesta, eleganter in æs incisa, & succincte explicata conjicere voluit numismata omnia vetera cujuscunqve generis hactenus cognita: qvem in finem non tantum libros in hoc genere editos, magno studio evolvit atqve inqvisivit, sed & Numophylacia & gazas Regum Principumqve Europæ perreptavit, & plures annos in illis (Regis Galliæ præcipue) insumsit, rei antiqvariæ non minus qvam pingendi pulchre & cælandi peritus. Testatus est Morellus in laudato specimine, jam se collegisse numos vicies qvinqvies mille, à qvo tempore plures adhuc, qva fuit diligentia eum indagasse non est dubitandum. Cæterum qvamqvam typographi Lipsiensis Thomæ Fritschii sumtibus, qvinqvaginta vel etiam plures tabulæ jam perfectæ sunt, (vide W. E. Tenzelii Bibl. curiof. tomo 1. pag. 508.) valde

* Dicuntur Spanhemius & Marqv. Gudius doctissimi ambo & Antiqvitatis peritissimi Romæ eodem tempore versantes de prærogativa inscriptionibus an numis priscis tribuenda inter se contendisse, & Spanhemius qvidem ex numis, Gudius vero ex inscriptionibus antiqvis plurimum utilitatis ad illustrandum omne genus literarum capi posse asseverasse. Hinc Spanhemium sententiæ suæ probandæ causa opus istud elucubrasse, Gudio inscriptionibus antiqvis illustrandis intento, sed priusqvam absolveret, fatis intercepto, cujus tamen ipsius ampla veterum Inscriptionum συναγωγὴ, post observationes ejus in opus Gruterianum, brevi ut spes est in Belgio prodibit. Utrisqve, numis & inscriptionibus præferendus qvandoqve scriptorum consensus, ubi in illis ignorantia vel negligentia artificum peccat, vel adulatio eorum qvi numos cudi aut inscriptiones fieri curarunt, res Principum in majus extollit.

valde tamen est metuendum, ne præmaturo Autoris fato tam utilis opera maximam partem publicis usibus intercepta sit atqve subtracta. Cæterum qvi compendio nobilissimam hanc eruditionis partem degustare voluerint, eis præter *Caroli Patini* históriam numismatum Italica, Gallica & Latina lingva editam, præter eruditam *Eucheni Gottlieb Rinckii* lucubrationem, qvam nomine suo præterito edidit Lipsiæ 1701. 4. de veteris numismatis potentia & qvalitate, commendandus libellus Gallicè vulgatus Paris. 1693. 12. sub titulo *la science des Medailles*, autore, qvi nomen suum suppressit *P. Joberto*, Jesuita. Eundem libellum Latine recuderunt Lipsienses 1695. 8. interprete Christiano Junckero, vide Acta Erud. A. 1694. p. 215. sq. & 1695. p. 442. Oportuna etiam sunt qvæ tradit Rev. *Jo. Christoph. Olearius* in specimine universæ rei numariæ scientificè tradendo Jenæ 1698. 8. & in libro Germanice edito: Curiöse Müntzen-Wissenschafft Jenæ 1701. 8. in qvo etiam nonnulli scriptores de variis argumentis indicantur, qvemadmodum & à Clariss. amico nostro *Jo. Georgio Walchio* præfat. ad Bartholomæi Beverini libellum de ponderibus & mensuris. Nec prætereundi duo libelli vulgati itidem Germanice, das geöffnete Müntz-Cabinet, & Jo. Gröningii historia numismatum critica, qvi novissime in collectione Schilleriana sub titulo der geöffnete Ritter-Platz prodierunt, in qvibus præcipue de recentioribus numismatibus memorabilia qvædam, & numophylaciorum hodie celebrium notitia succincte exponitur. Habes etiam in iisdem expositionem præcipuarum siglarum sive compendiorum scripturæ qvæ in numis occurrunt, eorumqꝫ lustratores morantur, tam Latinarum qvam Græcarum, Latinarum qvidem depromptam ex Patino, Græcarum vero ex Johannis Valentis (Jean Foy Vaillant) numismatibus Imperatorum, à Populis Romanæ ditionis Græce loqventibus percussis Amstelod. 1700. fol. Præclara qvædam de veterum numis collectanea occurrunt in Francisci Junii libro 2. de pictura Veterum c. 8. p. 110. sq.

IX. De numis sacris, sive de valore & pretio monetæ varii generis cujus mentio fit in sacris literis tum Veteris tum Novi Test. agunt *Arias Montanus* in Tubal-Cain, tomo VIII. Criticorum Anglorum pag. 639. seq. *Caspar Waserus* de numis & mensuris Ebræorum, & aliorum Orientalium, Tigur. 1605. 4. Heidelb. 1610. 4. & in eodem Criticorum sacrorum Tomo, in qvo etiam occurrit *Ed. Brerewoodi* libellus de ponderibus & pretiis veterum numorum, ex editione Lond. 1614. 4. qvemadmodum in Tomo nono *Marqvardi Ferberi* de nu-

numiſmate cenſus Matth. XXII. 19. † diſſertatio edita pridem Heidelbergæ 1699. 4. His addi poſſunt *Henr. Buntingius* de monetis & menſuris ſacræ Scripturæ, Helmſtad. 1583. 4. *Henr. Guntherus Thulemarius* de variis ſiclis & talentis Hebræorum, Francof. 1676. 12. *Jo. Conr. Dietericus* in antiqvitatibus Biblicis V. T. p. 726. ſq. *Georg. Wolffgang Wedelius* Centur. 2. Decad. 1. diſſ. Medico philolog. 7. qvæ eſt de numis Novi Teſt. Villalpandus ad Ezechielem. T. 3. p. 180. & 383 ſeq. & T. 2. p. 23. *Jo. Leusdenius* in philologo Hebræo mixto diſſ. 28. ſq. & ad calcem Onomaſtici ſacri, *Jo. Harduinus* in Chronologia Vet. Teſt. pag. 603. ſq. Operum ſelector. *Brianus* deniqve *Waltonus* & *Bernhardus Lamy* in apparatu ad S. Scripturam, atqve *Eduardus* præcipue *Bernhardus* libro de menſuris ac ponderibus. Oxon. 1688. 8. De numis Orientalium, Judæorum maxime & Muhamedanorum, diatribam edidit *Jo. Henr. Hottingerus*, ad calcem libri de Cippis hebraicis. Heidelb. 1659. 12. 1662. 8. Idem p. 114. ſq. Bibliothecarii qvadripartiti nonnullos recenſet numos Hebraicos & Arabicos. De *Hebraicis* videnda *Julii Bartoloccii* Bibl. Rabbinica tomo IV. pag. 158. ſq. De *Keſita* Hebræorum interpretes ad Gen. 33. 19. Joſ. 24. 32. & Job. 42. 11. *Oligeri Nicolaidæ* diſſ. Hafn. 1691. qvi non agnum nec margaritam ſed numi genus aurei vel argentei intelligit. Atqve ex eo qvod Abimelech Abrahami conjugi dedit mille Keſeph, (LXX. δίδραχμα) Geneſ. XX. 14. colligit etiam Begerus tom. I. theſauri Brandenburg. pag 282. jam Abrahæ temporibus uſum numiſmatum obtinuiſſe. *Hermannus* vero *Conringius* Helmſtadii A. 1675. 4. edidit paradoxa de numis Hebræorum, in qvibus contendit ſiclos omnes olim fuiſſe argenteos, tum nullum numum Hebræum, qui refert hominis imaginem, eſſe genuinum, characteres porro Aſſyriacos ſive Samaritanos non fuiſſe olim Hebræis ad civilia negotia uſurpatos, nec ante captivitatem Babylonicam * numos ſignatos fuiſſe in uſu: itaqve nullum numum Samariticis aut Hebraicis Literis inſcriptum qvi ex illa ætate jactetur eſſe bonæ notæ, aut multum vetuſtum, nec poſſe certis argumentis demonſtrari, numos Samariticis characteribus inſcriptos captivitate Babylonica antiqviores eſſe, ſed omnes Haſmonæo-

† Confer Freheri parerga III. 10. Waſerum de numis Hebr. II. 6. Lipſii admiranda II. 3. Thom. Crenii animadverſ. part. 2. p. 196. ſq. &c.

* Aliud videtur Scaccho qvem vide ſis II. 3. Mirothec. ſed Conringii ſententiam qvi ſiclos pondus argenti, non ſignatos numos fuiſſe contendit, tuetur V. C. Adr. Relandus diſſ. 1. de numis Samaritan. p. 49. ſq. Vide etiam ſis Rev. D. Salomonis Deylingii obſervationum ſacrarum partem 3. p. 176. ſq.

monæorum five Maccabæorum & Herodum ætate cufos videri, neq; olim in ufu fuiffe ficlum alium facrum * alium profanum, nec fidem deniqve mereri qvæ in jam dicto de Cippis Hebræorum Hottingeri libro leguntur. Hæc Conringii Paradoxa recufa funt in fafciculo fecundo opufculorum, qvæ ad Hiftoriam & Philologiam facram fpectant Lugd. Bat. 1695. 8. *Otto* autem *Sperlingius* V. C. libro de numis non cufis inter alia qvidem cum Conringio probat apud Judæos ante captivitatem Babylonicam nullum fignati æris ufum valuiffe, qvod ex Gen. XXIII. 16. 1. Chron. XXI. 25. & Jerem. XXXII. 9. confirmat etiam Adrianus Relandus diff. 1. de numis Samaritanis p. 7. & adverfus Fortunatum Scacchum II. 3. Myrothec. tuetur pag. 49. feq. fed & poft captivitatem, noftriqve Servatoris Chrifti tempore contendit rude tantum & informe argentum forfice diffectum ac libra appenfum monetæ locum tenuiffe, itaq; ficlos omnes recens effe fuppofitos. Qvanqvam numos cufos fuiffe à Judæis non finit nos dubitare locus 1. Maccab. XV. 5. 6. ubi Antiochus Demetrii filius Syriæ Rex cum aliis immunitatibus Simoni Pontifici Maximo permittit *ποιῆσαι κόμμα ἴδιον νόμισμα τῇ χώρᾳ αὐτ.* Vocabula *μνᾶ*, *δραχμὴ* & *ὀβολὸς* Hebraicæ effe originis notat Jacobus Duportus ad Theophrafti characteres p. 324. Idem Sperlingius contra Conringium docet Judæos etiam auri ufum habuiffe monetæ loco. Cæterum *Wagenfeilius* in Commentario ad tractatum Sota p. 275. contendit nullam amplius exftare veræ antiqvitatis Hebræorum monetam, & poft nonnulla interjecta, multis oppugnat numos referentes imaginem Abrahami, Moyfis, Davidis & Salvatoris noftri. De numis Hebraicis *Moyfen cornutum* referentibus exftat peculiaris differtatio J. B. Carpzovii. De numis *JEfu Chrifti* agit præter alios Jo. Reiskius in libro de JEfu Chrifti imaginibus. *Siclos* exhibent Kircherus tomo 2. Oedipi P. 1. pag. 98. feq. Waltonus in apparatu ad Biblia polyglotta, Villalpandus in apparatu ad templum Ezechielis, Waferus II. 3. feq. de numis Ebræor. Ez. Spanhemius pag. 334. de ufu numifm. Joh. Leusdenius in Philologo Hebræo mixto diff. 28. & alii. Vide & Rev. J. Andreæ Schmidii differtationem Helmftadii ante paucos annos editam de re monetali Hebræorum. De numis Chrifti confer præterea Cangium §. 28. de numifmatibus Imperii Romani,

Xxx 3

* De ficlo fanctuarii adde qvæ Jo. Clericus & alii Interpretes ad Exod. XXX. 13. Jo. Wulferus ad tractatum Talmudicum Shekalim, Norimb. 168?. 4 Buxtorfius Lex. Talmud. p. 2?32. 2068. 2449. fq. 2624. Andreas Beyerus in libello edito Lipfiæ 1667. 12. qvi infcribitur: *ficlus facer & regius appenfus & oftenfus*, &c.

mani, & Antonium Augustinum dialogo primo de numismatibus §.9. Raphael qvoqve Avellinus Italica lingva scripsit brevem declarationem numismatis Hebraici * ut ipse qvidem putat antiqvissimi *Davidis* & *Abrahami*, editam sub nomine Angeli Gabrielis Anguisciolæ: vide Bartoloccium in Bibliotheca Rabbinica tomo IV. pag. 164. & Imbonatum in Bibliotheca Ebræo-Latina pag. 212. seq. & 306. De numis qvos de Judæa capta vel de rebus Judaicis percussere Romani, consulendus Ez. Spanhemius de usu numism pag. 326. & Carolus Patinus ad Svetonii Vespasianum & Titum. De numis *cabalisticis*, amuletis &c. Vide Kircheri tomo 2. Oedipi parte 2. pag. 475. 465. 480. Numos *Samaritanos* exhibit idem Kircherus tomo 2. Oedipi parte 1. pag. 88. seq. & 100. seq. Villalpandus in apparatu ad templum Ezechielis, Joh. Morinus exercitatione secunda Samaritana cap. 10. & Steph. Morinus in exercitationibus de Lingva primæva. D. Val. Ernestus Lœscherus de causis Ebr. lingvæ pag. 201. Vide etiam sis Cornelii Dieterici Koch dissertationem de numorum Hebraicorum inscriptionibus Samaritanis, Helmstadii editum A. 1712. Epistolam Jo. Harduini de tribus Toinardi numis Samaritanis; apud J. Clericum tomo 21. Bibliothecæ universalis parte 2. pag. 131. seq. & Basnagium Bellovallium Hist. Operum eruditorum Febr. 1692. pag. 269. seq. Adriani Relandi dissertationes tres, itemqve unam Joh. Baptistæ Ottii de numis Samaritanis ad Jacobum de Wilde, Amst. 1702. & 1704. 8. Joannis item Gagnierii & laudati Relandi Epistolas amoebæas in Memoriis literariis Trevoltinis A. 1705. Septembri p. 1643. & Novembri p. 1997. & in Jac. Bernardi novellis Reip. literariæ A. 1705. I. pag. 653. & II. 145. sq. Nicolai Toinardi opus de numis Samaritanis sperare jubet Clariss. Montfauconus in Palæographia Græca pag. 119. 124. Cæterum Samariticos numos plerosqve recentiores aut dubiæ admodum vetustatis videri, Ez. Spanhemii judicium est diss. 2. de usu numismatum pag. 67. edit. Amst. Recte tamen alibi illos minus dubiæ vetustatis ac fidei fatetur qvi post captivitatem Babylonicam cusi extant tum argentei tum ærei maxime, qvorum aliqvos ibidem profert atqve illustrat pag. 66. edit. Londinensis. Explicatio duorum numorum Samariticorum Simonis Maccabæi, Johanne Harduino auctore exstat in Memoriis Trevoltinis A. 1712. p. 841.

Obiter

* Dichiaratione della Hebraica Medaglia detta Maghen *David* & Abraham, di D. Angelo Gabriele Angvissola. Mediolan. 1617. fol. Dixi de numis illis suppositiis etiam nuper in Codice Pseudepigrapho Veteris Testamenti.

Obiter in diss. 1. de numis Samaritanis Doctissimus Relandus pag. 24. agit etiam de numis *Punicis*, qvod argumentum tangunt præterea Antonius Augustinus dialogo VI. Ez. Spanhemius diss. 2. Bernardus Aldrete libro 2. Antiqvitatum Hispaniæ & Africæ, idiomate Hispanico expositarum: sed accuratius Jac. Rhenferdius in periculo Phœnicio sive literaturæ Phœniciæ specimine, atqve in Epistolis de numis Phœniciis nobilissimi Barii, qvarum argumentum exponit Jo. Clericus tomo XI. Bibl. selectæ p. 105. sq. Maximus numorum Punicorum numerus tabulis una & qvinqvaginta, sed qvi explicari & illustrari ab Rhenferdio aliqvo desiderant, ære descriptus latet in libro non ubivis obvio atqve Hispanice edito Cæsaraugustæ A. 1644. 4. hoc titulo: *Museo de las metallas desconocidas Espannolas*, publica lo *D. Vincentio Joan de Lastanosa*, Sennor de Figarvelas, i lo dedica al Excellentissimo Sennor D. Bernardino Fernandez de Belasco, Condestable de Castilla y Leon. Vide & nummos Punicos in Andreæ Morelli specimine rei numariæ p. 236. 246. & Begeri thesauro Brandenburg. tomo 1. p. 302. &c.

Numismatis è purissimo auro cusi à Rege *Persarum* Dario meminit Herodotus IV. 166. ubi addit Aryandem Ægypti Prætorem similiter ex purissimo argento numos cudi curasse. Daricos vocat Plutarchus Artaxerxe, qvi pag. 1021. & in Agesilao pag. 604. testatur numos Persicos sagittarii imagine signatos fuisse. De siclis Persicis intelligendus locus 2. Samuel. XIV. 26. Hi octo tantum obolorum Atticorum erant, ita ut totum pondus capillorum Absolonis fuerit unciarum 31. ut notat Relandus parte 2. diss. Miscell. pag. 237. qvanqvam alii verba sacri scriptoris non de pondere sed pretio comarum malunt accipere, qvod refellit Bochartus tomo 1. p. 884.

Arabicorum numorum magnum numerum collegerat Carolus Cato Curtius, qvem laudat Andreas Morellus in specimine rei numariæ pag. 232. ubi exhibet numum Salahoddini, qvi Hierosolymam Christianis eripuit A. C. 1177. De aliis qvibusdam vide Hottingerum ad calcem libri de cippis Hebraicis & pag. 115. Bibliothecarii qvadripartiti, atqve Rud. Capellum nostrum τὸν μακαρίτην in rarioribus Beccelerianis. De numo Arabico Constantini Pogonati, literis Cuficis scripto, dissertatio V. C. Hadriani Relandi prodiit Amstelod. 1705. Per *solidos barbarinos* intelligi numos Arabicos notavit Sirmondus ad Godfridum Vindocinensem tomo 21. Bibl. Patrum, edit. Lugd. pag. 95. De numis Arabicis aliisqve hodie per orientem usitatis consulendi scri-

ptores

ptores itinerariorum, inter qvos Joh. Baptist. Tavernerius de numis in Asia hodie receptis diligenter egit post partem itinerarii sui secundam. Præcipue vero votis eruditorum exposcitur illustris *Jo. Sigismundi ab Haunolt*, Senatoris ultra annos qvinqvaginta * ac Præsidis Reip. Vratislaviensis theatrum monetarium orientale, in qvo veteres & recentes exponendos suscepit numos. Spem ejus edendi pridem fecit B. Andr. Acoluthus in specimine Alcorani pag. 6.

X. Græca numismata Alexandri temporibus antiqviora extant Amyntæ Regis Macedonum, Phidonis Regis Argivi aliaqve uti adversus Jac. Basnagium observat V. C. Mat. Veyssierius la Crose in libro Gallice edito A. 1711. entretiens sur divers sujets d' Histoire &c. pag. 183. Ex scriptoribus vero qvi numos Græcos magno numero exhibent atqve illustrant, memorandus inprimis Hubertus Goltzius in Thesauro rei antiqvariæ; & in Sicilia ac magna Græcia sive libris IV. Historiæ urbium & populorum Græciæ ex antiqvis numismatibus restitutæ 1576. fol. Lud. Nonnius in Commentario ad Goltzii Græciam, Insulas & Asiam minorem Antw. 1644. fol. Jo. Georgii Volckameri rara magnæ Græciæ numismata, Noriberg. 1683. fol. & Clariss. Turnemini dissertatio de numis Insularium in Archipelago, inserta memoriis Trevoltinis A. 1706. p. 1344. seq. Magnam etiam lucem numis qvamplurimis Græcis afferunt Ezech. Spanhemius in dissertationibus de usu & præstantia numismatum, Joh. Harduinus in numis populorum & urbium antiqvis illustratis Paris 1684. 4. & inter Opera selecta Amst. 1709. fol. in qvibus & Chronologia Veteris Test. ex multis Græcis numis lucem accipit & ei vicissim mutuatur. Laurentius Begerus in Thesauro Palatino & Brandenburgico, cujus posterioris tertium Volumen prodiit Coloniæ Marchicæ 1701. fol. tum in spicilegio Antiqvitatis ibid. 1692. fol. & in observationibus atqve conjecturis in numismata qvædam antiqva sparsim in fol. & 4. editis. Atqve de numis Græcis ** Imperatorum Romanorum præclarum opus habemus V. C. Joannis Vaillant Amst. 1700. fol. Aliud Mediobarbi, à filio Jo. Antonio Mediobarbo Birago edendum promittitur in memoriis Trevultinis

* Vide Acta Eruditor. T. V. supplementi pag. 180. sq.

** Alios qvi Historiam Imperatorum è numis tradiderunt, recenset Caspar Sagittarius introductione ad Historiam Ecclesiasticam p. 591. sq. De Jacobi de Strada opere MS. tomis XXXI. vide V. C. Salom. Ernesti Cypriani Catalogum MSS. Bibliothecæ Gothanæ pag. 83.

nis A. 1701. tom. 2. pag. 364. edit Amst. Præclaras etiam in numismata omnis generis observationes debemus Petro Segvino, Jacobo Oiselio, Gisb. Cupero, Jacobo de Wilde. Historiam Ptolemæorum Ægypti Regum Regumqve Syriæ ex numis descriptam dedit idem Johannes Vaillant, qvarum prior Amst. 1701. fol. altera Paris. 1682. 4. prodiit. Prætereo alios, qvi apud Labbeum & Struvium videri possunt. Erizzum vero, Parutam aliosqve exigua vel nulla peritia literaturæ Græcæ instructos ad explicanda Græca numismata infeliciter accessisse monet Ez. Spanhemius pag. 307. de usu numism. edit. Amst. Siciliam numismaticam jampridem molitur Joannes Maria Amati, S. I. vide Memorias Trevoltinas A. 1705. p. 1640. De talentis Siculis, reqve numaria antiqviore, Siculorum erudita observat Rich. Bentlejus in diss. Anglice edita de Phalaridis Epistolis. Philippi Parutæ numismata Siciliæ prodiere Panormi, 1602. fol. sed plenius opus, rariusqve obvium est qvod Leonhardo Augustino curante lucem vidit hoc titulo: *la Sicilia di Filippo Paruta, descritta con le Medaglie*, Rom. 1649. fol.

XI. De numismatibus Romanorum incredibilis Scriptorum numerus etiam diligentis hominis industriam fatigare possit. Et qvam late patuit ipsorum Imperium, tam qvoqve numi ipsorum per omnem fere orbem terrarum valuerunt. Unde Cosmas Indopleustes l. 2. p. 148. ἐν τῷ νομίσματι Ῥωμαίων ἐμπορεύονται πάντα τὰ ἔθνη. Numismata familiarum Romanarum post Fulv. Ursinum Abr. Gorlæum & Carolum Patinum, Imperatorum qvoqve post Adolphum Occonem, Æneam Vicum, Hub. Goltzium, Jo. Tristanum, Franciscum Mediobarbum, Franciscum Angelonium: nec minus Coloniarum numos pulcherrimis commentariis idem Jo. Vaillant * illustravit. Neqve omittenda Regum & Imperatorum numismata à Romulo & Julio Cæsare usqve ad Justinianum Augustum ex Cimeliarchio Caroli Ducis Croyiaci & Arschotani cum Commentario *Alberti Rubenii* & subjectis ad calcem annotationibus *Laurentii Begeri*. Colon. Brandenb. 1700. f. His jungendus doctissimus Harduinus, licet paradoxorum subinde captator, in numismatibus sæculi Constantini, atqve Historia Augusta ex numis usqve ad Numerianum: inter opera ejus selecta Amst. 1709. fol. Paulus item Pedrusius, de qvo Acta Eruditor. A. 1713. p. 294. D. Henrionis opus pro-

* Hujus Johannis Vaillanti filius Jo. Franciscus Foy Vaillant A. 1708. 17. Nov. defunctus cujus Diss. de Diis Cabiris extat. Elogium illius vide in Memoriis Trevultinis A. 1709. mense Augusto pag. 1393.

promissum Historico Chronologicum, de ratione monetæ Romanæ à primo illius usu usqve ad CPolin captam à Turcis, memoratur in Ephemeridibus litterariis Paris. A. 1708. II. pag. 405. 596. sq. Numismata Imperatorum CPolitanorum exhibet & illustrat Carolus du Fresne in familiis Byzantinis. Paris. 1680. fol. & V. C. Anselmus Bandurius in Imperio Orientali, Paris. 1711. fol.

XII. Sarugus, cujus Genes. XI. 20. mentio, modum cudendi numos aureos & argenteos ostendisse traditur ab Abulpharajo p. 12. De Erychthonio, Hermodice uxore Midæ, Jono Thessal. Rege, Phidone Argivo numorum inventoribus apud Græcos, vide Begerum I. thesauri p. 279. & 282. & II. p. 527. Ærea moneta argenteam præcessit, unde Argentinus Æsculani filius apud Augustinum IV. de Brandenb. C. D. c. 21. Latini primum numorum usum referunt ad tempora Jani, ut præter alios Theodoro Cantero Variar. lect. II. 23. laudatos testatur Paulinus Nolanus carmine adversus Paganos v. 71.

Et Janum geminum veteres dixere Latini,
Hic quia navigio Ausonias advenit ad oras
Numus huic primum tali est excusus honore
Ut pars una caput, pars scalperet altera navem.

Confer Schottum ad Aurel. Victorem de origine gentis Rom. c. 3. Tertull. c. 10. Apologetici. Numam Pompilium ἀσσάρια sive numos ligneos, coriaceos & testaceos congiarii loco inter populum distribuisse legas in Syncello p. 211. qvi p. 275. numum argenteum ait primum Romæ cusum circa tempora Ptolemæi Philadelphi, qvod legitur etiam in Chronico Paschali p. 173. ad annum U.C. 481. Ol. 126. & in Prosperi Chronico p. 695. editionis novæ. Sed hac de re conferendus inprimis Plinius XXXIII. 3. & ibi Harduinus. Asses librales aliis assibus æreis minoris ponderis apud Romanos permutari solitos ante bellum Punicum secundum, nihilominus omnes asses æreos dictos esse æs grave, respectu numorum argenteorum & aureorum, qvi & ipsi venerint nomine æris, sententia est Viri Clariss. Ludolphi Kusteri in diatribe anti-Gronoviana, qvam oppugnandam sumsit vir & ipse doctissimus Jacobus Perizonius in diss. de ære gravi, Lugd. Bat. 1713. 12. qvi solum æs rude & asses librales nomine æris gravis venisse pluribus contendit argumentis. Sciagraphiam rei numariæ antiqvæ novissimè post alios dedit celeberrimus Wedelius Centuria prima exercitationum Medico-Philologicarum Decade

IX.

IX. Exerc. 10. ubi inter alia de numis *Gothicis* agit, qvod argumentum ante annos non ita multos præclare etiam illustravit Elias Brennerus in thesauro numorum *Sveo-Gothicorum*, Svecice & Latine edito 1691. 4. Andreæ Fontaine, Eqvitis Aurati, numismata *Saxonica* & Dano-Saxonica junguntur Georgii Hickesii libris 2. antiqvæ literaturæ septentrionalis Oxon. 1705. fol. qvi etiam videndus in diss. Epistolari p. 109. sq. Notæ vero ad numos Anglo-Saxonicos subjectæ conspectui operis Hickesiani à Wottono editi Lond. 1708. 8. Operæ pretium præterea est videre qvæ de numis Saxonicis, *Anglo-Saxonicis*, *Hybernicis* & *Runicis* scripsit Nicolaus Kederus Holmiensis. Similiter de numis *Danicis* agere instituit Thomas Broderus Bircherodius, Hafniæ 1701. 4. De solidis argenteis, & aureis libris & denariis Veterum Francorum, Sirmondus tom. 4. Opp. fol. 727. sq. Cæterum non de *Francis* modo sed & aliis Numismatibus seqvioris ævi, tum in Oriente tum in Occidente, singulari diligentia disserit Carolus du Fresne sive Cangius in Glossario Latino, cui adjungenda sunt qvæ disputat le Blanc in Historia numismatum Franciæ, Paris. 1690. 4. 1703. fol. Amst. 1692. 4. & Gabriel Daniel in diss. de numismatibus Theodoberti primi, Regis Franciæ Orientalis & Clodovæi nepotis. Nam Jac. qvidem Bizum prætereo, in cujus *Francia Metallica* * multi falsi & supposititii numi referuntur. Claudii Bouteroue librum, recherches curieuses des monnoyes de France, Paris. fol. vulgatum laudat Rich. Simon tom. 2. Bibl. selectæ c. 8. p. 133. Hautini sive Altini librum eruditum de numismatibus scriptum Gallice sub Henrico III. Galliæ Rege sed nunqvam editum memorat Morlierius essais de literature tom. 1. p. 14. sq. De numis antiqvis *Gallorum* circa Cæsaris tempora Memoriæ Trevultinæ A. 1706. artic. CLXII. p. 1976. sq. De numismate Damareti qvod Damarete Gelonis uxor cudi curavit, vide Diodorum Sic. XI. pag. 256. & de ratione veteris monetæ *Siculæ*, Salmasium de modo usurarum capite 6. & Rich. Bentleium in Apologia Anglice edita pro dissertatione de Epistolis Phalaridis. Anglicos etiam numos veteres pluribus tabulis exhibet Henricus Speelmannus ante vitam Ælfredi. De numis & re numaria veterum *Germanorum*, qvanqvam tangit qvædam Paulus Hachenbergius in Germania media, dissertatione 10. & plures agendum in se susceperunt ut Goldastus, tum Christfridus, Casparus & Paulus Sagittarii, Christianus Schlegelius, W. Ernestus Tentzelius, Jac. à Mellen,

* Vide Caroli Patini iter qvod Gallice descripsit p. 54. ubi simile fert judicium de libro: *Promptuaire des medailles*.

Otto Sperlingius aliiqve viri clarissimi, præ cæteris Jo. Petrus Ludovicus in der Einleitung zu dem Deutschen Müntz-Wesen / Halæ Sax. 1709. 8. qvi fuse etiam differit de numis bracteatis (Blech- oder hohle Müntzen/ Pfannen-Müntzen.) nondum tamen aliqvid perfecti atqve absoluti in hoc genere habemus. De numis *Russorum* vide Nic. Kederum in Novis literariis maris Baltici A. 1701. p. 18. sq. Jo. Arnoldi de Brand iter in Moscoviam p. 417. & Petri Ambrosii Lehmanni Observationes Historicas Germanice editas Hamburgi A. 1705. p. 233.

XIII. E recentibus Numis historiam illustrare primus aggressus est Jo. Jacobus Luckius, editor sylloges numismatum elegantium Sæculi XVI. Argentorat. 1620. fol. qvem deinde alii sunt secuti. Vide W. Ernestum Tentzelium in dialogis menstruis vernaculis Anni 98. p. 625. sq. Octaviani Stradæ Historia *Romanorum Pontificum* à S. Petro usqve ad Gregorium XIII. cum imaginibus ex veteribus marmorum monumentis picturis & monetis antiqvis, MSta exstat in Bibl. Gothonâ. Historiam eorundem à Martino Qvinto, usqve ad innocentium XI. ex eorum numismatibus persecutus est Claudius Molinetus, Canonicus regularis, Paris. 1679. f. & majore apparatu Philippus Bonanni, S. J. in numismatis Pontificum illustratis & editis Romæ 1700. f. Idem Bonannius Romæ 1697. 4. vulgaverat numismata Summorum Pontificum, templi Vaticani fabricam indicantia. His jungendus Jo. Vignolius in antiqvioribus Pontificum denariis, Rom. 1709. 4. Vide & numismata Pontificum aliorumqve Ecclesiasticorum ex Cimeliarchio Regis Borussiæ edita & illustrata à Laur. Begero, Colon. Brandenb. 1704. fol. & inventarium pecuniæ in arca Hugonis Rogerii Cardinalis A. 1364. apud Baluzium in Actis Veteribus ad Vitas Paparum Avenionensium pag. 762. Numerum nominis sui primus in numis adscripsit Leo IX. vide Papebrochium pag. 87. paralipom. ad propylæum Maji. Numorum ex argento uncialium qvos *Imperatores* Regesqve Romani recentis ætatis & *Archiduces* Austriæ signari jusserunt, syllogen debemus Rev. Jacobo à Mellen. Lubec 1697. & 1698. 4. Idem qvoqve seriem Regum *Hungariæ* numis aureis illustravit, ibid. 1699. 4. *Leopoldi* gloriosæ memoriæ Imperatoris vitam ex numis parat illustris Ebnerus, Senator Norimbergensis. Historiam *Belgicam* Reipublicæ confœderati Belgii ex numis illustratam edidit Petrus Bizotus, * Canonicus Herissonensis, Paris. 1687. f. recusam auctius atqve emendatius Amst. 1689. 8. 2. vol.

Gal

* Obiit A. 1696. ætat. 66. Vide Theatrum Europæum T. XV. p. 114.

Gallice & 1690. 4. Belgice. Conf. Hist. des Ouvrages des Sav. 1687. Septembri pag. 1 sq. Acta Erud. 88. p. 164. & 90. p. 537. Supplementum ad Bizotum eodem Gallico, qvo ille scripsit, idiomate vulgavit Oudaamus Amstel. 1690. 8. & aliud ad huc meditatur nescio qvis testatus se jam 250. numismata reperisse Bizoto præterita. Vide Memorias Trevultinas A. 1701. mense Octobri pag. 731. Similiter *Saxoniam* numismaticam paulo ante obitum edidit W. Ernestus Tenzelius, Dresdæ 1705. 4. qvi Brandenburgicos non paucos descripsit in dialogis menstruis A. 1695. mense Julio p. 529. sq. De Luneburgicis rarioribus vide laudati Lehmanni Observationes Historicas Germanice editas Hamburgi, A. 1704. p. 219. sq. Novissime Gotfridi Dewardeck introductio ad rem *Silesiæ* numariam, lucem vidit Jauravii A. 1711. 4.

Historiam & res gestas Regis Galliæ *Ludovici XIV.* per numismata celebrare luculento opere instituit Academia numismatum A. 1663. à. Rege instituta. Opus illud in evectione Philippi V. ad Regnum Hispanicum desinens prodiit Paris. 1702. fol. Charta regali & imaginibus numismatum 286. elegantissimè in æs excisis; idem deinde minori forma in 4. à Belgis & Gallice pariter ac Germanicè Badenæ A. 1705. fol. repetitum fuit. Similem in modum Historiam gloriosissimi nuper defuncti Angliæ Regis *Wilhelmi III.* ex numismatibus illustratum prodiisse constat, Amst. 1692. fol. sub nomine N. Chevalier, ut alios hujus generis libros silentio involvam. Thesaurus numismatum res insigniores cujusqve Anni ab A. 1700. ex numis qvi ære eleganter descripti apponuntur illustrans Germanicè & Latine excudi cœpit Norimbergæ in fol. Historische Gedächtniß Müntzen des jetzigen Seculi, auctoribus Jo. Melchiore Kœrnlein & Joachimo Negelein. Vide Acta Eruditor. A. 1712. p. 233. & A. 1713. p. 289. & A. 1714. p. 455.

Nec defuit, qvi *Scripturam S.* etiam in numis dare aggressus est, libro Germanicè edito Jenæ 1703. 4. V. C. Christianus Schlegel, Bibliothecarius & Antiqvarius Comitis illustrissimi Arnstadiensis, in qvo collegit & explicavit inscriptiones, qvæ ex sacris literis petitæ in numis recentibus maxime occurrunt, vel in aliis etiam monumentis reperiuntur. Historiam B. *Lutheri* & reformatorum Sacrorum, Confessionisqve Augustanæ, & Jubileorum Lutheranorum ex numismatis illustratam dedit Cl. amicus noster Christianus Junckerus, Dresdensis, Francof. latine qvidem 1699. 8. & locupletius longe, Germanice 1706. 8.

Veteres Scriptores Latinos è numis illustrare primus instituit Carolus Patinus, cujus *Svetonium* numismatibus illustratum habemus, diligentiori studio V. C. Jo. Caroli Schotti ex numorum aliorumqve priscorum monumentorum penu illuminandum. Hinc *Floro* Grævius & Begerus, *Mela* Jac. Gronovius, *Aurelio Victori* Pitiscus ex antiqvis numis lucem & ornamentum attulerunt. Ante hos *Julio Cæsari* atqve *T. Livio* Henricus van der Borcht, Bruxellensis, cujus opus MS. servat Nobilissimus vir D. Zach. Conradus ab Uffenbach, Francof. ad Mœnum. De *numis bracteatis* Jo. Christophori Olearii Isagoge ad numophylacium bracteatorum, Jen. 1694. 4. & spicilegia Antiqvitatis, in qvibus numi bracteati Luneburgenses, Halberstadienses &c. ib. 1703. 4. Davidis Hottingeri numi bracteati Tigurini, Tiguri 1702. 4. Ottonis Sperlingii de numorum bracteatorum & cavorum origine & progressu Epistola ad Rev. Jacobum à Mellen, Lubec. 1700. 4. De numis *Chemicis* sive ex auro per artem chemicam facto compositis consule Miscellanea Academiæ naturæ curiosorum Anno I. p. 71. sq. Oligerum Jacobæum in museo Danico Parte 2. sect. 5. Sam. Reiherum in diss. de numis Chymicis, Wilh. Ernestum Tenzelium in dialogis vernaculis A. 1692. pag. 420. sq. & A. 1696. pag. 911. Qvid aliæ Gentes numorum loco adhibuerint, vide Alexandrum ab Alexandro IV. 15.

XIV. De notis & Siglis sive singulis literis, qvæ vel in numis vel inscriptionibus, aliisqve antiqvis monumentis passim adhibentur ad voces integras significandas, plures scriptores laudavi in Bibliotheca Latina lib. IV. cap. 6. ubi de Valerii Probi, Magnonis, Petri Diaconi, & aliorum libellis de notis.

XV. *Abaci* veteris rationem, qvo usi sunt calculatores, primus in lucem protulit Marcus Velserus edita & illustrata forma abaci numerarii ænei antiqvi, cujus ipsi copiam fecerat Clarissimus Medicus Adolphus Occo. Vide Velseri opera p. 422. 819. & 842. Eandem Abaci formam à Velsero accepit Gruterus qvi magno inscriptionum operi pag. CCXXIV. & Laur. Pignorius qvi inseruit libro de Servis, ubi de Calculatoribus ipsi sermo est, pag. 339. vide & Andream Schottum nodorum Ciceronian. lib. 2. cap. 6. Cangii Glossarium & florilegium Zimmermanni in Abacus.

XVI. De Judæorum in non Judæos *usuris* adeundus Wagenseilius

lius in telis igneis Satanæ p. 534. sq. qvi p. 598. sq. disputat etiam de eo num secundum Deuteron. XXIII. 19. sq. Judæis liceat Christianos usuris vexare. Conf. ejusdem Anzeigung wie zu Wege zu bringen / daß die Juden nicht mehr die Christen plagen mit Wuchern und Schinden / A. 1705. 8. Qvod vero eodem in loco Lex Judæos à fratre usuram accipere prohibet, inter alia forte ideo factum, qvod iniqvum videretur ab eo usuram expetere, qvi mercaturam non exercebat, sed vel agro colendo, vel re pecuaria sustinebat vitam. Conf. Stillingfleetum in Epistola ad Deistam p. 122. sq. Apud Christianos Clericis fœnus accipere interdictum Canone 36. Apostolico, Canone 10. Trullano, Canone 5. Ecclesiæ Africanæ, aliisqve. Confer Salmas. de Usuris p. 633. sq. Sirmondum tomo 1. Operum f. 861. Neqve defuerunt, qvi omnibus usuras illicitas esse pronunciarent Christianis. Vide Ambros. lib de Tobia c. 2. sq. Nic. Cabasilam Orat. contra fœneratores. Si tamen per se nefas esset usuram accipere, DEus sane non permisisset ab extraneo usuram capere Judæos: ut omittam qvod à multis Juris naturæ scriptoribus demonstratum est, & plerorumqve egestati defore prorsus creditores, si usuræ tollantur: & Justitiæ neutiqvam adversari, ut qvi pecunia alterius lucratur, ex parte lucri nonnihil cedat ei, cujus beneficio & periculo hoc ei commodum accedit, modo & usura moderata sit, & alter mercatura vel alia qvadam ratione, pecuniæ usum in lucrum suum vertat. Apud veteres Græcos & Romanos ethnicos latissime invaluerat usura, ita ut non deessent tocculliones ἡμεροδανεισταὶ qvi usuram in singulos dies exigebant. Vide Casaub. p. 219. ad Theophrast. & 214. sq. Cæterum de toto illo usurarum apud antiqvos negotio, videndi Budæus libro de asse, Sam. Petitus ad Leges Atticas p. 403. sq. Salmasius libro de fœnore trapezitico, libro de usuris & lib. de modo usurarum. Jo. Frid. Gronovius in opere de sestertiis & novissime Gerhardus Noodt, JCtus clarissimus Franeckeranus in libris tribus de fœnore & usuris, Lugd. Batav. 1698. 4. & inter ejus Opera, ibid. 1713. 4. De Caroli Molinæi & Cloppenburgii libris hujus argumenti vide si placet Grotii judicium Epist. 762. ad Salmasium, qvi Salmasius passim observat Romanorum usuras longe moderatiores fuisse usuris Græcorum, & horum levissimas illorum maximis & gravissimis fuisse æqvales.

Usura centesima appellabatur qvando singulis mensium Calendis drachma pro mina sive centesima pars sortis solvebatur (per annum 12. pro centum.) Confer Salmas. c. 6. de modo usurarum, & Beveregium ad Syno-

Synodicum M. p. 83. sq. in notis ad Canonem 17. Concilii Nicæni. *Fœnus unciarium* Scaligero & aliis idem est cum usura centesima, licet Salmasius, Gronovius & cum his Noodtius contendunt eo notari singulis mensibus singulas solutas uncias partem assis duodecimam, ut levissimo fœnore per integrum annum ex centum assibus unum assem creditor retulerit. *Fœnus trientarium* dictum est, qvando singulis trimestribus centesima pars sortis solvebatur (4. pro centum) vide Casaubonum ad Lampridii Alexandrum Severum p. 923. *Usura hemiolia* sive sescupla, qvando mutuum cum altera parte dimidia sortis recipitur: vide Beverg. loco laudato p. 84. sq. *Fœnus nauticum*, cum itinere absoluto summa reddenda est una cum fœnore. *Anatocismus* etiam hodie à JCtis appellatur, qvando usura sorti accedit & ex illa qvoqve fœnus reposcitur. *Reliquatores* sunt, qvi non integrum amplius sed partem solum æris alieni & fœnoris debent. Vide Tiraqvellum & Jac. Godofredum in notis ad Alexandrum ab Alexandro tomo I. p. 47. Usuras supra modum sortis nec exigi nec deberi, legibus cautum. Vide Sirmondum tomo 1. fol. 963. &c.

XVII. Georgium Agricolam non satis certam rationem *mensurarum & ponderum* definiisse, licet multa post alios diligentior examinaverit & nova qvædam addiderit, monet Latinius tomo 1. Epist. p. 386. ubi ostendit constituta pedis Romani certa mensura facile esse ex ea tam aridorum qvam liqvidorum mensuras certas definire atqve inde ponderum veritatem statuere. De ponderibus ac mensuris Hebræorum, Græcorum & Romanorum copiose disputat Villalpandus tom. 3. in Ezechielem p. 433. sq. Congii veteris figuram mensuramqve exhibet p. 501. Alios de mensuris ac ponderibus veterum qvam plurimos scriptores laudavit Phil. Labbeus in parte 2. Bibliothecæ numariæ, qvibus recentiores nonnullos addere liceat, ut de Hebræorum qvidem mensuris Bernhardum Lamy in apparatu ad S. Scripturam, Joh. Leusdenium in Philologo Hebræo-mixto dissert. 29. Imbonatum in Bibliotheca Latino-Hebraica p. 349. sq. aliosqve. Sed omnium diligentiam vicit & de mensuris atqve ponderibus non Hebræorum tantum, sed aliarum qvoqve gentium accurate & eruditissime egit Eduard. Bernhardus Anglus, ante paucos annos cum ingenti literarum jactura denatus, in tabulis hujus argumenti qvæ recensentur in Actis Eruditorum A. 1686. p. 586. & in libris III. de mensuris & ponderibus antiqvis qvi lucem adspexere Londini 1689. 8. Ed. Bernhardo jungenda præclari Viri Jo. Casp. Eisenschmidii de ponderibus & mensuris veterum Romanorum, Græcorum, Hebræorum,

rum,

rum, nec non de valore pecuniæ veteris disqvisitio accurata, Argentorati 1708. 8. & Bartholomæi Beverini syntagma de ponderibus & mensuris, qvod post bis repetitam in Italia editionem prodiit Lipsiæ 1713. 8. cum præfatione Jo. Georgii Walchii in qva sciagraphiam operis de re veterum numaria exhibet. De pecunia veterum Romanorum ejusqve pretio commendandus unice Joh. Frid. Gronovii exqvisitus de sestertiis commentarius, ex pleniore editione Jac. Gronovii filii, Lugd. Bat. 1691. 4. Utrum Numismata antiqvitus loco vulgaris monetæ recepta fuerint, disqvirit & contra Sebast. Erizium affirmat Ludovicus Savotus in præclaro opere de Numismatibus antiqvis, qvod Gallice Paris. 1627. 4. & Latine ex C. V. Ludolphi Neocori interpretatione prodiit tomo undecimo thesauri Græviani. Multa etiam in utramqve partem hac de re disputata videre licet in Memoriis Trevultinis A. 1707. pag. 1085. sq. & A. 1709. pag. 93. seq.

CAPUT XVII.

Scriptores de re militari veterum & nautica.

Gabr. Naudæi Bibliographia militaris. 1. *Scriptores de re militari Hebræorum.* 2. *Persarum, Græcorum, Gothorum, Germanorum.* 3. *Præcepta militaria, ibid. De re militari Romanorum.* 4. *Belli indictio, signum pugnæ, tessera militaris, victoriæ traditio, fœdera &c. ibid. De militia equestri.* 5. *Navali.* 6. *Pedestri.* 7. *Usus Elephantorum, curruum & aliarum rerum in bello. Castra, acies, ductores, exercitia &c.* 8. *Vexilla, aquilæ.* 9. *Triumphi.* 10. *Stipendia, dona militaria, vacatio, missio, pœnæ.* 11. *Bellum an illicitum duxerint primi Christiani?* 12.

I.

IN recensendis hujus argumenti scriptoribus otium nobis fecisse videtur *Gabr. Naudæus*, vir præstantissimus, in cujus Syntagmate de studio militari edito Romæ 1637. 4. lib. II. pag. 504. sq. legitur prolixa notitia scriptorum cujuscunqve generis de arte militari & de illis

illis judicium, qvod seorsim etiam sub titulo Bibliographiæ militaris Jenæ 1683. 12. edidit V. C. *Georg. Schubartus*, a qvo tempore recudi illud curavit & notis qvibusdam additis auxit *Thom. Crenius* in Parte III. collectionis methodorum de studiis instituendis. Lugd. Bat. 1699. 4. Integrum tamen fuerit præcipuos qvosdam ad institutum facientes nostrum hoc loco seligere, & nonnullos Naudæo omissos, recentiores præcipuè adjungere.

II. De re militari veterum Hebræorum, præter Commentatores ad libros V. T. historicos, *Matthiam Fridericum Beckium* præcipue ad Targum Chronicorum, *Jo. Andreæ Danzii* diss. de Ebræorum re militari ad Devt. 20. & 21. & *Guil. Schikardum* de jure regio Hebr. cap. V. ibiqve *B. Carpzovii* notas, consulendum Syntagma singulare postumum *Jacobi Lydii*, ejusdem qvi agonostica sacra scripsit, editum & notis illustratum à *Salomone van Til*, Theologo Dordraceno, Dordraci 1698. 4. & Belgice versum novisqve observationibus illustratum ab *Hadriano van Halen*. Roterd. 1703. 8. in qvo prolixe agitur de delectu, ordine sive tactica, armis, acie, disciplina & exitu belli. Confer Clariss. Neocori Bibliothecam novorum librorum A. 1698. p. 483. sq. Nec prætereunda *Jacobi Turneri* Pallas Armata, sive opus Anglice editum Lond. 1683. fol. qvo Hebræorum, Assyriorum, Lydorum, Græcorumqve ratio belli gerendi cum re militari Romanorum veterum & hodierno belli usu conferuntur. *Johannis* vero *Arrowsmith* Tactica sacra, libris III. Cantabrigiæ primum 1657. & inde Amstelod. 1700. 4. vulgata, alieniora sunt ab hoc instituto, commentarium enim eruditum practicum sive Asceticum moralem de milite spirituali pugnante, vincente & triumphante complectuntur.

III. Rei militari apud Græcos & Latinos illustrandæ faciunt *Josephi Laurentii* collectanea, secundum literarum ordinem digesta libro VI. Polymathiæ pag. 469. sq. Præcepta rei militaris scripserunt è Regibus priscis & ducibus Pyrrhus, Rex Epiri, ejus filius Alexander, Iphicrates, Xenophon & alii, * sed qvorum scripta, excepto Xenophontis perierunt. Ex Imperatoribus Trajanus, Hadrianus, Nicephorus, Leo sapiens, Constantinus Porphyrogenitus. Ex aliis Græcis Clearchus peripateticus, Posidonius Stoicus, Cyneas, qvi Pyrrho à Consiliis fuit, Evangelus, Stratocles, Hermias, Pausanias, Eupolemus, & qvo-

* Vide si placet qvos laudavi libro III. Bibliothecæ Græcæ capite 30. & 24.

qvorum ſcripta exſtant *Æneas*, *Polybius*, libro 6. Hiſt. *Ælianus*, *Polyænus* & *Onoſander* Platonicus & Poliorceticon ſive de urbibus obſidendis & Mechanicorum ſive de Machinis bellicis ſcriptores *Athenæus*, *Apollodorus*, *Philo*, *Bito*, *Hero* &c. è Latinis, Cato Cenſorinus, Cincius, Paternus & cujus ſtrategemata habemus *Frontinus* viri Senatorii, tum Celſus, Plinius, & qvi exſtant *Modeſtus*, & *Vegetius*, ne de aliis in præſenti dicam. De re militari Perſarum agit *Briſſonius* libro III. de Perſarum regno. De Græcorum *Jo. Philippus Pfeifferus*, eoqve diligentior *Jo. Potterus* lib. III. Antiqvitatum Græcarum. De Gothorum veterum *Matthias Prætorius* in Marte Gothico ſive tractatu de Veterum Gothorum militia, Olivæ 1691. fol. De Germanorum præter *Phil. Cluverum* lib. 1. cap. 43. ad 52. & *Paulum Hachenbergium*, *Johannes Blum* de militia Romano Germanica: Marpurgi 1615. 4. De Romanorum militia, cum præcipue magna ejus gloria fuerit, & multi illam ſumſerint illuſtrandam ſtylo ſuo, pluribus deinceps dicendum. Juſtitiam bellorum Romanorum examinavit *Albericus Gentilis* libris duobus de armis Romanis, Hanov. 1599. 8.

IV. Bellum à Romanis uti à Carthaginienſibus qvoqve indictum miſſa haſta. Vide Feſtum in Bellona & haſta. Ab aliis immiſſo Gallo. Tzetza V. Chil. hiſt. 15. vel agno. Apoſtolius IV. 45. Proverb. De belli indicendi more apud alias gentes, Cangius gloſſario in *deffectio* & in notis ad Villeharduinum p. 305. Signum pugnæ à Græcis datum per πυρφόρον miſſa face vel elato ſcuto Diodor. Sic. XX. tomo 2. pag. 787. vel punicea tunica ſuper haſtam ſublata. Plutarch. Philopœm. pag. 358. fol. poſtea per tubam. Vide Schol. & Barneſium ad Euripidis Phœniſſ. verſ. 1386. Apud Romanos ſagum purpureum pro prætorio propoſitum. Plutarch. Pompejo f. 655. & Fabio Max. f. 182. & Marcello 313. De celeuſmate vide qvæ collegit Martinus de Roa parte 2. ſingularium Scripturæ p. 541. ſq. De teſſeris militaribus, (συνθήματα vocant Græci ut Philo V. Poliorcetic. p. 93.) vide Ferrarium de acclamationibus Veterum T. 6. Græv. VI. 3. ſq. Lipſium de militia Rom. IV. 12. & V. 9. Tiraqvellum ad Alexandrum ab Alex. IV. 2. Turnebum XXX. 35. Adverſar. præcipue Jac. Philippum Thomaſinum libro de teſſeris hoſpitalitatis Amſt. 1670. 12. p. 101. ſq. qvi & alia teſſerarum genera libro illo illuſtrat, frumentariam, numariam, comitialem, theatralem, convivalem, luſoriam & negotiatoriam. Singulare genus teſſeræ militaris de qva Juſtinus III. 5. 10. Jus feciale ab Anco Martio inſtitutum memorat Aurelius Victor de viris illuſtr. c. 5. cui adde Livium

vium lib. 1. c. 32. Apud Græcos traditæ victoriæ signum si per præconem corpora interfectorum ad sepulturam poscerentur, Justin. VI. 6. de aliis signis pacis Stephanius p. 89. ad Saxonem Gramm. De fœderibus eorumqve ritu vario & formulis, Brissonius libro IV. de formulis populi Rom. p. 356. sq. Lipsius ad Taciti XII. 47. Nicetas Choniates lib. XIII. pag. 444. Scacchus III. Myrothec. 58. sq. pag. 1106. sq. Stephanius ad Saxonem Grammat. pag. 48. De hostiis ad fœdera sancienda, cæsis dixi supra cap. XI. §. 5. Sacramenti militaris formulas exhibet Barnabas Brissonius lib. IV. de formulis p. 339. & Frid. Lindenbrogius ad Ammiani XXI. 5. p. 59.

V. Militia omnis vel eqvestris est, vel pedestris, vel navalis deniqve, & singulæ harum iterum pro temporum diversitate sub Republica libera, sub Regibus vel Imperatoribus diversam faciem apud Romanos habuerunt. De militia *eqvestri* singulare exstat & præclarum opus *Hermanni Hugonis* S. J. in libros V. distributum, Antwerp. 1630. fol. De eqvitum delectu, recognitione, probatione, transvectione agit lib. II. cap. 1. sq. & 5. ac *Justus Lipsius* lib. I. de militia Romana cap. 5. ubi etiam de eqvo publico, de qvo videndus Hugo lib. V. cap. 1. De Turmis eqvitum Lipsius lib. II. cap. 6. de eorum armis lib. III. cap. 7. unde alii dicti lancearii, ferentarii, levis armaturæ eqvites, qvi fundis & lapidibus pugnabant, cujus generis tela feruntur non tenentur. De more barbarorum projectis laqveis homines abripientium, Valesius ad Ammiani lib. XXXI. & ad Sozom. VII. 26. Hippotoxotarum mentio apud Hirtium de bello Afr. cap. 19. De *clibanariis* sive *cataphractis* vide qvæ viri docti ad Ammian. XVI. 16. Eutropium VI. 7. & Nazarii panegyricum cap. 22. sq. Qvemadmodum recentioribus temporibus vocamus Arcabussarios, Curassarios, Picqvarios & Musqvetarios eqvites, vel etiam spatharios. Alioqvi apud Romanos illi qvi eqvis stipendia faciebant alii erant Monippi sive singulatores & celites alii amphippi, dimachæ ac desultorii, de qvorum origine Livius XXVI. 4. (hodie *Dragons*) diversi à Draconariis qvi à Dracone vexillo qvod portabant ita vocabantur, de qvibus G. Henr. Welschius lib. de vena Medinensi p. 84. seq. & Sirmondus p. 183. & 205. ad Sidonium. A Legionibus & alis, qvibus intererant, vocabantur Legionarii & alarii: vide Hugonem lib. III. cap. 5. Stipendiarii vero singillatim ii, qvi pluribus jam stipendiis meruerant. Summus dux exercitus eqvestris dicebatur Magister eqvitum, cui suberat Optio sive summus mandatorum curator,

tor. Hinc viri tribuni, præfecti turmarum, vexillarii, Draconarii, decuriones, subdecuriones &c. vid. Hugonem lib. 5. cap. 2. 3. 4. Apud Græcos eqvitibus præerant Hipparchi & Phylarchi. De acie eqvestri Hugo III. 1. & 5. sq. & IV. 1. & 5. De acie eqvitum peditatui mixtorum idem IV. 6. De curandis eqvis & de nominibus eqvestribus Græcis & Latinis egregia Joach. Camerarii commentatio recusa exstat tomo XI. Antiqvitt. Græcarum. Idem Camerarius librum Xenophontis de re eqvestri latine transtulit.

VI. De militia *navali* libris IV. egit Jo. Schefferus Upsal. 1654. 4. cui operi inserta diss. de varietate navium qvæ 1643. 4. prodierat & Epistola de triremibus veterum in Centur. I. Epistolar. Medicar. Bartholini p. 310. sq. Lilii Gregorii Gyraldi de navigiis libellus tomo I. Opp. Potterus III. 14. seq. Archæolog. Græc. usqve ad 22. Cragius IV. 5. de Rep. Lac. Stewechius ad librum ultimum Vegetii de re militari, Laz. Baysius de re navali Basil. 1537. 4. & Steph. Doleti ex secundo ejus commentariorum lat. Lingvæ tomo decerptus, Baifioqve, cujus epitomator Carolus Stephanus Doletum plagii in Baifium commissi accusaverat, inscriptus liber Lugd. 1537. 4. qvi cum Bayfio Schefferiqve dissertatione jam laudata de Varietate navium recusus est tom. XI. Antiqvit. Græcarum, qvemadmodum in tom. 12. Antiqvit. Romanorum occurrit M. Meibomii de fabrica triremium liber Amstelodami pridem editus 1671. 4. & Const. Opelii sive ejusdem ut creditur Scheferi Epistola Meibomio opposita. Vide & Jac. Palmerius Exerc. ad scriptores Græcos pag. 170. seq. Classis præfectus recentiori ætate vocabulo Arabico dictus Ἀμιρᾶλιος, de qvo Cangius ad Alexiadem p. 371. 372. & in Glossario Græco, Theodorus Dousa ad Acropolitam p. 296. Urbanus Chevræus in Chevræanis tom. 2. p. 24. seq. Otto Dapper in descriptione Americæ p. 46. Varia ad antiqvitates nauticas spectantia illustrat etiam Salmasius ad Jus Atticum cap. 28. Bartholomæus Keckermannus in commentatione nautica tomo 3. systematis systematum p. 753. seq. Bartho. Morisotus in orbe maritimo Paris. 1653. fol. Tho. Rivius in historia navali antiqva & Georg. Fournerius in hydrographia, Cælius deniqve Calcagnicus cujus commentatio de re Nautica, ad Gyraldum, & Josephus Laurentius cujus diatriba duplex hujus argumenti ex polymathiæ ejus lib. 1. cap. 17. & 22. decerpta habetur etiam tomo XI. Antiqvit. Græcarum. Qvemadmodum Is. Vossii de triremium & Liburnicarum constructione diss. ex variis ejus observationibus petita extat in tomo 12. Antiqvitat. Rom.

Neqve prætereundus Nicolai Witſenii, illuſtris Viri, liber de Architectura navali nova & antiqva, Belgice A. 1671. editus, qvem de veterum navium roſtris & aliis ornamentis differentem laudat Jac. de Wilde p. 188. numiſm. A plagio in Scheferum libenter abſolvent omnes qvi honeſtiſſimam palinodiam Mollerianam ſupplemento Bibliothecæ meæ Latinæ præmiſſam legerint. Veteris triremis imago in columna celebri Trajana conſpicitur, atqve inde apud Grævium ad Florum IV. 12. aliosqve, unde apparet *ordines* vocari in triremibus majoribusqve navibus, ſeries remigum à ſummo ad imum, ita ut ſummus ordo ſit thranitarum, medius Zygitarum, tertius deniqve thalamitarum, *verſus* autem eſſe ſeries remigum æqvè alte ſedentium. Imaginem navium bellicarum roſtratarum ſive χαλκεμβόλων exhibit idem Grævius & Begerus ad Florum lib. II. cap. 2. ex columna Duillii illuſtrata à Petro Ciacconio, Rom. 1608. & tomo IV. theſauri Græv. Confer Gronovium tomo 2. Antiqv. Græcar. tabula 51. Admirandas Philopatoris & immenſam Hieronis navem in qva innumera conclavia, deliciæ, hortus, Bibliotheca vide ſis deſcriptam ab Athenæo l. 5. p. 203. ſq. Aliam qvam condi fecit Ptolemæus Philopator, Plutarch. Demetrio f. 910. Aliam ab Ægyptiis exſtructam, de qva Philoſtratus l. 3. c. XI. de vita Apollonii. f. 143. aliam Caligulæ de qva Sveton. c. 37. De navi miranda Æneæ, qvam Romæ vidiſſe ſe narrat, adeundus Procopius IV. 22. de bello Gothico p. 627. ſeq. qvi p. 629. etiam deſcribit duas naves ex lapide candido, unam Ulyſſis in Corcyra, alteram Agamemnonis in Caſſiopa Eubœæ tum viſendam, illam Jovi Caſio, hanc Dianæ conſecratam. Demetrii ἑκκαιδεκήρεις & πεντεκαιδεκήρεις celebrantur à Plutarcho in Demetrio pag. 897. 910. Omitto qvæ de Perſei navi ſedecim ordinum habet Eutropius lib. 4. cap. 8. De aliâ navi à trecentis remigibus agitanda Ammianus XVII. 3. Πεντηκοντήρης Mauritii Imp. refertur à Theophylacto Simocatta IV. 1. Hiſt. De prægrandi Venetorum navi cui nomen Κόσμος ſive *Mundus*, vide ſis Nicetam in Alexio Angelo Comneno III. 9. p. 347. Veteres in navibus ſuis duplici & utrinqve aptato gubernaculo uſos obſervat Lipſius ad Tacitum pag. 82. & antiqviſſimos populos auſos lonqvinqviores navigationes vel certe non minus remotas ſuſcipere qvam eos qvos ſeqvior ætas tulit, exemplis aliqvot demonſtrat Huetius in diſſ. de navigatione Salomonis. Amſt. 1698. 8. & in ſupplemento Criticorum ſacrorum edito Francofurti fol. De ratibus, qvibus maxima onera & inſanas obeliſcorum moles transportarunt veteres, differunt

Kirche-

Kircherus in obelisco Pamphilio & tomo II. Oedipi Parte II. pag. 315. seq. & Mich. Angelus Chaussæus in Epistola de Columma Antonini Pii recens inventa Romæ in campo Martio, in Ephemeridibus literariis Paris. A. 1704. tom. 2. p. 540. Naves in Indico atqve Æthiopico mari restibus olim colligatæ non pice vel clavis, ob ferri penuriam, usumqve à Romanis interdictum, non ob scopulos è magnete. Vide Procopium lib. 1. de bello Persico c. 19. p. 58 seq. Naves ipsas per terram transportatas, si mari prohiberentur, docent Meursius in Panathenæis p. 30. sq. & Huetius in laudata dissertatione, conf. Michaëlis Ducæ historiam Byzantinam p. 152. seq. De testudine navali vide Stephanum p. 89. ad Saxonem Gramm. De navibus è corio consutis idem p. 65. seq. & Georgius Paschius p. 660. invent. novantiqv. De navibus incendiariis Cangius p. 305. ad Villeharduinum, & glossario in *chelandria*. Secundo vento navis dicitur intra horæ spatium conficere posse octo millia passuum, ut observat Jo. Brodæus lib. 3. Miscell. cap. 5. conf. Is. Vossium in variis observ. pag. 127. De *parasemo* navium, qvod in prorâ, & de *tutela*, qvæ in puppi, vide præter Grotium & alios eruditos interpretes ad Acta Apost. XXVIII. 11. Yvonis Viliomari sive Josephi Scaligeri animadvers. ad Robertum Titium pag. 139. sq. & ad Euseb. p. 40. Salmasium p. 403. ad Solinum, ubi inter alia ostendit eandem rem qvandoqve tutelam & insigne fuisse, Franciscum Junium de pictura veterum pag. 92. edit. secundæ: Muretum in variis lectionibus lib. 10. cap. 19. Pet. Pithœi opuscula in 4. edita pag. 768. Bourdelotium ad Heliodorum pag. 88. Cangium ad Alexiadem p. 377. & Bochartum in Chanaan lib. 2. cap. 3. De Germanorum veterum navigatione Cluverus lib. 1. Germaniæ antiqvæ c. 18. p. 133. sq. Navigiorum nostræ ætatis varia genera breviter exponit Wagenseilius in pera librorum juvenilium tom. 2. p. 43. seq. De navibus Turcicis Tho. Hyde ad itinera Mundi Abraami Peritzol, p. 80. seq. De artificio inflatis super utribus trajiciendi maria, vide ad Svetonium in Cæsare c. 57. Florum III. 5. 16. & Nicetam Choniatem in Manuele Coraneno lib. 2. c. 7. ubi de Scythis Istrum trajicientibus. Non dissimile commentum hydraspis singulari libro descripta ab inventore, Clarissimo Wagenseilio. Altdorf. 1690. 4.

VII. Superest de militia *pedestri* ut nonnulla subjungam, in qva diu maximum robur apud Romanos fuit, unde *milites* pro peditibus κατ' ἐξοχὴν poni observat Gronovius ad Liv. 26. 19. Bœclerus ad Vellejum, &c. Alii ex illis vocabantur *primani*, *antesignani*, *prosignani* alii

post-

postsignani vide Lipsium lib. 4. cap. 3. de militia Romana: alii *præcursores* Liv. 26. 17. sive *rorarii*, qvi ante gravem armaturam prodibant, ut ros ante imbrem, γροσφομάχοι *velites* sive levis armaturæ milites tum *hastati*, κοντοφόροι *sagittarii*, *funditores*, *tragularii*, *ballistarii*, *jaculatores* è Balearibus, Cretensibus, Numidis: hinc *principes*, ac deniqve *triarii*. Conf. Lipsium lib. 2. de militia Romana cap. 1. & in analectis ad lib. 3. c. 1. *Vexillarii* legionum erant non triarii ut Salmasius ad Vopiscum, sed qvibus non plena missio concessa, qviqve licet exauctorati & à legione sejuncti erant, tamen sub vexillis seorsim retinebantur in exercitu, donec deducerentur in coloniam, aut præmia acciperent. Vide Octav. Ferrarium lib. 1. c. 3. electorum. *Mirmillones* galeati & inter pugnandum subsidentes, poplitibusqve se excipientes. Id. II. 14. De *auxiliaribus* copiis, *sociis*, *extraordinariis*, *ablectis*, *alaribus*, idem Lipsius lib. 2. cap. 7. & Jul. Cæsar Bulengerus de Imperio Romano p. 372. sq. Velitis, hastati, principis, triarii & eqvitis iconem cum armis suis habes tomo 10. Antiqv. Roman. pag. 869. Disponebantur pedites in centurias, decuriasqve, qvemadmodum eqvites in Turmas: *Globus* sive *drungus* vocatur qvi separatus ab acie vago superventu incursat inimicos, ut docet Vegetius III. 9. De *manipulis*, cohortibus, spiris, phalangibus, catervis videatur Wolffgangus Lazius lib. 6. de Republica Romana, Alexander ab Alex. 1. 5. Lipsius II. 2. & 4. De *Legionum* numero, ordine & nominibus agunt idem Lazius lib. 5. prolixe & diligentissime. Lipsius lib. II. cap. 5. Franciscus Robortellus de Legionibus Romanorum ad locum Dionis Cassii lib. 55. Bonon. 1559. Joh. Henr. Bœclerus de Legione Romana, Argentor. 1670. & tomo 2. disp. p. 541. Ejus diss. una cum Robertello & præclaris Francisci Patricii parallelis militaribus, qvæ Lipsius hinc inde secutus esse dicitur, Ludolphus vero Neocorus ex Italica editione Rom. 1594. fol. Latine vertit, recusa exstant tom. X. Antiqvitatt. Romanarum Grævii. Universo exercitui præerat *Imperator*, de qvo Lipsius lib. 2. c. 12. triplicem vero significationem hujus vocabuli observat Ferrarius lib. 6. de acclamationibus veterum cap. 8 tomo 6. Græv. Accipitur enim vel pro Duce vel pro Victore vel pro Rege. Imperatoribus sive ducibus tribuebantur *legati*, qvi singulis præerant Legionibus vide Raphaëlem Fabrettum ad columnam Trajani p. 9. Lipsium II. 11. Qvemadmodum Dictatori aderat Magister eqvitum consulari potestate, ita singulis Legionibus sub illo qvem dixi, legato erant *tribuni* militum sive singularum cohortium præfecti, qvas in singulis Legionibus senas fuisse ob-

obſervat Lipſius II. 9. Sub præfectis erant *ducenarii*, qvi ducentis militibus præerant, vel *centuriones*, qvorum primus, qvi aqvilæ præerat vocabatur *primipilus* vide Lipſium II. 8. Sub centurionibus erant *Optiones* ſive ſubcenturiones, *Uragi* & *decuriones*, ne dicam de *manipulariis*, qvi præerant manipulo, vel de *præfectis Caſtrorum*, qvi locandis caſtris curam impendebant, vel de *quæſtoribus* & præfectis ærarii bellici: aut de *Præfectis Dendrophororum* & *fabrorum*, qvi curam habebant cædendorum lignorum ad palos faciendos, ferramentorumqve: tum de *tubicinibus*, *evocatoribus*, *medicis*, *beneficiariis*, *cornicularüs*, *teſſerariis*, *circitoribus* aliisqve gregariis peditibus. Confer Svidam in ἔκταξοι, Lazium lib. 4. de Rep. Romana & Fabrettum ad columnam Trajanam. Qvod ad *aciem* attinet ordinemqve agminis & *caſtrorum* præter ea, qvæ ad Polybii librum VI. notarunt Patricius ac Lipſius, videndus Henricus Savilis libro de Militia Romana, qvi ex Anglico verſus latine prodiit Heidelbergæ apud Commelin. A. 1601. 8. præcipue Ratbodus Hermannus Schelius ad Hyginum Gromaticum Amſt. 1660. 4. & tomo X. theſauri Græviani, in qvo præter Patricium occurrit etiam Petri Rami liber de militia Julii Cæſaris, ex edit. Francof. 1584. 8. & Salmaſii liber poſthumus de militia Romanorum, ex editione Lugd. Bat. 1657. 4. Hic pluribus oſtendit non unam eandemqve militiæ rationem ſub Republica & Cæſaribus, ſed pro temporum varietate itidem variam, longeqve diverſam obtinuiſſe: qvo nomine & Vegetium reprehenderat Lipſius, qvod ſui & ſuperioris ævi inſtituta miſcet ac confundit, & ab ea culpa nec Livium immunem eſſe docet Salmaſius. Sub Imperatoribus militia triplex, una honoratiſſima Palatina, in palatio Imperatorum: ſecunda caſtrenſis ſive armata, & tertia cohortalis, eorum qvi in officio præfectorum ac præſidum militabant. Valeſius ad Sozom. V. 4. De acie apud Græcos videnda Æneæ & Æliani Tactica virorum doctorum notis illuſtrata. De πυρφόρῳ præcedente exercitum, Raynaudus tomo 8. Opp. pag. 376.

VIII. De Elephantorum & Camelorum uſu in bello videatur Hermannus Hugo lib. 1. de militia eqveſtri cap. 5. De machinis bellicis conſulenda Athenæi Mechanici, Apollodori, Philonis, Bitonis, Heronisqve ſcripta Græce & Latine junctim edita: tum Stewechius ad Vegetium, & Felix Oſius in Grævii theſauro Antiqvitatum Italiæ tom. 3. p. 1083.--1093. De oppugnatione urbium & caſtellorum ex inſtituto agit Lipſius in poliorceticis & Petrus Ramus de militia Julii Cæſaris Parte III. tomo X. Antiqvitatt. Romanarum p. 1587. ſq. qvi de propugnatione ur-

bium & munimentorum adversus hostes agit p.1596.sq. De castris, præsidiis, metaturis, excubiis, vigiliis, stationibus, circuitione, præter Patricium & Robortellum, & Henr. Savilium adeundus liber V. Lipsii de militia Romanorum. Nec parum ad totam illam rem intelligendam conferent icones, qvæ occurrunt tomo X. Antiqvit. Rom. p.905. & 927. qvo in tomo Hygini qvoqve Gromatica occurrunt, cum luculentis commentariis Radbodi Hermanni Schelii, qvi & præterea agit de sacramentis militum, de custodia castrorum, de stipendio militari, frumento, veste & victu militum, tributo atq; ærario, deniqve de itinere & telis legionum. De modo pugnandi ex curru disserit etiam Cluverius p.305. Germaniæ antiqvæ. Curruum falcatorum sive *currodrepanorum* * (δρεπανηφόρα τέθριππα vocat Svidas) rationem præter Schefferum libro de re vehiculari veterum, Stewechium ad Vegetium, Raderum ad Curtium lib.4.cap.22. & Hugonem de militia eqvestri Lib. 1. cap. 6. rectius & felicius explicavit Jac. Perizonius V. C. in Curtio adversus Jo. Clericum vindicato pag. 163. sq. Vide & Bonifacium XVII, 4. hist. ludicræ & Brissonium de regno Pers. III. p. 384. sq. Cuniculos deprehendendi rationem per sonum ærei scuti à fabro qvodam ærario inventam exponit Herodotus lib. IV. 200. De muricibus ferreis sive tribulis qvos fugientes spargere solebant, ut hostium inseqventium pedes læderent vide Menagium Origg. Gall. in *chausse trape*, & de cuniculis in *Mine*. Styli cœci (Fuß-Angel) ante castra consiti memorantur à Cæsare lib. 7. de bello Gall. c. 73. Hirtio bell. Afr. cap. 31. De Strategematis Polyænus è Græcis & è Latinis Frontinus.

IX. Romulus primum manipulo fœni usus est loco vexilli, unde milites ejusdem signi manipulares dicti sunt, ut præter Ovidium 3. Fastor. docet Aurelius Victor de origine gentis Rom. cap. 22. Legionis signum deinde Romanis fuit *aquila*, ** de qva Adr. Junius III. 2. animadvers. Cohortis manipulorum *vexillum* vel *signum*, eqvitum *dracones*, conf. Lazium lib. 7. de Rep. Romana, Lipsium lib. 4. de re militari Romanorum, cap. 3. 5. 9. ubi multa de signorum cultu, forma, religione; Vide & Dausqvii notas ad Silium p. 248. sq. & 291. & eundem Lipsium in libris de cruce, ubi præcipuè de *labaro* cruciformi, qvod Constantinus M. instituit, Hugonem lib. 2. de militia eqvestri cap. 4. Mich. Ang. Causeum (de la Chausse) Parisiensem de signis militaribus, cujus diatriba habetur tomo

* De falcatis navibus sive falcibus navium vide Stephanium pag. 88. seq. ad Saxonem Grammaticum.

** Aqvila peltæ insidens signum regale Persis. Brisson. III. p. 426.

tomo X Antiqvit. Roman pag. 1528. De labaro agit etiam Gretserus tom. 1. de cruce lib. 2. Octavius Ferrarius lib. 1. c. 2. elector. & de signis cohortium cap. 4. Dictum labarum à labore qvod laboribus exsolvat, *καμάτων λυτήριον*, si fides Nazianzeno Orat. III. p. 75. ubi elegans vexillorum Romanorum descriptio qvæ *ἤ δισόντε ὁμȣ̃ καὶ φρικτὸν θέαμα* ipsi appellantur. Recentior ætas *βάνδον* dixit. Vide Cangii Glossar. hâc voce. De vexillariis militibus dixi supra p. 538. & de draconariis p. 535. Gregorius qvoqve Michaëlis in notis ad Gaffarelli curiositates inauditas, singulare Syntagma de Veterum vexillis promisit sed qvod hactenus editum non est. Vide interim Tiraqvellum ad Alex. ab Alexandro IV. 2. Theodorum Hœpingium de armorum & insignium jure c. 17. p. 833. seq. Joh. Michaëlem Weimichium diss. de vexillis & vexilliferis, Erfurt. 1710. 4. Ex ærario qvod erat in templo Saturni, post bellum indictum vexilla petebant Qvæstores. Vide Livium III. 69. & ibi notam H. Valesii, ubi & signa veterum Gallorum Insubrum, & labarum sive auriflammeum Francorum in templo servatum docet. De carrocio qvo prò vexillo usi sunt seqvioribus temporibus Mediolanenses & alii Italiæ populi vide Cangii glossar. & Tenzelii Bibl. curios. tom. 1. pag. 669. qvi imaginem qvoqve ejus in æs incisam exhibet è Grævii Thesauro Antiqvitatum Italiæ tomo 3. Adde si placet Petrum Lambecium in notis ad Baptistæ Platinæ Historiam Mantuanam p. 485. sq. ubi ære descriptum videre licet carrocium Cremonense cum campana, & aliud Patavinum, utrumqve diversum ab eo qvod Tentzelius exhibet. Ulrici Obrechti Academicam diss. 5. qvæ est de vexillo Imperii: & amici nostri Francisci von Som Hamburgensis diss. de Carrocio, præside V. C. Euchario Gotlieb Ringk habitam Altdorf. 1711. Pannoniorum vexillum *σημαία μεγέθους, ἐπί τινος ἠνεμωμένη πωχέως καὶ ὑψιτενȣ̃ς ἱςȣ̃ τετράσιν ὑπὸ τρόχοις ἑλκομένη βοῶν ζεύγμασιν.* Nicetas in Manuele Comneno V. 3. qvi & *τὸ τȣ̃ Διονυσίȣ σημαίας διάρμα* memorat. De imaginibus sacris & reliqviis in bello circumferri solitis vide Cangium ad Villeharduinum p. 311. qvi etiam de carrocio & vexillo imperiali p. 309. 310. De Indorum & aliorum populorum signis Martinus de Roa part. 2. singularium S. Scripturæ. De armis militum plura capite proximo, ubi de vestibus omnis generis. De stigmatis sive notis militaribus agit Lipsius lib. 1. c. ultimo, Grotius ad Galat. VI. 17. & ad Apocalyps. XIII. 16.

X. De *triumphis* veterum Romanorum ita egit *Jo. Barthol. Marlianus* Rom. 1549. Venet. 1555. 4. ut Romanorum triumphos ordine

chronologico recenſeret, qvod fecit etiam *Tho. Lydiatus* in ſerie ſummorum magiſtratuum & triumphorum Romanorum, ut velut notiores *Onuphrium* ad librum V. Faſtorum, *Sigonium* & *Pighium* omittam. *Onufrii* qvoqve de triumpho commentarius recuſus eſt Helmſt. cum notis *Jo. Hen. Maderi* 1675.4. Ejusdem Onuphrii deſcriptio triumphi Romanorum ampliſſimi ex lapidum monumentis inſerta eſt tomo 9. theſauri Antiqvitatum Romanarum Græviani. *Julius* qvoqve *Cæſar Bulengerus* in tomo 2. variorum opuſculorum librum ſingularem de ſpoliis bellicis, trophæis, arcubus triumphalibus & pompa triumphi exhibet, qvi tomo XI. Antiqv. Græcarum Gronovii recuſus eſt. Illo in volumine leges etiam librum primum tom. I. Pandectarum triumphalium *Franciſci Modii*, in qvo de triumphis & ovatione veterum, maxime Romanorum agendum ſuſcepit & capite 26. exhibet faſtos triumphales ab U. C. usqve ad A. DCCLXIV. atqve cap. 27. ſq. differit de arcubus, columnis, obeliſcis & pyramidibus triumphalibus. Qvemadmodum libro 2. agit de triumphis & torneamentis haſtiludiisqve eqveſtribus recentiorum. Francof. 1586. fol. Videndi præterea *Alexander ab Alexandro* lib. I. cap. 22. qvi cap. 27. differit & de literis & faſcibus laureatis, navibus laureatis & vittatis: *Guid. Pancirollus* in deperditis titulo 57. & ibi *Henr. Salmuthus*: *Joh. Nicolai* liber de triumpho editus Francof. 1697. 12. *Caſp. Sagittarii* diſſ. de triumphis Romanor. Jen. 1649. *Martini de Guichardo* noctes Grantzovianæ de triumphis antiqvis Amſt. 1661. 8. *Mich. Marolleſii* diſſertatio de triumphis Romanis ſubjicitur ejus Gallicæ verſioni profariæ librorum Ovidii de Ponto, Pariſ. 1661. 8. pag. 480.-492. Triumphus etiam legatis conceſſus ex ſententia ejus qvi tenebat provinciam. Vide Dionem p. 382. Sub Juſtiniano Imp. Chriſtiano triumphavit Beliſarius. De triumpho Henrici I. Imperatoris vide Goldaſtum pag. 169. ſeq. ad Eginhartum. Imaginem triumphi Romani in æs inciſam exhibent Pitiſcus in Svetonii Cæſarem cap. 37. Begerus ad Flori lib. 2. c. 12. & Jacobus Lydius de re militari Hebræorum pag. 213. Triumphanti corona propter nimium pondus ſuſtinebatur à tergo (non à carnifice ut ex loco Plinii male intellecto Iſidorus) ſed à ſervo publico. Vide Ferrarium lib. I. Elect. cap. XI. De albis eqvis qvibus Camilli exemplo in triumphis uſi ſunt Romani, Rupertum ad Florum p. 110. ſeq. Triumpho minus ſolennis erat *ovatio*, qvanqvam hanc qvoqve de ſolenni triumpho qvandoqve uſurpatam obſervat Georg. Henr. Uſinus in Obſerv. Philolog. cap. 9. ubi plura de ovatione &

ejus

ejus etymo non protrita leges. De *spoliis opimis* Jovi Feretrio dicatis disputat Alexander ab Alexandro lib. I. cap. 14. & Jac. Perizonius in Observ. Historicis, qvi ex Livio aliisqve notant illa proprie dicta fuisse opima spolia, qvæ Imperator per se ab Imperatore, Rex à Rege, Dux à Duce retulisset. De *tropæis* Scacchus Myrothecio tertio cap. 23. De *arcubus triumphalibus* agit Nic. Bergierius lib. 2. de publicis viis Imperii Romani cap. 40. cujusmodi arcus in J. Cæsaris honorem excitati rudera etiamnum conspiciuntur Rhemis, conf. Ephemerides Parisiens. A. 1678. p. 283. Alius Arausione, constructus olim in memoriam victoriæ Marii & Catuli de Cimbris, qvam omnes Romæ exstantes magnitudine & præstantia vincere testatur Sponius in itinerario tomo I. p. 3. Romanos ære descriptos habes tomo III. Grævii.

XI. De stipendio militari qvod per 350. fere annos nullum fuit Romanis, jam supra dictum est, cap. XVI. sectione 5. qvemadmodum de pœnis qvoqve. cap. XV. sectione 15. Sub Imperatoribus non annonam modo & arma de publico milites accipiebant, sed vestes qvoqve. Vide Lindebrogium & Valesium ad Ammiani XXI. 6. Qvi ab hoste sub jugum mitti se permiserant, non iterum à Romanis statim admissi ad militiam, sed procul à patria, procul ab opidis jussi hibernare. Vide Livium XXVI. 1. qvi de ritu illo ignominioso videndus III. 28. De militaribus donis Alexander ab Alex. IV. 18. & ibi Tiraqvellus. De diæta atqve victu militari veterum, cœnis victorialibus, triumphalibus, donativis, congiariis Stuckius I. 21. Antiqv. Convival. De vacatione à militia, præclara qvædam observat Lipsius lib. I. de milit. cap. 4. & ad lib. I. Annal. Taciti pag. 36. seq. ubi docet missionem militum aliam *honestam* fuisse post 20. annorum stipendium si pedites, post 10. annorum si eqvites, post 25. si nautæ fuissent, qvales exauctorati dicebantur *veterani*. Aliam missionem *caussariam* ob vitium, defectum, morbum: aliam *gratiosam* per gratiam & ambitum, aliam deniqve *ignominiosam* ob delictum & crimen. Confer eundem Lipsium I. 5. de milit. Romana c. 19. De vacationis petitione coram censoribus, insignis locus Plutarchi Pompejo p. 630. De apparatu & armatura militiæ hodiernæ, commendanda tironibus J. Christ. Leonhardi diss. Lips. 1711. in qva ordines & nomina officiorum aliaqve Germanice & Latine exponuntur. Bello affinia *duella*, qvæ susceperunt qvidam tanto occidendi furore ut illa inituri areas qvadratas lapidibus signarent qvas exire nisi victo non licebat. Vide Stephanium p. 106. ad Saxonem

Grammaticum. Belli in compendium missi & duorum vel paucorum dimicationis eventu decisi exempla collegit Rupertus ad Florum p. 87. seq. De decursionibus militaribus Stewechius ad Vegetii II. 14. & Lindebrogius ad Ammiani XX. 4.

XII. In Græcia durantibus ludis Olympicis erat solennis ἐκεχειρία sive induciarum observatio teste Plutarcho in Lycurgo, ad qvem notat in animadversionibus ad Gallicam suam versionem pag. 270. Clariss. Dacerius, de qvo merito erubescere debent Christiani, nullum apud hos esse festum tam sanctum, ut illo à bello conqviescant. Olim qvidem non Manichæi modo, qvos oppugnat Augustinus XXII. 74. contra Faustum, & recentiori ætate hac in parte seqvuntur Anabaptistæ, Sociniani, Weigeliani, Qvackeri &c. sed & alii Christiani multi privati, præcipue è sacro ordine, à bello prorsus abhorruere: vide Benedictinorum notas ad S. Ambrosium tomo 2. pag. 46. Wetstenium ad Origenem contra Marcionitas pag. 27. seq. & Zwickeri Irenicum Irenicorum pag. 130. sq. Sed nullus unqvam fuit Christianus Princeps vel in cujus potestate esset justum bellum gerere, qvi bellum omne Christi præceptis illicitum esse crederet, atqve ipse etiam Tertullianus c. 42. Apologetici ad Gentes: *navigamus* inqvit *vobiscum, & vobiscum militamus.* Atqve licitum esse Christiano Principi sua si aliter non possit, bello etiam ut necessario malo tueri, vel inde constat, qvod sanctissima religio neutiqvam pugnat cum naturæ jure, neqꝫ ad exitium suorum data est, ut omittam argumenta alia qvæ videri possunt apud Grotium prolegomenis librorum de jure belli & pacis & ad Matth. V. 40. & Lucæ III. 14. & parte 2. Epist. 545. seq. Jac. Altingium tomo 1. Opp. pag. 180. Justellum, Christianum Lupum, & Gvil. Beveregium ad canonem 12. Nicænum. Ejusdem Lupi dissertatio extat de veteri disciplina militiæ Christianæ, de qva Elias du Pin tomo 18. Bibl. scriptorum Eccles. p. 134. Videndus etiam B. Christianus Kortholtus in diss. de studio belli ac pacis, Kil. 1689. & Heideggerus de militia Christiana tomo IV. diss. select. 4. & 5. Utinam vero Christiani non omnes Ethnicorum injurias tantum vel æqvarent vel supergrederentur in bello etiam inter se, sive temere suscipiendo sive crudeliter & cupide gerendo, qvantum debebant per sanctissima Christi præcepta ad justum etiam & necessarium bellum cum horrore & tardissime accedere, & qvam celerrime fieri potest, ab illo iterum resilire.

CAP. XVII.

CAPUT XVIII.

De Scriptoribus qvi rem veſtiariam veterum illuſtraverunt.

Scriptores de re veſtiaria Hebraeorum. 1. *Graecorum & Romanorum*, 2. *Germanorum, Danorum &c.* 3. *Clericorum & Monachorum in Eccleſia Chriſtiana*, 4. *De tegminibus & ornamentis capitis.* 5. *De coma.* 6. *De fuco & coſmetice, ſartoribus &c.* 7. *De annulis.* 8. *De variis generibus veſtium.* 9. *De braccis, calceis &c.* 10. *Habitus lugentium.* 11. *De armis & veſtitu militari.* 12. *De inſignibus & arte Heraldica*, 13.

I.

DE re veſtiaria veterum Hebræorum, Sacerdotum præſertim habitu agunt *Didacus del Caſtillo*, in opere de ornatu & veſtibus Aaronis, ad Exodi XXVIII. Lugd. 1655. f. ut *Jo. Hieronymum Sopranem*, *Ariam Montanum* aliosqve prætercam. Præcipue vero diligentem operam in hoc argumento poſuit *Joh. Braunius*, * vir Clariſſ. cujus præclarum opus de veſtitu Sacerdotum Hebræorum poſt primam editionem Anni 1680. auctius lucem adſpexit Amſt. 1701. 4. In hoc præter alia lib. 1. cap. 16. egregie docet, qvalis fuerit tunica inconſutilis ſive contexta, cujus mentio fit in Hiſtoria Paſſionis Chriſti, ubi milites ſuper ea ſorte experti eſſe dicuntur, de qva tunica, præter interpretes ad Joh. XIX & Caſaubonum ad Baron. agit etiam Octavius Ferrarius de re veſtiaria & in analectis & lib. 2. elector. cap. 1. Braunio addendi ſunt *Sheringhamus* ad Tractatum Talmudicum Joma cap. 7. p. 86. ſq. *Seldenus* lib. 2. de ſucceſſ. in pontificatum cap. 7. ſq. & lib. 3. cap. XI. de Synedrio, ubi contra Sheringhamum probat veſtium ſacrarum extra miniſterii tempus uſum nullum fuiſſe. *Jo. Prideaux* de veſtitu Aaronis, Interpretes ad Exod. XXVIII. & Leviticum, *Joh. Ligtfootus* & *Samuel Lee*, qvorum ſingulares de hoc argumento diatribæ exſtant, ne dicam de Iſidoro Hiſpalenſi, qvi hanc materiam paucis attingit libro undevigeſimo originum cap. 21.

* Qvi opus de veſtitu Hebræorum Braunii in Hebraicis præceptori Conſtantino l'Empereur tribuunt, eos ſine ratione hoc facere notat Rev. Henricus Ludolf Benthemius in libro de ſtatu Eccleſiarum Scholarumqve Belgicarum parte 2. p. 275. ſq.

cap. 21. sq. De tiara summi Pontificis *Pelletierius* disp. de erroribus pictorum, in Memoriis Trevoltinis A. 1705. Septembri p. 1614. sq. *Hermannus van de Wall*, Ecclesiastes Amstelodamensis diss. de pileis sive tiaris Sacerdotum & Pontificum Hebræorum, ad calcem Salomonis van Till commentarii postumi de tabernaculo sacro & Zoologiæ sacræ, Dordraci 1714. 4. De mitra, stola, Ephod & pectorali Sacerdotis summi, *Jacobus Altingius* Heptade VIII. diss. p. 269. sq. tomo 5. Opp. De vestibus & ornamentis Hebræorum privatorum *Leydeckerus* XII. 8. de Rep. Hebr. De vestibus & ornamentis Regum apud Hebræos, *Scacchus* III. Myrothec. 38.--43. De vestibus Hebræorum fimbriatis, Interpretes ad Num. XV. 38. & *Matthæus Hillerus* in diss. edita Tubing. 1701. *Martinus* qvoqve *Mauritius* in præfatione ad librum de sortibus Hebræorum testatus est se opus de re vestiaria Hebræorum moliri, sed qvod hactenus non prodiit. *Benedicti Davidis Carpzovii* dissertatio de Pontificum Hebr. vestitu sacro lucem adspexit Jenæ 1655. 4. atqve inter fratris D. Joh. Benedicti Carpzovii dispp. Academicas p. 1637. cui addendus *Gerardus David Ziegra* in diss. de inauguratione & consecratione sacerdotum Hebræorum. Witeb. 1682. Prolixe etiam de Vestibus sacerdotalibus tum Hebræorum tum aliarum gentium disputat *Caspar Calvær*, ritualis Ecclesiastici tom. II. De *arte plumaria* Hebræis nota vide Fullerum lib. 1. c. 20. Misc. & Drusium ad difficiliora loca Exodi cap. 46. Mentio ejusdem artis etiam apud Senecam Epist. 90. *non avium plumæ in usum vestis conseruntur.* Adde Clariss. Burmanni Petronium p. 268. De duodeviginti vestium generibus qvas Sabbato exuere & induere licet, *Buxtorfius* p. 2033. Lexici Talmudici. De sacco & cilicio, cinctura, calceis apud Hebræos, *Frid. Adolphus Lampe*, Dithmala Lippiacus, in diss. de Jesaia nudo & discalceato ad Jes. XX. 2. præside Campegio Vitringa, Franek. 1703. De non deficientibus Israëlitarum in deserto vestimentis, interpretes ad Deuter. VIII. 4. XXIX. 5. & Cosmas Indopleustes V. pag. 205. Marckius Exerc. Bibl. 14. Deylingii Observ. S. II. 17. De non permutando sexus habitu ac vestitu consulendi interpretes ad Deuteron. XXII. 5. Wagenseilius libro de Norimberga p. 175. sq. Joh. Spencerus de legibus Hebr. tom. 1. p. 373. seq. Carolus Fridericus Pezoldus, Lips. 1702. & Martinus Hassen, Witeberg. 1714. singularibus diss. Matthias Berneggerus ad Taciti Germaniam qvæst. 89. Petrus Pantinus ad vitam Theclæ à Basilio Seleuciensi scriptam p. 387. sq. Gvil. Beveregius ad Canonem XIII. Gangrensem pag. 186. sq. Salmasius ad Tertullianum de pallio, &c.

II. Qvod

II. Qvod ad rem vestiariam Græcorum Romanorumqve attinet, primo loco nominare juvat *Josephi Laurentii* collectanea ordine Alphabetico digesta, qvæ ex ejus Philomathiæ opere recudi curavit Clariss Gronovius tomo 9. Antiqvitatum Græcarum. Egregium deinde opus est *Octavii Ferrarii*, cujus libri septem de re vestiaria, Romanorum maxime, ex editione Patav. 1654. 4. qvæ priore A. 1642. 8. melior & auctior est, habetur etiam tomo VI. thesauri Græviani. In eodem occurrunt Ferrarii illius Analecta de re vestiaria Patav. A. 1670. pridem vulgata, qvibus impugnat ea qvæ scripserat *Albertus Rubenius* Philippi filius in libris duobus de re vestiaria: ac præcipue de lato clavo, qvi primum Grævio curante post auctoris fata Antwerpiæ excusi sunt 1665. 4. & deinde à Grævio in Tomum eundem VI. Antiqvitatum Romanarum recepti, in qvo etiam habentur *Jo. Baptistæ Donii* de utraqve pænula dissertatio Paris. 1644. 8. & *Bartol. Bartholini* commentarius una cum *Henr. Ernstii* Epistola ejusdem argumenti Hafniæ A. 1655. 8. primum editus. Vide etiam Lipsium lib. I. elect. cap. 13. *Isaaci Casauboni* opus de re vestiaria veterum qvod promisit pag. 54. Epistolar. & alibi variis in locis, nunqvam prodiit, licet excerpta qvædam illius ad hoc argumentum spectantia occurrunt in Bibliotheca Bodlejana, vide & Mericum Casaubonum Isaaci fil. notis ad Epictetum p. 87. *Claudius* qvoqve *Salmasius* in notis ad Tertullianum de pallio pag. 80. ejusdem argumenti opus sub manibus habere se testatus est, cujus non contemnenda specimina dedit in eodem ad Tertullianum commentario passim, in exercitationibus Plinianis ad Solinum & alibi. Confer Grotii Epistolam 355. nec prætereunda scripta in utramqve partem edita occasione illius in Tertullianum commentarii à Salmasio qvidem sub nomine *Francisci Franci*, à Dionysio Petavio autem sub nomine *Antonii Kerkoëtii* Aremorici. De privato & domestico Romanorum vestitu agit Phil. Lud. Hannekenius in dissertationibus de cura domestica Romanorum pag. 34. seq. de vestitu servorum pag. 83. sq. de vestitu infantum, puerorum, juvenum, puellarum & virginum pag. 123. seq. vestibus accubitoriis & convivalibus Stuckius II. 26. Antiqv. Convival. Petronius Burmanni pag. 117. & de habitu venatorio pag. 179. De habitu & ornamentis Pontificum Gutherius I. 29. de jure Pontificio, tom 5. Græv. p. 58. seq. De vestibus nobilium, Tiraqvellus lib. de Nobilitate pag. 564. sq. De vestibus servorum Lipsius lib. I. Elector. cap. 25. qvi etiam alia de vestibus eodem libro cap. 13. & Cœlius Rhodiginus XVI. 10. sq.

10. sq. lectionum antiqvarum. *Lazarus Baysius* de re vestiaria, Paris. 1549. 4. Theodorus Zwingerus in theatro vitæ humanæ tom. 2. p. 435. sq. Vestium & ornamentorum muliebrium genera ordine literarum perseqvitur idem Tiraqvellus lib. de jure connubiali p. 52. sq. Vide & Isidori Hisp. Origines XIX. 30. sq. & de *jocalibus* Petri Mulleri JCti dissertationem. De Romanorum luxu in vestibus prolixe disputat Stanislaus Kobierzichius libro de luxu Romanorum tomo 8. thesauri Græviani.

III. De re vestiaria Persarum Brissonius lib. II. pag. 309. seq. De vestitu & cubitu veterum Germanorum, Cluverius Germaniæ antiqvæ lib. 1. cap. 16. p. 104. sq. Ottonis Sperlingii V. C. commentatio de vestitu vererum Danorum & alorum populorum septemtrionalium inserta est Novis litterariis maris Baltici & Septentrionis A. 1698. pag. 205. seq.

IV. Episcopus primorum Christianorum ætate, habitu à Laicis distinctos haud fuisse observat *Jac. Boilavius* in Historica disqvisitione * de re vestiaria hominis sacri vitam communem more civili traducentis. Rothomag. 1704. 12. & Tillemontius tomo 14. memoriarum Hist. Ecclesiast. pag. 151. ubi de Cœlestino Papa. Confer Rich. Simonis Bibl. Criticam tomo 3. pag 322. seq. ubi Boilavii librum laudat. Monachi etiam ad Episcopatum evecti habitum Monachalem neutiqvam deposuerunt, qvod in Ecclesia Græca A. C. 869. canone constitutum notavit Mabillonius. De Monachorum antiqvo habitu videre licet Joannem Cassianum libris de institutis cœnobiorum, de sacris vestibus Honorium in gemma animæ lib. 1. cap. 198. sq. & ex recentioribus qvi Clericorum vestes & ornamenta omnis generis per varias ætates in Ecclesiis Orientalibus & Occidentis introducta exponunt, Andream Saussæum in panoplia Sacerdotali sive libris XIV. de venerando Sacerdotum habitu eorumqve multiplici munere & officio in Ecclesia DEi, Paris. 1653. fol. & in libris VII. de ornatu Episcoporum & in libris XV. de Clericorum tonsura & habitu, ibid. 1646. fol. Jo. Baptista Thiers libro A. 1674. edito Gallice *de l' Etole*, de stola. His addendi Alteserra & alii ad librum de vitis Pontificum, Macri fratres in HieroLexico, Cangius in glossario utroqve, Jacobus Goar ad Euchologium Græcorum, Hugo Menardus ad Gregorii M Sacramentarium pag. 362. qvi post 364. ico-

* De hoc libro Elias du Fin Tom. 19. pag. 72. sq.

iconem S. Remigii sacris vestibus induti exhibet. Acta Sanctorum Junii tomo I. p. 458. seq. ubi de amictu Pontificali & Monachali, & propylæum ad Acta Sanctorum Maji pag. *161. & *208. sq. ubi de pallio & aliis Pontificalibus ornamentis, & in paralipomenis p. 94. sq. Multa etiam de pallio Pontificali laudatus Saussæus libro de Mysticis Galliæ scriptoribus, Paris. 1639. 4. p. 188. -- 279. Vestes Clericorum non semper pullas fuisse notant qvoqve Benedictini ad S. Ambrosium tomo 2. pag. 25. & Jo. Caspar Krause in diss. de colore sacro & speciatim vestitus Sacerdotalis, Witeberg. 1707. De collaribus tum fistulosis sive tubulatis tum planis qvalibus passim utuntur sacri Ordinis Viri in Ecclesiis Protestantium, prodiit non ita pridem diatriba erudita Urbani Godfridi Siberi. Sneebergæ 1710. 4.

V. De *Pileo* cæterisqve capitis teguminibus tam sacri ordinis hominum qvam aliorum, liber *Anselmi Solerii* sive qvi sub hoc nomine latet *Theophili Raynaudi* S. I. seorsim prodiit Lugd. 1655. & Amstelod. 12. A. 1671. atqve recusus in tomo XIII. operum Raynaudi, & tomo VI. thesauri antiqvitatum Rom. Vide & Jo. Brodæum lib. 8. miscell. c. 17. Adr. Junium lib. 2. animadvers. c. 6. Gvil. Stuckium II. 28. Antiqv. Convival. ubi de consvetudine caput aperiendi: Joh. Gvil. Bergeri diss. de ritu operiendi capitis in sacris, Witeb. 1703. & Eberh. Rudolphi Rothii de velamine capitis virili. Lipsium lib. de Amphitheatro cap. 19. sq. ubi observat Græcos & Romanos, uti & Gallos, Germanosqve veteres plerumqve caput non texisse nec pileo usos fuisse. De coronis, diademate & aliis imperantium insignibus jam dixi supra cap. 14. De tiara κυρβασία & cidari Persica videndus V. C. Hadr. Relandus parte 2. diss. Miscell. qvi etiam de nidario capitis involucro disserit p. 204. De pileo phrygio Sponius Miscell. pag. 130. & Nicasius ad numum Pantheum pag. 63. De apicibus & galeris sacerdotum Philippus Rubenius II. 25. electorum. De mitra Pontificali apud Christianos, Edmundus Martene I. de antiqvis ritibus p. 347. sq.

De *inauribus* veterum singulari libro egit Casp. Bartholinus Amst. 1676. 12. qvas respicit etiam Plinius aurium vulnera commemorans lib. 12. sub initium. De inauribus Hebræorum singillatim Rev. Dassovius diss. A. 1696. ad titulum Celim de vasis §. 11. sq. De *annulis narium* disputat Tho. Bartholinus cap. 19. libro de morbis biblicis. Ejusdem Tho. Bartholini de *armillis* veterum libellus exstat, Amst. 1676. 12.

 cui

cui addendus Fortun. Schaccus lib. 3. myrothecii cap. 41. Philippus Rubenius lib. 1. c. 38. electorum, & Petronius Clarissimi Burmanni p. 127. seq. De *Torquibus* qvibus donati certaminum victores, videndi Ambrosius tomo 2. p. 268. Vegetius II. 27. Lipsius V. de militia Rom. p. 209. Atqve de hoc & alio torqvium apud veteres usu Joh. Schefferi liber seorsim editus Holmiæ 1656. 8. & tomo XII. Grævii, & cum Jo. Nicolai notis Hamb. 1707. 8. Lindebrogius ad Ammiani XX. 4. ubi de torqve Draconarii, pro diademate capiti Juliani circumposito. Omnia tria uno versiculo complectitur Manilius libro V.

Perque caput ducti lapides, per colla, manusque.

De *personis* & *larvis* eorumqve apud veteres usu ac origine, præter Agesilai Mariscotti librum Romæ 1639. 8. & tomo secundo Miscellaneorum Gaudenti Roberti, & tom. 9. thesauri Græviani impressum, vide Rigaltium ad Phædrum p. 411. editionis Burmannianæ, & Baylii Lexicon in *Manducus*. De *tutulis, vittisque* & redimiculis assurgentibus ac turritis virginum fœminarumqve (fontanges ab illustri fœmina * qvadam Galli appellant) agunt Viri docti ad Juvenal. VI. 501. Henricus Altanus Comes Epistola ad Nic. Madrisium inserta Museo Minervæ Venetæ tomo 2. p. 97.---101. *sopra i Cimieri moderni delle Donne*, Steph. Chamillardus S. I. in dissertatione sive Epistola XVI. de numismatibus (Gallice Paris. 1711. 4.) ubi de diversis ornamentis capitis qvibus Augustæ superbiunt in antiqvis numismatibus: Anselmus Bandurius ad antiqvitates CPol. p. 497. & Joh. Nicolai libro de nimbis antiqvorum cap. ultimo. Vide & Buxtorfii Lexicon Talmudicum p. 2047. De *crinali acu* ejusque usu apud veteres videndi Joh. Woweranus in notis ad Petronium, Salmasius ad Solinum & Bartholinus de inauribus veterum cap. 2. De simulacro Veneris cum pectine, vide Codini Origines CPol. num. 28. & Svidam in Ἀφροδίτη. *Crinale spicum* de pectine intelligit Stephanius p. 60. sq. ad Saxonem Grammaticum. Confer qvæ de *pectinibus* veterum aureis & eburneis Ez. Spanhemius ad Callimachum p. 563. & de *pulvere* odorato vel aureo capillis injecto, unctioneqve capillorum ne pulvis decideret, D. Conradi Tiburtius Rango libro de capillamentis c. XI. Vide etiam de τριχοβάπταις & τριχοπλάςαις Cangium ad Zonaram p. 41.

VI. Ad capitis tegumenta & vestes qvodammodum etiam pertinent coma & capilli, circa qvorum curam, bene multi ritus moresqve

* Menagius in Originibus Gallicis, vocabulo *fontange*.

resqve veterum à doctis notati sunt. Vide Hadr. Junium de Coma, tomo IV. Lampadis artium Gruterianæ, Salmasium de Cæsarie virorum & mulierum coma Lugd. Bat. 1644. 8. Joh. Henningii Trichologiam &c. De capillamentis, adscititiis comis, & *exuviis alieni capitis* ut Tertullianus appellat sive περιθέτοις κόμαις præter dissertationes B. Valentini Friderici & D. Samuelis Schelwigii, & Paschalium de Coronis lib. I. c. V. adi laudatum D. Rangonis librum τῦ μακαρίτυ, Magdeb. 1663. 12. Daumium ad fabulas Æsopi pag. 162. sq. Brissonium 2. de Regno Persarum pag. 321. qvi Persas à Medis accepisse hoc observat ut προσθέτοις κόμαις uterentur: Pricæum ad Apuleji Milesias p. 671. Hemsterhusium ad Pollucem pag. 1358. Harum usu ut universos Martinus Schockius Exerc. 24. ita Clericos interdicunt Andræas Saussæus in panoplia sacerdotali & Joh. Baptista Thiers in historia capillamentorum * Gallice edita Paris. 1690. 12. & nuper A. 1712. 12. Francofurti Germanice versa: Sed contra disputant Jacobus Revius in libertate Christiana circa usum capillitii defensa, Lugd. Bat. 1647. 12. & Jo. Baptista Pacichellus in libello de personis s. mascheris, capillamentis & chirothecis edito Neapoli 1693. 12. Vide etiam Observationes selectas Hallenses VIII. 2. De galericulis & capillamentis mulierum vide qvæ viri docti ad Suetonium & novissime V. C. Otto Sperlingius in commentario ad nummum Furiæ Sabinæ Tranqvillinæ, conjugis Gordiani III. Amstel. 1687. 8. Apud Romanos pueri fere comati & cirrati, sed viri deposita cæsarie circumtonsi, decisis hinc inde capillis qvos ab aure descendentes nunc vulgo nutriunt. Vide Octav. Ferrarii electa II. 13. ubi notat servos caput fuisse semirasos, manumissos rasos. De tonsura Nazaræorum apud Hebræos præter interpretes S. Scripturæ & qvi de Nazaræis ac Rechabitis scripsere Spencerus III. diss. I. de legibus Hebræor. cap. 6. p. 66. sq. & Rev. Dassovius diss. de coma Hebræorum licita & interdicta, Witeb. 1695. in qva docet idololatricam tonsionem fuisse ni aures crinibus tectæ relinqverentur. De coma Prophetantium Salmasius laudato libro. De gradibus & annulis capillorum vide notas ad Suetonii Neronem cap. 51. Genus tonsuræ, qvo anteriores capilli radebantur ap. Græcos vetustissimos, ne qvis hostis posset illos apprehendere, vocabatur *thesis*, vide Meursii Theseum cap. 2. De Ægyptiorum Sacerdotibus comam radentibus memorat Artemidorus l. I. c. 23. De tonsura captivorum & lugentium vide notas ad Ovid. I. Fastorum v. 546. Hinc

* De hoc libro Elias du Pin Tom. XVIII. p. 280.

apud Propertium regio tonsa pro devicta ut notat Yvo Villiomarus s Jos. Scaliger adversus Robert. Titium c. Vicissim præ luctu promissi capilli s. in longum demissi, ut notum est vel ex iis scriptoribus, qvi de funeribus & luctu scripserunt. De more crinibus passis templa verrendi in supplicationibus agit Lipsius l. 2. Elector. c. 6. p. 681. seq. De dispositis, effusis vel adstrictis comis adeundus Ez. Spanhemius in notis ad Callimachum p. 551. 660. seq. Cæsaries proprie de viris dicitur, coma de mulieribus, ut post Salmasium & alios annotavi ad Abdiam Babylonium. De comis & tonsura Sacerdotum Ethnicorum nonnulla disputat Saubertus libri de Sacrificiis cap. 10. Unde vero originem traxerit tonsura clericalis & monachorum etiamnum in Ecclesia Græca & Latina recepta, video Scriptores doctissimos in diversa abire, alii enim à Judæis repetunt, ut Pontificii communiter, alii ab Ethnicorum Sacerdotibus Virginibusqve Vestalibus, ut Joh. Dougthejus in analectis ad V. T. pag. 4 7. & Lindebrogius p. 1378. ad Codicem Legum antiqvarum: alii à servis, de qvorum rasione Pignorius & alii. Ita certe Claudius Sarravius pag. 104. Epistolarum editionis primæ. *Mihi*, inqvit, *simile vero videtur morem istum à servis manasse, qui etiam nunc in triremibus nostris raso capite conspiciuntur, nisi quod capillorum pauxillulum iis in summo vertice relinquitur, vel ut Tertullianus de pallio, cultri, vertex solus immunis.* Utrum vero ab ipso Christo & Petro hic mos Ecclesiæ traditus fuerit, ut parum verisimiliter contendit Prosper Stellartius, cujus libri III. de coronis & tonsuris Paganorum, Judæorum & Christianorum Duaci 1625. 8. lucem viderunt, an à Simone Mago * initium sumpserit, ut ab aliis affirmari in notis ad Abdiam à me observatum est, an Gregorio M. demum sedente in Ecclesiam fuerit invecta, qvamadmodum contendit Salmasius, nimis forte recentem hanc tonsuræ Clericalis & monachalis consvetudinem faciens, alio loco est expositum. Cæterum de universo hoc argumento videndus Casp. Zieglerus de tonsura clericorum, Salmasius in primatu Papæ & Epistola sive libro de coma ad Colvium, Gerhardus Jo. Vossius in Epistola ad Salmasium, qvæ ejus libro de comâ subjicitur. Edmundus Martene lib. 1. parte 2. p. 294. seq. in ritibus Ecclesiast. Mabillonius præfatione ad tomum 3. Actorum ordinis Benedictini. Sacras virgines olim intonsas fuisse notat Valesius ad Sozomeni V. 10. De Tonsura pœnali, qva v. g. sagæ & malefici nonnulli afficiuntur, agit Georg. Rittershusius lib. de jure asylorum cap. 10

* Vide Honorii Augustodunensis gemmam animæ lib. 1. cap. 196.

cap. 10. cui addes Cotelerium tomo 2. monument. pag. 681. Cangium in κεϱένειν & Allatium de consensu Orient. & Occid. Ecclesiæ pag. 669. ubi observat hæreticis condemnatis barbam olim derasam. Plura ejusmodi occurrent evolventi diss. G. Casp. Kirchmaieri, τȣ̃ μακαϱίτȣ de gloria & majestate barbæ. Jacob. Thomasii diss. de barba Lips. 1671. & Pierii Valeriani declamationem pro Sacerdotum barbis, qva intercedit decreto Pontificio Sacerdotes omnes barbam deponere jubenti, editam primùm Romæ 1529. cum privilegio Clementis VII. & deinde hieroglyphicis ejus subjectam Francof. 1678. 4. Exempla eorum qvi tonsuram pretio redemerunt collegit Balthas. Bonifacius lib. 1. historiæ ludricæ cap. 7. Eqvidem de barba non radenda ministris Ecclesiæ, diserte cautum legitur in constitutionibus qvæ Apostolicæ vocantur lib. 1. c. 3. & apud Epiphanium hæresi 80. Romani veteres per 450. annos intonsi teste apud Plinium Varrone: Scipionis Africani tempore juvenes tondebantur, viri barbam ponebant sive *barbatoriam* ut loqvitur Petronius pag. 363. edit. Clariss. Burmanni, *faciebant* & totam faciem rasitabant. Vide Octav. Ferrarium II. 12. elector. Apud Græcos mos radendi barbam, Alexandri M. demum ætate invectus ut ex Chrysippo notat Athæneus XIII. p. 565. De jurejurando per barbam vide Neocori Biblioth. novor. librorum A. 1697. p. 496. Adversus Antiochenses Juliani barbam ridentes defendit se Imperator in Misopogone, qvi etiamnum inter ejus scripta legitur. De pilorum evellendi sive pilandi more adhibitis resina aut volsella, ustriculisqve, vide qvæ viri docti ad Martialem, Juvenalem & Plinium 29. 1. Cerda ad Tertull. de pallio. c. 4. pag. 37. sq. De festo propter tonsæ comæ primitias Diis ex voto consecratas Barthius ad Statium tom. 1. p. 326. Cangius diss. 22. ad Joinvillam & glossar. Græc. in κηϱόσυνα.

Ad locum celebrem Epistolæ Pauli ad 1. Corinth. XI. 10. de ἐξȣσία, qvam mulier super capite habere jubetur propter Angelos, qvam plurima disputata sunt ab Interpretibus, qvorum nonnulli cum Jacobo Godofredo in singulari ad hunc locum diss. pro ἐξȣσία legunt ἐξȣβίαν & velamen interpretantur, alii pro Angelis legunt ἀγγελίας vel τȣ̀ς ἄνδϱας ut vir doctus ad Hammondum. Alii angelos de juvenibus interpretantur, ut auctor Anglus libelli qvi inscribitur Religio Bibliopolæ pag. 12. alii de emissariis gentium ut V. C. Christophorus Augustus Heumannus in dissertatione ad h. l. Isenaci A. 1709. edita. Sed malo assentiri Photio, qvi Epistola ducentesima decima ἐξȣσίαν ἔχειν expo-
nit

nit velamine veluti ſigno imperium agnoſcere viri ſub qvo eſt mulier, & Angelos proprie accipit de Spiritibus DEi miniſtris in Eccleſia DEi præſentibus, qvi pridem etiam in Paradiſo teſtes adſtiterunt, cum mulier viri poteſtati ſubjiceretur. Videri etiam poſſunt Andreas Sauſſæus de Myſticis Galliæ ſcriptoribus pag. 62. ſq. 181. ſq. D. Adamus Rechenberg in diſſertationibus ad Hiſt. Eccleſ. ſpectantibus pag. 68. ſq. & Jo. Gvil. Bergerus Profeſſor Witebergenſis digniſſimus in erudita qvam ſupra laudavi diſſ. de ritu capitis in ſacris operiendi §. 51. ſq.

VII, Non modo comam variis medicaminibus tinxerunt veteres, uti Plutarchus in amatorio pag. 771. memorat *φάρμακον ᾧ τὴν κόμην αἱ γυναῖκες ἐναλειφόμεναι ποιοῦσι χρυσοειδῆ καὶ πυῤῥάν.* Confer Svidam in *Λυσικράτης* & *Λεόντιος.* Sed etiam faciem *coloribus* variis & *fuco* infecerunt, partim ex more gentis partim ad luxum. Vide Davidis Theodoſii Lehmanni Orbem pictum, ſive diſſ. de gentibus pulchritudinem affectantibus per fucum & picturam, Witeb. 1711. & Gvil. Rondeletium de fucis Lugd. 1583 8. Interpretes ad Eſaiæ III. 16. Rob. Balforeum ad Cleomedem pag. 260. ſeq. Jac. Grandii diſſ. de כחל ſtibio *κολλυρίῳ* ejusqve uſu apud antiqvos in re Coſmetica; Decad. 2. Artis naturæ curioſor. Anno 6. W. Erneſti Tenzelii dialogos menſtruos Anni 1689. p. 497. ſqq. Veteres qvidem doctores Chriſtiani luxurioſam illam ac meretriciam fucatoriam ſemper ſunt deteſtati, ut patet è Clemente Alex. III. 3. pædagogi & Conſtitut. Apoſtol. lib. 1. cap. 3. & 8. Cypriano de habitu virginum, Nazianzeno Orat. XI. p. 181. aliisqve. De *Coſmetis* & *ornatricibus* viri docti ad Juvenalem, & Taubmannus ad Moſtellariam Plauti Act. 1. ſcen. 3. Ezech. Spanhemius ad Callimach. p. 547. & Chriſtianus Henricus Poſtellus in callida Junone p. 209. ſq. De more *ſyrma veſtis* trahendi vel portandum faciendi Claudius Franciſcus Menetrierius in diſſertatione Gallice edita ſur l'uſage de ſe faire porter la qveüe. Pariſ. 1704. 12. De *Gynæceo textrino*, veſtiariis, veſtiſpicibus, procuratoribus gynæceorum vide Bergierium lib. IV. de Imperii Romani viis cap. 23. tom. 10. Græv. & Henninii notas ad Bergierium pag. 766. Matth. Zimmermanni Analecta pag. 59. ſq. De *preſſoriis* & reconditoriis veſtium, Salmaſium ad Tertull. de pallio, & Valeſium ad Ammianum lib. XXVIII. 4. p. 531. Tiraqvellum de jure connubiali p. 73. Apud multas gentes rari *ſartores*, ſiqvidem veſtes pleræqve à ſororibus vel uxoribus aut filiabus conficiebantur. Vide interpretes ad Actor. IX. 39. Alexandrum ab Alexandro IV. 8. tom. 1. p. 958. ſq. & ibi notam Jo. Merceri:

ceri: Freinshemium ad Curtii II. 5. 20. tum Stephanium p. 72. ad Saxonem Grammaticum. Alexander tamen Baudien Romanus A. 1647. Italica lingva edidit diatribam de antiqvitate & nobilitate sartorum.

VIII. Operæ pretium est hoc loco etiam nonnulla de *annulis* qvoqve adjungere, qvod argumentum præ cæteris illustravit *Joh. Kirchmannus* Lubecæ suæ decus in libro singulari de annulis edito Lub. 1623. 8. Sleswici 1657. 8. cura filii ejus cognominis anno 14. post auctoris fata, fœtum hunc postumum in lucem protrahentis. Post hasce doctissimas Kirchmanni de annulis meditationes *Franciscum Bernardinum Ferrarium* neqve suas sæculo invidere velle scripsit Joh. Rhodius in libro de acia p. 63. sed hactenus qvidem Ferrario pridem defuncto nihil qvod sciam hujus argumenti ab eo editum est, qvanqvam *Octavii Ferrarii* præclaræ qvædam de annulorum apud Romanos usu observationes leguntur lib. 1. electorum cap. 21. Ferreis utebantur plebeji homines, militesqve manipulares & servi. Argenteis plebs, Aureis eqvites & Senatus. Vide JCtos ad Digesti lib. 40. c. 10. *De jure aureorum annulorum*, Salmasius f. 170. ad Hist. August. Lipsius elector. II. 8. Joh. Mercerius lib. 1. Opinion. cap. 8. Bernartius ad III. 3. silv. Statii. Casp. Barthius tomo 1. ad Statium p. 320. H. Kitschius diss. de annulis aureis & Camillus Silvester ad Juvenalis X. 165. p. 542. sq. De luxu in annulorum multitudine vide qvæ viri docti ad Martial. XI. 60. & Valesium ad Ammian. XXVIII. 4. p. 531 sq. Cur manu sinistra freqventius gestari soliti, plures causas comminiscitur Mich. Piccartus Epistola ad Kirchmannum, post Gudianas p. 255. De annulis signatoriis antiqvorum qvibus etiam ad * cellas, arcas & res alias qvascunqve obsignandas usi sunt, scripsit *Georg. Longus*, Mediolan. 1618 8. & Lips. 1709. 8. Kirchmannus cap. 5. Lipsius ad Tacitum II. Annalium, Laur. Zaccagnius V. C. in notis ad Acta Archelai cum Manete pag. 441. qvi p. 27. observat cera vel creta sive luto ad obsignandum usos veteres fuisse. De cera notavit etiam Vossius lib. 4. operis de idololatria cap. 91. Præcipue vero de modo signandi Epistolas & Testamenta apud veteres, consulendus Salmasius lib. de modo usurarum & in specimine confutationis animadversionum Des. Heraldi. Vide & Novarinum lib. V. schediasmatum cap. 29. & de annulo qvo fons baptismi signatus, notas ad Optatum p. 9. sq. & 12. editionis Amstel. Annuli illi consignatores etiam *sigillaritii* dicuntur à Vopisco in Aureliano c.

Cccc 50.

* Hinc Onirocritis amissio annuli significat rerum jacturam. Vide Bullialdum in notis ad Historiam Ducæ pag. 262. & Artemidorum II. 5. V. 32.

50. qvi cap. 42. affert dictum mimi cujusdam, bonos Principes omnes in uno annulo posse perscribi. De sigillis qvorum vice interdum virgulæ sive asserculi à cimicibus exesi vel nodi nota usurpata est, ut docet Seldenus ad marmora Oxonienſ. pag. 43. & seqventi, vide Allatium ad Antiqvitates Hetruscas p. 39. sq. Scaligerum cap. 11. elenchi trihæref. & Andream Mullerum ad Epistolam Mosis Mardeni pag. 24. sq. Varia simulachra sive ut ex Plinii X. 16. Epist. dicam *aposphragismata* qvibus annuli ordinati apud veteres fuerunt, sive Deorum, de qvibus Ryцqvius c. 22. de Capitolio, sive aliis qvibuscunqve ut in Syllæ & Pompeji annulo tria trophæa insculpta testatur Xiphilinus p. 19. seq. videri possunt Clemens Alex. III. 11. pædagogi pag 246. sq. Franciscus Junius de pictura Veterum II. 8. pag. 113. sq *Fortunius Licetus* de annulis antiqvis, Utini 1645. 4. & in Hieroglyphicis sive schematibus antiqvis gemmarum annularium, Patav. 1653 fol *Leonhardus Augustinus* de gemmis annulorum Franeqv. 1694. 4: cum Jac. Gronovii notis: *Abrah. Gorlæi* dactyliotheca cum præfat. Ælii Everhardi Vorstii de origine annulorum & animadversionibus ejusdem Gronovii. Lugd. Bat. 1695. 4. Hic Gorlæus male bis vocatur Abraham Gorcus in Aringhi Roma subterranea VI. 50. p. 383. qvi & ipse ibi de annulis varia non contemnenda collegit occasione annulorum in sepulchris antiqvis repertorum. Præclara etiam de annulis & sigillis observavit Jo. Mabillonius lib. 2. de re diplomatica, cui jungendum D. Jo. Mich Heineccii opus præclarum de veteribus Germanorum aliarumqve nationum sigillis, Francof. 1709. fol. Vide & de annulis veterum Matthiam Zimmermannum in florilegio, Jo. Conr. Dietericum in Antiqvitatibus Biblicis V. T. ad Jerem. XXII. 24. pag 628. sq. Alexandrum ab Alex. II. 19. Theoph. Raynaudum tomo 7. Opp. pag. 501. sq. Josephi Laurentii Polymathiam lib. 1. diss. XI. & Martini de Roa singularia Scripturæ parte 2. p. 460. sq. Georgii Thegen' diss. de annulorum in Repub. usu, Regiomont. 1701. Dan. Gvil. Molleri de annulo Trinitario, Altdorff. 1701. De annulo Pastorali D. Jo Adami Schmidii diatriba, Helmstad. 1706. De annulo pronubo, diss. Petri Mulleri JCti plus simplici vice edita. De annulis magicis agit Joh. Michaël in notis ad Gaffarelli curiositates inauditas p. 267. Veterum sophorum sigilla & imagines sive sculpturæ lapidum & gemmarum secundum nomina Dei & constellationes astrorum, cum signatura planetarum constitutæ auctoribus Zoroastre, Salomone, Raphaële, Chele, Hermete, Thalete, è Joh. Trithemii MStis, A. 1612. 8. editus liber plenus commentis nugisqve

qve canoris. Joh. Macarii, Canonici Ariensis *Abraxas* seu *Apistopistus*, de gemmis Basilidianis cum Abraxa Proteo Johannis Chifletii, Canonici Tornacensis, Antwerp. 1637. 4. De annulis ex cortice surculi palmei, qvibus Judæi olim Alexandriæ seditionem moturi velut tessera inter se usi sunt, memorat Socrates VII. 13. Hist. Multa etiam nec contemnenda de vario annulorum genere congessit Andreas Stubelius in notis ad Panegyricum dicatum solenni creationi Magistrorum, Lips. 1686. 4. Δακτυλιογλύφος Ciceroni 4. Academ. qv. vocatur *annularius*. Duumvir Collegii annulariorum memoratur in Veteri inscriptione apud Begerum p. 81. spicilegii Antiqvitatis. Claudam brevem hanc scriptorum de annulis notitiam fabella Judaica, qva ajunt beatis singulis anteqvam paradisum ingrediantur decem annulos ab Angelo porrigi, qvorum inscriptiones vide ubi lubebit apud Pocockium in Miscellaneis p. 295. sq.

IX. De variis *togarum* generibus disserit Turrigius tomo 12. thesauri Græviani pag. 395. sq. cui addendus Valerius Andreas de toga, & sago Lovan. 1625. 12. Hieronymi Bossi commentarius de toga Romana, Ticini editus 1614. 4. & recusus Amst. 1671. 12. Albertus Rubenius II. 8. de re vestiaria, ubi & iconismus statuæ togatæ tomo 6. Grævii Octav. Ferrarius diss. de modo gestandi togam, & Philippus Rubenius lib. 1. electorum c. 17. ubi de sinu togæ. Idem de tunica interiore, lib. 2. c. 20. ubi iconismus duplex statuæ tunicatæ. De clavis vestium & mapparum, de *tunicis* στενοσήμοις sive *angusticlaviis* πλατυσήμοις sive *laticlaviis*, qvarum illæ duobus arctioribus segmentis purpureis per utrumqve humerum ad infimam tunicæ oram productis, hæ latiore segmento uno per pectus ad imam tunicam descendente insignes erant, diligentissime & accuratissime agit idem Rubenius libro primo, cujus sententiam contra Ferrarium tuetur Grævius præfat. ad tomum 6. thesauri. Vide etiam Petronium Burmanni pag. 126. & Bossii à me jam laudati librum de senatorum lato clavo (qvi itidem purpureus erat ut triumphantium aureus) lucem vidit Ticini A. 1618. 4. De *trabea* sive breviore toga ex purpura & cocco, nec non de *chlamyde* Rubenius iterum videndus, à qvo tamen qvod ad formam chlamydis attinet, diversus abit illustris Cuperus in dissertatione subjecta Commentario de Apotheosi Homeri p. 137. sq. De tunica picta saliari auro distincta & purpura, Octavius Ferrarius II. 16. electorum, de illa accipiens auream spiram apud Juvenalem Sat. VIII. 207. Theophilus Raynaudus de veste scapulari, tomo VII. Opp. De *vestibus literatis* sive qvibus nomina intexta erant,

 adeun-

adeundus Josephus Maria Svaresius in diss. singulari de hoc argumento, edita Vasione 1652. 4. Philippus Rubenius lib. 2. electorum c. 1. Albertus Rubenius lib. 1. de vestiaria cap. 10. Campegius Vitringa lib. 1. Observatt. sacr. p. 148. illustrans locum sacri Scriptoris Apocalyps. XIX. 16. & Steph. le Moyne in Exercitatione ad Verba Jeremiæ XXIII. 6. p. 101. sq. Luxum in veste picta variis figuris & imaginibus etiam Evangelicas historias referentibus reprehendit S. Asterius tomo 1. auctarii novi Combefisiani p. 4. sq. De vestibus *in ligulas incisis* Cangius glossario in cultellare, qvi etiam de *cyclade* & multis aliis vestimentorum generibus videndus, uti è veteribus Pollux lib. VII. & Isidorus lib. XIX. Originum. Stolæ *πολύπτυχοι* finibus freqventibus fluentes (mit Falten) Goarus ad paginam Cedreni 393. *πτέρυγες* in vestibus, Svid. in Θεσσαλικῇ. De fimbriis sive cirris vestium ac mapparum Salmasius ad Spartiani Pertinacem c. 8. & Petronius Clariss. Burmanni pag. 127. Vestes bombycinas & linteas tam tenues ut corpus per illas pelluceret, *nebulas linteas* & *ventos textiles*, prisci scriptores rident ac perstringunt passim. Vide præter eundem Petronium p. 274. Harduinum ad Plin. tomo 1. p. 680. & tomo 2. p. 515. & Rev. Olearium ad Philostratum p. 8. De *palla* Deorum, elegantissimus Broekhusius ad Tibullum p. 398. De *palliis* Philosophorum aliorumqve Salmasius, Cerda, Pamelius & alii ad Tertulliani librum qvo respondet criminantibus qvod Christianus factus *à toga ad pallium* descenderit & hoc cum illa permutaverit. Viri docti ad Gellium & Laërtium. Valesius ad Socratem p. 85. & 90. sq. ubi de pallio Rhetorum, Cresollius III. 16. theatri Rhetorum, tom. X. Gronov. Alexander Arnoldus Pagenstecherus dissertatione qvinta sylloges dissertationum, Bremæ 1713. 12. & B. D. Hector Godfrid Masius diss. de pallio Pauli. Pallia Philosophorum pleraqve fusca fuisse ex Cyrilli Lexico observavit Valesius p. 147. ad Sozomenum. De utraqve pænula, Joh. Baptistæ Donii dissertatio post editionem Paris. 1644. 8. recusa tomo VI. thesauri Græviani.

De nolarum usu in vestibus vide Cangii glossarium in *κώδων*, W. Ernestum Tentzelium in supplemento Hist. Gothanæ, & Observationes Hallenses Germanice editas tomo 1. pag. 413. seq. è qvo more lux verbis cantici sacri Petri Dresdensis: Da die Schellen klingen in Regis curia. De *substratione vestium* liber Jo. Nicolai, Giessæ prodiit A. 1701. 12. cui adde Martium de Roa II. 7. sq. singularium Scripturæ, Barthium III. 2. Adversar. Interpretes ad 2. Reg. IX. 13. Matth. XXI. 8.

X. Pe-

X. *Periscelides* veterum exponit Antonius Bynæus libro I. de calceis Hebræorum cap. 8. De recenti ordine eqvitum illustrium aureæ periscelidis præter alios consulendus Jo. Christoph. Beckmannus in notitia sive Syntagmate dignitatum illustrium. De *Zonis* in qvibus numos portabant & *Cingulis* Isidorus lib. 19. Origg. cap. 33. Zimmermannus pag. 818. florilegii, Interpretes Matth. X. 9. Apocalypſ. I. 13. Albertus Voigtius Miſcellan. Bibl. pag. 175. seq. Stuckius Antiqvitat. Convival. II. 29. & viri docti ad Plautum, Gellium XV. 12. & Phædrum IV. 21. Meursius ad Astrampsychum pag. 149. Jamblichus cap. 27. vitæ Pythag. De *chirothecis* veterum Zimmermannus in analectis pag. 55. seq. & Joh. Nicolai libro singulari de chirothecarum usu & abusu, Giessæ 1702. 12. De *baculis* veterum dicturum se promisit Casaubonus ad Theoph[illegible]ti Characteres p. 191. ubi mentio baculorum Laconicorum, de qvibus Meursius II. 17. Misc. Lacon. De *crepidis* veterum diatribam Ottonis Sperlingii Hafniæ 1699. editam, recudi curavit Clariss. Gronovius tomo IX. Thesauri Antiqvitatum Græcarum. Vide etiam Svidam in περίβολα & Vignolium Marvillium tomo 1. Miſcellan. p. 209. De *ocreis* Valtrinus III. 12. & Lipsius lib. 3. de militia Romana cap. 7. & Arcerius ad Æliani tactica pag. 107. Sabinos sinistro, Romanos dextro pede ocreatos in bello fuisse, notat Dausqvejus ad Silium p. 353. De *Braccis* Casaubonus ad Svetonii Augustum cap. 82. Pitiscus ad Svetonii Cæsarem 80. 83. 3. Clericus ad Exod. XXVIII. 42. Vossius in Etymologico, Tiraqvellus ad Alexandrum ab Alexandro lib. V. cap. 18. Jo. Braunius de vestitu Hebræorum lib. 2. cap. 1. Braccarum vero usum Hebræis, Græcis ac Romanis incognitum fuisse docet Octavius Ferrarius II. 2. electorum, ubi inter alia ostendit *subligacula* fuisse pannum qvo pudenda velabant ephebi cum nudi in campo Martio exercerentur. Idem II. 9. contra Vossium in Etymolog. ostendit *facinus majoris abollæ* nihil aliud esse nisi facinus Philosophi qvi palliati incedebant, abollam enim esse pallium, ἀναβολήν. De *calceis* Hebræorum duobus libris egit Antonius Bynæus, qvi post primam editionem Anni 1684. 12. auctiores prodierunt Dordraci 1695. 4. Græcas enim & Latinas Antiqvitates circa calceos illustrarunt Benedictus Balduinus, (sutoris filius nec sutoriæ ipse imperitus sed qvi patrem in conficiendis calceis juvit) cujus calceus antiqvus & mysticus lucem adspexit Parisiis 1615. 8. & Amstel. 1677. 12. cum Julii Nigroni libro de caliga sive calceamento militari veterum, Alber. Rubenii diatriba de calceo senatorio, & excerptis Sal-

masii de calceo ex ejus commentario ad Tertulliani de pallio librum. Novissime cum Observationibus suis librum Balduini & Nigroni recudendum curavit, cui majora res literaria debebit Jo. Fridericus Nilant, Lugd. Bat. 1711. 12. De calceis purpureis Imperatorum Cangius ad Villeharduinum p. 307. seq. De gemmis clavisqve calceorum Philippus Rubenus II. 14. electorum Ὑποδήματα & σανδάλια Matthæi X. 10. atq; aliis Novi Test. locis unum idemqve esse, (adversus Salmasii sententiam qvi ea distingvit p. 355. ad Tertullianum de pallio) docet Thomas Reinesius Epistola ad Joh. Christfridum Sagittarium, qvæ legitur in Frid. Gotthardi Gotteri elogiis clavorum Altenburgensium, Jenæ 1713. 8. p. 74. seq. Varia qvoqve calceorum genera commemorat Galenus IV. in Hippocr. περὶ ἄρθρων tomo 5. pag. 644. Isidor. Hispalens. lib. 19. Origg. cap. 34. Bisciola tomo 2. horarum subsec. lib. 17. c. 21. De *puniceo* sive *mulleo* calceo Voss. lib. 4. de idololatria c. 5. & qvæ viri docti ad hæc Vopisci cap. 49. Aureliano: *calceos mulleos & aereos & altos & hederacios viris omnibus tulit, & mulieribus reliquit.* De *Phæcasia* genere calceamenti Græcanici Lipsius ad Senecam lib. 7. de beneficiis c. 21. & ad Epistol 113. De lunatis calceis qvibus fas uti patritiis, Barthius ad Statium tomo 1. pag. 450. Persas altis calceis usos recte ex Strabone annotavit Zaccagnius ad Acta Archelai à se edita §. 12. ubi Manes sive Manichæus hæreticus dicitur usus calceamenti genere, qvod qvadrisolea appellari solent. De solea vide sis Sirmondum p. 189. sq. ad Sidon. De sparteis sandaliis mentio apud Socratem VII. 36. *Monocrepis*, qvale genus calceamenti sit disces ex Junio de pictura pag. 25. & Th. Munkeri mythographis tomo 1. pag. 30. in notis ad Hyginum. De *excalceatione* D. Georgius Calixtus & alii ad Exod. III. 5. Jo. Fabricius de CacoZelia Gentilium tom. 2. diss. B. Dilherri pag. 228. Zimmermannus in analectis pag. 65. seq. & Caspar Sagittarius in diss. de nudipedalibus veterum, qvæ recusa est in Syntagmate 1. Disputat. Philolog. Amstel. 8. Agit autem *capite I.* de nudipedalibus promiscuis in itinere vel alibi qvæ defectu aut studio fieri solebat: *Capite II.* de nudipalibus religiosis, de qvibus videndi etiam Interpretes ad Exod. XXX. 18. & Bynæus de calceis Hebræorum lib. 2. cap. 7. & sq. *Capite III.* idem Sagittarius agit de nudipedalibus lugentium ac pœnitentium & *Capite IV.* deniqve de nudipedalibus levirorum, de qvibus Talmudici tractatu נשים de leviratu tomo 3. Surenhusii pag. 1. & Interpretes ad Deut. XXV. 5. & librum Ruthæ IV. 7. De modo inducendi vel deponendi cal-

calceos, præcipue ad Menſam, vide Gvil. Stuckium Antiqvitatum Convivalium II. 27. pag. 227. ſeq.

De primo homine nudo condito, de gentibus itidem qvibus nudis incedere mos, de Adamianis hæreticis nuditatem affectantibus, de Philoſophis Gymnoſophiſtis &c. vide diſſertationem Rev. D. Jo. Schmidii de nuditate hominum in triplici ſtatu, integritatis, lapſus & poſt reſurrectionem, Lipſ. 1706. Jo. Gotlieb Hardtii binas de nuditate exercitationes ibid. 1684. & Pauli Henr. Tillemanni de eo qvod juſtum eſt circa nuditatem Jen. 1692. Dicuntur etiam qvandoqve nudi qvi ſuperiore veſte modo carent, ut notatum in Ampliſſ. Cuperi obſervationibus p. 36. & à Borremanſio de poëtis & Prophetis pag. 119. De Platonis lege nuditatem in Rep. ſua ſvadente Jo. Baptiſta Criſpus de Philoſophis cautè legendis p. 411. ſq. & qvi Philoſophum excuſat Beſſarion IV. 5. contra calumniatorem Platonis. De ſtolis beatorum, Rev. D. Samuelis Schelwigii diatriba exſtat in lucem edita Gedani 1692.

XI. De more ſcindendi veſtes in luctu & indignatione vide interpretes ad Num. XIV. 6. Joſ. VII. 6. Judic. XI. 35. Matth. XXVI. 6. &c. Æſchylum Perſis v. 1065. Cerdam & alios ad Æneid. V. 685. XII. 602. Pullæ veſtis uſus in luctu Athenis jam periclis tempore, ut docet Plutarchus de laude ſui pag. 543. Carthaginienſes luctu publico nigris pannis mœnia Urbis ſuæ circumdabant teſte Diodoro Sic. lib. XIX. tom. 2. pag. 740. De Romanorum lugubri habitu, in mœrore publico præſertim, conſulendus Henricus Noris ad Cenotaphia Piſana diſſ. 3. c. 2. Nigris veſtibus in luctu uſi etiam Chriſtiani vide Aſterii homiliam 1. in tomo 1. auctarii novi Combefiſ. pag. 92. licet improbante Cypriano, de qvo Franciſcus Pithœus in Pithœanis p. 5. De veſtibus ſepulchralibus B. Jo. Frid. Mayeri diſſ. Gryphiswald. 1706. Confer etiam ſcriptores de luctu, infra capite ultimo à me laudatos.

XII. De veſtibus militaribus & armis pauca qvædam ſubjungenda reſtant. Ac de *ſcutorum* qvidem forma qvæ Hebræis in uſu fuit conſulenda Theodori Daſſovii diſſertatio ad titulum Celim §. 2. ſeq. Witeb. 1696. De gerro Scythico ſcuto præter græcos Lexicographos & interpretes Feſti conſule Scholia græca ad Lucianum tomo 2. pag. 32. Gerræ Perſarum etiam ſcuta è viminibus contexta ut notat Adr. Relandus parte 2. diſſ. Miſc. p. 186. De decumana, ſcuti majoris genere vide

qvæ

qvæ viri docti ad Hirtium de bello Afr. cap. 29. & Festum. De *Parma clypeo*, *scuto*, *pelta*, *cetra*, (qvæ Afrorum fuit) & *ancili* aliisqve scutorum generibus agunt Aldus Manutius in qvæsitis per Epistolam tomo IV. lampadis artium Gruterianæ p. 304. sq. Frid. Taubmannus ad culicem Virgilii p 106. Lipsius l. 3. de militia Romana c. 1 & 2. & in analectis ad idem opus; Petr. Petitus lib. de mazonibus cap. 25. & 26. ubi singillatim de pelta. Mat. Zimmermannus in analectis pag. 556. seq. Herm. Hugo lib. 2. de militia eqvestri cap. 4. Henr. Dodwellus in diss. postuma de parma eqvestri Woodwardiana, Oxon. 1713. 8. ubi etiam de aliis qvibusdam ornamentis vestibusqve militaribus veterum Romanorum. Fortunatus Schachus lib. 3. myrothecii cap. 19. seq. qvi cap. 15. seq. fuse agit de Cerethæis & Pheletæis, qvos milites & stipatores Regis Davidis à cetris & peltis ita dictos contendit, qvasi cetratos & peltatos dixeris. Confer D. Joh. Ben. Carpzovii & H. Opitii diss. de his Davidis satellitibus. De clypeis extat & diss. Jos. Wassii Angli, cui addendus Tobias Gutberletus libro de saliis, cap. 12. seq. ubi de forma anciliorum qvæ saltantes Martis Sacerdotes circumgestabant: Jo. Danielis Rami erudita diss. de Ancilibus Romanorum Hafn. 1706. Ez. Spanhemius pag. 167. ad Callimachum, qvi de clypeorum forma & appellatione, totoqve eorum discrimine alibi accurate egisse se testatur. De Clypeorum aureorum usu idem Scacchus III. 22. Clypea votiva in templis suspensa &c. Salmas. ad Trebellii Pollionem, Sponius p. 152. sq. Misc. ubi exhibet & illustrat clypeum votivum Scipionis Africani & p. 154. plura depromit è numis. γωρυτὸς τοξοθήκη, pharetra sagittarum, sagma scuti, Sirmond. p. 239. ad Sidon. Scuta ex plurimis sibi superimpositis laminis sive pellibus confecta observat Grævius p. 86. sq. in lectionibus ad Hesiodum. An tota ærea in usu fuerint disqvirit Arcerius in notis ad Æliani Tactica p. 132. Insulam Cyprum scuto Gallico similem esse affirmat Hyginus fab. 276. De scutis θυρεοῖς oblongis Gallicis in acutum definentibus Cangius ad Alexiadem p. 396. Idem de scutis per naves dispositis, ut pone illa milites tutiores pugnarent, p. 283. sq. ad Villeharduinum. Præ cæteris vero omnibus de omni genere scutorum consulendus Henr. Speelmannus in Aspidologia, Lond. 1654. fol. cum Nicolai Uptoni libro de studio militari, & Jo. à Bado aureo tractatu de armis, notisqve Ed. Bissei. In clypeis imagines & insignia pingi mos antiqvissimus, de qvo Rigaltius ad paginam 17. Tertulliani. Clypeus cum inscripto voto apud G. Hickesium diss. Epistolar. pag. 187. sq. Sum-

Summum dedecus habitum, si qvis scutum abjecisset, de qvo Lindebrogius ad Codicem Legum antiqvarum p. 1476. & ego notis ad Sexti Empirici Pyrrhonias Institutiones lib. 3. sect. 216. De *galea*, *lorica*, & aliis similibus eorumqve insignibus agit Alexander ab Alexandro lib. 1. genial. dierum cap. 20. Lipsius lib. 3. de militia Romana c. 1. & 5. & 6. De *loricis* textis Casaub. ad Sveton. Gallam cap. 19. & Joh. Clericus ad Exod. XXVIII, 32. De cultrovenatorio, spatha, machæra, Rhodius p. 45. ad Scribonium sq. & Burmannus pag. 179. ad Petron. ubi & clypeorum gladiatoriorum effigies. De *sago*, *lacerna*, *penula*, *armilausa* Philippus Rubenius II, 12. electorum. De *paludamento* Imperatoris Lipsius lib. 2 de militia Rom. dialogo 12. De *telis*, *hastis*, *gladiis*, *pilo*, Gellius lib. 10. c. 25. & ad eum locum Proustius aliiqve interpretes, Turnebus lib. 19. advers. cap. 32. Scaliger ad Varronem & Festum, Brodæus lib 6. miscell. cap. 26. Lipsius lib. 3. & in analectis ad lib. 5. cap. 4. de militia Romana, & in electis lib. 1. cap. 7. De *bipenni*, cujus figuram exhibet πέλεκυς Simmiæ, vide Barthium ad Statium tom. 2 p. 566. sq. Petrum Petitum de Amazonibus c. 32. Petronium Burmanni p. 627. & Joh Carolum Schottum in nova explicatione apotheoseos Homeri p. 50. *bisacutam* vocat Gvilielmus Brito II. 305. Paterniaci apud Helvetios monstratur ephippium cum *stapede*, (Steig-Biegel) qvo usus sit Julius Cæsar. Sed veteribus usum stapedis ignotum fuisse contendit Carolus Patinus in itinere suo Gallice descripto p. 269. sq. Vide tamen Vossium lib. 1. de vitiis sermonis c. 7. De *equis cataphractis* præter Lipsium lib. 3. cap. 7. de militia Romana, Hermannus Hugo lib. 2. de militia eqvestri cap. 3 De levi & gravi armatura idem Hugo lib. 2. cap. 4. De *arcus Scythici* figura, cujus ap. varios scriptores mentio, post Scaligerum & Valesium disputat Huetius in notis ad Manilium p. 57. adde Scalig. ad Euseb. ubi de Græcis literis & qvidem de Sigmate, Valesium ad Amm. Marcellinum p. 315. & confer arcus figuram apud Ez. Spanhemium p. 277. ad Callimachum, aliasqve apud Perizonium ad Ælianum pag. 736. *Sicæ* figuram inqvirit Barthius in advers. p. 2634. sq & Lipsius ad lib. 3. cap. 3. de militia Romana, ubi de *pugione*. *Pili* formam ex Rubenio & Lambecio exhibet Grævius ad Flori I. 18 apud qvem *dolabræ* imaginem qvoqve habes ex columna Trajana, ad Flori IV. 10. Gladio accinctum ire per publicum non licebat nisi militibus. vide ad Svetonii August. c. 26. & Petronium Burmanni p. 407. De ritu arma in sacris gestandi vel deponendi, vide Calvœri rituale tom. 1. p 691. & Rev. Ottonis Kegelii diss. de gladio de-

ponendo ad baptiſmum Helmſt. 1709. &c. De more arma geſtandi vel deponendi inter epulas Gvil. Stuckius II. 29. 232. ſq. & II. 34 p. 252. Antiqvitat. Convivalium. De qvinqve modis jaculandi & arcum tenendi Valeſius ad Ammiani XXV. 1. De uſu tela veneno ſaturandi Freinshemius ad Curtii IX 8. 20. & Raph. Fabrettus ad columnam Trajanam p. 13. De *caſtibus* qvibus uſi pugiles, Ald. Manutius in qvæſitis per Epiſtolam tomo IV. lampadis Gruterianæ p 312. ſq. & Stephanius ad Saxonem Grammaticum p. 84. ſq. Sed de univerſa pugilum & gladiatorum armatura videndi Petr. Faber & Hieronymus Mercurialis in athleticis atqve gymaſticis, & Lipſius in libris duobus ſermonum ſaturnalium. De rude qvo donati gladiatores emeriti, conſules Camillum Silveſtrum ad Juvenalem p. 346.

XIII Varia acceptio vocabuli armorum movet me ut hoc loco etiam de inſignibus & arte Heraldica nonnihil ſubjungam. Atqve antiqviſſimum qvidem illum eſſe morem ſcuta inſigni aliqvo notandi, multis veterum locis clariſſime patet. Ita Plutarchus in vita Alcibiadis pag. 198. tanqvam ſingulare notat eum in ſcuto ſuo habuiſſe *ὐδὲν ἐπίσημον τῶν πατρίων, ἀλλ᾽ ἔρωτα κεραυνοφόρον,* Idem in extremo libri de ſolertia animalium pag 985. ex Steſichoro refert inſigne ſcuti Ulyſſis fuiſſe delphinum. Confer Cerdam & alios ad illa Æneidos VII 657.

- - - *clypeoque inſigne paternum*
Centum angues - - - -

Tiraqvellum de nobilitate p. 65. ſq. Ulyſſem Aldrovandum Ornithologiæ lib. 1. p. 45. ſq. & lib. 2. p. 96. ſq. Stephanium ad Saxonem Grammaticum p. 102. & Acta Sanctorum Junii tom. 2. p. 562. Attamen nondum conſtare affirmat Arnoldus Buchellius Epiſtola ad Petrum Scriverium, inter inſignium Virorum Epiſtolas editas à V. C. Jan. Gvil. Meelio p. 128. ante annum à Chriſto nato milleſimum hereditaria obtinuiſſe familiarum inſignia, qvorum originem Caſanovanus in Originibus Gallicis * repetit à ſeculi decimi extremo, ſive temporibus Hugonis Capeti Galliæ Regis, ſub qvo feuda hereditaria eſſe cœperunt & expeditiones cruciatæ in Palæſtinam ſuſcipi, qvod etiam probatur Stephano Baluzio in Hiſtoria Genealogica Principum Aruerniæ. Vide & Silve-

* Vide illas in *Armes & Herauld.* De tempore autem qvo Torneamenta ſive Ludi eqveſtres freqventari cœperunt, Sæculo X. poſt Chriſtum natum, vide Memorias Trevoltinas A. 1706. p. 1597. ſq.

Silvestrum de Petra Sancta S. I. de tesseris gentilitiis Rom. 1638. fol. Inter Pontifices primum Bonifacium VIII.* insignibus usum esse observatum est. Insignia urbium, γνωρίσματα τῶν πόλεων vocat Procopius lib. 4. Gothicor. Atqve de ejusmodi insigni Casaubonus in Casaubonianis p. 141. accipit, qvod Imperator Hadrianus super Æliæ portam jussit Suis fœtæ poni simulacrum, teste Eusebio in Chronico Baron. ad A. C. 137. Catalogum plerorumqve omnium scriptorum, qvi de Arte Heraldica Latine, Gallice, Italice, Anglice scripserunt, Oxoniæ A. 1674. 4. vulgavit Agora qvidam, cui etiam præter illos qvos memorant Carolus Arndius in Bibl. Politico Heraldica Rostoch. 1705. 8. vulgata, multi ab illo præcipue tempore editi adjungi possunt, sed cum institutum meum alio me vocet, hic capiti præsenti finem impono.

* Menagiana Tomo 2. pag. 202.

CAPUT XIX.

De conviviis & re cibaria veterum.

Scriptores generales de hoc argumento. 1. De modo accumbendi ad mensam vel assidendi. 2. De cœnaculis, mensis, lectis, poculis, patinis &c. 3. De tempore cibi capiendi. 4. De variis potus generibus. 5. De cibis omnis generis. 6. De abstinentia, frugalitate & luxu. 7. De variis ad mensam ritibus & de diribitoribus aliisque qui ad mensam operam suum conferebant. 8. Sacra mensa & hospitii. 9.

I.

AD convivia veterum & universam rem cibariam rectius intelligendam faciunt inprimis *Josephi Laurentii* collectanea convivalia, secundum ordinem literarum digesta lib. 6. Polymathiæ pag. 464. sq. *Guilelmi Stuckii* præstantissimum opus † antiqvitatum convivalium, qvod Tiguri primum 1582. in fol. & novissime apud Batavos inter Stuckii opera Lugd. Bat. 1695. lucem adspexit. fol. *Andreas* qvoqve *Baccius* non prætereundus in opere haud usqve qvaqve

† Laudat Lipsius Centur. 1. Misc. Epist. 65. Vide etiam II. 26.

qvaqve obvio de vinis, crevisiis ac conviviis antiqvorum Rom. 1586. fol libris VII. qvorum *primo* agit de naturali vinorum historia, vinearum & vinorum cultu, cura, asservatione: *libro* 2. de vinorum facultatibus & differentiis: *tertio*, de usu & effectibus vinorum. *Libro quarto* de conviviis, qvo inter alia pag. 196. explicat Virgilianam descriptionem convivii Didonis, qvæ occurrit Lib. 1. Æneidos & pag. 202. sq. Homerum à Virgilio in descriptione convivii superatum esse contendit. Hic liber qvartus longe auctior & in V. libros distributus postea separatim à Baccio editus est, & recusus tomo IX. Antiqvitatum Græcarum Gronovii. Cæterum universi illius qvod primum dixi, operis Bacciani *liber V. & VI.* agit de vinis Italiæ, *liber VII.* deniqve de vinis extra Italiam, & p. 352. sq. de cerevisiis & aliis potibus factitiis. *Julii Cæsaris Bulengeri* libros IV. de conviviis qvi primum prodiere Lugd. 1627. 8. recusos invenies tomo 12. Antiqvitatt. Roman. Grævii, in qvo etiam pag. 133. occurrunt *Erycii Puteani* reliqviæ convivii prisci, qvi libellus lucem prius adspexerat Mediolani 1594. 4. & in ejus Amœnitatibus primo loco legitur sub titulo genialium sermonum. Lovanii 1615. 8. His addendi Potterus IV. 16. 20. Archæol. Tiraqvellus ad Alex. ab Alex. V. 21. & Phil Lud. Hannekenius de cura domestica Rom. pag. 72. sq. *Jani Cornarii* de conviviorum veterum Græcorum ritibus, moribus, ac sermonibus, cum ejus libello de amoris præstantia, & de Platonis ac Xenophontis dissensione prodiit Bas. 1548. 8. & à Gronovio deinde insertus tomo 9. Antiqvitatt. Græcarum, in qvo etiam exstat *Josephus Laurentius* de prandio & cœna veterum, & *Hieron. Mercurialis* de potionibus & edulis antiqvorum, & *Dauchei* dissertatio de Conviviis veterum, inserta Memoriis Trevoltinis A. 1706. p. 480. seq. *Ludovici Nonii* vero Medici Antwerpiensis diæteticon post primam editionem Anni 1633. longe locupletius lucem adspexit Antwerp. 1645. 4. & non indiligenter agit IV. libris de universa re cibaria antiqvorum, merito hinc laudatum à Vignolio Marvillio in limine Tomi primi miscellaneorum literariorum & historicorum Gallice editorum. Ejusdem Nonii Ichthyophagia sive de piscium esu commentarius lucem vidit Antwerp. 1616. 8. & Jo. Erici Ostermanni de Vett. Romanor. convivandi ritibus Witeb. 1649. *Johannis* qvoqve *Manelphi* cœna Romana sive Urbana victus ratio huc spectat edita Rom. 1650. & ex antiqvis *Apicii Cælii* Latini scriptoris de opsoniis & condimentis sive arte coqvinaria libri decem, & curiosissimum opus Naucratitæ Grammatici Græci *Athenæi*, qvod sub dipnosophi-

ſophiſticon nomine notum eſt, & Latine verſum à Natali Comite, melius longe etſi non usqve qvaqve feliciter à Jacobo Dalechampio, deniqve eruditiſſimo Iſ. Caſauboni commentario illuſtratum. Ex hoc Athenæo *Stephanus Niger* derivavit Muſonium ſuum ſive opus de nimio vitæ luxu atqve nimia opſoniorum appetentia. Baſil. 1532. 4. & tomo VII^r. theſauri Gronov. De ſacris epulis peracto ſacrificio fieri ſolitis præter Stuckium videndus *Jac. Gutherius* IV, 23. de jure veteri Pontificio tomo 5. Græv. & *Rudolphus Cudworthus* in libro edito Anglice, de genuina notione S. Cœnæ Dominicæ. Lond. 1642. 4. & 1670. fol. *Spencerus* III, 1. de legibus Hebr. cap. 7. De conviviis in ſacrorum religioſorum ac ſcholaſticorum munerum ſuſceptione; *Stuckius* lib. 1. c. 18. Antiqvitatum Convivalium: & cap. 20. ubi de epulis inauguralibus Magiſtratuum Principumqve. De victu & conviviis veterum Germanorum videndus Philippus Cluverius Germaniæ Antiqvæ lib. 1. c. 17. pag. 121. ſq. De veterum Hebræorum cibis & conviviis Leydeckerus XII. 7. de Rep. Hebr. Auguſtinus Calmetus diſſ. 3. præmiſſa commentario ad Eccleſiaſticum, Pariſ. 1714. 4. & ex Judæis R. Bechai in libro *Schulchan Arba* de qvo Collega & amicus noſter clariſſimus Jo. Chriſtophorus Wolfius in Bibl. Hebraica p. 233. Cæterum ſacra res, menſa hoſpitalis qva de re Andreas Dounæus notis ad S. Chryſoſtomum tom. 8. p. 356. De precibus & benedictione ad menſam Qvintilianus declamatione 301. *adiſti menſam, ad qvam cum venire cœpimus, Deos invocamus.* Plura Lindebrogius ad Codicem Legum antiqvarum p. 1363. & Gretſerus de benedictionibus lib. 1. cap. 13. De lectione ſuper menſam, Theophilus Raynaudus tomo 13 Opp.

II. Apud vetuſtiſſimas gentes & antiqviſſimis temporibus non minus ſedendi mos ad menſam obtinuit, qvam accumbendi. Vide Interpretes ad Geneſ. XLIII, 33. 1. Samuel. XX. 25. Grotium ad Matth. XXVI. 20. & ad. 1. Corinth. VIII. 10. Henricum Hammondum ad Matth. IIX. 11. Stuckium II. 34. antiqv. Convival. Bonifacium in Hiſtoria ludrica lib. 7. cap 26. B. Sebaſt. Schmidium de Paſchate p. 98. ſq. p. 221. 237. 238. 242. & 409. Sviceri theſaurum & Cangium in ἀκκούβιτον & ἀκκουμβίζειν. Propriam obſervationem in Herculis ſacris notat Macrobius III. 6. Saturnal. epulari ſedentes. De ſtatione in agno Paſchali edendo præter Interpretes ad Exod. XII. 11. & Matth. XXVI, 20. videndus Franciſcus Burmannus Parte II. Exerc. p. 383. ſq. Non ſemper tamen illam obtinuiſſe, ſed accubitum qvoqve deinceps tanqvam

signum securæ libertatis, post Josuæ tempora adhibitum esse, multi sentiunt: confer Scaligerum de emendatione temporum p. 570. edit. ultimæ. Apud antiqvissimos Græcos, ut ex Homero constat, non accumbebant in tricliniis, sed in δίφρεις, θρόνοις, κλισμοῖς sive sellis ad mensam insidebant, ut notavit Ez. Spanhemius ad Juliani Cæsaris pag. 11. & 300. & ad Callimachum pag. 229. seq. Apud Romanos militibus in usu fuit stantibus cibum capere. Vide Valesium ad Ammianum Marcellinum XXV. 4. pag. 423. edit Parisiensis in Fol. Cæteri teste Varrone, Servio, Isidoro, primum assederunt mensæ, postea devicta Græcia accubuerunt, luxuriæ ita magis litantes. Adde Octavii Rubei memorias Brixianas Italice editas pag. 10. seq. edit. secundæ A. 1693. 4. & Josephum Laurentium lib. 1. Polymathiæ diss. 8. Exstat & erudita Rev. Theodori Dassovii diss. de accubitu veterum Hebræorum ad agnum Paschalem Witteb. 1698. 4. Cæterum de modo & ordine accumbendi apud Veteres, de forma mensarum & trium lectorum, unde *triclinio* nomen, introductiqve in eorum locum Stibadii, qvod in modum *Sigmatis* semirotundi excurrebat, videndus Salmasius ad Solinum pag. 1255. (886. edit. Ultrajectinæ) & ad Historiam Augustam tomo 1. pag 832. seq. Imagines veteres apud Lambecium lib. 2. pag. 1009. lib. 3. comment. de Bibliotheca Vindobonensi post pag. 10. & lib. 4. pag. 309. seq. & Dan. Nesselium in epitome Lambecii Parte I. pag. 88. Hier. Mercurialem in arte Gymnastica lib. 1. cap. 11. Pet. Aringhum Romæ subterraneæ IV. 14. VI. 27. tomo 2. pag. 36. & 313. Sirmondum tomo 4. Opp. pag. 665. Vitruvium Jo. Laëtii ad VI. 5. fol. 110. seq. Ciacconium de triclinio, & Fulvium Ursinum in appendice ad Ciacconium: Rom. 1588. 8. & Amst. 1689. 12. Pignorium lib. de servis pag 194. & 156. Balduinum de calceo pag. 260. Nigronum de caliga pag. 81. vide etiam Lipsium Centur. I. Miscell. Epist. 65. Villalpandum ad Ezechielem tom. 1. p. 290. Camillum Silvestrum ad Juvenalis Sat. 2. vers. 120. Colomesii observationes sacras ad Johann. XIII. 23. Baccium de vinis p. 146. sq. Octavium Ferrarium II. 4 electorum, ubi Jacobi Sirmondi sententiam notis ad Sidonium expositam expendit. Ephemerides Gallicas Parisienses anni 1694. pag. 588. Svidam in σκιμαλίσω, Weitzium ad Copam pag. 31.

III. Triclinium, cœnaculum, diætam (sive Zætam, ut alii vocant) describunt jam laudati Ciacconius & F. Ursinus, itemqve Hieronymus Mercurialis, qvibus addes Joh. Bapt. Casalium de tricliniis, con-

conviviis, hospitalitate & tesseris, (de qvibus * etiam præclare scripsit Jacobus Philippus Thomasinus) Josephi item Laurentii collectanea de conviviis, hospitalitate, tesseris, & strenis, qvæ ex ejus Polymathia, ut Casalii ex ipsius opere de ritibus veterum decerpta leguntur in tom.9. Antiqvitatum Græcarum Gronovii. De mensis, lecticis, lectis, & poculis veterum post Stuckium Antiqv. Conviv. II. 16. sq. & 34. qvatuor diss. egit Vir Clariss. Theodorus Jansonius ab Almelooveen, qvæ prodierunt Harderovici A. 1701. 4. De lectis & lecticis Johannes Alstorphius qvas sub Amelovecnio defensitaverat dissertationes in libri modum auctas edidit Amst. 1704. 12. De mensis conferenda sunt qvæ præclare notat Octavius Ferrarius II. 9. & maxime 17. electorum, qvi c. 18. agit etiam de repositoriis ciborum apud veteres usitatis. De lectis idem cap. 26. ubi de capite aselli coronato posito in fronte lectorum tricliniarium. De lecticis etiam nonnulla Scacchus III. Myrothec. c. 28. sq. De lectis, sellis curulibus, cathedris sedilibusqve veterum θρόνοις, κλισμοῖς, δίφροις Athenæus V. pag. 192. Lipsius electis lib. I. cap. 17. & 19. Valerius Chimentellius opere de honore bisellii, qvod ex edit. Bononiensi A. 1666. 4. recusum exstat tomo VII. thesauri Græviani. Idem Chimentellus Johannis Baptistæ Donii ineditam de scabellis diatriben commemorat, de qvibus agit etiam Aldus Manutius tomo 4. lampadis artium Gruterianæ pag. 300. qvemadmodum de lectulis cœnatoriis eorumqve stragulis ac culcitis Baccius in opere de vinis pag. 137. seq. & Sigonius ad Livium 39. 6. Casauboni affectus de veterum lectis & stragula veste commentarius lucem nunqvam vidit, in qvo auctor doctissimus testatur se pluribus egisse de χαμευνίᾳ & σκληροκοιτίᾳ, notis ad Capitolini Antoninum tomo 1. p. 293. De mensis delphicis, monopodiis, abacisqve ex qvibus vina ministrabantur, vide qvæ notant viri docti ad Alexandrum ab Alexandro lib. 1. c. 19. & Philippus Rubenius lib. 1. elector. cap. 34. De mensa Solis (offene Taffel) apud Æthiopes, ad qvam accedere cuilibet fas erat & epulari, Herodotus III. 18. & G. Nicolaus Kriegk in singulari diss. Jenæ 1703. De Ahasveri Regis Persarum pretiosis lectis stragulisqve agunt interpretes ad Esther. I. 6. Qvod autem eodem loco pavimentum smaragdino & Pario lapide stratum fuisse legitur, hinc Musivorum Operum Originem è Persia repetit Johannes Ciampinus in Parte I veterum monumentorum cap. 10. De more in rosis sive pulvillis rosa fartis cubandi J. F. Gronovius

* Vide supra cap. XVII. 4.

vius ad Senecam de vita beata cap. XI. De vasis cibariis, vinariis, poculis, Pancirollus I 58 sq Var. lect. De cornuum usu pro poculis Josephi Lanzani diss. inserta Museo Minervæ Venetæ tomo 2. p. 385. sq. ubi de more pocula præbendi.

IV. Persas semel tantum per diem, idqve sub cœnæ tempus cibum capere solitos, docet Stanleius ad Æschylum pag. 767. qvanqvam Ammiano teste XXIII. ult p. 383. ed. Paris. *Persæ*, (de longe juniore ætate loqvitur) *qui inde volunt, cibum capiunt, venter illis solarium est.* Sauromatas tertio qvoqve die cibum capientes memorat Plinius Hist naturalis lib 7. cap. 2. Gellius IX. 4. Græci uno die sæpius comedebant & Romani qvoqve, vide Nonii diæteticon p. 13. sq. ubi morem illum freqventius modico cibo utendi longe salubriorem esse contendit qvam si qvis semel graviore cibo sese ingurgitet. Romani antiqvissimi fere semel de die cibum sumserunt, ut ostendit Joh. Rualdus ad Plutarch. pag. 139. sed postea & ipsi sæpius una die cibo usi sunt. Confer Octavium Ferrarium II. 23. electorum. Mercurialem IV. 17. Var. lect & II. 21. Stuckium lib 1. cap. 11. sq. & Joseph. Laurentium c. 19 Polymathiæ libro 4. Hinc nomina jentaculum, prandium, merenda, cœna, comessatio. Vide Vossii etymolog. in his vocibus; Joh. Bonam p 454 Operum. Baccium lib. 4. p. 130 sq. & è veteribus Plutarchum lib. 8. sympoſiacon cap. 6. Intempestiva convivia sunt ultra tempus vel in noctem protracta, ut idem Ferrarius loco laudato docet. De antecœnio priscis usitato propomateqve sive promulside Laurentius lib. 1. Polymathiæ diss. 7. de prandio diss. 8. Impomenta veteribus, Festo teste, dicta qvæ post cœnam mensis imponebantur. In Italia & Sicilia bis per diem cibo impleri solitos homines Platonis testimonio constat Epist. 7. ad Dionis amicos, qvi mos etiam apud Judæos & plurimas alias gentes obtinuit, ita tamen ut apud Hebræos, Græcos & Romanos legitimum ac præcipuum esset cibi tempus *cœna*. De more portiones ciborum æqvales convivis distribuendi, unde ipsum *juris* vocabulum pro æqvo usurpari cœpit, vide Svidam in *δαιτὴ* & *δαιτρός*. Partes convivis dabantur pro illorum dignitate vel voluntate Convivatoris præstantiores aut duplæ vel qvadruplæ. Vide Joh. Henrici Maji, filii, observationes sacras lib. 2. p. 36. sq.

V. *Dapes* proprie dicebantur Deorum, *epulæ* vero hominum, ut docet Georgius Henr. Ursinus in observatt. Philologicis cap 6. Vulgatus qvoqve mos fuit Diis in cœna libare, de qvo Baccius p. 192. De Vinis

nis ejusqve usu & abusu Adriani Turnebi liber recusus exstat ad calcem libri Meibomiani de cerevisiis, & tom. 9. Antiqvitatt. Græc. Gronovii. Præter Baccium, Noniumqve & alios medicos hoc argumentum tractantes, in præsenti tantum notabo Vina antiqva Consulum nominibus adscriptis commendata, ut notat Barthius tom. 1. ad Statium p. 398. Vinum etiam fumariis superpositum fumoqve reconditum, ut ita exsiccatum & cruditatibus liberatum, firmius fieret & per plures annos integrum permaneret, qvod fumosum falernum dicitur Tibullo lib. 2. elegia 1. Meminit etiam Horatius, ad qvem conferes ubi lubebit Lambinum tomo 1. pag. 242. & tomo 2. pag. 184. ubi de uvis fumo duratis, Baccium lib. 1. de naturali vinorum historia cap. 16. Crenium lib. 10. animadvers. pag. 58. sq. Mercurialem in Variis lect. qvi & alia de vinorum usu apud veteres, eorum refrigeratione, percolatione &c. præclara annotavit, & lib. 1. cap. 15. agit de Pithœgiis sive vinaliis festis. Videndus etiam Remb. Dodonæus in Historia vitis viniqve, & de saccatis vinis Rhodius ad Scribonium p. 196. sq. De vino capparino Buxtorfius Lex. Talmudic. p. 2098. Vini adusti sive spiritus vini repertor Raimundus Lullus. *Siceram* Hebræo sermone vocarunt μέθυσμα qvodcunqve sive potionem qvæ inebriare potest, ut notat Methodius apud Photium Cod. 237. licet Andreas Schottus Isidorum, Hesychium, Zonaramqve secutus, verba: μετὰ τὸν οἶνον τὸν ἐξ ἀμπέλων ambigue vertit: *Sicera est quicquid extra vinum è vite expressum inebriat.* Sane Hieronymus Epist. 2. docet ea voce comprehendi omnem potionem qvæ inebriare potest, itaqve non tantum hydromeli, Oenomeli, cerevisiarum omne genus, vinum expressum ex aliarum arborum fructibus, pomorum, pirorum & palmarum, * sed & vinum expressum ex uvis, licet hoc exceptum velit Meibomius lib. de cerevisia cap. 3. & veteres qvidam hoc facere videantur, ut Nazianzenus Orat. 14. p. 230. οὐκ ἀπὸ σικέρας οὐδ' ἀπὸ οἴνου. Adde Crodogandi regulam Canonicorum à Luca Dacherio tomo 1. spicilegii editam cap. 62. Interpretes ad Levit. X. 19. Luc. 1. 15. Abrah. Scultetum lib. 1. exercitationum Evangelicarum cap. 16. Menagii Orig. Gallicas in *cidre*. Leydeckeri de Rep. Hebr. tomo 1. p. 677. Stuckium III. 9. Antiqv. Conviv. De *dodra* notæ ad Ausonii Epigr. 85. & 86. De *celia* Boxhornius Epist. p. 292. sq. Adrianus Junius II. 12. animadvers. Lindebrog. ad Ammian. 26. 8. pag. 63. seq. μελίτιον potus è qvercu. Plutarch. Coriolano f. 214. *Cœlia*

Eeee Gre-

* Secundum Theophilum Antiochenum initio allegor. in Lucam, proprie *sicera est succus dactyli.* Confer Clariss. Relandum parte 2. diss. Miscell. pag. 301.

Gregorii Tur. *Decocta* Neronis Vide Cerdam p. 427. Adversar. S. De cerevisiæ usu & unde ita dicta, qvæ Ægyptiorum Zythus, זיתוס in Mishna tomo 2. p. 142. Hispanorum celia sive ceria, aliis curmi, cedrelea, brythum, biera, hala (hodie Suecis Oely) Sabaja (Pannoniorum vide Vales. ad Ammian. 26. 8.) camum, sidra &c. Vide Adrianum Junium historiæ Batavæ cap 15. Vossium de vitiis sermonis latini p. 7. & in Etymologico, Christoph. Colerum c. 10. Parergon, Martin. Schoockium & Baccium de cerevisiis antiqvorum supra jam laudatum, Remberti Doonæi Epistolas, frugum historiæ subjunctas Antwerp. 1552. 8. Jo. Henr. Meibomii librum de cerevisiis potibusqve & ebriaminibus extra vinum aliis, editum Helmst. 1666. 1671. 1688. 4. Lindenbrogii & Cangii glossaria in *cerevisia*. Menagii origines Gallicas, in vocabulo *biere* & *cervoise*: Georg. Casp. Kirchmaieri diss. de Vett. Celtarum Celia, Oelia & Zytho. Witeb. 1695. De calidæ potu veteribus freqventato & in deliciis habito videbis Lipsium in electis lib. 1. cap. 4. Freinshemii libellum singularem de hoc argumento Argentorat. 1636. 8. & tomo IX. Gronov. & Octavium Ferrarium I. 12. elector. seq. ubi refellit Mercurialem qvi I 8. Variar. veteres calida usos negaverat. Agit ibidem Mercurialis de more veterum vina & aqvam refrigerandi, & cap. 7. de vino per mustum vel lixivium vel tortivum recentato. & II. 13. de condituris vinorum. adde Stuckium III. 6. sq. Antiqv. Convival. & Vincentium Butium de potu calido frigido & temperato, Rom. 1635. & T. XII. Græv. De potu frigidæ & intrito (Kalteschale) D. Wilhelmi Huldrici Waldschmidii, Medici Kilon. dissertatio, A. 1712.

VI. De variis *panum* generibus agit Henricus Nicolai tractatu de pane, Dantisci 1651. 4. Josephus Qvercetanus in Diætetico Polyhistorico, Joh. Sigismundus Elsholtius in Diætetico Germanice edito Berolin. 1682. 4. pag. 94. seq. Bonifacius lib. 9. historiæ ludicræ cap. 5. sq. Joachimus Strupp in Sitopotiamatechnica sive de modo panem & potum ex variis rebus præparandi Francof. 1574. 4. Georg. Gotlieb Pitschmannus in libro Germanice edito Lips. 1700. 8. de simila sive farina similiari, qvæ in Silesiæ loco qvodam è terra enata fuerat, pag. 23. sq. 69. seq. & 103. De pane cinericio & modo eum præparandi Bochartus tomo 1. hieroz. p. 326. sq. De pane biscocto Henelius c. 45. otii Uratislav. & Barthius 35. 19. Adversariorum. De qvadra panis sive more panes qvadrifida decussatos incisione coqvendi ut hodieqve fit in durioribus panibus rotundis apud Svecos, vide Weitzium ad Moretum pag. 93. sq. Panis subcinericii prunis & cineribus cooperti & crucibus

cibus

cibus signati ita ut per qvadras qvatuorpartiti viderentur, meminit Gregorius M. lib. 1. Dialog. cap. 11. Artopta sive artocopus apud Juvenalem Sat. 5. panis nomen est non servi. Vide Octav. Ferrarium II. 10. elect. De ritu panem frangendi Grotius ad Actor. XXVII. 35. De *pistoribus* † & *panariis* Woweriusad Minutium Felicem pag. 19. Bartholinus de medicis poëtis pag. 56. sq. Pignorius in libro de servis & Raph. Fabrettus ad columnam Trajanam. *Marcipanes.* à Marco Apicio dicti ut notat Bonifacius lib. 9. cap. 5. historiæ ludicræ. *Literis Marzæpanis* respondere i.e. claris ac perspicuis verbis tanqvam literis uncialibus qvales ad bellaria fiunt ex sacchаro & polenta. Papebroch p. * 41. II. Propylæi ad Acta Sanctor. Maji. *Moretum* genus edulii è caseo lacte & herbis olentibus qvo rustici olim utebantur, describitur singulari carmine Septimii Sereni, qvod inter Catalecta Virgilii legitur, & à Scaligero, Lindebrogio & Weitzio illustratum est. *Maccaroni*, simile propemodum genus cibi est è caseo, butyro, farina compaginata efformatum, & Athenæo jam memoratum, de qvo Menagius in Origg. Gallicis, ubi notat Maccarones Gallicos optime sapere, Italicos esse insipidissimos, unde apud eos homines rudes & insipidos vocant maccarones, qvemadmodum etiam versus ludicri ac rudes ad risum movendum elaborati vocantur maccaronici, de qvibus Naudæus in dialogo, cui titulus Mascurat, & qvi id genus scribendi improbat Vavassor in libro eleganti de ludicra dictione. De *Oglia poderida* (vulgo olopaderie) agit Baccius pag. 165. de vinis. Bellaria sacchаro condita Itali nominant *confetti* atqve inde Græci qvoqve recentiores κυφέτα, & κονφέττο, ut docet Cangius in glossario. De *paccimadio*, qvod mazæ genus est, idem Cangius in glossario utroqve. De *butyro* exstat singularis tractatus Martini Schoockii Ao. 1664. 12. cui addes Barthium LIII. 14. Adversariorum. Idem Schoockius libellum de *casei aversatione* subjecit. *Calypsones* (Mandel-Torten) ab inventrice Calypsone sic dicti, cujus mentio apud Homerum in Odyssea. De *farciminum* variis generibus adeundus Gesnerus in opere de animalibus qvadrupedibus p. 1031. De *buccellato* Henelius c. 45. Otii Uratislaviensis. De Creophagia sive *carnis* esu etiam ante diluvium licito, contra Grotium ad Genes. IV. 3. & Curcellæum de esu sanguinis inter Christianos, disputat Heideggerus in libertate Christianorum à lege cibaria veterum de sanguine & suffocato, & singulari diss. Joh. Andreas

 Dan-

* Recentem usum & rationes artis pistoriæ nostra ætate, qvam diligentissime exposuit auctor libri Norimbergæ A. 1713. 8. editi, sub titulo Alexii Sinceri wohlbestehender Becker.

Danzius Jen. 1709. De carne porcina Judæis prohibita Grotius ad Matth. VIII. 31. Similiter illis multorum aliorum animalium carne vesci interdictum, sed apud alias gentes nihil tale, itaqve carnis etiam caninæ, asininæ, camelinæ usum pro cibo obtinuisse notat Mercurialis Var. lect. II. 5. Abstinentia à piscibus antiqvitus religiosior multis visa, non Ægyptiis modo sed etiam aliis. Vide Vossium IV. 23. & 51. de Idololatria. *Olim vesci piscibus*, inqvit Erasmus libro VI. Apophthegmatum, *pro deliciis habebatur, dicebanturque Opsophagi. Nunc ea res magna est sanctimonia.* De Harengis seu Halecibus num antiqvis noti in cibum, disqvirit Martinus Schoockius singulari de illis diatriba. De cibis militaribus Romanorum aliorumqve Simon Majolus in Colloqviis Canicularibus p. 549. sq. 714. edit. in fol. Panes φοινικικοὺς sive ex palmis & carnes suspensas, in vini fæce compositas, sed & sale conditas aliaqve in usum, obsidionis tempore recondere suadet Philo libro V. poliorceticon p. 86. De salis usu apud veteres, Jo. Langius II. 32. Epist. medicinal. nam Ægyptios qvidem illo abstinuisse testatur Plutarchus VIII. 8. sympos. De panis & salis usu in fœderibus Stuckius lib. 1. c. 30. de symbolis seu erano & collatione in conviviis idem I. 34. & Casaubonus ad Theophrasti characteres.

VII. Convivator ne an convivæ gratias agere debeant, extat elegans disceptatio Poggii Florentini. De structoribus, scissoribus, carptoribus, diribitoribus, insertoribus, chironomis vide qvæ Viri docti ad Juvenal. V. 121. Petronium Clariss. Burmanni p. 153. sq. Pignorius de servis, Popma de operis servorum, Stuckius Antiqvit. Convival. III. 3. De parasitis idem II. 4. De anagnostis ad mensam, sermonibus, lectionibus convivalibus, gryphis & qvæstionibus proponi inter pocula, & consultationibus suscipi solitis idem Stuckius III. 17. 18. 19. Exempla eruditorum conviviorum è veteribus nobis dant Plato, Xenophon, Plutarchus in qvæstionibus Symposiacis, Athenæus in Dipnosophistis, Macrobius in libris Saturnalium qvi in multis Plutarchum expressit. De pueris ministrantibus ad mensam, erudita dissertatio inserta est Memoriis Trevoltinis A. 1709. mense Novembri pag. 1921. sq. Confer Nazianzenum Orat. XVI. p. 249. ubi etiam videas follibus eos ventum excitasse super capita convivarum, *ὑπὲρ κεφαλαῖς ἄνεμον ταῖς ῥιπίσι σοφιζομένους.*

VIII. De luxu Græcorum Stephanus Niger jam supra mihi memoratus

moratus

moratus, tomo VIII. Gronov. De Romanorum luxu in mensa & vestibus Lipsius IV. 9. de magnitudine Romana, Joh. Meursii Roma luxurians Lugd. Bat. 1605. 4. & auctior Hafniæ 1631. 4. & tom. VIII. Græv. Georgius Hackewill erudito opere Anglice edito Lond. 1635. f. cui titulus: Apologia pro potentia providentiaqve DEI. Hic libro IV. agit de Romanorum gulositate, pag. 407. -- 439. uti de luxu in ædificiis ac supellectile pag. 441. -- 461. in ornatu & vestibus pag. 461. sq. Pluribus etiam eodem libro perseqvitur Romanorum crudelitatem pag. 371. seq. avaritiam p. 397. arrogantiam p. 480. adulationem p. 477. & ingrati animi vitium p. 483. Nec tantum saporum odorumqve sed colorum etiam varietate & mistura delicias olim in cibis captasse helluones, notat S. Nilus narratione 3. pag. 31. sq. edit. Possini. Auri pulvere conspersas dapes observat Stephanius ad Saxonem Grammaticum p. 70. sq. E fistulis & fonticulis imber veluti qvidam odoratus ungventi, & vini sparsus de qvo Josephi Lanzoni, Medici Ferrariensis Epistola *circa l'uso antico delle fontane nelli conviti è nei Teatri*, tom. 3. Musei Minervæ Venetæ p. 86. sq. Confer qvæ de ungventorum usu in cibis & conviviis Stuckius III. 15. Antiqvitat. Convivalium, & de Gallorum luxu Sirmondus tom. 1. Opp. p. 843. Extant tamen etiam exempla frugalitatis antiqvæ, de qvibus Valerius Max. II. 5. 5. & Alexander ab Alex. genialium dierum III. 11.

IX. De benedictione & precibus ad mensam Jac. Gretserus lib. 1. de benedictionibus cap. 13. qvi cap. 14. morem propinandi & bibendi in salutem atqve sanitatem alterius nihil aliud esse ait qvam benedictionem ejusmodi, petitionemqve benedictionis cujus etiam meminit Nazianzenus Orat. III. p. 85. ψυχροφόρῳ κύλικι χριστὸν ἐπιπνεῖν μετὰ τ͂ σφραγῖδος, ἄνω βλέψαντας, *ad aquæ poculum sublatis in altum oculis Christum addito crucis signo appellare.* Ut mos invaluerit bibenti acclamandi ζήσειας, *vivas*, S. Nilus lib. 2. Epist. 311. inde ait accidisse, qvod multi merum intemperantius bibentes mortem subito oppetierint. Confer de illo more Frid. Fornerium l. 3. de temulentia & ebrietate c. 16. Stuckium III. 10. sq. & 13. sq. Ferrarium VII. 13. de acclamationibus veterum, Ritterhusium sacrar. lectionum IV. 6. & Petitum de Nepenthe Homerico, &c. De sacro jure mensæ atqve hospitii apud veteres vide Stephanium ad Saxonem Grammaticum p. 41. 102. sq. Joh. Schilteri τ͂ μακαρίτου diss. & Rev. D. Jo. Francisci Buddei Theologiam Moralem pag. 764.

CAPUT XX.

De Nuptiis, Puerperio, Natalitiis, Familiis & Nominibus.

Qui de nuptiarum ritibus universe scripserunt. 1. *De dote.* 2. *Sponsalibus, benedictione, proclamatione.* 3. *Num potestati Ecclesiasticæ apud Christianos subjectum sit matrimonium.* 4. *De variis ritibus nuptialibus.* 5. *De gradibus prohibitis.* 6. *Divortiis.* 7. *Abstinentia conjugum.* 8. *Cœlibatu.* 9. *Secundis nuptiis.* 10. *Polygamia.* 11. *Natalitiis, Puerperio, nutricibus, &c.* 12. *De cura virginum & adolescentium.* 13. *De Genealogiis & familiis.* 14. *Genere cognationis & adoptio.* 15. *Nomina Hebræorum.* 16. *Græcorum.* 17. *Romanorum &c.* 18.

I.

DE sponsalibus, nuptiis ac divortiis Hebræorum præ cæteris diligenter & accurate egit *Joh. Seldenus* libro V. de jure Nat. & in uxore Hebraica & *Joh. Buxtorfius* in exercit. de sponsalibus & divortiis Hebræorum, & in Lexico Talmudico voce קדש ubi de desponsatione &c. Spectant & huc Tractatus Talmudicus *Kiduschin* de sponsalibus, tomo 3. p. 359. *Cetuboth* * sive de dote litterisq; matrimonialibus tomo 3. Surenhusianæ edit. p. 56. & alii qvidam Codices eodem volumine comprehensi. Videndus qvoqve *Augustinus Calmet*, Benedictinus Monachus in diss. de sponsalibus nuptiisqve Hebræorum adjuncta ejus commentario in Canticum Canticorum, Paris. 1713. 4. De ritibus variis ad fœminas, singillatim menstruatas pertinentibus, Abraham ben Dior in libro בעלי הנפש & R. Benjamin Meardono, de qvo doctissimus Wolfius noster p. 245. Bibl. Hebraicæ. De Chuppa Hebræorum, sub qva sponsus cum sponsa solenni ritu à sacerdote Hebræo jungitur, videndæ D. Joh. Benedicti Carpzovii disputationes Academicæ pag. 411. sq. qvi exinde putat illustrari illud ἐπισκιάζειν apud S. Lucam I. 35. De primogenitorum redemtione apud Hebræos, Rittangelius ad calcem libri de ritibus Paschalibus. Græcas & Romanas Anti-

* Hunc tractatum Talmudicum de contractibus matrimonialibus etiam separatim cum Latina versione sua edidit M. J. F. Faust, Argentoratensis, Basil 1599. 4.

Antiqvitates nuptiales breviter alphabetico ordine complexus est *Josephus Laurentius* lib. 6. Polymath. pag. 481. seq. Ejusdem libellus de sponsalibus & nuptiis antiqvorum, qvi tomo VIII. Antiqvit. Græcarum Gronov. exstat, petitus est ex ejusdem polymathiæ lib. 3. Synopsi 8. qvemadmodum *Jo. Bapt. Casalii* de ritu nuptiarum ac de jure connubiali veterum, qvæ in eodem volumine occurrit, decerpta est ex ejusdem Casalii opere de ritibus veterum. De Græcorum nuptiis agit Potterus IV. 11. Archæol. De Romanorum B. Phil. Lud. Hannekenius diss. 1. de cura domestica Romanorum. *Barnabæ Brissonii* liber eruditus de ritibus nuptiarum recusus est in tomo VIII. Grævii. Præterea idem argumentum tractarunt *Anton.* & *Franciscus Hottomannus*, * *Albericus Gentilis*, præcipue *Andreas Tiraquellus* in opere de jure connubiali, & qvi in tomo IX. Oceani Juris sive tractatus tractatuum exstant, in qvo etiam Brissonius jam laudatus, qvibus addes *Henrici Brouweri* JCti Leidensis de jure Connubiorum libros duos, qvod præclarum opus cum præfatione Petri Burmanni recusum est Delphis 1714. 4. *Antonium Gvibertum Costanum*, cujus librum de sponsalibus, matrimoniis & dotibus refert Clariss. Struvius in Bibl. Antiqva tomo 1. pag. 186 Alexandrum ab Alexandro lib. 2. Genial. dierum cap. 5. Bonifacium lib. 1. hist. ludricæ cap. 63. Casalium de urbis Romæ splendore p. 293. *Caspar* qvoqve *Sagittarius* in libro postumo de excerptis adornandis testatur se post Brissonium & alios viros doctos messe ipsa majus spicilegium de ritibus veterum nuptialibus collegisse, qvod num lucem visurum sit dicere neqveo. Prolixe etiam de ritibus nuptialibus omnis generis & gentium variarum disputat *Caspar Calvoer* libro primo ritualis Ecclesiastici & *Frid. Julius Rottmannus* in rituali nupturientium, Germanice edito Bremæ 1715. 8. De Nuptiis veterum Christianorum liber *Joach. Hildebrandi* lucem vidit Helmstad. 1656. 1661. 1702. 4. Consulendus etiam *Johannes Filesacus* in uxore justa, Paris. 1630 8. & lib. 2. electorum p. 271. seq. De sponsalibus nuptiisqve Imperatorum, Regum, Principum, earumqve variis solennibus videndæ Francisci Modii Pandectæ triumphales tom. 1. lib. 5.

II. De *dote*, dotalibus, paraphernis, receptitiis, sive morgenatica ut recentiores vocarunt, vide Josiam Mercerum ad Aristæneti Epi-

* Brissonii de veteri ritu connubiorum, Antonii Hotomanni de veteri nuptiarum ritu, & Francisci Hotomanni de sponsalibus, de ritu nuptiarum & Matrimoniorum & de spuriis ac legitimatione, junctim edita Lugd. Bat. 1641. 12.

Epistolas pag. 214. Alciatum lib. 1. Parergon. cap. 2. Perizonium in Triade diss. pag. 113. seq. Frid. Spanhemium in historia Jobi cap. 15. Salmasium de modo usurarum c. 4. p. 138. seq Lindebrogium ad Leges antiqvas p. 1391. ubi dotem à sponso non sponsa datam observat: Justum Fontanini in Vindiciis Antiqvorum diplomatum pag. 254. Cerdam cap. 131. Adversar. Langbænium in notis ad Longinum pag. 35. Allatium de Georgiis pag. 374. Cotelerium tomo 3. monumentorum Ecclesiæ Græcæ pag. 657. ἀνακαλυπτρα Diodoro Sic. V. pag. 286. ἀνακαλυπτήρια Scholiasti Euripidis Oreste vers. 294. De ὀπτηρίοις sive donis qvæ ἀνακαλυπτηρίοις data, tertio à nuptiis die, Ez. Spanhemius p. 180. ad Callimachum. Apud Hebræos qvidem uxori dotem afferebat maritus, vide interpretes ad Genes. XXIX, 19. & XXXIV. 12. qvod etiam apud veteres Germanos obtinuisse Tacitus autor est, confer Bernegger. qv. 93. ad Tacitum. Aliæ gentes ut Japones hodieqve, ne imperiosas uxores nanciscerentur, similiter à dote abstinuerunt, ut notat Mottanus Vayerus tomo 13. Opp. pag. 274. Singulare est qvod Herodotus narrat qvandam veluti fœminarum auctionem qvotannis factam esse apud Babylonios, ita ut ex formosarum pretio deformes dotarentur, vide l. 1. cap. 196. & similia apud Melam lib. 2. cap. 2. Ælianum lib. 4. c. 1. Var. Hist. Berneggerum ad Justin. XVIII. 8. 4. Freinshem. ad Florum III. 9. 12. Lacones nuptias contracturi cum virginibus in obscura qvadam domo includebantur, & qvam qvisqve cepisset, indotatam abducebat. Confer Meursium Misc. Lacon. lib. 2. cap. 3. Adyrmachidæ Libyæ populi virgines nupturas Regi suo exhibebant si vellet ea usuro. Herodot. IV. 168. Gallorum veterum nuptiæ *per solidum & denarium*, cujus effigiem habes apud Edmundum Martene lib. 1. parte 2. de antiqvis Ecclesiæ ritibus p. 607. ubi etiam de annulo pronubo.

III. De *sponsalibus* apud Græcos, eorumqve cerimoniis, tum paranymphis & domiducis J. Philippus Pfeifferus in Antiqvit. Græcis p. 615. seq. De confarreatione apud Romanos præter Brissonium, consules Lipsium ad Taciti IV. Annal. 16. Indorum γαμικὸν χέισμα memorat Philostratus III. 1. De usu & coëmptione, Boëthius ad Topica Ciceronis lib. 2. pag. 779. jus connubii id. p. 783. Apud Christianos semper nuptias præcessit Hierologia sive *benedictio Sacerdotalis*, ut docet Tob. Pfannerus lib. 2. Observat. Ecclesiasticarum c. 7. Adeoqve Tertullianus de pudicitia c. 4. testatur occultas conjunctiones & non prius apud Ecclesiam professas, juxta mœchiam & fornicationem periclitari.

Apud

Apud Hebræos pariter & alias gentes ejusmodi solennis ac sacra confarreatio in usu fuit. Confer Tertullianum II. 9. ad uxorem, Benedictinos ad Ambrosium tomo 2. p. 844. Grotium ad Matth. XXV. 1. Henr. Christ. Hochmanni tractatum de hoc argumento, qvi recensetur in Novellis Reipubl. Literariæ A. 1686. pag. 775. prodiitqve Altdorfi 1685. 4. Petri Mulleri JCti & D. Samuelis Schelwigii de antiqvitate & B. Christ. Kortholti de necessitate consecrationis nuptialis, Kil. 1690. Gretserum de benedictionibus lib. 2. cap. 43. Joh. Dougthejum in analectis sacris ad Malachiæ II. 14. Plures ordines sive formulas veteres benedicendi Nuptias subjunxit Edmundus Martene ad calcem partis secundæ libri 1. de antiqvis Ecclesiæ ritibus. Etiam sponsis apud Græcos mos sacra facere atqve θύειν προτέλεια ut loqvitur Plutarchus in narrationibus amatoriis p. 772. Confer qvæ de sacris ante nuptias fieri solitis Potterus Archæolog. Græc. p. 609. & Jo. Boivinus p. 785. ad Niceph. Gregoram, ubi habes θύειν τὰ ἀνακαλυπτήρια. De proxenetis (Freywerbern) qvi etiam προμνήστορες, προμνώμενοι, auspices nuptiarum, (not. ad Chrysost. tom. 8. edit. Savil. p. 327. eorumqve præmiis vide qvæ viri docti ad Digesta lib. 50. tit. 14. de proxeneticis. Ritus *proclamationis* ante nuptias recentior est, & qvandoqve propter certas causas omittitur, qva de re vide B. Joh. Mullerum in defensione Lutheri defensi cap. 6. & D. Luderum Menkenium in exercitatione de omissa proclamatione Sacerdotali, edita Lipsiæ A. 1703. Communiter primum receptus hic mos in Occidente videtur post Concilium Lateranense undecimum (A. C. 1215.) cujus capite 51. * Innocentius III. statuit, ut cum matrimonia fuerint contrahenda in Ecclesiis, per presbyteros id publice proponatur, competenti termino præfinito, ut intra illum qvi voluerit & valuerit, legitimum impedimentum opponat, & ipsi presbyteri nihilominus investigent utrum aliqvod impedimentum obsistat: cumqve interea apparuerit probabilis conjectura contra copulam contrahendam, contractus expresse interdicatur, donec qvod fieri debeat super eo manifestis constiterit documentis. De validitate conjugii per benedictionem Sacerdotis depositi consummati, disqvirit D. Christianus Thomasius singulari dissert. edita Lips. 1689.

IV. Legibus civilibus, non potestati Ecclesiasticæ subjacere matrimonium contendit & ex antiqvitate confirmare conatur Marcus

* Allegatur in decretalibus lib. IV. tit. 3. cap. 3. de clandestinis desponsat. Male qvidam citant Concilium Lateranense Ao. 1039.

Anton. de Dominis lib. 5. de Republ. Eccl. cap. 11. & poſt Henneqvinum Jo. Launojus, in libro, qvi inſcribitur regia in matrimonium poteſtas, ſive de jure ſecularium Principum Chriſtianorum in ſanciendis impedimentis matrimonium dirimentibus, Pariſ. 1675. impugnatus à Dominico Galeſio in tractatu cui titulus: Eccleſiaſtica in matrimonium poteſtas. Launojus amicis ſuis ſæpe teſtatus eſt librum illum ſe ſcripſiſſe invitum & contra animi ſententiam juſſu ſuperiorum, ut refert Ancillonius in Miſcell. criticis tom. 2. p. 330. Galeſio tamen oppoſuit librum, qvi inſcribitur: Contentorum in Galeſii Eccleſiaſtica in matrimonium poteſtate erratorum index, Pariſ. 1677. 4. Mediam ſententiam defenſitavit Jo. Gerbaſius Theologus Sorbonicus in tractatu irenico Gallice edito de poteſtate Eccleſiæ & Principum in impedimenta matrimonii, cum praxi impedimentorum, hodieqve valentium. ibid. 1690. 4. Ab illo tempore, ſententia Launoji defenſitata etiam à Jacobo Boileau. Vide Eliam du Pin tom. 19. pag. 68. ſq.

V. De muneribus, qvibus donati ſunt recens nupti ſive neogami, vide Buxtorfii Lexicon Rabbin. pag. 2537. Heſychium & Apoſtolii proverb. ἐπαύλια & Joh. Philippi Pfeifferi antiqvitates Græcas p. 633. Ædem publicam nuptiis celebrandis deſtinatam Græci vocabant trinymphon ſive nymphæum, qvæ vox occurrit etiam apud Malalam in chronico pag. 314. De Epithalamiis, hymenæis, thalaſſione, verſibus feſcenninis, vide qvæ viri docti ad Catullum & Jani Gvilelmii Veriſimilia II. 19. Briſſonium de formulis lib. VIII. 719. ſeq. Pfeifferi Antiqvitates Græcas pag. 633. 639. Theodorum Prodromum in amarantho p. 458. Apud Romanos & alias gentes ſponſæ obnuptæ, iisqve prælatæ faces. Vide Petronium Clariſſ. Burmanni pag. 87. 88. & Benedictinorum notas ad S. Ambroſium tomo 2. p. 844. De coronis nuptialibus, ſingularis liber Maderi exſtat, & idem argumentum attigit Paſchalius in opere erudito de coronis, Rittershuſius lib. 2. ſacrarum Lectionum c. 9. De annulo pronubo præter Kirchmannum & alios qvi de annulis ſcripſerunt, ſingulari diſſ. egit Petrus Mullerus. Vide & antiqvitates Græcas Pfeifferi p. 625. ſq. & Lindebrogium pag. 1355. ad Codicem Legum antiqvarum, qvi ſponſas etiam ſponſis annulos miſiſſe, ex Priſci excerptis de legationibus obſervat. De oblationibus ſive muneribus nuptialibus qvorum jam memini, poculo vitreo vino pleno ejusqve confractione & ſimilibus ritibus vide B. Jo. Faes in mantiſſa ad Dougthejum de calicibus euchariſticis p. 13. ſq. De paranymphis Grotius ad Matth. IX. 15.

IX. 15. ubi etiam de domiductione sponsæ ad maritum. De more spargendi nuces Servius & Cerda ad Virgil. Eclog. VIII. 30. De conviviis nuptialibus, plura apud Stuckium videri possunt lib. 1. c. 24. sq. in antiqvitatibus convivalibus, & Sam. Petitum ad Leges Atticas p. 151. sq. In præsenti suffecerit notasse, qvod apud Græcos & Latinos scriptores vocabulum nuptiæ & γάμος pro convivio nuptiali ponitur. Vide qvæ viri docti notant ad Matth. XXII. 2. Menag. ad Laërtium pag. 42. Cockerti indicem ad Terentium in vocabulo *nuptiæ*. Exstat qvoqve brevis Gabr. Marqvardi diss. de cœna nuptiali Lipsiæ edita. De tædis qvæ solebant neogamis præferri, disserit & Delrio in Comment. ad Senecam Tragic. p. 14. sq. & Tristanus in numis Imperator. tomo 2. p. 653. De Deo domiduco & aliis diis nuptialibus adeundus Franciscus Pomey in pantheo & Dempsterus ad Rosinum p. 385. 395. De fescenninis carminibus Menagius in Origg. Gallicis vocabulo *charivari*, Dacerius ad Festum & Horatii lib. 2. Epist. 1. Talassii nomen unde originem duxerit tradit præter Livium l. 1. c. 9. & Plutarchum in Romulo, idem Plutarchus in vita Pompeji p. 620. sq & in qvæstionibus Romanis. Erudita de carminib⁹ nuptialib⁹ diatriba Jo. Christoph Busmanni prodiit Helmst. 1710. 4.

VI. Gradus prohibitos lege divina exponunt Interpretes ad Levitici XVIII. Joh. Seldenus de jure Naturæ lib. V. & in uxore Hebraica lib. 1. prioribus sex capitibus, B. Jo. Gerhardus & alii Theologi Loco de Conjugio, Jo. Bartholdus Niemeierus Theologus Helmst. in dissertationibus de consangvinitatis & affinitatis gradibus Helmst. 1699. 4. Theod. Beza de repudiis & divortiis tomo 2. Opp. p. 66. sq. Jac. Perizonius in diatriba de constitutione divina super ducenda defuncti fratris uxore, Deut. XXV. 5. Qvod præceptum affirmativum derogare negativo, Levitici XVIII. 16. & XX. 21. affirmant Judæi apud Seldenum p. 62. & 66. uxoris Hebraicæ. Vide & interpretes Matth. XXII. 25. Utrum fas sit Christiano fratriam vel uxoris suæ defunctæ sororem ducere * superiore & nostro seculo variis scriptis disceptatum fuit. Negativam sententiam defendunt præter alios complures B. Ægid. Strauchius in tractatu Germanice edito: Daß GOttes Gesetz/ Du solt deines Weibes Schwester nicht nehmen/noch feste stehe Witeb. 1699. D. Mich. Havemannus, Superintendens Bremensis in defensione responsi Mosis contra matrimonium cum defunctæ Uxoris sorore, opposita cæcutientibus Judæis & novaturienti-

 bus

* Improbantur nuptiæ illæ Can. XIX. Apostol Ancyran. XXV. Can. II. Neocæsar. Vide etiam Zonaram ad Can. LXXXVIII. S. Basilii, in Synodico Magno Beveregii p. 224. sq.

bus Jesuitis, Giessæ 1664. 4. Antonius à Mara sive Elias Schnegassius, JCtus, Hamburgi 1697. mense Majo denatus, in diss. de conjugio jure naturæ & lege divina prohibito privigni cum privigna, duorum fratrum cum duabus sororibus, patris & filii cum matre & filia: inter vitricum & viduam privignæ, inter viduam defunctæ privignæ Rost. 1693. 4. Robertus Wackefeld in *Cotser*, sive fragmento codicis Wackfeldi, in qvo probatur conjugium cum fratria illicitum esse Lond. 1527. 4. & novissime D. Frid. Ernestus Ketnerus, Superintendens Qvedlinburgensis, in scriptis adversus D. Jo. Melchior. Gœzium, Antistitem Halberstadiensem editis, & B. Tho. Ittigius in Historia Synodi Pictaviensis p. 52. sq. Contra vero licitum esse cum sorore uxoris defunctæ conjugium tuentur Theologus Helmstadiensis Dan. Hoffmannus, Christophorus Joh. Bucholtzius JCtus Rintelensis, Wagenseilius, in libro A. 1705. Germanicè edito ad calcem voluminis de ratione legendi scripta Judæorum Germanica, Hebraico charactere exarata, & alii, novissime D. Gœzius modo memoratus in libro cui titulus: die annoch ungekränckte Ehre der Ehemit der verstorbenen Frauen Schwester/ qvi & aliorum testimonia adduxit. His adde, qvod A. 1681. Dux Oetingensis Albertus Ernestus uxoris suæ defunctæ sororem Eberhardinam Catharinam, Ducem Würtenbergicam, in matrimonium sibi juncturus, hoc nomine Variorum Theologorum & JCtorum consilia reqvisivit, qvæ videri possunt in libro, cui titulus: Hochangelegene und bis hieher vielfältig bestrittene Gewissens-Frage Francof. 1682. 4. Notum qvoqve est qvod Carolus Blount, Anglus, qvi primores duos libros Philostrati de vita Apollonii Anglicè cum notis edidit, itemqve alia nonnulla, alienum à Christiana religione animum spirantia, idem A. 1693. seipsum interfecit, qvod viduam à fratre suo relictam ducere prohibitus fuisset, qvod legitimum esse matrimonium probare conatus est in libro postumo, Oracles of Raison p. 135. sq. Conf. Bælii Lexicon in voce Apollonius, tomo 1. pag. 313. edit. primæ. Hisqve adde qvæ pro ejusmodi conjugio Grotius lib. 2. de J. B. & P. cap. 5. §. 14. qvi tantum Epistola 326. & 327. profitetur à Principe posse illud matrimonium ut qvemlibet alium contractum prohiberi. De conjugio Jacobi binas sorores ducentis agit D. Jo. Frid. Mayerus in diss. inaugurali Lipsiæ edita 1674. in cujus præfatione tangit Caini & Abelis matrimonium cum sororibus suis initum. De conjugio Abrahami cum sorore semi-germana præter Interpretes ad Gen. XX. 12. adi Seldenum de jure naturæ p. 564. Baylii Lexicon in *Sara*. Videturqve hoc loco annotandum, qvod Solon qvoqve Atheniensibus permisit ducere sororem ex patre non sororem ute-

uterinam. Adde Svidam in Κίμων, Muretum l. 15. Var. Lectionum c. 5. Gebhardum ad Corn Nepotem in vita Cimonis. Contra Lycurgus permissa sorore ὁμογαστρίῳ prohibuit sprorem ex patre, ut notat Philojudæus lib. de legibus special. ad præceptum VI. p. 602. Alioqvi communibus Græcorum legibus fratrum & sororum germanarum conjugium vetitum esse constat vel ex Artemidori l. 5. c. 24. qvibus accedit Plato octavo de Legibus. Similiter Macedonibus non permissum cum sorore conjugium probat Henr. Noris in Epochis Syro-Macedonum p. 135. sq. Persis contra sororum connubium, uti matrum qvoqve fuisse legitimum, plurimorum testimonio constat, vide Menagium ad Diog. Laërt. p. 6. Freinshem. ad Curtii VII. 2. sect. 19. Rittershusium ad Isidorum Pelusiotam lib. I. Epist. 464. De Ægyptiis idem Freinshemius ad Taciti lib. 2. Annal. cap. 3. Witsius in Ægyptiacis p. 98. sq. Valesius in excerpta Peiresciana p. 12. sq. De Atheniensibus, qvod apud illos qvoqve legitimum cum sorore connubium fuerit, res nota vel ex Nepotis præfatione. Conf. Paul. Voëtium in notis ad Herodianum p. 71. sq. Desiderium Heraldum lib. I. Adversar. c. 14. qvi & ipse notat apud Athenienses, ut paulo ante observabam, permissum fuisse conjugium cum sororibus consangvineis sive ex uno patre susceptis, non uterinis nec germanis: apud eosdem tamen pupillæ & matri pupillorum nubere tutori aut ejus filio non licebat, neq; matri cum tutore ejusve filio habitare. Conf. lib. 2. c. 10. Sam. Petitum ad Leges Atticas p. 447. sq. & Menagium ad Laërt. p. 33. Hodieq; Barbaros in Ludoviciana australiores narrat Hennepinus ternas qvandoqve sorores simul matrimonio sibi jungere, tranqvillius sibi matrimonium ea ratione spondentes. Prætereo qvod in fabulis Saturnus Opem sororem, Jupiter Junonem sororem duxisse perhibetur, & qvæ de Britannis Cæsar. lib 5. c. 14. Matrimonium porro cum uxoris sorore vel fratre mariti, etiam inter Christianos non inauditum fuit, vide qvæ de Honorio Imperatore duas filias Stiliconis ducente Pet. Baylius in Lexico, & qvæ de Julio secundo, Arthuri & Henr. VIII. fratrum conjugium cum Catharina Ferdinandi Hispan. Regis filia dispensante Bossvetus tomo I. variationis Ecclesiarum protestantium p. 321. Sed & indultu Pontificis factum est, ut Ferdinandus Siciliæ Rex Johannam Patris sui sororem, Jo. Casimirus Rex Poloniæ duas interjecto tempore sorores & Rex Portugalliæ Petrus, fratris tunc adhuc superstitis uxorem duxerit: Emanueli itidem Portugalliæ Regi concessum ut duas succedente tempore sorores, aliis permittente Papa Martino V. vel Calixto III, ut germanam sororem in uxorem acciperent, jam à multis animadversum. Confer Pauli Hulsii Historiam

ſacram turpitudinis inceſtæ, Grœning. 1714. 4. p. 37. Cæterum qvanqvam gentes plurimæ in connubiis etiam conſangvineorum aperte inceſtus admittere non dubitarunt, ut pluribus exemplis demonſtrant Tiraqvellus ad Leg. 7. connubialem, & ad Alexandrum ab Alexandro lib. I. dier. genial. c. 24. Non omnes tamen neqve in omnibus ita fuerunt à ſenſu hujus rei alieni, ut non & ipſi inceſtuoſas atqve exleges nuptias condemnarent. Sic Cicero pro Cluentio in matrimonium generi cum ſocru invehitur his verbis tom. III. edit. Grævianæ p. 98. *Nubit genero ſocrus, nullis auſpiciis, nullis autoribus, funeſtis ominibus. O mulieris ſcelus incredibile & præter hanc unam in omni vitâ inauditum.* Qvin multi perſvaſi erant etiam bruta animantia ab inceſtu ejusmodi ſororum v. g. matrum, filiarum, &c. abhorrere. Sic notum illud Senecæ Tragici:

Feræ quoque ipſæ Veneris evitant nefas,
Generisque leges inſcius ſervat pudor.

Adde qvæ de camelis Ælianus l. 6. hiſtoriæ animalium c. ultimo, de eqvis Hieron. Rorarius de ratione brutis competente p. 72. de aliis animantibus Bonifacius l. 1. Hiſtoriæ Ludicræ c. 4. Qvanqvam ſubleſtæ fidei eſſe videntur, qvæ de animantibus hiſce ſcriptores nonnulli tradiderunt. In Inſula Ceylon, & ap. Siamenſes inceſtum ſolis eſſe licitum Regibus tradunt itineraria. Apud Tſchinenſes in omnibus religioſiſſimè obſervatur ne qvis uxorem omnino ſibi ducat cognominem, tametſi nulla ſangvinis inter utrumqꝫ intercedat neceſſitudo. Tſchinenſium porro cognomina haud paulo pauciora ſunt qvam ap. noſtrates, neqve enim mille numerantur, nemini v. licet novum aliqvod cognomen effingere, ſed ex iis qvæ antiqvo uſu recepta ſunt, unum habeat oportet, & qvidem illud à majoribus, patrum non matrum ſerie deductum, niſi forte qvis in alienam fuerit familiam cooptatus. Affinitatis & conſangvinitatis gradus in diverſo cognomine nihil attendunt, atqve ita proles ſuas connubio jungunt cum maternis propinqvis in qvolibet fere gradu. Vide Nic. Trigautium de regno Sinico p. 188. ſq. De Eccleſiæ Latinæ ſanctione matrimonium cum compatre ſive patrino & ſuſceptore baptiſmali vetitum judicante ex inſtitutione Papæ Theodoti, atqve duos tantum concedente diverſi ſexus ſuſceptores, ne matrimonia impediantur, jam ſupra notare me, cum de baptiſmo agerem, memini. Arborem conſangvinitatis ſive delineationem graduum videre licet in JCtorum libris paſſim expoſitam libro 38 Digeſtor. Græcam vero cognationum & affinitatum delineationem ex codice MS. vulgavit Neſſelius in Catalogo Bibliothecæ Vindobonenſis Parte V. p. 52. & ex eo Tenzelius in dialogis vernaculis menſtruis A. 95. p. 66.

VII. De

VII. De *divortiis* apud Hebræos consulendi sunt Commentarii ad cap. XXIV. Deuteron. Talmudici in Tr. Gittin tom. 3. p. 322. sq. edit. Surenhusianæ, Seldenus libr 3. uxoris Hebraicæ, Thomas Pius de divortiis Judæorum Lond. 1603. 4. Grotius & alii ad Matth. V. 31. Jo Buxtorfius in libro de sponsalibus & divortiis Hebræorum jam supra à me laudato. Formulam Judaicam libelli repudii, qvam præter Matthæum memorat Josephus l. 4. c. 8. sect. 23. & libro XV. 11. in Græco (c. 9. in Latino) exhibent Sam. Petitus c. 22. Var. lectionum, Fesselius l. 2. adversar. c. 1. Seldenus l. 3. uxoris Hebraicæ c. 24. Buxtorfius in Synagoga Judaica p. 644. Scriptus vero fuit in hanc sententiam, ut extulit etiam Grotius loco laudato: *Mea sponte nullius coactu te uxorem hactenus meam dimittere à me, deserere ac repudiare decrevi, jamque adeo te dimitto, desero, ac repudio, atque à me ejicio, ut tuæ sis potestatis, tuoque arbitratu ac lubitu quolibet discedas, neque id quisquam ullo tempore prohibessit, atque ita dimissa esto, ut cuivis viro tibi nubere liceat.* Confer Clariss. Surenhusii præf. ad tom. 3. Misnæ **** 2. b. qvi formulam renunciationis sponsaliorum exhibet tom. 3 p. 227. è Wagenseilio ad Sotam. Cum vero prius maritis tantum integrum esset uxores dimittere ob graviores caussas (qvanqvam ob levissimas id factum sæpe, indignatur Malachias cap. 2. v. 16.) ab eo tempore evenit ut etiam uxores possent divertere à maritis, iisqve libellum repudii mittere. Confer Interpretes Marci X. 12. Joh. IV. 18. 1. ad Corinth. VII. 27. Prima autem fuit Salome, qvæ discedere à marito suo ausa est, ut notat Josephus p. 225. edit. Lipsiens. deinde ejus exemplum plures sunt insecutæ, ut Herodias, de qva idem Joseph. p. 266. Thecla, de qva Epiphanius tom. I. p. 1048. & Basilius Seleuciensis in vita Theclæ. Conf. Seldenum in uxore Hebræa, p. 401. 410. & 315. sq. Valebatqve libellus repudii, uxoris manu scriptus, modo testium subscriptio adesset. Confer Mishnam Surenhusianam tom. 4. p. 331. Apud Athenienses uxor divortii sive ἀπολείψεως, (nam si vir uxorem dimitteret, vocatur ἀποπομπή) tabulas ad Archontem deferre ipsa jubebatur, qvæ divertere à viro vellet, qvemadmodum Hipparchia Alcibiadis uxor factura inducitur ap. Plutarchum. Confer Meursii Themidem Atticam l. 2. c. 19. Sam. Petitum ad Leges Atticas p. 459. Scaligerum ad Eusebium p. 173. seq. & Potteri Archæolog. IV. 12. De jure divortiorum apud Romanos recepto plura Henricus Browerus præclaro opere de jure connubiorum lib. 2. cap. 31. Apud illos qvidem divortium inauditum fuit per annos amplius qvingentos ab U. C. primusqve repudium uxori misit Spurius Carvilius, ut testantur Plutarchus in vita Numæ & qvæstione Romana 13. Valerius Max. lib. 2. c. 1. sect. 4.

Gel-

Gellius IV. 3. qvibus adde Tertullianum cap. 6 apologetici & in libro de monogamia, qvi fere sexcentos annos sine divortio exactos fuisse scribit. Ab eo tempore usqve adeo freqvens fuit uxores dimittere, ut Seneca dixerit, illustres qvasdam ac nobiles fœminas non Consulum numero sed maritorum, annos suos computare & exire matrimonii causa, nubere repudii. Eqvidem Romulus teste in ejus vita Plutarcho prohibuerat ut uxor virum repudiaret. Confer Senecam lib. III. cap. 16. de Beneficiis & IV. 27. Sed crebro etiam apud Romanos uxores à viris suis divertisse testatur Juvenalis VI. 20.

- - - - - Sic fiunt octo mariti,
Quinque per autumnos.

atqve Martialis VI. 7.

- - - - - toties quæ nubit, adultera lege est,
Offendor mœcha simpliciore minus.

Vide & si placet Asterii homiliam tomo I. Auctarii novi Bibl. Patrum Combefisiani p. 82. Charondas qvoqve apud Thurios lege sanciverat ut uxori licitum esset conjugis in locum qvemvis alium in matrimonium adsciscere, priore repudiato; ita qvidem, ut marito qvoqve liceret uxori nuncium remittere. Accidit igitur ut qvodam tempore uxor ætate integra provectiorem maritum desereret, qvi ut mos erat gutture laqveo inserto mutationem legis svasit in eam sententiam, ne hoc alia ratione fieri concederent, nisi ut uxor nec juniorem duceret maritum, nec juniori uxori nuberet maritus, qvam prior fuerat, populiqve suffragio mutationis hujus svasio comprobata est, ut refert Diodorus Siculus lib. XI. p. 421. Formulas divortii apud Romanos tradit Brissonius lib. VIII. formul. p. 712. sq. & Bonifacius lib. 1. Historiæ Ludicræ c. 64. Christiani qvoqve veteres à divortio non plane abstinuerunt, sed post repudium, qvod fere solius adulterii causa faciebant, secundas nuptias fugerunt. Confer Cotelerium ad Patres Apostolicos tom. I. p. 87. sq. Jo. Schilteri observationes ad Augustinum de adulterinis conjugiis, Steph. le Moyne in Variis sacris tomo I. p. 291. Henelium in otio Uratislaviensi cap. 48. Petavium lib. 2. diss. Ecclesiast. cap. 8. Seldenum in uxore Hebraica lib. 3. c. 22. sq. & Joh. Meyeri uxorem Christianam diss. 3. Amstel. 1688. 4. Ut omittam qvæ de divortiis etiam extra adulterii casum licitis disputant Leo Judæ in Epistolis ad calcem tomi tertii rerum Alemannicarum Goldasti, tum Erasmus, Bucerus & Joh. Miltonus.

VIII. Ex consensu nonnunqvam continentiam sibi indixerunt atqve

atqve abſtinentiam conjuges non tantum Chriſtiani, ſed etiam Ethnici nonnulli, de qvibus vide Plutarchum in Alcibiade p. 203. Ælianum lib. 3. Variæ hiſtoriæ cap. 30. & Photii Bibliothecam p. 574. ex Damaſcio in vita Iſidori. Caſtu & abſtinentia atqve ἁγιστεία Dii culti. Vide Theodorum Canterum II. 21. Var. Lect. ubi de caſtu Iſidis & Cybeles, Cererisqve & Valeſium ad Sozomeni V. 3. De Chriſtianorum conjugum continentia conſulendi Interpretes ad 1. Corinth. VII, 5. Conradus Rittershuſius ad Epiſtolam 4. Salviani, Johannes Savaro ad Sidonii Apollinaris lib. 9. Epiſt. 6. Tobias Pfannerus Parte 1. obſervationum eccleſiaſt. p. 406. ſq. Godf. Arnoldus von der Ehe der erſten Chriſten cap. 10. Pamelius ad Tertullian. p. 429. Elmenhorſtius ad Gennadium p. 198. ſq. Svareſius ad Nilum p. 599. Roſweidus ad vitas Patrum p. 783. ſq. Barthius in adverſariis p. 2935. Inter Judæos qvoqve ſimilis abſtinentia conjugum non inuſitata fuit, & Joſephus teſtatur ſe 30. annos natum cum conjuge ſua ſumma continentia vixiſſe. Præcipue vero ad ſacra ſolennia Ethnici pariter & Judæi continentia ſe præpararunt ut docent Grotius, Clericus & alii Interpretes ad Exodi XIX, 15. & 1. Sam. XXI. 4. Similiter apud Chriſtianos viguere leges & conſvetudo continentiæ conjugalis diebus dominicis, feſtis & qvadrageſimæ, tum anteqvam ad Euchariſtiam accederetur, vid. Auguſtini Sermonem 3. de Tempore, Jonam Aurelianenſem lib. 2. Inſtit. Laicalium c. 10. 11. 18. Jo. Mabillonium in notis ad Waſelini Epiſtolam de continentia conjugatorum ante communionem, tomo I. miſcell. p. 345. ſqq. Cotelerium tom. I. monumentorum p. 433. & tom. I. Patrum Apoſtol. p. 75. 76. ſq. & Edmundum Martene in ritibus Eccleſiaſticis, ubi de conjugio agit, lib. 1. parte 2. p. 611. ſq. Cœlibatus apud gentes pleraſqve omnes opprobrii loco, vel, ut apud Romanos etiam pœnis obnoxius per legem Juliam Papiam, ſive Papiam Poppæam. Confer Camillum Silveſtrum ad Juvenal. IX. 87.

IX. Sacerdotes à conjugio nullæ fere gentes prohibuerunt, ſi à paucis qvibusdam diſceſſeris, qvales fuere Sacerdotes Rheæ ſive Cybeles, Deorum matris, qvi Galli etiam vocabantur, & genitalia ſibi acuto lapide abſcindebant, vel cicutam bibebant, ut vires libidinis extingverent, vide Kircherum tom. 1. Oedipi p. 240. Apud Judæos qvoqve Sacerdotes & Prophetæ fuere juncti connubio ne ſummo pontifice qvidem excepto, ut doctiſſimi qviqve in Eccleſia Romana viri diffiteri non poſſunt. Apoſtolos itidem, ſaltim aliqvos & in his Petrum matrimonio junctum fuiſſe perſpicuum eſt, ne dicam qvod Pſeudo-Ambroſius in II. ad Corinth. XI.

affirmat omnes Apostolos, exceptis Johanne & Paulo, uxores habuisse. Confer qvæ viri docti ad 1. Cor. IX, 5. & Epistolam Ignatii interpolatam ad Philadelphienses. In veteri Ecclesia certum est Clericos non fuisse prohibitos à matrimonio, ad Concilium usqve Nicænum, & cum in Concilio Nicæno cœlibatus Sacerdotum introducendus proponeretur, ei ita contradictum esse ut rejectus fuerit. Paullatim tamen ab illo tempore magis magisqve invaluit, ut Episcopi primum deinde Presbyteri, tum diaconi qvoqve à conjugio arcerentur, præcipue in occidente, de qva re operæ pretium est consulere *Godfridi Boussardi* librum editum Parisiis A. 1505. de cœlibatu Sacerdotum, ubi disqvirit qvatenus Pontifici integrum sit conjugii veniam dare sacris ordinibus. Nam apud Orientales etiamnum lex de cœlibatu Sacerdotum exulat, fatentibus ipsis Pontificiis apud Gundlingium p. 8. sq. ad Eustratii delineationem Ecclesiæ Græcæ, licet Ratramus IV, 6. contra Græcos, ubi cœlibatum Sacerdotum tuetur, auctor est in Thessalonicensi Ecclesia depositos fuisse Clericos, qvi uxoribus suis qvas ante clericatum legitime duxerant, cohabitassent. Dacher. spicileg. tomo 2. p. 136. sq. Archieratico qvoqve Isaaci Haberti præfixa est bulla Clementis VII. in qva Græcis Episcopis & Presbyteris uxores concedit. Habessini similiter Clericos habent conjugatos. Vide & Bzovium ad A. C. 1332. num. 4. Russi vero sive Moscovitæ Græcis in hoc succinentes adeo non probant cœlibatum Sacerdotum, ut ex 1. ad Tim. III. contendant necessarium esse ut Presbyter atqve Episcopus matrimonio junctus sit, itaqve nemo apud hosce in sacrum ordinem cooptatur, qvi non saltim constituerit se proxime uxorem ducturum esse: uxore autem defuncta necesse est ut Sacerdotis officium exuat, & vel monasterium ingrediatur vel ad communem laicum ordinem redeat. Secundum vero matrimonium non Russis tantum & apud Græcos, sed & plerosqve alios Christianos Orientales Sacerdotibus est interdictum. Cæterum, qvæ ex historia Ecclesiastica pro cœlibatu Sacerdotum proferri solent, fuse confutata sunt tum ab aliis tum à Georg. Calixto in libro de conjugio Clericorum. Confer Andream Hyperium tomo II. opusculor. Theol. p. 485. sq. Philippum Mornæum lib. 2. de Evcharistia c. 9. 10. 11. 12. Josephum Hall, decade 2. Epist. 3. p. 297. sq. Operum, & in libro cui titulus: *the bonour of the maried clergie maintained*, p. 719. sq. Jac. Capellum ad 1. Timoth. III, 3. Henr. Mullerum in patrocinio Conjugii Clericorum ex Oriente & Occidente: Warthoni Historiam cœlibatus, Anglice editam &c. Judæorum & Muhamedanorum argumenta contra cœlibatum Sacerdotum exhibet Hottingerus in Historia Ecclesiast. seculo 16. P. 2. pag. 114.

114. ſq. Primus poſt cœptam ſacrorum reformationem è miniſtris Eccleſiæ Proteſtantibus uxorem duxit *Barthol. Bernhardus Feldkirchen* præpoſitus Kembergenſis, de qvo ſingularis D. Jo. Friderici Feuſtkingii diatriba exſtat, & meminit Seckendorfius in Hiſtoria Lutheraniſmi lib. 1. p. 170. Feldkirchenii hujus exemplum ſeqvutus eſt Caroloſtadius & hinc innumeri alii, ipſeqve adeo Lutherus, confer Rev. Joh. Godfridi Olearii ſcrinium antiqvarium pag. 192. & B. Doctoris Mayeri diſſ. de Boria Lutheri conjuge, de qva etiam multis agit Bælius in Lexico, voce Borée. De mulieribus vero & fratribus *συνεισάκτοις* ſub honeſto titulo in veteri Eccleſia multi ſcandali anſam præbentibus ac per Canones plures Conciliorum proſcriptis, vide Juſtellum & Beveregium ad Canonem Nicæn. 3. Trull. 5. Ancyran. 19. Gangrenſem 4. Nicæni ſecundi can. 18 & 20. &c. Dodwellum diſſ. 3. Cyprianica, Valeſium ad Euſebium p. 157. Svicerum in *ἀγαπητοὶ, ἀδελφὴ, συνείσακτος*, præcipue Lud. Anton. Muratorium in Anecdotis Græcis qvæ cum magna doctrina atq; ingenii laude ante paucos annos publicavit, p. 185. 218. ſq. Jo. Frontonis diſſertatio de Virginitate honorata, erudita, adorata, fœcunda, lucem vidit Pariſ. 1651. 4.

X. Secundas nuptias & longe magis tertias qvartasqve multi Chriſtianorum olim inter prohibitas habuerunt. Vide Thomam Milles ad Cyrillum Hieroſol. p. 60. & B. Henrici Mulleri diſſ. de digamis non ordinandis. Illæ hodieqve ab orientali Eccleſia fere improbantur, præcipue vero Sacerdotibus atqve Epiſcopis bigamis eſſe haud licere contendunt è locis I. ad Tim. III. 2. & ad Titum I. 7. ubi Apoſtolus jubet Epiſcopum eſſe *unius* uxoris virum, hoc eſt non modo à plurium ſimul uxorum connubio abſtinere ſicut Pontifex maximus in V. T. unius conjugis vir erat, vide Jo. Braunii ſelecta ſacra p. 313. & Melch. Zeidlerum de polygamia p. 85. ſed etiam ab uxore poſt divortium ducta eſſe alienum. Confer Cotelerium tom. 1. Patrum Apoſtol. p. 90 ſq. Grotium & alios interpretes ad laudata Apoſtoli loca, Jac. Gouſſetum in Veſperis Groningenſibus p. 134 ſq. 147. ſq. D. Calixtum de conjugio Clericor. p. 30. ſq. Juſtellum ad Codicem Eccleſiæ univerſæ p. 200. ſq. Petavium in notis ad Epiphanium p. 343. ſq. & B. Ittigium appendice de hæreſiarchis p. 174. ſq. In veteri qvoqve fœdere Pontifici Maximo viduam ducere interdictum, Levit. XXI. 13. reliqvis Sacerdotibus ſolam viduam à Sacerdote relictam ducere integrum erat, Ezech. XLIV. 22. Neqve Pontifici maximo Romæ veteris primum licebat nuptias iterare, teſte Tertulliano & Hieronymo, qvod tamen poſtea neglectum fuiſſe conſtat. Vide Jo. Andream Boſium de Pontifice maximo Romæ veteris p. 54. ſq. Qvartas nuptias ne

Imperatori qvidem Græci concedunt nedum alii Laico, unde jam fæculo decimo ingentes turbæ obortæ propter improbatas à Nicolao, Patriarcha Constantinopolitano qvartas Leonis Imperatoris nuptias. Et nuptiis secundis jam pridem à fæculo secundo infesti fuere Montanistæ, qvorum causam tuetur Tertull. in libro de Monogamia, confutatus à Jo. Fabricio, Theolog. Helmstadiensi, in Scylla Theologica p. 9. sq. Montanistarum sententiam secuti Novatiani, neqvè inter Catholicos defuere qvi secundas nuptias similiter improbarent. Conf. Beveregium ad Canonem VIII. Nicænum, ad Canon. III. & VII. Neocæsariensem. Digami in Ecclesia olim nec benedicebantur nec coronabantur. Vide Edm. Martene part. 2. lib. 1. de antiqvis Ecclesiæ ritibus p. 599. sed & Officium in bigamos apud eundem p. 660. Sed & inter Ethnicos reperio qvi Digamiam vel Trigamiam successivam pro crimine habuerunt, vide B. Gerhardum Loco de conjugio §. 189. Berneggerum qvæst. 110. ad Tacitum, & Jo. Beverovicii qvæstiones Epistolicas p. 14. Apud Syrianum qvoqve in notis ad Hermogenem p. 101. mentio fit legis Atticæ, qva mulier, qvæ tertio nupserat, infamis habebatur.

XI. Polygamiam binorum vel plurium eodem tempore conjugiorum, diserte satis improbavit & primæ institutioni divinæ adversari testatus est Servator noster Matth. XIX. 4. seq. & veteris mos Ecclesiæ, qvanqvam hinc inde reperti sunt etiam inter Christianos, qvi eam sive defenderent sive permitterent. Sane Valentinianus Senior apud Socratem lib. IV. c. 31. duas legitimas uxores habere concessit & ipse Severæ Justinam superinduxit. Argumenta, qvibus Socratis fidem sollicitat Baronius ad annum Christi 370. nihil solidi habere affirmat Nicol. Vedelius lib. de prudentia veteris Ecclesiæ p. 229. sq. & Christfridus Wæchtlerus in Epistola ad D. Jo. Burchardum Menckenium, inserta Actis Erud. tom. 5. supplementi p. 168. sq. Qvanqvam cum Baronio facit etiam Melchior Zeidlerus, qvem videre operæ pretium est in Tr. de Polygamia p. 117. sq. Alioqvi nota est Lex Diocletiani & Maximiniani Lege 2. Cod. de Incestis Nuptiis, *Neminem, qui sub ditione Romani nominis; binas uxores habere posse, vulgo patet, cum etiam in edicto Prætoris hujusmodi viri infamia notati sunt.* Tum Valeriani & Galieni: *eum qui duas simul habuit uxores, sine dubio comitari infamiam.* Cæterum paucissima & extraordinaria qvædam Polygamiæ inter Christianos vel admissæ vel toleratæ exempla non magis qvam qvilibet alius excessus sive crimen qvodcunqve connivendo transmissum vel Legi Christi vel unanimi Ecclesiæ Christianæ sententiæ ac consvetudini præjudicare potest. Cui accedit qvod nulla cuiqvam inter Christianos

nos

nos nubit, nisi ea lege, ut sola & unica conjux sit qvamdiu vixerit. Qvod vero Pontificii scriptores Lindanus, Maimburgius, Varillasius, Bossvetus, tantopere insultare solent B. Luthero qvod in Philippi Hassiæ Landgravii Digamiam consensu prioris uxoris suscipiendam utcunqve visus est consensisse, adversus hos præter ea qvæ pro Luthero disputat B. Seckendorfius Lib. 3. Lutheranismi p 277. sq. observandum est qvod etiam Pontifex Romanus, Honorius III. ab Auctoribus non contemnendæ fidei traditur dispensasse polygamiam Comitis à Gleichen * & qvod vulgo Pontifex Judæis, in Italia præsertim, Polygamiam concessit, teste Leone Mutinensi. Vide Seldeni uxorem Hebraicam p. 51. Colomesii Biblioth. selectam p. 4. sq. Christoph. Arnoldi Paralipomena ad Wagenseilii Sotam, p. 1203. sq. Omitto qvod Joh. Bodinus scriptor Pontificius in colloqvio inedito heptaplomere Lib. 2. Auctor est se cum esset in Hispania comperisse Magdalenam Cruceam Monasterii Cordubensis Principem à Paulo III. Pontifice maximo veniam impetrasse, qvæ annos amplius 30. cum atrato dæmone ephialte concubuisset, tametsi tantam vitæ atq; religionis integritatem præ se ferret, ut qvasi ab Angelo, dum sacra fierent, sublimis veheretur à terra, qvod Eunapius etiam Jamblicho sacra facienti contigisse tradit. De Judæorum Polygamia videndus Heideggerus in Hist. Patriarcharum, Seldenus lib. 1. uxor. Hebr. c 9. Interpretes ad Matth. V. 32. & XIX. 9. Montacutius in apparatu p. 193. sq. Josephus qvoqve narrans Herodem novem simul uxores habuisse, adjungit hunc esse patrium morem Judæis, ut plures uxores ducant. Lib. XVII. c. 1. De Gentibus non opus est plura addere, cum paucæ sint fuerintqve qvi polygamiam non probaverint vel permiserint. Conf. Zeidlerum lib. laudato p. 34. sq. Thq. Crenium Parte XI. Animadvers p. 231 sq. Atheniensibus tamen à Cecrope vetita multinubentia, vide Petitum ad LL. Atticas pag. 434. & de Numæ Romani Regis lege Festum in *pellex*. Vulcanum vero qvod Ægyptiis legem tulisset de Monogamia, inter Deos propterea relatum refert Eusebius in Chronico. Eandem Vulcani legem memorat scriptor Chronici Alexandrini. Diodorus tamen Siculus lib. 1. c. 51. auctor est Ægyptiorum Sacerdotes qvidem unam tantum, alios vero qvot qvisqve vellet in matrimonium duxisse. De Germanis antiqvis auctor est Tacitus, qvod prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti fuerint, exceptis admodum paucis, qvi non libidine sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. *Virgines unum accipiunt maritum, quomodo unum corpus unam-*

* Confer Bælii Lexicon edit. 2. in *Gleichen*. Tentzelii dialogos menstruos A. 1696. p. 600. seq. 619. seq.

unamque vitam, nec ulla cogitatio ultra, nec longior cupiditas, nè tanquam maritum sed tanquam matrimonium ament. Confer Bernegger. qv. 92. ad Tacitum. Lacedæmoniis vero Lycurgi leges promiscuam uxorum consvetudinem concesserunt, ut præter alios narrant Theodoretus lib. 9. de curatione Græcarum affectionum. Ita de Agathyrsis Herodotus IV. 104. *ἐπίκοινον ᾗ τῶν γυναικῶν τὴν μίξιν ποιεῦνται*, additqve causam, ut velut consangvinei omnes procul odio ac livore vitam degerent. Idem cap. 172. apud Nasamonas Libyæ populum narrat sponsam prima nocte obire singulos convivas, & ab iis concubitus præmium marito referre. Eodemqꝫ loco testatur tum Nasamones illos tum Massagetas polygamos promiscue uxoribus uti, posito ante fores cum ad mulierem intraverint baculo, in signum. Gindanum vero mulieres cap. 176. tradit nodis fimbriarum palam testari qvot cum viris concubuerint, & gloriari maxime qvæ plurimas habet, tanqvam plurimis amatam. C. 180. de Ausibus Nomadum gente, qvod *κτηνηδὸν* pecudum more promiscue coëant. In Platonem eodem nomine, qvod communionem uxorum in republica sua admisisset, passim invehuntur veteris Ecclesiæ doctores, licet Platonem defendit Bessarion lib. IV. contra Calumniatorem Platonis cap. 3. Confer Holstenium ad Porphyrium de vita Pythagoræ p. 83. sq. Livium Galantem in comparatione Theologiæ Christianæ cum Platonica lib. 1. p. 26. sq. Mosellanum ad Gellium XVIII. 2. Cotelerium ad Patres Apostolicos T. 1. p. 582. Qvanqvam vero Lactantius lib. 4. cap. 3. negat matrimonium dici posse ubi mulier una multos viros habet, tamen & hoc Polygamiæ genus in Britannia olim obtinuisse testatur Bardesanes apud Eusebium lib. 6. c. 10. præparat. & Cæsarius qv. 47. & de Medis qvibusdam Strabo ac de Lithuanis Æneas Silvius. Idem de Malabaribus relatum memini, ut prætersam qvæ collegit Zeidlerus in libro de Polygamia p. 32. sq. vide etiam Augustinum de bono conjugio c. 17. Qvod vero ad alterum Polygamiæ genus attinet, qvo unus vir plures ducit uxores, illud non tantum apud plures gentes hodie receptum est, sed ita qvoqve receptum, ut Missionarii testentur, nullum majus obstaculum introducendo Christianismo se reperisse qvam Polygamiæ improbationem, præcipue apud Sinenses. Etiam Mahomedanis probari Polygamiam notissimum est, & ex ipso Alcorano constat. Confer Ludovicum Vivem lib. IV. de veritate fidei c. 13 Maurorum Imperatori plures qvam qvatuor uxores simul habere non permittitur, sed idem plurimas alit concubinas, ut Moullam Ismaëlem Olonus Gallus in relatione de Imperio Maroccano testatur qvadringentas propemodum habere, qvibus qvingentæ aliæ sint famularum

larum loco, atqve ex his jam suscepisse masculos CXVIII. fœmellas CC.

XII. Veteris puerperii antiqvitates brevi Synopsi, cum opus ipsum incendio periisset, complexus est Tho. Bartholinus, qvam Commentario illustravit Casp. Bartholinus Thomæ filius, qvi cum patris ad filium Epistola lucem vidit Hafniæ 1646. 8. & Amst. 1676. 12. Præterea Romæ 1678 8. apud Mascardum, prodiit ejusdem Casparis Bartholini expositio veteris in puerperio ritus ex arca sepulchrali antiqva observati, qvi etiam uberiores Commentarios de hoc argumento promisit. Vide præterea Potterum IV. 14. Archæol. & Joh. Meursii filii de *puerperio* veteri syntagma, recusum tom. 8. Antiqvit Græcarum Gronovii, qvi Græcos pariter ac Romanos ritus attingit. Infantibus vagientibus & immorigeris terror incussus proclamato nomine Cyclopum vel Lamiæ vel μορμῶ vel larvis propositis. Vide Ez. Spanhem. p. 174. sq. ad Callimach. & 178. In insula Corsica virum loco puerperæ per aliqvot dies decumbere solitum narrat Diodorus Siculus lib. V. p. 205. De *nutricibus* & *pædagogis*, peculiaris extat diatribe Joh. Jacobi Claudii. Ultraject. 1702. 12. De cunis infantium Joh. Alstorphius libro de lectis veterum cap. XIV. De respectu parentali & privilegiis πολυτεκνίας vide Phil. Lud. Hannekenium diss. 3. de cura domestica Romanorum. De conviviis ablactationis, dentitionis &c. Stuckius Antiqvitat. Convival. I, 17. De dilatis prægnantium suppliciis Menagius cap. 21. amœnitatum Juris.

De *Natalitiis* veterum sacris & prophanis, Joachimi Hildebrandi liber lucem vidit Helmstad. 1661. 4. cui addendus Michael Piccartus Oratione X. qvæ est de natalitiis Veterum: Casp. Sagittarius in diss. de natalitiis Martyrum (his dies martyrii ipsorum innuitur: vide præter alios Clariss. Muratorium diss. 19. ad Paulin. p. 195. sq.) qvæ cum Joh. Kindleri exercitatione de natalibus Christi recusa est in syntagmate primo diss. Philologicarum, apud Batavos edito 8. & recensetur in Ludolph. Neocori Bibliotheca librorum novorum A. 1699. p. 474. sq. Varia etiam de natali die, strenis * natalitiis, sacris celebratis Amphidromiis (qvæ etiam δρομιάμφιον ἦμαρ notante in Obs. Joh. Frid. Gronovio) Meursius Græcia feriata p. 260. sq. & Meursius filius de puerperio veteri c. 7. De conviviis natalitiis aliisqve lætitiæ signis observavit etiam nonnulla Henricus Lindebrogius ad Censorinum de die natali: neq; H. Dodwelli prælectiones 1. & 2. Cambdenianæ prætereundæ, in qvibus præcipue de observatis apud

* Ovidius I. 417. de arte amandi: *Magna superstitio tibi sit natalis amicæ,*
Quâque aliquid dandum est, illa sit atra dies.
Idem de die Natali videndus III. 13. Tristium.

apud Romanos Natalibus: tum Martini de Roa liber de die natali facro & prophano, fingularibus S. Scripturæ fubjectus Lugd 1604.8. Joachimi Immanuelis Wendii diff. de natalium apud veteres folennitate, qvæ prodiit Witteberg.1687. De conviviis natalitiis agunt etiam Lud. de Orleans lib.6. novarum cogitationum in Tacitum. Gvil. Stuckius antiqvitatum convivalium lib.1.c.16. Taffinus c.13 de ludis fecularibus tom.8. Antiqv. Roman. pag 540. vide & qvæ viri docti notant ad hæc Ciceronis Orat. 2. Philippica c.6. *dat natalitia in hortis*, tom.6 Græv. p. 404. De varii generis ritibus qvibus veteres, Ethnici maxime, in natalibus ufi funt, item de varii generis natalibus, vitæ, muneris, Martyrii, & de die natali Christi agit Rich. Montacutius in apparatu ad Origg. Ecclefiafticas pag. 377. fq. & in Analectis, (qvi idem propemodum liber eft fub alio titulo editus) p.370. fq. De natali Herodis celebrato adeundus idem Montacutius, parte fecunda Origg. p. 141. fq. Interpretes ad Matth. XIV.6. Ifaacus Voffius ad Catullum p. 307. qvi obfervat, non diem qva natus eft Herodes, fed diem qvo ad regnum evectus eft, eo in loco intelligi. Confer Joh. Gregorii fcholion Græcum ad illum Matthæi locum, qvod habes etiam in Actis Erud. 1704. p. 52. fed & Henrici Dodwelli prælect. Cambden. pag 169. De natalibus Homeri, Platonis, Epicuri, Virgilii & aliorum celebrium Virorum folenniter & inftituto convivio celebrari folitis nonnulla collegit Joh. Jonfius de Scriptoribus Hiftoriæ Philofoph. p.58 fq. Etiam Urbium natales celebrati, ut Γενέθλιον Urbis CPolis de qvo auctor Originum CPol. in fafciculo Combefifiano p. 27. Alexandrinos memoriam terræ motus, qvo Urbs fua propemodum conciderat, appellaffe Γενέσια obfervat Valefius ad Sozom. VI.2. fortaffe qvod poft illum reftaurata pulchrior ac veluti renata eft. Et Genethlia vivis, Genefia mortuis deftinata ut notat Laurentius lib. 1. polymathiæ diff. XI. ubi perperam *viris* excufum pro *vivis*. Vide & Hefychium in Γενέθλιος. Qvanqvam vero haud dubie antiqvus mos eft natalem diem folenni ritu obeundi, ut præter jam laudatos oftendit Joh. Dougthejus in analectis ad Genef. XL.20. Valde tamen dubium eft, qvod Jac. Boulduccius, homo mire credulus, vel potius mire credulos reqvirens lectores, de Ecclefia ante Legem capite & libro primo tanqvam rem exploratam tradit primos homines, qvotannis natalem fuum celebraffe. Eodem, qvo nati fuerunt die mortem obiiffe obfervati funt, ex veteribus qvidem Plato, Pompejus, Antipater Sidonius, qvem præterea qvotannis die natali febre correptum ferunt: ex recentioribus Hermolaus Barbarus, Pet. Pithœus, Joh. Hevelius & multi alii. Natos fibi infantes parentum erat apud Romanos ex lege M. Antonini Phi-

Philosophi intra tertium à nativitate diem profiteri apud præfectum ærarii Saturni, in acta hoc relaturum: porro die octavo fœminis, masculis nono nomen imponebatur qvi dies lustricus, atqve Onomasteria. De *liberorum abdicatione* Sam. Petitus ad Leges Atticas p. 157. sq. De *venditione* liberorum apud Gentes permissa olim ac recepta *Joh. Philippi Dattii*, Consiliarii Wurtenbergici liber prodiit Ulmæ 1700.8. De liberorum *expositione & nece* apud veteres, Gerardi Noodt JCti præclarissimi Julius Paulus, sive singularis liber de hoc argumento editus Lugd. Bat. 1700. 4. & inter opera ejus recusus. Joach. Christophori Stisseri diss. de liberis expositititiis, Helmst. 1677. & Joh. Christoph. Frauendorfii de iniqva liberorum expositione, Lips. 1692. Δέρια sive δέραια expositis infantibus qvo agnosci possent appensa memorat Dio Chrysostomus diss. IV. de regno p. 63. De *jure patrio* post Petrum Ærodium erudite commentatus est Abraham à Kerkvaad, Ultraject. 1708. 8.

XIII. De cura virginum apud veteres diss. duæ Jo. Phil. Pfeifferi, Prof Regiomontani, recusæ sunt in Belgio in Syntagmate 2. diss. Philolog. & recensentur à Ludolpho Neocoro in Biblioth. novorum librorum Ao. 99. p. 474. De variis rationibus pudicitiam virginum & puerorum custodiendi, vide notas ad Ciceronis Orationes tom. 6. edit. Grævianæ p. 467. Potterum IV. 13. Archæologiæ Gr. De infibulatione agit Mercurialis lib. 1. Var. lect. cap. 19. & Jo. Rhodius libro de acia Celsi.

XIV. De cura Judæorum circa genealogias consulendus Melchior Leydeckerus VI. 9. de Rep. Hebr. Apud Athenienses duplex fuit liber publice asservatus, qvorum primo infantes statim à nativitate inscribebantur, altero qvi vocabatur ληξιαρχικὸν, nomina eorum qvi jam ex ephebis excesserant. Vide Scholia Græca ad Lucianum tom. 2. p. 11. De familiis Romanorum jam pridem interciderunt scripta Varronis, Titi Pomponii Attici, Hygini, M. Valerii Messalæ & Suetonii, de qvibus videndus Reinerus Reineccius in præfatione ad Glandorpii Onomasticon, ubi etiam notat recenti ætate, *Joh. Rosam*, de Romanis familiis commentarios Jenæ, ubi humaniores & sacras literas docuit, molitum, eosqve in summa exspectatione fuisse sed Autorem interea opere neutiqvam edito defunctum* testatur. Hoc argumentum sparsim & obiter attigit *Raph. Volaterranus*, in anthropologia sive commentariorum urbanorum libro 13. & sq. Diligentius *Richardus Streinius*, Baro Schwarzenavius in libro de gentibus & familiis Romanorum. Parisiis 1559. ap Henr. Steph. in fol &

* Obiit 1571. ætat. 39. Hic est Rosa cujus eruditi in Ciceronis Academicas & de finibus libros commentarii exstant.

Venetiis apud Ald. Manut. juniorem 1571. 4. 1591. 8. & tomo VII. Antiqvitatt. Romanar. Grævii. Consulares tamen familias tantum expressit & multa sine auctoritate, multa contra Historiam & temporis rationem scripsit judice Christoph Adamo Ruperto, qvem vide in Epistolis *Georgii Richteri* p. 564. sq. ubi & ipse gentes familiasqve patricias ac plebejas collegisse se testatur. *Johannis Glandorpii* onomasticon Historiæ Romanæ neutiqvam hoc loco prætereundum est, utpote præcipuarum familiarum Romanarum stemmata ordine alphabetico explicans, & innumera intelligendis Romanis scriptoribus utilia observans. Lucem adspexit post Autoris obitum demum, curante ejus discipulo *Reinero Reineccio* Francof. apud Wechelos A. 1589 fol. *Fulvii Ursini* de familiis Romanorum opus ab U. C. ad Augustum (non Augustinum ut typographi lapsu legitur in Bibl. numaria Labbei) ex antiqvis numismatibus collectum Rom. 1577. fol. cum appendice 30. familiarum ex *Antonii Augustini* Episcopi Alerdensis libro de Familiis Romanorum, exstat etiam tom. VII. Antiqvit. Rom. Grævii recusum. Septingentos Ursino memoratos & alios ducentos ipsi præteritos familiarum numos possidere se testatus est Segvinus p. 204. ubi circa numos Pompejanos Ursinum aliqvoties emendat. Idem p. 65. duodecim ex illis Ursino præteritis exhibet & illustrat. *Abrahami* vero *Gorlæi* familiæ Romanæ ab U. C. usqve ad obitum Augusti, ex nummis, qvos Ursinus vel omisit vel aliter posuit, lucem viderunt Antwerp. A. 1605. fol. Ab eo tempore laudatissima industria *Caroli Patini* qvi post Ursinum diligenter est in hoc argumento versatus Paris. 1663. fol. Conferendus etiam *Laur. Begeri* tomus 2. thesauri Brandenburgici p. 529. sq. præcipue vero *Joh. Vaillant*, cujus numi antiqvi familiarum Romanarum perpetuis interpretationibus illustrati lucem viderunt Amstel. 1703. fol. In hoc Vaillanti opere familias nonnullas qvarum Patinus meminit omissas notant Acta Erud. A. 1704. p. 407. qvanqvam vicissim ex Golzii numis consularibus A. 1571. ad calcem Historiæ Jul. Cæsaris editis & suis scriniis non paucas (132.) Patino præteritas vir doctissimus adjunxit. Neqve enim omnes Golzii numi à Patino omissi pro suppositītiis habendi sunt, ut jam notavit A. Morellus p. 238. specim. Omitto *Eliæ Reusneri* & aliorum scripta, familias Romanas illustrantia, qvarum plures qvotidie & novas sive ex nummis sive ex aliis veteribus monumentis eruditorum industria observat. De prisca familia *Cæsiorum* singulare & locuples opus Jo. Baptistæ Fonteji, cum Julii Jacobini appendice lucem vidit Bonon. 1582. fol. Familias Byzantinas illustravit *Carolus Cangius* Paris. 1680. fol. in parte priore Historiæ suæ Byzantinæ.

XV. Tria

XV. Tria fuerunt apud Romanos cognationis genera, agnatio, gens & ſtirps, ut notat Turnebus ad Ciceronem de legibus lib. I. p. 31. ac *ſtirps* qvidem omne cognationis genus continebat, *gentis* jus nullum habebant plebeji, ſed tantum patritii ac nobiles qvi capitis nullam erant diminutionem paſſi, *agnatio* in virilis ſtirpis cognatione poſita erat. De imaginibus nobilium, earum collocatione in atrio, geſtatione in funere & ſimili pompa qva claritatem generis veteres Romani teſtabantur, vide Lipſium I. elect. c. 29. Liberi erant vel *γνήσιοι* legitime nati, vel adoptivi *θετοὶ*, vel *νόθοι* ſive ſpurii, *σκότιοι*, de qvorum patre non conſtabat & *παρθενίαι* ex adulterio geniti. Vide Potterum IV. 15. Archæol. De adoptionibus privatorum Principumqve apud Romanos & adoptorum juribus agit H. Dodwellus prælect. Cambden. XVIII. Nobilitatis qvatuor genera è mente Platonis Laërt. III. 88. ſq. Apud Romanos diſtincti nobiles, ingenui ſive liberi, liberti & libertini ac ſervi qvos diverſos ordines etiam apud Germanos veteres obſervat Cluverus German. Antiqvæ lib. I. cap. 15. p. 98. ſq.

XVI. De Nominibus propriis & Nominum impoſitione atqve uſu apud veteres, præſenti loco nonnulla perſtringere operæ pretium fuerit. Apud Hebræos unicum nomen in uſu fuit, qvod primis temporibus à nativitate ſtatim, ut Caino vel Noacho impoſitum eſt: deinde in circumciſione dari conſvevit. Hinc additum nomen Parentis, in hunc fere modum: Iſaac filius Abraham, Saul filius Kis, Simon *ben* (Syriace *bar*) Jona, Moſes ben Maimon, Menaſſe ben Iſraël. Sic & fœminæ, Michajahu filia Urielis. Neqve alia nominum ratione in hoc usqve tempus utuntur Judæi, licet nonnullos video cognomen etiam habere ut R. Schabtai integrum nomen eſt Schabtai Strimer, Pragenſis, eſt enim frater Jacobi Strimeri, filius Joſephi Strimeri in direptione Pragenſi occiſi. Idem tamen in titulo libri de ſcriptis Rabbinorum, cui titulus eſt labia dormientium, ſe non aliter vocat qvam R. Schabtai ben Joſeph. Satis freqvens autem inter eosdem Hebræos mutatio nominis variis de cauſis, unde binomines, qvæ res ut obſervata magnas difficultates tollit, ita neglecta facit, nec exiguos pariter errores. Confer Beckium ad Targum Paralipom. p. 136. Uno tamen nomine tantum utebantur uno tempore, ita ut ex qvo adſcivit Apoſtolus nomen Pauli, deſineret appellari Saulus. Nec Abramus vocabatur amplius, cum datum eſſet nomen Abrahami, neqve Sarai, ex qvo dicta eſt Sara, nec Jacob ex qvo hæſit nomen Iſraëlis, qvanqvam iſte poſtea jam hoc jam illo nomine in ſacris literis appellatur. In formatione nominum Hebræos haud curioſius de accurata anologiæ ratione

 ſol-

ſollicitos fuiſſe notavit, David Kimhi & Salomoh ben Melech ad I. Chron. IV. Neqve in ſcribendis eodem modo nominibus admodum ſuperſtitioſos fuiſſe veteres, Rich. Simon lib. I. Hiſt. Crit. V. T. cap. 3. In Talmude Hieroſolymitano Maſſechet Gittin f. 43. 2. legas Iſraëlitas extra terram Iſraëliticam habere nomina ſicut nomina Gentilium. Sane à Græcis nominibus & Latinis non abſtinuiſſe, exemplo Tryphonis, Philonis, Nicodemi, Juſti, Rufi & aliorum conſtat. Vide Rev. Alberti à Felde Epiſt ad D. Kochium de dialogo Juſtini Martyris p. 33. ſq. & Jo. Braunium in ſelectis ſacris p. 33. ſq. qvi p. 34. ſq. oſtendit Judæos poſt captivitatem duplici nomine non raro uſos, uno qvo inter ſuos & altero qvo inter Ethnicos vocarentur. Trinomines etiam fuere qvidam, ſi credimus Cornelio Janſonio parte I. Concordiæ Evangel. c. 6. & Benedictinis ad S. Ambroſ. tomo I. fol. 1331. In peregrinæ autem lingvæ nominibus propriis efferendis tripliciter verſari ſolent Hebræi, nam vel aliter pronunciant ut Græci aliæqve Gentes, ut pro Cyro Cores, pro Artaxerxe Artaſaſta &c. vel ex peregrina lingva interpretantur in Hebraicam, Vide Grotium ad Gen. XI. I. & qvæ notavi lib. I. Bibl. Græcæ c. 6. §. II. vel nomina in aliam atqve ingenioſam ſignificationem deflectunt, ut variis exemplis demonſtravi in eadem Bibl. Græca lib. I. c. 29. §. 8. Qvæ omnia non poſſunt non multiplices difficultates lectoribus objicere, & qvasdam etiam vix ac ne vix qvidem extricabiles. Joſephus qvoqve Medus in fragmentis ſacris tom. 10. faſcic. Crenii p. 252. notavit mirificam diverſitatem in nominibus Regum Aſſyriorum qvæ in ſacris & profanis ſcriptoribus obſervatur, inde originem ducere, qvod diverſæ gentes Aſſyrii, Babylonii, Perſæ, Aramitæ habitantes prope Euphratem, Ægyptii, Græci &c. unaqvæqve nomen Regis varie accommodarent ſuæ lingvæ. Scriptores qvi Nomina Propria Hebraica in ſacris literis collegerunt & interpretati ſunt diligenter collegit Clariſſ. Collega & amicus noſter Jo. Chriſtophorus Wolfius in Appendice ad Hiſtoriam Lexicorum Hebræorum p. 228. & Joh. Mollerus Homonymoſcopiæ p. 39. ſq. His addi poſſunt qvæ ex MSS. Græcis Codicibus tom. II. Hieronymi ſui ad librum de Nominibus Hebraicis protulit Jo. Marcianæus, qvæ melius digeri atqve emendari illuſtrariqve ab aliqvo viro docto eſſet operæ pretium: ut omittam *Matthæi Aurogalli* librum de Hebræis urbium, regionum, populorum, fluminum, montium & aliorum locorum nominibus è V. T. congeſtum Witeb. 1526. & auctiorem Baſ. 1539. 8. *Davidis Chytræi* Onomaſticon Theologicum A. 1557. 1578. & Witeb. 1585. 8. Spectat & huc *Paullus Crellius* in Concordantiis realibus à Dan. Feſſelio auctis, Germanice fol. Onomaſticon

con nominum propriorum Hebr. &Græcor. qvod exſtat ad calcem tom. VI. Bibliorum *Polyglotton Londinenſ. Marianus Brixianus* in Arca Noæ &c. & qvi in hoc genere verſatus qvam diligentiſſime eſt, præclarus Vir *Matthæus Hillerus* Profeſſor Tubingenſis in Onomaſtico ſacro Tub. 1706. 4. & in altero qvod Bibliis pentaplis Germanicè A. 1712. 4. excuſis eſt ſubjectū.

XVII. De Græcis veteribus perinde ut de Hebræis affirmare licet ſimplici fere nomine eos uſos fuiſſe, & genitivum plerumqve parentis addidiſſe, ut Thucydides Olori & ſimilia. Confer Ez. Spanhem. VI. de numiſm. p. 512. ſq. At non ſemper genitivus additus parentem ſignificat, ſed interdum aliud qvid ſubintelligitur, v. g. Clinias Alcibiadis ſcil. Pater. Olympias Alexandri, ſcil. mater. Hectoris Andromache, ſcil. uxor. Euſebius Pamphili ſcil. amicus. Parthenius Dionyſii ſcil. diſcipulus. Confer Jonſium p. 14. B. Hankium de ſcriptoribus Byz. cap. 1. §. 5. ſq. Ampliſſimi Cuperi Harpocratem p. 126. ſq. & V. C. Thom. Galei diſſ. de ſcriptoribus Mythologicis p. 19. ſq. Pro genitivo Parentis ſcriptores Romani interdum poſuere alterum nominativum, itaqve dixerunt Herodem Atticum pro Attici F. Appionem Pliſtonicen pro Pliſtonicæ F. & ſimilia. Confer Salmaſium ad Vet. inſcriptionem Regillæ p. 89 ſq. Valeſium ad Ammian. fol. 40. Solenne fuit apud Græcos nepoti nomen avi imponere. Sic Ariſtidis pater & filius dicebantur Lyſima[illegible]us, Ariſtotelis Nicomachus, ut alia innumera prætermittam, è qvibus nonnulla collegit Stephanus Morinus in octo diſſertationibus p. 21. ſq. παλαιότατον ἔθος ἦν, inqvit Euſtathius, τὰς ἐκγόνους καλεῖσθαι τοῖς τῶν πάππων ὀνόμασιν. At Nomina Romanorum narrantes Græci, prænomina freqventer ſola nominant, vel prænomina poſtponunt, ut Κάτων Μάρκος pro M. Catone & ſimilia apud Dionem alioſqve. Uti Patronymica etiam qvandoqve cognominibus præponi notat Salmaſius ad Achillem Tatium p. 537. ſq. ſed & Græci ipſi interdum præter nomen habebant ἐπίκλησιν ſive cognomen, teſte Appiano Præf. ad bella Pun. qvod ipſum è variis monumentis antiqvis conſtare notat laudatus Cuperus in Harpocrate p. 177. Confer Plutarchum Coriolano fol. 218. Nomina peregrina, orientalia maxime cum illa Græci memorant in ſuis ſcriptis, vel plane in lingvam ſuam interpretantur, vel ſaltim ita inflectunt, ut ſono ac terminatione Græca vel Græcis affinia videantur. Imponebant Græci infantibus ſuis nomen die luſtrico ſive ſeptimus is erat ſive decimus * à nativitate. Vide Meurſium Græciæ feriatæ p. 21. ſq. Petrum Moll ad Longi Paſtoralia p. 7.

XVIII. Romanis qvoqve ingenuis (ſervorum enim ſimplex no-

* Svid. in δεκάτην ἑστιᾶσαι.

men fuisse constat, Syri v. g. vel Davi) singula qvibusdam nomina initio fuere, ut Romulo & Remo: aliis bina, commune sive appellativum ac prænomen alterum, alterum gentile & proprium, ut Hosto Hostilio, C. Mario, Q. Sertorio, L. Mummio, Julio Proculo. Plutarch. in vita Marii p. 406. aliis deniqve terna *prænomen, nomen* gentilitium & *cognomen*, ut L. Junio Bruto, L. Tarqvinio Superbo & Prisco, C. Marcio Coriolano Plutarch. in Coriolano fol. 218. Fratres, Ciceronis etiamnum ætate prænomine distingvebantur, nomine & cognomine conveniebant, ut P. Cornelius Scipio & L. Cornelius Scipio. M. Tullius Cicero & Q. Tullius Cicero. Simile in patre & filio observare licet, M. Annæo Seneca & L. Annæo Seneca. Postea fratres cognominibus divisi, ut Salvius Otho & Salvius Titianus: Flavius Vespasianus & Flavius Sabinus. Non in omnibus tamen hoc receptum, nam Vittellii fratres solo prænomine distincti: Aulus, Qvintus, Publius & Lucius. Fœminas qvoqve prænominibus usas constat, etsi minus freqventer, unde hoc plane negavit Plutarchus in Mario p. 406. ut Aulam Placidiam, Tiberiam Æliam, Rheam Sylviam Romuli matrem, Cajam Cæciliam, qvod Cajæ prænomen inversa litera scribitur ɔ ut Tita ꓘ. Confer Tiraqvellum ad Alex. ab Alex. tom. 1. p. 79. & ad lib. 5. c. 4. & qvæ Grævius in præf. ad tomum 2. Antiqv. Rom. inseruit ex Petri Servii Miscellaneis cap. 5--8. qvi cognomine qvoqve usas nonnunqvam ut Cæciliam Metellam, Calpurniam Marcellam &c. qvin prænomine, nomine & cognomine simul, ut Furiam Sabiniam Tranqvillinam, Cnejam Coccejam Irinam, ex veteribus Inscriptionibus demonstrat. Maritorum qvoqve adscivere cognomen, ut Marcia Catonis, rarius liberorum, ut Cornelia Gracchorum scil. Mater, adde Ez. Spanhem. VI. p. 509. sq. Prænomina circiter XXX. notante Varrone, sed longe plura observantur. Nonnulla prænomina eadem in aliis fuere cognomina, ut præter Ez. Spanhem. p. 519. sq. de numism. pluribus exemplis idem Servius probatum dedit, qvi præterea docet nonnullos novum adscivisse cognomen, qvod male *agnomen* qvibusdam appellatur ut L. Cornelius Scipio Asiaticus, L. Ælius Præconius Stilo, M. Valerius Maximus Messala, Q. Cæcilius Metellus Pius. Cognomen sæpe gentilitio nomini præponitur, ut notat Rhodius ad Scribonium Largum p. 191. & Spanhemius VI. de numism. p. 503. sq. De duplici prænomine usurpato id. p. 511. & prænominibus certis familiis familiaribus pag. 513. sq. De more Græcorum Romanos passim solo prænomine notandi pag. 516. sq. qvod & Latini interdum faciunt. id. Sola cognomina posita. id. p. 520. & Sirmond. tomo 4. Opp. f. 599. Qvidam plura etiam habuere cognomina

mina ut P. Cornelius Scipio Nasica Serapio, ne memorem qvæ in titulis Imperatorum cognomina Parthici, Arabici, Germanici &c. Agnomen autem dicitur proprie qvod retinebatur ab adoptatis, cum adoptantium* prænomen, nomen & cognomen adsciscerent, illisqve jungebatur jam tertio jam qvarto loco, ut P. Cornelius Scipio à Q. Cæcilio Metello adoptatus deinceps vocabatur Q. Cæcilius Metellus Scipio: M. Junius Brutus adoptatus à Q. Servilio Cæpione, dictus postea est Q. Servilius Cæpio Brutus. In his agnomen facile agnoscis Brutum & Scipionem. Porro reliqva illa Asiatici v.g. & Africani & similia non agnomina sed cognomina vocantur etiam à Vellejo lib. I. c. 13. *Nec quisquam ex novis hominibus prior Mummio cognomen virtute partum vindicavit.* Nomina alia propria familiis, alia singulorum in eadem familia unius confer Spanhem. p. 505. sq. ἐπικλήσεις Græcis, Perizon. ad Ælian. p. 469. 471. 475. Liberti sive servi manumissi cognomen suum retinebant, prænomen nomenqve recipiebant à patrono, ut Tiro & Laurea cum Cicero eos manumisisset, dicti M. Tullius Tiro & M. Tullius Laurea. Adde Reines. pag. 835. Inscript. sq. Pueris non prius qvam togam virilem sumerent, puellis non anteqvam nuberent prænomina imposita fuisse Q. Scævola tradidit, teste auctore Epitomes de nominum ratione qvæ Valerio Max subjicitur & à qvibusdam tribuitur Tito Probo. Hæc utinam integra exstaret: qvæ ejus supersunt tamen, illustrata sunt à Stephano Pighio in notis ad Valerium & à Salmasio in inchoato commentario ad Arnobium, qvem ineditum evolvi in Bibl. Gudiana. De Nominibus Romanorum Onuphrii liber fastis ejus subjectus. De nominibus Mediæ ætatis multiplicatis ut Marcianus Mineus Felix Capella, Macrobius Ambrosius Aurelius Theodosius, Anicius Manlius Severinus Boëthius &c. vide Sirmondum præf. ad Eunodium & in limine notar. ad Sidonium. De nominibus propriis apud Germanos consulendus B. Lutheri libellus cum Gottfr. Wegneri observ. Lips. 1674. 8. Schottelius lib. V. de lingva German. tractatu 2. & qvos allegat p. 1036. sq. Catalogus nominum propriorum apud Goldastum tomo 2. Antiqv. Alemannicarum, p. 92.-118. & 144. sq. Joh. Henr. Ottius de nominibus hominum propriis Tiguri 1671. 8. Joh. Ebarti onomatologia Lips. 1670. 8. &c. De nominibus Anglo-Saxonicis Georgius Hickesius diss. Epistolar. p. 23. sq.

* Xiphilinus p. 34. de Augusto. Vide & Sam. Pitisci Lexicon Antiqvitatum Rom. in adoptatio.

CAP. XXI.

CAPUT XXI.

De institutione, Scholis, & de re literaria.

De Scholis & Doctoribus Hebraeorum. 1. *De aliarum Gentium Antiquitatibus Academicis & Scholasticis* 2. *De Academia, Lyceo, Museo Alexandrino &c.* 3. *De aliis societatibus literariis.* 4. *De Professoribus & discipulis ratione docendi, lucubrationibus.* 5. *De recitationibus, auditoriis, Anagnostis,* 6. *De Scribis, librariis, antiquariis, libris, voluminibus, bibliopolis & Bibliothecis,* 7. *De studiis veterum,* 8. *De chartis, & quae ejus loco, de stylo, calamo, atramento &c.* 9. *De literis notisque hieroglyphicis, numeris, signis planetarum.* 10. *De typographiae origine & incrementis variis,* 11. *De aliis inventis novantiquis,* 12.

I.

DE Scholis Hebræorum post Hottingerum Enneade diss. in Compendio Theol. Judaic. p. 285. sq. agit *Jacobus Altingius* in binis orationibus sive dissertationibus de historia *Academiarum* & *promotionum* Academicarum in populo Hebræorum. Amst. 1652. 12. & inter opera Viri Clariss. post ejus fata, curante Balthasare Beckero junctim edita, qvinqve in fol. voluminibus Amst. 1687. tomo postremo, Heptade octava diss. in qva occurrunt etiam ejusdem *Studiosus* & *Doctor* Hebræus. Altingio addendi *Georg. Ursinus* in antiqvitatibus Hebraicis scholastico-academicis Hafn. 1698. 4. *Campegius Vitringa* & *Jac. Rhenferdius* in scriptis mutuis de Synagoga * vetere, Archisynagogo, & de decem *Batlanim* sive otiosis Synagogæ: *Jac. Rhenferdi* investigatio Præfectorum & Ministrorum Synagogæ, Franeqv. 1700. *Johannes Held* de Judæorum Synagogis & Scholis. Norimberg. 1664. 8. *Joh. Sauberti* historia brevis synagogarum Judaicarum, in ejus palæstra dissertationum p. 378. sq. *Joh. van Bashuysen* in בית המדרש sive diss. de Academiis Academicorumqve titulorum origine Hebraica. Hanov. 1703. *Joh. G. Grambsius* in Exercitat. de Synagogis Judæorum, sub *Davidis Clodii* auspiciis vulgata Giessæ 1682. *Jo. Henr. Otto* in historia 130. doctorum Mischnicorum qvi *Tanaim* sive repetentes dicti sunt, de qvibus Bartoloccius tomo

* De regimine synagogæ, Vitringa lib. 2. De scholis atqve Oratoriis domesticis lib. 1. part. 1. c. 6. De publicis sive Academiis c. 7. De scholarum & Academiarum distinctione cap. 5. Confer Bartoloccium Tom. 4. Bibl. Rabbin. pag. 663. seq. Et de hodiernis schblis atqve Synagogis Judæorum Unschuldige Nachrichten Ao. 1713. pag. 438. 442. 429.

tomo 3. p. 252. sq. insecutis post eos *Amuræis* sive gnomologis, tum *Sebburæis* sive Scépticis, hinc *Geonim* sive excellentibus ac deniqve proprie dictis *Rabbanim* sive Magistris. Vide librum Schalscheleth Hakkabalah & Zemach Davidis Gansii. Bartoloccium tom. 3. p. 663. sq. & Jac. Basnagii Historiam Judæorum tomo 2. Ante Doctores Misnicos floruerunt 1.) assessores Synedrii M. 2.) Prophetæ, 3.) Seniores, de qvibus vide librum Cosri p. 239. sq. edit. Buxtorfii, & qvæ ex Isaaci Abarbanelis *hereditate patrum* refert Surenhusius præf. ad tomum qvartum Misnæ, & qvæ ad librum Seder Olam, Jo. Meyerus. Jo. Henr. Ottonis historia recusa est Amstelodami 1699. 8. ut prætercam *Christiani Bornitii* dissertationes de Synagogis Hebræorum, Wittenbergæ 1650. vulgatas in 4. Jo. Leonhardi Heubneri dissertationes de Academiis & societatibus literariis Hebræorum, Witeb. 1703. Christiani Frid. Wilischii de filiis Levitarum Lips. 1708. Minus certa & explorata esse qvæ de antiqvissimorum Hebræorum scholis feruntur, monuit post alios Nic. Hieron. Gundlingius parte 1. Historiæ Philos. Moralis p. 77. sq. Synagogas in vicis habuisse Judæos notant eruditi interpretes ad Matth. IX. 35. qvibus adde Wagenseilium Parte 2. peræ librorum juvenilium p. 430. & in libro de Norimberga cap. 18. p. 123. sq. ubi disqvirit, num Hebræis licuerit exstruere Synagogas in aliis urbibus qvam qvæ munitæ essent: occasione Judæorum, qvi Hagæ Comitis existimarunt, se non rite posse ibi condere Synagogam, nisi Magistratus, suppeditando largiter sumptus, permovissent, ut pontes lapideos interruptos jungerent in ambitum ligneis, qvi in altum elevari possent, aliosqve, ubi illud fieri commode non poterat, clauderent repagulis. Num integrum Judæis sit erudire Christianos, pluribus disqvirit, & fas omnino esse, Judæorum testimoniis evincit Joh. Wulferus Theriaca Judaica p. 374. sq. De civilitate morum apud Hebræos videndæ D. Ad. Rechenbergii dissertationes ad Hist. Eccles. spectantes p. 721. sq. De fatis studii moralis in gente Judaica, Henrici Scharbau Lubecensis Exercitatio lucem vidit Lips. 1712. De meritis Hebræorum in rem literariam diatriba Rudolphi Martini Meelfuhreri, Witeb. 1669. De institutione puerorum apud Judæos videndus præclarus Maimonidis commentarius de studio legis qvem cum versione & notis edidit Robertus Clavering, Oxon. 1705. 4. Conf. Acta Erud. tom. 4. p. 234. De eodem argumento ex instituto agere, præcipue vero rationem, qva post reditum ex captivitate usi sunt, explicare promisit Samuel Petitus, in observationibus suis p. 66. Sed notæ ejus ad Josephum, in qvibus hoc se facturum pollicetur, nunqvam lucem viderunt. In iisdem observatio-

 nibus

nibus lib. 2. cap. 1. ex codice Talmudico Bava Bathra observat, qvod Josua Jamlæ filius constituit, ut in singulis provinciis atqve urbibus Judæi præficerent elementarios Magistros, iisqve disciplinam traderent liberos circa annum ætatis sextum aut septimum, perinde ut Aristoteles qvoqve lib. 7. de republica sub extremum, de pueris septennibus demum literas docendis præcepit. De institutione puerorum, pædagogis & progymnastis apud varias gentes, vide qvæ collegit Alexander ab Alex. II. 25. & ibi Tiraqvellus: Josephus Laurentius lib. 1. Polymathiæ diss. XII. Joh. Claudius in diatribe de nutricibus & pædagogis jam supra mihi memorata, qvæ ejus libro de salutationibus Veterum subnexa est, Ultraject. 1702. 12. Cangii glossarium in *proscholus*. De peregrinationibus Romanorum Academicis, lectu digna diatribe Georgii Nicolai Kriegk, edita Jenæ 1704. 4.

II. De origine & usu Scholarum adversus Hobbesii c. 46. Leviathanis singulari excercitatione disputavit D. Adam Rechembergius, p. 487. sq. in qva qvodammodo satisfactum esse videtur iis, qvæ adversus scholarum & academiarum antiqvitatem & usum differuntur ab Hallensibus in tom. 1. observ. selectarum. De cætero antiqvitates Academicas & Scholasticas egregie illustrant *Hermannus Conringius* in singulari libro de hoc argumento Francof. 1651. 4. & cum accessionibus, Helmst. 1674. 4. *Franciscus Junius* Theologus libro de Academia, ad calcem tom. 1. Operum: *Tho. Lansius* Commentario de Academiis Helmst. 1666. 4. *Joh. Launojus* in libro de scholis celebrioribus post Carolum M. in Occidente instauratis, tum in Gymnasio Navarræo. *Claudius Hemereus* Doctor Sorbonicus libro Paris. 4. edito de Academia Parisiensi, qvalis primo fuit in insula & Episcoporum Scholis: Rich. Simon tom. 2. Bibl. selectæ p. 124. Vide & Casp. Calvoeri rituale Ecclesiasticum tom. 2. p. 188. seq. Jo. Limnæum libro VIII. juris publici. Antonium Pagi ad A. C. 826. 2. Recentiorum Academiarum historiam exposuit *Guido Pancirollus* libro qvarto de claris legum Interpretibus Venet. 1655. 4. *Antonius de Luca* Melphictanus in laurea legali, *Jacobus Middendorpius* libris 8. de academiis celebribus universi terrarum Orbis Colon. 1602. 8 Ac novissime *Fridericus Luca* in Helicone Europæo, Germanice edito Francof. 1711. 4. De Facultatibus qvæ vocantur Academicis confer Observationes Hallenses VI. 15. & 18. (ubi de statu Academiarum in sæculis barbaris) & 20. ubi de studiosis laureæ & Candidatis Magisterii. De *trivio* & *quadrivio* artium liberalium, Jac. Thomasius programmate 34. Observationes selectæ Hallenses T. 1. p. 42. sq. & T.

& T. VI. Obſerv.14.16.19. De qvatuor artibus popularibus, Philologia & ſcientiis Mathematicis Voſſii liber Amſt. 1660.4. & tom. 3. Operum.

Academiæ vocabulum pro ſcholis majoribus ſive ſtudiis ut vocabant generalibus atqve univerſalibus primum uſurpari cœptum eſt ſub Pontifice Paulo II. qvi A.C.1471. obiit. De dignitatibus Academicis præter cæteros diligentiſſime egit Joh. Chriſtianus Itterus libro ſingulari, qvi auctior lucem vidit Francof.1698.4. cui addendus Tho. Lanſius libro de Academiis jam laudato, & Georg. Chriſtianus Waltherus de ſtatu, juribus ac privilegiis Doctorum. De inſignibus qvibus inaugurantur, vide Alciatum VIII.10. parergon. De origine & officio Cancellariorum Academicorum Henr. Meibomii Oratio tom.3. rerum German. p. 240. ſeq. & Rev. D. Henr. Mühlii de dignitate & officio procancellarii in Academia Kilonienſi, A.1714. Alia ejusmodi argumenta à variis Scriptorib⁹ pertractata videre licet in Bibliotheca Academica *Caſp. Thurmanni*, in qva ſub titulis ſecundum ordinem literarum digeſtis magno numero colligit Scriptores, qvi tum de Academiis earumqve origine, natura, tum de juribus, immunitatibus & officiis Doctorum Academicorum & univerſæ rei literariæ juribus atqve Privilegiis egere. Halæ Sax. 1700. 4.

III. De veteri *Academia* * Platonis, qvi locus non valde ſalubris fuit Athenis, vide Menagium ad Laërt. pag.141. Ceramicum Jo. Meurſii c.19 ſeq. usqve ad 27. & Criticum Arnobianum IV. 1. Hieronymi Matrangæ ſyntagmata VII. Panormi 1637. 4. & Jo. Petri Ludovici primam Academiam, villam Platonis, cum nova Hallenſium collatam, Halæ Sax. 1693. 4. De Ariſtotelis *Lyceo* ac *Peripato*, *porticu* Zenonis, Antiſthenis *Cynoſarge* & Epicuri horto: apud Laërtium, Heſychium Illuſtrem aliosqve mentio occurrit. adde Apoſtolium II.31. Proverb. & Potteri Antiqv. Atticas lib. 1. c.8. p 33. ſeq. tom. 12. Theſauri Gronoviani. Memorat etiam Plutarchus lib. de exilio fol.605. inter ſapientum Athenis ſcholas & diatribas *Palladium* atqve *Odeum*, & in Demetrio p.905. *Muſeum*. De *Muſeo Alexandrino* poſt deperdita Andronici, Callimachi & Alcidamantis ſcripta conſulendæ J.F. Gronovii & Lud. Neocori diſſertationes qvæ extant tom.8. Antiq. Græcarum, qvibus præter diſſertationem Ad. Rechenbergii Lipſiæ A.1698. vulgatam & Claudium diſſ. de numo Pantheo Hadriani p.23. ubi & templum & Sacerdotem in illo Muſeo fuiſſe obſervat, adjungendi Jonſius p. 218. ſeq. de ſcriptoribus Hiſt. Philoſ. Tillemontius in Hiſtoria Imperatorum Gallice edita tom.2. p.431. ſeq. & Gvil. Caveus parte 2. Hiſt. literariæ

Iiii 2

* à Philippo Macedone exuſtam narrat Diodorus Sic. in excerptis Peireſc. p.295.

rariæ scriptorum Ecclesiasticor. p.20.seq. edit. Genevensis. A. C. Eschenbachius diss. de conviviis sapientum p.305.seq. Etiam Humfredus Hody de illo dicturus fuit in Antiqvitatibus Alexandrinis, sed qvæ præmaturo viri doctissimi obitu interciderunt. De *Museo Heliconio* scripserat olim Amphion Thespiensis, cujus librum 2. laudat Athenæus l.14. Dipnosph. Alioqvi *Museum* (*μȣσεῖον*) idem est ac templum Musarum; & in Creta Museum dictum est locus, ubi Sirenes cum Musis certarunt, teste Svida & Stephano in *ἄπτερα*. Inde ortus mos loca, in qvibus homines studiosi musis sive literis vacarent, *musea* appellandi, qvalia publica fuere Athenis qvamplurima, in qvibus mos fortito qvæstiones proponi ut testatur Plutarchus l.9. Sympos. qvæst. c.1. Confer Meursium II.9. Athen. Attic. *Pergami* qvoqve ejusmodi Museum fuisse qvod à Svida *πεϱγαμηνῶν κύκλων* nomine celebretur, disputat Clariss. Kusterus ad Svidam in *Μȣσαῖ☉ Ἐφέσι☉*. De *Athenæo Romano*, in qvo publicæ recitationes solebant fieri, agit Sirmondus ad Sidonii lib.2. Epist.9. & lib.4. Epist 9. tom 1. p.893.939. Vossius in lib. de cognitione sui, recuso in tom. 1. method. Crenii p.793. De *Claudio* sive museo ejusmodi, auspiciis Imperatoris Claudii exstructo Alexandriæ, cujus meminit Athenæus VI. p.240. adeundus Casaubonus ad Claudium Svetonii c.42. De Æsculapii & Hygiæ sive salutis Collegio Romæ è LX. viris constante vide vetus marmor apud Sponium p.52. Misc. eruditæ antiqvitatis. Musei qvod fuit *Træzene*, meminit Pausanias in Corinthiacis De *Museo* qvod *Cpoli* condidit Muselius præpositus sacri cubiculi sub Theodosio jun. vide Cangii CPolin Christian. lib.2.p.176. De *Octagono* in qvo duodecim Doctores CPoli alebantur, à Constantini M. ætate ad Leonem Isaurum usqve, qvi illud hæresi suæ inimicum combussit, vide Bandurium p.485.seq. ad Antiqvitates CPol. Ad collegium ejusmodi, studiis literarum sacratum spectat Inscriptio vetus qvæ exstat Aventici apud Helvetios in sacello S. Mariæ Magdalenæ, & refertur à Carolo Patino in descriptione itineris sui p. 267. NVMINIBVS AVG. - - - - ET GENIO COL. HEL. - - - - APOLLINI SACR. Q. POSTVM. HYGINVS ET POSTVM. HERMES LIB. MEDICIS ET PROFESSORIBVS D. S. D. De *Nymphæo* qvod Stagiris fuit, meminit Plutarchus in vita Alexandri p. 668. edit. Gr. Lat. Xylandri. Museum vocat Plinius XVI. 32. De pueris & puellis alimentaribus (stipendiaten) Philippus Rubenius II. 36. electorum. De bidellis Alciatus VII. 22. parergon, perperam tradens eosdem Gymnasiorum Episcopos & Gymnasiarchas dictos.

IV. Societatum literarium pleniorem notitiam adhuc exspectamus

ctamus à Clariss. amico nostro *Christiano Junkero*, tot aliis scriptis præclare merito, cum interim de illo argumento videri possunt Morhofius lib. 1. polyhistoris cap. 14. Samuel Chapuzellus (Chapuzeau) A. 1701. denatus in Tab. VIII. Europæ spirantis, Ancillonius in Miscell. criticis Gallice editis tomo 1. pag 17 sq. Godfredus Vockeroth in historia societatum & rei literariæ ante diluvium, atqve introductione in notitiam societatum literariarum, qvæ Jenæ 1687. 4. primum separatim & deinde Gothæ A. 1708. 8 junctim prodierunt. Burchard Gotthelf Struvius introduct. in Hist literariam cap X. Jacobus Frid. Reimannus parte 1. introduct. in Historiam literariam Germanorum pag. 107. sq. Joach. Fellerus ὁ μακαρίτης in Panegyrico Magistris Philosophiæ A. 1688. Lipsiæ creatis scripto, & Jo. Reiskius vir doctiss. in programmate de pinacothecis, Cimeliothecis, & societatibus doctorum in Europa, Gvelpherbyti 1685. De singulis qvibusdam & nobilioribus ejusmodi societatibus etiam singulares scriptores exstant, ut de regia Parisiensi Pelissonius, Joh. Baptista du Hamel, Fontenellius: de Regia Londinensi Thomas Sprat, cujus liber Gallice etiam translatus est, & Martinus Kempius in Bibl. Anglorum, nec non Rev. Henricus Ludolphus Benthemius in Engelländischen Kirchen- und Schulen-Staat pag. 56. sq & 61. sq. qvi etiam de Philosophorum societate Oxoniensi agit pag. 350. Societatum qvarundam literariarum Italiæ symbola, sive ut vocant impresas exponit Kircherus tomo 2. Oedip. Parte 1. p. 9. sq. De societate regia Inscriptionum & Numismatum Parisiensi, in Ephemeridibus Parif. A. 1702. plura leguntur. De Societate Medicorum instituta à Rege Philippo V. mentio in memoriis Dombensibus Trevoltinis A. 1702. tomo 2. pag. 56. sq. edit. Amstelod. De Academia scientiarum & lingvarum Berolinensi instituta à Rege Borussiæ gloriosæ memoriæ Friderico, vide Acta Erud. 1701. p. 176.

V. Privilegia Imperatorum & Leges de studiis liberalibus, Professoribus, Scholaribusqve in Codice Justinianeo & Theodosiano reperiuntur. Vide *Jac. Gothofredum* ad Codicis Theodos. l. 6. tit. de Professoribus l. 13. de Medicis & Professoribus & l. 14. de studiis liberalibus urbis Romæ & Constantinopolis, ad qvas exstat etiam erudita diatriba *Herm. Conringii.* Collectanea *Josephi Laurentii* de Professoribus, Oratoribus & Nomenclatoribus ex ejus Polymathia recusa sunt tom. 10. Antiqvitatum Græcarum Gronovii, in qvo exstat & præclarum Ludov. Cresollii opus ex editione Paris. 1620. 8. qvod inscribitur Theatrum veterum Rhetorum, Oratorum, Declamatorum, Sophistarum Libris V. in qvo de omni

ratione Scholarum præcipue Rhetoricarum apud veteres, multa egregie docentur. De gemino veterum docendi modo *exoterico* & *acroamatico* sive qvod idem est, dialectico & accuratiore analytico exstat singularis tractatus Melchioris Zeidleri, Philosophi & Theologi Regiomontani. Regiomonte 1685. 4. Octaviani Ferrarii de Sermonibus exotericis & disciplina encyclio Libri 2. cura Goldasti, cujus Epistola de cryptica veterum Philosophorum disciplina ad Goclenium præmittitur, recusi sunt Francof. 1606. 8. Vide etiam Plutarchum in vita Alexandri p. 668. editionis Græco-Latinæ, Themistii Orationes p. 319. edit. Harduini. Francisc. Patricium in discussionibus Peripateticis, Menagii notas ad Laërtium p. 197. sq. Eschenbachii Epigenem sive librum de poësi Orphica p. 4. sq. & Meibomii notas ad jus jurandum Hippocratis p. 95. De differentia discipulorum inter se, diversisqve eorum gradibus agit Cresollius Lib. IV. Theatri Rhetorum cap. XI. De occultatione sublimiorum dogmatum, qvæ Pythagorici & alii Philosophi, tum inter Judæos Esseni (de qvibus Porphyrius apud Euseb. IX. 3. præparat.) & inter Christianos hæretici pleriqve non nisi initiatis & intimioris admissionis discipulis communicabant, non pauca collegit Jacobus Usserius, Archiepiscopus Armachanus in historia dogmatica de Scripturis & sacris vernaculis (Lond. 1689 4.) p. 252. sq. 270. sq. Menagius ad Laërtium p. 376. Mutius Pansa de osculo Ethnicæ & Christianæ Theologiæ p. 14. sq. Campegius Vitringa Lib. 3. observatt. c. 20. p. 761. Ludolphus Kusterus sive Neocorus in historia critica Homeri p. 58. sq. Hisce affinis fuit aliqvo modo *disciplina arcani* apud veteres olim Christianos, etiam Catholicos atqve orthodoxos receptissima, nisi qvod illa non tam doctrinam sive *κηρύγματα* spectabat, qvam circa ritus sacramentorum & verba symboli versabatur, ut adversus Em. Schelstratenum * docuit Wilh. Ernestus Tenzelius parte 2. diss. select. De *lucubrationibus* veterum & vigiliis studiorum causa freqventatis disqvisitionem singularem edidit B. Christophorus Cellarius, Halæ Saxon 1699. 4. Eas in longam noctem protractas nocere sanitati jam olim notavit Hippocrates lib. 1. de re medica: qvamvis Gabriel Naudæus qvæstione 3. iatrophilologica cum primum laudasset studia matutina, deinde p. 73. sq. disputat pro nocturnis lucubrationibus, ita tamen, ut qvemadmodum in omnibus ita in his qvoqve nimium in vitio esse non dubitet.

VI. De recitationibus veterum Lipsius videndus Centur. 2. Epistola

* Confer Casauboniana p. 111. & 115. sq. Joh. Filesaci electa T. 2. p. 146. sq. & de Schelstrateni libro Rom. 1685. 4. edito Acta Eruditor. illius anni p. 541.

pistola 48. ad Belgas, Vossius pater lib. de recitationibus veterum, recusus in tomo 1. method. Crenii: Gabriel Bisciola tomo 2. Lectionum subsecivarum lib. 15. c. 20. Casaubonus ad Theophrasti Characteres p. 126. sq. & ad Avidium Cassium Vulcatii Gallicani, tum Ferrarius lib. 3. de veterum Acclamationibus. De Lectoribus sive Anagnostis Jo. Schefferus lib. de stylo p. 69. sq. qvi p. 72. etiam Lectricem ex Servio observat. De auditoriis Veterum Frid. Spanhemii oratio tomo 2. Opp. p. 1364. sq. De anagnosmatis sive lectionibus in conviviis adi Baccium pag. 191. sq. Libri 4. de vinis, & Jac. Gœtrenium lib. 2. obs. cap. 2. Cæterum *recitare* proprie non ex memoria dicere sed de scripto legere est, ut præter alios observat Lambecius in Orationibus suis p. 81. sq De *Anagnostis* etiam nonnulla Alexander ab Alexandro, tom. 1. p. 350. edit. cum Notis varior.

VII. De *scribis* veterum, Romanorum præcipue, & *notariis* Andreas Christ. Eschenbachius in dissertationibus junctim editis p. 257. sq. De *librariis*, *antiquariis* & *Bibliopolis* antiqvorum Balthasar Bonifacius de Archivis cap. 8. Pignorius lib. de servis p. 228. sq. Popma de operis servorum p. 67. & peculiari diatriba Vir Clariss. Christianus Schœtgenius, Lips. 1710. De ratione *voluminum* & cylindrorum *εἰλητῶν* apud veteres, Gvil. Schickardus de festo Purim tomo 8. Critic. Angl. p. 486. B. Carpzovius ad Schickardum de jure Regio Hebræorum p. 92. Jo. Doughtejus Analectis sacris ad Esaiæ XXXIV. 4. Salmasius ad Solin. p. 278. 706. & de modo usurarum c. 10. p. 404. sq. & in specimine confutationis animadversionum Heraldi pag. 107. sq. & ad Vopiscum: Is. Vossius ad Catullum p. 50. sq. qvi codicum membranaceorum sive *librorum quadratorum* usum ab Attalo demum cœpisse observat. Videndus etiam Ovidius lib. 1. Tristium elegia prima, Leo Allatius prolegom. ad librum de patria Homeri p. 20. sq. & ad Antiqvitates Hetruscas p. 137. Ramiresius ad Martialem II. 67. Christianus Salbach, nuper admodum anno 1713. extinctus in diss. de libris veterum, Gryphiswald. 1706. 4. Christianus Gottlieb Schwartzius dissertatione erudita duplici de ornamentis librorum apud veteres usitatis Lips. 1705. 1707. & Tho. Bartholinus de legendis libris diss. IV. p. 125. sq. Libros conglutinandi artem Athenis Philtatium virum doctum sodalem suum invenisse testatur Olympiodorus Philosophus Alex. apud Photium. De *diptychis* Rosweidus ad Vitas Patrum p. 773. sq. & Pompejus Sarnelli in antiqva Basilicographia c. 26. De *Pinacothecis* & *imaginibus* virorum doctorum qvibus Bibliothecæ exornatæ, Joh. Henr. Meibomius ad Vogleri introduct. in Historiam literariam p. 163. sq.

Bartho-

Bartholinus de legendis libris diff. 2. p. 64. sq. & amicus noster Jo. David Schreber peculiari diff. de imaginibus virorum, Bibliothecarum ornamento Lipf. 1692. De *Bibliothecis* veterum Justi Lipsii libellus & seorsim & inter ejus opera sæpius editus, occurrit etiam in collectione Jo. Joachimi Maderi, qvi varios de Bibliothecis & re Bibliothecaria Scriptores congessit, præmissa præfatione de Scriptis & Bibliothecis ante diluvianis, incerta fide jactatis. Helmst. 1666. 4. Novissime Maderi collectionem recudi fecit, & Herm. Conringii Epistolam sive librum de Bibliotheca Augusta Gvelpherbytana, qvo etiam de veterum re Bibliothecaria disseritur, tum Naudæi, Spizelii & aliorum de Bibliothecis scripta adjunxit, pluresqve alios scriptores de hoc argumento duobus voluminibus junctim edidit, Rev. Johannes Andreas Schmidius, Theologus Helmstadiensis plus simplici vice jam mihi laudatus. Rudolphi Capelli, τȣ̃ μακαρίτȣ Syntagma lectionum Bibliothecariarum memorabilium Hamburgi 1682. 12. vulgatum itidem varia non ad recentem tantum, sed & veterem rem Bibliothecariam facientia collegit, qvod facit etiam Dan. Gvil. Mollerus diff. de Bibliotheca, Altdorf. 1700. 4. Vide & Præfationem ad reliqvias Bodlejanas, Acta Erud. 1704. p. 301. sq. & Georgii Engelbrechti diff. de jure Bibliothecarum. Helmst. 1702. Jo. Langii Epistolas Medic. II. 3. Hospinianum de templis fol. 100. sq. Pompejum Sarnelli c. 42. antiqvæ Basilicographiæ. Bibliothecarios Bibliothecæ Alexandrinæ * recensent Jonsius de Scriptoribus Historiæ Philosophicæ p. 101. & J. F. Gronovius in supra laudata diatriba de Museo Alexandrino. De Bibliothecariis Vaticanis consulendus Joh. Ciampinus. De Bibliothecæ Cæsareæ præfectis (sunt enim, qvi Bibliothecarii nomen tanqvam non satis latinum refugiunt, ut Vossius & alii) Petrus Lambecius lib. 1. Comm. de Bibl. Vindobonensi.

VIII. De studiis veterum & omni genere elegantioris eruditionis apud veteres cultæ, eruditus exstat liber *Jo. Woverani*, Hamburgensis (fuit enim & alter hoc nomine Antwerpiensis) qvi inscribitur *de Polymathia*, & primum lucem vidit Hamburgi 1604. 4. Postea adjunctis argumentis ac indicibus elogioqve Woweriano, cura Jac. Thomasii Lipsiæ 1665. 8. Ex Thomasii editione recusus est tom. 8. thes. Antiqv. Græcar. Inter alia falsos esse & injuriam Wowerano facere, qvi tractationem de poly-

* Ptolemæus Philadelphus decem myriadas librorum collegit Alexandriæ teste Syncello p. 271. 273. His Pergami Bibliothecas addi voluit Antonius, Cleopatræqve destinavit, in qvibus 200000. βιβλίων ἁπλῶν. Plutarch. p. 943. in Antonio.

polymathia *Isaaco Casaubono* per plagium surreptam dicere ausi sunt, idem Thomasius ostendit, qvanqvam verissimum est Casaubonum qvoqve de eodem argumento opus molitum fuisse, sed ex aliis Wowerii scriptis patet non opus ipsi fuisse, ut aliena scrinia expilaret, cui diligentia sua & ingenio satis, qvod scriberet, suppetebat domi. De antiqvitatibus rei litterariæ veterum Romanorum, commentaturum se diligentius promisit V. C. *Joh. Georgius Walchius* in diatriba de dedicationibus librorum Veterum Latinorum, Epistolis Christophori Cellarii τȣ̃ μακαρίτȣ præmissa, qva insigne ejus operis specimen edidit.

IX. De prima scribendi origine & omni antiqvitate literaria non inelegans tractatus *Herm. Hugonis* Jesuitæ lucem vidit Antwerp. 1617. 8. cui jungendus *Petrus Holmius* est, in accurata disqvisitione de scriptura & variis rationibus sive ad dextram sive ad sinistram sive desuper vel qvocunqve alio modo scribendi, publicata Lundini Scand. 1670. 8. & recusa in Analectis Philologicis Tho. Crenii cura editis in Belgio 1699. 8. *Balthas. Frid. Salzmanni*, Argentoratensis dissertationes qvatuor; cum cura elaboratæ de varietate antiqvæ scriptionis Lips. 1661. 4.

De charta & papyro veterum videndi Plinius lib. 13. c. 11. & Isidorus Lib. VI Orig. c. 9. Cassiodorus lib. XI. Variarum Epist. 38. Matthiolus ad Dioscoridem lib. 1. c. 98 Melchior Gvillandinus & Josephus Scaliger contra Gvillandinum de papyro. Joh. Mabillonius in opere de re diplomatica, Montfauconus in Palæographia Græca p. 13. seq. Franciscus Maria Nigrisolus, Medicus Ferrariensis in diss. de charta ejusqve usu apud antiqvos, qvæ inserta legitur Museo Minervæ Venetæ tom. 3 p. 249. sq. & Leo Allatius p. 91. ad Antiqvitates Hetruscas, ubi inter alia docet mangonem qvi antiqvitates illas supposuit inepte eas commisisse chartæ ex linteis contritis, qvod longe recentius inventum & Germanorum qvidem, ut notat Scaliger in Scaligeranis secundis p. 7. Præcipue vero ridiculum esse, qvod in una charta artificis chartarii insignia relicta erant, qvibus charta & ejus confectæ tempus internosci potuit. De illis insignibus, atqve ut sæpe numero horum ope fraudes detectæ fuerint, pluribus disputat Allatius p. 136. Qvod veteres in cortice fagi scriberent (auf Buchrinden) hinc Olaus Rudbekkius pater in Atlantica sua observat libros hodieq; Germanis vocari Bücher. Varia alia, in qvibus antiqvitus scriptum fuit recenset præter Allatium & Hermannum Hugonem in libris laudatis Alexander ab Alex. II. 30. & ibi Tiraqvell. Bartholinus diss. 4. de legendis libris p. 90. seq. ac novissime vir eruditissimus Bernardus Mont-

fauconus in palæographia Græca lib. I. Vide etiam Hiralti Epistolam insertam Memoriis Trevoltinis A. 1711. p. 1559. seq. ubi de bullis Pontificum scriptis in charta è cortice. Pars chartæ tenuissima dicta *ina* ut constat è Festo in ilia & exilis. De linteis libris sive mappis Allatius libro jam memorato p. 25. sq. & 130. sq. idem p. 123. observat Sinensium chartam diversam à papyro veterum & nostra charta ex linteo confecta. De Græcorum charta bombycina, idem p. 133. Videndus etiam Stephanius p. 99. sq. ad Saxonem Gram. & Pancirolli nova reperta lib. 2. tit. 13. De more in vestibus scribendi præter Allatium p. 127. sq. differit Albertus Rubenius Lib. 2. electorum c. 1. De *pugillaribus* veterum Alex. Wildhelmius in Appendice ad diptychon Leodiense. De *albis* A. Schottus ad Proverb. Vaticanæ appendicis 1. 80. *Calami* loco antiqvissimus usus fuit *stylorum* sive graphiorum ex ferro, ossibus, vel alia materia, de qvibus agunt Interpretes ad Jobi XIX. 24. Fessellius in adversariis sacris tom. 1. p. 41. Huetius in Epistola ad Gisbertum Cuperum, in Tilladeti collectione tom. 2. p. 226. 230. Florianus Klepperbein in historia Artis scriptoriæ Witeberg. 1683. & Viri docti ad illud Horatii L. 1. Sat. 10.

Sæpe stylum vertas iterum quæ digna legi sint
Scripturus.

Qvibus verbis respicit ad figuram stylorum, qvi ex altera parte acuti erant, & scriptioni inserviebant, ab altera parte lati, & ad delendum vel emendandum obducendumqve scripta in cereis tabulis adhibebatur. Imagines duas styli * veteribus usitati habes in æs incisas apud Laurentium Pignorium lib. de Servis p. 224. Alii stylorum loco vel juncos sive *calamos* vel *pennas* avium vel deniqve ut etiamnum apud Sinensis receptum est, *penicillos* adhibuerunt ad scribendum. Inter Davidis Clerici Orationes octava, nona & decima eleganter persequvuntur laudes & usum pennæ, atramenti & chartæ. Amst. 1687. 8.

Chartæ loco apud antiqvissimas gentes plumbeæ tabulæ vel etiam alia duriora metalla & lapides in usu fuerunt, ut ad eundem Jobi locum XIX. 24. jam pridem annotatum est. Confer Allatium ad Antiqvitates Hetruscas p. 127. sq. & Laurentium Beyrling in Theatro Vitæ Humanæ tomo 7. sub titulo: *Scriptio*, ubi qvamplurima alia de universo hoc argumento collecta reperiuntur. Spectant etiam huc qvæ de columnis Sethi lapidea & lateritia, de columnis Mercurii, & Ægyptiorum obeliscis nota sunt

* Stylis scriptoriis qvandoqve homines confossi atqve obtruncati, ut Q. Antyllius ap. Plutarchum in C. Grach. p. 840. & recentiore ætate Scotus Erigena.

sunt ex Josepho, Diodoro Siculo & aliis Scriptoribus, unde patet antiqvissimum usum fuisse columnis lapideis res memorabiles tradendi; de qvo more varia congessit Huetius in demonstratione Evangelica p. 93. sq. edit. Lipsiens. ubi præclara inventa, leges & alia ejusmodi, res qvoqve gestas insigniores posteris in columnis, saxis, parietibus & tabulis æneis traditas notat, cui adde Luc. Holstenium ad vitam Pythagoræ scriptam à Porphyrio p. 67. 68. Humfredum Prideausium in limine notarum historicarum ad epochas marmoreas Arundelianas. Herm. Hugonem de prima scribendi origine cap. X. & Pet. Holmium de Scriptione cap. 4. Extant & de charta & papyro veterum singulares diss. Christiani Lindneri, Lips. 1647. & Georg. Casp. Kirchmajeri Witeb. 1666. Sinensium charta ex cortice arboris *bambou* confecta est & facile à vermibus corroditur, unde Bibliothecarum Codices subinde recentandi & describendi sunt, ut narrat Lud. de Comitibus in novis memoriis Sinensibus Gallice editis tomo 1. p. 261. sq. ubi de tota illorum scribendi & imprimendi libros ratione plura Lector observata reperiet.

De *atramentis* cujuscunqve generis singulari opere agendum in se suscepit Petrus Maria Caneparius, Cremensis, Philosophus Venetiis medicinam professus, qvod lucem vidit Lond. 1660. 4. & qvanqvam propter qvamplurimas observationes Physicis & Medicis non displicet, tamen antiqvitatis cultoribus parum satisfacit, unde infeliciter in hoc argumento versatum esse sentit Leo Allatius in animadversionibus ad Antiqvitates Hetruscas p. 145. qvi p. 143. sq. nostrum ex calcantho atramentum (de qvo Caneparius p. 254. sq.) à veterum illo μέλαν, καλλιγραφικῷ (ut vocatur in Hippiatricis p. 169.) diversum fuisse probat. Vide de atramentis præterea Vitruvium lib. 7. cap. 10. & sq. Plinium lib. 35. cap. 6. Cardanum c. 64. de rerum varietate & lib. 8. subtilitat. Politianum c. 40. Miscellan. ubi dubitat an ex sepiæ liqvore (qvod tamen multi affirmant vide Lindebrog. ad Codicem Legum antiqvar pag. 1379.) atramentum olim fieret. His adde deniqve Vossium lib. 4. de idololatr. c. 49. Salmas. de cruce p. 483. sq.

X. De literis Hebraicis, Græcis, Latinis earumqve inventoribus egregia annotarunt Josephus Scaliger ad Eusebium numero 1617. Salmasius ad inscriptionem Herodis Attici p. 230. seq. Lilius Gyraldus dialogo 1. de historia Poëtarum. Bernardus à Mallincrot in libro de literis earumqve origine & natura, Monasterii Westphal. 1639. 4. Meursius ad Hesychium illustrem p. 179. sq. Samuel Petitus lib. 2. observ. c. 1. Ezech.

Spanhemius de usu numismatum & præstantia diss. secunda. Gvilelmus Nicols in sex libris elegiaco scriptis carmine notisqve illustrato de literis inventis. Lond. 1711. 8. Olaus Rudbeckius parte 1. Atlanticæ c. 38. Bochartus lib. 1. Chanaan cap. 20. Tho. Munkerus ad Hyginum fab. 277. Joh. Marshamus Canonis Chronici p. 123. sq. & auctor eruditæ diss. qvæ Clariss. Montfauconi Palæographiæ subjicitur de priscis Græcorum ac Latinorum literis. Leo qvoqve Allatius paravit librum de origine Græcarum literarum, in qvo earum antiqvitatem & usum & ut immutatæ fuerint, explicaverat, ut ipse testatur lib. de patria Homeri pag. 88. Ex gruum volatu figuras literarum à Mercurio Trismegisto efformatas tradit Cassiodorus lib 8. Variar. Ep. 12. alii hoc tribuunt Palamedi, unde grues aves Palamedis dicuntur à Martiali lib. 13. Epigr. 75. De volatu literato gruum videndus præ cæteris Jac. Gaffarellus in curiositatibus inauditis p. 250. sq. meminit & Martialis lib. IX. Epig. 14. laudans nomen Earini dignissimum, qvod penna scribente grues ad sidera tollant. Idem Gaffarellus multus est in explicando Alphabeto superstitioso & inani, qvod in cœlo videre sibi visi sunt nugivenduli nonnulli, de qvo Kircherus tomo 2. Oedipi p. 2. p. 215. Alia Alphabeta commentitia Adami, Noachi, & Henochi refert atqve explodit Tho. Bangius in cœlo orientis Exercit. secunda de literatura Patriarchali, vide sis qvoqve Rocham in Bibliotheca Vaticana p. 79. 82. 88. 91. seq. Kircherum tomo 2. Oedipi Parte 1. pag. 105. In ordine alphabeti Hebræos ac Phœnices secuti sunt Græci & Latini, ut post alios notant Hallenses Parte VI. Observ. cap. 4. Græca Alphabeta per varias ætates diversimode in MSS. exarata singulari tabella exhibuit Eduardus Bernhardus Anno 1689. Oxonii, atqve inde Ezech. Spanhemius de usu & præstantia numismatum diss. 2. edit. Lond. Longe plurima ab eo tempore è MSS. produxit Montfauconus in eruditissimo Palæographiæ Græcæ opere. Latina diversarum ætatum habes apud Mabillonium in opere præclaro de re diplomatica, & Papebrochium in propylæo ad tomum 2. Actorum Sanctorum Aprilis. Variarum lingvarum alphabeta & notas singulari studio collegit ac digessit Andreas Mullerus Greifenhagius, una cum versionibus prope centum orationis Dominicæ, & post ejus fata publico dedit Seb. Godofr. Starkius ὁ μακαρίτης, Berolini 1703. 4. Notas varias & siglas Medicorum, Chymicorum, Astrologorum exhibet præter Montfauconum Cangius ad calcem Glossarii Græci.

Cifrarum usum & figuras non ab Arabibus primum repertas, sed à

à Græcis ad Arabes, ab his ad Indos, tum ad nos qvoqve perveniſſe contendit Iſ. Voſſius p. 64. ſq. ad Melam: & Boëthii jam ætate recepta fuiſſe hæc numerorum ſigna ex antiqviſſimo ejus codice ibidem demonſtrat. Cui adde Joh. Wallisii Epiſtolam de cifrarum in Anglia uſu circa annum Chriſti 1090. in Transactionibus Philoſophicis Anno 1700. menſe Septembri. Ex Græcis literis formatas eſſe numerorum notas, facile oſtendit Huetius in demonſtratione Evangelica, qvod de characteribus 7. Planetarum etiam veriſimile eſſe & ex Græcis 7. vocalibus illos videri formatos, alibi demonſtravi, licet alias rationes characterum illorum reddit Joſ. Scaliger ad Manilium p. 640. edit. Argentorat. cui adde Salmaſium ad Solin. p. 873. ſq.

Præter literas vulgares, qvibusdam gentibus etiam fuere *literæ ſacræ* ſive *hieroglyphicæ*, ut de Ægyptiis vulgo conſtat, de qvibus nota Clementis Alexandrini, Diodori Siculi & aliorum teſtimonia, & libri integri Horapollinis, Pierii Valeriani, Nic. Cauſſini, Michaëlis Maieri: ſed præcipue perſpicui documenti loco ſunt, obeliſci hodieqve ſuperſtites, atq; literis illis inſcripti, & à Kirchero in Obeliſco Pamphilio & Oedipo Ægyptiaco qvanqvam non usqve qvaqve feliciter explicati. De aliarum gentium characteribus, qvos à profanis diverſos habuerunt, diſputat Bochartus in Geographia Sacra lib. 2. Chanaan cap. 17. qvod vero de Æthiopibus ibidem tradit, aliter viditur Jobo Ludolpho, Hiſtoriæ Æthiopicæ lib. IV. cap. 1. §. 23. Hebræorum populo ſanctiores fuiſſe literas, qvas vulgo dicimus Samariticas, nullo certo teſtimonio conſtat, cum nummorum lubrica ſit fides, & Pentateuchum Samariticum ex Hebraico noſtro deſcriptum eſſe clariſſimis argumentis docuerit Jo. Henr. Hottingerus in exercitationibus Samariticis, cui adde ſis Stephanum Morinum in exercitationibus de lingva primæva, & Johannem Buxtorfium de literis Samariticis adverſus Ludov. Capellum. De Lingva Sacra Ægyptiorum agit qvoqve idem Bochartus in Phaleg p. 156. & Joh. Clericus ad Exod. XXVIII. 37. Initia ſive myſteria ſcripta literis arcanis vide Jo. Priceum p. 693. ad Mileſias Apuleji. De Lingva Sacra Braminum meminit Jo. Baptiſta Tavernierius parte 2. Itinerarii p. 171. & plerisqve Indis qvemadmodum etiam Siamenſibus duplex eſt lingva, una vulgaris & altera eruditorum, ut ex Louberio & aliis conſtat. Sinenſes vero neqve literis utuntur neqve facile concipiunt, qvomodo fieri poſſit, ut tam exiguo numero characterum qvorum ſinguli nihil ſignificant, exprimere atqve ſcripto conſignare poſſimus tot tamq; diverſas animi noſtri conceptio-

 nes

nes & qvæcunqve ore eloqvi valemus. Itaqve loco Alphabeti habent characteres seu figuras qvamplurimas, qvarum alii 80000. alii 54409. numerant, vide Ludovicum de Comitibus memoriarum Sinensium tomo I. p. 255. & Novellas Reipubl. Literariæ A. 1688 p. 189. Qvomodo Sinensium characteres differant ab Hieroglyphicis Ægyptiorum, disqvirit Kircherus tom. 3. Oedipi p. 10. sq. idem characterem Zoographicum sive Hieroglyphicum Hermetis ut hariolatur cum Alphabeto Copto & literis Græcis confert p. 35. sq. De literis Brachmanum seu Gymnosophistarum idem Kircherus consulendus p. 21. sq. De Mexicanorum p. 28. sq. de Peruvianis aliisqve gentibus qvi literarum usu destituuntur, eorumqve loco nodos vel aliud ejusmodi abhibent, vide Ludolphi Neocori Biblioth. novorum librorum Anno 1699. p. 669. & Hallensium Observat. selectas tomo I. p. 292. Germanis etiam veteribus literarum ignorationem ex Taciti testimonio objectam disqvirit idem Neocorus p. 674. sq. qvod tamen ad solum literarum amatoriarum commercium restringit Vir Clariss. Andreas Ludovicus Kœnigsmannus Exercitatione singulari Kiloniæ edita de literarum amatoriarum apud Germanos ignoratione. Vide & alteram ejusdem de origine literarum apud Germanos.

XI. Typographiam artem à Germanis repertam esse præter alios agnoscit Claudius Qvilletus Gallus lib. IV. Callipædiæ, hisce versibus:

Quis nescit diri resonantia fulmina Martis
Germana fabricata manu? graphicasque typorum
Inventas Rheni famosa ad flumina formas,
Doctorum queis scripta virum pretiosaque Musis
Carmina venturos durant servata per annos.

Neqve hanc gloriam Germanis invident Gabriel Naudæus, in Historia Ludovici XI. c. 7. aut Mabillonius tom. I. Musei Italici p. 64. qvanqvam Belgis Harlemensibus, inventore *Laurentio Costero* * vindicare malunt

* Costero forte non deneganda inventio rudimentorum typographiæ sive artis voces ligno incisas imprimendi: sed perfectio ipsa & qvod in inventione illa præcipuum est ars imprimendi literis separatis plumbeis, qvarum ad multos & varios libros excudendos usus esse possit, Moguntinis vel Argentoratensibus debetur. Confer Jo. Georgii Betulii sive Burchardi Epistolam ad amicum de relatione itineris D. Christiani Henrici Erndl. p. 65. sq. Sinensium typographia Costeri inventioni similis, nihil fere cum Europea commune habet. Costeri Epitaphium apud Harlemenses legitur hoc: M. S. Viro Consulari LAURENTIO COSTERO Harlemensi, alteri Cadmo, & Artis Typo-

lunt Boxhornius & P. Scriverius, Bertiusqve & in Hiſtoria Batavica c.17. Adrianus Junius. Cæterum inter Germanos ipſos hoc de invento certant Argentinenſes & Moguntini. Nam Moguntinis hunc honorem aſſerunt Trithemius, Nicolaus Serrarius & Jo. Saubertus: tum Georgius Fridericus Magnus, de qvo Tentzelius in dialogis vernaculis menſtruis A. 1692. p.683. ex Italis etiam Bernhardus Scardeonius, ut obſervatum Struvio p. 164. tom. 1. Bibl. Antiqvæ. Argentinenſibus Adamus Schragius, Jo. Henr. Bœclerus, Jo. Schmidius, Jo. Schilterus & Jacob. Wimphelingius. Sane inter primos fuerunt, *Jo. Guttenberg zum Jungen*, *Johannes Fuſt* & *Jo. Medinbach*, * cives Moguntini & *Jo. Mentelius*, civis Argentoratenſis, qvi in Europa libros typis exſcriptos in lucem ediderunt circa annum 1450. ac deinceps. Noviſſime paradoxon hactenus inauditum de Pamphilo Caſtaldo, Feltrinenſi, typographiæ primo inventore, à qvo artem illam didicerit Johannes Fauſtus, vidi memorari in Ephemeridibus Pariſienſibus Anni 1712. tom. 2. p. 470. De Gvilelmo Caxoduno qvi primus typographicam artem Londini exercuit, adi ſi placet Jo. Lelandum de ſcriptoribus Britanniæ p. 423. In Gallia antiqviſſimi typographi fuere Ulricus Gering, Martinus Crantz & Michaël Friburger circa Annum 1470. Græcis literis primus impreſſit Pariſiis Jo. Gourmont. Romam hæc ars perlata eſt à Conrado Sweinheim & Arnoldo Pannarts circa Annum 1465. Cæterum de univerſa hac re & typographicæ artis origine atque incrementis videndi Andr. Chevillerius in Lib. Gallice edito & variis ſcitu jucundis rebus referto de origine typogaphiæ Pariſienſis, Pariſ. 1695. 4. Bernhardus à Mallincrot in tractat. de ortu & progreſſu artis typographicæ, Colon. 1693. 4. Iſaacus Bullart in Academia ſcientiar. Gallice edita tom. 2. p. 242. ſq. (ubi ſingillatim de Guttenbergio & Coſtero) Pauli Freheri theatrum viror. eruditorum p. 1424. ſq. Joh. Arnoldus Bergellanus in poëmate encomiaſtico de chalcographiæ inventione, qvod integrum recudi curavit Tenzelius Bibl. ſelect. A. 1704. p. 986. ſq. Jo. Langius II. 3. Epiſt. Medic. Georgius Paſchius in inventis, nov-antiqvis p. 330. ſq. Joh. Caillius, in hiſtoria typograhiæ edita Gallice Pariſiis 1689. 4. qvanqvam Vignolius Marvillius tom. 1. Miſcell. p. 80. notat eundem non ſatis certam notitiam habuiſſe rerum plerarumqve de qvibus dicere inſti-

pographicæ circa Annum Domini MCCCCXXX. inventori primo, bene de litteris ac toto Orbe merenti, hanc Q. L. C. Q. ſtatuam, qvia æream non habuit, pro monumento poſuit Civis gratiſſ. ADRIANUS ROMANUS, Typographus A. M.DC.XXX.

* Vide Tentzelii dialogos A. 1698. p. 664. ſq. & 739. Burch. Gotheff Struvii introduct. in Hiſt. literar. c. 5. Chronicon der Stadt Francfurt an Mayn p. 435. ſq.

instituit. His adde Gvil. Ernestum Tentzelium in dialogis vernaculis Anni 1692. 1695. & 1697. & in lib. singulari Germanice edito de inventione Typographiæ, qvi recensetur in Actis Erudit. 1700. p. 153. sq. Paulum Patrem in diss. de Germaniæ miraculo typis literarum, earumqꝫ differentiis. Lips. 1710. 4. Memorias literarias Trevoltinas p. 1724. seq. A. 1712. Thomam Bartholinum diss. 4. de legendis libris p. 109. qvi etiam p. 110. Bibliorum Latinorum Anno 1450. Coloniæ editorum meminit à Jo. Guttenbergio post excusum ab eodem A. 1442. doctrinale Alexandri & Petr. Hispani qvosdam tractatus. Ab eodem Joh. Guttenbergio qvem Wimphelingii fide Argentinensem vocat, Moguntiæ feliciter detectam typographiam affirmat Kircherus, in Propylæo ad Oedipum Ægyptiacum cap. 2. Qvanqvam vero Typographi Anno 1640 jubilæum passim artis suæ celebraverunt, cujus acta mihi ad manus sunt vulgata Lipsiæ illo Anno in 4. atqve adeo origo Chalcographicæ artis vulgo refertur ad annum Christi 1440. tamen libros integros typis impressos ante A. 1450. vix ac ne vix qvidem reperiri, à Tentzelio & aliis est annotatum. Ecqvis vero Liber primus typis æneis exscriptus fuerit, disqvirit Scaliger sive qvisqvis autor confutationis fabulæ Burdonum p. 258. sq. cui adde sis Rev. Benthemium in Holländischen Kirchen-Staat pag. 69. Ephemerides Parisienses Anni 1686. pag 20. Catalogum Librorum ab inventa typographia usqve ad annum 1500. impressorum texunt Phil. Labbeus in Bibliotheca nova MStorum, Joh. Saubertus in Historia Bibliothecæ Norimbergensis, Anton. Reiserus ὁ μακαρίτης in Catalogo MStorum Bibliothecæ Augustanæ, Suffridus ab Oosterwyck (de qvo vide Voëtium parte 2. Politiæ Ecclesiasticæ p. 1130.) & his omnibus diligentius, qvanqvam etiamnum valde imperfecte Cornelius Beughem in incunabulis Typographiæ editis Amstelod. 1688. 12. Varia post inventa, qvibus magis magisqꝫ exculta atqve exornata fuit ars Typographica, recensentur in Novellis Reip. literariæ A. 1700. tomo 2. p. 152. sq. ubi inter alia p. 154. notatur, qvod diversis generibus literarum uti, qvarum antiqvas alias, alias *currentes* vocant typographorum filii, Aldus Manutius avus primus docuerit. Confer si placet easdem Novellas A. 1704. tomo 1. p. 519. 520. & Molineti Historiam de fortuna literarum Romanarum, de qvo libro Ephemerides Paris. A. 1684. p. 29. sq. Mr. Cot, Histoire generale de la fonderie des lettres & del Imprimerie. Mem. de Trevoux A. 1711. p. 1118. sq. Characteres typosqve Musicos primus usurpare docuit in Gallia Jacobus de Sanlecqve, ut notat Vignolius Marvillius tomo 1. Miscellaneor. p. 81.

De

De Roberti Granzoni, Lugdunensis Typographi inventione *charactéres scripturæ calamo exaratæ* typis æneis imitari conantis, vide V. C. Godlieb Cranzium in memorabilibus Bibliothecæ Elisabethanæ Uratislaviensis p. 73. Idem p. 27. agit de descriptione sive *incisione imaginum in tabulas ligneas*, Germanis tanqvam inventoribus adscribenda, & de *æris* sive *cupri incisione* & *erosione*, qvæ non Andreæ Mantegnæ & Franc. Parmesanino, Italis, sed Germanis Mart. Schœnio & Alberto Durero debetur.

Præcipuos & celebriores *Typographos*, ex Hadriani Bailleti judiciis eruditorum & Almelovenii vitis Stephanorum Alphabetico ordine pridem notavi ad calcem Bibliothecæ Latinæ, qvibus addes Burch. Gotthelf Struvii introductionem ad rem literariam cap. 5. Judæis CPoli & Thessalonicæ concessam pridem typographiam, cujus usus alioqvi prohibitus in ditionibus Turcicis est, notat Joh. Jacobus Schudt in Hist. Judaica p. 452. sq. sed tantum restrictam ad libros Hebraicos excudendos, & à longo jam tempore deficientem. At gaudent typographiis Judæi non tantum in Germania Francofurti ad Mœnum, Dannhusæ in Svevia, Dyrenfurti in Silesia, in Polonia Cracoviæ & Lublini, Pragæ in Bohemia, in Belgio Amstelodami, sed & in Italia qvoqve Venetiis & alibi, vide Chevillierium de origine Typographiæ Parisiensis p. 264. sq & Bartoloccium tom. I. p. 432. qvid qvod etiam privilegia addunt & exsecrationes in libris impressis ne qvis illos audeat recudere. Plusne mali an emolumenti Reipublicæ literariæ attulerit ars typographica, disqvirit Gvil. Insulanus, in Statera Chalcographiæ qva bona ipsius & mala simul appenduntur & numerantur, Anno 1547. 8. Confer Boccalini centuriam primam relationum ex Parnasso, relatione 35. Religionem Medici p. 152. & Rol. Maresii Epistolas pag. 353. Merito autem Nicolaus Beraldus, præfatione ad Plinium optat aliqvo publico decreto inhiberi ac reprimi insolentissimam ignorantum impressorum audaciam, qvibus hoc debemus, qvod *pro unaquaque litera invenimus plagam, pro syllaba crucem, pro libro tormentum.* Qvanto præclarius Aldus Manutius qvi in præfatione ad Platonem Græce à se editum Venetiis A. 1513. fol. *quotiescunque*, inqvit, *vel mea vel eorum incuria qui mecum corrigendis libris incumbunt, aliquo in libro quamvis parvus error committitur, etsi opere in magno fas est obrepere somnum, (non enim unius diei labor hic noster sed multorum annorum, atque interim nec mora nec requies) sic tamen doleo, ut si possem mutarem singula errata numo aureo.* De aliis artibus atqve opificiis studia promoventibus. ut *Bibliopolarum*,* *Bibliopegorum* &c.

 vide

* Plura Bibliopolia fuisse Romæ ἐν τῷ Σανδαλαρίῳ testatur Galenus de libris propriis sub init.

vide qvæ laudatus Tentzelius in dialogis vernaculis A. 1698. p. 603. seq. ex libro Abbildung der gemeinen nützlichen Haupt-Stände Regensp. 1694. 4. De arte *pictoria* antiqvorum libros tres scripsit *Franciscus Junius* Francisci F. cujus præclari operis editioni secundæ subjectus Catalogus priscorum Architectorum, Mechanicorum, pictorum, statuariorum, cælatorum, tornatorum aliorumqve artificum & operum qvæ fecerunt. Roterd. 1694. fol.

XII. Alia *inventa* veterum & recentiorum exponunt Polydorus Virgilius singulari opere, cujus tres primum libri Argentorat. 1509. 4. deinde octo de rerum inventoribus sæpissime lucem adspexerunt. In prima qvæ in manibus mihi est editione nonnulla leguntur, qvæ deinceps ad monitum Indicum expurgatoriorum omissa vel immutata sunt. Præter Polydorum hoc argumentum attigerunt M. Antonius Sabellicus, Alex. Sardus, Jo. Matthæus Lunensis, Jo. Textor in officina: Præcipue vero commemorandi Gvido Pancirollus libro de antiqvis deperditis* & recens inventis cum Henr. Salmuthi commentario: Mich. Watson in theatro variarum rerum, Brem. 1663. 8. Theod. Jansonius ab Almelooveen in Inventis nov-antiqvis (qvibus Medica potissimum attingit, ut Mich. Bernardus Valentinus in Medicina nov-antiqva, Archibaldus Pitcarnius in diss. qvinta Medica, Jo. Abraham Merklinus in feliciori qvam nunc Medicina &c.) & in rerum inventarum onomastico secundum literarum ordinem digesto: Amst. 1684. 8. qvod longe locupletius prodiit Germanice in parte 3. Operis cui titulus: Der eröffnete Ritter-Platz. Hamb. 1704. 12. Georgius Paschius in Inventis nov-antiqvis, Kilon. 1695. 8 cujus altera editio A. 1700. Lipsiæ 4. longe locupletior est, & Josephus Blancanus Jesuita in opere de recentioribus inventis. Ex veteribus idem argumentum tractaverunt Antiphanes, Aristodemus, Aristoteles, Cydippus Mantinensis, Dinias, Ephorus Cumanus, Philostephanus, Scamon Mitylenæus, Simonides, Strato Peripateticus, & Theophrastus Eresius. vide Clementem Alexandrinum 1. Stromatum p. 308. cujus verba repetit Eusebius X. 6. præparat. & Strabonem lib. XIII. p. 622. ubi Ephori meminit. contra qvem scripsit Strato, ut ex Indice Libri VII. Pliniani colligunt Jonsius & Harduinus. Cæterum horum omnium scripta jam pridem interciderunt. Ex iis qvi exstant, videndus præter Clementem Plinius VII. 56. Hist.

Pyxidem nauticam (ut unum vel alterum tantum è præcipuis attingam)

* Confer Perraltum, parallele des anciens & de modernes Tomo 1. pag. 54. sq.

tingam) Salomoni Regi innotuisse non dubitant, Levinus Lemnius III, 4. de occultis naturæ miraculis, Jo. Pineda de rebus Salomonis IV. 15. p. 273. & Nic. Fullerus lib. IV. Misc. sacrorum cap. 19. qvod refellit Bochartus in Chanaan lib. 1. cap. 38. & Herm. Witsius in Dodecade dissertationum p. 109. sq. Vide & Martium Lipenium de navigatione Salomonis Ophiritica cap. V. p. 394. sq. Georg. Hackewillium opere Anglice edito de providentia p. 323. sq. & Jo. Baptistæ Riccioli Geographiam reformatam p. 91. 473. sq. Similiter falluntur qvi *versoriam* Plauti †, pyxidem nauticam interpretantur, qvos confutat Turnebus XX. 4. Adversar. funem qvo velum vertitur, illo vocabulo signari notans. Confer Bonifacium II. 26. Hist. ludicræ. Pyxis qvoqve cujus à ter mille annis usum fuisse ajunt apud Sinenses, non Magnetica & nautica sed sortilega est, ut Martinus Martinius in Epistolis annotavit. Tamen ajunt Paulum Venetum pyxidem nauticam accepisse à Sinensibus, & circa A. 1260 in Italiam attulisse, qvod inventum alii contendunt circa A. 1300. prolatum à Joanne Goja †† Amalphensi, vel sub idem tempus à Flavio Melsio * Campano. Ferunt etiam Vascum Gamam ** qvi primus detexit promontorium bonæ spei, incidisse in naves Barbarorum qvibus acus magneticæ usus foret. Petrum Peregrinum Gallum *** trecentis amplius abhinc annis primum de ea scripsisse refert Cabæus, cujus libellum Garzonius se vidisse testatur antiqva membrana conscriptum in Bibl. Castellana Venetiis, qvanqvam eum postea Johannes Taisner tanqvam proprium evulgavit, ut Gilbertus Peregrinum è Rogeri Baconi scriptis suffuratum suspicatur. Athanasius qvoqve Kircherus in arte Magnetica lib. 1. c. 3. profert versus Gvioti Poëtæ Galli, qvi circa initia sæculi XII. claruit, & acum magneticam notam sibi fuisse satis diserte declarat. Neqve omittendum qvod illius usum etiam in terrestri itinere ad sepulchrum Muhamedis memorat Laonicus Chalcondylas de rebus Turcicis lib. 3. *camelos*, inqvit, *conscendunt utentes signis, quæ viam commonstrent, magnetis demonstrationibus.*

Missiles ignes facesqve & glandes in obsessos jaciendi antiqvus mos, ut constat ex Taciti II. 21. Hist. & Svida in σκυταλίδες. Ac mira sunt qvæ

† Mercatore: *Hic secundus ventus nunc est, cape modo versoriam,*
Hic favonius serenus est, illis auster imbricus.

†† Voss. de scientiis Mathemat. p. 280.

* Gyraldus lib. de navigiis c. 1. Dapper Americæ p. 9. Petrus Bellonius lib. II. Observ. c. 16.

** Vossius libro laudato pag. 459. O. Paschius invent. nov-antiqv. pag. 772.

*** Sam. Parkerus lib. de Deo pag. 127.

qvæ de fictilibus vasis * Persarum, oleo certo ex animali Indico plenis atqve in urbes projectis vel ad portas allisis & inextingvibile incendium facientibus narrant è Ctesia Ælianus V. 3. de animalibus, Philostratus III. 1 & Photius Cod. 72. p. 92. Etiam avtomatii ignis, descriptio qvæ proxime accedit ad præparationem *pulveris* nostri *pyrii* exstat in Julii Africani cestis cap. 44. p. 303. qvem locum emendatius Græce produxit Is. Vossius p. 87. Var. Observationum. Etiam machinas ejusmodi ex qvibus ignem jacularentur qvalia sunt *tormenta* nostra *bellica* & *bombardæ*, veteribus notas fuisse, non absurde colligas. Nam ut Salmoneum flammas Jovis & sonitus imitatum Olympi jam omittam, Dio in Caligula p. 662. *ταῖςτε βρονταῖς ἐκ μηχανῆς τινὸς ἀντεβρόντα καὶ ταῖς ἀστραπαῖς ἀντήστραπτε.* Philostratus de Indorum sapientibus lib. II. c. 33. vitæ Apollonii, narrat eos si ab hostibus invaderentur non prodiisse in aciem sed *πρηστῆρας* & *βροντὰς* in illos veluti de cœlo immisisse, & III. 13. narrat Panas Baccho & Hercule duce in illos impetum facere voluisse, sed *ἐμβροντηθέντας ὑπὸ τῶν σοφῶν* concidisse, petrisqve impressa irriti conatus sui vestigia reliqvisse. Hinc & Thomas Hyde in Historia Schachiludii p. 175. sq. non dubitat Indis ante plurima sæcula perspectam fuisse pulveris pyrii & tormentorum ignes jaculantium rationem, ab Indis eam accepisse Chinenses. Vide & qvæ de Indorum Bontaniensium tormentis & nitrato pulvere Tavernierius tomo 2. itineris pag. 181. 183. edit. Germanicæ in fol. A Chinensibus accepisse Saracenos, qvi etiam illo postea in bello adversus Ludovicum Sanctum Galliæ Regem usi sunt, Jonvillio oculato teste: à Saracenis profugum Callinicum imperante Constantino Pogonato usum ejus circa A C. 655. primum monstrasse Christianis, vir doctus in Variis observationibus p. 89. disputat, licet ignis ille Græcus è naphta & bitumine *ὑγρὸν πῦρ* & *πῦρ θαλάσσιον διὰ τῶν σιφόνων ἐκφερόμενον* alterius generis fuit, qvem Constantinus Porphyrogenetus de administrando Imperio cap. 13. pag. 27. ait ab Angelo monstratum primo & magno Constantino, hunc vero diris devovisse eos qvi usum ejus aliis gentibus monstrare ausi fuerint. Confer Cangium in *πῦρ* & *ignis Græcus*, & ad Villeharduinum p. 306. Qvam naphtam Medi, Græci oleum Medeæ dixere, teste Procopio IV. 11. de bello Gothico p. 594. 596. Tormenti ingentis descriptioni qvam è Frossardo affert Is. Vossius, adde alteram Ducæ ubi tormentum in obsidione CPoleos adhibitum describit, è qvo Lapides & globos plumbeos per milliare jaculari potuerunt p. 145. 153. vide & p. 118. 138.

* Gedeonis lagenas cum lampadibus, Judicum VII. 16. 20. de igne ejusmodi intelligit Rogerus Baco. Vide Olaum Borrichium de origine Chemiæ p. 126.

138. 139. 160. & Annam Comnenam pag. 335. sq. 383. Hieron. Magium Miscellaneorum libro & capite primo. H. L. Schurtzfleischium ad Thaddæi Dondolæ de patria Propertii p. 35. sq. De Rogero Bacone qvi pulveris nitrati vires primus Europæis monstrasse dicitur, defunctus A. C. 1292. & qvi usum illius perfecerunt atqve in granula cogendi modum docuere, Ancklitzio de Friburg & Bertoldo Schwartzio, vide Gabrielem Groddeckium τὸν μακαρίτην in erudita diss. de eo qvod justum est circa tormenta bellica, Gedani 1708. Memorat & Abraham Peritzol in itineribus mundi p. 92. & 94. *metalla cava ad prajiciendum lapides per vim ignis, & ad perdendum quamvis habitationem & munimentum.* Scripsit A. C. 1525.

De tubis opticis qvi reperti perinde locupletarunt Astronomiam, ut pulveris pyrii inventio rem bellicam, pyxidis magneticæ nauticam, & typographia literariam alia facie induit, dixi lib. IV. Bibliothecæ Græcæ cap. 14. §. ult. ubi etiam de sphæris, globis, astrolabiis & aliis Mathematicis instrumentis.

CAPUT XXII.

De Veterum Ludis, Luxu, Ædificiis, Supellectile, statuis ac monumentis.

De ludis Hebraorum, 1. *Aliorum populorum Orientalium.* 2. *Græcorum, Romanorum &c.* 3. *Alea legibus vetita.* 4. *De ludo talorum, cottabo, aliisque ludis convivalibus.* 5. *De ludis & exercitiis Gymnasticis & de Amphitheatro.* 6. *De ludis Circensibus.* 7. *Ludo Troja, & aliis ludis equestribus, Venatione &c.* 8. *De funambulis, & omnigenere θαυματοποιῶν.* 9. *De ludis theatralibus & thymelicis. De mimis, pantomimis & γελωτοποιοῖς.* 10. *De luxu veterum.* 11. *De ædificiis & partibus ædium.* 12. 13. *Balneis.* 14. *Statuis.* 15. *De vario genere suppellectilis.* 16. *De vita privata & ordinibus hominum privatorum, collegiis opificum &c.* 17.

I.

DE ludis apud Judæos usitatis altum fere apud Scriptores silentium est, præter pauca illa, qvæ notarunt viri præstantissimi Joh. Henr. Otto in Lexico Rabbinico, voce *ludus*, & Wagenseilius in libro de Norimberga cap. 22. Libellus סור מרע

recede à malo, five dialogus inter Medadum, qvi laudat, & Eldadum, qvi reprehendit lufum, prodiit cum B. D. Augufti Pfeifferi verfione Witebergæ 1665. 4. Confer Buxtorfii Lexicon Talmudicum pag. 2049. & Clariffimi Collegæ mei Joh. Chriftophori Wolfij Bibliothecam Hebraicam pag. 415.

II. De aliorum Orientalium ludis, Indorum, Arabum, Chinenfium Thomas Hyde in libro erudito de Scachi-Ludio * & Nerdiludio five Ludo latrunculorum (Dam-Spiel) qvem à Scachi-ludio diverfum oftendit. Oxon. 1694. 8. Idem promifit appendicem de Charti-Ludio ludisqve arithmeticis, & de fabula Celila ** & Dimne, fed qvæ appendix edita adhuc non eft. Subjunxit autem Hydeus Hebraice & Latine R. Abraham Aben Ezræ poëma rythmicum, & R. Bonfenior Abben Jachiæ & Anonymi delicias Regum, qvi ambo profa Schachiludium defcripferunt. Conferenda etiam illuftris Leibnitii annotatio de qvibusdam ludis, inprimis de ludo qvodam Sinico, differentiaqꝫ Scachici & Latrunculorum & novo genere ludi navalis, in Mifcellaneis Societatis Regiæ Berolinenfis tomo 1. Anno 1710. 4. pag. 22. fq.

III. De ludis Græcorum confulendus Julius Pollux IX. 7. atqve è recentioribus Joh. Meurfii Græcia Ludibunda, qvæ cum fupplemento ex Salmafii notis ad Vopifci Proculum c. 13. & Danielis Souterii Palamede five libris tribus de tabula luforia, alea & variis ludis, ex editione Lugd. Bat. 1625. 8. recufa eft tom. VII. Thefauri antiqvitatum Græcarum. Vide & Jo. Frid. Gronovium de feftertiis III. 15. & Jo. Potterum II. 21. feq. Archæolog. In eodem feptimo Antiqvitatum Græcarum Tomo occurrit Julii Cæfaris Bulengeri liber de ludis veterum, ex editione Lugd 1627. 8. & Cœlii Calcagnini de Talorum & Calculorum ludis ex more Veterum, & Andreæ Senftlebii de alea veterum libellus, qvi Lipfiæ lucem viderat 1667. 8. De alea videndi præterea Alexander ab Alex. III. 21. Cœlius Rhodiginus IV. 11. XX. 27. Antiqv. lect. Adrianus Turnebus XVIII. 12. XXVII. 3. Adverf. Adrianus Junius II. 4. animadverf. & Jo. Gvil Bergerus in eclogis Archæologicis ad dolum aleæ veteris Witeb 1712. Elegans & Clariff. Segvini numus p. 13. in qvo tali qvatuor, adfcriptis verbis: *qui ludit*,

* Confer laudati Wolfii Bibl. Hebraicam p. 230. & 406.

** De libro Celila & Dimne dixi lib. V. Bibl. Græcæ cap. 5. p. 460. fq. Excerpta ex libro Tho. Hydei prolixa habes in W. Ernefti Tentzelii & μακαρίτε Bibl. felecta A. 1704. pag. 541. feq.

ludit, arram det quod satis sit. De Scachiludio plurimos scriptores laudavit Hydeus p. 192. sq. Notum præcipue Marci Hieronymi Vidæ, * Cremonensis elegantissimum carmen heroicum de Scachia-Ludo, qvod Cosmus Grazinus emendavit & Hetrusco poëmate expressit Florent. 1504. 4. Gustavi Seleni sive qvi sub hoc nomine latet Augusti gloriosæ memoriæ Brunswicensium Ducis opus, Aurelii Severini de Tarsia liber Italice editus de Ludo Scacchorum & veteri Pettia, & qvod Palamedes ludum Scachium non invenerit. Qvi liber recensetur in Ephemeridibus Literariis Parmensibus Anni 1690. pag. 228. sq. vide & Cangii glossar. in *Scaci* & ζατρίκιον, Annam Comnenam Alexiados p. 360. Menagii origines linguæ Gallicæ in voce *Echecs*, & Jo. Franciscum Sarasinum in Epistola ad Arnaldum Ducem exercitus, Gallice Scriptam de ludo latrunculorum, Davidem Clericum Oratione VII. Petronium Clariss. Burmanni p. 129. Salmuthum item ad Pancirolli deperdita p. 25. Part. 1. ubi invehitur in eos qvibus Calliopa potior Tabliope est, sive qvi literas professi ludis potius qvam librorum studio ducuntur. Chartarum lusoriarum usus non ante trecentos annos & in Gallia primum obtinuisse videtur, ut ex Menetrii Bibliotheca curiosa ** notat Jac. Bernardus in novellis Reip. literariæ 1705. tom. 1. p. 514. sq. De puerili ludo ἐποστρακισμῷ sive testæ teretis super undis exilientis rotatione Minucius Felix. cap. 3. Pollux IX. 7. sect. 119. Leopardus VI. 8. emendationum & Meursius Græciæ ludibundæ pag. 15.

IV. De alea legibus Romanis vetita vide Nic. Abramium ad Orat. Ciceronis Philippicam 2. c. 23. Qvæ veteris Ecclesiæ de ludis sententia fuerit, exponit Jo. Baptista Thiers libro edito Paris. 1686. cui titulus: *traité des Jeux & des divertissemens qui peuvent être permis, ou qui doivent être defendus aux Chretiens selon les régles de l'Eglise & le sentiment des Peres.* Nempe ludos qvi sorte constant, tanqvam vanam nimis & periculosam relaxationem animi rejiciunt pleriqve omnes, qvibus addendus Tremblæus in libro Gallice edito Paris. 1684. qvi inscribitur *Conversations morales sur les Jeux & les divertissemens*, qvem librum si legisset, severiorem de ludis sententiam laturum Virum Clariss. Jo. Barbeyracum existimant illi, *** qvi non

* Laudat Eobanus Hessus p. 506. farraginis Poëmatum.

** Titulus libri est: Bibliotheqve curieuse & instructive de divers ouvrages anciens & modernes, de literature & des arts, à Trevoux 1704. 12.

*** Vide Ephemerides Parisienses A. 1712. Tomo 2. p. 471. & Rev. D. Buddei Theologiam moralem cap. 3. sect. 5. §. 26. p. 737. sq.

non modo eos lusus detestantur qvi lucri cupidine vel fallendi suscipiuntur animo, qvibusqve magna pecunia & multum temporis melioribus rebus impendendum perditur, sed qvibus totum istud qvod abusibus maximis adeo obnoxium est, in Christiano homine videtur improbandum. Qvibus vero persvaderi id vix ac ne vix qvidem potest, utinam modo hi illis cancellis circumscriberent ludos suos, qvibus illos definitos cupiunt Jo. la Placette libro Gallice edito *des Jeux de hazard*, ejusqve Apologia adversus Joncourtum: Daniel Whitbus in Ethices compendio Lond, 1713. 8. p. 169. seq. & laudatus modo Barbeyracus, cujus Historiam Ludorum, qvam p. 487. atqve aliis in locis eruditi sui libri * promittit, avide exspectamus.

V. De ludo talorum diligenter disputat Octavius Ferrarius l. I. electorum c. 16. ubi *Venerem* dictum observat jactum, cum qvatuor tali diversa facie singuli caderent. Græcis jactus similis *Midas* vel *Hercules*: vide Schottum ad Proverbia p. 292. *Senionem* cum omnes tali in latus concavum caderent, vel duo in convexum, duo in concavum. *Caniculam* deniqve cum omnes qvatuor tali surrexissent sive recto gradu stetissent. Qvi venerem jecerat, omnes numos tollebat, qvos ponebat qvi jecisset caniculam: qvi senionem, in ludo simplici numum perdebat, in operosiore numum lucrabatur. Confer interpretes ad Svetonii Augustum c. 71. ubi & de eo qvod vocabant *ludere par impar*, Græci *ἀρτιάζειν*. De *κοττάβων* ludo convivali vide Schol. Luciani tom. I. p. 38. Meursium de ludis Græcorum p. 28. seq. & Stuckium III. 14. Antiqv. Convival. p. 345. De aliis ludis ad convivia celebrari solitis id. III. 22. De Ludo *aut capita aut naves*, (croix ou pile) dissertations sur diverses matieres par Mr. Tilladet, tom. 2. p. 294. *Chartas lusorias* ante trecentos annos in Gallia repertas disputat Menetrierius Bibl. Curiosæ Gallice editæ Trevoltii 1704. 12. tom. 2. capite 12. ubi & alia de ludis, & de recenti invento disciplinas chartarum lusoriarum adminiculo tradendi.

VI. De *pilæ* lusu & aliis *gymnasticis* veterum exercitiis, *disco, lucta, cursu, saltu*, agunt è veteribus Galenus secundo *ὑγιεινῶν* sive de valetudine tuenda: è recentioribus Hieronymus Mercurialis & Petrus Faber in libris de arte Gymnastica, Vossius in lib. de qvatuor artibus popularibus. Burettus in Memoriis Trevoltinis A. 1706. p. 1612. sq. Conferenda his sunt,

* Titulus est: *Traité du Jeu, où l'on examine les principales questions de droit naturel & de morale qui ont rapport à cette matiere*, Amst. 1709. 8.

ſunt, qvæ de pila ſive ſphæromachia Barthius ad Statium tomo 1. pag. 1. pag. 351. Viri docti ad Pollucem IX. 7. ſect. 103. ſq. & Franciſcus Maria Turrigius ad inſcriptionem Urſi Togati, tomo 12. Græv. p. 397. ſq. ubi etiam de pila vitrea, & ludo latrunculorum è vitro vel gemmis. Inſcriptionem illam ediderat Gruterus p. 637. 1. Turrigii diatriba prodierat Rom. 1630. 4. De lucta Jac. Lydius in agoniſticis ſacris cum Joh. Lomeieri additamento Zutphaniæ A. 1700. 12. recuſis, diſſerit ad loca S. Scripturæ ad Athleticam & gymnaſticam veterum alludentia, Octavius item Falconerius in Inſcriptionibus Athleticis, Rom. 1668. 4. qvæ cum notis Falconerii recuſæ ſunt tomo 8. theſ. Gronoviani, & Juſtus deniqve Lipſius in Saturnalibus ſive libris 2. de gladiatoribus, & aliis duobus ſcriptis de Amphitheatro & de Amphitheatris extra Romam. Joh Bircherodius in exercitatione de Ludis Gymnicis, præcipue certaminibus Olympicis, Hafniæ 1664. 4. De Olympicis, Nemeis, Pythiis, Iſthmiisqve Græcorum, res nota vel ex Pottero II. 22. ſq. & iis, qvæ ad Pindarum viri docti annotaverunt. In Olympiis Antagoniſtæ ſorte dati, ut notat S. Chryſoſtomus ad Jeremiam in Catena Ghiſleriana tom. 2. p. 144. De *Amphitheatro* Veronenſi videndus Torellus Sarayna lib. de origine & amplitudine Veronæ, Anno 1540. fol. In Nemauſenſe, Alberti Daugieres S. J. poema venuſtum in ejus carminibus tertium jam editis Lugd. 1694. 12. p. 217. De Arelatenſi Joſephus Gvis, Oratorii JESU presbyter in deſcriptione Amphitheatri Arelatenſis. Deſcription des arenes ou de l'Amphitheatre d'Arles, Arelate 1665. 4. In tabula adjuncta & ære deſcripta, pulchre exprimitur καθισμα τȣ̃ βασιλέως, ſive thronus è qvo ſpectabat Imperator, qvalis etiam in Circo. Vide Bandurium p. 490.

VII. De ludis Romanorum in honorem Deorum aut defunctorum, Jacobus Gutherius III. 18. ſq. de jure Pontificio, tomo V. Græv. De ludis ſæcularibus plures laudavi ſcriptores ſupra cap. X. §. 8. qvibus addenda Rainſauti diſſ. ad duodecim numos in ludos ſæculares Domitiani, Acta Eruditor. A. 1685. p. 441. De ludorum curatoribus, qvi freqventer erant Ædiles, Everhardus Otto lib. de Ædilibus Coloniarum capite X.

De ludorum Circenſium * apud Romanos ratione ſingularibus ſcri-

* In honorem Solis ejusqve in qvatuor elementa Imperium, inſtituti hi ludi annui die 25. Martii à Piſenſium Rege Oenomao, tempore Romuli. Chron. Paſchale f. 110. ſeq. qvatuor colores agitatorum referebant totidem elementa: 12. domus in Circo erant pro totidem ſignis Zodiaci, Euripus mare: fl[illegible]us per januas, Oriens flexus ad metas, Occaſus: ſeptem ſtadia curſus ſeptem planet[illegible]. Adde Malalæ Chron. Tomo 1. p. 221.

ſcriptis egerunt tom. IX. Græv. recuſis Onuphrius Panvinius, notis Joh. Argoli illuſtratus, Patav. 1600. fol. Julius Cæſar Bulengerus, qvi Chryſoſtomi homiliam ludis his oppoſitam præmiſit, T. 2. Opuſculor. Lugd. 1626. fol. His addendus Cl. Salmaſius eſt, qvi diligentiſſime de Circo & Circenſibus agit in Commentario ad Solinum, Sirmondus p. 262. ſq. ad Sidonium & Marcus Velſerus in Opp. p. 402. ſq. ubi inter alia Hippodromi Romani formam & factiones agitatorum, albam, ruſſatam, venetam & praſinam expoſitas invenies, & de circis aliarum Civitatum, qvi tamen præter Romanum, Conſtantinopolitanum, ac Mediolanenſem rariſſimi fuerunt. Anſelmus Bandurius ad Antiqvitates CPol. p. 662. ſq. ubi etiam ineditum ut putat Græci ſcriptoris de Hippodromi origine (qvam à Circe repetit) fragmentum, qvod vulgaverat Stephanus le Moyne tom. 1. Var. ſacrorum pag. 503. & Camillus Silveſter ad Juvenalis Sat. III. 65. Color χλοώδης praſinus ſive viridis *terræ* ac Cereri, κυάνεος venetus cœruleus *aquæ* & Neptuno: ruſſatus *igni*, albus *aëri* ſacratus erat, unde diverſæ agitatorum factiones. Confer Sponii Miſc. pag. 65. Gruteri inſcript. pag. 331. ſq. Langium lib. 1. Epiſt. Medicinal. 78. Chauſſeum in Grævii theſauro tom. 5. pag. 322. Cellar. ad Plin. IX. 6. Epiſt. Damaſcenum tom. 2. edit. Michaëlis le Qvien p. 698. Goarus notis poſterioribus ad paginam Cedreni 364. Philippum Rubenium lib. 2. cap. 27. electorum & Bandurium p. 501. ſq. De duodecim oſtiis Circi vide Auſonium Tollii p. 644. De mappa ſive ſigno dato, Pitiſcus ad Svetonii Neronem cap. 22. Mappam Circenſem manu tenentes Conſules vel Imperatores in numis obſervat Pagi ad A. 394. 3. Confer veterem iconem in Philippi Rubenii electis lib. 1. cap. 30. qvi ibidem dextram Circi partem latiorem ſiniſtra fuiſſe obſervat. Idem lib. 2. c. 18. videndus de luſtratione eqvorum in Circo certatorum. κίλητες etiam deſultores dicti, vide Valeſium ad Sozomeni VI. 1. De Ovis & Delphinibus in Circo, Octavius Ferrarius II. 15. electorum. De univerſo hoc argumento non prætereundus qvoqve eſt Petrus Faber, qvi in Athleticis ſuis Ludos veterum non tantum gymnicos, ſed Muſicos qvoqve ac Circenſes perſeqvitur, uti Xyſticos & Thymelicos Alexander ab Alex. III. 9. Omnia fere genera agonum ac certaminum edidit Dionyſius Heraclæ tyrannus teſte Memnone apud Photium Cod. 224. p. 167. ἐπιτελεῖ δὲ καὶ ἀγῶνας ἱππικοὺς, οὐχ ἱππικοὺς δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ σκηνικοὺς καὶ θυμελικοὺς καὶ γυμνικούς. De *Ludis Apollinaribus* Romanorum Livius XXV. 12. & Nicol. Abramus in notis ad Cice-

p. 221. Cedrenum p. 121. Septem qvoqve gyris agon ille peragebatur, & qvi ſeptimo præibat victor erat, licet cæteris ceſſiſſet.

Ciceronis Philippicam II. cap. 13. Ethnicorum ludos theatrales, Circenses, Venationes & munera adire Christianos prohibuere Tertullianus & Cyprianus libris singularibus de spectaculis. Et Cyrillus Hierosol. Catechesi I. c. 4. explicaturus pompam Diaboli cui in baptismo renunciavimus, ait esse θεατρομανίας καὶ ἱπποδρομίας, κυνηγεσίαν καὶ πᾶσαν τοιαύτην ματαιότητα, ad qvem locum vide Tho. Millesium. Circenses ut rem inanem spernit etiam Plinius VI. 4. Epist. qvemadmodum venationes & cæterum ludorum pompam Cicero VII. 1. ad familiares.

VIII. De eqvestribus, decursionibus & puerilibus Trojanis ludis Jo. Jacobus Draco lib. 1. de Orig. & jure Patriciorum Basil. 1617. 4. c. 11. p. 75. sq. Onufrius de ludis Circensibus II. 9. tomo IX. Græv. p. 422. sq. & Camillus Silvester ad Juvenalis Sat. I. vers. 19. De Spectaculis Ludisqve eqvestribus & Naumachiis, Franciscus Modius in tom. 1. Pandectarum Triumphalium L. III. qvi integer insertus est tomo XI. thesaur. Gronoviani, & de septentrionalium ludis eqvestribus aliisqve pariter disserit. Hermannus Hugo libro 3. de militia eqvestri cap. 1. Idem Modius in Pandectis Triumphalibus Francof. 1686. fol. excusis tomo 2. lib. 1. agit de Hastiludiis & Torneamentis per Germaniam & Europam universam celebratis, & prima * Torneamenta in Germania habita notat Anno Christi 939. Magdeburgi sub Henrico Aucupe. Confer Georg. Ruxneri Turnier-Buch Francof. 1676. fol. Menetrerium libro Gallico de torneamentis & de ludis eqvestribus diatribam Georg. Schubarti editam Jen. 1689. Cangium & Menagii Origg. Gallicæ & Italicæ in Qvintana & Torneamentum, (Tournois) Jo. Antonii Campani Carmina pag. 33. sq. edit. Lips. βασιλικὰ παίγνια, κοντοπαίκτης, Μάρων, Ἀχιλλεύς, Ὀκτώηχος. Balsamo ad can. 51. Trullan. Τερνεμέντα Torneamenta. Boivinius p. 773. ad Niceph. Gregoram. De Majumis, Majicampis, Roncaliis & similibus ludicris animorum relaxationibus publicis, singularis Andreæ Rivini exercitatio nuper excusa est in Syntagmate Græviano Ultraject. 1701. 4. cui addes Malalæ Chron. p. 373. Jac. Godofredum ad Codicem Theodosianum tomo 5. p. 358. sq. Antonium Pagi ad A. 399. Jo Clericum Bibl. sel. lectæ tomo 8. p. 273. sq. De decursionibus veterum, dissertatio inserta Memoriis Trevoltinis A. 1709. April. p. 645. sq.

IX. De saltationibus ** veterum Græcorum, Romanorumqve multa

* Vide tamen Clariss. Gundlingii librum de Henrico Aucupe pag. 134. 141. sq. Cangium in *Nundinæ decursiones militares:*

** Saltationes adversus Aristidem laudandas in se suscepit Libanius tom. 2. p. 478.

multa docebunt Lucianus singulari libello de hoc argumento, Athenæus in Dipnosophisticis, Schol. Homeri Iliad π. 617. è recentioribus Stuckius III. 21. Convival. Jo. Meursius in Orchestra tomo 8. thes. Gronoviani recusa, sive libro de saltationibus Græcorum: Jul. Cæsar Bulengerus in libro de Theatro, Scaliger lib. 1. Poëtices cap. 18. Petrus Faber lib. 1. Agonisticon cap. 12. Petrus Taffinus, lib. 1. de ludis secularibus cap. ultimo, tomo VIII. Antiqv. Romanarum p. 565. Præcipue Menetrierius in libro Gallico de saltationibus & choreis musicis veteribus ac recentibus. Paris. 1682. 12. Octavius Ferrarius elector. II. 5. ubi illustrat locum Livii VII. 2. qvem male sollicitaverat Salmasius ad Vopisci Carinum. De saltatione religiosa Matthæus Broverius de Niedeck c. 27. libri de veterum adorationibus, & Tobias Guthberletus libro de Saliis. De Pantomimorum saltatione agunt Vossius lib. 2. Inst. Poëticarum & Baylius in Lexico voce *Batyllus*. Modulatam & inter se convenientem in armis saltationem à Curetibus & Corybantibus repertam scribit Prosper in Chronico p. 689.

De funambulis, * schœnobatis, neurobatis, cremnobatis, sive oribatis præter Barthium V. 19. Adversar. Bulengerum cap. 62. libri de theatro, Jac. Godofredum ad veterem expositionem Mundi pag. 20. sq. Bzovium ad A. C. 1322. n. 34. & Sponium in lib. Gallico Recherches de l'Antiqvité p. 407. adeunda singularis diss. Gabr. Grodeckii, Professoris Gedanensis, περὶ μαχαιρίτου, cujus argumentum prolixe recensetur in novis literariis Maris Baltici A. 1702. p. 356. sq. Meminit & Nicephorus Gregoras VIII. 10. Hist. De variis θαυματοποιῶν & ψηφοπαικτῶν apud veteres generibus & præstigiis, operæ pretium esset diligentius exponi qvæ breviter innuit Is. Casaubonus in Casaubonianis p. 52. sq. De Petauristis, Ephalmatoribus, Petaminariis, Parabolis, Saltatoribus, Orchestopolis, & Orchestopolariis Salmasius in Commentar. ad Solinum p. 986. edit. Parisiensis. De Elephante funirepo sive per catadromum decurrente meminit Dio Cassius & Svetonius in Nerone cap. XI. Specimen artis ludicræ hominum super alios assurgentium pyramidis forma, atqve iterum celeri saltu desilientium de qva Claudianus meminit de consulatu Mallii Theodori v. 320. sq. Venetiis se non sine voluptate spectasse testatur ** Addissonius. Verba Claudiani hæc sunt:

Vel

* Menagiana Tomo 2. p 194. *M. Vaillant m'a dit que l'on voyoit des Saltimbanqves ou Danseurs de corde sur des medailles, & sur tout qu'il y en avoit une belle que les Corinthiens avroient fait frapper à Caracalla, ou on les voyoit tres bien representez.*

** Hist. des Ouvrag. des Savans A. 1705 p. 443.

Vel qui more avium ſeſe jaculantur in auras,
Corporaque ædificant celeri creſcentia nexu,
Quorum compoſitam puer amentatus in arcem
Emicet, & vinctus plantæ vel cruribus hærens
Pendula librato figat veſtigia ſaltu.

De oſcillationis ludo (Schauckeln) vide Barthium ad Britonem p. 309. & B. Franckenſteinii diſſ. de novo Anno, corollar. 4. De ὀρνιθοτοξοβολίᾳ (Vogel-Schieſſen) Iliad. ψ. 855. Æneid. V. 488. Pauli Chriſtiani Gilberti diſſ. Lipſiæ 1714.

X. Theatrum Atticum ſuccincte deſcribit Potterus lib. 1. Archæol. Attic. p. 34. ſq. De Comœdia apud Græcos maxime Athenienſes, veteri, media & nova videnda prolegomena Græca ad Ariſtophanem & qvæ Terentii editioni Lindebrogianæ, Schrevelianæ, vel Pariſienſi in uſum Delphini præmittuntur, tum Gatakeri notæ ad Marcum Antoninum lib. XI. c. 6. Jonſius de ſcriptoribus hiſtoriæ Philoſophicæ p. 27. ſeq. Anonymi libellus de varia Ludorum Theatrorum, ſcenarum ac ſcenicorum antiqva conſvetudine, qvi exſtat tom. 8. Antiqvitatum Græcarum, Menagius in diſſ. ad Heavtontimorumenon Terentii, ubi etiam de ſcenis ductilibus ac verſatilibus: Boinvini diſſ. de ludis Theatralibus veterum & differentia theatri Græci & Romani, in Memoriis Trevoltinis A. 1709. menſe Januario p. 28. ſeq. ubi etiam p. 39. refertur altera diſſ. de Ludis ſpeciatim Olympicis. Julius Cæſar Bulengerus lib. de Theatro, ubi præterea habes de *Odeis*, de qvibus Pamelius ad Tertullian. c. 42. de Reſurrectione, Galenus tom. 5. edit. Baſilienſis p. 468. Potterus l. 1. Archæol. Attic. c. 8. p. 30. ubi ejus ſciagraphia. Tum de *Echeis*, de qvibus videbis Kircherum in Phonurgia p. 70. ſeq. & Muſurgiæ lib. 9. c. 4. p. 283. de *Pegmatibus* ſive *pulpitis*, qvas confixiles machinas vocat Apulejus, adi Lipſium c. 22. de Amphitheatro. Vide & ſi placet qvæ de Theatris viri docti ad Alex. ab Alex. IV. 25. De verſatilibus & περιάκτοις ſcenæ machinis Salmaſius de modo uſurarum p. 296. ſeq.

De *Mimis* ſive planipedibus, qvi centunculis amicti verbis & ſententiis agerent (Mimici ſcurræ, Salmaſ. ad Vopiſci Aurelian. c. 42.) & de *Pantomimis* ſive ludiis ὀρχησταῖς actoribus & hiſtrionibus qvi ſolo geſtu & ſaltatione muti omnia exprimerent & verba manibus expedirent, (hodie *Mattacini*) qvales fuere Pylades, Bathyllus, Caramallus, Phabaton &c. non indiligenter agit Voſſius in Poëticis ſuis, Julius Cæſar

Bulengerus de Theatro, Sirmondus p. 261. seq. ad Sidonium & Salmasius ad Solinum & Histor. Augustam. Vide & de illis γελωτοποιοῖς & αἰχίστων ὑποκριταῖς Paulum Voëtium p. 161. ad Herodian. atqve Octavium Ferrarium. lib. 2. c. XI. elector. Mimorum petulantiam & impudicos gestus detestantur Plutarchus VII. 8. sympos p. 712. Cyrillus Hierosol. 1. Mystagog c. 4. ad qvem locum consulendæ Millesii notæ. Meminit & Augustinus lib. 2. c. 11. de ordine, tomo 1. p. 487. M. Calliachi de Mimis & Pantomimis Patav. 1713. 4. edente Jacobo Facciolato, & Octavii Ferrarii de pantomimis & mimis dissertatio postuma lucem vidit Gvelpherbyti 1714. 8. curante Rev. Abbate Joanne Fabricio. De *Samardacis* vide notas Benedictinorum ad Augustini III 38. contra Academicos.

De variis fabularum sive dramatum generibus, Atellana, cujus exodia etiam desaltata non tamen ab ipso Atellano sive *Urbico* qvi pronunciabat, & urbanitate ac jocis populum detinebat, ut Tragici & Comici canebant, sed ab histrione. De Rhintonica: aliisqve apud Scaligerum de re poëtica, Ecphantium de Comœdiæ constitutione, Franciscum Hedelinum in opere Gallico de theatro, qvantum satis est, videre licet. De Tragœdiæ constitutione, origine ac progressu apud Græcos qvidem egit Josua Barnesius in prolegomenis ad Euripidem. Apud Romanos Martinus Delrio in prolegomenis ad Senecam Tragicum. Longe diligentius autem & accuratius, elegantiusq; hoc argumentum pertractare instituerat antiqvitatis omnis peritissimus Ezech. Spanhemius, cujus Librum de Tragœdiæ veteris constitutione fato ejus interceptum dolemus. De ludorum scenicorum apud Romanos origine illustris locus Livii VII. 2. De actoribus & spectatoribus fabularum exstat præclarus liber Alberici Gentilis.

XI. Ludis cognatus est *Luxus*, apud Græcos pariter & Romanos rebus florentibus magnus satis & insolentissimus. Judæorum luxum aliqvot locis perstringunt in scriptis suis Prophetæ, qvanqvam nemo, qvod sciam, singulari diligentia hoc argumentum è recentioribus illustravit. De luxu Græcorum præcipue in cibo & potu librum Stephani Nigri memoravi supra c. XIX. 1. p. 365. & de luxu Romanorum, Meursii libellum c. XIX. 8. p. 572. & Georg. Hackwillii observationes, qvibus addendus Hadrianus Junius IV. 8. 9. Animadvers. & Stanislai Kobierzichii liber post editionem Lovaniensem A. 1628. 4. tom. VIII. Græviano recusus, in qvo Romanorum opum admiranda copia, vestium splen-

dor

dor, ædificiorum magnificentia & conviviorum luxuriosi apparatus proponuntur. Facit etiam huc qvæ disputat Tertullianus c. 5. de pallio, & pars non contemnenda operis Justi Lipsii, qvod in 4. Libros distributum, Admiranda, sive de magnitudine Romana inscripsit, cujus generis admiranda Judaica, Ægyptiaca, Iberica & Gallica qvoqve molitum se testatur centur. 4. Epist. 64. Ad Lipsiani hujus operis imitationem, qvod & separatim & inter alia ejus scripta plus simplici vice vulgatum est, De magnitudine Ecclesiæ Romanæ, ut obiter hoc notem, libros duos edidit Thomas Stapletonus, in qvibus non ab re Casaubonus in Casaubonianis p. 49. carpit, qvod Romanæ Ecclesiæ tribuit qvæ sunt Ecclesiæ universæ Christianæ. Vincentius vero Contarenus c. 1. de frumentaria legatione affirmat se varias lectiones ad editionem paratas habere, qvibus à Lipsio interdum dissentiat. *Cogent agmen*, inqvit, *libri de falsa magnitudine Romana, quibus admiranda oppugnabo, & illos præcipue gigantum more congestos auri montes non fulmine sed solo veritatis fulgure disjiciam.* De luxu Romanorum circa margaritas & gemmas disputat Martinus Schookius Orat. XX.

XII. De *ædificiis* antiqvis & origine ac progressu *Architecturæ*, multa ad Vitruvium viri docti annotaverunt. De insanis structionibus Ægyptiorum videndus Kircherus in Oedipo Ægyptiaco, & de Græcorum Romanorumqve *Architectis* Franciscus Junius in Catalogo artificum. De luxu Romanorum in ædibus publicis privatisqve, Lipsius de magnitudine Rom. Hackewillius & Kobierzichius supra jam laudati. De templis qvoqve & Amphitheatris plures supra scriptores à me memorati sunt. De aliis ædificiis publicis, ut *curiis*, *cœnaculis*, *basilicis*, *palatiis*, *armamentariis*, *porticibus*, *arcubus*, *turribus* aliisqve vide Bergierium libro V. de viis Imperii Rom. c. 8. tom. X. Græv. Arcus L. Septimii Severi, æri incisus cum explicatione Jos. Mariæ Svaresii, Episcopi Vasionensis, Rom. 1676. fol. Ejusdem Svaresii de foraminibus lapidum in priscis ædificiis, Lugd. 1652. 8. Omitto qvæ Jo. Servilius de mirandis antiqvorum operibus, Lubec. 1600. 4. & qvæ de turribus veterum ac recentiorum collegerunt auctores theatri vitæ humanæ & B. D. Mayerus in Museo Ministri Ecclesiæ. De septem *turribus* vocalibus CPolitanis Meursius ad Hesychium illustrem p. 237. seq. & Cangius in CPoli Christiana. De Sinensium prægrandi turri è terra porcellana, prope urbem Nanqvinensem, Lud. de Comitibus in memoriis Sinensibus Gallice editis tom 1. p. 111. sq. De *falis* qvæ sunt turres rotundæ fastigio formam ovi referentes, Octavius Ferrarius II. 15. electorum. De *partibus ædium*, liber lectu non indignus Fran-

Francifci Marii Grapaldi lucem vidit Parmæ 1506. 4. recufus Bafil. 1533. 4. & Lugd. 1535. 8. De *tectis* Hebræorum & aliarum gentium, Theodori Batti diff. Witeb. 1697. De *januis* veterum Stuckius II. 30. Antiqvitatum Convivalium & fingularis liber Cafparis Sagittari τῦ μακαρίτυ Altenburg. 1672. 8. & tomo VI. Grævii, una cum ipfius analectis Jenæ Anno 1694. 8. editis ad Clariff. Almelovenium qvi in conjectaneis Amft. 1686. p. 147. fq. nonnulla ad Sagittarii librum monuerat. Vide & Salmafium ad Solinum: Borremanfium c. IX. Var. Lect. & icones binas januarum, appofitis iconibus Fortunæ pro felici itu & reditu, tomo X. Grævii p. 780. De *fpecularibus* five *feneftris* non è vitro fed è lapide fpeculari qvibus excludebatur frigus, admiffo die vide Octavii Ferrarii electa p. 42. Alia qvibus ufi funt veteres enumerat Joh. Tzetzes Chiliad. IX. verfu 317. fq. ὕελον, πέτευρα & δορὰς *vitrum, fpeculares lapides* & *pelles*. Atqve hodie etiam loco vitri qvibusdam locis pelles, alibi ut Goæ ad admittendum diem adhibentur teftæ oftrearum.

XIII. De ritu primum lapidem fundamenti folenniter ponendi in ædificiis publicis, peculiarem libellum ante paucos annos edidit Carolus Ancillonius, de qvo Jo. Georgius Eccartus in excerptis librorum menftruis Germanice editis Anni 1702. p. 41. De vivariis, pifcinis, granariis, cellis, modisqve vina, aliaqve potus genera & cibos fervandi vide Stuckium II. 10. Antiqv. Convival. p. 169. feq. De macellis & popinis id. II. p. 174. feq. De tricliniis II. 14. p. 285. fq. De diverforiis ftabulisqve veterum lib. 1. c. 28. De piftrinis, molis aqvariis &c. Salvagnius Boëffius ad Ovidii Ibin p. 113. 114. De molis etiam Henelius c. 44. Otii Uratislav. & la Mare in opere Gallico *de la Police*, Memoir. de Trevoux A. 1711. p. 400. De æqvæductibus Urbis Romæ, Frontinus & Fabrettus, tomo IV. Græv. & de canalibus ac foffis Bergierius IV. 44. fq. de Viis Romanor. De portubus Italiæ idem IV. 49. & Henninius in notis tom. X. Græv. p. 791. fq. De foris Alexander ab Alex. II. 12. & de Cloacis Lipfius in Admirandis, & Bergierius lib. 2. c. 29. De luxu & artificio veterum in pavimentis ac parietibus, videnda Marci Velferi opera p. 397. fq. & Joh. Ciampinus in veteribus monumentis præcipue *mufivis* operibus & facrarum profanarumqve ædium ftructura, qvod opus recenfetur in Actis Erud. A. 1690 p. 414. & in Ephemeridibus Parmenfibus ejusdem anni p. 109. cui adde, qvæ de Mufivis ac teffellatis operibus (μυσοσίχ]υς εἰκόνας vocat continuator Theophanis in Conftantino Porphyrogenito p. 281. vide & p. 90.) interpretes ad cap. 1. libri Efther, & ad illa Caffiodori lib. 1.

lib. 1. Epist. 6. *discolorea crusta marmorum gratissima picturarum varietate texantur.* Nazianzenus Orat. XVI. p. 248. Gviel. Goeree in Antiqvitatibus Biblicis Belgice editis, Salmasius ad Plinium, Casaubonus ad Pescennium Spartiani, Scaliger ad Manilium lib. V. v. 513. Petavius ad Themist. p. 575. sq. & Henninius ad Bergierium de viis Romanorum, tomo X. Grævii p. 673 680. sq. Vide etiam Sirmondum ad Sidonium pag. 259. ubi de *asaroticis lapillis.* De arte constellandi & ferruminandi aurum, eine gelegte Arbeit / Salmasius ad Hist. August. Petronius Burmanni p. 127.

XIV. De Caminis, fornacibus * carbonibus & scabello muliebri, qvo pedes calefaciebant, consules Neocorum ad Svidam in ἄϑρακος, Lipsium lib. 3. Epist. ad Belgas Epist. 75. Manutium ad Ciceronis Epistolas ad familiares VII. 10. Sirmondum p. 258. ad Sidonium, Alexandrum ab Alex. III. 14. Philandri notas ad Vitruvium lib. 7. cap. 3. Etymologicum Gerh. Joh. Vossii in *Caminus*, Baccium lib. 7. de thermis cap. 16. Cangii Glossarium in *Stuba.* De fumariis sive fumi emissariis (vulgo caminis) eorumqve usu apud veteres, Julianum Misopogone f. 341. Octavium Ferrarium lib. 1. electorum cap. 9. illis caruisse vulgares ædes contendit Burmannus p. 646. sq ad Petron. De coctilibus carbonibus, titionibus & batillis, eorumqve usu vide notas ad Scriptores Historiæ Augustæ tomo 2. p. 391. De carbonibus fossilibus (Stein-Kohlen) Bochartus Parte I. hierozoici p. 328. De Persarum Tenuris sive foraminibus rotundis ollarum instar, qvæ in solo facta prunis ardentibus replent atqve ita circum illa assidentes se calefaciunt, vide Adamum Olearium p. 554. itineris Persici. Balneum XII. distinctum tholis, & unica fornace calefactum describit Joh. Malala Part. 2. Chronici p. 61. Andreæ Baccii Elpidiani Medici libri VII. de thermis & balneis lucem viderunt Venetiis 1571. & nuper addito octavo libro A. 1712. Fol. ex hoc opere liber septimus, qvi est de thermis & balneis ** veterum, recusus legitur tomo XII. Thesauri Antiqvitatum Romanarum Græviani, qvemadmodum Jo Baptistæ Casalii collectanea de balneis & thermis veterum occurrunt tomo IX. thesauri Gronoviani. Adde Gvil. du Choul de balneis & exercitatt. Veterum & qvæ viri docti ad Plinii Epist. V. 6. Bernardus de Montfaucon p. 266. diarii Italici, Frid. Gottlieb Struvius de balneis ac balneatoribus

* Fornacalia farris torrendi feriæ apud Romanos. Vide Boëssium ad Ovidii Ibin. p. 113. & Carolum Neapolin ad fastos ejusdem Ovidii pag. 85.

** Qvoniam balneas qvotidie magna multitudo freqventabat, hinc in usu fuit idola & simulacra Deorum ad cultum in illis collocare, cujus moris meminerunt Talmudici in tractatu Avoda Sara, Tom. 4. edit. Surenhus. p. 467. & 375. 380.

bus Jen. 1704. Joh. Christ. Fromanni exercitatio de balneis, Coburg. 1659. & Joh. Langii Epist. Medicinal. lib. 1. 50. sq. De balneo Laconico sive sudatorio præter Meursium in Miscellaneis Laconicis II. 18. agit Politianus cap. 38. Misc. Baccius lib. 7. c. 10. de thermis, cui addes Francisci Robortelli explicationem Laconici sive sudationis, qvæ adhuc visitur in ruina balnearum Pisanæ urbis (Florent. 1548. 8. & tomo 1. Lampadis Gruterianæ p. 1397. sq. & apud Rhodium ad Scribonium Largum pag. 103. sq. & tomo XII. Thesauri Græviani p. 381.) Vide etiam sis Henricum Noris ad cenotaphia Pisana diss. 3. cap. 2. De distinctione balnearum pro diverso sexu agit Petavius in notis ad Epiphanium p. 56. sq. Fuere tamen etiam, in qvibus unà lavarentur viri & mulieres. Vide Bandurium ad Antiqvitates CPol. p. 849. Solita in balneis sibi superimponi vasa tria milliaria sive mille & amplius libras aqvæ capientia, frigidarium, sub hoc tepidarium, & infimum cui ignis suppositus caldarium, qvam rem optime illustrat vetus icon è thermis Titi, qvam ex illustris Pauli Alex. Maffei collectione statuarum antiqvarum habes in Actis Eruditorum A. 1707. p. 388. licet aliter longe eam sibi conceperit Baccius lib. 7. cap. 9. de thermis, & in altero opere de vinis ac conviviis antiqvorum lib. 4. p. 178. ubi de thermopoliis. De unctionis in balneis usu vide Andr. Christiani Eschenbachii diss. de unctionibus & ungventis. De balneorum, frictionis & unctionis usu ante cibum Stuckius II. 24. & 25. antiqvitat. convival. qvi de manuum pedumqve ablutione etiam cap. 33. De magdaliis sive absterforiis veterum, & recentium sapone Bonifacius XIV. 18. Hist. ludicræ. De mantili, sive χειρομάκτρα manibus tergendis, Jo. Morinus de sacris ordinationibus p. 226. De vase qvod abluendis manibus adhibebant, idem pag. 225. 227. 235. Cangius in χέρνιβον, χερνιβόξεστον &c. De balnearum usu etiam apud Christianos, Benedictini in notis ad S. Ambrosium tomo 2. Opp. p. 22. De sellarum perforatarum usu in balneis, Rhodius p. 280. sq. ad Scribonium Largum & Montfauconus in Diario Italico pag. 158. Apud Ægyptios & Antiochiæ mos olim de nocte vicos publicos accensis lucernis illustrare, ita ut hodie mos fieri Hamburgi, Lipsiæ, & aliis in urbibus. Vide Libanii Antiochicum tom. 2. pag. 387.

XV. De statuis & columnis veterum, Romanorum maxime egit singulari opere *Emundus Tigrelius*, Holmiæ 1656. 8. de qvo argumento scripsisse se testatur etiam Josua Barnes ad Euripidem tomo 2. p. 72. Fridericus vero Mullerus Professor Giessensis A. 1664. 4. edidit delineatio-

neationem librorum XI, qvos molitus est de statuis Romanorum, & præcipue de natura statuarum qvibus prisci Romani bene meritos honorabant. Videnda etiam Jac. Gronovii diss. de imaginibus & statuis Principum Lugd. B. 1708. Resp. Jo Sam. Strimesio, & pulcherrima collectio statuarum priscæ ac recentis ætatis ære descriptarum cum observationibus laudati Maffei Rom. 1704. fol. De *Leméi* tractatu de statuis Gallice edito Paris. 1688. 12. vide Historiam Operum eruditor. 1688. mense Junio p. 178. Bosei diss. de statuis, inscriptionibus, numis, coronis & aliis præmiis atqve remunerationibus virtutis ac meritorum apud veteres, Memoriæ Trevoltinæ A. 1706. p. 490. seq. De statuis Justiniani, Ludovici XIII. XIV. Henrici IV. &c. Boivinus ad Gregoram p. 766. De statuis Magicis, Stephanius p. 50. ad Saxonem Gramm. & qvæ de Teraphim atqve Talismanibus supra dicere me memini. De imaginibus qvæ in atrio à Romanis collocabantur, vide Petavium ad Synesium p. 27. seq.

XVI. *Utensilia*, instrumentum *omne & supellectilem veterum exponunt viri docti ad Martialis Apophoreta, Joh. Smetius in Antiqvatibus Noviomagensibus & Laur. Begerus Tomo ultimo thesauri Brandenburgici in qvibus varia exhibent vasa, bullas, armillas, fibulas, annulos, claves, tesseras: Alex. Wilhelmius in dissertatione de phiala reliqviarum Stæ Agathæ, ubi de veterum lenticulis, ampullis, lagunculis: Carolus Errardus, pictor Regius in vasis antiqvis, aliisqve veterum rebus æri incisis & Reginæ Christinæ dicatis, Paris. fol. Lazarus Baysius de vasculis, sive animadversionibus in Titulum Digestorum de auro & argento legato, qvæ recusæ sunt tom. IX. Thesauri Gronov. ubi etiam ex Casalio nonnulla repetuntur de insignibus, annulis, fibulis &c. de qvibus postremis præcipue videndus Joh. Rhodius in libro de Acia Celsi. Qvænam supellectilis nomine comprehenderint veteres JCti Romani, docet Alex. ab Alexandro lib. 1. genial. dierum. c. 19. De poculis, lagenis, labris & focis mensurisqve veterum Hebræorum Rev. *Dassovius* in diss. A. 1696. vulgata ad titulum Talmudicum *Celim*, de vasis, qvi exstat tomo VI. Mishnæ Surenhusianæ: De Romanorum veterum poculis vasisqvæ Pancirollus Var. lect. lib. 1. c. 58. seq. De poculis & vasis murrhinis Gvil. Stuckius III. 12. seq. & Nicol. Gviberti diss. de murrhinis † vasis (ex onyche vide Joh. Henr. Eggelingii Mysteria Cereris & Bacchi p. 6. sq.)

* *Service, ministerium.* Vide Cangium glossar. & Menardum p. 200. ad Gregorii librum Sacramentorum.

† Porcellanis ea confert Salmasius p. 203. ad Solin.

sq.) Francof. 1597. 8. Videndus etiam Joannes Doughtejus de calicibus Evcharisticis, cum mantissa Joannis Faës τȣ̃ μακαρίτȣ. Brem. 1694. 8. qvo in libro de variis poculorum generibus differitur. De doliis figulinis & sigillis qvibus signata, vide Montfauconi Palæographiam p. 168. & Andream Baccium l. 1. de Vinis c. 31. Idem Montfauconus p. 3. instrumenta antiqva rustica ex veteri Codice Scholiastæ Hesiodi exhibet, qvæ minus accurate in qvibusdam Hesiodi editionibus & in Gesneri historia animalium traduntur. Instrumenta fabrilia in Inscriptionibus Gruteri p. 644. Teraphim Labanis Maimonides de horologio interpretatur. Vide Buxtorfii Lexicon Rabbinicum p. 2663. De horologiis veterum, (*ὡρονόμια* vocat Alex. Aphrodis. I. 95. problem.) aqvariis, sive Clepsydris, aliisqve & solaribus consules interpretes ad 4. Regg. XX. 11. Es. XXXVIII. 8. Cassiodorum lib. 1. Variarum Epist. 45. Kircherum in arte magna lucis & umbræ & tomo 2. Oedipi p. 338. seq. Salmas. ad Solin. p. 634. edit. Paris. & 647. seq. Laurentii Polymathiæ lib. 1. diss. 13. lib. 2. diss. 16. Joh. Bonam de divina Psalmodia c. 3. Petrum Fabrum II. 25. semestrium, Franciscum Polletum historia fori Romani lib. 1. c. 9. ubi de ad clepsydram dicentibus. Balforeum ad Cleomedem p. 144. Bandurium p. 857. ad Antiqvitates CPol. Carolum du Fresne in glossario voce *Horologium nocturnum* & in CPoli Christiana p. 74. Clepsydræ veteris rationem (Talmudicis משפך Vide Buxtorf. p. 2495. Lexici Talmud) exponit Petavius ad Synesium p. 21. & Daniel Petermannus in dissertationibus duabus de clepsydris veterum. Lipsiæ 1672. Vide & Portam XIX. 4. Magiæ Nat. De Buccinatoribus qvi horas indicarent, Petronium Clariss. Burmanni p. 93. De Horis veterum Sirmondum tomo 1. Opp. p. 894. seq. 937. & Chronologos Scaligerum, Petavium aliosqve.

De *velorum* usu apud veteres, dissertatio Josephi Lanzani Medici Ferrariensis, inserta Museo Minervæ Venetæ tomo 1. p. 353. sq. De clavulari cursu Lindebrogius & Valesius ad Ammiani XX. 4. De *vehiculis* antiqvorum, diatriba Pyrrhi Ligorii ex libris ejus de familiis Romanis excerpta prodiit ad calcem librorum duorum Johannis Scheferi, qvibus de omni re vehiculari veterum copiosæ observationes continentur Francof. 1671. 4. De *thensis* Felix Osius in thesauro Antiqvitatum Italiæ Græviano tomo 3. p. 1063. Video viros doctissimos, Scheferum pag. 326. & Georgium Henricum Ursinum cap. 2. Observatt. Philolog. ambiguum esse de etymologia *carri*, qvi utiqve videtur dictus esse à qvatuor rotis qvasi *quadrus* & *quarrus*, ut est apud Stephanum Tornacensem Epist. 229.

tomo

tomo 25. Bibl. Patrum edit. Lugd. De *clavibus* veterum Lipsius ad Tacitum videndus, & Kirchmannus libro de annulis D. Casp. Zieglerus diss. de jure clavium p. 702. sq. diss. select. Molinus diss. de clavibus, Upsal. 1684. 8. inprimis vero liber B. Joannis Faës de clavibus veterum qvem ineditum hactenus Belgici, ut spes est, typi propediem in lucem proferent. De *feris, pessulis* & *obicibus* Isaacus Casaubonus ad Æneam Tacticum & Salmasius ad Solinum p. 649. sq. De clavibus falcatis Huetius ad Manilium p. 8. De *speculis* ex auro, argento, ære, præclara Ez. Spanhemius p. 544. sq. ad Callimachum. Sunt etiam qvi chalybeorum speculorum mentionem fieri observant Exodi XXXVIII. 8. De *cereorum* usu Vossius IV. 29. de idololatria & laudatus Joh. Faës libro nuper edito de cereis paschalibus. De *coloribus* & qvomodo apud Græcos ac Latinos appellarentur, librum promittit Salmasius pag. 109. Epist. videndusq; interim Antonius Thylesius libello de coloribus, recuso tomo IX. thesauri Antiqvitatt. Græcarum.

XVII. De *vita privata* Romanorum & qvomodo viri honesti diem soliti sint transigere, dissertationes duas Couturii insertas habes Memoriis Trevoltinis A. 1708. Jul. p. 1158. sq. & Anno 1709. August. p. 1418. sq. qvarum priore horas diei ante meridiem, altera pomeridianas perseqvitur. De cura domestica Romanorum dissertationes qvatuor B. Philippi Ludovici Hannekenii tunc admodum juvenis, postea inter Theologos nostros nomen haud obscurum consecuti prodierunt Giessæ 1669. 4. qvarum prima est de ritibus qvibusdam nuptialibus & vestibus privatorum: altera de servis & conviviis, tertia de liberis eorumqve cura & vestitu: qvarta deniqve de bonis & facultatibus, agris, pecunia & censu. De *rusticatione* & *villis* veterum commentariolus Georgii Greenii qvi postea gloriosiss. memoriæ Electori Saxoniæ Jo. Georgio III. à sacris fuit, vidit lucem Lipsiæ A. 1667. 12. cui jungenda qvæ de conviviis rusticis Stuckius lib. 1. cap. 23. Antiqvitatum Convivalium. De *tesseris hospitalitatis* commentarius Jac. Philippi Thomasini prodiit Utini 1647. 4. recusus Amst. 1670. 12. In hoc libro p. 94. sq. etiam de aliis tesserarum generibus apud veteres disserit, qvorum novem observat, frumentariam, numariam, militarem, hospitalem, comitialem, theatralem, convivalem, lusoriam & negotiatoriam. Confer etiam qvæ de tesseris Jo. Baptista Ferretus. De *salutationibus* veterum præter Alexandrum ab Alex. II. 19 & eundem Stuckium II. 31. sq. ac diss. Jo. Henningii de *salutationum* ritibus Magdeb. 1679. singulari libro erudite egit Joh. Jacobus Claudius, Ultraj. 1702.

1702. 12. De illa qvæ detecto capite fit, videndus etiam Joh. Gvil. Bergerus de ritu caput operiendi in sacris p. 46. sq. De salutantium aliisq; *osculis* omnis generis copiose egit Martinus Kempius opere de osculis, distincto in dissertationes XXV. editoqve Francof. 1680. 4. cui addendus Lipsius II. 6. electorum & Jacobus Herrenschmidius in Osculologia Witeberg. 1630. 12. De osculo Magnificentiæ apud Judæos Regi dari solito, B. Carpzovius ad Schickardi jus Regium Hebræorum pag. 76. & Scácchus in Myrothecio tertio cap. 35. qvi p. 970. manus etiam osculo contactas notat. Vide & de osculis Judæorum laudatum Carpzovium notis ad librum Ruth pag. 128. sq. & de osculis Christianorum veterum Tob. Pfannerum II. 3. Observationum Ecclesiasticarum. De osculo religioso Matthæum Broverium de Niedeck, libro de veterum adorationibus, capite 25.

De *Corporibus* sive *Collegiis Opificum* ut aurariorum, argentariorum aliorumqve qvorum in antiqvis Inscriptionibus non rara mentio, videndus Sponius in Miscellaneis eruditæ Antiqvitatis, Joh. Filesaccus libro 2. electorum pag. 391. sq. ubi Facultatem sive Collegium Theologorum Parisiensium recte *Corpus* dici posse disputat: Reinesius in Epistolis ad Hofmannum p. 539. & in Inscriptionum Syntagmate, Bergierius IV. 21. sq. de publicis Romanor. viis, & V. C. Christianus Gottlieb Schwartzius in schediasmate de Collegio Utriculariorum Altdorf. 1714. De *cursu publico* idem Bergierius fuse IV. 4. sq. Gutherius de officiis domus Augustæ III. 14. sq. Ez. Spanhemius diss. IX. de usu numismatum p. 800. sq. Pancirollus ad notitiam Imperii cap. 6. Valesius notis ad Socratem p. 40. Balthasar Stolbergius diss. de angariis veterum p. 149. sq. & scriptor Gallus M. le Qvien de la Neufville de l'origine des *Postes* chez les Anciens & les Modernes, Paris. 1708. 12. De Hemerodromis & cursoribus Alexander ab Alex. lib. 1. c. 27. & Lipsius Centur. III. ad Italos & Hispanos Epist. 59. De columbis & cornicibus literas perferentibus, ambo laudati scriptores iisdem locis, & Lipsius etiam II. 5. Saturnal. De *evectionibus* sive indulgentiis evehendi, Bergierius IV. 15. & 16. & Cangii glossarium in *tractoriæ, combinæ, evectiones*, Meursius & Svicerus in *τρακτωρία*. De omni genere *Epistolarum* Ecclesiasticarum apud veteres Christianos videndus Franciscus Bernardinus Ferrarius libris III. Mediolan. 1613. 8. & curante B. Gebhardo Theodoro Meiero Helmst. 1678. 4. Philippus Priorius libro de Epistolis Canonicis cum appendice de tractoriis & Synodicis Paris. 1675. 8. & Jacobus Gœtten lib. 1. Observationum cap. ult.

CAP. XXIII.

CAPUT XXIII.

De luctu, funeribus, exseqviis, conservandorum cadaverum ratione & monumentis sepulchralibus.

De funerum & sepulturæ ritibus generales scriptores. 1. *De funeribus & luctu Hebræorum.* 2. *Græcorum, Persarum.* 3. *Romanorum.* 4. *Ægyptiorum, Germanorum & populorum septentrionalium.* 5. *De funeribus Christianorum.* 6. *De medicato funere & mumiis.* 7. *De linteis & vestibus sepulchralibus & de rebus quæ defuncto veluti secum asportanda permittebantur. De urnis feralibus.* 8. *De pompa funebri, epulis, ludis, feriis sacrisque, coronis, lectis feralibus, loculis & laudationibus funebribus.* 9. *De lucernis sepulchralibus, sepulchris, cryptis, catacumbis & monumentis sepulchralibus.* 10.

I.

DE funeribus & modo sepeliendi apud antiqvos universe, atqve ita ut plurium gentium rationem haberent, non satis distincte tamen nec accurate satis egerunt *Claud. Guichardus* de funeribus apud Romanos, Græcos & alias gentes veteres & recentiores, Italice primum Anno 1581. deinde etiam Gallice (vide Epistolas Marqv. Gudii p. 202.) *Muretus* scriptor Gallus in ceremoniis funebribus omnium gentium, ceremonies funebres de toutes les nations par le Sr. Muret. Paris. 1679. 12. qvi liber recensetur in Actis Erud. A. 1683. p. 334. *Franc. Perrucius* in pompis funebribus omnium gentium. Veronæ 1639. fol. cum figuris in æs incisis. *Laurentius Beyerling* in Theatro vitæ humanæ, tit. *Cadaver* & *Sepultura*. *Lilius Gyraldus* vir doctissimus in lib. de sepulturæ ritibus, qvi & seorsim prodiit & præmissus est sextæ parti antiqvitatum *Joh. Jac. Boissardi*, & cum notis *Joh. Faës* ἢ μαχαιρᾶ editus Helmst. in 4to & deniqve inter Gyraldi opera in Belgio nitide vulgata recusus Lugd. Bat. 1699. fol. B. *Joh. Andr. Quenstadii* Liber de Sepultura veterum, initio separatim, deinde ad calcem ejus Antiqvitatum Ecclesiasticarum, deniqve tom. XI. thesaur. Antiqvit. Græcar. Gronovii recusus. *Caspar Calvær* libro 3. ritualis Ecclesiastici tomo 1. p. 798. seq. *Alexander ab Alexandro* lib. III. Genial. Dierum cap. 2. & 7. & lib. VI. cap. 14. ibiqve *Tiraquellus*: *Josephi Laurentii* collectanea Alphabetico ordine digesta lib. 6. Polyma-

lymathiæ p. 486. ſq. & qvæ ex eadem Laurentii Polymathia III. 9. 13. 14. II. 47. 3. & 4. de funeribus antiqvorum & funebribus ritibus ante & poſt rogum exhibentur tom. XI. Theſ. Gronoviani, in qvo etiam recuſus occurrit *Joh. Meurſii* liber de funere, qvemadmodum *Petri Moreſtelli*, Tornuſienſis Pompa feralis ſive juſta funebria libris decem expoſita habentur tomo XII. Theſ. Græviani. De *Jo. Jac. Boiſſardi* Tractatione de funeribus & modo ſepeliendi apud antiqvos vide Obſerv. Hallenſes tomo IV. p. 15. *Thomaſii Porcacchi* funeralia antiqva, Italice edita lucem adſpexerunt Venet. 1574. fol. *Franciſci Pomey* Jeſuitæ Libitina ſive de funeribus epitome eruditionis, prodiit Lugdun. 1659. 12. Confer Bibliothecam Latino-Hebraicam Imbonati p. 356. *Jo. Guenebault* diverſités des ceremonies obſervées aux ſepulchres anciennes, Divione 1621. 4.

II. De funeribus & luctu *Hebræorum* præter Interpretes S. Scripturæ conſulendus B. *Martini Geieri* liber ſingularis Lipſiæ 1666. 12. editus & inter alia ejus opuſcula in 8. & deniqve etiam apud Belgas una cum ejus Commentariis ad nonnullos Scripturæ libros, in folio recuſus. *Melchior Leydeckerus* XII. 10. ſeq. de Rep. Hebræorum, *Jo. Benedicti Carpzovii* nepotis de ſepultura Jacobi Patriarchæ, in parentis diſſertationibus junctim editis Lipſiæ 1699. 4. p. 1670. ſq. *Jo. Hieronymus Sopranes*, Jeſuita, in digreſſione de ritibus Hebræorum in funere & de publico eorum privatoqve luctu, qvæ Davidi ipſius ſubjecta eſt Lugdun. 1643. f. *Auguſtinus Calmet* in diſſ. 1. præmiſſa Commentario in Eccleſiaſticum: *Frid. Mülleri* (cujus ſpecimen librorum de ſtatuis Romanorum ſuperiore capite laudatum & ſpecimen Architecturæ ſacræ ex locis Exod. XXVI 28. & XXXVI. 33. habemus) libri III. de ſepulchris veterum Hebræorum prodierunt Gieſſæ 1664. 4. Idem argumentum *præter commentatores* ad Codicem Talmudicum Bava Batra illuſtravit ſingulari libro *Jo. Nicolai* Amſt. 1705. 4. ita qvidem ut & aliarum gentium ſepulchra prioribus capitibus perſeqvatur. De tumba Salvatoris, extat D. *Jo. Andreæ Smidii* diſſ. Helmſt. 1703. Vide & Steph. le Moyne tomo 2. Var. ſacrar. p. 516. ſq. In *Jo. Henr. Hottingeri* Cippis Hebraicis, Heidelb. 1659. 12. pleraqve parum fide digna tradi notatum eſt Conringio in diſſertatione de Numis Hebræorum. Prætereo qvæ de funeribus & luctu apud Judæos attigerunt *Menochius* l. VIII. de Republ. Hebræorum c. 5. ſq. *Goodwinus* in Moſe & Aarone, Lib. 6. c. 5. De ſindone qva cadaver involutum, faſciis ſepulchralibus qvibus adſtrictum & ſudario qvo caput obtectum, vide Octavii Ferrarii electa II. 20. & Jo. Jacobum Chifletium de linteis & faſciis ſepulchralibus, Antwerp.

werp. 1624. 4. Monumenta antiqva Judaica Augustæ Vindelicor. reperta illustravit *Matthias Fridericus Beckius*, Augustæ Vindelicor. 1686. 8. cum appendice monumentorum qvorundam Romanorum, veluti mantissa operis Velseriani de antiqvis monumentis Augustanis. De *Persarum* funeribus Brisson. II. p. 350. sq. & I. p. 194. sq. ubi de funeribus Regum.

III. De funeribus & luctu Græcorum vide, qvæ notata sunt viris doctis ad Homeri Iliados ψ, & Æschylum in Choëphoris (inferias facientibus sive ferentibus) tum *Johanni Nicolai* libro de Græcorum luctu lugentiumqve ritibus variis, excuso Marpurgi Cattorum 1696. 12. *Jo. Pottero* Archæol. IV. 1-8. *Jo. Nardio* in animadversione de funeribus Atheniensium, subjecta Lucretio editionis in usum Delphini. De more ad orientem vel occasum obversos mortuos sepeliendi Plutarch. Solone p. 83. De funebri pompa Isiaca ab Apulejo descripta & aliis funera *Ægyptiorum* spectantibus vide Kircheri Obeliscum p. 433. & tom. 3. Oedipi Ægyptiaci pag. 425. seq. Joh. Conradum Dietericum in Antiqvitatibus Biblicis Vet. Testament. p. 144. sq. De *Septentrionalium* populorum sepeliendi ritibus Jornandes ubi funus Attilæ describit, & Stephanius p. 90. sq. ad Saxonem Gramm. De *Germanis* Cluverus, I. 1. c. 53. Hachenbergius &c. De funeribus *Turcarum* Angeli Geropoldi Epistola in Museo Minervæ Venetæ tom. 1. p. 151. sq.

IV. De funeribus & luctu *Romanorum* præ cæteris diligenter & accurate libris IV. agit *Johannes Kirchmannus*, Hamburg 1605. 4. & Lubecæ 1625. 8. ut alias editiones omittam. Cui addendus est *Henricus Noris* in Cenotaphiis Pisanis, dissertatione tertia. *Theodorus Gorallus*, sive qvi sub hoc nomine latet *Joh. Clericus* in notis ad Elegiam 1. Pedonis Albinovani, *Claudius Dausquejus* ad Silium Italicum Libro XIII, versu 470. sq. *Jacobus Gutherius* de jure Manium libris 3. qvibus ritus, mores & leges prisci funeris explicantur, Paris. 1615. Lips. 1671. 8 & tomo XII. Thesauri Antiqvitatum Romanorum, in qvo præterea occurrit Jo. Petri Bellorii * descriptio sepulcri Nasoniorum, à Petro Sancto Bartoló in æs incisi. Cæterum ut antiqvissimi Græcorum contra posteriorem gentis suæ morem cadavera mortuorum flammis, Homero teste, absumpserunt, sic contra Romani vetustissimi corpora intacta flammis terræ mandaverunt, eundemqve morem à qvibusdam etiam post servatum notat O. Ferrarius II. 21. electorum, ubi de eo, qvo pacto crematorum cineres in urnam condi & à favilla rogi separari potuerint. De aromatibus & aliis rebus odoriferis ad cadavera comburenda congestis effuse, vide Camil-

Oooo lum

* Rom. Italice 1680. fol. & Latine Tomo XII. Græv.

lum Silvestrum ad Juvenalis Sat. IV. vers. 109. Ægyptii corpora defunctorum neutiqvam cremarunt, unde Cambyses à cadavere Amasis Regis Ægypt. pridem defuncti pœnas gravissimas sumere posse se exstimabat, si illud refossum verberibus & omni contumelia affectum deniqve traderet flammis, ut narrat Diodorus Siculus p. 249. excerpt. Peiresc. De ritu collocandi cadaveris Lipsius lib. 1. elect. cap. 6.

V. Imprimis vero *Christiani*, qvo certam suam de resurrectione spem testarentur, magnam funerum rationem habuere & ab cremandis cadaveribus abstinuerunt: illamqve circa funera curam inter causas incrementi religionis nostræ ponit Julianus Imperator Epist. 49. De ritibus sepulchralibus Christianorum veterum præter *Jac. Gretserum* in libro de Christianorum funere, Ingolstad. 1611. 4. & *Onuphrium* in libello de ritu sepeliendi mortuos apud veteres Christianos & de eorum cœmeteriis (ad calcem Platinæ de vitis Pontificum) *Jo. Ernestum Franzenium* Ulza Luneburgicum libris VI. de funeribus veterum Christianorum Helmestad. 1709. 8. cum præfatione Rev. Abbatis D. Joh. Fabricii, qvi *Joannis Sauberti* collectanea MSS. sed valde imperfecta de hoc argumento communicasse se cum eo profitetur, & *Hugonem Menardum* ad Sacramentarium Gregorii M. p. 262. sq. *B. Bebelium* Sec. IV. tomo 2. pag. 931. sq. præcipue consulendus venit *Henr. Spondanus* in Cœmeteriis sacris, sive opere in 4. libros distincto & Parisiis 1638. 4. edito, in qvo de ritibus sepulturæ tum apud Judæos & Gentes, tum maxime apud Christianos disserit, & sepulturam publicam rem sacram esse nec concedendam hæreticis, impiisve, aut maleficis prolixe disputat. *Paulus Aringhus*, *Antoniusque Bosius*, in opere luculento, Romæ 1651. & Parisiis 1659. fol. edito qvod Romam subterraneam inscripserunt. Vide etiam *Casp. Barthii* Adversaria p. 3015. sq. *Jo. Pearsonium* in Symbolum Apostol. pag. 397. sq. edit. Latinæ, & D. *Joachimum Hildebrandum* in Veteris Ecclesiæ, Martyrum imprimis & SS. Patrum arte bene moriendi, sive praxi circa moribundos & de morientium virtutibus Helmst. 1661. 4. De more intra templa, fidelium cadavera humandi vide V. C. Ludovici Antonii Muratorii diss. XVII. ad Paulinum p. 185. seq. tomo 1. anecdoton Bibl. Ambrosianæ, & Nic. Hieron. Gundlingii Observat. selectas Halæ Sax. 1707. 8. editas tom. 1. Observat. 8. qvæ est de origine sepulchrorum in templis Jo. Doughtejum in Analectis sacris ad Ez. XLIII. 7. Tho. Crenium Animadvers. Philolog. tom. 2. p. 155. seq. Lindebrogium ad Leges antiqvas p. 1440. Ægyptios solitos in templis sepelire qvos divinis postea honoribus affectum ibant, notat Daniel Heinsius p. 141. ad Maximum Tyrium. In

templo

templo Apoſtolorum CPoli, ſolos Imperatores & Patriarchas ſepelire fas, ut notant Valeſius in notis ad Sozom. IX. 2. & Bandurius in Imperio Orientali p. 878. De more extra urbem ſepeliendi, apud Judæos, Græcos, Romanos, Kirchmannus de funeribus Rom. II. 20. ſeq. Joh. Voiſin Theolog. Judaic. p. 84. ſeq. Chifletius in expoſitione inſcriptionis Geminiæ, Matris ſacrorum p. 25. De Sicyoniis Plutarchus Arato, p. 1047.. De Turcis Tho. Smithus Epiſt. 2. de moribus Turcarum p. 56. & in notitia CPoleos p. 108. *Quot diebus luctus celebratus*, Benedictini ad Ambroſium tomo 2. p. 1197. ſq. Menardus ad Concordiam Regular. Cotelerius ad Conſt. Apoſtol. &c. *ἐννέα πένθιμοι ἡμέραι.* Niceph. Gregoras XII. 2. p. 358. Cum pſalmis & hymnis deducta cadavera. Roſweidus p. 791. ad vitas Patrum, ubi & de more cadavera linteo obvolvendi. De *Præficarum uſu apud Chriſtianos*, Menardus p. 257. ſeq. ad Gregorii ſacramentar. & Sam. Baſnage ad A. C. 37. num. 19. ubi & alia de Chriſtianorum funeribus. De *Copiatis* ſive libitinariis clericis funera componentibus, Gothofredus ad Cod. Theodoſ. tomo 5. p. 5. Cangius in gloſſar. Vedelius & alii ad Epiſtolam Ignatio ſuppoſitam ad Antiochenos. De Muhamedanorum funeribus & ægrotorum atqve agonizantium viſitatione Albertus Bobovius ad calcem itineris Abrahami Perizol. cum notis Tho. Hydei pag. 17. ſeq.

VII. De medicato funere ſive variis rationibus corpora defunctorum condiendi, atqve à corruptione & putredine conſervandi, tum de Ægyptiorum *Mumiis* ita dictis ab Arabico vocabulo *Mum*, qvod ceram ſignificat, ut notat Tho. Gatakerus p. 175. ad M. Antoninum, conſules ubi lubebit *Athanaſium Kircherum* tomo 3. Oedipi, Syntagmate 13. & ſyntagmate 16. ubi de Penatibus, Laribus & Serapibus, qvi & ipſi nihil aliud erant qvam corpora Ægyptiorum medicata, vide p. 478. *Petrum Bellonium* Lib. 2. obſerv. c. 47. & in libris tribus de admirabili operum antiqvorum & rerum ſuſpiciendarum præſtantia, de medicato funere ſive de cadavere condito & lugubri defunctorum ejulatione, nec non de medicamentis conſervandi cadaveris vim obtinentibus, Pariſ. 1553. 4. & tomo VIII. Theſauri Gronoviani: *Joſephi Lanzoni* Medici Ferrarienſis de pollinctura & balſamatione apud veteres, & recentium variis balſamandi cadavera modis, Genev. 1696. 12. *Andream Gryphium* in Mumiis Uratislavienſibus, Uratislaviæ 1662. 12. *Frid. Theoph. Ketnerum* in diatriba de Mumiis Ægyptiacis. Lipſ. 1694. Joh. Baptiſtam Portam lib. IV. Magiæ natural. c. 15. *Georg. Wolffgangum Wedelium* celeberrimum Jenenſium Æſculapium decade 3. diſſ. 6. & 7. ubi de balſamatione

tum aliorum corporum tum Christi, de qva etiam in manibus est MSta Hermanni Conringii exercitatio. Methodum Kerckeringianam balsamandi sive condiendi cadavera breviter exponit personatus Vignolius Marvillius tomo I. Miscell. p. 288. sq. Mumiam Ægyptiacam * ita describit Joh. Bodinus in colloqvio inedito Heptaplomere, qvod sit *cadaver amomo, cardamomo, sale, aceto, melle, myrrha, aloë, nardo, casia, resina sive bitumine* (adde Diodorum Sic. XIX. T. 2. p 735.) *caterisque id genus venenis à putredine vindicantibus conditum ac maceratum. Cutem reperit inauratam, aurum enim cadavera, uti ligna quoque & metalla & alia à corruptione servat: carnem cum cute flavescentem ac fuscam ea duritie ac hypostasi, qua Saccharum vetus Creticum: Interiore visceribus exenteratis siccissima, cadaver plane inodorum pra nimia siccitate, in cordis sede imaginem lapideam insculptam nomine Isidis, cadaver obvolutum corio bubulo, sub corio denique innumerabiles fascias densissimis lini replicationibus singulas singulis adjunctas nec ulla sui parte detritas.* Adde his Gabrielis Clauderi methodum balsamandi corpora humana, Altenb. 1674. & Andr. Rivini exercitationem Lipsiæ editam de pollinctura & balsamatione. De ritu ungendi cadaveris Octavius Ferrarius II. 22. elector. ubi inter alia notat Lazari corpus fœtens memorari Joh. XI. 39. qvia non condiebant Judæi cadavera, ut Ægyptiis in more positum, sed tantum ungebant. Confer qvæ de unctione mortuorum B. Bebelius Antiqvitatt. Ecclef. Sec. IV. tomo 2. p. 916. & Joh. Verwey diss. de unctione Gentilium: & de more condiendi cadavera in cera & melle, viri docti ad Plinium. Etiam Aristobuli Judæorum Regis cadaver melle conditum memorat Syncellus p. 301. De more lavandi cadavera interpretes ad Actor. IX, 37. & Cornelius Adami in exercitationibus exegeticis p. 257.

VIII. De fasciis sepulchralibus mortuorumqve involutione Jo. Jacobus Chifletius in Crisi Historica de *linteis sepulchralibus* Christi Servatoris, Antwerp. 1624. 4. & Rev. Salomo Deylingius parte 3. Observatt. sacrar. p. 275. sq. De more terram mortuis injiciendi, Salmasius Observatt. ad jus Atticum p. 563. De vestiendi ritu Kirchmannus lib. 1. de funeribus Rom. cap. 10. Cum mortuis sepulta qvibus vivi jocalibus delectabantur, de qvo ad Vitruvium IV. 1. etiam pecuniam cum mortuis sepultam observat Stephanius ad Saxonem Grammaticum p. 96. Confer qvæ viri docti ad Svidam in *δανάκη*. Jac. Thomasii *περὶ μακαρίτου* Programma LVII & M. Christiani Ehrenfried Seifferti diatribam de numis in defunctorum ore repertis, Dresdæ 1712. 8. De aliis rebus ac libris qvos cum

* S. Augustin. serm. 120. de diversis Tomo 1. supplem. pag. 336. *Ægyptii morem habent siccare corpora & quasi ænea reddere, Gabbaras ea vocant.*

cum mortuis sepelire inhumareqve qvibusdam placuit, vide triplicem Bibliothecam mortuorum qvam Germanice A. 1704. vulgavit Rev. D. Georgius Henricus Gœzius, in qvarum altera p. 40 sq. Epistola ejusdem argumenti scripta legitur à Paulo Christiano Hillschero, Pastore Dresdensium meritissimo. Vide etiam sis Sam. Frid. Lauterbachium in vita Valerii Herbergeri p. 179. sq.

De *urnis* feralibus, qvarum hodieqve magnus numerus variis in locis effoditur, videndus Sponius in Miscellaneis p. 287. Aringhus in Roma subterranea, Tho. Brown in Hydriotaphia sive singulari libro de urnis Norfolcensibus, Anglice edito Lond. 1658. 8. Jac. à Mellen Ecclesiastes Lubecensis celeberrimus, in historia urnæ Sarmaticæ A. 1674. repertæ 4. Gothelf Trenerus in diatriba Germanice edita von den Todten-Töpffen / Jo. Dan. Major in bevölckerten Cimbrien cap. 27. sq. Tentzelii dialogi A. 1695. p. 941. sq. ubi de tumulis illis sub qvibus populi septentrionales condere illas soliti sunt: Henelius Silesiographiæ tom. 1. p. 371. sq. G. Agricola VII. 23. de natura fossilium, Christianus Stieffius Lignicensis in Epistola ad Mich. Josephum Fibigerum de urnis in Silesia Lignicensibus atqve Pilgramsdorfiensibus, Lipsi. 1704. 4. De Seehusanis, Nova literaria Hamb. 1709. p. 323. sq. De Moguntinis Joh. Craft Heigelius A. 1698. De Arnstadiensibus Jo. Christoph. Olearius Jen. 1701. 4. De Mimigardicis in Westphalia, Jodocus Hermannus Nunningh, in sepulchreto gentili, Francof 1714. 4. ubi etiam de lapidibus veterum sepulchralibus. Tangunt etiam hoc argumentum Matthias Zimmermannus in florilegio, voce *Urna*, aliiqve laudati in collectione qvæ sub titulo interceptarum epistolarum Germanice prodiit (aufgefangene Briefe) P. II. p. 879.

IX. Exeqviæ funeris proprie dicebatur sepulchri jam complicatis valvis per seram occlusio. Vide Joh. Jacobum Chifletium de exeqviarum ritu. Solet tamen illud vocabulum etiam poni de universa deductione & pompa funeris atqve elatione, de qva Kirchmannus libro 2. & qvotqvot de funeribus antiqvorum scripsere. Solebant enim cœmeteria & sepulchra vel loca in qvibus cadavera exurebantur, non esse intra civitates sed extra illas, communi usu tum aliarum gentium, tum Hebræorum, Græcorum & Romanorum. Vide Jo Doughteji Analecta sacra ad Ezech. XLIII. 7. Luc. VII. 20. &c. Chifletium expositione inscriptionis Geminiæ matris sacrorum p. 25. sq.

De Epulo ferali sive silicernio vide Lipsium ad Taciti VI. Annal. Fessellii adversaria sacra lib. 1. c. 12. Jani Gvilelmii verisimilia III. 8. Stuckii Antiqv. Convival. 1. 25. Gabr. Marqvarti dissertationes binas Lipsiæ

totidemqve Wolfgangi Casparis Troppanegri, Witebergæ editas, & qvæ ad fragmentum marmoris Nemausini notata sunt in calce Sorberianorum. Orationes funebres in patria sua nullas fuisse testatur Dionysius Halicarnasseus lib. V. Antiqvitatum Rom. Qvemadmodum nec apud Hispanos neq; in hac nostra civitate Hamburgensi usus eorum obtinuit. Cæterum apud Romanos nihil illis freqventius, qvanqvam illas sæpe fabulosas fuisse atqve inde historiam rerum factam mendosiorem jam Cicero qvestus est in Bruto cap. 16. Confer Zenobium Centuria 5. proverbio 28. Ægyptios qvoqve eundem morem mortuos Laudatione funebri proseqvendi habuisse docet Joh. Marshamus in canone chronico p. 273. ut adeo fallatur Mottanus Vayerus, qvi tomo XIV. p. 69. à Romanis hunc morem repertum esse existimat. Vide & Plinium lib 8. Epist. 12. De funebribus sive feralibus ludis Augustinus lib. 8. de civitate DEI c. 26. De Feriis denecalibus, novendiali sacrificio Vossius libro 1. de Idololatria cap. XI. De more mortuos ad sepulturam proseqvendi cantu ac næniis, Macrobius lib. 2. in Somnium Scipionis c. 3. & ex Christianis Procopius II. 23. de bello Persico p. 146. Chrysostomus homilia qvarta in Epistolam ad Hebræos, Hieronymus in Epitaphio Paulæ, & Lindebrogius p. 1477. ad Codicem Legum antiqvarum. De Coronis feralibus præter Paschalium, libro de Coronis, vide Rittershusium libro 7. sacrarum lectionum c. 1. ubi singillatim de Christianis. Lecti funebris imaginem habes apud Schefferum libro 2. de re vehiculari p. 89. De arcula sepulcrali sive loculo in lapide cavato, cui çadaver imponitur, sarcophagis arcisqve feralibus, de conditoriis ac monumentis fuse & erudite disserit Salmasius in Commentario ad Solinum p. 1203. sq. 1207. sq. De ustrino, apparitorio &c. Reines. p. 818. Inscript. & Sponius p. 290. Misc. Vide & de arca funerali Rhodium p. 145. 146. ad Scribonium, & sarcophagi marmorei inscriptiones in tomo 1. Act. Sanctorum Junii pag. 51. & p. 81. De ritu campanas pulsandi ad funerum deductionem mentio est apud Scholiastem Theocriti, Idyllio secundo pag. 44.

X. In sepulchris priscis maxime admirantione dignæ visæ sunt *lucernæ*, non tam ob elegantem & miræ diversitatis qvæ passim in illis conspicitur efformationem & materiam, qvàm ob flammam ignemqve perennem, qvem pro genere phosphori & lumine sine calore qvidam habuerunt, ut Paulus Casatus diss. 9. de igne, qvod tamen experientiæ ajunt repugnare qvi lucernas illas eruerunt, & aëre admisso extinctum qvidem lumen sed calorem adhuc à se deprehensum sunt testati. Nedum ut assen-

assentiendum sit Joanni Argolo, * qvi totum illud qvod apertis sepulchris flammæ conspicitur, aëris ventilationi tribuit. Sane ellychnia qvæ ab igne non consumantur parari ex Carystio lapide, notum antiqvis fuit, de qvo Meursius ad Apollonium Dyscolum p. 135. sq. unde Aresium qvi hoc sibi persvadere non potuit, oppugnavit Licetus libro qvinto operis mox à me laudandi. Confer *Roberti Plot* dissertationem de lampadibus antiqvorum sepulchralibus, in Transactionibus Philosophicis Londinensibus A. 1685. p 806. & in Actis Eruditor. tom. I. supplementi p. 367. Ecqvid vero sit illud qvod tam constantem & diuturnam possit flammam ardoremqve alere, minus qvidem adhuc videtur compertum, rem tamen ideo neutiqvam negandam esse duxerim contra tot αὐτόπτας testes, cum lucernam ἄσβεστον etiam sub dio, Veneri olim dicatam celebret Augustinus XXI 6. de Civ. Dei. Et lucernam perpetuam subterraneam, cujus oleum sanet morsos à canibus rabidis, memoret Rossi sive Rubeus in memoriis Brixianis Italice editis p. 204. Audivi & eos qvi ex lucerna ejusmodi alimentum flammæ vel extrema lingva degustarunt, tantum tamqve vehementem ardorem in ore inde sensisse, ut per longum temporis illum abolere non potuerint. Ne vero sim longior, de lucernis hisce lectorem ablego ad pulcherrimum opus *Fortunii Liceti* de lucernis antiqvorum reconditis, Utini 1652. fol. qvibus addi potest *Octavius Ferrarius* in dissertatione de lucernis reconditis veterum, Patavii 1686. 4 & tom. XII. Græv. in qvo comparent etiam antiqvorum lucernæ illustratæ à *Mich. Angelo Causeo de la Chausse*. *Petri* vero *Sanctii Bartoli* veterum lucernæ sepulchrales, collectæ ex cavernis & specubus subterraneis Urbis Romæ, cum observationibus *Jo. Petri Bellorii* prodierunt prin um Rom. 1691. fol. & ex Italico Latine, ex præstantiss. Viri *Alex. Dukeri* interpretatione tomo XII. Gronov. Sub idem tempus aliam versionem ejusdem operis, additis novis qvibusdam observationibus dedit *Laurentius Begerus*, Berolin. 1702. fol. qvi etiam in Tomo tertio thesauri Brandenburgici lucernas qvasdam exponit atqve ingenii sui lumen illis admovet. Vide sis etiam *Bosii* & *Aringhi* Romam subterraneam jam supra mihi laudatam, & *Kircherum* in mundo subterraneo & tomo 3. Oedipi syntagmate 20. ubi de lucernis veterum Ægyptiorum, qvalem in Memphiticis sepulchris repertam memorat etiam Gallus scriptor Crucejus (de la Croix) in descriptione Africæ part. I. l. I. Lugd 1688. 12. *Joachimi Felleri* Professoris Lipsiensis diatriba de lucernis antiqvorum subterraneis prodiit Lips. 1661.

Ceno-

* Confer Vignolium Marvillium Tom. 3. Misc. pag. 211. seq. Videtur etiam perenne lucernarum lumen in dubium vocare Kenelmus Digbæus de animæ rationalis immortalitate pag. 48. sq.

Cenotaphia vocabantur tumuli honorarii in qvibus nulla cadavera, ut videre est apud Callimachum epigr. 18. & 19. Marcellinum in vita Thucydidis, Tacitum II 7. Annal. & in Cenotaphiis Pisanis qvæ illustravit non minus doctrina qvam dignitate & purpura illustris Henricus Norisius. Cæterum inter sepulchralia veterum monumenta facile primas tenent *pyramides*, insana mole & incredibilibus sumptibus exstructæ apud Ægyptios, ita, ut trecenta & sexaginta millia hominum per viginti annos in una Pyramide occupatos fuisse testetur Diodorus Siculus. De harum forma & magnitudine tum de eo, qvod umbram licet altissimæ non præberent, vide Joh. *Gravium* in pyramidographia Anglice edita Lond. 1646. 8. & Gallice in collectione Itinerariorum Thevenotiana Paris. 1666. fol. tribus tomis edita, tomo primo; Kircheri Oedipum tomo 2. Parte 2. pag. 292. seq. Petrum Bellonium tom. VIII. thesauri Gronoviani. Francisci Bianchini historiam universalem ex antiqvis monumentis confirmatam, c. 30. & qvi ex Cornelii Bruni priori itinere interiorem pyramidis formam conspiciendam exhibet, Ludolphi Neocori Bibliothecam novorum librorum A. 1698. pag. 776. sq. ut veteres Strabonem, Melam, Plinium, Ammianum, Diodorum Siculum aliosqve prætercam. De *Mausoleo*, monumento itidem sepulcrali admirando, qvod non minus qvam Pyramides, Orbis septem miraculis annumeratum est, vide præter Leonem Allatium ad Philonem Byzantinum, Amplissimi Cuperi Commentarium de Apotheosi Homeri p. 236. & Baylii dictionarium historico criticum. De aliis monumentis ac sepulcris *Cryptisque* subterraneis ac *Catacumbis* præter supra laudatum Antonium Bosium & Paulum Aringhum in Roma subterranea, consules Franc. Mariæ Torrigii Cryptas sacras Vaticanas, Italice editas, Joh. Herbinii Cryptas Kijowienses & qvæ de Cryptis subterraneis Ægyptiorum Kircherus T. 3. Oedipi Ægypt. p. 399. Porro ex catacumbis illis Romanis qvæ subinde reliqviæ veluti Sanctorum ad cultum proferuntur, non dicam an Sanctorum sed num Christianorum ac non Ethnicorum & impiorum hominum sint, sæpe est incertum, unde cultum sanctorum ejusmodi ignotorum merito improbavit doctissimus Vir Johannes Mabillonius Epistola sub Eusebii Romani nomine edita ad Theophilum Gallum Paris. 1698. 4. cui assentitur Jo. Baptista Thiers libro *de la plus solide de toutes les devotions*, de perfectissimo pietatis officio qvod in charitate consistit, ut prætercam qvæ de illis catacumbis notarunt Jac. Basnage lib. XVIII. Hist. dogmatum Eccles. Gallice editæ, Tho. Burnetus & Maximilianus Misson in itinere uterqve Italico, Stephanus Chamillard. S. I. in observationibus per iter Italicum factis, Observ. 3. in diss. ad numismata & gemmas antiqvas. Paris. 1711. 4. Frid. Spanhemius in Hist. Eccles. N. T. p. 668 806. T. 1. Opp. & Petrus Zorn diss. de Catacumbis Lips. 1703. 4. Inscriptiones omnis generis Veterum Græcorum Romanorumqve Ethnicas & Christianas, atqve in his qvam plurimas sepulchrales collegerunt illustraruntqve, Gruterus, Reinesius, Sponius, Fabrettus, & alii in Bibliotheca Latina lib. IV. c. 5. à me laudati, qvibus brevi accessuras spero iisdem describendas typis qvibus Gruteri corpus nuper nitide recusum est, qvas singulari studio collegit pridem atqve explicavit V. C. Marqvardus Gudius. Monumenta veterum sepulchralia, Romanorum maxime collegit & delineavit Petrus Sanctius Bartolius & cum explicationibus Joh. Petri Bellorii Italice scriptis edidit Rom. 1691. fol. Exstant etiam perqvam eleganter recusa cum Bellorii explicationibus è Latina laudati Alex. Dukeri versione in T. XII. thesauri Antiqvitat. Gronoviani.

F I N I S.

INDEX

INDEX I. RERUM

IN HOC VOLUMINE CONTENTARUM.

Bri-

Cu-

Fla-

He-

Per-

Ratio-

Titu-

INDEX II.

INDEX II. SCRIPTORUM.

 Valen-

 Thom.

Joa.

Jo.

Andreas

Pet.

E.

Abra-

Petrus

Cun-

Heli-

Hygi-

Go-

Petrus

M, N, H.

M.

 Bar-

M. An-

Aloy-

Jac.

Julius

Forel-

Adrian.

Mar-

Lau-

V.

Jo.

Eduard.

Zemach

